Aşçı İbrahim Dede

AŞÇI DEDE'NİN HATIRALARI

Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle
Son Dönem Osmanlı Hayatı

-3-

رسالۂ
ترجمۂ احوال اشجی دده
نقشی میولو

KİTABEVİ

KİTABEVİ • 296 - 3

Kapak
Minyatür

İç Düzen
Yücel Dağlı

Baskı ve Cilt
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi No: 8
Topkapı - İstanbul

İstanbul, Haziran 2006

ISBN 975-6403-98-5 (Tk. No)
ISBN 975-9173-01-8 (3. Cilt)

©KİTABEVİ Çatalçeşme Sk. No: 54/A Cağaloğlu-İSTANBUL
Tel: (0212) 512 43 28 -511 21 43 • Faks: 513 77 26

Aşçı İbrahim Dede

Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle
Son Dönem Osmanlı Hayatı

Aşçı Dede'nin Hatıraları

-3-

Hazırlayanlar
Mustafa KOÇ – Eyyüp TANRIVERDİ

KİTABEVİ

İÇİNDEKİLER

BU FASIL CİLD-İ SÂLİSE BED' Ü MÜBÂŞERET BEYANINDADIR 1090

BU FASIL ŞUBEMİZ MUAVİNLERİNİN TAHVÎL-İ ME'MÛRİYYETLERİ HAKKINDADIR 1104

BU FASIL BÂB-I SERASKERÎ MEKTUBÎ KALEMİ MÜDÜRÜ İBRAHİM İZZET EFENDİ MERHUM HAKKINDADIR 1111

BU FASIL HUZÛR-I CENÂB-I MÜŞÎR-İ A'ZAMÎYE OLUNAN İFTAR DAVETİ HAKKINDADIR 1114

BU FASIL CİLD-İ SÂLİSİN TEBYİZİ HAKKINDADIR 1130

BU FASIL SULTAN SALÂHADDİN EFENDİ'NİN POSTNİŞİN OLMALARI HAKKINDADIR 1153

BU FASIL SULTÂN-I ULEMÂ-BİLLÂH TESMİYESİNİN ESBÂB-I ZÂHİRİ VE BÂTINIYLA LEDÜNNİYÂTI HAKKINDADIR 1185

BU FASIL RÜTBE-İ ÛLÂ SINF-I SÂNÎSİ TEVCİHİ HAKKINDADIR 1194

BU FASIL CEZBEDEN SAHVE GELDİĞİM HAKKINDADIR 1206

BU FASIL İLM-İ İKSÎRİN KEŞFİ HAKKINDADIR 1216

BU FASIL CENÂB-I PEYGAMBER SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM EFENDİMİZ HAZRETLERİNİN EVSÂF-I CEMİLE-İ CELİLE-İ RİSÂLET-PENÂHİLERİ HAKKINDADIR 1231

BU FASIL TEBDÎL-İ ÂB U HAVÂ İÇİN DERSAADET'E AZİMETİM HAKKINDADIR 1272

BU FASIL DERSAADET'E VUSULÜMLE ORADAKİ AHVALİM ŞERH Ü BEYANINDADIR 1292

BU FASIL EDİRNE'YE AVDETİMLE ORADAKİ AHVALİM BEYANINDADIR 1313

BU FASIL İHVÂN-I DÎN Ü TARÎKATE PEND Ü NASİHATTİR 1359

BU FASIL MAAŞ TERAKKİSİ HAKKINDADIR 1410

BU FASIL MAZHAR OLDUĞUM İLTİFAT VE RUMÛZÂT VE İŞÂRÂT-I MA'NEVİYYE HAKKINDADIR 1447

BU FASIL MAZHAR-I İLTİFÂT-I HAZRET-İ ŞEYHÜ'L-EKBER EL-MUAZZAM MUHYİDDİN EL-ARABÎ EL-MÜKERREM KUDDİSE SIRRUHU'L-AZÎZ EL-MUFAHHAM OLDUĞUM HAKKINDADIR 1491

BU FASIL İHSAN BUYURULAN HİCAZ DEMİRYOLU MADALYASI HAKKINDADIR 1529

Bismillâhirrahmânirrahîm

Yâ hû celle celâluhu.

Yâ men hû sallû aleyhi.

Subhâneke mâ 'abednâke hakka ibâdetike yâ ma'bûdu.

Subhâneke mâ 'arefnâke hakka ma'rifetike yâ ma'rûfu.

el-Hamdu lillâhi ale't-tevfîki ve estagfirullâhe ale't-taksîri, eşhedu en lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke lehu ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve resûluhu, lâ ilâhe il-lallâhu lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu yuhyî ve yumîtu ve huve hayyun lâ yemûtu bi-yedihi'l-hayru, ve huve alâ kulli şey'in kadîrun, lâ ilâhe illallâhu lehu'n-ni'metu ve lehu'l-fazlu ve le-hu's-senâu'l-hasenu, lâ ilâhe illallâhu sâhibu'l-vahdâniyyeti'l-kadîmeti'l-ezeliyyeti'l-ebediyyeti, lâ ilâhe illallâhu ve lâ na'bude illâ iyyâhu muhlisîne lehu'd-dîne ve lev kerihe'l-kâfirûne, Allâhumme lâ mâni'a li-mâ a'tayte ve lâ mu'tiye li-mâ mena'te ve lâ hâdiye li-mâ adlelte ve lâ mudille li-men hedeyte ve lâ râdde li-mâ kadayte ve lâ mubeddile li-mâ hakemte ve lâ yenfa'u ze'l-ceddi minke'l-ceddu, bismillâhillezî lâ yadurru ma'a'smihi şey'un fi'l-ardi ve lâ fi's-semâi ve huve's-semî'u'l-alîmu.

[1] BU FASIL CİLD-İ SÂLİSE BED' Ü MÜBÂŞERET BEYANINDADIR

Bi-hamdillâhi ta'âlâ sâye-i erenlerde ikinci cilt hitam bulmasıyla makâm-ı teşekkürde olarak Şâm-ı şerîf'te seccâde-nişîn-i irşâd-ı ibâd olan evvelce zikr-i cemîleleri kirâren ve mirâren sebk eden reşadetlû, faziletlû Hacı Halil Efendi hazretlerine taraf-ı fakîrîden tahiyyât u selâm ihdâsıyla teveccühât-ı iksîr-âyât-ı mürşidânelerinin isticlâb ve bazı husûsât-ı ma'neviyyenin istihraç tarikiyle [2] müşarünileyh hazretlerine arz u niyaz ile alınacak emr ü irâde-i reşâdet-penâhîlerin taraf-ı fakîrîye beyan u iş'ârı zımnında Şâm-ı şerîf'te bulunan mahdûm-ı âcizî Hüsameddin Efendi'ye yazmıştım. Ve bir fıkrasında dahi müşarünileyh hazretlerinin Dersaadet'te iken Galata Mevlevîhanesi'nde icrâ-yı âyîn-i şerîf esnasında müşahede edip İslâmiyetine teveccühte iken, dördüncü selâmın hitamıyla mutrıbda kıraat olunan "Kâle: ma'âzallâhi en ne'huze"[1] âyet-i şerîfin kıraatiyle taraf-ı mürşidânelerinden "Sizin olsun, sizin olsun!" diye teveccühten sarf-ı nazar buyurdukları Frenk kızının fıkrasını dahi risalemizde bi'l-münâsebe derc ü tezkir olunduğu kendilerine arz olunması dermeyan edilmiş idi. İşte buna cevaben gerek müşarünileyh hazretlerinden ve gerek mumaileyh Hüsameddin Efendi'den almış olduğum muharrerâtı aynen buraya derc ü tezkiriyle müşarünileyh hazretlerinin emr ü irâde-i cenâb-ı reşâdet-penâhîlerine imtisalen işbu cild-i sâlisin kaleme alınması niyet olunmuş ve emirnâme-i devletleri dahi teberrüken ve aynen buraya derc ü tezkir kılınmıştır azizim.

Sûret-i Emirnâme-i Reşâdet-penâhî:

Bismillâhirrahmânirrahîm.

el-Hamdu lillâhi ve kefâ... ve's-salâtu ve's-selâmu alâ-nebiyyihi ellezî istafâ... ve alâ-âlihi ve ashâbihi ellezîne tehallekû bi-ahlâki'l-Mustafâ...

"Ve emmâ bi-ni'meti rabbike fe-haddis"[2] âyet-i celîlesi mantûkunca güneş vasıftan müstağni ise de insân-ı kâmil bî-tekeyyüf ve bî-kıyâs Hak celle ve alâ hazretlerine ittisalini beyan ve bu mertebeye varıncaya kadar sûzen ile kûh-ı kâfı sakb etmek gibi olduğunu sâlik-i râh-ı hakîkat ilân:

---

1 "...Almaktan Allah'a sığınırız...dedi." Yûsuf, 12/79.

2 "Rabbine niyaz et, yalvar." Duhâ, 93/8.

Keyfe'l-vusûlu ilâ Su'âde ve dûnehâ
Kulelu'l-cibâli ve dûnehunne hutûfu[3]

er-Riclu hâfiyetun ve mâ lî merkebun
Ve'l-yedu sifrun ve't-tarîku mehûfu[4]

Fe-lem tehveni mâ lem tekun fiyye fâniyen
Ve lem tufne mâ lâ tuctelâ fîke sûretî[5]

misilli âşık-ı sâdıkları kulları ile işhâd ve ilâm etmek her çend sad ve hezâr mücelledâta muhtaç ise de ey andelîb-i ümmet ve kutb-ı dâiretü'l-irşâd, siz dahi sergüzeştinizi iki ciltte beyan ettiniz. Lâkin teşnegân-ı râh-ı aşka tamâm-ı reyy hâsıl olmak için üçüncü bir ciltte dahi beyan buyurmanızı istirham ederiz, zira Celâleddin-i Rûmî kaddesallâhu sırrahu's-sâmî hazretleri, Hüsameddin Çelebi'ye hitaben:

Ey ziyâu'l-Hak Husâmeddîn biyâr
În suvum defter ki sunnet şud se bâr[6] (3: 1)

buyurdukları gibi. Ama Mevlâna, sizin bazı hâlleriniz var ki lisan u kalem ile beyan mümkün değildir, zira bir gün zât-ı reşâdet-penâhîlerinize bir istiğrak ve fenâ-ender-fenâ istilâ ederek bir köşede oturur iken, bir derviş sizi bu hâlde müşahede ettikte:

Der beşer rû-pûş [3] kerdest âfitâb[7] (1: 2964)

diye şehadetlik etmiş idi. Lâkin "[Mâ] lâ-yudreku kulluhu lâ-yutreku kulluhu"[8], esselâmu aleykum ve rahmetullâhi ve berekâtuhu. Fî 3 Cumâdessânî sene 318 [28 Eylül 1900]. Muhlisiniz es-Seyyid Halil

Mahdûm-ı Fakîrî Hüsameddin Efendi'nin Mektubu Suretidir

Fî 26 Ağustos sene 1316 [8 Eylül 1900] tarihiyle müzeyyen olarak şeref-vârid olan irâdenâme-i veliyyü'n-ni'amîleri kemâl-i edeble fek ve kıraat olunduktan sonra reşadetlû şeyh efendi hazretlerine takdim olundu. Müşarünileyh hazretleri serâpâ mütalâa buyurarak fevka'l-had mesrur oldular, irade buyurulan cevapnameyi derhâl tahrir buyurduklarından tebyiz edilip leffen takdim kılındı. İrâdenâme-i

---

3 "Nasıl kavuşulur ki Su'ad'a arada koca dağlar var; ölüm var" *Dîvânu'ş-Şâfi'î*, s. 89.

4 "Ayak yalın, bineğim yok, eller boş, yollar korkunç" *Dîvânu'ş-Şâfi'î*, s. 89. Burada "Ve'l-keffu..."

5 "Beni istemiş olmazsın bende yitip gitmedikçe / Sende suretim apaçık görünmedikçe bende yitip gitmiş olmazsın." *Dîvânu'l-İbni'l-Fârıd*, s. 33.

6 "Ey Hakk'ın ziyası Hüsameddin, kaleme getir üçüncü kitabı ki üçlemek sünnettir."

7 Güneş yüzüne yüz örtüsü eylemiş.

8 "Tamamı elde edilemeyen şeyden, tamamen vazgeçilmez de." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 305, no: 2757;

veliyyü'n-ni'âmîlerinin bir fıkrasından telâkki buyurdukları işarete mebni olmalıdır ki çakerlerine bizde mevcut olmayan bir sırrı telkin buyurmalarıyla âlem-i ma'nâda o sırrın zuhuru müşahede olundu ve Ravza-i mutahharaya gidilecek kapıda kimler bulunduğu anlaşıldı, elhamdülillâh .

Nakşîyim hem Kadirîyim Mevlevîyim Alevî
Kılmışım lâkin vakf bir mezhebe mülk-i dili

beyti şimden geri vird-i zebânımdır. Bâkî emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir. Fî 14 Ağustos sene 316 [27 Eylül 1900] Köleleri Mansur Hüsameddin.

İşte müşarünileyh hazretlerinin "Ve emmâ bi-ni'meti rabbike fe-haddis"[9] âyet-i celîlesi zikr ü beyandan murâd-ı mürşidâneleri budur ki bir mübtedâ-yı mahzûfun haberidir. Mübtedâsı bi-hasebi'z-zâhir âyet-i celîlenin iptidası olan "Ve'd-duhâ ve'l-leyli izâ secâ"[10] ilâ-âhirihi. Ve ammâ bi-hasebi'l-bâtın mübtedâ-yı mahzûf odur ki Cenâb-ı Hakk'ın bu yüzsüz asi kulu olan İbrahim'i iptida âlem-i ervâhta ruhunu saff-ı mü'minînde îstâde edip aşk u muhabbet şarabını reşâş etmiş ve oradan Muhammed Ali'nin muhabbet köprüsünden geçirip hediyye-i behiyye sedefinde hıfz ederek âlem-i şehâdete götürmüş ve mihr-i aşk u muhabbette ümmü âşıka-i mahbûbe-i hediyye-i behiyye-i ilâhiyyenin sedy-i muhabbeti başından leben-i aşk şarabını rıdâ' ile mest-i lâ-ya'kıl ederek mestaneler gibi iki tarafa sallandırarak büyütmüş. Badehu bir hayli zaman el üstünde tutturup validini hâdim ederek sadr u sineler üzerinde yatırmış: "Fe'nteşirû fi'l-ardi ve'btegû min fazlillâhi ve'zkurullâhe kesîren, le'allekum tuflihûne"[11] âyet-i celîlesi mucibince ticaret ve havâyicinizi tasarruf için yer yüzüne münteşir olup meşy ü hareketle âlem-i dünyâda olan rızk-ı ma'nevî ü zâhirînizi talep etmek ve esrâr-ı ilâhiyyesini ve dostlarının cemâl-i bâ-kemâlini müşahede etmek üzere yürümeye kuvvet ü kudret ihsan etmiş. Badehu sefîne-i Nuh gibi deryâ-yı aşk u muhabbet-i ilâhiyyesinde geşt ü güzâr ile kûy-ı cânâna vâsıl olmak ve kavm-i zâlimîn olan nefs ü şeytanın vesvesesinden necat bulmak ve sefîne-i vücûda kumanda etmek üzere akıl kaptanını ihsan u inayet etmiş ve kıs [4] alâ-zâlik.

Lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ nice nice ni'am-ı ilâhiyye ve rahmet-i rabbâniyyesiyle mütena'im ederek en sonra cümlenin matlûp ve maksudu olan vâris-i Cenâb-ı Muhammedî Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi kaddesallâhu ta'âlâ sırrahu'l-azîz efendimizin kapısına yetiştirmiş ve o kapıdan dâhil-i harem-sarây-ı vahdet ederek huzûr-ı lâ-mekâna ulaştırmış ve bu mezkûrât-ı ni'am-ı ilâhiyye-i nâ-mütenâhiyyeye üss-i esâs ve sebeb-i vusûl olan mahbûb-ı Hudâ ve bâ'is-i halk-ı cihân Hazret-i Resûl-i kibriyâsına ümmet etmiş; dahi "Şefâ'atî li-ehli'l-kebâiri

9 "Rabbine niyaz et, yalvar." Duhâ, 93/8.

10 "Kuşluk vaktine andolsun. Sakinleşen geceye andolsun ki," Duhâ, 93/1-2.

11 "... Yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lutfûnden (nasibinizi) arayın. Allah'ı çok anın ki başarıya eresiniz." Cuma, 62/10.

min ummetî"[12] hadîs-i şerîfinin mazharı kılmış. İşte bu cümle-i eltâf-ı ilâhiyyesinden birisi de bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin nâm-ı nâme-i siyâhını ilâ-âhiri's-sâ'a baki etmek üzere *Tercüme-i Aşçı Dede* tesmiyesiyle bir risâle-i aşkta meydân-ı muhabbete ve pâzâr-ı uşşâka koydurmuşdur. Artık "Ve emmâ bi-ni'-meti rabbike fe-haddis"[13] sırrını nâsıl ifa edelim bilemem. Ancak leyl ü nehâr "el-Hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn ve's-salâtu ve's-selâmu alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve ashâbihi ecma'în" vird-i zebânım olmuştur azizim.

Müşarünileyh hazretlerinin "Güneş ü şems vasftan müstağnidir" buyurdukları remz ü işareti Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin mazhar-ı şems-i hakîkat olduklarını ilân ve imadır, çünkü âyet-i celîlede olan "Ve'd-duhâ ve'l-leyli izâ secâ"[14] ilâ-âhirihi ma'nâ-yı şerîfi ve rumûz-ı ma'neviyyesi budur ki ber-vech-i zîr beyan olunur: Ammâ ma'nâ-yı zâhirîsi:

"Ve'd-duhâ": (Duhâ hakkı için) ki ol irtifâ'-ı şems vaktidir, onunla tahsise sebep zira ki nehar kavi olur ve Allah ta'âlâ onda Musa aleyhisselâma söyledi ve sehere secdeye vardılar veya onunla murat, neharın küllüdür:

"Ve'l-leyli izâ secâ": (Ve leyl hakkı için ki zalâmı ikbal edip her şey onunla tağtiye ede veya zalâmı sükûn ve istikrar edip min ba'd izdiyâdı kesile.)

"Mâ vedde'ake rabbuke ve mâ kalâ.":[15] (Ya Muhammed, rabbin celle şânuhu seni terk etmedi ve sana buğz etmedi.)

Rivayet olundu ki Peygamber sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem müştekî olup iki üç gece kıyama kâdir olmadı. Ebû Leheb'in zevcesi gelip dedi ki "Zannederim ki ya Muhammed, seni rabbin terk etmiş ola, zira iki üç geceden beri onun sana karib olduğunu görmezsin." O ecilden bu üç ayet nazil oldu. Müfessirîn-i izâm buyururlar ki yahut Peygamberimiz sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve selleme Zülkarneyn ve Ashâb-ı Kehf ve Ruh'tan sual ettiklerinde: "Onu erte haber vereyim" deyip lâkin inşallâh demediği için on iki veya on beş veya kırk gün ondan vahiy muhtebes oldu. Veyahut vahyin ihtibâsına sebep, beytinde hirre ve kelb var idi. Öyle olsa müşrikûn dediler ki "Muhammed'i rabbisi terk etti."

"Ve le'l-âhiretu hayrun leke mine'l-ûlâ.":[16] (Ya Muhammed, ahiret sana dünyadan hayırlıdır), [5] zira ki ahiret bakiyedir, şevâibden hâlisadır; dünya ise fâniyedir, mazârrla meşviyyedir. Vaktaki Allah ta'âlâ ona dünyada vahiy ve kerametle zail olmaz idiğini tebyin etdi, ahirette ondan ecell ü a'lâyı vaat etti. Veyahut ya Muhammed, emrinin nihayeti bidayetinden hayırlıdır ki rif'at u kemale teza'uddan zail olmazsın.

---

12 "Ümmetimden büyük günah sahiplerine şefaatim vardır." *el-Mucemu'l-evsat*, c. 4, s. 43, no: 3566; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 10, no: 1557; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 252, no: 597.

13 "Rabbine niyaz et, yalvar." Duhâ, 93/8.

14 "Kuşluk vaktine andolsun. Sakinleşen geceye andolsun ki," Duhâ, 93/1-2.

15 "Rabbin, seni bırakmadı ve sana darılmadı." Duhâ, 93/3.

16 "Senin sonun ilkinden iyi olacaktır." Duhâ, 93/4

"Ve le-sevfe yu'tîke rabbuke fe-terdâ.":[17] (Rabbin celle şânuhu sana bir mertebe atâ ve cezîl ediserdir ki sen ona razı olursun), ammâ dünyada, kemâl-i nefs ve zuhûr-ı emr ve i'lâ-yı dîn gibi ve ahirette, havz ve şefaat ve şehadet gibi. Badehu ona ibtidâ-yı neş'esinde verdiği bazı nimeti malda fazlına müterakkıp olsun için zikr edip dedi ki

"E-lem yecidke yetîmen fe-âvâ.":[18] (Ya Muhamed, rabbin celle şânuhu atan, anan mevtinden sonra seni yetim, hakir, fakir bulmadı mı?) Hâlbuki sana mal ve me'vâ terk etmemişlerdi. Öyle olsa ammin Ebû Tâlib'e zamm edip onu sana me'vâ ve terbiyetine müteahhit ve meûnetine kâfi kıldı.

"Ve vecedeke dâllen fe-hedâ.":[19] (Ve seni hikmet ve şerâyi' ve ahkâmdan hâlî bulup vahiy ve ilham ve tevfikle sana hidayet etti.)

"Ve vecedeke â'ilen fe-egnâ.":[20] (Ve seni fakir bulup Hadîce'nin malıyla badehu ganâimle seni ganî etti) veya seni verdiği rızkla razı etti. Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem eydür: "Gınâ dünya meta'ının kesretiyle değildir, belki gınâ kalbin gınâsıdır." Ve yine peygamberimiz aleyhisselâm eydür: "Feyz ü felâh buldu o kimse ki rızkı kefâf ola ve Allah ta'âlânın verdiği rızka kâni' ola."

"Fe-emme'l-yetîme fe-lâ takher":[21] (Yetimi tahkir etmegil veya ona kahr edip zaafı için malını almagıl.) Peygamberimiz aleyhisselâm eydür: "Büyût-ı müslimînden hayırlı beyt oldur ki onda yetim olup ona ihsan edile ve şerr beyt odur ki onda yetim olup ona isâet oluna." Ve iki parmağın ham ve işaret edip dedi ki "Ben ve kâfil-i yetîm bileyiz."

"Ve emmâ bi-ni'meti rabbike fe-haddis":[22] (Ve rabbin celle şânuhunun nimetini tahdis et), yani Kur'an'ı nâsa tebliğ et ve nübüvvetini tahdis et veya işbu surede zikrolunan nimetlere şükret. Peygamberimiz aleyhisselâm eydür: "O kimse ki marufun kalîline şükretmeye, kesîrine dahi şükretmez; ve o ki nâsa şükretmeye, Allah ta'âlâya [6] dahi şükretmez. Ve Allah ta'âlânın nimetini tahdis şükürdür ve onu tahdisin terki küfürdür." Ve İbn Abbas radıyallâhu ta'âlâ anhumâ eydür: "Ben Ubey bin Ka'b'dan okudum, o eydür: Ben, Resûlullâh sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellemden okudum: Ve'd-duhâ suresini tamam ettiğinde bana emretti ki tekbir edem ta Kur'an'ın tamamına değin her sure ahirinde onu eydem ve ona sebep odur ki işbu sure evvelinde zikrolunan sebeple peygamberimiz aleyhisselâmdan vahiy muhtebis olıcak müşrikûn dediler ki "Muhammed'i rabbısı hecr ve terk etti." Öyle olsa, peygamberimiz aleyhisselâm ona ziyade mağmûm ve mahzun oldu. Badehu ve'd-duhâ suresi nazil olucak ona sürurundan tekbir edip min ba'd onu ümmetine sünnet etti" azizim, Allâhu a'lem.

---

17 "Rabbin, sana verecek ve sen razı olacaksın." Duhâ, 93/5.

18 "O, seni yetim bulup barındırmadı mı?" Duhâ, 93/6.

19 "Seni şaşırmış bulup yola iletmedi mi?" Duhâ, 93/7.

20 "Seni fakir bulup zengin etmedi mi?" Duhâ, 93/8.

21 "Öyleyse sakın öksüzü ezme." Duhâ, 93/9.

22 "Rabbine niyaz et, yalvar." Duhâ, 93/8.

Bu üçüncü cilt de fakirin tercüme-i hâl risalemizin hitamı demek olup yani üçler aşkına ahvalimiz üç ciltte beyan ve hitam bulacağına bir remz ü işarettir. Binaenaleyh her bir faslında Cenâb-ı Hakk'ı yâd u tekbir ile Habîb-i Ekrem'ine salât u selâm ihdâsına niyet olunup o veçhile ifa ve icra kılınacaktır.

Gelelim bu sûre-i şerîfin ma'nâ-yı bâtını ve remz ü işaretine. Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şerîflerinin ikinci cildinde otuz birinci sayfasında buyururlar ki [Rusûhî, c.2, s. 31-32:

Z'ân sebeb fermûd-ı Yezdân ve'd-duhâ
Ve'd-duhâ nûr-ı zamîr-i Mustafâ (2: 295)

"Hak ta'âlâ hazretleri bu sebepten Kur'an-ı azîmde "Ve'd-duhâ" buyurdu. Hakikatte "Ve'd-duhâ" Hazret-i Mustafâ'nın aleyhisselâm ruşen zamîrinin nurudur."

Nitekim Hak ta'âlâ buyurur: "Ve'd-duhâ ve'l-leyli izâ secâ."[23] Ey aksemu vakte irtifâ'i'ş-şemsi ve tahsîsihi li-enne'n-nehâre yukva fîhi, yani "Duhâ hakkı için ki" vakt-i irtifâ'-ı şemstir ve duhâya kasemin tahsisi o vakitte nehâr kavî olduğundan ötürüdür. "Ve leyl hakkı için" ki ehli sâkin olup o leylin zalâmı râkid ola, "seca'l-bahru secven" derler. Kaçan emvâcı sâkin olsa, "mâ vedde ake rabbuke ve mâ-kalâ" cevâb-ı kasemdir. "Ey mâ kata'ake kat'e'l-mevdû'i", yani seni rabbin terk eylemedi ya Muhammed! "Ve mâ kalâ" dahi sana buğz eylemedi. Mef'ulü mahzuftur; riâyeten li'l-fâsıla takdiri: "Ve mâ kalâke" demektir. Bu tefsir, zâhirdir. Ammâ inde't-tahkîk kadîmin hadîse kasemi gayr-ı câizdir. Pes muzaf mukadder ola, takdîr-i kelâm "Ve rabbi'd-duhâ" demektir. Veyahut duhâ'dan murat, nûr-ı bâtın-ı Mustafâ ve leyl'den murâd, cesed-i zâhir-i Muhammed müctebâ ola. Takdîr-i kelâm: "Envâr-ı bâtıne-i Mustafâ hakkı için ve cesed-i sâtire-i Muhammed-i müctebâ hakkı için ki kuvâ-yı cesedânîsi sakin [7] ve râkid olup mertebe-i itmînâna yetmiştir."

Pes Hazret-i Hüdavendigâr bu mahalde erbâb-ı zâhirin kelâmını ashâb-ı tahkîkin meramına tevfik buyurup derler ki "Cenab-ı Perverdigâr'ın nûr-ı nehâra ve şeb-i târa kasemi vardır alâ-kasdi'l-mübâlaga ta'zîmen li-şâni resûlillâhi." Keenehu Cenâb-ı Hudâ buyururlar ki "Ey benim habibim, benim duhâya kasemim senin nûr-ı pâkine müşabeheti ve leyle kasemim ten-i tâbnâkine mümaseleti olduğundan ötürüdür. Yoksa fani olan eşyanın benim yanımda ne muksem-bih olmaya liyakati vardır. İmdi senin nuruna min-vechin müşâbih olana böyle kasem edicek nuruna tazim ve zatına terkim ne mertebe idiğini halk bundan münfehim ola."

Mesnevî:

Kavl-i dîger k'în duhâ-râ hâst dûst
Hem berâ-yı ân ki în hem aks-i ûst (2: 296)

---

23 "Kuşluk vaktine andolsun. Sakinleşen geceye andolsun ki," Duhâ, 93/1-2.

"Kavl-i dîger ki dost bu duhâyı diledi, yani ehl-i tefsîrin dedikleri kavl ki Hak ta'âlâ bu suverî olan duhâyı diledi ve buna kasem eyledi, hem onun içindir ki bu duhâ-yı suverî hem onun aksidir."

Yani Hazret-i Mustafâ'nın zamîrinde olan nur ehlinin pertevidir.

Mesnevî:

Verni ber-fânî kasem guften hatâst
Hod fenâ çi lâyık guft-i Hudâst (2: 297)

"Yoksa fani üzere bakinin kasem demesi hatadır, ammâ kendi nurunun aks ü eseri olduğu itibarla kasem eylemek revadır. Fena hod Hudâ-yı ta'âlânın kelâmına ve kasem eylemesine ne lâyıktır."

Mesnevi:

Ez-Halîlî lâ uhibbu'l-âfilîn
Pes fenâ çun hâst rabbu'l-âlemîn (2: 298)

"Bir Halil'den lâ-uhibbu'l-âfilîn yani Hazret-i İbrahim'den ben âfil ve zail olanları sevmezim demek sadır oldu. Pes âlemlerin rabbısı ve maliki, fenayı nice istedi ve ona ne veçhile tazim edip kasem eyledi."

Mesnevî:

Lâ uhibbu'l-âfilîn guft ân Halîl
Key fenâ hâhed ezîn Rabb-ı Celîl (2: 299)

"O Halil "Lâ uhibbu'l-âfilîne"[24] dedi ve zail ve fani olanlara muhabbet ve tazim eylemedi. Rabb-ı Celîl bu kasemden kaçan fena murat eyler."

Yani Hazret-i Hak tebâreke ve ta'âlâ bu fani olan şeylere kasem eylemesi ya kendinin sıfât-ı aliyyesine mazhar olduğu mülâbesesiyle veyahut min vechin ona müşabeheti olduğu münasebetledir. Ve illâ celil ve azim olan padişah mücerret fani olan şeye kasem kılması yerinde olmaz.

Mesnevî:

Bâz ve'l-leylest sitârî-i û
V'an ten-i hâki-i jengârî-i û (2: 300)

"Geri "ve'l-leyli" onun sitârlığıdır ve o hazretin hâkî olan ten jengarîsidir."

Yani geri "ve'd-duhâ" diye kasem eyledikten sonra "ve'l-leyli" diye kasem eylemesi o hazretin hâkide [8] sitârlığı murat olur. Ve o sitâr olan leylden murat, o hazretin jenge mensup olan hâka mensup olan beden-i şerîfidir ki fi'l-mesel

---

24 "Batanları sevmem." En'âm, 6/76.

leyle müşâbihtir. O cihetten ki bâtının nurâniyyetini setr edici ve rûh-ı pür-envârını örtücüdür.

Mesnevî:

Âftâbeş çun berâmed zîn felek
Bâ-şeb-i ten guft hîn mâ vedde'ak (2: 301)

"O resulün âfitâbı çünkü felekten yukarı geldi, onun âfitâbı teni şebine eyitdi: "Agâh ol, Huda seni terk eylemedi."

Yani peygamberimizin aleyhisselâm vücûd-ı şerîfine hâkim ü rab olan âfitâb-ı hakîkî çün kim felek-i ilâhiyyeden yukarı geldi, yani tulû ve zuhur kıldı, pes sünnet-i ilâhiyye ve âdet-i rabbâniye bunun üzerinedir ki "İn kâneti'ş-şemsu tâli'aten fe'n-nehâru yekûnu mevcûden; ve'l-leylu gâiben metrûken."[25] Pes öyle olsa dîde-i agyâr o hazretin şeb-i tenini min vechin şems-i hakîkatten meb'ûd ve metrûk görüp "İnne Muhammeden vedde'ahu rabbuhu ve kalâhu"[26] dedilerse, âfitâb-ı hakîkat-i Muhammedî yani ayn-ı sâbite-i Ahmedî o hazretin cism-i şerîfine tesliye verip kendi nuruna ve onun cism-i pür-hubûruna kasem etmekle dedi ki "Agâh ol ki "Mâ kata'ake rabbuke kat'a'l-mevdû'i yani mâ terekeke."[27] Eğer sen dersen ki Hazret-i Rabbü'l-âlemîn canibinden te'hîr-i vahy-i mübîn hîne imtihâni'l-a'dâ ve'l-münkirîn inkisar ve haclet iktiza eder, bu ise ayn-ı belâ nev'an kalâdır?" Cevap budur ki buyururlar:

Vasl peydâ geşt ez ayn-ı belâ
Z'ân halâvet şud ibâret mâ kalâ (2: 302)

"Ayn-ı belâdan vasl peyda oldu, mâ kalâ o halâvetten ibaret oldu."

Yani vasl-ı ma'şûk ayn-ı belâ-yı âşıktan peyda oldu ve muhibb-i sâdıkın cefâ-yı yâra sabırdan zuhura geldi. Öyle olıcak o, ayn-ı belâ ve cefâdan hâsıl olan vaslın halâvetinden "mâ kalâke" ibaret oldu, zira takdîr-i ma'nâ: "Mâ ebgadake rabbuke bi-te'hîri'l-vahyi anke inde imtihâni'l-kuffâri; bel etâke bi'l-kat'i eyyâmen li-tecide ba'de inkitâ'in lezzete'l-visâli ve halâvete'l-vicdâni ba'de'l-fikdâni."[28]

Mesnevî:

Her ibâret hod nişân-ı hâletîst
Hâl çun dest u ibâret âletîst (2: 303)

---

25 "Eğer güneş doğarsa, gün ortaya çıkar, gece de ortadan kalkar."

26 "Muhammed'in rabbi onu bırakmış ve ona darılmıştır."

27 "Rabbin seni terk eder gibi bırakmadı, yani seni terk etmedi."

28 "İnanmayanların sınavı sırasında vahyin gecikmesi ile rabbin sana darılmadı, sadece birkaç gün vahiy kesildi, o da ayrılıktan sonra kavuşma lezzetini, kaybettikten sonra bulma tatlılığını yaşaman içindir."

Âlet-i zer ger be-dest-i kefş-ger
Hemçu dâne-i kişt kerde rîk der (2: 304)

"Mâ kalâke ba'de'l-kat'i"[29] olan vaslın halâvetinden ibaret olduğu mukarrer olduysa, Kur'an-ı azîm'den hod her bir ibaret bir hâletin vasfının nişanıdır hâl ve manen, meselâ el gibi. Ve ibaret ü lâfız ona alet gibidir. Pes her hâle ve manaya münasip ve lâyık bir ibaret [9] vardır, her üstada münasib ü mutabık bir alet olduğu gibi. Kuyumcunun aleti, başmakçının elinde meselâ kumda ekilmiş tane gibidir ki mahalli değildir. Kezalik ibâret-i Kur'âniyyeden her bir ibaret ki bir hâlete ve bir manaya alet olmuştur, eğer o ibareti lâyık olmayan manaya alet kılsan, adem-i münâsebeti urefâya malûm olur. "Ve lev kâne bi-hasebi'l-lugâti munâsiben lehu."[30] Meselâ: "Vucûhun yevme-izin nâdiratun ilâ rabbihâ nâziratun"[31] ayetinde "nâziratun" lafzını ehl-i i'tizâl "muntaziratun" diye tevil kıldılar. Ve bunun emsali âyât u ahbârı münasip olan mahallinde gayrıya sârif oldular.

Mesnevî:

V'âlet-i iskâf pîş-i berz-ger
Pîş-i seg ki v'ustuhân der pîş-i har (2: 305)

"Pes âlet-i iskâf berzger önünde ve saman seg önünde ve üstühân har önündedir."

Yani bunlar ne mertebe bî-münâsebet olursa, o ibareti aklen ve şer'an münasip olmayan manaya sarf eylemek bu zikrolunan temsîlata döner. Pes her bir ibaret bir mana için mevzû' olup o manada istimal olundukta münasip ve makbul ve ondan gayrıda istimal olundukta nâ-münâsip ve nâ-makûl olduğu gibi herkes dahi bir şeye ehil olmuştur. Pes o şey eğer ehlinden sâdır olur ise münasip ve makbuldür ve ehlinin gayrıdan sadır olursa, nâ-münâsip ve nâ-makbûldur buyururlar. Ve bunun gibi Mansur'un "Ene'l-Hakk" demesi ve Firavun'un dahi "Ene'l-Hakk" demesi hikâyeleri makâm-ı temsîlde irat buyururlar. Arzu olunursa müracaat oluna azizim."

Bu abd-i âsî Aşçı Dede'nin böyle uzun uzadıya bu âyet-i kerîmenin zâhir ü bâtın manalarını serd ü beyandan murat ve maksudum çünkü ehlullâh efendilerimiz hazerâtının meşrepleri ve remz ü işâret-i aliyyeleri bir başka renk ve hâldedir. Bir kelime irad ederler, onunla nice türlü mana ve işaret murat ederler. Bir mücmelde nice yüz tafsilât gizlerler azizim.

Yani müşarünileyh Hacı Halil Efendi Hazretleri, fakire makâm-ı müjde ve tebşirde "Ve emmâ bi-ni'meti rabbike fe-haddis"[32] âyet-i kerîmesini irat buyur-

---

29 "(Vahyin) kesilmesinden sonra sana darılmadı."

30 "Sözlük anlamı açısından uygun olsa bile."

31 "Yüzler var ki o gün ışıl ışıl parlar. Rabbine bakar." Kıyâmet, 75/22-23.

32 "Rabbine niyaz et, yalvar." Duhâ, 93/8.

dukları işte bu âyet-i kerîmenin iptidasından intihasına kadar olan zâhir ü bâtın manalarını tefekkür ve mülâhaza ile ona göre amel ü hareket et demektir; âmennâ ve saddaknâ. Ve bunu müteakip insân-ı kâmilin evsafını zikr ü beyan buyurdular, yani bu evsaflar sizde var ise insân-ı kâmil oldunuz, yoksa olamadınız. Böyle insân-ı kâmil mertebesine [10] vâsıl olmadan kişi kendisini o renge boyayıp halka pend ü nasihat için kitap ve tercüme düzmek işte Hazret-i Mevlânâ efendimizin buyurdukları gibi gayrın aletini alıp onunla kendi sıfatını icra etmek gibidir. Bu da münasip ve makbul değildir. A biçare dede, sen sa'y u gayret u himmet et ki insân-ı kâmil mertebesine vâsıl olasın demektir azizim. İnsân-ı kâmil nasıl olur ve onlar kimlerdir diye sual olunursa risalemizin iptidasında insân-ı kâmil faslına müracaat olunsun, orada tafsilâtı vardır azizim. Lâkin şu kadar var ki bu noksanımız ile beraber yine üçüncü cildin yapılmasını ve ona bed' ü mübâşeret olunmasını emr ü ferman buyurmuşlar. "el-Emru fevka'l-edebi"[33] deyip havl u kuvvet-i samedâniyyeye sarılıp sâye-i Cenâb-ı Risâlet-penâhîde Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ruhâniyyet-i kudsiyyelerine bürünüp "Meded ya Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz!" diyerek "Destûr ya Hazret-i Halil, dost-i men, sultân-ı men" nidasıyla bed' ü mübâşeret olunmuştur, zira ki Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin lisân-ı rûhâniyyet-i mukaddeselerinden:

Ey ziyâu'l-Hak Husâmeddîn biyâr
În suvum defter ki sunnet şud se bâr[34] (3: 1)

buyurulmuştur. Lâ-şek ve lâ-şübhe "el-Veledu sunvu ebîhi"[35] mantûkunca mahdûm-ı fakîrî Mansûr Hüsameddin yüzsüz asi pederine bi'l-vekâle hitaptır ve öyle kabul ve telâkki olundu azizim, çünkü bu beyt-i şerîfin ma'nâ-yı zâhiri ve bâtını budur ki "Ey Hazret-i Hakk'ın ziyası olan Hüsameddin, bu üçüncü defteri nazma getir ve nutk u kitabet mertebesine yetir ki sünnet oldu üç kere eylemek yani kavilde ve fiilde." Lâ-siyyemâ vudû'da teslîs sünnet-i seniyye-i resûl-i mugîs oldu. Eğerçi bir sözü bir kere söylemek ve bir lafzı iki kere eda eylemek dahi sünnettir. Meselâ Ummu Hâlid'e hırka giydirip "Ya Ummu Hâlid [hâzâ] senâ senâ"[36] buyurdukları gibi. Velâkin selâse merrât eda eylemek şân-ı şerîflerine de âdet olmuş idi. Kemâ kâle sâhibu *Şir'atu'l-İslâm*: "İzâ selleme en-nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem selleme selâsen ve izâ kelleme kelleme selâsen."[37] Yani kaçan ziyade nef' ve ifade eyleselerdi "es-Selâmu aleykum, es-selâmu aleykum,

---

33 "Emir, edepten önce gelir."

34 Ey Hakk'ın ziyası Hüsameddin, kaleme getir üçüncü kitabı ki üçlemek sünnettir.

35 "Çocuk, babasının aynıdır."

36 "Ey Ummu Hâlid, bu güzel, bu güzel." *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 2, s. 72, no: 2367.

37 "Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem selâmladığı üç defa selâmlardı, konuşunca da üç defa tekrar ederdi." *el-Buhârî*, c. 1, s. 48, no: 94; *A.e.*, c. 5, s. 2305, no: 5890; *et-Tirmizî*, c. 5, s. 72, no: 2723; "Ennehu kâne izâ selleme selleme selâsen ve izâ tekelleme bi-kelimetin e'âdehâ selâsen."

es-selâmu aleykum" derdi ve kaçan kemâl-i îzâh u tefhîm için söyleselerdi, bir lafzı üç kere tekrar ederlerdi meselâ: "İyyâkum ve'l-visâle, iyyâkum ve'l-visâle, iyyâkum ve'l-visâle"[38] buyurdukları gibi ve dahi "ed-Dînu en-nasîhatu, ed-dînu en-nasîhatu, ed-dînu en-nasîhatu"[39] diye eda kıldıkları gibi. Ve fiilde dahi [11] bir kere iki kere eylemek sünnettir; meselâ: salât-ı leyli ikişer ikişer kıldıkları gibi. Velâkin teslîs fî ba'di'l-ef'âl dahi vücûd-ı latîflerine haslet gelmiştir. "Kemâ ruviye fi *el-Misbâh* an Ka'b bin Mâlik kâle: "İzâ ekele'n-Nebiyyu aleyhisselâmu ekele bi-selâsi esâbi'ihi."[40] Vudû'da dahi merreten merreten veyahut merreteyni merreteyni tevaddî eylemek sünnettir. Kemâ kâle İbn Abbas radıyallâhu anhu: "Tevedda'e'n-nebiyyu aleyhi's-salâtu ve's-selâmu merreten merreten."[41] Ve an Abdillâh bin Zeyd: "Tevedda'e'n-Nebiyyu aleyhisselâmu merreteyni merreteyni."[42] Velâkin selâse merrâtin gasl eylemeyi o hazret kendilere sîret ü tarîkat kılmıştır. Kemâ revâ el-Buhârî an Mevlâ Osmân: ahbere[hu] ennehu re'â Osman bin Affân radıyallâhu anhu de'â bi-inâin fe-efraga alâ keffeyhi mirâren[selâse merrâtin] fe-gaselehâ summe edhale bi-yemînihi fi'l-inâi fe-madmada ve'stenşeka [summe gasele vechehu] selâsen, summe meseha bi-re'sihi, summe gasele ricleyhi ile'l-ka'beyni selâse merrâtin, summe kâle: kâle Resûlullâhi sallâhu aleyhi ve selleme: "Men tevedda'e nahve vudû'î hâzâ; summe sallâ rek'ateyni [lâ yuhaddisu fîhimâ nefsehu] gufire lehu mâ tekaddeme min zenbihi."[43]

---

38 "Günün orucunu iftar yapmaksızın ertesi günün orucuna bağlamayın." *Musnedu Ahmed*, c. 2, s. 231, no: 7162, "İyyâkum ve'l-visâle, kâlehâ selâse merrâtin." *el-Buhârî*, c. 2, s. 694, no: 1865; *ed-Dârimî*, c. 2, s. 14; no: 1703; "İyyâkum ve'l-visâle merreteyni"; *Muslim*, c. 2, s. 774, no: 1103; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 8, s. 342, no: 3576, "İyyâkum ve'l-visâle iyyâkum ve'l-visâle."

39 "Din nasihattir, din nasihattir, din nasihattir." *Muslim*, c. 1, s. 74, no: 55; *et-Tirmîzî*, c. 4, s. 324, no: 1926, *ed-Dârimî*, c. 2, s. 402, no: 2754; *Ebû Dâvûd*, c. 4, s. 286, no: 4944; *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 8, s. 163, no: 16434, *A.e.*, c. 10, s. 209, no: 20700; *Mecme'u'z-zevâid*, c. 1, s. 87.

40 "Hazreti Peygamber yemek yediği zaman üç parmağıyla yerdi." *et-Tirmizî*, c. 4, s. 259, no: 1803, *Muslim*, c. 3, s. 1607, no: 2034; "kâne izâ ekele ta'âmen le'ika esâbi'ahu's-selâse"; *A.e.*, c. 3, s. 1605, no: 2032, "...Re'eytu'n-nebiyye sallallâhu aleyhi ve sellem yel'aku asâbi'ahu's-selâse mine't-ta'âmî." *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 12, s. 56, no: 5252, "Kâne izâ ekele le'ika esâbi'ahu's-selâse."

41 "Resûlullâh ona selâm olsun, (organları) birer defa (yıkayarak) abdest aldı." *el-Buhârî*, c. 1, s. 70, no: 156; *Ebû Dâvûd*, c. 1, s. 34, no: 138; *İbn Mâce*, c. 1, s. 145, no: 420; *Musnedu Ahmed*, c. 1, s. 23, no: 149; *Sahîhu İbn Huzeyme*, c. 1, s. 88, no: 171; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 3,s. 357, no: 1076.

42 "Resûlullâh ona selâm olsun, (organları) ikişer defa (yıkayarak) abdest aldı." *el-Buhârî*, c. 1, s. 70, no: 157; *Ebû Dâvûd*, c. 1, s. 34, no: 136; *İbn Mâce*, c. 1, s. 145, no: 420; *Musnedu Ahmed*, c. 4, s. 41, no: 16511; *Sahîhu İbn Huzeyme*, c. 1, s. 87, no: 170; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 3,s. 373, no: 1094.

43 "el-Buhârî, Osmân bin Affân'dan rivayet etmiştir. Osmân bin Affân radıyallâhu anhu bir kap su istedi, üç defa avuçlarına döktü, ellerini yıkadı, sonra sağ elini kaba soktu, su aldı, ağzını ve burnunu sonra yüzünü üçer defa yıkadı; sonra başını mesh etti, sonra ayaklarını bileklerine kadar üçer defa yıkadı. Sonra şöyle dedi: Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle dedi: Kim benim gibi böyle abdest alıp da sonra iki rekat namaz kılarsa ve bu namazda

Pes bu mukaddemât malûm olduysa, Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri burada buyururlar ki "Mesnevî-i şerîf'in cild-i evveli tahâret-i mahsûs olan azayı bir kere gasl etmek hükmündedir." Pes ancak onu okuyanın can u cananı bir kere magsûle ve salâtı makbûle ve ecri bir kere olur. Kemâ ruviye "Ennehu aleyhisselâmu tevedda'e merreten merreten fe-kâle hâzâ vudû'u men lâ-yuzâ'afu lehu'l-ecru lâ-yakbilullâhu's-salâte illâ bihi."[44] Ve a'zâ-yı mahsûsunu ikişer kere gasl etmek mènzilesinde olur ve bu ikisinden abdest alan ve âb-ı ma'nâ ile tathîr kılan sâliklere tahâret-i ma'nevî iki defa ve ecr-i ilâhî iki kere olur. Kemâ tevedda'e'n-nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem merreteyni fe-kâle: "Hâzâ vudû'u men yudâ'afu lehu'l-ecru merreteyni."[45]

Ve bu defter-i sâlis a'zâ-yı mahsûsayı selâse merrâtin gasl eylemek mertebesindedir. Pes sâlik kaçan bu üçüncü cildi mütetâbian tilâvet eylese onun can u cananına tahâret-i kâmile hâsıl olur ve esrâr-ı sünnet-i seniyye-i Mustafâ'yı ve sair enbiyayı bilir ve bulur ki sünnet-i kâmile-i hazret-i Mustafâ ve sair selef-i enbiyâ teslîsidir. "Kemâ tevedda'e'n-nebiyyu sallallâhu aleyhi ve selleme selâsen selâsen summe kâle hâzâ vudû'î ve vudû'u'l-enbiyâi min kablî."[46] Pes tahâret-i kâmile ber-muktezâ-yı sünnet-i nebevî üçüncü merrede hâsıla olıcak, bu cildin min-vechin yine faziletine delâlet eyler buyururlar azizim.

Lâkin bir sâil sual etse ki behey asi yüzsüz Aşçı Dede, bundan sana ne? Nitekim zamanımızın ulemâ-yı rüsûmu "el-Ulemâu [12] veresetu'l-enbiyâi"[47] hadîs-i şerîfiyle iftihar ederler. Hocam bundan sana ne? Sen o ulemadan değilsin ki bu hadîs-i şerîfle istidlâl ediyorsun? Evet öyledir, pek doğrudur, şu kadar var ki mukallidin imanı sahihtir azizim. Bu yüzsüz asi fakir de bu tercüme-i ahvâlde zikr ü beyan ettiğim kelâm, kelâm-ı ehlullâh ve sünnet ve tarîkat-ı pîrân-ı izâm hazerâtının ef'âl ü ahvâl-i kudsiyyeleri ve onların evsâf u ahlâk-ı hamîde-i celîleleri ve aşk u muhabbete dair kelâm u bahs u hikâye olduğu cihetle

---

kendi kendine bir şey konuşmazsa, geçmiş günahları bağışlanır." *el-Buhârî*, c. 1, s. 71, no: 158; *A.e.*, c. 1, s. 72, no: 162; *A.e.*, c.2, s. 682, no: 1832; *Muslim*, c. 1,s. 204, no: 226; *İbn Mâce*, c. 1, s. 105, no: 285; *Musnedu Ahmed*, c. 1, s. 59, no: 418; *A.e.*, c. 1, s. 64, no: 459.

44 *İbn Mâce*, c. 1, s. 145, no: 419; *Sunenu'd-Dârekutnî*, c. 1, s. 80, no: 4; *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 1, s. 80, no: 384, "Tevedda'e Resûlullâhi sallallâhu aleyhi ve selleme vâhideten vâhideten (merreten merreten) fe-kâle hâzâ vudû'u men lâ yekbelullâhu minhu salâten illâ bihi."

45 "Hazreti Peygamber (organlarını) ikişer defa (yıkayarak) abdest aldı ve şöyle dedi: "Bu karşılığı iki kat verilen kişinin abdestidir." *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 1, s. 80, no: 384; *Sunenu'd-Dârekutnî*, c. 1, s. 80, no: 4.

46 "Hazreti Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem, (organlarını) üçer defa (yıkayarak) abdest aldı, sonra şöyle dedi. "İşte bu, benim ve benden önceki peygamberlerin abdest (alma şekl)idir." *İbn Mâce*, c. 1, s. 145, no: 420; *Mecme'u'z-zevâid*, c. 1, s. 231, *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 1, s. 80, no: 384; *Sunenu'd-Dârekutnî*, c. 1, s. 79, no: 1.

47 "Alimler, peygamberlerin varisleridir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 64, no: 1745. *et-Tirmîzî*, c. 5, s. 48, no: 2681; *Ebû Dâvûd*, c. 2, s. 317, no: 3641; *İbn Mâce*, c. 1, s. 81, no: 223. Bu kaynaklarda "İnne'l-ulemâe veresetu'l-enbiyâi" şeklindedir.

bunları okuyan, istima eden canlar da can u cananları aşk u muhabbete gelip pervâz-ı deryâ-yı aşk olurlar mülâhazasıyla yapılmış, kurulmuş bir şebeke ve tuzaktır. Kimin aklı kolaylanmış ise o can bu ağa ve bu tuzağa düşer azizim. Eğerçi bu kelâmların arasında bazıda tecâvüz-i hudûd-ı nâ-meşrû' ve nâ-makbûl söz ve hikâye var ise de o da kelâm-ı Hak ve kelâm-ı ilâhiyyeye nazar isabet etmesin diye nazar boncuğu makamındadır, yani bostanlara at kafası dikerler ki isâbet-i ayn vaki olmasın içindir sultanım. Her ne ise söyleyene bakma, söylenen söze bak, yani "Lâ tenzur men kâle, unzur mâ kâle"[48] derler erenlerim.

Müşarünileyh Hacı Halil Efendi hazretlerinin emirnâme-i mürşidâneleri cümlesinden biri de bu idi ki Şâm-ı şerîf'te bulunduğum zaman bir istiğrak hâli zuhur ederek fenâ-ender-fenâ istilâ eylediğini bir derviş müşahede edip şu beyti irat etmiştir:

Der beşer rû-pûş kerdest âfitâb (1: 2964)

Yani "Şems yüzüne nikâb eylemiş, yüz örtüsü eylemiş." Sıfât-ı beşeriyyeti, yani senin bu gördüğün beşer değildir, bir şemstir; beşeriyet pûşîdesi altında gizlenmiştir demektir. Ammâ bunu müşahede etmek de göz ister. Öyle her göz göremez Mevlânâ'yı. Fakir bu yüzsüz asi bu işi der-hâtır edemiyorum, ancak bir gün biraz rahatsız idim, kaleme gitmedim. Sancaktar Câmi'-i şerîfi ittisalindeki hanemde karşıdaki cebele nâzır olan odada oturup gözlerim öyle cebele dalmış, bir mestanelik hâli gelmiş, amîk bir tefekkürde kalmış iken, bizim Üçüncü Şube Müdür Muavini Arif EfendiÜçüncü Şube Müdür Muavini) oğlumuz bir şey sual etmek üzere hanemize gelmiş. Dakk-ı bâb edip kapıyı açmışlar. "Destûr" diyerek yukarıya çıkmış, oturduğum odaya girmiş. Bunlardan fakirin haberi yoktur. Bu asiyi öyle bir köşede cebele nâzır meyyit-i bî müteharrik görünce oda kapısının önünde bir müddet durup fakire nâzır olmuş. Artık [13] ne müddet durmuş olduğunu bilemem. Bir de kendime gelip kapıya nâzır oldum ki mumaileyh Arif Efendi kıyamda öylece duruyor. "Maşallah ne vakit geldiniz? Buyurun!" dedim. Dedi ki "Çoktan beri geldim, sizi öyle dalgın görünce seslenmedim" dedi. Dedim: "Tuhaf, cebelde olan ahval ü etvârı tefekkür ederek dalmıştım" diyerek sualine cevap vererek avdet etmiştir. İşte olsa olsa âlem-i istigrâk bu olacaktır zannederim. Filhakika bu nezaret pek de boş değil ise de öyle Cebel-i Tûr'da Hazret-i Musa aleyhisselâma olan tecelli ve fenâ-ender-fenâ makamı hâşâ değil idi. Ne ise karınca kadarınca derler. Tecellî-i ilâhî Tûr-ı Sînâ'ya mahsus değildir. Hangi cebelde olursa oraya cebel-i Tûr-ı Sînâ tesmiyesi caiz olur. Malûm ya pek çok sâlikâna tecellî-i rabbânî iklîm-i vücûd cebellerinde olur azizim.

Hele hamd olsun bu iklîm-i vücûd cebellerindeki tecellî-i ilâhiyyeye sâye-i Cenâb-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîzde mazhar oldum, nitekim risalemizde arz u beyan olunmuştur. Müşarünileyh Hacı Halil Efendi hazretlerinin emirnâme-i reşâdet-penâhîlerinde "[Mâ] lâ-yudreku kulluhu lâ-yutreku kul-

48 "Kimin söylediğine bakma, ne söylediğine bak." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 361, no: 3055, "Lâ tenzurû men kâle ve'nzurû mâ kâle."

luhu"[49] buyurulmuştur. Cümlenin malûmu olduğu üzere, matlûb u maksûd-ı sâlikân olan umûrun küllîsine vâsıl olmak mümkün olmadığı gibi küllîsini de terk etmek mümkün değildir. İşte pîne pîne (?) gitmek ve hareket etmek lâzımdır, çünkü pek ileri gidenin alnına vururlar; pek de geri kalanın arkasına çarparlar. "Hayru'l-umûri evsatuhâ"[50] buyurulmuştur. Orta gidene bir şey demezler. Fakat şu kadar var ki cezbe-i ilâhî zuhuruyla refref-i aşka süvâr olunursa o zaman yâr agyâr göremez; ortası, ilerisi, gerisi kalmaz. Nitekim leyle-i mi'râcda Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizi refref alıp huzûr-ı Hakk'a gittiği ve Hazret-i Cibrîl makamında kaldığı gibidir. İşte sâlikânın aklı da Cebrail aleyhisselâm gibidir, makamına kadar götürüp oradan ilerisine daha aklın kârı işi yoktur. Akıl orada kalıp refref-i aşk gelip alır gider azizim.

Öyle olduysa artık diyelim Allâhu ekber kebîren min kulli şey'in; Allâhu ekber; Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh; vallâhu ekber; Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîren; ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

---

49 "Tamamı elde edilemeyen şeyden, tamamen vazgeçilmez de." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 305, no: 2757;

50 "Her şeyin en iyisi ortasıdır." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 391, no: 1247; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 205, no: 455.

BU FASIL ŞUBEMİZ MUAVİNLERİNİN TAHVÎL-İ ME'MÛRİYYETLERİ HAKKINDADIR

[14] Bizim vâkıf-ı esrârımız Sır kâtibi Mustafa Efendi oğlumuz ile muavinimiz İzzet Bey tensîkât-ı cedîdede yani üç yüz on bir senesinde ikisi beraberce Levazım Dördüncü Şubesine naklederek tesadüfî kabilinden olarak yine ikisi beraberce bir günde üçüncü şubeye naklen ve terfî'an gittiler. Şu kadar var ki mumaileyh Mustafa Efendi, Evrak Müdürü Muavini Hâlid Efendi'nin yerine sınf-ı râbi' nasb u tayin kılındığı cihetle muavinlik namıyla evrak kalemine; İzzet Bey sınf-ı evvelliğe müdür muavini olarak mezkûr üçüncü şubeye gittiler. Bunların hâl ü şânları evvelce risalemizde arz u beyan olunmuştur, yani bizim Mustafa Efendi oğlumuzun zâhir ü bâtın sa'y u gayret ü himmetiyle şubemiz kaim ve işleri onun şems gibi olan fetanet ü zekâvet ü dirayetiyle istikamet üzere sabit ü daim idi. İzzet Bey'in her cihetle gece gibi olan zulmet ve karanlığı o şems sayesinde çekilir idi. Şimdi bunların ikisi birden şubeden gitmesiyle şube adem ve yokluk diyarına yüz tuttu, zira ki evvelce arz olunduğu üzere şubemiz efendileri bir muavin ve bir mülâzım efendiden ibarettir. Başka efendi yoktur. Lâkin bizim Vezne Müdürü izzetlû Feyzi Efendi biraderimiz fakire olan hüsn-i zan ve teveccühleri cihetiyle buyururlar ki "Koca kütük sağ olsun, eksik olmasın, kim gelir ise gelsin ona da işi talim ve tefhim ederek değirmeni yine mihver-i lâyıkıyla döndürür." Evet öyledir, hamd olsun Cenâb-ı Hakk'a ki gelenler gidenleri aratmadı. Sâye-i cenâb-ı ehlullâhta yine bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin zâhir ü bâtın keyfi ve neşesi dört üzerinedir. Eyvallâh erenlerim, hû! Şems gittiyse ziyası geldi, yani şemsten ziya olan kamer geldi.

Levazım İkinci Şubesindeki Mehmed Ziya Bey, İzzet Bey'in yerine; bizim Mehmed Âsım Efendi ki evvelce zikri sebk eden ve kerametle mülâzımlık maaşına nail olan Âsım Efendi, mumaileyh Mustafa Efendi'nin yerine geldi. İşte bunlara asla bir diyecek yoktur. Keyifler ve neşeler az'âf-ı muzâ'af usulünce dört üzere değil, belki sekiz üzerinedir, zira ki mîr-i mûmâileyh Ziya Beyefendi Levazım Birinci Şube Müdürü saadetlû Tahsin Beyefendi hazretlerinin kayınbiraderleridir. İşte buna felek de melek de gıpta eder azizim.

Mumaileyh Ziya Bey oğlumuz şubemize teşrif buyurdukları gün herkes tebrike geldi. Akşam üzeri de velinimet müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretleri teşrif buyurdular. Bu ana kadar böyle teşrif buyurup oturmamışlar idi ve şubemizin [15] hâl ü şânına muttali olmamışlar idi. Sigara, kahve nûş edip tebrik buyurdular. Fakirin yanımdaki sandalyeye oturmuş olmasıyla önümde olan yazıhaneye nazar-ı kimyâ-eserleri isabet edip "Aman müdür efendi, bu nasıl yazıhane!" buyurdular, çünkü cümle müdîrânın yazıhaneleri usûl-i cedîd üzere

tecdit olup fakirin dervişliğim cihetle Levazım Reisi Paşa hazretleri "Hacı efendi derviştir, hazineyi vikaye ederler, onlar eski yazıhaneleriyle idare ederler" iradeleriyle tecdit olunmamış idi. Lâkin eski ve pek köhne; değil müdîrânın belki mülâzımların yazıhaneleri bundan alâ ve bâlâdır. Binaenaleyh ferdâsı günü Ziya Bey'e emîr buyurmuşlar ki fakire ve kendisine mahsus olmak üzere iki adet yazıhane ile iki adet tarz-ı cedîd üzere koltuk imal ve mübayaası için tezkire tanzim edip reis paşa tarafından itiraz olunmamak için müşarünileyh Tahsin Bey tarafından tensip olunduğu arz u ifadesiyle takdim olunması dermeyan buyurulmuş ve o veçhile müzekkiresi tanzim ile serî'an icabı icra kılmıştır.

İşte azizim daha birinci ve ilk ihsanları bu oldu. Mâşâallâhu ta'âlâ sâye-i Ziya'da şubemiz nurlandı. Eğerçi evvelce Mustafa şems gibi pür-nûr ü ziya ise de onun nuru ve ziyası şubeye vurmamış, ancak iklîm-i vücûd-ı fakîrîye vurmuş ve tesir etmiş, ondan şubenin işlerine nur ve ziya bahş olmuş idi, yani Mustafa Efendi'yi şemse teşbihimin sebeb-i müşâbeheti malûmdur ki şems nâ-puhte, pişmemiş olan meyveleri puhte edip pişirir. Mumaileyh de evvelâ bu fakirin nâ-puhte olan aşk u muhabbetimi puhte edip badehu pişmemiş ve ham olan evrakın mu'âmele-i lâzime ve kuyûdiyyesinin hüsn-i îfâ ve cereyanıyla pişirdiğinden şemse teşbih olunmuştur azizim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne erenler şemsi aldılar ise ziyası şubededir. İşte bu ziya sayesiyle şubenin leyl gibi zulumâtı zail olup nerede ne var ne yok ise gözlere çarpıp göründüğü cihetle derhal yazıhane ve koltuklar tecdit oldu sultanım.

Filhakika Ziya Beyefendi oğlumuz kamer gibi pür-nûr ü ziyâ olduğunda şüphemiz yoktur. Birinci nur ve ziyası evkât-ı hamsede namazında kaim ve zaten tarîk-i aliyye-i Şa'bâniyyeye müntesip olmasıyla zikr ü tespihinde daim ve alelhusus müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerine olan akrabalık ve kurbiyyet hasebiyle o vasıta ile de dâimü'l-evkât şemsten nûr-ı tecellî ve ziyâ kendisine bahş u ihsan olunur idi, yani risalemizde evvelce zikr ü beyan olunduğu üzere velinimet [16] müşir paşa efendimiz hazretlerini Hazret-i Şems-i Tebrîzî ve müşarünileyh Tahsin Beyefendi'yi Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhuma'l-azîz efendilerimizin mazharları addolunmuş idi. Binaenaleyh bu vasıta ile de şemsten ziya ve nur istifade olunacağına şüphe olmadığından Ziya Bey oğlumuzu da müşârünilehimâ hazerâtı sırasına ve o silsile-i zehebe ilhak ederek onu da Hazret-i Hüsameddin kuddise sırruhu'l-azîz mazharı addedip Ziya'ü'l-hakk ve'd-dîn tesmiye ettik dahi müsveddelere imzası "Ziyâeddin" diye vaz' ve işaret ettirdik, çünkü mühr-i âlîleri "Mehmed Ziya" imiş. Lehu'l-hamdu ve'l-minne sâye-i Cenâb-ı Muhammedîde bâtınen olan din ü diyanet nur ve ziyaları zâhiren dahi cilve-nümâ olup "Sîmâhum fî vucûhihim min eseri's-sucûdi"[51] sırrı tezahür etti.

İşte azizim, Ziya Bey oğlumuz şubemizde dinlendi, rahat u huzur buldu, çünkü İkinci Şubenin işleri pek çok olup orada ziyadesiyle rahatsız idi. Burada

51 "Yüzlerinde secde izinden nişanları vardır." Fetih, 48/29.

da rahat ederek dinlendi. Dahi bâtınında merkûz olan din ü imanı zâhire çıkıp "dîn"lendi ki "Ziyae'd-dîn" tesmiye olundu. Eyvallâh azizim hû.

Mu'âvin-i sâbık İzzet Bey dahi işbu Ziyâ'ü'l-hak ve'd-dîn sayesinde o nur u ziya vasıtasıyla terakki ederek sınf-ı evvel oldu. Dua etsin o zât-ı âlî-kadre, çünkü kişi kendi noksanın bilmek gibi irfan olmaz. İzzet Bey için istihkakla tayin muhâl-ender-muhâldir. Gerçi evvelce yani enistesi merhum Mehmed Efendi Üçüncü Şube müdürü olduğu cihetle bundan üç dört sene mukaddem kendisine böyle bir tebşir, taraf-ı fakîrîden söylenmiş idi, yani enişteniz vasıtasıyla sizi kendi odasına alıp muavin eder demiş idik. İşte İzzet Bey bu sözümüzü de kendince senet ittihaz ederek "Zaten evvelce vaat ve tebşir buyurmuştunuz, erenler ihsan etti" dedi, ammâ velâkin artık bilemem ki sahih ve hakikat hangisidir azizim.

Her ne ise erenler ikisini de yani İzzet Bey ile Mustafa Efendi'yi müdür muavinliği ile şubeden çerağ buyurdular. Muavinlik tabirinin birisi resmî, diğeri gayr-ı resmî, yani İzzet Bey'in resmîdir, Mustafa Efendi'nin gayr-ı resmîdir. Burada evrak müdürü muavini tesmiye olunur, lâkin bizim Evrak Müdürü Şakir Efendi mumaileyh Mustafa Efendi'ye muhabbeti çok idi, hatta evvel ü ahir teehhül maddesinde dahi pek ziyade gayret ü himmet etmiş idi. Bilemem ne sebepten dolayı mu'âvin-i sâbıkı Halil Efendi'yi mumaileyh Mustafa Efendi'ye terçih ettiler. Şöyle ki mumaileyh Ziya [17] Beyefendi'yi tebrik için şubemize gelmiş idi. Tebrikten sonra dedi ki "Evrak odasının bir tarafı eğrildi!" diyerek sandalyeden kendisini ve ağzını bir tarafa eğerek taklit ederek söyledi. Hikmet-i ilâhî onun bu sözü ve bu taklidi fakire pek ziyade tesir edip derhâl ihtiyarım elimden giderek Şakir Efendi'ye hitaben dedim ki "Affedersiniz; Hâlid Efendi, Mustafa Efendi'nin yanında pek hiç kalır. İkisinin de derece-i liyâkatı bizce malûmdur, Hâlid Efendi'yi Mustafa Efendi'nin kundurasına değişmem!" diyerek buna dair sözler söyledim. Ve Şakir Efendi de mukabele etmeyip sükût etti. Sonra mumaileyh Şakir Efendi'nin böyle taklit ederek yapışı manen tetkik ve tatbik olundukta pek doğru ve yolunda buldum. Fakir anlayamamışım, çünkü muavinliğe mahsus evrak odasına muttasıl bir diğer oda olup Mustafa Efendi orada oturur. İşte bize işareten dediler ki "Mustafa Efendi muavinlikle evraka geldikte ona muadil ve muvazi, ona denk olur kimse olmadığından evrak odasının bir tarafı eğrildi, yani Mustafa Efendi odasına kadem-nihâde olmasıyla bizim odamızda ona denk olur kimse olmadığından o taraf ağır gelip aşağı doğru eğrildi" demek imiş. İşte şimdi Şakir Efendi'nin taklit ve remz ü işaretini anladım azizim.

Fe-subhânallâh, bu vukuattan üç dört gün sonra mumaileyh Hâlid Efendi İkinci Şubede sandalyesinde oturur iken birden bire kendisine bir sancı ve bir fenalık gelip oradan derakap kalkıp hanesine gitmiş ve çabuk tabip celbiyle tedavi olunarak birkaç gün şubeye gelemediğini Evrak Müdürü Şakir Efendi, şu'be-i âcîzîye gelip hikâye etti. Fakir de cevapta "İsâbet-i ayn vaki olmuştur" dedim. Şakir Efendi de evet deyip tasdik etti. Lâkin bilemem ki nesine isâbet-i ayn vaki oldu azizim! Her nasıl ise Evrak Müdürü Şakir Efendi'ye gönlümüzün mugber

olması sebebiyle kendisi dahi odamıza gelemediği gibi artık evrak odasında da dikiş tutturamayıp isti'fâ-yı me'mûriyyetle eski odası olan Erkân-ı Harbiyye Tahrirat Kalemine gidip kalem-i mezkûr hulefasından bizim Cemal Efendi'yi tayin ettiler. İşte şimdi matlup hâsıl oldu, Mustafa Efendi oğlumuz da rahat u huzur buldu, zira ki mumaileyh Cemal Efendi bizimdir, yani Mevlevîdir. Kâdirhane Şeyhi reşadetlû Ahmed Efendi hazretlerinin [18] mahdumudur ve hem de hilâfet ihsan olunmuş veliahttir azizim.

Bu zat evrak odasına tayin olunmazdan evvel her gün şubemize gelip muhabbet ve iltifatlarla fakiri memnun ederler idi. Yine böyle bir gün gelmiş idi. Tercüme-i ahvâl risalemizin bir müddet-i kalîlede şubede tebyiz olunduğu zaman idi. Aldı, mütalâa etti. Sonra fakir dedim ki "Gel Şeyh Cemal Efendi, sana bundan tefeül edeyim, bakalım ne zuhur eder" diyerek tefeül ettim ve açtım. Kendisinin müdür olacağına remz ü işaret olundu. Dedim: "Müjde Cemal Efendi, müdür olacaksın!" İşte bundan üç ay sonra evrak müdürü oldu. Doğruca gelip îfâ-yı teşekkürle beraber "Aman efendim, o kitap ne mukaddes bir kitap imiş ki tefeül buyurulup müdür olacaksınız dediniz idi, işte oldum efendim" dedi. Artık mumaileyh Mustafa Efendi'ye hürmet ü ri'âyet-i mahsûsası başka oldu, yani vakitli vakitsiz gelsin gelmesin kulaç kulaç müsaade verdi ve burasını dahi remz ü işaret ederek "Bunu selefimden öğrendim" dedi, yani bu hikâyeyi söyledi ki meşhur meseldir; tilki aslana av taksimi gibi. Aslan sual etmiş ki "Bu taksimi kimden öğrendin? Tilki demiş ki "Yerde yatan kurt kardeşimden öğrendim!"

Hikâye:

Aslan ile kurt ve bir de tilki sayd u şikâr için dağıstana gittiler. Dağ sığırı ve dağ keçisi ve iri ve semiz tavşan buldular. Aslan, kurda dedi: "Ey kurt, bu saydları bahş u kısmet eyle." Kurt, şîre dedi ki "Ey şâh, yaban sığır senin bahşın ve lâyıkındır, zira ki gâv-ı vahşî büyüktür ve sen büyüksün ve kebirsin. Yaban keçisi bana, zira biz miyâne ve ortadır, bana münasiptir. Ey tilki, sen tavşanı al" dedi. Aslan kurda dedi: "Bu gûne sözü ne zehre ile ve kuvvet ile söyledin, zira bir yerde ben olam, sen dersin biz ve sen; yani benim huzurumda benlik senlik sözün söylersin, sen kelbsin kendini görürsün!" Aslan, kurda dedi: "İleri gel" geldi. Aslan bir pençe vurup yere yatırdı ve helâk etti. Aslan, tilkiye emreyledi: "Bunları taksim et" diye. Tilki, aslana secde-i ta'zîm edip dedi ki "Ey şah, bu semiz dağ sığırı senin kuşluk taamın olsun ve o keçi de günün ortasında öyle taamın olsun ve tavşan dahi şahın gece taamı olsun." Aslanın gayet hoşuna gidip tilkiye dedi ki "Sen bu taksimi [19] kimden öğrendin?" Tilki dedi: "Ey şah, yerde yatan kurt kardeşimden öğrendim" dediği gibi "İşte bendeniz de bu hürmet ü riayeti selefimden öğrendim" dedi azizim.

Gelelim bizim Âsım Efendi oğlumuza. Bunun hakkında söylenecek söz budur ki umumun kendisine teveccühü vardır ve her yüz ve cihetten makbûl-i âm olmuş; dâ'ire-i ismette müstakim, erenlerin bende-i hâssı, fakirin baş tacı, musallî, muttakî bir abd-i hâstır azizim. İşte şimdi şubemiz iki kanatlı bir şehbâz-ı aşk olup artık sayyâd-ı aşk u muhabbette birinci addolduk sultanım, çünkü

zâhirde şubemiz Levazım Dördüncü Şubesidir, manada sahrâ-yı aşktır. Evet sahrâ-yı aşk olduğunu bununla istidlâl ederim ki işte bizim muavinimiz Ziya Bey oğlumuz için bundan sekiz dokuz ay mukaddem beşinci mecidiyeden nişân-ı zî-şân ile taltif olunması hakkında inha olunmuş ve kendisi dahi bunu sayd u şikâr etmek için arkasında dolaşmış olduğu hâlde avlayamayarak fî 14 Eylül sene 316 [27 Eylül 1900] tarihiyle perşembe günü nişan ihsan olunduğuna dair tebşir alarak herkes tekrar gelip tebrik etmiştir ve mumaileyh Ziya Bey oğlumuz da buyurdular ki "Hakkâ tasdik ederim ki şubenin manen ismi, sahrâ-yı aşk olduğunu. İşte bu sahraya kadem-nihâde olduğumun on beş gün sonra şehbâz-ı aşk olduğum cihetle nişanımı avladım ve sayd u şikâr ettim" dedi. İşte erenler bu defa da iki adet şehbâz-ı aşk ihsan u inayet ettiler. Bakalım kimleri sayd u şikâr edeceğiz. Âlemde hüner Sultan Veled kuddise sırruhu'l-emced efendimizi sayd u şikâr etmektir. Hâlbuki bu ise pek müşküldür, adîmü'l-imkândır, çünkü ankayı şikâr etmek gibidir, ismi var cismi yok; bu da muhaldir azizim. Şu kadar var ki eltâf-ı ilâhiyyeden olmak üzere niyaz u istirham olunur ki hiç olmazsa onun mazharı olan bir zât-ı âlî-kadri sayd u şikâr edelim; ona da razıyım, hû sultanım. Bakalım şimdilik sahrâ-yı aşkta güzel demler ve manalar sürelim, âyîne-i devrân ne gösterecektir azizim.

Suâl-i Ma'neviyyeye Cevap:

Evet niyet hayr, akıbet hayr derler. Niyetiniz güzeldir, yani bir mazhar-ı Sultan Veled'i avlayıp sayd u şikâr ile aşk u muhabbete düşürmek arzu ediyorsunuz, velâkin mukaddemce avlanmaksızın kendi gelen kendi düşen [20] yani bu bapta tarafınızdan böyle bir niyet ve kasıt olmayarak zahmet ü meşakkatsiz mahzâ Cenâb-ı Hakk'ın bir lutf u ihsanı olmak üzere kalbiniz sahrâ-yı muhabbetine ilka olunup onun muhabbetiyle neş'e-yâb-ı zevk ü huzûr olduğunuz bir sâhib-i kalb-i selîm ve mazhar-ı hulk-ı azîm olan Ârif-billâh müşîr-i zî-şân-ı kadr-dân hazretlerini elden çıkarmak ve gülistân-ı muhabbet-i kalbten uçurmak lâyık ve reva mıdır?

El-Cevâb:

Ber-muktezâ-yı ubûdiyyet ü muhabbet asla ve kat'â ve şer'â lâyık ve reva değildir. Öyle ise niçin öteden beri âdet ettiğiniz leyâlî-i kanâdîlde ziyaret ve huzûr-ı devletlerine gitmediniz ve tebrîk-i kandîl etmediniz? Bunun sebebinin beyanı lâzımdır azizim.

Sebep ve Hikmeti Beyan:

Evet sebep ve hikmeti budur ki evvelce arz u beyan olunduğu üzere her nasıl ise leyle-i mübâreke-i vilâdet-i Nebevî sallallâhu aleyhi ve sellemde huzurlarında iken kalp âlemine nazar-ı iltifât buyurmadıkları cihetle hasbe'l-muhabbet cüz'î hâsıl olan gubâr-ı aşk mâni'-i huzûr-ı yâr-ı mutlak olmuştur. Hatta o gece Sultan Selim Câmi'-i şerifi'nde olan avizelere atılan ok, yani "Velâkinnallâhe

remâ"[52] sırrıyla şişeler kalbim gibi şikest olmuştu. İşte ona binaen Receb-i şerîfin ilk cuma gecesi ki leyle-i regâibdir, zaten o gece fakirin Mevlevîhanede olan hizmet ü ubudiyyet-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz için huzûr-ı devletlerine gidilemedi. Ve bir de şayet gidilse sual buyururlar ise ki "Hacı efendi bu gece yatsı namazını nerede eda edeceksiniz?" Yine Sultan Selim Câmi'-i şerîfi'nde mi?" derler ise buna ne yolda ve ne türlü cevap arz ve nasıl niyaz etmeli? Cevap yoktur. İşte bu cihetle gidilemedi. Fakat:

Visâlinden ba'îd olmak diler gönlüm şu manîden
Ki senden dûr olan kimse bana senden ba'îd oldu

muktezasınca Hudâ-yı lem-yezel hakkı için kendilerine olan aşk u muhabbetime hâşâ sümme hâşâ zerre kadar noksaniyyet ve halel tari olmayıp günbegün müzdâd olmaktadır. İşte bunu tasdik için şununla istidlâl ederim ki bin üç yüz on sekiz senesi Receb-i şerîfin on dördüncü [7 Kasım 1900] ve bin üç yüz on altı senesi Teşrîn-i evvelinin yirmi dördüncü salı günü idi, öyle namazını eda için alelâde dairedeki câmi'-i şerîfe gittim. [21] Cümle ile beraber öylenin sünnetini ifa edip huzurda ve murakabede durur iken bir de onu hissettim ki ilk safta olan Merkez Kumandanı Fuad Paşa ve Redif Livası Hasan Paşa yerlerinden hareket ederek geriye çekilir gibi bir şeyde bulundular. Gayet mültefitâne ve nüvâzişâne olarak "Oturun, oturun!" sözünü istima edip bu hâlde gözümü açtım. Gördüm ki devletlû Müşir Paşa hazretleri namaza teşrif buyurup sünnetin edasına mübâşeret buyurmuşlar. Malûm ya vilâyetin işlerinin kesreti cihetle öyleden sonra dâ'ire-i askeriyyeye teşrif ederler idi. Bu defa öyleden evvel teşrifleri ve ezân-ı Muhammedî istimaı cihetle cemaatle edâ-yı zuhr için câmi'-i şerîfe teşrif buyurmuşlardır. Her nasılsa bu müşahede ve böyle kemâl-i nüvâziş ile paşalara olan iltifatı ve öyle yâver-i hazret-i şehriyârî kordonlarıyla sînesini müzeyyen ederek kemâl-i edeb ü huzûr ile Cenâb-ı Hakk'a teveccüh ve istâde-i arz-ı ubûdiyyetle niyazı ve zaten gönlümde rekz olmuş olan livâ-yı muhabbeti bu manzaradan vezân olan rüzgâr-ı aşk tahrikiyle iklîm-i vücûd gözelerinden cûş u hurûşa gelen âb-ı zülâl-ı muhabbet bârân gibi gözlerimden nüzule başlayınca, bu neş'e-i aşk u muhabbeti ve zevk ü sefâ-yı rûhâniyyeyi etrafımda olanlara sezdirmemek için burnumu silmek gibi o bahane ile gözlerimin yaşını sildim. Ve müezzin efendi de müşarünileyh hazretlerinin sünneti edasına kadar ihlâs-ı şerîfi tehir ederek o müddet zarfında hayli aşkbâzlık zuhur ve bir başka tecelli cilve-nümâ olmuş, artık bilemem bir âlem-i mestlik gelmesiyle işte o demde kendilerine olunan du'â-yı hayr semeresi olmalı ki üç gün sonra üçler ve erenler tarafından kendilerine atiyye-i ilâhiyye olmak üzere zıllullâh-ı âlem ve halîfe-i Resûl-i Ekrem efendimiz tarafından müşarünileyh hazretlerine yâver-i ekremlik ihsan u inayet buyurulup o cuma gecesi ki leyle-i kadre müşâbih idi, müjde ve tebşir ve haber-i meserret gelmesiyle o gece de imzâ-yı devletlerini yaver-i ekrem diye vaz' buyurdular. Ve bu haber-i meserret sem'-i fakîrâneme vusulle Cenâb-ı

52 "Fakat Allah attı." Enfâl, 8/17.

Hakk'a fevkalâde hamd ü senalar edip cumartesi günü umum ile beraber tebrik ettik. [22] ve fakîrâne, âcizâne şu beyti dahi tarih düşmek için yaptık azizim.

Bir âşık-ı sâdık li-hubb-ı ârif-i zü'l-kerem
Eyledi bükâ-ı hafî âh dedi ol yâver-i ekrem

İşte son mısraı ebced hesabıyla bin üç yüz on sekiz adettir, şahım.

Fakir öyle namazında eylediğim bükâ-ı hafîden gönlümüz bir cüz'î hatıra gelmiş idi ki acaba bu bükâ sırf muhabbet ve hubb lillâh ise abdest bozulmaz, daha takviyet peyda eder; yok bir cüz'î dünyalık karışır ise, o vakit biraz şüpheli olur. Hele Cenâb-ı Hakk'a hamd olsun ki mahzâ hubb-ı lillâh bir arife muhabbet etmiş ki o demde olunan niyaz kabûl-i dergâh-ı ulûhiyyet olmuştur azizim. Öyle olduysa, artık diyelim: Allâhu ekber kebîren min kulli şey'; Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ; ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

BU FASIL BÂB-I SERASKERÎ MEKTUBÎ KALEMİ MÜDÜRÜ İBRAHİM İZZET EFENDİ MERHUM HAKKINDADIR

Evet, ne'am, belî, zât-ı âlî-i müşîr-i efhamî Arif Paşa hazretlerinin muhabbetlerini dilden çıkarmadığınız ve dâmen-i iffet-i ârifânelerini elden bırakmadığınız müsellem oldu. Lâkin velâkin ne çare ki şehbâz-ı aşk ve bergüzîde-i Hak olan İbrahim-i Edhemî-sıfât terk-i dünyâ eden İzzet Efendi'yi sahrâ-yı aşk u muhabbetinizden uçurdunuz. İşte buna sen de yan, ben de yanayım azizim. Fakire bu bir matem oldu ki derecesini kalem, kâğıt ile ihvana arz edemem. Şu kadarcık beyan edebilirim ki bizim şubemiz mülâzımı Mehmed Âsım Efendi oğlumuzun Dersaadet'te olan arkadaşlarından bir efendi meccânen beher hafta Musavver Malûmat gazetesinden bir nüsha gönderilir idi. Edirne postasına tevzi memuru bizim Yahudi Kemal de getirip mumaileyh Âsım Efendi'ye verilmek üzere fakire verir idi. Kemâ fi's-sâbık bir gün yine gazeteyi getirdi, lâkin bu sefer getirişi her vakit gibi değildir, bir başka tavr ve tarzda [23] odaya girip Âsım Efendi'ye asla bakmayıp güya gazete bizim imiş gibi doğruca getirip "Al, bak, oku neler var!" gibi remz ü işaretiyle fakire teslim edip gitti. Fakir de küşat edip okumaya ve resimlere bakmaya meşgul oldum. İki üç varakadan sonra bir varakayı açtım, nasıl ki açtım, birden bire varakanın başında merhum İzzet Efendi'nin resmini ve fakire baktığını görünce hemen gazeteyi elimden Âsım Efendi'nin üzerine doğru şiddet ü hiddetle fırlatıp ihtiyarsız ağlamaya başlayınca biçare Âsım Efendi şaşırıp yüzüme bakakaldı. "Ne oldu?" diye sual etmeyip hayran u sergerdân derhâl gazeteyi aldı. Gördü ki İzzet Efendi merhumun resmi vardır, o da bir hâl-i sükûnet ü mahzûniyyet ile bir müddet sükût ve hayran kaldı. Her ne ise fakirin şiddet-i bükâ ve ah u enîn geçip derhâl fatihalar okuyup rûh-ı kudsiyyelerine ihdâdan sonra Âsım Efendi'ye dedim ki "Efendi merhumun tercüme-i hâli hakkında yazılan şeyleri şimdi okuyamam, siz bir kâğıda çıkarın, sonra okurum" dedim. O da öyle yapmıştır. Artık bir daha gazeteyi elime alıp bakamadım azizim.

Fî 6 Şa'bân sene 1318 [29 Kasım 1900] ve fî 16 Teşrîn-i sânî sene 1316 tarihli perşembe günleri neşr olunan 264 numaralı Malûmat gazetesinden istinsah edilmiştir:

"Müşarünileyh İzzet Efendi'nin Tercüme-i Hâli:

Merhûm-ı müşârünileyh Belgrat eşrâf-ı hânedânından ve meclis-i kebîri azasından merhum Emin Şükrü Bey'in oğludur. Ortanca necl-i ercümendi olup bin iki yüz altmış altı sene-i rûmiyyesinde [1849-1850] Belgrat şehrinde mehd-ârâ-yı vücûd olmuştur. Belgrat

vakası üzerine peder ve biraderleriyle Saraybosna'ya hicret ederek mukaddemât-ı ulûmu evvelâ Belgrat ve müteakiben Saraybosna mekâtib-i ibtidâiyye ve rüşdiyyesinde; ve fünûn-ı mütenevvi'ayı da o vakit Dersaadet'teki Atik Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'ye şube olmak üzere bâ-irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî Bosna sarayında küşat buyurulan Sabah nam mektebinde tahsil ve muahharen pederinin sâye-i lutf u himmetiyle mahsusen geceleri hanesine gelen muktedir-i Arabî ve Fârisî muallimlerinden tekmil etmiştir. Bin iki yüz seksen iki senesi Şubatının birinci [13 Şubat 1867] günü Bosna vilâyeti mektubî kalemine girip istidat ve iktidâr-ı Hudâ-dâd-ı fevkalâdesine mebni pek az bir zaman içinde Bosna mektubî muavinliğine irtikâ [24] ve kendi arzusuyla Bosna ve Hersek fırka-i askeriyyesi tahrirat başkitabetine tahvîl-i me'mûriyyet ederek öteden beri pek sevdiği silk-i celîl ü feyz-i delîl-i askerîye intisap ile kesb-i şeref-i evfâ eylemiştir. Hersek ve Bosna Umum Kumandanları Gazi Osman Nuri ve Gazi Ahmed Muhtar ve Rauf ve merhum Derviş ve Ahmed Hamdi ve Veli ve Hafız paşalar hazerâtı maiyetlerinde ve pek çok mevâki'-i harbiyyede bulunarak vazîfe-i mühimme-i mevdû'asını dil-hâh-ı feyz-iktinâh-ı âlî dairesinden hüsn-i îfâ ile fevkalâde hidemât-ı kalemiyye ibraz etmiştir. Kendisi fıtratın yüz binde bir kişiye ancak bahşettiği bir çok meziyyât ü mehâsine ve hele ilm-i inşâda vehbî-i ilâhî denilecek derecede kudret ü bida'a ve hüsn-i selîkaya malik idi. Gayet mütedeyyin, mütevazi, kerîmü'l-hulk, ganiyyü't-tab', muhibb-i hayr, müstakîmü'l-ef'âl fevka't-ta'rîf fatin, zeki, edip, zarif, rahîm, şefîk, nüktedan idi. İki üç lisandaki iktidarının Türkçedeki hüsn-i selîkasına ifâza eylediği vüs'at sayesinde resmî ve gayr-ı resmî her vadide gayet parlak güzel yazar, güzel düşünür, güzel muhakeme eder, bir yazdığı şeyi bir daha imrâr-ı nazara hacet bırakmayacak surette tasvir eyler idi. Garaipten olarak kalemini çatlamaksızın bir sür'at-i hâtifâne ile yazı yazar ve zekâveti son derecede olduğu için beğendiği en uzun bir eser ve makaleyi bir defa gözden geçirdikten sonra hıfz ve ezber eder idi. Mukaddemâ Bosna'da münteşir olan gayr-ı resmî meşhur Gülşen-sarây gazetesine mu'âvenet-i tahrîriyyede bulunduğu gibi . yalnız Bosna'da yazıp el-yevm mahfûz-ı eyâdî-i ihtirâm ve bi-lutfihi ta'âlâ ileride tab' ve neşri musammem olan gayr-i resmî müsveddeleri bir iki cilt inşa mecmuası teşkil edebilir. Muahharen Bosna'dan dahi der-bâr-ı şevket-karâra muhaceretle zaten Bosna'da ve muharebe meydanlarında kuvve-i kalemiyye ve ehliyet-i mümtâzesini takdir buyurmuş olan gâzî-i bî-meydânî, müşarünileyh Osman Paşa'nın ilk seraskerliği zamanında delâlet-i inâyet-kârâne ve ehl-perverânesiyle makâm-ı vâlâ-yı seraskerî muhâsebât-ı umûmiye dairesi tahrirat kalemi mümeyyiz ve müdürlüğü ve badehu son memuriyeti bulunun mektûbî kalemi müdürlüğü ile bekâm buyurulmuştur. Gerek bu memuriyetlerinde ve gerek ilâve-i me'mûriyyet [25] olarak müstahdem bulunduğu mâbeyn-i hümâyûn-ı cenâb-ı mülûkâne encümen-i mahsûs-ı âlî kitabet mühimmesinde geceli ve gündüzlü ibraz eylediği

mehâsin-i hidemât-ı sâdıka ve fevka'l-gâye ile ahlâk-ı fâzıla ve nezaket ve fetânet-i kâmilesi sayesinde bi'l-umûm vüzera ve müşîrân-ı izâm hazerâtıyla erkân ve ümerâ-yı askeriyye ve mâ-dûnunun ve hele Serasker-i zafer-peyker atufetlû Rıza Paşa hazretlerinin fevka't-ta'rîf mazhar-ı takdîr ve hüsn-i teveccühleri olmuş idi. Merhûm-ı müşârünileyhin hidemât-ı muharrere-i memdûha ve sadâkat-kârânesine mükâfâten sîne-i sadâkatini avâtıf-ı seniyye-i ehl-perverî ve kadr-şinâsî-i hazret-i hilâfet-penâhîden ikinci mecidî ve osmanî nişân-ı zî-şânlarıyla altın ve gümüş imtiyaz ve altın Girit ve Yunan muharebe madalyalarıyla tezyin buyurulmuş idi. Hayf sad hayf! Ehliyet, hasâfet, dirâyet, sadâkat-i fevkalâde ve mümtâzesinden devlet ü millete daha pek çok hüsn-i hizmet memul ve muntazar olan bu dürdâne-i kemâl daha muharebe meydanlarında kazanmış olduğu nâkâbil-i tedâvî bir illet ile henüz elli yaşında iken terk-i dagdaga-i âlem-i fenâ ve azm-i gülşen-sarây-ı bekâ eylemiştir. Rahmetullâhi aleyhi rahmeten vasiaten."

Mezkûr gazetenin baş tarafında ilk sütunu serlevhası zahrında esmâ-yı şerîfe muharrer ve emâkin-i mukaddese ve muhadderat resimleri bulunan açık muhabere varakalarının kat'iyyen men'-i tedâvülü esbabının istikmaline irâde-i kerâmet-âde-i hazret-i zıllullâhînin şeref-sudûr u sünûh buyurulduğunu mübeşşir idi. İşte bu ibarenin bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye olan remz ü işareti bu idi ki bu varakanın zahrında esmâ-yı şerîften Azîz isminin mazharı İzzet Efendi'nin emâkin-i mukaddese makamında olan resmi olduğu gibi nefs-i nefîs dahi muhadderâttan olduğunu beyan ve ilân idi, çünkü insanın nefsi, zevcesi makamında olup onun da İslâm olduğuna yani nefsini İslâm etmiş muhadderattan ki İslâm hatunlarından demek olduğunu bu fakire bir tebşîr-i ma'neviyyedir. Böyle olduysa, artık takdis etmek fakire vaciptir. "Hû yâ Hazret-i İzzet" kaddesallâhu ta'âlâ sırrahu'l-azîz.

Ey benim azizim, canım efendim, risalemizde evvelce zikr ü beyan olunduğu üzere efendi merhumun iki diz kapaklarını öpmüş idim ve muahharen [26] dahi bunu sâhib-i vakt ü gavs olan Bedestanî Bizim Köylü İbrahim Efendi kuddise sırruhu'l-azîze hikâye tarikiyle arz etmek niyetiyle müşarünileyh hazretlerinin dahi iki dizlerini öpmeye muvaffak olunmuş idi o sayede. Gördünüz mü bunların dizlerini öpmek fakire vacip olmuş değil mi idi? Evet, ne'am, belî; işte bu gibi zevât-ı kirâmın değil dizlerini ednâ bir mûyunu öpmek uşşâka farzdır. Ve's-selâm. Öyle olduysa artık diyelim: Allâhu ekber kebîren min kulli şey'in, Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren, kesîrâ; ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

BU FASIL HUZÛR-I CENÂB-I MÜŞÎR-İ A'ZAMÎYE OLUNAN İFTAR DAVETİ HAKKINDADIR

Bin üç yüz on sekiz senesi Ramazân-ı şerîfin yedinci [29 Aralık 1900] cumartesi günü akşamı ki pazar gecesi huzûr-ı cenâb-ı müşîr-i efhamî velinimet devletlû Arif Paşa efendimiz hazretlerine li-ecli'l-iftâr davet olunduk. Ne sebebe mebni ise, üç yüz on yedi senesinde öyle umum iftar etmedikleri cihetle o sana hâk-i pâylarına yüz sürmekten mahrum kalınmış idi. Bu sefer de dâ'ire-i âlîlerini diğer bir renk ve tavr u tarzda buldum, yani sabıkı gibi iftar olunup namaz kılınıp taama gidilmedi. Vakt-i iftârda uzun bir alafranga müzeyyen ve muntazam resm olunmuş sofraya gidilip orada iftar ve taam olundu. Fakir mahsus sofranın alt başına oturdum ki gönlüm arzu ettiği gibi müşâhede-i cemâlleriyle şâd ü handân olayım, yani hem ruhum gıdalansın, hem nefsim ziftlensin. Öyle oldu. Ve hem de herkes istediği gibi taam etsin, kimse sıkılmasın diye fakirin karşıma tesadüf eden bir doktorun yakasını yakalayıp uzun uzadıya muhakeme buyurdular, yani mukavvî olan taamlardan sual buyurdular. Balığın birkaç nevinden ve "Nasıl pişirmeli ve ne türlü olursa, midece istifade olunur?" [27] kılıklı sual ve cevaba başladılar. Fakir de öyle hayran ve sergerdân güya nutuk ve iradelerini istima ediyorum gibi cemâl-i bâ-kemâllerine nazır oluyorum.

İşte bu muhakemede doktor, et taamıyla balığın gıdaca olan menâfi'-i kesîresinden bahseder iken iyice hatırımda kalmadı, birisini tercih etti. Buyurdular ki "Sair doktorlar sizin tercih etmediğinizi tercih ediyorlar. İşte bunlar böyledir, birisi tercih eder, diğeri etmez, yani kendilerinin uydurması" kılıklı remz ü işaretle doktor efendiyi çürüttü. Pek de hoşuma gitti. Taam da hitam buldu. Odalarına ve huzûr-ı devletlerine rücu olundu.

Alelusul herkese sigara taksim olundu. Fakir içmediğim cihetle almadım. Biraz sonra "Hacı efendi sigara içmiyor musunuz?" iradeleri şeref-sudûrunda kendileri zaten enfiye istimal buyururlar idi. "Hayır efendim, enfiye çekiyorum" diyerek yerimden kalkıp enfiye almak için huzurlarına gider iken gönül âleminden dedim ki "Her an ve zaman aşk u muhabbetlerinizi çekiyorum, şimdi de enfiyenizi çekeyim" deyip elimi enfiye kutusuna sokup enfiyeyi alır iken kemâl-i lutf u keremlerinden temenna ettiler, yani "Telgraf-ı ma'neviyyenizi aldım teşekkür ederim" kılıklı temenna ettiler, zira fakir enfiyeyi alır iken temenna etmedim ki ona mukabil onlar da etmesin. Sonra onların temennasına mukabil fakir de temenna ettim. Maşallah ta'âlâ ariftir, dânâdır, kadirşinas, alicenap bir bende-hâss-ı Hak'tır. Artık burada icap etti ki iki gönlün ittihadı babında biraz söz söyleyeyim ki telgraf-ı ma'neviyye nasıl imiş malûm olsun azizim.

İki Gönlün İttihadı

Müşîr-i müşarünileyh hazretlerinin bende-i hâsları ve her cihetle ubudiyet ceridelerinin birinci numarasını kazanmış ve defaatle işbu risalemizde zikri sebkat etmiş olan Muhasebeci saadetlû Tahsin Efendi hazretleri ki işte müşarünileyh efendimiz hazretleriyle ittihat kılıp ve tevhîd-i efkâr etmiş olduğunu işbu arz olunacak hikâyeden malûm olacaktır. İhvanımızdan bir zat tarafından her nasılsa nefs ü hevasının ibram u ısrarıyla komşusunun tarlasının sürmek niyet-i fâsidesiyle tecâvüz-i hudûdda bulunur. Meşhurdur, komşunun [28] tavuğu, horoz görünür, lâkin kurt komşusunu yemez derler. Ammâ nefs-i emmâre arslanı baş kaldırır ise, işte tilkinin dediği gibi, tozdan dumandan ferman mı okunur, dinlenir! Sâhib-i tarla ise meydân-ı muhârebede i'lân-ı kelimetullâh için göğsünü küffâra, düşmanın kurşununa karşı vermiş bir şeci bahadır Çerkez olup binaenaleyh müşarünileyh velinimet paşa efendimiz hazretleri min ciheti'l-vazîfe ve'l-insâniyye hukûk-ı ibâdı ve tarlanın muhafazasına itina farz olmakla o yolda lâzım gelen tedâbîrin derhâl icrasıyla muhafaza olunmuştur. Ba'de'l-muhârebe sâhib-i tarla olan Çerkez gelip tecâvüz-i hudûdda bulunan zatı diyâr-ı ademe naklini murat etmiş ise de olunan pend ü nasâyih tesîrâtıyla o yoldan geri dönüp îfâ-yı teşekkür için yani hareminin muhafazasına olunan itina ve himmet-i ulyâdan dolayı müşîr-i müşârünileyh hazretlerine yüz sürdükte taraf-ı cenâb-ı müşîr-i ekremîden olunun nutk-ı âlî "Eden bulur oğlum", oradan çıkıp doğruca müşarünileyh Tahsin Beyefendi'ye teşekküre gelir. Onlardan dahi zuhur eden nutuk: "Elbette bulur." İşte Mevlânâ buna itimat kılıp derler ki "Nefs, vahit hükmünü almıştır, ara yerden ikilik kalkmıştır." Zâhir olan iki zatın manevî olan kalp telgraf telleri birbiriyle birleşmiştir. Ancak bunu fehm ü idrake ilm ü irfan ister. Ammâ nasıl ilm ü irfan? Öyle taklit değil, zatî, hakikî, çünkü taklit olursa ondan bir fayda hâsıl olması şöyle dursun, belki mazarrat zuhur eder azizim; nitekim mumaileyhin ilm ü irfân-ı suverîsi gibi Cenâb-ı Hak rahmet ve mağfiret buyursun, Derviş Paşa merhumun bu gibiler hakkındaki nutku bu idi ki "İlm ü irfanını alıp kendisini denize atmalı." Evet pek doğrudur, lâkin hangi denize atmalı? Deryâ-yı rahmet ve magfireti-i ilâhiyyeye yani bahr-i bî-pâyâna atmalı, çünkü o deryadan gayrı derya pâk ve tahir etmez azizim.

Hikâye:

İstanbul'da evliyâ-yı kirâmdan bir zât-ı âlî-kadr, Cenâb-ı Hakk'a niyaz ve rica etmiş ki "İlahî ya rabbi, bu dünyada cennetlik ve cehennemlik kullarından birer tanesini fakire göster, bu gözümle müşahede edeyim." Kendisine hitâb-ı İzzet gelmiş ki "Yarın sabah [29] erkenden Yedikule Kapısı'na git, kapı açıldığı zaman ilk evvel kapıdan taşra çıkan adam cehennemliktir; onu gör; müşahede et ve orada bekle. Akşam üzeri en sonra yani kapı kapanacak zaman kapıdan içeri giren adam cennetliktir; gör ve müşahede et." O zât-ı âlî-kadr sabaha yakın mezkûr kapıya gider, orada kapının açılmasına muntazır olur. Kapı açılır açılmaz sekiz on yaşında bir çocuğun elinden tutmuş bir ihtiyar Müslüman

adam kapıdan dışarıya gider. Bu zat tamamıyla müşahede eder ve hayf eder ki "Yazık! Şu Müslüman, İslâmiyette saç ve sakalını ağartmış, biçare cehennemliktir!" demiş. Ve emr-i ilâhiyyeye imtisalen akşama kadar kapı dibinde beklemiş. Akşam üzeri kapı kapanacak iken sabahtan ilk evvel çıkan adam, yine o adam! Çocuğuyla beraber en sonra içeriye girer, kapı kapanır. O zat, kemâl-i i'tinâ ve dikkatle taaccüp ederek nazar eder ki sabahtan ilk çıkan adamdır, "Fesubhânallah ta'âlâ, sabahleyin ehl-i nâr idi, akşam ehl-i cennet oldu!" diye pek çok hayret ve efkâr ile hanesine gelip huzûr-ı ilâhiyyeye durup bunun hikmetinden sual etmiş. Sırrına şöyle hitâb-ı İzzet gelmiş ki "O adam, çocuğuyla beraber deniz kenarında oturup akşam ettiler. Çocuk babasına sual etti ki "Baba bundan daha büyük başka deniz var mıdır?" Babası dedi ki "Evet oğlum, vardır; onun ismine deryâ-yı rahmet-i ilâhiyye derler ki onun payan u nihayeti yoktur." İşte bu söz o adamı ehl-i cennet eyledi" diyè fermân-ı ilâhî gelmiş. Âamennâ ve saddaknâ; "Hâzâ min fazli rabbî."[53] İnsan bir söz ile saîd ve bir söz ile şakî olur. Cenâb-ı Hak, sevgili Habib-i Ekrem'i hürmetine cümlemizi nefs-i bed-şûmun şerrinden hıfz emanında eylesin, amin.

Bu yüzsüz asi evâil-i sülûkümde bir gece âlem-i ma'nâda gördüm ki fakirin yanımda yani karyolada gayet iri, muzır ve fakirin cesedimden büyük bir hayye yatıyor, lâkin güya binlik içirmişler gibi harekete, kımıldanmaya mecali yok, baygın düşmüştür. Şöyle gözümün ucuyla nazar ettim ki ne bakarsın, boyumla beraber yan yana yatıyor ve rengi ise bukalemun gibi yüz renkle boyanmış emsali görülmemiş bir hayye-i azîmdir. İşte bu manzaradan tari olan havf [30] ve dehşetten nasıl uyanıp sıçradığımı bilemedim azizim. Sonra iş anlaşıldı ki o hayye fakirin nefsimdir. Zikrullâh binliğinden nûş edip sarhoş ve mest olmuştur. Evet öyledir. Bel'am-ı Ba'ûr makâm-ı kutbiyyete varmış iken hatununun yüzünden ve nefse teba'iyetinden makamından düşüp ne olduğu malûmdur. İşte bu gibi hâlât, herkesin nefs-i şûmunda gizlenmiş mevcuttur, fırsat bulursa yapmayacağı yoktur. Cenâb-ı Hak fırsat vermesin, amin. Lâkin hüner ve kemal budur ki bu gibi sıfât-ı mezmûmeleri zikrullâh ile mahv u zail etmektir. Ancak mahv u zail olamayacak hulkî ve cibillî bir şey vardır ki o da arz olunacak hikâyeden malûm olur azizim.

Ahvâl-i Tama'

Hikâye olunur ki eski zamanda delileri Süleymaniye'deki tımarhaneye koyup zincirler ile pencereye bağlarlar ve herkes gelip pencereden seyr ederler idi. Talebe-i ulûmdan bir molla bir gün delileri seyr etmek için tımarhaneye gelir. Meşhur, adına imam derler bir deli var idi. Kendisi hocadan olup her nasılsa kaziyye-i mantıkta cantık mantık mantar diyerek aklını oynatmış idi. Molla bunun penceresine gelir. İmam şöyle mollaya bir nazar eder ve okuduğu dersten sual eder. Güzel güzel konuşurlar. Mollanın hoşuna gider, taaccüp eder. En sonra imam, mollaya sual eder ki "Molla insanların başına kaza ve belâları geti-

53 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

ren elifbada kaç harftir?" Mollanın hiç işitmediği bir sual olup çok tefekkür eder, bulamaz. Sonra imama rica eder ki "Bilemedim, lutf u inayet edin, söyleyin." İmam der ki "Peki söyleyeyim velâkin unutmayacağına ve asla hatırından çıkarmayacağına bana emniyet ver ki söyleyeyim." Molla kasem eder. İmam der ki "Üç harftir: tı, mîm, ayn'dır; ona tama' derler ki işte bu pis tama'dan herkes belâlara düşer." Molla tasdik eder ve memnun olur. Bunu müteakip imam der ki "Ben de vaktiyle senin gibi talebe idim, bilirim talebelerin akçesi yoktur, kapıdan içeriye gel" diye çağırır. Molla hemen süratle kapıdan imamın yanına girer. İmam der ki "Şu başım üzerindeki kovuğu gördün mü?" "Evet gördüm." "İşte o kovukta bir kâğıt içinde üç lira vardır, onu sana verdim, al." Molla [31] fevkalâde teşekkür edip der ki "Efendim, oraya nasıl yetişeyim?" İmam der ki "Benim omuzlarıma bin de oraya uzanırsın." Molla derakap imamın omuzlarına çıkar. İmam da aşağıdan mollanın haşefelerini tutup sıkar. Molla şaşırıp "Aman efendim, sıkma telef olacağım!" diye feryada başlar. İmam der ki "Molla şimdi sana söyledim, sen de unutmayacağına kasem ettin, ne çabuk unutup tama' ettin? Hiç delinin başı üzerinde lira olur mu, a biçare?" deyip mollayı af ve terk eder.

İşte bu üç harf gibi üç harf dahi vardır ki Huda hâfız, bu pis tama'a benzemez; bundan fevkalâde eşeddir ve belâ-yı azîm-i ebedîdir. O da "ha, sîn, dâl"dır; ona hased derler.

Ahvâl-i Hased

İşte bu hasetten fena ve eşed bir belâ olmadığını şununla istidlâl ederim ki şeytan, melaike-i kirâmın hocası iken bak hasetten ne oldu, Âdem aleyhisselâma olan hasedinden naşi matrûd-ı dergâh-ı ilâhî oldu. İlâ âhiri's-sâ'a lanetle yâd olunup dünya ve ahirette mel'un oldu. Artık bunun için tafsilâta hacet olmadığı gibi başka söz söylemeye dahi lüzum kalmamıştır.

Hikâye:

Vakt-i evâilde İstanbul'a ecnebi sefinesi gelirse, Yalıköşkü'nde durup ilân için top endâht eder imiş. Bir sefine gelmiş, top atmamış. Liman reisi tarafından adam gelip "Niçin top atmadın?" diye sual etmiş. Sefinenin kaptanı demiş ki "Top atmadığıma otuz iki özrüm vardır. Birincisi barutum yoktur!" demesiyle, o adam demiş ki "Artık otuz birini söyleme, lüzum yoktur." İşte onun dediği gibi şeytanı söyledin, başkaların lüzumu yoktur azizim. Bu bapta hazret-i Mevlânâ Kuddise sırruhu'l-azîz Mesnevî-i şerîflerinde buyururlar ki [Rusûhî, c.1, s. 43-44:

V'er hased gîred tu râ der reh gelû
Der hased İblîs râ bâşed gulû (1: 429)

"Eğer haset yolda senin boğazını tuta, hasette İblîs-i la'în için gulüv olur."

Yani tugyan olur ve tecavüz kılar. Bunda meşâyıh-ı izâma ve evliyâ-yı kirâma haset eylemekten hazer eylemeye tembih vardır. Nitekim Şeytan, Haz-

ret-i Âdem aleyhisselâma [32] haset eyleyip ve serkeş olup onda olan nice menâfi' ve fevâidden mahrum kaldı. Kezalik veli olanlara ve irşat kılanlara şeytan gibi haset kılan ve "Ene hayrun minhu"[54] deyip serkeş olan, onların menâfi'-i dîniyye ve fevâid-i yakîniyyesinden mahrum kalır.

K'û zi Âdem neng dâred ez hased
Bâ sa'âdet ceng dâred ez hased (1: 430)

Zira ki o şeytan hasedinden Âdem aleyhisselâmdan ar tutar ve filhakika saadet ile ceng tutar hasetten." Ki Âdem aleyhisselâm hazretlerine melaike gibi muhabbet ve mutavaat kılsa idi, sa'âdet-i ebedîye vâsıl olurdu, çünkü ona haset eyleyip muhalefet kıldı, kendinin saadeti ile cenk tutup devletinin yolunu vurdu.

Akabe z'în sa'b-ter der râh nîst
Ey hunek ân kes hased hem-râh nîst (1: 431)

"Râh-ı Hak'ta bu hasetten es'ab ve düşvâr bir akabe yoktur. Ey saadetli şol kimse ki haset ona hem-râh değildir."

În cesed hâne-i hased âmed bidân
Ez-hased âlûde bâşed hânedân (1: 432)

"Bu cesed-i insânî hased hanesi geldi, bil ey ehl-i tarîk hasetten hanedan âlûde olur." Yani haset haset bir sıfat-ı kabîhadır ki hânedân-ı vücûd-ı insânîyi mülevves kılar.

Ger cesed hâne-i hased bâşed velîk
Ân cesed-râ pâk kerd Allâh nîk (1: 433)

"Eğerçi cesed-i insânî hâne-i hased olur, velîkin bu cesedi Allah tebâreke ve ta'âlâ iyi pak eyledi."

Nitekim enbiya ve evliya ve asfiyanın cesetlerini pak eylediği gibi. Madem ki tathîr-i ilâhî bir kimsenin hâne-i cesedini mâ-ı ilm ü marifetle pak kılmaya, onun cesedi hâne-i hased olmaktan hâlî olmaz demek nüktesini iş'ar eyler.

Çun kunî ber-bî-hased mekr u hased
Zân hased dil-râ siyâhîhâ resed (1: 435)

"Çünkü bî-hased üzere yani derunu gıll u gıştan safi olan ceset üzere mekr ü haset eyleyesin, o hasetten gönüle siyahlıklar erişir"

Ki onun sebebiyle tîre-dil olup zulmet-i cehl ü gaflette ve siyâhî-i küfr ü ma'siyette kalırsın.

Hâk şev merdân-ı Hak-râ zîr-i pâ
Hâk ber-ser kun hased-râ hemçu mâ (1: 436)

---

54 "Ben ondan hayırlıyım." A'râf, 7/12.

"Merdân-ı Hakk'ın ayağı altına hâk ol, bizcileyin hasedin başı üzere toprak eyle, hergiz hasede vücut verme" buyururlar azizim.

Lehu'l-hamdu ve'l-minne bu yüzsüz asi merdân-ı Hudâ'nın [33] ayağı altına hâk olduk ve o sâye-i kudsiyyede hâne-i hasedden pervâz edip bâlâ-ter olduk.

Ahvâl-i Gurûr

Ey azizim, malûm olsun ki bu hasedin öz ve asıl bir ana ve babadan tevellüt etmiş bir kardeşi dahi vardır ki o da elifbada olan dört harften ibarettir; ona da gurur derler. Ne'ûzu billâh bu da hatırı sayılır belâlardan birinci numarada bir belâ-yı azîmdir ki insanı en sonra dünyada perişan ve perakende ettikten başka ahirette de gayyâ kuyusunda kaynatır yâ Hâfız, ya Rahîm, ya Allah! İşte bu gurur kelimesi dört harfli olduğuna tama' ile haset üçer harfli idiğine binaen bu gururun onlardan bir derece daha ziyadeliği vardır, çünkü ziyade harf ziyade manaya delâlet eder. Bunun harfleri dahi birer şeye remz ü işarettir: G, gayyâ kapısına; re: recimin mazharı olduğuna yani şeytanın kardeşi olup onunla beraber haşr olunacağına; vav, veyl deresine; âhirindeki re, eğer mümin ise en son rahmet-i ilâhiyyeye nail olacağından rahîme işarettir, değil ise şeytan gibi ebet recîm olmasına delâlet eder.

Bu gurur pek cüz'î ve pek az bî-esâs bir şeyden ve bir iltifattan insana arız olur. İnsân-ı kâmil odur ki bu gibi beyhude ve bî-esâs olan şeylere kapılmayıp kendi tavrını ve gidişini bozmayıp tarîk-i müstakîmde sâbit-kadem olmaktır.

İftar Faslının Bakiyyesidir

Cenâb-ı Hak, ömr ü afiyetini müzdad ve her an tecelliyât-ı rabbâniyyesine mazhar buyursun, amin. Müşîr-i zî-şân-ı âlî-kadr ârif-billâh efendimizin min indillâh mevhûb ve mütehallık oldukları ahlâk-ı hamîde-i pesendîdeleri iktizasınca herkesi hüsn-i iltifât ve alkışla mest eder, nitekim o leyle-i iftârda Vezne Müdürü Feyzi Efendi'ye ettiği gibi azizim.

Malûm ya ibn-i sebîle, ibn-i zamân olanlar, bir zemin zaman ile sokulup onların sayesinde sâye-bân olmak ve umûr-ı dünyevîce olan asayiş ve rahatlarını bulup maksut ve dilhâhları üzere yaşamak isterler. Alelhusus ki böyle bir muktedir-i zevi'l-ihtirâm [34] sâhib-i seyf ve reîs-i rüesâ-yı asker ve hulk-ı azîm mazharı olan ârif-billâha kim istemez çatmak! Lâkin burasına dikkat etmeli ki çatayım diyerek sefine-i muhabbetin yelkenlerini parçalamamak ve dümenini suya vermemek, pusulayı kaybetmemek şarttır azizim, çünkü bunlar zayi edilirse, işte o vakit "A'cebenî cenbuhu"[55] fehvasınca yalnız onların cumbultusuna taaccüp olunmaktan başka bir şey istifade olunmaz.

Mumaileyh Feyzi Efendi sofrada müşir paşa efendimiz hazretlerinin yanlarına tesadüf ile oraya oturdular. Taam hitamında ortada olan meyveler te-

55 "Birlikteliği beni büyüledi."

navül olunmaya başlayıp müşir paşa efendimiz hazretleri bir elmayı bıçak ile soyup yarısını mumaileyh Feyzi Efendi'ye verip nısf-ı dîgerini kendileri tenavül buyurmuşlar. İşte bu elmanın yarısı Feyzi Efendi'yi bütün ve mükemmel mest etmiştir ki leyle-i iftârdan birkaç gün sonra hasbe'l-îcâb vezneye yanlarına gittim. Bi'l-münâsebe dediler ki "Müşir paşa hazretleri kendi eliyle soyup bana yarım elma verdi, artık ben müşir paşa hazretleriyle reis paşa ve muhasebeci beyefendiden gayrısını tanımam, bunlara bakarım" dedi. Bu hâlde fakire bir acîb hâl gelip bir müddet şöyle bakakaldım bunun bu mağrurane sözüne taaccüp ederek. Sonra şubeme geldim. Derhâl dervişin hane sahibine elma vermesi hikâyesi aklıma gelmesiyle artık bu hikâyenin nakliyle remz ü işaret ve ledüniyâtını ihvana pend ü nasihat olmak için söylemek lâzım geldi.

Hikâye:

Seyyâhînden ve mazinne-i kirâmdan bir derviş, bir şehre uğrayıp orada bir zatın hanesine misafir olmuş. Hane sahibi muhibb-i dervîşân olmasıyla bu seyyaha fevkalâde hürmet ve ikram etmiş. Derviş, bu zattan ziyadesiyle mahcup olup alessabah gider iken hane sahibine demiş ki "Azizim, bu fakiri ziyadesiyle memnun buyurdunuz. Bir maksudunuz var ise söyleyin, âcizane Cenâb-ı Hak'tan niyaz edeyim." Hane sahibi demiş ki "Baba efendi, maksudum bir evlâttır, zira dünyada her bir şeye malikim, lâkin Cenâb-ı Hak bir evlât vermedi. Onu sizden rica ederim." Derviş baba da cebinden bir elma çıkarıp uzatıvermiş, demiş ki "Bu elmanın yarısını siz, diğer yarısını refikanız ekl etsin [35] ve gecesi de birlikte olunuz. Eltâf-ı ilâhiyyeden memuldür ki Cenâb-ı Hak size bir veled-i sâlih ita ve ihsan etsin." Hane sahibi fevkalâde memnun ve mesrur olup o veçhile icra etmiş ve Cenâb-ı Hak da bir veled-i sâlih ihsan buyurmuş.

İşte bu hikâyenin ledüniyâtına girişilmeksizin zâhiri bâtına tatbiki kolay olmak için burada bir hakikat söylenmek lâzımdır. O da budur ki hakikatte benî-âdem hem hâkim hem mahkûm, hem fâil hem de mef'ûl olur. Mâ-fevkine nisbeten mahkûm, mef'ûl; mâ-tahtına nazaran hâkim hem fâildir. Hatta Cenâb-ı Hakk'a müntehî oluncaya kadar böyledir. Ancak Cenâb-ı Hak, hâkim-i mutlak, fâil-i muhakkak, fa'âl-i limâ-yürîddür. Hâşâ sümme hâşâ onun için mahkûmiyet, mef'ûliyet asla tasavvur ve tefekkür olunmaz: "Subhânallâhi ammâ yuşrikûn."[56]

İşte kaziyye malûm olduysa, hikâyenin tatbiki de kolaylandı azizim. Şöyle ki zât-ı âlî-i müşîr-i efhamî yed-i kudret ile soyup mütehallik oldukları ahlâk-ı hamîde ki bir insân-ı kâmil demektir, onun tarafından ve muhabbet yüzünden ihsan olunan elmanın nısfını makâm-ı ricâlullâha vâsıl ve hâkim ve fail sırrına nisbeten mazhar olan bir zât-ı âlî-kadr tenavül edip nısf-ı dîgerini nisbeten mahkûm u mef'ûl mazharı olan, makâm-ı ricâle kadem-nihâde olmamış zata verip ona ekl ettirilmesi sırrından ve neticesinden tevellüt eden beyzade ki ism-i şerîfi gururdur, ne'ûzubillâh bundan zât-ı âlî-i cenâb-ı müşîr-i a'zâmîye asla bir şey taalluk etmez, zira ki o bir sultân-ı ma'nevîdir ki herkesin istidat ve kabiliyetine göre feyz ü muhabbet ihsan eder. Feyz de ise buhl yoktur. Meselâ bir yerde bir mum ile çalı çırpı yanar olsa, bir zat tarafından da ona üfürürse istidat ve kabiliyet cihetiyle mum söner, çalı çırpı parlar. İşte bunun gibidir azizim. Onun

56 "Allah'ın şanı onların ortak koştuklarından yücedir." Tûr, 52/43; Haşr, 59/23.

için denilmiştir ki "Kurb-ı sultân, âteş-i sûzân buved."[57] Hâlbuki sultanların kurbü câ-yı selâmet ü râhattır; orada âteş-i sûzân yoktur. Ancak mukarrebînin sû-i ahvâli ve olunan iltifatı adem-i hazmı cihetle kendi ateşi kendisini yakar demektir.

Bârekallâh, mâşallâh, sad âferin ü tahsîn ki müşarünileyh efendimiz hazretlerinin birinci mukarripleri ki Birinci Şube Müdürü saadetlû Tahsin Beyefendi hazretleridir, işte bu zât-ı âlî bir numûne-i [36] âlü'l-âldır ki bu zata eyledikleri iltifat ve muhabbet-i müşîrâneleri derece-i nihâyete varmış. Eğerçi bir gayrı hazımsız adama olmuş olsa idi, lâ-şek "Ene rabbukumu'l-a'lâ"[58] makamına çıkardı. Ma'a-hâzâ bununla beraber "Ene abdu'l-âciz"[59] diyerek iltifat ziyade oldukça devlet ü milletine hizmet ü ubudiyetini artırır. Bu da hilkat ü cibilliyet-i ezeliyyeleri muktezasınca mi'de-i ma'nevîleri ahlâk-ı hamîde ile memlû olduğundan hazm-ı ma'nevî ediyorlar azizim.

Geçen bir ramazan iftarında dahi mumaileyh Feyzi Efendi olduğu gibi bu yüzsüz asi fakire de öyle iltifat buyurdular. Lâkin fakir kendi kendime kurb-ı devletlerine sokulmadım. Kemâl-i lutf u keremlerinden ism-i fakîrin yâdıyla "Buraya geliniz!" buyurdular. "el-Emru fevka'l-edebi"[60] diyerek gittim. Hatta her bir taam geldikçe "Siz tabaktan alamıyorsunuz" diyerek bizzat yed-i peyvest-i müşîrâneleriyle taam alıp evvelâ fakirin kıtmîr çanağına koyup sonra kendileri hissesini alırlar idi. İşte bundan o kadar sıkıldım ki artık kalem ile tarif edemem. Fakir de buna karşılık o sene martından evvelce bi'l-cümle nizamiye ve redif alay ve taburların evrâk-ı hesâbiyesini vakt ü zamanından bir iki ay mukaddemce tab' ettirilerek sevk ü irsal ettim ki bilâhare evrâk-ı hesâbiyyemiz gelmedi, icmal tanzim edemiyoruz" diyerek her taraftan inhalar vüruduyla zât-ı âlî-i müşîr-i ekremîlerinin kalb-i enverleri rahatsız olmasın için azizim.

Velhâsıl netîce-i merâm bu oldu ki mumaileyh Feyzi Efendi'nin bir oğlu oldu, ismi gurur. Evlâd-ı Arabda âdet budur ki babaları evlâtlarının ismiyle yâd olunur. Meselâ Ebû Sâlih, Ebû Hasan, Ebû Muhammed gibi. Şimdi Feyzi Efendi-'ye Ebû Gurur denilse, eylediği hazımsızlığa mebni yolunda ve be-câdır. Ah bu hazımsızlık belâsı alâ-merâtibihim herkeste vardır. Hemen Cenâb-ı Hak sevgili Habîb-i Ekrem'i hürmetine hazm-ı ma'neviyyeler ihsan etsin, amin. Lâkin bu iftar faslı bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin zâhirde iftar ettiği gibi bâtında da iftarına bais olmuştur, yani iftâr-ı ma'neviyye oldu. Ama ne ile iftar azizim! Kerih olan adam etiyle:

Bi'se'l-futûru yâ Rabbenâ
Ne büyük kusûr igfir lenâ

---

57 Sultana yakın olmak, yakıcı ateşe yakın olmaktır.

58 "Ben sizin en yüce Rabbinizim!" Nâzi'ât, 79/24.

59 Ben âciz kulum.

60 "Emir, edepten önce gelir."

Kâle Allâhu ta'âlâ: "E yuhibbu ahadukum en ye'kule lahme ehîhi meyten fe-kerihtumûhu."[61] [37] Yani "Sizden biriniz sever mi ki bir Müslim kardeşinin lahmini ekl ede, o kardeşi veya lahmi meyyit olduğu hâlde?" O size arz olunsa ondan kerâhet ederdiniz. İmdi mitekim onun lahmini meyyit iken eklden kerahet edersiniz, onun gıybeti hâlinde onu sevenler zikirden dahi kerahet ederek.

Peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem eydür: Leyle-i mi'râcda bir kavme uğradım ki onların bakırdan tırnakları var, yüzlerini onunla tırmalarlar. Cebrail aleyhisselâma: "Bunlar ne hâlli kimselerdir?" dedim. Dedi ki "Nâsı gıybet edenler ve ırzların yıkanlardır."

Me'mûn Halife eydür: Bir vakt-i menâmda önüme bir zenci meytesi konulup "Lahminden ekl eyle!" denildi. Dedim ki "Ne sebepten onu ekl edeyim?" Denildi ki "Filân indinde olan gıybet sebebiyle." Dedim ki "Vallâhi ben o mecliste hayır ve şerden bir şey tekellüm etmemiştim." Denildi ki "Lâkin ona razı olup istima ettin." Öyle olsa Me'mûn min ba'd ne gıybet söyler ve ne gıybeti dinler idi. "Ve'ttekullâhe innallâhe tevvâbun rahîm."[62]

Allah ta'âlâdan korkup gıybetten tövbe edin ki o tâibin tövbesini kabul eder, rahmete erdirir; âmennâ ve saddaknâ azizim.

İşte bu gıybet hakkında olan akvâl-i şerîfe ve ahvâl-i garîbe pek çoktur, cümlenin a'lâ ve ra'nâ malûmudur. Lâkin ne hikmet ise onsuz da hiçbir meclis olmaz. Madem ki iş böyledir, bari bir dereceye kadar bu bapta sükût ihtiyar etmek ve mümkün olduğu kadar gıybete meydan vermeyip selef-i sâlihîn ahvâl ve hikâyelerinden nakl ü hikâye etmek ve ara sıra yine o gayet leziz ve tatlı olan ölmüş adam etinden tenavül olunursa, artık bu bapta buna hiçbir çare ve ilâç yoktur. Ancak meclis tamam olup dağılacağı vakit tövbe ve istiğfar ile salavat-ı şerîfe getirilir ise eltâf-ı ilâhiyyeden memûldur ki Habîb-i Ekrem'i hürmetine ona bağışlanıp afv u mağfiret buyurula, inşâallâhu ta'âlâ. Böyle olduysa diyelim: estağfirullâhe'l-azîm ellezî lâ ilâhe hû, huve'l-hayyu'l-kayyûmu ve etûbu ileyhi tevbete abdin zâlimin li-nefsin lâ-yemliku li-nefsihi mevten ve lâ hayâten ve lâ nuşûren. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim; ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

Arz u beyandan müstağni olduğu veçhile, ihvanın malûmu bulunduğu üzere içinde bulunduğumuz bu âlem-i dünyâ ki buna âlem-i esbâb [38] derler. Ve li-maslahatin nizam ve intizâm-ı âlem için mahlûkun baziları bazısına müsahhar olmuştur. Bunun tafsilâtına girişilir ise sadetten çıkmış oluruz. İşte bu âlemde her ne ki zuhur eder ve her ne şey ki hâsıl olur ve her ne maksuda ki vâsıl olunursa, cümlesi esbâb yüzünden cilve-nümâ-yı zuhûr olduğu müşahede olunur ve muhakkak öyledir azizim.

---

61 "Biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemeyi sever mi? İşte bundan iğrendiniz." Hucurât, 49/12.

62 "O hâlde Allah'tan korkun, şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul eden, çok esirgeyendir." Hucurât, 49/12.

Esbâbsız asla ve kat'â bir şey olmaz, lâkin hâlık-ı esbâb ve müsebbib de Cenâb-ı Hak'tır, müsebbibü'l-esbâb odur. Gerçi Cenâb-ı Hakk'ın bu dünya sarayında kethüdası ve hazinedarı ve vekîl-i harcı ve sair bu gibi memurları zâhirde yok ise de manevîde bunlarsız değildir. Meselâ ilim ve marifetullâh tahsil etmek için bizzat Cenâb-ı Hak talim etmez. O ilim ve marifeti kime vermiş ise, o zattan tahsil olunur. Kezalik akçe ve paralar gökten nazil olmaz, esbâb yüzünden ihsan olunur. Meselâ levazım reisi "senedine verile" diye yazmaz ise akçe alınamaz. İşte kezâ ve kezâ cümle işler bunun gibidir azizim.

Hatta rivayet olunur ki bir sail, bir kimseden sual etmiş. O kimse elini cebine sokup para kesesini çıkarmış ki akçe versin. Sail de fakir gibi sabırsız bir adam imiş. Demiş ki "Hele verme." Yani elinde ise verme demekle hakikate remz ü işaret etmiş. O zatın bu söze canı sıkılıp keseyi tekrar cebine koyup "İşte vermeyeceğim" demiş. Bu defa da sail demiş ki "Hele ver." Yani vermek, vermemek seni elinde değildir demek ister azizim.

İşte bu kaziyye-i hikmet-âmîz malûm olduysa, fakir yüzsüz Aşçı Dede'nin de akçece zaruret ve perişanlığı esbâb yüzünden biraz müşkülce olacağı, Ebû Gurur'un bundan böyle kimseyi tanımayacağı, kelâmından istidlâl olundu ve hem de öyle oldu azizim. Lâkin evvelce arz u beyan olunduğu üzere bu yüzsüz asi, Edirne'de üçler sayesinde sâye-bân-ı huzûr u râhat olduğumu yazmış idim. O da hazret-i Arif-billâh ve kemâliyle mazhar-ı Ahmed ü Kemâl ve bunlara ilâve olunan sad hezâr âferîn ve tahsin idiler. İşte bu üçler, binler, yaşasın der idim. Felek hangi zaman yüzüme gülmüştür? Gülmüş ise seni bu dişlerimle mahv u fena edeceğim diye dişlerini göstermek için gülüp ağzını açmıştır. Subh-ı sâdık [39] arka verip zahr u muavin olan Kemal'i de felek elimden aldı. Aman dedem deme! Dedim gitti oğlancığım. İşte bu fena! Elbette, kim der iyi diye? Lakin buyurulmuştur ki "Her kim eder kendine, yine kendi kendine" fehvasınca bu yüzsüz asi dedenin kesb-i yedidir.

Şöyle ki ümera ve zabitanın hastalarına merkez hastahanesinden verilen eczâ-yı tıbbiyenin esmânı her üç ayda bir kere hastahane tarafından bir defter tanzim ve ale'l-esâmî ilmühaberleri yazılıp merbut olduğu hâlde levazım dördüncü şubesine takdim olunur. Şubeye kayıt olunduktan sonra alay ve taburlara mensup olanların ilmühaberleri tastîr buyurulan tezkire-i resmiyyeye leffen kumandanlıklarına gönderildiği gibi dairede bulunanların ilmühaberleri dahi maaş tevziinde mahsup ve tevkif olunmak üzere vezne müdürüne havale olunur idi. Her nasılsa birkaç seneden beri tahsil olunmayıp öyle yüz üstüne veznede kalmış olan eczâ-yı tıbbiye ilmühaberleri vezneden celp ile şube marifetiyle tahsiline kıyam olunmuş, çünkü malûm ya beytülmâl-ı müslimînin akçesi aranılmaz ise akşam çorbaya besmele keşîdesi biraz şüpheli olur azizim. O ilmühaberler miyanında Müşîr-i zî-şân devletlû Arif Paşa efendimiz hazretlerinin de yüz bu kadar kuruş ecza pahası olup muavin-i âcizî Ziya Bey, saadetlû Tahsin Beyefendimiz hazretlerinin kayınbiraderleri olmak münasebetiyle "Bunları bir kere beyefendi hazretlerine irae edin, ne emr ü irade ederler?" demiş idim. Onlar da göstermişler. Tahsin Beyefendi hazretleri fevkalâde telâş ederek

"Ne için şimdiye kadar maaşlarından veznece mahsup ve tevkif etmemişler? Böyle müddet-i medîde kaldığı işitirler ise, Huda hakkı için pey ziyade gücenirler. Hemen şimdi vezneye git, bu akçeyi al, ilmühaberleri oraya terk et, ay başında müşir paşa hazretlerinin tayin bedelâtından bunları nakit makamında bana versinler" emrini alarak öylece icabı icra olunmuş ve şubede olan kayıtları dahi kapanmıştır. Ve bu miyanda Levazım Reisi saadetlû Ahmed Kemâl Paşa hazretlerinin de seksen dört kuruşluk ilmühaberleri olup idare zabiti Mülâzım Tahsin Efendi marifetiyle kendilerine takdim olunmuş idi. Tahsin Efendi dedi ki "Takdim ettim. Şöyle baktı, şimdi [40] sırası mı deyip yanında alıkoydu." Dedim ki "Paşa efendimizin şu günlerde velîme cemiyeti olmasıyla akçece ihtiyaç ziyade olmasından ileri gelmiştir, yoksa eskiden beri bu gibi ecza pahalarını serî'an tesviye ve ita ederler idi" dedim. Bir iki gün sonra hasbe'l-îcâb yanlarına gittim. İlmühaberleri çıkarıp buyurdular ki "Şimdiye kadar bunlar nerede kalmış?" Dedim: "Veznede kalmış." "Bunların muameleli evraklarını isterim" dedi. Dedim: "Mevcuttur". "Ve hem bu kadar kuruşluk ecza almadım, şimdilik dursun, Miralay Hüsnü Bey'den sual edeceğim, benim bu kadar zimmetim yoktur" diyerek birtakım tehevvürâne sözler söyler. Anladım ki iş bozuk, kararı firara tebdil ettim. Odama geldim, lâkin fevkalâde canım sıkıldı ki niçin böyle oldu diye.

Çünkü müşarünileyh hazretlerine olan arz u muhabbet ü ubudiyetin üss-i esâsı bu idi ki Üsküdarlı Deli Tahsin demekle maruf ve meşhur olan veliyyü'l-muhakkık Hoca Tahsin Efendi hazretlerine mensuptur. Hatta ekseriya huzurlarında bir iş ile bulunsam, müzakere hitamında hoca-i merhûm kuddise sırruhu'l-azîzin ahval ü muhabbetlerinden bahs ü hikâye buyururlar idi. Hoca-i merhûma yetişen ihvanın malûmu olduğu üzere bu zatın aşk u muhabbetine ve ilm ü irfanına diyecek yok idi. Bununla beraber o kadar kalender ve rind idi ki Üsküdar vapurunun ocağına kömür atan yüzü gözü kapkara, kendi mashara bir mahbûba alâka edip o ilm ü irfanıyla müddet-i medîde o çocuk ile beraber vapurda kömürcülük etmiştir. Bir ramazân-ı şerîf Üsküdar İskele Câmi'-i şerîfi'nde Mesnevî-i şerîf okuttu. Paşalar, beylerden camide yer yok idi. Şeyhülislâma varıncaya kadar dersine hazır olmuşlardı. Kendisi başında bir eski fes, kısa boylu, çuha sako ve pantolon giyer; ayağından kundura; siyah, kâtip sakallı bir zat idi. Hizmetçisi bir ayvaz idi, adı Ayvaz Efendi Hoca idi. Öyle çağırır; Bizim Ayvaz Efendi Hoca der idi. Fakirin süt biraderi Serkurenâ-yı şehriyârî Ahmed Bey, merhuma sıkça sıkça gelir, sair kurenâlara dahi gider, çünkü bunlar cümleten mahbûb beylerdir. Bir gün birader dedi ki "Şu bin kuruşluk kaimeyi al da Tahsin Efendi'ye bir zemin ü zaman ile veresin." [41] Dedim: "Birader, almaz, sonra fakiri mahcup edersiniz." "Canım sen al, ver" diye ısrar etti, aldım. Birader mabeyne gittikten sonra muhabbet esnasında bir zemin ü zaman ile takdim ettim. Hazret-i Tahsin şöyle yüzüme bakakaldı. Dedi ki "İbrahim, seni çok severim. Başkası olsa idi, bed muamele eder idim. Kaldır bunları ortadan! Senin biraderinin parasına gelmiyorum. Bak işte benim param!" diye cebinden cüzdanı çıkardı, gösterdi. Beş bin kuruştan mütecaviz kayme vardır. Her nasılsa "Aman efendim, fakir biradere söyledim ise de ısrar

ettiler. Af edin, onlar daha çocuktur, buralarını bilmezler" diyerek gönlünü aldım. Fakire çok dua ve himmet etmişlerdir. İşte o sayede hamd olsun, pek büyük erenlere yetiştim. Hoca merhum Üsküdarlı olması cihetle o zaman Üsküdar'da meşhur ve mahbûb-ı cihân Arpakâtibizadeler var idi. bunlara her gün gidip ders okutur idi ve bunlar için can verir idi. Âşıklık bu değil mi ya? Velhâsıl hoca merhumun hiçbir yerden gelir, iradı olmadığı hâlde akçe ve paralar cebinden eksik olmayıp şahane sultanlar gibi taayyüş eder idi. Efendi merhumun hikâyesi çoktur.

İşte reis paşa efendimiz hazretlerinin de efendi merhuma mensubiyeti Allâhu a'lem zamân-ı mahbûbiyyetinde onların gayet sevgilisi olduğunu mihrapta görüp okudum. Binaenaleyh hoca merhumun hatırına riayeten ruhâniyyet-i kudsiyyelerini celp için arz-ı muhabbetler ve ubudiyetler olunur idi. Hatta hangi zaman huzurlarına girer isem mabeyn usulü yerden temenna ile girer idim. Bir gün bu temennayı İkinci Şube Müdürü bizim âşık Baba Hâlid Efendi görüp sonra fakire dedi ki "Azizim, reis paşaya secde eder gibi temenna ediyorsun!" Dedim: "Onun sebep ve hikmeti vardır." İşte sebep ve hikmeti bu imiş ki felek bir tevazu ve muhabbeti çok görüp elimizden aldı.

Her ne ise gelelim bahsimize. İki gün sonra Eczacıbaşı Kolağası Ahmed Efendi şubeye geldi. Elinde reis paşa hazretlerinin ecza ilmühaberleri vardır. Fakire dedi ki "Müdür efendi, bu ilmühaberler sehven verilmiştir. Bunlar paşa hazretlerinin değildir, damadı Yüzbaşı Şükrü Efendi içindir. [42] Her nasılsa yanlış olarak paşa hazretleri namına yazılmıştır. Bunların kayıtlarına şerh verilmesi lâzımdır." Fakir de derhâl işi anladım ki hastahanenin hatası fakirin sevaplarını suya vermiştir. Hemen derakap kaydına şerh verilerek kapatılmıştır. Hamden lillâhi zâhir ü bâtın o kapıyı kapattık. Artık akran ve emsallerimiz gibi huzurlarına gittik, zira ki tertîbât-ı fevkalâdeye netice verdik. Fe-subhânallâh zâhir terakki eder ise bâtın tedennî ediyor, beraber gitmiyor. Artık ta'ayyüş-i fakîrî de pek ziyade tedennî etmiştir. Ne çare taraf-ı ilâhiyyeden akçe sarfına memur olan zat, infisal etti. Fakirin gönlümde inkisâr babından münkesir oldu.

Bir akşamüstü fakirhaneye gider iken Karanfiloğlu Çarşısı'nda Levazım Üçüncü Şube Müdürü Fikri Efendi'ye mülâkat olundu. Esnâ-yı râhta bakkala uğrayıp bir okkalık ekmek aldı. Dedi ki "Parasına yarın veririm." Bakkal da: "Zararı yok efendim" dedi. Birkaç adım gidip fakire dedi ki "Niçin böyle dedim bilir misin?" Dedim ki "Bilmem, niçin dedin?" Dedi: "Cebimde bir okka ekmek parası olan kırk para yoktur, onun için böyle dedim" deyicek, bizim inkisâr bâbı temelinden kırılıp ne kapı kaldı ne temeli kaldı, bir acîb hayret geldi azizim.

Hikâye:

Vaktiyle Trabzon memleketine bir deve gelmiş. Ahâlî-i belde böyle deve görmediğinden taaccüp ederler. Deve de önünü boş bulup ekin tarlasına girmiş. Ekinleri koparıp koparıp yukarıya kaldırıp ekl ediyor. Ahalinin ileri gelmiş ukalâsından birisi getirip deveyi göstermişler ki bu nedir diye. O zat bunlara demiş ki "Bu Trabzon'un tanrısıdır." Ahali "Ya!" deyip devenin ziyaretine

gitmişler. Lâkin görmüşler ki deve tarlalarda ekin bırakmıyor, ekl ediyor. İçlerinden birisi deveye hitaben demiş ki "Ey Trabzon'un tanrısı! Yerde alıp gökte yersin, senin kulların senin siyah habbelerini mi yesin!"

Onun dediği gibi, ey levazımın tanrısı, burada rab manasınadır caizdir, hazinedeki paraları alıp konağında sefâ-yı hâtırla yersin, senin kulların ne yesin?

Kâle Reslûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem: "Kullukum râ'in ve kullukum mes'ûlun an ra'iyyetihi."[63] Ve kâle: "İrhemû turhamû."[64] Ve kâle: "İrhemû men [43] fi'l-ardi, yerhamkum men fi's-semâi."[65] Sadaka Resûlullâh. Diğer bir hadîs-i şerîfte dahi "el-İnsâfu nisfu'd-dîni"[66] buyurmuşlardır azizim.

Netice bu oldu ki güvendiğimiz dallar elimizde kaldı, yani şecere-i muhabbetten düştük, ammâ velâkin dayandığım ve mu'în ü zahîr ittihaz ettiğim bir şecere-i âlü'l-âl vardır ki ona şecere-i tûbâ derler, onun kökü arş-ı a'lâdır ve dalları aşağıya sarkmıştır; asla ve kat'â ona zeval tari olmaz ve onun dallarına sarılan, dünya ve ahiret necat ve felâhta daim ve sürur u neşatta kaim olur. İşte o da sâhib-i kalb-i selîm Arif-billâh bir zât-ı âlî-kadrdir ki onun vasfı hakkında şimdiye kadar söylenen ve tekrar eden kelâm kâfi ve vâfîdir. Cenâb-ı Hak dâreynde aziz ve muhterem eylesin, amin. Mukarrib-i Arif olan elbette arif olur, âmennâ ve saddaknâ. İşte bu macera esnasında ve bu kapıların sad ve kapanması zamanında Cenâb-ı Hak bir kapıyı kapar ise bin kapıyı açar, eyvallâh azizim.

Bizim ruhumuz ve canımız velinimet Tahsin Beyefendimiz bu maceranın bi-hasebi'z-zâhir hiç birisinden haberdar olmadığı hâlde yalnız manevî olan uyanıklığı hasebiyle kayınbiraderleri mu'âvin-i âcizî Ziya Bey ile fakire haber göndermişler ki "Mekteb-i idâdînin havalesini ayrıca vilâyete verdik; mektebin bakkaliye barakası bedel-i îcârını kemâ fi's-sâbık mektebe terk etmeyip daireye alsınlar" diye. İşte bu haber-i meserret-encâm sahîhen canlara bahş-i hayât-ı câvidân etmiştir. Bunu müteakip Tabîb-i evvel Miralay izzetlû Hüsnü Beyefendi şubeyi teşrif buyurdular. "Mektebin bakkaliyesini bize terk ettiler" dedim. "Aman efendim, hastahanenin bakkaliye bedelini dahi alınız, bize lüzum yoktur." Dedim: "Beyefendiye arz edin." Hemen gidip arz ettiler. "Pekâlâdır" buyurmuşlar. Onu da erenler ihsan etti. Cem'an yekûn şubemiz efendilerinin nısf-ı maaşı raddesinde idi. Fe-subhânallâhi'l-kâdir. Hayal ve hatıra gelmeyen daha bazı zuhûrât ve ihsân-ı ilâhiyye cilve-nümâ olmakla artık mal bulmuş mağribîye döndüm ve ne yolda Cenâb-ı Hakk'a hamd ü sena ve teşekkürât-ı azîme ifa edeceğimi bilemeyip ancak kendi kendime niyaz edip dedim ki "Ey yerlerin ve

---

63 "Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem şöyle dedi: "Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüzden sorumlusunuz." *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 320, no: 812; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 115, no: 1947.

64 "Ayrıca şöyle demiştir: "Merhametli olun, merhamet olunursunuz." *Musnedu Ahmed*, c. 2, s. 165, no: 6541; *A.e.*, c. 2, s. 219, no: 7041.

65 "Yeryüzünde olanlara karşı merhametli olun, gökyüzünde olan da size karşı merhametli olsun." *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 48-49, no: 88; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 109-111, no: 314.

66 "İnsaf dinin yarısıdır."

göklerin Tanrısı! Zât-ı ulûhiyyetin o bir kadîmü'l-ihsân [44] Hudâ-yı lem-yezeldir ki sana isyan edenlere inam u ihsan edersin. Habîb-i Ekrem'in buyurmuştur ki "Ehsin li-men esâ'e ileyke."[67] Onun buyurduğu fermân-ı ilâhiyyendir, zira ki "Ve mâ yentiku ani'l-hevâ â İn huve illâ vahyun yûhâ"[68] hakkında nazil olmuştur; âmennâ ve saddaknâ.

Ey azizim, bu kadar söz söylemeye sebebiyet vermiş olan bizim yadigâr Feyzi Efendi bahsine gelince: Ey aziz, felek şimdiye kadar böylece nice milyon sâhib-i gurûr ve sâhib-i kuvvet ü kudret bahadır ve şeci olanları inci gibi dişleriyle bir lokma ederek mahv u zail etmiştir. Mumaileyh Vezne Müdürü Feyzi Efendi'nin o gece yemiş olduğu yarım elma mi'de-i ma'neviyyesinde hazmedemeyip ramazân-ı şerîften iki üç ay sonra hastalandı. Bir müddet hastahanede tedavi olundu ve birkaç aylar da tevbdîl-i havâya gitti. Ve sonra avdet ederek yine hanesinde tedavi olunarak nihayetü'l-emr bin üç yüz on dokuz senesi Şa'bân-ı şerîfin on altıncı [27 Kasım 1901] çarşamba gecesi sabaha yakın yani saat onda irtihâl-i dâr-ı bekâ ederek vilâdet-i hümâyûna tesadüf etmesiyle alaydan sonra hanelerimize gelip elbiselerimizi değişip cenaze namazı için vakt-i zuhrda Eski Câmi'-i şerîf'e gidilip orada namazı eda olunup medfen-i mahsûsuna defn olunmuştur, rahmetullâhi aleyhi.

Cenâb-ı Hakk'ın deryâ-yı rahmet ü gufrânının nihayeti yoktur. Bu efendi hakkâ mümin olduğunu bilirim ve böylece şehadet ederim. Müminler için havf u hüzün olmadığını dahi ilme'l-yakîn bilip tasdik ederim. Ahlâk denilen şey elbise gibidir, Cenâb-ı Hak murat eder ise çabuk değişir. İş, asıl ve esas olan itikattadır. Efendi merhum ise talebe-i ulûmdan gelme olmasıyla itikadı tam idi azizim. Bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin hata ve isyan ve kusurlarına gelince hangi birini söyleyeyim, hadd ü hesabı yoktur. İşte biri de bu idi ki efendi merhumun hastalığında bir kere gidip göremedim. Ancak bazı ihvan ile selâm ve istifsâr-ı hâtır eder idim. Vefatından iki ay evvelce refikam hanımın görmüş olduğu rüyası üzerine efendi merhumun bu dertten halâs olamayıp yolcu olduğu anlaşılmıştır. Rüya bu idi ki hanım ile beraber hanelerine [45] gitmişler. Güya mevlûd-ı şerîf kıraat olunacakmış. Lâkin biz davetli değilmişiz. Refikam diyor ki "Bizi davet etmediler, niçin geldik?" Cevabında fakir demişim ki "Sen karışma, biz davetsiz geliriz, zararı yoktur." Refikam, hanesine şöyle nazar etmiş görmüş ki harap, delik deşik bir virane şeklini almış olduğundan taaccübane bir hayret ile nazar edermiş. Bu hâlde uyanmış ve rüyayı fakire söyledi. Bundan istidlâl ettim ki Feyzi Efendi de yakında uyanacaktır, çünkü malûmdur ki "en-Nâsu

---

67 "Sana kötülük etmiş olana sen iyilik et." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 43-44, no: 86, "İtteki şerre men ahsente ileyhi" başlığı altında "Ve men ahsene li-men esâe ileyhi fe-kad ahlesa lî şukren" şeklinde.

68 "O havadan konuşmaz. O(nun okuduğu Kur'ân) kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir." Necm, 53/3-4.

kulluhum nâ'imûn ve izâ mâtû fe'ntebehû"[69] buyurulmuştur. Filhakika bu dünya bir uzun leyle benzer, nâs da uykudadır. Âyet-i kerîmedeki "Ve sebbihhu leylen tavîlen"[70] ma'nâ-yı işâreti "Bu dünya gecesinde oldukça Cenâb-ı Hakk'ı tespih et" demektir. Dahi hadîs-i şerîfte ki "en-Nevmu ehu'l-mevti"[71] muktezasınca uyku mevtin kardeşidir. Nasıl ki insan rüya görüp uyandıkta görmüş olduğu rüyayı tezekkür ve tahattur eder, insan da öldükten sonra uykudan uyanır gibi uyanıp dünyada görmüş olduğu şeyleri tezekkür ve tahattur eder. Lâkin hüner ve kemâl budur ki mevt-i tabîî ve zarûrî gelmeden evvelce uyanmak ve gafletten azade olmak lâzımdır. Nitekim bir hadîs-i şerîfte buyurulmuştur: "Mûtû kable en temûtû"[72] İşte buna mevt-i ihtiyârî derler ki ölmezden evvel ölmektir, yani uyanmak ve gafletten azade olup işi anlamak lâzımdır azizim.

[İstitrâd: Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz mesnevî-i şerîflerinin altıncı cildinde seksen dokuzuncu sayfasında bu hadîs-i şerîfin tefsirinde buyururlar ki "Ölmezden evvel ölünüz, yani mevt-i ızdırârî gelmezden evvel mevt-i ihtiyârî ile fani olunuz ve kendinizi vücûd-ı mecâzî kaydından berî kılınız ve ahlâk-ı zemîmeden ve evsâf-ı behîmeden necat bulunuz ve nefsinizi hemen ehl-i kubûrdan addediniz. Sâlikân hakkında Hazret-i Pîr efendimiz buyururlar ki:

Cân besî kendî vu ender perdeî
Z'ân ki murden asl bud n'âverdeî (6: 723)

Tâ nemîrî nîst cân kenden [46] tamâm
Bî kemâlî nerdebân nâyî be-bâm (6: 724)

Çun zi sad pâye du pâye kem buved
Bâm-râ kûşende nâ-mahrem buved (6: 725)

"Canı çokluk kopardın ve perdedesin, yani çok can çekiştin ve belâ ve ıztırap gördün, velîkin henüz dahi hicabdasın, zira ki ölmek asıl idi, sen onu getirmedin, yani mevt-i ihtiyârî ile nefsi öldürmek cemî'-i ibâdât ü riyâzâtın aslı idi, sen onu götürmedin ve kendini ölmezden evvel ölmek mertebesine yetirmedin. Ta kim sen bu tarîk-i ilâhiyyede mevt-i ihtiyârî ile ölmeyesin, can çekişmek tamam olmaz, yani sa'y u kûşiş nihayet bulmaz. Merdiven kâmil olmayınca dama gelemezsin. O olmayınca sakf-ı hakîkat üzere su'ûd kılamazsın. Bâmdan murâd vücûd-ı hakîkî ve hayât-ı ebedî olur. Ve bir hayât-ı ebediye bâmına vâsıl olmaya evvelâ

---

69 "Bütün insanlar uyumaktadırlar, öldükleri zaman uyanacaklardır." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 312, no: 2795; *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 442, no: 1240, "en-Nâsu niyâmun, fe-izâ mâtu intebehu" Hazreti Ali'nin sözü olarak.

70 "Ve geceleyin uzun zaman O'nu tespih eyle (şânının yüceliğini an)!" İnsan, 76/26.

71 "Uyku ölümün kardeşidir." *Keşfu'l-Hafâ*, c. 2, s. 329, no: 2868.

72 "Ölmeden önce ölünüz." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 436, no: 1213; *Keşfu'l-Hafâ*, c. 2, s. 291, no: 2669. İbn Hacer sabit olmadığını, el-Kârî de mutasavvıfların sözü olduğunu söylemiştir.

dört mevti ihtiyâr etmek lâzım gelir ki o dört mevtten birine mevt-i ebyaz derler ki ondan murat açlıktır; ikincisine mevt-i esved derler ki ondan murat halkın cefa ve ezasına sabr ve tahammül eylemek olur; üçüncüsüne mevt-i ahmer derler ki ondan murat nefse muhalefet etmektir; dördüncüsüne mevt-i ahdar derler ki ondan murat kesr-i nefs için eski hırka giymek olur. Ve bu mevtlerden sonra yüz derece dahi kısım olunmuştur ki o yüz derecelerin her birisi merdivenin bir payesidir. Çün kim o yüz payeden iki paye meselâ eksik olsa o derecelere sâlik vâsıl olamayıp onlardan aşağı kalsa kûşende ve sâ'î olan sâlik, hakikat bâmına nâmahrem olur ve sakf-ı vahdet-i mutlakaya vâsıl olamayıp o mertebeden geri kalır azizim. Hitam şud.]

İşte bu da azizim, hidâyet-i rabbânî ve Cenâb-ı Hakk'ı zikr ü fikr ile hâsıl olur sultanım. Böyle olduysa diyelim artık: Allâhu ekber kebîren min kulli şey'in; Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren, kesîren. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

[47] BU FASIL CİLD-İ SÂLİSİN TEBYİZİ HAKKINDADIR

Evvelce tafsilen arz u beyan olunduğu üzere sır kâtibimiz Mustafa Efendi oğlumuz cild-i evvel ve sânînin dest-i himmet ve kalem-i aşk u muhabbetiyle tebyizinden fariğ olup kendisine erenler tarafından mükâfat olarak sarây-ı mukaddese-i aşktan sınf-ı râbi'lik ile çerâgiyet ve ilâveten evrak müdürü muavinliği ihsan olunduysa, taraf-ı fakîrîden dahi ma'a's-selâm yani selâmetle git oğlum denildiyse öyle bir gitti ki daha bir daha gözümüze görünmedi, yani sohbet-i aşk u muhabbetimizin iftirâkını çoktan beri arzu eder imiş gibi oldu. Hatta bizim Âsım Efendi oğlumuza şikâyet değil hikâye kılıklı söyledim ki "Mustafa Efendi rütbe-i me'mûriyyeti büyüktüreli daha bize iltifat etmiyor." Dedi ki "Öyle değildir efendim, bilirsiniz ki ziyadesiyle mahcuptur, efendimizden de iltifat kesilince huzurunuza gelmeye sıkılır." Filhakika zâhir iltifatın munkatı' olması ehl-i zâhir için bir büyük hicaptır, lâkin uşşâk-ı ehl-i vefâ der-i zâhire nazar etmez, bâtına nazırdır. Binaenaleyh manevî muhabbet ve iltifatımız kesilmez ise de gözden ırak olan gönülden de ırak olur denilmiştir. Ammâ velâkin

Der Yemenî pîş-i menî
Pîş-i menî der Yemenî[73]

Bunun manası başkadır. Velhâsıl aylarca Mustafa Efendi oğlumuzu göremedik. Bu bî-vefâlık gönül âlemine de bi-hasebi'l-beşeriyyet intikal ederek infial babından inkisâr sigasıyla münkesirü'l-kalb olduk. İşin doğrusu budur. Hatta bunun için şu bir mısra ile de tarih yaptık: "Habl-ı alâka seyf-i bî-vefâ ile şikest âh." Ebcet hesabıyla 1318'dir. Acep tesadüftür, mübarek olsun. En son giydiğiniz bî-vefâlık kaftanı dedim. Gerçi bi-hasebi'z-zâhir kavgadır, lâkin min ciheti'l-ma'nâ sulh ve selâmettir, çünkü uşşakın gönlü değil dostlarını, düşmanlarının bile incitmek arzu etmezler. Binaenaleyh manada musalaha olduğuna şu remz ü işaretle de ima ettim: "Bir cemâ'at-i [48] Arab, bir Acem ile bir Edirneli arasına girmiş olan Türkü ayırıp sulh ettiler azizim."

Şu kadar var ki mumaileyh Mustafa Efendi oğlumuz küfrân-ı ni'met ettiğinden mazhar-ı nikmet oldu, yani bu maceramız esnasında beş altı yaşında Hüsna namında bir yetime kerimesi var idi ve o sayede askerlikten kurtulmuş idi. Hikmet-i ilâhiyye, biraderi Abdullah kazaen tabanca ile vurmuştur. Bir hafta kadar yaşayıp şehide oldu, rahmetullâhi aleyhâ. İşte bu hâl-i esef ile artık biçare Mustafa Efendi'nin de gülistân-ı gül-gûsuna rüzgâr-ı hazân esip kadd ü kameti bükülmüş olduğunu müşahede edenler tarafından ihbâr ederler idi. Fakir

---

73 Ebu Said Ebulhayr, *Divan*. Rubainin ilk beyti aslında: "Ger der Yemenî çu bâ-menî pîş-i menî" şeklindedir.

de bu hâl-i esef-encâmı görüp bir kat daha münkesirü'l-kalb olmaktan ise görmemesi hayırlıdır der idim. Her ne ise netîce-i kelâm Mustafa'yı yuvasından uçurduk.

Şimdi gelelim risalemizin üçüncü cildi tebyizine. Gerçi müsvedde olmuş birkaç cüzü var ise de bunları ara sıra tebyiz ettirmek lâzımdır. Binaenaleyh bizim Âsım Efendi oğlumuzla bu bapta olunan müşavere neticesinde dediler ki "Teshilât sandığında Halil Efendi namında bir gönüllü asker vardır, yazısı gayet güzel ve kendisi edîb-i müstakîmü'l-etvârdır, arzu olunursa onu kâtip tayin buyurun." Dedim: "Fakirin ismi de İbrahim Halil, o da Halil; münasiptir, dost dost ile ittihat etsin, "el-Cinsu ile'l-cinsi yemîlu."[74] Azizim şimdilik dursun da sonra karar veririz" dedim.

Aradan bir müddet mürur etti. Bir gün mumaileyh Âsım Efendi dedi ki "Efendim Dersaadet'ten bizim Hâşim Efendi bir mâh müddet izin ile Edirne'ye geliyormuş." "Pekâlâ, maşallah!" dedim. Geldiler ve şu'be-i âcizîye li-ecli'z-ziyâret teşrif buyurdular, muhabbet olundu. Mumaileyh Hâşim Efendi. Birinci Hassa Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi Birinci Şubesi Müdür Muavini izzetlû Hacı Hâlid Efendi'nin mahdumudur. Enistesi burada Baytar Kolağası Hacı Mehmed Efendi(Baytar Kolağası) olup bundan bir sene mukaddem dahi buraya gelmiş idi. O gelişte bizim Âsım Efendi oğlumuzun hemşiresi hanıma nişanlanmış idi. Bu defa ki teşrifleri bizim ordu [49] aklâmına nakil ile icrâ-yı cem'iyyet ederek burada kalması emel ve arzusu üzerine bazı tavsiyeler de getirmiş idi. Kendisi de Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerîde Piyade Dairesi Üçüncü Şubesi mülâzımlarından olmasıyla sınf-ı râbi'lik ile buraya geçmesini arzu ederler. İşte ara sıra kayınbiraderi mumaileyh Âsım Efendi ile beraberce şubeye gelirler ve muhabbet olunur idi. Maşallah İstanbul terbiyesi kalem görmüş, edîb-i nâzik bir çelebi idi. Zaten Mevlevîler çelebi bendesidir. Binaenaleyh söyleşildi. Hatta lâtife olarak bir gün kendilerine hitaben dedim ki "Bilir misiniz Şâm-ı şerîf'e teşrif buyurdunuz, sizin için ne kadar ağlardım, her ne zaman sizi görsem ağlar idim ya Hazret-i Hâşim!" Efendi-i mûmâileyh birdenbire bu sözümden bir şey anlamayarak bir taaccübane yüzüme bakakaldı ve diğer renge boyandı, yani bu nasıl söz! Şam'a gitmedim efkârıyla zihni müşevveş oldu. Sonra fakir gülüp dedim ki "Bizim Hazret-i Şeyh-i A'zam kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin hafidleri Mülâzım Hâşim Efendi Şam'a gelmiş idiler. Nasıl ki birden bire onları müşahede ettim, hazret-i şeyhin cemâl-i bâ-kemâline onda müşahede ederek kendimi zapt edemeyerek ağlar idim. Bu hâl-i aşk u muhabbet bir zamân müddet sürdü, hatta ki sükûn hâsıl oluncaya kadar. İşte ism-i âlîniz Hâşim olduğu için size olan muhabbetimi o yüzden olduğunu remz ü işaret için arz eyledim. Hatta bizi Âsım Efendi oğlumuzun ismi, Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimizin ta'allukât-ı aliyyelerinden Mehmed Âsım Efendi'ye müşabeheti cihetle o isme hürmeten ve sülâle-i mukaddeseye riayeten mumaileyhi kendime evlâd-ı ma'neviyye ittihaz ederek işte o sâye-i erenlerde muratları üzere maaşa nail

74 "Her cins, kendi cinsine meyleder." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 4, no: 1531, "el-Cinsu ile'l-cinsi emyelu."

olmuşlardır." Yani bundan murâd-ı fakîrî bu idi ki siz de Hâşimî olduğunuz için elden geldiği kadar hizmet ü ubudiyet olunur demeyi remz ü işarettir. Bazı kere de efendiler ile muhabbet olsun diye muamma rumuzlu sözler söyleyip bunu kim bilirse bir mecidiye veririm der idim. Pek çok tefekkür ederler, bilemezler. Sonra fakir söyler idim. İşte bu kabilden olarak bir gün yine Hâşim Efendi yanımda oturmuş idi. Efendilere hitaben [50] muhabbet olunur iken, "İnsanların sermâye-i ma'neviyyesi nedir?" diye sual ettim. Herkes bir türlü şey söyledi. Kimi "ibadet, taattir" dedi, kimi "niyet ve ihlastır" dedi, bilemediler. Hâşim Efendi'ye teveccüh edip sordum. Biraz tefekkürden sonra "aşktır" buyurdular. Derhâl "maşallah" diyerek ellerini tutup musafaha ettim, yani alafranga "pardon" dedim; alaturka "muahade ettim." Lisân-ı aşk u muhabbetle de "İnnellezîne yubâyi'ûneke innemâ yubâyi'ûnallâhe yedullâhi fevka eydîhim"[75] sırrına remz ü işaretle kendilerine mübayaa ve bey'at-ı aşk u muhabbet olduğunu ima ettim. Evet azizim, Hazret-i Hâşim'in bunu bileceği fakirce müsellem ve malûmdur ki keman ile iştigal ederler. Bu ise âlât u edâvât-ı aşktandır, zira ki aşk olmayınca meşk olmaz azizim. Hatta bir gün kendilerine hitaben Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin na't-ı şerîflerinde ki son beyitleri ki:

Kemân-ı şems-i dîn-râ keş
Eger pâzû-yı mâ dârî[76]

nutk-ı âlîsini kıraatle kendilerinin dâ'ire-i mukaddese-i aşk u muhabbet olan semâhâne-i Mevlevîye alınacağını remz ü işaret ettim, yani Hazret-i Pîr Mevlânâ efendimizin pâzû-yı ma'neviyyelerine yapışıp Hazret-i Şems-i Tebrîzî'nin kemân-ı ma'nevîlerini keşîde ve o meydân-ı aşk u muhabbette dünya ve ahiret ser-efrâz-ı izz ü ikbal olmaları manevî niyazında bulundum.

Ve bu niyâz-ı ma'neviyye-i fakîrîye bir mukaddime olmak üzere îd-i adhâ gecesinde Mevlevîhane küşat ile âyîn-i şerîf icra olunacağından o feyz-i Mevlânâda dahi bulunmalarını mûmâileyhimâ Âsım ve Hâşim Efendilere tebliğ ettim. Teşrif buyurdular. Ve ikisi de fakirin makâm-ı ma'lûmum olan mahallin arkasında oturup fakire zahîr ü muin oldular. Ve Hazret-i Hâşim Çelebi kemâl-i dikkatle seyr ü temaşa buyururlar idi. Bundan istidlâl ettim ki onların da tennûre-i vücûdları küşade niyet ile tenleri nura gark olmak arzuları cilve-nümâ-yı zuhûr olmaya yakın oldu, çünkü yukarıda şubemiz efendilerin diğer şubeye nakli hakkındaki faslın ahirinde sual ve cevâb-ı ma'neviyyenin üst tarafında demiş idim ki "Erenler fakire iki adet şehbâz-ı aşk ihsan u inayet ettiler, bakalım bunlarla kimleri [51] sayd u şikâr edeceğiz, hüner Sultan Veled kuddise sırruhu'l-emced efendimizi sayd u şikâr etmektir. Hâlbuki bu ise pek müşkül adîmü'l-imkân kabilindendir, zira ki ankayı şikâr etmek gibidir, ismi var, cismi

---

75 "Sana biat edenler (Islâm uğrunda ölünceye kadar savaşmak üzere sana söz verenler), gerçekte Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir." Fetih, 48/10.

76 "Eğer pazımı tutuyorsan, din güneşinin yayını (kemanını) çek."

yok. Bu da muhaldir azizim. Şu kadar var ki eltâf-ı ilâhiyyeden olmak üzere niyaz ve istirham olunur ki hiç olmazsa onun mazharı olan bir zât-ı âlî-kadri sayd u şikâr edelim, ona da razıyım, hû sultanım. Bakalım şimdilik sahrâ-yı aşkta güzel demler ve sefalar sürelim, âyîne-i devrân ne gösterecektir azizim" demiştim. İşte bu niyaz ve nutk-ı fakîrînin zamân-ı zuhûru gelmiş olmalı ki Sultan Veled kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin mazharı olacak zât-ı âlî-kadr ki o da Allâhu a'lem zâhiri Hâşimî, bâtını Kureyşî, manevî Uşşâkî olan Hâşim Efendi'dir. Zâhiri Hâşimî dediğim yani ism-i şerîfi Hâşim'dir. Bâtını Kureyşî dediğim, efendimiz hadîs-i şerîfte buyurmuştur ki "Âlu Muhammedin kullun takiyyun."[77] Yani müttaki olanların küllüsü âl ü evlâd-ı Muhammed'dir. Manevî Uşşâkî dediğim, kendileri tarîk-i âliyye-i Kâdiriyyeye muhabbetleri olup hatta Eyüp Sultan'da Otlakçılar'da Çadırcı Kadirî Tekkesine devam ederler imiş. Binaenaleyh aşk-ı Hazret-i Abdulkâdir Geylanî kuddise sırruhu'l-azîz külliyen ita ve ihsan olunmuştur. Hatta sâlikân hakkında derler ki bir sâlikte dört şeyin bulunması lâbüd ve lâzımdır. âdâb-ı Mevlevî, aşk-ı Kadirî, sülûk-ı Nakşî, teslîm-i Bektaşî. Azizim işte bizim Hâşim Efendi oğlumuzda aşk bulunduğu cihetle artık bu aşk sayesinde dünya ve ahiret aziz ve muhteremdir sultanım.

O gece mukâbele-i şerîften çıktık. Fakir sikke-i şerîfi ve hırkayı çıkarmak için teneffüs odasına gidip mûmâileyhimâ Âsım ve Hâşim efendileri, Mustafa Efendi'nin kayınpederi Enis Efendi'ye terfik edip huzûr-ı hazret-i şeyhe gönderdim. Enis Efendi demiş ki "Efendim, Hacı efendinin şubesinin efendileridir." Hazret-i şeyh de dâhil-i tarîk-i Mevlevî olmalarına dair bazı remz ü işaret etmiş. Demek ki fakirin hazret-i şeyhin odasına geldiğinde buna dair işaret olunduğunu bildiğimde hazret-i şeyhe hitaben "Efendiler geldiler ki dâhil-i tarîk olsunlar" dedim. Onlar da tebessüm buyurdular. [52]

Bayramın ikinci pazartesi günü mûmâileyhimâ ile mu'âvin-i fakîrî Ziyâeddin Efendi tebrîk-i îd için fakirhaneyi teşrif buyurdular. İhtirâmât-ı lâzime ba'de'l-îfâ mücelled olan iki cilt tercüme-i ahvâl risalemizi meydân-ı muhabbete getirip Hâşim Efendi oğlumuza "Şam'a geldin" diye eylemiş olduğum lâtifenin aslını gösterdim, yani hafîd-i Hazret-i Şeyh-i A'zam Hâşim Efendi hazretlerinin ne suretle Şam'a teşrif buyurduklarını ve buna dair olan ahvali kıraat ettim. Sonra gönlüme geldi ki mezkûr risaleden mumaileyh Hâşim Efendi için tefeül edeyim, yani beynehümâda olacak mu'âmelât-ı zâhirî ve bâtınîden haberdar olmak niyetiyle kendilerine dedim ki "Sizin için tefeül edeceğim, bakalım erenler ne buyururlar. Ancak şu iki cildin hangisinden tefeül edeceğimi siz ihtiyar edin" dedim. Onlar da birinci ciltten tefeül olunmasını gösterdiler. Binaenaleyh Hazret-i Şeyh-i A'zam kuddise sırruhu'l-azîz efendimize teveccüh ve rabıta ile niyet ederek hilâl ile feth ü küşat ettim: iki yüz on beşinci sayfa açıldı. İbtidâyı satır başı bu idi:

---

77 "Muhammed'in ailesinin bütünü Allah'tan korkar." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 18-19, no: 16.

"el-Mu'minu mir'âtu'l-mu'mini"[78] sırrınca vicdanî hazz-ı medîd vardır. İşte tarîkat-ı aliyye-i Mevlevîyyede bu devri tertip eden Sultan Veled hazretleri olmakla uluvv-i irfânına delâlet eder. Bu hâlde beyt-i şerîfin ma'nâ-yı işâreti: "Aşk kendinin ehil ve liyakati olan Cenâb-ı Vâcibü'l-vücûd'un gayb-ı hüviyyet-i ilâhiyyesinde mahfî idi. Nâgehân: "Kuntu kenzen mahfiyyen, fe-ahbebtu en u'refe, fe-halektu'l-halka li-u'refe"[79] hadîs-i kudsîsi sırrınca, Hazret-i Zü'l-celâl kemâlât-ı zâtiyye ve esmâiyyesini gayr ve sivâ itibarıyla izhar etmek murat buyurdukta, tecelli hubb-ı zuhûrî gayrete gelip aşk, a'yân-ı eşyâda cemâl-i bâ-kemâlini gösterdi. Fahreddin-i Irâkî hazretleri *Leme'ât-ı aşk* risalesinde buraya münasip olarak diyor ki: "Ber hod arz kerde husn-i hod râ, der nazar-ı hod cilve dâd. Ez-rûy-ı nâzırî vu manzûrî nâm-ı âşıkî vu ma'şûkî peydâ âmed u na't-tâlibî vu matlûbî zâhir geşt" Yani Hak ta'âlâ ezel-i âzâlda kendi hüsnünü kendine arz eyledi, kendi nazarında hüsnü cilve[80] eyledi. Nâzırlık cihetinden âşıklık namı ve manzûrluk haysiyetinden maşûkluk namı zâhir oldu ve âşıklık [53] ve maşûkluk na't u vasfı zuhur buldu azizim."

İşte ibare bu beyandan ibaret idi. Aramızda ağyar olduğu cihetle esrarı faş etmemek üzere bunlara bir adî sathî mana vererek "Pek güzel çıktı tefeülümüz; mahz-ı hayr u niyet ve akıbet hayrdır" diyerek geçiştirdik. Hâlbuki bunda fakire olan remz ü işaret bu idi ki: "el-Mu'minu mir'âtu'l-mu'mini."[81] İkincisi "Mü'min", esmâ-yı ilâhiyyeden Cenâb-ı Hakk'ın ismidir, yani mümin, Cenâb-ı Hakk'ın aynasıdır. İşte Hâşim Efendi hakkâ mümindir, bundan size tecelliyât-ı ilâhiyye zuhur edecektir. Bunun aynasından müşâhede-i aşk u muhabbet olunacaktır. Bu cihetle fakirce hazz u nasîb-i ma'neviyye-i vicdânî uzun uzadıya hâsıl olacaktır ve bu zat aradığınız Sultan Veled mazharı olacaktır. Bunun devr-i aşk u muhabbetinde uluvv-i irfânımız müzdâd olacağına ve ilâ nihâye elfazın delâlet eylediği ma'nâ-yı işâret muktezasınca "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[82]

Üçüncü cildin tebyizine erenler tarafından nasb u tayin buyurulan kâtib-i sır Hazret-i Hâşim'dir. İşareti verildi. Fakir de pek çok hamd ü senalar ile teşekkürât-ı azîme ifa ederek gönül âlemince karâr-dâdesi keşidesiyle sultân-ı aşk tarafından mucibincesi icra buyurulmuş. Fe-subhânallâhi ta'âlâ dedim Hâşim Efendi oğlumuzun bi-hasebi'z-zâhir memuriyeti kendi nişanlısını almak ve bi-

---

78 "Mümin, müminin aynasıdır." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 439, no: 1228; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 294, no: 2687; *Musnedu'ş-Şihâb*, c. 1, s. 105.

79 "Ben gizli bir hazine idim, sonra bilinmek istedim; bilinmek için de yaratıkları yarattım." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 327, no: 838; *Keşfu'l-hafâ*, s. 2, s. 132, no: 2016. Burada "Kuntu kenzen lâ u'refu. Fe-ahbebtu en u'refe fe-halektu halkan. Fe-arreftuhum bî, fe-arefûnî" "ve fî lafzin: fe-te'arreftu ileyhim fe-bî arefûnî" şeklinde olup İbn Teymiyye, hadis değildir, senedi yoktur demiş, ez-Zerkeşî, İbn Hacer, es-Suyûtî ve el-Kârî de aynı görüştedir denilmiştir.

80 Matbu metinde Hâlid Efendi bu kelimeye "Buna meşâyih indinde cilâ tabir ederler, fe'fhem" dipnotunu düşer.

81 "Mümin, müminin aynasıdır." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 439, no: 1228; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 294, no: 2687; *Musnedu'ş-Şihâb*, c. 1, s. 105.

82 "Arif olana bir işaret yeter."

hasebi'l-bâtın kendisinin sultân-ı aşka namzet olarak hedef-i muhabbete nişan olmak imiş. Bununla beraber de fakire sır kâtibi olup mahdûm-ı ma'nevî sırrını alarak kendisine hâdim olarak zâhir ü bâtın hizmetini ifa etmek imiş. Koca felek işini bilir, mahdûm-ı ma'nevî Âsım Efendi'nin büyük hemşiresini ta'allukât-ı fakîrîden Mülâzım İhsan Bey'e verdikleri zaman iki tarafa da olan taallukat hasebiyle cemiyetinde muavenet etmek vacip iken her nasılsa gönül âleminden men' olunduk. Şimdi küçük hemşiresinin Hâşim Efendi'ye nişanlı olması sebebiyle sehiv secde makamında onun cemiyetine zâhir ü bâtın muavenet etmek için kaziyye-i muhabbeti meydana çıkardı. Zaten küçük hemşiresi fakirin refikam hanıma sır kâtibi olup üvey oğullarıma fakirden gizli validesi [54] tarafından mektup yazdırıp akçe gönderir idi. Onun için ismini sizin sır kâtibi koymuş idim. Şimdi de zevci Hâşim Efendi fakire sır kâtibi oldu. Artık içli dışlı vâkıf-ı esrâr olduk. "Hâzâ min fazli rabbî."[83] Azizim.

Îd-i adhânın beşinci perşembe günü Mevlevîhanenin âyîn-i şerîf günü olmakla alelâde gittim. Risalemizin evvellerinde dahi kirâren ve mirâren mürur eylediği üzere bu gibi manevî bir mâdde-i mühimme ve mukaddese zuhurunda mutrıbdan kıraat olunacak na't-ı şerîften tefeül tarikiyle Hazret-i Pîr efendimizden istifsâr-ı mâdde eder idim ve ona göre kıraat olunan na't-ı şerîften olunacak remz ü işaret üzerine hareket eder idim. İşte bu gün de o âdeti ifa için mumaileyh Hâşim Efendi ile olunan akd ü biat muhabbeti tefeül tarikiyle kıraat olunacak na't-ı şerîften işaret yoluyla istifsar ettim. Kıraat olunan na't-ı şerîf bu idi:

Yek demî gavvâs bûdem ber leb-i deryâ-yı ışk
Sad hezârân durr u gevher dîdem ez deryâ-yı ışk[84]

Nâgehân ez kudret-i Hak yek nazar kerdem der-u
Âlemî sergeşte dîdem mânde-i deryâ-yı ışk[85]

Hemçu Îsî yek nefes sad murde-râ zindegî
În mu'ammâhâ-yı ma'nâ bişnev ez esmâ-yı ışk[86]

İlâ âhirihi.

Bu na't-ı şerif kıraat olundu. Fakir de manevî dedim ki "Ya Emin, okuma canıma değdi." Zira göz yaşıyla can gözesi doldu. İşte bu na't-ı şerîfin remz ü işareti ehlinin malûmudur. Bunun esrarından bahsetmek esrarı faş etmek kabilinden olup ancak şu kadar diyebilirim ki tefeülde zuhur eden "el-Mu'minu mir'âtu'l-mumini"[87] Vaktâ ki Hazret-i Hâşim mir'ât-ı Hudâ ve âyîne-i mazhar-ı

---

83 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

84 Bir zaman aşk deryası kenarında daldım, orada yüz binlerce inci cevher gördüm

85 Birden Hak kudretinden bir nazarda âlemin aşk deryasında hayrette kalmış gördüm

86 İsa gibi bir nefeste yüz ölü can buldu. Bu mana muammalarını aşkın isimlerinden işit!

87 Mümin, müminin aynasıdır.

esmâ olduysa deryâ-yı aşk ıtlâkı da caiz oldu. "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu"[88] azizim.

Mukâbele-i şerîften sonra na't-ı şerîfi kıraat eden Muradiye Câmi'-i şerîf müezzinlerinden Mevlevî Emin idi. Kahve ocağına gidip Emin'i çağırıp dedim ki "Emin, bu mecidiyeyi îd-i şerîf atiyyesi olmak üzere deryâ-yı aşkın kaptanı gönderdi. Eğerçi deryâ-yı aşkın sultanı göndermiş olsa idi, bu mecidiyeye kıt'asında altın olur idi" diyerek lâtife ettim. Oradan [55] fakirhaneye avdet ettim.

İstitrâd: Burada "deryâ-yı aşk" ve "sultân-ı aşk" tabirlerinden dolayı gönül arzu etti ki deryâ-yı aşk neresidir ve sultân-ı aşk kimdir beyan edeyim. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere deryâ-yı aşk, semahanedir; sultân-ı aşk, Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizdir ve bi'l-vâsıta ve'l-vekâlet ve'l-verâset dahi postnişin olan şeyh efendiler hazerâtıdır, yani semahane meydân-ı aşk u muhabbet olup dedegân ve canlar da sefîne-i aşk makamında o deryanın etrafını geşt ü güzâr ederek devr-i âlem-i ma'nevî ediyorlar demektir.

İşte burada da gönül âlemine bir muamma ve remz ü işaret atıldı ki o da bazı canlar tennuresini fevkalâde açıyorlar, yani tez ve süratle çark ettiklerinden tabiî tennure ziyade küşade olup hatta avret mahalline karib mahallere nazar isabet ediyor. Bu da makbul değildir. Her hâlde aheste ve beste küşade edip açılmak lâbüd ve lâzımdır. Bu tez ve sürat de bizim canımız Şems Dede ile Şevket Efendi oğlumuz da oluyor idi. Şems Dede ki merhum şeyh efendi hazretlerinin hemşiresinin hafidi idi, yani hemşiresinin oğlunun oğludur. Gönüllü askere kayıt olunup gündüzleri dâ'ire-i askeriyyede Erkân-ı Harbiyye tahrirat kaleminde istihdam olunup geceleri de dergâh-ı şerîfte iskân ederek türbe-i şerîf ve sair hidemât-ı aliyye ile meşguldür. Hatta fakirin hırka ve sikke-i şerîfin muhafazasına memur olup bunu âyîn-i şerîf günlerinde bohçasından çıkarıp tehyie ve badehu devşirip bohçaya vaz' etmek üzere şehriyye bir mecidiye vazifesi vardır. Şevket Efendi ise şubemizde müdavim olup kendisini çarpmış olduğu aşk ve alâka kanunuyla müttehem ederek canını kurtarmak ve canını bulmak için dergâh-ı şerîfe dehaletle sema çıkarıp dâhil-i zümre-i necât-ı ehl-i aşk olmuş ve fakire mensubiyeti cihetle hizmet-i fakîrîde bulunarak şeyh köçeği namını alıp vazife-dâr-ı zâhir ü ma'nevî olmakla bunlar ile de ara sıra aşkbâzlık eder idim ve bazı muamma ve remz ü işaret kılıklı şeyler [56] inşat ederek "Bu muammayı bilir iseniz size bir mecidiye veririm" diyerek kendilerini meydân-ı aşk u muhabbete davet ederdim.

İşte tennurelerinin fevkalâde küşat olmaması için şu muammayı yazıp "Bunu kim feth ü küşat ederse bir mecidiye vereceğim" diyerek bizim şubedeki Mülâzım Âsım Efendi'ye takdim ettim. Ancak bir miftah olsun diye "Deryâ-yı aşk semahanedir" diye söylemiş idim. Maşallah, bârekallâh irfanına, zekâvetine buldu ve feth ü küşat edip mecidiyeyi aldı. İşte söylenen muamma bu idi:

---

88 "Arif olana bir işaret yeter."

"Deryâ-yı aşkta geşt ü güzâr eden sefâin-i aşkın vezân eden rûzgâr-ı muhabbetin şiddet-i zuhûrundan naşi yelkenlerini tamamıyla doldurup pupasına gidiyorsa da öyle sefinelerin babafingo tabir olunur orta direklerini çıplak bir hâlete getirip uryan ve taifeyi perişan biryân edecek derecesinde açılıp gösterilmesi beyne'l-uşşâk pek de makbul değildir azizim. Âheste beste hareketle kıvamında çadır direği misalinde yelkenleri küşade edip uşşakı nâzır u manzûr sırrından muhafaza etmek lâzımdır sultanım. Ammâ velâkin denilirse ki evlâd-ı Arabdan iki can germâbede germiyet-i aşk u muhabbetle yıkanırlar iken her nasılsa perde-i setr mâ-i lezîzin dökülmesinden cüz'î münharif olup diğeri, yani nazır olan kimse manzura bu hadîs-i şerîfi kıraat etmiş: "Le'anallâhu en-nâzire ve'l-manzûre!"[89] Manzur tarafından da cevap olarak (okunamadı) denilmiştir. Filhakika doğrudur, nazıra lâzımdır manzurdan göz yumak azizim, hû."

İşte bu kadar idi muamma. Bunun ma'nâ-yı işâreti bu idi ki deryâ-yı aşk, semahanedir; sefâin-i aşk canlardır. Rûzgâr-ı muhabbet mutrıbdan kıraat olunan na't-ı şerîfle ney ve kudümün sedâ-yı hazîn ile "ah mine'l-aşk ve hâlâtihi" nidasının şiddet-i zuhûrundan yelkenler ki tennurenin fevkalâde küşadı buna sebep, canların canına ziyade tesiriyle çarh-ı felek gibi çark atarak tez ve süratle dönüp semaisidir. Bu hâlde tabii babafingo direği setrsiz uryan görünecektir. Aheste beste olursa çadır direği müşahede olunmaz, zira ki çadırın estârı zemin ile beraber devr ü hareket eder. İşte hadîs-i şerîf sırrından muhafaza olunur ki ortada [57] nazır manzur lanete sebebiyet verecek bir şey kalmaz demektir. Evet Hazret-i Nebî, nazırı takdim buyurdu, bakmamak vaciptir. Lâkin hayvan bu ya bakar! Bir evlâd-ı Arabın Türk adamından bakar satın alacağında Arapça Türke demiş ki "Kem bakar?" yani "Kaç kuruşa kadar bu bakarı vereceksin?" demektir. Türk de cevap olarak "Hayvan bu ya, sana da bakar bana da bakar!" demiş. Bunun gibi insanların nefsi hayvanları bu gibi şeylere nazar etmesini sever, arzu eder azizim.

Her ne ise dava bizim mecidiyenin başında imiş demektir. Bizim Köçek Şevket cana, ara sıra lâtife edip "Koca can, bak bir kere senin ismin Kur'ân'da bile vardır. Cenâb-ı Hak "Enne gayre zâti'ş-şevketi"[90] buyurmuştur" diye aşkbâzlık ettiğim gibi ruh, can mesabesinde olan Hazret-i Şems Dede Efendi de bir ayinde müceddet beyaz bir tennure giyip sema etti. Lâkin ne sema ne tennure görmeye mahsustur azizim. Binaenaleyh taraf-ı fakîrîden söylenen muamma ve remz ü işaret bir varakaya tahrîren takdim kılınmıştır. İşte budur:

Geçen âyînde semâhâneye nüzûl eden Şems'i gördüm
Etrâfını ihâta eden karı eritmemiş güneş gördüm

---

89 "Allah bakana da bakılana da lânet etsin." *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 3, s. 465, no: 5441, "Le'anallâhu en-nâzire ve'l-manzûre ileyhi."

90 "...Kuvvetsiz olanın..." Enfâl, 8/7.

Fe-subhânallâh dedim cemâdâta te'sîr etmemiş velîkin cânları
Kemâl-i harâretiyle yakıp kül eden cânı gördüm
Târîhi bulmak kemâle ermek komşusunun bir re'yini terk ile imiş bildim
Sırrı sır edenin demine hû sırrı fâş edenin demine yuf

Şems Dede Efendi'nin Cevapnamesi Suretidir:

"İnşat ile irsal buyurulan varaka-i manzûmeleri, muhabbet-i âlîniz kemâl-i iştidâdından ve râbıta-i kalbiyye-i pederânenizin fart-ı izdiyâdından bahsediyordu. Bu bahs hasbe'n-bünüvve kalb-i âcizânemi lebrîz-i şevk ü neşât ve garîk-i fahr ü inbisât etti, çünkü her nasıl olur ise olsun muhabbet-i âlîleri bendenizce mâ-bihi'l-feyz ve's-sa'âdedir; bu gibi bir rabıtaya mazhariyettir. Girân-behâya malikiyetten daha makbul ve müreccehtir. Bade-ezîn bendelerini nâil-i künûz-ı sa'âdet etmek üzere bu gibi iltifâtnâme-i kerîmânelerini beklerim. Bâkî hû. Şemseddin."

Kar tabiri beyaz tennuresini teşbihtir, kendisini ihata etmiş yani şemse sarılmış cemâdât nevinden olan beyaz estâra tesir etmeyip insanlara zî-rûha [58] tesir ettiği cihetle demek olur ki bu şemsten murat, Şems-i Tebrîzî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizdir ki mumaileyh Şems Dede'nin mazhar-ı Şems-i Tebrîzî olduğuna remz ü işarettir azizim.

"Tarihi bulmak, kemale ermek komşusunun bir reyini terk ile imiş bildim." Yani bu manzumenin tarihi "Kemâl-i harâretiyle yakıp kül eden canı gördüm." İşte bunda olan hurûfâtı ebcet hesabıyla hesap edip ancak şu kadar var ki "kemâl" lafzının komşusu olan "harâret"in bir ra harfini terk etmek ile hâsıl olur, yani hararette iki ra harfi vardır; birisini dâhil-i hesâb etmemek ile bin üç yüz on dokuz senesi olduğu tezahür eder. Ve bir de insan, komşusunun bir re'y ve tedbirini terk ile kemale erer demektir, yani komşun sana derviş olma derse, sen onun reyini terk edip derviş olur isen kemale erersin manasını remz ü işaret eder. Tuhaf, acip! Gafil insan, aşk ne olduğunu bilmeyip çocuk oyuncağı zannedip onunla oynar, gönlünü eğlendirir; aşkbâzlık eder. A biçare Aşçı Dede! Oldukça bu aşk vadisinde belâlar deresine ve ıztırap kuyularına düştün ve bu hadd ü payanı yok deryâ-yı aşkta nice nice fırtınalara uğrayıp sefîne-i muhabbetleri batırdın, yine gözün oradadır! Bu senin işin, köylü adamın arslanı okşadığına benzer.

Hikâye:

Bir köylü adam, sığırını ahıra bağlayıp odasında yatmış. İttifaken arslan gelip ahırda onun sığırını yiyip kendisi onun yerine oturmuş. Köylü adam nısfu'l-leylde sığırının yem ve hâline muttali olmak için karanlıkta ahıra gelip arslandan bîhaber olarak kendi sığırı zannıyla önüne yem koymuş ve arslanın azası üzerine el sürüp arkasına ve yanına ve yukarısına ve aşağısına elini gezdirmiş. Arslan lisân-ı hâl ile demiş ki "A biçare, eğerçi ışık ve ziya olup da benim

kim olduğumu bileydin, a ahmak köylü, zehren çâk ve gönlün pür-hûn olup kemâl-i havfından helâk olurdun! A biçare, sen beni kendinin sığırı sanıp böyle yanıma takarrüp ederek beni okşadın!" dediği gibi fakir miskin Aşçı Dede de bunun gibi arslana ve hiçbir şeye kıyas [59] kabul etmez aşk ile oynar. Görmüyor musun aşkın ağzını? İşte o ağzı olan ayn ile nice milyon bî-hadd ü bî-hesâb uşşakı yutup mahv edip iki pâre şak ederek yani seyf-i muhabbetle iki şak ve iki bölük etmiştir. Şakku'l-kamer dahi bu sırdan değil midir? Yani Cenâb-ı Resûl-i-ı Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz aşk madeni olduğundan kendisine olan kemâl-i aşktan kamer, seyf-i muhabbet olan parmak-ı sa'adetleriyle işaret buyurup ayne'l-fi'linden şak olmadı mı? Âmennâ ve saddaknâ azizim. Lâkin ne yapayım, elimde değildir. Ezelî bir istidat ve kabiliyettir ki kendimi bundan döndüremiyorum ve döndürmesini de arzu etmiyorum. Arzu etsem de boş ya, çünkü vücudumun makineleri ezeli nasıl kurulmuş ve yapılmış ise öylece devr ü hareket ile işler. Buna çare yoktur azizim.

Fakir gibi yüzsüz asi âşıkın birisi kameri suda müşahede edermiş, yani kamerin aksini suya vurup orada görür imiş. Bu hâli bir can, Hazret-i Şems-i Tebrîzî kuddise sırruhu'l-azîz efendimize arz etmiş. Buyurmuşlar ki "Ensesinde çıban çıkmamış ya, başını kaldırsın da zât-ı kameri yukarıda yerinde görsün, aksini suda göreceğine."

Hazret-i Câmî kuddise sırruhu'l-azîz de buyurmuşlardır:

Tâ çend der âb câh mî bînî mâh
Meh tâft zi evc-i çarh ser bâlâ kun

Yani "Ne vakte kadar, ne kadar zamana kadar kameri kuyunun suyunda göreceksin? Kamer ışıladı, ziya ve lemean etti, sema burcunda baş yukarı eyle, yukarıda gör!" demektir. Evet pek doğrudur. Lâkin ne çare istidat ve kabiliyet o kadardır, kamerin aksini suda görmekten ise zât-ı kameri yerinde ve makamında görmek elbette başkadır. Ancak fakirleri öyle kameri suda görmüyorum. Hazret-i Şems'i yine Şems'te görüyorum. Mazharlardan butûna ve hakîkat-i hâle muttali oluyorum. "Halife, müstahlefin aynıdır" manası, şekl ü şemailde, renginde, boyunda, esmerliğinde, beyazlığında aynı Hüseyin Efendi'ye benzer, müşâbihtir. Hasan Efendi bir elmanın yarısı o, yarısı budur manasına değil ya azizim. Min ciheti'l-butûn ve veraset Hüseyin Efendi'nin ilm ü irfanına hâl ü şânı ve ahlâkı her ne ise Hasan Efendi de öyledir bi-aynihi. Her bir [60] ef'âl ü ahvali onun gibidir demektir azizim.

Filhakika gerek Şemsi Dede ve gerek bizim Köçek Şevket Dede makâm-ı hilâfete vâsıl olmamışlar ise de Hazret-i Pîr Mevlânâ efendimizin hakikat canları ve manevî köçekleri olduğunda şek ve şüphemiz yoktur. Zaten aşçı dedelik vazife-i ma'neviyyesi ise canların hâdim ve lalaları demektir. Binaenaleyh bunlara olan hizmet ve lalalık, efendisi olan Hazret-i Mevlânâ efendimize raci ve ait olduğunu ilme'l-yakîn bildiğim cihetle "Niyyetu'l-mu'mini hayrun min amelihi"[91] muktezasınca zâhir ü bâtın aşk u muhabbetle hizmetleri arzu olunup

91 "Müminin niyeti, amelinden hayırlıdır."

bundan yüz döndüremem ve döndürmek de arzu etmem sultanım. Eğerçi bunun tafsilâtına girişilir ise bahsimizden çıkıp uzun uzadıya fasıllar, baplar teşkil eder azizim. Biz gelelim bahsimize ve deryâ-yı aşka açıldığımız iskelemize ric'at u avdet edelim. Hitâm şud.]

Bizim Âsım Efendi, maaş bakiyesini alarak ba'de'l-asr Hazret-i Hâşim ile beraber fakirhaneyi teşrif buyurdular. Kemâl-i hürmet ü ri'âyetle istikbal ettim. Esnâ-yı muhabbette Âsım Efendi'ye dedim ki "Hani ya Halil Efendi bizim cild-i sâlisi tebyiz edecek idi, hâlâ bir karar verilemedi!" Âsım Efendi dedi ki "Bir defa söyledim, kendisi gayet mahcup olmasıyla nasıl gideyim, sıkılırım dedi". "Aman öyle ise dursun" dedim. Oradan Hazret-i Hâşim buyurdu ki "Niçin Âsım Efendi'ye tebyiz ettirmiyorsunuz?" Cevaben arz ettim ki "Risalemizin tebyizi manevî kime işaret olunursa ona tebyiz ettirirsiniz. Âsım Efendi oğlumuz için şimdilik bir işaret yoktur, ancak zât-ı âlîleri tebyiz edeceğine remz ü işâret-i ma'nevî olmuştur" dedim. İşte bu da şimdiye kadar beynehümâda olunan ülfet ü muhabbet ve tefeül yüzünden cilve-nümâ-yı zuhûr olmuştur. Bunun hakkında kaleme alınacak fasl-ı mahsûs zât-ı âlîlerine takdim ederim, o zaman zât-ı kerîmânenizin dahi işe tamamıyla malûmatı olup o yolda zâhir ü bâtın muamelede bulunursunuz" dedim. Sükût buyurdular. Malûm ya sükût da ikrardan gelir, yani tarîk-i Mevleviyyece ikrar verdi demek olur azizim.

Binaenaleyh kaleme alınan müsvedde bir tezkire-i fakîrîye leffen hâk-i pây-i Hâşim'e takdim kılındı. Bakalım ne emr ü irade buyuracaklardır. İşte cevaben almış olduğum tezkire-i Hazret-i Hâşimî sureti tamamıyla buraya derc olunmuştur:

Sûret-i Cevâbnâme:

[61] Reşadetlû Efendim Hazretleri,

Dersaadet'te iken evlâd-ı ma'neviyyeniz Âsım Efendi tarafından gönderilen mektuplarında senâ-yı zikr-i cemîlinizden daima bahsolunduğundan dil-dâde-i kemâlât-ı âlî-i reşâdet-penâhîlerinin meftunu ve zât-ı fezâil-simât-ı sâmîlerinin gıyaben âşıkı idim. Vaktaki Edirne'ye gelip efendimize takdim olunmak şerefiyle mübâhî oldum. Mazhar buyurulduğum iltifât u teveccühât-ı veliyyü'n-ni'amânelerine karşı derhâl peder-i ma'neviyyem gibi hakk-ı âlîlerinde kalbimin bir hiss-i ihtirâm u muhabbetle meşhûn olduğunu duydum. Hatta geçen gün devlet-hâne-i âlîlerinde esnâ-yı musâhabede burada kalmaklığım için erenlerin rûhâniyyet-i kudsiyyelerinden istimdat tarikiyle vaat buyurulan himmet ü sıyânet-ı pederânelerinden dolayı doğrusu gaşy olmak derecede lezzet-yâb oldum. Bir hâlde ki dürefşânınızdan sünûh eden kelâm-ı hikmet-âmîzden o kadar mütelezziz oldum ki ve fart-ı meserretim hasebiyle ahass-ı vazîfe-i ferzendânem olan dest-i peyvest-i mürşidânelerini takbil etmeyi derhâl tahattur edemediğim cihetle esef-hân olarak hemen ertesi günü sûy-i câna şitâb ve i'tirâf-ı kusûr ile aff-ı âlîlerinizi diledim. Hazret-i Şeyh-i A'-

zam kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin hafidleri Hâşim Efendi'nin Şam'a teşrifleriyle halka-i hâcegân onlarla ebdâl-ı seb'a mazhariyetine nail olmuş; zevât-ı kirâm itmam ve ikmal olunarak mazhar-ı feyz ü tecelliyât oldukları bahs-i tavîle-i mukaddeseyi risalenizde aynen müşahede ve mütalâa eder iken gıbta-ı aşk u muhabbet cûş u hurûşa gelip ah ne olaydı o zaman ben de orada bulunsam ve o mazhariyete nail olsam idi tefekkür ve hayalinde iken gönül âlemine atılan şu manayı mecbur oldum efendimize arz etmeye.

Şöyle ki ma'lûm u meczûm-ı ârifâneleridir ki necl-i necîb-i Hâşimî seyyidü'l-beşer efendimiz hazretleri amm-ı ekremîleriyle birlikte Şam'a takarrüp velâkin derununa dahil olmadan avdet-i ma'âlî-menkıbet şeref-vukû' bulduğundan bu bende-i Hâşimî dahi ona hürmeten ve riayeten Şam'a gitmeye müsaade olunmadı. Velâkin sâye-i teveccühât-ı reşâdetlerinde yalnız izdiyâd-ı muhabbet ve teveccühât-ı kudsiyyâta nail olmak için Konya'ya kadar manen bir seyahat ettim. O pîr-i mu'azzam u mukaddes kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin atebe-i felek-mertebe-i rûhâniyyelerine dehaletle sizin gibi hâdimü'l-Mevlevî bir zât-ı muhteremin âgûş-ı irşâdına iltica ve kabul olunmaklığımı arz u niyaz ettim. Bâb-ı mürâcaatgâhımdan mes'ûlümün is'âfı için elbette size bir remz ü işâret-i ma'neviyye [62] vaki olmuştur, çünkü deryâ-yı aşkta pusulayı şaşırmış vecd ü istiğrak hâlinde bulunan âciz ü bî-nevâ bir bendeye sefîne-i aşk filosu amiralinden başka kim destgîr olabilir? Bahr-i ummân-ı muhabbet emvâcına kapılan ve fenn-i seyâhatte mümaresesi olmadığı hâlde vezân olan bâd-ı şebâbete karşı inân-ı ihtiyârı elden giderek pupa yelken gelen kazazede bir derviş-i dil-rîşin ümîd-i necâtı ancak o deryâ-yı bî-kerânın bunca fırtınalarına göğsünü gererek kapudan-ı kahramânı olan zatın mahâret-i bahriyyece olan vukûf-ı tâmmına sığınan ve dâmen-i lutfuna ittisâmla sâhil-i selâmete ereceğini muhakkak bilmesiyle isti'âne-i âtıfette bulunan evlâdınıza dest-i merhametinizi uzatınız ki sultânu'l-aşk da sizin sîne-i besâletinizi şân-ı âlîsiyle mütenasip olan altın tahlisiye madalyasıyla tezyin etsin

Fermûde-i reşâdetleri veçhile eser-i edîbânelerinin üçüncü cildini beyaz edeceğim. Yazımı görüyorsunuz ya, her ne kadar güzelce okunacak derecede hüsn-i hattım yok ise de inşâallâhu ta'âlâ erenlerin himmetiyle an karîbi'z-zamân gayr-ı me'mûl bir derece-i mükemmeleye vâsıl olacaktır. Ma'lûm-ı âlîleri olduğu üzere bendeniz jurnal kaleminde bulunduğum için hüsn-i hat yok. Gerçi bir parça var idi ise de iki buçuk senedir yazı ile iştigal olunmayıp ancak ayda beş on satır yazı yazdığımdan tedennî edeceği tabiidir. Âsım Efendi bendeniz ile fakiriniz Ebu'l-Gurûr değiliz ki Aşçı Dede risalesinin terâcim-i ahvâline derc olunmasını arzu etmeyelim. Kölenizi böyle

bir şerefe lâyık gördüğünüz için ilâ-âhiri'l-ömr minnettar ve arz-ı şükrân eyleriz Mevlânâ.

Bâkî devâm-ı âfiyet ve sa'adet-i hâlinizi Cenâb-ı Hak'tan istirham eder ve teveccühât-ı cihân-der-cân-ı fâzılânelerinin hakk-ı kemterânemde bir kat daha şa'şa'a-nisâr olmasını rica ederim. O bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fiî 25 Mart sene 317 [15 Nisan 1901]. Kemterleri Hâşim.

İşte bu tezkire-i cevâbiyyeleri dahi tamamıyla işe karar vermiştir. Binaenaleyh her gün şu'be-i âcizîye devam ile yazı karalamaklığı kendisine tembih olunup risalemizin celî hattı kâtibi olan Hafız Mehmed Efendi oğlumuzdan meşk alınıp yanımda oturtulup yazı talimiyle meşgul oldular. Lâkin fe-subhânellahi ta'âlâ bir acip hâl oldu. Bir iki gün karaladılar, üçüncü gün hocası Hafız Mehmed Efendi gibi yazmaya başladılar. Bizim Âsım Efendi oğlumuz yazısını görüp fakire [63] dediler ki "Efendim bu mahza kerâmet-i aliyyenizdir, çünkü risalemizi tebyiz edeceksin buyurduğunuz anda Hâşim Efendi oğlunuzun yazısı başkalaştı. Buna ziyade taaccüp ettim" dediler. Bizim Evrak Müdürü Şeyh Cemal Efendi yanımda idi. O da yazısına baktı, dedi ki "Erenler bir nazarda terakki ettirirler. Mahza bu efendimizin nazar-ı kimyâ-eserleridir ki böyle bir iki günde yazısı bu derecede terakki etsin, eyvallâh azizim" dedi. Filhakika eski yazısıyla bir iki günde terakki etmiş olmuş yazısına baktım. Fakir de taaccüp ettim. Ve Hazret-i Hâşim'in bu derecede olan istidat ve kabiliyetini görünce artık kabil midir zâhir ü bâtın himmet ü sa'y ü gayretten geri durmak? Binaenaleyh "Destur ya Hazret-i Pîr!" deyip manevî semâhâne-i aşka baş kesip kanat açıp tennûre-i muhabbeti küşade ederek can Hâşim'i yâr ü ağyardan muhafaza edip kuş yavrusunu nasıl terbiye ederek yuvadan uçurur ise onun gibi fakir de kanadım altına tennurem içine alıp gizleyip saklayıp zâhir ü bâtın izz ü ikbalini yüceltmek içim azm ü kasd u niyet ettim.

Dersaadet'ten bir mâh müddetle gelmiş idi. Müddeti münkaziye olmaya başlayınca ihvan vasıtasıyla bir mâh daha temdîd-i müddet ettiler, yani bin üç yüz on yedi senesi Nisanı [14 Nisan-13 Mayıs 1901] gayesine kadar burada kalacağından risalemizin etrafına yazılacak bazı haşiyelere kâtib-i sâbık Mustafa Efendi bed' ederek bir cüz'î yazmış idi. Onun ikmal ve itmamını o müddet zarfında can Hâşim'den niyaz ettim. Artık yazıları dahi matlûba muvafık olduğundan kabul buyurulup bin üç yüz on dokuz senesi Muharremü'l-harâmın birinci [20 Nisan 1901] ve bin üç yüz on yedi senesi Nisanın yedinci cumartesi günü ba'de'l-asr Âsım Efendi ile beraberce hâne-i fakîrîyi teşrif buyurdu. Bed'-i besmele keşîdesiyle başlandı. Malûm ya "Bârekellâhu's-sebte ve'l-hamîse"[92] buyurulmuştur. Zaten sene-i cedîdin iptidası Nisanın yedisi [1 Muharrem 1319; 7 Nisan 1317] idi. Hikmet-i ilâhî Nisanın birinci gününden beri asla bir damla yağmur nüzul etmemiş ve ahali de dua ve niyazda idi. İşte cumartesi gecesinden bed' ile o gün akşama kadar fevkalâde yağmurlar rahmet-i ilâhiyyesiyle beraber

92 "Allah cumartesiyi ve perşembeyi kutlu eylesin."

istediğimizden alâ nazil olarak cümleten şâd u handân olduk. Hazret-i Hâşim de kalem-i aşk u muhabbet-i dest-i peyvest-i âşıkânesine alarak inci gibi dürer-i ma'neviyyeyi risalemizin etrafına dizmeye başladı. Acip tesadüf etmiş idi. Haşiye de ittihâd-ı aşk bahsinde olup risalemizin doksan birinci [64] varakasından bed' edip "Pes eğer bir âkıl isen âşıkla maşûku dahi buna göre kıyas eyle."

İşte buraya kadar Mustafa Efendi tarafından yazılıp henüz Mesnevî-i şerîf ebyâtına bed' olunmamış idi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne kalem-i Hâşimî ile bed' olundu, yani Mesnevî kelimesiyle:

Cism-i Mecnûn-râ zi renc-i dûrî
Ender âmed nâgehân rencûrî[93] (5: 1999)

beyti can Hâşim Efendi kalemiyle yazılmıştır. İşte her zamanın bir mecnunu olduğu gibi bu asrında mecnunu fakir olduğuna delil ise Hazret-i Hâşim idiğine remz ü işarettir azizim.

O akşam yani pazar gecesi fakirhanede it'âm-ı ta'âm ile çorbamızı beğenip çok tahsin ettiler. Evet, o kadar değil ise de aşçı dedelik nâm-ı sâmîsi. Elbette çorbasına erenler tarafından bir başka tu'm-ı lezîz bahş ederler. İşte haşiyelere bed' ü mübâşeret olunup kendileri şimdilik müsâfereten bulunduğu cihetle haftada üç gün, gün aşırı sabahları teşrif buyurulması niyazımı kabul buyurdular. Gönül âlemine geldi ki Hazret-i Hâşim'in sır kâtibi nasb u tayiniyle risalemizin tebyizine bed' ü mübâşeret buyurulduğu senenin zapt u tahriri için bir tarih söyleyeyim. Şu tulû etti:

Nâdirâ ümm-i Hâşimî hem Mehpâre kardeşi Hâşim nâdir olur
Onun içün eyledi kabûl Mevlânâ, Hâşimîyi hem nesl-i necîb olur

Validesinin ismi Nadire Hanım buradaki hemşiresinin ismi Mehpare Hanım idi; ona remz ü işaret ettim. İkinci mısra tarih düşecektir. Ancak ebcet hesabıyla hesap olundukta bin üç yüz yirmi çıktı. Hâlbuki bin üç yüz on dokuza şimdi ayak bastık. Binaenaleyh sual olundu, cevap alındı. Müşkül halloldu. Şöyle ki böyle bir nevcivanı birden bire deryâ-yı aşka atmak emvâc-ı aşk u muhabbet arasında bırakmak lâyık u reva olmadığından evvelemirde bu deryâ-yı aşkın sâhil-i selâmet olan etraf u eknâfını geşt ü güzâr ve gülistân-ı hakîkat bahçelerini temaşasıyla bûy-ı gül-i ra'nâ ve reyhân, sünbül-manen istişmâm ederek bunun deryasına dalmaya kesb-i istihkâk u ma'rifet hâsıl etmek ve gavvâs-ı aşktan dalgıçlığı talim ile kesb-i mahâret ü meleke hâsıl etmek için lâ-ekal bir sene böylece bir seyâhat-i ma'nevî verilmiş olduğundan işte bu müddet zarfında deryâ-yı aşk u muhabbet olan iki cilt risalenin haşiyeleri ikmal ü itmam olduktan sonra cild-i sâlisin bi-iznillâhi ta'âlâ gelecek üç [65] yüz yirmi senesi Muharremü'l-harâmda [10 Nisan-8 Mayıs 1902] tebyizine bed' ü mübâşeret olunacağından şimdiki hâlde "Merece'l-bahreyni yeltekiyâni. Beynehumâ berzahun

93 Ayrı kalmaktan dolayı Mecnun'un bedenine hastalık geldi.

lâ yebgiyâni"[94] sırrınca iki deryanın birbirine iltikasıyla ikisi beyninde olan berzah-ı aşk u muhabbetle birbirini iptal ve bagy etmezler, yani âşık ile maşûk arasında veyahut şu iki cilt deryâ-yı aşk u muhabbetten bahs ü hikâye etmesi sebebiyle bunların li-hikmetin ve li-maslahatin ara yerlerinde bazı mâ-ı milh ve mâ-ı azb gibi şeyler karıştırılmıştır. Her ne kadar bunlar birbirine temas ve tecavüz ederler ise de li-hikmetin aralarında olan berzah-ı aşk u muhabbet birbirini iptal ve bagy etmeye meydan vermez azizim.

İşte böylece can Hâşim'e tebliğ ve arz-ı merâm olundukda onlar tarafından dahi "Semi'nâ ve ata'nâ"[95] velinimetim efendim!" diye hatm-i kelâm eylediği cihetle bundan da anlaşıldı ki tercüme-i ahvâl risalemizin cild-i sâlisi kalem-i Hâşim ile itmam ve hitama resîde olarak "Hitâmuhu miskun"[96] sırrı zuhur edecektir. Ve zaten dahi üçler aşkına üç cilt telif olunacağı evvelce arz u beyan olunmuştu azizim. Vaktaki Hazret-i Hâşim'in müddet-i me'zûniyeti hitama resîde olup Dersaadet'e avdet zamanı yaklaştı ve bu bapta pederlerinden almış olduğu mektubu fakire irae ederek taraf-ı fakîrîden dahi pederin emrine itaat ile gitmesine kara verildi ise de hangi gün olduğu malûm değil idi. Bin üç yüz on yedi senesi Nisanın yirmi altıncı [9 Mayıs 1901] perşembe günü idi, mu'âvin-i âcizî Ziyâeddin Efendi'nin üç mâh müddetle Dersaadet'e gitmeye mezun olup Muhasebeci saadetlû Tahsin Beyefendi'nin mahdumu necabetlû Nafiz Bey dahi dayısı olan mumaileyh Ziya Efendi ile beraberce mezunen Dersaadet'e gideceğinden ve yevm-i mezkûrda Timurtaş Kışlası'nda ârâm-sâz olan Ziya Beyefendi'nin kayın pederleri Binbaşı Murad Efendi'nin taburu kuzu ekl edeceğinden yevm-i mezkûrda fakirleriyle Mülâzım Âsım Efendi ve Hazret-i Hâşim cananımızı birlikte olarak davet ettiler ki hem muhabbet olunsun ve hem de mûmâileyhimâ teşyi olunsun diyerek malûm ya fakirin gitmeyeceği cihetle meydân-ı muhabbet kurtlara kalacaktır. Hiç kurda kuzu emniyet olunur mu! Zaten Hazret-i Hâşim için Karakulak ile beynehümâda olan mes'ele-i kerîhe ve habîse ki lisana ve kâle alınması kat'iyyen caiz olmayan bir mâdde-i müte'essife ve müte'ellimedir. Binaenaleyh Hâşim Efendi'yi göndermeyeceğim cihetle Âsım Efendi de gitmedi.

Perşembe günü Hâşim Efendi ile Mevlevîhaneye gittik. Akşamı ki cuma gecesidir, ahbapları olan Abdurrahman ve Aziz efendiler ve Âsım Efendi birlikte fakirhanede akşam taamı [66] ederek o gece saat dörde kadar güzel muhabbetler olundu. Hatta risalemizin birinci cildinde olan mektep faslı kıraat olunarak aşk u muhabbetimiz tazelendi. Vaktaki meclis-i muhabbetin dağılma zamanı geldi, gönül âleminden zuhur etti ki bizim Hazret-i Hâşim'in İstanbul'a hareketi hakkında risalemizden tefeül edeyim. Dedim ki "Ya Hâşim, senin için tefeül edeceğim, bakalım erenler tarafından ne buyururlar?" Dedi ki "Pekâlâ olur, edin. Evrak Müdürü Cemal Efendi'ye ettiğiniz tefeülde müdür olacaksın bu-

---

94 "İki denizi salıverdi, birbirine kavuşuyorlar. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar." Rahmân, 55/19-20.

95 "İşittik, itaat ettik." Bakara, 2/285; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/7; Nur, 24/51.

96 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

yurmuşunuz, müdür oldu. Bakalım bizim için de ne buyurursunuz?" Binaenaleyh mezkûr birinci ciltten gönül âlemine rabıta ve teveccüh ile tefeül tarikiyle hilal ile feth ü küşat olundukta üç yüz otuz birinci sayfada satırın başı bu idi:

> "Balada arz olunduğu üzere bâtınen sefinemiz deryâ-yı aşk üzerinde pupasına ve derd ü muhabbet emvâcına göğüs vururak kûy-ı cânâna doğru şitâb etmekte olduğu gibi, zâhiren dahi peder ile vapura râkiben akşam ezanıyla beraber Fener'den İstanbul'a elveda diyerek Bahr-i Siyâh'a vapurumuz baş vurdu."

Nasıl ki bu ibareyi gördüm, ihtiyarsız bir cezbe hâli gelip üç defa önümdeki masa üzerine vurup "Hey hey" diye i'lân-ı aşk u muhabet ettim. Bu hâlde cümlesi yerlerinden kalkıp masa başına geldiler. İbareyi okuyup hemen Hazret-i Hâşim'e hitaben "Yarın akşam İstanbul'a hareket edeceksin" emrini verdim. Onlar da "Semi'nâ ve ata'nâ"[97] deyip ayağa kalkıp ellerimi öpüp veda ettik azizim.

Ertesi cuma günü bizim Âsım Efendi ile mûmâileyhimâ Abdurrahman ve Aziz efendiler birlikte olarak istasyona giderek Hazret-i Hâşim'i teşyi ve şimendifere bindirip "Ma'a's-selâm ya Hazret-i Hâşim!" duasıyla avdet etmişler. Lâkin azizim, nasıl bindirmişler burasını beyan edelim. Sultanlar gibi bindirmişler. Şöyle ki Edirne Defterdarı atufetlû Ragıb Beyefendi hazretlerinin uhdesine maliye nezâret-i celîlesi a'şâr ve rüsûmât idare-i umumiyyesi müdiriyeti tevcih buyurulmuş olmasıyla müşarünileyh hazretleri de cumartesi gecesi Dersaadet'e hareket etmiştir. Bu asi fakirin bundan haberim yok idi. Binaenaleyh müşarünileyh hazretlerini teşyi için zât-ı âlî-i müşîr-i efhamî devletlû Arif Paşa hazretleriyle sair cümle erkân ve ümera ve paşa ve beyler ve memûrîn kâffesi istasyona gelmişler. İşte bir âlây-ı vâlâ ile resm-i geçit icra edercesine teşyi olunmuştur. Bu haber-i meserret-encâmı işittiğim anda "acîb tesadüf" diyerek memnun oldum isem de af edersiniz tesadüf değildir, Hazret-i [67] Pîr efendimiz kerâmâtıdır erenlerim dediler. Filhakika Hazret-i Pîr efendimiz tarafından kölesi olan can Hâşim'e bir ikram ve bir lutf-ı mahsûs olduğunu anladım, zira ki müşarünileyh Ragıb Efendi hazretleri zaten tarîk-i aliyye-i Mevleviyye muhiblerinden olmasıyla vaktiyle Konya defterdarlığında bulunduğu zaman Hazret-i Pîr efendimize çatmış ve kendisini sevdirmiş olduğunu Edirne Mevlevîhanesi Şeyhi faziletlû, reşadetlû Hacı Eşref Efendi hazretleri söylemiş idi. Hatta ayn-ı cem' ve sair bu gibi bir cem'iyyet-i Mevleviyye olduğu vakitte müşarünileyh hazretleri davet olunur idi. Ve onlar da fevkalâde hazret-i şeyhe tazim ü tekrîm ederler idi. Hatta bu tahvîl-i me'mûriyyet o sâye-i erenlerdedir diyebilirim azizim.

İşte bunun ledünniyâtı bu idi ki müşarünileyh Ragıb Beyefendi, canımız manevî Hazret-i Pîr efendimizin yâver-i mahsûsu demek olup atebe-i felek-mertebe-i Hazret-i Pîr'e yeni baş komuş nevcivân Hâşimî'yi bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin hâtır-ı nâçîzesi için ve gönlü müsterih ve memnun olsun için yaver-i mahsûslarına terfîkan Dersaadet'e göndermişlerdir. Ve hem de bu âlây-ı vâlâ ve

---

97 "İşittik, itaat ettik." Bakara, 2/285; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/7; Nur, 24/51.

teşyî'-i zâhirî manevî Hazret-i Hâşim içindir, zira ki can Hâşim hakkında Aşçı Dede'nin nutku bunu iktiza eder:

Devr-i aşkın yek dânesi
Cânların dürr-i yektânesi
Şem'-i Hudâ'nın pervânesi
Mevlânâ'nın hâs bendesi
Sensin efendim cân pâresi
Aşk ikliminin sultânı
Âşıkların ciğer pâresi
Deryâ-yı hüsnün mercânı
Hem lü'lü' müjgânı
Mevlânâ'nın hâs bendesi
Sensin efendim cân pâresi
Aşçı Dede'nin cânı
Gözlerinin nûr u ziyâsı
Hem gönlünün şehinşâhı
Sensin ey Hudâ merdânesi
Mevlânâ'nın hâs bendesi
Sensin efendim cân pâresi

İşte azizim bin üç yüz on dokuz senesi Muharremü'l-harâmın yirmi ikinci [11 Mayıs 1901] ve bin üç yüz on yedi senesi Nisanın yirmi sekizinci cumartesi gecesi idi, şimendifere râkiben Dersaadet'e azimet buyurdular. Malûm ya ehl-i dil bu ayda siyâh-pûş olmuşlar idi. Fakirin matemim mâtem ale'l-mâtem olmuş idi. Dersaadet'e muvasaletlarına dair Hazret-i Hâşim'den almış olduğum muhabbetnameleri hülâsa-i ibâresi bu idi ki:

"Lokomotifin fikdanına mebni güç hâl ile on beş saatte İstanbul'a geldik. Trenimizde defterdar bey olduğundan trenin menzil-i maksûda çabuk ermesi için gayret ediliyor idi ise de ne çare ki arkasına on beş yirmi kadar vagon bağlanmış olan küçük bir lokomotif zor ile mezkûr vagonları sürüklüyor [68] ve mutlaka bir saat gidip yarım saat dinleniyor ve hemen islim için su alıyor ve yine bir saatte islimi tüketerek kalıyor idi. Posta dediğimiz mezkûr tren âdetâ hamal treni olmuş idi. Lokomotif küçük ve arkasında da bir çok eşya ve yolcu vagonları olduğundan bir saatte islimi tüketiyor idi. Bunun için on beş saate İstanbul'a geldik. Eğer bizim velespit'e binip de gelse idim, daha evvel gelir idim. Bunları görüp kumpanyayı gayr-ı muntazam zannetmeyiniz Bulgaristan'da karantina olduğundan böyle oluyormuş.

Bâkî muhtaç bulunduğum teveccühât-ı cihân-der-cân hazret-i mürşid-i a'zâmîlerinin nezd-i âcizîde bekâsı niyazına mücaseret eylerim. O bapta emr ü ferman velinimetim efendim hazretlerinindir. Fî 2 Mayıs sene 313 [14 Mayıs 1897] Salih bin Hâşimî"

İşbu muhabbetnameleri kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile kıraat olunduktan sonra her şeyin bir mizan u mikyası olup ilmin mizan u mikyası mantık olduğu gibi aşkın dahi mizan u mikyası âşıkların gönlü olmakla mezkûr muhabbetnameyi gönül mizan u mantıkına tatbik ettiğimde şöyle netice çıktı ki "Şükür eylesinler ki otuz saatte ancak girebilecekleri bir yere on beş saatte vâsıl olmuşlardır, zira ki zâhiren defterdar beyin ağırlığına munzam olan vagonların kesret ve ağırlığıyla beraber bâtınen ilâve olunan aşk u muhabbet metaı ki bunların ağırlıkları hiçbir şeye makîs olamaz: Birinci, Aşçı Dede'nin gönlünden muhabbet çengelinin lokomotife takılması, ikinci bizim Âsım Efendi'nin ismet ü iffetiyle dört el ile beraber Hâşim'e sarılması, Abdurrahman Efendi'nin ise sabaha kadar "Ya Rahmân!" çağırması, Aziz Efendi'nin "Ya Aziz, ya Rahîm!" diyerek izzet ü şevketle yüklenmesi, değil böyle küçük lokomotif, dünyada olan lokomotifler bir yere cem' olsa yine sürükleyemez azizim dedim.

Maşallah bizim yeni Mevlevîhanemize! Fakir ile kırk gün kadar birlikte olarak bir erbain çıkarmışlar. Ammâ bu erbainde tekmîl-i sülûk ederek remz ü işâret-i uşşâka aşina olmuşlardır, zira ki muhabbetnameleri filhakika zâhirîsi pek doğru olduğu gibi manevîsi dahi tekmîl-i remz ü işaret olduğunu ima eder. Hatta "Gayr-ı muntazam" lafzını beynehümâda sebkat eden bir mana için bu lafzı fakire atfederek kendileri uydurmuş ve bununla kalp âlemine dokunmuş idi. Şimdi yine ona işaret tarikiyle yazmış olduklarını anlayıp Âsım Efendi tarafından kendisine yazılan bir mektupta fakir [69] tarafından dahi tahşiye olunarak bu ibarenin istimalinden dolayı cüz'î bir tevbîh eder gibi oldum. Zaten kendilerinde olan halkî ve cibillî zekâvet ve fetanete munzam olan aşk u muhabbet ve alelhusus kendisi Dersaadet'te Yusuf Paşa Çeşmesi'nde iskân ve ikamet etmesiyle elbette çeşme-i Yusuf'tan muhabbet şarabını nuş etmiş, fakirleri dahi kendi mahallesine yakın Sülüklü'de ârâmla sülûk görmüş olduğumdan işte bir erbain ile tekmîl-i sülûk ettiler azizim.

Gelelim cuma gecesinde Hazret-i Hâşim için olunan tefeülden zuhur eden ibarenin ma'nâ-yı işâretinin beyanına. Şöyle ki "Bâlâda arz olunduğu üzere" ibaresi "er-Rahmânu ale'l-arşi'stevâ"[98] sırrına remz ü işarettir, yani ezel-i âzâlda Hazret-i Hâşim ile olan ülfet ü muhabbetin vakt-i zuhûru gelip cilve-nümâ-yı tecellî-i aşk olduğuna ve her bir şey Cenâb-ı Hakk'ın emr ü irâde-i rahmâniyyesiyle vakt-i mu'ayyeninde meydana geleceğine işarettir. Bu âyet-i kerîmenin remz ü işaretine ve hakikat manasına girişilir ise bir cilt kitap olur azizim.

"Bâtınen sefinemiz deryâ-yı aşk üzerinde pupasına ve derd ü muhabbet emvâcına göğüs vurarak kûy-ı cânâna doğru şitâb etmekte

98 "Rahman, Arş'a istivâ etmiş(kurulmuş)tur." Tâhâ, 20/5.

olduğu gibi, zâhiren dahi peder ile vapura râkiben akşam ezanıyla beraber Fener'den İstanbul'a elveda diyerek Bahr-i Siyâh'a vapurumuz baş vurdu."

ibaresinden alınan remz ü işaret bu idi ki sefîne-i aşkımıza bu defa sandal olarak rabt ve bağlanmış olan Hazret-i Hâşim deryâ-yı aşk üzerinde pupasına ve derd ü muhabbet emvâcına göğüs vurarak kûy-ı cânân olan pederleri cânibine veyahut Dersaadet'te gizlenmiş olan cananı tarafına şitâb etmekte olduğu gibi zâhiren dahi pederlerinden almış olduğu mektupta kendisinin serian Dersaadet'e gelmesini emreylemesi cihetle işte pederinin emrine itaatle akşam ezanıyla beraber şimendifere râkiben Edirne'de olan İslâm'a ve kendisinin aşk u muhabbetiyle yanıp yakılıp tutuşmuş olan fener-i uşşâka elveda diyerek Bahr-i Siyâh'a doğru ki İstanbul cihetine baş vurmasına remz ü işarettir.

İstitrâd: Bu abd-i âsî dedenin ilk seferimiz Bahr-i Siyâh'a oldu. Sonra yani on sekiz seneden sonra Bahr-i Ebyaz'a yüz vurup siyah yüzümüz beyaz oldu. Bahr-i Siyâh, aşk-ı mecâzîye; Bahr-i Ebyaz, aşk-ı hakîkîye remz ü işarettir. Onun için Akdeniz'e sultan, Karadeniz'e kaptan ederler azizim, çünkü Karadeniz'in fırtınası ve derd ü belâsı pek çok olup sığınacak bir liman ol[ma]dığı [70] cihetle o denizde geşt ü güzâr eden kaptan gayet muallem ve usta ve her bir fenne aşina olmak gerektir ki râkib olduğu sefîne-i aşk u muhabbeti vartalardan muhafaza edip şikest ve telef ve zayi etmeye azizim. Nitekim bu defa sefîne-i aşkımıza rabt edilen sandalımızı birtakım haşerât-ı lâ-yüflihûn hırsızları sirkat ederek kendilerine mal etmek niyet-i fâsidesiyle uğraştıkları manevî haber alınarak sâye-i pîrde muhafazasına dikkat ve itina olunup hele hamd olsun kendisine bir zarar ve ziyan gelmeksizin liman-ı ebeveyne çekilmiştir, yani Dersaadet'e gitmiştir.

Hikâye:

Zamân-ı evâilde Dersaadet'te bir dergâhın şeyhi irtihâl-i dâr-ı bekâ ederek alelusul mahdumu yerine geçip halife olmuş. Lâkin şeyhzadenin hadâset-i sinniyle beraber sâhib-i cemâl Yusuf-ı sânî olduğundan mukâbele-i şerîf günlerinde o kadar cemiyet oluyor ki adam adam üzerine; iğne atsan yere düşmüyor. Binaenaleyh şeyhzade, dergâhın tevsii hakkında evkaf nazırına arzuhal takdim etmiş. Nâzır-ı müşârünileyh ise ehl-i dil olmasıyla işi anlamış. Arzuhale cevap olarak demiş ki "Şeyh efendi, şimdi evkafın müsaadesi yoktur, dört beş sene sabır buyurun da sonra tekkeniz çok vasi ve geniş olur." Yani uşşâkın dağılmasıyla tekke eski hâline ric'at eder demektir.

Azizim, işte bunun gibi bizim şube de zaten kanarya kafesi gibi ufak idi. Lâkin kanaryası yok idi. Bu kere sayd u şikâr edilmiş olan kanaryanın sît ü sedasını işiten kuşbazlar, görmek için o kadar hücum ettiler ki hatta bir gün öyle namazından geldim, şubenin kapısından içeriye girdim ki fakirin sandalyesinde bile adam vardır. Hele koltuk sandalyelerinde üçer kişi oturuyor, yani birisi sandalyede, ikisi koltuğun kenarına götünün kenarını iliştirmiş. Biçare bizim kuş, kemâl-i havfından kayınbiraderi Âsım Efendi'nin yanında yere çömelmiş yazı

yazıyor. Bu hâli görünce gönül âleminden feleğe illallâh dedim. O hâlde sandalyeme oturan bizim Nafiz Bey oğlumuz ile beraber dalkavukları şubeden teşrif buyurdular. Kanarya da kafesine geldi oturdu. Ara yerden bir saat mürur eder etmez içeriye bir nefer geldi, Karakulak'ı çağırdı. Gitti geldi, dedi ki "Filân filân zatlar bizim bağdaki köşke geleceklerdir. Daha dün değil evvelki gün gelmişler ve dört mecidiye sarf ettim. Şimdi yine sizin köşke geleceğiz diyorlar. Buna tahammül olunmaz" diye suretâ tehevvürane güya dargınlık [71] gösterir gibi bir hâl ile şubede gezinmeye başladı. "Nasıl etsek telgraf bölüğündeki ud çalan nefere yine haber göndermeli" gibi sözlerle bizim Hazret-i Hâşim'e teveccüh ederek "Artık siz de bizimsiniz, teşrif buyurursunuz" demekle kalmadı, gönül âleminden şimşek çakar, gök gürler gibi ihtiyarsız "Öteden beriden çalgıcı toplama, zira iyi değildir!" dedim. Nasıl bu nutuk, fakirden zuhur etti, Karakulak'a o kadar tesir etti ki kırmızı kulak oldu. "Nereden çalgıcı topluyorum?" dedi. Dedim: "İşte askerden şuradan buradan topluyorsun, iyi değildir!" Bu sözün üzerine daha dikiş tutturamayıp şubeden gitti. Ammâ bizim Hazret-i Hâşim de diğer renge girdi, çünkü bundan bir gün evvel yine bu zevât-ı kirâm, Karakulak'ın bağ köşküne gidip her nasılsa bizim Hazret-i Hâşim'i de iğfal edip götürmüş, keman çaldırmışlar ve hem de demlenmişler. İşte bu tat, dimâğ-ı fâsidelerinde yerleşmiş olduğundan iki gün bile tahammül edemeyip "Aman nasıl edelim bir daha avlayıp kanını içine akıtalım!" demişler ise de bu nevcivan kuşun bir şehbâz-ı aşk muhafızı olduğundan bîhaberdirler. Binaenaleyh işin önünü aldık. Bir taş ile iki kuş vurduk. Birisi Karakulak'ın elinden Hâşim'i kurtardık, ikincisi daha Karakulak ve cemaatiyle avenesinin şubeden ayaklarını kestik, yani bunun üzerine cümleten infial ettiler. Bu da bizden olmadı; koca felekten oldu, çünkü illallâh dedik ya, bu renkte işi tatil etti azizim.

O gün akşamı ezan vaktinde son kadehin hükmü ve neticesi olmak üzere Karakulak'tan fakire gelen tezkire suretidir:

> "Bugün, 'Öteden beriden çalgıcı toplama, zira iyi değildir!' gibi vuku bulan ihtârâtınızı elan hazmedemedim. Bendeniz gerçi küçük rütbedeyim, ancak akıl rütbe ile mütenasip değildir. Sabâvetimden beri gurbette gezmekte bulunduğum için kendimi kullanacak kadar bir akla malik olduğumu zannetmekteyim. Mamafih her işittiğim mükâlemâtı dakîk gibi elekten de geçirenlerdenim. Bunu da ne maksat üzerine söylediğinizi de anladım ise de şimdilik izhardan sarf-ı nazar şu kadar arz edeyim ki efendimize intisabı veya taallukatı olanlardan birisini çalgıya çağırmış olsa idim, hakkınız var idi. Vakıa bendenizden kat-ender-kat gömlek istediğiniz malûmdur, fakat bendeniz de saman yiyenlerden değilim. Fî-mâ-ba'd şu'be-i âlînize de ayak [72] basmakta mazurum. Ferman. fî 3 Nisan sene 317 [16 Nisan 1901]

Bu tezkirenin ibaresi bir metin gibi olup bunu şerh etmek ve anlatmak vacip oldu, her kula ki istimala mütenebbih ve mütenassıh olsun.

"İhtârâtınızı elan hazmedememedim." Filhakika pek güç hazmolur, zira ki ihtiyarsız, felek tarafından gök gürler gibi şiddet-i savt ile endâht olunmuş, içi nâr-ı gazab dolu bir gülledir. Elbette düştüğü yeri harâb u yebâb eder gülledir; güllâç baklavası değildir. Bazı mide vardır ki güllaç baklavasını bile hazmedemez. Bir tarihte merhum Derviş Paşa'nın sofrasında za'îfü'l-mi'de bir zat bulunup mezkûr baklavadan tabağına almamış. Etrafında olanlar pek çok ibram, ilhah etmişler ki "Pek güzel olmuş, yarım olsun alınız!" O zat yine ısrar edip almamış. Bu hâli paşa merhum müşahede edip "Canım, paşaya ısrar etmeyiniz, midesince rahatsız olduğundan hazm olunmuşundan yiyecektir" demiştir. Sâhib-i tezkire ise böyle değildir, maşallah mi'de-i ma'neviyyesi o kadar metin ve müstahkem ve kavidir ki dünyada ne kadar hazm olunmaz şeyler var ise cümlesini hazmetmiştir. Lâkin mi'de-i ma'neviyyesine kuvvet ü kudret veren, hilkat u cibilliyet-i ezeliyyesi ise de koca felek tarafından atılmış muamma şeklinde bir ibâre-i habîse olduğu için midesini ve aklını perişan ve tarumar etmiştir.

"Gerçi küçük rütbedeyim ancak akıl rütbe ile mütenasip değildir." Haşa, hangi ukala bunu tasdik eder? Hiç işitilmemiştir mecnunlara rütbe verildiği! Ve hem neden senin rütben küçük oluyor? Bir kere düşün, mülâhaza et ki senin düşüp kalktığın ve hem-meclis ve hem-dem olduğun zevât-ı kirâmın rütbeleri sana muadil olmasa idi, birlikte olur muydunuz? Hiç görülmüş müdür bir nefer ile bir paşanın hem-meclis ve hem-dem-i muhabbet olması? Cümlenin malûmudur: "el-Cinsu ma'a'l-cinsi"[99]dir. Ve hem defaatle müşahede olunmuştur ki senin mafevkine olan emrin emirnâme-i seraskerî gibi tesir eder. Belki hasbe'l-îcâb emr-i seraskerîye red cevabı verilir. Sana haşa bu muamele olunmaz! Daha bundan büyük rütbe mi olur?

"Sabâvetimden beri gurbette gezmekte bulunduğum için kendimi kullanacak kadar bir akla malik olduğumu zannetmekteyim." Malûm ya, zan, yakîn ifade etmez. Haydi tasdik edelim, yakîn ifade etsin; malik olduğun akl-ı ma'âd değildir, akl-ı ma'âştır. Bu da mezmumdur. Bunun dünya ve ahiret [73] hiçbir faydası olmadığından başka mazarrat-ı külliyesi olduğu ve kıymettar bir şey olmayıp sahibi mazhar-ı gazab u celâl ettiği müsellemdir. Sabâvetten beri gurbette geşt ü güzâr ettiğiniz hâlde hiçbir insana tesadüf etmeyip haşerât-ı lâ-yüflihûn olan hayvânât ile gezmeniz zümre-i hayvânâta ilhak edip "Bel hum adallu"[100] sırrına mazhar olmuşunuz da onun için bu âlemde insân-ı kâmil zümresinden dûr u mehcûr olup gurbet-i diyâr-ı vahşiyyât ve bu'd-ı visâl-i ma'kûlât ile zâyi'-i zamân u evkât eylediğinize pek çok teessüf olunur. Ve hem aklınızın derece-i nâma'kûlesini bununla istidlâl ederim ki evlâd u ayalinle iskân edecek bir haneniz olmayıp şehriye dört mecidiye icar ile kira evlerinde oradan buraya nakl ederek gezer iken tanrının kırında yani bağda yüz lira sarf ederek hamamıyla, külhanıyla, bacasıyla, matbahıyla mükemmel köşk diyerek konak yavrusu yapmak manası nedir, bilemem. Ama sen dersin ki bende yüz para yoktur, yüz lira

---

99 "Her şey kendi cinsiyle beraberdir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 4, no: 1531, "el-Cinsu ile'l-cinsi emyelu."

100 "...Hattâ daha da sapık..." A'râf, 7/179; Furkan, 25/44.

nerede? Evet öyledir; şuradan buradan bu yolda ehl-i hayrât u sehâveti arasan çok; bunlar olmasa kerhane muattal olur. Sahih öyledir. Bu kârhâne-i âlemde bu gibi ahmaklar olmasa dünya harap olur. Elbette dağ başı da böyle "Halakallâhu'l-bakara alâ sûreti'l-beşeri"[101] mefhumunca birtakım haşarât-ı lâyüflihûn ile zinetlenecektir. Lâkin haşarat deyip geçme aşık... Sen de bu haşaratın içine dahil olmak istersin, ammâ koymazlar, çünkü bunlar şol güzîde-i hûbân ve mahbûb-ı cândırlar ki rakiplerin gözleri görmesin için şehri terk ile dağ ve bağ başlarına çekilmişlerdir. Bundan altmış sene mukaddem Dersaadet'te bir şarkı çıkarmışlar idi: "Üsküdar'da Bağlarbaşı'nda Karakulak'ın hamamlı kerhanesi" diye. Şimdi bu da buna bir nazire olmuştur azizim.

"Mamafih her işittiğim mükâlemâtı dakîk gibi elekten de geçirenlerdenim." Maşallah aklına, irfanına! İşte buna diyeceğim yoktur. Elbette bu yaptığım şerhi de elekten de geçireceksin. Artık kına gibi un olacaktır. İşte bundan bir güzel börek yap da ekl eyle ki Derviş Paşa'nın dediği gibi hazmetmiş olasın.

"Bunu da ne maksat üzerine söylediğinizi de anladım ise de şimdilik izhardan sarf-ı nazar..." Yani bu yaptığım şerhi mi yoksa söylediğim ihtârât mı şerhi der isen, bin nasihattan bir musibet iyidir derler. Ammâ nasihatin tesiri [74] başkadır. Musibet iyi şey olmadığından, değil dostlarıma, düşmanıma bile istemem. Onun için nasihat makamında yaptım ki her istima eden mütenassıh olsun ve Karakulak'ın da kara kulağına gitsin de ettiklerine nâdim ve pişman ve beyaz kulak olsun maksadına mebnidir. İhtârâtı derseniz, evet sen de bilirsin cümle ihvan da bilir ki fakirin şubemde ve yanımda oturan efendi fakire mütealliktir ve aynı benim gibi bir efendidir, öyle bilmeli ve öyle muamele etmeli. Eğerçi senin mahbûbundur, onun için rakiplerden muhafaza edersin der isen, pekâlâ işte fetvayı veren davayı eden sensin, fakir de şimdilik bunun tafsilâtından sarf-ı nazar edelim de aşağıda arz edeyim.

"Şu kadar arz edeyim ki efendimize intisabı veya taallukatı olanlardan birisini çalgıya çağırmış olsaydım, hakkınız var idi." Aferin Karakulak, işte şimdi kendi ipini kendi elinle çektin ve firavundan helâkinden evvelce kendisinden fetva aldıkları gibi sen de kendin fetvasını verdin. Artık bu bapta uzun uzadıya tafsile hacet yoktur. Hazret-i Hâşim'in kim olduğunu ve kime mensup bulunduğunu evvelce tafsilen yazdığım cihetle tekrara hacet yoktur. Bu ibarenin şerhi bu kadarcıktır azizim.

"Vakıa bendenizden kat-ender-kat gömlek istediğiniz malûmdur, fakat bendeniz de saman yiyenlerden değilim. Fî-mâ-ba'd şu'be-i âlînize ayak basmakta mazurum. Ferman." Ferman senindir, sâhib-i fermân sensin. Evvelce arz ettik ya bu bapta adem-i teşrîfinizden dolayı feleğe fevkalâde teşekkürler ettim. Fakirin ne yolda gömlek istediğim, tercüme-i ahvâl risalemizi mütalâa edenlere malûmdur. Senin de ne yolda gömlek istediğin Edirne ahalisince malûm ve müsellemdir. Sen ister saman ye, ister arpa yer, ister isen hazın olunmuşlardan ye,

101 "Allah bakar(sığır)ı beşer suretinde yaratmıştır."

bundan fakire bir zarar ve ziyan gelmez. "Her kim eder kendine, yine kendi kendine" denilmiştir. Şununla hatm-i kelâm ederim ki kişi halka gösterişte kendisini aldatabilir, lâkin kendi kendini aldatamaz. "el-İnsâfu nisfu'd-dîni."[102] buyurulmuştur. Bir kere insaf et de mîzân-ı hak olan şerî'at-ı mutahhara ile kendini tart ve mihekk-i meşreb-i muhammediyyeye kendini vur da bak ne kadar kıymet tutabilirsin? Kalb oğlu kalbsin ki dünyaya geleliden beri bir kere alnını secdeye koymuş değilsin; vesselâm.

İşte şeytan ile kardeş olduğun bundan malûmdur ki zaten bunca isyan küpüne [75] batmış olan bu asiyi de sebep olup tarîk-i müstakîmden çıkarıp senin hakikat yüzünü örtüp vech-i zâhirine bakıp "Sîmâhum fî vucûhihim min eseri's-sucûdi"[103] sırrından kara yüzünü görüp "Nahnu nahkumu bi'z-zâhiri"[104] diyerek birtakım herze yiyip vâdî-i azâb ve nâr-ı ıkâba yüz tutmuş isem de muktezâ-yı beşeriyyet böyledir. Elbette isyan da lâzımdır ki dergâh-ı rahmet ü gufrân iptal olmasın azizim.

Böyle olduysa diyelim: Estağfirullâh, tubtu ve raca'tu ilallâhi, Allâhu ekber kebîren min kulli şey'in, Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

---

102 "İnsaf dinin yarısıdır."

103 "Yüzlerinde secde izinden nişanları vardır." Fetih, 48/29.

104 "Biz zahire göre hüküm veririz." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 192, no: 585, "Umirtu en ahkume bi'z-zâhiri vellâhu yetevelle's-serâire."

BU FASIL SULTAN SALÂHADDİN EFENDİ'NİN POSTNİŞİN OLMALARI HAKKINDADIR

Evvelce zikr ü medh ü senaları sebkat eden Edirne Mevlevîhanesi postnişin ve irşâd-ı ibâd olan reşadetlû el-Hâc Eşref Efendi hazretlerinin büyük mahdûm-ı necâbet-melzûmları reşadetlû Salâhaddin Efendi olup işbu tarihten dört beş sene mukaddem müşarünileyh şeyh efendi hazretleriyle birlikte huzûr-ı Cenâb-ı Pîr Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı gavsiyyelerine yüz sürüp faziletlû, reşadetlû Çelebi Abdülvâhid Efendi hazretlerinin ruhsat-ı reşâdetleriyle sikkelerine destar sarıp uhde-i reşâdetlerine veliaht nâm-ı âlîsi tevcih ve ihsan buyurulmuştur. Filhakika veliaht olmaya şayeste ve lâyıktır. Zâhirleri bi-aynihi peder-i vâlâlarına benzediği gibi bâtınları dahi Sultan Salâhaddîn-i Zerkûbî kuddise sırruhu'l-azîz efendimize müşâbihtir, yani onlar gibi bir âşık-ı sâdık ve ahlâk-ı hamîde ile muttasıf bir cân-ı âlî-kadr-dir. Binaenaleyh fakirleri destar sarıp dâhil-i semâhâne olduğum zamanda risa-lemizde evvelce bahs ü hikâye olunduğu üzere mumaileyh Salâhaddin Efendi'ye sultan unvanı verilmiş ve küçük birader-i vâlâ-şânları Hüsameddin Efendi de şah unvanıyla yâd edilmiş idi, çünkü Hüsameddin Efendi bi-aynihi validelerinin pederlerine benzediği gibi zâhir ü bâtınları şahlığa lâyık idi. Hatta neyzenbaşı olduğu cihetle mutrıbda ney taksiminde şah ve mansur, dest-i kudretinde can-lara [76] bir başka feyiz ve neşe taksimiyle cümle can ona kul ve köle olurdular. Bu sözümü tekit edip bununla ispat ederim ki fî 9 Ağustos sene 317 [22 Ağustos 1901] perşembe günü semahaneye girmezden evvel kendilerine mahsus olan oda-larına gittim. Müşarünileyh Salâhaddin Efendi de orada hazır idiler. Fakirin Şâm-ı şerif'te olan mahdumum Hüsameddin Efendi hakkında tanzim etmiş olduğum bir manzume ki evvelce Hazret-i Salâhaddin Efendi'ye gösterilmiştir, ibtidaki beyti güya biraderleri Hüsameddin Efendi için tanzim olunmuş kılıklı mumaileyh Hüsameddin Efendi'ye hitaben kemâl-i aşk u muhabbetle okudum.

Beyit:

Bişnev ez mansûr u şâh ki hemdem-i kutbu'n-nâyest
O Hüsâmeddîn buved ki muceddid-i elf-i sânî-i Mevlevîest

İşte bu beyitten mumaileyh Hüsameddin Efendi'ye bahşolunan zevk ü neşe semeresi olmak üzere o gün mutrıbda etmiş olduğu taksim be-hakk-ı Hudâ mev-cut bulunan iki yüz kadar züvvârı o derece mest-i lâ-ya'kıl etmiştir ki kalem ile asla tarif edemem. Şu kadarcık diyebilirim ki bir adam kapıdan nazar etse idi, muhakkak bunlar vefat etmiş ashâb-ı Kehf gibi yalnız gözleri parlar bir

heykeldir der idi, yani züvvârın nefes aldıkları dahi belli değildir. Semahaneden çıktıktan sonra kendilerine îfâ-yı teşekkür ettim. Buyurdular ki "O taksim daha çok uzayacak idi, lâkin hazret-i şeyh işaret ettiğinden hitam verdim" dediler, çünkü hazret-i şeyh efendimizin sinn-i âlîleri kendileri gibi derece-i kemâle varmış olmasıyla semahanede pek çok uzun uzadıya durmazlar idi. Ve bazı kere dahi keyifsiz olup âyîn-i şerîf icra olunmaz idi. Bu yüzsüz asi Aşçı Dede birkaç defa Salâhaddin Efendi'ye niyaz ettim ki madem ki veliahtsınız, vekâleten icrasına muvafakat olunması, hatta bu bapta peder-i vâlâları şeyh efendimiz hazretleri dahi emir buyurmuş oldukları hâlde bazı bî-esâs özr ü bahaneler serdiyle af ettirmişler idi. Ve bunun için fakire dahi zımnen infial ederler idi, yani bu gibi teklifte bulunmaklığımı istemezler idi. Fakir zaten kendilerine olan ifrât-ı muhabbetimden kıl kadar incinmelerinin arzu etmediğimden nesyen ve mensiyyen bu işi terk etmiş idim. Vaktaki vakt ü saati geldi, esbâb-ı zâhirîsi dahi tehyie olundu.

Şöyle ki bin üç yüz on yedi senesi Eylülü ve bin üç yüz on dokuz senesi Cumâdelâhiresi [15 Eylül-13 Ekim 1901] idi, hazret-i şeyh efendimizin mesane cihetinden keyifsizliği zuhur etti. Burada tedavi olunduysa da fayda görülemediğinden Dersaadet'e gittiler. [77] Orada da bir fayda görmeyip tekrar avdet ettiler. Artık buraca tedavi ve ameliyat icrasıyla meşgul oldular ise de bir mâha karîbdir yemeden içmeden kesildiler. Hatta hilâle döndüler. Bununla beraber Receb-i şerîfin [14 Ekim 1901] dahi hilâli göründü, yani ilk cuma gecesinde leyle-i regâibde fakir tarafından icra olunagelen ayn-ı cem'in hazret-i şeyhin keyifsizliği cihetle leyle-i berâta taliki niyaz olunmuş ise de hazret-i şeyh tarafından rıza gösterilmeyip kemâ-fi's-sâbık leyle-i regâibde şart-ı vakf üzere icrasına emir verilmiş olduğunu müşarünileyh Salâhaddin Efendi tarafından fakire tebliğ buyuruldu. Fakir de şart-ı vakfın bi-tamâmihâ icrasını yani ba'de't-ta'âm âyîn-i şerîfin ifasını niyaz ettim. Onlar da şeyh efendimize arz etmişler. Hazret-i şeyh de kendilerine destar sarıp vekâleten icrasını emir buyurmuşlar olduğunu haber verdiler. Zâhiren teşekkürler ettim, bâtınen olan sürûr ü mahzûziyet derecesi kalem ile arz olunmaz. Sebebi de ber-vech-i zîr arz olunur.

Şöyle ki fakir destar sarıp dâhil-i semâhâne olduğum zaman züvvârın hüsn-i zan ve teveccühleri hasebiyle her cihetle tahsin ü takdir olunarak hatta şeyh-i sânî demişler ve Hudâ nekerde, postnişin olmaklığıma kadar karar vermişler. Ve bu sözden ahali beynlerinde çok kîl ü kâl olmuş. Bunun gibi Dersaadet'çe dahi bazı ihvan tarafından söylenmekte olup hatta Tophane-i Âmire Muhasebecisi atufetlû Hasan Beyefendi hazretlerinden dahi bunun için bir tebriknamelerini aldım. Güya uhde-i fakîrîye Edirne Mevlevîhanesi postnişinliği tevcih ve ita olunmuş olduğu mesmû'u olduğunu serd ü beyanla uzun uzadıya tebrik ve teşekkürler etmiştir. Hâlbuki el-yevm Dördüncü Şube Müdürü olduğumu ve henüz tekaüden çerağ buyurulmadığımı bildikleri hâlde böyle bî-esâs ve bî-ma'nâ olan tebrikleri cây-ı ta'accüb olduğu bildirilmiştir. Lâkin bu işin ledünniyâtı evvelce arz u beyan olunduğu üzere bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye destarlı sikke ihsanı bi-hasebi'z-zâhir olmayıp manevî Hazret-i Pîr efendimiz ta-

rafından bir bahş u atıyye-i gavsiyyeleri olduğu cihetle elbette halkın gözüne güzel ve şirin gözükür azizim.

Gerçi bu kîl ü kâllar müşârünileyhimâ Salâhaddin ve Hüsameddin efendiler hazerâtının dahi sem'-i âlîlerine vâsıl olmuş ise de onlar da bu fakir, miskin, gedâ âşık-ı sâdıklarının bu gibi şeyler hatır ve hayalinde olmayıp halkın düzmesi olduğunu bildiklerinden asla sem' ve itibar buyurmamışlardır zannederim, çünkü halkın ağzı torba [78] değil büzesin azizim.

İşte lehu'l-hamd ve'l-minne bu gibi mûcib-i ıztırâb u endîşe olan hâlâtın önü alınıp herkes işi anlayıp müsterîhü'l-bâl olmuşlardır. Vaktaki Receb-i şerîfin yani bin üç yüz on dokuz senesi Recebin üçüncü [17 Ekim 1901] perşembe günü oldu, o gün âyîn-i şerîf icra olunmayıp gecesine talik olundu. Akşam üzeri med'uv olan ihvân-ı bâ-sefâ teşrif etmeye başladılar. Fakir de saat on birde gittim. Müşarünileyh Salâhaddin Efendi, haremde hazret-i şeyh-i ekrem efendimizin huzurlarında imiş. Destarsız sikke-i şerîf başlarında olduğu hâlde selâmlıktaki hazret-i şeyhin odasına teşrif buyurdular. İkimizden başka kimse yok idi. Lâkin kemâl-i edeb ü hayâlarından o kadar sıkılmışlar idi ki yani mümkün olsa Edirne'den firara karar vereceklerdir, çünkü kendilerinin ittikâ ve itikatları o derecede idi ki değil şeyhliğe, başlarına sikke koyup dervişim demeye haya ederlerdi. Bu da Cenâb-ı Pîr efendimize olan edepleri iktizasından idi. Fakire buyurdular ki "Gerek taamda ve gerek ba'de'l-işâ ism-i celâlde destarsız sikke ile bulunup yalnız semahaneye girer iken destarlı sikke-i şerîfi başıma koyacağım. Ve bir de size rica ederim ki sofrada sağ tarafıma, şeyh efendimizin yerine oturup onlara vekâleten taama iptida siz bed' edeceksiniz." "Yalnız evvel ve âhirinde olan gülbangı fakir çekerim" dedim. Artık bu kadarcık muavenette âcizane fakirane bulunurum. Bunun üzerine Hazret-i Şeyh Sa'dî kuddise sırruhu'l-azîzin *Gülistan*'ında olan şu beyti fakire hitaben okudular:

Çi gam dîvâr-ı ummet-râ ki bâşed çun puştîbân
Çi bâk ez mevc-i bahr ân râ ki bâşed Nûh keştîbân[105]

Yani bu beyit ile remz ü işaret buyurdular ki fakir onlara zâhir ü muin olarak arkalarında bulunup sefîne-i muhabbetlerini Nuh-veş muhafazasında bulunacağımı ima buyurdular. Evet sultanım, pek doğrudur. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere turuk-ı aliyye edep ve itikat ve itimat ve istikamet üzere meşy ü hareketle deryâ-yı aşkta sefîne-i muhabbetini Nuh-veş kaptanı olan mürşidinin sâye-i irşâdında her cihetle emvâc-ı belâ ve rûzgâr-ı muhâlif havadan muhafaza ederek pusula-i tarîki şaşırıp matlûp ve maksut olan kûy-ı cânâna ve cebel-i kâf-ı fâka selâmetle vâsıl ve limân-ı fenâ-ender-fenâda baki ve daim olup "Ve kîle bu'den li'l-kavmi'z-zâlimîne"[106] [79] sırrından nida vurmaktan ibarettir. İşte herkes kendi itikat şeceresinin semerinden ekl eder. İşitmediniz mi ki sahrada rüzgâr önünde meşy ü hareketle giden kara dikeni mürşit ittihazıyla

105 Duvar olarak sen dayanak olursan artık ne sıkıntı olur ve Nuh'un gemisi sığınak olursa denizin dalgasından kim korkar.

106 "Haksızlık yapan kavim yok olsun! denildi." Hûd, 11/44.

vâsıl-ı maksûd olanları; hamam kubbesi gibi içi dışı boş olan mukallidân-ı meşâyıha kemâl-i sıdk ü i'tikâd ile intisap edip vâsıl-ı Hak olanları... Daha bu gibi ne kadar hikâyeler var azizim. Bunun gibi bizim sultanımız, ruhumuz, reşadetlû Salâhaddin efendimiz fakire böyle hitap ve nazarı semeresi sayesinde o leyle-i mübârekede bilâ-kusûr velâ-fütûr âyîn-i şerîfi kemâl-i aşk u muhabbetle icrasına muvaffakiyetle beraber, manevî Cenâb-ı Pîr Mevlânâ'dan mazhar olduğu tecelliyât ve terakkiyât iltifatını ehl-i basîret müşahede etmiştir. İşin doğrusu hâşâ bu yüzsüz asi ehl-i basîret olan ashâb-ı kirâmdan değilim, lâkin müddet-i medîde ehlullâh kapısında kıtmîrlik etmiş olduğumdan hiss-i kıtmîrî vardır. İşte o his ile olan idrakimi arz ederim.

Şöyle ki vaktaki semahaneye duhul zamanı gelip meydancı dede efendi tarafından salâ nidasıyla canlar ve züvvar takım takım dâhil-i semâhâne oldukta müşarünileyh Salâhaddin Efendi hazretleri de dâ'ire-i haremde huzûr-ı hazret-i şeyh-i a'zamda destarlı sikke-i şerîfi ser-i ibtihâcına yed-i peyvest-i Pîr Mevlânâ mazharı olan yed-i mürşid-i ekremle vaz' olunup hazret-i şeyh tarafından kendisine telkin ve tekbir ile meşgul oldukları haber-i messeret-encâmı vâsıl-ı sem'-i fakîrî olup ber-muktezâ-yı tarîkat divanhanede kemâl-i huzûr u edeble teşriflerine intizar olunduğu gibi, her nasılsa iş biraz uzayarak teşrifleri teehhür etmekle semahanede olan canlar ve züvvâr dahi kemâl-i hayretle muntazır-ı dîdâr-ı Sultan Salâhaddin olmuşlardır. Vaktaki izn-i pîr ile dâ'ire-i haremden teşrif buyurdular. Ne teşrif! Güya ki şems tulû etti. Güyası yok! Mahrem-i harem-i kurb-ı Mevlânâ'dan ve o şecere-i mübâreke-i tûbâdan şu'le-i aşk u muhabbeti uyandırmış. "el-Veledu sunvu ebîhi"[107] çerâg-ı pür-nûr ziyasıyla Sultan Veled kaddesallâhu sırrahu'l-emced mazhariyyetine nail olmuş Sultan Salâhaddin zuhur ve tulû etti. Bu müşahededen ser-i tâc-ı ibtihâcına nazar ettim. Destâr-ı şerîfin sol tarafına nazil olacak ucu hoca efendilerin taylasanı gibi zahrında ketfeteyn arasından aşağı sarkıtmış. Gördüğüm anda zuhur eden neşeyi kalemi ile vasf edemem. Esahh-ı [80] sahîh budur ki böyle olmak lâzım ve vaciptir, çünkü gönül âleminde bir başka cilve nümâ oldu, yani kuvvet ü kudretim olsa destarların uçları bundan böyle taylasan gibi zahra inzal olunacaktır diye güya Cenâb-ı Pîr efendimizden emr ü fermân-ı ma'nevî gelmiş kılıklı ilân ve icra ettirir idim. Ne çare işin üss-i esâsını lâyıkıyla bildiğimiz yok ya, belki de evvelce böyle imiş. Her ne ise sultanıma arz ettim ki "Sikke-i şerîfi düzeltin, yani destarın ucunu sol tarafına alınız." Onlar da öyle edip "Oldu mu?" buyurdular. "Evet efendim oldu, ne olmuş ise ezelde olmuştur. Sonradan bir şey olmaz" diye kendi kendime sızlanarak semahaneye dahil ve makâm-ı ma'lûmlarımıza vâsıl olarak bûs-ı zemîn ile oturduk. Aşr-ı şerîf kıraat olunur iken şöyle nîm göz ucuyla sultanımıza nazar eder etmez zarurî ve tabiî manevî olarak vaki olan cezbeden sayha zuhur ederek bunu öksürük ile karıştırıp geçiştirdim, çünkü semahane, dâ'ire-i edeb olup böyle cezbenin vukuuyla sayha ve nida etmek asla vuku olmadığı gibi, mugâyir-i tarîk ü edebdir. Fakat sultanımız ariftir, bildiler ki öksürük değildir.

---

107 "Çocuk, babasının aynıdır."

Badehu alelusul dua buyurdular. Hitâm-ı du'âda ba'de'l-fâtiha mutrıbda na't-ı şerîf kıraat olundu. Na't-ı şerîf ise muvâfık-ı hâl ve mutâbık-ı nefsü'l-emr idi ki iptidası bu idi: "el-Hamdu lillâhillezî" ilâ-âhirihi. Bunu müteakip Şah Hüsameddin efendimiz, mansur ile taksime bed' ü mübâşeret buyurdu, yani canların cesetleri gibi ruhlarını da makâm-ı ma'lûmlarına taksim etti. Ammâ velâkin bu taksimi kalem ile nasıl arz u beyan edeyim? Artık bir nebzecik söyleyeyim de ilerisini vicdân-ı uşşâka havale edeyim: Demler gayet hazin ve yanık çıkıyor, yani sûziş-i sûznâk ile karışmış mansur ağlıyor idi. Ve mansur deliklerinden akan göz yaşını mendîl-i aşk u harâretle hazret-i şâh siliyor idi ki taksimlerin araları kesiliyor idi. İşte bu hâl-i esef ü hüzn ile canları mest-i lâ-ya'kıl edip deryâ-yı ademe salmış iken kudümün dümtek sedâ-yı vahdeti ve meydân-ı aşk u muhabbete salâsı dem-i İsâ gibi canlara yeni bir can bahş u ihsan etmesiyle cümle canlar hamd ü sena ile secde-i teşekkür ederek elleri darb-ı [81] zemîn ve dudakları bûs-ı zemîn edip kabirlerinden kıyam eder gibi cenâb-ı hazrete baş kesip huzûr-ı sultâna müteveccihen meşy ü harekete, yani Sultan Veled devrine bed' olundu. Zaten devrimiz Sultan Veled mazharı olan sultanımızın devridir azizim. Canların önünde develerin önündeki küçük hayvan gibi bu yüzsüz asi bulunduğumdan Sultan Salâhaddin efendimizin kadem-i reşâdetlerini takip ve eser-i pesendânelerine taklit ederek gider idim, çünkü Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi reşadetlû Cemal Efendi hazretleri, Sultan Veled devrinde iki ayağını birleştirerek meşy ü hareket ettiğini müşahede ve bunun remz ü işaret manasını mütalâa ederek fakirleri dahi öylece ifa eder idim. Gördüm ki bizim sultanımız Salâhaddin efendimiz dahi öylece Mevlevî meşayıhına mahsus olan cilve-i nâz ve tarab-ı şîve-i niyâz ile iki ayağını birleştirerek meşy ü hareket buyururlar idi. Bu iki ayağın birleşmesi, bu dünyada kol ayak sallayarak hoplayan, sıçrayan insanların dünyaya veda edecek yevm-i nedâmette elleriyle ayaklarının meşy ü hareketten kalıp birleşmesine ve el eliyle ayak ayağıyla veda edeceğine remz ü işarettir. Zaten Sultan Veled devri de kabirlerinden kalkıp huzûr-ı mahşere gitmeye ve sair daha bu gibi nice nükte ve maneviyata remz ü işarettir azizim.

Hamd olsun devrimiz selâmetle tamam olup herkes makâm-ı ma'lûmunda kaim oldu. Sema ve zevk ü sefaya ve vecd-i merdân-ı Hudâ'ya mutrıbdan nida ve salâ olundukta canlar masiva makamında olan hırkalarını atıp "Dembedem ben senin kurbanınım" remz ü işaretiyle kollarını omuzlarına bağlayıp huzûr-ı sultâna gelip baş verip dest-i reşâdetlerini bûs eden canların taraf-ı Cenâb-ı Salâhaddin'den bi'l-mukâbele sikke-i şerîfleri teberrüken takbîl buyurulur idi. "Hey maşallah, barekallâh sultanım, edebine ve muhabbet-i aşk-ı Mevlânâ'ya!" dedim.

Velhâsıl böyle kemâl-i aşk u muhabbet ile âyîn-i şerîf icra buyurulup dördüncü selâmda alelusul bu yüzsüz asi Aşçı Dede de topal eşek ile kervana karışır gibi "Ben de gittim sultanımın aşk u muhabbetine, yâ Hayy, yâ Kayyûm!" diyerek semaa bed' ettiğim gibi bizim âşık Hâlid dahi kendisini zapt u rapt [82] edemeyip destar başında, hırka sırtında olduğu hâlde Üç Ambarlı Mahmudiye

gibi yelkenlerini açıp yani kollarını ve hırkasını açıp semaa ve deryâ-yı aşka sefîne-i vücûdunu attı. Lâkin mugâyir-i usûl ü tarîk ve muhâlif-i âdâb-ı Mevlevî hâl ve harekette bulunduğu cihetle kendisini hatara attı. Vaktaki dördüncü selâmda selâmetle selâmlandı ve demler keşîdesiyle zevk ü sefalar müzdadına hû denilip "Hitâmuhu miskun"[108] sırrıyla semahaneden çıkılıp hazret-i şeyhin odasında misâfirân taltif ve nûş-ı kahve ile muhabbetler taz'îf olundu.

Zamân-ı ric'at ü avdet gelmekle sultanımız hû deyip divanhaneye çıktım. Gördüm ki Hüsameddin Efendimiz oda-ı âlîlerinin kapı perdesini eliyle kaldırmış duruyor. İçeride minder üzerinde bizim âşık Hâlid de oturuyor. Hatırıma geldi ki hem Şah Hüsameddin Efendi'ye veda edeyim ve hem de Hâlid Efendi'nin küstahlığını söyleyeyim. Kendilerine doğru gidip yakın oldukta, "Gördünüz mü?" Bu kadar demekle kalmadı, yani "Gördünüz mü Hâlid Efendi'nin küstahlığını?" diyecek idim, yalnız "Gördünüz mü?" lafzı ağzımdan çıkar çıkmaz, şahımız gazûbâne fakire "Haydi, haydi!" demesiyle daha cevaba kadir olamayıp hemen süratle gerisine geri dönüp yola revan oldum. Yol boyunca pek çok tefekkür ile ders baktım, yani bu "haydi haydi" lafzının remz ü işareti ne ola dedim. Şöyle hatıra geldi ki acaba Yusuf aleyhisselâmın kardeşleri sırrından bir sır mıdır? Yoksa Musa aleyhisselâmın yıldızının adem-i tulû'u için münecci-mân-ı Mısır'dan yapılan yılan gibi bî-ma'nâ bir şey midir? Nedir ki böyle gazûbâne remz ü işaretle dergâhtan kovulduk? Sonra bunu tetkik ve tamik ettim ki "haydi" kelimesi, "Hâdî" imiş, yani "Hâdî, Hâdî" denilmiş, hidâyet manasına ki Sultan Salâhaddin efendimize yol ve tarikat gösterip onlara "Hâdî" olduğum cihetle ismime "Hâdî Dede" denilmiş, yoksa fakirin telâkki ettiğim gibi "haydi" değilmiş. Her ne ise "Bereket versin, Hak razı olsun" dedim, çünkü şahın ihsanıdır, gazabı da lutfu da iltifatıdır. Her ikisi de âşıkların can verdiği şeydir. "Sen hemen eyle tekellüm razıyım düşnâma ben" şahım. Lâkin şu kadar da var ki mansuru [83] ele aldık, şahı kırdık. Şununla istidlâl ediyorum ki Şeyh Galib merhumun nutku gibi:

Gelenler âsitân-ı evliyâya
Bütün da'vetlidir Gâlib sefâya

Sakın sûrette kalma aldanırsın
Komazlar yoksa gelmezler sanırsın

İşte öyle oldu. Sebeb-i zâhirîsi ise sinn-i fakîrî ve za'f-ı sinir muktezası fakirhaneden arabaya râkiben gidiyorum, mâşiyen muktedir değilim. Ancak âyîn-i şerîf günleri güç hâl ile altı kuruş tedarik olunabilir. Kandil gecesi iki altılık ile araba tedarik olunur, zira ki gece saat beşte araba gelir. Binaenaleyh öyle geceleri huzûr-ı hazret-i şeyhe gitmek fakir için muhal idi. Kandil gecesinden sonraki hafta ki perşembe günü alelusul gittim. Gördüm ki dergâhta efendilerden kimse yoktur. Şeyh dairesi de baştan ayağa toplanmış; oturacak duracak yer yoktur. Yalnız Kâmil Efendi üzerlerinde durup tamirat ve tathirat

108 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

icra ettiriyor. Buraya kadar gelmiş iken bari huzûr-ı hazret-i şeyhe çıkıp hâk-i pâylarına yüz süreyim dedim. "Uykuda" cevabını alıp meyus ve mükedder avdet ettim. Muahharen Sultan Salâhaddin Efendi fakirin perşembe günü gelip avdet ettiğimi haber almasıyla ve zaten pazar günleri dâ'ire-i adliye tatil olup pazarları kemâl-i lutf u keremlerinden fakire gelmekliği âdet etmiş olmasıyla "el-Âdetu lâ tutreku"[109] fehvasınca o pazar dahi şu'be-i âcizîye teşrif buyurup kendilerinin orada bulunamamasından naşi beyân-ı ma'zeretle muhabbete koyulmuş idik. Esnâ-yı muhabbette kendileri için tercüme-i ahvâl risalemizde derc olunmak üzere müsvedde olarak yapmış olduğum postnişin faslını arz ettim. Kıraat buyurdular. Zâhiren bir şey demediler, lâkin bâtınen mükedder olduklarını hissettim. Ammâ gazete muharrirleri gibi fakir de böyle risalemize derc ü tezkiri şayan bir havadis ve hâlât-ı ma'neviyye olduğu hâlde yazmamak muhal kabilinden olduğundan zarurî ve tabiî derc olunacaktır. Her ne hâl ise meyus ve mükedder avdet buyurduklarını anladım.

Ferdâsı pazartesi günü ki bin üç yüz on yedi senesi Teşrîn-i evvelin on beşinci [28 Ekim 1901] günüdür, saat altı raddelerinde idi, şubenin perdesi küşat oldu. Kim teşrif ediyor diye muntazır oldum. [84] Onu gördüm ki saadetlû Muhasebeci Tahsin Beyefendi hazretleridir. Hemen yerimden kıyam edip dâmen-i ulyâlarını bûs edip buyurun dedim. Pek çok ısrar ettim ise de yerime oturmadılar. Fakiri yerime oturttular, onlar da yanıma oturdular. Gördüm ki ellerinde bir müsvedde vardır, "Keskin feraset, kerâmâta kıç attırır" derler. Anladım ki fakir hakkında yine bir lutf u inayettir. Onlar söylemeden hemen dest-i ulyâlarını öpmek arzu ettim ise de bırakmadılar. Buyurdular ki "Bu gece müşir paşa efendimiz hazretlerinden reyini aldım, rütbenizin rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîliğine terfii hakkında makâm-ı seraskerîye yazılacak inha müsveddesidir" deyip gösterdiler. Okuyup pek çok teşekkürler ettim. Buyurdular ki "Tebyiz olduktan sonra size göndereyim de tarafınızdan atufetlû reis efendi hazretlerine yazılacak mektuba leffen doğruca oraya gönderilir ise vakt ü zamanıyla arz olunup çabuk çıkar" buyurdular. Fakir de derhâl Reîs-i aklâm olan atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerine bir mektup yazdım ve leffen takdim ettim.

Ferdâsı salı gün fakirhaneden kapıya gelir iken Şah Hüsameddin Efendi ile ruhum Kadrî Bey'i gördüm. Onlar da dairelerine teşrif ediyorlar. Ba'de'l-mülâkât şöyle arz ettim ki "Leyle-i regâibde fakiri haydi haydi diyerek dergâhtan kovdunuz, buna mükâfat olarak Cenâb-ı Pîr efendimizden rütbe-i ûlâ bahş u atiyye ve ihsan buyuruldu inhası makama takdim olundu. Kuzum, şahım, bir daha kov da rütbe-i bâlâ alayım" dedim. Buyurdular ki "Haydi haydi kelimesi size değil idi, Hâlid Efendi'ye idi, yani bildim ki siz, Hâlid Efendi'nin bu uygunsuzluğunu söyleyeceksiniz, bilirim biz ona tembih edeceğiz haydi haydi demek idi muradım" buyurdular. Fakir de ne ise deyip el öpüşüp ayrıldık. Ferdâsı çarşamba günü reşadetlû Salâhaddin Efendi hazretleri teşrif buyurdular. Hikâyeyi onlara da arz ettim. "Hayırdır, inşâallâhu ta'âlâ" buyurdular. Dedim ki "Hakk-ı

109 "Alışkanlıklar terk edilmez." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 303, no: 968; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 155, no: 328, "Terku'l-âdeti adâvetun."

reşâdetlerinde olan âcizane, fakirane hizmeti mukabil Cenâb-ı Pîr efendimizden bir atiyye ve lutf u ihsandır, çünkü mütemayiz olduğum zaman refîka-i âcizî âlem-i ma'nâda görmüş olduğu rüyası evvelce risalemizde beyan olunduğu veçhile [85] fakir için Cenâb-ı Pîr efendimizden rütbe-i bâlâya kadar terakki olunacağına remz ü işaret buyurulmuş idi. İşte zamân-ı zuhûru geldikçe birer şey bahane ve sebeple cilve-nümâ olmaktadır. Ve bunun teşekküründen âciz ve her cihetle kâsır olduğumu bildiğimden "el-Aczu ani'l-idrâki idrâkun"[110] buyurulmuştur.

Velhâsıl Sultan Salâhaddin Efendi'nin postnişinliği hakkında zâhir ü bâtın kîl ü kâl, güft ü gû çok oldu. Bunların hiç birisine ehl-i hâl nazar ve itibar etmez. Bakalım bizim efendimiz ve asıl velinimetimiz bî-minnetimiz ne emr ü ferman buyurur diyerek kelâm-ı kadîmden müşarünileyh hazretleri hakkında tefeül ettim. Zaten bu gibi gayet mühim ve ehem umûr-ı uhreviyyeye ait olan husus hakkında Kur'ân-ı azîmü'ş-şândan alâ-tarîki'l-istîzân tefeül ile zuhur edecek âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı zâhirî ve bâtınî ve remz ü işareti mucibince amel ü hareket etmeye manevî me'zûniyyet-i kemterî olmakla binaenaleyh o yolda tefeül olunmuştur. Zuhur eden âyet-i kerîme budur: "Ve rabbun gafûrun â Fe-a'redû fe-erselnâ aleyhim seyle'l-arimi ve beddelnâhum bi-cenneteyhim cennetey zevâtey ukulin hatmin ve eslin ve şey'in min sidrin kalîlin."[111] Sadakallâhu'l-azîm. Hafız Osman hattıyla olan Mushaf-ı şerîfin 568. varakasında sayfa iptidası "Ve rabbun gafurun"dur. İşte bu âyet-i celîlenin zuhurunda bu yüzsüz asi Aşçı Dede'de cilve-nümâ olan aşk u şevk ü muhabbet-i vicdân böyle kalem kâğıt ile asla arz u beyan olunamaz. Ehl-i vicdânın vicdân-ı muhabbetlerine havaledir. Ey ihvân-ı bâ-sefâ artık, ehl-i hâl ve vicdana bu âyet-i kerîmenin müşarünileyh Salâhaddin Efendi hakkında zuhurunda bunun mana ve remz ü işaretini uzun uzadıya arz u beyana hacet var mıdır? Yoktur, çünkü sultanımızın postnişinliği ile beraber o anda deryâ-yı magfirete atılıp orada gusl-ı ma'neviyye ile yıkandıktan sonra bu makâm-ı irşâda Cenâb-ı Pîr Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ruhsat-ı ma'neviyyeleriyle geçip canlara salâ etmeye izn-i ma'neviyye şeref-sudûr buyurulduğunda asla ve kat'â şek ve şüphe kalmamıştır. Lehu'l-hamdu ve'l-minne; "Hâzâ min fazli rabbî."[112]

Fakat muhabbet olsun ve fakir gibi müptedî olan ihvanlara daha bir derece açık ve îzâh-ı beyân olunsun diyerek bu bapta biraz tafsilâta girişmek gönül âlemine atılmış olduğundan binaenaleyh îzâh-ı mes'eleye mübâşeret olunmuştur. Şöyle ki bu âyet-i celîlenin üst tarafı nedir diye varakayı [86] çevirdim. Gördüm ki "Kulû min rizki rabbikum ve'şkurû lehu beldetun

110 "Kavramaktan aciz kalmak kavramaktır."

111 "Çok bağışlayan Rab! Ama (şükürden) yüz çevirdiler; bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik; onların iki bahçesini buruk yemişli, acı meyveli ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki bahçeye çevirdik." Sebe' 34/15-16.

112 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

tayyibetun ve rabbun gafûrun."[113] İşte bu müşahededen hâsıl olan neşe ve cezbe ve sayha, kubbe-i semâyı çınlattı azizim. Bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı zâhirîsi malûmdur. Ma'nâ-yı bâtını ve remz ü işaretine girişilir ise mebhas değişip bir cilt kitap olur. Ancak icmalen arz edeyim. Şöyle ki "Ey canlar, rabbinizin rızk-ı ma'nevîsinden yiyin, ekl edin ve rabbınıza şükür edin ki sizi terbiye edip kemale yetiştirmek için yani şecere-i kulûplarınızı feyz-i Mevlânâ ile seylâb ederek semere-i zikr ü muhabbetlerinizi huzura yetiştirecek belde-i tayyibe makamında bir mürşid-i kâmil ihsan etmiştir. Bu sayede magfiret-i Yezdân ve rahmet-i Rahmân'a vâsıl olacaksınız veyahut o sâye-i mürşidde belde-i vücûdlarınız tayyib ve pâk olup ondan hâsıl olacak şecere-i tûbâ gibi aşk u muhabbet ağacının meyvesi olan zikr ü fikr ve râbıta-i kalb sizi deryâ-yı gufrâna yetiştirip o deryada çirkâf-ı mâsivâdan gasl ve pâk olduktan sonra huzûr-ı Hakk'a vâsıl edecektir. Binaenaleyh Cenâb-ı Hakk'a ve mürşidinize itaat ve inkiyat ile îfâ-yı teşekkür edin veyahut bu âyet-i kerîme bizzat reşadetlû Salâhaddin hakkında zuhur ettiği cihetle müşarünileyh hitap olarak ve makâm-ı ta'zîmde cem' sigasıyla rabbinizin rızk-ı ma'neviyyesinden ekl edin ve ona şükür edin ki vücudunuz belde-i tayyibe makamına vâsıl olmuş ve rabbiniz gafurdur, size magfiret-i ilâhiyyesini yetiştirmiştir remz ü işaretidir.

Çünkü bu tefeülden birkaç gün sonra müşarünileyh hazretleri şu'be-i fakîrîye teşrif buyurdular. Hakk-ı reşâdetlerinde tefeül edip bu âyet-i celîle zuhur ettiğini kendilerine arz ederek bir ufak varakaya yazmış idim. Takdim ettim ve hem de kendilerine bu ayeti kıraat eder iken "Beldetun tayyibetun" de yed-i fakîriyle sadrlarına işaretle parmak bastım ki yani belde-i tayyibe vücûd-ı âlînizdir işaretini verdim. Arz u beyandan müstağni olduğu üzere bu âyet-i celîle ehl-i Sebe hakkındadır. Lâkin madem ki Sultan Salâhaddin Efendi hazretleri hakkında tefeül olunarak zuhur etmiştir, binaenaleyh ehl-i Sebe'nın tafsilâtını beyan vacip oldu ki ehl-i hâl ve vicdan tetkîkât u tatbîkât-ı butûniyyeyi icra etsin de herkes ilm ü irfanı kadar remz ü işaretten zevk [87] ve sefa alsın azizim.

Âyet-i celîlenin iptidası "Le-kad kâne li-sebe'in fî meskenihim âyetun"[114] ilâ-âhirihi. Sebe, bir kabilenin adıdır. Yemen canibinde yani tahkikan Sebe kavmi için meskenlerinde sakin oldukları yerlerde ve şehirlerde âyet-i azîme ve alâmet-i cesîme olmuştu Hak ta'âlânın kemâl-i kudret ve gâyet-i ni'metine delâlet edici. Ve o bu idi ki bunlar için iki cemaat bostan var idi, bir kısmı şehirlerinin yemîninde ve bir kısmı dahi şimalinde idi. Hak ta'âlâ bunlara enbiya lisanından dedi ki "Ey ehl-i Sebe, rabbinizin rızkından yiyin ve ona şükür eyleyin. Şöyle ki sizin rızkınız onda hâsıldır, belde-i tayyibedir ve rabbiniz ki size rızık verdi ve sizden onun şükrünü talep kıldı." "Rabbun gafûrun"dur denildiği, Sebe bir belde-i tayyibe idi ki onda sibâ' yani yırtıcı hayvan yok idi ve onda ba'ûza ve zübâb

113 "(Onlara:) Rabbinizin rızkından yiyin de O'na şükredin! Hoş (bir) ülke, çok bağışlayan Rab! (denilmişti)." Sebe' 34/15.

114 "Andolsun "Kahtan oğlu, Yarub oğlu... Sebe(oğulların)ın oturdukları yerlerde bir ibret vardır." Sebe' 34/15.

ve burgûs ve akrep ve hayye yok idi. Hatta bir recülün siyabında kımıl var iken onların beldesine uğrasa onun tîb-i havâsından cümlesi ölürdü. Cenâb-ı Hak, Sebe kavmine üç peygamber gönderdi. Onları, Allah ta'âlâya davet ve onlara tezkîr-i ni'met ettiler.

"Fe-a'redû fe-erselnâ aleyhim seyle'l-arimi"[115] ilâ-âhirihi. Kavm-i Sebe ise şükürden iraz ettiler. Biz onlar üzerine seyl-i azim irsal ettik ki o bir seldir ki ona takat getirilmez veyahut matar-ı şedîddir veyahut köstebek denir hayvandır ki onların setlerini tahrip etti. Belkıs o memâlike malik olduğunda su için yapmış olduğu settir. Bu seti köstebek tahrip edip azim sel geldi. Tefsire müracaatla tafsilât alınır azizim. Dahi Cenâb-ı Hak buyurur ki onların o iki sınıf helâk olan bostanlarına bedel iki sınıf âher bostanlar verdik ki onların eşcar ve esmarı hamt ve esl ve sedirden şey-i kalîl idi.

"Zâlike cezeynâhum bi-mâ-keferû"[116] ilâ-âhirihi. İşbu fiil ki onlara işlendi, nimete küfrânları veya onlara ba's olunan peygamberleri tekzipleri sebebiyle idi ki biz onlara ceza ettik.

"Fe-kâlû rabbenâ bâ'id beyne esfârinâ ve zalemû enfusehum fe-ce'alnâhum ehâdîse ve mezzaknâhum kulle mumezzakin. İnne fî zâlike le-âyâtin li-kulli sabbârin şekûrin."[117] Cenâb-ı Hak buyurur ki onlar ise kesret-i ni'metleri sebebiyle batar ve tugyan edip afiyete sabr edemediler; ya Rabbenâ bizimle esfârımız beynini ba'îd kıl diye istediler. Allah ta'âlâ o hacetlerin reva [88] edip kurâ-yı mütevassıtayı tahrip etti. Nimetullâhı inkâr ve şükrünü terk üzere ısrarla nefislerine zulmettiler. Öyle olsa biz onları onlardan sonra gelenlere ehâdîs kıldık ki tahdîs ve ahvâllerine taaccüp edeler ve onları gayet mertebede tefrik ettik. Hatta ki onlardan Gassân Şam'a ve Enmâr Yesrib'e ve Cuzâm Tihâme'ye ve Ezd Umân'a lâhik oldu. İşbu zikir olunanda ma'âsîden sabr ve niamullâha şükür edenlere ayetler vardır. Hitâm şud.

Arz u beyandan müstağni olduğu üzere Kur'an-ı kerîm'de bunun gibi beyan buyurulan hikâyelerden murâd-ı ilâhî yani selefte geçen kavmin hâl ü şânını ve onlara olan mükâfat ve cezaları bilip ona göre hareket etmelidir. "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu"[118] buyurulmuştur sultanım hû.

Leyle-i regâibden birkaç gün sonra mahallemiz bakkalı olup oradan alış veriş ettiğim bakkal Hacı Osman Efendi'nin dükkânından bazı şey mübayaa etmek üzere bir sabah uğradım. Orada Havsalı Hoca Emin Efendi'yi buldum, oturuyor. Bu zat, ulema ve meşayıh cemiyetlerinde teşrifatçılık gibi şeylerde bulunur. Hatta şeyhzâde Salâhaddin ve Hüsameddin efendilerin dersten izin

---

115 "Ama (şükürden) yüz çevirdiler; bu yüzden üzerlerine Arim selini gönderdik." Sebe' 34/16.

116 "Nankörlük ettiklerinden ötürü onları böyle cezalandırdık." Sebe 34/17.

117 "Rabbimiz, seferlerimizin arasını uzaklaştır (şehirlerimiz birbirine çok yakın, bunların arasını uzat da daha uzun mesafelere gidelim, ülkemizi genişlet) dediler ve kendilerine zulmettiler. Biz de onları efsanelere çevirdik, onları darmadağın ettik. Şüphesiz bunda, sabreden, şükreden herkes için ibretler vardır." Sebe 34/19.

118 "Arif olana bir işaret yeter."

aldıkları zaman Muradiye Câmi'-i şerîfi'nde izinnameyi bu efendi kıraat etmiştir. Lâkin acip bir meşreptedir, yani politika-i zamaniyyeyi bilmez ve riayet etmez, tok sözlü bir efendidir. İşte fakire hitaben dedi ki "Leyle-i regâibde Mevlevîhaneyi sen açarmışsın, yani senin tarafından masraf olurmuş, leyle-i berâtta Hâlid açarmış öyle mi?" dedi. Dedim: "Leyle-i regâibde fakir tarafından açılır, lâkin Hâlid Efendi tarafından böyle bir şey yoktur, zira ki Hâlid Efendi oralarda değildir, yani vakti yoktur" dedim. Hâlid Efendi dediği, Levazım İkinci Şube Müdürü bizim Hâlid Efendi'dir, zira ki efendi-i mûmâileyh de fakir gibi sikke-i şerîfe destar sarılması mezuniyetini almış idi, ona işaret eder. İşte böyle tok tok söyleyerek "Bilmem ya öyle işittim" dedi. Oradan fakir daireye geldim. Mumaileyh Emin Efendi'nin bu sözünü tetkik ve ledünniyâtını tatbik etmekle meşgul oldum. Anladım ki dâmâd-ı şehriyârî bizim Hâlid Paşa hazretlerine remz ü işaret vardır, yani leyle-i berâtı da müşarünileyh hazretleri ihya etsin diyorlar erenlerim. Tamam işte matlûp ve maksut da budur diyerek şeyhzade reşadetlû [89] Salâhaddin Efendi hakkında yapmış olduğum fasl-ı mahsûs yani postnişinliği hakkındaki faslı bi-tamâmihâ istinsah ederek ve leyle-i mi'râciyye tebriki için yazılan arîza-i fakîrîye leffen müşarünileyh hazretlerine takdim ettim. Ve bu arîza-i fakîrî zîrine yazılan haşiye suretini ise bi-aynihi buraya derc ettim. İşte o da budur:

Sûret-i Hâşiye:

Edirne Mevlevîhanesi'nin mine'l-kadîm vakfı olan miraciyye şart-ı vakf üzere leyle-i mi'râcda üç adet sofra kurulup it'âm-ı ta'âm olunur. Bâdehu lihye-i sa'âdet küşadıyla ziyaretten sonra semahane açılıp âyîn-i şerîf icra buyurulur. Ancak leyle-i regâib ü berâtta hiçbir cemiyet olmadığı gibi âyîn-i şerîf dahi icra olunmaz, yani leyâlî-i sâire gibidir. Fakirleri destar sardığım zaman leyle-i regâibe tesadüf etmesiyle beher sene leyle-i mezkûrda leyle-i mi'râciyye gibi it'âm-ı ta'âm ve icrâ-yı âyîn-i şerîf için on dokuz adet sim mecidiye nezr olunmuş idi. Lehu'l-hamd ve'l-minne beher sene bu minval üzere ifa olunur. Ancak leyle-i berâta bir sâhib-i kerem bulunamayıp bunun için bir eşref-i sâ'atle vakt-i muayyeni rasat olunmakta idi. Bu defaki cemiyette reşadetlû Salâhaddin Efendi'nin postnişinliği ve efendimize olan mensubiyet ve ubudiyetle du'â-gûluğu sebebiyle leyle-i berâtta berât-ı âsıfâneleri sâye-i Cenâb-ı Pîr Mevlânâ'da arş-ı a'lâda ve makâm-ı kuds-ı bâlâda "Berâ'etun mine'n-nîrân"[119] hattıyla yazılıp bahş u ihsan buyurulmak dua ve niyazına sebep ve feyz-i Cenâb-ı Mevlânâ'ya mazhariyetle dû âlemde izzet ü saadete nail olmak niyet-i hayriyyesiyle zât-ı melek-sıfât-ı âsıfânelerine arz olunmasını niyaz etmesiyle "el-Emru fevka'l-edebi"[120] diyerek arz u niyaza

119 "Ateşlerden (veya boyunduruklardan) kurtuluş(tur)."

120 "Emir, edepten önce gelir."

mecbur oldum. Nezd-i sâmî-i veliyyü'n-ni'âmîlerinde dahi kabul buyurulduğu hâlde işbu leyle-i berâtta minvâl-ı meşrûh üzere canlara ve sair davet olunacak ihvana it'âm-ı ta'âm ile âyîn-i şerîfin icrasına ve nâm-ı nâmî-i sâmîleri demine hû ismiyle hitam verilmek üzere kemterlerini tevkîl buyurulmasına müsaade buyurulduğu hâlde artık bu baptaki mesrûriyyet-i kemterânemi böyle kalem ile arz edemem, zira ki üç kanâdîl de sırasıyla âyîn-i şerîf icrasına bais olan iptidasında Aşçı Dede, ortası salâtîn-i izâm, âhiri "Hitâmuhu miskun"[121] olan efendimizdir. Hû erenlerim. Reşadetlû Sâlim Beyefendi'nin kemâl-i edeb ü aşk u muhabbetle dest-i reşâdetlerini bûs eder olduğumun iradesini niyaz ederim. Hû. Fî 28 Teşrîn-i evvel sene 317 [10 Kasım 1901].

[90] **Şeref-vürûd Eden Cevapname Suretidir:**

28 Teşrîn-i evvel sene 317 [10 Kasım 1901] tarihli mektubunu aldım. İltifatınızdan, tebrîkâtınızdan fevka'l-gâye memnun ve dil-şâd oldum. Leyletü'l-mi'râc münasebetiyle dergâh-ı şerîfte icra buyurulan âyîn-i fuyûzât-karînin tafsilâtını havi mecmû'a-i âşıkânenizi büyük bir lezzetle okudum. O mukaddes gecenin feyz-i ulvîsiyle hâzırûnun hâsıl ettikleri zevk ü şevkten kısmen ben de neşe-mend ü zevk-yâb oldum. Bu neşe ve meserrete inzimam eden başka bir cihet var ki o da âcizinizi bir emr-i mebrûr hususunda mecur olmaya teşrik buyurmanızdır. Buna ayrıca teşekkürler ederim. Binaenaleyh itasını emir buyurduğunuz mebaliği fakat pek naçizane ve mûrâne bir takdime olmak üzere gönderdim. Baki mahsusen takdîm-i tahiyyât ile bi'l-mukâbele beyân-ı tebrîkât eder ve teveccühât-ı âşıkânenizin bekasını rica eylerim. O bapta emr ü irade efendimindir. Fî 7 Teşrîn-i sânî sene 317 [20 Kasım 1901].

Yirmi adet sim mecidi, Şa'bân-ı şerîfin on üçüncü [24 Kasım 1901] günü vürut etti ki leyle-i berâttan bir gece evveldir. Hemen o gün postahaneden alınıp reşadetlû Şeyh Hacı Eşref Efendi hazretlerine takdim kılınmış ise de kendilerinin keyifsizlikleri tezayüt etmesiyle beraber hane halkı cümleten mahzun ve mükedder olarak elleri hiçbir işe varmadığı; varsa bile bir günde bu iş olur bir şey olmadığı cihetle zarurî ve tabiî leyle-i berâta yetiştiremeyeceklerini anladığımdan hemen o gün akçenin vüsulüyle yetiştirilmesi için telâşa düştüklerini ve fakirleri de emirnamelerini aldığım anda ihtiyarsız zuhur eden bir cezbe ve tecelliden şubede sema edip efendiler, Postacı Musevî Kemal, işin ledünniyâtını bilemediklerinden hayran ve sergerdân bakakaldıklarını müşarünileyh Hâlid Paşa efendimiz hazretlerine arz ettim. Filhakika öyle oldu. Yetiştirilemedi azizim ve müşarünileyh hazretlerine tafsilât verilmek lâzım ise de ona da muvaffak olunamayıp fakir de deryâ-yı hayrette kalmış idim. Hele hamd olsun

121 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

ki bizim canımız ruhumuz gibi sevdiğimiz müşarünileyh hazretlerinin daire müdürleri izzetlû reşadetlû Sâlim Bey efendimiz imdadımıza yetişip bir dereceye kadar âlem-i hayretten kurtarmıştır. Şöyle ki fakirlerine yazmış oldukları mektupları bu işe yani tafsilât vermeye sebebiyet vermiştir.

Sâlim Bey'in Mektubu Suretidir:

Leyle-i berâtta Rüşdü Beyefendi'nin cemiyeti olmak ve o aralık meşgul bulunduğum hasebiyle şeyh efendimize tebrik yazamadım. Mamafih sıhhat ve afiyetlerinden [91] haber alamadığım için ziyadesiyle meraktayım. Afiyet haberlerine çâr çeşm ile muntazır bulunduğumdan lutfen işarı hususuna himem-i seniyyelerini temenni ile bekâ-yı teveccühât-ı aliyyenizi istirham eylerim. Fî 4 Ramazân sene 319 [16 Aralık 1901] Dâmâd-ı Hazret-i Şehriyârî Hâlid Paşa'nın Müdür-i umûru Derviş Sâlim

Cevaben Yazılan Arîza-i Fakîrî Suretidir:

Cenâb-ı Hak zât-ı âlî-i reşâdet-penâhîlerinden razı olsun ki arz-ı merâm etmeye sebep aramakta idim. İşte dünkü gün almış olduğum istifsârnâme-i âlîleri tamamıyla arz-ı merâma bir vesîle-i hasene olduğu gibi mahzâ bir kerâmât-ı bâhiredir ki nâme-i mezkûrun ilk satırı leyle-i berâttır. Zaten murat ve maksudum da budur, çünkü velinimetim devletlû paşa efendimiz hazretlerinin kemâl-i lutf u keremlerinden ihsan buyurulmuş olan nezr-i âsafâneleri leyle-i mezkûrdan bir gün evvelce vürut ederek aceleten o gün hazret-i şeyhe takdim olunmuş ise de vaktin adem-i müsâ'adesinden yetiştirilemeyeceği anlaşılmasıyla keyfiyet remz ü işareten müşarünileyh efendimize o zaman arz olunmuş idi ve tafsilâtı badehu arz olunacağı da yazılmış idi. Şimdiye kadar tafsilât verilmemesinin esbabı pek çok olup ancak birkaç adedini arz edeyim. Şöyle ki o gün akçe takdim olundu. Gecesi de hâk-i pây-i hazret-i şeyhe yüz sürüldü. Buyurdular ki "Bizim Hâlid Paşa hazretleri leyle-i berâtta âyîn-i şerîf icrası için nezir ihsan buyurmuşlar. Fevkalâde memnun oldum. Lâkin malûmunuzdur ki bunun için tertip olunacak taam ve davet olunacak zevat ve dervîşân hakkında birkaç gün evvelce olmak lâzımdır. Bununla beraber şu birkaç gündür ki fakirin keyifsizliğim şiddet bulup cümle hane halkı perişandır. Binaenaleyh bu ayn-ı cem'in inşâallâhu ta'âlâ leyle-i kadrde icrasına muvaffak olunur da hem müşarünileyh hazretleri namına fukara iftar olunur ve hem de Hazret-i Pîr efendimizin zâhir ü bâtın feyz ü rûhâniyyet-i kudsiyyeleri celp için âyîn-i şerîf icra olunur. Daha güzel ve münasip olur, ne dersiniz?" diye hatm-i kelâm buyurdular. Fakir de bi'l-mukâbele dua ve teşekkürler arz ile gönüllerini aldığım gibi onlar da bu hâl ü perişaniyette iki ellerini

açıp müşarünileyh hazretlerine eyledikleri dua ve niyaz dünya ve ahirette kâfidir azizim.

İki gün sonra tekrar ziyaretlerine gittim. Huzurlarına giremedim. Sebebi de artık paşa efendimiz hazretlerinin böyle nezir ve ihsanlarına fevkalâde sevinmeden mi nedendir [92] bilemem keyifsizliği şiddet bulup kimse yanlarına girmemesini niyaz etmişler. Ve etibba da el ayak kesmişler. İşte o günden bugüne kadar hiçbir ferd-i âferîde huzurlarına girmemiştir. Ancak iki mahdûm-ı âlîleri leyl ü nehâr huzurlarında hizmetleriyle meşguldur. Onlardan sual ile alınan cevap budur ki "Dünyadan el çekip Mevlâ ve Mevlânâ'sıyla meşguldur. Asla vücut kalmamış bir mahz-ı nûrdur. Delikli pamuklu şilteler yapılmış; yine diken içinde yatar gibi rahatsızdır" dediler, yani bu remz ü işaretten anlaşılan budur ki zâhirde güya azâb-ı elîm; manada kemâl-i huzûr u râhatla mazhar-ı tecelliyât olmakla "İrci'î"[122] emrine muntazır olduğu gibi, bizler ki gürûh-ı dervîşânız, teslimden başka bir şey demeyip boyunlarımız bükük olarak ism-i celâl keşîdesine hazır ve amade muntazır-ı emr-i ilâhî olduğumuzu arz ederim azizim.

Artık Salâhaddin ve Hüsameddin efendilerin zâhir ü bâtın ahvâl-i perîşâniyetlerini sorma, kalem ile arz olunmaz. Hatta paşa efendimiz hazretlerinin emirnâme-i devletlerine dahi bir cevap yazmaya muktedir değildir. Artık müşarünileyh hazretleri hakkında fakirde olan hicap ise kat kattır. Binaenaleyh Ramazan tebrikini bile yazamadım. Sebebi de nezr-i devletlerinin tehir olduğudur. İnşâallâhu ta'âlâ leyle-i kadrde mükemmel surette ma'a'l-iftâr icrasıyla o zaman ref'-i hicâb, arz-ı şükrâniyyet ederim. Lütfen böylece arz olunarak mübarek ayaklarını öperim azizim. Hû. Fî 6 Ramazân sene 319 [17 Aralık 1901].

İşbu târîh-i şukka-i fakîrîden bir hafta sonra müşarünileyh Şeyh Hacı Eşref Efendi hazretleri irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurmuşlardır. Şöyle ki Ramazân-ı şerîfin sekizinci [19 Aralık 1901] perşembe günü Eski Câmi'-i şerîf'inde ba'de'l-asr müşarünileyh hazretlerinin büyük mahdûm-ı âlîleri reşadetlû Salâhaddin Efendi hazretleriyle mülâkat olundu. Hazret-i şeyhten istifsar olundu ve Sâlim Bey'in göndermiş olduğu şukkasını irae ettim ve cevap yazdığımı arz ettim. Lâkin ne yolda yazdığımı söylemedim. Esnâ-yı muhabbette hazret-i şeyhin ziyade rahatsızlığından bahs olundu. Fakir dedim ki "Eğerçi ruhsat ve müsaade buyurulursa, Kasîde-i Mudariyye'ye mezuniyetim vardır, şeyh efendimizin sıhhat ü selâmetliği niyetiyle kıraat edeyim" dedim, yani dünya azabından kurtulup rahat ve huzûr-ı ebediyyeye ve mazhar-ı tecellî-i rahmâniyyeye nail olması remz ü işaretini verdim. Buyurdular ki "Pekâlâ olur, siz bilirsiniz." Dedim: "Yok, siz müsaade ederseniz!" Bunu tekrarladığımdan [93] bir nevi işi açık eyler gibi ol-

122 "Dön!" Fecr, 89/28.

dum. Oradan veda edip onlar câmi'-i şerîfin orta kapısından fakir de Çömlekçiler Kapısı'ndan çıktım. Müşarünileyh Salâhaddin Efendi bu remz ü işaretimden gönüllerine atılan bir manadan dolayı olmalı ki derhâl orta kapıdan çıkıp fakirin çıktığım kapıya geldiler. Tekrar buyurdular ki "Kasîde-i Bürde'yi mi kıraat edeceksiniz?" Dedim: "Hayır, Kasîde-i Mudariyye'yi kıraat edeceğim, mezuniyetim vardır, ister iseniz siz bilirsiniz" dedim. Şöyle bir nazar-ı dikkatle yüzüme bakarak ayrıldık, yani onlar da işi anladılar demektir azizim.

Ferdâsı günü cuma olup sabah namazından sonra mine'l-kadîm kıraat etmekte olduğum hatm-i hâce kıraatine bed' ü mübâşeret esnasında gönlüme geldi ki hazret-i şeyhin selâmet ve huzur u rahatı niyetiyle okuyayım. Öyle niyet ederek okudum, çünkü gerek hatm-i hâce olsun ve gerek Kasîde-i Mudariyye olsun, ne niyet üzere okunursa bi-iznillâhi ta'âlâ tesîrât-ı ma'nevîsi derhâl müşahede olunur. Binaenaleyh daha Kasîde-i Mudariyye kıraatine lüzum kalmayıp hatm-i hâce kıraatiyle iktifa olundu ve üç gün sonra üçlere karışıp huzûr-ı Hakk'a ric'at u avdet ile selâmet-i ebediyye ve sa'âdet-i sermediyyeye nail oldu, yani Ramazânın on üçüncü [24 Aralık 1901] salı günü alessabah namaz vakti tulû'-ı şemsten evvelce şems-i hakîkatle beraber ele ele tutuşup sallanarak firdevs-i a'lâ temaşasına misafiriyle birlikte gittiler. Rahmetullâhi aleyhi, kuddise sırruhu'l-azîz, hû azizim, çünkü kendisine arız olan illete "Cenâb-ı Hak tarafından gelmiş bir misafirdir, elden geldiği kadar hürmet ü riayet etmek lâzımdır ve hem de bu defaki misafirimiz sair misafirler gibi değildir, büyük bir misafirdir, ona göre riayet lâzımdır" buyururlar idi. İşte o kadar hürmet ü riayet etti ki en sonra misafir kendisinden razı olarak alıp beraberce memleketi olan deryâ-yı ademe götürdü azizim.

Fakir sabah namazını eda edip tespihleri ve duayı tamam ettim. Seccadeden kalkmak üzere iken kapı çalındı. Derhâl intikal ettim ki hazret-i şeyh gitti. Pencereyi açtım, Mehmed Dede'yi gördüm. "Ne haber?" dedim. "Şeyh efendi göçtü, sizi istiyorlar" dedi. İşte ağlayarak "Geliyorum" dedim, lâkin daha kendimi zapt edemedim. Artık burasını ne sen sor, ne ben söyleyeyim. Derhâl elbisemi [94] değişip bir arabaya binip dergâha gittim. Merdivenden çıktım, divanhanenin kapısını iki kanatları açılmış divanhanede Hüsameddin Efendi'yi gördüm. Bir feryat ile "Düğününüz mü var kapıları açmışsınız!" diyerek ağlayarak artık ne söylediğimi bilmiyorum. Hüsameddin Efendi oradan taşra çıktı. Bizim avukat Hafız Efendi divanhaneye çıkıp "Aman efendi peder, sen bunlara pend ü nasihat edecek yerde böyle eder isen, nasıl olur? Şimdi içeriye aksedecek onlar da feryada başlayacaklar!" diyerek fakiri alıp şeyh efendinin odasına koydu, kapıyı üzerime kilitledi. İşte orada istediğim kadar ağlayarak bir derece teskîn-i harâret ettim. Sonra divanhaneye çıktım. Bazı şeyler sual etmek için o hâlde haremden Salâhaddin Efendi geldi. Nasıl ki gördüm bilâ-ihtiyâr ellerimi birbirine vurarak tekrar feryat u figana başlayınca yine Hafız Efendi, fakiri eski yerime koyup hapsetti. Bir müddet daha ağladık. Sonra kendi kendime okuyup salât-ı şerîf ederek bugünkü günde hizmete bakmak lâzımdır diyerek kemerbest-i hizmet oldum.

Hazret-i şeyhi gasl için haremden meydan odasına götürdüler. Dervîşân, ism-i celâl keşîdesine gittiler. Fakir için buraları ve hazret-i şeyhi görmek muhâl-ender-muhâl olup ancak cenazenin önünde keşîde olunacak ism-i celâle reis nasb olunup bu hizmet-i şerîfe bu yüzsüz Aşçı Dede'ye ihsan olundu. Vaktaki işler tamam oldu, dedegân hazırlandı. Fakirin sikkesi destarlı olduğundan destarsız bir sikke aramaya başladım. O hâlde hazret-i şeyhin damadı bizim Kâmil Efendi gelip şeyh efendinin odasında bizim sikkenin yanındaki sikkeyi alıp "İşte sana destarsız sikke, bunu giy" dedi. Gördüm ki hazret-i şeyhin sikke-i şerîfidir. Hatta içinde arakiyesi vardır. Arakiyeyi çıkarıp sikkesini alıp başıma koydum. Dedim: "İşte bu da hazret-i şeyh tarafından bir iltifât-ı rûhâniyyedir." Dedegânın ve cenazenin önüne düşüp ism-i celâle bed' ü mübâşeretle Eski Câmi'-i şerîf'e kadar gittik. Orada musallaya vaz' ile fatiha denildi. Ve öyle namazı için tekrar abdest almaya meşgul olup namaz vakti câmi'-i şerîfe dahil oldum. Lâkin cam-i şerîfte iğne atsan yere düşmez, o derece ahali dolmuştur. Kapı cihetinde bir yer bulup [95] namazı eda eder etmez, dışarıya çıkıp cenaze namazına hazır oldum. Müftü efendi sâhib-i özür olduğundan bizim İzmirli İsmail Efendi hocayı tevkîl ederek onlar namazı kaldırdılar. Badehu kemâ-fi's-sâbık dedegân cenazenin önüne düşüp daha ilerisinde turuk-ı sâire dervîşânı ism-i hû ve biz de ism-i celâl ile pür-cemâl olarak sokaklar lebâleb dolmuş, iğne atsan yere düşmez, cenaze eller üstünde olarak kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile tekrar dergâh-ı şerîfe avdet olunup türbe-i şerîfte Hazret-i Enis kuddise sırruhu'l-azîz yanında tehiyye olunmuş olan kabr-i şerîfe vücudu mahv olmuş, bir nûr-ı mahz kalmış Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bendegân-ı hâssından bir bendesi olan Hacı Eşref Dede Efendi'yi vaz' ile zikrullâha netice verdik. Rahmetullâhi aleyhi, kuddise sırruhu'l-azîz, hû azizim.

Efendi-i merhûm Hazret-i Pîr efendimizin has bendesinden olduğuna fakirce alsa şek ve şüphe yok iken bu itikadımın daha metin ve müstahkem olması için efendi merhumun vefatından dört beş gün evvelce daireye gelir iken esnâ-yı râhta Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi saadetlû Hasîb Efendi'ye tesadüf olundu. Bu zât-ı âlî-kadr Yanyalı meşhur Hacı Feyzullah Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin mürîdânından olup helva miyanesinin kokusunu almış ve belki de helvayı da zevk etmiş bir zat olup hasbeten lillâh muhabbet sohbet ederiz. Şeyh efendinin keyifsizliğinin şiddetinden söyledim. Çok müteessif oldular, dua buyurdular. Badehu ayrılıp odaya geldim. Bir saat sonra öyle namazı için dairedeki câmi'-i şerîfe gittim. Efendi-i mûmâileyh dahi geldiler. Fakirin meşrebim duadan sonra bir hayli otururum, yani bizim dua biraz uzunca olur. Gördüm ki mumaileyh Hasîb Efendi hazretleri de avdet buyurmamışlar oturuyorlar. Anladım ki bir şey emirleri vardır. Kıyam ettim. Onlar da kalktılar. Camide birleştik. İkimizden başka kimse yoktur. Fakire şöyle hitap buyurdular ki "Size bir şey söyleyeceğim, fakat rica ederim kimseye açmayın ve kitabınıza dahi yazmayın." "Pekiyi" dedim. Buyurdular ki "Geçen gün bir mecliste bulundum. Şeyh efendinin sözü açıldı. İsmi lâzım değil bir hoca efendi birisine demiş ki "Şeyh efendi namaz kılmaz, hatta bir ramazan iftara gittik. .Ba'de'l-iftâr kahve ve sigara içildikten sonra akşam namazı kılmaya kıyam olunur iken, kendisi namaza durmayıp ha-

reme gitti. Sonra biz namazdan fariğ [96] olduk. Haremden geldi" demiş. Her nasılsa bendenize bir gayret-i uhuvvet gelip bu adam ile müdafaaya niyet ve kıyam ettim de dedim ki "Biz şeyh efendiyi musallî bir zat biliriz. Belki abdesti yoktur ve belki bir özrü vardır, onun için hareme gitmiş ve haremde yalnızca namazı kılmıştır" ve hem de o efendiden sual ettim ki "Akşam namazı kılmamış diyorsunuz. Yatsı ve teravih namazlarını cemaatle beraber eda etti mi?" Dedi ki "Evet, camiye beraber gidip yatsı ve teravihi eda etti." "Öyle ise akşamı kılmayan yatsı ve teravihi hiç kılmaz!" diyerek uzun uzadıya müdafaada bulundum. O gece âlem-i ma'nâda gördüm ki destarlı sikke-i şerîf başında bir Mevlevî şeyhi zuhur edip elinde bir kupa içinde kırmızı bir şerbet var, getirdi, fakire verdi. Alıp içtim. Kupanın dibinde kalan tortuyu tekrar su koyup eliyle karıştırıp verdi. Onu da içtim. Sonra elinde bir sarı lâkin içinde sabun gibi köpürmüş bir beyaz şey, lâkin sabun değildir, ona benzer hatta gayet parlak nur gibi içinde habâb hâsıl olup boğazımdan yukarısını yani tekmil yüzümü onunla gasl etti. Böylece gördüm" dedi. "İşte bundan istidlâl ettim ki şeyh efendi Hazret-i Pîr efendimizin has bendelerindendir" buyurdular. Fakir de "Bu sizin gördüğünüz rüya değildir, ayn-ı vâki'dir. Hazret-i Pîr efendimiz tarafından size bir iltifat ve bir tecellî-i ma'neviyyedir azizim" dedim.

İşte ey ihvân-ı bâ-sefâ, "el-İnsâfu nisfu'd-dîni"[123] buyurulmuştur. Bir kere insaf edelim ki şeyh efendi merhum bu dîn-i İslâmda ve tarîk-i Hazret-i Pîr Mevlânâ'da saç sakal ağartıp sinleri kendileri gibi şeyhûhate varmış ve taraf-ı ilâhiyyeden azat beratını almış ve kırk beş seneyi mütecaviz Edirne Mevlevîhanesi postnişinliğinde bulunup her sabah ihvan ile "Allah, Allah!" nidasıyla câmi'-i şerîf kubbesini çınlandırmış bu zât-ı âlî-kadr cennete gitmez de ya kim gider? Zaten dünyada cennet-i âcileye dahil olmuş ve pek çok ehllullâha ve kibâr-ı meşâyıh-ı izâma muvasalatla kesb-i sa'âdet ü meziyyet etmiş bir zattır. İşte bu meziyet ve fazilet sayesidir ki bunca senelik postlarını gayra vermeyip sulb ve nesl-i pâkinden gelmiş ve ismi müsemmasına mutabakat etmiş olan büyük mahdûm-ı âlîleri Sultan Salâhaddin Efendi'ye bahş u ihsan etmiştir ve bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye dahi manevî olunan tebşir ve müjdeden dolayı kable'l-vukû müşarünileyh Salâhaddin [97] Efendi'nin postnişinliği hakkında işbu fasl-ı mahsûs kaleme alınmıştır azizim.

Şeyh Efendi Merhumun Vefatını Muhbir Faziletlû Çelebi Efendi Hazretlerine Keşîde Olunan Telgrafa Cevaben Gelen Telgraf Suretidir:

Edirne Mevlevîhanesi Postnişini Merhum Eşref Dede Efendi'nin Mahdumu Dede Efendilere,

Dede efendinin irtihali, mûcib-i esef-i azîm oldu. Dede efendi semâhâne-i illiyyînde tennûre-güşâ oldukça bakide olanların devâm-ı âfiyetleri gülbangı tilâvet kılınmakla beyân-ı ta'ziyet olunur dede

123 "İnsaf dinin yarısıdır."

efendiler. Fî 15 Ramazân sene 319 [26 Aralık 1901]. Abdülvâhid bin Hazret-i Mevlânâ

Edirne Vilâyet-i Celîli Vekâleti ve İkinci Ordu-yı Hümâyûn Müşiri Devletlû Arif Paşa Hazretlerinden Faziletlû Çelebi Efendimiz Hazretlerine Yazılan Ariza Suretidir:

Kırk beş seneyi mütecaviz zamandan beri Edirne Mevlevî Dergâh-ı şerîfi postnişinliğinde bulunarak ahlâk-ı hamîde ve fezâil-i cezîlesi sayesinde mazhar-ı ihtirâm-ı umûmî olan Eşref Dede Efendi'nin bu kere vukû'-ı irtihâli hasebiyle münhal kalan dergâh-ı şerîf-i mezkûr postnişinliğine salâh-ı hâli ve edeb ü kemali haiz ve her veçhile istihlafa elyak olan müteveffâ-yı mûmâileyhin büyük mahdumları Salâhaddin Dede dailerinin tayini hususuna müsâ'ade-i aliyye-i reşâdet-penâhîlerinin şayan buyurulması babında. Fî 15 Kânûn-ı evvel sene 317 [28 Aralık 1901].

Faziletlû Çelebi Efendimiz Hazretlerinden Salâhaddin Efendi'nin Meşihati Hakkında Şeref-vürûd Eden Telgrafname Suretidir:

Edirne Mevlevîhanesi Postnişini Merhum Eşref Dede Efendi'nin Büyük Mahdumu Salâhaddin Dede Efendi'ye,

Pederiniz Eşref Dede Efendi'nin vukû'-ı vefâtına mebni münhal olan hizmet-i meşîhat, ehliyet ve liyakatinize ve hüsn-i sîret ve sülûkunuza binaen bu kere uhde-i zâhidânelerine ihale olunduğundan îfâ-yı hüsn-i hizmete ve du'â-yı vâcibü'l-edâsı hazret-i hilâfet-penâhîye devam olunması ve meşîhatnâme-i ârifânelerinin ba'de'l-îd ser-tabbah dede efendiye tevdian gönderileceği beyan olunur dede efendi. Fî 21 Ramazân sene 319 [1 Ocak 1902]. Abdülvâhid bin Hazret-i Mevlânâ.

İşbu telgrafnamenin gecikmesi birtakım cühelâ ve nâdân düşmanların şom ağızlarının açılmasına sebebiyet verip Mevlevî meşihati sair meşîhat-ı sûfiyye gibi evlâda intikal etmeyeceği ve pek çok ehil ve erbab ve kıdemli çelebiyân olup Konya'dan birisi geleceği artık gönül nasıl istemez ise, on kat ziyade birtakım söylenen erâcîf gönül âlemine haylice endişe ve dağdağa verdi. Gerçi bu yüzsüz asi Aşçı Dede sâye-i erenlerde işin netice ve ledünniyâtına vâkıf [98] olup her cihetle müsterîhü'l-bâl isem de ne çare, hariçten bu gibi ilhâkât ve evhâmâtın sû-i te'sîri vardır. Binaenaleyh işin sür'at-i serî'a ile kuvveden fiile ihracına bir vesîle-i ma'neviyye aramakta idim.

Bir gün bizim İzmirli İsmail Efendi hocanın dersini istima için kable'l-asr Eski Câmi'-i şerîf'e gelip efendi-i mûmâileyhin vaaz ve nasihat edeceği yerde oturmuş idim. Beş on dakika sonra gördüm ki bizim Arif Efendi oğlumuz da Mevlevî Mustafa Dede'nin alt tarafında oturmuş. O da dersi dinlemeye gelmiş. Nazarım ona isabet etmekle beraber gönül âlemine atılan bir manadan dolayı

efendi oğlumuza bir dünyalık nezir edeyim, çünkü Arif Efendi, hazret-i şeyhin damadı Kudümzen başı Kâmil Efendi'nin mahdumu olup validesi vefat etmiştir. Fakirin nazarında Sultan Veled kuddise sırruhu'l-azîzin birinci evlâtları Ulu Arif Efendi kuddise sırruhu'l-azîz mazharları niyetine nazar olunup o yolda muamele olunur idi. Gönülden dedim ki işte Hazret-i Ulu Arif Efendi'ye nezir edeyim diyerek efendi oğlumuza işaret edip çağırdım. Derhâl yanıma geldiler. Kulağına dedim ki "Salâhaddin Efendi'nin meşihatine dair Çelebi Efendi tarafından telgrafname geldiğini fakire müjde ve tebşir eder isen, sana bir adet Osmanlı lirası vereceğim, nezir ettim" dedim. O da tebessüm ederek "Baş üstüne" dedi, çünkü bu nezir zâhirde mazhara, bâtında Ulu Arif Efendi hazretlerine idi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne; "Hâzâ min fazli rabbî."[124]

İşbu nezrimden üç gün sonra bâlâda sureti arz olunan telgrafname şerefvürûduyla ma'a't-teşekkür îfâ-yı nezr olundu azizim. Ve sultanımız Salâhaddin Efendi hazretleri de fevkalâde memnun ve mesrur olarak icap eden zevât-ı kirâma îfâ-yı teşekkür için destarlı sikke-i şerîfi ser-i ibtihâcına vaz' ile elbise-i Mevleviyyeyi lâbis oldukları hâlde fakirlerini ma'iyyet-i reşâdetlerine alarak birlikte geşt ü güzâr olundu. Ve cümle hazerât ve ihvan tarafından fevkalâde memnuniyet ve mahzuziyet görülerek düşmanlar mebhût, dostlar mesrur ve memnun olmuşlardır. Fakat şu kadar var ki aşçı dedenin teşrifine kadar semahanenin adem-i küşâdına ve âyîn-i şerîfin icrasının tehirine kendilerince karar vermişlerdir. Bu karardan fakirin malûmatım yoktur, olsa idi rıza göstermez idim, zira ki telgrafname, îfâ-yı hüsn-i hizmete devam olunmasını buyuruyorlar erenlerim. Her ne ise öyle oldu.

Lâkin velâkin [99] bayram oldu, aradan yirmi beş gün de mürur etti, aşçı dede efendi zuhur etmedi. İşte al babam sana yine bir endîşe-i ma'neviyye. Bu sefer de diğer renkte erâcîfler meydana salıverildi. Fakirin hâlim malûm, her zaman dergâha gidemiyorum ve onlardan da bir kimse gelip havâdis alamıyorum. Mâşâallâhu ta'âlâ sevgili ruhumuz, canımız sultanımız Salâhaddin Efendi'ye de bir acîb hâl oldu. Evvelleri hiç olmaz ise haftada bir kere şubemize gelir idi, şimdi o da yok. Bütün gün dergâhta hapsolmuş gibi oturuyorlar. Binaenaleyh bizim Şemsi Dede Efendi ile bazı kere haber gönderirim ve haber alırım ne var ne yok diye. "Hiçbir haber yok" derler.

İşte hazret-i şeyhin irtihâl-i dâr-ı bekâsı da kırk güne bâliğ oldu, semahane küşat olmadı. Acaba hazret-i şeyhe bir ri'âyet-i mahsûsa-i ma'neviyye olsun diye kırk gün sema tatil mi olmuş nedir, bilemem. Bu aralık yani fî 14 Kânûn-ı sânî sene 317 [27 Ocak 1902] yevm-i pazartesi Hazret-i Çelebi efendimizden yazmış olduğum tebrîk-i îd-i sa'îde cevap olarak bir kıta emirnâme-i reşâdet-penâhîlerini aldım. Fakat bu defaki iltifât-ı reşâdetleri emsallerinden ziyadedir. Sebebi ise tebrîknâme-i fakîrînin haşiyesinde Salâhaddin Efendi'ye olan teveccühât-ı kudsiyyelerinin teşekküründen âciz olduğumu arz etmiş idim, o olmalı. Haşiye ise bundan ibarettir:

---

124 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

"Salâhaddin Efendi dâîleri hakkında olan teveccühât-ı iksîr-âyât-ı cenâb-ı mürşid-i a'zamîlerinin îfâ-yı teşekkürü fakirlerince vacip ise de hangi lisan ve kalem ve kâğıt ile arz-ı teşekkür edeceğimi bilemedim, zira ki bu bapta kalem ve kâğıt lisân-ı hâl ile "Lev kâne'l-bahru midâden li-kelimâti rabbî le-nefide'l-bahru"[125] sırrından nida vurdu. Binaenaleyh tarîk-i ahfâ ve esrârdan olunan niyaz ve şükrâniyyet-i fakîrînin bi-hasebi'z-zâhir arz u beyanı adîmü'l-imkân kabilinden bulunduğunun..." ilâ-âhirihi. Böylece tahşiye olunmuştur.

Reşadetlû Çelebi Efendimiz Hazretlerinin Cevâbnâme-i Reşâdet-penâhîleri Suretidir:

Tebrîk-i îd-i sa'îdi ve devâm-ı muhabbet-i muhibbîlerini şamil irsal buyurulan tahrîrât-ı vâlâları resîde-i dest-i tevkîr ve îfâ-yı merâsim-i tehniyetle te'yîd-i hubb u müvâlâta masrûf buyurulan himem-i aliyye-i kerîmâneleri müstelzim-i menn ü mesâr-ı vefîr olarak bi'l-izz ve'l-âfiye müşâhede-i emsâl-i kesîresine muvaffakiyet-i vâlâları ed'iyyesi yâd u tezkâr kılınmış ve hediyye-i kerîmâneleri de vâsıl olarak mûcib-i vüfûr-ı mahzûziyyet-i senâverî olmuş olduğundan izhâr-ı memnûniyete ve devâm-ı teveccüh-i kalbiyye-i muhibbâneleri [100] temenniyâtına ibtidâr olundu, efendim. Fî 15 Şevvâl sene 319 [25 Ocak 1902]. Abdülvâhid bin Hazret-i Mevlânâ.

İşbu cevâbnâme-i âlîyi aldığım saatten üç dört saat sonra iki ankâ yollarını şaşırıp her nasılsa şu'be-i fakîrîye geldiler. Yok yok, Hazret-i Pîr efendimizin hafîdleri kokusunu istişmam edip mest-i lâ-ya'kıl mestane olarak zarurî koku cihetine süratle avımıza düşdüler. Kimler: Sultan Salâhaddin ve İsmail Efendi hocalar, çünkü hazret-i şeyhin vefatından sonra hiçbir gün şubeye teşrif buyurmamışlar idi. Mezkûr cevapnameyi gösterdim. Memnun oldular. Aşçı dedenin hareketine dair bir işaret olmadığına da cümleten mahzun olduk. Ne diyelim? "Zâlike takdîru'l-azîzi'l-alîmi."[126] O gece yani salı gecesi âlem-i ma'nâda müşahede ettiğim ahvâl muhakkak çelebi efendimizin mühr-i ulyâlarına olan tazim ü tekrîm sırrından bir sır idiği işbu rü'yâ-yı sâdıka görüldü.

Şöyle ki âlem-i ma'nâda Edirne Mevlevîhanesi'nde ve divanhanede bulundum. Yanımda destarlı sikke-i şerîf başında olduğu hâlde bizim Salâhaddin Efendi duruyor. Dedim ki: "Tennureye salâ edeyim mi?" Buyurdular ki "Edin!" Meydancı dedenin durup salâ ettiği taş merdivenin başında durup bülend âvâz ile "Tennureye salâ!" diye nida ettim. Lâkin şimdiye kadar zâhirde tennure için salâ nidası yoktur. Yalnız meydancı Kâmil Efendi huzûr-ı şeyhe girip lede'l-iztîzân canların hücrelerine gidip tennure iksâsını haber verir idi. İşte ma'nâda

125 "De ki: Rabbimin sözleri(ni yazmak) için deniz mürekkep olsa, Rabbimin sözleri tükenmeden önce deniz tükenir." Kehf, 18/109.

126 "Bu o üstün ve bilen (Allah)ın takdiridir." En'âm, 6/96; Yasin, 36/38; Fussilet, 41/12.

böyle salâ olundu. Sonra içeri divanhaneye girdim. Bunu müteakip fakirin destarlı sikke başımda fakat semahanede birtakım turuk-ı sâire dervîşânı olup kendilerine ait olan evrâd-ı şerîfi kıraat ediyorlar. Semahanede yer olmadığından fakir, semahanenin haricinde züvvâr yerinde oturdum, yani onlar evrâd-ı şerîfi bitirdikten sonra biz girecekmişiz. O aralık bir sarı yazma yemeniden seccade ferş olmuş, onun üzerine şeyh efendi gelip oturdu. Fakat merhum şeyh efendi imiş. Ancak otuz beş kırk yaşındaki hâlinde imiş ve hem de etine dolgun semizcedir. Başında arakiye var, altında takye yerine siyah bir şey giymiş. Arakiyenin üzerinde de bir abani murabba şeklinde sarılmış yani destar gibi değildir. Fakir [101] İstanbul'da gördüm. Kutuplara mahsus bir işarettir, öyle sarılmış. Sonra seccadeden kalkıp sırtındaki kürkünü çıkardı, şöyle fakirin yanıma koydu. O aralık başımı çevirip arkama baktım. Salâhaddin Efendi'yi gördüm ki destarlı sikke başında, ammâ boğazına kadar sarı yazmadan bir yorgan çekmiş yatıyor. Böyle görünce acaba hasta mı olmuş, soğuk mu almış diye sual etmek istedim ise de aramız uzacak olduğundan soramadım. Bu hâlde iken şeyh efendi seccadeden kalkıp hareme gitti. Harem ise semahaneye muttasıl imiş. Haremden bir çok hatunları semahaneye gönderdi. Oraya geldiler. Kendileri de haremden elbise sandıklarını ufak ufak çocuklara verip dışarıya yani olduğumuz yere gönderiyor. Fe-subhânallâh, ufak çocuklar nasıl böyle büyük sandıkları çıkarabiliyorlar diyorum. O hâlde haremin içerisine doğru nazar ettim. Gördüm ki eşyalar denk bağlanmış, kilimlere sarılmış, iplerle bağlanmış duruyor. Bu hâlde gönlüme geliyor ki şeyh efendi bu emanetleri, güya bunlar emanet imiş, yerlerine vermedikçe mukâbele-i şerîfe bed' etmeyecektir diyorum.

Bu hâlde uyandım. Tefekkür ve mülâhaza ettim. Rüyanın iptidaları güzel, fakat sonrası su götürür ve çok tevil olunur şeylerdir. "İnşâallâhu ta'âlâ cümlesi hayırdır" dedim. salı günü daireden bizim Şemsi Dede ile Sultan Salâhaddin Efendi'ye selâm gönderdim ve rüyanın iptidalarını yani âzân-ı şerîf okunduğuna kadar söyleyip alt tarafını söylemedim. "İşte ruhsat-ı ma'neviyye olmuştur, artık âyîn-i şerîfi icra buyursunlar" dedim. Ferdâsı günü dede-i mûmâileyh ile haber ve selâm göndermişler, buyurmuşlar ki "Bu hafta da dursun da inşâallâhu ta'âlâ gelecek hafta âyîn-i şerîf icra olunur. "Pekâlâ kendileri bilir" dedim. Pazar günü yani Kânûn-ı sânînin yirminci [2 Şubat 1902] günü bizim Hâlid Efendi geldi. Ahvâl-i ma'lûmeden, tekkenin hâl ü şânından ve hazret-i şeyhten sual ettim. Dedi ki "Fakir de çok merak ediyorum. Geçen gece Hoca İsmail Efendi'ye Farisî ibare ile sual ettim. Güya iş muhabereye düşmüş gibi anladım. Şeyh efendi de Farisî olarak pervanenin ateşte yanıp adem-i âvâzından hikâye kılıklı bir şey ile kemâl-i mahzûniyyetini remz ü işaret ettiler" dedi:

İşte bu sözü işitir işitmez, fakir de zuhur eden şiddet-i vahdet ü cezbeyi artık kalem ile arz edemem. Ne söylediğimi [102] bilmiyorum. O kadar dedim ki ah ah bir tenha yerde şeyh efendi ile bulunsam da gözümü yumup ağzımı açsam, harâret-i kalbiyyemi teskin etsem. Fakiri kemâl-i lutf u keremlerinden pederleri makamına koyup o derece tazim ü ihtiram ve ri'âyet-i mahsûsa ettikleri hâlde acaba sebep nedir ki buna dair bir şey açmazlar, mektûm tutarlar? Biz onların

dostu ve canı gibi sevgilisi olduğumuz hâlde niçin esrarlarını ketm ederler. Evvel-be-evvel bize söylemeli ki zâhirde elimizden bir şey gelmez ise hiç olmaz ise manevî gücümüz yettiği kadar zikir ile havas ile mi yoksa sabaha kadar asılıp aman rabbim demek ile mi iş feth ü küşat olacaktır. İşitmediniz mi Firavun'u, bir gece uyumayıp sabaha kadar sakalından asılıp Cenâb-ı Hakk'a: "Aman rabbim, beni tekzip etme, sabah Nîl-i mübâreki aksine cereyan ettir!" diye tazarru ve niyaz edip sabah oldukta kavmini çağırıp "Ben sizin rabbiniz olduğuma delil işte! Nîl-i mübârek gerisine cereyan etsin!" demesiyle öyle cereyan etti. Gece uykusuz kalıp aman rabbim dediği içindir. Filhakika nefsim firavundur, hâlâ İslâm edemedim, mamafih mine'l-kadîm erenlerin kapısında kıtmîrleri eşiğine baş koyup ayaklarına yüz sürüp önlerinde kuyruğumu sallayarak raks u sema ettiğim cihetle "av av!" diyerek sıçrayıp arz-ı niyâz eder isem "Nedir? Ne istiyorsun?" diyerek niyazımı kabul ederler azizim.

Velhâsıl o gün pür-hiddet ü celâl olduğum cihetle bu hâl ile şubede oturamayacağımı anlayıp saat sekizde fakirhaneye geldim. Tilâvet-i Kur'ân ile meşgul oldum. Ve bugün böyle hiddet ü şiddetle cezbe zuhurunun ledünniyâtını anladım ki hazret-i şeyhin vefatının kırkı imiş, yani kırkıncı günü olup binaenaleyh onların ruhaniyetlerine teveccüh ve tilâvet-i Kur'ân ile meşguliyet vacip imiş. "Fe-subhânallâh iş ne renkten ne renge boyandı!" dedim. Ferdâsı pazartesi günü dahi matem ederek kapıya gitmeyip fakirhanede meşgul oldum. Salı günü gittim. O gün bizim âşık-ı sâdık ve hemdem-i muhabbet ü aşkımız olan Sertabîb-i zâhirî ve bâtınî Miralay izzetlû Hüsnü Bey Efendi teşrif buyurup işbu vukuattan haber verdim ve haylice onlar ile de bu işi müzakere ve müşavere ettim. Buyurdular ki "İşin üss-i esâsı ve nizamını bilmiyoruz. Ya muhabereden murat belki çelebi efendi hazretleri tarafından resmen taraf-ı meşîhat-penâhîye inha olunmuş, oradan [103] tasdik ile Evkaf Nezâret-i celîlesine malûmat verilerek iadesinden sonra tekrar çelebi efendi hazretlerinden aşçı dede ile meşihatname buraya mı gelecektir, işte sebeb-i te'ehhür bu mudur nedir bilmem, çünkü iş böyle uzayacaktır." Âyîn-i şerîfin tehiri neden lâzımdır?" Buyurdular ki "Ben de söyledim, madem ki çelebi efendimizin telgrafnamesinde îfâ-yı hüsn-i hizmete devam olunması irade buyurulur, vazifenin her cihetine şamildir. Her nasılsa bazı taraftan böyle tehir olunsa da aşçı dede teşrifinde semahane küşadıyla posta oturulursa daha münasip olur denilmiş. Şeyh efendi hazretleri de kabul ederek öyle etmiş" dediler. Dedim ki "Yarın çarşambadır, erkenden giderim, zaten bu perşembe âyîn-i şerîf icrasına söz vermişlerdir. Bu bapta bir plan lâzımdır, o da budur ki şimdiye kadar âyîn-i şerîfin adem-i icrâsı şeyh efendi merhumun rûhâniyyet-i kudsiyyelerine bir ri'âyet-i mahsûsa olmak için kırkını beklemiştik. İşte kırkı tamam oldu. Onun için âyîn-i şerîfin de alelusul icrasına bed' ü mübâşeret olundu deriz." Mîr-i mûmâileyh bu sözümü fevkalâde tahsin ü takdir edip "Pek alâ ve bâlâdır, zaten işin ledünniyâtı da bundan ibaret imiş, anlaşıldı azizim" deyip veda ederek gittiler.

Ferdâsı günü alessabah hâk-i pây-i hazret-i şeyhe yüz sürdüm. Tenha buldum. Artık arîz ü amîk zâhir ü bâtın işin her cihetini anladım ve ledünniyâtına

tamamıyla vakıf olup âyîn-i şerîfin icrası vakt-i merhûnuna ve Hazret-i Pîr efendimizin ruhsat-ı ma'neviyyelerine menut ve mütevakkıf olduğunu söyledikleri ve şimdilik izharını men' ederek esrar nevinden olarak mektûm tutulmasını irade ve tembih buyurdukları kelâm-ı âlîlerinden anladığımdan bu cilve ve bu esrâr-ı ma'neviyyenin zuhurundan dolayı sultanımız Salâhaddin Efendimizin cemâl-i bâ-kemâllerine şöyle hayran ve sergerdân nazır olduğum anda iç il mutasarrıflığı cânib-i ma'neviyyesinden şöyle remz ü işaret buyuruldu ki galiba tanıyamadınız sizin sultanınızdır, yani vaktiyle sultan nân-ı nâmîsi ile yâd olunan Hazret-i Salâhaddindir. Bunun derece-i ma'neviyyesini bu söylenen esrardan anla ki bu sultan-ı ma'neviyyenin bevvâbı sultân-ı zâhirdir ki huzuruna çıkmak ve hâk-i pâyine yüz sürmek için gelmiş olan bir tâ'ife-i sâhib-i debdebe ve dârâtı sarayları kapısından ve haşmet ü enaniyyet ile içeriye duhule kapıcısı razı olmayıp izin vermediği cihetle kapıdan gerisine ve geldikleri [104] diyara avdet ü ric'at ettirmiştir remz ü işaretini aldığım anda ihtiyarsız kendimi zapt edemeyerek ağlayarak "Ya Sultan Salâhaddin, sen daha çok büyük olacaksın, fakiri unutma!" diyerek huzurlarından kalkıp artık "Sır me-gû dem mezen"[127] diyerek Sultan Salâhaddin efendimize veda ederek mesken ü me'vâ-yı âşıkâneme avdet ü ric'atle hırka-i aşkı başıma ve dil-i aşkbâzeyi sükûn u selâmete ve sefîne-i aşkımızı liman-ı vahdete çekip huzur u rahata gittim azizim, hû.

Bin üç yüz on dokuz senesi Zilka'denin yirmi ikinci [2 Mart 1902] ve bin üç yüz on yedi senesi Şubatın on yedinci pazar günü idi, bizim postacı mahut Musevî Kemal, kemâl-i edeb ile şubeye gelip bir mektup verdi; dedi ki "Bundan başka da bir mektubum vardır, lâkin müjde ve bahşişimi sizden almayınca vermem." "Aman nasıl mektup, getir bakayım!" dedim. Gösterdi, faziletlû çelebi efendi hazretlerinden reşadetlû Salâhaddin Efendi'yedir. Üzeri üç mühür ile temhir olunmuş, taahhütlü ve taahhüt varakası dahi zarfın arasından Arap dilini çıkarmış gibi kırmızı ucunu gösterir, yüzüme güler gibi görünce "Aman Kemal, koş çabuk şeyh efendi hazretlerine takdim et ve hem de fakirden selâm götür, niyaz ve rica ediyorlar ki Kemal'e bir adet Osmanlı lirası ihsan etsin de" dedim. Kemal dedi ki "Zaten bunun için doğruca efendimize getirdim" deyip gitti. Zarfın derunundaki hazret-i şeyhin ve cümle can ve ihvanın belki ahâlî-i Edirne'nin teşrifine muntazır oldukları hazret-i meşîhatnâme Sultan Salâhaddin Efendi için idi. Artık bu bapta olan mesruriyet ve memnuniyet ve Cenâb-ı Hakk'a olan niyaz ve teşekkürât-ı azîme böyle kalem ve kâğıt ile arz olunamaz. Uşşakın vicdân-ı muhabbetlerine muhavveldir azizim.

Badehu "Bu mektup kimdendir?" diye açtım. "Ne açarsın, açma yalnız!" diye çifte kürek ile mehtaba çıkmış, deryâ-yı muhabbette sâhil-i selâmette geşt ü güzâr eden salimdir, yani velinimet devletlû Hâlid Paşa efendimiz hazretlerinin dâ'ire-i devletleri Müdîr-i umûru izzetlû Sâlim Beyefendimizin muhabbetnameleridir. Nasıl gördüm ve okudumsa fakire bir cezbe ve bir hâlât-ı acîbe zuhur etti

127 "Sır tut, söz söyleme"

ki sual buyurdukları şey mektuplarıyla beraber makâm-ı cevâpta geldi. "Hay maşallah, hay bârekallâh kerâmâtına ya Hazret-i Sâlim!" dedim

"Açma yalnızdan geşt ü güzâr eden Sâlimdir" ibaresine kadar olan elfazımın [105] birkaç türlü remz ü işareti vardır. Burada bize ait olan budur ki yani yalnız benim mektubumu açma, çelebi efendimiz ile çifte aç. Mehtap ise nasıl ki gecenin zulumât ve karanlığını izale eder ise işte çelebi efendimizin emirnameleri de böylece gönüllerde olan zulmet ve gam ve küdûrâtı izale edip cümleten deryâ-yı muhabbete gark olarak sâhil-i selâmet olan dergâh-ı şerîfin etrafında kemâl-i selâmetle geşt ü güzâr olundu demektir azizim. Gelelim Sâlim Bey'in mektubuna, işte sureti aynen buraya derc olunmuştur.

Sûret–i Mektûb:

Geçen îd-i fıtrın tebriki zımnında şeyhzâdelerin efendiler hazerâtına bir ariza takdim eyledim. Cevabına nail olamadım. Konya'dan gelecek meşihatnamenin de İstanbul'da bir arızaya uğradığını işittim. Ziyades'iyle endîşe-i fakîrânemi mucip olduğundan lutfen oraca olan havadisin işarını himem-i aliyyelerinden istirham ile beraber istibkâ-yı hüsn-i teveccühât-ı seniyyelerini niyazım babında arîza-i fakîrî takdimine ictisâr eyledim efendim. Fî 14 Şubat sene 317 [27 Şubat 1902]. Derviş Sâlim.

Taraf-ı Fakîrîden Yazılan Cevabname Suretidir:

Zât-ı cenâb-ı reşâdet-penâhîlerinin şimdiye kadar görmüş olduğum kerâmât-ı aliyyelerinden işte birisi dahi bu idi ki bu günkü gün yani fî 17 Şubat sene 317 [2 Mart 1902] pazar günü postacı Yahudî Kemal tahrîrât-ı reşâdetlerini verdi. Hemen feth ve kıraat ettim. Kemal dedi ki "Bir başka müjdem vardır size, bahşişimi hazırla." "Nedir?" dedim. Faziletlû çelebi efendimiz hazretlerinin reşadetlû Salâhaddin Efendi'ye olan üç mühürlü taahhütlü emirnamelerini irae etti. Gördüm ki meşihatname derununundadır. Kemal'e dedim ki "Şimdi götür, takdim et, bir lira sana ihsan etsin." Öyle etmiş azizim. Bundan bir saat sonra Mehmed Dede gelip "Şeyh efendi hazretlerinin meşihatnamesi geldi, tebşir ederim" dedi. Ve bir saat sonra da kemâl-i lutf u keremlerinden kendileri teşrif buyurdular. Mektûb-ı reşâdetlerinizi mütalâa ettiler. "Cevapname hazırdır, göndereyim de mektubunuza leffen takdim edin" buyurdular. İşte öyle ettim:

Edip eyleyen Hak'tır
Azîzim pîrim Hak'tır

Benim bir tane mahbûbum vardır
Cümle illet ü kılletten sâlimdir

Hû azizim. Fî 17 Şubat sene 317 [2 Mart 1902]. El-fakîr İbrahim.

Pazar günü akşamı yani pazartesi gecesi dergâh-ı şerîfe gidip hâk-i pây-i hazret-i şeyhe yüz sürüp arz-ı niyâz ve tebrîk-i meşîhat olundu. Ve ba'de'l-îşâ usûl-i kadîme üzere ism-i celâl çekilip hazret-i şeyhin odasında ber-mûceb-i kânûn-ı Mevleviyye cümle can hazır bulunup o huzurda kemâl-i ta'zîm [106] ü tekrîm ile meşihatname kıraat ve badehu şeyh efendi tarafından dua ve niyaz eda ve ifa olunduktan sonra alâ-merâtibihim huzûr-ı şeyhe birer birer baş kesilip yed-i şerîfi takbîl ile usûl-i bey'ât-ı Mevleviyye icra yani cümle can teslîm-kerdân-ı rızâ-yı muhabbet etmişlerdir. Ve badehu dem-i Hazret-i Mevlânâ keşîdesiyle "Hitâmuhu miskun"[128] sırrıyla netice ve hitâm-pezîr olmuştur azizim.

İşbu cülûs-ı reşâdet-penâhîlerini Cenâb-ı Hak müteyemmin ve mübarek edip peder-i vâlâ-yı reşâdetleri Hacı Eşref Dede Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin zâhir ü bâtın makamlarına vâsıl olarak nice nice eyyam sürur u huzura idrak ile iki âlemde feyz-yâb-ı Cenâb-ı Mevlânâ ile tefeyyüz ederek vâsıl-ı matlûb u maksûd olmaları ed'iye-i hayriyyesi kemâl-i aşk u muhabbetle yâd olunup Aşçı Dede eskisi kıtmîr-i âsî Hacı İbrahim Halil tarafından dahi demine hû keşîdesiyle meclis-i enverlerinden hâne-i fakîrîye avdet ü ric'at olunmuştur azizim.

Mumaileyh Sâlim Bey'in mektubunda meşihatnamenin İstanbul'da bir arızaya uğradığı tabirinin ve evvelce arz u beyan olunduğu üzere müşarünileyh Salâhaddin Efendi hazretlerinden işin ledünniyâtını anlayıp "Sır me-gû dem me-zen" diye remz ü işaretinin hakikati bu idi ki mezkûr meşihatnameyi istishâben Konya'dan Edirne'ye gelmek üzere İstanbul'a gelmiş olan Aşçı Dede Salâhaddin Çelebi Efendi ile faziletlû çelebi efendimiz hazretlerinin mahdûm-ı necâbet-melzûmları izzetlû Hacı Murtaza Efendi ve hizmetlerinde bulunan iki nefer Mevlevî fukarası şimendiferden Haydar Paşa İstasyonu'na çıktıklarında kanun efendiler tarafından bu hey'et-i âliye müşahede olunup müşarünileyh Salâhaddin Çelebi Efendi'ye dedelerin olan hürmet ü ri'âyet-i mahsûsası ve alelhusus müşarünileyh Murtaza Efendi hazretlerinin emsalsiz bir Yusuf-ı sânî olduğu görüldükte zarurî ve tabiî alelusul kanun efendiler tarafından bu hey'et-i âliyeye sual olunmuş ki "Siz kimlersiniz ve nereden gelip nereye gidiyorsunuz?" diye. Çelebi Efendi tarafından dahi şöyle bir vakar ve edayla "Edirne Mevlevîhanesi'nin şeyhi Salâhaddin Efendi'nin meşihatnamesini götürüyoruz. Filân filân efendileriz" diye cevap vermeleri üzerine mumaileyhim tarafından keyfiyetin mâbeyn-i hümâyûna arz u beyanı lüzumu üzerine lede'l-arz bu gibi tantana ve debdebeye ve birtakım masrafa lüzum yoktur, meşihatname posta ile gönderilmek üzere hey'et-i âliyenin Konya'ya iadesine irâde-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-sudûr buyurularak derhâl hey'et-i mezkûre [107] Konya'ya iade olunmuş idi. İşte beyne'l-ihvân sır tutulan işte bu idi. Muahharen ber-mûceb-i irâde-i seniyye öyle oldu ve meşihatname de posta ile geldi azizim. Onun için müşarünileyh Salâhaddin Efendi hazretleri hakkında iç il mutasarrıflığı cânib-i ma'neviyyesinden fakirlerine hitaben "Tanıyamadınız mı?" buyurulmuş idi. Sahîhen

128 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

tanılmaz, memul olunmaz dereceye vâsıl ve terakki buyurmuşlardır ki işte arz edeceğim rü'yâ-yı sâdıkadan derecesi malûm olacaktır.

Meşihatnamenin vürudundan evvelce gönüllerde olan ıztırâb-ı ma'neviyyeden olmalı ki bir gece âlem-i ma'nâda gördüm ki iki nefer Mevlevî fukarası dergâh-ı şerîfe misafir gelmiş. Şeyh efendi merhum bunların önüne düşüp selâmlıkta bir odaya geldiler. Güya şeyh efendi bunlara ders okutacak imiş. Önünde beyaz bir rahle, bunlar da karşısında diz çökmüş oturuyorlar. Diğer bir odada da müşarünileyh Salâhaddin Efendi oturuyor. Fakir Salâhaddin Efendi'ye dedim ki "Siz ne vakit ders okutmaya başlayacaksınız?" Buyurdular ki "Pazartesi bed' ederiz." Bu hâlde uyandım. Filhakika öyle oldu azizim.

Bundan birkaç gece sonra da yani fî 4 Şubat sene 317 [17 Şubat 1902] pazartesi gecesinde âlem-i ma'nâda gördüm ki Şâm-ı şerîf'te Câmi'-i Emeviye'de bulundum. Câmi'-i mezkûr imamı ise müşarünileyh Salâhaddin Efendi imiş. Bir odada birlikte oturuyorum. Fakire sarılıp yüzümden gözümden sakalımdan birkaç defalar öptüler. Fakir de onlara sarılmış bu hâlde sabah namazını edaya mübâşeret olundu. Fakir ve bir bölük cemaat câmi'-i şerîfin son cemaat yerinde saf tuttuk. Salâhaddin Efendi hazretleri başında destarsız sikke ve şeker rengi cübbe lâbis olduğu hâlde camiin mihrabı tarafına doğru gitti. Mihrap ise bizim arka cihetimize düşmüş, yani bizim saf ileride, onlar arkamızda olarak namaza şürû' ettik. Ve Salâhaddin Efendi'nin bülend âvâz ile "Allâhu ekber!" dediğini istima ederek iktida ettim, yani bizim cemaatin önü boştur, yalnız imam efendinin iftitah tekbirini işitip cümleten iktida ettik. Bu hâlde uyandım azizim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne cümlesi müşarünileyh Salâhaddin Efendi hazretlerinin salâh ve takvâlarının günbegün tezyîdini iş'areder ve hem de öyle oluyor sultanım.

Mumaileyh Sâlim Bey'in mektûb-ı bâlâsını atufetlû Damat Paşa [108] hazretlerine arz ve ubudiyetle tezyin etmiş idim. Buna cevaben müşarünileyh paşa efendimiz hazretlerinin ihsan buyurdukları emirnâme-i devletleriyle ona karşılık yazmış olduğum arz-ı ubûdiyyetnâme kurban bayramına tesadüf ettiği cihetle hoşça düşmüş olduğundan her ikisinin buraya dercine lüzum gördüm azizim.

Hâlid Paşa Hazretlerinin Emirnameleri Suretidir:

Reşadetlû Salâhaddin Efendi hazretlerinin makâm-ı reşâdete câlis oldukları tebşirini havi olarak Sâlim Bey biraderinize gönderdiğiniz mektupta hakk-ı âcizâmde pek bâlâ-ter surette ibraz ve izhar buyurduğunuz teveccühat ve iltifat, âcizinizi müstagrak-ı envâ'-ı meserrât eylemiş olmakla zât-ı âlînize takdîm-i teşekkürât için kendimi medyun bildim... Baki...[129] kemâl-i samîmiyetle arz-ı tahiyyât eder ve teveccühât-ı aliyyenizin bekasını rica eylerim. Her hâlde emr

129 Üç noktalar orijinal metinde de mevcuttur.

ü irade efendimindir. Fî 27 Şubat sene 317 [12 Mart 1902]. Ali Hâlid bin Derviş İbrahim.

Cevaben Yazılan Muhabbetnâme-i Fakîrî Suretidir:

Kemâl-i lutf u kerem ve inâyet-i bî-gâyât-ı cenâb-ı veliyyü'n-ni-'amîlerinden olmak üzere irsal ve berât-ı çerâgiyyet gibi ihsan buyurulan emirnâme-i devletleri, doğrusu muhabbetnâme-i ezeliyyeleri hakikisi zât-ı baht ve baht-ı hakîkat-şi'âr-ı kudsiyyelerinin perde-i mecâzdan arz-ı cemâl buyurmuş oldukları aşknâme-i âsafâneleri yevm-i sebtte kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile alınıp takbîl-i edeb ile yüz ve göz sürülmüş. Filhakika "Bârekellâhu's-sebte ve'l-hamîse"[130] buyurulmuştur. Lâkin yevm-i sebt esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin eyyâm-ı sübât ve tatil ve rahatları olup her esmâ kendi âleminde maşûkuyla zevk ü sefada ve tecelliyât-ı kevniyyeden ve meşguliyet-i mâsivâdan müberra ve münezzeh olmaları cihetle fakirlerinin bu zevk ü neşeden hâlî kaldığım ecilden kemâl-i ye's ü fütûr ile kûşe-i vahdette tefekkür-i hayâl-ı cânân etmekte olduğumdan naşi yevm-i mezkûr-ı mübârek fakirlerince nahs ü nâ-mes'ûddur... Bayramın saîd olması işte bu manadandır, yani herkesin giyinip kuşanıp kesb ü kârından beri olarak sevgilileriyle görüşüp öpüşüp koklaşıp cihan kaydından dünya şugullerinden vareste; maksut ve matlûbu olan mahbûbuyla hemdem-i vâbeste olmaktadır. Ah ah bu sırr-ı mahbûbdan ... Hep çektiğimiz bu yüzden değil mi?

Melâike-i kirâm, Cenâb-ı Hak'tan sual etmişler ki "Yahya aleyhisselâmın cürm ü günahı ne idi ki şehit oldu?" Cevaben buyurulmuş ki "Cürm ü günahı ben azîmü'ş-şânı sevdiğidir. Lâkin [109] lehu'l-hamdu ve'l-minne sad hezârân teşekkür ve senalar olsun ki bu cezâ-yı ma'nevîyye peygamberân-ı sâlife hakkındadır. Bir tane sevgili ve "levlâke" sırrı mahbûbu hakkında bu cezâ-yı ma'nevîyye diğer renk kesb etmiş ve diğer boyaya boyanmıştır, yani onun ümmetinden Cenâb-ı Hakk'ın sevgililerinin cezâ-yı ma'nevîleri nefislerinin tebdîl-i ahlâk ve renk ile katl ve Hakk'a kurban oluşlarıdır. Hatta cedd-i âlîleri Hazret-i İsmail aleyhisselâm hakkında bu sır cilvenümâ olmadı mı ki İbrahim aleyhisselâm muktezâ-yı rü'yâ İsmail aleyhisselâmı kurban edecek zannetti. Hâlbuki onun zan ve tabiri gibi değil idi ki âyet-i kerîmede rüyasının sadık olduğuna işaret olunup kendi tabiri sadık olmadığına remz vardır...kurban... ah kurban, işte geldi mübarek kurban... Olsun mübarek ve mesut kurbanın ki Aşçı Dede arz-ı tebrîk ve tes'îd-i kurbân için başın açıp gözlerin kurban gibi göklere dikip bu nutkuyla niyaz eder ki:

130 "Allah cumartesiyi ve perşembeyi kutlu eylesin."

Halk-ı âlem yılda bir kez îd için kurbân eder
Dem-be-dem sâat-be-sâat ben senin kurbânınım

Leşker-i uşşâk kurban parası istediler ki emirnâme-i devletlerinde medyun olduğunuz emr ü iradesine binaen sultân-ı aşktan çıkın çıktı. Huzurdan mı? Hâşâ, yani peygamberân-ı izâm "Ücretimiz Allah üzerinedir" buyurup kavminden ücret talep etmediklerine remz ü işarettir. Öyle olduysa, leşker-i uşşâk da sâye-i cenâb-ı veliyyü'n-ni'âmîlerinde zâhir ü bâtın mazhar oldukları iltifat ve nüvâziş-i bî-gâyât-ı devletleriyle me'cûr ve memnun ve mesut olmakla artık bir diyecekleri kalmayıp "Hâzihi cennâtu adnin"[131] "Fe'dhulûhâ hâlidîne"[132] niyâzıyla hatm-i du'â ettiler azizîm hû. Bâkî dâimî Hâlidî ebedîsin yâ hû. Onun için her hâl ü kârda emr ü fermân senindir, yâ men hû...fî 5 Mart sene 318 [18 Mart 1902]. Fakirleri Aşçı Dede Eskisi.

İşte azizim artık zâhir ü bâtın bir mâni ve mezâhim kalmamış olduğundan o perşembe günü ki bin üç yüz on dokuz senesi Zilka'denin yirmi altıncı [6 Mart 1902] ve bin üç yüz on yedi senesi Şubatının yirmi birinci günü idi, semâhâne-i aşk feth ü küşadıyla teberrüken bizim Hâlid Efendi Meşnevî-i şerîf'i kıraat ettiler. Hikmet-i ilâhî ders birinci ciltte kenîze hikâyesinde Musa aleyhisselâmın kavmi maide talep etmesi hakkında idi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne o yevm-i mübârekte ve icrâ-yı âyîn-i şerîfte mâ'ide-i ma'neviyye nazil olduğuna şüphe yoktur. Hatta hazret-i şeyh merhumun [110] rûhâniyyet-i kudsiyyeleri nüzulüyle dördüncü selâmda manevî sema buyurmuşlardır ki dördüncü selâmda zâhirde kimse meydana çıkıp hazret-i şeyhin makamlarında sema etmemiştir. Ve o akşam fakirleri dergâh-ı şerîfte kalıp akşam taamını canlar ile beraber edip ba'de'l-işâ ism-i celâlde bulunup sair canlara ihsan olunduğu gibi iki adet nezr-i Mevlânâ da fakirlerine ihdâ olunmuştur azizim.

Hazret-i şeyhin meşihatnamesi gelip perşembe gününe tedârikât-ı lâzime icra olundğu sırada fakirlerinin destarım da eski ve rengi bozulmuş olduğundan müceddeden bir destar sarılmasını birâder-i reşâdetleri şahımız Hüsameddin Efendi hazretlerinden niyaz olunmuş idi. Onlar da kemâl-i lutf u keremlerinden eskisinden alâ ve bâlâ olmak ve hazret-i şeyhin destarına benzemek üzere bir destar sardılar ve hem de lâtife olarak "Tam bir nezir isterim" buyurmuşlar idi. Bu lâtifeyi fakir bir büyük fırsat-ı ganîmet ve feyz-i mahz-ı Mevlânâ addederek ve gönül âleminden zuhur eden remz ü işareti bir kâğıda yazarak o gece ellerini takbîl ile kendilerine arz u takdim ettim. Buyurdular ki "Size lâtife olarak söylemiştim." "Aman efendim âcizane olarak takdim ettim, kabulünü istirham ederim" dedim. Ma'a'l-hicâb kemâl-i lutf u keremlerinden naşi kabul buyurdular.

131 "Bunlar, Adn cennetleridir."

132 "Ebedî olarak kalmak üzere buraya girin!" Zümer, 39/73.

Takdim Olunan Pusula Suretidir:

İşbu nezrin efendimizce remz ü işareti sefâ-yı hâtırla sarf etmektir. Fakirlerince olan ma'nâ-yı işâreti ber-vech-i zîr arz olunandır:

Para	kuruşu	
16	68	Üçlere riayeten üç mecidiye beyazlıktır
8	1	Çehâr yâra remzen dört meteliktir
12	0	Aşere-i mübeşşereye işareten bir onluktu İster isen on iki imama dahi remzdir
0	6	Cihât-ı siteye delil bir altılıktır
4	0	Bu dört yoldan gider nezrimiz hakka İki mangıra sattım dünyayı halka Bu dört para adette iki mangırdır. İster isen "mâ nukra" kıraat et; o zaman mana başkadır, yani "dünya nukra değildir" demek olur.
---	---	
76 (?)		

Pusulayı kaybetme
Yolu şaşırıp gitme

Deryâ-yı aşkın pusulasıdır
Sefîne-i muhabbeti sür git durma

Sefîneye "kun" de gemi olsun
Kâf'ile nûn'u beraber et ayırma

Durma git sür muhabbet kemiğini
Ki neşe bundadır aman verme

Sakın verme cânım verme
Aman bu sırrı kimseye deme

Bunun tafsilât ve remz ü işareti erbâb-ı tasavvuf u hakikat vicdanına havale olunmuştur. Ancak bu sırrın bir miftahını eline vereyim de onunla aç [111] kapıyı, gidebildiğin kadar git azizim. O da budur: Gerek insan gerek hayvan kâffe-i zî-rûh iki şey üzerine kavga ve cidaldedir. O da kemik kavgasıdır, bir boğaz kemiği bir de ortadaki kemiktir, yani bu kadar sa'y u gayret, çalışmak, çabalamak bağazını doyurmak, mahudu kemiklendirmek ve onunla madeniyatı tahrik ve karıştırıp cevheri meydana çıkarmaktır. Aman yanlış anlama cevher, ağa azizim, zira insan fi'l-mesel bir cebel-i azîm gibidir. Bunda olan madeniyat ve eşcâr ve esmâr ve envâ'-ı şükûfe, nebatat ve tuyûr ve haşarat ve enhâr lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâdır. Hele cebelin başında iki pınar vardır. Birisinin ismi aşk, diğeri-

nin ismi muhabbet pınarıdır. İşte her daim bu pınarlardan cebelde olan eşcâr, nebatat ve saire saky olunur, sulanır ve beher sene Muharremü'l-harâmın onuncu gününde İstanbul'da Merkez Efendi Tekkesi'nde olduğu gibi bu pınarlardan sel gibi bir mâ-ı lezîz cereyan eder ki işte o su, civarında olan, yanan dağın ateşinin söndürür. Sonra bir seneye kadar yine dağ ateşlenip yanmaya başlar. Yine Muharremü'l-harâmda o dağ böylece söner azizim. Ve bir de bu cebel-i azîmin eteğine karîb iki delik yani iki adet birbirine muttasıl mağara vardır ki oradan cebelde sakin olan ahalinin müzahrefat ve pisliği akar gider. Birisi kâzûrât, diğeri pis bir sudur. İşte bu mağaraya asla takarrüp edip üstünü başını murdar ve pis etme, sakın etme, canım etme! Sakın meyl ü muhabbet verme, aman verme azizim! Yalnız bu cebel-i azîmin şekl ü şemâilini ve renk ü atvârını ve naz u cilvesi ve bâd-ı sabâhın ve rüzgâr-ı nesîmin esmesiyle şükûfelerinin ve eşcârın iki tarafa sallanarak misk ü amber kokularını istişmam ile hayran ve sergerdân nazır olarak Yâ "Bedî'u's-semâvâti ve'l-ardi"[133] diyesin azizim.

Şurasını da izah ve açık söyleyelim ki mezkûr cebelin eteğinde dediğim iki mağaranın birisinin ism-i Fârisîsi kûn, diğerinin ism-i Arabîsi ferctir. Bunlar pislik ve fena su lağımlarıdır. Âkıl olan bunlara takarrüp etmez. Ancak ferc denilen mağaranın yanında bir gizli yol vardır ki eğer sultan şâri'den izin ve fetva alınıp o yola gidersen ve ferc-i dâhile vâsıl olursan, işte o zaman ferec ve meserret husulüyle fercâma nail, nâ-fercâmdan berî olursun. Artık bunda olan neşe ve zevk-i zâhiri asla tarif ü tavsif olunmaz, lakin ehl-i [112] sülûk hakkında bu yol da mesdûddur. Hatta Mevlevî fukaralarından müteehhil olanlar huzûr-ı Hazret-i Mevlânâ icra buyurulan âyîn-i şerîfe dahil olamazlar. Ancak o huzurda tennûre-küşâ olan, ehl-i mücerred zevât-ı kirâmdır.

Sultân-ı Ulemâ-billâh Fehmi Efendi kuddise sırruhu'l-azîz buyurmuşlardır ki "Ehl-i sülûkun helâli olan haremiyle bile ictimaında manevî olan kanatları munkatı olur, terakki edip uçamaz, zemîn-i cismde kalır." Âmennâ ve saddaknâ azizim.

"Peygamberân-ı izâm ve evliyâ-yı kirâm hazerâtı hakkında nasıl olur?" dersen, bunu tafsilâtını Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz hazretlerinin *Fusûsu'l-hikem* nam risalesinden ve "Fass-ı Muhammedî" faslından alasın ve hakîkat-i hâle vakıf olasın. Ancak bir veliyyü'l-kâmil hakkında bir hikâyet istima ettim, onu sana beyan edeyim. Bu zât-ı âlî-kadrin harem-i ismet-penâhîlerine bir hatıra gelmiş ki "Bu zata evliya diyorlar, hiç evliyadan da bu gibi iş zuhur eder mi?" diye. Kadın aklı bu ya, öyle hatırına gelmiş. Hazret ile bir ictimada bu hataın zuhuru nüzulün vakt ü zamanına tesadüf etmesiyle hazret o hâlde hatunun iki kaşı arasına parmak basmış. Nasıl parmağı basmış ise hatunun basar-ı basîreti ve keşfi küşat olup seyr ü temâşâ-yı eflâk ile mest-i lâ-ya'kıl olmuş ve derhâl kıyam edip hazretin iki ayaklarına kapanmış ve istigfâr-ı kusûr etmiş. Hazret hatununa buyurmuş ki "Sen zannetme ki o hâlde avam gibi

133 "Göklerin ve yerin yaratıcısı." Bakara, 2/117; En'âm, 6/101.

cünübüz. Hâşâ tahâret-i ma'neviyye ile tâhiriz" buyurmuşlardır azizim. Bu bahs-i tavîl kapısı açılırsa yol uzun, oraya doğru gider. Korkarım ki yolu kaybederiz, pusulayı şaşırırız.

Gelelim biz bahsimize. İkinci haftadaki icra olunacak âyîn-i şerîfte dördüncü selâmda sultanımız Salâhaddin Efendi hazretlerinin teberrüken sema edip gayrı kimsenin dâhil-i merkez olmaması niyazımı kendilerine arz ettim. Buyurdular ki "Siz bu hafta sema ediniz, biz de bayram gecesi ederiz." Çünkü gelecek perşembe günü îd-i adhâ idi. Binaenaleyh "Bayram gecesi it'âm-ı taâm ile semahane küşat olunacaktır" emirlerine imtisalen o hafta kemâ-fi's-sâbık dördüncü selâmda dâhil-i merkez olarak sema ettim. Bizim Hâlid Efendi o hafta yok idi. Sonra efendi-i mûmâileyhi dairede gördüm. Dedi ki "Siz bu hafta sema etmişiniz?" "Evet, hazret öyle emir verdiler." "İyi ammâ kadınlar demiş ki bak bir kere şeyh efendi merhuma rağmen onun yerinde sema ediyor?" Dedim: [113] "Siz bilirsiniz ki fakir destar sarıp dâhil-i semâhâne olduğum günden vefatı tarihine kadar mürur eden eyyam ki üç seneyi mütecavizdir, bu müddet zarfında şeyh efendi merhum asla sema buyurmayıp külliyen fakire terk etmişlerdir. Ve binaenaleyh her hafta onlara vekâleten, kendime asâleten böyle sema eder idim. Ancak geçen hafta rûhâniyyet-i aliyyelerine ri'âyet-i mahsûsa olmak üzere sema olunmadı ve bir fert makamlarında sema etmeyip orasını hâliyeten hâliye terk olundu ki rûhâniyyet-i kudsiyyeleri orada semâ'-ı ma'nevî buyurdular. Bu hafta da fakir teeddüben sema etmeyip hazret-i şeyhi sema çıkarmak niyet ve arzu olunmuş ise de onlar da teberrüken bayram gecesinde semaa bed' ü mübâşeret buyuracaklarından alınan emir üzerine kemâ-fi's-sâbık sema ettim" dedim. Muaharen işi hazret-i şeyhe arz ettim. Buyurdular ki "Hiçbir kimsenin böyle bir şey dediği yoktur, bilirsiniz ya bu gibi şeyler kimin düzüp koşmasıdır." Evet dedim.

Vaktaki bayram gecesi ki bin üç yüz on dokuzu senesi Zilhicce-i şerîfin onuncu [20 Mart 1902] perşembe gecesi idi, canlar ve bazı ihvân-ı kirâm dergâh-ı şerîfe med'uv olup ba'de't-ta'âm câmi'-i şerîfe gidilip yatsı namazı eda olunduktan sonra ism-i celâl çekilip oradan doğruca türbe-i şerîfe gidilip orada hatm-i kur'ân duası olunup badehu semahane küşadıyla dâhil-i semâhâne olduk. Dördüncü selâmda hazret-i şeyh semaa buyuracakları cihetle hiçbirimiz yani fakir ile Hâlid Efendi yerimizden hareket etmedik ve hazret-i şeyh de biraz postunda manevî teveccüh ve niyazda bulunduğu cihetle sema şürûları teehhür ettiğinden arkamda züvvâr yerinde bizim Mevlevî Kaymakam Vahyî Bey var idi, fakire işaret ettiler ki "Semaa çıkayım." Fakir de onlara işaret ettim ki "Hazret-i şeyh çıkacaktır." Bunu müteakip şeyh efendimiz postlarından hareketle merkez-i dâ'ire-i aşk olan ve peder-i büzürgvâr-ı reşâdetleri makamı bulunan noktada semaa meşgul oldular. Ammâ velâkin ne sema, ne hareket-i aşk, ne çark etmek! Artık kalemen vasf edemem. O kadarcık arz edeyim ki muhakkak muhakkak Cenâb-ı Pîr efendimiz teşrif buyurmuş sema ediyorlar, zira ki hazret-i şeyh onlarda fena olmuş. Halife, müstahlefin aynıdır azizim. Yalnız fakir kendimi zapt edemeyip iki tarafa orsa boca ederek yerimde raks u hareket-i zarûrî ve tabiî ile "Bârekallâh! Maşallah!" diyerek hüzün ile sızlanmakta [114] idim.

Hele hamd olsun ki iş uzayıp fakiri çileden çıkarmadan kudümün sedası kesilip ney "Hitâmuhu miskun"[134] taksimiyle âheste beste sedasıyla, hazret-i şeyh de makâm-ı ma'lûmlarına doğru ric'at u avdetle aşr-ı şerîf kıraat olundu ve cümle can, bûs-ı zemîn ile yerlerine oturdular. Badehu dua olunup demler çekilip baş kesilip semahaneden çıkıldı. Ammâ velâkin hazret-i şeyhin o seması gönül âleminden çıkıp fotoğraf-ı ma'neviyye ile oraya nakş olundu; eyye nakşin! Dede hû, demler, sefalar, aşk-ı muhabbetler müzdâd olsun, erenlerim hû.

Bu fasl-ı mahsûs ise kurban bayramı[nı]n üçüncü cumartesi günü hitam bulmuş olduğundan üçlere ve usul ve kaidemize riayeten ve îd-i sa'îde hürmeten diyelim:

Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren, kesîrâ. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

134 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

BU FASIL SULTÂN-I ULEMÂ-BİLLÂH TESMİYESİNİN ESBÂB-I ZÂHİRİ VE BÂTINIYLA LEDÜNNİYÂTI HAKKINDADIR

Vaktaki Sultan Salâhaddin Efendi hazretlerinin makâm-ı irşâda câlis oldukları hakkındaki fasl-ı mahsûs hitama resîde olduysa gönül arzu etti ki Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin dahi nâm-ı nâmını, cenâb-ı kudsiyyelerine Sultân-ı Ulemâ-billâh tesmiyesinin sebeb-i zâhir ü bâtınıyla ledünniyâtı hakkında dahi kalem-i aşk u muhabbet cünbân-ı cünbüşe gelerek âşıkları raks u semaa getirmek üzere bir fasl-ı mahsûs ile vasl-ı yâra sebebiyet vermek niyet-i hayriyyesiyle arz-ı aşk u muhabbet olunur.

Şöyle ki cild-i evvelde dört yüz elli sekizinci varakada mücmelen ifade ve beyan olunduğu veçhile şeyh-i a'zam ve mürşid-i ekrem ve âlim-billâh-ı efham Mustafa Fehmi Erzincanî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimiz hazretleri ma'iyyet-i gavsiyyelerinde bir gün tenhaca bahçe-i sa'adetlerine ki gülistân-ı hakîkat ve envâ'-ı şükûfe-i ma'rifet ve cennât-ı âliyeden bir buk'a-i mübârekeye gider iken kendilerini fevkalâde neşe-yâb ve makâm-ı huzûr u sürûrda görüp bazı gûne hall-i müşkil sırasında arz ettim ki "Turuk-ı aliyyeden bazı zevât-ı kirâm terakki ederek makâm-ı kutbiyyet ü gavsiyyete nail olurlarmış ve her bir zamanın bir kutbu bulunurmuş" diyerek buna dair bazı [115] izahat niyaz u istirham ettim. Müşarünileyh efendimiz hazretleri buyurdular ki "Evet, buyurduğunuz kutup ve gavs bunlar merâtib-i butûniyyeden birer rütbenin ismidir. Fakat her asırda bir halîfe-i Resûlullâh mevcut olup o bir tanedir, iki olmaz. Onun ismine "ulemâ-billâh" tabir olunur. İşte o zat her asırda turuk-ı aliyyenin birisinden zuhur eder. Allâhu a'lem, bu asırda tarîk-i Nakşbendiyyedendir; oradan zuhur etmiştir" buyurdular. Bunun üzerine bu asi kalben kendilerine teveccüh edip "Âmennâ ve saddaknâ, işte buyurduğunuz ulemâ-billâh bu asırda efendimizdir" diye kalben tasdik ile sırren arz ettim. Sükût buyurup bir şey irade buyurmadılar, zira bazen böyle kalp ile kendilerine arz olunan şeylere "Yok yok, öyle kalbinize geldiği gibi değildir" diye ret buyururlar idi. Buna asla bir şey irade buyurmadılar. Zaten dahi fakire yakîn hâsıl olmakla ret etseler de kabul etmez idim, çünkü güneş gizlenmez. Binaenaleyh tasdikim kat-ender-kat oldu. İşte bundan böyle ulemâ-billâh tabir edersem, ihvânın malûmu olsun ki muradım Hazret-i Şeyh-i A'zam Fehmi Efendi hazretleridir. Şurası da malûm olsun ki ulemâ-billâh efendimize kutup ve gavs tabirleri dahi caiz olur, zira ki merâtib-i butûniyyenin cümlesini câmi olduğu cihetle bu lâfızlar ile de yâd olunur demiş idim.

Şimdi burada bunun zâhir ü bâtın ve ledünniyâtından bahs edelim azizim. Zaten faslımız ve bahsimiz tarîk-i aliyye-i Mevleviyyeden ve neşe ve aşkımız o deryâ-yı bî-nihâyeden ve huzur u sürurumuz Sultân-ı Ulemâ-billâh'tandır.

Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimizin peder-i büzürgvârları "Sultânu'l-ulemâ Muhammed Bahaeddin Veled" bin Hüseyn el-Hatîbî ibn Ahmed el-Hatîbî bin Mahmud bin Mevdûd bin Sâbit bin Museyyeb bin Muzhir ibn Hammâd bin Abdurrahmân bin Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk radıyallâhu ta'âlâ anhu rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecmain. Müşarünileyh Muhammed Bahaeddin Veled, Hazret-i Resûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin âlem-i menâmda verdiği emr-i şerîf üzerine pederleri Hüseyn el-Hatîbî'ye akd ü nikâh olunan Şâh-ı Horasan Alâeddin Muhammed bin Harzemşâh'ın duhter-i pâkîzesinden âlem-i vücûda gelip Sultânu'l-ulemâ iki yaşında iken pederleri âzim-i âlem-i âhiret ve nâil-i rahmet-i rabb-ı ehadiyyet oldular.

Müşarünileyh Hazret-i Muhammed Bahaeddin Veled bulûğa vâsıl ve kendisinde manevî kemâlât ve suverî fezâil hâsıl oldukta "Sultânu'l-enbiyâ aleyhi [116] efdalu't-tehâyâ" efendimiz hazretleri tarafından âlem-i rü'yâda bir hayli zevata sultânu'l-ulemâ lakabıyla telkîb olunmasının emr ü işaret buyurulduğu kütüb-i mu'tebere-i müteaddidede masturdur. Zaman mürur ettikçe ilmi nisbetinde talebesi ve mürîdânı dahi tekessür eylemiş ve nasılsa İmâm Fahreddin-i Râzî ve Reşîduddin-i Fenâyî gibi zevat ile bazı mertebe araları açılmış ve münasebetleri hasebiyle Muhammed Harzemşâh hazretleri de İmâmeyn-i müşârünileyhimâ ile hem-efkâr bulunmuştur. Mamafih Sultânu'l-ulemâ'nın nesl-i pâkinden başka fezâil-i ma'neviyye ve ilmiyesi cihetiyle Şâh-ı Harzem riayet ve ziyarete mecbur olup hatta bir gün şâh-ı müşârünileyh Sultânu'l-ulemâ'nın makâm-ı âlîsine vardıkta züvvâr ve devâbbın kesretle bulunmasını görünce ba'de'l-ku'ûd sûretâ tahsînen ve hakikatte tarizen makâm-ı âlîlerinde "Halkın kesreti o derecedir ki ikametimiz müşkil oldu" diye tarizat ve şübühâtını tefhim ettiler.

Bu vakadan birkaç gün sonra şâh-ı müşârünileyh, Sultânu'l-ulemâ hazretlerine mahsus bir adam gönderip "Şâh-ı Harzem size mülkünü terk ve diyâr-ı âhere azîmetini münasip görür" dedikte Sultânu'l-ulemâ maksadı yeniden his ile "Şah hazretlerinin gitmesi caiz olmayıp bize hâsid sözüyle eza ve cefa kast ettiler. Kendisi istihza veya tahmîk tarikiyle veririz dedikleri mülk-i dünyâ bize lâzım değildir, bî-huzûr olmasınlar, biz gidelim" dedi.

Filhâl tevâbiine sefer tedarikini emreyledi. Sultânu'l-ulemâ'nın sefer tedarikinden şâh-ı müşârünileyh nâdim göründü; ahali ise gayet mahzun ve mükedder kaldı. Her ne kadar Sultânu'l-ulemâ'nın alıkonulması emrinde ricalar olunduysa da mümkün olmayıp yalnız hicretleri sebebinden halk ile şah beyninde burûdet hâsıl olmamak için bir cuma günü halka vaaz ve nasihat ve pazartesi günü üç yüz kadar mürîdân ve telâmîzi ve bir çok deve yükü kitapları ile Bağdat'a müteveccihen Belh'ten hareket ve her eriştikleri diyarda haklarında ri'âyet-i mükemmele icra olunarak bu suretle muvasalat haberi şehr-i Bağdâd'a şayi olunca, Şeyh Şihâbeddin Surûrî hazretleri ibrâz-ı hürmet zımnında piyade

olarak ekâbir ü asâgır-ı Bagdâd ile bi'l-istikbâl muhteremen Medrese-i Mustansıriyye'ye müsâferet badehu Sultânu'l-ulemâ ahâlî-i Bagdâd'a vaaz ve nasihat buyurdular. Sultânu'l-ulemâ Bağdat'ta iken Sultân-ı Rûm Alâeddin Keykubâd müşarünileyhin evsâf-ı cemîlesini işiterek gaibane ez-cân u dil arz-ı muhabbet etti.

Bu cihet dahi ilâve olunur ki bi-hikmetillâhi ta'âlâ çok zaman [117] geçmeden ve Sultânu'l-ulemâ daha Konya'da tavattun buyurmazdan mukaddem Tatar, Horasan ve Belh'i harâb u yebâb eyledi. Sultânu'l-ulemâ Bağdat'tan Hicaz'a azimet ve edâ-yı farîza-i hacc-ı şerîf ile Şâm-ı şerîf'e avdetlerinde Hazret-i Attâr aleyhi rahmetu'l-gaffâr Mevlânâ Rûmî Celâleddin hazretlerini pederleri nezdinde görüp kemâl-i zekâ ve istî'dâdını his ve tahsin ile iltifat ve dua eyledikleri ve hatta Cenâb-ı Attâr, Hazret-i Mevlânâ'dan sinn-i sâmîlerini sual buyurdukta "Hudâ'dan bir yaş küçüğüm" buyurdukları ve "Hudâ" kelimesinin behesâb-ı ebced altı yüz beş olduğu ve vilâdet-i seniyyelerinin altı yüz dört senesi bulunduğunu ima yolunda nükte şeyh-i irfân oldukları rivâyât-ı mevsûkedendir.

Müşarünileyh Sultânu'l-ulemâ tarîk-i Şâm'dan Erzincan'a muvasalat ve Melik Fahreddin'in harem-i ismeti hatunu bina ettirdiği İsmetiye Medresesi'ne nüzul ve ikamet ettiler. Onda çok müddet meks etmeyip Akşehir kasabasına azimet ve oradan Konya'yı teşrif ile hicretin altı yüz yirmi sekizinci senesi Rebiülâhirin on sekizinci cuma günü vakt-i duhâda rûh-ı şerîfleri âlem-i lâhûta pervâz etmiştir. "Rahmetullâhi ta'âlâ rahmeten vâsi'aten."

İşte azizim buraya kadar serd ü beyan olunan mukaddimeden murat ve maksut, Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi Erzincanî kuddise sırruhu's-sâmî efendimizin zuhur ve şems-i duhâ gibi tulû ile cihân-ı cihâniyatı envârıyla münevver eylemesinin zâhir ü bâtın esbapları ile ledünniyâtını ihvân-ı bâ-sefâya arz etmektir. Şöyle ki bundan altı yüz elli sene mukaddem Sultânu'l-ulemâ Hazret-i Muhammed Bahaeddin Veled kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin li-hikmetin Şâm-ı şerîf'ten doğruca Erzincan'ı teşrifleri ve Melik Fahreddin'in harem-i ismetleri hatunun bina ettirdiği İsmetiye Medresesi'ne nüzulleri müşarünileyh Hazret-i Fehmi'nin tohm-ı ma'nevîlerinin o arâzî-i mübârekeye serpip oraya tevdi ve taraf-ı risâlet-penâhîden manevî ihsan buyurulan Sultânu'l-ulemâ hil-'at-ı sa'âdetini müşarünileyh Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimize bi'l-verâset terk ve teberrük etmek içindir.

İşte böyle Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîzi felek altı yüz elli senede ancak meydana getirir de felek de melek de bârekallâh, maşallah der azizim. Sultânu'l-ulemâ o kadar deve yükü kitaplarını yutmuş ve kalb-i şerîfinde levh-i mahfûz gibi nakş ettikten sonra mahv etmiş ve allâme-i asr olduğu hâlde bir talebe renginde nefs-i nefîsini bir paraya almaz bir fakir miskin olmuş mahz-ı abd derecesini bulmuş, fenâ-ender-fenâda daim ve baki iken halka asla renk [118] vermemiş ve sefîne-i aşk u muhabbetini deryâ-yı aşkta istediği gibi enine boyuna sürüp asla bir vartaya uğratmamış, sâhil-i selâmetle vâsıl-ı kûy-ı cânan olmuş, dünya ve mâ-fîhâ emrine münkâd olarak teslîm-kerdân-ı rızâ oldukları hâlde asla hiçbirisine iltifat etmemiş, meydân-ı sehâda Hatim-i Tay

hayran, sergerdân pek geride kalmış, şecaat ve bahadırlıkta felek emsalini görmemiş, hak ile halkın hizmetine leyl ü nehâr kemer-best-i ubûdiyetle kaim olmuş, "Ahsin li-men esâ'e ileyke" hadîs-i şerîfin, "Ve inneke le-alâ hulukin azimin"[135], "Ellezîne yunfikûne fi's-serrâ'i ve'd-darrâ'i ve'l-kâzimîne'l-gayze ve'l-âfîne ani'n-nâsi vallâhu yuhibbu'l-muhsinîne"[136] âyet-i celîlelerinin tamamen mazharı olmuş vâris-i Hazret-i Mustafavî Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi kaddesallâhu sırrahu's-sâmî efendimizdir.

Müşarünileyh hazretlerinin hâl ü şân-ı kudsiyyeleri işbu risalemizi tamamen ve hakken munsıfâne mütalâa eden ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olacağı cihetle bundan başka söz söylemeye hacet yoktur azizim. "el-İnsâfu nisfu'd-dîni"[137] buyurulmuştur sultanım.

Bu yüzsüz asinin mahbûbu olduğu cihetle, gezip gördüğüm yerde mahbûbu medh ü senadan geri durmadığım ve meclislerde Leylâ sözünden başka söz söylemesini bilmediğimden yani "Söyler isen Leylâ sözü söyle, yoksa hâmûş ol" dedikleri gibi işte böyle medh ü senaları sem'-i gavsiyyelerine vâsıl oldukça buna memnun olmadıklarından bir gün bu yüzsüze hitaben ve manevî itâben: "Baba efendi, rica ederim biz satılık değiliz!" buyurdular. Lâkin bu miskin fakir de o derece mahcup oldum ki yerlere geçtim. Fena hâlde sıkılıp kızarıp manevî af ve rahmet-i gavsiyyeleri niyaz ile süt dökmüş kedi gibi önüme bakakaldım azizim. Bunnula beraber yine kendimi zapt edemeyip ara sıra kaçırır idim ve mahbûbumu arş-ı a'lâya kadar uçurur idim. İşte şimdi ise fırsat ganimettir diyerek artık istediğimden alâ ve bâlâ uçururum sultanım. Filhakika müşarünileyh hazretleri Cenâb-ı Mevlâ'nın abdi ise de satılık değildir, zira efendisi onu azat edip kendisine vekîl-i mutlak ve kurb-ı ma'neviyyesine cezb ile âşinâ-yı Hak eylemiştir, çünkü sad hezârân müşahede olunan kerâmât-ı kudsiyyeleri ve remz ü işaretle zuhur eden harikulade ef'âl-ı gavsiyyeleri buna şâhid-i âdildir azizim.

Elhâletü hâzihi tasarruf-ı ma'neviyyeleri ve rûhâniyyet-i kudsiyyeleri kesilmeyip işbu üç yüz on yedi senesi Eylülünde [14 Eylül-13 Ekim 1901] [119] bir gece âlem-i ma'nâda müşarünileyh şeyh-i azam efendimiz hazretlerini müşahede ettim. Elbise-i fâhireleri ki fakirlerine hilâfet ihsân ettiği zaman iksâ ettikleri mavi kaplı kürk üzerlerinde olduğu hâlde dest-i peyvest-i gavsiyyelerine bir ufak demet hatab almışlar, yani Edirne'de dükkânlarda sattıkları beş on değnekten ibaret bir ufat demek hatab ellerinde olduğu hâlde fakirin önümden güzer ettiler. Fakire hiçbir şey irade buyurmayıp yalnız nazar-ı iltifât ile baktılar. Uyandım. Bundan istidlâl ettim ki Allâhu a'lem bu sene Edirne'de kış olmayacaktır, yani cüz'î odun ile irade olunacağına bir remz ü tebşirdir diyerek o sene öyle külliyetli hatab almadım. Ve bu rü'yâ-yı sâdıkayı dahi bazı ihvana söyledim. Filhakika öyle oldu ki yani üç yüz on yedi senesi Eylülünde Şubatı gayesine kadar bir dir-

135 "Ve sen, büyük bir ahlâk üzerindesin." Kalem, 68/4.

136 "O(koruna)nlar bollukta ve darlıkta Allah için harcarlar, öfke(lerin)i yutkunurlar, insanları affederler. Allah da güzel davrananları sever." Âl-i İmrân, 3/134.

137 "İnsaf dinin yarısıdır."

hem kar nazil olmadığı gibi soğuk dahi asla görülmedi, ilâ-mâ-şâallâh üç yüz on sekiz senesi Martı [14 Mart-13 Nisan1902] dahi güzel güzel gelip geçti. Onların her an ve zaman tasarruf-ı kudsiyyeleri bâki olduğunda şüphe yoktur. Ancak bunu arz etmekten maksudum yani bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerini de bu gibi âlem-i gayb havadisinden mahrum etmeyip bir nevi bizimsin âşık diyerek iltifat buyurduklarını makâm-ı teşekkürde arz etmektir.

İşte bu yüzsüz Aşçı Dedeleri, bizzat Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin peder-i büzürgvârlarından ahz-ı tarîk ile onların terbiyelerinde bulunduğuma kasem etmiş olsam, yeminimde hânis olmam azizim. Hâl böyle iken bak bir kere bu yüzsüz asi İbrahim'e ki kemâl-i hamâkat u cehâletimden mi yoksa istidat ve kabiliyetten efzûn gelen enhâr-ı aşk u muhabbetin kûze-i kalbine sığamayıp dolup taşmasından mı nedir bilemem. Yoksa nefs ile şeytanın sûret-i haktan gelip iğvasıyla tarîk-i müstakîmden çıkarıp beri yabana atacağından mı nedir ki ruznamçeciliğinden istifa ve evâd ü ayâlimi terk ederek Konya'ya gidip hücrenişîn-i vahdet olmak üzere Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimizden izn ü ruhsat talep eyledim. Onlar da bu hâl-i hamâkat u cehâletime nîm tebessüm buyurarak buyurdular ki "Konya'da hücre-nişîn olan dedegânın gönüllerine muttali olsanız, bir arpa kadar kıymet tutmaz birtakım şeyler ile mülevvestir, zâhiri öyle güzel gösterir, ammâ bâtını öyle değildir. fakat [120] arzu ederseniz sizin oraya gitmenizden ise Konya'yı buraya getiririz." Ve hem de bir iki ay sonra öyle olduğunu yani haremin Dersaadet'e gitmesiyle fakirin yalnız kalıp hazret-i Hayyât kuddise sırruhu'l-azîzin hane-i sa'adetlerinde yalnız başıma ikame olunması ve bir Mevlevî fukarası da gelip misafir olarak birlikte bir hücrede bulunmamız hikâyeleri evvelce tafsilen arz olunmuştur. Fesubhânallâh huzûr-ı Cenâb-ı Mevlânâ'da ve huzûr-ı vâris-i hazret-i nebevîde leyl ü nehâr mazhar-ı tecelliyât-ı ilâhiyye olup durur iken Konya'yı arzu etmek manası nedir? Ayn-ı hamâkat u cehalettir. Balıklar derya içinde müstagrak-ı deryâ iken deryayı talep etmesi hikâyesi gibidir azizim.

İşte bu risalemiz fakir için de bir güzel muhtıra olmuştur. Buraları okuyup mütalâa ederek vaki olan küstahlıklara ve kusurlara çok çok istiğfar ediyorum. Hazret-i Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin *Futûhât-ı Mekkiyye*'lerinde "Elâ bi-zikrillâhi tezdâdu'z-zunûbu"[138] buyurması gibi zikir ve mütalâa ile zünûbun çoğalması, eski günahların der-hâtır olmasından ileri geliyor. Bu da bir ma'nâ-yı işâret olabilir. Şeyh-i Ekber efendimizin "Elâ bi-zikrillâhi" ilâ-âhirihi kelâm-ı şerîflerinin ma'nâ-yı hakîkîsi; sâlik zikrullâh ile bir makama vâsıl olur ki orada kendisine gurur gelmemek için eskiden etmiş oldukları günahları arz olunur da o salik, kemâl-i hicâbından ufalır ve istiğfar ile "İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî" der azizim.

Evvelce arz u beyan olunduğu üzere Hazret-i Pîr Vehbî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin hâne-i sa'âdetlerindeki hâl-i hayâtlarında ikame buyurdukları hücre-i sa'adet ki Konya'daki hücrelere kıyas olunmaz. İşte vaktin kutbu ve

138 "Biliniz, Allah'ı zikretmekle günahlar çoğalır."

gavsı olan zatın hücresinde ikametle leyl ü nehâr mazhar-ı feyz ü tecellî oluşum, mahza Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin hakk-ı kemterîde olan hüsn-i teveccühât-ı iksîr-âyât-ı gavsiyyeleridir. Hatta bununla istidlâl ederim ki âlemde hasûd olmamak olmaz ki onların da işleri vardır. İşte bu gibi hasûdun, fakiri çekemediklerinden fakir de bazı kere aşkın cûş u hurûşuyla zuhur eden tecâvüzâne hareketimden Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize şikâyet yollu hikâyeler olurmuş. Müşarünileyh hazretleri de kemâl-i lutf u merhamet-i kudsiyyelerinden naşi buyururlar imiş ki "Ne yapalım, bir kere baba ruznamçeci bizim âşıkımızdır dedik; her bir kusurlarıyla kabulümüzdür" buyurmaları üzerine hasetleri on kat olurmuş. Bu haber-i meserret-encâmdan da [121] aşkım yüz kat olurdu azizim. Hatta bir defa da israfımdan arz olunmuş, yani akçe bohça demeyip şuna buna verir idim. Yine müşarünileyh hazretleri buyurmuşlar ki "Ne yapalım, masraflarının önünü almak için bizzat kendisine vekîl-i harçlık dahi ettik ise de olamadı!" Filhakika düyûn-ı kesîreye duçar olduğumdan müddet-i medîde fakirlerine maaş aldırmayıp hazineye terk ettirip fakirhaneye lüzumu olacak her şeyi ma'rifet-i devletleriyle mübayaa olunurdu. Altı ay kadar böyle idare olunup muahharen müterakim maaşım alınıp te'diye-i düyûn olunmuştur. Artık muhabbetlerini tefekkür et ki böyle bir Sultân-ı Ulemâ-billâh, Aşçı Dedelerine vekîl-i harçlık etmiştir. Buna karşılık olmak üzere evkât-ı hamsede ve sair mehâll-ı mübârekelerde her ne zaman el kaldırıp dua edersem, gerek hâl-i hayâtlarında gerek dâr-ı bekâya teşriflerinden sonra bizzat kendilerinin ve evlâd-ı mükerremelerinin ism-i şerîfleri yâd olunarak du'â-yı mahsûs ifa olunur. Ve bundan başkaca tilâvet-i Kur'ân ve sair ile de sevapları rûh-ı pür-fütûhlarına ihdâ olunduğu evvelce dahi arz olunmuştur azizim.

Hâlbuki burası dahi malûm olsun ki Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz böyle yüzsüz asi mücrim adamın dua ve hediyesine muhtaç değildir, ancak bunlar yine fakire ait ve racidir. Fakat kişi sevdiğinin zikrini daima dilinden düşürmez derler. Binaenaleyh onların ism-i şerîflerinin yâdıyla ve evlâd-ı mükerremlerinin hayır dualarıyla gönlüm ferahnâk ve şâd u handân olup mazhar-ı iltifât-ı ma'neviyyeleri olurum. Hatta evvelce zikr ü beyan olunduğu üzere bir gün Şeyh-i A'zam efendimiz aşağı bahçeye teşrif edip hâne-i sa'âdetlerinde bulamadığımdan muntazır-ı cemâl-i bâ-kemâlleri olmuş idim. Teşrif buyurup fakire o kadar yakın oldular ki bir vücut menzilesinde olarak "Ne çok seversiniz bizi!" diyerek mestane ahu gözleriyle gözüme eyledikleri teveccühât-ı kudsiyyelerinden o anda mest-i lâ-ya'kıl olarak hâne-i fakîrîye avdetle müddet-i medîde ağladığımı arz etmiş idim. Hele hazret için leyl ü nehâr ah u enîn ederek ağladığımın hadd ü hesabı yoktur. İşte her ne kazandım ve her neye malik oldum ise bu aşk u muhabbetle ağlama sayesindedir azizim.

İşte zâhir de olan terakkiler bu sayede değil midir? Evvelce arz olunduğu üzere taraf-ı fakîrîden bi-hasebi'z-zâhir asla bir tarafa iltica ve rica ve bir esbaba teşebbüs olunmaksızın zuhurat olarak inha olunup rütbeler alınması ve bu defa da rütbe-i ûlâ [122] sınf-ı sânîsi makâm-ı seraskerîye yazılması o sayede değil midir? Yani vaktiyle gözyaşı tohumu sahrâ-yı vücûtta olan aşk u muhabbet tarla-

larına serpilip zamân-ı zuhûru geldikçe rebîü'l-akdes-i ma'nevî ve şems-i hakîkat-i rabbânî olan Sultân-ı Ulemâ-billâh Hazret-i Fehmi cânib-i seniyyü'l-cevânib-i butûniyyesinden bahş olunan feyz-i tecellî-i subhânî sereyânıyla cilvenümâ olan âsâr-ı rahmet-i ilâhiyye ve atiyye-î lem-yezelî değil de ya nedir azizim?

İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere kişi kendi kusurunu bilmek gibi irfan olmaz. Evet halkın iyi veya kötü demesinden sana bir zarar ve ziyan ve bir fayda olmaz, çünkü sen kendini halkın bildiği gibi değil, iyi bilirsin. "el-İnsâfu nısfu'd-dîni" buyurulmuştur. İnsaf eder isen bilirsin indallâhta olan kadr ü menzilinin derecesini; kimseye sual etmeye hacet yoktur. İşte lehu'l-hamdu ve'l-minne bu yüzsüz asi mücrim Aşçı Dede kulları da ne derecede yüzsüz asi günahkâr olduğumu bilirim. Hani ya hazmen li-nefsihi birtakım sözler yok mu? Yok yok, hakîkat-i hâl budur ki defter-i usâtın birinci numarasını almışım. Lâkin itimat ve istinadım "Şefâ'atî li-ehli'l-kebâiri min ummetî"[139] hadîs-i şerîfinedir, zira dâ'ire-i ismette ancak enbiyâ-yı izâm hazerâtıdır. Haydi farz edelim ki hiçbir günahın yoktur; "Vucûduke zenbun lâ yukâsu aleyhi zenbun âheru"[140] nutk-ı şerîfini ne yapalım ki Cenâb-ı Hakk'ın varlığına karşı sen de bir varlık meydana koymuşsun azizim. Buraları uzun bir bahistir. İşte hasbe'l-beşeriyyet sadır olan kusûr-ı günâhlara da derakap nadim ve pişman olunup istiğfar olunmak üzere erenler tarafından hemen telgraf çavuşlarıyla telgraflar ve emr ü irâde-i ma'neviyyeler zuhur eder. Bu da zincirimiz bir ucu erenlerin dest-i gavsiyyelerinde olduğuna remz ü işaretle bir tebşîr-i ma'neviyyedir azizim.

Hatta fî 28 Zilka'de sene 1319 [8 Mart 1902] ve fî 23 Şubat sene 317 cumartesi günü kışlalar ittisâlindeki mîrî hamamın memuru Kolağası Boşnak Mehmed Efendi oğlumuz ihvân-ı tarîkat-ı aliyyeden ehl-i hâl bir zattır, yevm-i mezkûrde hamam dair bazı şeyler sual etmek için şu'be-i fakîrîye geldi. Sual ve cevaptan sonra elinde bir kâğıt alıp fakire vermek arzu ediyorsa da birden bire vermeye cesaret etmediğini hissettim, çünkü kapıya doğru gidiyor, tekrar avdet ediyor. Her ne hâl ise kapıdan geri dönüp yanıma geldi. Dedi ki "Ne güzel yazmışlar bu beyti, nazar buyurun bu gibi şeylerden [123] memnun olursunuz" diyerek elindeki kâğıdı fakire verdi. Derakap kâğıdı açtım. İşte bu ibare yazmış olduğunu gördüm: "Tövbe kökünü istiğfar yaprağıyla kalp havanında tevhit tokmağıyla muhkem sahk edip insaf eleğinden eleyip göz yaşıyla ıslatıp muhabbet balıyla karıştırıp aşk ateşiyle pişirip subh u mesâ istimal olunursa şifâyâb olunur." İşte bu kadar yazılmıştır. Hemen bunu okur okumaz dünkü cuma günü aşkımın taşkınlığıyla tecavüzane olan hareketimden dolayı giriftar olduğum emrâz-ı ma'neviyyenin tedavisi hakkında tabîb-i ilâhî tarafından tertip ve irsal olunan reçete olduğunu anlayıp derhâl yerimden kalkıp mumaileyh Mehmed Efendi ile musafaha olunup el öpüştük ve fevkalâde izhâr-ı memnûniyet ile

139 "Ümmetimden büyük günah sahiplerine şefaatim vardır." *el-Mucemu'l-evsat*, c. 4, s. 43, no: 3566; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 10, no: 1557; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 252, no: 597.

140 "Senin varlığın başka bir kabahatin karşılaştırılamayacağı bir kabahattir."

teşekkürler ettim. Efendi-i mûmâileyh de îfâ-yı vazîfe-i ma'neviyye etmiş olmasıyla durmayıp gittiler. Fakir yerime oturup Cenâb-ı Hakk'a sad hezârân hamd ü senalar ile erenlere arz-ı ubûdiyyet için teveccüh ve rabıtaya vardım. Esnâ-yı râbıtada sayha zuhur etti. Şimdiye kadar şubede bu gibi şeyin adem-i zuhûrundan dolayı efendiler birbirlerine bakakaldılar. Bir müddet sonra başımı kaldırıp efendilere hitaben dedim ki "Bu sayha dervişlerin aksırığıdır, nasıl ki insanın aksırması gelip men' edemediği gibi işte dervişlere de bazen böyle bir sayha ve cezbe gelip kendisi zapt edemeyip ihtiyarsız öyle bir seda zuhur eder" dedim. İşte bundan anlaşıldı ki mumaileyh Mehmed Efendi erenler tarafından memuren gelmiş ve af ve gufrân-ı ilâhiyyeye mazhar olduğumuzu tebşir etmiştir.

Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizden bazı kere bu gibi sayha zuhur eder idi. Fakirde de onlara taklit olarak ara sıra namazda ve böyle rabıtada ve huzûr-ı tâmmın zuhurunda sayha ederim. "[İnneme]'l-ilmu indallâhi"[141] Bu sayhanın hakîkat-i hâli huzûr-ı tâmmın zuhuruyla iltifât-ı ma'neviyyenin bahş u atiyyesi demektir azizim. İşte elhâletü hâzihi zuhur eden müjde ve tebşîrât-ı ma'neviyye vaktiyle zer' olunan tohm-ı aşk u muhabbet-i ezeliyye saye ve sermayesi değil midir? Evvelce arz olunduğu üzere bir gün Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz bahçe-i sa'âdetlerinden cereyan eden sudan abdest alırlar idi. Fakir de havlu elimde arkalarında durur idim. Havluyu kemâl-i aşk u muhabbet ile verdim. Mübarek vech-i sa'âdetlerini silip fakire teveccüh ve tebessüm edip buyurdular ki "Maaşınız iki bin kuruş da olur, atiyye-i ilâhiyyeye nihayet [124] yoktur. On bin kuruş da olur. lâkin siz ve Hâlet Paşa yine borçlusunuz." Yani borçtan kurtulamazsınız remz ü işaretini verdiler. Ve bu nutk-ı gavsiyyelerini muahharen müşarünileyh Hâlet Paşa merhumun Suriye valiliği ile Şam'a teşriflerinde arz etmiş idim. Buyurdular ki "Şeyh efendimiz hazretleri böyle nutuk ve irade buyurduktan sonra artık mümkün müdür borçtan kurtulmak" dediler. Filhakika paşa merhumun sehası fevkalâde idi, maaşı idare edemez idi. İşte Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin fakirleri hakkında olan nutk-ı gavsiyyeleri zamân-ı zuhûru henüz gelmemiştir ve gelmesi dahi bi-hasbe'l-beşeriyyet arzu olunmuyor ki risalemizde evvelce arz olunduğu üzere Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin ashâb-ı kirâmdan bir zata "Sen Mısır'a âmil olacaksın" iradeleri üzerine muharebede kendisinin mancınık ile kale derununa atılmasını ashaba söylediği ve henüz Mısır'a âmil olmadım, vefat etmem" demesi hikâyeleri söylenmiş idi. İşte fakir de daha on bin kuruş maaş almadım diye teselli oluyorum azizim. Her ne zaman bu maaşa nail olur isem artık ney ve kudümümüzü toplayıp kitabımızı bürüp katlayıp "Hitâmuhu miskun"[142] nidasıyla bu dünyaya elveda diyerek muntazır-ı cemâl-i bâ-kemâl-i hazret ve da'vet-i cenâb-ı ehadiyyete icabet ile deryâ-yı rahmet ü gufrâna dalmaya hazır ve amade olmak üzere tamamıyla kâffe-i a'zâ ve kuvâ-yı cismâniye ile Cenâb-ı Hakk'a ve erhamü'r-râhimîn olan hazret-i zülcelâl ve'l-

141 "Bilgi, ancak Allah katındadır." Ahkaf, 46/23; Mülk 67/26.

142 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

ikrâma müteveccihen dünyanın sözünden ve özge yüzünden külliyen fariğ olup vaki olan kusurlara çokça çokça istiğfar ve tövbe ve nedamet ile rabıta ve zikrullâha müdâvemet ayn-ı farz olacağından işte şimdiden dahi hem bu faslın hitamıyla alelusul zikrullâha ve hem de niyet-i mezkûrenin hüsn-i kabûlüne fatiha makamında diyelim: Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ, ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

BU FASIL RÜTBE-İ ÛLÂ SINF-I SÂNÎSİ TEVCİHİ HAKKINDADIR

Evvelce arz u beyan olunduğu ve risalemizin ikinci cildinin 577. sayfasında tafsilen zikri sebk [125] eylediği üzere üç yüz on beş senesi Martında [Mart 1899] rütbe-i sâniye mütemayizliği tevcih ve ihsan buyurulduğu sırada refîka-i fakîrî hanımın görmüş olduğu rü'yâ-yı sâdıkası şöyle ki kendisi âlem-i ma'nâda Edirne Mevlevîhanesi'nde bulunmuş. Fakir de semahanede yeşil tennure giyip sema edermişim. Fakat iki kolumun üzerinde ve bir de başımda beyaz tennure giymiş birer Mevlevî de fakirle beraber sema ederlermiş, yani üç can, fakirin kollarıyla başım üstünde sema ederlermiş. Refikam, yanında olanlardan sual etmiş ki "Böyle efendinin kolları ve başı üzerinde sema ediyorlar, bunlar efendiye zahmet ü meşakkat vermez mi?" diye. Demişler ki "Hayır, bunlardan efendiye bir zahmet ü meşakkat gelmez." Çünkü bunlar sema etmiyorlar, yalnız fakirin semasıyla bunlar da beraber sema eder gibi tennureleri açılıp devr ediyorlarmış. Sonra sema hitam bulup derakap orada mütemayizlik elbise-i resmiyyeyi getirip semahanede fakire giydirmişler ve belime kılıç kuşatmışlar. Refikam kendi kendiye demiş ki "Acayip, efendi daha kılıç almamış idi, nereden bulmuş?" diyerek bu hâlde uyanmış ve bu rü'yâ-yı sâdıkayı fakire söylemiş idi.

İşte o zaman bilmiş idim ki bu rü'yâ-yı sâdıka bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye bir tebşir ve müjde-i ma'neviyyedir ki üç rütbe daha alacağım. Biri rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsi, diğeri rütbe-i ûlâ sınf-ı evveli, üçüncüsü de rütbe-i bâlâdır. Ve bunlar mahza sâye-i Cenâb-ı Mollâ-yı Rûm'da bir atiyye-i ilâhiyyedir demiştir azizim. Bunların zahmet ü meşakkat vermesi de a malûm ya kalbe alınmamasıdır, zira ki bu bir elbise-i resmiye-i müste'ârdır, yani tellâlın arkasına alıp mezat ettiği elbise gibidir. Kim bir daha der ise oraya teslim eder, kendi malı değildir ve bundan da tellâla bir zahmet ü meşakkat-ı kalbiyye hâsıl olmaz ki "Eyvah elbisemi gayra teslim ettim" diye azizim.

İşte şimdiden başladık beşer beşer çekmeye; yok yok üçer üçer çekmeye. Beşer, evlâd-ı âl-i abâ işaretidir. Bunları çekmek bu makama vasıl olmak muhaldir. Lâkin üçer üçlere remz ü işarettir. Bu makamı çekmek ve vasıl olmak mümkündür. İşte üçün birini aldık ki rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsidir azizim. Bunun da esbâb-ı zâhirîsi işbu cild-i sâlisin 84. sayfasında [126] arz u beyan olunduğu üzere Edirne Mevlevîhanesi'ne postnişin olan ruhumuzu sultanımız Salâhaddin Efendi hazretleri hakkında olan âcizane, fakirane hizmet ü ubudiyet mukabelesinde Hazret-i Pîr efendimizden ihsan buyurulan bir bahşiş-i ma'neviyyedir. "Hâzâ min fazli rabbî."[143]

---

143 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

Rütbe-i mezkûrunu tebşiratı hakkında Dersaadet'te bulunan üvey oğlum İsmail Efendi'den alınan mektup ve ona dair olan ahvâl ve rumûzât-ı ma'neviyye şöyle arz olunur ki bin üç yüz yirmi senesi Rebiülevvelin yirmi altıncı [2 Temmuz 1902] ve bin üç yüz on sekiz senesi Haziranın on dokuzuncu çarşamba gecesi âlem-i ma'nâda gördüm ki fakirleri bir büyük bahçede gül ve gülistan içinde bulundum. O bahçe içinde ta'allukât-ı âcizîden imiş bir hatun vefat etmiş, onun cenazesine pek çok kadınlar hazır olmuşlar ve bunlar güya düğüne gider gibi cümlesi giyinmiş kuşanmış, zinetlenmiş hanımlardır. Bunlardan birisi fakirin yanıma gelip cebime bir elmas broş gibi gayet mükemmel bir mücevher çiçek iğne koydu ve elimi öpüp "Dua ve teveccühât-ı aliyyenizi rica ederim" dedi. Fakir de "Estağfurullâh, etmeyin, âciz bir fakirim!" dedim. Ve cenazenin gasl olunduğu yerde tabutun üzerine örtmek için sofralar etrafına keşîde olunur, usûl-i atîka, etrafı sırmalı peşgir cinsinden olmak üzere bir büyük ve gayet uzun harir peşgir uzatıyorlar. Lâkin peşgirin bir ucu göklere doğru gitmiş, fevkalâde uzundur ve tabut da öyle semaya doğru çıkıyor, uzundur. Oradan bir ebniye içine girdim. Ebniyenin divanhanesinde ve minder üzerinde serâpâ diz-be-diz, omuz-be-omuz oturmuşlar. Güya kırklar imiş. Fakir de bir adamlık boş bir yer var, orada ayak üzerinde duruyorum. Güya oraya da fakir oturacakmışım. Ebniyenin karşısında bir minare vardır. Bir adet kandil yakmışlar, güya sabah vakti imiş ve ramazanın ilk günü imiş. Sonra onlardan birisi fakire hitaben diğerlerine diyor ki "Bunun dervişliği, şeyhliği yoktur, yani sülûk görüp terakki edenlerden değildir. Her nasılsa vaktiyle erenlerin kabulü olmuş bir adamdır!" dedi. Rüya bu ya doğrusu bu sözden gönlüm incindi ki bunca zamandır, dervişler, şeyhler ile düşüp [127] kalkıp şimdi bunların arasına konulmamış gibi hatıratla beraber daha o yere oturmaksızın uyandım azizim.

Sabahı yani çarşamba günü şubeye geldim. Bu rüyayı bizim Âsım Efendi oğlumuza nakl ü hikâye ettim. "Bakalım bir şey vardır, ammâ nedir? Hayır olsun!" dedi. Öyle namazından sonra bizim İkinci Şube Müdürü Hâlid Efendi canımız teşrif buyurdular. Ara sıra teşrif ederler idi. Sigara verdim. "Meşrubattan ne emredersiniz?" dedim. Buyurdular ki "Yok, bu gün ben ısmarlayacağım" deyip kahveciye emir verdiler. "Bize benden olarak iki adet limonata getir." İki üç dakika sonra postacı bizim Musevî Kemal geldi. Dersaadet'teki üvey mahdumum İsmail Efendi'den bir mektup verdi. Açtım, yazmış ki "Pazartesi günü akşamı Komisyon Kâtibi İhsan Bey'i köprü başında gördüm. 'Tesadüfümüz pek güzel oldu' dediler. 'Pederiniz efendi hazretlerine mektup yazınız, ellerinden öperim, rütbesi arza gitmiştir. On beş yirmi güne kadar arzdan gelir, gazeteler de yazar' dediler." Târîh-i mektûb fî 18 Haziran sene 318 [1 Temmuz 1902]. İşte bunu okur okumaz ihtiyarsız hemen kıyam edip Hazret-i Pîr efendimize makâm-ı teşekkürde sema ettim. Mumaileyh Hâlid Efendi, Âsım Efendi'ye dedi ki "Yine bir şey vardır, bakalım nedir?" Semadan fariğ olup mektubu kıraat ettim. Buyurdular ki "Buradan mı yazılmış idi?" "Evet" dedim. "Ne vakit?" dediler. "Ramazân-ı şerîften evvelce idi" dedim. İşte fakir bu kadar dedim, bundan başka kelâm söylemedim. Ancak mumaileyh Hâlid Efendi biraderimiz göz yumup ağız açıp buna dair yani vaktiyle kendisine vezne

müdürlüğü verilmiş iken emirnamesi mühürden geri döndüğü ve dünya bir cîfe olup talipleri kelb olduğu, artık ne kadar buna dair hasûd sözleri var ise cümlesini söyledi. Fakir de yalnız müstemi'înden olarak tasdikten gayrı bir şey demedim. Velhâsıl yarım saat bu gibi hasûdâne sözler ile kemâl-i ıztırâbla avdet ettiler. Ferdâsı perşembe günü tennure giyip visalimizden ba'îd oldular ki Sultan Veled devrinde karşı karşıya gelip birbirimize baş kesmeyelim. Ve haremleri dahi o gün bizim refika ile beraber oturmayıp başka odada oturmuş. Fe-subhânallâhu ta'âlâ çok garip ve acîb bir hikâyedir. Hâlbuki bunun ledünniyâtı budur ki fakirlerine ihsan olunan rütbe-i zâhire [128] Hazret-i Pîr efendimizin ihsanları olduğu için Hazret-i Pîr tarafından fakiri tebrik için gönderilmiştir ki hatta limonata ısmarlardılar, çünkü fakir daireye geleli altı sene oldu, asla hiçbir gün Hâlid Efendi bu muameleyi yapmadı azizim. Ve bir de buna işaret oldu ki yani Hazret-i Pîr efendimiz tarafından manevî kendilerine denildi ki işte bu gibi hasetten geç, zira ki bir kapını bendesisiniz. İşte kapı yoldaşlığı cihetle mahsus seni gönderdim ki bu muamelenin ledünniyâtını anlayıp ve limonata almanın mana ve sebebini bilip bu gibi hasetten fariğ olup vaz geçesin manasına remz ü işarettir azizim. Hatta bu sözümü reşadetlû Salâhaddin Efendi hazretleri dahi tasdik edip "Evet, öyledir, Hazret-i Pîr mahsus göndermiştir" buyurdular mevlâna.

Çocuklukta mektepte *Avâmil* okur iken okuduk, asla hatırımdan çıkmaz: "Kullu hasûdin muhrikun haseduhu amelehu."[144] Âmennâ ve saddaknâ. Lâkin azizim, şurasını da arz edeyim ki bu âlem-i zahîr ü şuhûdda bu gibi hussâdın da vücudu lâzım ve lâbüddür ki bunların da bu âlemde işleri ve hizmetleri vardır. Nitekim işbu risalemizin 120. sayfasında zikr ü beyan olunduğu üzere bu gibi hussâdın sayesinde terakki olunur, yani onların hasetlerine ve hasûdâne olan sözlerine sabr ve tahammül olunursa elbette mukabelesinde bir lutf ve iltifât-ı ma'neviyyeye nâil olunur. Hussâdın hasetleri arttıkça iltifât-ı ma'neviyye dahi tezayüt eder. İşte sana bir iltifât-ı ma'neviyye daha azizim:

Şöyle ki işbu arz u beyan olunan tebşirattan on gün sonra yani bin üç yüz on sekiz senesi Haziranın yirmi dokuzuncu [12 Temmuz 1902] cumartesi günü yazılıp otuzuncu pazar günü elimize vasıl olan üvey mahdumum İsmail Efendi'nin mektubunda refikası Huriye Hanım'ın hem ziyaret hem de biraz tebdîl-i havâ etmek üzere bu pazar gündüz treniyle Edirne'ye hareket edeceği berâ-yı mu'âmelât arz olunur diye yazmış. Tesadüfî olarak pazar günü alessabah da Cisr-i Mustafa Paşa'da ki Süvari On İkinci Alayında müstahdem mûmâileyhânın kardeşi bizim İzmirli Hüseyin Efendi de Cisr-i Mustafa Paşa'dan memuriyet ile Edirne'ye gelmiş. Fakirhanede biraz muhabbet olunup çarşıya gitmiş. Fakir de şubeye geldim. Bir müddet sonra postacı Musevî Kemal gelip mezkûr mektubu verdi, okudum. İşi anladım ki yine bizi birtakım [129] masrafa sokmak için bu sefer de haremini gönderiyor. Daha bundan on beş gün evvelce kendisi mezunen buraya gelmiş ve birkaç yüz kuruş çarpıp gitmiş. Şimdi de iki

144 "Bütün kıskançların kıskançlığı amellerini boşa çıkarır."

çocuğuyla beraber haremini gönderiyor. Artık bunlardan bıktım usandım. Bir taraftan maaş alamıyoruz, bir taraftan da bu gibi fazla ve zait masraflar açılıyor. Nasıl edeceğimi şaşırdım diye bizim Mülâzım Âsım Efendi'ye söyleyip birtakım şikâyâtta bulundum. Sonra efendilerden birisini gönderdim. "Şu Hüseyin Efendi'yi bulun bana getirin!" dedim. O da gitti. O şubeden çıktı, arkasından bir çavuş şubeye gelip mumaileyh Âsım Efendi'ye bir mektup verdi. Âsım Efendi mektubu aldı, üzeri kendisine yazılmış bir mektuptur, açıp okumadı, masasına koydu, çünkü bir müzekkire kaleme aldırıyordum, yani fakir söyleyip o yazıyordu. Binaenaleyh mektubu okumadı. Çavuş da ayakta duruyor. Fakir dedim ki "Mektubu aç oku, o adama cevap ver de sonra müzekkireyi yazarız." Mektubu açtı, okudu. Fakire verdi. Fakir de okudum ve işi anladım ki erenler tarafından yine mu'âvenet-i ma'neviyye ve iltifât-ı kudsiyye vardır ve hem de bir nevi fakire itâb u tevbîh vardır. Şöyle ki mektup Cisr-i Mustafa Paşa'da bulunan Nizamiye On Üçüncü Alayın İkinci Taburuna geçen yani üç yüz on yedi senesi martında [14 Mart-14 Nisan 1901] matbaadan verilmiş olan evrâk-ı hesâbiyenin esmânı olan dört yüz kırk yedi buçuk kuruşun çavuşa teslimen gönderilmiş olduğundan böyle bir sene kaldığı için tabur kâtibi efendi ziyadesiyle mahcup olup kusurunun affı için fakire niyaz olunması ve mazbata-i mütekaddimenin iadesi için mumaileyh Âsım Efendi'ye yazılmış bir mektuptur. "Pekiyi zararı yok oğlum, getir paraları" dedim. Çavuş tamamen mecidiyeleri önümdeki masanın üzerine dizmeye başladı. Fakat manevîde itap başladı ki "Koca budala, bizi unutup da birtakım şikâyet kılıklı sözler söylüyorsun! Hangi zaman seni dûçâr-ı zarûret ü ıztırâb ettik? [130] Her ne vakit sıkıldın ise imdadına yetişmedik mi? Sen ara yerde bir vekilharçsın, alan veren başkadır! Koca meczup, al al paraları, hizmetine devam et!" kılıklı remz ü işaretle akçeyi aldım. Mazbatasını iade ettim. "Mahsus selâm dua ederiz kâtip efendiye" dedik. Çavuş gitti. Âsım Efendi şöyle hayran ve sergerdân fakire nazır olduğunu gördüm. Dedim: "Niçin öyle bakıyorsun?" Dedi ki "Nasıl bakmayayım, bu iş fevkalâde taaccüp ve hayretimi mucip oldu ki bir iki saat zarfında cilve-nümâ olan şu hikmet ve tecelliyat bendenizi hayran etti ki Hüseyin Efendi'nin bu sabah gelişi onunla beraber de bir sene kalmış olan akçenin bu saat vürudu yani zâhir ü bâtın olan muavenetin zuhuru sahîh bendenize hayret vermiştir" dedi. Dedim: "Evet, öyle oldu. Lâkin fakir de manevî itap oldu. Kusurlarımıza istiğfar etmek lâzımdır" dedim. Bunu müteakip divanhanede öyle ezanı okunmaya başladı. Zaten müezzin efendi bir asker hafızdır. Evrak kaleminde müstahdem olup sedası fevkalâde güzel olmasıyla taraf-ı fakîrîden mâhiye bir mecidiye verilip öyle ve ikindi ezanıyla canları Cenâb-ı Hakk'ın huzuruna davet eder; fakiri de sahrâ-yı aşka çağırıp salâ eder azizim.

İşte ezan istimaına kemâ-fi's-sâbık rabıta ile Hakk'a teveccüh ettim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne afv u gufrân-ı ilâhiyyeye mazhar olduğuma remz ü işaret olmak üzere istimâ'-ı ezânda sayha zuhur etti. Yine efendiler birbirlerine bakakaldılar, yani mazhar-ı iltifât oldu. "Efendi Baba!" dediler, çünkü evvelce arz olunduğu üzere geçende yine böyle zuhur eden sayhanın ledünniyâtını efendilere

söylemiş idim. Binaenaleyh işe bir derece kadar kesb-i vukûf etmeleriyle daha o kadar mucîb-i ta'accübleri olmadı azizim. "Fe-subhânallâh" dedim.

Gelinim Huriye Hanım sahîhen cennetten çıkmış huridir ki cennette olan huri arkadaşları manevî muavenet ediyorlar, çünkü bundan evvel yani iki sene mukaddem Edirne'ye geldiği vakit yine böyle bir mu'âvenet-i ma'neviyye zuhur etmiştir. Bunun tafsilâtı da ikinci cildin altı yüz altıncı sayfasında masturdur. Velhâsıl cürüm ve isyanım arttıkça Cenâb-ı Hakk'ın deryâ-yı rahmet ü magfireti cûş u hurûşa gelir. Evet öyledir, ammâ velâkin bunun manası başkadır. Sakın olmaya ki günah [131] edelim de deryâ-yı rahmete dalalım deme. Öyle de değil, böyle de değildir. Bu dersi mekteb-i vicdân hocalarından alasın azizim.

Gelelim bahsimize. Velinimetim efendim saadetlû Tahsin Beyefendi hazretleri bundan bir mâh mukaddem tebdîl-i âb u havâ için Dersaadet'e teşrif etmişler idi. Bu defa kaynı mu'âvin-i fakîrî Ziyâeddin Beyefendi'ye yazmış oldukları mektubunda kendilerine üçüncü Osmanî nişân-ı zî-şânıyla, fakirlerine rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsi ve mirim Ziya Bey'e rütbe-i sâlise tevcihi hakkında mâbeyn-i hümâyûn başkitâbetine yazılan tezkire-i resmiyye fî 1 Temmuz sene 318 [14 Temmuz 1902] yevm-i pazartesi gönderilmiş, yani arza gitmiş olduğunu yazmışlardır. Zaten yevm-i mezkûrde öyle ezanı okunur iken rabıtada idim. Kulağım çınladı, lâkin uzunca oldu, yani telgraf-ı ma'nevî telleri seda verdi. "Nedir?" dedik. "Arza gidiyor" dediler. Ezan hitamında namaza gider iken bizim Âsım Efendi'ye dedim ki "Haber aldım, arza gitmiş." O da bir tarih koymuş idi. Çarşamba günü Tahsin Beyefendi'nin mektubu gelip iş malûm oldukta telgrafın sahih olduğunu tasdik ettiler azizim. İster etsin ister etmesin, işte her tarafta gazeteler feryada başladı ki altmış senelik bir emektar efendiye âhir-i ömründe rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsi tevcih olunmuş diye. Filhakika bin iki yüz altmış tarihindedir duhulüm; hamd olsun yetiştiren Cenâb-ı Hakk'a bin üç yüz yirmi senesidir. İnde'l-hesâb sene tam altmıştır... İş bitmiştir... Ömrü yetmiştir... Kendi pişmiştir. Cismi mişmiştir... Gönlü nevcivandır...Sırrı aşkbâzlıktır...Aklı ve fikri leylâda kalmış bir perişandır. Hû azizim, Leylâ sözü söyle, yoksa hâmûş ol sultanım. Buradaki leylâdan iki manaya remz ü işarettir. Birisi malûm ya, Leylâ hanımefendimiz hazretlerinin aşk u muhabbeti sözü, diğeri leyle, geceye mensup olan söz ve aşk u muhabbetler. Ah ah, işte ne var ise bu gecede var. Evlâd-ı Arab'ın savt-ı hasen istimaında aşka gelip "Yâ leyl" diye nida ettiği gibidir. Leyl'den muradı âlem-i ervâhtır. Orayı leyle teşbih eder ki o âlem-i ervâhta huzûr-ı Leylâ'da mest ü hayran olarak "Belî" diye çağırdığı ve ciğerini yaktığı neş'e-i aşk u muhabbettir azizim. Gündüz hırs, tama, gurur; gece rahat, sükûn, huzurdur. Bunların tafsilâtına girişilirse sadetten çıkılır. Hülâsaten bir remz ü işaret edeyim: Sultân-ı Ulemâ-billâh [132] kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri buyurmuşlardır ki "Kişi kendi refikasını dâ'ire-i şerî'atte fevkalâde sevip muhabbet etmeli ki hatta Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinin Hazret-i Aişe radıyallâhu anhâ efendimiz hazretlerine olan hürmet ve aşk u muhabbetleri sırrına yetişip o sırra mazhar olmak için; yoksa hâşâ sümme hâşâ şehvet ve nefis cihetinden değildir" buyurdular, âmennâ ve saddaknâ azizim.

Bir derece daha hakikate girişelim mi? Evet Cezayirli Seyyid Abdulkadir [kuddise] sırruhu'l-azîz hazretlerinin *Mevâkıf* namıyla telif buyurdukları kitâb-ı müstetâblarında buyururlar ki "Sûre-i Tahrîm'de "Ve in tezâherâ aleyhi fe-innallâhe huve mevlâhu ve Cibrîlu ve sâlihu'l-mu'minîne ve'l-melâ'iketu ba'de zâlike zahîrun"[145] âyet-i kerîmesinin ma'nâ-yı remz ü işaretini mülâhaza et ki ezvâc-ı mutahherât üzerine ordu sevk olunuyor. Baş kumandan da Cenâb-ı Hak'tır." Bunun tafsilâtı cild-i sânîde dört yüz altmış yedinci sayfasındadır, müracaat oluna azizim.

Gelelim biz rütbe-i zâhirimizin ilân ve işâ'ası bahsine. "Yâ sabâhe'n-nûr merhaben bike."[146] İşte cuma günü sabahı ufk-ı hakîkatten rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsi tulû edip iklîm-i vücûda bir başka ziya bahş u ihsan etti. Zaten bu ziyayı evvelce almıştık ve onunla önümüzü görerek meşy ü hareket etmiştik ve o sayede bu rütbe ve bu dereceye nail olmuştuk ki o da şubemize ihsan olunan Ziyâeddin Beyefendi oğlumuzdur. İşte Sabah gazetesinin 4586 numaralı ve fî 26 Temmuz sene 318 [8 Ağustos 1902] ve fî 3 Cemâziyelevvel sene 320 tarihli cuma günü gazetesinin bâlâsı ve iptidası bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin ismiyle feth ü küşât olunup o sayfa tamamıyla ve kâmilen tevcîh-i rütbe ile müzeyyen olarak kâffe-i kulûb-ı ihvâna bir başka neşe bahşetmiştir. İkdam gazetesi dahi bu neşeyi bulmak için sa'y u ikdam ederek onun da 2924 numaralı ve târîh-i mezkûr ile müverrah cuma günü gazetesinde kezalik böylece ilân ve işâ'a etmiştir. Evlâd-ı Arab şimendiferin önündeki lokomotife "imâmu'l-katar" tabir ettikleri gibi bu yüzsüz asi de cuma günü gazetelerin iptidalarındaki tevcihata imâmu'l-katar olup sayfanın gayesine kadar ashâb-ı rütbe vagon gibi arkama zincir-veş dizilmiştir. Buna da fevkalâde teşekkür olundu ki lehu'l-hamdu ve'l-minne sürurum bir cemm-i gafîr kulûbun sürûruyla beraber olup [133] bunda olan neşe ve esrar da ehl-i sehânın malûmudur, çünkü ehl-i tarîk olan fukaranın sürûru ve onlara ihsan buyurulan şeyin huzuru elbette min-ciheti'l-butûn bir başka neşe ve feyiz bahş u ihsanıyla mütecellî olur; avamın sürûruna ve onlara verilen şeye benzemez azizim.

Hatta gazetelerin ilânından evvelce yani Temmuzun yirmi ikinci [4 Ağustos 1902] günü Küttâb-ı Askerî Komisyonu Kâtibi izzetlû İhsan Bey'in muavini Muhâsebât-ı Umûmiyye Tahrirat Kalemi İkinci Sınıf hulefasından rif'atlû Memduh Beyefendi oğlumuzun rütbe-i mezkûrun yevm-i mezkûrda irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-sudûruna dair yazmış olduğu mektubu salı günü almıştım. Şöyle ki evlâd-ı Arab'dan bir amâ hafız efendi li-ecli's-seyâhat geşt ü güzârında Edirne'ye gelmiş idi. Bir iki mâh Edirne'de han köşesinde ikametle cevâmi'-i şerîflerde ve cem'iyyet-i mübârekelerde Kur'ân kıraatiyle medâr-ı ta'ayyüş etmekte olup buradan diğer memlekete gitmek üzere ehl-i sohbet ve mürüvvetten ihsan talebinde bulunmuş ise de muvaffak olamadığına ve hancıya

145 "Ve eğer Peygambere karşı birbirinize arka olursanız (bilin ki) onun koruyucusu ve yardımcısı Allah, Cibril ve müminlerin iyileridir. Ayrıca melekler de ona arkadır." Tahrîm, 66/4.

146 "Gününüz aydın olsun, merhabalar"

haylice borcu olduğu gibi nân parası dahi kalmadığına binaen yevm-i mezkûrda şu'be-i fakîrîye geldi. "Buyurun hafız efendi!" dedim. Oturdu, ahvâl-i perîşânını hikâye etti. Fakir de bazı gûne kelâm-ı ehlullâh ve tasavvufa dair şeyler söyleyerek kendisine biraz teselli verdim. Dedim "Mâti', mu'tî; Hak'tır. Mahlûkun elinde bir şey yoktur. Hak erenler yetiştirir" dedim. Tebasından sigara istedi. Dedi: "tütün yoktur!" Bundan anlaşıldı ki biçarenin nân parası olmadığı gibi fevkalâde müptelâ olduğu sigarası dahi yoktur. Gönlüme geldi ki gerçi evvelce fakire ait olan hizmet ifa olunmuş ise de bu defa da bir altılık olsun vereyim. Bu niyet üzere iken şube kapısından Timurtaş Kışlası'ndaki taburun jurnal çavuşu geldi. Kışla bakkaliyesi bedel-i îcârı olan dört adet sim mecidiyeyi bir aydan beridir tahsil edemiyorduk, müste'cir dükkânı kapayıp firar etmiş idi. Her nasılsa bizim Ziya Bey oğlumuzun kayınpederleri Binbaşı Murad Efendi bakkalı buldurup ve dört mecidiyeyi alıp jurnal çavuşuyla göndermiş. Getirdi verdi. Fevkalâde memnun oldum, masanın gözüne koydum. Çavuş gitti. Arkasından [134] mahut postacı Musevî Kemal geldi. Mumaileyh Memduh Bey oğlumuzun mektubunu verdi. Hemen feth ü kıraatle işi anlayıp fevkalâde mesrur olup hafız efendiye dedim ki "Gördün mü bak, erenler nasıl cümlemize imdat edip deryâ-yı sürûra atmıştır!" "Hayır olsun, nedir?" dedi. Dedim: "Rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsi oldum. Dünkü gün irâde-i seniyyesi Bâb-ı Seraskerîye gelmiş. Bu mektupla tebşir ve tebrik ediyorlar. İşte fakir de bunun teşekkürü için size bir mecidiye tütün parası vereyim" deyip mecidiyenin birisini verdim. Lâkin mumaileyh hafız efendi fevkalâde sürurundan nasıl dua edeceğini ve ne yapacağını bilemeyip raks ederek kemâl-i memnûniyetle veda edip gitti. İşte azizim, rütbenin tebşirinden ziyade bu işe fevka'l-had memnun ve mesrur oldum ki rütbenin sadakası olarak böyle bir garîbü'd-diyâr miskine mangır yetiştirdik, çünkü mumaileyh hafız efendi mezun hoca ve kurâ olduktan başka üç bin kadar hadîs-i şerîf ezberinde imiş. Artık buna olan hizmet elbette makbûl-i dergâh-ı izzet olur azizim.

Kusur kalan üç mecidiye ile de bizim mahbûbumuz, ruhumuz mesabesinde olan mumaileyh Memduh Beyefendi oğlumuza da iki kutu badem ezmesiyle misk sabunu hediye olarak takdim olunup mîrimi de o yolda memnun ve mesrur ettim, zira ki İhsan Bey'in zâhir ü bâtın muavini ve mahbûbudur. Elbette âşıkların tebşir ve tebriki mahbûblar vasıtasıyla olur sultanım hû.

İşte bin üç yüz on sekiz senesi Temmuzun yirmi ikinci [4 Ağustos 1902] pazartesi günü rütbe-i fakîrînin irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurulmuş olduğu tebeyyün etmiştir. Zaten Temmuzun birinci [14 Temmuz 1902] pazartesi günü arza gittiği saadetlû Tahsin Beyefendi hazretlerinden tebşir olunmuş idi. Bir pazartesi gitti ve bir pazartesi geldi demektir. Müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretlerinin üçüncü Osmanî nişân-ı zî-şânıyla muavinimiz ruhumuz olan Ziya Beyefendi oğlumuzun rütbe-i sâlisesi dahi mezkûr Sabah ve İkdam'da birlikte yazılmış idi. Bunlara da başkaca tebrik ve teşekkürler olunmuştur. İkdam gazetesini cumartesi gecesi ba'de'l-işâ mücellithane efradından bir nefer fakirhaneye getirdi. Neferi bilmiyorum, o fakiri bilirmiş. Ne ise buna da fevkalâde memnun

oldum ki böyle bir asker nefer tebşir etti diye. Onun da hizmetinde kusur [135] olunmayıp hediyesi takdim olundu. İkdam'ı okuduktan sonra şöyle bir nutuk gönlüme geldi:

Ne kadar sa'y u gayretle eylesen ikdâm
Mukarrerden ziyade noksân olmaz bâ-ikdâm.
El-mukadder lâ yugayyer ve's-selâm.

Âmennâ ve saddaknâ azizim. Cumartesi günü ihvân-ı bâ-sefâ takım takım şu'be-i âcizîye teşrif buyurup tebrik ettiler ve limonata ve sigaralar arz ile gönülleri alınmak üzere zâhir ü bâtın takdîm-i teşekkürât ve tahiyyât ve selâm ile du'â-yı hayriyyeler yâd u tezkâr kılındı. Ferdâsı pazar günü de sultanımız Şeyh Salâhaddin Efendi hazreteri teşrif buyurdular. Artık onlara fevkalâde ta'zîmât u tekrîmât icrasıyla haylice muhabbet olundu ve lâtife olarak dedim ki "Hamd olsun cümle ihvan tebrik ve dualar ettiler, ancak felek kaldı. Zaten şu aralık yağmursuzluktan ahali fevkalâde muztarip olup hatta duaya dahi çıkmışlardır. Ne olur felek de makâm-ı tebrîkte rahmeti inzal etse, o zaman tebrik mükemmel olurdu" dedim. İşte bu niyazımı felek istima ve kabul etmiş ki kemâl-i lutf u merhamet-i felekiyyesinden olmak üzere o gün ba'de'l-asr rahmet-i ilâhiyye nüzule başladı, ta yatsı namazına kadar mümted oldu. Ve kemâl-i sürûr u huzûrumdan Edirne'ye sığmaz derecede fevka'l-had deryâ-yı aşk u muhabbeti cûş u hurûşa gelip artık ne türlü teşekkürât-ı azîme ve ta'zîmât-ı celîle ve secde-i şükr ü senâlar edeceğimi bilemedim, çünkü rahmetin nüzulüne dikkat ettim, öyle bizim bildiğimiz gibi şakırdayıp esip savurup yağan yağmurlardan değildir. Gayet hazin ve yavaş, yerlere içirir gibi kemâl-i huzûr ile nüzul ediyordu ve hatta lisân-ı hâl ile bile felek tarafından tebrik için geldiklerini remz ve ima ediyorlardı azizim. Ey biçare yüzsüz asi Aşçı Dede, mağrurlanma, feleğin böyle iltifatı muhakkak ve muhakkak Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin sâye-i rûhâniyye-i kudsiyyelerindedir, âmennâ ve saddaknâ. Bin kere âmennâ saddaknâ.

Risalemizin cild-i evvelinde 540. sayfasında tafsilen arz u beyan olunduğu üzere Erzincan'daki dergâh-ı Hazret-i Hayyat'ın hîn-i küşâdında Ulemâ-billâh efendimiz dergâh-ı şerîfin avlusunu sulamak için dest-i peyvest-i gavsiyyelerine teneke kovayı alıp sular iken o an ve dakikada dergâhın [136] cirmi kadar bir bulut gelip kemâl-i huzûr ile rahmeti nazil ederek o miktar yeri suladığı gibi bu yüzsüz asi İbrahim kulu da Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin Aşçı Dedesi olduğu şerefe mebni o sultana hürmeten ve ri'âyet-i mahsûsa olmak üzere böyle tebrîk-i rütbe için rahmeti nazil etmiş olur, çünkü aşçısına olan hürmet ü riayet efendisine raci ve aittir sultanım.

Cümlenin malûmu olan şeydir ki Cenâb-ı Hak ezel-i âzâlda ne takdir etmiş ise vakt ü saati geldikte birer esbap yüzünden cilve-nümâ-yı zuhûr olur. İşte fakirin rütbelerim cümlesi ihtiyarım olmayarak zuhurat kabilinden olarak sâye-i erenlerde vakt-i mu'ayyenesinde zuhur etmiştir. Bu da muhakkak iptidâ-yı sülûkumda ve Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimize intisabımda dünya ve mâ-fîhâyı terk ederek aşk u muhabbetle Leylâ kûyuna şitâb ve

manevî olan terakkiyata mükâfât-ı zâhire dahi olsun diyerek mahz-ı lutf u inâyât-ı kudsiyyelerinden vaktiyle dua ve teveccüh buyurularak ihsan u ikram etmiş oldukları atiyye ve ihsanlarıdır ki zamanı geldikçe birer birer zuhur etmektedir. "Hâzâ min fazli rabbî."[147] Şu kadar var ki birer esbaba müstenit olarak zuhur eder, o da içinde bulunduğumuz âlem, âlem-i esbâb olduğundan içindir. Nitekim evvelce zikr ü beyan olunduğu üzere saadetlû Muhasebeci Tahsin Beyefendi hazretleri rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsi olduğu zaman tebrik eder iken kendilerine "Eskiler alayım" diye arz u niyazım üzerine sınf-ı sânî mütemayizliği elbiselerini satın aldığım gibi bu defa da kemâ-fi's-sâbık rütbe-i ûlâ sınf-ı ûlâ oldukları zaman "Eskiler alayım" diye arz u niyaz olunmuştu. İşte öyle oldu azizim. Hatta bu defaki rütbem için kendilerine yazmış olduğum teşekkürnamede ayrıca bir varakaya hikâye-i zarîfe diyerek şu hikâyeyi arz etmiştim.

Hikâye:

Vakt-i evâilde yeniçerilerden bir adamın şuraya buraya hayli borcu olup tediyesinden âciz kalıp bunun bir çaresini aramakta iken ehibbâsından birisi demiş ki "Bu senin borcunun tediyesi kırk sabah Ayasofya Câmi'-i şerîfi'n top kandili altında kırk sabah namazı kılmakla hâsıl olur, çünkü her kim kırk sabah top kandilin altında sabah namazını eda ederse haceti reva ve duası makbul olur" demiş. Bu adam da can u gönülden kabul ederek otuz dokuz sabah [137] top kandilin altında sabah namazını kılmış. Kırkıncı sabah kemâl-i aşk u muhabbetle namaz vaktinden evvelce yani daha ortalık karanlık iken acele sokağa can atıp gider iken esnâ-yı râhta ve karanlıkta bir adama omuz vurup kendisi ve o adam yere yıkılmak derecede sendeleyip ikisinin de başlarında olan kalpakları yere düşer. Yeniçeri derhâl yerden kendi kalpağı zannıyla o adamın kalpağını alıp başına giyip doğruca câmi'-i şerîfe ve top kandilin altına gider. Sabah namazı eda olunduktan sonra muntazır-ı ihsân-ı ilâhiyye olarak oturur. Meğer ki esnâ-yı râhta çarptığı adam Yahudî imiş. Onun kavezasını kendi kalpağı zannıyla başına giymiş. Cemaat görüyorlar ki top kandilin altında bir Yahudî, Müslüman olmuş oturuyor. Herkes kemâl-i memnûniyetle dal kese olup bir hayli akçe yeniçerinin önüne yığılır. Sonra camiin kayyum başısı gelip bu adama der ki "Artık kardeşim, paraları al da git, başının kavezasını değiştir, Müslümanlara mahsus olan sarık ve kavuk al da başına giy" der. O hâlde yeniçerinin aklı başına gelip derhâl başından çıkarıp bakar ki ne bakarsın, Yahudî kavezasıdır. O zaman anlar ki esnâ-yı râhta çarpıştıkları adam Yahudî imiş, aceleten onun kavezasını alıp başına giymiş. Şimdi işi anlayıp gözlerini yukarıya kubbeye doğru kaldırıp Cenâb-ı Hakk'a niyaz tarikiyle der ki "Âmennâ ve saddaknâ, veriyorsun, ammâ Yahudî etmeden vermiyorsun!" dediği gibi âcizleri de eskiler alayım demedikten sonra alamıyorum diye hikâyeyi arz etmiş idim.

Buna cevaben şeref-vürûd eden tahrîrât-ı aliyyeleri dahi buraya derc olunmuştur.

147 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

Sûret-i Tahrîrât:

Nail olduğum nişân-ı âlî-i Osmaniyyenin tebriki ve uhde-i vâlâlarına teveccüh ve ihsan buyurulan rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsinden dolayı tahdîs-i ni'meti ve envâ'-ı nüvâziş ve iltifât-ı aliyye-i mekârim-perverânelerini mutazammın vârid-i dest-i tevkîr olan fî 28 Temmuz sene 318 [10 Ağustos 1902] tarihli tahrîrât-ı aliyye-i mün'imâneleri mütâla'a-güzâr-ı çâkerî oldu. Nail olduğunuz rütbe-i aliyye iktidar ve liyakat ve kıdem-i aliyyeleriyle nâ-mütenâsib olmakla inşâallâhu ta'âlâ karîben merâtib-i âliye ve intihâiyyeye naili-yetleri duasını tezkâr ve hakk-ı çâkerânemdeki eser-i teveccüh ü muhâdenete bilhassa arz-ı şükrân eder ve mübarek ve mukaddes ellerinizi kemâl-i ta'zîm ile takbîl ederek [138] hakk-ı çâkerânemdeki teveccühât-ı âliyye-i mekârim-perverlerinin devam ve bekasını istida eylerim. O bapta emr ü irade hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 30 Temmuz sene 318 [12 Ağustos 1902]. İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi Birinci Şubesi Müdürü Hasan Tahsin.

İşbu tahrîrât-ı aliyyeyi ba'de'l-kırâ'at, "Aferin, sad hezâr tahsin aşkına, muhabbetine, irfanına!" diyerek müdavim olduğum ed'iye-i mahsûsaları tekrar tekrar yâd ettim azizim. Yahudî kalpağı hikâyesinden olmaya ki ihvân-ı bâ-sefânın kalplerine bir hatıra zuhur etsin. Bizler ki bir bağrı yanık âşıklarız, her mezhepte ve her meşrepte mescitte, yatakhanede, tekkede, meyhanede, Kabe'de, kerhanede, âlem-i aşk u mestânelikte yâ hû" diyenlerdeniz azizim.

Risalemizin ikinci cildinde yüz yetmiş ikinci sayfasında tafsilen arz u beyan olunduğu üzere ihvân-ı bâ-sefâdan bir zât-ı âlî-kadr, fakiri rüyasında görüp Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimize arz etmiş. Onlar da rüyanın mukteziyâtından ve kemâl-i lutf u ihsânlarından olmak üzere min-gayr-i haddin kadem-i Musa aleyhisselâmda bulunduğumu makâm-ı tebşîrde irade buyurmuşlar idi. Binaenaleyh zâhirde "Eskiler alayım" demek bâtında "Yeniler alayım" demeyi ve yeni bir rütbeye nail olayım demeyi müstelzimdir ki "ez-Zâhiru unvânu'l-bâtini"[148] buyurulmuştur. Hatta rütbe-i mezkûrun irâde-i seniyyesi pazartesi günü Bâb-ı Seraskerîye şeref-vürûd etmiş olmasına nazaran irâde-i seniyyenin fem-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden şeref-sudûru tabiî birkaç gün evvel olmak gerektir ki mâbeyn-i hümâyûn başkitabetince elbette mu'âmele-i lâzimesini ifasıyla tezkire-i cevâbiyyenin şeref-tastîri zarurî birkaç gün teehhür edecektir. İşte perşembe günü iradesinin taallukunu bundan istidlâl ediyorum ki o günkü âyîn-i şerîfte dördüncü selâmda fakirden başka yani ne şeyh efendi ve ne de Hâlid Efendi semaa girmediler. Yalnız fakir sema ettim, çünkü bunlardan muhakkak birisi sema edecek idi, etmedi. Ve şöyle remz ü işaret oldu ki nail olduğunuz rütbenizin Hazret-i Pîr'e makâm-ı teşekkürde sema ile manevî arz-ı

148 "Dış (görünüş), iç (görünüş)ün göstergesidir." Çeşitli kaynaklarda özlü bir söz olarak geçiyor. *Fethu'l-bârî*, c. 2, s. 225, 226; *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 558, *Tuhfetu'l-ahvezî*, c. 8, s. 158; *Şerhu'z-Zerkânî*, c. 1, s. 479.

şükrâniyyet ü ubûdiyyet için meydân-ı aşk u muhabbet bugün size terk olunmuştur buyuruldu. Ve bunu semahaneden çıktığım anda yolda hazret-i şeyh efendimize arz ettim. Onlar da tasdik ve tebrik buyurdular azizim. Ve rütbenin gazeteler ile neşr ü ilânından sonraki yani o perşembe günü âyîn-i şerîfte ve dördüncü selâmda fakir sema eder iken hazret-i şeyh efendimiz de teşrif buyurup ikimiz sema ettik. [139] Lâkin o sema da asla hiçbir vakit olmamış bir başka sema idi ki hatta mutrip dahi şimdiye kadar istima olunmamış bir başka peşrev çaldı ve pek çok da uzattı, yani o kadar huzur ve neşe ve aşk zuhur etti ki asla kalemen arz edemem. Semahaneden çıktıktan sonra şeyh efendimiz hazretleri buyurdular ki "Şimdiye kadar ne böyle bir peşrev çalındı ve ne de böyle boylu uzunca dördüncü selâm oldu. Mahza bu da Hazret-i Pîr efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyeleri teşrif ile manevî tebrîk-i rütbeniz gibi bir lutf u ihsân-ı kudsiyyeleridir" buyurdular. Âmennâ ve saddaknâ azizim.

Çünkü neyzen başı Şah Hüsameddin Efendi hazretleri li-ecli'l-maslahat Dersaadet'e teşrif edip yerlerine neyzen Hasan Dede'yi tevkîl etmişler idi. İşte bu peşrevi çalan da o zât-ı şerîf idi. Derhâl hücrelerine gittim. Fevkalâde izhâr-ı memnûniyet ile teşekkürât-ı azîme ve aşk u niyaz ettim. Mezkûr peşrevden sual ettim. Buyurdular ki "Atik, pek eski bir peşrevdir. Buna Tatar hüzzamı derler" buyurdular. Dedim: "Aman azizim, bundan böyle bu peşrev bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin peşrevi olsun, yani dergâh-ı şerîfte ve mutrıbda Aşçı Dede'nin Tatar hüzzamı namıyla yâd olunsun ve her ne vakit dördüncü selâmda bu peşrev çalınırsa min-gayr-i haddin lâyık olmayarak nezriniz takdim olunur" dedim. Onlar da memnunen kabul buyurdular. Badehu dâ'ire-i hazret-i şeyhe avdet edip kudumzen başı bizim Kamil Efendi canımızı görüp ber-minvâl-i muharrer keyfiyeti onlara da arz ile bundan böyle bu peşreve Aşçı Dede'nin Tatar peşrevi namı verilerek her ne vakit mutrıbda çalınırsa nezriniz takdim olunur. İşte bu defaki nezir azizim mutrıb canlarına yetiştirin" diyerek niyazlarını efendi mumaileyhe takdim ettim. Badehu huzûr-ı hazret-i şeyhe girdim. Salı Dergâh şeyhi tarîkat-ı aliyye-i Uşşâkiyyeden reşadetlû Seyyid Efendi hazretlerinin yanlarına oturdum. Buyurdular ki "Aman azizim, bugün dördüncü selâmda çalınan peşrev ne idi, şimdiye kadar böyle bir peşrev ne istima ettim ve ne de bir kimseden işittim. O kadar aşk ve cezbe geldi ki hemen kendimi ortaya atıp raks etmeye az bir şey kalmış idi. Hele hamd olsun hitam buldu, fakir de rahat ve sükûn ettim" dedi. Cevabında dedim ki "Bu peşrev, bu yüzsüz asi Aşçı [140] Dede'nin tebrîk-i rütbesi için Hazret-i Pîr efendimizden mutrıba atiyye ve ihsan olunmuş bir remz ü işaretten dolayı çalınmıştır ve Hazret-i Pîr efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyeleri dahi teşrif buyurmuştur. Buna Tatar hüzzamı derler imiş. Bundan böyle Aşçı Dede'nin Tatar hüzzamı namı verilmiştir" diyerek hikâyeyi söyledim. Onlar da bunun için fakiri yeniden tebrik ederek "Ey azizim, bahtiyarsın, bahtiyarsın!" buyurdular. Bu zat ise Uşşâkî meşâyih-ı kirâmından ehl-i aşk ve ehl-i muhabbet olup pek çok remz ü işâret-i sûfiyyeye aşina arif bir zât-ı âlî-kadr olduğundan bu zatın böyle tebriki dahi Hazret-i Pîr efendimizden eski kıtmîrlerine başka bir iltifât-ı ma'neviyye ve kudsiyyedir diyerek artık ne yapacağımı ve ne yolda hizmet ü ubudiyet edeceğimi bilemedim sultanım. Sonra bu Tatar

hüzzamına gönül âlemince başka başka manalar verdim, yani "Tatar Aşçı Dede hüzzamı" denilse de münasiptir ki risalemizde evvelce arz u beyan olunduğu üzere erenlerin çavuşu olduğumuz için bu sofrada erenlerin tatarı, postacısı oluruz, manevî olan emr ü fermanlarını canlara yetişiriz. Veyahut Çağatay lisanınca bir şey kendisine çekmek ve cezp etmeye "tatar" derler imiş. Bu hâlde erenlerin feyz-i ma'nevîlerini çekip cezbe edip canlara bahşederiz demek olup bu hâlde "Tatar Aşçı Dede hüzzamı" denilse de caizdir azizim. Bunların cümlesine de "Âmennâ ve saddaknâ"dan başka sözümüz yoktur. Ve bunlar ihvâna arz etmekten muradım tahdis-i ni'met-i ma'nevî ve zâhirîdir ki böyle yüzsüz asi Aşçı Dedelerine olan iltifât-ı kudsiyyelerine mukabil ne yolda hizmet ü ubudiyet lâzımdır bilemem ve ifasına dahi muktedir olamam. Ancak elde olan sermaye diyelim:

Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren, kesîrâ. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

BU FASIL CEZBEDEN SAHVE GELDİĞİM HAKKINDADIR

Sâye-i cenâb-ı pîrân-ı izâm kaddesallâhu ta'âlâ esrârehumu'l-azîz efendilerimiz hazerâtında nail olduğum [141] rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsine mahsus olan elbise-i resmiyyeyi bin üç yüz on sekiz senesi Ağustosun on dokuzuncu [1 Eylül 1902] yevm-i mes'ûd ki Sultan Abdulhamid Han Gâzî-i Sânî efendimiz hazretlerinin taht-ı baht-ı Osmaniyyeye cülûs-ı meyâmin-me'nûs-ı hümâyûnlarının yirmi yedinci sene-i mübârekesi idi ki iksâ ve lâbis olduğum hâlde âşıkâne ve mestane iki tarafa orsa boca vurarak dâ'ire-i celîle-i cenâb-ı müşîr-i a'zamîye geldim Orsa bocaya sebep ise, resmen elime asa alamadığımdan ihtiyarlıktan neş'et eden bir hâleti, âşıkâne mestane unvanıyla bir süs verdim demektir azizim.

İşte bu hâl ile dolaşmak mümkün olamayıp kör düğüm olarak bir yerde kalacağımı ve tabiî emsallerimiz gibi arabaya râkiben şuraya buraya dolaşılması usûl-ı resmiyyeden olduğunu bildiğimden şimdi kendime bir yâr-ı kafadar arayıp bulmak ve arabaya dahi beraberce binmek lâzım geldi. Gerçi Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi saadetlû Hasîb Efendi hazretleri her cihetle hem-cins yani since, tarîkçe, sohbetçe. Lâkin mahdûm-ı âlîleri Kemaleddin Efendi oğlumuzla beraber arabaya râkib olduklarından orada fakire yer yoktur, zira ki Kemaleddin Efendi-'yi karşımıza almak kemalimize soğuktur. Binaenaleyh dairede komşu ve hemcivâr olan yani şubelerimiz yan yana, kapı kapıya olan levazım tahrirat odası ki müdürü saadetlû Mustafa Fehmi Bey oğlumuzdur. Gerçi hiçbir cihetle cinsiyet yok ise de evvelce dahi arz u beyan olunduğu üzere isimleri Sultân-ı Ulemâ billâh Mustafa Fehmi kuddise sırrahu'l-azîz efendimiz ism-i şerîfine mutabık ve kendisi canımız gibi sevdiğimiz ihvân-ı tarîk-i Mevleviyyeden Miralay Ahmed Bey ki geçenlerde mirlivalık rütbesiyle Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi rütbesiyle can Erzincan'a teşrif etmişlerdir. Onların damatları olduğu ve hem de şube komşumuz bulunduğu cihetle gönül âleminden mîr-i mûmâileyh ile birlikte arabaya râkib olunmasına fetva verilmiş ve bunun üzerine odalarında müstahdem bizim Hafız Mehmed Efendi oğlumuz ki risalemizin celî yazılarını yazmaya manevî memur sır kâtibimizdir, celp edip dedim ki "Araba parası mingayr-i haddin fakirden olmak üzere Mustafa Beyefendi birlikte arabaya binilmesini arzu buyururlarsa minnetdâr-ı lutfları olacağımı arz ile cevabının fakirlerine tebliğini zatınızdan beklerim. Lede'l-arz gelip dediler ki "Ziyadesiyle memnun oldular. Hatta "ihtiyar olsam da gönlüm tazedir" şarkısını [142] arabanın türküsü olmak üzere çağıracaklardır." Cevabında dedim ki "Fakir de bilmukâbele "Mustafam kaşların kara karadır ammâ kara" garbîsini çağırdım. Buradaki şarkî ve garbî rumûzâtıyla şuna işaret ederim ki mumaileyh Mustafa

Bey oğlumuz "Lâ şarkiyyetin ve lâ garbiyyetin"[149] yani ne yeni doğmuş ve ne de gurûba gitmiş, vasat-ı nehârda bir şems-i cân olduğuna ve selâtîn-i atîkadan yani vaktiyle cülûs-ı taht-ı baht-ı saltanat-ı maşûkıyye olup nice bin canlar yakmış ve âşıklar telef etmiş hûn-rîz Türkler gibi bir mahbûb-ı dil-rübâ olmakla bu miskin asi dil-rîşe bu yüzden hem-cins olmuştur, nitekim âşık u maşûk hem-cins olması gibi azizim. İşte şimdi geldi arabaya âşıkâne mestane kurulmasının vakt ü zamanı şahım. Öyle oldu ve temaşa edenler de koca âşık yine bir mahbûb eskisini yakalamış dediler. Sahîhen kaşları bizim Nuri Bey oğlumuzun kaşları gibi hilâle benzer ve yüzü ay gibi leme'ân eder. Sesi, ensesi güzel, etine dolgun bir bey idi. Lâkin ne çare felek bu ya, daima bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye rekabet eder. Tezce elimizden kaçırdık. Badehu arz ederim.

İşte azizim, selâmlık resm-i âlîsinden sonra kışlalar ittisalinde müceddeden bina ve inşa olunan mîrî fırının resm-i küşâdı icra olunacağından elbise-i resmiyyelerimiz ile heyetçe arabalara râkiben oraya gittik. Fırının içerisini temaşa ettim. Gördüm ki fırının üzerinde bir büyük uzun sofa olup oraya sandalyeler vaz'ıyla uzun sofralar küşâde ve etrafına tabaklar konulmuş; altında fırın yanıp hademeler bir taraftan peynirli pideler imaliyle fırında pişirmekle meşguldur. Oradan dışarıya çıktım. Bi'l-cümle erkân ve ümera huzûr-ı cenâb-ı müşîr-i a'-zamîde iki taraflı yer tutup resimlerimizi almak üzere herkeste bir huzur ve sükûn ile durmakta olduklarını görünce fakirleri dahi ikinci safta bizim Hasîb Efendi biraderimizle beraberce durdum. Bu hâlde hâtır-ı fakîrîye meydân-ı haşr ü neşr geldi ve o nazarla halka bir temaşa ettim. Gördüm ki kimisi şemsin hararetiyle yüzünü buruşturmuş, başını önüne eğmiş ve kimisi bilâ-fütûr huzurda durmuş ve herkes kendi ameli muktezasınca bir heyet ve bir dehşet içinde kalmış. Fakirleri ise arkadaki safta mumaileyh Hasîb Efendi kardeşimiz ile yan yana durup kendi yağımız ile kendimiz kavrulup kimseye zarar ve ziyanımız olmayarak şöyle huzûr-ı Hak'ta durur [143] ve fermân-ı ilâhiyyesine muntazır olur gibi durmuş olduğumuzu muahharen müşahede olunan resm-i fotoğrafiden anladık. Hele bizim araba refikimiz Mustafa Bey gayet acip ve garip bir şekil ve heyette durmuş olduğu maatteessüf görüldü azizim. Sonra fırına avdetle tertip olunmuş olan sofralara gidilip orada nefis enfes peynirli pideler ekl ve soğuk limonatalar nûş olunup avdet olundu.

Fe-subhânallâhu ta'âlâ orasını mahşere teşbih etmiş idim. Sahih, öyle oldu, yani arkamızda cehennem gibi fırınlar yanıyor günahımız sebebiyle. Sonra bizi cehenneme gönderdiler. Lâkin mümin ve muvahhid olduğumuz için yine cehennemin üst tabakasında alâ peynirli pideler ile soğuk limonatalar içip günahımız kadar terleyip sonra çıkıp cennet-âsâ olan hanelerimize gittik. Evet öyledir ve pek doğrudur. İşte bunlara azap bu kadar olurmuş. Neden bildiniz azizim der iseniz, Şâm-ı şerîf a'lem-i ulemâsından ve mazinne-i kirâmdan meşhur ve maruf Gözberizâde Şeyh Müslim Efendi rahmetullâhi ta'âlâ aleyhi rahmeten vasiaten bir sabah hâne-i sa'âdetlerine yakın olan hamama teşrif buyurmuşlar. Gidip

149 "Ne doğuya ve ne batıya mensub olmayan..." Nur, 24/35.

görenlerin malûmu olduğu üzere Şâm-ı şerîf hamamlarında makdes tabir olunur bir büyük havuz vardır, her sabah hazneden sıcak su ile doldururlar. Üzerine serçe parmağı kadar daim sıcak su akıp üstünden dahi o miktar su akıp gider. Ekser-i ahâlî doğruca makdese girip orada gusül eder ve üç defa batıp çıkıp oradan taşraya çıkar. Hoca efendi merhum dahi doğruca makdese girip böylece gusül edip dışarıya çıktıktan sonra hamamcıyı çağırıp demiş ki "Makdesin suyunu çok sıcak etmişsiniz, içinde duramadım, çabuk gusledip çıktım. Bu kadar sıcak etmeyiniz, Cenâb-ı Hak müminler için cehennemde tehyie eylediği azap bu kadar sıcak değildir. İşte böylece bilmiş ol" demiş. Elbette yerini de görmüş. Fakir, hoca efendi merhuma yetişip pek çok meclis ve muhabbetlerinde bulundum. Hakkâ a'lem-i ulemâdan ve mazinne-i kirâmdan ve sâdât-ı izâmdan bir zât-ı âlî-kadr idi ve Şamca ve her yerce gayet meşhur ve maruf, cümlenin müsellemi Şeyh Müslim Efendi idi. İşte büyüklüğünün bir nişane ve alâmeti dahi bu idi ki Sultân-ı Ulemâ Mustafa Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Şâm-ı şerîf'e teşriflerinde ulema ve meşâyıh-ı kirâmdan huzûr-ı gavsiyyelerine [144] şitâb edenlerin birincisi ve her cihetle ve hâletle dâ'ire-i kudsiyyelerine kabulünü istirham eden zât-ı âlî-kadrlerden idi. Buralarının hikâyesi uzundur.

Biz gelelim bahsimize azizim. İşte o günkü debdebe ve dârâtımız her nasılsa bizim canımız Hasîb Efendi hazretlerinin gayretine dokunup dairede fakirlerine dedi ki "Sizin Mustafa Bey ile böyle birlikte arabaya râkib olmanızı çekemem, sizi ayıracağım!" diyerek sûret-i latîfede muhabbet ettiler ise de bu lâtife sonra ciddi oldu, yani bir defa birlikte arabaya bindik, daha sonra binemedik. Şöyle ki târîh-i mezkûrdan bir müddet sonra fakirlerinde bir cezbe hâli zuhur ederek kalemde, namazda, meclis ve mahâfilde ihtiyarsız birden bire ansızın sayha etmeye başladım. Bu hâl ile eyyâm-ı resmiyyede bulunmak muhal olmakla ilerideki vilâdet-i hümâyûn yevm-i mes'ûdunda bulunamadığım gibi ramazan bayramı tebrikinde dahi havfımdan elbise-i resmiyye iksâsıyla çıkamadım. Bayram ertesi de mumaileyh Mustafa Bey Yedinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Birinci Şubesi Müdürlüğüyle Yemen'e azimet ederek bir daha araba muhabbetine muvaffak olamadık. Koca eski Şeyh Hasîb Efendi lâtifesi ciddi oldu, yani fakirlerine olan kemâl-i teveccüh ve muhabbet-i kalbiyyeleri agyâr ile hemdem olmaklığıma rıza vermediler.

Mumaileyh Mustafa Bey'in kuvve-i kalemiyyesini ordu-ı mezkûr müşiri Abdullah Paşa hazretleri feriklik zamanında burada iken bilir imiş. Şam'dan Yemen'e gider iken Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi bizim meşhur Aziz Bey oğlumuzu beraber alıp oraya götürmüş ve levazım birinci şube müdürü yapmış idi. Bu kere Aziz Bey'i Hudeyde Mutasarrıflığı ile çerağ edip yerine mumaileyh Mustafa Bey'i inha etmiş, daha irâde-i seniyyesi şeref-sudûr etmemiş idi. Bizim eski muavin İzzet Bey âlem-i ma'nâda görmüş ki zât-ı şâhâne Edirne'ye teşrif ediyormuş. Asker ve halk yollarda muntazır olup zât-ı şâhâne doğruca Mustafa Bey'in konağına gelip oraya inmiş. Bu rüyayı fakire nakil etti. Bundan istidlâl edip mumaileyh Mustafa Bey'e bir tezkire yazdım ki aldığım telgrafnâme-i ma'nevî üzerine "Cümleden evvel me'mûriyyet-i cedîdelerini teb-

rik ederim. İşte bir defa arabamıza râkib olup türkümüzü çağırdığın için erenler tarafından zât-ı âlîlerine bir atiyye-i ma'neviyye olarak böyle bir bahş u ihsana nail olduṇuz. İnşâallâhu ta'âlâ bununla kalmayıp daha ilerisi çoktur" dedim. Bundan bir hafta sonra da irâde-i seniyyesi şeref-sudûr ederek bizzat kendisi şubemize teşrif ile "Rü'yâ-yı [145] sâdıkanız çıktı. Teşekkür ederim" dediler. Badehu bir torba mecidiye yani on üç bin kusur kuruş harc-ı râhını alarak ma'a's-selâm deyip çekilip Yemen'e gitti. Ama makamına yani sandalyesine yine kendi gibi dil-rübâ bizim ruhumuz canımız Nuri Bey'i oturttu; maaşını da bir deliye kaptırdı.

Hikâye:

Bir hatunun bir oğlu var imiş, vefat etmiş. İmam efendi gasl ederken validesi "Ah benim hafız oğlum!" diye ağlayıp feryat edermiş. İmam efendi demiş ki "Hatun, senin oğlun hafız değil idi." Hatun demiş ki "Ah ya hoca efendi, hafız değildi de ya niçin deli idi?"

Sahih hafızlar nedendir bilemem biraz öyle farfari-mizaç, serkeş ve sert ve hiddetli olur. Eğerçi isimleri de Galip olursa artık ber-muktezâ-yı ism herkese galebe etmek ister ve hesapta birinci olduğunu iddia eder ve kaşığı yapar da sapını ortaya getiremez, ammâ getirdim, yaptım zanneder. Kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz azizim.

Şimdi biz gelelim kendi derdimize yani zuhur eden cezbe-i ilâhiyyeye azizim.

Zuhur Eden Cezbe-i İlâhiyye Hakkında

Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi el-Erzincanî (erdir, zinde canı) kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinde ender-i nâdir bazen kırâ'at-i hatm-i hâcede râbıta-i şerîf esnasında kalb-i enverlerinden ve makâm-ı akdes olan gavs-ı a'zâmîlerinden sayha zuhur eder idi. Min-ciheti'l-verâset bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerinde dahi ender-i nâdir olarak dört beş ayda bir kere namaz içinde böyle bir sayha zuhur eder idi. Lâkin hazret-i Gavs-ı A'zam efendimizin sayhalarıla fakirin sayhası arasında beyne's-semâ ve'l-arz fark-ı azîm vardır. Hâşâ sümme hâşâ sayhaları fakirin sayhası gibi tulumbacı narası değildir. Gayet hazin ve sûznâk bir sedâ-yı cân-fezâ idi. Sebeb-i zuhûru ise min-ciheti'r-rûhâniyye bir tecelli ve bir feyz-i ilâhiyyenin kalb-i gavsiyyelerine nüzulü ve bu gibi ahvâl-i tecelliyâttan bir tecellinin bahş u ihsanı ile olur idi. Ve bunu tafsilâtını anlamak arzu eder iseniz risalemizin cild-i evvelindeki 371. sayfasına müracaat buyurulması yani rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberînin meclis-i enverlerine teşrifi müjde ve tebşir eder bir i'lân-ı mukaddes-i ma'neviyyedir azizim.

Biz gelelim kendi naramıza. Bin üç yüz yirmi senesi Cemâziyelâhir [5 Ağustos-3 Temmuz 1902] idi, bir gün öyle namazını dairedeki namaz odasında cemaatle beraber eda eder [146] iken namaz içinde kemâ-fi's-sâbık bir sayha zuhur etti. Zaten imam efendi bilir idi böyle ara sıra sayha ettiğimi. Yine öyle bir

sayha zannetmiş. Fakir de o zanda idim. Şubeye geldim, oturdum. Bir müddet sonra yine bir sayha zuhur etti. Efendiler yüzüme baktılar, yani "Nedir bu?" manasına. Bir müddet sonra kelâm-ı sûfiyyeye dair bir şey söyler idim. Her nasılsa biraz şiddetlice sayha zuhur etmesiyle mu'âvin-i fakîrî Ziya Bey kemâl-i havfından titredi. Odanın dışarısında olan odacı Mehmed de derhâl odaya girdi, "Nedir bu hâl?" gibi. Efendilere dedim ki "Bugün fakire bu hâl neden ârız oldu bilmiyorum." Artık Ziya Bey oğlumuz yine şimdi sayha edecek diye işi gücü terk edip fakire muntazır oldu. Binaenaleyh istimdâd-ı rûhâniyye talep etmek için teveccüh ve rabıta eder etmez artık top atılır gibi sayhalar zuhur etmeye başlayınca yangın bekçilerinin nerede yangın diye koşuşmaları gibi dairede dördüncü şubede Hacı Efendi'nin iklîm-i vücûdunda yangın var diye işiten büyük efendiler ve ale'l-husûs bizim canımız ihvanımız İkinci Şube Müdürü Hâlid Efendi teşrif buyurup "Hayr ola azizim bu hâl? Dördüncü Şube Müdürü Hacı Efendi, horoz gibi ötüyor diyorlar!" diyerek geldi. Efendi oğlumuzun bu kelâmı zâhiren istihza ise de bâtınen bir tebşîr-i ma'neviyyedir. Fakir bâtın cihetini aldım. Cümle ihvânın malûmu olduğu üzere horozların sırları ve manevî işleri ve evsâf-ı hamîdeleri pek çoktur. Tafsilâta hacet yoktur. Mumaileyh Hâlid Efendi ile buna dair bazı şeyler konuştuk. Zaten kendilerinde evvelce Yanyalı Hacı Feyzullah Efendi kuddise sırruhu'l-azîze intisap edip seyr-i sülûkunda böyle pek çok sayhalar zuhur eder imiş. Zaten müşarünileyh hazretlerinin dervişanı cümleten böyledir. Bunun sebebi de evvelce risalemizde zikr ü beyan olunmuştur. Sonra onu terk ile Mevlevî olduğu zaman bu gibi sayhalar kendisinden zail olmuş olduğunu nakl ü hikâye etti. Fakir de dedim ki "İşte zatınız bilirsiniz, bu bapta insanın ihtiyarı elinde değildir." Dedi: "Öyledir." Dedim: "Aksırık gibi birden bire zuhur eder. Aksırıkta bile insan evvelce hisseder aksıracağını, bunda o his de yoktur." Dedi: "Öyledir!"

Fakat esnâ-yı muhabbette esâmî-i pîrân ve sair bu gibi kalbe feyiz ve ziya bahşedecek kelâmlar söylendikçe fakir yine naraları atıyorum. Şubenin dışarısındaki olan zabitan ve saire de "Bu nedir?" diye odacıdan sual edip cevap alıyorlar. Velhâsıl o gün bu hâl ile şubede duramayacağımı anladığımdan [147] "Destûr erenlerim bize izin!" deyip fakirhaneye geldim. Âdet-i kadîme üzerem kırâ'at-ı Kur'an ve zikir ve rabıta ile meşgul oldum ise de ara sıra yine sayha zuhur etmesiyle refikam sual etti. Cevap verdim, lâkin onlar da zuhûr-ı sayhadan ürküp titremeye başladı. Alessabah kemâ-fi's-sâbık civarımızdaki Eski Câmi'-i şerîf'e gittim. Nöbet-i imâmet İmâm-ı evvel Hacı İbrahim Efendi'nin imiş. Fakir de arkalarında durmuş idim. Birinci rekatta zamm-ı sûre sûre-i Mülk idi. Nasıl ki "Tebârekellezî bi-yedihi'l-mulku"[150] dediyse bir sayha attım ki camiin kubbesi çınladı. Yanımda olan adam da ürküp titredi. İmam efendi de ihtiyar, sedası az bir efendi idi, o da kemâl-i havfinden "Ve huve alâ-kulli şey'in kadîrun"[151] âyet-i şerîfinde savtını fevka'l-had yüksek ederek okudu. Namaz hitamından sonra

150 "Mülk (mutlak hükümranlık ve yönetim) elinde bulunan yüce Allah, kutludur." Mülk, 67/1.

151 "O'nun her şeye gücü yeter." Mülk, 67/1.

gerek imam efendi ve gerek cemaat cümleten şöyle bir garip ve acip nazar ile baktılar. Ne çare, elden ne gelir önüme bakıp istiğfardan başka.

İşte azizim bu hâl günbegün tezayüt etti. Buna başka bir mana veremedim. Ancak "ez-Zâhiru unvânu'l-bâtini"[152] buyurulduğu gibi zâhir rütbemizin terfiiyle manevî de bir makâm-ı âlîye atiyye ve ihsan olunmuştur zannederim. Buna da delilim budur ki rütbemizin ilânı günü ihvân-ı bâ-sefâ takım takım gelip tebrik buyurdukları sırada bizim canımız ruhumuz ihvânımız olan İstihkam Kaymakamı izzetlû Vahyî Beyefendi de teşrif buyurmuşlar. Fakat fakiri şubede bulamadıklarından ve müddet-i medîde muntazır olduklarından naşi bir tezkire yazıp avdet buyurmuşlar. Fakir muahharen şubeye geldim. Tezkirelerini aldım.

İşte sûret-i tezkire:

> "Li-ecli't-tebrîk makâm-ı vâlânıza geldim. Zât-ı vâlâlarını bulamadığım için bir hayli de bekledim. Henüz teşrif buyurulmadığı cihetle müsâ'ade-i aliyyeleriyle bir limonatanızı içerek avdet eyledim. Rabbim daha âlî menâsıb ve merâtib ile kadr-i vâlâlarını tezyin ve irşâdât-ı aliyyelerini tezyid eylesin duasını hulûs-ı kalb-i âcizâneme terdîfen yâd u tekrar eylerim. Ferman. Fî 28 Temmuz sene 318 [10 Ağustos 1902]"

Bu zât-ı âlî-kadr müddet-i medîde Konya'da bulunarak huzûr-ı Hazret-i Pîr'e müdavim olduğu gibi kendisini dahi kabul ettirmiş bir âşık-ı sâdık olmakla işte bu zât-ı âlî-kadrin fakirlerine olan hulûsu ve muhabbetleri cihetle duaları olan makâm-ı irşâda sâye-i erenlerde yetişmiş demek olacağım manası verilerek bu bapta pek çok hamd ü senalar eyledim [148] azizim. Evet "Uluvvu'l-himmeti mine'l-îmâni"[153] buyurulmuştur. Kişi himmetini âlî etmek gerektir ki Cenâb-ı Hakk'ın lutf u ihsanına nail olsun.

İşte o gün yine dairede öyle namazı içinde sayha ettim. Yanımda Merkez Kumandanı Fuad Paşa var idi. Ziyadesiyle ürkmüş olduğunu namazdan sonra Muhasebeci Tahsin Beyefendi'ye söylemişlerdir. Artık namazda herkes fakire muntazır olurlar idi ki hangi rekatta sayha edecek diye. Hatta bizim Mülâzım Âsım Efendi oğlumuz dedi ki "Efendim, cemaate gelmeseniz! Zira ki efendiler cümleten ne vakit sayha edecek diye sizinle manevî meşgul oluyorlar." Binaenaleyh namazda yerimi değiştirip bir köşede kılar idim ve yanımda bulunanlar da müteyakkızane dururlar idi. En sonra bir müddetçik de cemaati terk ettim, o da Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi Hasîb Efendi biraderimizin ifadesi üzerine, yani buyurdular ki "Bu hâlin def' ü izalesine kadar yalnız başına eda edin, mazursunuz, zararı yoktur" dediler. Ve öyle ettim. İşte artık duyan, işiten ihvan bir kere şubeye baş vuruyor ve mahsusen kelâm-ı sûfiyyeden bahis ve sual ediyorlar ki fa-

---

152 "Dış (görünüş), iç (görünüş)ün göstergesidir." Çeşitli kaynaklarda özlü bir söz olarak geçiyor. *Fethu'l-bârî*, c. 2, s. 225, 226; *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 558, *Tuhfetu'l-ahvezî*, c. 8, s. 158; *Şerhu'z-Zerkânî*, c. 1, s. 479.

153 "Alicenaplık imandandır."

kir sayha edeyim; öyle de oluyor. Hele bizim velinimet saadetlû Tahsin Beyefendimiz mahdûm-ı âlîleri nûru'l-ayn necabetlû Nâfiz Bey oğlumuz zaten fakire olan muhabbetleri ve dayısı mu'âvin-i âcizî Ziya Bey'e taallukları cihetle kendisinin mensup olduğu levazım birinci şubesine gitmeyip bütün gün akşama kadar şu'be-i âcizîde meşgul olurlar idi. İşte bu sayha onları da ürküttü. Lâkin çocuk bu ya, bununla beraber tek durmayıp fakiri sayha ettirmek için sual ederler idi ki "Canım müdür bey efendimiz, peygamber efendimizin türbe-i sa'âdetleri nasıldır?" Fakir tarif etmeye başlar idim ve esnâ-yı ta'rîfte sayha ederim. Mîrim ürküp titreyerek "Aman azıcık su getirin!" diye su içer ve dimağını eliyle kaldırır ve yanında dayısı Ziya Bey de sıçrayıp "Canım çocuk, ne için böyle şeyleri sual edersin?" der idi. Velhâsıl ahvalimiz müşted oldu, yani ahvâl-i butûn u maneviyyeden söz söylenir ise muhakkak ihtiyarsız sayha zuhur eder idi. Evvelleri şubede işim olmadığı zaman teveccüh ve rabıtada bulunur idim. Sayhanın zuhurundan beri terk ettim, zira ki teveccüh ve rabıtada sayha zuhur eder idi.

Bir gün de efendileri imtihan etmek için intihâb-ı küttâb komisyonuna tecemmü' olundu. Daha efendiler toplanmamış idi. Rüesâ-yı aklâm ile Levazım Reisi saadetlû Ahmed Kemal Paşa hazretleri ve Merkez Kumandanı [149] saadetlû Fuad Paşa orada mevcut idiler. Öyle herkeste bir huzur, sükûnet otururlar iken, bilâ-teveccüh ve-lâ-râbıta nasıl bir sayha ettim ise herkesin renk ve hâli mütegayyir olup öyle hayran bakakaldılar. Fakir de fevkalâde mahcup oldum. Levazım reisi eksik olmasınlar derviş-mizâc idiler, buyurdular ki "Hacı Efendi, derviş aksırması, değil mi?" "Evet paşa efendimiz, artık tekaüt olacağım başka çarem yoktur" dedim. Velhâsıl büyük ve küçük bilmeyip her nerede olsam ister kelâm-ı sûfiyyeden bahis olunsun, ister olunmasın, vakt ü saati geldikçe sayhalar zuhur eder idi. Hele her sabah namazında namaz içinde imam efendi öyle uluhiyyeti müş'ir ve rahmet ü magfiret-i ilâhiyyeyi mübeşşir âyât-ı celîlerin kıraatinde ve Yusuf ve Musa aleyhimesselâmın haklarındaki âyât-ı kerîmelerden okundukça sayhada câmi'-i şerîfin kubbesi çınlar idi. Artık cemaatle imam efendi hâlime vakıf olduklarından evvelki gibi kendilerine havf u dehşet gelmez idi.

Bir sabah da bilmediğim bir ihtiyar adam namazda yanımda bulundu. İmam efendi, firavunun tanrılık davası hakkındaki âyet-i kerîmeyi okur okumaz nasıl ki bir sayha ettimse biçare adam fevkalâde titreyerek sıçradı. O derece havf etti ki az kalsın yere düşsün. Cuma namazına ister istemez, civariyet münasebetiyle Eski Câmi'-i şerîf'e giderim. Mâşâllâhu ta'âlâ hatip efendinin sedasını gör! Bülend âvâzı olup her ne kadar kapı dibinde olsam dahi hutbe ve namazdaki kıraat eylediği âyet-i celîleyi istima edip ihtiyarsız sayha zuhur ederdi. Ve bir cuma namazında zamm-ı sûre olarak işbu âyet-i celîleyi kıraat etti: "Em-men huve kânitun ânâ'e'l-leyli sâciden ve kâ'imen yahzeru'l-âhirete ve yercû rahmete rabbihi."[154] İşte "yercû rahmete rabbihi" hitamında bir sayha ettim ki fevkalâde idi. Câmi'-i şerîfin kubbesinden de mukabeleten sayha zuhur ve aks etti. Lâkin

154 "Yoksa o, gece saatlerinde secde ederek, ayakta durarak ibadet eden, âhiretten korkan ve Rabbinin rahmetini uman gibi midir?". Zümer 39/9.

cemâ'at-i kübrâda bir huzur ve dehşet oldu ki felek de maşallah dedi azizim. Bir sabah namazında tesadüfî olarak Sultan Selim Câmi'-i şerîfi imamı bizim Hafız Galib Efendi bulunup imamete geçti. Biçare Hafız daha fakirin böyle sayha ettiğimden haberi yok idi. Zamm-ı sûrede bilmem hangi âyet-i celîle idi, nasıl ki arkasında sayha ettim ise ne okuyacağı şaşırıp biraz tereddüt ederek sonra kıraat etmeye başladı. Namazdan sonra fakire dedi ki "Aziz, az kaldı ki kemâl-i havf u dehşetimden [150] secdeye gidecek idim. Sonra kendimi toplayıp kıraate başladım. Sizin böyle sayhanızdan haberim yok idi" buyurdular. Velhâsıl azizim buna kıyas tadâdı çok şeylerin zuhuru Edirne ahalisini leyl ü nehâr fakirin ahvaliyle meşgul etti. Felek bu ya azizim, kimisi nalına vurur kimisi mıhına, kimisi hoş görür, kimisi boş görür; âlem bu ya münkirleri muazzep, âşıkları zevk-yâb ettirir idi. Bu hâl üç ay müddet sürdü üçler hürmetine. Kimdir bunlar: Cenâb-ı Peygamber efendimiz ile İmam Hasan ve İmam Hüseyin Efendilerimiz hazerâtıdır. Yediler: çehâr-yâr-ı güzîn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în hazerâtının zammıyla hâsıl olur azizim.

Cuma namazlarında Eski Cami'de en arkada namaz kılar idim ki kıraat olunan Kur'an ile hatip efendinin hutbesini istima edip sayha etmemek için. Bununla beraber yine hatip efendinin hutbesinde bazı kalbe dokunacak kelâmı istima ederek sayha eder idim. Meselâ Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimize dağların, taşların selâm vermesi gibi olan hutbe, artık sayhanın bini bir paraya olup cemaate başka bir şevk ü huzur bahşolunurdu. Hatta ilerideki safta Dördüncü Nişancı Taburunun Binbaşısı Mehmed Ali Efendi bulunmuş. Cumartesi günü şubeye gelip dedi ki "Acaba müdür efendi bu cuma namazında burada mı diye kalbime geldi, hatip efendi hutbeyi hîn-i kırâ'atinde selâmlara zatınız da sayha selâmlarıyla mukabele ettiğinizi istima'la, aşk olsun sana âşıklık azizim dedim" buyurdular.

Gelelim semahane bahsine yani âyîn-i şerîf icrasında sayha zuhur ederse işte bu memnû'-ı tarîk-i aliyye-i Mevleviyyedir. Fakir de bunun için ne tedbir ve ne ilâç edeceğimi bilemeyip âlem-i hayrette kalmış idim. Sayha zuhurunun ilk perşembe günü onlara sızlanarak tezellül-i hâl ederek Mevlevîhaneye gittim, huzûr-ı hazret-i şeyhe girip oturdum. Dedim: "Azizim, hâlim malûmdur, ne olacak iş bugün?" Buyurdular ki "Sakın havf etmeyin, emin ve müsterih olun ki Hazret-i Pîr-i dest-gîrim Mevlâna Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin sâye-i kudsiyyelerinde semahanede asla böyle tarîk-i aliyyelerinin hilâfı olan hâl ve harekette bulundurmaz sizi "Lâ tehaf ve lâ tahzen"[155] buyurdular. İşte bu nutk-ı âlîyi doğruca Hazret-i Pîr efendimizin emr ü irâde-i kudsiyyeleri gibi telakki edip o huzur ve neşe ile dâhil-i semâhâne oldum. Gerek mutrib gerek semazen canlarıyla ehl-i zevk ü sefâ olan züvvar [151] muntazır-ı sayha-i fakîrî oldukları hâlde lehu'l-hamdu ve'l-minne kemâ-fi's-sâbık usûl ü âdâb-ı Mevleviyye üzere hâl ü hareketle dördüncü selâmda dahi canları selâmetle deryâ-yı aşk u muhabbete salmak için meydân-ı aşka dâhil olarak hazret-i Mevlâna

155 "Korkma üzülme." Ankebut, 29/33.

Celâleddîn-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizi selâmladım azizim. Binaenaleyh i'tikâd-ı tâm ve huzûr-ı tamâm ile müddet-i sayha olan üç ay zarfından dâhil-i semâhâne olarak bir gûne mugâyir-i hâl ü hareket-i Mevlânâ'da bulunmadım. Ancak miraciye günü bulunmaklığımı hazret-i şeyhten niyaz ettim. Onlar da müsaade buyurdular. Gerçi o gün meydân-ı muhabbet turuk-i sâire meşâyıh-ı kirâmının olup onların âyîn-i şerîfleri icra olunacak ise de fakirleri Mevlevî meşayıhına mahsus elbise-i fâhire ile bulunacağıma ve kıraat olunacak miraciye ve ezkâr ve tilâvet-i Kur'âniyye'de sayha etmemek nâ-kâbil olduğuna ve meclis-i enver dahi meşâyıh ve vüzerâ-yı kirâm ve efendiler hazerâtıyla mâlâ-mâl dolu idiğine mebni, fakirin böyle mugâyir-i âdâb-ı Mevleviyyede bulunmaklığım gerçi bi-hasebi'l-bâtın mazur isem de zâhiren çirkin ve halkın güft ü gûyunu mucip olacağından müsâ'ade-i erenler ile o huzurda bulunamadım. Devletlû Müşir Arif Paşa hazretleri sual buyurmuşlar, şeyh efendi de "Biraz rahatsızdır efendim" demişler. Zaten cümlesinin malûmu ya, gülümsemişler.

Miraciye gecesi alelusul akşamdan taama ve gecesi âyîn-i şerîfin icrasına davet olundum, gittim. Ba'de't-ta'âm hazret-i şeyhin odasında diğer misâfirân ve meşâyıh ve ihvan ile ve alelusul fakirin can beraberim, aşkbâzım tabîb-i hâzık-ı hasta-dilân olan Tabîb-i evvel Miralay izzetlû Hüsnü Beyefendimiz ile birlikte muhabbet eder iken topçu fırkasına mensup Ferik saadetlû Talat Paşa hazretleri teşrif buyurdular. Doğruca gelip fakir ile Hüsnü Bey'in aramıza oturdular, iltifat buyurdular. Fakirin başımda destarlı sikke-i şerîf var idi. Biraz muhabbetten sonra buyurdular ki "Bunca müddet Edirne'de olduğum hâlde bu gibi leyâlî-i mübârekelerde hiçbir gece Mevlevîhanede bulunamadım. Hamd olsun bu gece mi'râc-ı şerîf olduğundan muvaffak oldum" buyurdular. Fakir cevap olarak dedim ki "İnşallah ta'âlâ sırr-ı mi'râca mazhar olursunuz" demekle beraber ihtiyarsız bir sayha ettim. Müşarünileyh hazretleri bir zaman yüzüme bakakaldı. Şeyh efendinin yanında Şeyh Şerafeddin Efendi oturuyor idi. Onlar da fakire bakınca dedim ki "Ne yapayım, sebebiyet paşa efendimiz hazretlerinden oldu!" Sonra müşarünileyh hazretleri, mîrim [152] Hüsnü Bey'e teveccüh edip ahvalimden sual etti. Onlar da buyurmuşlar ki "Bir müddetten beri kendisine bir cezbe hâli tari oldu. Bu gibi rûhânî sözlerden sayha eder" demiş.

İşte iş bu kadar oldu. Ramazan bayramından sonra müşarünileyh Talat Paşa hazretleri Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Topçu Fırkası Kumandanlığına bâirâde-i seniyye tayin buyurulmuş olduğundan mahall-i me'mûriyyeti olan Şâm-ı şerîf'e azimet etmek üzere makâm-ı seraskerîden şeref-vürûd eden telgrafname üzerine bin üç yüz yirmi senesi Şevvâl-i şerîfinde [Ocak 1903] idi ki yani miraciyeden iki buçuk ay sonra Şâm-ı şerîf'e gitti. Oraya gider gitmez yani bir hafta sonra kolera hastalığına tutulup irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiş. Kendisi mümin, muvahhit, musallî, mutekit bir zat olup rütbe-i şehâdeti ihraz ile âlem-i ervaha uruç etmiştir. Rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten.

İşte bu haberin zuhuruyla beraber sırr-ı mirâcın sırrı meydana çıkıp yani arâzî-i mukaddese olan Şâm-ı şerîf'e gidip oradan Azrail aleyhisselâm delâletiyle ve ona mahsus olan miraçla âlem-i ervâha gitmiş manası verilerek bundan da

halka bir vesvese düşmüş acaba öyle mi yoksa böyle mi diye. Fakire sual etmiyorlar ki işin doğrusunu söyleyeyim. Doğrusu ne öyledir ne böyledir. Cümlesi yed-i kudret-i ilâhîde mukadderât-ı subhâniyyedir. Bu gibi şeyler tesadüfî kabilinden olup bununla iftihar olunmaz. Eğerçi iftihar olunacak bir şey var ise o da ismi mevcut, cismi nâ-mevcûd misl-i ankâ olan bir şeyin meydân-ı aşk u muhabbete koyup bâzâr-ı ehl-i irfânda tellâl-ı uşşâk marifetiyle müzayedeye vaz'ıla salâdır. Bugün keşf-i ilm ü irfanım olan ankâ-yı hakîkat ve iksîr-i a'zam temaşasına salâdır. Ya eyyühe'l-uşşâk diye sâhib-i rûh-ı a'zam ve cân-ı cân-ı ekrem-i mansûr, hüsâmü'l-milleti ve'd-dîn İbnü's-Seyyid el-Hâc İbrahim Halil ibn Mehmed Ali'yi bulup onunla iftihar etmek "Ene medînetu'l-ilmi ve Aliyyun bâbuhâ"[156] hadîs-i şerîfi kapısından dâhil-i medîne-i ilm ü irfan olup Hazret-i İbrahim Halil berekatına nail olmak gerektir azizim, hû.

156 "Ben ilmin başkentiyim, Ali de bu kentin kapısıdır." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 203-205, no: 618.

BU FASIL İLM-İ İKSÎRİN KEŞFİ HAKKINDADIR

Evvelce tafsilen arz u beyan olunduğu üzere mahdûm-ı kemterî Hasan Hüsameddin zâdallâhu ilmehu ve irfânehu [153] nasıl bu âlem-i şühûda geldiği ve bed'-i besmelede ne veçhile mazhar-ı du'â ve teveccühât-ı Hazret-i Gavs-ı A'-zamî olduğu risalemizin cild-i evvelinde 324 ve 493. sayfalarında arz u beyan olunmuş olmakla oralara müracaatla feyz ü terakkiyatı ne yüzden cilve-nümâ-yı âlem olduğu malûm olur azizim.

İşte fakirin cezbe hâlinde ve şa'bân-ı şerîfte idi, bir cuma günü Eski Câmi'-i şerîf'e gider iken Postacı Kemal bir mektup verdi. Nazar ettim, mahdumum Hüsameddin Efendi'dendir. Hemen câmi'-i şerîfe girip kapı ittisalinde arkadaki maksureye girip mektubu pencere önünde ayak üstünde feth ü küşat edip oku-dum. Lâkin esnâ-yı kıra'atte bir iki yerinde sayha ve narayı attık. Ama bi-hakkın attık! Herkes de "Yine Hacı Efendi sayha ediyor, mektupta bir şey vardır!" demişler. Cumartesi günü bizim ruhumuz sevdiğimiz Mülâzım Âsım Efendi'ye mektubu gösterip sayha ettiğimi söyledim. Dedi ki "Bu mektuba bir iki sayha az gelir, daha çok sayha etmeliydiniz efendim."

Sûret-i Mektûb:

Çok zaman geçti, ariza takdim edemedim. Ma'a-zâlik irâdenâ-me-i veliyyü'n-ni'amîlerine dahi nail olamadım. Taraf-ı çâkerânem-den vaki olan kusura sebep bâtınen değilse de zâhiren biraz meyl-i muhabbet-i dünyâ olmuştur. Şöyle ki evvelce arz edildiği veçhile Şam'a iki saat mesafede Desya karyesinde tamir edilmekte olan çilehane ile iştigal nev'an fikri işgal etmiştir. Ancak bu sırada boş durulmayıp diğer bir suretle dahi uğraşılmıştır. Şöyle ki bir asırlık tetebbu'ât-ı hikemiyye neticesi olarak hâmil bulunduğum bir ikti-şafın yani bir sırr-ı ma'nevînin atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı pâdişâhîye arz u takdimine müşahede edilen rüyalar münasebetiyle işaret görülmüş olduğundan bu bapta yani atebe-i ulyâya yüz sürmeye irade istihsal etmek için maruzat takdim edilmiş ise de ma-ruzatım mukarribîn taraflarından arz u takdim edilmemiş olmakla ile'l-ân şu emel hâsıl olmamıştır. Atebe-i ulyâya takdim eylediğim maruzat suretleri sırasıyla çıkarılarak leffen takdim kılınmakla mütalâasından keyfiyet rehîn-i ilm-i âlî-i veliyyü'n-ni'âmîleri buyu-rulur. Binaenaleyh efendimizce mümkün olduğu surette makarr-ı hilâfete azimetle maruzatımın adem-i takdîmi esbabının mâbeyn-i hümâyûn başkitâbet-i celîlesinden istifsar buyurularak hâmili bu-lunduğum bir emaneti arz u takdim etmek üzere irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhînin şeref-sudûruna muavenet buyurulmasını istir-

ham eylerim, çünkü atebe-i ulyâya takdim edeceğim [154] emanet, mülûka mahsus bir hediye-i ma'neviyyedir. Şimdilik bu kadarla kifayet ederim. Ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 19 Şaban sene 320 [20 Kasım 1902].

Telgraf suretleri. 1 adet atebe-i felek-mertebe-i hazret-i mülûkâneye:

De'b-i dîrîn-i hukemâ, mülûk-ı ârîfîne hizmettir. Bu abd-i ahkar da kutb-ı dâ'ire-i irfân olan zât-ı akdes-i hazret-i pâdişâhîye hizmete mecburum. İrade ve ferman şevketlû velinimetimiz padişahımız efendimiz hazretlerinindir.

2 adet mâbeyn-i hümâyûn başkitâbet-i celîlesine:

İktişâfât-ı ilmiyyenin arz u takdimi için atebe-i ulyâya yüz sürmek şerefine nâ'iliyyet-i çâkerânem musammemdir. Arîza-i mütekaddime-i telgrafiyyemin zât-ı devletlerince arzı mümkün olup olmadığının emr ü işarı cevabıdır.

İşbu mektubu alır almaz derhâl muhtasarca bir ariza yazıp keyfiyetin mâbeyn-i hümâyûn başkitâbet-i celîlesinden istifsarı için dâ'ire-i celîle-i Cenâb-ı Seraskerî reisi bizim atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerine takdim ettim, çünkü efendi hazretlerinin sıkça sıkça serasker paşa hazretleriyle mâbeyn-i hümâyûna gittiğini işitmiş idim. Belki bir münasebetle başkitâbetinden sual ederler dedim. Hayli zaman oldu cevap alamadım. Ramazân-ı şerîf de duhul etti. Be-tekrar fî 9 Ramazân sene 320 [9 Aralık 1902] tarihiyle tekit ettim ki mâbeyn-i hümâyûna iftara giderler de o münasebetle sual ederler diye. Fakat bu sefer Hüsameddin Efendi'den aldığım mektubun aynı mektubun bâlâsına yazıp zîrine dahi bu veçhile yazdım ki:

Sûret-i Arîza:

Mukaddemce takdim eylediğim arîza-i fakîrinin henüz emr ü irâde-i cevâbiyyesine nail olamadığıma ve aceleten yazılmış olmasıyla tafsilât veremediğime ve işin derece-i ehemmiyetine binaen bu defa dahi tasdiki sırr-ı ârifânelerine cüret olunmuştur. Bendezâdeleri Hüsameddin kölelerinden o vakit almış olduğum mektup sureti aynen bâlâya yazılmıştır mütalâasından keyfiyet ma'lûm-ı devletleri olacağından daha başka tafsilâta lüzum yoktur. Şu kadarcık arz ederim ki ma'lûm-ı ârifâneleri buyurulduğu üzere semâ'-ı dünyâda tulû edecek bir necmin men'ine müneccimân-ı zamân kadir olamadığı gibi semâ'-ı ma'nevîden tulû edecek bir necm-i sâdıkın men'ine evliyâ-yı umûr-ı dünyâ kadir olamayacağı emr-i bedîhîdir. "Kâle'c'alnî alâ hazâ'ini'l-ardi innî hafîzun alîmun"[157]

157 "Beni ülkenin hazineleri üstüne bakan yap. Çünkü ben (onları) iyi korur, (yönetmesini) iyi bilirim dedi." Yûsuf, 12/55.

diyen bir mazhar-ı Yusuf'tur. "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[158] Eğerçi zât-ı âlî-i veliyyü'n-ni'âmîlerinin meşgale-i kesîresi cihetle cevap yazılamaz ise lütfen Subhi Beyefendi'ye emr ü iradesiyle iki satırcık olsun bu bapta şeref-sudûr buyurulacak emr ü irâde-i [155] ârifâneleri-ne müntazırım. O bapta emr ü ferman hazret-i men lehu'l-emrindir.

İşte bu mektubu postaya verdim. İkindi yakın olduğundan alelâde Eski Cami'de Çömlekçiler Kapısı'ndan girip oradaki maksurede hüsn-i savt ve eda ile Kur'an okuyan hafız efendiyi dinlemek için gidip hafız efendinin karşısına oturduğum an ve dakikada güya fakire hitap eder gibi o dakikada "Kâle'c'alnî alâ hazâ'ini'l-ardi innî hafîzun alîmun"[159] âyet-i celîlesini kıraat etti, yani üst tarafını okuyup durur iken tesadüfî olarak fakirin karşısına oturmaklığım ile beraber bu ayetin okunacağı zaman ve dakikası imiş. İşte buna kaç defa sayha etmek lâzımdır sana sual ederim. Pek çok değil mi ki fakirin yazdığım âyet-i celîleyi o dakikada erenler tarafından tasdik olunarak evet pek doğrudur ve hem öyle olacaktır, güzel yazdın buyururlar azizim.

Lâkin velâkin ne çare ki cezbe ve sayha zamanı geçti, zira ki ber-muktezâ-yı hadîs-i şerîf "Sûmû tesihhû"[160] buyurulmuştur, yani oruç tutun, sıhhat ve afiyet bulursunuz. Âmennâ ve saddaknâ. İşte öyle oldu azizim. Ramazân-ı şerîfin şeref-i hulûlüyle bi-iznillâhi ta'âlâ cezbeden sahve gelerek eski hamam eski tas diyerek eski hâlimize ric'at olundu. Gerek hayır ve gerek şer her ne ise erenlerin sâye-i kudsiyyelerinde. Kemâ-fi's-sâbık hırka-i vahdeti başımıza, cezbe-i sayhayı kalbimize çekip fakir de cümle halk da rahat u huzur buldu azizim.

İşte bizim ruhumuz canımız gibi sevdiğimiz Hacı Muhtar Efendi hazretlerinden bu arizama dahi cevap verilmedi. Bekle gözlerim bekle, ne gelen var ne giden dedikleri gibi bayram ertesi oldu, yine haber yoktur. Bunun üzerine mahdumum Hüsameddin Efendi'ye bir ariza yazıp gönderdim. Hülâsası bu ki "Benim efendi oğlum, Dersaadet'e gitmek ve huzûr-ı şâhâneye çıkmak ve dürûdumuzu arz etmek mümkündür. Şu kadar var ki evlât, pederinden ve peder evlâdından sırrını saklamaz. Keşf eylediğin ilim ne ise bir nebzecik iş'ar u beyan et ki fakir de ona göre paçaları sıvayıp sonra mahcup olmayayım, yani keşif eylediğin şey meselâ bir cüz'î masrafla küllî akçe mi meydana gelecektir, ilm-i kimyâya dair bir şey midir, nedir mevlâna?" dedim. İşte buna cevap olarak göndermiş olduğu taahhütlü ariza sureti tamamıyla buraya derc olunmuştur:

---

158 "Arif olana bir işaret yeter."

159 "Beni ülkenin hazineleri üstüne bakan yap. Çünkü ben (onları) iyi korur, (yönetmesini) iyi bilirim dedi." Yûsuf, 12/55.

160 "Oruç tutun, sağlıklı olursunuz." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 445, no: 1455; *A.e.*, c. 2, s. 33, no: 1731; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, 236, no: 549; *A.e.*, s. 268, no: 637.

Sûret–i Arîza:

Fî 22 Kânûn-ı evvel sene 318 [4 Ocak 1903] tarihiyle müzeyyen olarak vâsıl-ı dest-i [156] ta'zîm olan emirnâme-i veliyyü'n-ni'âmîlerine imtisalen ma'rûzât-ı çâkerânem şöyledir:

> Ulûm-ı riyâziyeye inhimâkım kölelerini ekser-i evkâtta hükemâ-yı İslâmiyyenin mü'ellefat-ı nâdirelerin taharri ve mütalâaya sevk etmekte olması mülâbesesiyle esnâ-yı sülûkumda dahi şu âdet terk edilememiştir. Hikmet kitaplarındaki ıstılâhât ve rumûzât, ıstılâhât-ı sûfiyye demek olduğundan bunların mütalâasından hâsıl olan ilim ve sülûktan mütehassıl huzur münasebetiyle kalbe atılan maânî bi'l-ictimâ makâsıd hükmen rûnümâ olmaya başladığı hengâmda idi ki bir gece rüyada kölelerine Mekke-i mükerreme'den yahut Medine-i münevvere'den irsen bir şey gelmekte olduğu haber verilerek o şeyin hükemanın "hacer-i mükerrem" dedikleri ve heyûlâ-yı iksîrin onun bir cüzünün terkibinden ibaret bulunduğu bir cisim getirilerek işte size irsen intikal eden nesne budur denildi. Köleleri uykudan uyandığımda o cismin bi-tamâmihi esâs-ı iksîr olduğunu itikat edip kütüb-i hikmetteki rumuzatı o yolda halletmeye başladım ise de mutabakat bulamadım. Bunu müteakip diğer bir rüyada bir dere içinde bulundum. Derenin bir tarafında bulunan cebelin zirvesindeki nâra gitmek emeliyle o cebelin kale duvarı gibi olan taşlarına basarak duvarın yüzünden gitmek istiyor isem de mümkün olmadığından suûbet çekmekte olduğumu; dereden akan nehrin öteki tarafında ayak üstünde duran nurani bir zat görülmekle kölelerine hitaben: "Geriden dağın üstünde cadde vardır, oradan git!" buyurdular. Köleleri hemen geri dönerek cebelin beriki ucunda tepe üzerinde sahilde büyük bir daireye girdim. Elimle vaki olan bir işaret üzere o dairedeki lâmbalar birden bire umumen yanıp daireyi ve önündeki denizi ziyalandırdı. Uyanıp şu rüyanın tabirine nazaran hatamı idrak ettim. Bundan sonra kütüb-i hikmete tekrar be-tekrar im'ân-ı nazar ile hatanın nereden geldiğini aramakta iken evvelki rüyada gösterilen cismin yalnız bir cüz'î mâdde-i iksîr olduğuna dair bir sarahate tesadüf ettim ve lede't-tatbîk rumûzât-ı hukemânın bu cisim üzerine tevafuk eylediğini gördüm. İşte bunu müteakip âlem-i ma'nâda bir cebel üzerindeki büyük caddede bulunup ileride şarkı söyleyerek yürümekte olan kızların içine girmek istiyor isem de güya polislerden [157] çekinir gibi olduğumdan kızlar, kölelerine hitaben "Gel aramıza gir, çekinme!" demeleriyle aralarına girip biraz yürüdükten sonra bir kale kemerleri üzerinden atılarak içinden büyük bir su akan bahçeye indim. Bahçıvan bendenize mümânaat etmediği gibi, bahçenin kenarında oturup îş ü işretle zevk-yâb olmakta olan zevât kölelerine hitaben "İşte imbik, buradan çek, burada otur iç"

diye buyurdular. Uyandığımda kölelerinin kale duvarından geçip ravzaya duhulüm fekk-i rumûz-ı hükemâ ile ravza-i hükemâya duhul eylediğime ve bizi uhuvvete kabul eylediklerine işaret olduğu anlayarak hamd ü senada bulundum. Bundan sonra rumûz u ıstılâhât-ı hukemâ lisân-ı mâderzâd gibi kalmakla gerek mü'ellefât-ı hükemâ ve gerek sûfiyye kitaplarından lezzet ve tecellî hâsıl olmaya başlamakla şu lutfun âl-i abâ tarafından bu yüzsüz asiye bir hediyye-i ma'neviyye olduğunu anladım, çünkü bu esrar zaten o koldan teselsülen gelmektedir. Hatta meşhur Câbir'in şeyhi imâmü'l-eimme Hazret-i Cafer es-Sâdık radıyallâhu anhu hazretleridir. İşte veliyyü'n-nimet esrâr-ı ehl-i beytten bir nebze kölelerine ihsan olunmuş ve ancak ehl-i sülûk böyle şeyler ile iftihar edemeyeceğinden ve lâ-siyyemâ köleleri gibi rind-meşreb bir derviş için meslek-i hükemâyı tutmak müşkül olduğundan ve âlem-i ma'nâda birkaç defalar şevketlû padişahımız efendimiz hazretlerini görüp iltifât-ı şâhâneye mazhar olduğumdan ve en sonra bir gece rüyada şevket-meâb efendimizi serîr-i saltanat üzerinde nevm ile yakaza arasında bulundukları hâlde odanın atebesinde oturan kurenâdan iki kimse ziyade söylenmekte olduklarından köleniz oraya girdiğimde uyanıp kölelerine hitaben "Bunlar gürültü ediyorlar, canım sıkıldı, ben derviş olacağım" irâde-i seniyyesi irade ve ferman ile orada kenardan akmakta olan küçük bir sudan yed-i şâhânelerini yıkadıklarını gördüğümden hâsıl bulunduğum ilmin atebe-i ulyâya arz u takdimi için kölelerinde bir emel hâsıl olmuş ve binaenaleyh fî 3 Teşrîn-i evvel sene 318 [16 Ekim 1902] tarihli arîza-i telgrafiyye-i çâkerânem atebe-i felek-mertebe-i mülûkâneye arz u takdim edilmiş ise de her ne sebebe mebni ise atebe-i ulyaya takdim edilmemiştir.

Ey veliyyü'n-nimet şu vazifenin ifasına bâtınen müsaade var ise atebe-i mülûkâneye yüz sürmekten tereddüt buyurulmayıp bir an evvel husûl-ı emele himmet buyurulmasını istirham ederim. Ama derseniz ki ey Hüsameddin, atebe-i mülûkâneye yüz sürmek [158] müyesser olursa nasıl arz-ı merâm edebilirsin? Buna cevap olarak şunu arz ederim ki takdîm-i ilm emelinin zuhuruyla beraber şevketlû velinimetimiz padişahımız efendimize muhtasarca arz-ı hâl edilmek üzere ebyât-ı âtiye kalbime atılmıştır. İşte ebyât-ı mezkûre bunlardır:

Ey hâlık-ı avâlim esrâr-ı kevni âlim
Hâmî-i dîn ü mülkü tahtında eyle dâim

Kıtmîr-i ehl-i beytim ey pâdişâh-ı âdil
Kizb ü dürûgu bilmem budur kelâm-ı kâmil

Esrâr-ı ehl-i beytin bir nebzesi verildi
Hâlid'le Câbir ilmi oldu bu abde vâsıl

Saklar bu sırrı ârif ber-muktezâ-yı hikmet
Câhillerin gözünden âriflere şemâil

Er[161] olmasaydı îmâ ma'nen bu abde kat'â
Estâr-ı ilm kâfî olmazdı hetke mâil

Fermân-ı pâdişâhî olsa şerefle sâdır
Takdîm-i ilme kalmaz aslâ hicâb u hâil

Ey hâlık-ı avâlim esrâr-ı kevni âlim
Hâmi-i dîn ü mülkü kıl fırkamızda dâim

İşte veliyyü'n-ni'met, şu ebyât ile arz-ı merâm edilmesi kalbime atılan maânî cümlesinden olmakla arz edildi. Baki emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 1 Zilkade sene 320 [30 Ocak 1903].

İşbu Arîzanın Vusulünden Evvelce Keşîde Eylediği Cevaplı Telgrafname Suretidir:

Edirne'de levazım şubesi müdürü pederim İbrahim Efendi'ye,

Taahhütlü arizamın vusulüyle icrâ-yı îcâbı mümkün olup olmadığı.

İşbu telgrafı aldığım anda bir derece işi anladım ki fakirin Dersaadet'e gitmekliğim lâzımdır. Zaten bir miktar rahatsızlığım da var idi. Bunu bahane ederek Dersaadetçe tebdîl-i âb u havâ etmek için meclis-i sıhhiyece mu'âyene-i âcizânemin icrasıyla tebeyyün edecek hâle göre bir müddet-i münâsibe ruhsat itasını istida ettim. Malûm ya, Sultan Mahmud devrinden kalmış bir yâdigâr-ı müstesnâdır, her ne zaman arzu etse tebdîl-i âb u havâya gidebilir. İşte istida muamelede, fakir de hâne-i bî-minnette huzur ve istirahatte iken azizin taahhütlü arizası geldi. Hemen derhâl telgrafına cevap verdim ki "Aldım gidiyorum." İşte bu kadar. "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[162] Mezkûr arizayı okudum ki ne okursun, okuma canıma değdi dediği gibi ariza değil, nüsha-i nefîse-i kübrâ değil, hırz-ı cân değil, iksîr-i a'zam. Amennâ ve saddaknâ dedim.

İşte azizim buna yalnız paçaları değil, canını bile beraber sıvayıp Dersaadet'e can atmak ve bir an evvel atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye arz-ı merâm etmek vacip oldu. Zaten bu telgraf ve mektubu almazdan evvelce Dersaadet'e gitmeye bir sebeb-i ma'nevî dahi zuhur etti. Şöyle ki Konya Valisi devletlû Ferid Paşa hazretlerinin [159] Dersaadet'e teşrifinden bir müddet sonra makâm-ı sadâret-i uzmâya şeref-bahş-ı iclâl buyurulmuş ve o yevm-i mes'ûdda fakirlerine olan telgrafnâme-i ma'neviyyeden erenlerin bu asi Aşçı Dede'ye bir müjde ve tebşiri olduğunu anladığımdan müşarünileyh hazretleri hakkında müteyemmin ve mesut olması du'â-yı hayriyyesi ref'-i dergâh-ı ehadiyyet

161 Metinde "eger" yazılı, ancak vezni bozduğu için "er"i tercih ettik.

162 "Arif olana bir işaret yeter."

kılınmıştır. Telgrafnâme-i ma'neviyyenin zuhuru bin üç yüz yirmi senesi Şevvâl-i şerîfin on [9 Ocak 1903] günü perşembe idi ki o günde şiddet-i şitâ münasebetiyle âyîn-i şerîf icra olunmadığından Mevlevîhaneye gitmeyip şubeye gelmiş idim. Saat dokuz sularında ansızın bir sayha zuhur etti. Sebeb-i ma'nevîsi ise Mevlevîhane şeyhi merhum Hacı Eşref Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin birden bire rûhâniyyet-i kudsiyyesinin kalb-i fakîrîye şimşek çakar gibi çakması idi. Efendiler birden bire ürküp bizim Mülâzım Âsım Efendi oğlumuz dedi ki "Acayip, iki aya karîbdir zatınızdan bu hâl zail olmuştur. Şimdi neden icap edip geldi?" Dedim ki "Şeyh Efendi merhumun ruhaniyeti idi." Dedi ki "İnşâallâhu ta'âlâ bunda bir hayır vardır, bakalım ne havadis zuhur edecek?" "Evet bakalım" dedim.

Cumartesi günü mumaileyh Âsım Efendi dedi ki "Efendim, sizin perşembe günü saat dokuzdaki sayhanız sadaretin tebdiline remz ü işaret imiş. Ferid Paşa hazretleri o saatte mâbeyn-i hümâyûndan Bâb-ı âlîye teşrif ediyorlarmış." Dedim ki "Âsım, sen benim dostum değilsin, düşmanımsın ki bu gibi şeyler ile benim nefsimi büyütürsün, koltuk verirsin" diyerek bu gibi tevbîhatta bulundum. Mamafih bu sayhamız da pek boş olmadığını ve müşarünileyh hazretleri müddet-i medîde Konya'da huzûr-ı Hazret-i Pîr'de bulunduğu cihetle Cenâb-ı Mollâ-yı Rûm'un bir lutf u ihsanı olmalı ki kendisini Hazret-i Pîr efendimize sevdirmiş ve Hazret-i Pîr'in sevgilisi şeyh efendi merhumun rûhâniyyet-i kudsiyyesiyle de bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye manevî haber verilmiş diyerek derhâl kalp âlemine müracaat ve rabıta ettim. Maşallah, pek hoş ve güzel gördüm. Binaenaleyh her ne kadar zât-ı devletlerini bi-hasebi'z-zâhir bilmiyor isem de bi-hasebi'l-ma'nevî fakirleri gibi atebe-i felek-mertebe-i Cenâb-ı Mevlânâ-yı Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bekçilerinden hem canımız hem cananımız demek olacağından hakk-ı devletlerinde müteyemmin ve mübarek ve cümle hakkında mahza bir lutf u ihsân-ı ilâhiyye olmasını Cenâb-ı Hak'tan temenni ve rica ettim ve kalp âleminden hakk-ı devletlerinde zuhur eden nutku dahi derhâl bir varakaya yazdım. Gönlüme geldi ki zât-ı devletlerine bir de arizacık takdimiyle zuhur eden [160] ahval ve nutuktan kendilerini haberdar ederek mûcib-i memnûniyet ü mahzûziyetleriyle teveccühât-ı iksîr-âyât-ı devletlerine nail olayım diyerek işte bu maksada mebni şu arizam takdim kılınmıştır:

Sûret-i Arîza:

Zâhiren silk-i celîl-i küttâb-ı askeriyeye duhulüm, bâtınen tarîk-i Nakşbendiyyeye intisap ile necatım ve Hazret-i Mevlânâ'ya muhabbetle felâhım bugünkü gün altmış seneye baliğ olmuş emektârân-ı devlet-i aliyyeden ve du'â-gûyân-ı bendegân-ı saltanat-ı seniyyeden olduğum şeref ü meziyete binaen dâimü'l-evkât kutb-ı dâ'ire-i irfân olan zât-ı akdes-i hazret-i pâdişâhîye ve bi'l-cümle asdikâ-yı bendegân-ı hâssü'l-hâss-ı şehriyârîye hayır dualar etmekteyim. Bundan iki mâh mukaddem nefs-i fakîrde zuhur eden bir cezbe-i hâtifîden dolayı namazda, zikir ve rabıtada, kalemde ve mecâlis ve

mehâfilde ihtiyarsız sayha zuhuruyla yanımda bulunanlar tabiî rahatsız oldukları gibi fakirleri de bu hâlimden memnun olmayıp def' ü izalesi erenlerden istirham olunarak lehu'l-hamdu ve'l-minne ramazân-ı magfiret-nişânın şeref-i hulûlüyle bu nâgeh zuhûr-ı cezbe-i ilâhiyyeden sahve gelinmiş idi.

Geçen gün yani perşembe günü saat dokuz râddelerinde kalemde oturur iken bilâ-ihtiyâr ansızın yine bir sayha zuhuruyla kendi kendime "Acayip, bu hâl yine neden zuhur etti?" dedim. Efendiler dediler ki "Mahza hayırdır, iki aya karîb bu hâl zail olmuştu. İnşallah hayırlı bir havadis vardır." Cumartesi günü dediler ki "Sizin perşembe günü saat dokuzdaki sayhanız sadâret-i uzmânın tebdiline remz ü işaret imiş, Ferid Paşa hazretlerine mesned-i sadâret-i uzmâ tevcih buyurulmuş." Acayip diyerek kalp âlemine teveccüh ettim. Pek hoş ve mübarek gördüm. Kendi kendime dedim ki "Huzûr-ı Cenâb-ı Mevlânâ'da bulundukları için Hazret-i Mollâ-yı Rûm'un atiyye ve ihsanıdır. Ve bu baptaki gönül âleminden hakk-ı devletlerinde zuhur eden nutku bir varaka yazıp leffen takdîm-i pîşgâh-ı sâmîleri kılındı.

Ma'lûm-ı devletleridir ki ümmî meşayıhtan bazı bu gûne nutuklar zuhur eder. Onların vezin ve mevzunlarına nazar olunmayıp söylenen sözün ruhuna ve ledünniyâtına nazar olunur. İnşâallâhu ta'âlâ hakk-ı devletlerinde mahza bir hayır olup bu yüzden feyz ü tecelliyât-ı ilâhîyyeye mazhariyetle iki âlemde aziz ve muhterem olursunuz. Muahharen elde edilen İkdam gazetesinde hakk-ı devletlerinde söylenen kelâmlar kalp âleminden zuhur eden nutka tamamıyla mutabakat eylediğine de başkaca teşekkürler olundu. Fakirlerin devlet-i aliyye menâfiine bazı esrar ve keşfiyyât-ı ma'neviyyesi vardır. Kabul buyurulur ise bizzat hâk-i pây-i devletlerine yüz sürüp hâmil olduğum esrar ve keşfiyatımı arz etmek için atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden [161] irâde-i seniyyesinin istihsali emr ü irâde-i cenâb-ı sadâret-i uzmâlarına menuttur. O bapta emr ü ferman hazret-i veliyyü'l-emrindir. Fî 7 Kânûn-ı sânî sene 318 [20 Ocak 1903].

Sûret-i Nutuk:

Âh yâ ferîdü'l-asr
Senindir sadrü'l-kasr

Olduğun için müdebbirü'l-mülk
Misl-i Yûsufu'l-Mısr

Sana ihsân oldu
Mesned-i mu'allâ-yı sadr

Mazhar-ı hulk-ı azîm
Meşreb-i Muhammediyyü'd-dehr

Bende-i hâss-ı hilâfet
Oldun azîzü'l-Mısr

Şevketinle binler yaşa
Ey hisâl-i hamîdü'd-dehr

Cihât-ı sitteden söyledim
Olduğun için sultân-ı cihângîr

Ebyâtın ma'nâ-yı zâhirîsi malûmdur. Ma'nâ-yı bâtın ve remz ü işareti:

Kasr: Kasr-ı hümâyûn olan kalb-i âlîdir. Nitekim buyurulmuştur: Padişah konmaz saraya hane mamur olmadan.

Melik-i Mısır: İklîm-i vücûd-ı Mısır ve mülküdür.

Mesned-i Mu'allâ: Makâm-ı irşâd ve ilerisidir. Bunlara mâlikiyet hulk-ı azîm ve meşreb-i Muhammediyyeye mazhariyet sayesinde olur. Halife, müstahlefin aynıdır. Bunun bende-i hâsları elbette mısr-ı vücûd azizleri olur. Çizginin maba'di şevket-meâb efendimize duadır ve bi'l-işâre zât-ı melek-simât-ı hidîvîlerine rumuzdur, zira ki iklîm-i vücûd azizlerine tasavvufça sultân-ı cihângir tabir olunur azizim, efendim hazretleri.

Birkaç gün sonra bizim Berber Kalos'un dükkânına gittim ki müşarünileyh hazretleri hakkında gazetelerin serd ü beyan eylediği kelimâtı tamamıyla okuyup anlayım. Merkum kulağı delik adamlardan olduğu için ve fakirin münzevi olup, değil gazete panosuna, hiçbir yere gitmediğimi bildiği için hemen kapıdan içeriye girer girmez: "Buyurun Hacı Efendi, size Ferid Paşa hazretlerinin resmini göstereyim" diyerek Servet-i Fünûn gazetesini verdi. Orada resmini gördüm. Mâşâallâhu ta'âlâ insan güzeli, zayıf, nahif, narin, biçimli, sadrı nişân-ı zî-şân dolmuş bir zât-ı âlî-kadrdir. Kalos dedi ki "İşte bak buradadır. Hazret-i Mevlânâ efendimizin türbe-i şerîfin kapısı resmi de vardır" diyerek bir iki yaprak aşağısında Hazret-i Pîr efendimizin türbe-i sa'âdetleri kapısı resmini kemâl-i aşk u muhabbetle müşahede ettim. Bu kapıyı da gösterdi. Hemen gönlüme tulû etti ki erenler diyorlar ki "Ferid Paşa hazretlerine sadâret-i uzmâ işte bu bâb-ı âlî-i ma'neviyyeden ihsan u inayet buyurulmuş olduğundan devlet ü millîetin zâhir bâb-ı âlîsine gitti." Dedim ki "Oğlan [162] Kalos, Müslüman olsan idin bu senin kerâmâtındır der idim, lâkin Müslüman olmadığından artık ferasettir diyeceğim!" dedim. Sahih bir makul adam olduğu için geçenlerde de beşinci rütbeden bir de mecidiye nişân-ı zî-şânı ihsan olmuştur. Bu münasebetle hatırıma geldi, arz edeyim:

Evvelce risalemizde zikri sebkat eden Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Muhasebecisi Kerâmî Efendi merhum nakl ü hikâye buyurdu ki "Bir gün Üsküdar'dan vapura binip İstanbul'a geçer iken birkaç ihvan bir yere cem' olup vapur içinde muhabbet ediyoruz. İçimizde bir de Hıristiyan vardır, lâkin kulağı delik, o da

muhabbetimize iştirak eder idi. İçimizden bir zat dedi ki "Acaba bu âlemde büyük kimdir?" Herkes bir şey söyledi. Kimisi "Peygamberân-ı izâmdan sonra evliyadır" dedi, kimisi "ulemadır" kimisi "Çok gezip seyahat etmiş adamdır" dedi. Velhâsıl herkes aklı yettiği kadar bir şey söyledi. Bu Hıristiyan dedi ki "Bu âlemde büyük ararsanız, kimin duygusu çok ise odur büyük" demesiyle bu söz o kadar tesir etti ki hemen sayha edeyim. Artık öyle hayran herifin yüzüne bakakaldım" diye nakl ü hikâye buyurdular. Sahih azizim, bir ufak kelâmdır ammâ velâkin ne kadar büyük sözdür ve ne kadar manayı cami bir kelâmdır. Bilir misin azizim, duygu ne demektir? İyice tefekkür ve teemmül ile düşün bir kere, duygu; bu ne duygusudur? "Allah, Allah" duygusudur. İşte bu duygu kimde çok ise odur iki âlemde büyük sultan; hû azizim.

Biz gelelim bahsimize. Fakirin istidasına Dersaadetçe tedavi ve tebdîl-i âb u havâ etmek için sıhhiyeden iki mâh müddet tayiniyle izamıma mazbata etmişler. Onun üzerine makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîye yazılan inha numarasıyla tarihi müş'ir evrak müdüriyetinden gelen numara pusulasına şöyle bir âşıkâne nazar ettim. Serâpâ remz ü işaret gördüm ki üçler, beşler, cihât-ı sitteden bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerine imdada gelmişlerdir. Pek çok hamd ü senalar ile teşekkürler ettim. Makâm-ı seraskerîye yazılan inhanın numarası "3635"tir. İşte evlâd-ı âl-i abâ ile üçler buraya da cem' olup cihât-ı siteden himmet buyurmuşlardır. Gördüm ki inhanın tarihi fî 8 Şubat sene 318 [21 Şubat 1903]dir, burada da üçlerin himmetleri hazır olmuştur. Zaten bir rakamı makâm-ı ehadiyyete, sekiz rakamı da sıfât-ı kadîmeye [163] remz ü işarettir. Eğerçi senenin üzerindeki rakamları cem' edersen, on iki imamı gösterir bir kavistir. Zaten şems, kamer, kâffe-i nücûm ve avâlim bunun üzerine devir ve hareket eder. Daima devrimiz devr-i aşktır ki Şâm-ı şerîf'teki çalgıcılar devr-i aşkın şarkısını söylerler iken fakir ağlar idim. Tafsilâtı mürur etmiştir. İşte azizim, erenlerin kapısının kıtmîrleri hakkındaki numara pusulası da böyle bukalemun gibi renk-âmîz her cihetle gösterir bir âyîne-i İskender'dir azizim.

Heme zerrât-ı cihân matla'-ı ibrettir hep
Ehl-i idrâk olana lemh ü işârettir hep

Levh-i zâhirde ayân cümle ulûm u irfân
Küllü şey'in mürşid-i erbâb-ı basîrettir hep

Ey efendi nazar etgil şu cihânı anla
Mazhar-ı ilm-i ezel matla'-ı hikmettir hep

Hikmet ü ibret ü îmâ ve işâret ne ki var
Hep Hudâ'dan sana ta'lîm-i hidâyettir hep

Ey dede yürü var ruhunu tecrîd eyle
Sözümü cân ile gûş eyle nasîhattir hep

İşte ibret nazarıyla nazar eder isen "Şubat: شباط" lafzının remz ü işareti de sana malûm olur. Fakat tafsilâta girişilir ise uzundur. Kısa ve muhtasarcası

budur ki "Şubâ" شبا âhirindeki elif harf-i nidâya işârettir. "Şeb" شب gecedir; "yâ leyl: yâ gece" diye nidadır. "Tayy" demektir, yani topla, devşir, tay, tomar et ve kat'-ı mesâfe et, ahkâmın ne ise hemen izhar et, işe netice ver: "el-Leyletu hublâ"[163] derler; gece gebedir, hamiledir. Bakalım sabahı ne doğuracaktır. Demek ki müş'ir olur, işte azizim.

İnhamız fî 8 Şubat sene 318 [21 Şubat 1903] tarihiyle makama takdim olunduktan sonra fî 10 Şubat sene 318 [23 Şubat 1903] pazartesi gecesi de bir rüya gördüm. Ehemmiyeti ve remz ü işareti gayet dikkatimi celp etmekle ferdâsı günü bizim mu'abbir Galib Efendi hocamıza tabir ettirdim.

Rüya:

Dersaadet'teki Sultan Mahmud'un türbesine girdim. Fakat el-yevm mevcut olan türbesi gibi değildir, bir başka tarzda yani bir büyük kârgîr kubbe içinde atîk selâtîn kabirleri çoktur. Onların sandukaları ceviz ağacından mamul, eskimiş atik parmaklıktır. Sekiz on kadar öyle ufak ufak sandukaların önünden geçip Sultan Mahmud'un sandukası önüne geldim. Orada ve karşısında şöyle huzur ile durup ona teveccüh ve rabıta ederek bir müddetçik ayak üzerinde durduktan sonra türbedar gibi orada [164] zevat oturuyor. Onların arasına oturdum. O esnada bir büyük alâ valide şalı getirilip fakirin üzerime kodular. O şal ile hem sadrım ve hem zahrım tamamıyla örtüldü, yani o şala büründüm. Şöyle şaldan bir nispet kokusu geldi. O hâlde tamamıyla burnumu şalın içine sokup kokladım. Külliyetli bir nispet kokusu alınca ihtiyarsız bir sayha attım. Lâkin sesim sedam dışarı çıkmayıp vücuduma yayıldı. Tekmil vücudum hareket-i arz olur gibi titredi. Hatta diz-be-diz oturan zevatlara vücudumun titremesi tesir ederek onlara da dokundu. Şöyle sandukaya nazar ettim. Sultan Mahmud'un sandukası başında alâ ve bâlâ bir Kâdiri tacı gibi uzun, koyu fes renginde çuha üzerine işlenmiş pul pul nakış tacı gibi ibrişim ile işlenmiş ve üzerine alâ bir valide şalı sarılmıştır. Hatta o tacın önü şal ile elif-lâm gibi sarılmıştır, yani tacın müjgânları yoktur. Bir nazarda uzun nakış tacına ve bir nazarda Alevîlere mahsus bir taca benzer azizim. Yanımda oturan zatlara diyorum ki "Eskiden bunun başında fes ve üzerinde mücevherli sorguç var idi!" "Evet öyle idi, lâkin şimdi böyle oldu" dediler. Türbedar efendi dedi ki "İster iseniz şurada bir kapı vardır, oradan sandukanın içerisine girilir." Dedim: "Hayır, burası iyidir." Badehu ayağa kalkıp yine sandukaya teveccüh ettim. Bu sefer o tacın sahibi zuhur etti, yani o taç başında olduğu hâlde orada bir zat zuhur etti. Sarı sakallı, sakalı ne pek kısa ve ne de uzun, ortadır. Bıyıkları sünnet-i seniyye üzerine kesilmiş, nuranî yüzlü bir zattır. O da fakire nazır olup dudakları hareket ediyor, yani bir şey kıraat ediyorlar. Lâkin yalnız dudaklarının hareketini görüyorum, ne söylediklerini işitmiyorum. Ve bir adam da sandukanın yanından, güya o adama mahsus bir mahal imiş, başını sandukanın parmaklığından içeriye sokup tahiyyât ve selâm eder gibi bir hâlde olduğunu gördüm. Ve bu hâlde uyandım.

163 "Gece gebedir."

İşte azizim "el-Leyletu hublâ"[164] demiştik. İnhanın takdiminden iki gün sonra âlem-i misâlde bir Sultan Mahmud doğduğunu erenlerim gösterdi: "Sen Ahmed ü Mahmûd u Muhammed'sin efendim" sırrından bir mahmûd-hisâl sâhib-i tâc ve mazhar-ı sırr-ı mi'râc cilve-nümâ-yı âlem-i misâl oldu. "Hâzâ min fazli rabbî."[165] [165] Ey aziz, bu fazl ü kerem ve inâyet ü ihsân-ı ilâhiyye daima nazarınıza mı mahsustur? Umuma bundan bir şey yok mudur? Hâlbuki uşşak ve ehl-i vicdân u hâl meşreb ü mezhepleri budur ki onlar daima mahlûk-ı Hudâ'ya hizmet ü ubudiyetle Cenâb-ı Hakk'ın feyz ü tecellî-i subhâniyyesi her an ve zaman mahlûku üzerine deryâ-yı rahmet ü gufrân katerâtıyla reşâş olunmasını niyaz ve ricada bulunurlar azizim. Evet pek doğrudur ve öyledir. Lâkin meşhur meseldir: "Kel merhemi bulsa kendi başına sürer" derler. "Kendi de muhtâc-ı himmet bir dede, kanda kaldı gayrıya himmet ede" fehvâsınca bu sizin dediğiniz niyaz ve ricalar makâm-ı irşâd u gavsiyyeye nail olmuş, naz u niyazı geçer mahbûb-ı Hudâ olan hazerât-ı ehlullâha mahsustur. Heyhat, heyhat beyne's-semâ ve'l-arz fark-ı azîm olan fakir ve kemter ve ahkarları gibi yüzsüz asi Aşçı Dede ki defter-i usâtın birinci numarasını haiz olan kıtmîrin ne kuvvet ve ne kudreti vardır ki huzura çıkıp arz u niyaza cüret etsin. Kıtmîrin hâl ü şânı budur ki huzura gidenlerini dâhil-i bâb-ı sa'âdet olunca ayaklarına yüzünü ve gözünü sürerek kuyruğunu kaldırıp mırlanarak tezellül-i hâl ile aşkbâzlıklar eder. İşte o zaman ümit olunur ki hazerât-ı ehlullâh yüzüne bakıp "Nedir? Yine ne var? Ne istersin?" diye iltifat buyururlar ise o vakit belki iki el ve ayağını kaldırıp bir arz u niyazda bulunsun azizim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne işte ara sıra bu maksut da hâsıl oluyor ki fakirin sayhasının bir remz ü işareti de dârü'l-islâmda Müslümanların alenen meyhanelere ayş ü işret etmesinin zecr ü men'i rica ve niyazına imiş ki ramazan bayramından sonra Müslümanların sokaklarda alenen ayş ü işretleri bâ-irâde-i seniyye men olunup bu hâl kimde görülür ise, zengin ise çokça cezâ-yı nakdiye alınması, fakir ise darb-ı şedîd ile darp olunması muktezâ-yı irâde-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden olmakla lehu'l-hamdu ve'l-minne İslâmdan hiçbir ferd-i âferîde ne meyhanede ve ne de öyle bir mahalde ayş ü işret etmeyip pek çokları da tövbe ve istiğfar etmişlerdir azizim.

"İbadet de mahfî, kabahat de mahfî" dedikleri gibi herkes kabahatini halktan gizlese hoş değil mi? Ola ki Cenâb-ı Hak da "Gaffâr" ve "Settâr" ismi şerîfleriyle bunların kabahatlerini afv u setr edip en son hidâyet-i rabbâniyyesiyle tövbe ve istiğfar nasip ve müyesser eyler [166] inşâalâhu ta'âlâ. Evet kişi hasbe'l-beşeriyye bir kabahat işler ise onu da nâdim ve pişman olup tövbe ve istiğfar ederek setr etmek ve unutmak lâzımdır, yoksa iftiharane halka söyleyip ifşa etmek lâzım değildir.

---

164 "Gece gebedir."

165 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

Hikâye:

Musa aleyhisselâmın zamân-ı sa'âdetlerinde bir adamın birisi bir cürm ü kabahat işlemiş. Hazret-i Musa aleyhisselâm Tûr-ı Sînâ'ya teşerrüf ederken bu adam Hazret-i Musa aleyhisselâma rica etmiş ki "Ya Musa, şu cürm ü kabahatte bulundum, Cenâb-ı Hakk'a niyaz et ki benim bu kabahatimi af ve beni mağfiret edip rûz-ı mahşerde benden sual etmesin" diye. Vaktaki Hazret-i Musa aleyhisselâm Tûr-i Sînâ'da huzûr-ı rabbü'l-âlemîne durur, o adamın bu ricasını arz ederek afv u mağfiret ile sual buyurulmamasını niyaz eder. Hitâb-ı izzet gelir ki "Ya Musa, o kulum bu cürm ü kabahati işledikten sonra nâdim ve pişman oldu, ben azîmü'ş-şân da onu afv u mağfiret ettim. Sual etmeyecektim, lâkin mademki şimdi bu kabahatini sana söyledi ve senin malûmun oldu, şimdi sual etmemek adâlet-i ilâhiyyeme mugayirdir, sual ederim" buyurulmuştur azizim.

İşte canım mevlâna aziz
Ona göre iş tut leziz

Yani tuttuğun iş leziz tatlı olsun, öyle acı ekşi, yüzün buruşturacak iş olmasın. Eğer der isen ki dede ben öyle acı, ekşi, hâmiz işler yapıyorum ki yüzümü buruşturmak şöyle dursun, ondan pür-neşe olup yüzüm gülüyor. Evet efendi oğlum, öyledir, yüzün buruşup buruşmadığı sonra malûm olur, yani "Yevme tub-le's-serâ'iru â Fe-mâ lehu min kuvvetin ve lâ nâsirin."[166] Yevm-i haşr ü neşr oldukta o zaman hakikat yüzün meydana çıkar. O vakit malûmun olur buruşmuş mu buruşmamış mı azizim. Bu âyet-i şerîfin tefsirinde buyururlar ki Cenâb-ı Hak yevm-i kıyâmette her sırrı izhar eder. Sırr-ı hasen sahibinin yüzünde zeyn olur ve sırr-ı kabîh ise sahibinin yüzünde şeyn olur, âmennâ ve saddaknâ. Adalet de budur sultanım. Lâkin o ki padişahlar padişahıdır her iki cihet yani adalet ü mağfiret ve fazl u kerem kendisine mahsustur, asla ve kat'â igrâz edecek kimse yoktur. Dilerse fazl u keremiyle afv u mağfiret eder, dilerse adaletiyle azap ve muazzep eder. Nitekim Hazret-i İsâ aleyhisselâmın Cenâb-ı Hakk'a bâb-ı niyâz u recâda dediği gibi "İn tu'azzibhum [167] fe-innehum ibâduke ve in tagfir lehum fe-inneke ente'l-azîzu'l-hakîmu."[167] Yani eğer sen onlara tazîb eder isen, kendi ibadına tazîb edersin, mâlik-i mutlaksın, mülkünde ne işlersen sana igrâz olmaz ve eğer sen onları mağfiret eder isen ehl-i isyândan intikama kadirsin ve isâbe ve ukûbetten her fiilinde hakîmsin ve her mücrimi mağfiret eğerçi müstahsenedir, lâkin tazîb eder isen adl eder ve mağfiretle fazl edersin dediği gibidir azizim.

Burada gönül âlemine bir şey atıldı, yani bir müjde ve tebşîr-i ma'nevî zuhur etti. Şöyle ki Hazret-i Nuh aleyhisselâm hikâyelerinden bir hikâyeye tesadüf olundu. Vaktaki Hazret-i Nuh'un kavmi sûret-i inkârda bulunup pek çok eza ve cefa etmeleri cihetle Hazret-i Nuh aleyhisselâm bunlara beddua edip helâklerini

---

166 "Gizlilerin (ortaya dökülüp) yoklanacağı gün; insanın ne bir gücü, ne de bir yardımcısı vardır." Târık, 86/9-10.

167 "Eğer onlara azap edersen, onlar Senin kullarındır (dilediğini yaparsın); eğer onları bağışlarsan, şüphesiz Sen daima üstünsün, hüküm ve hikmet sahibisin!". Mâide, 5/118.

Cenâb-ı Hak'tan niyaz etti ve kendisi ulü'l-azm peygamber-i zî-şân olduğu için duası dergâh-ı ulûhiyyette kabul buyurulup tufan zuhuruyla cümle kâfirler helâk oldu. Badehu tufanın inkıtaıyla sefinesi bir cebel-i azîme yanaşıp içinde olanlar taşra çıktılar. Cenâb-ı Hak, Hazret-i Nuh aleyhisselâma emr ü ferman buyurdu ki çünkü suyun çekildiği yerlerde tabiî pek çok çamur kalmış idi, bunlardan çanak yapılmasını. Nuh aleyhisselâm da emr-i ilâhiyyeye imtisalen o çamurdan pek çok çanak yaptı. Şiddet-i şemsten tez bir vakitte kuruyup sonra bir yere cem' etti, yani dağlar kadar yığıldı. Sonra Cenâb-ı Hak emr ü ferman buyurdu ki "Ya Nuh, bunları cemî'an kır, münkesir eyle!" diye. Hazret-i Nuh aleyhisselâm "Lâ yus'elu ammâ yef'alu"[168] diyerek emr-i ilâhiyyeye imtisalen cümlesini kırdı. Ammâ biraz da münkesirü'l-kulûb oldu ki bu kadar zahmet ü meşakkat ile yapıp da şimdi de kırılması için birtakım eza ve cefa oldu diyerek âlem-i hayrette iken kendisine itap suretinde hitâb-ı izzet geldi ki "Yâ Nuh, bu işinde münkesirü'l-kulûb oldun!" diye. Hazret-i Nuh aleyhisselâm dedi ki "Yâ âlimu's-sırrı ve'l-hafiyyât, bilemem bunda olan sır ve hikmetin. Kemâl-i fazl u kerem-i ilâhiyyenden bunun hikmetinden bu kulunu haberdar et." Cenâb-ı Hak buyurdu ki "Bu kullarımı ve cümle mahlûkatı halk ve ademden vücuda getirmekte asla ve kat'â bir zahmet ü meşakkat tari olmamıştır, yani senin gibi zahmet ü meşakkatle çanakları yapıp sonra yine birtakım zahmet ü meşakkatle kırma gibi değildir. Bu bapta asla [168] ve kat'â zât-ı ulûhiyyetime bir zahmet ü meşakkat gelmez. Bunlar "Kun" hitâbıyla olur. İşte sen bir peygamber olduğun için senin duan red olunmaz. Dergâh-ı ulûhiyyetimde kabul olur. Binaenaleyh kavmini ki benim kullarım idi, helâk ettim. Fakat tamamıyla rızâ-yı ilâhiyyem yok idi" buyuruldu azizim.

Ah ah rızasına da fazl u ihsanına da rahmet ü gufrânına da adl ü adâlet-i ilâhiyyesine de kurban olayım! Ey padişahlar padişahı olan Hudâ-yı lem-yezel-i müte'âl ve kadîr-î bî-misâl ve hayy u kayyûm-ı bî-zevâl, mâliku'l-mülki ve'l-melekûti rabbu'l-izzeti ve'l-ceberrûti, mukaddiru'l-ekvâni ve'l-ezmâni, alîmu esrâri'l-insi ve'l-cânni, mezkûrun bi-kulli lisânin, meşkûrun bi-kulli erkânin ve cinânin, ma'bûdun fî kulli vaktin ve zamânin, allâmu ahvâlin ve atvârin, basîru zamâir-i esrâr olan rabbu'l-erbâb ve mâliku'r-rikâb tele'le'et bevâriku âyâtihi alâ-sifâhi'l-muhdesâti ve eşrakat şevâriku sıfâtihi alâ-elvâhi'l-mubde'âti celet azametuhu ve beheret âyâtuhu azze şânuhu ve celle burhânuhu fe-subhânallâhi ta'âlâ ammâ yuşrikûne. Sad hezâr âmennâ ve saddaknâ azizim. Buralara girişilir ise iş uzar mebhas değişir.

Biz gelelim bahsimize. İşte azizim yüz bin hamd ü senalar olsun ki fazl u kerem ve inâyet-i ilâhiyye-i umûmî dahi şeref-i hulûlüyle teşerrüf olundu ki yarın îd-i sa'îd-i adhâ imiş, yani bin üç yüz yirmi senesi Zilhicce-i şerîfin bu gün dokuzuncu [7 Şubat 1903] pazar günü olup yarınki pazartesi de kurban bayramı imiş.

168 "O, yaptığından sorulmaz, ama onlar, sorulurlar." Enbiyâ, 21/23.

Halk-ı âlem yılda bir kez îd için kurbân eder
Dem-be-dem sâat-be-sâat ben senin kurbânınım

deyip yarınki gün inşâallâhu ta'âlâ elbise-i resmiyyemizi iksâ ile huzûr-ı hazret-i cânâna ve ârif-billâha yüz sürüp hasbe'l-beşeriyet zâhir ü bâtın rahatsızlık ile çoktan beri hâk-i pây-i ârifânelerine yüz süremediğimden vaki olan kusûr-ı küsûrlarımızın lisân-ı hâl ile affını rica ve niyaz etmeli, zira ki o huzurda lisân-ı kâl ile arz etmeye mecalim yoktur ki

Arz-ı hâl vermeye cânâ seni tenhâ bulamam
Seni tenhâ bulıcak kendimi aslâ bulamam

fehvâsınca âşık ve maşûk lisânı lisân-ı hâldir azizim.

Diyelim şimdiden lisân-ı kâl ile:

Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren, kesîrâ. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

BU FASIL CENÂB-I PEYGAMBER SALLALLÂHU ALEYHİ VE SELLEM EFENDİMİZ HAZRETLERİNİN EVSÂF-I CEMÎLE-İ CELÎLE-İ RİSÂLET-PENÂHÎLERİ HAKKINDADIR

Gurre-i Muharrem sene 1321 isneyn [30 Mart 1903]

Ânifen arz u beyan olunduğu üzere îd-i adhâ resm-i tebrîki için elbise-i resmiyyemin iksâsıyla huzûr-ı hazret-i müşîr-i a'zamîye ve canım gibi sevgili sâhib-i irfâna yüz sürmek ve lisân-ı hâl ile aşkbâzlıklar etmek üzere niyet ve azm u kast olunmuş idi. "Fe-subhânallâhi ta'âlâ areftullâhe bi-fethi'l-azâimi" fehvâsınca Cenâb-ı Hakk'ın dilediği ve emr-i ilâhiyyesi oluyor. Derviş Paşa merhumun dediği gibi: "Şimdiye kadar pek çok tecrübe ettim, benim dediğim olmayıp Cenâb-ı Hakk'ın dilediği oluyor. Binaenaleyh ben de artık hiçbir şey murat etmiyorum" dedi. Sahihtir ve hem de öyledir.

İşte azizim, arefe günü dairede cemaatle öyle namazı eda eder iken birinci rekatta bizim mahut cezbe gelip sayha zuhur etti. Yanımda Redif Livası Hasan Paşa ile Erkân-ı Harbiyye Başkâtibi Hasîb Efendi mevcut idi. Namazdan fariğ olduktan sonra bu zevât-ı kirâma dedim ki "Yarınki gün için elbise-i resmiyyeyi iksâ ile resm-i tebrîk ifasına daireye gelmeye niyet olunmuş idi. İşte gördünüz ya, yine eski hâl ric'at etti. Bu hâl ile gelemeyeceğim derkârdır." Onlar da hak verip ne çare zarurî mazursunuz" dediler. Binaenaleyh Eski Câmi'-i şerîf'te salât-ı îdi eda ile kurbanımı zebh ettim. Bu kast ve niyetimin fesh olduğunu Mevlevî şeyhi reşadetlû Salâhaddin Efendi canımıza arz ettim. "Erenler tarafından men' olunuyorsunuz demektir" buyurdular. "Âmennâ ve saddaknâ" dedim. Lâkin cezbenin iadesine münkesirü'l-kulûb oldum ki bir zamandan beri rahat u huzurda idim. Yine birtakım halkın güft ü gûsuyla ihvanı rahatsız etmeye sebebiyet verildi diye. Ne çare, elden ne gelir? Kazaya rıza... "Kul kullun min indillâhi."[169]

Azizim, îd-i şerîfin ikinci haftası yani Zilhicce-i şerîfin yirmi birinci [19 Şubat 1902] cuma günü, cuma namazı için Eski Câmi'-i şerîf'e gittim. Artık hâlimi bildiğim için ilerideki saflara gitmeyip eski yerim olan en gerideki maksure içinde oturdum. Muahharen Vilâyet Muhasebe Mümeyyizi saadetlû Mahmud Efendi geldi, yanıma oturdu. Fakir de güzel güzel teveccüh [170] ve rabıtada durup sayha zuhur etmedi. Hatip efendi rahatsız imiş, yerine vekâleten Hacı Hafız Veliyyüddin Efendi minbere çıktı. Efendi-i mûmâileyhin sedası dokunaklı ve gür olmasıyla kıraat ettiği hutbeyi zarurî istima ediyorum. Hutbe bu idi:

---

169 "De ki: Hepsi Allah tarafındandır." Nisâ, 4/78.

"el-Hamdu lillâhillezî zeyyene mir'âte'l-kâinâti bi-vucûdi'n-Nebiyyi'l-ummiyyi'l-Arabiyyi'l-Hâşimiyyi'l-Kureşiyyi'l-kerîmi; levlâke levlâke le-mâ-halaktu'l-eflâke; ellezî ebtale edyâne'l-muşrikîne bi-zuhûri nûri'n-Nebiyyi'l-ummiyyi'l-Arabiyyi'l-Hâşimiyyi'l-Kureşiyyi'l-kerîmi; levlâke levlâke le-mâ-halaktu'l-eflâke. Fe-subhânellezî tecellâ bi-zâtihi ve sıfâtihi li-safiyyihi'n-Nebiyyi'l-Arabiyyi'l-Hâşimiyyi'l-Kureşiyyi'l-kerîm. Levlâke levlâke le-mâ-halaktu'l-eflâke. Neşhedullezî ce'ale'n-nucûme rucûmen li'ş-şeyâtîni fî leyleti vilâdeti'n-Nebiyyi'l-ummiyyi'l-Arabiyyi'l-Hâşimiyyi'l-Kureşiyyi'l-kerîm. Levlâke levlâke le-mâ-halaktu'l-eflâke. Ve neşhedu âmennâ ve saddaknâ ve enneke nebiyyun ummiyyun Arabiyyun Hâşimiyyun, Kureşiyyun el-kerîmu. Levlâke levlâke le-mâ-halaktu'l-eflâke sallallâhu. Ruviye ani'n-Nebiyyi sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem: Allâhumme inneke afuvvun; tuhibbu'l-afve, fe'fu annî fe-inneke afuvvun kerîmun. Levlâke levlâke le-mâ-halaktu'l-eflâke. Elâ inne ve inneke le-alâ-hulukin azîmin."

İşte nasıl ki Hâşimî lafz-ı şerîfi kulağıma dokunduysa aşkın balyemez topunun fitiline âteş-i aşk-ı Muhammedî dokunmasıyla bir sayha ve nara patladı ki uşşakın muhabbet canını, münkirlerin küfr ü inkârını yaktı. Badehu hatip efendi minberden inip vaktaki namaza bed' olundu, birinci rekattaki zamm-ı sûre, sûre-i Kâfirûn idi. Nasıl ki "Ve lâ ene âbidun mâ abedtum"[170] demesiyle burada bir sayha ve nara attım ki evvelki sayha onun yanında hiç gibi kaldı. Bizim evlâd-ı ma'neviyyemiz Âsım Efendi arkamızdaki safta imiş. Muahharen fakire dedi ki "Namazdaki sayhanız pek dehşetli idi." Dedim: "Evet öyle oldu, çünkü evvelki sayha makâm-ı muhabbet-i Muhammediyyeden idi; namazdaki sayha, huzûr-ı Hak'ta makâm-ı ubûdiyyet-i ilâhiyyeden idi." Aman, aman elaman azizim, sakın olmaya ki bu sözümden uşşakın gönlüne bir hatar zuhur etmesin, çünkü makâm-ı muhabbet-i Muhammediyye ile makâm-ı ubûdiyyet-i ilâhiyye beyninde fark-ı azîm vardır. "Ne gibi?" der isen, işte burasını tafsiline muktedir değilim. Ancak bir nebzecik remz ü işaretle arz u beyan edebilirim ki

"Bâ-Hudâ herçi hâhî bikun, velîkin bâ-Muhammed bâ-edeb bâş. Bâ-Hudâ dîvâne-bâş ve bâ-Muhammed bâ-edeb" buyurulduğu gibi Cenâb-ı Sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine kemâl-i edeb ü ihtirâm vaciptir azizim. [171] Hatta âyet-i kerîmede ve sûretü'l-Hucurâtta "Yâ eyyuhellezîne âmenû lâ terfe'û esvâtekum fevka savti'n-Nebiyyi ve lâ techerû lehu bi'l-kavli ke-cehri ba'dikum li-ba'din"[171] ilâ-âhiri'l-âyeti, yani emr-i ilâhî böyledir ki "Yâ müminler, peygamberimiz sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve selleme söylediğinizde savtınızı onun savtı üzerine ref' etmeyiniz ve beyninizdeki cehirle peygamberimiz aleyhisselâma tekellümde cehr etmeyiniz, belki ona tazim için savtınızı hafif edin ve ona isim ve künyesiyle hitap etmeyiniz birbirlerinize hitabınız gibi." İşbu âyetle ulemâ is-

170 "Ben asla sizin yapmakta olduğunuz ibadeti yapıcı değilim." Kâfirun, 109/4.

171 Ey inananlar, seslerinizi, Peygamberin sesinin üstüne çıkarmayın, birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi, onunla da öyle yüksek sesle konuşmayın." Hucurât, 49/2.

tidlâl ettiler ki onun kabri katında ve hadisi okunduğunda ref'-i savttan men' oluna, zira ki ona memâtındaki hürmet hayatındaki hürmet gibidir azizim.

İşte onun için hutbede onun ism-i şerîfi kıraat olundukta ihtiyarsız zarurî zuhur eden sayha edep dairesinde olarak hafifçe zuhur etmiştir: "Her her zamanda, her mekânda, her ân ve her saatte hazır ve nazır olan rûh-ı a'zam-ı Muhammedî sallallâhu aleyhi ve sellem."

İşte kurban bayramında kurban olmak isteyen âşıklar, Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ serlevha-i enbiyâ, mazhar-ı levlâke, Ahmed ü Mahmûd u Mustafa sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine kurban olsun. Lâkin bu kurban lafzı senin bildiğin gibi bıçak ile kesilir kurban değildir. "Mûtû kable en temûtû"[172] sırrı gibi kurbandır azizim. Âh mine'l-aşk ve hâlâtihi.

Ey aziz, aç ve küşâde eyle zâhir ü bâtın kulaklarını! Bî-nihâye olan deryâ-yı aşk-ı muhabbet-i Muhammediyyeden bir bardak, hâşâ hâşâ galat ettim, bir gurfe, yok yok, misl-i habâb bir zerre âb-ı hayât-ı ebedî olan medh ü senâ ve fazâil-i cemîle-i celîle-i Cenâb-ı Muhammediyyeyi istima edip âb-ı hayât-ı ma'nevî nûş edesin ve sermâye-i ezel ü ebed olan aşk u muhabbeti bâzâr-ı uşşâka koyasın. Şöyle ki

Ey azizler işte başlarız fezâil-i sırr-ı levlâke
Medh ü senâ-ı cenâb-ı mahbûb-ı kibriyâya

Her kim ki onun aşk u muhabbetiyle yana
Kil iken gül olup gide cennât-ı âliyeye

Misk ü anber-bûy ile huzûr-ı Mustafaviyyeye
Dâhil olup diye ummî ve ebî fidâke

İşte budur maksûd bu âleme gelmeye
Bâis olan Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ'ya

Leyl ü nehâr aşk u muhabbetle diyesin
Sad hezâr sad hezâr salât u selâm olsun Ahmed-i Muhtâr'a

Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ ve Mevlânâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ecma'în, âmîn yâ rabbe'l-âlemîn.

Cenâb-ı Seyyidü'l-kevneyn sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimizin hasâis-i [172] şerîfesindendir ki Hak ta'âlâ hazretleri, Resûl-i Ekrem'in sena ve fezâilini esmâ-ı nebevîde münderic ve mazmûn etti. Ve sair enbiya ve mürselîn aleyhimusselâmı kendi isimleriyle nida eder. Meselâ "Yâ Âdem, yâ Nuh, yâ Sâlih, yâ İbrahim, yâ Musa, yâ İsa" ve gayrılar gibi. Ammâ Resûl-i kâinât sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellemi evsâf-ı celîlesiyle zikir ve nida eder tekrîmen ve

172 "Ölmeden önce ölünüz." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 436, no: 1213; *Keşfu'l-Hafâ*, c. 2, s. 291, no: 2669. İbn Hacer sabit olmadığını, el-Kârî de mutasavvıfların sözü olduğunu söylemiştir.

tafsîlen: "Yâ eyyuhe'n-Nebiyyu, yâ eyyuhe'r-resûlu" gibi. Bazı muhakkıkîn: "Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemin bin ism-i şerîfi vardır" dediler. Ve bi'l-cümle her ehl-i tahkîk idraki kadar istihraç eyledi. Cemî'-i esmâ-ı şerîfenin eşheri, Muhammed'dir. Ceddi şeyh-i Mekke-i mükerreme Abdulmuttalib radıyallâhu anhu tesmiye etmiştir. Bazılar sual edip "Niçin Muhammed tesmiye ettin? Ecdadında bu isim yoktur!" dedikte, cevâb-ı bâ-savâb edip dedi ki "Recâ budur ki ehl-i semâ ve ehl-i arz ona hamd ü sena eyleye" dedi, zira "Muhammed" manası, "kendiye çok hamd ü sena olunmuş" demektir.

Bazı ulema şöyle beyan etmiştir ki Abdulmuttalib hazretleri rüyada kendi arkasından gümüşten bir zincir zuhur etti. Bir tarafı semaya baliğ ve bir tarafı yere muttasıl ve bir tarafı maşrıka müntehî ve bir tarafı mağribe vâsıl. Badehu bir şecer-i azîm oldu; Sidretü'l-müntehâ her bir yaprağı üzerinde bir nûr-ı azîm lemeân eder. Cemî'-i ehl-i maşrık ve mağrib o şecereye teşebbüs ederler. Sonra bu rüyayı tabir edip dediler ki "Senin neslinden bir zât-ı şerîf zuhur etse gerektir ki cemî'-i maşrık ve mağrib onun milletine teşebbüs ederler ve cemî'-i ehl-i semâ ve arz ona hamd ü sena ederler" dediler. Validesi Âmine hazretlerini nida gelip "Senin oğlun seyyid-i kâinâttır. Vaz'-ı haml ettikten sonra Muhammed tesmiye et" dediler.

Ve bir defada dahi rüyada emir olunup "Ahmed tesmiye et" dediler. Ahmed isminde bir ahad yok idi. Ammâ Muhammed isminde vilâdet vaktine karîb on beş kadar kimse Muhammed tesmiye olundu nübüvvet memûlü için, zira bilirler idi âhir zaman peygamberinin ism-i şerîfi Muhammed olduğunu.: "Allâhu a'lemu haysu yec'alu risâletehu."[173] Hak tebâreke ve ta'âlâ, Âdem aleyhisselâmı halk etmezden evvel belki cümle halkı halk etmezden iki bin yıl evvel resulüne Muhammed tesmiye eyledi. Ve bir hadîs-i şerîfte: "İnne evvele mâ-halakallâhu nûrî."[174]

Ve bir rivayette dahi varit olmuştur: Ebû Seleme ve Ebû Hureyre radıyallâhu anhumâdan rivayet olunur: Bazı ashab rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în sual edip dediler ki "Yâ resulallâh "Metâ vecebet leke'n-nubuvvetu." Yani ya resulallah sallallâhu aleyhi ve sellem, sana nübüvvet [173] ne zaman sâbite oldu?" Cevabında buyurdu: "Kuntu nebiyyen ve Âdemu beyne'r-rûhi ve'l-cesedi." Yani ben peygamber oldum, dahi Âdem ruh ile ceset beyninde idi, yani ruh, cesedine girmemiş idi, zira Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem evvel-i mahlûkâttır.[175] Bu hadîs-i şerîften malûm oldu ki Hazret-i Peygamber âlem-i dünyâya nübüvvetle bile gelmiştir. Ancak kırk yaşında teblîg-i risâlete emrolunmuştur ve halkı Hakk'a davet ile memur olmuştur.

---

173 "Allah, mesajını koyacağı yeri (elçilik görevini kime vereceğini) bilir." En'âm, 6/124.

174 "Allah'ın yarattığı ilk şey benim nurumdur." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 265-266, no: 827, "Evvelu mâ halakallâhu nûru nebiyyike yâ Câbiru."

175 Hadis için bkz. *et-Tirmizî*, c. 5, s. 585, no: 3609; *Musnedu Ahmed*, c. 4, s. 66, no: 16674; *el-Ehâdîsu'l-muhtâre*, c. 9, s. 142, no: 123; *Mecme'u'z-zevâid*, c. 8, s. 223; *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 2, s. 665, no: 4209.

Ve bir hadîs-i şerîfte buyurmuştur ki "İnnallâhe'stafâ min vuldi Âdeme İsmâ'île." Hak ta'âlâ vuld-i Âdem'den Hazret-i İsmail'i ıstıfâ ve ihtiyar etti. "Ve'stafâ min Benî Kinâne Kureyşen." Benî Kinâne'den Kureyş'i ihtiyar ve ıstıfâ etti. "Ve'stafâ min Kureyşin Benî Hâşim" Kureyş'ten Benî Hâşim'i ihtiyar etti. "Ve'stafânî min Benî Hâşim." Beni, Benî Hâşim'den ihtiyar ve ıstıfâ etti. Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemin bir ism-i şerîfi dahi Mustafa olduğu bu hadîs-i şerîften münfehim olur.[176]

Ve bir hadîs-i şerîfte: "Ene da'vetu İbrâhîme, beşâretu Îsâ"[177] varit olmuştur, yani ben, İbrahim aleyhisselâmın dua ettiği ve İsa aleyhisselâmın müjde verdiği peygamberim demektir. Hazret-i İbrahim aleyhisselâm dua edip "Rabbenâ ve'b'as fîhim resûlen"[178] el-âyetu. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemi kavmine haber vermiştir. Ve Hazret-i İsa aleyhisselâm kavmine müjde etmiştir, nitekim Kur'ân-ı kerîm'de zikir olunur: "Ve iz kâle Îsa'bnu Meryeme: Yâ benî isrâîle innî Resûlullâhi ileykum musaddikan li-mâ beyne yedeyye mine't-Tevrâti ve mubeşşiren bi-resûlin ye'tî min-ba'di'smuhu Ahmedu."[179] Ve bir hadîs-i şerîf de şöyledir ki Kur'ân'da ismim Muhammed'dir, İncil'de Ahmed'dir, Tevrat'ta Ahyed'dir hemzenin fethi, hânın sükunu, yânın fethiyle. Nâr-ı cehennemi ümmetten sarf ve men' ettiği için Tevrat'ta Ahyed tesmiye olundu. Şöyle rivayet olunur ki Hazret-i Dâvûd dua edip der idi: "Allâhumme'b'as lenâ." Yani nâs için demişler "Mukîme's-sunneti." Yani Hazret-i Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem ba'de'l-fetreti ve Tevrat'ta zikir olunmuştur ki "Ve len yakbidallâhu ta'âlâ hattâ yukîme bihi'l-millete'l-'avcâe bi-en yekûlû lâ ilâhe illallâhu."[180]

Cubeyr bin Mut'im radıyallâhu anhu dedi ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu: "Benim beş ismim vardır. Ben Muhammed'im ve Ahmed'im ve Mâhî'yim, benim ile Hak ta'âlâ küfrü mahv ede. Ve ben Hâşir'im, nâs benim kademlerim üzere haşr olunur. Ve Âkib'im ki benden sonra peygamber gelmez." Nâs onun milleti üzerine haşr olunur manasınadır "kademim üzerine haşr olunur" demek yahut "halk benim önümde haşr olunur" demektir. Ve gayrı manaları vardır. [174] Bir ism-i şerîfi dahi Dâ'î'dir, halkı Allah ta'âlânın rızasına da-

---

176 Hadis için bkz. *et-Tirmizî*, c. 5, s. 583; no: 3606; *Musannefu İbn Ebî Şeybe*, c. 6, s. 317, no: 31731; *Tuhfetu'l-Ahvezî*, c. 10, s. 53, no: *Tefsîru İbn Kesîr*, c. 2, s. 174.

177 "Ben İbrahim'in daveti, İsa'nın müjdesiyim." *Fethu'l-bârî*, c. 12, s. 365, "Ene beşâretu Îsâ da'vetu İbrahime."

178 "Rabbimiz, onlara kendi içlerinden bir elçi gönder." Bakara, 2/129.

179 "Meryem oğlu İsa da: "Ey İsrailoğulları, ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir elçiyi müjdeleyici olarak gönderildim" demişti." Saf, 61/6.

180 *el-Buhârî*, c. 2, s. 747, no: 2018; *A.e.*, c. 4, s. 1831, no: 4558; *Musnedü Ahmed*, c. 2, s. 174, no: 6622; *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 7, s. 45, no: 13079; *Şu'abu'l-îmân*, c. 2, s. 147; no: 1410; *el-Edebu'l-mufred*, c. 1, s. 95, no: 246.

vet edici manasına "Ve dâ'iyen ilallâhi bi-iznihi"[181], "Ud'u ilâ-sebîli rabbike",[182] "Kul: hâzihi sebîlî ed'û ilallâhi alâ basîretin."[183] Ve gayrı ayetlerden mefhumdur.

Ali bin Ebî Tâlib radıyallâhu ta'âlâ anhu şöyle tahkik ve beyan etti ki Hak subhânehu ve ta'âlâ cemî'-i halâyıkı dahv-ı arz ve ref'-i semâdan evvel takdir edip ve beriyyeyi zer' ve mübdi'âtı ibdâ' etti ve halkın mâhiyyâtını suret nasb etti. Melekûtunda münferit ve ceberrûtunda mütevahhid iken kendi nurundan bir nur izhar etti. Onun ziyasından bir kabes lemeân edip sâtı' oldu. Badehu o nur, suver-i hafiyye-i mezkûrenin vasatında müctemi' olup Hazret-i Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellemin sûret-i şerîfesine muvafık oldu. Badehu Hak ta'âlâ buyurdu: Sen muhtarsın ve müntahabsın ve benim nurum senin indinde müstevda'dır ve künûz-ı hidâyetim senin eclin için bathâyı mestûh ederim ve suyu senin için tahriç ederim ve semayı senin için ref' ederim; sevâbı ve ikâbı, cenneti ve nârı senin için kılarım dedi. Badehu halîfe-i mezkûreyi âlem-i gaybda ihfa edip meknûn ilminde tagyîb etti. Sonra avâlimi nasb ve zamanı bast ve mâyı mezc edip arşı su üzerine vaz' ve arzı vech-i mâ üzerine sath etti. Badehu Hak ta'âlâ ibda ettiği envardan melâikeyi icat etti. Kendi tevhidini Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellemin nübüvvtine mukarin kıldı, yani lâ ilâhe illallâh kelimesine Muhammedun Resûlullâh kelimesini mukarin edip ba'sten evvel gönüllerde nübüvvet-i Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem meşhur oldu. Vaktaki Hak ta'âlâ Âdem'i halk edip onun fazlı melaikeye zâhir oldu ve melaikeye Hak ta'âlâ iraet etti Âdem'e has olan sâbıka-i ilmden ki esmâ-yı eşyâyı istinbâ' vaktinde melaikeye tarif eyledi ve Hak ta'âlâ, Âdem'i mihrap ve kabe ve bâb ve kıble kılıp ona ebrârı ve ruhaniyeti ve envarı iscâd etti. Badehu Hak ta'âlâ, Âdem'de vedî'a olan nûr-ı a'zamı tembih edip Âdem'e müteyemmin aleyh olan nurun azametini keşf etti. Melaike indinde Âdem, imam tesmiye olunduktan sonra hak subhânehu ve ta'âlâ o nûr-ı mu'azzamı ihfa ederdi, aslâb-ı tâhiriyyetten erhâm-ı tâhirâta intikal edip ta ki Hazret-i Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem âlem-i dünyâya zâhir oldu. Pes cümle halkı zâhiren ve bâtınen davet etti ve sırren ve alenen dâ'î oldu. O nûr-ı mütekaddimeden kimselere ki bir kabes muvafık olduysa o hidayet buldu ve her kimse ki gafleten mültebis olduysa suht ve gazaba müstahak oldu demek manasını ifade etti.

[175] Şeyh Ebû Muhammed Abdulcelil buyurdu ki bu tahkikten malûmdur ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem cemî'-i mahlûkâttan mukaddemdir; halk-ı rûh ve bed'-i envâr indinde da'vetü'l-halk ile'l-Hak etmiştir, cesed-i şerîfi ile vakt-i sa'âdetinde davet ettiği gibi. Pes Hak ta'âlânın "Ve iz ehazallâhu mîsâke'n-nebiyyîne"[184] el-âyet, nazm-ı şerîfi âlem-i ervâha mahmuldür, cemî'-i halk ona iman getirmiştir ve ebu'l-ervâhtır; Hazret-i Âdem ebu'l-ecsâd olduğu gibi. Mülâhaza et, Hak ta'âlâ buyurur: "Tebârekellezî nezzele'l-furkâne alâ-abdihi

181 "Ve izniyle, Allah'a davetçi olarak (gönderdik)." Ahzâb, 33/46.

182 "Rabbinin yoluna çağır." Nahl, 16/125.

183 "De ki: "İşte benim yolum budur: Allah'a basiretle davet ederim." Yûsuf, 12/108.

184 "Allah, peygamberlerden şöyle söz almıştır:" Âl-i İmrân, 3/81.

li-yekûne li'l-'âlemîne nezîren."[185] Âlemîn, cemî'-i halâyık demektir. Ve cümle avâlimi inzâr etti ve küllîsi ona iman getirdi. Evvelinde ve âhirinde o nûr-ı mükerrem aslâb-ı tâhirînden ehrâm-ı tâhirâta intikal ederek âhir-i zamânda âlem-i dünyâya gelip hatm-i nübüvvet etti.

Ve Şeyh Takiyuddin es-Subkî şöyle dedi ki bundan zâhir oldu iki hadîs-i şerîfin manası: Biri, "Bu'istu ile'n-nâsi kâffeten."[186] Bunun manası bu tahkike binaen cemî'-i nev'-i insâna ba's olundum demektir evvelen ve âhiren. İkinci, "Kuntu nebiyyen ve Âdemu beyne'r-rûhi ve'l-cesedi."[187] Ve bunun manası bu takdirce ben peygamber oldum halka, Âdem tertip olmazdan nice zaman evvel demek olur.

Şeyh Fergânî söyle zikr eyledi ki filhakika evvelden âhire varınca dâ'î-ilallâh ancak şu hakîkat-i Ahmediyyedir ki asl-ı cemî'-i enbiyâdır ve enbiya onu eczası ve tefâsîli gibidir. Enbiya ve rüsülün daveti min haysü'l-cüz'iyedir. Ve Hak ta'âlânın "Ve mâ erselnâke illâ kâffeten li'n-nâsi beşîren ve nezîren"[188] kelâm-ı şerîfinde buna işaret vardır. Bi'l-asâle dâ'î odur, keyfe enbiya ve rüsül ve cemî'-i ümem-i mütekaddimîn ü müteahhirîn kâffe-i nâsta dahildir, bi'l-asâle dâ'î odur ve cemî'-i enbiyâ ve rüsül onun halifeleridir dedi. Bundan mülâhaza et şunun manasını:

Ve kullu âyi ete'r-ruslu'l-kirâmu bihâ
Fe-inneme'ttesalet min nûrihi bihim[189]

Fe-innehu şemsu fazlin hum kevâkibuhâ
Yuzhirne envârehâ li'n-nâsi fi'z-zulemi[190]

Bir ism-i şerîfi Nur'dur ve Şâhid ve Beşîr ve Nezîr ve Sirâc ve Münîr'dir. Ve bu esmâ-yı şerîfe Kur'ân-ı kerîmde mezkûrdur. Hak ta'âlâ buyurur: "Yâ eyyuhe'n-Nebiyyu innâ erselnâke şâhiden [ve mübeşşiren ve nezîren]."[191] Tahkik: biz seni ümmetin tasdikine ve tekzibine ve necatına ve dalâletine şahit gönderdik. "Ve mubeşşiren" tasdik ve ikrar edenlere cennetle tebşir edici "Ve nezîren" tekzib edenlere azâb-ı cehennem ile inzâr edici gönderdik. "Ve dâ'iyen ilallâhi bi-

185 "Alemlere uyarıcı olması için kuluna Furkanı (hakkı bâtıldan ayırma ölçüsünü) indiren (Allah) pek kutludur!" Furkan, 25/1.

186 "Bütün insanlara peygamber olarak gönderildim."

187 "Adem daha ruh ile beden arasında iken ben peygamber idim." *et-Tirmizî*, c. 5, s. 585, no: 3609; *Musnedu Ahmed*, c. 4, s. 66, no: 16674; *el-Ehâdîsu'l-muhtâre*, c. 9, s. 142, no: 123; *Mecme'u'z-zevâid*, c. 8, s. 223; *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 2, s. 665, no: 4209.

188 "Biz seni ancak bütün insanlara müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik." Sebe', 34/28.

189 "Yüce peygamberlerin getirdikleri her ayet, onun nurunu onlara bağlamaktadır. *Dîvânu'l-Bûsîrî*, s. 168.

190 "Gerçekte o bir erdem güneşidir, onlar da o güneşin yıldızları // Işık saçarlar karanlıklarda insanlar için" *Dîvânu'l-Bûsîrî*, s. 168.

191 "Ey peygamber, biz seni şahit, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik." Ahzâb, 22/45.

iznihi."[192] Halkı tevhit ve iman ve rıza ve Allah'a davet edici gönderdik, bi-iznillâhi ta'âlâ. "Ve sirâcen munîren"[193] sirâc-ı münîr gibi küfür ve cehaleti mahv edip nur ile ve şeriatla [176] cümle cihanı nûr-ı îmân ile ve ziyâ'-ı ma'ârif ü ulûm ile tenvir edici gönderdik. "Ve beşşiri'l-mu'minîne bi-enne lehum minallâhi fazlen kebîren."[194] Ve müjde et müminlere ki tahkik onlar için min-indillâhi fazl-ı kebîr vardır. Ebû Hureyre radıyallâhu anhu dedi ki Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemden ahsen nesne görmedim. Mübarek vech-i mukaddesi üstünde güneş cereyan eder gibi vech-i şerîfi inâre ve izâe eder idi.

Sabittir ki Resulullâh salla[llâhu] aleyhi ve sellem gecelerde ezvâc-ı mutahhare radıyallâhu ta'âlâ anhunne büyût-ı sa'âdetlerinde güneş gibi tenvir edip o nur ile sevb hıyâta ederler idi. Ve sabittir ki bir mekânda câlis olup esnâ-yı mükâlemede tebessüm etseler, mübarek fem-i mukaddes münfetih olsa, güya güneş tulû eder gibi nur zâhir olurdu. Kahkaha ve dıhk sadır olmazdı, illâ tebessüm çok zâhir olurdu.

Ve nice raviler rivâyet-i sahîha ile rivayet ettiler ki Hazret-i Fahr-i âlem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem meb'ûs olmazdan evvel mübarek re's-i sa'âdetleri üzere bir kıta bulut ki sehâbe-i beyzâ yahut rakîka yahut mutlakan alâ-ihtilâfi'l-akvâl sâyebân olurdu. İrhâsı ve te'sîs-i nübüvvet için ba'de'l-bi'set rivayet olunmadı, illâ mübarek cesed-i mukaddesesinin zıllı zemin üzere vâki olmaz idi, zira bi'l-külliyye nur idi. Nurda gölge olmaz.

Ve bir ism-i şerîfi Mütevekkil'dir. Tevrat'ta öyle müsemma olmuş ve zikir olunmuş ki "Yâ eyyuhe'n-Nebiyyu innâ erselnâke şâhiden ve mubeşşiren ve nezîren ve hirzen li'l-ummiyyîne ente abdî ve resûlî, semmeytuke'l-mutevekkile, leyse bi-fazzin ve lâ-galîzin ve lâ sahhâbin fi'l-esvâki ve lâ yeczî bi's-seyyi'eti esseyyi'ete velâkin ya'fû ve yasfahu ve len yakbidahullâhu hatta yukîme'l-millete'l-avcâe bi-en yakûlû lâ ilâhe illallâh ve yuftiha bihâ a'yunen amyâ'e ve âzânen sammâ'e ve kulûben gufulen."[195] Abdullâh bin Selâm rivayetiyle İmam Buhârî tahriç eyledi. Velhâsıl kütüb-i semâviyyenin cümlesinde mezkûr ve men'ût idi. Ve cemî'-i enbiyâ ve mürselîn ona iman edip Hak ta'âlâ onlardan ahit almış idi. Ve katında bulunmak mukadder olsa idi, cümle ona ittiba ve nusret ve imtisâl-ı

---

192 "Ve izniyle, Allah'a davetçi." Ahzâb, 22/46.

193 "Ve aydınlatıcı bir lamba olarak." Ahzâb, 22/46.

194 "Müminlere, Allah'tan büyük bir lütuf bulunduğunu müjdele!" Ahzâb, 22/47.

195 "Ey peygamber, biz seni şahit, müjdeleyici, uyarıcı ve ümmî olanlara bir koruyucu olarak gönderdik. Sen benim kulum ve benim elçimsin, sana el-Mutevekkil adını verdim, kaba ve katı değilsin, pazarlarda gürültü yapan değilsin, kötülüğe kötülükle karşılık vermezsin, aksine affedersin, hoş görürsün, Allah, eğri olan milleti Allah'tan başka ilâh yoktur demedikçe ve onlarla kör olan gözleri açıp sağır olan kulaklara işittirmedikçe ve gafletteki kalpleri açmadıkça onun ruhunu almayacaktır."

el-Buhârî, c. 2, s. 747, no: 2018; *A.e.*, c. 4, s. 1831, no: 4558; *Musnedu Ahmed*, c. 2, s. 174, no: 6622; *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 7, s. 45, no: 13079; *Şu'abu'l-îmân*, c. 2, s. 147; no: 1410; *el-Edebu'l-mufred*, c. 1, s. 95, no: 246.

emr ederler. Nitekim "Ve iz ehazallâhu mîsâke'n-nebiyyîne"[196] ayetinde mezkûrdur. Ve ümmetlerine ona iman ile emir ederler.

Ve bir ism-i şerîfi Sâhibü'l-hâtem'dir. Hâtem-i nübüvvet sair peygamberlerin sağ caniplerinde idi. Ammâ Resûlü's-sakaleyn sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin mübarek arkasında iki omuzları arasında güvercin yumurtası kadar var idi. Bu misilli hatem ve bu mahalde olmak Cenâb-ı Peygamber efendimize muhtastır.

Ve bir ism-i şerîfi Cebbâr'dır. Zebur'da [177] Hak ta'âlâ, Cebbâr diye tesmiye etti. Nitekim rivayette varit oldu. "Fâdati'n-ni'metu min şefeteyke min ecli hâzâ, bârekallâhu ile'l-ebedi tekalled eyyuhe'l-cebbâru seyfeke fe-inne nâmûseke ve şerâi'ake makrûnetun bi-heybetin ve sihâmuke mesnûnetun ve cemî'u'l-umemi yahirrûne tahteke."[197] Bu hitap, Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemedir.

Ve dahi Raûf, Rahîm, Habîb, Muhtâr ve gayrılar esmâ-yı nebebeviyyedendir ve manaları malûmdur.

"Kadem-i sıdk" ulemâ-yı seleften çoğu bunu esmâ-yı şerîfeden addettiler. Hatta Zeyd bin Elsem, Hak ta'âlânın "Ve beşşirillezîne âmenû enne lehum kademe sıdkın inde rabbihim"[198] kelâm-ı münezzelerinde olan kadem-i sıdk Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellemdir dedi. Ve Hazret-i Ali radıyallâhu anhu o dahi böyle tefsir eyledi. Ve kadem-i sıdk şefî'-i musaddık manasına, zira âdetâ şefî'-i ümmeti takdim eder. Ve Ebû Saîd el-Hudrî radıyallâhu anhu şefaat ile tefsir edip şefî'-i musaddık yahut şefî'-i sıdk manasınadır dedi. Ve Katâde ve Hasen radıyallâhu anhumâ böylece beyan ettiler. Ve bazılar sâbıka-i rahmet ki Hazret-i Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellemde vedî'a kılınmış manasınadır dediler. Ve Hakîm Tirmîzî, imâmu's-sâdikîn ve's-siddîkîn, eş-şefî'u'l-mutâvi' ve's-sâilu'l-mücâb manasınadır dedi.

"Fâtih ve Hâtim" ebvâb-ı hayrı ve hazâin-i rahmeti fethedici ve nübüvveti hatm ve tekmil edici manalarına gelir. Miftâhü'l-cennet hadîs-i şerîfinde şöyledir ki bâb-ı cennet, Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemden evvel bir kimseye açılmaz. İmâm Muslim ve İmâm Ahmed rahimehumallâhu ta'âlâ tahriç ettiler. Enes radıyallâhu anhuden Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu: "Âtî bâbe'l-cenneti" cennet kapısına gelirim "Fe-esteftihu" istiftah ederim "Fe-yekûlu'l-hâzinu: men ente" Hâzin ki Rıdvan'dır, sen kimsin der "Fe-ekûlu" ben derim "Muhammedun" Muhammedim "Fe-yekûlu" Hâzin der "Bike umirtu en-lâ eftahe li-ahadin kableke" sana açmak ile emr olundum ki senden

---

196 "Allah, peygamberlerden şöyle söz almıştır:" Âl-i İmrân, 3/81.

197 "Nimet senin dudaklarından taştı, bundan dolayı Allah seni ilelebet kutlu yapmıştır, kuşan kılıcını ey cebbar, senin yasaların ve kanunların heybetli, okların sivridir, bütün ümmetler senin huzurunda yere kapanırlar."

198 "Ve inananlara, Rableri katında kendileri için bir doğruluk kademesi bulunduğunu müjdele!" Yûnus, 10/2.

evvel kimseye açmayayım "Ve lâ-ekûme li-ahadin ba'deke" senden sonra kimseye kıyam etmeyem.[199]

"Resûlu'r-rahmeti": "Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-âlemîne"[200] âyet-i kerîmesi buna şahittir. Ve "Bi'l-mu'minîne re'ûfun rahîmun"[201] buna huccettir. Âlem-i dünyâda küffâr ve müşrikînden azap âhirete tehir olundu, zira zuhuru âlemlere rahmet oldu.

"Câmi'", sair enbiya ve mürselînde müteferrik olan kemâlâtı câmi' demektir. Ve dahi ümmetinde olan [178] ulemâ-yı âmilîn ve's-siddîkîn ve sair merâtib-i aliyye-i uhreviyye sahipleri kemâlâtı câmi'dir, zira onlar Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemin hulefası ve naipleridir, zira ne kadar âlim ve sıddık ve sair ehl-i kemâlât var ise cümle, nûr-ı Muhammedî ve ziyâ-yı Ahmedîden iktibas etmişlerdir. Ve her birisi bihâr-ı ulûm-ı Muhammedîde sâbih kulzum-ı maârif-i Ahmedîden müstemidler. Fe-keyfe cemî'-i enbiyâ ve'l-mürselîn salavâtullâhi ve selâmuhu alâ nebiyyinâ ve aleyhim ecma'în hazretleri, bî-iştibâh Hazret-i Resûl-i mu'azzam ve rûh-ı a'zam ve nûr-ı akdem sallallâhu aleyhi ve sellemden müstemidler ve mültemislerdir. *Kasîde-i Burde*'de zikir olunur:

Ve kulluhum min resûlillâhi multemisun
Garfen mine'l-bahri ev reşfen mine'd-diyemi[202]

Meâl-i beyt budur ki "Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem bir deryâ-yı muhîttir ki cemî'-i enbiyâ ve ulemâ ve sıddîkîn ve sair sulehâ ve suedâ vüs'ati miktarı o deryadan mültemis olup nasiplerini aldıkları kadar almışlardır."

"Nebiyyu't-tevbe": Müminlerine ruhları gargaraya gelinceye dek tövbeleri makbul olduğu için nebiyyü't-tevbe tesmiye olundu.

"Tayyîb": Resûl-i Ekrem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem hazretlerinin ceset-i şerîfleri zâhiren ve bâtınen tayyib idi, fazalatları tayyib idi. Kaçan bir mahalde kazâ-ı hâcet vaki olsa arz şak olup kayb olurdu ve o mahalde misk ü amber rayihası şemm olunurdu. Ve bir kimse o huruç edene muttali olmadı. Ummu Eymen ve gayrılar bilmeyip bevl-i şerîfini içtiler; tu'm-ı bevl bulmadılar, belki râyiha-i tayyibe buldular. Abdullah bin ez-Zubeyr dem-i şerîflerini içti. Ne zaman ağzını açsa râyiha-i misk zuhur eder idi. Ve mübârek dest-i mukaddeselerinden misk ü amberden ziyade râyiha-i tayyibe zuhur eder idi. Ve bir sabînin başını elleriyle mess etseler, sair sıbyan arasında o râyiha-i tayyibesiyle mümtaz olup bilirler idi ki bunu Resûlulllâh aleyhisselâm mübarek eliyle okşamış derler idi. Mübarek elleri penbeden yumuşak idi. Mübarek arak-ı şerîflerini alıp misk ü amber ve sair güzel kokulu nesnelerden ziyade râyiha-i tayyibe hâsıla olmak için

---

199 Hadis için bkz. *Muslim*, c. 1, s. 188, no: 197; *Musnedu Ahmed*, c. 3, s. 136, no: 12421; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 1, s. 423, no: 1718.

200 "(Ey Muhammed) Biz seni ancak âlemlere rahmet için gönderdik." Enbiyâ, 21/107.

201 "Müminlere şefkatli, merhametlidir." Tevbe, 9/128.

202 "Bütün peygamberler, Resulullâh'ın deryasından bir avuç, onun sağanağından bir yudum almak istemektedirler." *Dîvânu'l-Bûsîrî*, s. 167.

onlara katarlar idi. Ve bir yoldan mürur etse, o râyiha-i tayyibeden mürur ettiğini bilirler idi. Bir kimse musafaha etse o gün elinde râyiha-i tayyibe kalır idi.

Câbir [179] bin Semere radıyallâhu anhu şöyle der ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile salât-ı zuhru kıldım, badehu sıbyan, Resûl-i Ekrem'e karşı geldiler. Mübarek eliyle birer birer sıbyanın yanaklarını okşadı ve benim de yanağımı okşadı. Mübarek eli yumuşak idi ve o kadar misk ü amber kokar idi ki güya mübarek elini misk ü amber hokkasından çıkarmış gibi. Bi'l-ittifâk râyiha-i tayyibesine müşâbih bir râyiha-i tayyibe yoktur. Ve dahi madde-i hilkati olan nutfe bi'l-ittifâk tâhirdir. Ve dahi sair enbiya böyledir. Ve ruh teslim ettikten sonra enbiya tahirlerdir bi'l-ittifâk. Lâkin sair halk murdar olurlar. Böylece itikat etmek lâzımdır. Ve sair esmâ-yı şerîfleri çoktur.

Dahi malûm olsun ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem Mekke-i mükerreme'de dünyaya gelmiştir. Kırk yaşında meb'ûs olmuştur, nazar-ı ibretle isbât-ı nübüvvet etmekte ulemâ-yı kâmilîn rahimehumullâhu ta'âlâ iki meslek beyan ettiler. Meslek-i evvel şöyledir ki Hazret-i Seyyidü'l-âlem sallallâhu aleyhi ve sellem ba's olunmazdan evvel kırk sene müddette asla aklen ve mürüvveten ve şer'an bir emr-i kabîh işlemedi. Gayette kemâl-i sıfâtta ve fesâhatte ve belâgatta idi ve nihayet hayır ve semâhatta ve kemâl-i tevekkülde oldu. Ve cemî'-i halk emânet ve sadakatini yakînen itikat edip Emîn tesmiye ettiler idi. Ve Cebel-i Hirâ'da halvet edip Rabbü'l-âlemîn celle celâluhuye takarrüp iktisap eder idi ve ibadet ederdi. Hatta ezkiyâ-yı Arabdan niceleri Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin bu hâline nazar edip "Elâ inne Muhammeden aşika rabbehu"[203] derler idi. Ve meb'ûs olduktan sonra teblîğ-i risâlette meşâkk-ı azîme tahammül ve sabr edip asla kendiye fütur gelmedi. Belki cidd-i vâfir ve sa'y-ı belîğ edip da'vetü'l-halki ile'l-hakkı üzerine sabit oldu. Badehu a'dâullâh olanlara cihat edip üzerlerine galip oldukta ve hükmünü tenfîz ve emrini icra etmekte mertebe-i ulyâya ve mertebe-i kusvâya bâliğ oldu. Ve evvelki hâl-i şerîfinden asla mütegayyir olmayıp onlara zerre kadarca şâ'ibe-i zulm ve râyiha-i gadr etmez idi. Ve nihayet adalette olup istikamet eder idi ve ümmetine gayet şefkatte ve sehâvette oldu ve daima ashabına kemâlât [180] talim edip takarrübât-ı azîme üzerine tergîb ederdi. Ve zehârif-i dünyeviyyeden gayette ihtiraz edip ashabını dahi tenfir ederdi. Ve fukara ve mesâkîn ve gurebâ ve eytâma gayette tevazu edip inbisat ederdi. Ve agniyâ-ı ehl-i dünyâdan gayette tereffü' ve taazzum ederdi. Ve cümle ashab ve cihan pehlivanlarından şeci olup gazalarda ve sair mehâvifte onların hücum edemediği mahallere bizzat kendisi hücum ederdi. Ve ulûm-ı evvelîn ü âhirînin membaı idi ki tekellüm ettiği kelâmın hakayık ve dakayıkından efâdıl-ı ulemâ ve ekâbir-i hukemâ âcizlerdir. Pes imdi bu ahvâl-i şerîfe-i mezkûrenin cümlesi nübüvvet ve risalet üzerine huccet-i kâtı'a ve berâhîn-i sâtı'adır.

---

203 "Haberiniz olsun, Muhammed; rabbine aşık olmuştur."

Meslek-i sânî şöyledir ki Hazret-i Resûl-i kâinât aleyhisselâtu ve's-selâm şol kavim arasında ba's olundu ki onların kitapları ve hikmetleri yok idi ve Hak'tan iraz edip batıl üzerine ısrar etmişlerdir idi, meselâ cehele-i Kureyş gibi ve ibâdet-i evsân ederler ve Fürs küffârı ahdü'l-ümmehât ve ta'zîm-i nîrân üzerine idiler ve Türk keferesi zulm-ı ibâd ve tahrîb-i bilâd ederlerdi ve Hint keferesi ibâdetü'l-bakar ve ta'zîmü'l-ahcâr ederlerdi ve Yehûd keferesi tezvîr-i ekâzîb ve tervîc-i ebâtıl ve ketm-i hukûk ederlerdi ve Nasârâ keferesi teslîs-i ma'bûd ve isbât-ı veled ü sâhibe ederlerdi. Pes Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem bunların cümlesinin i'tikâdât-ı bâtıle ve a'mâl-i fâside ve mu'âmelât-ı kâsidelerini tazlil ve iptal etti ve esâs-ı devletlerini hedm ve şevketlerini kesr etti. Ve kesret-i asâkir ve kuvvet-i vâfire sahipleri olan mülûk üzerine kalîl ashab ile gaza edip onları makhur ve münhezim kılar idi. Ve etrâf-ı dünyâyı nûr-ı îmân ve ziyâ-yı salâh ile doldurdu ve dîn-i islâmı cemî'-i edyân üzerine âlî kıldı ve etraf beldelerde olan ukalâ-ı kâmilin bade-te'emmülât-ı sâdıka fevc fevc iman getirip dîn-i islâma a'vân u ensâr oldular. Ve bunların emsali nice mu'cizât-ı bâhirâtların cümlesi Hazret-i Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemin nübüvvet ve risaletine şahit ve âdillerdir ve burhân-ı kâtı'lardır.

Miraç: Bir gecede Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem cism-i şerîfleriyle Mescid-i harâm'dan Mescid-i aksâ'ya vardığı Kur'ân-ı azîm ile sabittir, inkârı küfürdür. [181] Ondan sema canibine urûc ettiği ehâdîs-i meşhûre ile sabittir. Ondan sonra cennete yahut arşa yahut âlemin bir tarafına vardığı ehâdîs ile sabittir ve vukuu tekrar olmuştur. Adedini Allah ta'âlâ bilir. Bazı rivayette otuz dört miraç malûm olmuştur. Biri cismanî, maadası rûhânî; lâkin bu kadara hasr yoktur. Hazret-i Aişe-i Sıddîka ve Hazret-i Muaviye radıyallâhu anhumâdan rivayet olunur ki Hazret-i Resûl-i Ekrem ruhuyla miraç etti ve cesedi kaybolmadı. Bu rivayet mi'râc-ı rûhânî hakkındadır. Ve kibâr-ı sahâbeden nakil olunur ki Ebu Bekir ve Ömer ve gayrılar radıyallâhu anhum: yakaza hâlinde cismiyle miraç etti dediler. Bu rivayet, mi'râc-ı cismânî hakkındadır. Ve İbn Sa'sa'a'nın rivayeti ki miraç, Hatîm'den oldu ruhuyla. Bu rivayet, mi'râc-ı rûhânîyi nakildir. Ve Ebû Zer'in rivayeti miraç, peygamberimizin hanesinden oldu, yakaza hâlinde cesediyle. Bu rivayet, mi'râc-ı cismânîyi nakildir.

Ve bazılar dediler ki miraç dahi iki keredir, birisi yakaza hâlinde cesediyle Mekke'den semaya ve birisi Mekke'den Beyt-i makdis'e, sonra semayadır. Nitekim meşhur budur, vallâhu a'lemu. Ve dahi ulemâ-yı kirâm rahimehumullâhu ta'âlâ ihtilâf ettiler. Resûl-i Ekrem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem, Rabbü'l-âlemîn celle celâluhuyu gördükte bazılar kalp gözüyle gördü dedi ve bazılar baş gözüyle gördü dedi. Miracın tafsilî kütüb-i mufassalada mezkûrdur. Ve dahi Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemin mucizâtı çoktur, inşâallâhu ta'âlâ bazısı zikir olunur.

Tefsîr-i Kurtûbî'de mezkûrdur ki Resûl-i Ekrem sallâllâhu aleyhi ve sellem ashâb-ı Kehf'i görmek murat ettikte Hak ta'âlâ vahiy etti ki "Âlem-i dünyâda sen onları göremezsin, lâkin kibâr-ı ashâbdan dört kimse irsal eyle ashâb-ı Kehf'e, senin nübüvvetini tebliğ etsinler." Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem

Cebrail aleyhisselâm ile meşveret ettikte, Cebrail dedi ki "Yâ Resûlallâh, kisveni bast eyle, bir tarafına Ebu Bekir ve bir tarafına Ömer ve bir tarafına Osman ve bir tarafına Ali radıyallâhu anhum otursunlar, badehu dua edip Süleyman aleyhisselâma müsahhar olan rüzgârı talep eyle. Allah ta'âlâ onu sana muti kılar" dedi. Badehu böyle etti, pes rüzgâr gelip onları götürdü. Ta ki mağara kapısına vardılar, bir büyük taş kal' edip içeri girdiler. Kıtmîr bunlara karşı gelip tabasbus ederek ashâb-ı Kehf'e [182] götürdü. Ve bu ashab radıyallâhu anhum, ashâb-ı Kehf'e selâm verip esselâmu aleykum ve rahmetullâhi ve berekâtuhu dediler. Hak ta'âlâ onları uyandırıp cümle kalkıp ve aleykumu's-selâm ve rahmetullâhi ve berekâtuhu dediler. Badehu ashab radıyallâhu ta'âlâ anhum dediler ki "Yâ ma'şere'l-fityeti"[204], tahkik Nebî Muhammed bin Abdullah sallallâhu aleyhi ve sellem sizlere selâm eyledi." Ve onlar dahi "Ve alâ Muhammedin resûlillâhi's-selâmu mâ-dâmeti's-semâvâtu ve'l-ardu ve aleykum bi-mâ eblagtum"[205] dediler. Dîn-i islâmı kabul edip cümlesi müslim oldular. Badehu "Muhammed resûlullaha bizden selâm ediniz" deyip yine uyudular. Hazret-i Mehdî zamanında uyanırlar. Bu kıssayı Cebrail, Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve selleme haber verdi. Ve o ashab radıyallâhu anhum rüzgâr ile geldiler ve peygamberimiz onlara sual edip "Ashâb-ı Kehf'i ne keyfiyette buldunuz?" dedikte onlar haber verdiler. Badehu Resûl aleyhissalâtu ve's-selâm dua edip "Benim ile ashabımı tefrik etme ve ehl-i beyt-i nübüvvetime muhabbet edenlere mağfiret et" dedi. Bu mu'cize-i şerîfe Süleyman aleyhisselâmın köşkünü rüzgâr getirdiği mucizesine naziredir ve şakk-ı kamer ümmehât-ı mu'cizâttan bir mu'cize-i azîmedir ki enbiyadan birine vaki olmadı.

Şeyh Allâme İbn es-Subkî rahmetullâhi ta'âlâ şöyle ki buyurdu ki inşikâk-ı kamer mütevatiren sabittir ve Kur'ân-ı âzîm'de mezkûrdur. Hak ta'âlâ buyurur: "İkterebeti's-sâ'atu ve'nşakke'l-kameru."[206] Ve Kastellânî, *Mevâhib Ledunniyye*'sinde bu âyet-i kerîme o mu'cize-i bâhire hakkındadır diye beyan ve tahkik etti. Ve cemî'-i ehl-i tefsîr ve ehl-i hadîs: "İnşikâk-ı kamer Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem için vaki olmuştur ve ancak Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve selleme mahsustur" dediler. Ve inşikâk-ı kamer hadisini sahabeden cemâ'at-i kesîre rivayet etmişlerdir. Badehu tabiînden cemâ'at-i kesîre, badehu cemaatten cemaate şimdiki zamana gelince rivayet olunur, radıyallâhu anhum. İbn Abbas radıyallâhu anhumâdan rivayet olunur hicretten beş sene evvel Mekke-i mükerreme'de olan müşriklerden bir cemaat gelip dediler: "Ya Muhammed aleyhisselâtu vesselâm, eğer sen da'vâ-yı nübüvvetinde sadık isen, kameri şakk et." Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem dua etti. Filhâl kamer iki şak oldu. Bir paresi dağın bir tarafından ve bir paresi bir tarafından göründü. Ve Enes radıyallâhu anhu rivayet etti ki ehl-i Mekke [183] bir gün Resûlullâh'tan bir

---

204 "Ey delikanlılar"

205 "Allah'ın resulü Muhammed'e selâm olsun, gökyüzü ve yer yüzü durdukça, sizlere de selâm olsun onun selâmını ilettiğiniz için."

206 "O saat yaklaştı, ay yarıldı." Kamer, 54/1.

mucize talep ettikte mübarek şehadet parmağıyla kamere işaret edip kameri iki şak etti.

İmam Kurtûbî rahimehullâhu ta'âlâ şöyle buyurdu ki Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerinin mübarek parmağından su aktığı tekrar vaki olup mevâtin-i kesîrede zâhir olmuştur ve meşâhid-i azîmede sâdır olmuştur ve rivâyât-ı kesîre ile rivayet olunmuştur. Tevâtür-i ma'nevî ile mütevatirdir ve bu misilli mu'cize-i şerîfe gayrı peygamberlerden işitilmemiştir. Hazret-i Musa aleyhisselâm taştan su akıttı, ammâ parmaklarından akmak iki et ve deri ve kemik ve kan ve damardan ibarettir, böyle eşyâ-ı muhtelifetü't-tabâyi'den su akıtmak a'cebdir. Sahabeden bir cemaat radıyallâhu anhum rivayet ettiler: Şeyhân, İbn Mes'ûd'dan tahriç eyledi ve İmam Ahmed ve Beyhakî ve İbn Şâhîn ve gayrılar nakil ettiler.

Ve suyun zuhuru keyfiyetinde iki kavil vardır. Birisi ulemâ-yı kirâm rahimehumullâhu ta'âlânın ekseri şöyle buyurdular ki su Resûl-i Ekrem'in mübarek parmaklarından zuhur edip aktı. Sahih budur. Ve birisi dahi su parmakları arasından taştı. Bu kavil zayıftır. Ulema rahimehumullâhu ta'âlâ şöyle buyurdular ki mübarek parmaklarından akan su dünyada ve ahirette olan sulardan efdal ve eşreftir bi'l-ittifâk. Bazılar zemzem ve kevserden efdaldir dediler. Câbir radıyallâhu anhum şöyle rivayet etti ki Hudeybiye gazasında susuzluk vaki oldu. Ashab radıyallâhu anhum gelip dediler ki ya Resûlallâh abdest almaya ve içmeye senin matarandan gayrı su yoktur dediler. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem mübarek elini matara üzerine kodu. Fi'l-hâl parmakları arasından ırmaklar gibi sular aktı. Cümlemiz içtik ve abdest aldık. Câbir'e kaç kişi idiniz diye sual olundukta "Bin dört yüz kişi idik. Lâkin yüz bin kişi olaydık, cümlemize kifâyet ederdi" dedi.

Rivâyât-ı sahîhada şöyledir ki Ebû Cehil cümle ehl-i Mekke ile çıkıp on binden ziyade küffâr ile Bedir'e geldi ve Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile muharebe talep edip mecmû'u üç yüz on dört miktarı sahâbe-i güzîn ile peygamberimiz Medîne-i münevvere'den çıkıp Bedir'e vardır. Âlât-ı harbden elli kılıç ve birkaç ok yay ve elli kadar develeri var idi. Ve küffârın cümlesi [184] müsellah olup mü'minîne fi'l-cümle zaaf tari oldukta peygamberimiz mübarek ellerini kaldırıp dua ve tazarru ettikte, Cebrâîl-i emîn gelip buyurdu ki "Yerden bir kabza ufak taşlar alıp "Şâheti'l-vucûh"[207] deyip küffâra doğru at" dedi. Peygamberimiz böyle etti. O ufak taşlar küffârın cümlesinin gözüne isabet edip herkes gözüyle meşgul oldukta ashâb-ı kirâm onların üzerlerine hücum edip nicelerini katl ve nicelerini esir ettiler. Bu mucize dahi mütevatirdir. "Ve mâ rameyte iz rameyte velâkinnallâhe remâ"[208] şânında nazildir.

Ve rivâyet-i sahîha-i meşhûrede şöyledir ki gazâ-yı Uhud'da esnâ-yı muhârebede İbn Nu'mân hazretlerinin gözü akıp yere düştü. Resûlullâh sal-

---

207 "Rüsva olsunlar." *Muslim*, c. 3, s. 1402, no: 1777; *ed-Dârimî*, c. 2, s. 289, no: 2452; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 14, s. 430, no: 6502; *el-Mustedrek ale's-sahîhayn*, c. 1, s. 268, no: 583.

208 "(Ey Muhammed) Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı." Enfâl, 8/17.

lallâhu aleyhi ve sellem alıp yerine kodu. Evvelinden ziyade gördü, ömrü âhiri oluncaya dek.

İbn Ömer radıyallâhu anhumâ buyurdular ki peygamberimize bir a'râbî geldi. Ve peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem, a'râbîye: "Nereye murat edersin?" dedi. O a'râbî dahi "Ehlime rücu murat ederim" dedi. Peygamberimiz buyurdu ki "Senin için bir haber var mıdır?" A'râbî: "O haber nedir?" dedi. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem: "Şehâdetu en lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke lehu ve enne muhammeden abduhu ve resûlullâhudur" buyurdu. Ve a'râbî dahi "Senin için buna şahidin var mıdır?" dedi. Peygamberimiz "Ne'am, şahidim var" buyurdu. O mahalde bir büyük ağaç var idi, peygamberimiz o ağacı davet etti. O ağaç yeri çift sürer gibi şakk ederek huzuruna gelip durdu ve şehadet getirip "Hak resûlüsün" dedi ve yerine gitti. A'râbî fi'l-hâl iman getirdi. Buhârî tahriç etti.

İbn Mes'ûd radıyallâhu anhten şöyle buyurdu ki "Biz Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile taam ekl ederdik, taamın tesbihini işitirdik" dedi. İmâm Tirmîzî ve İmâm Beyhakî tahriç ettiler ki Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem bir miktar hasta oldu. Cebrail aleyhisselâm bir tabak içinde rümmân ve ineb getirdi. Ve peygamberimiz onlardan ekl etti. Ve onlar tesbîh ederlerdi. Ya'lâ bin Murre es-Sakafî radıyallâhu anhu şöyle dedi ki "Seferde bir mahalle vardık, o mahalde Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem hâba vardıkta, bir büyük ağaç yeri şakk ederek gelip peygamberimize sâyebân oldu. Badehu yerine gitti." Peygamberimize nakil ettim. [185] Buyurdular ki "O ağaç bana rabbîsinden selâm vermeye izim istedi. Rabbîsi dahi izin verip geldi. Bana selâm verdi." Bu hadîs-i şerîfi İmam Bagavî zikir eyledi.

Câmiu'l-ezhâr'da mezkûrdur ki Akîl bin Ebî Tâlib radıyallâhu anhu buyurdu ki peygamberimiz ile sefere gittim. Bir mahalde kazâ-yı hâcet murat ettiler. Bana emir edip şu mahalde olan ağaçları davet edip ey ağaçlar, gelin sizi Resûlullâh davet eder, nakz-ı vudû' murat eder. Geliniz perde olunuz de" dedi. Ben dahi varıp ağaçlara bu kelâmı söyledikte cümlesi yerlerinden koptu, kökleri üzerine yürüyüyüp yeri şak ederek gelip etrafına havale oldular. Kazâ-yı hâcet ettikten sonra cümlesi mekânlarına gittiler." Böyle ağaçların geldiği mevâtin-i kesîrede vaki olmuştur. Nitekim *Kasîde-i burde*'de zikir olunur:

Câ'et li-da'vetihi'l-eflcârû sâcideten
Temşî ileyhi alâ-sâkin bilâ-kademi[209]

Dahi İmâm Tirmizî ve Dârimî ve İmâm Hâkim tashîh ettiler. Hazret-i Ali radıyallâhu anhu şöyle buyurdu ki ben Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem ile bile Mekke-i mükerreme'nin bazı nevâhîsine çıktım. Kaçan bir ağaç ya bir taş karşımıza gelse, Resûlullâha selâm verip "esselâmu aleyke yâ Resûlallâh" derler idi. Ve Aişe-i Sıddîka radıyallâhu anhâdan rivayet olunur ki Resûl-i kâinât sal-

209 "Çağrısına secdeye kapanarak koşuştu ağaçlar / Dizleri üstünde yürüyerek ayakları olmadan." *Dîvânu'l-Bûsîrî*, s. 169.

lallâhu aleyhi ve sellem buyurdular ki "Vaktaki Cebrail aleyhisselâm bana risalet getirdikte bir taşa veya bir ağaca mürur ettikte es-selâmu aleyke ya resûlallâh der idi." Ve dahi Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve selleme nice ağaçlar secde ve rükû etmişlerdir. Havâs ve avâm görüp rivayet etmişlerdir. Lâkin ağaçların secdesi meyil etmekten ibarettir; yoksa müminler gibi başı yere koyup ve cepheyi yere komakla değildir. Secde ümmet-i Muhammed'e mahsustur.

"Tesbîhu'l-hasâ": Muhammed bin Yahyâ rahimehumullâhu ta'âlâ tahriç etti Ebû Zer radıyallâhu anhu rivayetiyle ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem yerden bir kabza ufacık taşlar aldı, mübarek elinde tespih etiler. Hatta sineğin avazı gibi avaz işitildi. Badehu Ebu Bekir'e verdi radıyallâhu anhu, kezalik onun elinde dahi tespih ettiler. Badehu yere kodu, tespih etmediler. Yine alıp Hazret-i Ömer'e verdi [186] radıyallâhu anhu. Kezalik tespih ettiler. Ve yine alıp yere kodu, tespih etmediler. Ve yine alıp Hazret-i Osman bin Affân radıyallâhu anha verdi. Kezalik onun elinde tespih etti. Badehu yere kodu, tespih etmediler.

İmâm Beyhakî rivayet eyledi ve *Mevâhib Ledunniyye*'de mezkûrdur ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem sahabeden radıyallâhu anhum bir cemaat ile bir mahalde iken bir a'râbî bir dabb yani keler sayd edip bile getirdi. Badehu sual edip "Bu zât-ı şerîf kimdir?" dedi. Sahabe cevap verip "Resûlullâhtır" dediler. Sayd ettiği keleri meydana koyup "Bunlar nübüvvetini tasdik ve ikrar etmedikçe inanmam!" dedi. Resullullâh sallallâhu aleyhi ve sellem, kelere sual edip "Yâ dabbu!" dedikte lisân-ı fasîh ile keler "Lebbeyke ve sa'deyke!" dedi. Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem "Kime ibadet edersin?" dedi. Keler cevap verip "Ellezî fi's-semâi arşuhu ve fi'l-ardi sultânuhu ve fi'l-bahri sebîluhu ve fi'l-cenneti rahmetuhu ve fi'n-nâri ikâbuhu"[210] dedi. Badehu Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem sual edip "Ben kimim?" dedi. Keler cevap verip "Resûl-i rabbü'l-âlemîn ve hâtimü'n-nebiyyînsin, seni tasdik eyleyen felâh buldu, tekzîb eden hâib ve hâsir oldu" dedi. A'râbî fi'l-hâl iman getirdi.[211]

Ve nice hayvanlar "Sen Resûlullâhsın" diye şehadet etimişlerdir. Nitekim hadîs-i şerîfte mezkûrdur. Ebû Hureyre radıyallâhu anhu şöyle rivayet eyledi ki "Bir deve gelip huzûr-ı Resûlullâh'ta sallallâhu aleyhi ve sellem secde eyledi" dedi. Bir hadîs-i şerîf de şöyledir ki "Cin ile ins asilerinden yani kâfirlerinden maada cümle eşya benim Resûlullâh olduğumu bilirler" diye buyurdu.

Ve çok develer söylemiştir ve yevm-i Hayber'de şât-ı mesmûme tekellüm edip mesmûme olduğunu haber verdiği tevatür ile menkuldur. Ebû Saîd el-Hudrî radıyallâhu anhu şöyle rivayet etti ki bir râ'î-i ganem, ganemi ra'y ederken bir kurt bir koyunu kaptı ve râ'î koyunu tahlis için kurt ile koyun arasında durdu. Kurt fasih lisan ile tekellüm edip ya çoban sen Allah'tan korkmaz mısın bu koyun benim rızkımdır Allah ta'âlâ şu koyunu bana rızık verdi, sen benim rızkıma mâni olursun!" dedi. Mahut çoban taaccüp edip "el-Acebu min zi'bin

---

210 "Gökyüzünde arşı, yeryüzünde hükmü, deryada yolu, cennette rahmeti, ateşte azabı olana."

211 Hadis için bkz. *Mecme'u'z-zevâid*, c. 8, s. 293, *el-Mu'cemu's-sagîr*, c. 2, s. 154, no: 948.

yetekellemu bi-kelâmi'n-nâsi" dedikte kurt tekellüm edip "Ey çoban, âgâh ol ki [187] bundan a'cebini söyleyim. Şu aranızda olan Muhamed sallallâhu aleyhi ve sellem hak resûldur ki nâsa geçmişte bilmedikleri haberleri beyan eder" dedi. Çoban fi'l-hâl koyunu alıp Resûlullâh sallallâhu aleyhi e sellemin huzûr-ı izz ü saâdetlerine geldi. Kendisiyle kurt arasında olan macerayı ve kurdun kelâmını haber verdikte Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem "Sadaka, inne min iktirâbi's-sâ'ati kelâmu's-sibâ'i"[212] diye buyurdu, yani kurt gerçek söylédi. Ve yevm-i kıyâmın karîb olduğundandır, yırtıcı hayvanların insan gibi kelâm etmeleri demektir.

İmâm Tâberânî ve İmâm Beyhakî ve Ebû Nu'aym ve Hâfız Munzirî ve Hâfız İbn Hacer tahriç ettiler ve Allâme Subkî rahimehumullâhu ta'âlâ dedi ki "Tesbîhu'l-hàsâ ve teslîmu'l-gazâleti manen mütevatirdir, nice rivâyât-ı kesîre ile menkuldür" dedi. Ummu Seleme radıyallâhu anhâ rivayetinde şöyle der ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem sahrâda giderken bir münadi "Ya resûlallâh" diye üç kere nida etti. O tarafa nazar ettikte nâgâh gördü ki bir geyik, bir a'râbî indinde bağlı durur. Geyik dedi ki "Bana yakın gel ya Resûlallâh, sana söyleyeceğim vardır" dedikte, Resûlallâh sallallâhu aleyhi sual edip "Nedir sözün?" dedikte, geyik dedi ki "Şu a'râbî beni sayd etti, şu dağda benim iki yavrum vardır, beni koyuver varayım onları emzireyim ve geleyim!" dedi. Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem "Gerçek gelir misin?" dedi. Geyik: "Eğer gelmezsem Allah ta'âlâ bana gürgçüler (?) azabı gibi azap etsin" dedi. Badehu geyiği koyuverdi. Gitti ve süt verdi ve yine geldi. Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem yerine bağladı ve a'râbî yatar idi, uyandı. Resûlullâhı başı ucunda gördü "Senin bir muradın var mıdır?" dedi. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem "vardır" dedi, "Bu geyiği koyuversen" dedi. A'râbî koyuverdi ve geyik seğirtip giderken "Eşhedu en lâ ilâhe illallâh ve enneke Resûlullâh" der idi.[213] A'râbî ehl-i islâmdan idi.

Ve şöyle rivayet olunur ki Resûl-i kâinât sallallâhu aleyhi ve sellemin huzûr-ı sa'âdetinde bir deve, sahibinin beraetine şehadet edip "Vellezî ba'aseke bi'l-kerâmeti ya resûlallâhi, inne hâzâ mâ serikanî ve lâ mellekenî ahadun sivâhu" dedi, yani ya Resûlullâh, seni kerâmetle hak resûl ba's eyleyen Allah ta'âlâya kasem ederim ki şu sahibim beni serika etmedi ve bundan [188] gayrı bir kimse bana malik olmadı demektir. Ve bu misilli nice develere sair hayvanlar ve cemâdât lisana gelip risalet ve nübüvvetine şehadet etmişlerdir. Buhârî ve Muslim ve sair kütüb-i hadîste ve şurûhlarında tafsîlen zikir olunmuştur.[214]

Ve sair mu'cizât dahi çoktur. Ez-cümle uzun boylu kimse yanında uzun boylu olmak ve orta boylu yanına orta boyla olmak gibi bazı ahyânda. Ve kendi

---

212 Sahîhu *İbn Hibbân*, c. 14, s. 419, no: 6494; *Mevâridu'z-zam'ân*, c. 1,s. 519, no: 2109; *Mu'tasaru'l-muhtasar*, c. 1, s. 57.

213 Hadis için bkz. *el-Mu'cemu'l-kebîr*, c. 23, s. 331, no: 763; *Mecme'u'z-zevâid*, c. 8, s. 295; *et-Tergîb ve't-terhîb*, c. 1, s. 321, no: 1176.

214 Bkz. *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 2, s. 676, no: 4236.

kametleri fî nefsi'l-emr orta boyludan uzunca idi; uzun boylu değil idi. Ve yevm-i Hendek'te Câbir radıyallâhu anhu bir sâ' arpa ve bir kuzu ile taam edip Resullullâh sallallâhu aleyhi ve sellem mübarek buzâk-ı şerîflerini o ta'âma ilkâ ve dua etmek sebebiyle bin nefer ashab radıyallâhu anhum ekl edip asla o taamdan bir lokma eksilmedi diye tevatür ile rivayet ederler. Ve sair gazalarda nice türlü mucizat sâdıra olup hâs u âm müşahede etmişlerdir, Kütüb-i mufassalada mezkûrdur. Ve İmam Beyhakî ve Kâdî Zekeriyyâ el-Ensârî radıyallâhu anhumâ tahriç ettiler.

Muakkib-ı Yemânî radıyallâhu anhu şöyle buyurdu ki "Haccetu'l-vedâ' ettim. Badehu Mekke'de bir eve dahil oldum. O hanede Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemi gördüm ve ondan acep nesneler müşahede ettim. Ve ehl-i Yemenden bir recül geldi, yanında o gün dünyaya gelmiş bir gulâmı var idi. Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem o gulâma hitap edip "Yâ gulâm, ben kimim?" dedikte, gulâm: "Sen Resûlullâhsın" dedi. Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem: "Sadakte ve bâṛekallâhu fîke" diye buyurdu. Ve o gulâm badehu vakti gelinceye dek tekellüm etmedi. Ve ona Mubârek el-Yemânî tesmiye edip bu isimle meşhur oldu."

Ve Resûlullâh aleyhi ve sellem bi-iznillâhi ta'âlâ ihyâ-ı emvât etmiştir. İbn Şâhîn ve Hatîb Bagdâdî ve Dârekutnî ve İbn Asâkir rahimehumullâhu ta'âlâ tahriç ettiler ve zaf'ına zahip olmadılar. Ve ehl-i hadîs bi-acma'ihim sâbitü'l-asl olduğuna ittifak ettiler. İhtilâf ancak za'fındadır. Hazret-i Aişe-i Sıddîka radıyallâhu anhâdan rivayet olundu ki "Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem dua edip bi-iznillâhi ta'âlâ anası ve babası hayat buldular. İman ve İslâm edip yine âhirete gittiler, radıyallâhu anhumâ." Ebû Hanîfe radıyallâhu anhu hazretlerinin kitabında mezkûr olan kelâm, kalem-i nâsihten vaki [189] olmuştur yahut te'vîl-i sahîh ile müevveldir. Ve sair kîl ü kâl edenlerin ibhâs-ı zâigası merdûdedir. Ve dahi rivayet olunur ki bir kimseyi İslâma davet etti. Onun bir kızı ölmüş idi, ihyâ etmek talep etti. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem dua edip hayat buldu ve nübüvvetine şehadet eyledi. Ve Câbir radıyallâhu anhu bir koyun pişirdi. Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem mübarek elini koyunun üzerine koydukta, insan gibi tekellüm ederek kalktı, kuyruğu ile üzerinden toz ve kül silker idi. Hazır olanlar taaccüp edip subhânallâh dediler.

Ve ammâ Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellemi mükâşefât ve müşâhedât ve ulûmu taht-ı hesâbda dâhil ve hadd ü adedde münhasır değildir. Lâkin alâ-vechi'l-îcâz zikir olunur, bi-tevfîkillâhi ta'âlâ. Ezcümle mübarek arkasından görmek önünden gördüğü gibi. Ve miracın sabahında Beyt-i makdis'in vasfını talep eylediler. Mekke-i mükerreme'den Hak ta'âlâ Beyt-i makdis'i keşf edip sual edenlere tarif ve vasf eyledi ve kervanların usulünü beyan edip filân gün tulû'-ı şems ile gelir ve adetlerini ve keyfiyetlerini bi't-tamâm haber verdi. Mükâşefe tarîkiyle cenneti ve cehennemi ve belki cemî'-i melekût-ı semâvâtı ve melekût-ı arzı u arş-ı azîmi ve sidre-i müntehâyı ve levh-i mahfûz ve kalem-i a'lâ ve sair melâikeyi ve Allah ta'âlâyı müşahede edip bizzat mükâleme etmiştir. Ve bir de cin taifesini ve şeyatini görmüştür. Ve enbiyâ-yı

kirâm aleyhimusselâmı müşahede ve müşafehe edip ve ümmetlerini müşahede etmiştir. Ve kendi ümmetinin kıyamete dek geleceklerini müşahede etmiştir ve gayrı mükâşefeler gibi. Ve ammâ ulûmu mertebe-i ulyâ ve rütbe-i kusvâdadır, o kâinâttan haber vermek ve Âdem aleyhisselâm ve Havvâ kıssasını beyan etmek ve sair kısas-ı enbiyâ aleyhimusselâm ki meselâ Nuh ve tufan ve Hûd ve Lût ve İbrahim ve Kabe'yi bünyad ettiğini ve Nemrut kıssası ve İsmail ve Yakûb ve Yûsuf hikâyâtı ve Musa ve kıssa-i Firavun ve İsâ ve sair kısas ve ibretler ve vekayi ve gayrı umûr-ı mâziyeyi beyan etmek gibi ki sair kütüb-i semâviyyeye mutabık ve gelecek zamanda olacak nesneleri haber vermek gibi.

Hazret-i Enes radıyallâhu anhten rivayet olundu ki "Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem Bint Milhân'ın hanesine dâhil olup bir nesneye dayandı. Badehu tebessüm etti. Bint [190] Milhân: "Niçin tebessüm ettiniz ya Resûlullâh?" dedikte buyurdu ki "Benim ümmetimden biraz nâslar bahr-i ahdarda sefinelere binip mülûklar serirler üzerinde oldukları gibi fî sebîlillâh cihat etse gerektir." Ve Bint Milhân: "Yâ nebiyyallâh, dua eyle, Allah ta'âlâ benî onlardan kılsın" dedi. Ve dua etti. Biraz zamandan sonra yine tebessüm etti. Ve Bint Milhan evvelki gibi sual etti ve Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem: "Sen evvelki gazada bilesin, ahirinde değilsin" buyurdu. Bundan sonra Ubâde bin Sâmit radıyallâhu anhu, Bint Milhân'ı tezevvüc etti. Evvelki gazada ashabla bile gazaya gitti.

Ebû Musâ el-Eş'arî radıyallâhu anhtan rivayet olundu ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem bir bostana girip bana kapıyı hıfz et dedi. Badehu kapıya bir kimse gelip girmeye izin istedi. Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki izin verdim, girsin ve ona müjde etti ki o ehl-i cennettir dedi. Nâgâh gördüm ki gelen Ebu Bekir es-Sıddîk'tir, radıyallâhu anhu badehu bir kimse dahi gelip girmeye izin istedi ve yine Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem izin verdim, girsin ve müjde et ki o ehl-i cennettir dedi. Nâgâh gördüm ki gelen Ömer el-Fârûk'tur, radıyallâhu anhu. Ve bir kimse dahi girmeye izin istedi, yine evvelki gibi izin verdim girsin ve müjde et ki ehl-i cennettir ve ona bir musibet isabet edecektir ve onun üzerine cennette mertebe-i ulyâya nail olacaktır. Nâgâh gördüm ki Osman bin Affân'dır, radıyallâhu anhu. Sonra o musibet zuhur etti. Hilâfetinde kıssası çoktur, şürûh-ı Buhârî'de ve gayrılarda mezkûrdur.

Ve dahi Adî radıyallâhu anhten rivayet olundu ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki "Yâ Adî, eğer senin için hayat ve ömür uzun olursa, künûz-ı kisrâyı görürsün ve malik olursun. bir müddet sonra" buyurduğu gibi künûz-ı kisrâyı fethettik ve sahâbe-i izâm radıyallâhu anhum künûzu birbirlerine infak ettiler diye buyurdu. Kisra diye melik-i Fürs'e derler. Ve kayser diye melik-i Rûm'a derler ve necâşî diye melik-i Habeşe'ye derler ve firavun diye melik-i Mısır'a derler ve hakan diye melik-i Türk'e derler.

Ve dahi Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem gazâ-yı Hendek'te belde-i Hire ve belde-i Hamre ve belde-i San'a'nın fethiyle ashaba radıyallâhu anhum müjde eyledi. Ve sair nesnelerden haber verdiği gibi zuhur eyledi. [191] Ve ahvâl-i kıyâmetten ve alâmetlerinden meselâ hurûc-ı Mehdî ve nüzûl-i İsa aleyhimusselâm gibi ve kıyametin keyfiyetinden haber vermek gibi ve meydân-ı

arasâtta olacak hesap ve sual ve mizan ve sırat ve gayrı mevkiflerden ve ahvâl-i ehl-i cehennemden ve ahvâl-i ehl-i cennetten ve ebede'l-âbidîn ni'amlardan ve lezzetlerden haber vermek gibi ve nice hakayık ve dekayıktan haber verdiği gibi ki idrakinden ukûl-ı ukalâ âcizdir ve hikmetinden hakîm-i nihrîr kâsırdır. Velhâsıl Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemde ulûmü'l-evvelîn ve'l-âhirîn cem' olmuştur ki *Kasîde-i burde*'de zikir olunur:

Fe-inne min cûdike'd-dunyâ ve darratehâ
[Ve min ulûmike ilmu'l-levhi ve'l-kalemi][215]

Yani "Ya resûlallâh sallallâhu aleyhi ve sellem, senin cûd ü sehâvetindendir dünya ve ahiret."

Zira Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem vücûd-ı kâinâta bais ve hudûs-ı mevcûdâta sebep olmuştur. Nitekim bu hadîs-i şerîfte: "Evvelu mâ halakallâhu nûrî ve min nûrî hulika kullu şey'in."[216] Ve bu manada gayrı hadîs-i şerîfler vardır. Ve kibâr-ı ulemâ rahimehumullâhu ta'âlâ şöyle beyan ettiler ki "Sair ervâh-ı enbiyâ aleyhimusselâm o nûr-ı a'zamdan bir şua'ır ve melâike-i mükerremîn o şualardan eczâdır, ateş şulesinin kıvılcımları gibi.

[Fe-inne min cûdike'd-dunyâ ve darratehâ]
Ve min ulûmike ilmu'l-levhi ve'l-kalemi[217]

Yani "levh-i mahfûzun ilmi ve kalem-i a'lânın ilmi senin ilminden bazıdır." Zira âlem-i halktandır. Ve Hazret-i Âdem aleyhisselâma bu ulumdan ilm-i esmâ verilmiştir. Ve *Kasîde-i burde*'de zikir olunur ki:

Kefâke bi'l-ilmi fi'l-ummiyyi mu'cizeten
Fi'l-câhiliyyeti ve'l-âdâbi fi'l-yutmi

Yani "Ya âkıl, vakt-i câhiliyyette Resûl-i ümmî ki asla bir kimseden taallüm etmemiş, onda bu kadar ulûm olmak ve yetimlik ile neşet etmiş iken yine bunca bî-hesâb edeb ü kemâlât bulunmak mucizelikte kâfidir." Nazar-ı ibretle nazar edenlere bir büyük mucizedir. Kur'ân-ı azîmü'ş-şân a'zam-ı mu'cizâttır. Şöyle mezkûr ve mervîdir ki Cebrail aleyhisselâm Hazret-i Resûl-i kâ'inâta aleyhi ve alâ âlihi ve sahbihi efdalu's-salâti ve ekmelu't-tehiyyâti yirmi dört bin kere nazil olmuştur ve Hazret-i Âdem aleyhisselâma on iki kere nazil olmuştur ve Hazret-i İdris aleyhisselâma dört kere nazil olmuştur ve Hazret-i Nuh aleyhisselâma elli kere ve Hazret-i İbrahim aleyhisselâma kırk iki kere nazil olmuştur ve Hazret-i Musa aleyhisselâma dört yüz kere ve Hazret-i İsa aleyhisselâma on kere nazil

---

215 "Dünya ve onun kuması (ahiret) senin cömertliğindendir / Levh ve kalem ilmi, senin ilimlerindendir." *Dîvânu'l-Bûsîrî*, s. 173.

216 "Allah'ın yarattığı ilk şey benim nurumdur ve her şey benim nurumdan yaratılmıştır." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 265-266, no: 827, "Evvelu mâ halakallâhu nûru nebiyyike yâ Câbiru."

217 "Dünya ve onun kuması (ahiret) senin cömertliğindendir / Levh ve kalem ilmi, senin ilimlerindendir." *Dîvânu'l-Bûsîrî*, s. 173.

olmuştur. *Tefsîr-i İbn Adil*'de ve *Mevâhib Ledunniyye*'de ve gayrılarda mezkûrdur: İbn Mes'ûd [192] radıyallâhu anhu hazretlerinden şöyle rivayet olundu ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem Cebrail aleyhisselâmı kendi şeklinde iki kere müşahede etti: Bir kere yerde ve bir kere leyle-i mi'râcda semada gördü.

İmâm Ahmed bin Hâtim ve Ebu'ş-şeyh rahimehumullâhu ta'âlâ rivayet ettiler; ve dahi rivayet olundu ki ekser-i vakitte Cebrail aleyhisselâm Dihye ibn Huzeyfe el-Kelbî radıyallâhu anhu şeklinde gelirdi. Ve Cebrail aleyhisselâmı kendi şeklinde gayrı peygamberler hiç görmedi. Ve rivâyât-ı kesîre de gelmiştir ki Hazret-i Cebrail aleyhisselâm bi-iznillâhi ta'âlâ ve emrihi Hazret-i Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellemin mübarek sadr-ı münevverlerini şak etmiştir ve hikmet-i ilâhiyye ve kuvvet-i kudsiyye ile doldurmuştur. Ve defa'ât-ı adîde ile vaki olmuştur ve kalb-i şerîfi cümle kulûbun hayırlısıdır.

İmâm Beyhakî tahriç ve İmâm Hâkim tashîh ettiler; Hazret-i Ömer bin el-Hattâb radıyallâhu anhten rivayet olunur ki Hak tebâreke ve ta'âlâ Âdem aleyhisselâma şöyle buyurdu ki "Yâ Âdemu levlâ Muhammedun mâ halektuke."[218] Yani "Yâ Âdem, eğer Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellemi halk etmeyecek olsaydım, seni halk etmez idim."

Ve İbn Asâkir rahimehullâhu ta'âlâ tahriç etti; Hazret-i Selmân radıyallâhu anhu buyurdu ki "Hebeta Cebrâîlu aleyhisselâmu ale'n-Nebiyyi sallallâhu aleyhi ve selleme fe-kâle inne rabbeke yekûlu in kuntu ittehaztu İbrâhîme halîlen fe-kad ittehaztuke habîben ve mâ halektu halkan ekreme aleyye minke ve kad halektu'd-dunyâ ve ehlehâ li-u'rifehum kerâmeteke ve menzileteke indî ve levlâke mâ halektu'd-dunyâ." Yani Cebrail aleyhisselâm, Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem hazretlerine nazil olup dedi ki "Rabbin subhânehu ve ta'âlâ şöyle buyurdu ki "Ben İbrahim'i halîl ettiysem seni habîb ettim. Ve benim katımda senden ekrem kimse halk etmedim ve dünyayı ve ehlini halk ettim, benim katımda senin kerâmetini ve faziletini ve menziletini onlara bildirmek için halk ettim. Eğer sen olmasan idi, ben dünyayı halk etmez idim" diye Cebrail aleyhisselâm bu tebliği eyledi.

Salavâtullâhi ve selâmuhu alâ nebiyyinâ ve alâ sâiri'n-nebiyyîne ve'l-murselîne ve alâ âlihim ve sahbihim ecma'îne ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne.

Tetimme

Resûl-i Ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem, Mekkiyyü'l-mevlid ve Medeniyyü'l-hicret ve'l-mavtındır ve Medîne-i münevverede dâr-ı âhirete intikal etmiştir. Teblîg-i risâlet ve te'sîs-i şerâyi' ve tekmîl-i merâtib ve ta'lîm-i ulûm ve te'dîb-i ümmet ve tetmîm-i millet ve sair evâmir-i cüz'iyye ve külliyye-i ilâhiyyeyi alâ [193] vechi'l-kemâl beyan ve eda ettikten sonra dünyada olmak zarurî değildir. Pes Cenâb-ı Habîbullâh sallallâhu aleyhi ve sellem ki kemâliyle

218 "Ey Adem, Muhammed olmasaydı seni yaratmazdım." *Lisânu'l-mîzân*, c. 3, s. 359, no: 1451.

alicenap ve muhtâr-ı hazret-i rabbü'l-erbâb ona cümle ervâh-ı enbiyâ ve melâike müştak.

Rivayetler şöyledir ki vakt-i intikâl karîb oldukta Cebrail aleyhisselâm gelip "Yâ Resûlallâh, rabbin sana müştaktır" dedi. Bundan böyle hidemât-ı ilâhiyye tamam olup kemal bulduktan sonra şöyle zât-ı mukaddese böyle dâr-ı mihnet ve mülk-i fenâda ikamet etmek münasip olmadığına binaen sarây-ı bekâ ve civâr-ı Kibriyâ ve refîk-i a'lâya rûh-ı enver ü a'zamları uruc etmiştir. Sallallâhu alâ rûhihi ve cesedihi ve selleme.

O cism-i mukaddes defnolunduğu buk'a-i mübâreke, bi'l-ittifâk zemîn ve semâvât ve cennât-ı âliyât ve arş-ı a'lâdan efdal ve eşreftir. Nitekim İmâm Fâkehânî ve Ebû Akîl Hanbelî tasrih ve tahkik ettiler. Badehu cumhûr-ı fukahâ rahimehumullâhu ta'âlâ indinde Mescid-i harâm ve Mekke-i mükerreme, Medine'nin kabr-i şerîfinin maadasından efdaldir, zira Hak ta'âlâ Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve selleme ziyade tazim etmişlerdir ve sena etmişlerdir.

"el-Mescidu'l-harâmu" "el-beledu'l-emînu."

"Ce'alallâhu'l-Ka'bete'l-beyte'l-harâme kiyâmen li'n-nâsi."[219]

"İnne evvele beytin vudi'a li'n-nâsi lellezî bi-Bekkete mubâreken ve huden li'l-'âlemîne â Fîhi âyâtun beyyinâtun makâmu İbrâhîme ve men dehalehu kâne âminen."[220]

"Ve ahidnâ ilâ İbrâhîme ve İsmâ'île en tahhirâ beytiye li't-tâ'ifîne ve'l-'âkifîne ve'r-rukke'i's-sucûdi."[221]

"Ve iz bevve'nâ li-İbrâhîme mekâne'l-beyti en lâ tuşrik bî şey'en ve tahhir beytiye li't-tâ'ifîne ve'l-kâ'imîne ve'r-rukke'i's-sucûdi".[222]

"Ve iz ce'alne'l-beyte mesâbeten li'n-nâsi ve emnen ve'ttehizû min makâmi İbrâhîme musallan."[223] El-âyetu. Ve gayrılar gibi.

Ve hadîs-i şerîflerde: "Vallâhi inneke hayru arzillâhi ve ahabbu arzillâhi ilallâhi mâ atyebeke min beledin ve ahabbeke ileyye ve levlâ kavmî ahrecûnî minke mâ sekentu gayreke."[224]

---

219 "Allah, Kâbe'yi o saygıdeğer evi, insanlar için (hayat ve güven) durağı yaptı." Mâide, 5/97.

220 "Doğrusu insanlara (mabet olarak) ilk kurulan ev, Mekke'de olandır. Âlemlere uğur, bereket ve hidayet kaynağı olarak kurulmuştur. Onda açık deliller, İbrahim'in Makamı vardır. Ona giren, güvene erer." Âl-i İmrân, 3/96-97.

221 "İbrahim ve İsmail'e: "Tavaf edenler, ibâdete kapananlar, rükû ve secde edenler için Ev'imi temizleyin!" diye emretmiştik." Bakara, 2/125.

222 "Bir zamanlar İbrahim'i Beyt (kâbe'n)in yerine kondurmuş (ve ona şöyle emretmiş)tik: "Bana hiçbir şeyi ortak koşma ve tavaf edenler, ayakta duranlar, rükû ve secde edenler için Evimi temizle." Hac, 22/26.

223 "Biz Beyt'i (kâbe'yi) insanlara sevap kazanılacak bir toplantı ve güven yeri yaptık. Siz de İbrahim'in makamından bir namaz yeri edinin (orada namaz kılın)." Bakara, 2/125.

224 "Sen, Allah'ın yeryüzündeki en güzel ve onun en çok sevdiği şehrisin. Sen ne güzel bir şehirsin, ne sevimlisin, eğer halkım beni senden çıkarmasaydı, senden başka yerde ikamet

Ve dahi Kabe-i mükerreme ibadette kıble olmak, ona hac eylemek farz olmak bunların cümlesi Mekke-i mükerreme'nin efdal olduğuna delillerdir dediler. Lâkin İmâm Mâlik radıyallâhu ta'âlâ anhu Medîne-i münevvere'yi Mekke-i mükerreme üzerine tafdîl etmiştir. Lâkin o cism-i şerîfin defnolunduğu buk'a-i mübâreke cümle yerden ve semâvâttan ve arş-ı azîmden efdaldır bi'l-ittifâk.

Enes radıyallâhu anhu rivayet etti; Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdu ki "Salâtun fî mescidî hâzâ ta'dilu bi-aşereti âlâfi salâtin." Yani şu benim mescidimde namaz kılmak on bin namaza [194] muadil olur. "Salâtun fi'l-mescidi'l-harâmi ta'dilu bi-mieti elfi salâtin." Mescid-i harâm'da namaz kılmak yüz bin namaza muadil olur. "Ve's-salâtu bi-ardi'r-ribâti ta'dilu bi-elfey salâtin." Arz-ı ribâtta namaz kılmak iki bin namaza muadil olur. "Ve ekseru min zâlike kulli[hi]'r-rek'atâni yusallîhime'l-abdu fî cevfi'l-leyli lâ yurîdu bihimâ illâ sevâben min indillâhi." Yani bunların küllîsinden ekser şol iki rekattır ki abd gece içinde o iki rekatı kılar, onlar ile murat etmez illâ Allah indinde sevap ve fazl murat eder.[225]

Ve dahi Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem Medîne-i münevvere'ye çok dua ve sena etmiştir. Bir duası budur:

"Allâhumme inne İbrâhîme abduke ve halîluke ve nebiyyuke ve innî abduke ve nebiyyuke ve innehu de'âke li-Mekkete ve innî ed'ûke li'l-Medîneti bi-misli mâ-de'âke li-Mekkete ve misluhu ma'ahu."[226] Ve gayrılar gibi.

Tezyil:

Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemin hatunları vardır: Hadîce binti Huveylid el-Kureşiyye, Sevde binti Zem'a el-Kureşiyye, Aişe-i Sıddîka binti Ebû Bekr es-Sıddîk, Hafsa binti Ömer bin el-Hattâb, Zeyneb binti Huzeyme el-Hilâliyye, Ummu Seleme binti Ebî Umeyye, Zeyneb binti Cahş, Cuveyriyye binti'l-Hârîs, Ummu Habîbe binti Sufyân, Safiye binti Hayy bin Ahtab, Meymûne binti'l-Hâris.

Ve birisi dahi Reyhâne el-Kuraziyye'dir. Lâkin bazılar Cuveyriyye'den sonra tezvîc eyledi dediler. Ve bazılar Ummu Habîbe'den sonradır dediler. Ve bazılar süriyyedir dediler, radıyallâhu ta'âlâ anhunne. Ve serârî dörttür: Mâriye; bazın indinde Reyhâne ve Cemîle ve birisi dahi Zeyneb binti Cahş radıyallâhu

---

etmezdim." *et-Tirmizî*, c. 5, s. 723, no: 3926; *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 1, s. 661, no: 1787; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 9, s. 23, no: 3709; *Şu'abu'l-îmân*, c. 3, s. 443-4; no: 4013. Bu kaynaklarda hadisin birinci kısmı bulunuyor.

225 Hadis için bkz. *et-Tergîb ve't-terhîb*, c. 1, s. 243, no: 925.

226 "Allahım, İbrahim senin kulun, dostun ve peygamberindir. Ben de senin kulun ve peygamberinim. İbrahim Mekke için sana dua etti. Ben de Medine için sana dua ediyorum, tıpkı onun Mekke için yaptığı dua gibi." *Muslim*, c. 2, s. 1000, no: 1373; *el-Muvatta*, c. 2, s. 885, no: 1568.

ta'âlâ anhâdır ki nefsini Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve selleme hibe etti, radıyallâhu anhunne.

Ve dahi Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemin evlâdı olmuştur. Oğulları Kâsım, kable'l-bi'set doğup kavl-i sahîhte on yedi ay tamam oldukta kable'l-bi'set ahirete gitmiştir. Ve Abdullah bir ismi Tayyib ve bir ismi Tahir'dir, inde'l-ba'z. Ve bazılar Tayyib ve Tahir, Abdullah'ın gayrdır dediler. Ba'de'l-bi'set doğup küçük iken Mekke'de ahirete gitti. Ve İbrahim radî' iken ahirete gitti, yetmiş günlük yahut ziyade ola demişler.

Ve kızları Fatma ve Rukayye ve Zeyneb ve Ummu Gulsûm radıyallâhu ta'âlâ anhunne ecma'în. Cümlesi Hazret-i Hadîce radıyallâhu anhâdan olmuştur. İbrahim'in gayrı, o Hazret-i Mâriye radıyallâhu anhâdan olmuştur. Ve cümle evlâdı önünce vefat etmiştir, Fatıma radıyallâhu anhâdan gayrı. O Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemden altı ay sonra vefat etmiştir. Hazret-i Ali radıyallâhu [195] anhuye tezvîc edip Hasan ve Hüseyin radıyallâhu anhumâ ondan olmuştur. Cümle kızlarının efdalidir ve Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemin sevgilisidir.

Bir hadîs-i şerîfte: "Fatıma benden bir kıtadır, bir kimse onu igzâb etse beni igzâb etmiş olur." Ve dahi ekser-i ulemâ rahimehumullâhu ta'âlâ Hazret-i Hadîce, radıyallâhu anhâ, Hazret-i Aişe radıyallâhu anhâdan efdaldir, zira Hak subhânehu ve ta'âlâ Cebrail aleyhisselâm vasıtasıyla ona selâm göndermiş ve Hazret-i Aişe'ye Cebrail aleyhisselâm vasıtasıyla selâm göndermemiştir dediler. Ve bir hadîs-i şerîfte: "Kemule mine'r-ricâli kesîrun ve lem yekmul mine'n-nisâi illâ Meryemu ve Asiyetu ve Hadîcetu."[227] Yani ricalden çok kimseler kâmil oldu ve nisâdan kâmil olmadı illâ Meryem ve Asiye ve Hadîce kemal buldu. "Ve fazlu Aişete ale'n-nisâi ke-fazli's-sirîdi ale't-taâmi."[228] Sair nisvân üzerine Aişe'nin fazliyyeti tirit taamı sair taam üzerine fazlı gibidir. Bu bapta bazı ulema tevakkuf etmişlerdir. Münasip budur, zira tefâdul hakkında bahis lâzım değildir. Husûsen edillede teâruz indifâi ne veçhile olduğu müphem olup bâbü't-tevfîk malûm olmaya. Bundan böyle sükût elyaktır.

Ve bazı ulema rahimehumullâhu ta'âlâ Hazret-i Fatıma radıyallâhu anhâya bir kimse muadil olamaz dediler, zira Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellemden bir kıtadır, müddet-i ömründe hayız ve nifası vaki olmamıştır. Onun için Fatımatü'z-Zehrâ denir. İki rekat namaz kazaya kalmaya sebep olacak nesne sudur etmediği için ve ibadette kemal üzere huşu ve hudû' edip Cenâb-ı Hazret-i Allâh el-mabûd es-samed azze şânuhu ve celle burhânuhuya teveccüh-i kâmil ile teveccüh ettiği çün Betûl tesmiye olundu. Hatta İmâm Subkî rahimehullâhu ta'âlâ şöyle buyurdu ki "Benim indimde muhtar budur ki Fatıma binti Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem sonra Hadîce sonra Aişe radıyallâhu anhunne

---

227 Krş. *Mecme'u'z-zevâid*, c. 9, s. 218; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 3, s. 306, no: 4919.

228 *el-Buhârî*, c. 3, s. 1252; no: 3230; *A.e.*, c. 5, s. 2067, no: 5103; *Muslim*, c. 4, s. 1895, no: 2447; *et-Tirmizî*, c. 5, s. 706, no: 3887; *İbn Mâce*, c. 2, s. 1092, no: 3281; *Musnedu Ahmed*, c. 3, s. 156, no: 12620.

böyle terettüptür" dedi. Ve bazılar bu bapta dahi tevakkuf etti. Cây-ı selâmet budur, zira makâm-ı emr-i azîmdir, edille müteârızdır, her birisinde nice sıfât-ı celîle vardır ki ukûl mütehayyiredir. Hak ta'âlâ onlar hakkında buyurmuştur: "Yâ nisâ'e'n-Nebiyyi lestunne ke-ahadin mine'n-nisâ'i ini'ttekaytunne."[229] Ve gayr-ı âyet-i kerîmeler vardır, meselâ "en-Nebiyyu evlâ bi'l-mu'minîne min enfusihim ve ezvâcuhu ummehâtuhum"[230] gibi. Ve nice hadîs-i şerîfler vardır, meselâ İmâm Nesâî rivayetinde "Fâtimatu seyyidetu nisâi ehli'l-cenneti."[231] Âmennâ ve saddaknâ.

Bu yüzsüz asi Aşçı Dede mezkûr hazerât-ı eimmelerin [196] pabuçlarını kaldırır talebesi olduğum cihetle onlara ittibâen böyledir derim. Ve mine'l-ezel mazhar olduğum aşk u muhabbet lisanıyla yüzümün karasıyla beraber derim ki cümle peygamberlerden sonra efdal-i dû-âlem olan Hazret-i Hadîce, Hazret-i Aişe ve Hazret-i Fâtıma radıyallâhu anhunne hazerâtıdır. Ve's-selâm ey ihvân-ı bâ-sefâ böyledir, bi't-tamâm.

Hanım Sultanların Kadr ü Şân-ı Âlîleri

Ey azizim, zikri sebkat eden iki âlem sultanlarının cariyeleri olan bizim hanım sultanların dahi kim olduklarının bir dereceye kadar hâl ü şân-ı aliyyetü'n-nişânını ihvana arz u beyan edeyim de ihvan da ona göre haklarında hürmet ü ri'âyet-i mahsûsada bulunsunlar. Aman dedem bunları bu kadar büyütme, bizim familyaları demiyor musun? Evet azizim onları diyorum lâkin burada şimdi nazarına bir şey arz ederek bir niyazda bulunurum. Peşinen bu niyazımı kabul buyurun, sonra bunların muhabbetine bed' ü mübâşeret edelim. "Nedir o niyaz?" der iseniz, bu yüzsüz asi, merhum Derviş Paşa hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri saadetlû Ahmed Paşa hazretlerinin, Erzincan'da ruznamçecilik zamanımda dadısını tezevvüc etmiş idim. Nitekim risalemizin cild-i evvelinde 521. sayfada tafsilen arz u beyan olunduğu üzere güveyi girdiğimin ferdâsı cuma günü Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin hâk-i pây-i gavsiyyelerine yüz sürmek için bahçedeki hâne-i sa'âdetlerine gittim, huzûr-ı devletlerine girdim. Orada hulefadan Şakir Efendi mevcut idi. Güveyi çamaşırı olarak frenk gömleği giydirmişler idi. Ne çare kerhen o günlük giydim. Mumaileyh Şakir Efendi, Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimize dedi ki "Ruznamçeci efendi frenk gömleği giymiş!." Cevap olarak Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimiz buyurdular ki "Hayır, sizin yanlışınız vardır, bu gömleği Müslüman giyer ise Müslüman gömleği derler, Frenk giyer ise frenk gömleği derler. Ne zararı var ve gömleğin ne kabahati vardır! Lâkin bazı Müslümanlar "familya" tabir ediyorlar, işte bu lâfız Frenk gömleği gibi değildir, çünkü "familya" tabiri onların lügatinde Frenk çoluk çocuğu demektir, onlara mahsus bir isimdir,

229 "Ey peygamber kadınları, siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz." Ahzâb, 22/32.

230 "Peygamber, müminlere canlarından ileridir. Onun eşleri de onların anneleridir." Ahzâb, 22/6.

231 "Fâtıma, cennet kadınlarının "Hanım"ıdır." *el-Buhârî*, c. 3, s. 1360, no: 3507; *et-Tirmizî*, c. 5, s. 660, no: 3781; *Musnedu Ahmed*, c. 3, s. 80; no: 11773.

bunun için "familya" tabiri mahza hatadır. Lâkin gömlek böyle değildir, Müslüman sırtında Müslüman gömleği denir, Frenk sırtında Frenk gömleği tabir olunur" [197] buyurmuşlardır azizim.

İşte bu hanım sultanların ism-i şerîfleri "refikam, haremim, ehl-i beyt, arkadaşım" bu gibi elfaz ile yâd olunmasını bilhassa ihvân-ı bâ-sefâdan niyaz ederim. Hatta evvelce dahi risalemizde arz u beyan olunduğu üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyurmuşlardır ki "Kişi haremini dâ'ire-i şerî'atta pek ziyade sevip muhabbet etmeli, lâkin min-ciheti'n-nefs değildir, ancak Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri, Hazret-i Aişe radıyallâhu anhâ efendimize olan muhabbetleri sırrına mazhar olmak için" diye ferman buyurmuşladır. Ashâb-ı kirâmdan bir zât-ı şerîf bir gün meclis-i sa'âdete gelip daha o zaman nisâların mestûr olması hakkında âyet-i kerîme nazil olmamış idi. Hazret-i Aişe radıyallâhu anhâ validemiz de Hazret-i Peygamber efendimizin nezd-i sa'âdetlerinde otururlar idi. O zat, efendimize niyaz ettiler ki hanesini teşrif buyurup taam buyursunlar. Efendimiz hazretleri buyurdular ki "Hazret-i Aişe de beraber mi?" O zat dedi ki "Hayır yâ resulallâh, yalnız nefs-i sa'âdetinize kadardır taam." Efendimiz buyurdular ki "Hazret-i Aişe olmazsa gitmem." Zaten o zât-ı şerîfte fakîrü'l-hâl olup ziyade taamı olmadığından sükût ettiler. İşte azizim buna kıyas hadd ü hesabı yok pek çok ezvâc-ı mutahherât hakkında hürmet ü ri'âyet-i mahsûsalar olmuştur azizim.

İşte gelelim bizim hanım sultanların hâl ü şân-ı ismet-penâhîlerine. Şöyle arz ve işe bed' ederim ki bunların kim olduklarını işbu hadîs-i şerîften istidlâl buyurun. Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurmuşlardır: "Hubbibe ileyye min dunyâkum selâsun: en-nisâu ve't-tîbu ve cu'ilet kurretu aynî fi's-salâti."[232] Ma'nâ-yı şerîfi malûmdur. Ma'nâ-yı bâtın ve ledüniyyâtı ve remz ü işaretine girişelim, ancak bu hanım sultanların şân-ı âlî-kadrlerini bilmek için yine iştiyak ateşini iş'âl ederek bir mukaddime-i aşk u muhabbet serd ü beyanı ile işe girişmek lâbüd ve lâzımdır. Zaten deryâ-yı aşk u muhabbetten zerrece iftirâk ettiğimiz yok ya, derya içindeki balık gibi bu yüzsüz asi Aşçı Dede de deryâ-yı aşk u muhabbet içindi alık gibi olmuştur. Olmayan kimdir, göster bakalım azizim.

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin nutk-ı sa'âdetleri gibi ki bu na't-ı şerîf mutrıbda hakk-ı fakîrîde söylenmiştir. Cild-i [198] sâliste 54. sayfasında mezkûrdur. Şöyle ki:

Yek demî gavvâs bûdem ber-leb-i deryâ-yı aşk
Sad hezârân durr u gevher dîdem ez-deryâ-yı aşk[233]

---

232 "Sizin dünyanızdan bana üç şey sevdirildi; kadın, güzel koku, ve namaz gözlerimin nuru yapıldı." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 338, no: 1089.

233 Bir vakit aşk deryası kıyısında daldım, aşk deryasında yüz binlerce inci cevher gördüm.

Nâgehân ez-kudret-i Hak yek nazar kerdem der-û
Âlemî sergeşte dîdem mânde-i deryâ-yı aşk[234]

İşte azizim, cümle-i kâ'inât ve zerrât-ı cihân deryâ-yı aşk içinde başı dönmüş, aklı gitmiş, kendi bitmiş mest-i lâ-ya'kıl ne yapacağını, ne işleyeceğini şaşırmış, hayran, sergerdân, bülbül-veş o daldan bu dala bu daldan o dala sıçrayıp vakt ü saatini bekler ki bâg-ı hakîkate pervaz edip gül-i ra'nâyı koklayıp cananıyla hemdem ola. Binaenaleyh bu dâr-ı fenâda dahi bir gönül eğlencesi bulup ondan cânân-ı hakîkat rayihasını alıp onunla hoş bir vakit geçirmek lâbüd ve lâzımdır. İşte onlar da hanım sultanlardır azizim.

İşte başladım Hazret-i Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin *Fusûs* lisanından beyan etmeye:

[Fassu Muhammedî'den]

"Summe'ştakka minhu şahsen alâ sûretihi semmâhu imre'eten, fe-zaheret bi-sûretihi fe-hanne ileyhâ hanîne'ş-şey'i ilâ nefsihi ve hannet ileyhi hanîne'ş-şey'i ilâ vatanihi."

Ondan sonra Allah ta'âlâ insan için ki Âdem'dir, şahs-ı âheri müştak etti onun sureti üzere ki ona "imre'e" tesmiye etti. Pes "imre'e" insanın ki Âdem'dir, sureti üzere zâhire oldu. Nitekim insan, Hakk'ın sureti üzere zâhir oldu. Pes Âdem, "imre'e"ye hanîn ve müştâk oldu, şeyin kendi nefsine hanîni ve iştiyakı gibi, zira onu nefsi mertebe-i sâniyede imre'e suretinde zâhire ve mütayyinedir; dahi imre'e ona hanîne ve müştâka oldu; şeyin kendi vatanına ve aslına hanîni ve iştiyakı gibi, zira imre'e ondan huruç etti.

Fe-hubbibe ileyhi'n-nisâu fe-innallâhe ahebbe men halakahu alâ sûretihi ve escede lehu melâiketehu'n-nûriyyîn alâ izami kadrihim ve menziletihim ve uluvvi neş'etihimu't-tabî'iyyeti."

Pes insana nisâ tahbîb olundu, zira tahkîk Allah ta'âlâ kendi sureti üzere halk ettiği insana muhabbet etti ve onun çün melâ'ike-i nûriyyîne secde ettirdi, yani onlara emretti ki ona secde edeler ve onlar, onun emri ile ona secde ettiler onların kadrleri ve menziletleri azîm iken ve neş'et-i tabî'iyyeleri âliye iken.

"Fe-min hunâke veka'ati'l-munâsebetu."

Pes surette Hak'la insan beyninde [199] münasip vakıa oldu." Zira insan, sûret-i Hak üzere mahlûktur. İmre'e, sûret-i insân üzere mahlûka olduğu gibi pes Hakk'ın sureti üzere mahlûk olan insana Hakk'ın iştiyakı ve hanîni şeyin kendi nefsine iştiyakı ve hanînidir. Ve insanın Hakk'a iştiyakı ve hanîni şeyin kendi aslına ve vatanına iştiyakı ve hanînidir; recülün mer'eye iştiyakı ve hanîni, recülün kendi nefsine iştiyakı ve hanîni olduğu gibi. Ve mer'enin recüle iştiyakı ve hanîni, şeyin kendi aslına iştiyakı ve hanîni olduğu gibi. Pes cânibeynden hanîn surette vakıa olan münasebetinden mütebeyyindir ve onun

234 Hak kudretiyle orada bir nazarda başı dönmüş, aşk deryasında kalmış bir âlem gördüm.

lâzımıdır. Pes münasebet surette vakıadır ki sûret-i gaybiyye-i ilâhiyye-i esmâiyyeyi sûret-i şehâdiyye-i imkâniyye-i Âdemiyyede zâhiredir. Pes ulûhiyyet, suver-i ilâhiyye-i esmâiyyeyi câmia olduğu gibi. Âdem dahi suver-i nev'iyye-i beşeriyyeyi câmidir ve sûret-i Âdemiyye o sûret-i ilâhiyyeden müştakkadır Âdem'den Havvâ'nın zuhuru ve iştiyakı gibi. Pes recülün mer'eye hanîni, Hakk'ın recüle olan hanîni için temsildir.

"Ve's-sûretu a'zamu münasebetin ve ecelluhâ ve ekmeluhâ."

Ve hâlbuki sûret-i insâniyye-i cemî'a Hak'la insan beyninde münasebet yönünden a'zamdır ve dahi münasebet yönünden ecel ve ekmeldir, zira sûret-i insâniyye cemî'-i suver-i ilâhiyye-i ezeliyyeyi ve suver-i kevniyye-i imkâniyyeyi câmi'dir.

"Fe-innehâ zevcun ey şefa'at vucûde'l-hakkı; kemâ kâneti'l-mer'etu şefa'at bi-ferdihâ er-recule fe-sayyerethu zevcen."

Zira tahkîk sûret-i insâniyye zevctir, yani sûret-i insâniyye vücûd-ı Hakk'ı şef' etti vücûd-ı Hak sûret-i insânda zuhur etmekle. Nitekim mer'e, vücûd-ı zâhiresiyle recülü şef' etti. Pes recül ferd iken mer'e zevc etti. Recülün vücudu mertebe-i zükûriyette müteayyin iken ta'ayyün-i sâniyle mer'enin vücûdunda taayyünü sebebiyle recül zevc oldu. Pes recül için zevciyyet ondan müştakka olan mer'e ile hâsıla oldu. Kezalik Hak için şef'iyyet dahi vücûd-ı insâniyye ile zâhire oldu.

"Fe-zahereti's-selâsetu; Hakkun ve reculun ve'mre'etun."

Pes selâse ki Hak ve recül ve imre'edir, zâhir oldu. Pes selâse ile ferdiyyet hâsıla oldu. Pes recül sûret-i Hak üzere zâhir oldu ve mer'e dahi sûret-i recül üzere zâhire oldu ve Hak, recüle hanîn ü müştak oldu. Ve recül, mer'eye hanîn ü müştak oldu, şeyin kendi nefsine hanîni ve iştiyakı gibi. Ve kezalik Hak, recül suretinde ve recül, mer'e suretinde zâhir olduğu itibar üzere, Hak mertebe-i sâlisede mer'e suretinde zâhir [200] olur. Ve neş'et-i insâniyyede bu ferdiyetin naziri ruh ve kalp ve nefistir veyahut Hak ve ruh ve cesettir ki ruh, sûret-i Hak üzere ve ceset, sûret-i rûh üzeredir. Ve ruh vahid iken sûret-i cesediyye onu şef' edip zevc etti.

"Fe-hanne'r-reculu ilâ rabbihi ellezî huve asluhu hanîne'l-mer'eti ileyhi."

Pes recül, rabbine müştak oldu ki Rab onun aslıdır; mer'enin recüle iştiyakı gibi ki recül onun aslıdır ve recülün Hakk'a iştiyakı gibidir.

"Fe-habbebe ileyhi rabbuhu'n-nisâe kemâ ehabballâhu men huve alâ sûretihi."

Pes recüle Hak ta'âlâ nisâyı tahbîb etti. Nitekim Allah ta'âlâ şol kimseye muhabbet etti ki o kimse onun sureti üzeredir.

"Fe-mâ veka'a'l-hubbu" ey: hubbu'r-reculi, "illâ li-men tekevvene" huve "anhu" ey ani'r-reculi ve hiye'l-mer'etu; "ve kad kâne hubbuhu" ey: hubbu'r-reculi "li-men tekevvene" huve "minhu ve huve'l-hakku."

Pes recülün hubbu vaki olmadı, illâ şol kimseye ki ondan mütekevvin oldu ve ondan mütekevvin olan mer'edir. Ve tahkîk recülün hubbu vaki oldu şol vücuda ki recül ondan mütekevvin oldu ve o Hak'tır, yani onun aslı olan muhabbet-i ilâhiyye üzere sabit iken onun fer'i olan mer'eye muhabbet-i ilâhiyye ile muhabbet etti, kendi nefsiyle muhabbet etmedi.

"Fe-li-hâzâ kâle "hubbibe" ve lem yekul ahbebtu min nefsihi li-ta'alluki hubbihi bi-rabbihi ellezî huve alâ sûretihi."

Pes recül muhabbet-i ilâhiyye üzere sabit olduğundan ötürü Resûl aleyhisselâm "hubbibe" dedi, kendi nefsinden "ahbebtu" demedi, yani cânib-i Hak'tan bana tahbîb olundu dedi ve demedi ki ben muhabbet ettim kendi nefsimden, zira onun hubbu şol rabb-ı mutlaka müteallikdir ki o, onun sureti üzeredir. Pes kendinin aslı olan Hakk'a onun muhabbeti zatîdir ve ondan müteferria olan nisâya muhabbeti tahbîb-i ilâhiyle vakidir.

"Hattâ fî mehabbetihi li'mre'etihi fe-innehu ehabbehâ bi-hubbillâhi iyyâhu tahallukan ilâhiyyan."

Hatta recülün mer'esine muhabbetinde recülün muhabbeti rabbine müteallikdir, zira tahkik recül, mer'eye muhabbet etti Allah ta'âlânın ona hubbu vasıtasıyla tahalluk-i ilâhiyye tahalluktan ötürü, zira resûl aleyhisselâm "Ve inneke le-'alâ hulukin azîmin"[235] nassı üzere ahlâk-ı ilâhiyye üzere idi. Kâlet Aişetu radıyallâhu anhâ "Kâne hulukuhu el-Kur'ânu."[236] Yani Allah ta'âlâ, recülü kendi sureti üzere halk edip muhabbet ettiğinden ötürü recül dahi hubb-ı ilâhî hulkuyla mütehallik olup ilâhı onda zâhir olduğundan ötürü hubb-ı ilâhiyle ondan metekevvene olan mer'eye muhabbet etti. Pes recülün [201] mer'eye muhabbeti rücül hubb-ı ilâhî olduğu budur, zira recül suretinde zâhire olan muhabbet, hubb-ı ilâhîdir zuhur ve tahalluk cihetiyle. Ve mer'e tarafından hubb-ı ilâhî olduğu budur, zira mer'e dahi mazhar-ı ilâhîdir, zira sûret-i Hak recülde ve sûret-i recül mer'ede zâhiredir. Pes Hakk'ın recüle ve recülün mer'eye hubbu, Hakk'ın kendi nefsine hubbudur.

"Ve lemmâ ehabbe'r-reculu'l-mer'ete talebe'l-vuslate; ey: gâyete'l-vuslatilletî tekûnu fi'l-mehabbeti fe-lem tekun fî sûreti'n-neş'eti'l-unsuriyyeti a'zamu vuslatin mine'n-nikâhi."

Vakta kim tahbîb-i ilâhiyle recül, mer'eye muhabbet ettiyse vuslatı talep etti, yani muhabbette vakıa olan vuslatın gayetini talep etti. Pes neş'et-i unsuriyye suretinde nikahtan yani cimadan a'zam vuslat vaki olmadı. Bu takdir üzere "Tekun" kavli ef'âl-ı tâmmeden olur. Ve "a'zam" kavli merfû' olur, onun faili olmak üzere ve "vuslatin" kavli izafet ile mecrur olur. Ve caizdir ki "tekun" kavli nâkısadan ola ve "a'zam" kavli mansup ola ve "tekun" için mukaddem haber olmak ve "vuslatin" kavli merfû' ola, muahhar olmak üzere. Ey: "lem tekun fî

---

235 "Ve sen, büyük bir ahlâk üzerindesin." Kalem, 68/4.

236 "Aişe şöyle demiştir "Onun ahlâkı Kur'an idi." *Musnedu Ahmed*, c. 6, s. 91, no: 24645; *A.e.*, c. 6, s. 163, no:25341; *A.e.*, c. 6, s. 216, no: 25755; *el-Mu'cemu'l-evsat*, c. 1, s. 30, no: 72.

sûreti'n-neş'eti'l-unsuriyyeti vuslatun a'zamu mine'n-nikâhi." Yani neş'et-i unsuriyye suretinde cimadan azam vuslat vaki olmadı. Ve "nikâh" kavli mecazdır, müsebbib üzere ism-i sebebi ıtlâk etmek babındandır.

"Ve li-hâzâ te'ummu'ş-şehvetu eczâehu kullehâ."

Ve vuslat-ı nikâhiyyenin azamiyyetinden ötürü hîn-i vuslatta şehvet recülün cemî'-i eczâsına âmme olur ve şehvet, recülün cemî'-i eczâsına sirayet edip recül cemî'-i eczâsıyla onda fani olur.

"Ve li-zâlike umire bi'l-igtisâli minhu fe-'ammeti't-tahâretu kemâ 'amme'l-fenâu fîhâ inde husûli'ş-şehveti."

Ve şehvet âmme olduğundan ötürü recül mer'eye mübâşereti hâlinde nikâhtan igtisâl ile emir olundu. Pes taharet recülün eczasına âmme oldu. Nitekim şehvetin husulü katında mer'ede fenâ âmm oldu, eczasının bazısı Hakk'ın iştigalinde kalmadı. Pes neş'et-i unsuriyye suretinde a'zam-i vuslat, hîn-i vikâ'da şehvetin husulü katında recülün mer'ede fani olmasıdır.

Fe-inne'l-hakke gayûrun alâ abdihi en ye'tekide ennehu yeltezzu bi-gayrihi fe-tahherehu bi'l-gusli li-yerci'e bi'n-nazari ileyhi fî-men fenâ fîhi."

Zira tahkik Hak ta'âlâ abdi üzere gayûrdur ki abd itikat eyleye ki tahkîk o gayr-ı Hak'la mültez olur, yani mer'e, Hakk'ın gayrı olduğu hâlde abd onunla mültez olur diye itikat etmekten Hak abd üzere gayûrdur, razı değildir ki abd gayr ile mültez ola ve gayr [202] ile iltizâzı itikat ede. Pes Hak, abdini gusl ile tathîr eyledi ta kim Hakk'a rücu eyleye ona nazar etmekle. Şol kimsede ki onda fani oldu, yani şol mer'e ki şehvetin husulü katında onda fani oldu, onda Hakk'a rücu eyleye ve onda Hakk'a nazır olup fani ola. Pes Hak ta'âlâ, abdini gayr ile iltizâz etmek itikadı cenabetinden gusül ile tathîr eyledi ve gusül etmeyi emretti. Ve Şeyh radıyallâhu anhun "en ye'tekide ennehu yeltezzu bi-gayrihi" kavli erbâb-ı akâyid içindir ki mer'eyi Hak'tan temyiz edip gayrı itikat ederler. Ammâ ârif-i müşâhid ki cemî'-i suverde Hakk'ı müşahede ede, pes o ekmel vech üzere Hakk'ı mer'e müşahede eder, zira mer'e, recülün sureti üzere zâhiredir. Pes recüle nisbetle Hakk'ın failiyyetin ve mer'enin suretine nisbetle infialiyyetin müşahede eder.

"İz lâ-yekûnu illâ zâlike."

Zira emr ü şân tav'en veya kerhen Hakk'a rücudan gayrı vaki değildir. Pes neş'et-i dünyeviyyede mer'e mazharında Hakk'a rücû' edip Hakk'ı onda müşahede etmek lâbüddür.

"Ve izâ şâhede'r-reculu'l-Hakka fi'l-mer'eti kâne şuhûduhu fî munfe'ilin."

Pes kaçan kim recül, Hakk'ı mer'ede müşahede eylese vuslat hâletinde Hakk'ı Hak'tan vasıta ile Hak'tan münfailedir ve Hak sûret-i infi'âl ile onda zâhirdir. Pes Hakk'ı sûret-i münfa'ilede zuhuru itibariyle müşahede eder, zira mer'e mahall-i infi'âldır ve dahi mer'e, recülün sureti üzere olup recül onda zâhir olduğundan ötürü failde müşahede eder. Nitekim neticede zâhir olur.

"Ve izâ şâhede fî nefsihi min haysu zuhûru'l-mer'eti anhu şâhedehu fî fâ'ilin."

Ve kaçan kim recül, Hakk'ı kendi nefsinde müşahede eylese, mer'enin ondan zuhuru haysiyetiyle Hakk'ı failde müşahede eder mer'eye nisbetle, zira recülden mer'e zâhire olduğu haysiyetiyle mer'e fail olur, pes Hakk'ı kendi nefsinde sıfat-ı fâ'iliyyete müşahede eder.

"İzâ şâhedehu min nefsihi min gayri istihzâri sûreti mâ tekevvene anhu kâne şuhûduhu fî munfailin ani'l-hakkı bilâ-vâsitatin."

Ve kaçan kim recül, Hakk'ı kendi nefsinde müşahede eylese ondan mütekevven olan şeyin suretin istihzar etmediği haysiyetle yani ondan mütekevvene olan mer'enin suretin istihzar etmediği hâlde recülün şuhûdu bilâ-vâsıta Hak'tan münfailde vaki olur, zira bilâ-vâsıta onun nefsi Hak'tan münfaildir. Pes kendi nefsinde Hakk'ın vech-i evvel üzere şuhûdudur. Ve vech-i sânî üzere münfailde şuhûdudur ki nefsi bilâ-vâsıta Hak'tan münfailedir.

"Fe-şuhûduhu [203] li'l-hakkı fi'l-mer'eti etemmu ve ekmelu. Li-ennehu yuşâhidu'l-hakke min haysu huve fâilun munfailun."

Pes recülün Hak için vaki olan şuhûdü, mer'ede etem ve ekmeldir, zira recül, Hakk'ı mer'ede müşahede eder. Hak, fail ve münfail olduğu haysiyetle Hak recülde fiille zâhirdir ve mer'e de infialle. Pes recülün sureti imre'ede zâhire olduğu haysiyetle Hak onda fail olduğu hâlde zâhirdir. Pes onda fail olduğu haysiyetle müşahede olunur. Ve mer'e bi-gayri vâsitatin recülden münfaile olduğu haysiyetle ve vasıta ile Hak'tan münfaile olduğu haysiyetle ve Hak onda sıfat-ı infi'âliyye ile zâhir olduğu itibar ile Hak onda münfail olduğu haysiyetle müşahede olunur. Pes mer'ede Hakk'ın şuhûdu fail ve münfailde vaki olur. O şühûd hassaten failde veyahut hassaten münfailde olan şuhûddan etem ve ekmeldir.

"Ve min nefsihi min haysu huve munfailun hassaten."

Ve recülün kendi nefsinden vaki olan Hakk'ın şuhûdu hassaten recül münfail olduğu haysiyetle ve mer'eye nisbetle kendi nefsinde şuhûdu hassaten failde vaki olur.

"Fe-li-hâzâ ahabbe aleyhisselâme'n-nisâe li-kemâli şuhûdi'l-hakkı fîhinne iz lâ yuşâhedu'l-hakku mucerreden ani'l-mevâddi ebeden fe-innallâhe bi'z-zâti ganiyyun ani'l-âlemîn."

Pes mer'ede Hakk'ın şuhûdu etem ve ekmel olduğundan ötürü Resûl aleyhisselâm tahbîb-i ilâhî ile nisâya muhabbet etti nisâda Hakk'ın kemâl-i şühûdünden ötürü. Velâkin mazhar-ı Muhammedîden lâbüddür ki ekmel vech üzere onlar da Hakk'ı müşahede eyleye, zira Hak mevâddan mücerret olduğu hâlde ebeden müşahede olunmaz, zira tahkik Allah ta'âlâ bizzat âlemînden ganîdir. Pes zatıyla âlemînde müşahede olunmaz; sıfâtıyla mevâdd-ı âlemînde zuhuru itibariyle müşahede olunur. Pes nisâda fail ve münfail olduğu haysiyetle sıfat-ı fi'liyye ve infiâliyye ile zuhuru itibariyle ekmel şuhûd üzere müşahede

olunur. Pes insân-ı kâmil, Hakk'ı neş'et-i unsuriyye suverinden suver-i nisâda ekmel vech üzere müşahede eder. Ve bu şühûd onun nazarında hâsıldır. İnsân-ı nâkıs nazarında bu şuhûd yoktur. Ve bu şuhûd insanın kemâlinden lâzım olan şuhûd değildir ve onlar kemâl üzere olup zuhûr-ı külliyle Hakk'ın onlarda zuhuru lâzım gelmez. Pes insân-ı kâmilde zuhûr-ı külliyle olan Hakk'ın zuhuru ve şühûd-ı külliyle Hakk'ın onda şuhûdu gibi değildir, gaflet olunmaya illâ ancak nazar-ı kâmildeki sair mezâhir-i kevniyye-i unsuriyyede Hakk'ı her mazharda muzhir hasebiyle müşahede eder. Pes nisâda fiil ve infiâl ile Hakk'ın zuhuru haysiyetle sair suverden ekmel vech üzere onlarda onu müşahede eder.

Fe-izâ kâne'l-emru min hâze'l-vechi mumteni'an [204] ve lem tekûni'ş-şehâdetu illâ fî mâddetin fe-şuhûdu'l-hakkı fi'n-nisâi a'zamu'ş-şuhûdi ve ekmelu; ve a'zamu'l-vuslati en-nikâhu."

Pes kaçan kim emr-i şühûd bu veçhile mümteni olsa, yani mevâddan mücerret olduğu veçhile onun şuhûdu mümteni olsa ve şühûd-ı Hak maddesiz vaki olmasa, Hakk'ın suver-i tabî'iyye ve unsuriyye mevâddında tecelli ve zuhuru itibariyle. Pes Hakk'ın nisâda şuhûdu a'zam ve ekmel şühûddur ve a'zam vuslat dahi nikâhtır, vikâ'dır vech-i mezkûr üzere.

"Ve huve nazîru'l-teveccuhi'l-ilâhiyyi alâ men halakahu alâ sûretihi liyahlufehu fe-yerâ fîhi nefsehu." "Fe-sevvâhu ve addelehu ve nefeha min rûhihillezî huve nefsuhu fe-zâhiruhu halkun ve bâtınuhu hakkun."

Ve vekâyi', teveccüh-i ilâhî nazîridir, yani Hakk'ın muhabbet-i ilâhiyye-i zâtiyyesinden münbais olan onun teveccühü nazîridir. Ve şol kimseye ki Hak ta'âlâ onu kendi sureti üzere halk etti, ta kim ona halife ola, pes Hak ta'âlâ onun mazharında kendi nefsini müşahede ede, pes onu tesviye ve tadil eyledi ve kendi ruhundan ki onun nefesidir, onda nefh etti. "Fe-izâ sevveytuhu ve nefahtu fîhi min rûhî."[237] Pes kendi sureti üzere halk ettiği adamın zâhiri halktır ve bâtını Hak'tır, zira rûh-ı ilâhî nefes-i rahmânîdir. Pes vikâ', teveccüh-i ilâhî nazîridir ki recül onu vasıtasıyla kendi sureti mislini izhar etmek ister. Belki ebû beşer olan Âdem'in halkından sonra olan hulefanın halkı için vaki olan teveccüh-i ilâhînin mazharı vikâ'dar, zira onların suret-i beşeriyye-i unsuriyyeleri onun katında müteayyine ve zâhire olur ki muhabbet-i ilâhiyye ile irâdet-i ilâhiyye bir halifenin halkına teveccüh ettikte o muhabbet bir recülün mazharında zâhir olup halîfe-i Hakk'ı izhar etmek için vikâ'a teveccüh eder.

"Ve li-hâzâ vasefehu bi't-tedbîr li-hâze'l-heykeli fe-innehu ta'âlâ "yudebbiru'l-emre mine's-semâi" ve huve'l-uluvvu "ile'l-ardi" ve huve esfelu's-sâfilîne liennehâ esfelu'l-erkâni."

Ve insanın zâhiri halk ve bâtını Hak olduğu ecilden ötürü Allah ta'âlâ insanı bu heykel için ki mecmû'-ı âlemdir, tedbir ile vasf eyledi, zira tahkik Allah ta'âlâ emr-i vücûdu tedbir eder semadan ve sema uluvdür, yani esmâ-yı

237 "Onu düzenle(yip insan şekline koydu)ğum ve ona ruhumdan üflediğim zaman." Hicr, 15/29.

ilâhiyye-i ulviyyeden feyz-i vücûdu arza istinzâl etmekle ve arzı esfel-i sâfilîndir, zira arzı cemî'-i erkânın esfelidir. Pes sema esmadan feyz-i ilâhî ile arz-i imkânda olan suver-i infi'âliyye-i âlemî tedbir eder. Ve Hak, insanın bâtını olup insan onun sureti üzere mahlûk olmakla Hakk'ın halifesi olur. Pes insan, sûret-i ilâhiyye-i esmâiyye-i fi'liyyeyi ve sûret-i kevniyye-i imkâniyye-i infi'âliyyeyi câmi olmakla [205] hazerât-ı esmâiyyeden feyz-i ilâhîyi kavâbil-i imkân ardına istinzâl etmekle emir-i vücûdu tedbir eder. Ve neş'et-i insâniyyede sema sûret-i recüldür ki uluvdür. Ve arz, sûret-i imr'eedir ki süfldür. Pes Hak feyz-i uluvv olan recülden süfl olan mer'eye istinzâl etmekle emr-i vücûd-ı insâniyyeyi tedbir eder. Ve Şeyh radıyallâhu anhu bunda nikâhtan hamse-i külliye-i ilâhiyyeye işaret eder ki avâlim-i ma'neviyye ve ruhiyye ve nefsiyye ve misâliyye ve hissiye intâcını mûcibedir, zira nikâât-ı hamse ki onlara hazerât-ı hams ve avâlim-i hams derler. Zât-ı ahadiyye için âlem-i şehâdiyye ki fiil ve infiâl suretinde âhir-i avâlim olan âlem-i histir, tenezzülât-ı ilâhiyyedir. Nikâha teşbih olunmakla nikâhât-ı hamse derler. Ve hâlbuki hakîkat-i vâhide fiil ve infial suretinde zâhiredir. Zâhiri âlem ve bâtını Hak'tır ve bu hakikatin bâtını zâhirini tedbir eder. Ve fi'l-hakîka Hak zâhir ü bâtındır, zira tenezzülât-ı ilâhiyye zât-ı ehadiyye için taayyünât ve şüûndur. Suver-i esmâiyye ki suver-i müteessire-i kevniyyede müteessiredir. Pes tenezzülâtın evvelkisi a'yân-ı sâbite-i gayr-ı mec'ûle suretinde zâtın tecellisidir ve ikincisi âlem-i ma'ânîden ta'ayyünât-ı rûhiyyeye ki âlem-i ervâhta olan tenezzüldür. Ve üçüncüsü, ta'ayyünât-ı nefsiyyeye olan tenezzül ki nüfûs-ı nâtıka âlemidir. Ve dördüncüsü tenezzülât-ı misâliyyedir ki min-gayr-i mâddetin mütecesside ve müteşekkile ve mütemessiledir. Ve bu âlem-i misâldir. Ve beşincisi âlem-i ecsâm-ı mâddiye ve âlem-i hiss ü şehâdettir. Ve tenezzülât-ı erba'a mütekaddime-i merâtib-i gaybdır, onlardan esfel olan a'lâ için netice gibidir ki fiil ve infial ile hâsıladır. Pes bundan ötürü tenezzülât-ı ilâhiyye nikâhât ile tesmiye olundular.

"Ve semmâhunne bi'n-nisâi ve huve cem'un lâ vâhide lehu min lafzihi ve li zâlike kâle aleyhisselâmu "hubbibe ileyye min dunyâkum selâsun: en-nisâu" ve lem yekul el-mer'etu, fe-râ'â teehhurehunne fi'l-vucûdi anhu. Fe-inne'n-nus'ete hiye't-te'hîru. Kâlallâhu ta'âlâ: "İnneme'n-nesî'u ziyâdetun fi'l-kufri" ve'l-bey'u bi-nesî'etin yekûlu bi-te'hîrin."

Ve Resûl aleyhisselâm bundan ötürü, yani nisâ vücuda recülden müteahhire olduğundan ötürü veyahut bu kavl ondan sadır olmazdan evvel nisâyı nisâ ile tesmiye ettiğinden ötürü "hubbibe ileyye min dunyâkum selâsun: en-nisâu" dedi, yani sizin dünyanızdan üç şeyin muhabbeti cânib-i Hak'tan bana tahbîb olundu. Birisi nisâdır. Pes Resûlullâh aleyhisselâm nisâdır dedi ve mer'edir demedi. Pes nisânın vücudda ricâlden teehhürlerini [206] riayet etti lisân-ı işâret ile, zira tahkik "nesâet" tehîrdir. Allâh ta'âlâ Kur'ân-ı azîm'de "İnneme'n-nesî'u ziyâdetun fi'l-kufri"[238] dedi, yani tehîr küfürde ziyadedir demektir. Ve li-

238 "(Haram ayını) Ertelemek, küfürde daha ileri gitmektir." Tevbe, 9/37.

zâlike "el-bey'u bi-nes'et" denir, yani kâil bi-te'hîrdir. Pes Resûlullâh aleyhisselâm lisân-ı işâret ile tehir manasına riayet etmekle nisâ'ı nisâ ile tesmiye etti.

"Fe-li-zâlike zekere'n-nisâe."

Yani vücudda nisânın te'hîri mülâhazasından ötürü Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem nisâyı zikir eyledi.

"Fe-mâ hubbuhunne illâ bi'l-mertebeti."

Kavlinde olan derecedir ki mer'e recülün sureti üzere recülden mahlûktur ve bir derece ondan nâziledir. Ve o derece recülden onun infiâli derecesidir.

"Ve ennehunne mahallu'l-infiâli."

Ve tahkîk nisâ, suver-i nev'iyye-i beşeriyye için mahall-i infi'âldir. Recülden nev'-i beşer onlar ile zâhir olur. Ve Allah ta'âlânın muhabbeti ma'rifet-i ilâhiyyeye müteallika oldu. Ve ma'rifet-i ilâhiyye nev'-i beşer ile hâsıladır. Pes nev'-i beşerin vücudu hubb-ı ilâhî ile zâhirdir. Pes mahall-i infi'âl ve mahall-i zuhûr nev'-i beşer olan nisâya hubb-ı ilâhî müteallik oldu. Ve Resûl aleyhisselâmın hubbu mahall-i infi'âl olan mertebeden ötürü müteallik oldu.

"Fe hunne lehu ke't-tabî'ati li'l-hakkı elletî feteha fîhâ suvere'l-âlemi bi't-teveccuhi'l-irâdiyyi ve'l-emri'l-ilâhiyyillezî huve'n-nikâhu fî âlemi's-suveri'l-unsuriyyeti; ve himmetun fî âlemi'l-ervâhi'n-nûriyyeti; ve tertîbu mukaddimâtin fi'l-me'ânî li'l-intâci ve kullu zâlike nikâhu'l-ferdiyyeti'l-ûlâ fî kulli vechin min hâzihi'l-vucûhi."

Pes nisâ, recül için tabiat gibidir hak için. Öyle tabiat ki Allah ta'âlâ teveccüh-i irâdî ve emr-i ilâhî ile suver-i âlemi onda fetheyledi ki o teveccüh-i ilâhî ve emr-i ilâhî suver-i unsuriyye âleminde nikâhtır ve ervâh-ı nûriyye âleminde himmettir ve intâc için me'ânîde tertîb-i mukaddimâttır ve bunun küllîsi ferdiyyet-i ûlânın nikâhıdır. Bu vücuhtan her bir vecihte yani nisâ, recül için suver-i beşeriyyeyi onlara fethetmek için tabiat gibidir, hak için, zira recül, nisâda suver-i beşeriyyeyi fetheder ve suver-i beşeriyye onlarda zâhir olur. Nitekim tabiat, Hakk'ın zâhiri ve Hak tabîanın bâtını olup Hak teveccüh-i irâdî ve emr-i ilâhî ile nefes-i rahmâniyle suver-i âlemi tabiatta fethedip halk eder. Ve teveccüh-i irâdî ve emr-i ilâhî suver-i unsuriyye âleminde nikâhtır ki âlem-i unsurda olan suver onunla fetholur. Ve ervâh-ı nûriyye âleminde himmettir, suver-i âlem-i ervâh onunla meftûha olur ve âlem-i me'ânîde intâc-ı me'ânîdir, zira suver-i me'ânî tertîb-i mukaddimât ile zâhire olur. Ve vücûh-ı mezkûreden [207] her bir vecihte zâhir olan suverin küllîsi ferdiyye-i ûlânın nikâhı yani ferdiyye-i ûlâ ki zât ve irâdet ve kavldir, onun içtimaına ve nikahına racidir ve ondan müteferri'dir ki zât ve irâdet ve kavl-i Hak olan ferdiyye-i selâse ile zuhur ve izhar hâsıl olduğu gibi, vücûh-ı mezkûreden vaki olan intâc o ferdiyyet üzere mübteniyedir, yani suver-i unsuriyyede nikâh ile ve âlem-i ervâhta himmetle ve âlem-i ma'ânîde tertîb-i mukaddimât ile zuhur, teslîs üzeredir.

"Fe-men ehabbe'n-nisâe alâ hâze'l-haddi fe-huve hubbun ilâhiyyun; ve men ehabbehunne alâ ciheti'ş-şehveti't-tabî'iyyeti hâsseen nekasa ilmu hâzihi'ş-

şehvete fe-kâne sûreten bilâ rûhin indehu ve in kânet tilke's-sûretu fî nefsi'l-emri zâte rûhin velâkinnehâ gayru meşhûdetin li men câ'e li'mre'etin evi'l-unsâ haysu kânet li mucerredi'l-iltizâzi."

Pes şol kimse ki bu had üzere nisâya muhabbet eylese ki Resûl aleyhisselâm o had üzere muhabbet etti ve o had nisânın mahall-i infi'âl olduklarıdır ve mazhar-ı zuhûr-ı Hak olduklarıdır, pes onun hubbu hubb-ı ilâhîdir, yani Hakk'a muhabbet eder ve onunla mülteziz olur. Ve bir kimse ki nisâya hassaten şehvet-i tabî'iyye üzere muhabbet eylese, bu şehvetin ilmi onda nakıs olur ve kendisi dahi o ilimde nakıs olur, zira o şehvet ve muhabbet hubb-ı ilâhî sureti olduğunu idrak etmedi ve kimin ile iltizâz eylediğin bilmedi. Pes nisâya onun hubbu ve onlar ile iltizâzı onun katında ruhsuz bir suret oldu. Ve eğer ki kim o suret nefs-i emrde zât-ı rûhtur, hubb-ı ilâhî ile nâzır olan kimsenin nazarında; velâkin o suret, meşhûde değildir şol kimse için ki mer'esine veya memlûkesi olan ünsâya mücerret iltizâz için mübâşeret etse mer'e veyahut ünsâ ne haysiyet üzere vakıa olursa. "Nisâ'ukum harsun lekum fe'tû harsekum ennâ şi'tum."[239] Ve caizdir ki "Haysu kânet" kavli, ünsâ kavline hassaten müteallik ola, yani demek olur mer'e-i menkûhasına mübâşeret etse veyahut mutlakan ünsâya mübâşeret etse, gerek ünsâ onun menkûhası olsun gerek memlûkesi olsun, pes mücerret iltizâz için onlara mübâşeret etse, o takdir üzere. Ve "mucerred" kavli "câe" kavline müteallik olur ve "kânet" kavline dahi müteallik olmak caizdir, pes "kânet" kavlinin zamiri şehvete raci olur, yani mer'esine veyahut ünsâya mübâşeret etse, şehvet mücerret iltizâz için olduğu haysiyetle. "Velâkin lâ yudriku li men" velâkin idrak etmez ki kime muhabbet eder ve kimin ile iltizâz eder, yani eğerçi kim o suret hubb-ı ilâhî sahibi nazarında zî-rûhtur velâkin ünsâya [208] mücerret iltizâz için ityân eden kimsenin nazarında o zî-rûh olan suret onun meşhûdu değildir, zira onun ruhu hubb-ı ilâhî ve iltizâz-ı ilâhiyyedir. Pes onun katında suret, bî-rûh olur. Pes mücerret şehvet-i tabî'iyye ile iltizâz eder ve kimin ile iltizâz eder ve kendisinde iltizâz eden kimdir idrak etmez. Ve ammâ erbâb-ı hubb-ı ilâhî nazarında pes suret, zî-rûhtur, zira onlar urefâdır ki onların mazharında iltizâz eden kimdir ve nisâ mezâhirinde kimin ile iltizâz ederler.

"Fe-cehile min nefsihi mâ yechelu'l-gayru minhu mâ lem yusemmihi huve bi-lisânihi hattâ yu'leme."

"Fe-cehile" kavlinde zamîr-i fâil, "li men câ'e" kavlinde "men" kavline aittir "ve ammâ ellezî" manasınadır. "ve minhu" zamiri "cehl" kavlinin failine aittir, yani demek olur; alâ ciheti'l-iltizâz nisâya mübâşeret eden kimse, kendi nefsinden cahil oldu. Şol şey ki gayr, ondan onu cahil oldu, yani kendi nefsi mezâhir-i ilâhiyyeden bir mazhar olduğun bilmedi ve onun sureti üzere mahlûka olan mer'eyi cahil oldu. Pes mer'e mazharında iltizâz kimin ile vakidir ve mültez olan kimdir bilmedi ve kendisi kimin ile iltizâz ettiğini cahil olduğu gibi gayr dahi ondan cahildir. Madem ki o kendi lisanıyla onu tesmiye etmeye, ta kim gayrı âlim ola, yani onun cimaıyla iltizâz ettiğin gayr bilmez, o cima ile tesmiye

239 "Kadınlarınız sizin tarlanızdır. Tarlanıza dilediğiniz biçimde varın." Bakara, 2/223.

ettiğini iltizâz edip tesmiye etmeyince, zira onun zevkinde gayrın zevki yoktur. Pes gayr ehl-i keşf ve marifet oldukta onun nazarında bunun iltizâzı vecheyne kabildir. Eğer hubb-ı ilâhî erbabından ise nisâ mazharında Hak'la iltizâz eder ve eğer şuhûd-ı tabî'iyye ashabından ise cima ile iltizâz eder. Pes kimin ile iltizâz ettiğine gayrın ilmi yoktur, o tesmiye etmeyince. Pes onun ilâmıyla âlim olur ki cima ile iltizâz eder. Veyahut cima ile iltizâz eden kimse, hubb-ı ilâhî ile mültez olduğu farz olundukta, pes gayr onun hubb-ı ilâhî ile iltizâz ettiğini ondan cahildir, şühûd-ı tabî'iyye ile iltizâz etti zanneder. Mademki o kimse kendi lisanıyla hubb-ı ilâhî ile iltizâz ettiğin ona tesmiye etmeye, ta kim onu ilâmıyla amil ola.

"Kemâ kâle ba'duhum:

Sahha inde'n-nâsi ennî âşikun
Gayre en lem ya'rifû ışkî li men."

Nitekim ehl-i hubbun bazısı eyitti nâsın katında sahih oldu ki tahkik ben âşıkım ve onlar benim aşkımı bildiler velâkin benim aşkım kimedir bilmediler. Ve kâil bu beytinde işaret eder ki halk zanneder ki ben mahlûka âşıkım velâkin [209] benim aşkım mahlûk mazharında zâhir ve mütecelli olan Hakka'dır. Pes onlar benim aşkım kime olduğunu bilmediler.

"Kezâlike hâzâ ahabbe'l-iltizâze fe-ahabbe'l-mahalle ellezî yekûnu fîhi ve huve'l-mer'etu velâkin gâbe anhu rûhu'l-mes'eleti, fe lev alimehâ le-alime bimen iltezze ve men iltezze ve kâne kâmilen."

O gayr gibi nisâya şehvet ile mübâşeret eden bu recül dahi iltizâza muhabbet etti. Pes şol mahalle muhabbet etti ki iltizâz onda vaki olur. Ve o mahal, mer'edir. Velâkin meselenin ruhu ondan kayboldu. Ve mesele o recül mazhar-ı Hak olduğudur. Ve mer'e dahi onun sureti üzere mahlûka olup mazhar-ı Hak olduğunun marifetidir. Pes bu marifet ondan kayboldu ve mahall-i iltizâz olan mer'eye ancak muhabbet etti. Pes eğer meseleyi âlim olaydı, elbette âlim olurdu ki kimin ile iltizâz eder ve iltizâz eden kimdir ve ilim ü şühûdda kâmil olurdu, yani âlim olurdu ki mer'e mazharında Hak'la iltizâz eder ve kendi mazharında iltizâz eden Hak'tır ve ilm-i şühûdda kâmil olurdu, zira kendi mazharında Hakk'ı fail ve mer'e mazharında Hakk'ı fail ve münfail müşahede eder.

"Ve kemâ nezeleti'l-mer'etu an dereceti'r-reculi bi-kavlihi "Ve li'r-ricâli aleyhinne derecetun"[240] nezele'l-mahlûku alâ sûretin an dereceti men enşe'ehu alâ sûretihi ma'a kevnihi alâ sûretihi."

Ve nitekim mer'e recül derecesinden nâzile olduysa Allah ta'âlânın "Ve li'r-ricâli aleyhinne derecetun"[241] kavliyle yani bu kavil ile mer'enin recül derecesinde nüzulü sabit oldu, suret üzere mahlûk olan insan nazil oldu. Hakk'ın derecesinden onun kendi sureti üzere inşa eyledi. İnsan, Hakk'ın sureti üzere mahlûk iken yani insan Hakk'ın sureti üzere mahlûk iken bir derece ondan nazil

240 "Erkeklerin, kadınlar üzerinde, bir derece (fazla hak)ları vardır." Bakara, 2/228.
241 "Erkeklerin, kadınlar üzerinde, bir derece (fazla hak)ları vardır." Bakara, 2/228.

oldu. Nitekim mer'e, recülün sureti üzere mahlûk iken recülden bir derece nâziledir.

"Fe-tilke'd-derecetu elletî temeyyeze'l-hakku bihâ anhu" ey: ani'r-reculi "kâne'l-hakku ganiyyen ani'l-âlemîne ve fâilen evvelen."

Pes o derece ki Hak onunla recülden mütemeyyiz oldu, o derece ile Hak âlemînden ganî oldu ve fâ'il-i evvel oldu, zira Hak lâ-ta'ayyün ile ve ıtlâk-ı zâtiyyesi ile recülden mütemeyyiz oldu ve recül taayyün ile ve vücudda Hakk'a iftikarıyla Hak'tan mütemeyyiz oldu ve Hak ıtlâk-ı zâtîsi derecesiyle âlemînden ganî oldu, zira evvel derece, kesret olan âlemden münezzehtir ve derece-i sâniye ki recülün hakikati olan lâ-ta'ayyün o derecesidir. Hakk'ın onda taayyünü hasebiyle kesret-i nisbiyyeden Hak tenzih olunmaz.

"Fe-lizâ kâne hubbu'n-nisâi li-Muhammedin sallallâhu [210] aleyhi ve sellem an tahbîbin ilâhiyyin ve innallâhe a'tâ kulle şey'in halkahu ve huve aynu hakkihi fe-mâ a'tâhu illâ bi'stihkâkin istehakkahu bi-musemmâhu ey bi-zâti zâlike'l-mustehakki."

Pes ârif-i muhakkık her şeyin hakkını ita ettiğinden ötürü nisânın hubbu, Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme tahbîb-i ilâhî ile vaki oldu. Ve tahkik Allah ta'âlâ her şeye onun halkını ita eyledi, yani her ayna onun mertebesi hasebiyle hakikati ve aynıyla müstahakka olduğu hisse-i mu'ayyenesini ita eder. Ve her şeyin halkı ki Allah ta'âlâ ona ita etti, onun hakkıdır ki hakikatini ve ayn-ı sâbitesiyle onu mukteziyedir. Pes Allah ta'âlâ her şeye onun hakkı olan halkını ita etmedi, illâ istihkak cihetiyle ki o şey müsemmâsıyla ona müstahak oldu, yani o şey müstahak-ı zâtıyla ve aynıyla ona müstahak oldu. Pes recülden münfaile olan mer'eye infiâlde derece-i te'ehhürde ve nisânın mazharında sıfat-ı mahbûbiyyetle tecelli edip cezb-i kulûb-ı ricâlı; ve ricalin onlara meylini onlara ita eyledi. Ve onun sureti üzere mahlûk olan recüle ki fâil-i sânîdir, fâiliyyetinde mer'e üzere tekaddümde olan hakkını ve mer'eye muhabbeti ona ita etti. Ve hakîkat-i emri arif olan recüle külde şühûd-ı Hakk'ı ve Hak'la iltizâzı ita eyledi ki onun halkı ve hakkıdır, zira külde Hakk'ı müşahededir, pes külde Hak'la mültez olur. Ve suver âleminde hakkı arif olmayan recül-i câhile hakkını ita etti ki mücerret mahal ile onun iltizâzı suretidir ki onun katında onun tuhu yoktur. Pes ârif-i kül olan Muhammed sallallâhu aleyhi ve selleme onun hakkı olan hubb-ı nisâyı ita eyledi. O dahi tahbîb-i ilâhî ile insanın hakkını ita edip onlara muhabbet etti.

"Ve innemâ kaddeme'n-nisâe li ennehunne mahallu'l-infiâli kemâ tekaddemeti't-tabî'atu alâ men vucide minhâ bi's-sûreti ve leyseti't-tabîatu ale'l-hakîkati ille'n-nefsu'r-rahmâniyyu fe-innehu fîhi untufihat suveru'l-âlemi a'lâhu ve esfelihi li sereyâni'n-nefhati fi'l-cevheri'l-heyûlâniyyi fî âlemi'l-ecrâmi hâsseten."

Ve Resûl aleyhisselâm hadîs-i mezkûrda nisâyı takdim eyledi, tîb ile salâta kurretü'l-ayn üzere, zira tahkik nisâ, mahall-i infi'âldır ve mahall-i infi'âl olan nisâ, asl-ı vücûd-ı nev'-i insânîdir. Ve tîb ile salâttan kurretü'l-ayn levâzım-ı

insâniyyedendir. Nitekim tabiat tekaddüm etti sûret-i ma'kûlesiyle, ondan mevcut olan şey üzere. Ve tabiatten zâhire ve mevcude olan suver-i âlemdir. Bu takdir üzere "bi's-sûreti" kavli "kemâ tekaddemet" kavline müteallik olur ve "vucide" kavline [211] dahi müteallik olmak caizdir, nitekim tabiat takaddüm etti suret ile ondan mevcut olan şey üzere, zira sûret-i hâriciyye ile tabiattan mevcude olan eşya suret ile mevcuttur ve suretten kat'-ı nazar-ı zihnî için sabitedir; meselâ esmâ-yı ilâhiyye gibi zât-ı Hak'ta sabitedir ve hazret-i ilmiyyede müteayyinedir. Ve onların suverî tabiatten zâhiredir ve cemî'-i suver için tabî'at-ı heyûlâ gibidir. Pes suver-i esmâiyye-i ilâhiyye ve suver-i imkâniyye-i vücûdiyye nefes-i rahmâniyle tabiatten zâhiredir.

"Ve leyseti't-tabîatu" kavli, yani ve hâlbuki tabî'at-ı hakîkat üzere nefes-i rahmâniyyeden gayrı değildir, zira tahkik şân budur ki nefes-i rahmâniyyede âlem-i a'lânın ve âlem-i esfelin suveri müntefiha oldu ve onda zâhir oldu, nefha-i rahmâniyye cevher-i heyûlânîde hassaten âlem-i ecrâm hakkında sereyan ettiğinden ötürü, zira nefes-i rahmânîde zâhir olur. Ve bir veçhile nefes-i rahmânî âlemi hâmildir. Ve suver-i âlem, cevher-i heyûlâ olan tabiatte zâhire olur. Pes bihaseb'z-zâhir eğerçi kim tabî'at-ı mebde-i vücûd olan akl-ı evvel mertebesinden mertebe-i sâlisedir. Velâkin ale'l-hakîkat tabî'at-ı nefes-i rahmâniyyenin aynıdır, zira emr-i ma'kûl olan tabiatın vücudu nefes-i rahmâniyle mevcuttur. Ve tabiat, nefes-i rahmâniyyenin zâhiridir ve nefes-i rahmânî tabiatin bâtınıdır. Pes tabî'at, nefes-i rahmânî için ve sûret-i Hak için şeyin sûret-i zâhiresi gibidir. Pes nefes-i rahmânî âlem-i ervâh-ı ulviyye ve âlem-i ecsâm-ı süfliyye ve esmâ-ı ilâhiyye ve hakâyık-ı fi'liyye-i vücûbiyye ve mezâhir-i kevniyye ve kavâbil-i infi'âliyye-i imkâniyye sureti şamildir. Pes nefes-i rahmânînin zâhir mertebesi olan tabiat mertebesinde suver-i mezkûre nefes-i rahmânînin aynı olduğu itibar üzere nefes-i rahmânîde zâhire olur ve vech-i âher üzere nefes-i rahmânî suver-i fi'liyye-i ilâhiyye ve suver-i infi'âliyye-i kevniyyenin ilkası sebebiyle suver-i mezkûre tabiatte zâhire olur, zira tabiat, mahall-i infi'âldir recül için, imre'e mahall-i infi'âl olup suver-i evlâd onda zâhire olduğu gibi. Ve vech-i âher üzere suver-i âlem, nefes-i rahmânîde zâhire olur, zira nefes-i rahmânî suver-i âlem için cevher-i heyûlânî gibidir ve tabî'at-ı suver-i ilâhiyye ve kevniyye için hakîkat-i fa'âledir. Nefs-i rahmânîde fâ'iliyyât-ı esmâiyye ve infi'âlât-ı ayân-ı kâbile sureti fa'âledir. Pes tabiat bir veçhile failedir ve bir veçhile münfailedir. Velâkin âlem-i ecrâm sureti hassaten izhar etmediği için nefha-i rahmâniyyede cevher-i heyûlânî olan tabiat-ı mukayyededede sereyan eder ve âlem-i ecrâm suveri, ayn-ı tabî'at olan [212] nefes-i rahmânîde zâhire olur.

"Ve kad ce'ale't-tayyibe el-hakku fî hâze'l-iltihâmi en-nikâhe fî berâeti Aişete fe-kâle: "el-Habîsâtu li'l-habîsîne ve'l-habîsûne li'l-habîsâti ve't-tayyibâtu li't-tayyibîne ve't-tayyibûne li't-tayyibâti ulâike muberreûne mimmâ yekûlûne."

"et-tayyib" mef'ûl-i evveldir "ce'ale" kavli için. Ve "Fî-hâze'l-iltihâmi" kavli "et-tayyib" kavli için sıfattır. "ve fî berâeti Aişete" kavli mefûl-ı sânîdir, yani tahkik Hak ta'âlâ bu iltihâm-ı nikâhîdeki recül ile mer'e beyninde hâsıladır. Vaki olan tayyibi, Aişe radıyallâhu anhânın beraeti hakkında istimal eyledi.

Pes eyitti: "Habîsât, habîsîne mahsusadır ve habîsûn habîsâta mahsustur. Ve tayyibât, tayibîne mahsusadır ve tayyibûn dahi tayyibâta mahsustur." Bu iltihâm-ı nikâhîde şek yoktur ki Resûlullâh sallallâhu aleyhi ve sellem atyeb-i tayyibîndir. Pes bu iltihâmda ona muhtassa olan Aişe ve bâkî ezvâc-ı Nebî aleyhisselâm atyeb-i tayyibâttır. Pes Hak ta'âlâ Aişe'nin hakkında tayyibedir diye şehadet etti, zira tayyib olan resûle muhtassadır. Ve "el-Habîsâtu li'l-habîsîne ve'l-habîsûne li'l-habîsâti"[242] kavliyle hubsü ondan nefyetti, zira zevce-i resûldür ve resûl, atyeb-i tayibîndir. "Ve ulâ'ike muberreûne mimmâ yekûlûne" kavliyle onlardan hubsün nefyini tekit eyledi, yani ezvâc-ı nebî müberreûndur zâlimînin kavlinden. Bu ayet, Aişe'nin beraeti hakkındadır. Ve sair ezvacın bunda ilhakının vechi budur, zira hassaten Aişe'nin beraetiyle tabir olundu. Sair ezvac hakkında vehmen adem-i teberrî lâzım gelir idi. Pes sîga-i cem' ile varit oldu ve cem'-i tezkîr ile eşyanın hikmeti budur, zira Resûl aleyhisselâm ekmel-i efrâd-ı insâniyyedir, zira tayyibdir ve tayyib-i kâmildir. Pes tayyib-i muhtassa olan ezvâc-ı tayyibât mertebe-i ricâlde kâmilât olmakla cem'-i tezkîr ile ityân olundular.

Fe-kâle ve cu'ilet kurretu aynî fi's-salâti li-ennehâ muşâhedetun ve li-zâlike li-ennehâ muşâhedetun ve li-zâlike munâcâtun beynallâhi ve beyne abdihi kemâ kâle: "fe'z-kurnî ezkurkum."[243]

Pes Resûlullâh sallallâhu aleyhisselâm hadîs-i mezkûrda "Ve cu'ilet kurretu aynî fi's-salâti"[244] dedi. Ve bu kavl ile ferdiyyeti ikmal ve itmam eyledi, zira tahkik salât, müşahededir ve salâtın müşahede olduğunun beyanı budur, zira tahkik salât, Allah beyniyle abdi beyninde münacattır. Nitekim Allah ta'âlâ "Fe'zkurûnî ezkurkum"[245] dedi, yani abdine hitap edip der ki "Siz salata olduğunuz hâlde beni zikir edin" yani salâtta hamdi bana tahsis edin ve benim hamdım ile muttasıf olun, ta kim ben dahi o vasıfla sizi zikir edem. Pes abd, salâtta "elhamdu lillâhi" kavliyle Hakk'ı zikir ettikte, [213] Hak ta'âlâ dahi onu onun hamdı kavliyle zikir eder veaimmâ salâta redd-i cevâb eder. Pes abd, salâtta Hakk'ı zikir ettikte, Hak onun celîsi olur. "Ene celîsu men zekerenî."[246] Ve şeyin celîsi onun meşhududur. Ve kezalik abd, salâtta Allah ta'âlâya hitap etmek ve Allah ta'âlâ abdine hitap etmek münacattır ve münacat müşahede katında vakıadır. Pes salât, müşâhede-i Hak'tır, Allah ta'âlâ salâtı ayn-ı müşâhede etti, zira salâtan murat, münacattır Hak'la abd beyninde ve münacat müşahede hîninde vakıadır. Pes musallî madem ki salâtta müşahede ve münacat makamına vasıl olmaya, bi-hasebi'l-hakîkat musallî değildir. Pes salâtın haki-

---

242 "Kötü kadınlar, kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara mahsustur." Nur, 24/26.

243 Metinler için bkz. İbn Arabî, *Fusûsu'l-hikem*, haz. Ebu'l-Alâ Afîfî, 2.bs., Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1980, c. 1, s. 214-226. Aşçı Dede, seçki yapmıştır.

244 "Namaz, gözümün nuru yapıldı." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 338, no: 1089. "Hubbibe ileyye min dunyâkum selâsun: en-Nisâu ve't-tîbu ve cu'ilet kurretu aynî fi's-salâti."

245 "Öyle ise beni anın ki, ben de sizi anayım." Bakara, 2/152.

246 "Ben beni ananın dostuyum." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 95, no: 186; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 201-2002, no: 611.

kati şuhûddur. Nitekim Allah ta'âlâ: "Ellezîne hum alâ-salâtihim dâ'imûne"[247] kavliyle bu manayı tasrih eder. Pes salât, müşahede olduğundan ötürü Resûl aleyhisselâm için salât kurretü'l-ayn kılındı, zira habîbin kurretu aynı müşâhede-i habîb ile hâsıladır azizim.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ vaktaki sultanların hâl ü şân ve kadr ü menzilet-i ma'nevîlerini arz u beyan edip ber-muktezâ-yı hadîs-i şerîf kelâm ve muhabbet, kurretü ayn olan salâta müncer olup ondanda bir nebzecik beyan olundu. Hâlbuki cümle ihvanın malûmu olduğu üzere salât bahsi bir bahs-i tavîldir ki buna risalemizin müsaadesi yoktur, fakat gayet muhtasar icmalen birkaç kelime beyan ederim, ondan ehl-i zevk ü vicdân olan uşşâk salât ne demek olduğunu anlar. Şöyle ki Cenâb-ı Hak kitâb-ı münzelinde buyurdu. "Ve mâ halektu'l-cinne ve'l-inse illâ li-ya'budûni."[248] Ben cin ve insi halk etmedim ki onlara bana ibadet edin diye emir ettim ve ibadetime onları davet ettim. Onun için ki beni bileler." Zira ki o, onları halk etmese vücut ve vahdaniyyeti bilinmezdi. "Ve onun için ki bana hudû' ve tezellül edeler." Müfessirîn-i izâm hazerâtı "li-ya'budûni" ey li-ya'rifûni ile tefsir etmiştir. İşte ibadetten murat irfan olduğunu remz ü işaret etmiştir. Sultân-ı Ulemâ kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz fakire hitaben buyurmuşlardır ki "Evliya arar isen işte bu müminlerin cümlesi evliyadır, yani beş vakit namazını eda edip bi-hasebi'l-tâkat oldukça kendisini menhiyâttan vikâye eder ise, bunlar Cenâb-ı Hakk'ın velîleridir. Lâkin arif arar isen o ender-i nâdirdir" buyurdular. Fakir de sırren cevap olarak kalben dedim ki "Evet sultanım, öyledir, zira ki sultân-ı ârifîn zât-ı mürşidâneleri gibi bir tanedir ki ona Sultân-ı Ulemâ-billâh tabir olunur. Her asırda bir tane olur, iki olmaz ki [214] halîfe-i Resûlullâh odur" dedim.

İşte azizim, ibadet denilen şey de cümlenin malûmudur ki beş vakit namazın ismi değildir. Bunun manası, Cenâb-ı Hakk'a ubudiyet, kulluk etmektir. Buradan da bahsolunur ise kezalik risalemizin müsaadesi yoktur. Ancak şu kadarcık arz edebilirim ki kıldığın namaz, çektiğin tespih, tuttuğun oruç, verdiğin zekât ve sadaka, ettiğin hac, okuduğun Kur'ân-ı azîm ve sair bu gibi ibâdât u tâ'ât ne kadar var ise bunların cümlesi kendi nefsine aittir. Sen kendi nefsin için Hakk'a ibadet etmişsin. Ancak kendi nefsine ait olmayıp Cenâb-ı Hakk'a ait olan ibadet ve kulluk ise, ihvân-ı dîne ve belki bunların gayrısına yani senin gibi insan elbisesini giymiş olan mahlûka ve belki cemâdât nevinden olanlara bile Cenâb-ı Hak için hürmet ü riayet ederek onların işlerinde bulunmak ve onlara her türlü muavenet etmek ve hizmetlerinde bulunmak, işte budur. Cenâb-ı Hakk'a ibadet ve kulluk etmek, çünkü Cenâb-ı Hak buyurdu ki "Bana yardım edin, ben de size yardım edeyim." Bunun manası ve remz ü işareti malûmdur, yani kulun Hakk'a yardımı ve Hakk'ın kula yardımı nasıl olur ve ne demektir.

---

247 "Onlar ki: namazlarını sürekli kılarlar (aksatmazlar)." Meâric, 70/23.

248 "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Zâriyât, 51/56.

Sus Aşçı Dede buralardan dem vurma, iş uzun olur. Sen hemen pîrân-ı izâm hazerâtının nutk-ı âlîlerini beyan ve hikâye et. Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz buyurmuşlardır ki

Elif okudum ötürü
Pazar ettim götürü

Yaratılmışı hoş gördüm
Yaratandan ötürü

İşte Cenâb-ı Hak, sevgili Habîb-i Ekrem'i hürmetine cümlemizi bu nutkun sırrına mazhar eylesin. Âmîn ile beraber diyelim:

Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ muhammedin ve alâ âlihi ve ezvâcihi ve zurriyyâtihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

BU FASIL TEBDÎL-İ ÂB U HAVÂ İÇİN DERSAADET'E AZİMETİM HAKKINDADIR

"Men lem yusâfir bi-seferi'l-bâtini ibtelâ bi-seferi'z-zâhiri"[249] mefhumunca sefer-i bâtın edemeyen can, sefer-i zâhir ile iptilâ olur buyurulmuştur, âmennâ ve saddaknâ. İşte o can da bu yüzsüz asi Aşçı Dede'dir ki mine'l-kadîm "Dârü'l-meymene" tesmiye olunmuş cennet misali payitaht-ı saltanat-ı Osmâniyye-i kadîme olan Edirne'ye târîh-i duhûlüm olan bin üç yüz on iki senesi Eylülün yirmi ikinci [4 Ekim 1896] gününden bu ana kadar hayvaniyet sıfatıyla bol bol yiyip içip ahırım olan hanede yatıp [215] kapanıp kaldım, yani seyr ü temaşaya gitmeyip mahall-i me'mûriyyetime, oradan haneme gelip gitmekten başka kârım olmadığından güya kendime bir nîm münzevi süsü verdim. A biçare, keşke seyr ü temaşa edip Cenâb-ı Hakk'ın her yüzden bahş-i feyz ü tecelliyâtını müşahede ile mertebe-i insâniyyete ve ma'rifet-i Yezdâniyyete mazhar u nail olsan idi. Evet pek doğrudur, lâkin kaderim bu kadar imiş. Ne demek bu kadar imiş? Yani Edirne'ye gelmekten maksut, Mevlevî şeyhi olmak imiş. İşte Mevlevî şeyhi oldum, bu kader imiş. Acaip daha ne istersin, şeyh olmuşsun! Evet şeyh olduk, ammâ derviş olamadık. Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimizin hâl-i hayât-ı sa'âdetlerinde civarında olan köylerin birisinden bir adam, huzûr-ı Hazret-i Pîr'e gelip köyde olan canları uyandırmak için bir şeyh talep etmiş. Hazret-i Pîr efendimiz de huzûr-ı reşâdetlerinde bulunan canlardan birisine emr ü ferman buyurmuşlar ki "Ya filân, sen git!" diye. O can da "Semi'nâ ve ata'nâ"[250] deyip köylü adam ile beraber köye gitmiş. Hazret-i Pîr efendimiz bunların arkasından Cenâb-ı Hakk'a hamd ü sena ve şükür etmiş ki "Hamd olsun şeyh istediler, derviş istemediler! Eğer ki derviş isteseler idi, fakir gitmeli idi" buyurmuşlardır azizim. "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[251]

Her ne ise Edirne'nin pek çok zâhir ü bâtın nimetiyle mütena'im oldum. Hamd ü senalar olsun, Hak berekâtını versin, erenlerin hân u nimeti müzdâd olsun, amin. Lâkin şu aralık âb u havâ-ı bâtıniyyesi mi'de-i ma'neviyye-i fakîre dokunmuş. Demek oluyor ki bu âb u havânın tebdîli için vatanım olan Dersaadet'e gitmek lâzım geldi. İşte bu tebdîl-i âb u havânın ledüniyyâtı bundan ibaret olup zâhirîsi ise evvelce arz olunduğu üzere mahdûm-ı fakîrî Hüsameddin Efendi'nin keşfeylediği ilm-i iksîrin meydân-ı bâzâra konulmasıdır. Görelim Mevlâ ne eyler, ne eylerse güzel eyler azizim.

---

249 "Bâtın olarak sefere çıkmayan kimse, zâhir olarak sefere çıkmak zorunda kalır."

250 "İşittik, itaat ettik." Bakara, 2/285; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/7; Nur, 24/51.

251 "Arif olana bir işaret yeter."

Geçenlerde Dersaadet'teki üvey mahdumum İsmail Efendi'den almış olduğum mektupta tebdîl-i âb u havâ için Dersaadet'e terhisim hakkında makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîden mâbeyn-i hümâyûna arz olunup yakında irâde-i seniyyenin şeref-sudûrunu yazmış idi. Binaenaleyh şimdiden yol tedarikine yani nasıl gidilecektir, çünkü müddet az, iki mâhtır ve bir de bir büyük mâni vardır ki o da halam Emine Hanım'ın keyifsizliği günbegün şiddet bulmasıdır. Filhakika bir adam ne kadar keyifsiz olsa araba ile bir çâre-i hasenesi bulunur, lâkin halamın keyifsizliği hiçbir keyifsizliğe makîs değildir ki bir yandan bir yana çevirmek müteassirdir. "Aman nefesim [216] tutulacaktır!" diye hareket edemez. El ayak büzülmüş, vücudu ezilmiş, çocuk kadar kalmış. Acip ve garip bir hâldedir.

Bunun burada bir miktar tercüme-i hâlini beyan etmek lâzımdır. Şöyle ki risalemizin iptidasında akraba ve taallukat faslında tafsilen beyan olunduğu üzere mûmâileyhâ Emine Hanım, pederimin hemşiresi Esma Hanım'ın kerimesidir, yani fakirin halamın kızıdır ve fakirden on yaş küçüktür, yani bu günkü günde kendisi altmış beş yaşında demektir. Pederi Beşir Ağa, kuzgunî siyah Arap olduğundan kerimesi de Habeşî idi ve hem de dünyaya geldiğinde tâ'ife-i cin kendisine musallat olmuş babalı Araplar gibi idi. İki üç yaşına kadar pek çok feryat ve figan eder, ağlar, bir yerlerde durmaz, eve girmez; gece yarıları araba ile Şehzadebaşı'ndan Tophane'deki Başlı Hoca Fatma Hanım'a götürüp tütsülendirir idik. Velhâsıl mûmâileyhâ beş altı yaşına girinceye kadar hocalar, başlı kadınlar ellerinde kalmıştır. Hikmet-i ilâhî iki ayağı eğri, sakat idi, yani mektebe gider iken lalası alıp kucağında götürüp getirir idi. Bazen kendisiyle Şehzade Câmi'-i şerîfi'ne gider idik. Sokakta topallayarak öyle yürür idi. Ne faydası var, pederi zengin, derviş, salih bir adam idi. Lâkin bir kerimesi oldu o da böyle sakat bir çocuk idi. Muahharen diğer bir kerimesi oldu. Hatice Hanım namında. Fe-subhânallâhi ta'âlâ onda asla bir kusur yok idi. Fakat bir cüz'î Habeşîlik var idi. Hikmet-i ilâhiyye gelinlik bir güzel kız oldu, ne çare o da dünya evine girmeden bakire olarak ince hastalıktan birden bire füc'eten vefat etmiştir. Yalnız Emine Hanım böyle sakat kaldı. Sonra otuz yaşına kadar topal topal, ağır ağır yürür gider idi. Otuz yaşından sonra daha sokağa çıkıp yürüyemedi. Ancak ev içinde sürüne sürüne matbaha ve abdesthaneye girebilir idi. Kandilli'de hanesinde sakin olup validesi ve hemşiresi vefat ettikten sonra kendisi yalnız başına kalıp şimdiki refikam Dilber Hanım'ın zaten uzakça karabet ve taalluku cihetiyle mûmâileyhâyı yanına alıp birlikte düşüp kalkarlar idi.

Emine Hanım zaten Kandillili olduğundan güzel Kandilli yazma yemenisi yapıp onunla geçinir gider [217] idi. Artık cümlesi indinde ismi Hala Hanım oldu. Asıl ismi Emine terk olunup "Hala, hala, hala" diye çağırırlar idi. Kışın Dilber Hanım'ın İstanbul'da Sülüklü'deki hanesine nakil ederler. Bazen Kandilli'deki Hala Hanım'ın hanesine nakil ederler idi. İstanbul kapısından taşra çıkmamış iken mukadderât-ı ilâhiyye toprağı Edirne'de olduğundan fakir ile beraberce Edirne'ye gelmiş idi. Edirne'ye geldikten iki sene sonra artık bütün bütün döşeğe düşüp asla hareket etmeyip hatta abdesthaneye bile gidemez oldu.

Târîh-i vefâtına kadar dört sene müddet esîr-i firâş olmuştur. Gerek evvelce ve gerek sonra ve gerek mezkûr dört sene esîr-i firâşında eviren çeviren, altına üstüne bakan, gasl eden, cümle hizmetini deruhte edip can u gönülden sa'y u hizmet eden refikam Dilber Hanım'dır. Mâşâallâhu ta'âlâ sahîhan ve hakikaten dilber ve Hakk'ın bir câriye-i hâss-ı mahbûbesi ve veliyyesidir, âmennâ ve saddaknâ azizim.

Vaktaki bin üç yüz yirmi bir senesi Muharremü'l-harâmı [30 Mart 1903] geldi, Hala Hanım'ın da dünyadan el çekip rahat ve huzûr-ı ebediyyeye nail olmak zamanı geldi ve çilesi tamam oldu ve vefatına yakın kendisi dediği gibi ne olduysa oldu, torba doldu. Evet torba-i hasenât bütün çile ve meşakkat ve zahmet, gam ve gussa ile doldu azizim. Bir kere mülâhaza et ki bir hatun dünyaya gelip altmış beş sene yaş yaşayıp bu müddet içinde seyr ü temaşa nedir bilmeyip ve rahat u huzur bulmayıp pakize bakire gelip pakize bakire giderse artık bu hatun cennet-i a'lâya gitmez de nereye gider azizim!

Velhâsıl bu dert ve elem içinde vaktaki Muharremü'l-harâmın yirminci [18 Nisan 1903] cumartesi günü oldu, o gün halamın hâlini beğenmeyip yani müddet-i ma'lûme malûm olmakla mahall-i me'mûriyyetime gitmeyip halamın yanında bulundum. Bazı emareler zuhur etti, yani güya karşısında birisi tabak içinde bir şey takdim eder gibi durmuş, halam da eliyle tabaktan birer birer alıp ağzına götürür idi. Böyle beş altı kere eliyle alıp ağzına götürdü. Sonra elini başına götürüp temenna etti, yani teşekkür etti. Sonra elini cebine soktu, güya o adama bahşiş verecek gibi, lâkin elini cebinden alamayıp orada kaldı. Ve bir de merhume validesiyle kız kardeşini çağırdı, yani "Hatice, ana!" dedi. Bildim ki bunların ruhaniyetleri [218] geldi. Ve bir de "Asker, beni bu yanıma çevir" dedi. Ve sonra bize hitaben: "Bu gece bize çok misafir gelecektir" dedi. İşte bu gibi emarelerden vaktin yakın olduğunu anladığımdan ve zaten sekiz on gün evvel sigaraya tövbe etmiş idi, ancak meşru olan vasiyeti henüz eda etmediğinden bizim şubedeki Mülâzım Âsım Efendi ile komşumuz ve ihvân-ı tarîkat-ı aliyyeden mekteb-i idâdî tabip binbaşısı rifatlû Hacı Abdullah Efendi'yi celp ile bunları işhâd etmek üzere derhâl Âsım Efendi celp olunmuş ve mumaileyh Abdullah Efendi henüz mektepten hanesine avdet etmemiş olduğundan badehu celp olunmak üzere mumaileyh Âsım Efendi ile halam güzel güzel konuşup "Benim sırtımdaki gömleğim dahi Dilber Hanım'ındır, cümlesini ona verdim, böyle şahit olunuz. Cenâb-ı Hak ondan hoşnut ve razı olsun, bu ana kadar benim çok zahmetimi çekmiştir" diyerek güzel güzel konuşup vasiyet etti. Âsım Efendi gitti. Bir müddet sonra mumaileyh Hacı Abdullah Efendi teşrif etti. Sigara ve kahve içti ve halam ile pek çok muhabbet etti. Ona da ber-minvâl-i muharrer vasiyet etti. Abdullah Efendi gider iken, halamın elini öpüp duasını rica etti. Halam da dua etti. "İnşallah yine teşrif buyurun beyefendi" dedi. Fakir de yukarıya odama çıktım. Refikam hanımın akrabasından Şems Hanım, halamın yanında mevcut idi. İşte bundan yarım saat sonra ikindi ezanı okunur iken Şems Hanım demiş ki "Hala Hanım, ezan okunuyor, biz de beraber okuyalım." "Peki" deyip beraberce bir de ezân-ı Muhammedî okumuş. Beş dakika sonra halam demiş

ki "Ağabeyimi çağırın, gelsin okusun, gidiyorum" demiş. Derhâl geldim. Gördüm ki ruh sadrına gelmiş, uyku uyur gibi rahat u huzurda ağır ağır nefes alıyor. Derhâl zemzem verip salavât-ı şerîfeye bed' edip beş dakika sonra tekmîl-i enfâs eyledi. Rahmetullâhi aleyhâ. Öyle rahmet, öyle magfiret-i ilâhiyye ki asla tavsif olunmaz kemâl-i rahat u huzur ile teslîm-i rûh etmiştir.

Çünkü kabz-ı rûhâ gelip dedi Azrâîlim
Dedi eziyet verme görmedim aslâ ezâ ki azrâyım

Babası evlâd-ı Arab ismi Beşîr
Kendisi Habeşî cennet ile mübeşşer

Çünkü ömrü [119] altmış beşe varmış
İüüikâ' berâtını alıp azrâ gitmiş

Onun için gazab-ı Hak'tan emn Emîne
Olmuş sultân-ı azrâ Emîne

Rûh-ı şerîfi için fatiha.

Vefatından bir hafta sonra ihvanımızdan Levazım İkinci Şube Müdürü izzetlû Hâlid Efendi'nin haremleri ki Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin câriye-i ma'neviyyelerindendir, rüyasında halamı görmüş. Şöyle ki birtakım cemaat içinde halam oturup elinde cevâmi'-i şerîflerde mevcut olan Mushaf-ı şerîf büyüklüğünde o kıtada bir Mushaf-ı şerîf olup Mushaf-ı şerîfin aralarından birer beyaz kâğıt çıkarıp işte size söylediğim dua budur, bunu okuyun diye herkese birer beyaz kâğıt vermiş. Böylece görmüş. Artık bunun ma'nâ-yı işâreti ve ledüniyyâtı ehl-i butûnun malûmu olduğu için tefsire lüzum yoktur, çünkü kelâmullâhı hâmildir, onun için her şeye mâliktir, zira ki dünya ve ahireti câmi'dir. Bu da halamın derece-i ma'neviyyesini tebşîrdir azizim.

"el-İnsâfu nisfu'd-dîni"[252] buyurulmuştur. Bir kere tefekkür edelim, halamın dünyaya gelişinden ahirete gidişine kadar altmış beş sene bir müddet-i tûlâda çekmiş olduğu elem ü keder ve gam u endûh ki asla bir rahat u huzur görmediğinden başka halkiyyeti nisâ olduğu hâlde nisâ zevk ü sefasından dahi bî-behre olarak bir kûşe-i vahdette büzülmüş kalmıştır. Artık âlem-i âhirette buna mükâfat, cennet-i a'lâda düğünü olmaz da ya ne olur? Cenâb-ı Hak, âdil ve erhamü'r-râhimîndir azizim.

Bir tarihte Şâm-ı şerîf'te fevkalâde bir şiddetli rüzgâr zuhur etti, pek çok ağaçları devirdi. Mazinne-i kirâmdan bir âlî-kadr, fakire buyurdu ki "Aziz, ne derseniz ki bugünkü esen rüzgâra, bunun ledüniyyâtından haberdar mısınız?" Dedim: "Hayır efendim." Buyurdular ki "Malûm olsun ki bu gibi zuhur eden rüzgâr, âdî esen rüzgâr gibi değildir, rûhâniyyet-i mukaddese ve ervâh-ı

252 "İnsaf dinin yarısıdır."

tayyibât-ı enbiyâ ve evliyâ-yı izâmın bir cemm-i gafîr ile teşriflerine remz ü işarettir" buyurmuşlardır. İşte Allâhu a'lem o günkü rüzgâr da bu kabildendir.

Çünkü bununla istidlâl ediyorum ki vefat ettiği günün gecesi odasında yatar iken, refikam Dilber Hanım'ın görmüş olduğu rü'yâ-yı sâdıka ki gece saat yedide uyanıp [220] abdest alır iken, mûmâileyhâ dedi ki "Şimdi rüyada halamı gördüm. Bir ufak çocuktur, kucağıma alıp size getirdim. Bak efendi, halam dirilmiş! Siz de dediniz ki Ne yapalım, bekçiye haber verdik sabahleyin tabut teneşir getirecektir. Ben de diyorum ki aman efendi, diri diri nasıl kabre koyacaksınız, hiç olur mu? Siz de diyorsunuz ki ne çare bir kere haber verdik, olmaz artık diyorsunuz" diye rüyayı söyledi.

Badehu fakir meşgul olup mûmâileyhâ tekrar uykuya yattı. Vaktaki sabah namazı oldu, uyandırdım. Dedi ki "Aman efendi, şimdi yine evvelki gibi o rüyayı aynıyla gördüm!" Fakir de dedim ki "Bunun rüyası bize işarettir ki halam şehîden vefat etmiştir, çünkü şüheda haydır, erenler bize onu ilân ediyorlar. Biz de âmennâ ve saddaknâ diyoruz. Tekrar tekrar gösterilmesi yani şüphe olunmasın, muhakkak demektir" dedim. Binaenaleyh kalp âlemine tulû eden beyit ile halamın cennetle mübeşşer olduğunu ilân için söyledim azizim.

Hikmet-i ilâhî o günkü gün rüzgârın şiddeti asla tarif olunmaz. Ağaçları yerinde koparacak gibi idi. Dedim bu halamın rüzgârı imiş. Ba'de'l-asr rüzgâr durup ince ince yağmur nazil oldu. Akşamdan sonra yağmur şiddet bulup nısfu'l-leyle kadar fevkalâde yağdı. Alessabah hava gayetle latif oldu. Fakir Hicaz'dan getirmiş olduğum iki kefenlik bezin birisine halamı sarıp cennet-i a'lâya gönderdim. Cenaze parası için maaşıma mahsûben bir senet yazıp mûmâlileyhâ Şems Hanım ile alessabah Levazım Reisi saadetlû Ahmed Kemal Paşa hazretlerine gönderdim. Mezkûr senedin kulağına "Cenazesi olduğundan mahsûben itası" buyurup işte imza böyle idi: İkmâl "اكمال" Yani elif, Ahmed'in işareti imiş. Nasıl ki fakirin bu imza gözüme ilişti, böyle okudum: ikmâl-i müddet-i ma'neviyye etmiş demektir. Ferdâsı günü bu remz ü işareti kendilerine arz ettim. O kadar kahkaha ile gülüp "Aman Hacı Efendi, adamı çıldırtacaksın!" buyurdu. Dedim: "Paşa hazretleri, hilâfım yoktur, senedi vezneden getirip nazar buyurun, ikmâl yazılıdır, yani nasıl ki asâkir-i şâhâne ikmâl-i müddet-i nizâmiye edip istibdâl olursa, işte fakir de onun gibi ikmâl-i [221] ma'neviyye etmiş demektir" dedim.

Çünkü bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin yetmiş iki [1855] tarihinde Dersaadet'ten Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciliğiyle Erzurum'a gelip orada müddet-i medîde îfâ-yı hizmet ederek sonra Beşinci Ordu-yı Hümâyûna badehu İkinci Ordu-yı Hümâyûna naklim yani üçler aşkına devlet-i aliyyenin üç ordusunda hizmet ettiğim ve müddet-i hizmet altmış seneye baliğ olup en sonra Edirne'ye gelişim burada da yediler aşkına yedi sene hizmet etmeye manevî emr ü ferman buyurulmuş demek olup işte üç yüz on dokuz senesi Eylülünde [14 Eylül 1903] tam yedi seneye baliğ olacaktır. Evvelce risalemizin ikinci cildinde dört yüz otuz dokuzuncu sayfada zikr ü beyan olunduğu üzere mecâzib-i

ilâhiyyeden Dersaadet'e memur olan Hasan Baba kuddise sırruhu'l-azîz, fakirler hakkında buyurmuş idi ki

Aşçı Dedenin menteresi
Edirne'de kaynar tenceresi

İşte azizim, tam yedi senede pişirebildik mantarı. Nedir bu der isen, mantar malûm ekl olunur bir nevi beyaz hudaynabit bir şeydir. Burada "mentere" manası verilir ki terfi olunmuş, yüksek olan tencere-i ma'neviyye demektir. Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin dâr-ı bekâya teşriflerinden sonra Aşçı Dedelerinin dünyaya elveda edip kazanını baş aşağıya kapatıp âteş-i muhabbeti iftirâk-ı hazret-i cânân suyuyla söndürmüş idi. Her nasılsa li-hikmetin ve maslahatin muahharen âteş-i aşk u muhabbeti kibrît-i ahmer olan rûhâniyyet-i Hazret-i Mevlânâ-yı Rûmî kuddise sırruhu'l-azîzin sâye-i kudsiyyesinde şulelendirip uyandırmış ve matbah-ı ma'neviyyesini küşade etmiş idi. Binaenaleyh bu defa kazan yerine kendisine tencere ihsan ve ita buyurulmuştur azizim. Buna da sad hezâr hamd ü senalar olsun şahım. Buralarının ledüniyyâtına girişilir ise mebhas değişir.

Biz gelelim Hala Sultan'ın cenaze alayına. Evvelce arz u beyan olunduğu üzere bu âlemde iki büyük alay olur. Birisi gelin alayı, diğeri giden alayı. İşte halamın yalnız giden alayı oldu, gelin alayına muvaffak olamadı. Vefatı günü ferdâsı pazar günü Hıristiyanların Beyzâ-ı surh, Yahudilerin Hamursuz bayramları olduğu için cenazeye lâzım olacak şeyler dükkânların kapalı olmasıyla biraz müşkülce tedarik olundu. Zaten halamın hangi işi kolay idi ki bu işi de kolay [222] olsun. Lâkin hamd olsun ki buradaki usrler dâr-ı bekâda yüsrler oldu. Gecenin yağmurundan yerler çamur olduğu gibi pek ziyade de kuru soğuk var idi. İhvana eziyet olmasın için hemen erkenden gasl olunup civarımızda bulunan iki komşu ve bir de bizim Âsım Efendi oğlumuz ve bir de bekçi ve imam efendi, iki üç adam da fukaradan bulundular. Lâkin bu fukaralar içinde vâhid ke-elif kabilinden olarak mecâzib-i ilâhiyyeden Müftü namıyla yâd olunur meşhur bir zat olduğu gibi, bir de kendisini halktan gizlemiş mazinne-i kirâmdan bir zât-ı âlî-kadr dahi mevcut idi. İşte bunlar ile cenazesini kabristana götürdük. Kabristan ise Mevlevîhane civarında Menzil-i Ahır demekle maruf garipler kabristanı idi. Orada namazını eda edip ve kabristanın en yukarısında tepe üstünde açılmış kabre götürdük. Güya mahsus kabirciye tembih olunmuş gibi cümle kabirlerin üst tarafında ve kabrin başına taş makamında vaktiyle dikilmiş çifte fidan olup haylice büyümüş ağaç tesadüf etmiştir. Dedim: "İşte bu da min tarafillâh Hala Sultan'ın kabrine bir işaret-i ma'neviyye ki yarın bu çifte ağaç büyüyüp kabri tamamıyla sayeban edecektir." Artık züvvâr gelip zâhir ü bâtın Hala Sultan'ın sayesinde sayeban olsun ve fatihalar kıraatiyle rûh-ı şerîfine ihdâ ederek muratları hâsıl olsun, çünkü Menzil-i Ahır namıyla olan kabristana defnolunmuştur. Cümlenin malûmu olduğu üzere dünya menâzilinin en son menzili kabir ve ahiret menâzilinin birinci menzili kabir olduğu için ehl-i kubûrun ziyaretiyle fatiha ve niyaz ihdâ ve âlem-i âhireti tezkâr ile dualar olunması mûcib-i magfiret ve her niyazın kabulüne bais olduğu ve ale'l-husûs böyle bir nâkısatu'l-

akl ve her cihetle noksanını muterif pâk-dâmen afîfe-i bâkire, Cenâb-ı Hakk'ın etikkâsından câriye-i fakîre ve miskîne olmasıyla erhamü'r-râhimîn olan Cenâb-ı Hakk'ın eltâf u inâyât-ı ilâhiyyesine mazhar olmuş ve manevî her yüzden tekmîl-i ubûdiyyet ve teslîm-i kazâ ile belâlara sabr ve hamd ü sena ederek teslîm-i emânet etmiş olan hatunun ziyaretine gidenlere elbette Cenâb-ı Hak dileklerini ve maksut ve matlûplarını kemâl-i lutf u inâyet-i ilâhiyyesinden olmak üzere ihsan eder. İşte böylece dualar ve teveccühler ve niyazlar ederek elveda edip avdet ettim ve aşağıda tecemmü' etmiş olan fukara ve zuafâya sadakalar ita ederek cümleyi [223] memnun ettim azizim.

O gün Dersaadet'teki mahdûm-ı âcizîden mektup aldım. Yazmış ki fakirin tebdîl-i havâ hakkındaki irâde-i seniyye fî 5 Nisan sene 319 [18 Nisan 1903] tarihinde yevm-i cumartesi şeref-sudûr buyurularak Bâb-ı Seraskerîye gelmiş diye tebşir ettiler. Fe-subhânallâh ne güzel tesadüf! Halamın teslîm-i rûhuyla beraber o günde irâde-i seniyyenin şeref-sudûru artık bundan da istidlâl eyledim ki Edirnece olan hizmet ve vazîfe-i ma'neviyye tekmil olup reis paşa hazretlerinin remz ü işareti gibi ikmâl-i müddet-i ma'neviyye olmuştur:

Reîs-i levâzım saâdet-mend Ahmed Kemâl
Dedi kulağıma dedem oldu müddet ikmâl

Geçti zamân-ı idbâr şimdi geldi
Dede erenlerin va'di olan zî müddet-i ikbâl

Âmennâ ve saddaknâ azizim. Son mısra yani "dede erenlerin va'di olan zî müddet-i ikbâl" ebcet hesabıyla 1321 çıkar ki işte içinde bulunduğum sene-i hicret-i nebeviyyenin sallallâhu aleyhi ve sellem bin üç yüz yirmi bir sene-i mübârekesi Muharremü'l-harâmıdır [30 Mart-28 Nisan 1903]. Zî lafzı, dirilik, yaşamak manasına olduğundan buraya pek münasip düştü, yani ikbal müddetiyle dirilik yaşamak zamanı ve vaadi geldi demek olur azizim.

İşte artık buraca bir mâni ve müzahim kalmadı, zira ayak bağı olan halam merhumeyi menzîl-i ahîre resîde edip onu bağladık garipler kabristanında çifte ağaca. Şimden sonra dayansın dursun Tuba ağacına. Zaten bu yüzsüz aşi Aşçı Dede gibi dünyada dayanacak bir şeye malik değil idi. Kandilli'de iane akçesiyle bina olunmuş, validesinden irsen kalmış bağ köşkü gibi iki odalı bir hanesi olup onu da vefatından bir sene evvel fakire bâ-huccet-i şer'iyye bahş ü ita etmiş idi. Fe-subhânallâhi ta'âlâ ne kadar akraba ve ta'allukât-ı fakîrî var ise cümlesi fakir gibi fukara zümre-i nâciyesinden olarak içimizde asla bir zengin adam yoktur. İşte yetmiş beş sene sonra erenler böyle bir harabe ihsan ettiler ki dünyada dikili bir çubuğa malik değil dememek için azizim. Sakın sakın, aman aman dedem, unutma erenler şahının vaat ve ihsânını! Hâşâ sümme hâşâ hiç onu hatırdan ferâmûş eder misin? Lâkin o müddet-i ikbâl de gelince yine bir şeye malik değilim gibi olacaktır, çünkü âhir-i ömrümde kuvâ ve azanın tamamıyla lezâiz-i dünyâdan eyyâm-ı ta'tîliyyesi zamanı olup evlât ve ahfadım: "İşte oldun peder bir köşede geber" deyip onlar zevk ü sefa [223] süreceklerdir. Belki şimdiki hâl-i fakîrânemi pek çok arayacağım ve hem de zaten Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise

sırruhu'l-azîz efendimizin nutk-ı sa'âdetleri atiyye-i ilâhiyyeye nihayet yoktur. "On bin kuruş da maaşınız olur, lâkin siz ve Hâlet Paşa'ya medyunsunuz" buyurmuşlardır. Demek olur ki "Davul fakirin boğazımda, çomak çocukların elinde, vur ha vur!" Bundan ne anladım azizim?

İşte şimdiden davulun sedası çıktı ki iki mâh müddetle tebdîl-i havâ için Dersaadet'e terhisim hakkında irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şerefsudûr buyurulmuş olduğunu mübeşşir emirnâme-i Cenâb-ı Seraskerî geldi. Buraca dahi mu'âmele-i lâzimesi bi'l-icrâ taraf-ı zî-şeref-i cenâb-ı a'zamîden tastîr buyurulan ruhsat tezkire-i ulyâsı yed-i fakîrîye ita kılındı. "Hâzâ min fazli rabbî"[253] deyip teşekkürler ettim. Ancak bu gidişi malûm ya mahdûm-ı fakîrî Hüsameddin Çelebi'nin keşfeylediği ilm-i iksîrin atebe-i ulyâyı hilâfet-penâhîye arz olunmasına bir esbap aranılmasından ileri gelmiş idi. Hâlbuki şu aralık bu gibi şeylere hiç kimsenin kulak vurduğu yoktur. Ve bunun nesyen mensiyyen terki ve hiçbir mahalde kale alınmaması ekîden ve te'kîden bazı zevât-ı kirâm tarafından tembih olunmuş olduğundan işte asıl maksut ve matlûp ortadan mündefi olmuş ve diyâr-ı ademe gitmiş. Şimdi vacip olan sıla-i rahm kalmış. İşte bu, cümle işlere takaddüm olunur azizim. Lâkin nasıl gideceğiz? Yani refikam beraber olmayı arzu ederler; fakir de yalnız başıma gitmeyi niyet ederim ve Sultan Salâhaddin Efendi hazretleri dahi bu niyet-i fakîrîyi tercih ederler. Şimdi buna bir hüküm lâzım geldi. O da kelâm-ı kadîmde tefeüldür, çünkü refikamı beraber götürür isem buradaki haneyi dağıtmak ve bir daha avdet etmeyip Dersaadet'te kalmak gerek. Memuriyet ile ve gerek tekaüden çerağiyetle her ne suretle olursa olsun memnunum, zira kaleme duhulüm altmış seneye baliğ olmuş; bunun elli senesi ordularda hüsn-i hizmet ile geçmiş. Şu âhir-i ömrümde vatanımda bulunup devlet ü millete hizmet ve dua etmek niyeti gönlümde kararlaşmıştır azizim.

Binaenaleyh mezuniyet-i ma'neviyyem mucibince kelâm-ı kadîmden tefeül ettim. İşte zuhur eden âyet-i şerîfe bu idi: sûre-i Kehf'te "Ve hasunet murtefekan"[254] sayfanın başıdır. Üst tarafı görmek için yaprağı çevirdim. "Ni'me's-sevâbu"[255] [225] Ma'nâ-yı zâhirîsi cennet ve ni'amı ne gökçek sevap olur. Dahi serirler ve cennetler ne gökçek meclis ve makar olur. İşte bu kadardır, lâkin bu âyet-i şerîfenin zuhuruyla beraber gönlümden de muttasıl "murtefekan"ın lügat-ı Osmâniyyede manasına bakılmak üzere emir ve ısrar olunur. Binaenaleyh lugat-ı Osmâniyyeye baktım. "Mürtefak" yerinde daim ve sabit duran demek olduğunu gördüm. İşte şimdi iş müşkile ve meşkûke düştü. Yerinde daim ve sabit durmak! Edirne midir yoksa vatanım cihetle İstanbul mudur? Gel azizim pirincin taşını ayıkla! Meşâyıh-ı kirâmdan birkaç zata sual ettim. "İstanbul'dur" dediler. Hâlbuki Hazret-i Salâhaddin Efendi'nin gönlü, fakiri buradan ayırmaya ve bütün bütün gitmeye asla rıza vermeyip "Altı ay bir sene size

253 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

254 "Ve ne güzel dayanacak (koltuk)!" Kehf, 18/31.

255 "Ne güzel sevap!" Kehf, 18/31.

izindir, gidin sonra yine buraya gelin. Tekaüt olursanız burada ikame edin" buyururlar. Ve müşarünileyhin bu ısrâr u ibrâm-ı reşâdetlerini de fakirde zuhur eden cezbe elhâletü hâzihi mündefi olmadığı cihetle bu hâl ile Dersaadet'te yaşayamayacağım ilân ve işhâd ederler. Pek doğrudur azizim, çünkü cuma günleri Eski Câmi'-i şerîf'te çifte naraları atıyorum. Sâye-i erenlerde ve sâye-i müşîr-i âlî-şân olan Arif-billâhta kimse tarafından itiraz olunduğu yoktur. Lâkin malûm ya, İstanbul böyle değildir. Meselâ gittiğimin ilk cuması Hazret-i Hâlid radıyallâhu anhu efendimizin câmi'-i şerîfinde cuma namazını eda eder iken veyahut hatip efendi hutbe okur iken narayı attım mı işte cemaat cümleten ayağa kalkıp nazar-ı ta'accübâne ile nazar edeceklerdir ve o saat jurnal, mâbeyn-i hümâyûna verilecektir. Sonra kim bilir ne olur; ya hayır veya şer. Hayır olması tahkik ve tecessüs ile huzura celbim; şer olması bilâ-tahkîk ve lâ-tedkîk geldiği yere iadesi değil mi? Evet bu da pek doğrudur azizim. İşte iş bu merkezde olduğundan "Allâhu vitrun yuhibbu'l-vitre"[256] muktezasınca ten tenha yalnız başıma çekilip gitmekten, bakalım âyîne-i devrân ne gösterecek demekten başka çare yoktur.

Şimdi gelelim mangırlara. Fakirde bir para yoktur, zira ki üç yüz on sekiz senesinden iki aylık ve üç yüz on dokuzdan iki aylık isterim. Böyle bir fakir kalender, dört aylık almazsa artık onun hâli nasıl olur malûmdur. Sarf memurlarına müracaat ettim. İnşallah, maşallah ile vakit geçirirler. Evet öyledir, pek doğrudur. Bu lafz-ı [226] şerîf ki Cenâb-ı Hak bir işi dilerse olur, dilemezse olmaz. Lâkin bu yüzsüz gibi asi günahkârların bu lafz-ı şerîfle muratları ipe un serme gibidir. Güya fakire çok hürmet ü riayet ederler gibi gösterirler de içi başkadır, yani salepçi güğümü gibi ağzından bal akar, içi ateş dolu kaynar. İşte bunların muratları üzere yani para vermemek taraftarlarına bir sermaye dahi zuhur etti. O da üç yüz on sekiz senesi maâşâtına akçe sarf olunmaması hakkında olan irâde-i seniyyenin makâm-ı seraskerîden bâ-telgrafname orduya emr ü iradesi gibi artık elde büyük bir sermaye oldu. Hatta telgrafı fakire de gösterdiler: "Ne yapalım baba efendi irâde-i seniyyeye karşı nasıl akçe sarf edelim?" Fakir de uzun kulaklarımı sallayarak onları tasdik ediyorum ve bıyık altından tebessüm ile ahvallerine güya malûmatım yok gibi göz kaş hareketiyle istihza ediyorum. Fi'l-hakîka bu gibi şeyler fakire yaraşmaz ise de öyle bütün bütün hebenneka gibi onların yalanlarını tasdik etmek de irfanıma yakışmaz azizim, çünkü göz görüyor, üç yüz on sekiz senesinden matlûpları olanların senetlerini irâde-i seniyye tarihinden gerisine tarih atarak tesviye ediyorlar. Koca levazım reisi gerisinden buyurup atar tarihi! Bu gibi şeylerde gayet zekâ ve fetaneti vardır. Doğrusu bu yolda şeytana ders verir. Fakire gelince: "Hazinede akçe yok, ne yapalım hacı efendi, biraz sabır buyurun!" der. Arkasından rüzgâr gelecek delikleri kapamak için başkaların senetlerini buyurup "Aman kimseye söylemeyin!" diye de tembih eder. O adamlar da gelip fakire söyler ve bi't-tesâdüf

256 "Allah tektir, tek olanı sever." *el-Buhârî*, c. 5, s. 2063, no: 6047; *Muslim*, c. 4, s. 2062, no: 2677; *et-Tirmizî*, c. 2, s. 316, no: 453; *Ebû Dâvûd*, c. 2, s. 61, no: 1416; *İbn Mâce*, c. 1, s. 370, no: 1169; *Musnedu Ahmed*, c. 1, s. 100, no: 786.

akçeyi alırken hazinede bulunup müşahede ederim. Buna lâ-havleden başka zikrim yoktur. Fakat ruhsat tezkiresinin tarihi eskidi ve herkes de "Ne vakit gideceksiniz?" diye suale başladı. Refikam dahi bu hâlden incinip fakiri tazyike başladı ve her cihetle de haklı göründü, çünkü mahrûkât, mekûlât hitam buldu. Gideceğiz diye kıt kanaat idare ediyoruz. İşte bu hâl-i esef-encâm, zâhir ü bâtın efkârımı müşevveş eyledi ve zarurî ve tabiî erenlerin rûhâniyyet-i kudsiyyelerine müracaat lâzım geldi. O esnada mâbeyn-i hümâyûna telgraf keşidesi hatırası gönlüme atıldı ve bununla beraber hemen zât-ı hilâfet-penâhîye akçesizlikten dolayı telgraf keşidesiyle atiyye ve ihsanlarını niyaz etmek niyeti dahi ısrar ve ibram [227] etmeye başladı.

Çünkü hâne sâhibinden yok bir fâide
Allâhumme Rabbenâ enzil aleynâ mâide

sırrına mazhar olmak üzere üç yüz on dokuz senesi Mayısın beşinci [18 Mayıs 1903] pazartesi günü alessabah işbu telgrafnameyi keşîde ettim:

Atebe-i Felek-mertebe-i Hazret-i Mülûkâneye,

Kulunuz altmış senelik emekdârân ü du'â-gûyân-ı bendegân-ı saltanat-ı seniyyenizden olup tebdîl-i havâ için âsitâne-i sa'âdete yüz sürmeye irâde-i seniyye-i hazret-i mülûkâneleriniz şeref-sudûr buyurulmuş. Akçem olmadığından mine'l-kadîm muhtaç olduğum bu günde sadaka-i şâhânelerinize muhtacım. İrade, ferman şevketlû velînî'met-i bî-minnetimiz padişâhımız efendimiz hazretlerinindir. Fî 5 Mayıs sene 319. [18 Mayıs 1903] İkinci Ordu Levazım Dördüncü Şubesi Müdürü İbrahim kulu.

Hak erenler selâmet versin, gitti. O gün şubeye Topçu Sekizinci Alayın imamı Halil Efendi teşrif etti. Bu zat mecâzibden ehl-i hâl ve fakîrü'l-hâl gayet ihtiyar bir candır. Eskiden ayda yılda bir kere gelir, bazı zâhir işlerinin ifadesi arasında fakire de bâtınen bazı şeyler remz ü işaret eder. Bir seneden mütecaviz idi ki teşrif buyurmamıştır, işte o gün geldi. Zâhir işi ise zaruretten bahisle maaşına mahsuben sened-i mahsûs yazılmasına irade istihsalinden ibarettir. Bâtın işi ise fakire tebşir ve remz ü işarettir. Mu'âvin-i âcizî Ziya Bey dedi: "Efendim, çoktan beri teşrif buyurmadınız." "Evet" dedi. Dedim: "Fakir için gelmişlerdir" diyerek bizim Âsım Efendi'nin telgrafnameden malûmatı olduğundan ona işaret ettim. O da tebessüm etti. Öyle ezanı okundu. Beraberce gidip cemaatle namazı eda ettik ve be-tekrâr şubeye geldik. Sigara ve kahve nûş edip fakire hitaben buyurdu ki "Sakın haremi götürme! Cariye varsa abdest suyu için onu götür, harem burada kalsın." Dedim: "Fakirin niyetim de öyledir." "Evet öyle edin" dedi ve hem de gider iken dedi ki "Cenâb-ı Hak sana çok para versin." Fakir de amin deyip elini öpüp veda ettim. İşte bunu da mahza tefe'ül-i hayr ve erenlerin fakire bir tebşiridir diyerek pek çok hamd ü senalar eyledim.

O perşembe günü Mevlevîhaneye gittim. Mumaileyh Halil Efendi'nin "Haremi götürme!" demesini hazret-i şeyhe arz ettim. Buyurdular ki "Erenler tarafından size tekrar tekrar tekit oluyor." Fakir de dedim ki "Zaten emr ü

irâde-i reşâdet-penâhîleri bu merkezde idi, fakir de öylece karar verdim." Semahaneye girdik. Dördüncü selâmda [228] gönlüme geldi ki bu semamız şimdilik vedadır. Binaenaleyh bir huzur ve bir aşk u muhabbet-i Mevlânâ ile sema ettim. Bu hâlimi hazret-i şeyh de müşahede ederek durmayıp onlar da birlikte sema ettik. Lâkin velâkin işte sema ettik. Semahaneden çıkıp oda-ı sa'âdetlerine girdiğimde müşarünileyh hazretleri bir Kandilli temennasıyla "Tebrik ederim semanızı" buyurdular. Fakir de yaka silkip "Aman aman yandık bu şeyhlerin ellerinden! Ne çabuk sezersiniz, onun için durmayıp siz de semaa başladınız!" diyerek lâtife ettim. Zaten müşarünileyh hazretleri evvelce Mayısın on beşinci ve Rebiülevvelin birinci perşembe günü yevm-i hareketimizi emr ü irade buyurmuşlar idi. Binaenaleyh bu perşembe semaı veda seması oldu azizim, hû. Lâkin "Areftullâhe bi-fethi'l-azâimi" sırrı zuhur etti. Âmennâ ve saddaknâ. Hikmet-i ilâhî yevm-i mezkûrda hareket olunamadı. Sebeb-i zâhirîsi ise akçesizlik, maaş alınamadı. Sebeb-i bâtınî ise şimdilik fakirce meçhul, ancak "Kullu emrin merhûnetun bi-evkâtihâ" fehvâsınca henüz hareketimizin vakt ü saati gelmemiş demektir.

Malûm ya fakirleri eski askerî kâtibi olduğum cihetle usûl-ı askerî üzere her akşam askerin erzak tablası tanzim olunur, yani ne miktar şey ekl olunacak ve nerede yenilecek işte bunun gibi. Fakirin tablası da şimdilik Edirne'de doluyor. Ne zaman istasyona ve İstanbul'a doğru dolarsa zarurî o vakit hareket olunacaktır. Ve bir de atebe-i hazret-i mülûkâneye keşîde olunan telgrafın henüz irâde-i cevâbîsi şeref-sudûr buyurulmadığı cihetle hareket olunamayacağı emr-i bedîhîdir. Ancak rüyada buna dair bazı şeyler müşahede olunuyor. İşte merkez kumandanı tarafından "Yerinde rahat dur!" kumandasıyla şimdilik yerimizde rahat duruyoruz azizim. İşte bu eyyâm-ı ta'tîlde yani iklîm-i vücûdda olan asâkir-i kuvâ-yı hayâlât u efkâr u evhâm bu baptaki iştigalâtından el çekip "yerinde rahat" kumandasıyla kışla ve koğuş ve makâm-ı ma'lûmlarına avdet ile rahat u huzur eyyamında iken günlerden bir gün yani leyle-i vilâdet-i Nebevî sallallâhu aleyhi ve sellemden birkaç gün sonra bir gün Muhasebeci saadetlû Tahsin Efendi hazretleri ba'de'z-zuhr şu'be-i âcizîye teşrif buyurup dediler ki "Sizi müşir paşa hazretleri istiyor. Sebebi ise geçen gün buyurdular ki 'Çoktan beri Hacı Efendi'yi göremedik, acaba İstanbul'a mı gittiler?' Bendeniz de dedim ki 'Hiç hâk-i pây-i devletlerinize [229] yüz sürmeden giderler mi, buradadırlar.' "Yarın mucipleri bitirdikten sonra çağırsanız da görüşsek' buyurdular. Buyurun sizi istiyorlar" dedi, çünkü bir seneye karibdir ki huzurlarına gitmedim. Sebebi ise zuhur eden sayhadır. Bu defa kandil tebrikine dahi gitmediğimden İstanbul'a gitmiş zannıyla sual buyurmuşlar demektir diyerek hemen derakap huzurlarına gittim.

Arz odasında yalnızca oturuyorlar idi. Ellerinde bir telgraf olup mütalâa ediyorlar idi. Fakirin yanlarına kadar gittiğimi görmediler. Hemen şöyle ayaklarına kapanır gibi yere eğildiğimde nasıl gördüler ise sandalyelerinden kalkıp bir arşın kadar gerisine gittiler, yani büyük bir estagfirullah makamını gösterdiler. Sonra buyurun dediler. Sandalyeye oturdum. İltifat buyurdular. Gerçi vaktiyle söylenmiştir:

Arzuhâl vermeye cânâ seni tenhâ bulamam
Seni tenhâ bulıcak kendimi aslâ bulamam

Artık var kuvveti pazıya vererek dört elimi bir yere toplayıp arz u niyaza başladım, yani hâk-i pâylarına yüz süremediğimin sebebi, zuhur eden cezbeden dolayı olduğunu ve buna dair arz-ı kusûr ve muhabbetler arasında cezbe zuhuruyla sayha ettim. "İşte efendim özrüm budur" dedim. Onlar da "Evet öyle" buyurdular. Sonra muhasebeci efendiyi çağırdılar. Mütalâa buyurduğu telgrafı verdiler. Onlara da buyurun dediler. Oturdular. Sonra fakire hitaben "Sizin Şâm-ı şerîf'te olan mahdumunuz ilm-i iksîri keşfetmiş diyorlar. Ne güzel şu züğürlükte!" buyurdular. Fakir de buna dair bazı tafsilât vererek "Mumaileyhten almış olduğum muharreratı efendimize arz ederim, mütalâasından işe tamamıyla muttali olursunuz" dedim. Onlar da bu iksîr-i kimyâ hakkında merhum Hacı İzzet Paşa'dan işitmiş oldukları bazı hikâyeleri nakil buyurarak "Yani bu bir anka gibidir, ismi var cismi yoktur" dediler. İşte buna dair yarım saat kadar huzurlarında bulunarak muhabbet olundu. Sonra şubeye geldim. Ferdâsı günü Hüsameddin Efendi'nin mektuplarını Tahsin Beyefendi'ye verdim. Takdim etmişler, tamamıyla mütalâa buyurmuşlar.

İşte azizim, Ârif-billâhın bu kadarcık bir huzur ve meclis-i enverleriyle müşerref olunarak olunan muhabbet neticesinden kışla ve koğuşlarında istirahat etmekte olan kuvâ-yı hayâlât ve efkâr u evhâm askerî uyanıp meydan istediler, yani vazifeleriyle meşgul olmaklığı arzu ve istirham ettiler. Binaenaleyh bunların [230] emîr ve seraskeri olan hazret-i evhâma lede'l-arz silâh başına boruları her taraftan vurulması hakkında sâdır olan emr-i kumandanîleriyle iklîm-i vücûdda olan efkâr u hayâlât cümleten silâh başına celp ve cem' olunup on ikilerin meşveret ve şurasından kendilerine kumandanları marifetiyle tebliğ buyurulacak emrin icrasına hazır ve amade oldular. Emir bu idi ki serasker-i bâtın olan evhâm tarafından serasker-i zâhir olan Rıza Paşa hazretlerine iklîm-i vücûd tebaasının hâl ü şân-ı ma'nevîlerinden haberdar etmek idi. Binaenaleyh ba'de'l-mütâla'a ve'l-müzâkere tensip olunup taraf-ı fakîrîden makâm-ı sâmî-i seraskerîye bir ariza takdim olunmuştur:

Sûret-i Arîza:

Çâkerleri, İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi Dördüncü Şubesi Müdürü olup silk-i kitâbet-i askerîye duhulüm tam altmış seneye resîde olmuş. Bu müddet-i vefîrenin hemen elli senesi Dördüncü ve Beşinci ve el-yevm mensubu bulunduğum İkinci Ordu-yı Hümâyûnlarda hidemât ve vezâif-i müte'addidede bulunmak suretiyle güzar etmiş ve işbu hizmetlerin her birinde dilhâh-ı âlîye muvafık mesai ve ikdâmât-ı sadâkat-kârî ibrazıyla zaman zaman mazhar-ı iltifât ve ta'attufât-ı şehriyâr-ı a'zamî buyurularak bu suretle tedricen kat'-ı merâtib edilmiştir. Sinn-i çâkerâneme nazaran gerçi devre-i şeyhûhet erişilmiş ve tekaütlük için muayyen olan müddet-i nizâmiye de bir misli fazlasıyla ifa ve ikmal edilmiş olmasıyla artık

hizmet-i devletten kûşe-i istirâhata çekilmek zamanı hulûl etmiş ise de hamden sümme şükren vücudum zinde, sıhhat ve afiyetim derece-i kemâlde olmakla beraber şimdiye kadar birkaç orduda görmüş olduğum mu'âmelât-ı adîde-i mütenevvia askeriyede hâsıl eylediğim rüsûh ve mümaresenin tatbikatıyla menâfi-i mülk ü millete ait hidemât-ı memdûhe icrasına ve isticlâb-ı du'âvât bi'l-hayr hazret-i hilâfet-penâhîye muvaffak olacağım bir zamanda kûşe-i atâlete çekilmeyi nân u nimetiyle perverde olduğum devlet ü milletime karşı beslediğim sadakat ve hamiyet-i vicdâniye ile kâbil-i telîf görememekte ve binaenaleyh nefes-i vâ-pes-i hayâtıma değin o devlet-i ebed-müddet-i Osmâniyyeye sadıkane, afifane hizmet ifasından geri kalmamak azın ü niyetindeyim. Ancak arz ettiğim veçhile hemen elli seneden berî taşra ordu-yı hümâyûnlarında istihdam olunduğum cihetle bakiyye-i cân-ı çâkerânemi yine vazife uğrunda ve fakat vatanım bulunan der-i bâr-ı şevket-karârda geçirmek arzusundayım. Altmış sene hizmet-i [231] devlette bulunmuş saadet ve selâmet-i dâreyni kâfil olan sıdk u iffeti daima rehber-i hareket ittihaz etmesiyle bu müddet-i medîde zarfında hiçbir suretle lekelenmemiş müstakim bir memurun ta'bîr-i âherle hayatını hizmet-i devlete hasr u vakf etmiş sadık bir bendenin şu kadarlık bir arzusunun is'âfı şân-ı merâhim-nişân-ı âlîye muvafık olup bu ümniye-i çâkerânemin husulü emrinde şayan buyurulacak müsâ'ade-i celîle-i asdikânüvâzîleri bunca senelik hidemât-ı merdânemin en son bir mükâfât-ı âlü'l-âli olmak üzere telakki edilip ma'a-âile du'â-yı efzâyiş-i ömr ü iclâl-ı sâmîlerine vakf-ı lisân edileceğine binaen ve emektarlığıma ve hüsn-i hizmetime mükâfâten ma'âş-ı hâliyemle makâm-ı celîl-i sipehsâlârî şuûbâtından birine icrâ-yı nakl ü ta'yînime müsâ'ade-i inâyet-âde-i hazret-i sipehdâr-ı a'zamîlerinin erzân buyurulmasını hâk-i pây-ı emel-bahşâ-yı âsafîlerine yüzler sürerek arz u istidaya cüret eyledim. O bapta emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 7 Haziran sene 319 [20 Haziran 1903].

Ve mezkûr arizayı takdim etmek için Reîs-i aklâm bizim atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerine dahi bir ariza yazılıp ona leffen takdim olunmuştur.

Onlara yazılan arîza suretidir:

Fakirleri mine'l-kadîm parasız, yâresiz, pâk-dâmen fukara zümre-i nâciyesinden olduğum cihetle işte akçesizlik tebdîl-i havâ zımnında hâk-i pây-ı cenâb-ı veliyyü'n-ni'amîlerine yüz sürmek şerefinden mahrum etmiştir. Ve bizzat efendimizi taciz edemedim ise vâsıta-i varak-pâre ile yine tasdî'-i ser-i devletlerine cüret ettim. Ancak bu defaki niyaz ve istirhâm-ı fakîrânem en son niyazım olup bundan böyle artık efendimizi hiçbir veçhile taciz ve tasdî' etmeyeceğime niyet ettim ve binaenaleyh hâk-i pây-i cenâb-ı sipeh-

sâlârîye arz etmek için niyâznâme-i fakîrîyi efendimize takdim etti. Elbette savap ve hata bir cevap verilir ve fakirlerine de cevâbnâme-i Cenâb-ı Seraskerî yazılır. İşte gerek hayr ve gerek şer efendimize atf olunacağı ve ona göre âlem-i ma'nâda mu'âmele-i lâzime ifa kılınacağı cümle-i rumûzât ve işârât-ı ma'neviyyeden olmakla bu bapta fakirleri zâhir ü bâtın mazur olduğumu arz ederim. Baki emr ü irade hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 7 Haziran sene 319 [20 Haziran 1903].

İşte azizim, çekilen telgrafnameye ve yazılan arizalara şimdiye kadar cevap alınamadığından artık iklîm-i vücûdda silâh altında ezilen kuvâ ve a'zâ-yı askerî tarafından emirleri olan [232] evhâma şikâyetleri çoğalmakla emir tarafından dahi tabiî ve zarurî halîfe-i ma'nevî olan sultân-ı rûha lede'l-arz bu bapta şeref-sâdır buyurulacak emr ü fermân-ı ma'nevîlerine intizarda iken "ez-Zâhiru unvânu'l-bâtini"[257] muktezasınca dahi "Kul sıkılmayınca Hızır yetişmez" fehvasınca meded-resân ve halîfe-i Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ olan Sultân-ı Ulemâbillâh Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin mahdûm-ı âlî-i cenâb-ı gavsiyyeleri ve halîfe-i ma'nevîleri rûhu'r-rûh faziletlû reşadetlû velinimetzadem zâdallâhu fazle[hu] ve ihsânehu Hazret-i Hacı Ahmed Fevzi efendimiz hazretleri tarafından şeref-vârid olan emirnâme-i cenâb-ı reşâdet-penâhîleri ki hayli zamandan beri hiçbir muhabbetnâme-i reşâdetlerine şeref-nâil olamadığımdan fevkalâde müteessif idim, binaenaleyh kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile alınıp takbîl ve sertâc makamında başıma koyup feth ü küşât olundukta erenler tarafından bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin en son çerağiyet berât-ı şerîfi olduğunu anladığımdan ve bundan büyük tebşir ve müjde olmadığından hemen asker-i ma'neviyyeye silâh başına boruları vurdurularak huzura celp ve cem' ile kumandanları tarafından selâm dur kumandasıyla o huzur ve selâmda emirnâme-i reşâdet-penâhî kıraat olunarak üç defa "Padişahım çok yaşa!" diye selâmlandıktan sonra silâhları alınıp vaz'-ı depo ile kendileri hane ve makamlarında kemâl-i huzûr u râhatla istirahatleri ve bundan böyle iklîm-i vücûdun emn ü asayişi ber-kemal olduğunun neşr ü ilânıyla hane ve makamlarına ric'at u avdet etmişlerdir azizim.

İşte şeref-vârid olan emirnâme-i cenâb-ı mürşid-i a'zam suretidir:

Ya hazret, bir taraftan ibâdât u tâ'ât ile memur olduğumuz gibi, bir cihetten de şefkat alâ-halkillâh ile de memuruz. Elimizden geleni ifa, gelmeyenler için de tavassut ve dua vazifemizdir. Ya hayra fail olmak ya delalet etmekle mükellefiz. Şimdi ordu-yı hümâyûnda müstahdem zabitandan künyesi melfûf Ali Efendi oğlunuzu ya me'mûriyyet-i münâsibe ile buraya veyahut bulunduğu mahallin pek mazîk olması hasebiyle vücutça olan zafiyeti cihetle oldukça râhat-ı

257 "Dış (görünüş), iç (görünüş)ün göstergesidir." Çeşitli kaynaklarda özlü bir söz olarak geçiyor. *Fethu'l-bârî*, c. 2, s. 225, 226; *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 558, *Tuhfetu'l-ahvezî*, c. 8, s. 158; *Şerhu'z-Zerkânî*, c. 1, s. 479.

vücûd hâsıl edebilecek bir mahalle tayinini niyaz ediyorum hem de rica.

Katmerli muhabbetnamenin bâlâsındaki kalem ve ifade ve hatt-ı talîk alelade Rüşdü Bey'in ve sonraki [233] şu hutût ise paşa muhlisinizin olması her ikisinin de şu temennaya iştiraklerini gösteriyor. Artık gerek fakirin ricasının ve gerek onların temennasının karîn-i kabûl olmasına bir taraftan saadetlû Hacı Muhasebeci Beyefendi hazretlerine ifadeye, diğer cihetten bizim merhum Rıza Bey'in kayınbiraderleri yani Abdurrahman Paşa merhumun mahdumları Fuad Paşa hazretlerine arz ile istihsale himmet ve atıfetlerini temenni eyliyoruz. Şeyhunâ, Erzincan'dan geldiğimde teşrif buyurulacağını Muhtar Efendi hazretlerinden mübeşşer olmuş ve bir müddet sonra diğer cihete teşebbüslerini haber almış idim. Acaba bizim ile mi mülâkattan teberri eylediniz, yoksa gelmeyi mi istemediniz? İşte fakirin hattımla tahtîm eyleyeyim. Biraderim şeyh efendi dailerinin afiyetleri ber-kemal olup kemâl-i edeble ellerinizden öper, arz-ı ta'zîmât eder. Erzincan'da hizmet-i dervîşân ile meşguldur. Atufetlû paşa efendimiz hazretleri ve aynü'n-nûr, misbâhu'l-urefâ Rüşdü Beyefendimiz hazretleri hassaten ellerinizden öperler. Bu kere seyâhat-ı âcizî esbâb-ı suverîsi pek uzundur. Ancak manevîsi, "Men lem yusâfir bi-seferi'l-bâtini ibtelâ bi-seferi'z-zâhiri."[258] Ahvâl-i âlîlerinden mufassal meşrûh keremnâmelerine cidden intizar ederim.

Mevlana Celâleddin-i Rûmî efendimizin zamân-ı tufûliyyetlerinden beri Erzincan'da cilve-nümâ tecelliyât-ı seniyyeleri âsâr-ı bâhiresinden olarak mülûk-ı Selçukiyyeden Melik Fahreddin biraderi Melik Salih nam sâhibü'l-hayrın bina buyurdukları âsitân-ı aliyye-i Hazret-i Mevlânâ ki Mevlevî hankahlarının en birincisidir, yüz bu kadar seneden beri harap olduğu hâlde ulema ve eşrâf-ı belde tarafından bâ-arîza-i mahsûsa Çelebi Efendi hazretlerine vaki olan istirham üzerine ihvandan ve dersiam ulemadan Kemahî Hoca Câmî İbrahim Dede Efendi'ye meşihat verilerek fermanını dahi istihsal eyledi. Şimdi hankahın keşfi mûcib-i inşâsı cihetini takip ediyor. Karîben ona da muvaffak olacağı himmet-i pîrândan muntazardır. Bunu arzdan maksat, Erzincan'da muhabbetler tazeleniyor. Zât-ı âlîleri Der-i aliyyeye nakilden ise hizmet-i şerîfelerini deruhte buyursanız elbette erenler orada bir hizmet de gösterirler azizim, ruhum, efendim.

Bâkî ne diyeyim k'olmaya ma'lûm-ı şerîfin
Mir'ât-ı Sikender [234] gibidir tab'-ı latîfin

258 "Batın olarak sefere çıkmayan kimse, zahir olarak sefere çıkmak zorunda kalır."

Es-selâmu aleykum ve rahmetullâhi ve berekâtuhu. Fî 21 Haziran sene 319 [4 Temmuz 1903]. Ed-dâî el-fakîr Erzincanî Şeyh Fehmizâde Ahmed Fevzi.

Müşarünileyh hazretleri emirnameleri iptidasında elkap makamında "Ya hazret" diye nida buyurmuşlardır, çünkü fakirleri Şâm-ı şerîf'ten Dersaadet'e gelip merhum Derviş Paşa hazretlerinin Ortaköy'deki sahilhanelerinde müşarünileyh hazretleriyle mülakat olunarak aşk u muhabbet esnasında fakirleri zât-ı âlî-i mürşidânelerine "Ya hazret" diye arz u niyaz ederdim. Binaenaleyh onlar da fakire kemâl-i iltifât u muhabbetleri cihetle "Hazret" diye çağırırlar idi. Hatta "Hazret" lafzı adeta fakirlerine bir ism-i mahsûs olup herkes "Hazret" diye çağırır idi.

Bir gün mâbeyn-i hümâyûndan paşa efendimiz erkenden avdet edip arabasından inip "Kim var?" diye yaveri Mahmud Bey'e sual ettikte, "Kimse yok, yalnız yukarıda hazret var" demiş. Paşa efendimiz, Mahmud Bey'in yüzüne bakakalıp "Hazret kimdir?" demiş. "İbrahim Efendi bendenizdir" demiş. Paşa efendimiz de buyurmuşlar ki "O aziz, işi büyütmüş" diyerek gülmüşler.

Fakirin müşarünileyh hazretlerine "Hazret" deyişim, Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin mahdûm-ı mükerremleri ve halifeleri olduğu cihetle onlara tazimen böyle der idim. Müşarünileyh hazretlerinin de fakire "Hazret" diye çağırmaları Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin aşçı dedeleri olduğum ve kendilerin de vaktiyle lalaları olup zamân-ı tufûliyetlerinde hizmet-i reşâdetlerinde bulunduğum cihetle fakirlerine bir nevi hürmet-i mahsûsa ve iltifât-ı bergüzîde makamında öyle "hazret" buyururlar idi azizim.

İşte emirnâme-i mürşidânelerine cevaben taraf-ı fakîrîden yazılmış olan muhabbetname suretidir:

Ya Hazret-i sultân hû,

Sultân-ı Ulemâ-billâh Hazret-i Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz ile günlerden bir gün dergâh-ı şerîften akşam üstü bahçe-i sa'âdetlerine gider iken Halilullah Câmi'-i şerîfi önünde durup orada medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan Halilullah Çelebi kuddise sırruhu'l-azizin rûhâniyyet-i aliyyelerine teveccüh ve fatiha kıraatinden sonra fakirlerine hitaben buyurdular ki "Gönül arzu eder ki Halilullah Çelebi hazretlerinin de rûhâniyyet-i kudsiyyelerini uyandırmak. Lâkin Erzincan'ın hâli malûm, çoluk çocuk onların ney ve kudümleri sırrından [235] gafillerdir. Sonra iş lu'b u hevâ gibi birtakım hevâ-yı nefse tabi olunur, hele şimdilik kalsın" buyurdular. İşte bu nutk-ı sa'âdet bu günkü gün kırk seneye baliğ olmuştur, yani "[İzâ belega eşuddehu ve belega] Erba'îne seneten"[259] sırrı zuhuruyla o zamân-ı sa'âdetlerinde ekmiş oldukları tohm-ı ma'nevî ancak kırk senede

259 "Nihayet (insan) güçlü çağına erip kırk yaşına varınca." Ahkaf, 46/15.

meyve verdiği zuhur etti. Kulunuza hitaben buyurdukları cihetle bundan beş sene mukaddem görünen rü'yâ-yı sâdıka mucibince bizzat Hazret-i Mollâ-yı Rûm kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bir atıyye ve ihsân-ı ma'nevîleri olmak üzere Çelebi Efendimiz tarafından olunan müsaade üzerine sikke-i fakîrîye destar sarılıp beş seneden beri Edirne Mevlevîhanesi'nde şeyh-i sânî olarak beher perşembe îfâ-yı vazîfe ediyorum. Binaenaleyh Erzincan Mevlevîhanesi meşihati zâhirde diğerine verilmiş ise de bâtında fakirlerine ihsan olduğunu: o da dersiam, fakir de; o da hacı, fakir de; o da İbrahim Dede, fakir de öyle. Ancak o Kemahlı, fakir İstanbullu, işte fark bu kadar azizim.

"Erzincan'da muhabbetler tazeleniyor" buyurulmuş. Koca felek bayat muhabbetleri tazeleyip uşşâka yutturuyor azizim. Fakir onun ter ü tazesine yetiştim. Ne kadar taze olsa, yine bayattır, çünkü zamân-ı sa'âdetin avdet ü ric'ati muhaldir, geçmiş ola sultanım!

"Dersaadet'e nakilden ise hizmet-i şerîfelerini deruhte buyursanız elbette erenler orada bir hizmet de gösterirler" buyurulmuştur. Âmennâ ve saddaknâ. O hizmet-i şerîf-i mukaddes mine'l-ezel deruhte etmiş Aşçı Dede-i Hazret-i Erzincanî Fehmiyim, ancak Dersaadet'e nakil Erzincan'ın mukaddes toprağına yüz sürmek içindir. İki kademde Erzincan'a ayak basmak isterim. Bir kadem İstanbul, diğer bir kadem Erzincan, çünkü burada bir köşede pek garip kaldık. Lâkin İstanbul'da göz önünde olayım ki oradan çabuk kûy-ı cânâna gideyim maksadına mübtenîdir azizim. Hatta tebdîl-i havâ dahi bunun için idi. Lâkin her nasılsa muvaffak olamadım. O da parasızlıktan ileri gelmiştir. Ve bir de buraya avdet etmemek üzere niyet olunmuş. O da olamadığından bunun için mâbeyn-i hümâyûna bir telgraf keşîde olunmuş idi. Ona henüz bir irâde-i seniyye şeref-sudûr buyurulmamış. Telgraf sureti leffen takdim kılınmış sultanım. Şunun bir takdimi çaresine bakılırsa [236] muhakkak kırk elli lira atıyye-i şâhâne olur. Ne hikmet ise atebe-i şâhâneye keşîde olunan telgraflar takdim olunmuyor, çünkü bundan beş altı ay mukaddem Şam Ticaret Mahkeme başkâtibi mahdûm-ı fakîrî Hüsameddin Efendi'nin keşfeylediği ilm-i iksîr hakkında tarafından mâbeyn-i hümâyûna çekilen telgrafa dahi cevap verilmemiş. İşte bunun için İstanbul'a gelmek istiyordum. Atufetlû Muhtar Efendi'ye vaktiyle arz olunmuştur, malûmatları vardır, sual buyurun. Hüsameddin Efendi'nin bu ilm-i iksîr hakkındaki keşfiyât-ı ma'neviyyesini inşâallâhu ta'âlâ bizzat hâk-i pây-i mürşidânelerine yüz sürdüğüm zaman tafsilen arz ederim.

"Acaba bizim ile mülâkattan teberri eylediniz?" buyurulmuş. İşte bu ibâre-i şerîfi muhakkak fakiri ağlatmak için buyurdunuz, çünkü fakiri yakıp külümü havaya savursalar her bir zerresi "Ya Hazret-i Fehmi" çağırır. Efendimizin Dersaadet'i teşriflerinden şimdiye kadar haberim yok idi. Ancak sekiz on günden beri geceleri rüyada Sultân-ı Ulemâ-billâh Fehmi kuddise sırruhu'l-azîz efendi-

mizi birkaç defalardır müşahede ediyorum. Rüyanın arz u beyanı uzundur. Ancak remz ü işareti kulunuz için açılacak zâhir ü bâtın kapıların miftahı efendimiz olup miftâh-ı şerîfin Dersaadet'e gönderildiğini emr ü irade imiş sultanım, çünkü bundan iki mâh mukaddem halam vefat etti. Cenaze akçesi için maaşıma mahsuben bir senet yazıp birisiyle Levazım Reisi Ahmed Kemal Paşa hazretlerine gönderdim. Senedin kulağına cenazesi olduğundan mahsuben itası buyurup imzası böyle idi: "اکمال" Yani "elif" Ahmed'e işaret imiş. Fakir bunu "ikmâl" okudum, yani fakirin buraca olan vazîfe-i ma'neviyyesi ikmal olunmuş demektir, çünkü halam altmış beş yaşında alîle bir hatun olup asla dünya evine girmemiş, pâk-dâmen bakire olarak irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiştir ve İstanbul kapısından taşra çıkmadığı hâlde toprağı için fakirle beraber Edirne'ye gelmiştir. İşte onu yerine teslim ettik, vazife hitam buldu demektir. Hatta bunun için bir tarih bile söyledim:

Reîs-i levâzım saâdet-mend Ahmed Kemâl
Dedi kulağıma dedem oldu müddet ikmâl

Geçti zamân-ı idbâr şimdi geldi
Dede erenlerin va'di olan zî müddet-i ikbâl

Âmennâ ve saddaknâ. Son mısra ki [237] "Dede erenlerin" ilâ-âhirihi, ebcet hesabıyla 1321 adettir. Şimdi efendimizin İstanbul'a teşrifleri de fakirlerine bir sened-i kavî oldu ki erenlerin söylettiği nutuk ve tarih tamamıyla muvâfık-ı ma'nâ imiş sultanım.

Ahvâl-i fakîrânemden sual buyurulur ise, böyle kalem kâğıt ile arz olunamaz. *Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede* risalesinin beher cildi, altı yüz küsur sayfadan ibaret olduğu hâlde iki cildi teclîd olundu. Şimdi üçüncü cilde mübâşeret olunup ondan da üç yüz sayfa kadar yazılmıştır. Attar dükkânı, yanında pek aşağı kalır; yaştan kurudan, aşktan meşkten, zâhir ü bâtın her ne ki istersin mevcuttur Aşçı Dede'nin kitabında.

Şimdi sultanım ne ki emr ü irade buyurulursa fermanına muntazırım ve's-selâm, es-selâmu aleykum bi't-tamâm, yâ hû. Fî 25 Haziran sene 319 [8 Temmuz 1903].

Halamın vefatından sonra refikam yalnız başına kaldığından Dersaadet'te olan mahdumu Arif Bey'in haremi Saraylı Hanım ile kerimesi dört yaşında Adeviye'yi buraya istedik. Binaenaleyh üç yüz on dokuz senesi Haziranın yirmi üçüncü [6 Temmuz 1903] salı günü alessabah karşı gidip şimendiferden aldık. O gün şubeye geldim. Postacı Kemal, hazret-i şeyh-i a'zam efendimizin mezkûr emirnâme-i reşâdetlerini getirdi. Ba'de'l-kırâat, "Fe-subhânallâh" dedim. Saraylı Hanım ile emirnamenin bir günde gelmesi, İstanbul'a gidilirse muavenet etmek üzere erenler Saraylı Hanım'ı göndermiş demek olduğundan buna da fevkalâde teşekkür ettim.

Fî 16 Haziran sene 319 [29 Haziran 1903] pazartesi gecesi âlem-i ma'nâda atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerinin elbise-i resmiyyesini giymiş olduğumu gördüm. Yevm-i mezkûrda Mevlevîhane Şeyhi faziletlû Salâhaddin Efendi hazretleriyle Serbaytar Miralay izzetlû Mahmud Bey ve Tabîb-i evvel Miralay izzetlû Hüsnü Bey şubeye geldiler. Esnâ-yı muhabbette mezkûr rüyayı naklettim.. Miralay izzetlû Mahmud Bey koca Bektaşî dedi ki "Erenlerin verdiği verdiktir, geri almazlar." Fakir de baş kesip "âmennâ ve saddaknâ" dedim. O gece ki salı gecesidir, âlem-i ma'nâda elbise-i cedîde giymiş olduğumu ve terzi, kulağıma: "İki altılık alırım senden" dediğini gördüm.

Fî 21 Haziran sene 319 [4 Temmuz 1903] cumartesi gecesi rüyada Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizi gördüm. Fakirlerine hilâfet verdikleri gecede görmüş olduğum rüyada kendilerini mavi çuka kaplı kürkünü [238] fakire giydirmiş idi. İşte o kürk kendi sırtlarında olduğu hâlde ellerinde büyük bir pûlâd tepsi ve içinde envâ'-ı meyve ve şeker ve iki cihetinde bardak içinde çiçekler ile tezyinlenmiş olduğu hâlde sokak kapısından içeri teşrif edip koydular ve hem de buyurdular ki "Gündüzleri teşrif edin, geceleri hanenizde olunuz."

Fî 29 Haziran sene 319 [12 Temmuz 1903] pazar gecesi âlem-i ma'nâda gördüm ki elimde bir kâğıt olup onunla Abdi Efendi'yi arıyorum. Güya Abdi Efendi'nin fakire borcu varmış. Şubesine gittim, sual ettim. Orada olduğu hâlde "yoktur" diye inkâr ettiler. [İkinci] defa gidip sual ettim, yine "yoktur" dediler. Üçüncü defa da birisi gösterdi: "İşte bu efendidir" dedi. Gençten bir efendidir, ayağa kalkıp müdürlerinin yanına doğru geldi ve hem de eliyle göğsüne vurup "İşte mecidiyeler, vermeyeceğim!" dedi. Fakir de dedim ki "Sen beni bilir misin?" "Bilirim, dördüncü şube müdürüsün" dedi. Dedim: "Fakir rütbe-i ûlâ ashabındanım, adamın kulağını tutar isem burarım!" deyip iki kulaklarını tutup burdum. Sonra müdürleri dedi ki "Ver parasını!" O hâlde elini cebine sokup dört mecidiye yerine dört adet tekkelerden çaldıkları mazharlardan yeşil örtüye sarılmış dört mazhar çıkarıp fakire teslim etti. Fakir de alıp odadan çıkarken o dört mazhar nâr gibi kızarmış; o kıt'ada dört ekmek oldu. O hâlde uyandım.

İşte azizim, rüyaların tabirleri üzerlerindedir: "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[260] Ancak buna pek çok şükür ve hamd ü senalar etmelidir azizim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne leyl ü nehâr hamd ü sena ve şükr-i ni'met ifasından da âcizane, fakirane yüzümün karasıyla geri kaldığım yoktur azizim.

Fî 19 Rebiülâhir sene 321 [15 Temmuz 1903] ve fî 1 Temmuz sene 319 salı günü şubede oturur iken vakt-i zuhrda ezân-ı Muhammedî okunur iken gönül âlemine şöyle tulû etti ki madem ki hazret-i şeyh efendimiz hazretleri Dersaadet'i teşrif buyurmuşlar ve fakirleri için bir miftâh-ı âlî olduğu ayne'l-yakîn müşahede ve tasdik olunmuştur ve şimdiye kadar görünen rüyalar dahi bunu musaddıktır, "destur erenler şahı efendimiz" deyip hemen hâk-i pây-i hazret-i şeyh-i a'zam efendimize yüzler ve gözler sürüp zâhir ü bâtın derd ü gam ve elem-

260 "Arif olana bir işaret yeter."

lerimi arz ile iksîr-i a'zam olan [239] nazar ve teveccühât-ı mürşidânelerine mazhariyetle dünya ve ahiret iktisâb-ı feyz ile sermâye-i ezel ü ebed olan aşk u muhabbetimi şulelendirmek niyet-i hayriyyesiyle Dersaadet'e Temmuzun onuncu perşembe günü akşamı hareket olunmasına gönül âlemince karar verildiği gibi, mesnûn olan müşavere dahi bizim Âsım Efendi oğlumuzla lede'l-icrâ onlar tarafından tensip olunmakla ber-muktezâ-yı me'zûniyyet derakap Mushaf-ı şerîften tefeül olunup sûre-i Nahlde ve sayfanın iptidasında zuhur eden âyet-i şerîfe bu idi: "Ve elkâ fi'l-ardi revâsiye en temîde bikum ve enhâren ve subulen le'allekum tehtedûne â Ve alâmâtin ve bi'n-necmi hum yehtedûne."[261] Ma'nâ-yı zâhirîsi: Allah ta'âlâ arza cibâl-i sevâbit ilkâ eyledi, ta ki sizinle meyil ve ıztırap etmeye, dahi arzda nehirler ve yollar kıldı ki makâsıdınıza veya marifetullâha ihtida edesiz, dahi arzda yollar için cibâl ve eşcâr ve miyâhtan ma'âlim kıldı ki hâl-i seferde onunla yollarınızı bilesiz ve berârî ve bihârda onlar necm ile ihtida ederler, Alâmât ile murat, cibâldir ki o, alâmât-ı nehârdır ve nücûm ise alâmât-ı leyldir azizim.

Artık bu âyet-i kerîmenin gerek zâhir ve gerek bâtın mana ve remz ü işareti: "Dedem, İstanbul'a İstanbul'a buyurun!" diyorlar. Dahi sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin buyurdukları gibi "Ashâb-ı kirâm nücûma teşbih olunmuştur. Her kim onlara iktida ederse, felâh, necat ve ihtida olunurlar." Âmennâ ve saddaknâ. İşte meşâyıh-ı kirâm hazerâtı dahi böylece birer nücûmdur. O cümleden hele Gavs-ı A'zam bir şems-i hakîkattir ki şimdi onun bir parçası Dersaadet'te cilve-nümâ-yı bahş-i tecelliyât-ı feyz-i akdes etmektedir. Hemen hâk-i pây-i hazrete yüz sürmeye can at dedem azizim, erenlerim hû.

Binaenaleyh bin üç yüz yirmi bir senesi Rebiülahirin yirmi yedinci [23 Temmuz 1903] ve bin üç yüz on dokuz senesi Temmuzun üçüncü perşembe günü mukâbele-i şerîften sonra fakirhaneye avdetle akşamı yani cuma gecesi şimendifere refikam hanım ile fakiri götürmeye gelmiş olan Saraylı Hanım beraberce râkiben ve kemâl-i lutf u keremlerinden naşi habersizce teşyi için istasyona teşrif buyurmuş olan Sultan Salâhaddin Efendi hazretlerine vedâen "hû" deyip müteveccihen ilâ-âsitâne-i sa'âdet hareket olunmuştur. [240] Madem ki böyle bir makarr-ı sultân olan âsitâne-i sa'âdet ve onun saadetlû kapısı eşiğine teveccüh ile hareket olunmuştur. Vacip oldu ki o sultanın sultanı olan zât-ı ecell-i a'lâya hamd ü senalar ile îfâ-yı teşekkür etmek azizim. Öyle olduysa diyelim:

Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

---

261 "Sizi sarsar diye arza ağır baskılar attı, ırmaklar ve yollar yaptı ki doğru yolu bulasınız (amaçlarınıza eresiniz). (Yol bulmak için yararlanılacak) İşaretler de (yarattı). Onlar yıldız(lar)la da yol bulurlar." Nahl, 16/ 15-16.

BU FASIL DERSAADET'E VUSULÜMLE ORADAKİ AHVALİM ŞERH Ü BEYANINDADIR

Cuma günü alessabah muvasalat olunup mahdûm-ı fakîrî İsmail Efendi istikbal ederek doğruca Sülüklü'de olan hâne-i fakîrîye gelinmiş; çocukları haneye bırakıp binmiş olduğum arabaya tekrar râkiben şems-i hakîkat parçası olup merhum Derviş Paşa'nın Yüksekkaldırım'da ki yüksek ve âlî olan konağına nüzul eden veli'ni'met-i sebeb-i devlet Sultân-ı Ulemâ-billâhzâde faziletlû reşadetlû el-Hâc Ahmed Fevzi efendimiz hazretlerinin hâk-i pây-i mürşidânelerine yüz sürmek için doğruca konağa gittim. Tesadüf mü diyeyim yoksa erenlerin sevki mi diyeyim, saadetlû Ahmed Paşa hazretlerini konağın kapısı önünde fakire muntazır olmuş istikbal eder gibi buldum. Hatta araba biraz konağı geçer gibi olup arabacıya hitaben "Arabacı dur!" kumandasını vermiştir. Derakap arabadan inip dâmen-bûs ile "Velinimetime bu kadarcık keramet çok mudur?" diyerek arz-ı niyâzlar ile konaktan içeriye girdik. Bahçede oturduk, hâl ve hatır istifsarından sonra "Hazret, vahdettedir, uyandırayım" diyerek teşrif buyurup hazreti haberdar ettiler. Onlar da uykudan kalkıp rüya görür gibi fakiri müşahede buyurdular. Artık o kadar kıtmîr-veş ayaklarına doğru yuvarlandım ki hatta başımdan fes yere düştü azizim. Deryâ-yı muhabbete girişildi. Burası uzundur, ancak kısası "Bişnev ez-nây" sırrıdır. Sonra müsâ'ade-i mürşidâneleri istirham olundu. Buyurdular ki "Pazar günü akşamı birlikte Reîs-i Aklâm-ı Askeriyye atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerinin Küçüksu'da olan köşklerine gidelim." Emr ü irade efendimizindir deyip veda ederken, gönül âlemine atılan bir tebşîrât-ı azîme-i atîka ki bundan [241] otuz beş sene mukaddem Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri müşarünileyh Ahmed Paşa hazretleri hakkında buyurmuşlar idi. Şöyle ayak üzerinde üç baş bir yere cem' ile üçler makamından o sırrı ilka ettim. Müşarünileyh Ahmed Paşa hazretleri de cevaben buyurdular ki "Hazret-i Gavs-ı A'zam efendimizin emr-i devletlerine imtisalen biz de Fransızca okumadık ya!" dediler.

Oradan ayrılıp fakirhaneye geldim. Uzunca boylu bir rahat u huzura gittim, çünkü Eyyûb-ı Ensârî radıyallâhu anhu efendimiz hazretlerinin ziyaretlerine gitmeye henüz ruhsat-ı ma'neviyye yok idi. Binaenaleyh gidemedim. Pazar günü oldu, salât-ı asrı Yeni Câmi-i şerîf'te eda etmek üzere ikindi ezanından biraz evvelce câmi'-i şerîfe girdim. Gördüm ki Mısrî a'mâ bir hafız, Kur'an okuyor; birkaç adam etrafında istima ediyorlar. Fakir de oturdum. Kendisi evlâd-ı Arab olup güzel kıraati vardır, lâkin bizim sayha havfından o kadar huzur istemiyorum. Ne çare, mukadderât-ı ilâhiyye her ne ise zuhur eder. Bu istimada hafız

efendi "E-leysallâhu bi-kâfin abdehu"[262] nasıl kıraat ettiyse işte ihtiyarsız bizim balyemez topu ateş alıp câmi'-i şerîfin kubbesini çınlattı. Oturanlar da birbirlerine bakıştılar. Her ne ise dalga bir dedik, geçti azizim. Namazı edadan sonra köprüde muntazır-ı hazret oldum. Teşrif buyurdular. Vapura bindik. Derhâl vapurda müşarünileyh Muhtar Efendi hazretlerinin mahdûm-ı âlîleri saadetlû Subhi Beyefendi hazretleri orada imiş, istikbal edip arz-ı muhabbetler buyurdular. Vapurun üstünde oturup muhabbet olundu. Sonra vapurun hareketi yakın olup müşarünileyh Muhtar Efendi hazretlerinin teşrifinden sual ettik. Buyurdular ki "Geldiler, aşağıda kamarada oturuyorlar." Bir müddet sonra Subhi Bey yanlarına gidip haber vermişler. Buyurmuşlar ki "Biraz rüzgâr vardır, üşümüyorlar mı?" buyurdukları haber-i meserret-encâmı gelince hâk-i pâylarına yüz sürmek vacip oldu. Binaenaleyh Hazret-i Şeyh-i Ekrem efendimiz ile beraberce kamaraya gidip dâ'ire-i resmiyyede hâk-i pây-i ulyâlarına yüz sürüp muhabbete girişilmiştir. Ancak vapurda olan muhabbet resmî olur değil mi aziz? Sonra vatanım olan ve asıl maksut ve matlûbum sıla-i rahm için Kandilli'deki pek eskimiş atik kandilini uyandırmak arzusuyla [242] bismillâh deyip Kandilli toprağına ayak bastım. Pazar münasebetiyle iskele başı çok kalabalık idi. Bizim mahdum Arif Bey de istikbal edip bir kira arabası da tehyie etmiş ise de Hazret-i Muhtar oralara meydan vermeyip bizzat hazret-i şeyh efendimiz ile birlikte arabasına alıp etraf u eknâfa selâm ve iltifat ve kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile Küçüksu'daki köşklerine gittik. Lâkin köşk deyip geçme, öyle âdî köşk değildir, cennet-i a'lâ köşklerinden bir köşktür. Zâhirde Küçüksu'da, ama manevî pek büyük suda selsebil-i ledünnî cereyan eder. Ancak görmeye göz, istimaa kulak ister azizim. Akşam namazına hazır olduk. Hazret-i şeyh efendimiz imam olup Hazret-i Muhtar ile fakir de cemaat olduk, yani üçler idik. Namazda zamm-ı sûre, sûre-i Tîn idi: "E-leysallâhu bi-ahkemi'l-hâkimîn"[263] istimaıyla beraber yine bizim balyemez topu ateş alıp akşam topunu attık. Artık bilmem müşarünileyh Muhtar Efendi hazretleri az mı, çok mu titredi azizim? Lâkin namazdan sonra buna dair bir şey söylemediler. Bundan istidlâl ediyorum ki hak gördüler ve sükût buyurdular. Badehu taam olunup saat dörde kadar muhabbet mümted oldu. Hüsameddin Efendi'nin ilm-i iksîr hakkında olan tahrîrât-ı mufassalesini takdim ettim. Kıraat buyurdular ve dediler ki "Allâhu a'lem, bu ilim tahsil ile değildir, kendilerine atıyye-i ilâhiyye olmak üzere ihsan olunmuş bir keşfiyyâttandır. Mamafih şu aralık bu gibi şeylerden içtinap etmek gerektir" buyurdular. Fakir de zaten bu işi terk etmiş olduğumu arz ettim. Makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîye yazmış olduğum mektuptan sual ettim. Buyurdular ki "Bu gibi şeyler hakkında irâde-i seniyye vardır ki taşra ordularından Dersaadet'e kimseyi nakil ettirilmemesi için. Binaenaleyh bunun arz olunması kabil değildir" cevabını aldık azizim. Evlâd-ı Arabın dediği gibi "Hamâ hamâ hamâştâş, eli kuru götü yaş, sıfıra sıfır elde mâ-fîş" azizim. Ve fîhi nazar, fel-yuteemmel.

---

262 "Allah kuluna kâfi değil mi?" Zümer, 39/36.

263 "Allah, hüküm verenlerin en iyisi değil mi?" Tîn, 95/8.

O gece orada orada kalıp alessabah namazları eda ettikten sonra güneş tulûundan evvelce hazret-i şeyh efendimizle beraber hareketle Anadoluhisarı'na gelip oradan bir sandala râkiben doğruca İncirköy'de semâhetlû Sahib Molla Efendi hazretlerinin sahilhanelerine gittik. Onlar da çiftlikte imiş. İsimlerimizi bir varakaya [243] yazıp oradan avdetle vapura râkiben Beylerbeyi'ne geldik. Oradan bir sandala binip Kuruçeşme'de dâmâd-ı hazret-i şehriyârî atufetlû Hâlid Paşa efendimiz hazretlerinin sarayına gittik. İşte böyle alessabah deniz geşt ü güzârında hazret-i şeyh efendimiz hazretleriyle zâhir ü bâtın pek çok muhabbetler olundu. Sandal, Defterdarburnu'na gelince papanın vefatını hikâye buyurdular. Bahriye Nazırı devletlû Hasan Paşa hazretlerinin sahilhanelerine bakıp orada işareten "Bizim papa henüz vefat etmedi!" diyerek bazı hâllerinden hikâye buyurdular. Hâlbuki o işaret vefat işareti imiş, muahharen malûm oldu.

Hâlid Paşa efendimizin saraylarına dahil olduk. Bir müddet sonra içeriden teşrif buyurdular. Fakiri görünce artık kendisinde hâsıl olan sürur u memnuniyeti böyle kâğıt ve kalem ile vasf edemem. Hatta kendileri dahi buyurdular ki "Sizin muhabbetiniz beni mest-i lâ-ya'kıl derecesine getirmiştir, ne söylediğimi ve ne yaptığımı bilmiyorum" buyurdular. Orada mükemmel öğle taamı edip artık bin türlü vaatlerle niyazlarla ruhsat alıp Ortaköy'e doğru gelirken müşarünileyh Hasan Paşa hazretlerinin sahilhaneleri arkasında pek çok arabalar duruyor. Fakir kaziyeden haberim yok. Hazret-i şeyh buyurdular ki "Sual edin bu arabalar niçin duruyor." Birisine sual ettim ki "Düğün mü vardır, bu arabalar nedir?" dedi ki "Evet Hasan Paşa'nın vefatı düğünüdür." O vakit hazret-i şeyhe bakıp "Fe-subhânallâh, işte bizim de papa vefat etmiş!" dedik. Ve bir arabaya râkiben köprü başına geldik. Oradan hazret-i şeyhe veda edip birkaç gün Kandilli'de kalacağımdan müsâ'ade-i mürşidâneleri istihsal olundu azizim. Muahharen olunan tahkikatta müşarünileyh Hasan Paşa hazretleri hayli müddetten beri hasta olup pek çok bî-huzûr ve rahatsız olarak "Aman ölemiyorum!" diyerek ölümünü ziyade talep eder imiş. Her ne ise aşçı dedelik sırrı imdadına yetişmiştir.

Fe-subhânallâhi ta'âlâ fakirin İstanbul'a gidişim iki büyük vukuatı müntiç oldu. Birisi gider gitmez müşarünileyh Hasan Paşa'nın vefatı, diğeri Edirne'ye avdetime yakın Şazelî Muhammed Zafir Efendi vefatı idi. Efendimizi zâhir ü bâtın mürşitsiz bıraktılar. Hasan Paşa mürşid-i zâhir, Zafir Efendi mürşid-i bâtın idiler. Hüsameddin [244] Efendi'nin tahrîrât-ı mufassalesindeki yazdığı mana zuhur edecektir inşâallâhu ta'âlâ azizim.

Ferdâsı salı günü alessabah refikam ile beraber Kandilli'ye gittim. Bizim üvey oğlum Arif Bey'in hanesine dahil oldum. Yeni bir haremi var idi. Eski haremi Saraylı Hanım ile araları bozuk imiş. Hemen oturur oturmaz bir kavga çıkarıp on dakika sonra iskeleye avdetle geldiğimiz vapura tesadüf olduk. İstanbul'a avdet ettik. Müdet-i ömrümde bu gibi bir hâlât başıma gelmediğinden fevkalâde gönlüm muztarip oldu. Sonra tefekkür ettim ki bunların cümlesi evvelemirde Hazret-i Hâlid radıyallâhu anhu efendimize yüz sürmediğimden neş'et etmiş diyerek ferdâsı çarşamba günü öğle namazına Eyüp Sultan'a hazır oldum.

Namazdan evvel türbe-i şerîfe girdim. Daha türbe-i şerîf kapısına varmadan evvel şadırvanda türbedar efendiyi gördüm. Güya eskiden pek çok muhabbet olunmuş gibi fakiri istikbal edip "Maşallah canım efendi, çoktan beri sizi kaybettik, nerede kaldınız, buyurun bakalım" diyerek fakiri türbe-i şerîfe götürdüler. Artık bundan dolayı fevkalâde memnun ve Cenâb-ı Hakk'a müteşekkir oldum ki işte bu mahza Hazret-i Hâlid radıyallâhu anhu efendimizin manevî bir iltifât-ı kudsiyyeleridir, çünkü türbedar efendi ile bir ülfet-i kadîme yoktur. Türbe-i şerîfte dahi mazhar-ı iltifât olup câmi'-i şerîfe geldim. Namazdan evvel bir âmâ hafız efendi Kur'an okuyor. Lâkin işte Kur'an'ı ondan istima etmeli. Fevkalâde tahsin olunur, vakt-i sa'âdetlerinde kıraat olunur gibi. İstima esnasında hatırımda kalmadı hangi ayet idi, yine bir sayha zuhur etti. Orada namazı eda edip Bahariye Mevlevîhanesi'nin âyîn-i şerîf icrası günü olmakla oraya gittik. Semaa şüru'dan evvel mutrıbda okunan âyet-i kerîme "et-Tâ'ibûne'l-'âbidûne'l-hâmidûne."[264] İşte bu da fakir yüzsüz asi Aşçı Dede'nin mazhar-ı magfiret olduğuna bir tebşîr-i azîm olmakla o huzurda da bir sayha attım. Ammâ velâkin cümle canlar bakakaldılar. Dördüncü selâmda Şeyh Hüseyin Efendi hazretleri semaa şürû' buyurdular. Lâkin velâkin onların semaından fakire bir feyz ü tecelli zuhur etti ki "Ya Hüseyin, ya Hüseyin!" diye ağladım. İşte bununla da deryâ-yı rahmete dalıp yıkandım. [245] Sonra mutrıbdaki en son okunan âyet-i kerîme bir Mısrî tarafından okunup "[Fe-câ'ethu ihdâhumâ] temşî ale'stihyâ'in; kâlet inne ebî [yed'ûke li-yecziyeke ecre mâ sekayte lenâ]"[265] burada da bir sayha olundu azizim. Gönül arzu etti ki mukabeleden sonra huzûr-ı hazret-i şeyhe çıkayım. Her nasılsa muvaffak olamayıp hâne-i fakîrîye avdet ettim.

Ferdâsı günü perşembe olmakla Yenikapı Mevlevîhanesi'nin âyîn-i şerîf icrası günü olduğundan oraya gitme niyet olunup Taşkasap'tan tramvaya bindim. Topkapısı'na gitmek üzere karşımda ve köşede bir zat oturur. Orası da gölgeliktir. Bir müddet sonra karşıya yanlarına gidip oturdum. "Ehl-i dil birbirini bilmemek insaf değil" dedikleri gibi gönül o zatı sevdi. Binaenaleyh muhabbet olunması arzu olundu. Dedim: "İstanbul'a da bugün yaz geldi." "Evet bugün sıcak vardır" dediler. "Fakir, Edirne'den geldim, orası da burası gibi yağmurlar çok olup serince gitti." "Evet her tarafta bu sene böyle olmuş" buyurdular. İşte bu kapıdan dâ'ire-i muhabbete girip muhabbet olundu. Sonra fakir, biletçiye hitaben "Mevlevîhaneye gideceğim, acaba Topkapı'da araba ve hayvan gibi bir şey bulunur mu?" diye sual ettim. Biletçi "Bulunamaz" dedi. Sonra o zât-ı âlî-kadr buyurdu ki "Ben de Mevlevîhaneye gidiyorum, ister iseniz şurada Şehremini'nde tramvaydan inelim, buradan mahalle arasından daha kestirme kolay gidilir" buyurdular. "Teşekkür ederim refâkat-ı aliyyenize, kabul buyurulursa" diyerek tramvaydan inip yola revan olduk. Bu zât-ı âlî-kadr buyurdular ki "Tebşir ederim, bahtiyarsınız, bugün Mesnevî-i şerîf hitam bulup duası olacak ve yeniden Mesnevî-i şerîf'e bed' olunacaktır." İşte bu söz, fe-subhânallâhi ta'âlâ fakiri pür-

264 "Tövbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler." Tevbe, 9/112.

265 "Derken o iki kızdan biri utana utana yürüyerek ona geldi: "Babam seni çağırıyor, bizim için (hayvanları) sulamanın ücretini verecek" dedi." Kasas, 28/25.

neşe ve pür-aşk ederek güya bu zât-ı âlî manevî tercüme-i hâlimizi sual etmişler gibi fakirin Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne duhulümden bed' ederek muhtasarca Dördüncü Orduya gidip orada Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizi bulup badehu Şâm-ı şerîf'e, oradan tekrar İstanbul'a sonra Edirne'ye sonra Hicaz'a badehu görünen rüya üzerine sikke-i şerîfe destar sarılmasına mezuniyet ihsan olunduğuna işte buna dair pek çok muhabbetler olundu. Bu zât-ı âlî-kadr de hürmet-i mahsûsada bulunmaya başladı. Nihayet Mevlevîhanede bir hücreye girdik. Orada da pek çok muhabbetler meydana geldi. Bu zât-ı âlî-kadrin evvelce gitmiş orada bir mahdumu [246] olup birkaç güne kadar Konya'ya gideceğini haber verdiler. Onunla çelebi efendimiz hazretlerinin hâk-i pây-i mürşidânelerine yüz sürmeyi niyaz ettim. Kim olduğuma dair bir pusula istediler, verdim. Sonra fakir de o cana dedim ki "Peder efendi hazretleriyle zât-ı âlînizin ism-i şerîfini de yazıp ihsan edin." Onlar da yazdılar. İşte "Cem'iyyet-i rüsûmiyye azasından Ahmed Ziya Bey ve mahdumu Mehmed Ramiz" olduğunu işareten buyurmuşlar. Hücrede esnâ-yı muhabbette canın birisi Hazret-i Pîr efendimizi yâd ederken ihtiyarsız bir sayha zuhur etti. Cümlesi yüzüme bakakaldılar. Artık bu sayha macerasını da arz ettim. Badehu semahaneye gidip namazdan sonra faziletlû reşadetlû Şeyh Celâleddin Efendi hazretleri kürsüye çıkıp Mesnevî-i şerîf ahiri olan şu ebyât-ı şerîfeden kıraate bed' buyurdular. Lâkin dersin evvelini muhtasarca beyan edeyim:

Zamân-ı evâilde bir şahıs var imiş. O şahıs, vefatından evvel kadı efendiye vasiyet etti ki "Benim üç oğlum vardır, imtihan edesin, her hangisi ziyade kâhil ise ona mal ve emlâkimi veresin" dedi. Kadı efendi de onları birer birer huzuruna davet edip imtihan eder idi. İşte bahis de bu idi. Lâkin buradaki kâhil, dünya tembelleri olmayıp vâsıl-ı hak olan ârif-billâhtır. Mesnevî-i şerîf'e müracaatla hakîkat-i hâle vakıf olmak lâzımdır:

Mesnevî-i şerîf [Rusûhî, c. 6, s. 552-554:

Guft dânem merd-râ der-hîn zi- pûz
Ver negûyed dânemeş ân der-se rûz (6: 4900)

"O üç piserden birisi, kadı efendiye dedi: "Ben bir merdi derhâl yüzünden bilirim." "Pûz", ağız çevresine derler. Bunda ağız ve nutuk murat olur. "Ve eğer söylenmezse ben onu üç günde bilirim." Yani benim bir şahsı bilmekte kâhillik ve teennî kılmaklığım şol mertebededir ki bir merd söylese, derhâl onu nutkundan ve dehânından bilirim ki o merd sadık mıdır veyahut kâzib midir veyahut cahil midir veya âlim midir veya gafil midir. Ve tekellüm eylemezse üç güne dek tehir ve teenni eylerim ve onun ef'âlini ve evzâ'ını ve oturmasını ve durmasını ve harekât ve sekenâtını imtihan kılarım. Beher hâl o üç günde onun hareket-i zâhiresinden bâtınına muttali olurum, ne gûne kimse idiğini bilirim dedi.

V'ân diger guft er bigûyed dânemeş
V'er negûyed der-suhan pîçânemeş (6: 4901)

"Ve o üç piserden birisi dahi dedi: "Eğer bir kimse söylerse ben bilirim ne gûne kimsedir ki kelâmından olur malûm kişinin kendi miktarı, [247] beher hâl onun güftârı onun miktarını bildirir" dedi "Ve eğer söylemezse onu sözü dolaştırırım, yani kelâma çekerim, beher hâl bir söz söyledikte o sözden onun sırrına ve zamirine vakıf olurum" dedi.

Guft eger în mekr bişnîde buved
Leb bibended der-hamûş der-reved (6: 4902)

"Kadı, böyle diyen pisere eyitti: "O kimse eğer bu mekri mukaddem işitmiş ola, lebini bağlar hamûşluğa gider." Yani bazı kimse olur ki nutkundan ve kelâmından kendinin sırr-ı derûnu zuhura geleceğin bilir ve bu mekr ü hileyi o mukaddem işitip pes samt u sükûtla amel kılar ve kendiyi vâlih ü hayran bir kimse gösterir.

İn çunân ki guft mâder beççe-râ
Ger hayâlî âyedet der-şeb tu-râ (6: 4903)

Yâ be-gûristân cây-i sehm-gîn
Tu hayâlî zişt bînî der-kemîn (6: 4904)

Dil kavî dâr u bikun hamle ber-û
Û bigerdâned zi- tu der-hâl rû (6: 4905)

Zân ki bî-tersî be-sûyeş her ki reft
Ân hayâlî dîv-veş bigrîht teft (6: 4906)

"Meselâ ancılayın ki bir mâder kendi tıflına ve ferzendine dedi: "Ey piser, eğer gecede sana bir hayal gele ya sehmnâk ve havfnâk olan makberelik içeri sen bir zişt hayal göresin, pusuda zinhar o kemînde gördüğün habis ve kabih olan hayalden korkma, belki gönlünü kavi tut ve onun üzerine hamle eyle. O pusuda olan hayaldır, derhâl senden yüz döndürür ve firar kılar, zira bî-havf ve bî-ters, o hayal canibine dilîrâne her kim gittiyse, o dîv-veş olan hayal fevrî kaçtı ve dev hayali kavî-dil olan ve hamle kılan kimseden firar eyler. Ammâ vehhâm ve tersende-dil olan kimsenin üzerine hücum eyler" dedi.

Guft gûdek ân hayâl-i dîv-veş
Ger bedû în gufte bâşed mâdereş (6: 4907)

Hamle ârem ufted ân der-gerdenem
Z-emr-i mâder pes men ân ki çun kunem (6: 4908)

Tû hemî âmûziyem ki çist îst
Ân hayâl-i zişt-râ hem mâderîst (6: 4909)

"Oğlancık, mâderine eyitti: "Ey mâder, o dev gibi olan hayal eğer o hayale dahi onun anası bu sözü demiş ola, yani sen bana kavî-dil ol ve hamle kıl dediğin gibi o hayale dahi onun anası kavî-dil ol ve hamle kıl diye talim kılmış ola, ben

ona bu takdirce hamle getirem, o benim boynuma düşer. Mâderinin emrinden pes ben ondan sonra ne eyleyim? Sen dahi bana bu takdirce bir kâr öğret ki o anasının emrinden ötürü benim boynuma düştükte ben dahi o sıfatla onu boynumdan def' [248] eylemeye kadir olam. Ey mâder, sen bana hemîşe öğretirsin ki cüst ü kavî-dil yerinde dur ve havf etme. O dîv-veş olan zişt hayalin hem bir mâderi vardır ve onun dahi mâderi bu mekri ona talim ve telkin eyler!"

Dîv u merdum-râ mulakkin ân yekîst
Gâlib ez-vey kerded er hasm endekîst (6: 4910)

Tâ kudâmîn sûy bâşed ân yavâş
Lillâhi lillâhi rev tu hem zân sûy bâş (6: 4911)

"Deve ve merdüme muallim ve mulakkin filhakika o birdir, galip ondan olur eğer hasım endek ise de." Yani dev kısmına ve dev ehli olan kimselere ve dahi merdüm kısmına ve merdümiyete ehil olan kimselere hakikatte muallim ve mulakkin Hudây ta'âlâ hazretleridir. Eğer hasım kalîl ise de, âher canibine o Huda'nın izniyle ve iradet ü kudretiyle galip olur ve fırsat bulur. Ve illâ hasmın az olmasıyla ve çok olmasıyla galebe müyesser olmaz. Kemâ kâle ta'âlâ: "Kem min fi'etin kalîletin galebet fi'eten kesîreten bi-iznillâhi."[266] İzn-i ilâhî olıcak, çok, kalîl ve zayıf kimseler, kavî ve kesîr olan cemaate galebe ederler, tâ kim o Halîm hangi canipte ola, Allah hakkı için, Allah hakkı için yürü hem sen o canipten ol. "Yavâş", halîm manasınadır ve ondan murat Hak ta'âlâdır, yani Hak ta'âlâ iki taraftan her hangi tarafta olursa ve o canibe muavenet ve nusret kılarsa, sen hem Hak ta'âlânın nusret kıldığı kavim canibinden ol. Ve illâ sonra mağbûn ve mahzûl olursun ve âciz ve bî-dermân kalırsın.

Guft eger zân mekr nâyed der-kelâm
Hîle-râ dâniste bâşed ân humâm (6: 4912)

Sırr-ı û-râ çun şinâsî râst gû
Guft men hâmiş nişînem pîş-i û (6: 4913)

Sabr-râ sullem kunem sûy-ı durc
Tâ berâyem ber-ser-i bâm-ı furc (6: 4914)

Kadı, "Ben hâmûş olan ve sükût edip esrarını ihfa kılan kimseyi mekrle söze çekerim" diyen pisere eyitti: "Ey ferzend, eğer o sâkit olan kimse o mekrden kelâma gelmeye, o ulu dahi hileyi bilmiş ola ve kelâmından kendinin esrarı zuhura geleceğini duymuş ola, pes ketm-i esrâr için nutka gelmeye ve tekellüm kılmaya, sen onun sırrını nice fehm eylersin? Doğru söyle!" Pes böyle diyen ferzend, kadı efendiye cevap verip dedi: "Ben o hâmûş olan ve sükût kılan kimsenin önünde hoş olup oturam ve sabrı dürceler canibine vesile ve merdiven eylerim, ta kim sabır ve sükûn vasıtasıyla fürc bâmının üzerine gelirim. Ve beher hâl sabır ve tahammül berekâtıyla maksuda vasıl olurum. [249] Zira sabır miftâhü'l-ferec

266 "Nice az bir topluluk var ki, Allah'ın izniyle çok topluluğa galip gelmiştir." Bakara, 2/249.

olur ve teveccüh-i tâm ile bir kimse muradına yol bulur. Pes ben dahi makâm-ı hâmûşîde olan bir azizin huzuruna vasıl oldukta, onun sırrını ve muzmarını bilmekten ötürü ona âyîne-veş mukabil olup teveccüh-i tâm ile onun bâtınına müteveccih olurum ve kendimi ona mir'ât-ı mücellâ kılarım."

Ver bicûşed der-huzûreş ez-dilem
Mantıkî bîrûn ezîn şâdî vu gam (6: 4915)

Men bidânem k'û firistâd ân be-men
Ez-zamîr çun Suheyl ender Yemen (6: 4916)

"Ve eğer hâmûşun huzurunda benim gönlümden bu şâdî ve gamdan bîrûn bir mantık cûş eyleye, ben bilirim ki bana o nutk u kelâmı o hâmûş gönderdi Yemen'de Süheyl gibi olan zamirden." "Süheyl", ekser Yemen diyarında doğar ve edim-i tâyıf ve la'l ve akîk ondan renk alır. Süheyl bir kevkebin ismidir, yani o vefat eden şahsın üç evlâdından kendinin kâhilter olanı, âkılter olduğunu ispat eylemekten ötürü kadı efendiye böyle dedi ki "Kaçan ben bir kimsenin huzuruna varsam ve onu hâmûş bulsam, onun hâlini ve esrarını bilmekten ötürü onun kalb-i şerîfine ve rûh-ı latîfine müteveccih olup hâmûş otururum. Eğer o hâmûşun huzûr-ı şerîfinde benim kalbimde ve derûnumda olan bu şâdî ve gam mertebesinden bîrûn ve âlî bir nutk u kelâm cûş eyleyip zuhur eylerse bilirim ki o gam ve şâdînin verâsında olan nutk u beyan bana Yemen'de doğan Süheyl yıldızına müşâbih olan zamîr-i münîrinden o nutk u kelâmı gönderdi ki benim o mertebe nutk u beyana iktidarım yok idi.

Der-dil-i men ân suhen zân meymenest
Zân ki ez-dil cânib-i dil revzenest (6: 4917)

"Benim gönlümde o söz o meymenedendir, zira ki gönülden gönüle revzene vardır." "Meymene", sağ yana derler meymûn ve mübarek olduğu itibarla. Ve bunda meymeneden murat, o hâmûşun meymûn ve mübarek olan kalbi olur ki mukabelesinde olan kimseye nispetle onun kalbi yemîî canibine düşer ve kendinin kalbi yesâr tarafındadır. Lâkin bir kimseye mukabil olsa, mukabelesinde olan kimsenin kalbi onun meymenesine vaki olur, yani "Benim gönlümde olan o nutk-ı sâmî ve kelâm-ı âlî, o hâmûşun meymûn ve mübarek olan kalb-i şerîfindendir ki kalpten kalbe revzene ve manzara vardır." Hâmûş, Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîzin mahlas-ı şerîfleridir ki ekser gazellerini Hâmûş demekle hatmeylemiştir. Meselâ:

Beyit:

Hâmûş ki hâmûş bihter zi-asel-nûşî
Der-sûz [250] ibâret-râ bugzâr işâret-râ

deyip hatim buyururlar. Temmet tamâm bi-avni'l-Meliki'l-Mennân.]

İşte burada Mesnevî-i şerîf hitam buldu. Badehu tertip olunmuş olan kurrâ hafız efendiler tarafından müteaddit aşr-ı şerîfler kıraat olunarak müşarün-

ileyh şeyh efendi tarafından dua olunup sonra teberrüken Mesnevî-i şerîf'e tekrar bed' buyurdular. "Bişnev ez-nây" demesiyle bir sayha ettim, semahane çınladı. Gerek canlar ve gerek züvvâr tarafından kemâl-i huzûr u aşk ile bir sadâ-yı hazîn zuhur etti azizim.

İşte fakirin müddet-i medîde Edirne'den hareket olunmaması esbâb-ı ma'nevîlerinden birisi de bu idi ki İstanbul'a geldiğimin haftasında Mesnevî-i şerîf hitamıyla duasında ve tekrar bed' ü mübâşeretinde bulunmak imiş, çünkü otuz beş kırk seneden mütecaviz olmuş pederleri Şeyh Osman Efendi merhumun Mesnevî-i şerîfe bed' eylediği. Mahdumu müşarünileyh Şeyh Celâleddin Efendi hazretleri bugün hatm etti, yani bin üç yüz yirmi bir senesi Cemâziyelevvelin beşinci [30 Temmuz 1903] ve bin üç yüz on dokuz senesi Temmuzun on yedinci perşembe günüdür azizim.

Mesnevî-i şerîfin altıncı cildi ahirinde olan ve onunla Hazret-i Pîr efendimiz hatm-i Mesnevî ve kelâm-ı ma'nevî buyurmuş oldukları ebyât-ı şerîfeyi tamamıyla buraya derc ve tezkîr etmekten murat ve maksûd-ı kemterî bu idi ki bunda olan remz ü işareti ihvana arz u beyan ile onlar da hisse-mend-i muhabbet olsunlar azizim.

Birincisi fakirin Dersaadet'e tebdîl-i havâ için gelmeye zâhir ü bâtın müsaade ve ruhsat buyurulması elbette gerek zâhir ve gerek bâtın bir feyz ü tecelliyât-ı subhâniyyeye nailiyet ile nefs-i fakîrîye ve ihvân-ı dîn-i mübîne ait bir remz ü işaretle tebşîr-i ma'nevî vardır, çünkü "Cenâb-ı Hakk'ın izn ü ruhsatı olmadıkça sinek kanadını kımıldatamaz" sözü ve itikadını birinci mahalle mektebinde okutup öğrettiler ve sonraları da aklımız ile bulup tasdik ettik. İşte sene-i hâliyye nisanında ruhsat verildiği hâlde üç ay sonra Dersaadet'e gelmemizin esbâb-ı zâhirîsi, Mesnevî-i şerîf'in hitamına yakın gelip de o duada ve o huzurda bulunmak imiş. Manevîsi dahi Hazret-i Pîr efendimiz ne kelâm ve ne nutuk ile Mesnevî'lerini hatim buyurduklarını istima ile onda olan ve fakirlerine ait bulunan remz ve işâret-i ma'nevîlerini anlamak imiş. Lehu'l-hamdu ve'l-minne alâ-tâkati'z-zevk bir dereceye kadar yani karınca kadarınca dedikleri gibi anladım.: Şöyle ki o şahsın kadı efendiye vasiyeti ki üç evlâdından [251] hangisi kâhilter ise varisi olacağı kelâmı, fakirin peder-i ma'neviyyem olan Sultân-ı Ulemâ-billlâh kuddise sırruhu'l-azîzin halifesi olduğum iddiası kâhilter olmaklığım ile sübut bulacağından bundan ise bu yüzsüz aside eser yoktur. Buna sa'y ü gayretle himmet lâzımdır azizim.

İkincisi sırr-ı vahdete aşina olmak, çünkü o çocuğun anası evhâm u hayâlâttan havf etme deyip talim eylediği şey, o hayali anası da o hayale talim etmiştir, çünkü tasavvufta Cenâb-ı Hakk'a "ana" tabir olunur. Hatta risalemizde evvelce beyan olunan Erzurumî Şeyh Hüseyin Efendi kuddise sırruhu'l-azîz, Erzurum valisi Esad Paşa merhum köşkte otururken Hüseyin Efendi oradan geçerken "Buyurun" diye çağırmışlar. Onlar da "Anam razı olmuyor" diye cevap vermişler. Esad Paşa bu tabirinden muğber olmuş. Sonra tasavvuf kitaplarında yerini görmüş azizim.

İşte cümlenin anası Cenâb-ı Hak'tır, başka yoktur. Bizim Dâ'ire-i Askerî Reisi atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerinin dediği gibi "Heme ûst"tur. Lâkin lisân-ı şerî'at her birisine bir isim tayin edip onunla tesmiye ederek söylerler çağırırlar erenlerim. Bir remz ü işareti dahi bu idi ki öyle evhâm u hayâlâttan havf etmeyip ancak Cenâb-ı Hak'tan havf u haşyet ederek şeci ve bahadır olup her şey Cenâb-ı Hakk'ın yed-i kudretinde olduğunu bilip kaza ve kader-i ilâhiyyesine razı olmaktır. İşte bu evhâm u hayâlât fakirde biraz ziyadecedir. O da elde değildir; hulkî ve cibillî bir şeydir.

Üçüncüsü bu idi ki râbıta-i şerîfe devam etmektir. İşte bunda olan kusur artık pek ziyadelenmiş, bu hususta eski hâlim âdetâ kaybolmuş gibidir, çünkü evvelce dahi arz u beyan olunduğu üzere leyl ü nehâr göz açmayıp râbıta-i şerîfeye devam ile o deryâ-yı ademe dalıp gider idim. Hatta *Tercüme-i Ahvâl-i Aşçı Dede* namıyla kaleme aldığım işbu risale dahi işte bu râbıta-i şerîfe sayesindedir, çünkü Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizi daima teveccüh ve rabıtaya alıp zuhur eden feyz ü tecelliyât-ı gavs-ı a'zamîleriyle kalpte hâsıl olan neş'e-i aşk u muhabbetten söylenir idi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne el-hâletü hâzihi bu neş'e-i aşk u muhabbet daim ve baki olup yine bununla deryâ-yı ademde yüzüp lü'lü' ü mercân-ı ma'nevî getiriyorum ise de eski hâlime nispeten çok fark vardır aziz.

Dördüncüsü hâmûş ve sükût ve etmek remz ü işaretidir. [252] Cenâb-ı Hakk'a çok hamd ü senalar olsun ki bu hâmûşluk fakirin birinci sermayesidir, yani çocukluğumdan beri tabiî ve cibillî olarak hâmûş ve sükûtum. Hatta merhum Sadr-ı esbak Cevad Paşa, fakir hakkında buyururlar idi ki "Baba efendinin iki şeyde yed-i tûlâsı vardır. Biri aşk, diğeri tarîk. Bundan başka meydana at sürmez ve asla bir şey bilmez ve söylemez." Filhakika öyledir azizim.

Aşk u muhabbete dair kelâm olursa bülbül gibi şakıyıp şeyh-i murgân olan leylek gibi lek lek lek, el-hamdu ve'l-minne derim. "Hâzâ min fazli rabbî."[267]

Ve bir remz ü işareti dahi risalemize artık netice vererek kûşe-i vahdete tamamıyla çekilip hâmûş ve sükût olmak idi. Bu ise evvelce dahi arz olunduğu üzere risalemiz üç ciltten ibaret olmak üzere hitam bulacağından ve şimdi eldeki üçüncü cilt olup bunun hitamı ise tekaüden çerağ buyurulup artık külliyetle kûşe-i vahdete çekilip o vakitteki havâdis-i ma'neviyyenin izharı gayr-ı câiz olacağından binaenaleyh zamân-ı tekâüdlüğe kadar havâdis-i zâhire sebt-i cerîde-i risâle olacaktır. Ve inşâallâhu ta'âlâ bundan böyle gayet güzel tahsin ü takdir olunur havadisin zuhuru ve feleğin ikbali, hanımı, sultanı yüzümüze bakıp "A biçare gel bakalım!" diyerek iltifat edeceği eltâf-ı ilâhiyyeden mercüv ve müsterhamdır azizim.

İşte bu gibi remz ü işaretlerden pek büyük ve cümlenin arzu edip beklediği bir remz ü işaret dahi bu idi ki malûm ya şu aralık Bulgar eşkıyasının zuhuruyla devlet-i aliyyeye beyhude bir masraf ve gaile açmıştır. İnşâallâhu ta'âlâ karîben nusret ve galebe, devlet-i aliyye tarafında olacağına bir işarettir. Nitekim Yunan mesele-i mâziyesinde rûhâniyyet-i Cenâb-ı Pîr Mevlâna ile muvaffa-

267 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

kiyet ve nusret-i ilâhiyye devlet-i aliyye tarafında olduğu gibi ki bunun tafsilâtı evvelce sebkat etmiştir azizim.

Şimdi gelelim ahvâl-i perîşânımıza. Cumartesi günü ki Temmuzun on dokuzuncu [1 Ağustos 1903] günüdür, hane halkıyla cümleten Kandilli'ye gidip refikam hanımın süt kızı Nuriye Hanım'ın hanesine misafir olduk. Zevci kayıkçı Çerkes Rüstem Ağa idi. İşte orası fakirhanemiz gibi olup cümle masrafı tarafımızdan ifa olunarak on günde kemâl-i huzûr u muhabbetle orada kalınıp Temmuzun yirmi sekizinci [10 Ağustos 1903] günü İstanbul'daki hâne-i bî-minnetimize avdet ettik.

İşte Kandilli'de iken ara sıra velinimet atufetlû [253] Damad Hâlid Paşa hazretlerinin Kuruçeşme'de olan saraylarına sandal ile gidip muhabbetler olunur idi. Kemâl-i hürmet ve ri'âyet-i mahsûsaları fakiri fevkalâde mahcup ederdi. Meselâ fakiri kendilerinin makamlarına ve üst taraflarına oturtup kendisi alt tarafımda oturup "Nedir emriniz, bendenize buyurun, başımın tacısın azizim!" diyerek o derecelerde izhâr-ı muhabbet ederler idi ki âdetâ fakiri mukabelesinde ne türlü teşekkürler ve dualar edeceğimi bilemeyip şaşırtırdı. Buyurdular ki "Sizi seyr ü temaşaya götüreceğim, lâkin neresini istersiniz? Alemdağı'nı mı yoksa bentleri mi veya sair mesiregâh mahallerden hangi ciheti ihtiyar buyurur iseniz emir edeceksiniz ve orada ekl olunacak taamlardan hangi taamı arzu ederseniz ve ne ister iseniz siz emir edeceksiniz" diye. Velhâsıl bi-hasebi'z-zâhir fevkalâdenin fevkalâdesi bir riayet ve hürmet ve iltifât-ı mahsûsadır. Lâkin fakir de bi-hasebi'l-meşrep fevkalâde ve pek ziyade muztarip ve mahcup olup Haşim Baba gibi "Aman rabbim!" demeden başka çarem yok idi. Arabanın kapısını kendi eliyle açıp evvelâ fakiri bindirir, sonra kendileri biner. İşte her bir şey buna kıyastır. Kandilli'den sandal ile gelir iken saraydan görüp mahsus ağasını sarayın kendisine mahsus olan saray kapısına gönderip kayıkçıya işaret ederek oraya yanaştırıp ağası koltuğuma girip kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile götürürler. Velhâsıl görülmemiş, sabık ve emsali yok bir iltifât-ı âlü'l-âldir azizim.

Temmuzun yirmi üçüncü [5 Ağustos 1903] çarşamba günü bentlere ve Sultansuyu'na gitmeye karar verilip saadetlû Ahmed Paşa hazretleri rahatsız olduğu cihetle teşrif buyurmayıp mahdûm-ı âlîleri rifatlû Rüşdü Bey efendimiz ile şeyhzadem reşadetlû Hacı Ahmed Fevzi Efendi hazretleri ve bir de Erzurumî âşık-ı sâdık faziletlû Hoca Mustafa Efendi birlikte olarak bizden sonra ayrıca araba ile teşrif ettiler. Fakir, Damat Paşa efendimiz hazretleriyle kendisine mahsus olan arabasına râkiben bentlerden geçip Sultansuyu'na gittik. Ammâ velâkin İstanbullu olduğum hâlde işte o güne kadar ne buralara gitmiş ve ne de buraları görmüş adam olmadığımdan bu gidişte hâsıl olan kiriş nihayete dayandı, yani huzur u sürurun son derecesine vardık. Bununla beraber müşarünileyh paşa efendimiz hazretleri, İmam Ali radıyallâhu anhu efendimiz [254] hazretlerinin Arabiyyü'l-ibâre olup Türkçeye tercüme olunan münacatlarını hırz-ı cân gibi hıfz ve ezber etmiş olduklarından arabanın içinde kıraat buyurdular:

Münâcât-ı Hazret-i Ali

"Ey sâhib-i cûd, hâmidinim; ey yegâne mabut, sâcidinim. Müteâlîsin ibadından istediğini mazhar-ı ihsân-ı bî-pâyân edersin; dilediğini dûçâr-ı hırmân u hüsrân eylersin. Hâlıkım, ilticâgâhım ancak sensin. Usr hâlinde de yüsr hâlinde de sana müracaat ederim, sana yalvarırım. İlâhî, günahım eğerçi büyüktür, fakat senin affın ondan daha büyük değil midir. Eğer beni dûçâr-ı ziyân edecek veya dergâhından tard eyleyecek olsan, artık kimden ümitvar olabilirim, kim şefî'im olur. Bir zamandan beri nefsimin arzu ettiği şeyleri istihsalden hâlî kalmadım. Fakat işte şimdi merâret-i ezmâ-yı nedâmet oldum. Ya rabbi, hakîkat-i hâlimi görüyorsun, derece-i fakrimi biliyorsun, münâcât-ı nihânımı işitiyorsun. Beni senden kat'-ı recâ edenlere ilhak eyleme. Rahmetine tamaım ber-kemâldir. Gönlümden zevk-i muhabbetini eksik etme. Huzûr-ı azametinde hâdi' bir biçareyim. Beni azabından azat etmez misin. Âlem-i nâsûttan mütecerred olduğum zaman beni sözümde sabit bulundur. Bana azap etmek ister isen et. Bin yıl muazzeb olsam cehennem-nişîn bulunsam, yine senden habl-ı ümîdim munkatı' olmaz. Mâl ü benûndan fayda ümit olamayacağı günde zevk-âşinâ-yı afvın olmak isterim. Rehberim sen olursan hiçbir vakitte gümrah olmam. Sen bana yol göstermezsen ilelebet dalâletten kurtulamam. Affın erbâb-ı hasenâta mahsus olmak lâzım gelirse ashâb-ı seyyiâtin gaffârı kim olacaktır. Etikkâ-yı ümmetten olamadım, müznibim; onun içindir ki dâmen-i afvına cümleden ziyade hâşi'âne sarılırım. Tekrar ederim, günahım azimdir, lâkin senin affın elbette ondan a'zamdır. Lutf-ı şâmilini yâd eyledikçe sûziş-i kalbim teselliye tahavvül ediyor. Zünûb-ı güzeştemi derhâtır ettikçe gözlerim sirişk-efşân-ı peşîmânî oluyor. Şânına yakışan benim gibi bir mukırr-ı hatîâtı mazhar-ı gufrân eylemek değil midir. Ali'yi senin bâb-ı maâlî-meâb-ı fazlından başka bir yere müracaat edemeyecek bir tabiatte yarattın. Halka-zen-i der-i ihsânındır. Her ne [255] umarsa ancak senden umar. En büyük korkum şudur: Eğer beni sen kapından tard u izlâl edecek olursan ne yaparım. Ey avâlim-âferîd, biliyorsun, görüyorsun ki gürûh-ı gâfilûn uyuyorlar. Muhabbetinde son dereceye kadar sebat edeceğine kasem etmiş olan bende-i hâssın işte şu karanlık gecede huzûr-ı izzetinden dûr tutulamayacak kadar pâk-dilâne nidalarla dualarla meşgul bulunuyor. Herkes tama'dâr-ı tevâlindir; herkes cennet-i câvidânına girmek arzusundadır. Seyyi'ât-ı sâbıkam beni teşnî'den hâlî kalmadığı hâlde, ümidim gönlümü arzu-mend-i selâmet ediyor. Ey mürsilü'r-rüsül resûl-i Hâşimî hakkı için seni daima takdis eden ebrâr-ı ümmet hürmetine beni Muhammedî olarak haşr eyle. Şefâ'at-hâh resulüm beni ondan mahrum eyleme."

Burada da yüzsüz asi Aşçı Dede ilâve-i du'â ederek, amin, amin yâ mu'în bi-câhi seyyidi'l-kevneyni sallallâhu aleyhi ve sellem, Yâ rab be-ibâdât-ı Resûlu's-sakaleyn, yâ rab be-gazâ-kunende-i Bedr u Huneyn, isyân-ı merâ du-nîm kun der-Arasât. Nısfeş be-Hasen bahş u nısfeş be-Huseyn.

İşte aşk u muhabet kutusunun kapağını atıp artık esrâr-ı hakîkat cûş ü hurûşa gelip tarafeynden söylenen sözün ledünniyâtı cilve-nümâ-yı tecellî olmakla mestanelik, o kestanelik ve o cennet misali koruluk içinde cümlemizi mest-i lâ-ya'kıl edip kendimizden geçmek derecesinde iken hele hamd ü senalar olsun ki cemâ'at-i sâniye teşrif buyurup bizleri o deryâ-yı aşkta gark olmaktan kurtarıp sâhil-i selâmete çıkarmıştır. Badehu namazlar eda olunup o nefîs-i enfes saray taamları ve mükemmel dondurmalar ve meyveler ekl olunarak akşam üzeri yine paşa efendimiz hazretleriyle fakir beraberce avdet ve cemâ'at-i sânî dahi teşrifleri gibi avdet buyurdular azizim.

O cuma ki Temmuzun yirmi beşinci [7 Ağustos 1903] günü idi, vatanım olan Kandilli Câmi'-i şerîfi'nde cuma namazı eda olunmuştur. Ancak hatip efendi minbere çıkmazdan evvel âdet ve usûl-ı kadîme üzerine kıraat olunacak hutbe fakirleri ait olsun diye niyet olundu. İşte okunan hutbe bu idi:

> el-Hamdu lillâhillezî lâ ilâhe illâ huve'l-hayyu'l-kayyûmu... ellezî lâ yemûtu ve yeshû ve lâ yucâzînâ alâ 'aserâtinâ ve hatâyânâ ve yemhûhâ ve ya'fû...Fe-subhânellezî yusbitu mâ yeşâu ve yemhû... (ş) şehâdeten [256] hakkan, lâ rabbe illâ huve... Ve (ş) lâ şefî'a yevme'l-cezâi illâ huve... (s) i'lemû enne şehrekum hâzâ şehru cumâde'l-ûlâ lâ zâlet meşâ'irukum tasfû... fe-lâ temne'û fîhâ enfusekum an ibâdeti ellezî lâ ma'bûde illâ huve... huve'l-kerîmu ellezî lâ melce'e ve lâ melâze illâ huve... fe-unîbû ileyhi fe-innehu yakbelu't-tevbete ve ya'fû. E'ûzu (ayet) "Şehidellâhu ennehu lâ ilâhe illâ huve."

İşte bu hutbe de bir tebşîr-i ma'neviyye ve magfiret-i Yezdân'a işaret olmakla "Yemhû" ve "ya'fû" istimaında sayha olunmuştur. Badehu cuma namazına şurû' olunup zamm-ı sûre, Kureyş idi: "Fe'l-ya'budû rabbe hâze'l-beyti"[268] istimâında beyt-i ma'neviyyeden tecelli ve feyz-i subhânî cilve-nümâ olmasıyla burada da fevkalâde şiddetli bir sayha olunmuştur azizim.

İşte vatanım olan Kandilli'ye vacip olan rahm-ı sılanın ifasından naşi çoktan beri paslanmış olan kandilimi cilâlandırdım. Artık ziyâ-ı Hakk'ın nuruyla yolumu görüp tarîk-i aşk u muhabbete şitâb olunur idi. Temmuzun yirmi sekizinci [10 Ağustos 1903] pazartesi alessabah İstanbul'a avdetle Taşkasap'ta olan hanede artık bir yere gitmeyip ikamete niyet olundu. Refikam hanımın saraydaki hemşiresi Dilberyar Kalfa hazretlerinden cevap gelip bizleri bulamadıklarından gelinim Huriye Hanım'ın validesinin hanesi yakınımızda olmasıyla oraya bırakılmış cevabı alıp sepeti feth ü küşat ettik. Fakire alâ gecelik elbise ve refikam hanıma on adet mecidiye ile bir elbiselik, gelinlerim Huriye ve saraylı hanımlara başka başka birer elbiselik ve bazı saray tatlılarıyla bir ufak

---

268 "Bu Ev (Kâbe)in Rabbine kulluk etsinler." Kureyş, 106/3.

sepet şekerleme sair mekûlât göndermişler. Ve bizlerden nöbet şekeriyle Edirne'nin badem ezmesi ve devâ-yı miski talep olunmuş olmasıyla derakap Edirne'ye yazılıp sekiz kutu badem ezmesiyle devâ-yı misk celp olunarak saray-ı hümâyûna takdim olundu.

Atufetlû Ahmed Paşa hazretleri biraz rahatsız olduğundan onu ve validesini görmek üzere atufetlû Damad Hâlid Paşa hazretleri Yüksekkaldırım'da olan konaklarına teşrif edip şeyhzadem faziletlû Hacı Fevzi Efendi hazretleri ve Rüşdü Beyefendi ile sair bendegân hazır olduğumuz hâlde Havuzlu Köşk'te tehyie olunan sofra-i mahsûsada mükemmel it'âm-ı ta'âm ile ittisalindeki köşkte bir hayli müddet muhabbet olunarak merhum Derviş Paşa hazretlerinin müşarünileyh Hâlid Paşa hazretleriyle [257] Mısır vukuatında oraya teşrifleri ve İngilizlerin Mısır'a gelmesi ve paşa merhumun Mısır ümerasına nutk-ı belîglerini nakl ü hikâye buyurmuşlardır. Badehu müşarünileyh Damad Paşa hazretlerinin arabasına râkiben fakirhaneye kadar gelinmiş ve esnâ-yı râhta fakirin burada kalması hakkında taraf-ı devletlerinden olunacak himmet ü mu'âvenet-i seniyyeleri fakire tebliğ birle "Benim başımın tacısın hemen emir buyurun" nutk-ı devletleriyle fakiri çerağ buyurmuşlar ve şeref-sâdır olan emr-i devletleri üzere ferdâsı günü hâk-i pây-i devletlerine yüz sürülüp Edirne'de iken makama takdim eylediğim istidanın müsveddesini kendilerine takdim eyledim. Kâtib-i husûsî bizim ruhumuz canımız Hafız Tahsin Efendi'ye emredip diğer surette yani bazı yerlerini mahv ederek muhtasarca bir istida yazdırıp ve yollayıp cümle selâmlığında bizzat serasker paşa hazretlerine verip mukaddemce bir cüz'î sebepten dolayı biraz araları açılmış idi, serasker paşa hazretleri barışmak için geçenlerde mâbeyn-i hümâyûnda bir hayli iltifatlar etmiş ise de velinimet paşa efendimiz hazretleri yine barışmamış olmakla "işte bu efendinin işini terviç buyurup burada alıkoyarsanız mûcib-i memnûniyetimizi bâdî olur" kılıklı kendilerine ifadede bulunacaklarını fakire tebşir etmişlerdir ve sizi kendime mürşit ittihaz ile ilâ-âhiri'l-ömr birlikte olunacağını dahi ilâve-i tebşîr ile fakirlerini yedi kat yerler altına sokmuşlardır, zira ki bu yüzsüz asi günbegün isyanımı çoğalttıkça Cenâb-ı Rabb-ı izzet lutf u ihsanını müzdâd ediyor azizim.

İşte istidamız serasker paşa hazretlerine takdim olunduğu cuma ki bin üç yüz yirmi bir senesi Cemâziyelevvelinin yirmi yedinci [21 Ağustos 1903] ve bin üç yüz on dokuz senesi Ağustosun sekizinci günü idi, fe-subhânallâhi ta'âlâ o gün de bizim üvey mahdum İsmail Efendi'nin beş senelik haremi Huriye Hanım ne hikmet ise zevciyle kavga edip alessabah eşyalarını alıp validesinin hanesine gitmiş ve talâk vaki olmuş ve Cenâb-ı Hak böyle talâk verenlerden dahi razı ve hoşnut olmadığından o gün sabahtan akşama kadar yağmur yağıp hava fevkalâde mağmum ve mükedder ağlıyor idi. Gerçi zâhirî rahmet olup makbul ise de bâtınî nasıl olduğu ve netice neye müncer olacağı şimdilik meçhuldur azizim.

Muahharen olunan tetkikat ve tahkikatta [258] mumaileyhâ Huriye Hanım, kardeşi bizim İzmirli Hüseyin gibi hüsnüne mağruren giyinip kuşanıp kendisini halka arz ederek şunun bunun efkârını müşevveş etmekte, hatta kapıdan geçen satıcılar ile saatlerce pazarlık ederek muradı onlarla çan çan ede-

rek arz-ı cemâl ettiği ayne'l-yakîn müşahede olundu. Ve bazı civar komşulardan nâ-be-câ ahvali söylenip "Aman efendim, siz buradan gider iseniz olmaya ki Huriye Hanım'ı burada bırakmayıp başka mahalleye nakil ettirilmesi, böyle olmadığı hâlde mumaileyhâ hakkında mahallece mazbata yaptırılacağı... maatteessüf işitildi azizim. Ancak zevci İsmail Efendi'nin mumaileyhâya muhabbeti derece-i nihâyede olmasıyla o akşam mumaileyhânın yanına gidip ta sabahlara kadar yalvararak barışmış ve nasıl etmiş ise güya taht-ı nikâhında imiş gibi sözler meydana konularak alessabah eşyasıyla beraber hanemize avdet etmiş ve bu hâl-i esef-encâm fakirlerine fevkalâde tesir ederek ve zaten Dersaadet'e geldiğim zamandan beri mumaileyhânın bazı uygunsuz hâllerini görüp muztarip olmuş idim. Artık kambur üzerine kambur gelip ıztırâb-ı ma'nevî ziyadeleşti ve mumaileyhânın gerek refikam hanıma gerek fakire olan mu'âmele-i nâ-sezâsı ve bâridesinden ve zevci İsmail Efendi'yi dahi kendi kölesi ve cariyesi gibi tekdir ve tazir ile asla saymamak ve hanenin işlerini ve taam tabhını ona gördürülmesi gönül âlemine fevkalhade tesir etmiş. İşte bunlardan daha kâle alınmaz birtakım kelâm-ı nâ-sezâsından gönülde bir durr-ı ma'nevî hâsıl olmuştur, yanî Eyyûb aleyhisselâmın vücuduna musallat olan kurtlar gibi gönlümde efkâr kurtları çoğaldı azizim.

Binaenaleyh işi ve gücü terk edip bu durr-ı ma'neviyyenin izalesi çaresini aramakta iken üç yüz on dokuz senesi Ağustosunun yirmi dokuzuncu [11 Eylül 1903] cuma günü idi ki Kocamustafapaşa'da medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan Hazret-i Yusuf Sümbül Sinan kuddise sırruhu'l-azîzin huzûr-ı sa'âdetlerine gidip hâk-i pây-i kudsiyyelerinden şu durr-ı ma'neviyyenin def' ü izalesini istirham etmek remz ü işaret gönül âlemine atıldı. Hemen derakap tedârikât-ı lâzime ifasıyla mâşiyen ale'l-kademeyn kemâl-i aşk u muhabbetle huzûr-ı Hazret-i Sümbül Sinan'a dahil olundu. Türbe-i şerîfe mukarin olmayıp şöyle karşısında olan kabristanın duvarına yaslanıp bir huzûr-ı tâm ile yarım saat [259] kadar rabıta ve teveccühte durdum, yani türbe-i şerîfe gitmeyip kemâl-i edeb ü huzûr ile karşısında durdum. Badehu câmi'-i şerîfe girdim. Müezzin mahfilinde Kur'ân kıraat olunur idi. Oraya müteveccihen ve merkad-i Hazret-i Sümbül'e rabıtaten istima ettim. Badehu şu âyet-i celîleye iş gelip dayandı ki işte matlûp olan da o âyet-i celîle idi. Hafız Efendi kıraat buyurdu: "Ennî messeniye'd-durru ve ente erhamu'r-râhimîne."[269] Nasıl "messeniye'd-durru"[270] can kulağına geldiyse bir sayha ettim ki câmi'-i şerîfin kubbesi çınladı. İhvân-ı bâ-sefânın da canlarına hayat-bahş ile can kulakları çınladı azizim. İşte bundan dolayı gönül âlemine bir müjde ve tebşir geldi ki ve ahvâl-i butûn pür aşk u muhabbet ü şevk ile bir hâle geldi ki artık kalem kâğıt ile arz u beyanı muhaldir.

Badehu hatip efendi hutbe kıraat edip şu hadîs-i şerîfi rivayet etti ki: [...][271] İşte şirk lafzını istimada kezalik evvelkinden şiddetli bir sayha ettim ki haşa ya

---

269 "Bu dert bana dokundu, sen merhametlilerin en merhametlisisin!" Enbiyâ, 21/83.

270 "Bu dert bana dokundu." Enbiyâ, 21/83.

271 Aşçı Dede hutbe yerini boş bırakmış.

rabbi sana şirk etmedim niyazını arz etmek idi. Badehu mukâbele-i şerîfin nihayetine kadar hazır oldum. Ancak şeyh efendi hazretleri harem-i sa'âdetlerinden zikre gelmediler. Sebeb-i ma'neviyyesi ise Hazret-i Sümbül Sinan kuddise sırruhu'l-azîzin rûhâniyyet-i kudsiyyeleri mevcut idi. Badehu yine uzaktan ke'l-evvel türbe-i şerîfe teveccüh ve rabıta ile hâne-i fakîrîye avdet ettim.

Ferdâsı cumartesi günü mumaileyhâ Huriye Hanım ile güzel güzel konuşup muhabbetler ettim, çünkü kardeşi Hüseyin Efendi'ye benzer idi. Fakir de mumaileyhe fevkalâde muhabbetim var idi, binaenaleyh onun yerine mumaileyhâya arz-ı muhabbetler ederdim. "Sen tıpkı Hüseyin Efendi'ye benzediğin için seni çok severim" der idim. Hâlbuki bu muhabbetler feleğin izzetine dokunmuş ki bu en son muhabbetimiz oldu. Ferdâsı pazar günü mumaileyhâ Huriye Hanım yatağından kalktığı anda alessabah hiçbir kimseye iltifat etmeyerek çarşafını başına koyup teyze ve hemşiresine gitti. Teyze ve hemşiresi civarımızda Odalariçi tabir olunur bir uygunsuz mahalde ikamet ederlerdi, yani oralarda her şey mevcuttur, çalgı, oynama, mani, şarkı, gülüp koşmak. Zaten kavga da bunun için idi. Bir müddet sonra avdet etti. Beraberinde bir de bir kadın olup kendisi eve girdi, o hatun sokakta duvar dibinde çömelip oturdu. Huriye Hanım [260] doğruca sandık odasına girdi, sandığı karıştırır. Fakir de percerede oturuyor idim. Bu hâli görüp dedim ki "Huriye Hanım, bu hatun seni mi bekliyor?" Pencereye gelip o nasıl hatun diye baktı. "O hatun beni beklemiyor" deyip tekrar evden çıkıp gitti. Bir cüz'î müddet sonra tekrar gelip refikam ve fakirin üzerine kemâl-i şiddet ü gazabla hücum edip "O karı pezevenk karı olursa, ben de orospu olmak lâzım gelir! İspat edin benim orospuluğumu!" diyerek bir feryat ve figan ile üzerimize hücum etti. Refikam dahi ona mukabele ederek bir kavga ve bir sille tokat meydana geldi. Fakir de Huriye'nin ellerini tutup refikamı darptan men' ettim. Artık avazı çıktığı kadar feryat ve figan ederek ağzına gelen küfür ve hezeyanı söyleyerek güç hâl ile evin kapısından taşra ittim ve kapıyı sürmeleyip hemen elbiselerimizi bohçalayıp ve bir araba getirip Kandilli'ye can attık. Lâkin arabaya biner iken eylediği rezalet, söylediği küfür ve hezeyanın hadd ü hesabı yok ve kaleme gelmez. Bir daha yüzüne bakmaya yüz ve suret bırakmadı azizim. Huriye'nin ve hatta cennette olan hurilerin bir daha yüzüne bakmaktan ve beraber olmaktan ikrah ettim, yani hüsnâ ve müstesna olanların yüzünden şimdiye kadar zâhir ü bâtın görmüş olduğum eza ve cefa ve zarar ve ziyandan için artık bu bâb-ı durr-ı ma'nevîyi seddedip bundan göz yummaya azm, cezm, kasd ettim demektir azizim.

Kandilli'deki üvey mahdumum Arif Bey'in hanesine geldik. İşte asıl rûh-ı mâdde de budur ki evvelce arz u beyan olunduğu üzere mumaileyhin haremi Rusçuk muhacirlerinden Fahriye Hanım'ı asla bir şeyde medhali olmadığı hâlde bizim mahut Saraylı Hanım'ın iğvasıyla Fahriye Hanım'ı bi-gayr-i hakkın tekdir ve tazip ettiğimiz için sehv-i secde olarak şimdi felek onun hanesine muhtaç etti. Lehu'l-hamdu ve'l-minne bu sehiv secdemizden dolayı da ve mahza Hazret-i Sümbül kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyeleri berekâtıyla

durr-ı ma'neviyyemiz dahi zail oldu. Hatta buna delil budur ki pazar günü Kandilli'ye geldik, pazartesi gecesi âlem-i ma'nâda bir halka-i zikirde bulundum. Hazret-i Sümbül efendimiz halkanın ortasında başlarında kendilerine mahsus olan taç ile deverân ettiklerini müşahede ettim. "Hâzâ min fazli rabbî."[272] Yani [261] bize olan arz-ı niyâz u istirhâmınız kabûl-i dergâh-ı ilâhî olup afv u merhamet-i lâ-yezâlî zuhur etti demek manasını müjde ve tebşir idi azizim.

Salı günü alessabah atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerinin Küçüksu'da olan köşklerine gittim. Hayli zamandır ki hâk-i pâylarına yüz sürmemiş idim. Güzel muhabbetler olundu. Bu durr-ı ma'neviyyemi tamamıyla nakl ü hikâye etim. Pek çok taaccüp ettiler ve "İnşâallâhu ta'âlâ sâye-i Hazret-i Sümbül Sinan'da bir daha böyle bir durr-ı ma'nevî zatınızı mess etmez" buyurdular. Ve buna dair bazı kalp ahvaline ve fikrin muhafazasına nutuklar irat buyurdular. Badehu taam olunup birlikte arabaya râkip olur iken gördüm ki ellerinde bir ufak risale vardır. Buyurdular ki "Bu risaleden zatınıza vermedik değil mi?" deyip ihsan ettiler. Nazar ettim ki kendi telifatlarından olarak *Hikmet-i tefekkür Mecâl-i fikr* namıyla bir risaledir. Teşekkürler ettim. Badehu Kandilli'ye gelip müşarünileyh hazretleri vapura, fakir de hâne-i fakîrîye gittim.

O gün akşama kadar o risaleyi hatmettim. Fe-subhânallâhi ta'âlâ bu da mahza Hazret-i Muhtar'ın bir kerâmâtıdır ki işte mezkûr risale, fakirin müptelâ olduğum durr-ı ma'neviyyenin nereden ve ne taraftan zuhur ettiğini beyan ederek bu kapının mesdûd olması için ne yapılmak lâzım geleceğini ayan eder. Artık hamd ü senaların hadd ü hesabı yoktur. İşte o gece dahi Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerini gördüm. Şöyle ki bir mahalde duruyorum. Hazret-i Fehmi efendimiz teşrif edeceklermiş. Fakat bir adam fakirden sual ediyor ki "Ben hazret-i şeyhi bilmiyorum, siz bana gösterin" diye. O hâlde birkaç Nakşî dervişleri bir kapıdan içeri girdiler. Güyâ hazret-i şeyh-i a'zam efendimiz bir yoldan geliyorlarmış, geldiler. Elbise-i kudsiyye-i aliyyeleriyle gördüm. Ancak üzerlerinde olan hırkası tekmil Nakşîlere mahsus taç gibi ibrişim ile işlenmiş Buharî hırkası idi. O kapıdan içeri girer iken o sual eden adama "İşte gördün mü?" deyip gösterdim. Ve o anda vücûd-ı fakîrîde dahi bir titreme hâsıl oldu. Bu da Hazret-i Muhtar'ın fakirlerine olan dua ve teveccühleri sayesidir ki Edirne'de iken İstanbul'a gelmeden evvelce Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimizi diğer surette yani bedevi bir a'râbî şekl ü şemâilinde görüp pek çok müteessif ve mükedder olmuş idim, yani bu durr-ı ma'neviyyenin kaza ve kader-i [262] ilâhî olarak bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerini mess edip sonra sâye-i erenlerde necat ve felâh bulacağıma bir remz ü işaret imiş diye bunu da Hazret-i Muhtar'a arz etmiş idim. Binaenaleyh onlar da merhamet buyurup dua ve niyazda bulunmuşlardır azizim, hû.

Gelelim serasker paşa hazretlerine takdim olunan istida semeresiz kaldı. O da bizim Hazret-i Muhtar'ın buyurduğu gibi bu iş bunların elinden

272 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

çıkmayacaktır, ancak bizzat şevket-meâb efendimize arz ile irâde-i seniyyesinin şeref-sudûruna mütevakkıf olduğu dermeyân olunmuş ve müddet-i me'zûniyet dahi hitam bulmuş azizim. Binaenaleyh bu husus hakkında velinimetim paşalar hazerâtıyla ve Şeyh-i Ekrem faziletlû Hacı Fevzi Efendi hazretleriyle pek çok şeyler müzakere ve mütalâa olunarak neticesi fakirin Edirne'ye avdetim ve müşarünileyhim hazerâtının da bu işin arkasını takip ile vakt-i mî'âdında ve zamanı hülûlünde şevket-meâb efendimiz hazretlerine arz ile irâde-i seniyyenin şeref-sudûruna talik edilmesine karar verilmiştir azizim.

Ancak bu sırada görmüş olduğum bir rü'yâ-yı sâdıka da müşarünileyh Hâlid Paşa efendimiz hazretlerine arz olunmuştur. Şöyle ki ma'nâda fakir, müşarünileyh hazretlerinin saraylarında ve kendisine mahsus olan odada bulundum. Zaten o odada iki adet yaldızlı direk vardır. İşte o direklerin üzeri fevkalâde parlak fanuslar ile tenvir olunmuş yanıyor. Fakir de onların muhafazasına memur olduğumdan orada oturmuşum, bu kadar. İşte bu rüyanın zâhir ü bâtını, âfâk u enfüsü erbâb-ı dilin ve urefâ-yı kirâmın malûmudur, tefsir ü tabire hacet yoktur. Binaenaleyh müşarünileyh hazretlerine arz u niyaz ettim ki "Bu bapta asla endişe ve efkâr buyurmayasınız ve tacil dahi etmeyesiniz, inşâallâhu ta'âlâ vakt-i merhûnu ve zamân-ı mî'âdı geldiği anda o sır ve o muhabbet meydana gelir azizim" dedim.

İşte aziz, Edirne'ye avdet yaklaşmış, yani Temmuzun on ikinci [25 Temmuz 1903] gününden itibaren Eylülün on ikinci günü [25 Eylül 1903] ki Receb-i şerîfin üçüncü ilk cuma gecesi leyle-i regâib idi ki müddetimiz olan iki mâh hitam bulmuş. Ancak masârif-i râhiyye için bir maaş istenilmiş, ona muntazır olunuyor idi. Binaenaleyh o hafta içinde belki hareket olunur diye cümle kusur isyanımızla beraber o cuma günü ki leyle-i regâibin cuması idi, huzûr-ı hazret-i Eyyûbü'l-Ensârî radıyallâhu anhu efendimize yüz sürmek [263] ve cuma namazı eda ile veda niyazı arz olunmak üzere alessabah Kandilli'den vapur ile köprüye ve oradan Eyüp vapuruna binmek için Yemiş İskelesi'ne geldim. Vapur henüz gelmemiş. Bekler iken bir rahmet, bir yağmur ki âdetâ kovalar ile gökten su döküyorlar; şemsiye, kameriye fayda etmiyor. Evet öyledir, çünkü bu asiyi huzûr-ı Hazret-i Eyyub'a çıkarmak ve cuma namazını gusül abdesti ile eda etmek üzere felek gasl ediyor. Onun için böyle kovalar ile deryâ-yı gufrândan rahmet suyunun inzali lâbüd ve lâzımdır. Buna da fevkalâde hamd ü senalar ile yıkanarak vapura bindim. Eyüp iskelesine çıktım. Biraz rahmet yavaşladı. Oradan türbe-i şerîfe girdim. Kemâ-fi's-sâbık içeriye dahil olmayıp kadem-i sa'âdet hacer-i mübâreki ziyaret, yüz ve göz sürüp o huzurdan niyâz-ı vedâ' ederek câmi'-i şerîfe geldim. En geride bir maksure içinde oturdum. Yanımda bir zabit oturuyor. Allâhu a'lem ehl-i tarîk olmalı, çünkü muttasıl fakire nazırdır, güyâ âşıktır. Badehu müezzin mahfilinde kırâ'at-i Kur'ân bitip alelusul gayet güzel sedalı bir efendi na't-ı şerîf okudu. Okuduğu na't-ı şerîf: "Diye yâ rabb-ı gaffârım senin kapın durur iken ya ben kime yalvaram" bu idi. İşte bunun istimaında bir sayha ettim ki cemâ'at-i müslimînin aşk u şevkile ah u enin etmesi sedasından camiin kubbesinde bir hazin inilti peyda oldu. Bu anda o yanımda oturan zabit, tari olan

aşk u muhabbetten kendiyi zapt edemeyerek hüngür hüngür, hıçkıra hıçkıra ağladı. Fakir de fevkalâde tesir etti. Fe-subhânallâhi ta'âlâ Hazret-i Mevlânâ kuddise sırruhu'l-aziz efendimizin Mesnevî-i şerîfleri cild-i sânîsinin otuz sekizinci sayfasında hikâye buyurdukları helvâ-furûş hikâyesi gibi fakire müddet-i medîdeden beri ârız olan cezbe ve sayhanın def' ü izalesi o zabitin ağlamasına mütevakkıf imiş ki ondan sonra fakirden o cezbe ve sayha gitti. Lehu'l-hamdu ve'l-minne azizim.

Helvâ-furûş Hikâyesi

Şeyh Ahmed-i Hadreveyh kuddise sırruhu'l-azîzin şuna buna pek çok borcu var idi. İrtihâl-i dâr-ı bekâsı yakın oldukta alacak sahipleri cümleten gelip etrafına oturdular. Hazret-i şeyhin bir akçe mevcudu olmadığından artık vâmdârlar kat'-ı ümîd ile ağzına gelen hezeyanı söylediler. [264] Hazret-i şeyh hiç onların kelâmlarını istima etmeyip rabbısıyla meşgul idi. O esnada helvacı bir çocuk sokakta helvasını medh ederek satar iken sedası hazret-i şeyhin kulağına gelip hâdimine başıyla işaret etti ki "Git, o helvanın cümlesini satın al." Gitti ve cümle helvayı yarım dinara satın alıp helvacı ile beraber şeyhin huzuruna getirdi. Hazret-i şeyh, garîmlerine işaret eyledi ki "Bu helvayı teberrüken hoş yiyiniz." Onlar da yediler. Helvacının tablası boşaldı. Çocuk helvanın akçesini istedi. Şeyh buyurdu ki "Akçeyi nereden getireyim, param bu kadar." Çünkü çocuk, şeyhten bu sözü işitti, tablayı yere vurup ağlayarak ah u efgâna başladı. Çocuk ikindi vaktine kadar ağlayıp feryat ettiği gibi garîmler de kemâ-fi's-sâbık hezeyana başladılar. Hazret-i şeyh gözünü yumdu, asla onlara nazar ve iltifat etmedi. Vaktaki vakt-i asr oldu, nâgâh taşradan bir hâdim geldi. Elinde bir tabak vardır, o tabağı şeyhin önüne koydu ve "Filân zat selâm edip gönderdi" dedi. Tabağın pûşîdesini açtılar, gördüler ki dört yüz dinar tabağın köşesinde, yarım dinar da kâğıt içinde başkaca konulmuş idi. Zaten şeyhin borcu dört yüz dinar idi. Onları alacak sahiplerine teslim etti. Yarım dinar da helvacının helva bahası idi, onu da çocuğa verdiler. Hazret-i şeyhin işbu kerâmât-ı aliyyesini görüp artık vâmdârlarda olan ah u efgânın hadd ü hesabı yoktur. Hazret-i şeyhe pek çok tazarru ve niyazda bulundular. Hazret-i şeyh buyurdu ki "Cenâb-ı Hak bana ilham tarikiyle buyurdu ki: 'O dinarın gelmesi helvâ-furûş çocuğun ağlamasına mevkuf idi, ta ki helva satıcı çocuk ağlamaya rahmetim deryası cuşa gelmez idi.'

İşte azizim, bunun gibi fakire müddet-i medîdeden beri arız olan cezbe ve sayhanın def' ü izalesi o zabitin ağlamasına mevkuf imiş ki ondan sonra fakirden o cezbe ve sayha gitti. Lehu'l-hamdu ve'l-minne azizim.

Ve ferdâsı cumartesi günü saadetlû Muhasebeci velinimet Tahsin Efendi hazretleri tarafından temmuz maaşım bizim Âsım Efendi oğlumuza ita olunarak onlar marifetiyle inayet ü ihsan buyurulmuş olduğundan kendilerine pek çok hamd ü senalar ederek artık o haftanın perşembe gününde bi-iznillâhi ta'âlâ Edirne'ye hareke kararlaştırılmış, yani Receb-i şerîfin dokuzuncu [1 Ekim 1903] ve bin üç yüz on dokuz senesi Eylülün [265] on sekizinci perşembe günün akşamı

yani cuma gecesi refikam ile üvey oğlum Arif Bey ve halîlesi Fahriye Hanım beraberce oldukları hâlde Edirne'ye hareket olunacağı müşarünileyh Hâlid Paşa hazretlerine arz olunmuş idi.

İşte yevm-i mezkûrda hâk-i pây-i cenâb-ı âsafîlerine yüz sürdüm. Lâkin velâkin harem-i hümâyûndan teşrif buyurdular, be-hakk-ı Hudâ fevkalâde mahzun ve mükedder, yani o şahane gözleri ağlamaya hazır olup ağla kumandası işaretine muntazırdır. Artık bu hâl ile müddet-i medîde huzûr-ı devletlerinde duramayacağımdan bazı levazımat mübayaa olunacak gibi bahaneler serd ü beyanıyla müsaade ve ruhsat-ı devletleri istirham olunup işte lisanları tekellüme muktedir olamayarak ağlarcasına güç hâl ile nîm ağız "Peki siz bilirsiniz" buyurdular. Fakir de huzûr-ı devletlerinden meyyit-i gayr-ı müteharrik gibi çıktım. Tekrar arkamdan gelerek mesçe kundurasız bahçenin kumları üzerine yürüyerek teşrifini görünce ihtiyarsız ağlayarak "Aman velinimetim etme, fakire yazıktır!" diyerek geriye iade ettim. Ve sarayın cümle kapısından içeriye ve kıbleye müteveccihen hayli teveccühte durarak dilim döndüğü kadar dualar ettim.

Ey azizim, bunlar kimlerdir bilir misin? Bunlar âl-i abâ evlâtlarından dîn-i mübîn aşk u muhabbet yolunda can verenlerdendir, hatta peder-i vâlâ-şânları Derviş Paşa merhum kuddise sırruhu'l-azîz bu muhabbetle teslîm-i rûh etmiştir. Binaenaleyh Hazret-i Derviş abasına evlâd-ı mükerremleri ve mazhar-ı sırrı olan atufetlû Ahmed ve Hâlid paşalar hazerâtına giydirip bu âlem-i fenâdan âlem-i bekâya ve cennet-i a'lâya göçüp gitmiştir. İkisinde olan aba, Derviş abasıdır, ancak ihtilâf abada değildir, abanın rengindedir, yani birisi siyah atlas, diğeri laciverdî atlastandır. İşte renkperest olanlar renge aldanıp bu aba başka ve o aba başkadır derler. Hâlbuki o bir abadır ki âl-i abâdan mirastır, çünkü müttaki olanlar hakkında Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri "Âlu Muhammedin kullun takiyyun"[273] buyurmuştur, yani müttaki olanların küllisi âl-i evlâd-ı Muhammed'dir. Ve zaten o meydân-ı aşk u muhabbette kalb-i selîm isterler. Ve bu kalb-i âlî de kimde vardır kimde yoktur bilinemez bir sırr-ı ma'nevîdir, ancak zâhirde zuhur eden bazı âsârlarıyla bilinebilir mevlâna, çünkü Hazret-i Derviş sahîhan Sultân-ı [266] Ulemâ-billâh efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyeleri imdadıyla âlem-i dünyâdan âlem-i ukbâya muhabbet-i âl-i abâ ile gitmiş olduğu gibi el-yevm berhayat olan tavvelallâhu umrehâ halîlesi olan iffetlû ismetlû hanımefendi hazretleri ise müşarünileyhten on kat ziyade âl-i abâ muhabbetiyle yaşamaktadır. Yaşasın binler, yaşasın evlâd ü ahfâdıyla. Amin.

İşte müşarünileyhim hazerâtını bilenler bilir, görenler görür, zamir ve sırlarına vakıf olan ehl-i dil ve insaf söyler ki hakkâ mazhar-ı hadîs ve kalb-i selîm sahibi olan bu zevât-ı kirâm hazerâtıdır. Ancak halktan kendilerini gizlemek için melâmiyyûn-sıfât, zâhirde diğer gûne renk ve hâlâtta bulunurlar azizim.

---

273 "Muhammed'in ailesinin bütünü Allah'tan korkar." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 18-19, no: 16.

İşte beşincisi mâşâallâhu kâne aşkına, muhabbetine, ilmine, zevk ve irfanına Hazret-i Rüşdü Beyefendi oğlumuzdur. Cenâb-ı Hak cümlesinin aşk u muhabbetini anbean müzdâd buyursun, amin.

İşte bu beş zât-ı mekârim-simât şu içinde bulunduğumuz asır ve zamanın evlâd-ı âl-i abâsından olduklarında asla şüphe yoktur. Yine tekrar ederim, onlara olan muhabbetimi izhar için Cenâb-ı Hak'tan niyaz ederim ki sevgili Habîb-i Ekrem hürmetine aşk u muhabbet ve zevk ü irfanlarını hanedanlarıyla beraber saatbesaat müzdâd buyursun, âmîn yâ mu'în.

Dualar ve niyazlar kabulü için diyelim:

Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber; lâ ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamdu. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

BU FASIL EDİRNE'YE AVDETİMLE ORADAKİ AHVALİM BEYANINDADIR

Hamden summe şukren lillâhi rabbi'l-âlemîne. Ve's-salâtu ve's-selâmu alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve ashâbihi ecma'în.

Evet Cenâb-ı Hakk'a her dem ve an hamd ü senalar; ve resûl-i kibriyâsına her saat salât u selâmlar etmeli ki Eyyûb-veş müptelâ olduğum belâlardan sâhil-i selâmete vasıl ve Dârülmeymene'ye dahil olduğumuz için. Filhakika nazar-ı hakîkat-bîn ile nazar olunursa bu yerlerin ve bu mahallerin asla ve kat'â bir fenalığı yoktur. Fenalık ve taaffün insanlardadır ve zaten "Şerefu'l-mekâni bi'l-mekîni"[274] buyurulmuştur. Kuşun, dişisine söylediği gibi: Biçare hayvan, dişisi ile beraber hangi yuvada on beş gün oturur ise orada bir fena koku, [267] taaffün hâsıl olup dişisine der imiş ki "Arkadaş, yine burası da koktu, başka bir yere gidelim." Bir gün yine böyle demiş, sonra dişisi ona cevap olarak demiş ki "A koca, ben kendimi bildim bileli, böyle senin ile beraber gezdim gezeli her nerede olsak on beş günden ziyade oturamayız, orası kokar. Hâlbuki bu iş muhakkaktır ki yerlerin, mahallerin bu bapta bir medhali yoktur; ancak koku bizdedir; nereye gitsek on beş gün deyince orasını kokuturuz. Gel baş başa verelim de bizde olan bu kokuyu def' ü izale etmenin bir çaresine bakalım" demiştir.

Pek doğru ve sahihtir ki bu yerlerin, bu mahallerin asla bir fena koku ve taaffünü yoktur. Gerek iyi ve gerek fena, koku insanlardadır. Bunun gibi bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin de o kirli paçavrası beraberinde oldukça her nerede olsa orası kokar, taaffün eder. Paçavra dediğim, aşçılara mahsus olan paçavra mı? Yok, paçavra tabir ettiğim aşçılık münasebetiyle; yoksa paçavranın taaffününden ne hâsıl olur azizim! Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı azîmü'ş-şânında buyurduğu "metâ'" lafz-ı şerîfidir ki İsmail Hakkı kuddise sırruhu'l-azîzin *Rûhu'l-beyân* tefsîr-i nefîsinde "metâ'" kelâmını "hatunların hayız bezidir" diye tefsir buyurmuştur. İşte dünya demek bu bez demektir. Artık aklı ve fikri olan adam hiç böyle hayız bezine muhabbet edip sever mi? Ve bunun taaffünü bilir misin? Hiç kokladın mı? Yok, hele hele iyi düşün, Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin buyurdukları gibi keşf ü kerâmâttan dem vuruyorsun; ammâ velâkin hâlâ hayız bezi gibi, hanımın iki bacağı arasından ayrılmıyorsun azizim. Buraları uzundur, bu kapıyı açarsak iş uzar, sadet değişir.

Biz gelelim bahsimize. İstanbul'dan hareket etmezden evvelce şubemizden bizim Âsım Efendi oğlumuza yazmış idik ki "Kalabalık geliyoruz, kimseye misafir olamayacağımdan doğruca hanemize inmek için bize bir münasip hane istikra

---

274 "Mekânın saygınlığı orada oturana bağlıdır."

olunup tarafımıza bildirilmesi ve hanenin miftahı alınarak istikbal olunması." Mübarek zât-ı şerîf niyazımız gibi icra etmiş; ancak hangi haneyi icar ettiğini ve nerede olduğunu yazmadığı gibi karşı istikbale dahi gelmemiş olduğundan artık tabiî doğruca mumaileyhin hanesine gidilmek lâzım [268] geldi. Zaten validesi hanım dahi evvelce refikama mektup yazıp davet etmiş idi. Binaenaleyh cuma günü alessabah Edirne İstasyonu'na bi's-sıhhat ve'l-âfiyet çıkıp oradan bir arabaya râkiben "Küçükpazar'da Arnavut Bayırı'nda Âsım Efendi'nin hanesine arabacı çek bizi, götür!" dedik. Gidiyoruz, Sultan Selim Câmi'-i şerîfi önünden geçip mekteb-i idâdiye karşısına gelir gelmez, bir de onu gördüm ki mumaileyh Âsım Efendi oğlumuz arabanın önüne haramîler gibi çıkıp "Arabacı çevir arabayı buraya!" diyerek sabık Matbaa Memuru Dağıstanî Yüzbaşı bizim Hacı Mehmed Efendi merhumun köşe başında olan hanesi önünden çevirip o büyük caddeden sokağın içerisine soktu ve hemen orada bir hanenin önünde arabayı durdurup buyurun dedi. Arabadan aşağıya indim. Bir de onu gördüm ki bizim can biraderim, fevkalâde seviştiğim ve Risale'de evvelce zikri sebkat eden mumaileyh Hacı Mehmed Efendi merhumun köşe başında olan hanesine muttasıl kayınvalidesi hanımın hanesi olup şehriye yedi adet mecidiyeye istikra olunmuştur. İşte buna fevkalâde memnun ve mesrur oldum. Kalp âleminden buyuruldu ki "Dur, acele etme, daha fevkalhad memnun olacağın şeyler pek çoktur." Bir de içeriye girdim ki maşallâh, bârekallâh efendi-i mûmâileyhin validesiyle refikamın taallukatından olan bizim Şems hanımların marifetiyle İstanbul'a gider iken bizim mekteb-i idâdiye Tabip Binbaşısı Hacı Abdullah Efendi'nin hanesine bırakmış olduğum sandık sepet cümle eşyalarımız oraya nakil olunarak odalar mükemmel döşenmiş, dayanmış; sandık sepet yerlerine yerleşmiş ve mumaileyhima da hanede bize muntazır olarak buyurun deyince artık ne fevkalâde kaldı ve ne de fevkalhad kaldı; yani nasıl teşekkürler ve nasıl hamd ü senalar edeceğimi bilemeyip şaşırıp hayran sergerdân kaldım azizim. Yine kalp âleminden dediler ki "Ey Aşçı Dedemiz dur acele etme teşekkürlere daha, daha mabadi vardır." "Hayrola!" dedim.

Akşam oldu, üst kattaki şahane odaya İngiliz tabancası gibi kuruldum. "Tetik dur, atar!" Bir de bakayım ki ne bakarsın, aman bakma yanarsın; mektep efendileri, Mevlevî canlar gibi "semaa salâ" nidâ-yı [269] ma'neviyyesiyle takım takım sema'hâne-i aşk u muhabbet olan bahçeye nüzul ve teşrif buyurmasınlar mı? Aman deme! Dedim gitti! Sonra iş fena. Bakalım daha mabadi var imiş. İşte canlar öbek öbek hemdem, hemsohbetleriyle beraber çayırın üzerine oturup muhabbete başladılar. Bu neşe ve zevkiyâtı gözlerim tadar tatmaz kulaklarım bir sedâ-yı âşıkâne ile "Ya hazret, hani ya bizim hisse-i musîbemiz? El-insaf, el-insaf, adalet isteriz!" demeleriyle beraber bu niyaz u istirhamları sultân-ı aşka arz olunmuş ki hemen o an ve saatte musika-i aşk dahi meydân-ı muhabbete teşrifleriyle terennüme başlayınca işte dedem mutrıbda hazır oldu. Keyifler dört üzerine değil, sekiz üzerinedir azizim.

Der-dîde gölgesi, zıllıdır. Zaten bunların cümlesi zıll-ı evhâm u hayâlâttır. Aşk olsun anlayana, helâl olsun gıdâ-yı ma'neviyye-i rûhâniyye sükkeri nebatını

zevk edene azizim. Karagözcünün dediği gibi: perde kurdum, şem'a yaktım, gösterdim zıll-ı hayâl. İşte perde zıll-ı mükevvenâttır; şem'a da gündüzün şem'ası şems, gecenin şem'ası kamerdir. Zıll-ı hayâlde müşahede olunan zî-rûh ve cemâdâttır. "Ev ukûsun ev zillun ev hayâlun" beytini oku azizim.[275]

Ammâ velâkin şimdi bir şey noksandır. O da malûm ya zâhir gözlerim öyle uzaktan tamamıyla göremediğinden buna bir çare aramakta iken üvey mahdumum Arif Bey gerçi ârif-i hakîkat değilse de ârif-i zâhir olmasıyla "Efendi baba, benim dürbünüm vardır, emrederseniz getireyim, daha yakın ve güzel görürsünüz" demesiyle, "Aman efendi oğlum, getir" dedim. Getirdi, hemen dürbün ile nazar ettim ki efendiler bizim odada oturuyorlar gibi oldu. Sonra ender-fenâ ender-fenâ içinde yine fenadır Mevlâna.

İşte bu manzaradan temâşâ-yı cennet ü cemâl ile meşgul idim ve gayet aşk u muhabbet istilâ ederek mestanelik tamamıyla kestanelik gibi iklîm-i vücûdu sarıp mest-i lâ-ya'kıl kaldığım bir zaman içinde onu gördüm ki takım takım aşk u muhabbet sofrasında zevk ü sefa ile neş'e-yâb olan canlar sûr-ı İsrâfîl-veş nefh olunan boru sedasıyla kabirlerinden kalkar gibi kalkıp mahşere gider gibi bahçenin vasi olan meydanına ve karşımıza saf-best-i selâm dizilip defter-i âmâlleri kendilerine arz olunur gibi yoklamaları icra ve bir taraftan dahi musika terennüm edip hitâm-ı yoklamada defter-i âmâlleri kumandan-ı ekremîlerine takdim olunarak cümlesi cennet ve cemal ile müjde ve tebşir olunmuş ki canlar o ni'met-i uzmâya karşı zıllullâh-ı âlem ve halîfe-i seyyidü'l-enâm olan şevketlû mehâbetlû sultan Abdülhamid Han Gazi efendimiz hazretlerinin ömr-i şâhânelerinin müzdad olması için üç defa "Padişahım çok yaşa" nidasıyla kubbe-i âsumânı [270] çınlatıp her selâm ahirinde bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerine karşı mezelik olmak üzere birer de temenna etmesinler mi? İşte o zaman ağlayarak her selâm hitamında can u gönülden amin dedim ki iklîm-i vücûdumda olan leşker-i aşk dahi pesend edip aferin, aşk olsun sana dediler. Sonra yine musika terennümüyle resmigeçit icra eder gibi önümüzden takım takım geçerek mesken ü me'vaları olan mektebe yani aşk u muhabbet hücrelerine çekilip gittiler azizim.

Hikâye:

Zamân-ı evâilde fakir gibi bir âşık adam var imiş. Her akşam işinin başından hanesine geldikte üç defa fevkalâde fakirleri gibi sayha edip nara atar imiş. Komşular bunun bu ahvalinden ve narasından taciz olup en son oranın hakimine şikâyet etmişler. Hakim efendi o âşığı celp edip şikâyeti ortaya koymuş, "Nedir bu hâl, niçin böyle ediyorsun?" diye sual etmiş. Âşık, cevabında demiş ki "Müsaade ederseniz arz edeyim." Hakim: "Buyurun" demiş. "Kulunuz her akşam haneme geldikte üç mahalde nara ederim. Birisi kapıdan içeri girdiğimde doğruca ahıra girerim, gayet güzel necîbü'n-nesl bir arap atım vardır, dîn-i mübîn uğrunda ona binip gazaya gitmek için beslerim. Kaçan hayvan beni görüp

275 Bu paragraf derkenardadır.

başını bana döndürüp ne vakit gideceğiz gibi bir kişner, işte o zaman bir nara atarım. Sonra merdivenden üst kata çıkarım, merdiven başında envâ'-ı şükûfe ve melbûse ile müzeyyen pâk-dâmen, hüsnâ, müstesna olan halilem bana muntazır olmuş duruyor, onu görünce bir nara da orada atarım. Badehu odaya girip odanın tekmil duvarlarına talik olunmuş ve muharebe için tehyie ve daima tathir olunan eslihalarımı görüp bir nara da orada atarım" deyince hakim efendinin aşk u muhabbet cûş ü hurûşa gelip "Oğlum bir nara da benim için at, sana izin verdim. Çıkın herifler dışarıya!" deyip komşuları huzurundan kovmuş azizim.

İşte onun gibi fakire de bu hâl-i acîbe aşk u muhabbeti müşahededе sayha ve nara etmek vacip olduysa da ne çare ki naramızı ve sayhamızı evvelce Dersaadet'te Eyyûb-ı Ensârî radıyallâhu anhu efendimiz hazretlerinin câmi'-i şerîfinde hasır altı ettiler, yani oraya defin [271] olundu. Daha doğrusu deryâ-yı gufrân cûşa gelip akan mağfiret, rahmet selleri alıp gitti. Hamd ü senalar olsun, benliği ilân eden ve halkı taciz edip münkeratı kîl ü kâle düşüren ve bir nevi âlâyiş ü tantanayı badi olan yangın bekçisi kılıklı naraları erenler himmeti sele verdiler. Onun için artık kanını içeriye akıtıyoruz, pervâne-veş yanıp gidiyoruz sultanım hû.

Her kimde vardır aşk ibtilâsı
Eksilmez artar derd ü belâsı

Kânûn-ı aşkın budur muktezâsı
Gam ile kurulmuş sevdâ binâsı

İşte bu hanenin istikra olunmasının bir sebeb-i ma'neviyyesi dahi bu idi ki zikri sebkat eden bizim merhum matbaa memuru Yüzbaşı Mehmed Emin Efendi ile zâhir ü bâtın olunan muhabbet fevkalâde idi. Risalemizin ikinci cildinde 480. sayfasında masturdur. Hatta efendi-i mûmâileyhin vefatından sonra her ne zaman Mevlevîhaneye gider isem onun hanesi önünden geçer iken güya kendisi hâl-i hayâtta hanenin kapısında fakire muntazır oluyor gibi öyle hayalâtı zuhur ve tecessüm ederek rûh-ı şerîfini takdis edip fâtiha-i şerîfe kıraatle ruhuna ihdâ eder idim, çünkü efendi merhum oldukça zakir ve ruhu takdis olunacak bir zât-ı âlî-kadr idi. Hatta teverrüm ederek şehîden vefat ederek vasiyeti üzere garipler kabristanına defnolunmuştur. Gaslında bulundum, be-hakk-ı Hudâ yüzü bir nûr-ı mücessem idi. İşte bununla istidlâl ederim ki hâl-i hayâtında görmüş olduğu bir zuhuratını fakire yazmış idi. İşte sureti budur:

"Huzûr-ı Sâmî-i Mürşidânelerine,

Bismillâhirrahmânirrahîm

Rabbi yessir ve lâ-tu'assir, rabbi temmim bi'l-hayri

Efendim evvelki gün bendehaneyi teşrif ile iksîr-i hakîkat olan nûr-ı kalbinizi deryâ-yı zulmet kesilen kalb-i muzlimeme nazar-ı mürşidânelerinden teveccüh buyurup ân-ı vâhidde mübeddel-i nûr-ı sürûr buyurdukları sırada leyle-i berâta hazırlanmaklığım ve berat

gecesi bize bir şey ihsan u inayet olunacağı tebşir buyurulmuş idi. İrâde-i hakîkat-âdeleri veçhile bendeniz dahi hazırlanmaya kalktım. Dervişin ubudiyete hazırlanması postunu altına almaktır. Biz de üç günden beri postumuzu yani varlığımızı altımıza alıp kemâl-i acz ile niyâz-ı kalbîde bulunuyor idik. İşbu leyle-i berâtta niyazımı tezyîd ederek huzura oturduk, Cenâb-ı [272] Rabbü'l-izzetten beratımızı talep ettik. Hîn-i niyâzda bilcümle mü'minîn ve mü'minâtın berât-ı şerîfi Hazret-i Fahr-i âlem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz olduğu vârid-i hâtır oldu. Niyazımı tekrar ederek "Yâ berâtü'l-mü'minîn" diye yalvardık. O esnada Hazret-i Ali kerremallâhu vechehu zuhur etti. Ondan sonra pîrim Şeyh Şaban-ı Velî ve daha sonra Şeyhim Emin Efendi merhum hatıra geldi. Bu zatların vârid-i hâtır oluşlarından Hazret-i Fahr-i âlem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz berât-ı umûmî olup havassa mahsus bir de ayrıca berat olduğunu zuhûrât-ı kalbiye meyanında tulû etti. Havassa mahsus berat dahi Hazret-i Cibrîl-i emîn'in Cenâb-ı Risâlet'e talim ve Cenâb-ı Risâlet'ten Hazret-i Ali kerremallâhu vechehu hazretlerine tefhim buyurulup oradan Hasan-ı Basrî ve Cüneyd-i Bagdâdî'ye emanet buyurulan "sırrullâh" olduğunu anladım. İşte havassın beratı, sırr-ı ilâhîdir. Badehu huzurdan kalkıp hâl-i beşeriyyeti ihtiyar ile saat dörtte uykuya yattım.

Rabbim hayırlar versin, saat altıda zîrde arz eyleyeceğim cemaatle yatsı namazı edasına kalktık. Cemaat meyanından bir binbaşı imamete geçti. Biz de cümleten ona ittiba ettik. Bu binbaşı bize iki rekatı kıldırdıktan sonra imameti terk ile savuştu. Cümlemizin namazı yarım kaldı. O esnada bendeniz mihraba gidip namazı kıldırmaya kalktım. Mihrapta bizim matbaa hattatı Selim Efendi ayakta duruyor idi. O da imamın fikdanından dolayı imamet etmek üzere mihraba geçmiş idi. Kendisine hitaben "Selim Efendi çekil!" deyip onu mihraptan savdım ve kendim mihraba durdum. Derhâl cemaate yüzümü dönüp "Ey cemaat, bana tabi olun" diye cümlesine hitap ettim ve hemen dönüp namaza durdum. Birinci rekatta fatihadan sonra zamm-ı sûre olarak "İnnâ enzelnâhu fî leyleti'l-Kadri"[276] suresini koştum. Fakat bu sureyi hitamına kadar okumayıp "Tenezzelu'l-melâ'iketu ve'r-rûhu fîhâ"[277] âyet-i kerîmesine kadar okudum. Ondan sonrasını "Tenezzelu'l-melâ'iketu ve'r-rûhu"[278] "Fîhâ kutubun kayyimetun"[279] diyerek hitam verdim. Sonra ikinci rekatta dahi [273]

276 "Biz o (Kur'a)n'ı Kadir gecesinde indirdik." Kadir, 97/1.
277 "Melekler ve Rûh, o gece iner de iner." Kadir, 97/4.
278 "Melekler ve Rûh, iner de iner." Kadir, 97/4.
279 "O sahifelerde doğru, değerli kitaplar vardır." Beyine, 98/3.

"E-lem neşrah leke sadreke"[280] suresini gayet muhrik bir seda ile ve kemâl-i huzû' ile tamamen okudum. Badehu diğer rekatları da usulü veçhile kıldırdım. Cemaatin ekserisi bildiğim zatlar idi. Hatta içlerinde bizim Fikri Efendi de var idi. İmamete geçen binbaşı dahi Fikri Efendi'nin biraderi olup Tahir Efendi isminde bir zattır ki kendisini bendeniz dahi tanırım. Evvelce Edirne'de idi. Güya bu sırada kendisinde ihtilâs vaki olduğundan muhasebe için Edirne'ye celp olunmuş imiş.

İşte efendim bu gece şu beratı aldık. Artık iradenize muntazırım, bundan yirmi beş sene mukaddem tarîka ilk sülûk eylediğim zaman birinci haftada rüyamda yatsı ezanı okumuş idim. Bu kere de imam oldum, elhamdülillâh yirmi beş senede müezzinlikten imamlığa terfi edebildik. Cenâb-ı Hak ve Feyyâz-ı mutlak hazretleri, menba'-ı feyz-i âlem olan nûr-ı Cenâb-ı Risâlet'ten bu âciz kulunu da her bâr müstefit buyursun, amin."

İşte azizim, mektupları bu idi. Hikmet-i ilâhî sene-i âtiye berat gecesinde irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurmuşlardır, kuddise sırruhu'l-azîz. İşte buna binaen bu kere erenler onların hanesini fakire verdiler demektir ki artık sabah akşam fatiha ihdâ edelim azizim ve bu hanenin istikrasından dolayı zükûr ü inâs ihvanlar takdir ve tahsin ederek "Her kim bu hanede ikame etmiş ise memnunen ve terfian çıkmışlardır. Pek müteyemmen ve mübarek bir hanedir" diyerek medh ü senalar ediyorlar.

İşte azizim, bu da bu yüzsüz asiye Cenâb-ı Hakk'ın bir lutf u ihsanıdır. Buna sebep, evlâd-ı ma'neviyyemiz bizim Âsım Efendi oğlumuzdur, çünkü onlar isticar ettiler. Bunda bizim bir medhalimiz yoktur. Demek olur ki efendi oğlumuz da zâhir ü bâtın fakirle birlikte olduğu cihetle "Kır atın yanında duran ya huyundan ya suyundan hisse kapar" dedikleri gibi o da ahvâl-i perîşânımıza aşina olduğundan bu hizmette bulunmuştur ve bununla beraber tamamıyla gönlümüzü almıştır. Onun için yukarıda haramîler gibi arabamızın önüne çıkmış tabirini ettim, "gönül hırsızı" demektir azizim. Fakir de böyle ehl-i gönlün gönlünü almayı çok severim.

Hatta buraya gelip hanemize nüzul [274] ettiğim saat hiçbir ferd-i âferîn ziyaretine gitmeyip doğruca Sultan Salâhaddin Efendi hazretlerinin ziyâret-i reşâdetlerine ve hâk-i pâylarına yüz sürmek için dergâh-ı şerîfe gittim. O gün cuma olması münasebetiyle dergâhta olanların cümlesi seyrana gitmişler, ancak müşarünileyh hazretleri yalnız başına dergâhta kalmışlar. Demek oluyor ki manevî kendilerine fakirin geleceğim malûm olmuş ki fakire muntazır olmuşlar. Fe-subhânallâhi ta'âlâ, nasıl ki Edirne'ye ilk gelişimde hiçbir yere gitmeyip doğruca peder-i vâlâ-şânları merhum Şeyh Hacı Eşref Dede Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin ziyaretlerine gidip yaz münasebetiyle yazlık ufak odalarında

280 "Biz senin (bunalan) göğsünü açmadık mı (ondaki bunalımları, sıkıntıları giderip onu ilim, hikmet ve huzur ile genişletmedik mi)?" İnşirâh, 94/1.

mülâki olduğum gibi yine o saatte o anda müşarünileyh Salâhaddin Efendi hazretlerine de yine öylece o odada mülâkat olup muhabbetler olunmuştur. Güya ki ara yerden güzeran eden yedi sene müddet, yedi dakika bile değilmiş gibi gönlüme gelip pek çok tefekkür-i esrâr-ı rabbânî ile neş'e-yâb oldum. Evet aziz öyledir, bu güzeran eden saat, eyyam, evkat, seneler, leyl ü nehâr, şems ü kamerin devriyle hâsıl olur, a'dâd cümlesinden olup sayılır ve tadâd olunur evham ve hayalât gibidir, yoksa ind-i ilâhîde ne eyyam ve ne saat ve ne evkat ve ne sene ve sîne ve nevm gibi halât vardır azizim.

Ey aziz, Hazret-i Pîr efendimiz buyurur: "Etme yılandan hazer, görmeyesin ejderha." Evdeki tütünden kaçar iken kapı önünde alevlenmiş ateşin içine düştük. "Kullun min indillâhi"[281] Artık bu hane meselesinde fakirin bir medhalim yok ya, sevk-i ilâhî böyle sevk eylemiş, inşâallâhu ta'âlâ zâhiri gibi bâtını da cennet ve cemal olur. Lâkin leyle-i mi'râcta cennette olan Burak'ın Hazret-i Cebrâîl aleyhisselâma söylediği gibi "Gerçi zâhir cennet içre dururum, lâkin manîde nârın azabını görürüm." Öyledir, manada nâr-ı iftirâk-ı cânân u yârân azâb-ı elîmi görürüm ki bir cemâ'at-i mübâreke-î aşk u muhabbetten cüda düştüm. Hele Şeyhzâdem faziletlû reşadetlû Hacı Fevzi efendimiz hazretlerinin cemâl-i bâ-kemâllerini gördükçe aşk u muhabbet ve ömrüm kat-ender-kat oluyor ki cemali ve hâl ü etvarı ve kelâmı tıpkı ve aynı peder-i vâlâ-şânları Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz gibidir azizim.

Sultan Selim [275] Câmi'-i şerîfi ittisalimizde olduğu cihetle cuma namazını orada eda ederim. Yine bir cuma günü ki bin üç yüz yirmi bir senesi Receb-i şerîfin yirmi dördüncü [16 Ekim 1903] ve bin üç yüz on dokuz senesi Teşrîn-i evvelin üçüncü cuma günü idi, câmi'-i şerîfe gittim. Ortadaki cümle kapısından girip orada yani kapı yanında olan ufak maksureye oturup arkamı şöyle direğe dayanıp teveccüh ve rabıtada istimâ'-ı Kur'ân ediyor idim. O esnada gönül âlemine "Cilve-nümâ-yı şühûd-i şâhid ü meşhûd" ibâre-i şerîfi atıldı. "Acayip, ne olacak bu ibare acaba? Nereye remz ü işarettir?" diyerek unutmamak için tekrar tekrar okuyup ezber ettim; fakat istiyorum ki bildiklerden biri gelsin de bir kurşun kalem, kâğıt buldurup ibareyi yazdırmak niyetindeyim. Her ne ise kimse zuhur etmedi.

Gelelim bu ibâre-i şerîfin ma'nâ-yı zâhirîsi: "Şuhûd", hazır olup görmek ve hazır ve mevcut olup göze görünmek ve görüp müşahede etmek. Ve "şâhid", şehadet edici, bir husus vukuunda hazır olup görüp işitici olan ve bu hususu böyle gördüm veya böyle işittim veya böyle bilirim diye hakim huzurunda diğer bir kimsenin kavlini tasdik edici ve peygamber aleyhisselâm hazretleri ve ferişte ve melâike ve güzel karı ve mahbûba derler. Ve "meşhûd" dahi müşahede olunmuş, göz ile görülmüş olan şey demektir. Lâkin bunda fakire olan remz ü işaret bu idi ki "Câmi'-i şerîfin kapısından içeriye giren adamlara nazar ile bak hiçbirisi birine benziyor mu? Bunların cümlesi bir renk beyaz çehre olduğu hâlde asla birbirine müşabeheti yoktur. Bu ne kudret, bu ne hikmet! Bunda olan aza-

281 "Hepsi Allah tarafındandır." Nisâ, 4/78.

met-i ilâhiyyeyi ve sırr-ı subhâniyyeyi müşahede et" diye emir makamında idi. İşte azizim, fakir de emr-i ma'neviyyeye imtisalen gözümü açıp öylece seyr ü temaşa ederek bu tecelliden mest ü hayran ve sergerdân olmuş idim. Badehu namaz eda olunup cemâ'at-i müslimîn kapıdan gidiyorlar idi. Fakir ise kıbleye müteveccihen oturuyorum. Onu gördüm ki bir zabit arkamdan ve omzumdan elini uzatıp elimi tutup öpüp yanıma oturdu. Fakir de şöyle döndüm, nasıl yüzüne nazar ettim ise o dakikada tanıyıp bildim ki merhum Ali [276] Remzi Efendi'nin mahdumu Behzad Bey'dir. Fakat yanıma oturmasıyla beraber "Tanımadınız mı?" der demez, "Tanıdım efendi oğlum" deyip hâl ve hatır sualine başladım. Meğer ki bu zât-ı âlî-kadr erkân-ı harb kolağası olup ferîkân-ı kirâmdan seyyar kolordu-yı hümâyûnuna memur saadetlû Sadık Paşa hazretleri maiyetiyle Dersaadet'ten Kırkkilise'ye gelip oraları geşt ü güzâr ederek bundan yirmi yirmi beş gün evvelce yani fakirden birkaç gün evvel müşarünileyh hazretleriyle birlikte Edirne'ye gelip piyade kışla-yı hümâyûnunda dâ'ire-i mahsûsada diğer arkadaşı erkân-ı harb kaymakamı izzetlû [...][282] beyefendi ile beraberce ikame buyurduklarını dermeyan etmiş. Artık fakir o derece memnun oldum ki sahihen mal bulmuş mağribîye döndüm. Bir cüz'î müddet muhabbet olundu. Dedim: "Efendi oğlum, siz fakirin evlâdım gibi olduğunuz hâlde niçin şimdiye kadar fakiri sual edip bulmadınız?" Buyurdular ki "Sizi Üçüncü Orduda bilir idim, onun için sual etmedim." Dedim: "İşte artık daireye teşrif buyurun, pek çok muhabbetler ederiz." "Baş üstüne" deyip elimi öpüp teşrif buyurdular. Ancak salıvermeyip doğruca fakirhaneye götürüp izzet ü ikram etmek vacip idi; lâkin bilemem hikmetini bu muamele gönlüme gelmedi.

Hikâye:

Fakir gibi bir âşığın biri mahdumuyla beraber böyle cuma günü câmi'-i şerîfte namaz kılıp hanesine avdetinde esnâ-yı râhta bir ahbabına rast gelip muhabbet ederek konuşarak evinin kapısı önüne kadar gelmiş. Orada da biraz konuşup o ahbabına maa's-selâm deyip mahdumuyla beraber hanesine girmiş ve öğle taamı hazır imiş, sofraya oturmuşlar. Mahdumu demiş ki "Efendi baba, işte taamımız var idi, o zatı da alıkoyup birlikte taam etsek ne güzel olur idi." Pederi demiş ki "Oğlum taama çağırmaya niyet etmemiş idim, onun için alıkomadım."

Dediği gibi malûm ya, her bir şey niyet ile olur. Niyetsiz şeyden bir fayda olmaz. Onun için "Niyyetu'l-mu'mini hayrun min amelihi"[283] buyurulmuştur.

Yine böylece bir âşık bir mahalle gider iken yolunun üstünde bir cenazeye tesadüf etmiş. Cenaze namazını eda için bir zat tarafından o âşığa denilmiş ki [277] "Baba efendi, buyurun cenaze namazını kılalım." Demiş ki "Niyetim hazır değildir" deyip yoluna revan olmuş.

---

282 Aşçı Dede tarafından isim boş bırakılmış.

283 "Müminin niyeti, eyleminden daha iyidir." *es-Sunenu's-sugrâ*, c. 1, s. 20, *Mecmeu'z-zevâid*, c. 1, s. 61, *Musnedu'r-Rebî'*, c. 1, s. 23, *el-Mucemu'l-kebîr*, c., 6, s. 185, no: 5942; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 450, no: 1260; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 324, no: 2836.

Evet, çünkü cenaze namazı malûm ya farz-ı kifâyedir, birkaç müminin edasıyla diğerlerinden sakıt olur ve bir de mevta için kıbleye teveccüh edip namaz kılmak elbette de bir niyete müstenit olmak lâzım gelir. Gerçi cenaze namazında "Cenâb-ı Hak için namaza şu mevta için duaya niyet ettim" denir ise de yine manevî niyet-i hâliseye istinat etmek lâbüd ve lâzımdır azizim.

İşte fakir de o gün Behzad Bey oğlumuzu fakirhaneye götürmeye niyetim hazır değildi mevlâna. Sonra yani Receb-i şerîfin yirmi dokuzuncu [21 Ekim 1903] çarşamba günü biraz rahatsız olduğum için saat sekizde fakirhaneye geldim. Mumaileyh Behzad Bey oğlumuz, fakirden sonra daireye teşrif buyurup şu'be-i âcizîye gelmiş, sual etmiş; eve gittiğimi söylemişler. Sonra şubeden bir efendi alıp onun delâletiyle fakirhaneye teşrif buyurdular. İşte evet zamân-ı teşrîf şimdi geldi. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere insanların birbirlerine mülâkatı ve sohbet ü muhabbeti cümlesi miat tahtındadır. Nasıl ki erzâk-ı mukaddere vakt ü saati gelmedikçe ele geçmez, işte bu da aynı onun gibidir. Görmez misin ki filân efendiyi göreyim diye gidersin de bulamazsın ve hiç görmesini arzu etmediğin adamı görürsün ve tabiî konuşursun; ve kıs alâ-zâlike. Cümle harekât u sekenat vakt-i mî'âdı ve zamân-ı merhûnu gelmedikçe cilvenümâ-yı zuhûr olamaz. İşte fakirin de evlâd-ı ma'neviyyem olan bizim Behzad Bey oğlumuzla böyle oldu. Pederleri Ali Remzi Efendi merhum ile olan muhabbet ü meveddet bir bahs-i tavîl olup risalemizin ikinci cildinde 192. sayfasında bir fasl-ı mahsûs açmıştır, oraya müracaatla derece-i ülfet ü muhabbet ve Baba Ali Remzi Efendi rahmetullâhi ta'âlâ aleyhi biraderimizin derece-i ma'neviyyesi ve kim olduğu ve mumaileyh Behzad Beyefendi oğlumuz hakkında olan erenlerin lutf u ihsanı malûm olur azizim.

İşte efendi oğlumuzu mahut şahane odamıza alıp muhabbete başladık. Dedim ki "Dâ'ire-i Askerî reisi atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerinin saadetlû Sadık Paşa hazretlerine mahsus selâmı vardır ve hakkında teveccühât-ı şâhânenin ber-kemâl olduklarını [278] makâm-ı tebşîrde söylemişlerdir. Buraya geleli yirmi gün oldu, hâlâ hâk-i pâylarına yüz sürüp arz edemedim" dedim. Buyurdular ki "Piyade kışlasında dâ'ire-i mahsûsaları vardır, birlikte oturuyoruz, her ne vakit arzu eder iseniz teşrif buyurabilirsiniz." Dedim: "Yarın perşembedir, zaten kapıya gitmem, Mevlevîhaneye giderim. Yarın alessabah saat ikide gelsem olur mu?" "Pekala olur, teşrif buyurun" deyip karar verdik. Sonra kalkıp seferî olduklarından iki rekat ikindi namazını eda buyurdular ve hem de dediler ki "Hamd olsun gerek paşa efendimiz hazretleri ve gerek arkadaşım kaymakam beyefendi cümlemiz musalli güruhundan olduğumuza teşekkür ederim." "Maşallah, fakir de cümlenize ve alelhusus zât-ı âlîlerinin mükeyyifattan hiçbir şeye merakınız olmadığından başka, çocuklara kadar tenezzül eden sigaranız bile yoktur; teşekkür ederim" dedim. Sonra hayvanına râkiben kışlaya avdet buyurdular.

Ferdâsı perşembe günü güneş ile beraber bizim arabacı Seyyid Ali'nin arabasına râkiben kışlaya azimet olundu. Kışlaya yakın geldikte Seyyid Ali dedi ki "Efendim belki bu kapıdan komazlar, yasaktır derler, arka kapıya dolaşalım. Zaten paşa efendimiz de o kapının üstündeki dairede oturuyorlar" dedi. Peki dedim.

Oraya gittik. Arabadan inip merdivenden üst kata çıkıp doğruca Behzad Bey'in odasına girdim. Hademesi dedi ki "Paşa efendimizin yanındadır." "Haber verin" dedim. Haber vermişler, bir telâş ile geldi. "Aman efendim, biz sizi cümleten pencereden bekliyoruz, buyurun" dedi. Bundan anladım ki mübarek Behzad Efendi oğlumuz, fakiri paşa efendimize iyi satmış ki öbür kapıdan girsek idik, onların dairesine hayli bir mesafeden pencereden gelişimi nazar-ı dikkate alacaklar imiş demek oluyor. Evet vaktiyle fakir Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimiz hazretlerini âşıklık bu ya şurada burada medh ü senalarını edip satar idim. Bir gün buyurdular ki "Baba efendi, biz satılık değiliz, rica ederim bizi satmayın" buyurmalarıyla o kadar mahcup oldum ki yedi kat yerlerin altına geçtim. İşte şimdi de bizi öylece satılığa çıkardılar azizim. Her ne ise huzûr-ı Hazret-i Sadık'a çıktım. Kemâl-i lutf u keremlerinden [279] istikbal buyurup buyurun dediler. Cehren selâm verdim. Onlar da cehren ve fevkalhad mesruren selâm aldılar. Derhâl ellerine gittim, vermediler. Meşâyih gibi omuz öpüştük. Fakiri makamlarına geçirmek arzu ettiler ve ziyade ilhah buyurdularsa da bu emirlerine muvafakat etmedim. Kendilerine ziyade rica ettim, kabul buyurup "el-Emru fevka'l-edebi"[284] kelâmlarıyla makamlarına oturdular. Bundan istidlâl ettim ki şimdi yakayı ele verdik. Hâl ve hatır istifsarından sonra atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerinin selâm-ı mahsûsalarıyla tevdi olunan tebşirat emanetini arz ettim. Fevkalâde memnun olarak teşekkürler ettiler. Badehu Behzad Bey'e hitaben dedim ki "Fakirhanede size söylediğim ve Muhtar Efendi hazretleri hakkında âlem-i kalbten tulû eden nutku bulup yazdım, işte bu idi" deyip kâğıdı Behzad Bey'e verir iken müşarünileyh hazretleri "Nedir o?" diye sual buyurdular. Fakir de dedim ki "Muhtar Efendi hazretlerinin şeyh-i harem olmaları hakkında gönül âleminden tulû edip kendilerine yazmış olduğum nutuktur" dedim. "Aman bakayım" buyurdular. Takdim ettim. Fevkalâde memnun olup "Aman cüzdanıma yazayım" diyerek hokka kalem alıp yazdılar. İşte bu nutuk üzerine sonra tekrar şeyh-i haremliğe gitmeye razı oldular ise de evvelce bazı özürler serd ü beyanıyla adem-i kabûlleri için muahharen de muvaffak olamadılar. Nutuk bu idi:

Şeyhü'l-haremeyn dürr-i yetîmi sadef-i kalb-i Muhtâr'da
Ettiği için zuhûr karâr etti huzûr Hazret-i Muhtâr'da

"Fakat "haremeyn" lafz-ı şerîfi olduğu için Allâhu a'lem muahharen Hicaz vilâyet-i celîlesi valiliğine teşrif edeceklerdir" dedim. Ve bir de esnâ-yı muhabbette Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin şu nutk-ı şerîfini okudum, fevkalâde takdir ve tahsin ile onu da cüzdanına yazdılar:

Elif okudum ötürü
Pâzâr ettim götürü

Yaratılmışı hoş gördüm
Yaratandan ötürü

284 "Emir, edepten önce gelir."

İşte efendim bu kapılardan muhabbete girişilip müşarünileyh hazretleri evvelce müddet-i medîde Bağdat'ta bulunarak orada mazinne-i kirâmdan bir zât-ı âlî-kadre kesb-i ubûdiyyet ve mensubiyetle dünya ve ahiret dâ'ire-i felâh u necât ve izz ü saadette daim ve baki olmaları [280] duasını alarak teveccühât-ı iksîr-âyât-ı mürşidânesine dahi kemâ-huve-hakkuhu mazhariyetle el-yevm hâl ü etvâr ve harekât u sekenât-ı sa'âdetlerinden dahi "Sîmâhum fî vucûhihim min eseri's-sucûdi"[285] sırrı cebhe-i âlü'l-âl-i sâdıkâne-i reşâdet-penâhîlerinden cilvenümâ-yı meydân-ı aşk u muhabbet oluyor idi. Dahi "el-Esmâu tenzilu mine's-semâi"[286] fehvasınca ism-i şerîfleri gibi kendileri de mazhar-ı "Sâdiku'l-va'di'l-emîn"[287] olup lehu'l-hamdu ve'l-minne dîn ü milletine ve devlet-i şevketine sadık ve va'd-i va'îdesinde emin bir zât-ı âlî-kadr olduğu dahi "Kelâmından olur malûm kişinin kendi miktarı" mefhumunca kemâl-i aşk u muhabbetle ve mahza ayn-ı hakîkatle tekellüm buyurdukları nutk-ı sâdıkânelerinden malûm oluyor idi azizim.

İşte bir cüz'î muhabbetle ve bir zamân-ı kalîlde olan alış verişle, çünkü sâlikânın birbirleriyle olan kelâm-ı muhabbetleri aynı tüccâr-ı zâhirin alış verişi gibidir. Bazen kazanır, bazen zarar eder. Lehu'l-hamdu ve'l-minne fakir bu alış verişte bir küllî sermaye kazandım ki o da sâye-i erenlerde kendimi bir sadık erenlerin defter-i bendegânına kaydettirdim. Evet böyle bir sâdık-ı dîn ü millet olan bir âşık-ı sâdıkın bendegân ceridesine kaydolmaktan büyük sermaye olur mu sultanım? Çünkü Hazret-i Pîr Hayyât Vehbî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin nutk-ı sa'âdetlerini tahsin ü takdir ve rûh-ı pür-fütûhlarını takdis buyurarak cüzdanlarına yazdılar. Elbette Hazret-i Pîr efendimiz de bilmukabele isimlerini cerîde-i kudsiyyelerine yazmışlardır.

İşte ta'âm-ı zâhirin lezzeti tuz ile olduğu gibi, ta'âm-ı ma'neviyye ki gıdâ-yı rûhâniyye olan muhabbet-lillâhtır, onun tuzu da pîrân-ı izâm hazerâtının muhabbetlerini yâd ile meydân-ı aşka getirmekle olur. Onun için o günkü muhabbetimiz gayet elezz-i lezîz oldu ki el-hâletü hâzihi tadı dimâğ-ı ma'neviyyemizi pür-zevk ü sefa etmektedir azizim.

Müşarünileyh hazretleri mürşid-i a'zamîlerinden tecvit talim ederek izin almışlardır ve gece ve gündüz huzurlarına pek çok devam ile bazı kesret-i niyâzlarından dolayı kabûl-i niyâz için lâbis oldukları kırmızı ayak yemenîlerini öpermiş. Binaenaleyh hazret de lisân-ı Arab üzere "İş-levn belvâ" yani "Sen nasıl belâsın" diyerek [281] kemâl-i muhabbetlerinden böylè tariz buyururlar imiş. İşte azizim, böylece tarafeynden temevvüc eden dalga-yı aşk haylice deryâ-yı muhabbetin ortasına doğru çekmiştir: "Merece'l-bahreyni yeltekiyâni. Beynehumâ ber-

---

285 "Yüzlerinde secde izinden nişanları vardır." Fetih, 48/29.

286 "İsimler gökyüzünden iner."

287 "Güvenilir, sözüne sadık." Krş. "Ve'zkur fi'l-Kitâbi İsmâ'île innehu kâne sâdika'l-va'di ve kâne resûlen nebiyyen." "Kitaptaki İsmail'i de an. Çünkü o sözünde duran, elçi bir peygamberdi." Meryem, 19/54.

zahun lâ yebgiyâni"[288] sırrı zuhur ederek bahr-i gayr-ı muhît-i aşktan iki deryâ-yı muhît muhabbete temevvüc ve birbirine iltikâ ederek tecâvüz-i aşk u muhabbetle hiçbiri aher üzere mümâzece ve iptal ile bagy etmeyerek bahr-i gayr-ı muhît-i aşkta birbirimize karışmak için sefîne-i vücûdun muhabbet yelkenlerini rüzgâr-ı bâd-ı sabâ-yı pîrân ile doldurup pupasına gider idik.

Bu hâlde iken arabacı Seyyid Ali hatıra geldi, yani o sabah hikmet-i ilâhî fevkalâde soğuk idi, hatta kırağı düşmüş idi, binaenaleyh Seyyid Ali'nin imdadına yetişmek için "Destur ya Alî" deyip huzurlarından ruhsat talep ettim ve bununla beraber müşarünileyh hazretlerine şunu da arz ettim ki "Fakirleri mukallit olarak nîm münzevî olduğumdan her bâr hâk-i pây-i devletlerine yüz süremez isem bu bapta zarurî olan kusurumun affını istirham ederim" niyazıma cevaben "Biz ziyâret-i âlînize geliriz" iradeleriyle odanın ortasına kadar geldiler. Orada tekrar yüz ve göz öpüşüp veda ettim ise de müşarünileyh hazretleri arkam sıra oda kapısından taşra çıkıp divanhaneye doğru teşriflerini görünce dönüp eteklerine sarılıp "Aman efendim, merhamet buyurun, meşrebimin hilâfıdır, fevkalâde mahcup oluyorum!" diye arz u niyaz ettim ve şöyle bir nazar-ı ubûdiyyetle nazar ettim. Yanımda olan kaymakam beyefendiye "Kendimi alamıyorum" diye bir remz ü işarette bulundular. Her ne hâl ise avdet ve ric'at buyurdular. Behzad Beyefendi oğlumuz fakirleriyle beraber arabaya kadar teşrif buyurdular. Onlara da orada veda edip hâne-i fakîrîye geldim.

Üvey oğlum Arif Bey istibdal olup iki seneden mütecaviz memuriyetsiz kalmış idi, lehu'l-hamdu ve'l-minne sâye-i erenlerde ve ihvân-ı tarîkat-i aliyye-i Mevleviyyeden Reji Başkâtibi izzetlû Kudsi Efendi oğlumuz mahza sa'y u himmet ü gayretleriyle dört yüz kuruş maaşla Sofulu kazası reji idaresi tahrir kitabetine tayin olunmuş idi. İşte o sabahta hayvan tedarik ve mübayaasıyla [282] eşyalarını tahmil etmek ile meşgul idi. Hamd olsun ona da muvaffak olarak selâmet duasıyla yola revan ettik. Badehu âyîn-i şerîf günü olmakla Mevlevîhaneye gittim. Çoktan beri terk eyledikleri "Aşçı Dede'nin Tatar hüzzamını dördüncü selâmda mutrıbda çaldılar. Artık anladım ki bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerinin bugün bayramı olduğundan Çenâb-ı Mevlânâ kuddise sırruhu'l-azîz tarafından dahi makâm-ı tebrîkte Neyzenbaşı Hüsameddin Efendi oğlumuza telgraf-ı ma'neviyyesiyle mezkûr hüzzamın çalınmasına emr ü irade buyurulmuş demek olduğundan semahaneden çıkıp mahsus odalarına gidip makâm-ı teşekkürde dedim ki "Nazarınıza kim haber verdi ki bugün Aşçı Dede'nin bayramı?" diye vukuattan haberdar ettim ve hem de nezriniz hazırdır azizim diye arz u niyaz ile hâne-i fakîrîye avdet ettim.

Şimdi gelelim câmi'-i şerîfteki kalp âleminden tulû eden cilve-nümâ-yı şühûd-ı şâhid ü meşhûd ibâre-i şerîfinin zâhir ü bâtın remz ü işareti şerh ü beyanına azizim.

---

288 "İki denizi salıverdi, birbirine kavuşuyorlar. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar." Rahmân, 55/19-20.

Cilve-nümâ-yı şühûd-ı şâhid ü meşhûd: Mine'l-kadîm her gece beyne'l-işâ Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûh-ı pür-fütûh-ı kudsiyyeleri için bir cüz Kur'ân okurum, ayda bir hatim ederim. Ay başı olduğundan dersimiz sûre-i Nebe idi. Aşağı doğru sureleri okur iken sûre-i Burûc'a geldim: "Ve's-semâ'i zâti'l-burûci.[289] Ve'l-yevmi'l-mev'ûdi.[290] Ve şâhidin ve meşhûdin.[291] ...Ve hum bi'l-mu'minîne şuhûdun"[292] âyet-i celîlesini görünce fe-subhânallâhi ta'âlâ deyip bir hayret ve dehşet âlemine geçtim ve hayli tefekkür ile bu lafz-ı şerîfin Kur'ân-ı kerîm'den olduğunu anlayıp bunun derece-i ehemmiyeti fevkalâde olmasıyla artık bunun zâhir ü bâtın manasınca tetkîkât-ı mükemmele ve tatbîkât-ı ma'neviyye ile remz ü işaretini meydân-ı aşk u muhabbete koyup ihvân-ı bâ-sefânın zevk ü sefalarını ve uşşâk-ı zevi'l-ihtirâmın aşk u belâlarını müzdad eylemeye ey yüzsüz asi Aşçı Dede himmet ü gayret lâzımdır" dedim ve derhâl tefsîr-i şerîfe müracaat ettim.

"Ve's-semâ'i zâti'l-burûci."[293] Sema hakkı için ki o on iki burçludur; kevâkibden seb'a-i seyyâre ona nüzul eder ve maa-zâlik o burçta nücûm-ı sevâbit dahi vardır veyahut onunla murat kamerin menazilidir [283] veya kevâkibin uzemasıdır; veya ebvâb-ı semâdır ki nevâzil ondan huruç eder.

"Ve'l-yevmi'l-mev'ûdi."[294] Ve mecîiyle vaat olunan yevm-i kıyâmet hakkı için "Ve şâhidin ve meşhûdin"[295] yevm-i cuma ile yevm-i arefe hakkı için veyahut onunla murat yevm-i nahr ola veyahut yevm-i tevriye ile yevm-i arefe ola veya Muhammed aleyhisselâm ile yevm-i kıyâmet ola veyahut Muhammed aleyhisselâm ile Allah ta'âlâ ola veyahut Âdem aleyhisselâm ile yevm-i kıyâmet ola veya insanla yevm-i kıyâmet ola veya benî Âdem ile yevm-i kıyâmet ola veya Allah ta'âlâ ve yevm-i kıyâmet ola veya işbu ümmetle sair ümem veya Allah ta'âlâ ve benî Âdem veya a'zâ-yı benî Âdem'le benî Âdem ola veya enbiya ile Muhammed aleyhisselâm ola.

"Kutile ashâbu'l-uhdûdi."[296] Ashâb-ı uhdûd'a lanet olundu. Bu ashâb-ı uhdûd kim oldukları buraya yazılır ise iş uzayacağından sarf-ı nazar olunmuştur; tefsire müracaat oluna.

"en-Nâri zâti'l-vekûdi."[297] O uhdûd bir nârdır ki nâsa îkâd olunuptur. Rebî' bin Enes eydür: "O nâra ilkâ olunan müminleri nâr, mess etmezden evvel Allah ta'âlâ ruhlarını kabz etti ve nâr çıkıp o uhdûd kenarında olan küffarı yandırdı."

---

289 "Burçlar sahibi göğe andolsun." Bürûc, 85/1.

290 "Vaat edilen güne andolsun." Bürûc, 85/2.

291 "(O gün) Şahide ve şahitlik edilene andolsun." Bürûc, 85/3.

292 "Ve onlar, müminlere yaptıklarını seyrediyorlardı." Bürûc, 85/7.

293 "Burçlar sahibi göğe andolsun." Bürûc, 85/1.

294 "Vaat edilen güne andolsun." Bürûc, 85/2.

295 "(O gün) Şahide ve şahitlik edilene andolsun." Bürûc, 85/3.

296 "Ki kahroldu o hendeğin adamları." Bürûc, 85/4.

297 "O yakıt doldurulup tutuşturulmuş ateş (hendeğinin adamları)!" Bürûc, 85/5.

"İz hum aleyhâ ku'ûdun"[298] ki o melik ve ashâb-ı uhdûd katında oturup müminlerin ikâb olunduğuna nazar ederlerdi.

"Ve alâ-mâ-yef'alûne bi'l-mu'minîne şuhûdun."[299] Ve onlar müminlere ettikleri zulme melikleri indinde birbirleri için emirde taksir etmemiştir diye şehadet ederlerdi veyahut yevm-i kıyâmette onların ef'âli üzere elsine ve eydîleri şehadet ediserdir.

İşte azizim *Tefsîr-i Tıbyân*'ın verdiği sathî mana budur. Hazret-i İsmail Hakkı kudddise sırruhu'l-azîz de *Rûhu'l-beyân* nam tefsîr-i şerîfinde kevâkib ve burûc hakkında tafsilâtı vardır, müracaat oluna. Ancak "burc", kasr ve köşk demektir; burcla murat felek-i a'lâda olan on iki burç demektir. "Sema" ile de murat, felekü'l-eflâktır. Burcu kasr ve köşke teşbih ettik ki kasr ve köşke ekâbir ve eşraf nazil olduğu gibi, bunlar da seyyârât menziliyle sevâbitin makarrı olduğu içindir. Cenâb-ı Hakk'ın yevm-i kıyâmete kasem buyurması yevm-i mezkûrun kadr ü azamet-i şânının büyüklüğüne tembih için ki [284] o gün yevm-i fasl ve ceza olduğu gibi o gün Cenâb-ı Rabb-ı izzet hüküm ve mülkiyesiyle teferrüd buyururlar, yani mâlik-i mülk-i kadîm ve hâkim-i hükm-i adîl zât-ı ulûhiyyetin olduğuna işarettir. Lâ-şek ve lâ-şübhe, âmennâ ve saddaknâ azizim. Dahi min ciheti'l-manevî ruhun tevhîd-i zâtı keşfiyatının âhir derecatı olduğuna işaret ederler ki o da kıyâmet-i kübrâdır mevlâna.

"Ve şâhidin ve meşhûdin."[300] Buradaki "şâhid" hazır manasınadır, yani o günde evvelîn ve âhirîn ins, cin, melâike, enbiya dahi acâyibâttan her ne ki var ise hazır olurlar demektir, yoksa da'âvâ için tertip olunan şahit manasına değildir. Yahut buradaki meşhûd, yevm-i cuma, şâhid de hazır olan cemâ'at-i müslimîndir, çünkü yevm-i cuma sair eyyam üzere efdaldır ki o günde bir saat vardır, o saatte abd mevlâsından ne istese, ne dua etse reddolunmaz, kabul olur. Dahi bir hadîs-i şerîfte sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurmuştur: "Eksirû aleyye's-salâte yevme'l-cumu'ati, fe-innehu yevmun meşhûdun teşhedu'l-melâiketu."[301] Dahi meşhûd, yevm-i arefedir, şâhid de orada hazır olan huccâc-ı müslimîndir. Onun için kasem güzel oldu ki emr-i hacca ve onların adedine tazim içindir.

Bazılar da buyurdular ki şâhid, küllü-yevmdir, meşhûd da onun ehlidir. Bu hâlde meşhûd bi-ma'nâ meşhûdun-aleyh olur; şâhid de şehadetten olur azizim. Onun için Hasan-ı Basrî rahimehullâhu ta'âlâ buyurmuştur ki "Hiçbir gün yoktur; illâ o gün nida ederim ki ben yevm-i cedîdim dahi ben şehîdim ki siz bende işlediğiniz amel üzere." Yani bende işlediğiniz amellerinizi görüyorum, biliyo-

---

298 "Onlar, o (ateş hendeği)nin başında oturmuşlardı." Bürûc, 85/7.

299 "Ve onlar, müminlere yaptıklarını seyrediyorlardı." Bürûc, 85/7.

300 "(O gün) Şahide ve şahitlik edilene andolsun." Bürûc, 85/3.

301 "Cuma günü bana çokça salavât okuyunuz, çünkü Cuma günü meleklerin katıldığı bir gündür." *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 2, s. 457, no: 3577, "Eksirû aleyye's-salâte fî yevmi'l-cumu'ati fe-innehu leyse ahadun yusallî aleyye yevme'l-cumu'ati illâ 'uridat aleyye salâtuhu." Sahih bir hadis olduğu belirtilmiş.

rum, böylece şehadet edeceğim, onun için benimle muğtenim olunuz, beni bir ganîmet-i azîm bilip ibadet ve taata sa'y ediniz, zira ki benim şemsim kaybolursa yevm-i kıyâmete kadar bana vâsıl olmazsanız, yani hayatta ve benim içinde olduğunuz müddet ibadet ü taata sa'y ü himmet ediniz. Mevt yetişip şems kaybolursa, yevm-i kıyâmete kadar beni göremezsiniz diyor. Maşallâh, barekallâh, yevm, gün dediğimiz zât-ı âlî-kadr pek doğru diyor. Sahih aziz bu dünyaya bir kere geldik. Buradan gidecek olur isen, daha bu dünyayı bulamazsın ve hem de göremezsin, bir daha da geriye gelemezsin. Aman el-aman bu dünya mahza bir büyük sermaye [285] ve mâl-ı ganîmettir ki asla tavsif ü tarif olunmaz bir meydân-ı aşk u muhabbettir. Aşk olsun bilip anlayıp ona göre hürmet ve hizmet eden zevât-ı kirâm hazerâtına azizim.

Dirîgâ ki biguzeşt umr-i azîz
Bihâhed guzeşt în demî çend nîz

Guzeşte ânçi der nâ-savâbî guzeşt
Ver în nîz hem der ne-yâbî guzeşt[302]

Dahi bu lafz-ı şerîfin yani şâhid ü meşhûdun manasında denildi ki şâhid, Cenâb-ı Hak'tır cemiyet haysiyetiyle; meşhûd yine Cenâb-ı Hak'tır tefrika haysiyetiyle.

İşte azizim, ister isen sen diyebilirsin ki min-haysü'l-icmâl ve min-haysü't-tafsîl hakîkat-bîn ile görmezsin hiçbir kimseyi; illâ Cenâb-ı Hakk'ı görürsün. Dahi bazıları dediler ki şâhid, nefs-i rûhtur, meşhûd da nefs-i tabî'attır buyurdular.

İşte azizim buraya kadar olan âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı şerîfi zikr ü beyan olundu. Şimdi elfazın âyet-i celîleden addolunmayarak erenler tarafından kalb-i fakîrîye böyle "Cilve-nümâ-yı şühûd-ı şâhid ü meşhûd" ibaresi atılmış olduğu cihetle bunda fakire olan cihet-i ta'alluk ve remz ü işareti beyanına şurû' edelim. Şühûd ve şâhid ve meşhûd bu üç lâfız kendisini göstermek cilvesinde bulundu. Binaenaleyh câmi'-i şerife dahil olanlar nazar-ı dikkatle nazar olunurdu ki mine'l-kadîm meşhûdum olan bizim Behzad Bey oğlumuzu görmek için, çünkü meşhûdun manası, müşahede olunmuş ve göz ile görülmüş olan şey. İşte o da Behzad Bey'dir. Şâhid ise, şehadet edici yani Behzad Bey'i gördüğüme câmi'-i şerîfte olan cümle melâike ile yevm-i cuma da şehadet eder. Kaldı iş şühûda, bunun da ma'nâ-yı lügavîsi üzere Behzad Bey orada hazır ve mevcut olup fakire görünmediler. Fakir de gözümle gördüm ki bizim evlâd-ı ma'neviyyemiz Behzad Bey'dir.

İşte diğer bir tevcîh-i ma'neviyyemiz daha vardır. O da bu üç lafza mazhar düşmüş üç zât-ı âlî-kadrdır ki sâlifü'l-beyân aşk u muhabbetleri ihvân-ı bâ-sefâya arz olunan saadetlû Sadık Paşa hazretleriyle Erkân-ı Harb Kaymakamı izzetlû Naci Bey ve erkân-ı harb kolağası olup binbaşılığı arz ile yakında irâde-i seniyye-

302 Sadî, *Bûstân*.

sinin şeref-sudûruna muntazır olduğumuz rifatlû Behzad Bey oğlumuzdur. Bâlâda tafsilen arz u beyan olunduğu üzere şâhidin ma'nâ-yı lügavîsinden birisi de mahbûb manasına idi. İşte bu cihetle de [286] müşarünileyh hazretlerinin mazhar oldukları feyz ü tecelliyât-ı ilâhiyye ve ahlâk-ı hamîde-i pesendîdeleri cihetle bir mahbûb-ı ma'nevî olmasıyla ona mahbûb lafzının ıtlâkı caiz olur. Bu hâlde mahbûbu, ortaya alıp sağ ve sol cenahlarında şühûd ile meşhûd kaldı. Şühûd, Behzad Bey idi ki cümleden evvel onu hazır ve mevcut bulup onunla ve o sayede mahbûb-ı ma'nevîyi gördük ve müşahede ettik. Artık zarurî ve tabiî de meşhûd da kaymakam beyefendi oldu ki o huzurda müşahede edip zâhir ü bâtın gözleriyle görüşülüp maşallâh hâl ve etvâr u ahlâk-ı pesendîdesine; "el-Cinsu ma'a'l-cinsi"[303] buyurulmuştur azizim.

Velhâsıl bu üç zât-ı âlî-kadrin kadr ü kıymetleri bilinip haklarında hürmet-i mahsûsa ile hayır dualar olunmak üzere atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretlerinin fakirlerine tevdi buyurdukları selâm-ı meserret-encâm-ı sa'âdetleri içinde gizlenmiş bir hevâ-yı aşk u muhabbet fişeği var imiş ki vakt ü saati geldikte ateş alıp masivayı ve nefs ü hevayı yakmak ve mahv u izale etmek için mine'l-ezel yapılmış ve kurulmuş ve levh-i mahfûz-ı dilde hıfzolunmuş. Nitekim nev-îcâd dünya meyyit gibi olduğu bu defa cilve-nümâ-yı zuhûr ile bilinmiş ve fevkalâde teşekkürler ve Cenâb-ı Rabbü'l-izzet'e hamd ü senalar olunmuştur. Bizim Aşçı Dede yine yavaş yavaş tasavvufa girişerek şehr-i hakîkat kapısına yolunu doğrulttu. Evet bu görünen mezâhir zaten hakikat şehrinin zıllı ve gölgesidir. Artık aslı bırakıp gölgesiyle meşgul olmak ayn-ı hamâkattir.

Temsil

Canlardan birisi ayı suda görür imiş; yani semada olan kamerin aksi suya düştüğü için orada müşahede eder imiş. O canın bu hâlini Hazret-i Şems-i Tebrîzî kuddise sırruhu'l-azîz efendimize arz etmişler. Onlar da buyurmuşlar ki "Ensesinde başını yukarıya kaldırmaya mâni çıban yok ya, başını yukarıya kaldırsın da ayı yerinde görsün!" Yani o can, mahbûblar yüzünden ve cemallerinden neş'e-yâb-ı aşk u muhabbet olurmuş demektir.

Dahi Hazret-i Mevlâna kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz, Mesnevî-i şerîflerinde buyururlar ki "Şehbâz kuş yukarıda pervaz edip uçar. Avcı olan can yukarıdaki uçan kuşa ok atmaz da zeminde yalan gölgesine şehbâz kuşunu avlayacağım diye ok atar. Biçare adamın [287] terkisinde olan okları cümleten o yolda sarf edip terkisinde ok kalmaz; şehbâzı da avlayamaz."

İşte azizim, bizim de zâhir ile iştigalimiz aynı bunun gibidir. Öyle olduysa gelelim yine hakikat bahsine. Zaten bahsimiz şâhid idi. Bunun da mazharı müşarünileyh Hazret-i Sadık idi. "İnnâ erselnâke şâhiden ve mubeşşiren ve nezîren."[304] Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz haz-

---

303 "Her şey kendi cinsiyle beraberdir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 4, no: 1531, "el-Cinsu ile'l-cinsi emyelu."

304 "Biz seni, şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik." Fetih, 48/8.

retlerinin hakkında buyurulmuştur. İşte birinci şâhid, efendimizdir. Badehu bi'l-verâset ona varis olanlardır. Badehu varis olmayan mü'minîn dahi makam ve derecesine göre şâhid olabilir. Korkma dedem söyle, ümmet-i Muhammediyyenin cümlesi de şâhiddir, yani gerek salih gerek tâlih ehl-i kıble olanların cümlesi şâhiddir. Lâkin derecesine göre azizim. Buradaki şâhid, ümmetin işledikleri hayır ve şerden a'mâllerine şehadet etmek için dahi "mubeşşir" ve "nezîr". Kezalik birincisi Cenâb-ı Risâlet sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizdir. Yine derece derece varis ve gayr-ı vâris olanlara şümulü vardır. İlâ-nihâye ehl-i kıblenin cümlesi beşîr ve nezîr sıfatıyla muttasıftır, yani herkeste sıfat-ı şehâdet ile müjdelemek ve korkutmak vardır. Ancak şâhidlik, mahbûbluk cihetine atfolunursa hakikatte birinci mahbûb sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizdir ve bi'l-verâset ona varis olanlardır. Lehu'l-hamdu ve'l-minne işte efendimizin varisi olan Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin hüsn ü cemâl ü kemâl-i gavsiyyelerini tamamıyla müşahede ettim. Ve ne zaman cemâl-i bâ-kemâlleriyle müşerref olsam, kendimi zapt edemeyip ağlar idim ve geceleri aşk u muhabbetiyle ah u efgân edip mecnun gibi sahra ve ovalara düşmüştüm. Buraları risalemizi mütalâa eden ihvân-ı bâ-sefânın malûmudur. İşte bu mahbûbluk sıfatı da kezalik alâ-merâtibihim herkeste vardır. Lâkin senin nazarında kimini güzel, kimini çirkin görürsün. Senin aynan öyle gösteriyor, çünkü buyurmuşlardır ki âşık-ı sâdık oldur ki on beş yaşındaki mahbûbu nasıl görüp sevip muhabbet ederse, seksen yaşındaki canı da öylece sevip muhabbet etmelidir. Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin nutk-ı sa'âdetleri gibi:

Elif okudum ötürü
Pâzâr ettim götürü

Yaratılmışı hoş gördüm
Yaratandan ötürü

Kezalik beşîrlik, nezîrlik dahi böylece [288] cümle mahlûkta mevcuttur. İşte buralarını arz etmekten maksudum, müşarünileyh hazretlerini şâhidlik ile tavsif ettiğim yolunda olduğunu imadır, çünkü müşarünileyh hazretleri hakîkat-âşinâ bir ârif-i kâmil olmasıyla esnâ-yı muhabbette "İnnâ kunnâ fâ'ilîne"[305] buyururlar idi. Bu kelâm-ı şerîf sırf vahdet ve hakikate remz ü işaret eder ve zaten şâhid ü meşhûdun tefsirinde ne kadar kîl ü kâl olmuştur, yani ma'nâ-yı şerîfinde kimi böyledir, kimi şöyledir diye pek çok ihtilâf vuku bulmuştur. Hatta zürriyet-i Âdem'e kadar kasemdir diye tenezzül olunmuş. Bu hâlde zâhirden bâtına rücu edip de şâhid, meşhûd odur desek daha güzel olmaz mı? Evet o cihete gidilirse öyledir azizim. "Heme ûst" derler. Lâkin burada mübahase çoktur, onu da erbabı bilir. Bize lâzım olan, şerî'at-ı garrâ-yı Muhammediyyenin bize vermiş olduğu mezuniyeti dahilinden asla ve kat'â harice çıkmamaktır azizim.

305 "Biz bunu mutlaka yapacağız." Enbiyâ, 21/104.

İşte mevlâna bu şâhid ü meşhûdun remz ü işaretinden biri dahi bu idi ki yukarıda arz olunduğu üzere evlâd-ı ma'neviyyemiz Behzad Bey'in binbaşılığı arz olunmuş. Yakında irâde-i seniyyesinin şeref-sudûruna muntazır olduğumuzu bildirmiş idik. İşte bildirdiğimiz gibi erenler de yüzümüzü kara çıkarmayıp lehu'l-hamdu ve'l-minne irâde-i seniyyesi Sultan Selim Câmi'-i şerîfi'nde olan mülâkattan bir hafta sonra şeref-sudûr etmiştir, yani Şa'bân-ı şerîfin birinci [22 Ekim 1903], Teşrîn-i evvelin dokuzuncu günü idi ve kendisine tebliğ ve tebşir dahi Teşrîn-i evvelin on birinci günü olmuştur. Ve derakap daireye teşrif ile bizzat fakiri görüp teşekkür etmek üzere şu'be-i âcizîye gelmiş ise de fakirleri biraz rahatsız olduğum için fakirhaneye gelmiş idim. Muvaffak olamadığından Teşrîn-i evvelin on beşinci çarşamba günü akşamı idi, mahsusen fakirhaneye teşrif buyurup akşam taamını birlikte edip artık arîz ü amîk muhabbete girişildi. Pederleri Ali Remzi Efendi'nin vefatında kendileri Dersaadet'te mektepte idiler, nasıl irtihâl-i dâr-ı bekâ ettiklerine dair risalemizin ikinci cildinde 192. sayfasında tafsilen beyan olunmuş idi, orasını kendisine gösterdim. Ser-â-pâ mütalâa buyurdular. İşte o gece bazı esrar kendilerine tebliğ ile memnuniyet ve mesruriyetleri isticlâb olundu ve müşarünileyh Sadık Paşa hazretleri hakkında dahi kalp âlemine tulû eden vâridât [289] ve esrâr-ı gaybiyyeden dahi kendilerine bildirildi ve şâhid ü meşhûd ibaresinin remz ü işareti hakkında risalemize derc olunan hususat dahi irae olunarak bunlardan bazılarının paşa hazretlerine bildirilmesi ve bazısının şimdilik mektum tutulması dahi niyaz olunarak memnunen ve mesruren ertesi günü me'mûriyyet-i aliyyeleri başına ve kışladaki dâ'ire-i âlîlerine avdet ve teşrif buyurdular azizim.

İşte bu meyanda Kaymakam Naci Beyefendi'nin dahi miralaylığı emri geldi, yani Behzad Bey ile Naci Bey'in terfî'-i rütbeleri birlikte arz olunup yine birlikte iradesi çıkmıştır. Elbette erenlerin meclisine dahil olan ve onların muhabbetleri şarabıyla mest olan ve alelhusus müşarünileyh hazretleriyle leyl ü nehâr birlikte gerek zâhir gerek bâtın mazhar-ı tevfîk-i rabbâniye ile din ü millet ve devlet-i Âl-i Osman uğrunda cansiperane sa'y u gayret eden, dünya ve ahiret necat bulmaz mı azizim? Ve zaten ism-i âlîleri Naci olmasıyla bi-hasebi'l-lüga Behzad'ın hasebi ve nesebi pakize demek olduğu gibi, Naci Bey'in dahi mine'l-ezel mazhar-ı necât olarak nâr-ı cehîmden külliyen kurtulması makdûr olan zat manasına değil mi? İşte gerek Naci Bey'in gerek Behzad Bey'in fakirleriyle hîn-i mülâkâttan bir hafta sonra sâye-i erenlerde terfî'-i rütbe ile mesruriyet ve memnuniyetleri müşahede olundu. Şimdi kaldı reîsü'r-rüesâ-yı meclis-i muhabbet ve mazhar-ı sırr-ı "Sâdiku'l-va'di'l-emîn"[306] mahbûb-ı ma'nevî şecî bahâdır-ı dîn ü devlet olan saadetlû Sadık Paşa hazretlerinin terfii. Artık fakirin haddim değildir böyle büyük rütbe-i âlîlere karışmak, ancak elimden gelen Cenâb-ı Pîr efendimizin atebe-i felek-mertebe-i cenâb-ı gavsiyyelerine baş koyup kıtmîr-veş

306 Krş. "Ve'zkur fi'l-Kitâbi İsmâ'île innehu kâne sâdika'l-va'di ve kâne resûlen nebiyyen." "Kitaptaki İsmail'i de an. Çünkü o sözünde duran, elçi bir peygamberdi." Meryem, 19/54.

dua ve niyaz etmektir. Lehu'l-hamdu ve'l-minne onda da kusur yoktur azizim, mirim.

Behzad Efendi oğlum, fakirhanede kaldığı gece bade'l-muhabbet uykuya ve rahat u huzura davet olunup yatak odasına teşrif buyurdular. Fakir de kendi hücremde ve kendi âlemimde oldum. Alessabah oda-yı fakîrîye teşrif buyurdular. Gece ahvalinden sual ettim. "Pek çok rahat u huzur ettim, hatta bir acayip hâl dahi zuhur etti." "Nedir?" dedim. Buyurdular ki "Yatağa girdim, bir müddet sonra uykuya geçmek esnasında yani nevm ile yakaza arasında kalbimden "İn huve illâ vahyun yûhâ"[307] âyet-i kerîmesi okundu ve sonra [290] lisanım üzere dahi cehren bu âyet-i kerîmeyi okuyarak uyandım. Taaccüp edip salavât-ı şerîfe getirip badehu uykuya geçmişim" dediler. Fakir de cevabında dedim ki "Zatınız bu gece risalemizi mütalâa buyurdunuz. İşte öyle söylenen kelimât u hikâyât ve remz ü işârât ârzû-yı hevâ-yı nefs olarak düzme koşma şeyler olmayıp Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin vaktiyle lutf u ihsanları olan teveccühât-ı iksîr-âyât-ı gavsiyyeleri berekâtıyla âlem-i kalbe atılan kelimât ve irâdât-ı gaybiyye ve esrâr-ı samedâniyye olduğunu tasdik için zât-ı âlîleri kalbine bu âyet-i celîle makâm-ı şehâdette kıraat olunmuştur, çünkü bu risalemizin böyle kaleme alınmasına sebeb-i ma'nevî risalemizin evvellerinde arz u beyan olunduğu üzere vaktaki Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin huzûr-ı gavsiyyelerine yetişip derviş olduk. Derviş, delirmiş demektir, artık mecnun-veş ne gezdiğimizi ve ne söylediğimizi biliyoruz, kalbe ne atılırsa o veçhile hareket ediyoruz.

Günlerden bir gün âlem-i ervâhtan bu âleme nasıl gelinmiş tefekkür ve tasavvurunda kalbe gelen bir manayı böyle bir temsil içine alınarak bir kâğıda yazılmış. Şöyle ki yani bir sultan gibi başımızda murassa taç ve altımızda şahlara mahsus müzeyyen ve murassa sorguçlu esb-i tâzî ve elbise-i fâhire-i îmânı lâbis olarak etrafımızda melâike-i kirâm saf-best-i selâm olup "Maşallâh, bârekallâh ey mü'min-i muvahhid, ey abdullah, ey tâcir-i hakîkat ve âşinâ-yı ma'rifet, yürü meydan senindir!" diyerek işte bu gûne elfâz-ı hakîkatle alkışlayarak bu dünyaya getirmişler ve min-tarafillâh li-hikmetin ve li-maslahatin bu abdin düşmanı olan ve böyle mazhar-ı Cemâl olan kulun mazhar-ı Celâl olan nefs-i emmâreyi de vücut kalesi içerisine ve sultân-ı rûhun karşısına ve mukabelesine oturtmuşlar. Ve buna muavenet etmek üzere bir de Dâll isminin ve Celâl'in mazharı olan şeytanı da birtakım avenesiyle beraber ihtiyat leşkeri gibi tehyie ve ihzar etmişler. Biçare insan en büyük düşmanı içerisinde ve zaten insanın meyli de o nefse mail ve onun gidişine hazır ve amade olmasıyla o güzelim şahlara mahsus olan murassa tacı yerlere çarpıp o elbise-i fâhireyi çirkâb sulara verip ve esb-i tâzînin serkeş olmasıyla yularını elinden kaçırıp istediği gibi şunun bunun bağ bahçesinde otlayıp kıç atarak üzerindeki adam da [291] ona taklit olarak göbek atarak sıçrayıp koşup giderken bu gidişte bir çukura düşüp telef olacağını en son tahattur ederek biçare adam aman şu hayvanı zapt

307 "O(nun okuduğu Kur'ân) kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir." Necm, 53/4.

u rapt edemiyorum, yahu şunun yularını elime verin diye nidasına kimse kulak vermeyip çek, cezâ-yı amelindir dedikleri gibi işte azizim bu zeminde daha çok ya, böyle bir şey gönül âlemine gelip kaleme alınmış idi. "[Kullu sirrin] câveze'l-isneyni şâ'a"[308] dedikleri gibi her nasılsa bu iş Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin sem'-i gavsiyyelerine vasıl olmuş. Yine bir gün huzurlarında oturup teveccüh ve rabıta ile meşgul iken buyurdular ki "Baba efendi, hakikate dair bir şey kaleme alınmış, acaba görebilir miyiz?" irâde-i gavsiyyeleri üzerine derhâl cebimden çıkarıp takdim ettim. Buyurdular ki "Yok, siz okuyunuz, fakir istima edeyim." Hemen fakir kıraate bed' ettim. Onlar da teveccüh ve rabıtaya vardılar. Fakir nihayetine kadar tamamen okudum. Bir müddet de emirlerine intizar ettim, çünkü kıraat bitti, lâkin hazret daha rabıtadan ser-i sa'âdetlerini kaldırmadılar. Bir müddet sonra rabıtadan başını kaldırıp kemâl-i tebessüm ile fakire gülerek ve mestane gözleriyle nazar ve teveccüh buyurarak "Pek iyi, pek iyi" buyurdular azizim.

İşte sebeb-i ma'nevîsi bu idi, sonra bu zamân-ı sa'âdetten ara yerden sekiz on sene mürur ederek Şâm-ı şerîf'e geldiğimde gönlüme geldi ki pek büyük zevât-ı kirâm hazerâtına yetişip pek çok fevkalâde kelâm-ı hakîkat ve tarîkat istimaıyla neş'e-yâb-ı aşk u muhabbet oldum. Ancak ihvân-ı bâ-sefâya bir hizmet olmak üzere böyle sergüzeştim olan ahval ile beraber hazerât-ı ehlullâhın kelâmlarını ve ahval ve etvar-ı ulyâlarını bildirmek için *Risâle-i Ahvâl-i Aşçı Dede* namıyla bir risale kaleme alınması gönlüme gelmiş ve o veçhile bu risaleye bed' ü mübâşeret olunmuştur diye mumaileyh Behzad Bey oğlumuza söyledim, yani elhâletü hâzihi fakire müteallik olarak cilve-nümâ-yı zuhûr olan ahval ü havadis derc olunmaz, illâ ki erenlerin remz ü işaretiyle ve kalbe tulû eden vâridât-ı gaybiyye ile söylenip yazılır azizim dedim.

Sonra niyaz ettiler ki "Bizim de tefeyyüz ve terakkimiz için kalb-i âlîlerinize müracaat buyursanız?" yani "Benim gönlüm arzu ediyor ki Dersaadet'te tefeyyüz ve terakki edeyim, böyle taşra ordularında bulunmayayım" dedi. Dedim: "Efendi oğlum, seni çok severim, binaenaleyh bu niyazını [292] Cenâb-ı Hak'tan isteyelim ve dergâh-ı ulûhiyyete arz edelim" yani "Kelâm-ı kadîm'den tefeül edeyim, bakalım nasıl âyet-i kerîme zuhur eder" deyip Mushaf-ı şerîfi alıp tefeül ettim, yani "Şu abdinin niyâz-ı rûhânîsi gibi Dersaadet'te tefeyyüz ve terakki edip etmeyeceğine fermân-ı ilâhiyyenize muntazırız" deyip rabıta ve teveccüh ile Kelâm-ı kadîm'i küşade ettim. Sûre-i Zumer'de bu âyet-i kerîme sayfanın baş tarafında zuhur etti: "Belillâhe fe'bud ve kun mine'ş-şâkirîne."[309] İşte bunu görür görmez ellerime kapanıp fevkalâde memnun olup bayram etti ki "Agniyâ-yı şâkirînden olacağım, merâtib-i âliyeye nail olacağım. Binaenaleyh inşâallâhu ta'âlâ İstanbul'a gittiğim anda bu âyet-i celîleyi celî hat ile yazdırıp odama talik edeceğim ve sual edenlere "İşte semâ-yı ma'neviyyeden hakk-ı fakîrîde nazil olan bu âyet-i celîle benim bahtiyarlık yıldızımdır" diyerek iftihar edeceğim."

---

308 "İkiyi aşan sır, yayılır." *el-Muhallâ*, c. 9, s. 466; İbn Hazm, *el-İhkâm*, c. 4, s. 590. Bu kaynaklarda "Kullu sirrin câveze isneyni şâi'un" şeklindedir.

Bu âyet-i celîlede olan remz ü işaret pek büyük ve çoktur. Zaten evvelce kendisinin müşir olmasına dua olunmuş idi. İşte bu âyet-i kerîme de onu remz ü işaret eder azizim. Bunların cümlesi de câmi'-i şerîfte kalp âleminde kıraat olunan "Cilve-nümâ-yı şuhûd-ı şâhid ü meşhûd" lafzının şu'bâtından ve tecelliyât-ı subhâniyyesindendir ki ileride cilve-nümâ-yı zuhûr olacak feyz ü terakkiyatı dahi şimdiden tebşir ve müjde buyurdular. Olsunlar, olsunlar azizim. Lâyık ve sezadır ki bu üç zât-ı âlî-kadr bir tecelliden hayat ve necat bulmuşlar da yekvücut, yekcihet olmuşlardır. Sadık Paşa efendimiz de necattan değil midir? Yani Naci ve Sadık bir değil midir? "en-Necâtu fi's-sıdki"[310] buyurulmamış mıdır? Naci, sıdkta, sıdk nacide fani olmamış mıdır azizim? Hatta Behzad Bey de bu sıdka dahil değil midir? Zira ki sadıklar hasîb ve nesîbü'l-asl değil midir? Onun için bu üç zât-ı kirâmda ne sigara ve ne de müskirattan bir şey vardır. Evkât-ı hamsede namaz ve padişahımıza dua ile din ü millet uğrunda çalışmaktadırlar. Maşallâh, bârekallâh, hak erenler muîn ve destgîrleri olsun. Zaten "Sîmâhum fî vucûhihim min eseri's-sucûdi"[311] sırrı üçünün de cebhe-i âlü'l-âlinden nur gibi leme'ân ediyor. Nitekim Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şerîflerinin birinci ve beşinci ciltlerinin 118 ve 36. sayfalarında buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 118-119:

Hak çu sîmâ-râ [293] mu'arref hândeest
Çeşm-i ârif sûy-i sîmâ mândeest (1: 1267)

"Hak ta'âlâ hazretleri çün kim simayı muarref okumuştur; Kemâ kâle Allâhu ta'âlâ: "Yu'refu'l-mucrimûne bi-sîmâhum."[312] Ve kâle hitâben li-nebiyyihi aleyhisselâm: "Ta'rifuhum bi-sîmâhum."[313] Ve kâle: "Sîmâhum fî vucûhihim min eseri's-sucûdi."[314] Çün kim sima ahvâl-i derûnu bilmeye vesile olduysa, o sebepten arifin çeşmi sima canibinde kalmıştır ki ahvâl-i derûnu ondan istidlâl ederler."

Mesnevî:

Reng u bû gammâz âmed çun ceres
Ez-feres âgeh kuned bâng-i feres (1: 1268)

"Renk ve bûy, ceres gibi gammâz geldi."

---

309 "Hayır, yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol." Zümer, 39/66.
310 "Kurtuluş doğruluktadır." *et-Ta'rîfât*, s. 490.
311 "Yüzlerinde secde izinden nişanları vardır." Fetih, 48/29.
312 "Suçlular, simalarından tanınır." Rahmân, 55/41.
313 "Onları simalarından (yüzlerinden) tanırsın." Bakara, 2/273.
314 "Yüzlerinde secde izinden nişanları vardır." Fetih, 48/29.

Yani bir kimsenin rengi ve bir şeyin rayihası onun mâ-fi'z-zamîrini gamz edici geldi; nitekim ceres görünmeyen bir müteharrik şeyin vücudunu muhbir ve gammâz oldu.

"Feresin bângı feresten agâh eyler."

Yani feres görmez misin seda vursa, onun sedası onun vücuduna delâlet eder.

Mesnevî:

Bâng-i her çîzî resâned z'û haber
Tâ bidânî bâng-i har ez bâng-i der (1: 1269)

"Her bir şeyin sedası onun zamir ve sırrından haber yetiştirir, ta bilesin bâng-i deri bâng-i hardan."

Zira ef'âl ü makâli ahvâl-i derûna râh-nümâ olur ve arif rızaya müteallik olan sözden kalbin rızasına ve gazaba müteallik olan sözden derunda olan gazaba istidlâl kılar. Nitekim bu hadîs-i şerîf bu manaya şehadet eyler: " 'An A'işete radıyallâhu anhâ; ittefekâ ale'r-rivâyeti anhâ; kâle aleyhisselâm: "İnnî le-a'lemu izâ kunti annî râdiyeten ve izâ kunti alâ gadabî". Fe-kultu: "Ve min eyne te'rifu zâlike?" Fe-kâle aleyhisselâm "Emâ izâ kunti annî râdiyeten fe-inneki tekûlîne lâ ve rabbi Muhammedin; ve izâ kunti alâ gadabî tekûlîne lâ ve rabbi İbrahime?" Kultu: "Ecel, vallâhi lâ ehcuru illâ ismeke."[315] Ma'nâ-yı şerîfi odur ki Hazret-i Nebi sallallâhu aleyhi ve sellem, Hazret-i Aişe-i sıddîka radıyallâhu anhâya dedi: "Tahkikan ben bilirim şol vakitte ki sen benden razıye olasın; ve şol vakitte ki sen benim üzerime gazabnâk olasın." Hazret-i Aişe radıyallâhu anhâ dedi: "Ben dedim ki onu neden bilirsin ya resulallâh?" Resul aleyhisselâm hazretleri dedi: "Ammâ şol vakitte ki ya Aişe, sen benden raziye olasın, pes tahkiken sen dersin Muhammedin rabbısı hakkı için böyle değildir diye kasem edersin ve şol vakitte ki sen bana gazabnâk olasın, pes sen dersin İbrahim'in rabbısı hakkı için böyle değildir." Hazret-i Aişe eydür: "Ben dedim ki ne'am, sadıksın ya resulallâh, Allah hakkı için benim hicranım [294] hemân senin ismine maksûrdur, yani hîn-i gazabda senin zât-ı şerîfinden kalben hicranım yoktur." Pes bu hadîs-i şerîfte bir kimsenin kelâmından kalbinde olan hâline ve ef'âlinden derununda olan sırrına istidlâl kılmaya delâlet vardır, zira "ez-Zâhiru unvânu'l-bâtini"[316] fehvasınca insanın zâhirinde bazı alâim ve âsâr olur ki onun bâtınında olan esrarına o alâyim ü âsârdan delâlet vardır; ve onun hâl-i derûnundan muhbir ve mu'lim olur. Nitekim bu hadîs-i şerîf bu manaya delâlet ve şehadet

---

315 *el-Buhârî*, c. 5, s. 2004, no: 4930; *Musnedu Ahmed*, c. 6, s. 61, no: 24363; *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 10, s. 27, no: 19599; *es-Sunenu'l-kubrâ*, c. 5, s. 365, no: 9156; *Fethu'l-bârî*, c. 9, s. 326.

316 "Dış (görünüş), iç (görünüş)ün göstergesidir." Çeşitli kaynaklarda özlü bir söz olarak geçiyor. *Fethu'l-bârî*, c. 2, s. 225, 226; *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 558, *Tuhfetu'l-ahvezî*, c. 8, s. 158; *Şerhu'z-Zerkânî*, c. 1, s. 479.

kılar. Kâle aleyhisselâm: "Mâ admere ahadun şey'en illâ zahere fî feletâti lisânihi ve safahâti vechihi."[317]

Mesnevî:

Guft peygamber bi-temyîz-i kesân
Merdun mahfiyyun ledey tayyi'l-lisân (1: 1270)

Hazret-i Peygamber aleyhisselâm buyurdular ki: "el-Mer'u mahfiyyun tahte lisânihi."[318] Pes bu hadîs-i şerîfin mazmunu üzere buyururlar ki peygamber aleyhisselâm insanı temyiz eylemek hakkında buyurdular: "İnsan, lisanını tayy eylemek katında ve kelimâtının tahtında pinhândır." Zira tercümân-ı cinân ve dellâl-ı âlem-i cândır. Pes sarrâf-ı nakd-i irfân olan, evvelâ lisanına nazar kılar, badehu o lisan vasıtasıyla mütekellimin mertebesine vakıf olur.

Kıta:

Zebân der-dehân ey hıredmend çîst
Kilîd-i der-i genc sâhib-i huner

Çu der-beste bâşed çi dâned kesî
Ki cevher-furûşest yâ pîlever[319]

Mesnevî:

Reng-i rû ez-hâl-i dil dâred nişân
Rahmetem kun mihr-i men der-dil nişân (1: 1271)

"Yüzün rengi gönlün hâlinden nişan tutar, zira sima deruna elbette delâlet eder. Benim hâlimi müşahede edip bana merhamet eyle, benim muhabbetimi kalbinde nasb eyle."

Pes reng-i zâhir, insanın bâtınının hâline ne gûne delâlet eyler, bu beyit ile işaret edip buyururlar:

Mesnevî:

Reng-i rûy-i surh dâred bâng-i şukr
Bâng-i rûy- zerd dâred sabr u nukr (1: 1272)

---

317 "Kişinin gizlediği bir şey dil sürçmelerinde ve yüz ifadesinde mutlaka ortaya çıkar." *Târîhu Bağdâd*, c. 10, s. 210, "Fe-inne ahaden lâ yusirru mnunkeren illâ zahare fî feletâti lisânihi ve safahâti vechihi ve tavâli'i nazarihi."

318 "İnsan dilinin altında saklıdır." Krş. *Feyzu'l-kadîr*, c. 4, s. 241, "el-Mer'u mahbû'un tahte lisânihi."

319 Ey akıllı kişi, ağızda dil nedir? O hazinenin kapısının kilidi hüner sahibidir. Eğer ağzı kapalı olsaydı onun, kim bilirdi cevher satan kimdir deva veren kimdir?"

"Kırmızı yüzün rengi şükür rengi tutar."

Zikr-i müsebbib irâde-i sebeb kaidesi üzere şükürden murat nimet olur. Pes humret-i vech, şükür sedasın tutar ve nimete delâlet eder, zira nimet ve rahatsız yüz kırmızı olmaz. Sabr dahi zikr-i müsebbib irâde-i sebeb kaidesi üzere belâ ve mihnetten kinaye olur. "Nukr" bunda küfran manasınadır. Takdîr-i kelâm:

"Sarı yüzün rengi sabır ve nukr tutar."

Yani belâ ve mihnetin ve küfrân-ı ni'metin sedasını tutar ve ondan ihbar eder, zira sufret-i vech derd ü mihnetten ve adem-i râhat u ni'metten hâsıla [295] olur ve adem-i ni'met, küfran olmaktan zuhura gelir. Pes reng-i rûy- zerd bir kimsenin hayretine ve inkârına delâlet kılmış olur.]

Mesnevî [Rusûhî, c. 5, s. 36:

Fi'l u kavl âmed guvâhân-ı zamîr
Zîn du ber–bâtın tu istidlâl gîr (5: 236)

"Zâhirde olan fiil ü kavil zamirin şahitleri geldi. Bu ikiden sen bâtın üzere istidlâl tut."

Yani zâhirde olan akvâl ü ef'âlden bâtında olan i'tikâdâta ve ahvale sen istidlâl eyle ki "ez-Zâhiru unvânu'l-bâtini"[320] mucibince zâhirin ef'âli bâtının ahvaline delâlet eyler. Onun için Hazret-i Nebiyy-i mükerrem sallallâhu aleyhi ve sellem namazda bir kimseyi sakalıyla oynar gördü: "Lev haşi'a kalbuhu lehaşi'at cevârihuhu"[321] buyurdu, zira eğer zâhirde onun azası huşu üzere müeddep olaydı, kalp ve ruhu dahi müeddep olurdu. Pes âkıl olanlar, zâhirde olan kavilden ve fiilden bâtında olan hâle istidlâl ederler.

Mesnevî:

Çun nedâred seyr sırret der-derûn
Binger ender bevl rencûr ez–birûn (5: 237)

Fi'l u kavl ân bevl–i rencûrân buved
Ki tabîb-i çeşm–râ burhân buved (5: 238)

"Çün kim senin sırrın derununa seyir tutmaz, taşradan mazirin buluna, nazar eyle fiil ve kavil fi'l-mesel rencûrların o bevl karûresidir ki o bevl, tabîb-i çeşm için burhan olur."

---

320 "Dış (görünüş), iç (görünüş)ün göstergesidir." Çeşitli kaynaklarda özlü bir söz olarak geçiyor. *Fethu'l-bârî*, c. 2, s. 225, 226; *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 558, *Tuhfetu'l-ahvezî*, c. 8, s. 158; *Şerhu'z-Zerkânî*, c. 1, s. 479.

321 "Kalbi korkmuş olsaydı, organları da korkardı." *Musannefu Abdirrezzâk*, c. 2, s. 266, no: 3308; *Tuhfetu'l-Ahvezî*, c. 2, s. 327; *Nevâdiru'l-usûl fî ehâdîsi'r-resûl*, c. 2, s. 172, *Ta'zîmu kadri's-salât*, c. 1, s. 194, no: 151.

Sır bunda akıl manasınadır, yani çün kim senin aklın derun âlemine seyri olmaz ve ahvâl-i bâtını müşahede kılmaz, lâzım olur ki marizin bevlini bir karûreye koyup ona nazar eyleyesin, ta kim onun bevlinin renginden onun derununda olan marazına istidlâl kılasın, nitekim etibbâ-yı cismânînin kanunu budur. Pes bir kimsenin fiil ve kavli hem fi'l-mesel o rencûrların karûrede olan bevli gibidir ki o bevl cismin tabibine delil ve burhan olur, kezalik kavil ve fiil dahi akıl tabibine delil ve burhan olur. Eğer tabîb-i akl bir kimsenin fiilinde ve kavlinde sıhhat rengini görür ise, onun mizâc-ı rûhânîsinin itidal üzere olup sıhhatte olduğunu bilir ve eğer onun fiil ve kavlinde sekâmet rengini müşahede kılarsa, mizâc-ı rûhânîsinin itidal üzere olmayıp ruh ve kalbi sakim olduğuna istidlâl kılar.

Mesnevî:

Vân tabîb-i rûh der–câneş reved
Vu zi–reh cân ender îmâneş reved (5: 239)

Hâceteş nâyed be-fi'l u kavl-i hûb
Uhzurûhum hem cevâsîsu'l-kulûb (5: 240)

"Ammâ o tabîb-i rûh, o marîzü'l-kalb olanın canına gider [296] ve dahi can yolundan imanı içeri gider ve onun hûb olan kavle ve mahbûb olan fiile haceti olmaz. Bunlardan hazer eyleyin, bunlar cevâsîsü'l-kulûbdur."

Yani o ruha müteallik olan tabîb-i rûhu ve kalbi mariz olan kimsenin nûr-ı firâsetle ve sırr–ı velâyetle canına gider ve can yolundan iman ve itikadı içre dahil olur ve onun iman ve itikadı ne gûne idiğini bilir. Onun hûb ve latif olan fiile müstedil olan belki fiilsiz ve kavilsiz derunda olan hâlini nûr-ı firâset ve sırr–ı velâyetiyle bilir. Ve onlar hakkında "Yenzuru bi-nûrillâhi"[322] buyuruldu ve onlar hakkında "İnnehum cevâsîsu'l-kulûbi; yedhulûne fî kulûbikum ve yuhricûne min esrârikum. Fe-izâ câlestumûhum fe-câlisûhum bi's-sıdkı"[323] denildi.

Mesnevî:

În guvâh–ı fi'l u kavl ez–vey bicû
K'û be–deryâ nîst vâsıl hemçu cû (5: 241)

"Bu fiil ve kavil şahidini o kimseden iste ki o kimse cûy-i deryâ-yı hakîkate vâsıl değildir."

Yani cûy-ı deryâya vâsıl olduğu gibi şol kimsenin ki canı deryâ-yı hakîkate vasıl ola, ondan fiil ve kavil şahitlerini isteme, zira onun derunun nuru bir mer-

322 "Allah'ın nuruyla bakar." Krş. es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 440, no: 1234; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 296, no: 2701, "el-Mu'minu yenzuru bi-nûrillâhi ellezî hulika minhu."

323 "Onlar kalplerin casuslarıdır, kalplerinize girerler ve sırlarınızı çıkarırlar. Onlarla dostluk yaptığınızda doğru olunuz."

tebe bîrûna sirayet kılmış ve cevârih ve azası üzere lemean olmuştur ki fiil ve kaville ona istidlâl olunmaktan halâs olmuştur. Arif ve bînâ-dil olan onu gördüğü gibi onun aza ve cevârihinde olan salâhından ve nuraniyetinden onun ne mertebede idiğinü bilir ve malûm edinir azizim, hitâm.]

İşte azizim sahihen ve hakikaten bu sırr-ı derûnu ve mazhar-ı sâdıku'l-va'di'l-emîni saadetlû Sadık Paşa hazretlerinin akval ü ef'âl-ı zâhiresinden "Cilvenümâ-yı şühûd-ı şâhid ü meşhûd" sırrından müşahede olunmuştur. Yine dönüp dolaşıp şâhid ve meşhûd lafz-ı şerîfine geliyoruz, buradan ayrılamıyoruz. Nasıl ayrılalım? Çünkü cihan, şâhid ü meşhûd ile dolmuştur. Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimizin şâhid ve meşhûda vermiş olduğu ma'nâ-yı şerîf budur:

Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 72-75:

Ger haber hâhî ezîn dîger hurûc
Sûre berhân ve's-semâ zâti'l-burûc (1: 741)

"Ve's-semâ'i zâti'l-burûci."[324] "On iki burç sahibi olan sema hakkı için." "Ve'l-yevmi'l-mev'ûdi"[325] "Dahi kıyamet günü hakkı için." "Ve şâhidin ve meşhûdin."[326] Ehl-i tefsîr, şâhid ve meşhûda çok mana vermişlerdir. Şâhidden murat Hazret-i Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem ola ve meşhûddan murat, ümmeti ola veya şâhid, ümmet-i Muhammed ve meşhûd, ümem-i sâlife veyahut [297] şâhid, Allah ta'âlâ ve meşhûd, halâyık veya şâhid, kirâmen-kâtibîn ve meşhûd, benî Âdem ilâ-gayri'n-nihâye mana vermişlerdir. Ammâ ehl-i tahkîk, şâhidden murat vahdet-i zâtı ayn-ı cem'de müşahede kılan kimsedir ve meşhûd zât-ı ehadiyyettir demişler ve tenkirleri tazim içindir. Takdîr-i kelâm dahi şol müşâhede-i zât-ı hakîkî eden arif hakkı için ki onun kadr-i azîmin Allah'tan gayrı idrak edemez ve meşhûd olan vâcibü'l-vücûd hakkı için onun azamet-i kibriyâsına ukûl ve efhâm takat getiremez. "Kutile ashâbu'l-uhdûdi."[327] cevâb-ı kasemdir. "Le-kad" takdir etmekle yani eşyâ-yı mezkûre hakkı için "Le-kad lu'ine kavmu Kureyşin kemâ lu'ine ve kutile ashâbu'l-uhdûdi." Yani "Tahkik melûn ve maktul oldu ashâb-ı uhdûd" ilâ-âhirihi.]

Şimdi gelelim bu sema ve burûc-ı zâhirenin bir de ma'nâ-yı hakîkîsine.

Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 74:

Ahterânend ez-verâ-yı ahterân
K'ihtirâk u nahs nebved ender-ân (1: 754)

---

324 "Burçlar sahibi göğe andolsun." Bürûc, 85/1.
325 "Vaat edilen güne andolsun." Bürûc, 85/2.
326 "(O gün) Şahide ve şahitlik edilene andolsun." Bürûc, 85/3.
327 "Ki kahroldu o hendeğin adamları." Bürûc, 85/4.

"Bu ahterân-ı zâhirenin verâsında felek-i zât-ı ilâhiyyede ahterler vardır ki o ahterlerde zeval ve nuhûset olmaz."

Bu ahterlerden murat esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyedir. Ve tesiratı müstakillen ona isnat eyleyenler kâfir oldular, ama bu ahterlere isnat eyleyenler mümin ve arif oldular. Nitekim Zeyd bin Hâlid Cuhenî rivayet eyler ki "Bir gün Hazret-i Resûl aleyhisselâm salât-ı subhı kıldıktan sonra o gece yağmur yağmış idi, nâsa iltifat edip buyurdular ki: "Hel te'lemûne mâ kâle rabbukum?" Kâlû: "Allâhu ve Resûluhu a'lemu." Kâle sallallâhu aleyhi ve sellem: "Asbeha min ibâdî mu'minun bî ve kâfirûn bi'l-kevâkibi; fe-emmâ men kâle mutirnâ bi'l-kevâkibi fe-zâlike kâfirun bî, mu'minun bi'l-kevâkibi; ve emmâ men kâle mutirnâ bi-fazlillâhi ve rahmetihi fe-huve mu'minun bî kâfirun bi'l-kevâkibi."[328] Pes ahterân-ı zâhiri hakikaten müessire bilen kâfirdir ve ahterân-ı esmâ ve sıfâtı müessire bilen mümindir ki bu tesiri Allah'ın sıfatına isnat eyleyip "Mutirnâ bi-fazlillâhi ve rahmetihi"[329] diyenlerdir.

Mesnevî:

Sâyirân der-âsumânhâ-yı diger
Gayr-ı în heft âsumân-ı nâmver (1: 755)

"Bu kevâkib-i esmâ ve sıfât sâyiredir felek-i ilâhiyyedeki o bu heft âsumânın gayrıdır; bu semâvât-ı seb'anın hâkimidir."

Nitekim Mesnevî-i şerîfin cild-i sâlis dibacesinde buyurmuşlardır: el-Feleku'n-nûrâniyyu'r-rahmâniyyu'd-durriyyu hâkimun ale'l-feleki'd-duhânîyyi'l-kuriyyi ve'ş-şehebi'z-zâhireti [298] ve's-suruci'l-munîreti." Tafsilât arzu edenler oraya müracaat buyursunlar.

Mesnevî:

Râsihân der-tâb-i envâr-ı Hudâ
Nî be-hem peyveste nî ez-hem cudâ (1: 756)

Yani o ahterân-ı ilâhî ki ondan murat esmâ ve sıfât-ı rabbânîdir, sâbite ve râsihadır, Hudâ-yı müte'âlin zatının envârının tâb ü ziyasında ki min-ba'd bu kevâkib-i esmâ ve sıfâtta ezelen ve ebeden zevâl-i tagayyürî tari olmaz. Meselâ bir sebeple bir sıfat gidip onun yerine bir sıfat dahi gelmez; rahmeti ezelîdir, kezalik gazabı dahi ezelîdir ve mahlûkun rahmeti ve gazabı gibi gâh gelip gâh gitmez,

---

328 "Biliyor musunuz rabbiniz ne dedi? Allah ve resulü daha iyi bilir dediler. Resulullâh şöyle dedi: Bazı kullarım bana iman edici ve yıldızları inkâr edici olarak sabahladı. Kim yıldızlar bize yağmur yağdırdı dediyse işte o beni inkâr edici, yıldızlara iman edici olmuştur, her kim de Allah lütuf ve merhametiyle bize yağmur yağdırdı dediyse işte o da bana inanıcı ve yıldızları inkâr edici olmuştur." *el-Buhârî*, c. 1, s. 290; no: 810; *A.e.*, c. 1, s. 351, no: 991; *Muslim*, c. 1, s. 83, no: 71; *Ebû Dâvûd*, c. 4, s. 16, no: 3906; *el-Muvatta*, c. 1, s. 192, no: 451; *Musnedu Ahmed*, c. 4, s. 117, no: 17102.

329 "Allah lütuf ve merhametiyle bize yağmur yağdırdı." Bkz. önceki hadis.

zira zât-ı ilâhî havâdis değildir ve bu sıfât-ı ilâhiyye nücumu ne birbirine muttasıldır ve ne birbirinden cüdadır."

Birbirine muttasıl olmaması odur ki meselâ her bir ismi min-haysü'l-âsâr ve'l-ahkâm birbirinden munfasıldır. Nitekim Muiz, zıdd-ı Muzil ve Mâni' muhâlif-i Mu'ti'dir. Ammâ mevsuf bir olduğu itibariyle birbirinden cüda ve munfasıl değildir. Meselâ Muiz, zât-ı men-lehü'l-i'zâzdır. Kezalik Muzil dahi yine o zât-ı men-lehü'l-izlâldır. Bu cihettendir ki sıfât-ı ilâhî ayn-ı zât değildir ve gayrı dahi değildir. "Lâ hiye hiye ve lâ gayruha"dır.

Mesnevî:

Her ki bâşed tâli'-i û zân nucûm
Nefs-i û kuffâr sûzed der-rucûm (1: 757)

"Her şol kimsenin ki talii o nücûm-ı esmâ-yı ilâhiyyeden ola, onun nefsi küffârı ihrak eyler recm ü tard eylemekte."

Murat onun nefsinin nuru, küfr ü kâfirânı sûzân eyler demek ola alâ-takdîri'l-muzâf veyahut alâ-tarîki'l-gazâ ve'l-cihâd küffâr-ı pür-fesâdı ihlâk eyler demek ola veyahut onun nefsi küffâr-ı nefsi yani nefsin mübalâga ile olan kâfirliklerini yaka ve bünyâd-ı küfrünü yakar demek ola. Ammâ bu mahalde bir sual gelir ki o sual budur: İnde'l-muhakkıkîn cemî'-i âlem ve âdem, mazhar-ı esmâ ve sıfât-ı Hudâ-yı zi'l-keremdir, pes herkesin talii ondan olur. Öyle olıcak bazısını dûn, bazısını ona tahsis eylemek nice rast gelir? Cevap budur ki murat esmâ-yı hüsnâdır, yoksa cemî'-i esmâ-i külliye değildir.

Mesnevî:

Haşm-i Mirrîhî nebâşed hışm-ı û
Munkalib-rû gâlib u maglûb-hû (1: 758)

O mazhar-ı esmâ-yı ilâhî olan kimsenin hışım ve gazabı Merih'e mensup olan hışm-ı nüfûs-ı avâm gibi değildir ki o Merih münkalib yürüyücüdür. Suretâ galip ve manen maglûb-hûdur, zira galebe ve tesir hakikaten nefsinden değildir, [299] ve galebe ve kahrında devam yoktur. Kendiden zayıf olan avama galip olup tesir eder bi-iznillâh, kendiden şerîf olan havasa galip değildir, belki onlara nispetle maglûb-hûdur.

Ve mısrâ'-ı sânî merci'-i zamîre kaydolursa mana budur ki "Mazhar-ı esmâ olan kimsenin hışmı, hışm-ı Merihî olmaz, belki hışm-ı ilâhî ve gazab-ı rabbânî olur ki o mazhar-ı esmâ-yı ilâhî olan kimse munkalip-rûdur ve hakikaten galip ve bi-hasebi'z-zâhir maglûb-hûdur ki evliyaullâhın sıfatı ve ahvali böyledir.

Mesnevî:

Nûr-ı gâlib eymen ez-naks u gasak
Der-miyân-i asba'ayn-ı nûr-ı Hak (1: 759)

"Nûr-ı gâlib ki mazhar-ı esmâ olan evliyanın nurudur, naks u zulmetten eymendir ve Hakk'ın nûr-ı zâtının ısbı'aynı mabeyninde münkaliptir" ki o ısbı'ayndan murat olan sıfateyn-i mütekâbileteyndir; a'nî Celâl ve Cemâl.

Mesnevî:

Hak feşând ân nûr-râ ber-cânhâ
Mukbilân ber-dâşte dâmânhâ (1: 760)

V'ân nisâr-ı nûr-râ vâ-yâfte
Rûy ez-gayr-i Hudâ ber-tâfte (1: 761)

Bu beyit suâl-i mukaddere cevaptır. Ke-en demek lâzım geldi ki o nûr-i gâlibe vasıl olanlar ne veçhile vasıl oldular? Bunda sa'y ile mi buldular veyahut ezel-i âzâlda mı hâsıl kıldılar? Cevap buyururlar ki Hak subhânehu ve ta'âlâ o nuru reşş eyledi ervah üzere. Kemâ kâle aleyhisselâm: "İnnallâhe halaka'l-halka fî zulmetin summe raşşe aleyhim min nûrihi, fe-men esâbehu min zâlike'n-nûri ihtedâ ve men ahtaehu dalle an-sevâi's-sebîli."[330] Yani tahkiken Allah tebâreke ve ta'âlâ halkı zulmet-i ademde halk eyledi, ondan sonra bunların ruhlarının üzerine esmâ ve sıfâtı nurundan nur saçtı, mukbilân-ı ilâhî makbûlân-ı rabbânî dâmân-ı isti'dâdlarını güya yukarı kaldırıp açtılar ve o nisâr olan nuru herkesi istidadı miktarı geri bulmuştur ve nurunu Huda'dan gayrıdan döndürmüştür ve mühtedi olmuştur, yani o nûr-ı merşûsu bulmak vasıtasıyla masivadan iraz kılmış ve min-külli'l-vücûh Hudâ-yı ta'âlâya müteveccih olmuştur.

Mesnevî:

Her ki râ dâmân-i ışkî nâ-bude
Zân nisâr-ı nûr bî-behre şude (1: 762)

"Her şol kimsenin ki aşkı ve muhabbete mensup dâmân-ı istidâd olmadı, o nisâr olan nûr-ı ilâhîden bî-nasîb oldu ve bu dünyada dalâlette kaldı."

Mesnevî:

Cüz'hâ-râ rûyhâ sûy-i kulest
Bulbulân-râ ışk bâ-rûy-ı gulest (1: 763)

Bu beytin makabline münasebeti [300] suâl-i mukaddere cevap olmakla olur. Demek olur ki "Dâmân-ı aşkı olmayan bu âlemde kesb-i dâmân-ı aşk eyleyip o nura müteveccih olup ondan bâ-behre olsa kabil değil midir?" buyururlar ki kabil değildir, zira cüzlerin yüzleri küllünün canibinedir. Pes bir kimsenin canibinde ki nûr-ı hidâyetten bir lem'a ola, o nûr-ı küllînin cüzü gibi ve ziyâ-yı aslînin fer'i

330 "Allah, varlığı karanlıklar içinde yarattı, sonra üzerine kendi nurunu serpti. Bu nurdan nasibini alan hidayet buldu, alamayan doğru yoldan saptı." *Tefsîru İbn Kesîr*, c. 2, s. 173.

gibidir, "Kullu şey'in yerci'u ilâ aslihi"[331] fehvasınca o cüz kendi küllü canibine müteveccihtir meynehümada münâsebet-i tâmme olduğundan ötürü. Meselâ bülbülânın aşkbazlığı güledir, zira gül ile bülbül mabeyninde münasebet vardır. Pes o merşûş olan nûr-ı ilâhiyyeden her kim ezelde bâ-behre olduysa, bülbülün güle aşkı gibi Cenâb-ı Hakk'a âşık olan cüzün külle teveccühü gibi teveccüh kılıp mühtedi oldu ve bunun hilâfı olan dalalette kaldı ve ehl-i cehennem oldu.

Mesnevî:

Gâv-râ reng ez-birûn u merd-râ
Ez-derûn dân reng-i surh u zerd-râ (1: 764)

Renghâ-yı nîk ez-hum safâst
Reng-i ziştân ez-siyâh-âbe cefâst (1: 765)

Bu beyitlerin dahi makabline münasebeti suâl-i mukaddere cevap olmakla olur. O sual budur ki "O nisâr olan nuru bulan kimse ile bulmayan kimsenin beşerelerinde renkleri ve alâmetleri nedir?" Buyururlar ki "Gâvın rengini birundan ve merdin rengi ve surh u zerdini derundan bil ki "İnsan alacası derunundan, hayvan alacası birunundan" dedikleri meşhur meseldir. İyi renkler ki ondan murat ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı pesendîdedir, hum-ı safâdandır, yani sıfat-ı latîfe ve cemâliye küpühdendir ve ziştlerin rengi yani kâfirin ve fasıkların levni dalâl ve mekrin siyah çirkli suyundandır. Siyâh-âbe-i cefâ dalâl u mekr-i Hak'tan istiare olur. Nitekim hum-ı safâ, sıfât-ı latîfe ve cemâliyeden istiaredir.

Mesnevî:

Sıbgatullâh nâm-ı ân reng-i latîf
La'netullâh bûy-ı în reng-i kesîf (1: 766)

"O reng-i latîfin namı Allah boyasıdır ki o nûr-ı merşûş mahalli olanları Cenâb-ı Hak iman ve irfan ve hidayet ve tevhit rengiyle munsabıg kıldı ve bu kesif ve kabih olan reng-i küfr ü dalâletin rayihası Allah'ın laneti yani o kimseyi rahmet ve kurbiyetinden tard ve teb'îdidir." "Hitâmuhu miskun"[332] azizim.]

[301] İşte azizim, mahbûb-ı ma'neviyye ve bahâdır-ı milliyye ve kumandan-ı umûm-ı hudûd-ı askeriyye saadetlû rûhu'r-rûh Sadık Paşa hazretleri min indillâh mevhûb ve mütehallik oldukları huluk-ı azîm ve kalb-i selîm ve utekâ-yı Rabbü'l-kerîm zümre-i nâciyesi ashâb-ı kirâm-ı zevi's-saâdet ve'l-ihtirâmından olmasıyla kemâl-i lutf u keremlerinden naşi bu yüzsüz asi bin yıllık günahkâr Aşçı Dede'yi yeniden meydân-ı aşk u şevk ü muhabbete götürmeye ve bu kadar nüktehâ-yı remz ü işareti ve alelhusus kelimât-ı mukaddese-i ehlullâhı sevk-i bâzâr-ı uşşâka sevk ü arz etmeye sebeb-i müstakil oldukları cihetle hakk-ı âlîlerinde hayır dua ile muvaffakiyet-i sa'âdetleri ve dâreynde aziz ü muhterem

331 "Her şey aslına döner."

332 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

olmaları du'â-yı vâcibü'l-edâsı zimmet-i fakîrî olmakla ma'iyyet-i devletleri olan mîrân-ı azîzân Naci, Behzad-ı cânân hazerâtıyla beraber Cenâb-ı Hayy u Kayyûm olan Zi'l-Celâli ve'l-ikrâm hazretlerinin bârgâh-ı ahadiyyetine arz u niyaz olunmuştur. Ve bununla beraber vesâit-i muhabbet-i ilhâm sâhib-i selâm-ı meserret-encâm olan atufetlû Hacı Muhtar Efendi hazretleri hakk-ı devletlerinde dahi ayrıca gönül âlemine tulû eden ve şimdilik mektum tutulması remz ü işaret olan ve cilve-nümâ-yı şühûd-ı şâhid ü meşhûd sırrından olmak üzere ileride zuhuruyla müşahede olunacak atiyye-i ilâhiyye ve feyz ü tecelliyât-ı subhâniyyenin va'd-i ma'neviyyesinden dolayı lâzım gelen ed'iye-i hayriyyeleriyle muvaffakiyet-i devletleri şimdiden dergâh-ı ulûhiyyetten niyaz olunmuştur. İşte bu zât-ı âlî-kadrin de hakikaten ârif-billâh ve âşinâ-yı hakîkat-lillâh olduğuna şüphe yoktur ki işte o zât-ı âlî-kadr Hazret-i Muhtar'ın sırr-ı tevhîd hakkında irat buyurdukları nutk-ı sa'âdet manzumeleri teberrüken ve teyemmünen buraya derc olunmuştur azizim.

El-Kavlu's-sedîd fi'l-Muvahhidi ve't-Tevhîd

Allah ki eyledi yoğu var
Varlık ona ait ve sezâvâr

Var ettiği yok yine ademdir
Hestî yoka cismi yok âlemdir

Zannetme ki var vücûd-ı eşyâ
Cûd-ı ezelîsidir hüveydâ

Yok vüs'at-i mülküne nihâyet
Aklın ötesindedir bu inâyet

Gayet diye sanma müntehâdır
O mülke nihayet ibtidâdır

Gök lem'a değil tecellîsinden
Yer zerre değil tedellîsinden

Bir nefha-i hikmetidir Âdem
Havvâ'yı da var edendir o dem

Cennet eser-i cemâl-i fazlı
Dûzeh şerer-i celâl-i adli

[302] Bir feyz-i mukaddes melektir
Şeytan da mezâhire mihektir

Her zerrede mütecellî sıfâtı
Meclâ-yı şu'ûnu nûr-ı zâtı

Hem evvel ü hem de âhir odur
Hem bâtın u hem de zâhir odur

Evvel demek ibtidâsı yoktur
Âhir demek intihâsı yoktur

Bâtın deme zâtıdır münezzeh
Yoktur onu derke akıl için reh

Zâhir dimedir güneşten azher
Pînhân o zuhûr içinde muzher

O kâil-i kun ve kân-ı îcâd
Bu resmde kıldı cem'-i azdâd

Bu mesele de değildir âsân
Tasvîr-i misâl ve bast-ı burhân

Sırr-ı ezelî söze sığar mı
Cirmiyle güneş göze sığar mı

Temsil aranırsa yoktur illâ
Âyîne ile ukûs-ı eşyâ

Âyîne olur misâl-i mazhar
Onda görünen zuhûra benzer

Âyîneye aksedince sûret
Âyîne kalır hafâda elbet

Meclâ-yı mütecellî birdir ancak
Ârif buna der vücûd-ı mutlak

Ammâ bu vücûd-ı lâ-yezâlin
Bu cûd-ı bedâyi'-iştimâlin

İdrâk-i hüviyyeti ne kâbil
Yoktur o vücut için mukâbil

Ahkâm-ı merâtibidir azher
Her mertebeye denildi mazhar

Her mazharı kıldı şer'-i emced
Bir hikmet ü hükm ile mukayyed

Bu hikmete etmeyen riâyet
Ahkâm-ı mezâhiri sıyânet

Nefsince de olsa ehl-i tahkîk
Nâmı anılır cihânda zındîk

İrfânı olur dalâle bâis
Bî-fâide kîl u kâle bâis

Beyhûde mi verdi Hak ta'âlâ
İnsana du dîde-i mücellâ

Haşa ki abes değil bu hilkat
Hilkat diye geçme eyle dikkat

Der Hak du dîdeyi hemîşe
Kıl nefse edâ-yı hakkı pîşe

Pür çeşm ile et nazar butûna
Diğerle de hikmet-i şu'ûna

Kıl bir göze vahdeti nazargâh
Maksûd-ı dilgâhın olsun Allah

Diğer göz ile gözet cihânı
Ver hak hudûs-ı în ü ânı

Ahkâm-ı zuhûru etme teşvîş
Sa'y eyle ki gönlün ola dervîş

Seyr eylediğin tekâbülâtı
Meşhudun olan tekallübâtı

Bil feyz-i şu'ûn lem-yezeldir
İnsan bu hakâyıka mahaldir

Envâr-ı sıfâtıdır nümâyân
Yok künhünü derk ü keşfe imkân

Bu mebhase dâir ihtilâfât
[303] Envâ'-ı şükûk u ihtimâlât

Künhiyyet-i zâtı kimse bilmez
O şöyle ya böyledir denilmez

Allah bilir yine bu râzı
Ne Sa'd bilir ne Fahr-i Râzî

Kur'ân ne demişse öyledir o
Kur'ân'a inan deme şudur bu

Kim ister ise emân u îkân
Teblîg-i nebîye eyler îmân

Ahlâk-ı güzîn-i Ahmedîden
Envâr-ı hayât-ı sermedîden

Tezyîn-i sıfât-ı fıtrat eyler
Tenvîr-i hayât-ı hikmet eyler

Allah'a kul olduğın unutmaz
Gafletle gönül gözin uyutmaz

Her emrini Hakk'ın eyler iz'ân
İcrâda bulur safâ-yı vicdân

Her hayre koşar ferîh ü şâdân
Her şerden uzak durur her insân

Bir hayra bulunca mazhariyyet
Mevlâya eder o hayrı nisbet

Şer işlese nâdimâne ağlar
Öz nefsini Hak ipiyle bağlar

Der sıdk ile lâ-ilâhe illâ
Gönlün eder sivâyı iclâ

Lâ harfi bilir değildir illâ
Çârûb-ı der-i harîm-i Mevlâ

Gayrı süpürür sürer o derden
Hâşâk-ı sivâ düşer nazardan

Safvetle eda eder namazın
Hâk üstüne kor ser-i niyâzın

Ettikçe niyaz o merd-i tevfîk
Yüksel der ona lisân-ı tahkîk

Öyle demedi mi fahr-i kevneyn
O mahrem-i kurb-ı kâbe kavseyn

Her mü'minedir salât mirâc
Yani harem-i visâle minhâc

Ettikçe bu vechile tecellî
Envâr-ı sefâ eder tevâlî

Kalkar aradan hicâb-ı pindâr
Her şey kesilir gözünde dîdâr

Hak birliği eyler arz-ı tal'at
Ancak onu derk eder basîret

Bu vahdeti baş gözü görür mü
Bî-harf ü rakam sözü görür mü

Hayret-zededir bu sözde herkes
Muhtâr bu rütbede sözü kes

Vahdet sühanında olma çâlâk
Sus der sana nutk-ı mâ-arefnâk

Bârekallâh, maşallâh!

Ya Hazret-i Muhtâr var olasın
Her dem aşk ile yâd olasın
Deryâ-yı muhabbete düşüp gark olasın
Âkıbet sâhil-i selâmette var olasın
En son kûy-ı cânânda kâim olasın
Zât-ı ulûhiyyette fenâ-ender-fenâ olasın

Amin, ya Muîn, âh mine'l-ışk ve hâlâtihi

Yine hatıra kûy-ı cânân ile kasr-ı ehadiyyet geldi, lâkin âlem-i kesret bunları müşahededen basar-ı basîretimizi muhabbet-i mâsivâ bağlamıştır. Bari hiç olmaz ise sözüyle neş'e-yâb-ı [304] aşk u muhabbet olalım. "Leylâ sözü söyle yoksa hamuş ol" dedikleri gibi Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şerîflerinin birinci cildinde 60. sayfasında bu hakikate dair buyururlar:

Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 60-61 :

Mâ ademhâyîm u hestîhâ-yı mâ
Tû vucûd-ı mutlakî fânî-numâ (1: 602)

"Ey padişâh-ı mutlak biz biz olduğumuz haysiyetten mahza ademleriz ve bizim varlıklarımız dahi ademdir, muhakkak ve sen fani gösterici bir vücûd-ı mutlaksın."

Ey tâlib-i güftâr-ı Hidmet-i Mevlevî ve ey râgıb-ı esrâr-ı hazret-i Mesnevî, bu beyt-i ma'nevî çok söz götürür. Eğer tafsilen mebâhis-i kesîre ile şerh eylersek, talibin aklını yitirir, ammâ icmalen vücûd-ı mutlakın esrarından bir miktar tahrir edelim, ta ki şüphesi olanlar bu kadarla iktifa edeler. İttifak-ı meşâyih bunun üzerinedir ki vâcibü'l-vücûd vücûd-ı mutlaktır.

Kemâ kâle eş-Şeyhu'l-ekber kuddise sırruhu'l-azîz fî ibtidâi'l-*Futûhâti* fi'l-akîdeti: "İnnallâhe ta'âlâ ilâhun vâhidun lâ şerîke lehû mevcûdun li-zâtihi min gayri iftikârin ilâ mûcidin yûciduhu, bel kullu mevcûdin yûciduhu, bel kullu mevcûdin sivâhu muftekirun ileyhi ta'âlâ fî vucûdihi; fe'l-âlemu kulluhu mevcûdun bihi ve huve vahdehu muttasifun bi'l-vucûdi li-nefsihi lâ iftitâha li-vucûdihi ve lâ-nihâyete li-bekâihi; bel vucûduhu vucûdun mutlakun gayru mukayyedin, kâimun bi-nefsihi."[333]

Vakta kim münkirân-ı Hazret-i Şeyh bu ibareti *Futûhât*'ta ve bazı musannefâtında gördülerse zu'm eylediler ki şeyh, vücûdiyye mezhebinde ola. Pes o hazreti zu'm-ı fâsidlerince tekfir eylediler ve şeyhin bazı mutekıdları dahi kıyas eylediler ki şeyhin "vücûd-ı mutlaktır" ibaretinden muradı ya vücûd-ı âm ola. Bilmediler ki bundan nice fesad lâzım gelir. Bahusus şeyhin "vâcibu'l-vucûdi vucûdun mutlakun" demekten muradı vâcibü'l-vücûd illet ve malûl değildir.

Kemâ kâle fi'l-bâbi's-sâdisi mine'l-*Futûhâti*: "İ'lemû enne'l[ma'lûmâti erbe'atun:] el-Hakku ve huve'l-mevsûfu bi'l-vucûdi'l-mutlaki, li-ennehu subhânehu leyse malûlen li-şey'in ve lâ-illetin bel huve mevcûdun bi-zâtihi [ve'l-ilmu bihi ibâretun ani'l-ilmi bi-vucûdihi] ve vucûduhu leyse gayru zâtihi, ma'a enneHu gayru malûmi'z-zâti."[334]

Burada bir sual lâzım gelir ki adem-i ma'lûliyyet-i zât-ı ilâhı ale'l-ittifak zâhirdir, ammâ adem-i illet olması nice kabildir ki felâsife ona illetü'l-ilel derler ve akl-ı külle onu illet-i tâmme tutarlar ve derler ki akl-ı evvel Hak'tan müfarakat kılmaz ve o dahi daima akl-ı evvele [305] ifaza kılmaktan hâlî olmaz. Bu takdirce onunla mukayyet ve ona illet olur. "Ve kemâ enne'l-felâsifete sarrehû bi-enne îcâde'l-Hakkı ta'âlâ li'l-âlemi min-levâzimi zâtihi, fe-yemteni'u huluvvuhu anhu."[335] Pes bunlar iradet ve kudreti inkâr edip icâb-ı isbât eylediler ve mûcib-bizzât dediler. Bu mana ise Hakk'ın vücudunu âlemin vücuduna ayn-ı takyîd ve âlemin kıdemini teyittir. Pes Şeyh-i Ekber kaddesallâhu sırrahu'l-azîz hazretleri *Futûhât*'ın ikinci babında bu mahalle münasip dahi cevâb-ı bâ-sevâb buyururlar ki:

---

333 "Yüce Allah tektir, ortağı yoktur, kendisini var edecek bir var ediciye ihtiyacı olmaksızın zatı ile vardır, aksine bütün varlıkları o var etmektedir, ondan başka bütün var olanlar varlıkta ona muhtaçtır, bütün alem onunla vardır, sadece o, zatıyla varolan niteliğine sahiptir, varlığının başlangıcı yoktur, varlığının sonu da yoktur, varlığı mutlak bir varlıktır, kayıtlı değildir, kendisiyle kaimdir." İbn Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, c. 1, s. 172-173.

334 "Bilindiği gibi bilgi dört çeşittir: Hak; mutlak varlık niteliğine sahiptir, çünkü Yüce Allah, hiçbir şey ve hiçbir illet ile malul değildir, kendi zatıyla vardır, onu bilmek onun varlığını bilmekten ibarettir, varlığı ise zatından başka bir şey değildir, yine de zatı malûm değildir." İbn Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, c. 1, s. 322.

335 "Filozoflar, Allah'ın alemi yaratmasının onun zatının gereklerinden olduğunu, onun yaratmadan ayrı düşünülemeyeceğini açıkça ifade ettiler."

"İ'lem enne'l-Hakka ta'âlâ mevcûdun bi-zâtihi [li-zâtihi] mutlaku'l-vucûdi gayru mukayyedin bi-gayrihi ve lâ-ma'lûlun an şey'in ve lâ-illetun bi[:li]-şey'in ve huve hâliku'l-malûlâti ve'l-ileli."[336]

Pes bu mukaddime malûmun olduysa, Hazret-i Mevlâna ve Hazret-i Şeyh-i Ekber'in "vücûd-ı mutlak" demeleriyle vücûdiyye mezhebinde olanların "vücûd" demesinin mabeyninde fark-ı azîm vardır, zira bunların vücûd-ı mutlak demesi illet değil mûcib-bizzât değil demek olur ve vücûdiyye mezhebinde olanların vücûd-ı mutlak demesi mutlak vücûd-ı âm odur demek olur. Bu küfürdür. Nitekim Sadeddin Taftâzânî, *Makâsid* şerhinde tasrih eyledi. Ammâ bu iki hazretin buyurduğu, îmân-ı mahzdır ki buna iman lâzımdır. Eğer sual olunursa ki Şeyh-i Ekber hazretleri *Futûhât*'ta: "Subhâne men azhere'l-eşyâe fe-huve aynuhâ" dedi. Ve dahi:

Beyit:

Ve fî kulli şey'in lehu âyetun
Tedullu alâ ennehu aynuhu[337]

buyurdu. Pes bu sözler mezheb-i vücûdiyyeyi müeyyid olur. Cevap odur ki yine *Futûhât*'ın o mahallinde birkaç satır aşağı buyururlar ki: "Fe-huve aynu kulli şey'in fi'z-zuhûri mâ huve aynu'l-eşyâi fî zevâtihâ, subhânehu bel huve huve ve'l-eşyâu eşyâun."[338]

Pes söz çok ve kîl u kâle nihayet yok. Ma'nâ-yı beyte gelelim. "Mâ adem-hâyîm" dedikleri a'yân-ı sâbiteye nispetledir ki "el-A'yânu mâ şemmet râyihate'l-vucûdi"[339] fehvasınca vücûd-ı hâricî rayihasını istişmam etmemişlerdir. Ve "hestîyâ-yı mâ" yani bizim hariçte olan varlığımız dahi eğerçi bi-hasebi'z-zâhir vardır, velâkin o dahi bi-hasebi'l-hakîkati adem ve hâliktir ki "Kullu şey'in hâlikun illâ vechehu"[340] buyurdu, "yehliku" buyurmadı. Pes sen ey ma'bûd-bi'l-hak bilâ-mukayyed bi'l-eşyâ zâhiren baki ve nefsü'l-emrde fani olan şeyleri gösterici bir vücûd-ı mutlaksın.

İmam Gazâlî, *Mişkâtu'l-envâr*'da buyururlar ki "Terakka'l-ârifûne [306] min hadîdi'l-mecâzi ilâ zirveti'l-hakîkati ve'stekmelû ma'âricehum fe-re'ev bi'l-muşâhedeti'l-ayâniyyeti ennehu leyse fi'l-vucûdi illallâhu ve enne kulle şey'in

336 "Bilindiği gibi Yüce Allah, zatı ile vardır, varlığı mutlaktır, başkası ile mukayyet değildir, bir şey ile malûl değildir, bir şeyin illeti de değildir; o malûl olanların ve illetlerin yaratıcısıdır." İbn Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, c. 1, s. 269.

337 İbn Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, c. 1, s. 614.

338 İbn Arabî, *el-Futûhâtu'l-Mekkiyye*, c. 4 s. 205.

339 "A'yân-ı sâbite, vücûd kokusunu koklamamıştır."

340 "O'nun yüzü (zatı)ndan başka her şey helâk olacaktır." Kasas, 28/88.

hâlikun illâ vechehu; fe-innehu lâ yasîru hâliken fî vaktin mine'l-evkâti; bel huve hâlikun ezelen ve ebeden."[341]

Bu beytin meşreb-i ehl-i tahkîk üzere ve her şeyin nefsü'l-emrde hâlik olduğuna göre bir lâtif manası dahi vardır. O mana "Ve hestîhâ-yı mâ" "mâ ademhâyîm" üzere matuf olmaya, belki "Ve hestîhâ-yı mâ" müpteda ve mısra'-ı sânî ona haber ola. Pes mana böyle demek olur ki "Biz vücûd-ı hârici haysiyetinden ademler ve hâlikleriz ki bizim vücudumuz hakikaten vücut değildir ve bizim zevât-ı hakîkî ve a'yân-ı sâbitemizsin, vücûd-ı mutlak-ı fânî-nümâsın, eğerçi a'yân mertebe-i ilmde mütemeyyize olduğu itibar ile bizim hestî-i hakîkîmizsin, vücûd-ı mutlaksın demek kabil olur.

"Kânellâhu ve lem yekun ma'ahu şey'un"[342] hadisini, Cüneyd kuddise sırruhu'l-azîz hazretleri istima eylediklerinde bu mertebeye işaret edip "el-Ân ke-mâ-kâne"[343] buyurdular.

Rubai:

Hestî ki der-û zuhûr-ı âyât-ı Hakkest
Der-dîde-i ehl-i keşf mir'ât-ı Hakkest

Pes zâhir-i û mubîn ki ma'rûz-ı fenâst
Der-bâtın-ı û niger ki ân zât-ı Hakkest[344]]

Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 67-69:

Munbesit bûdîm u yek cevher heme
Bî-ser u bî-pâ bûdîm ân ser heme (1: 686)

Dükelimiz bir cevher-i münbasit idik, cümlemiz o tarafta bî-ser u bî-pâ idik"

Yani cemian cümlemizin aslı gayr-ı mürekkeb bir cevher-i yektâ ve o taraf-ı hakkânîde bir durre-i beyzâ idi. Kemâ kâle sallallâhu aleyhi ve sellem "Evvelu mâ halakallâhu ed-durretu'l-beydâu."[345] Durre-i beyzâdan murat, bunda cemî'-i kâ'inâtın aslı olan cevher-i yektâdır ki meşâyıh-ı sûfiye ona hakîkat-i Muhammediyye derler ve rûhu'l-ervâh ve nûru'l-envâr ve akl-ı kül ve kalem-i a'lâ dahi

---

341 "İrfan erbabı, mecaz prangasından kurtulup hakikatin zirvesine çıktılar, ve çıkışlarını ikmal ettiler, aynî müşahede ile varlıkta Allah'tan başkasının var olmadığını ve her şeyin yok olucu olduğunu sadece onun zatının kalıcı olduğunu bilfiil müşahede ettiler, o belirli zamanlarda yaratıcı oluyor değildir, ezelî ve ebedî olarak yaratıcıdır."

342 "Allah vardı ve onunla beraber hiçbir şey yoktu." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 130, no: 2011. "Kânellâhu ve lâ şey'e me'ahu ve lem yekun şey'un kablehu."

343 "Şimdi de daha önce olduğu gibidir."

344 Varlık, Hak ayetlerinin zuhur yeridir. O, keşf ehlinin gözünde Hakk'ın aynasıdır. Onun dışı yokluk yüzünü gösterir. İçine dikkatle bak ki o, Hakk'ın zatıdır.

345 "Allah'ın yarattığı ilk şey beyaz incidir."

tabir ederler. İptida vücuda gelen, bu cevher-i yektâdır. Badehu Hak ta'âlâ hazretleri sair ervahı ve ukûl u nüfusu ve eşbahı ale't-tertîb bu cevher-i yektâdan halk eyledi. Pes bu kadar kesrât-ı muhtelife ve mevcûdât-ı mütenevvi'a ondan vücuda gelip sahrâ-yı âleme münteşir oldu. Münbasit olan yek cevherden murat, feyz-i akdes olmak mahalle dahi ensebdir. Ve feyz-i akdes ve feyz-i mukaddesin ve a'yân-ı sâbite ve akl-ı küllün ve bunlar emsali olan ıstılâhın mufassalen şerhi, Tâiyye şerhinin dibacesinde mezkûr olmuştur; fe'l-yutleb fîhi. Ammâ icmalen bu mahalde şerhi odur ki meşâyıh-ı sûfiyye, Hak ta'âlâ hazretlerinin [307] zât-ı bî-çûnundan a'yân-ı sâbiteye gelen feyze feyz-i akdes derler ki münbasit bir nûr-ı vâhiddir. Meselâ şemsin kursundan zücâcât-ı muhtelifeye gelen nûr-ı basît gibidir. O zücâcât ke-en a'yân-ı sâbite gibidir. Ve şemsin zücâcât-ı muhtelifeden zuhur eyleyen eşi'a-i mütenevvi'ası feyz-i mukaddese müşâbihtir ki o a'yân-ı sâbiteden sair ervah üzere gelen feyz-i ilâhîdir. Pes cemî'-i ervâhın ve küllî a'yânın aslı ki feyz-i akdestir, bu mertebede cümlemiz münbasit ve yek cevher gibi idik. Nitekim cemî'-i a'yân ervâhın aslı olan feyz-i akdesin şerhine şurû' edip bu beyitlerle tarif ederler.

Mesnevî:

Yek guher bûdîm hem çun âftâb
Bî-girih bûdîm u sâfî hem çu âb (1: 687)

"Mertebe-i ehadiyyette bir cevher idik afitab gibi, onda tefrika ve tecezzi mutasavvir olmak mümkün değildir âb gibi girihsiz ve safi idik."

Yani bu âlem-i sûrette olan taayyün ve imtiyaz gibi, o âlemde birbirimizden müteayyin ve mümtaz değil idik. Belki âb gibi bî-ukde ve safi ve afitab gibi bî-terkîb ve münbasit bir nur idik.

Mesnevî:

Çun be-sûret âmed ân nûr-ı sere
Şud aded çun sâyehâ-yı kungere (1: 688)

"Çun kim o iyi ve hûb olan nur surete geldi, kungerenin sayeleri gibi adet oldu."

Yani zât-ı ilâhî çün kim celâ ve isticlâ iktiza edip iptida nûr-ı zât ki feyz-i akdes dedikleridir, a'yân-ı sâbite mertebesine geldikte ve her şeyin aynına tulû kıldıkta suver-i ilmiyye hâsıl olup sâyehâ-yı kungere gibi a'yân-ı mevcûdât-ı müte'addide olup birbirinden vücûd-ı ilmiyye ile mümtaz oldu. Badehu o a'yân-ı sâbiteden feyz-i mukaddes dedikleri envâr-ı mütenevvi'a mertebe-i ervâha gelip tulû kıldıkta herkesin ruhu ayn-ı sâbitesinin istidadına göre vücûd-ı rûhâniyye ile mevcut olup sâyehâ-yı kungere birbirinden mümtaz olduğu gibi her ruh birbirinden mümtaz oldu. Badehu bu âlem-i sûreti ve şehâdeti Hak ta'âlâ halk eyledikten sonra ve Âdem ve Havvâ aleyhimesselâm vasıtasıyla ecsâd-ı benî Âdem zuhura geldikten sonra herkesin ruhu ayn-ı sâbitesinin istidadına göre sûret-i

insâniyye mertebesine gelip sâyehâ-yı kungere gibi ecsad ile mütecessid ve müteaddid olup suret bağladı ve vücûd-ı ârızî libasını giydi. Kaçan bir salik, makâm-ı hakîkate ermek ve mertebe-i aslı görmek isterse gerektir ki bu vücûd-ı mecâzîyi riyazetle viran kıla, belki ta'ayyün-ı nûrânî [308] ve rûhânîyi dahi ifna edip ta mertebe-i asla vusul bula. Salik fenâ-yı cismânî ve rûhânîyi ifnadan sonra mertebe-i hakîkate erdikte bu cümlenin hakikati vahide olduğunu müşahede kılar ve onun çeşm-i şühûdundan tadad ve tefrika zail olur. Pes makâm-ı hakîkatin vusulü ve bî-farklık mertebesinin husulü ne tarik ile müyesser olduğuna işaret edip buyururlar:

Mesnevî:

Kungere vîrân kunîd ez mancinîk
Tâ reved fark ez miyân-i în ferîk (1: 689)

"Ey tâlibân-ı esrâr-ı hakîkat ü sâlikân-ı tarîk-i vahdet, mancınıktan kungere-i vücûdunuzu viran eylen ve onu mancınık-ı tevhîd ü riyâzetle kungere gibi olan vücûd-ı mecâzînizi ifna edin, ta bu ferîk ortasından fark gide."

Yani bu zümre-i kâ'inâtın mabeyninde olan fark u temyiz ve mugayeret ve ihtilâf zail olup sırr-ı vahdet-i mutlak zuhura gele ve canınız makâm-ı vahdet ve mertebe-i hakîkati bula.

Ey aziz, Hazret-i Pîr efendimiz "în ferîk" buyurmaları remz ü işâret-i ma'neviyyesinden gönül âlemine tulû eden işaret bu idi ki "Ferîkun fi'l-cenneti ve ferîkun fi's-sa'îri"[346] kelâm-ı şerîfinin mazharı olarak cennet-i a'lâda zevk ü sefada daim olacak ferîkân-ı kirâm zümresinden birisi de bu zât-ı âlî-kadr olan Sadık Paşa hazretleridir. Elde delil ise utekâ-yı Allâh'tan olup Cenâb-ı Hak, nâr-ı cahîminden azat etmiş muvahhidîn zümre-i nâciyesindendir ki bizim Naci Bey'in zümresine dahil olmuş fırka-i nâciyedendir. Bununla beraber Hazret-i Pîr efendimiz Mesnevî-i şerîflerinde beyan buyurdukları mukbilân-ı ilâhî ve makbûlân-ı ezelî ve emân-ı isti'dâdlarını yukarıya kaldırıp açtıkları ve nisar olunan nuru herkes istidadı miktarı alıp o nûr-ı merşûşu bulmak vasıtasıyla mühtedi olmakla masivadan iraz ile min-külli'l-vücûh Cenâb-ı Hakk'a müteveccih oldukları dermeyan olunan zevât-ı kirâmın zümresinden müşarünileyh hazretleriyle ma'iyyet-i fâzılâneleri değil midir ve şimdiye kadar serd ve beyan olunan ahval u atvâr-ı ulyâlarından anlaşılmış değil midir azizim? İnsaf eder isen bu bahsin iptidasından buraya kadar gerek Mesnevî-i şerîften ve gerek âyât-ı celîle ve gerekse olunan muhabbetin remz ü işaretinden bu zevât-ı kirâm hazerâtının makbûlân-ı rabbânî gürûh-ı mukaddesesinden olduklarına şüphe mi kalır? Ve şu sırada li-hikmetin ve li-maslahatin cilve-nümâ-yı zuhûr olan eşkıyanın def' ü izalesi ve kahr u helâkine zâhir ü bâtın memur [309] buyurulduğu Mesnevî-i şerîfteki:

346 "(O gün,) Bir bölük cennette, bir bölük ateştedir." Şûrâ, 42/7.

Her ki bâşed tâli'-i û zân nucûm
Nefs-i û kuffâr sûzed der-rucûm (1: 757)

beyt-i şerîfinin remz ü işaretinden değil midir? Lâ-şek ve lâ-şübhe. Dahi eşkıyanın günbegün helâk ve kahr u perişan oldukları ayn-ı iftihâr ile müşahede olunmuyor mu azizim? Cenâb-ı Hak bu devlet-i lâ-ilâhe illallâh'ta halîfe-i Resûl-i kibriyâsının şan u şevket ve kudret-i zâhir u bâtın u maneviyesini anbean, saat-be-saat müzdad buyursun ve bu gibi bendegân-ı sâdık-nişânlarını çoğaltsın ve din ü milleti uğrunda can feda edenlere dahi hayât-ı ezelî ve ebediyesiyle tecelli ederek dünya ve ahiret aziz ve muhterem eylesin amin.

İşte bir zatın dediği gibi kitaba bakıyorum kendi ahval ü etvarıma bakıyorum iş fena; lâkin halka bakıyorum, kendi hâl ü şanıma bakıyorum, zamanın kutbu gibiyim. Mâşâallâhu ta'âlâ mahbûb-ı ma'nevî olan Sadık Paşa hazretlerinde ferîkân-ı kirâm hazerâtının kutbu gibidir. Velhâsıl buraları uzundur. Cenâb-ı Hak cümlemizi sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem'i sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize bağışlasın, yoksa müşküldür azizim.

Mesnevî:

Şerh-i în-râ guftemî men ez mirî
Lîk tersem tâ nelagzed hâtırî (1: 690)

"İnat ve cidal cihetinden bu sırr-ı vahdetin şerhini ben söylerdim ve bundan ziyade dahi ayan ve beyan eylerdim, lâkin kemaliyle şerh eylemeye korkarım, ta bir hatır kaymaya."

Zira bu mana mezâlik-i akdâmdır, her za'îfü'z-zihnin bu sırr-ı tevhîdi istimaa kudreti yoktur. Ekseriyetin itikadına bu sırr-ı tevhîdden halel gelip mülhid olmuş ve ekser dahi varta-i cebrde kalmıştır. Pes ümenâullâh olan evliya bunu kemaliyle söylemezler, illâ ehline ve bu sırrı ayan ve beyan eylemezler, illâ müstaid olan mahremlere. Pes nâ-ehl ve nâ-mahrem olanların hatırı kaymasın ve itikadına halel gelmesin diye ekseri kümmel olan evliya nükât-ı tevhîdi pûşîde söylemişler ve sell-i seyf etmeyip tîg-i kelâmların gılâf-ı emsâl ü istılâh içre setr eylemişlerdir.

Mesnevî:

Nuktehâ çun tîg-i pûlâdest tîz
Ger nedârî tû siper vâ-pes gurîz (1: 691)

"Vahdet-i mutlakaya müteallika olan nükteler fi'l-mesel keskin tîg-i pûlâd gibidir. Ey salik, eğer sen siper tutmazsan geriye kaç."

Siperden murat bunda nükât-ı tevhîdi bilmek için olan istidat ve fehm-i dürüsttür; yani ey salik sen ki vahdet-i vücûd nüktelerine istidat ve fehm-i sâib tutmayasın, [310] gerektir ki onun istima ve taallümüne ikdam etmeyesin, zira nâ-müsta'idsin. Pes ba'de-husûli'l-isti'dâd bu nükteleri öğrenmeye ikdam

kılasın, zira nâ-müsta'id olan salikin din ü itikadına bu nükteler ayn-ı zarar ve azîm hatardır. Pes gerektir ki bu nükteleri istima eylemekten geri gidesin ve tevhit ve taatle tahsîl-i isti'dâd edesin. Ve bunu söyleyen arife mukarin gelsen, sana zarar vermez, nitekim tîg-i tîze siperi olan kimse karşı gelse zarar vermediği gibi.

Mesnevî:

Pîş-i în elmâs bî-isper meyâ
K'ez burîden tîg-râ nebved hayâ (1: 692)

Muhassal-ı kelâm: "Bu elmas tîgin önüne ki murat sırr-ı tevhîddir, sipersiz gelme, yani istidatsız belki üstatsız ve irşatsız bunun fehm ü idrakine ikdâm kılma, zira ki tîg-i tîze kesmekten haya olmaz."

Yani tîg gibi olan nükât-ı tevhîd salikin pây-i i'tikâdını kat' eylemekten istihyâ kılmaz. Pes gerektir ki ahsen cunne mertebesinde olan bir üstatla getiresin ve onun irşat ve terbiyesiyle kendini mertebe-i isti'dâda yetiresin. Badehu evliyanın nükâtını ve hakîkat-âmîz olan kelimâtını taallüme sa'y ü ikdam eyleyesin.

Mesnevî:

Z'în sebeb men tîg kerdem der gılâf
Tâ ki kesr-hânî ne-hvâhed ber hilâf (1: 693)

"Bu sebepten ben tîgi gılâf içre eyledim."

Bu mısra beyt-i evvelin mısra'-ı sânîsine illet olur ve bu beyitle Hazret-i Hüdavendigar, hazret-i Mesnevî'de olan kelâmlarını pûşîde söylemelerine vech-i illet ne idiğine işaret buyururlar. Takdîr-i ma'nâ: Çünkü bu tîge kesmeklikten haya olmadığı mukarrer olduysa, bu sebepten ben tîg-i nükâtı gılâf-ı ıstılâhât ve emsal içre vaz' eyledim. ta kim bir kesr-hân onu hilâf-ı murâd üzere okumaya ve itikadına zarar verip taat ve ibadattan ve âdâb-ı tarîkatten bî-behre kalmaya.]

İşte Mesnevî-i şerîfin ebyât-ı lâtîfi dahi buraya kadar yazılmıştır. Bundan sonrası sağlık azizim. Zaten bu beyt-i şerîfle de Hazret-i Pîr efendimiz bu yüzsüz asi Aşçı Dede'lerine remz ü işareten emr ü ferman buyururlar ki "Ey dellâl-ı meydân-ı aşk ve ey mecnûn-ı sahrâ-yı aşk, şâm karib oldu, şems guruba yüz tuttu, herkes kâr ü kesbinden hâne-i halvetine ric'at ile onun derd ü muhabbetiyle akşama kadar yüzünü ve gözünü ateşler karşısında kapkara eden canlar Leylâ hanımı müşahede etmeye ve onun sohbet ü muhabbet-i cân-fezâsıyla tâ-besabah gönlü pür-şevk ü neş'e etmeye niyet ile hanelerine gittiler. Sen ise [311] a biçare, abes ve beyhude yere aşk u muhabbet metaını satmak için nida ve salâ ediyorsun. Bilemem kime nida edip satıyorsun. A biçare Aşçı Dedemiz, sen hâne-i kalbine ve oradaki cânân-ı ma'neviyyenin müşahedesiyle pür-aşk u şevk olmaya ve bu zâhirdeki şemsten göz yumup bizim şems-i ma'neviyyemizi şuhûda şâhid ü meşhûda sürat et!" buyurdular. Âmennâ ve saddaknâ, "Semi'nâ ve

ata'nâ"[347] deyip fakir de kemâl-i sıdk u muhabbetle Hazret-i Sadık'ın muhabbetini gilâf-ı sükûta vaz' ile sanduka-i vicdânda hıfz ettim. Öyle olduysa, diyelim:

Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ-ilâhe illallâh vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamdu. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn.

Tetimme-i Kıssa-i Hazreti Mehmed Sadık Paşa Kumandan-ı Misl-i Nücûm-ı Seb'a-i Seyyâre-mâ-şâ

Bâlâdaki faslın ahirinde herkesi leylâsını aguşuna alıp sarmak ve muhabbet etmek için kâr u kesblerinden feragatla hanelerine ric'at u avdet ettiler. A biçare Aşçı Dede, sen kime nida ve salâ ediyorsun zemininde gönül âlemine tulû eden nutk-ı ma'neviyyeyi bir zemin ü zaman ile ihvân-ı bâ-sefâya arz; ve müşarünileyh Sadık Paşa hazretlerinin muhabbetini de gılâf-ı sükûta vaz' ile sanduka-i vicdânda hıfz éttiğimi dermeyan etmiş idim. Muahharen olunan tahkikatta müşarünileyh hazretlerinin harem-i ismet-penâhîleri Edirne'yi teşrifleri takarrür ve takarrüp etmesiyle kendilerine lâyık ve münasip bir mesken tedariki lâzım gelerek "el-Cinsu ma'a'l-cinsi"[348] muktezasınca Edirne e'izzâ-yı eşrâf-ı kirâmından Mülkiye Matbaası memuru mahbûb-ı ma'neviyyemiz saadetlû Şevket Beyefendi hazretlerinin konaklarına muttasıl yan-be-yan taallukatlarından bir zatın konağını isticar ettikleri ve bin üç yüz yirmi bir senesi Şa'bân-ı şerîfin on yedinci [7 Kasım 1903] ve bin üç yüz on dokuz senesi Teşrîn-i evvelinin yirmi beşinci cumartesi günü kışladaki dâ'ire-i âlîlerinden nakl-i hâne buyurdukları istihbar kılınmış. "Fe-subhânallâhi ta'âlâ" dedim. Biz de bâlâdaki faslın hitamını ve gönül âlemine tulû eden nutk-ı ma'neviyyeyi yevm-i mezkûrda yazmış [312] idik. Meğer ki abes değilmiş azizim. Müşarünileyh hazretlerinin nakl-i hâne buyurduklarına remz ü işaret etmiş diyerek zaten çoktan beri hâk-i pây-i âsafânelerine yüz sürmemiş idim. Hem ziyaret ve hem tebrîk-i mesken için Teşrîn-i evvelin yirmi yedinci [9 Kasım 1903] pazartesi günü konaklarına gittim. Üst katta olduklarını haber alıp huzurlarına dahil ve alelusul musafaha ve el öpüşüp oturdum. Birinci muhabbet ve bahsimiz bu oldu ki taraf-ı zî-şeref hazreti- padişahîden maaşlarına zam ve ilâveten ihsan buyurulan mâhiye iki yüz liranın kat'ına dair makâm-ı Cenâb-ı Seraskerîden şeref-vürûd eden emirname taraf-ı müşîr-i ekremîden kendilerine tebliği hakkındaki tezkire-i müşîr-i ekremîyi irae ve kıraat buyurdular, çünkü müşarünileyh hazretleri Bulgar eşkıyasının takip ve teb'îd ve tardı için tertip ve cem' olunmuş olan kuvve-i ta'kîbiyye kumandanlığına maaşlarına şehriye iki yüz lira zam ve ilâvesiyle bâ-irâde-i seniyye memur buyurulmuş ve Kırkkilise ve havalisinde geşt ü güzâr ederek eşkıyanın tard u teb'îd ve kahr u helâkinden

---

347 "İşittik, itaat ettik." Bakara, 2/285; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/7; Nur, 24/51.

348 "Her şey kendi cinsiyle beraberdir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 4, no: 1531, "el-Cinsu ile'l-cinsi emyelu."

sonra ma'iyyet-i devletleri olan Erkân-ı Harbiyye zabitanıyla beraber Edirne'yi teşrif ile piyade kışla-i hümayununda kendilerine mahsus olan dâ'ire-i âlîde ikame ederek kuvve-i mezkûrun işleriyle meşgul olmuşlar idi. Muahharen kuvve-i ta'kîbiyye, kuvve-i seyyâre hükmünü almış gibi bazı ifâdâtla makama yazılması üzerine mezkûr zammın kat'ı yoluna gidilmiş olduğunu ve Müşîr-i zîşân devletlû Arif Paşa hazretlerinden incinmiş gibi bazı şeyler ifade buyurdular ve bunun üzerine kendileri dahi dünkü gün mâbeyn-i hümâyûna bir telgraf keşide buyurduklarını ve mezkûr telgraf müsveddesini fakire irae ve kıraat buyurdular. Fakir de muvaffakiyetleri duasıyla beraber "İnşâallâhu ta'âlâ kariben mesrur olursunuz" dedim. Ve müşarünileyh Arif Paşa hazretlerine olan muhabbet-i kadîmemizden bahisle "Kalb-i selîm sahibi ve ahlâk-ı hamîde ile muttasıf bir zât-ı âlî-kadr olduğu için pek çok muhabbetim vardır" diyerek iki zât-ı âlînin telif ve ıslâh-ı beynlerine dair makâlât irat olundu ve o anda gönül âlemine bilâ-tefekkür ve lâ-mülâhaza ve bilâ-münâsebet risalemizde evvelce zikri sebkat eden ferîkân-ı kirâmdan merhum Edhem Paşa'nın hikâyesi tulû etti, yani münasebet olmadığı hâlde damdan düşer gibi dedim ki: "Efendim, Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn [313] Meclis Riyasetine tayin buyurulmuş olan tarîk-i nâzenîn meşayıhından merhum Ferik Edhem Paşa'yı bilir misiniz?" Buyurdular ki "İyi bilirim, Maçka'da konakları vardır." Dedim: "Bu zat yetişmişlerden olup hatta Bulgurlu Dergâhı'nın postnişinliğine namzet idiler, yani o derece ve o makama varmışlar idi. Fakir de o tarihte ordu-yı mezkûr ruznamçecisi olup beynehümâda olan muhabbet-i ma'neviyye fevkalâde idi. Hatta ekseri geceleri birlikte sabahlar idik. İşte bu zatın bir hâlini müşahede ettim, efendimize arz edeyim." Buyurun dediler.

Bir pazar günü idi ki o gece yani pazartesi gecesi askerin pilav ekl edeceğinden pirinç almak üzere taburların vekilharçları erzak ambarına hayvanlarıyla beraber gelmişler. Ambarda ise bir tane pirinç olmayıp evvelce Trabzon'a yazılmış ve henüz gelmemiş. Fakirleri bir iş için meclise çıktım. Reis paşa hazretleri salıvermedi, "Hele azıcık otur ruznamçeci efendi" dedi, oturdum. Ambar memuru ayak üzerinde duruyor, yani "Pirinç yoktur, ne emredersiniz?" diyor. Meclis yaverini mutasarrıf paşaya gönderdiler ki "Hâl bu merkezdedir, acele biraz pirinç tedarik etsinler" diye. Cevap geldi ki "Malûmlarıdır ki çarşıda o kadar pirinç yoktur, ahali ekseriyetle bulgur ekl eder, tez elden tedariki mümkün değildir." Bu cevap üzerine aradan bir saat sonra yine meclise çıktım. Gördüm ki reis paşa hazretleri fevkalâde muztariptir. Fakir yine oturdum, tekrar ambar memuru içeriye girip "Efendim vekilharçlar cevap istiyorlar, vakit kalmadı, ne emredeceksiniz?" dedi. Onu gördüm ki reis paşa hazretleri başından fesini çıkarıp masa üzerine koyup başı açık olarak başını kaldırıp yukarı tavana doğru bir nazar etti, yani "Sen bilirsin ne yapacağız?" dedi. Sonra da ambar memuruna "Azıcık dışarıda dur" dedi. İşte bu muameleden bir çeyrek sonra başı kefiyeli bir zabit meclise girip "Efendim Trabzon'dan pirinçler geldi, nereye teslim edeceğiz" dedi. Reis paşa yüzüme bakıp nim tebessüm etti. Fakir de işareten "Efendimize bu kadarcık kerameti çok görmeyiz" dedim. Derhâl ambar memurunu çağırıp "Teslim al pirinçleri" dedi.

İşte bu hikâyeyi buraya kadar müşarünileyh hazretlerine arz edip oradan başka muhabbete giriştik. Çay emrettiler, içtim, sonra [314] müsaadelerini talep ettim. Tenezzülen beraberce alt kata kadar teşrif buyurdular. Orada el öpüşüp ve vedada "Dua buyurun" dediler. Fakir de kıbleye müteveccihen el açıp onlarda el açtılar: "Yâ mufettiha'l-ebvâbi, ifteh lenâ hayre'l-bâbi"[349] deyip dua ettim ve can u gönülden ikimiz de amin dedik.

Birkaç gün sonra bizim evlâd-ı ma'neviyyemiz Binbaşı Behzad Bey oğlumuz fakirhaneye teşrif buyurdular. Konağa gittiğimi ve orada olan muhabbeti beyan ettim. Hatta dedim ki "Esnâ-yı muhabbette merhum Edhem Paşa'nın pirinç hikâyesini naklettim. Ancak bu hikâyenin hiçbir münasebeti olmayarak öyle gönül âlemine tulû ederek bilâ-münâsebet damdan düşer gibi oldu. Zatınıza bunu rica ederim ki paşa efendimiz hazretlerinin zamm-ı ma'âş iradesi geldiği anda serian ve acilen fakire malûmat vermeli ve işareten Trabzon'dan pirinçler geldi demeli" dedim. Baş üstüne deyip gitti. Bunu derhâl müşarünileyh hazretlerine ve izzetlû Naci Beyefendi'ye arz etmiş. Onlar da memnun olmuşlar.

Birkaç gün sonra Behzad Bey oğlumuz ramazan tebriği için fakirhaneye teşrif buyurdular. Buna dair muhabbetler olundu ve müşarünileyh hazretleri hakkında bazı gûne sözler dahi meydân-ı sohbete konuldu ve şimdilik mektum tutulması dahi başkaca tembih ve tekit kılındı. Müşarünileyh hazretlerine mintarafillâhi ta'âlâ gönlümde pek ziyade muhabbet zuhur etti. Ledünniyâtı ise kendileri küçük yaşında yetim kalarak tarîk-i nâzenîn fukarasından bir zat tarafından evlâd-ı ma'nevî ittihazıyla onun terbiyesinde zâhir ü bâtın neşv ü nema bulmuş ve evkât-ı hamse ve zikr-i dâim ile salâvât-ı şerîfe ve sair ed'iye ve evrada devam ile zakir ve musalli ve mu'tekid ü muttaki bir zât-ı âlî-kadr olarak hakikaten tarîk-i nâzenîn meşâyıh-ı kirâmından addolunup sûre-i Tevbe'de olan "Yâ eyyuhellezîne âmenu'ttekullâhe ve kûnû ma'a's-sâdikîne"[350] zümre-i nâciyesinden şâyeste-i râbıta-i sâdık-ı hak ve dîn ü millet ve şeci bahadır-ı devlet olmakla işte bu âyet-i celîle sırrınca kendisinden rabıta olunur sadıklarındandır, çünkü bu âyet-i kerîmede meşâyıh-ı izâm hazerâtına teveccüh ve rabıta olmaya remz ü işaret vardır. Şöyle ki ma'nâ-yı zâhirîsi "Yâ müminler, Allah ta'âlânın razı olmadığı eşyadan sakının ve sadıklar ile olun; yani sadık kullar ile birlikte olun. Hâlbuki sadık kul, abd-i hâss-ı Mevlâdır ki [315] evliyâ-yı izâm hazerâtıdır. Meselâ nazarın İstanbul'da, evliyâ-yı kirâmdan bir zat Erzincan'da. Onunla bihasebi'z-zâhir nasıl beraber bir mecliste olursun, muhaldir. Ancak bi-hasebi'l-bâtın ve'l-ma'nâ o zât-ı âlî-kadre teveccüh ve râbıta-i kalb ile birlikte olabilirsin. İşte bu âyet-i celîleden rabıta alınmıştır azizim.

Binaenaleyh tarîk-i nâzenîn meşâyıh-ı kirâmından bir zât-ı âlî-kadre dahi yetişip onların meclis ve muhabbetlerine dahil olmakla feyz ü terakkî-i fakîrînin ekmel ü mükemmel olması arzu olunur idi, çünkü buyurmuşlardır ki bir salikte dört şey mevcut olur ise o salik ekmel ve mükemmel olur. Nedir o: "Aşk-ı Kadirî,

---

349 "Ey kapılar açan zat, bizim için hayırlı bir kapı aç."

350 "Ey inananlar, Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun." Tevbe, 9/119.

sulûk-ı Nakşî, âdâb-ı Mevlevî, teslîm-i Bektaşî." Hamd ü senalar olsun yalnız teslîm-i Bektaşî sırrı kalmış idi. İşte ona da sâye-i erenlerde muvaffak olduk azizim.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, mümin mümine muhabbet etmek aynı Allah'a muhabbet etmek gibidir, çünkü "el-Mu'minu mir'âtu'l-mu'mini"[351] buyurulmuştur. Mümin lafz-ı şerîfi ise esmâ-yı hüsnâdandır. Mümin, Cenâb-ı Hakk'ın aynası demek olur. Bu hâlde Allah için muhabbet ve sohbet ve her bir umurlarında yardım ve muavenet etmek vacip ve ayn-ı farz olduğundan bu bapta tafsilât vermeye ve ihvân-ı bâ-sefânın muhabbetlerini tezyit etmeye mecburiyet hâsıl olduysa, bunun için bir bâb-ı muhabbet açmak ve o kapıdan dâhil-i harem-sarây-ı vuslat olmak niyet-i hayriyyesiyle bu fasl-ı muhabbet sâye-i pîrân-ı izâm ve merdân-ı Hudâ'da feth ü küşat olmuştur azizim.

351 "Mümin, müminin aynasıdır." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 439, no: 1228; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 294, no: 2687; *Musnedu'ş-Şihâb*, c. 1, s. 105.

BU FASIL İHVÂN-I DÎN Ü TARÎKATE PEND Ü NASİHATTİR

Ey azizim, malûm olsun ki müminin ahlâk-ı hamîdesinin gayet efdal ve sevap cihetinden eczel olan, Allah için muhabbet ve Allah için buğz etmektir. Fakat burası da malûm olsun ki buğz zata değildir, ef'âledir, çünkü insan cemian gerek Müslim ve gerek gayr-ı Müslim mazhar-ı zât-ı Cemâl ü Celâl'dir. Bunlar dünya ve ahiret Hay ve Bâkî sıfatlarıyla hay ve bakilerdir, yani sair hayvânât gibi fani değillerdir. Mademki insaniyet sıfat ve elbisesini iksâ etmişlerdir, onlar dünya ve ahiret zayi ve fani olunmazlar. Onun için zât-ı insâna muhabbetten başka bir şey olmaz. Hatta "Men arefe nefsehu fe-kad arefe rabbehu.[352] remz ü işareti zatını bilen rabbısını bilir demektir. Bunun için buğz, zata olmaz, onun ef'âline [316] olur. Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz buyurmuştur ki:

Elif okudum ötürü
Pazar ettim götürü

Yaratılmışı hoş gördüm
Yaratandan ötürü

Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz de buyurmuşlar ki: "Bugz-fillâh edeceğine hubb-fillâh etsin, ne olur acaba?" İşte bu cihetlerle insan kim olduğunu bilmek, rabbısını bilmek olur. "el-Mu'minu mir'âtu'l-mu'mini."[353] "Mu'min" esmâ-yı hüsnâdandır, yani mümin, Cenâb-ı Hakk'ın aynası olup Cenâb-ı Hak, esmâ ve sıfâtı ile müminlerde mütecellî-i cemâl olduğu gibi mazhar-ı Celâl olan insanlarda da öylece cilve-nümâ-yı Celâl olur azizim. Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize "hangi rüknü kavidir" diye sual olundu, çünkü imanın yetmiş dokuza kadar şubesi olup alâsı "Lâ-ilâhe illallâhe", en ednâsı yollardan halka eza veren şeyleri gidermek olduğuna delâlet eder. Hadîs-i şerîf üzerine işbu alânın rükn-i kavîsi nedir diye sual olundukta "el-Muv[â]lâtu fillâhi ve'l-hubbu fillâhi ve'l-bugzu fillâhi"[354] buyurulmuştur. "Mevlâ"nın manası iki taraftan dahi muhabbetleşmek demektir. Allah için mu-

---

352 "Kendini bilen, rabbini bilir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 262, no: 2532. İbn Teymiyye mevzu olduğunu, en-Nevevî de sabit olmadığını söylemiş.

353 "Mümin, müminin aynasıdır." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 439, no: 1228; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 294, no: 2687; *Musnedu'ş-Şihâb*, c. 1, s. 105.

354 *Mecme'u'z-zevâid*, c. 1, s. 90, A.e., c. 1, s. 162; *el-Mucemu's-sagîr*, c. 1, s. 373, no: 624; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 5, s. 415, no: 8599; "Evsaku 'ura'l-İslâmi el-velâyetu fillâhi ve'l-hubbu fillâhi ve'l-buğzu fillâhi." "İslâm'ın en sağlam bağları, Allah için dostluk, Allah için sevgi ve Allah için buğzdur."

habbet demek, Allah'ın sevdiğini sevmek; Allah için buğz demek, Allah'ın düşmanını sevmemektir. Cenâb-ı Rabbü'l-izzet, Musa aleyhisselâma hitap buyurup "Ya Musa, benim için bir amel işledin mi?" diye sual buyurdular. O dahi "Ya rabbi oruç tuttum, namaz kıldım, zekât ve sadaka verdim" buyurdular. Cenâb-ı Hak'tan hitap varit oldu ki "Ya Musa namaz sana burhandır, oruç kalkandır, sadaka gölgedir, zekât nurdur. Benim için ne işledin?" diye sual buyurduklarında, Hazret-i Musa dahi "Ya rabbi, bana onu bildir" diye niyaz eylediler. Cenâb-ı Vâcibü'l-vücûd dahi "Ya Musa, benim için bir kimse ile dostluk ettin mi ve benim için bir kimseye buğz ettin mi?" buyurdular. Hadîs-i şerîfte: "el-Mutehâbbûne fillâhi alâ-amûdin min yâkûtetin hemrâe fî re'si'l-amûdi seb'ûne elfe gurfetin yuşrifûne alâ-ehli'l-cenneti. Fe-yekûlu ehlu'l-cenneti: "İntalikû bi-nâ ile'l-mutehâbbîne fillâhi." Fe-yudîu husnuhum li-ehli'l-cenneti kemâ tudîu'ş-şemsu li-ehli'd-dunyâ. Aleyhim siyâbun min sundusin hudrin, mektûbun alâ-cibâhihim: "Hâulâi el-mutehâbbûne fillâhi"[355] buyurulmuştur, yani "Cennette yetmiş bin çardak ve serîrleri müştemile kırmızı yakuttan bir amûd üzerinde dünyada [317] Allah için birbirlerine muhabbet edenleri cümle ehl-i cennet görürler, ziyalanırlar, nitekim dünya güneşi yer ehlini ziyalandırıp cümlesi güneşi gördükleri gibi ve üzerlerinde yeşil dîbâdan libaslar giyerler ve onların cephelerinde "Allah için birbirlerine muhabbet eden kimselerdir" diye yazılmıştır demektir.

Ve hadîs-i şerîfte: "Eksirû mine'l-ihvâni fe-inne rabbekum hayyun kerîmun yestehyî en yu'azzibe abdehu beyne ihvânihi yevme'l-kiyâmeti"[356] buyurulmuştur, yani "Dünyada kardeşliği çok ediniz, tahkik rabbınız kerimdir, kıyamet gününde kardeşleri arasında kuluna azap etmeyi keremine lâyık görmez" demektir.

Ve hadîs-i âherde: "Eksirû mine'l-me'ârifi fe-inne li-kulli vâhidin şefâ'atun yevme'l-kiyâmeti"[357] buyurulmuştur, yani "Ahbabı çok tedarik ediniz, zira kıyamet gününde her dost için şefaat var demektir."

Hikâye:

Kıyamet gününde iki kimse muhasebeye çekilip ikisi de azaba müstahak olurlar. Meğer onlar dünyada ikisi de birbirleriyle dostluk ederlermiş. Bunlar azaba emrolunup melekler bunları cehenneme götürmek murat ettiklerinde birisi diye ki "Ya rabbi, dünyada bizler birbirimiz ile dostluk ederdik. Şimdi ikimiz dahi azaba müstahak olduk. Yine senin hüküm ve fermanına halel iras etmemek için dostumun günahını benim üzerime tahmil eyle, ben onun için dahi azap olunayım, dostum cennete girsin" dedi. Cenâb-ı Ekremü'l-ekremîn

---

355 *Musannefu İbn Ebî Şeybe*, c. 7, s.. 45, no: 34101, bazı farklılıklarla.

356 Krş. *Târîhu Bağdâd*, c. 2, s. 235, "İnnellâhe le-yestehhî en yu'azzibe abdehu ev ummetehu."

357 *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâbi*, c. 1, s. 81, no: 251, "Eksirû mine'l-me'ârifi mine'l-mu'minîne fe-inne..."; *Keşfu'l-hafâ*,c. 1, s. 125-126, no: 352; *"İsteksirû mine'l-ihvâni fe-inne li-kulli mu'minin şefâ'atun indellâhi yevme'l-kiyâmeti."*

buyururlar ki "Sen bu kadar aczin ile kudretin olduğu kadar mürüvveti bezl eyledin, benim keremime lâyık olan ben dahi ikinizi de af eyledim" buyururlar.

Ve hadîs-i âherde: "Mâ ahdese abdun ehan fillâhi illâ ahdesehu dereceten fi'l-cenneti"[358] buyurulmuştur, yani "Bir kimse dünyada kendisine bir dost hazırlamaz, eğer hazırlar ise Cenâb-ı Allah dahi ona cennette bir derece hazır eyler" demektir.

Ve bu bapta birtakım âdâb beyan olunur. Birinci, dostluk ve kardeşlik edeceği kimsenin isminden ve babası isminden ve beldesinden ve kabilesinden sual etmektir. Hatta Ömer bin el-Hattâb radıyallâhu anhu hazretleri, aleyhi's-salâtu ve's-selâm efendimizin meclis-i şerîflerinde sağına ve soluna nazar ederdi. Cenâb-ı Peygamber efendimiz dahi sebebinden sual buyurdukta "Bir dostum var idi, ona bakıyorum" dedi. Meğer Hazret-i Ömer o kimse ile dostluk etmiş, lâkin ismini sual etmemiş idi. Şahsı göricek bilir imiş. O zaman Fahr-i âlem [318] sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz dahi buyurdular ki "Ya abdallâhi izâ ahbebte reculen fe's'el an ismihi ve an ismi ebîhi ve an menziletihi; fe-in kâne merîdan udtehu ve in kâne meşgûlen e'antehu"[359] buyurdular, yani "Bir kimseye muhabbet eylediğin vakitte kendinin ve babasının isimlerini ve mahallini sual eyle ki zira mariz olur ise iyade edersin ve bir haceti düşer ise yardım edersin" demektir.

İkinci, bir kimse muhabbet eylediği vakitte muhabbet eylediğini bildirmektir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "İzâ ahabbe ahadukum sâhibehu fe'l-ye'tihi fî menzilihi fe'l-yuhbirhu ennehu yuhibbu lillâhi."[360] Yani "Bir kimseye muhabbet eylediğiniz vakitte hanesine gelip muhabbeti ona bildirin" demektir, zira kalpte buğz var ise zail olur. Bir kimse Hazret-i Fahr-i kâinât sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize gelip "Ya Resûlallâh ben filân kimseye muhabbet ederim" dedi. Efendimiz dahi "Sen muhabbetini ona bildirdin mi?" diye sual eyledikte, "Bildirmedim" diye cevap verdi. "Ona muhabbetini bildir" diye emir buyurdular. O dahi varıp o kimseye beyan edicek, o dahi cevabında "Benim dahi sana muhabbetim böylecedir" deyip cari olan muhabbeti ispat ettiklerinden sonra huzûr-ı sa'âdete gelip ifade edicek, "Ente ma'a men ahbebte ve leke mâ ahbebte"[361] buyurdular, yani "sen dostun ile ve hazırladığın ecir ile haşir olunursun" demektir.

Üçüncü, muhabbet eylediği kimsenin yüzüne bakmaktır. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Nazaru'l-mu'mini ile'l-mu'mini ibâdetun ve't-tebessumu yahuttu'l-

---

358 *Feyzu'l-kadîr*, c. 5, s. 412. Krş. *Musannefu İbn Ebî Şeybe*, c. 7, s. 133, no: 34759, "Men ittehaze ehan fillâhi buniye buniye lehu burcun fi'l-cenneti."

359 Krş. *Tuhfetu'l-Ahvezî*, c. 7, s. 195.

360 es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 34, no: 52; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 77, no: 184, "İzâ ahabbe'r-reculu ehâhu fe'lyuhbirhu ennehu yuhibbuhu" başlığı altında.

361 "Kimi seversen onunla berabersin, ne elde edersen kazancın odur." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 202-203, no: 2284; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 379, no: 1011, "el-Mer'u me'a men ehabbe" başlığı altında "Ente me'a-men ahbebte ve leke mâ iktesebte."

hatâyâ anhumâ"[362] buyurulmuştur, yani "Müminin mümine nazar etmesi ibadettir, gülmesi iki taraftan dahi günahları mahv eder" demektir.

Dördüncü, muhabbet eylediği kimseyi ziyaret etmektir. Eğer her gün ziyaret ile mütelezziz olursa her gün ziyaret etmektir. Ve eğer her gün ziyarette melâlet ve fütur ederse haftada bir kere ziyaret muhabbetin ziyadelenmesine sebeptir.

Beşinci, işbu ziyaretten sevap rica etmektir.

Altıncı, ziyaretine gelen dostuna mümkün mertebe ikram etmektir, meselâ oturacak şey gibi ve içmek için süt ve şerbet gibi ve güzel kokulu şeyler gibi. Nitekim hadîs-i şerîfte: "İzâ etâkumu'z-zâiru fe-ekrimûhu"[363] buyurulmuştur, yani "Ziyaretinize gelenlere ikram ediniz" demektir.

Yedinci, ziyaretine gelen dostunun hizmetine kaim olmak.

Sekizinci, dostlar beynlerinde cari olan ikram reddolunmamaktır. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Selâsun lâ tureddu aleyhi: el-visâdetu ve'd-duhnu [319] ve'l-lebenu"[364] buyurulmuştur, yani "Yastık ve yağ ve süt misilli ikram olunan şeyler reddolunmaz" demektir.

Dokuzuncu, bulunan taamdan tekellüf olmayarak ahbabına takdim etmektir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Ene ve'l-etkiyâu min ummetî bureâu mine'l-tekellufi"[365] buyurulmuştur.

Onuncu, dostunun ziyaretine gitmek için nezafetlenip saçını sakalını tarayıp zinet ile gitmektir.

On birinci, dostunun ikramını gayet âlî görmektir.

On ikinci, kendinin dostuna eylediği ikramı gayet küçük görmektir.

On üçüncü, dostunun düşmanlarıyla sadakat arz etmemektir. İmam Şafiî hazretleri "İzâ etâ'a sadîkuke aduvveke fe-kad işterekâ fî adâvetike" buyurmuştur, yani "Dost, düşmanına itaat edip muvafakat ederse, dostuna adavette müşterek olmuş olur" demektir.

On dördüncü, dostunun vefatından sonra hukûk-ı insâniyyeye kemal derece riayet etmektir, zira "Kalîlü'l-vefâ ba'de'l-memâti hayrun min kesîrihi fî hâli'l-hayâti" buyurulmuştur, yani "Bir kimseye hayatında ziyade vefa ve hukukuna riayet etmekten, vefatından sonra az vefalı olanlar daha hayırlıdır." Fahr-i âlem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz Medîne-i münevvere'de bir ihtiyarca hatun'a gayet hürmet buyururlar idi ki "İnnehâ kânet te'tînâ eyyâme Hadîcete ve

---

362 Krş. *Hilyetu'l-evliyâ*, c. 8, s. 103, "Nazaru'l-mu'mini ile'l-mu'mini celâ'u'l-kalbi..."; *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, c. 8, s. 435; "Nazaru'l-mu'mini ile'l-mu'mini yeclu'l-kalbe..."

363 *Musnedu'ş-Şihâb*, c. 1, s. 445, no: 763; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 1, s. 339, no: 1351; *Feyzu'l-kadîr*, c. 1, s. 243.

364 *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 326, no: 1043.

365 es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 98, no: 191; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 205, no: 621.

inne kereme'l-ahdi mine'd-dîni."[366] Yani "Bir bu hatun Mekke-i mükerreme'de iken Hazret-i Hatice'ye gelirdi, zamanın keremi dindendir" demektir.

On beşinci, bir kimseye muhabbet veyahut buğz edeceği zaman adalet ve istikametleri olan salih kimselerin ihbarıyla eyleye ki ileride nedameti mucip olmasın. Ve's-selâm ve bi't-tamâm azizim, hû.

Islâh beyne'z-zâteyn

Vaciptir, zira kâffe-i ehl-i îmân birbirlerinin kardeşleri olduğundan beynlerinde buğz ve adavet misilli ahlâk-ı redîe ve sıfât-ı zemîme vaki olduğu hâlde ıslâh etmek vaciptir. Nitekim Kur'ân-ı kerîm'de: "İnneme'l-mu'minûne ihvetun fe-aslihû beyne aheveykum"[367] buyurulmuştur. Ve dahi Fahr-i âlem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz ashâb-ı kirâm hazerâtına "Ey ashabım nafile oruç tutmaktan ve sadaka vermekten ve namaz kılmaktan efdalı size bir hayır ameli haber vereyim mi?" buyurduklarında ashâb-ı kirâm hazerâtı dahi "Belî ya resûlallâh" deyip beyana muntazır olucak, buyurdular ki "Beynlerine adavet düşen iki mümin beynini telif ve ıslâh etmektir. [320] Ve iki mümin beynine fesat ve adavet düşürmek dini tıraş eder buyurdular. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Elâ uhbirukum bi-efdali min-dereceti's-siyâmi ve's-sadakati ve's-salâti?" Kulnâ: "Belî." Kâle: "İslâhu zâti'l-beyni ve ifsâdu zâti'l-beyni hiye'l-hâlikatu"[368] buyurulmuştur. Ve dahi iki mümin kardeş beynini ıslâh için kizb yoktur; yani hayır ve ıslâha müteallika iki taraftan söylenmeyen sözleri mücerret onların birbirlerine muhabbetleri için söylemek caizdir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Leyse bi'l-kezzâbi men asleha beyne'n-nâsi fe-kâle hayren"[369] buyurulmuştur. Ve bu hadîs-i şerîfte ıslâh-ı zâti'l-beyn vacip olduğuna dahi işaret vardır demişlerdir, zira kizbi terk etmek vaciptir, vacip dahi bir şey ile sakıt olmaz, meğer kendisinden müekked ve kuvvetli bir vacip olursa onunla sakıt olur. Bu surette iki mümin beynini ıslâh etmek kuvvetli olduğu zâhir oldu ki kizb haram iken ıslâh için caiz olduğundan naşi. Ve dahi hadîs-i şerîfte: "İttekullâhe ve aslihû zâte beynikum, fe-innallâhe yuslihu beyne'l-mu'minîne yevme'l-kiyâmeti"[370] buyurulmuştur. "Allah'tan havf ediniz, dahi iki mümin beynlerinde vaki olan adaveti izale ile

---

366 *el-İstî'âb*, c. 4, s. 1810.

367 "Muhakkak müminler kardeştirler. Kardeşlerinizin arasını düzeltin." Hucurât, 49/10.

368 "Size oruç, sadaka ve namazın derecesinden daha üstün olanı söyleyeyim mi? Evet dedik. Şöyle dedi: Arabuluculuk yapmak. Arayı bozmak ise (din için) bir ustura (gibi)dir." *et-Tirmizî*, c. 4, s. 663, no: 2509; *Ebû Dâvûd*, c. 4, s. 280, no: 4919; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 11, s. 489, no: 5092; *et-Tergîb ve't-terhîb*, c. 3, s. 320, no: 4255; *Şu'abu'l-îmân*, c. 7, s. 489, no: 11088; *Tuhfetu'l-Ahvezî*, c. 7, s. 178, no: 45; *Feyzu'l-kadîr*, c. 3, s. 106.

369 "İnsanların aralarını düzeltirken güzel şeyler söyleyen kişi yalancı değildir." *Musnedu Ahmed*, c. 6, s. 404, no: 27320; *el-Mu'cemu'l-kebîr*, c. 25, s. 76, no: 189

370 "Fe'ttekullâhe ve aslihû zâte beynikum" "Allah'tan korkun, aranızı düzeltin." Enfâl, 8/1. Hadis olarak *el-Buhârî*, c. 4, s. 1703, no: 4367; *Musnedu Ahmed*, c. 5, s. 323, no: 22814; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 11, s. 490; no: 5093; "İttekullâhe ve aslihû zâte beynikum". *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 4, s. 620, no: "...fe-innellâhe ta'âlâ yuslihu beyne'l-muslimîne."

ıslâha gayret ediniz, zira kıyamet gününde Cenâb-ı Kibriyâ, müminlerin beynlerini ıslâh eder" demektir. Enes bin Mâlik radıyallâhu anhu hazretlerinden mervidir ki aleyhi's-salâtu ve's-selâm efendimizin meclisinde hazır idik. Bir müddet sükût buyurup badehu bükâya başladı. Mübarek gözlerinden yaşlar akar idi. Ve bunun üzerine bir müddet geçtikten sonra tebessüm buyurdular ve beşaşet eseri zâhir oldu. Badehu Ömer bin el-Hattâb radıyallâhu anhu hazretleri hikmetinden suale cesaret edicek saadetle buyurdular ki "Şimdi gördüm ki kıyamet koptu, kâffe-i mahlûkât hesaba çekildi. Ümmetimden iki kimse birbirleriyle muhakeme oldular. Birisi zalim ve birisi mazlum. O biçare mazlum: "Ya rabbi, benim hakkımı ihkâk eyle" diye dava eyledi. Cenâb-ı Rabbü'l-izzet dahi o kimseye: "Bu mazlumun hakkın ver" diye emir buyurdular. O zalim olan şahıs dahi "Ya rabbi benim cümle hasenâtım hukuk sahiplerine verildi, sevabımdan bir şey kalmadı, çaresiz kaldım, ne vereyim?" dedi. O mazlum dahi "Ya rabbi, benim günahımdan hakkım miktarı onun üzerine tahmil eyle" [321] dedikte, o kimse bu kadar hasenâttan mahrum kaldığından başka aherin günahını yüklenip cehenneme gireceğine teessüf eyledim, ağladım. Nagâh Cenâb-ı Hak'tan nida geldi ki "Ey mazlum, başını kaldır." Vaktaki başını kaldırdıkta yine Cenâb-ı Hak'tan nida geldi ki "Neler gördün?" Cevap verip "Ya rabbi gümüşten şehristan ve altından köşkler ve saraylar gördüm. Enbiya ve sıddîkînden hangisinindir?" dedikte, cevâb-ı İzzet geldi ki "Akçesini kim verir ise onundur." O mazlum dahi "Ona kim akçe yetirebilir, kudretim olsa satın alırdım" deyicek, Cenâb-ı Vâcibü'l-mazlûm: "Şu din kardeşinden olan hakkını af etmek bu sarayların pahasıdır" buyurdu. O mazlum dahi "Ya rabbi, sen şahit ol, ben tahkik ona hakkımı helâl eyledim ve onu affettim" dedi. Cenâb-ı Rabbü'l-izzet dahi "Ey kulum, affa benden ehak kimse yoktur, o din kardeşini al beraberce o sarayları size ihsan eyledim" buyurdu diye mesruruma sebep budur" buyurdular sallallâhu aleyhi ve sellem.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ ve ey azîzân-ı cân-efzâ, el-insaf el-insaf, bak nazar et, işit bir kere ki on sekiz bin ne on sekiz bin bizce adedi malûm olmayan avâlim ve dünya ve ahiret ve mâ-fîhâ onun için halk ve icat olunmuş, "Levlâke levlâke lemâ halektu'l-eflâke"[371] şân-ı âlî-şânında buyurulmuş sevgili bir tane mahbûbu olan sultânu'l-kevneyn ve resûlü's-sakaleyn sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri bu asi ümmeti hakkındaki şefkat ve merhamet-i risâlet-penâhîleri muktezasınca leyl ü nehâr ümmet-i merhûmesi için Cenâb-ı Rabbü'l-izzetten niyaz ve istirham eylediği felâh u necattan dolayı bu gibi tebşirata tebessüm ile mesrur oldukları ashâb-ı kirâma ilân buyurmalarına karşı acaba buna ne gibi teşekkürler ve ne gibi salâvât-ı şerîfe ile mukabele etmek kabil ve mümkündür? Asla ve kat'â acizimizden başka bir şey arz u takdim olunamaz. Ancak "Karınca kadarınca" fehvasınca kemâl-i aşk u muhabbetle şöyle rica ve niyaz olunur ki "İlâhî ya rabbe'l-âlemîn, sevgili bir tane Habîb-i Ekrem ve Nebiyy-i

371 "Sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 164, no. 2123. Burada "Levlâke levlâke mâ halektu'l-eflâke" şeklinde yer almaktadır. es-Sâgânî, mevzu olduğunu belirtmiş, el-Aclûnî de "hadis olmasa bile anlamı doğrudur" demiştir.

Muhterem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine kemâl-i acz u kusûr ve isyanımızla beraber zât-ı ulûhiyyetinin deryâ-yı afv ü magfiretine dalıp tahir ü pak çıktıktan sonra kemâl-i huzûr u edeb ile salâvât-ı şerîfe ihdâ [322] ve takdim ederiz. Ne kadar? O kadar adet ki onun adet ve miktarını ancak zât-ı ulûhiyyetin bilir. Cemî'-i avâlim ve dünya ve ahiret ve mâ-fîhâda olan mahlûkat gerek zî-rûh ve gerek cemadat; ekber, a'zam, evsat, asgar, zerrata kadar ne kadar adet ise adetlerin nihayeti olan yani ondan sonra sayılmaz lisana alınmaz adetler kadar dahi ezelden ebede kadar külle yevmin o adetlerin ez'âf-ı muzâ'af adetleri miktarınca salât u selâm olsun. Dahi âl, ashab ve ezvacıyla evlâd u zürriyatına yine o kadar salât u selâm olsun. Amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn ve hâtemi'n-nebiyyîn, sallallâhu aleyhi ve sellem salâten ve selâmen, ebeden ebedâ.

Bâb-ı Şefkat ve Merhamet-i Mahlûkât

Ey azizim, işte açıldı bâb-ı şefkat ü merhamet. Hemen içerisine can atasın bi'l-aşk ve'l-muhabbet. İmdi malûmun olsun ki Cenâb-ı Hakk'ın kâffe-i evâmir ü nevâhîsinin medar u mercii iki şeydir. Evvelki Allah'ın emrine itaat, ikinci Allah'ın kullarına şefkat ü merhamettir. Onun için Allah'ın kullarına pend ü nasihat ile merhamet ve mümkün mertebe işlerine gayret ü muavenet etmek nafile ibadetten efdaldir ve bu bapta âdâb-ı kesîre beyan olunur:

Evvelki, müminin hüznüyle mahzun olmak ve meserretiyle mesrur olmaktır. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Meselu'l-mu'minîne fî tevâddihim ve terâhumihim [ve te'âtufihim] ke-meseli'l-cesedi, izâ iştekâ ba'duhu tedâ'â sâiruhu bi's-seheri ve'l-hummâ"[372] buyurulmuştur, yani "Müminler birbirlerine muhabbet ve merhamette bir ceset gibidir. Azanın birine bir illet arız olsa veyahut bir veca' zuhur eylese cümle azaya onun elem ü şiddeti arız olduğu misilli bir mümine arız olan elem ve şiddetten mümin kardeşinin dahi kalbi müteessir olmak lâzımdır" demektir.

İkinci, gerek fasık ve gerek mutî ve sâlih herkese mümkün mertebe yardım ve ihsan kaydında bulunmaktır. Hadîs-i şerîfte: "İrhemû men fi'l-ardi, yerhamkum men fi's-semâi"[373] buyurulmuştur, yani "Siz yeryüzünde bulunanlara merhamet ederseniz gökte olanlar dahi size merhamet ve muavenet ederler" demektir.

Üçüncü, halkın eza ve cefasına sabır ve hakkını daima zulm edenlere helâl edip bununla Cenâb-ı Hak'tan mükâfatını memul etmektir. Halkın lisan ile olan ezasına sabretmek sabrın gayet es'abıdır, zira Cenâb-ı Hak [323] mahlûkatının lisanını kendi zatından dahi kat' etmedi. Cenâb-ı Hakk'a şerîk ve velet ispat ettiler; ta'âlallâhu an zâlike uluvven kebîren. Hazret-i Musa salâvâtullâhi alâ nebiyyinâ ve aleyhi hazretleri Benû-İsrail kendileri hakkında

372 *Muslim*, c. 4, s. 1999; no: 2586; *Musnedu Ahmed*, c. 4, s. 270, no: 18398; *el-Mu'cemu's-sagîr*, c. 1, s. 235, no: 382; *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 3, s. 353, no: 6223.

373 "Yeryüzünde olanlara karşı merhametli olun, gökyüzünde olan da size karşı merhametli olsun." *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 48-49, no: 88; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 109-111, no: 314.

şân-ı risâletine münasip olmayan şeyleri nispet ettiklerinde Cenâb-ı Hakk'a şekvâ edip dua eyledi ki "İlâhî es'eluke en lâ yukâle mâ leyse fiyye." Yani "Ya rabbi, bende olmayan şeyi benim hakkımda azv u iftira etmemelerini senden talep ve rica ederim" demektir. Cenâb-ı Hak daki "Mâ fe'altu zâlike li-nefsî fekeyfe ef'alu leke" buyurdular, yani "Ya Musa, kendi hakkımda işlemediğim nesneyi senin hakkında nasıl işlerim" demektir.

Dördüncü, halka yardım etmektir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Men meşâ fî hâceti ehîhi sâaten min leylin ev nehârin kadâhâ ev lem yakdihâ kâne hayren lehu min i'tikâfi şehrin"[374] buyurulmuştur, yani "Bir kimse gece ve gündüzde mümin kardeşinin hacetine yardım eylese, bir ay itikâf etmekten efdaldir ve hacet gerek kaza olunsun ve gerek olunmasın" demektir.

Beşinci, mümin kardeşinin usret ve hüzün vaktinde onu teselli edip kalbine ferah ve sürur ilka etmektir, zira mağfirete sebeptir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "İnne min mûcibâti'l-magfireti idhâlu's-surûri alâ kalbi ehîhi'l-muslimi"[375] buyurulmuştur. Ve hadîs-i âherde: Abdullah bin Ömer radıyallâhu anhumâdan o dahi Alî bin Ebî Tâlib kerremallâhu vechehu hazretlerinden o dahi aleyhi's-salâtu ve's-selâm efendimizden rivayet ederler ki "Amellerde feraizden sonra hayır ve nevafil ü. fezâil olarak müminin kalbine ferah ve sürur ilka etmekten efdal amel yoktur." Nitekim hadîs-i şerîfte: "Mâ min amelin ba'de edâi'l-ferâidi efdale min idhâli's-surûri fî kalbi'l-muslimi"[376] buyurulmuştur.

Altıncı; cinayet ve kabahat sahipleri için şefaat etmektir; lâkin bu şefaatten murat Hak'tan ibada raci olan hudûdullâhın maadadır. Hududa dahi katl-i nefs eden kimsenin velisine rica edip kısas af ettirmek bu dahi şefâ'at-ı hasenedendir: "Ve en te'fû akrebu li't-tekvâ"[377] nazm-ı celîline mâ-sadak olmaktan içindir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "İşfe'û lî li-tû'cerû; innî urîdu'l-emre fe-uahhiruhu key teşfe'û ileyye li-tu'cerû"[378] buyurulmuştur, yani "Ashabım bana şefaat ediniz, ecir ve sevaba nail olmaklığınız için, zira ben cinayet edenler [324] için onları muahaze murat ederim ve tehir ederim ki siz gelip şefaat edesiniz ve ecir ve sevaba nail olasınız" demektir. Ve hadîs-i âherde: "Mâ min sadakatin efdale min sadakati'l-lisâni"[379] buyurulmuştur, yani "Sadakanın gayet efdali lisanın

---

374 *Şu'abu'l-îmân*, c. 3, s. 424, no: 3965; *et-Tergîb ve't-terhîb*, c. 2, s. 96, no: 1650; *Lisânu'l-mîzân*, c. 2, s. 23, no: 79; "Men meşâ fî hâceti ehîhi ve belleğa fîhâ kâne hayren min i'tikâfi aşri sinîne".

375 *el-Mucemu'l-kebîr*, c. 3, s. 83, no: 2731; *Musnedu'ş-Şihâb*, c. 2, s. 179, no: 1138; *Mecme'u'z-zevâid*, c. 8, s. 193.

376 *el-Mu'cemu'l-kebîr*, c. 11, s. 71, no: 11079, "Min abahhi'l-a'mâli ilallâhi ba'de'l-ferâ'idi idhâlu's-surûri ale'l-muslimi"; *Şu'abu'l-îmân*, c. 6, s. 123, no: 7679; *Feyzu'l-kadîr*, c. 6, s. 9, "Min afdali'l-ameli idhâlu's-surûri ale'l-muslimi."

377 "Sizin affetmeniz (müsamaha gösterip mehrin tümünü vermeniz) takvaya daha yakındır." Bakara, 2/237.

378 Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 129, no: 368; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 60, no: 117; "İşfe'û tû'cerû".

sadakasıdır" demektir. Ashâb-ı kirâm dahi "Lisanın sadakası nedir?" diye sual buyurduklarında "eş-Şefâ'atu yuhkinu bihe'd-deme ve yecurru bihe'l-menfa'ate ilâ âhare ve yedfe'u bihe'l-mekrûhe an âhere."[380] Yani "lisanın sadakası şol şefaattir ki onunla dem hıfz olunur, yani bir kimse katlden halâs olur ve bir kimseye ondan menfaat hâsıl olur; veyahut bir kimseden mazarrat defolur" demektir.

Yedinci, din kardeşinin huzurunda veya gıyabında ırzını ve namusunu vikaye etmektir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Mâ min imri'in muslimin yeruddu an 'ırdi ehîhi'l-muslimi illâ kâne hakken alallâhi en yerudde anhu nâre cehenneme"[381] buyurulmuştur, yani "Bir kimse mümin kardeşinin ırzına ve namusuna halel iras edecek şeyi ondan defederse Cenâb-ı Hak dahi o kimseden cehennem azabını def' ü ref' eder" demektir, zira kudreti var iken bir mümine lâzım gelen muaveneti terk etmek azim mürüvvetsizliktir ve mezmumdur, sıfat-ı İslâmiyeye münafidir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Men uzille indehu mu'minun ve huve yakdiru alâ en yensurehu fe-lem yensurhu ezellehullâhu yevme'l-kiyâmeti alâ ruûsi'l-eşhâdi"[382] buyurulmuştur, yani "Bir mümin kimseye bir taraftan hakaret ve eza olunurken yanında bulunup da onu def'e kudreti olan kimse def' etmese Cenâb-ı Hak kıyamet gününde onu ehl-i arasât beyninde izlâl eder" demektir.

Sekizinci, kendine zulmeden kimseden af etmektir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Ahabbu'n-nâsi ilallâhi men huve elfâ li'n-nâsi ve ya'fû ammen zalemehu"[383] buyurulmuştur. Rivayet olunur ki kıyamet gününde bir kimse kendiye zulmetmiş olan bir kimse ile muhakeme olup o mazlum zaliminden hakkını talep ettikte zât-ı vâcibü'l-vücûd buyurur ki "Sen onu dünyada af etmiştin." O kimse dahi "Ya rabbi, af etmedim, bu gün hakkımı talep ederim" diye dava eder. Cenâb-ı Hak buyurur ki "Sen dünyada ya rabbi beni ve kâffe-i müminleri mağfiret eyle diye dua etmiş idin, ben dahi o duanı kabul edip seni ve bu kimseyi af etmiştim. Eğer diler isen o duanı reddedeyim, sen dahi müminlerdensin dilersen kabul edeyim" buyurdukta, o kimse "Ya rabbi, ben onu af ettim, o [325] duamı kabul eyle" diye rica eder. Keremiyle Cenâb-ı Hak ikisini dahi cennete idhal buyurur.

Dokuzuncu; cinayet edip de özür beyan edenlerin özürlerini kabul etmektir.

---

379 *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 153, no: 455, "Efdalu's-sadakati sadakatu'l-lisâni" başlığı altında.

380 *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 153, no: 455, "Efdalu's-sadakati sadakatu'l-lisâni" başlığı altında "eş-Şefâ'atu tuhkinu bihe'd-deme ve tecurru bihe'l-menfa'ate ilâ âhere ve tedfe'u bihe'l-mekrûhe an âhere."

381 *Tefsîru Ibn Kesîr*, c. 3, s. 437.

382 *el-Mu'cemu'l-kebîr*, c. 6, s. 73, no: 5554; *Mecme'u'z-zevâid*, c. 7, s. 267; *Neylu'l-evtâr*, c. 6, s. 7

383 "Allah'a en çok sevimli olan kimse, insanlar arasında en çok düzeltici olan ve kendisine haksızlık edeni bağışlayan kişidir."

Beyit:

İze'tezere's-sadîku ileyke uzren
Tecâvez an me'âsîhi'l-kesîreti[384]

Fe-inne'ş-Şâfiî revâ hadîsen bi-isnâdin sahîhin an Mugîrete: "Le-kad kâle'r-resûlu yakbilu rabbî bi-uzrin vâhidin elfey (?) kebîretin." Yani "Özürleri kabul etmek müminin ahlâk-ı hamîdesi muktezasıdır, zira bir özür sebebiyle Cenâb-ı Hak ikinin günahını af eder" demektir. Ve bu veçhile İmam Şafiî hazretleri, Mugîre bin Şu'be radıyallâhu anhu hazretlerine isnat ile bir hadîs-i şerîf rivayet etmiştir ve hadîs-i kudsîde "Usallibu(?)'l-illete key agfira'z-zellete" buyurulmuştur, yani "Günahları af etmeye bahane talep ederim demektir."

Onuncu; herkese kadri kadar tazim edip ziyade etmemektir. Hadîs-i şerîfte: "Men refe'a insânen fevka kadrihi fe-kad etgâhu ve ensâ nefsehu ve men nezzelehu dûne kadrihi fe-kad ictezze adâvetehu"[385] buyurulmuştur, yani "Bir kimse bir kimseye kadrinden ziyade tazim eylese tahkik o kimseyi tuğyanda koyup nefsini unutturdu, zira o hürmet sebebiyle kendini o makamda zanneder, hazm edemez, kibrine sebep olur" demektir. Ümmü'l-mü'minîn Seyyidetünâ Hazret-i Aişe radıyallâhu anhâ bir seferde haymesinde istirahat buyururlar iken karşıdan bir fakir geldi. "Ona bir ekmek veriniz" diye emir buyurdular. Ondan sonra beygir üzerinde bir şahıs daha geldi. Onun için dahi "Haymeye indirip ziyafet ediniz" diye emir buyurdular. Maiyetlerinde bulunan hûddâm bu iki şahsın adem-i müsâvâtından sual eylediklerinde "İnnallâhe kad enzele'n-nâse menâzile lâ-budde-lenâ en nunezzilehum tilke'l-menâzile hâze'l-miskînu yerdî, yefrahu; ve kabîhun binâ en nu'tiye'l-ganiyye kursen kemâ yukellemu kullu ahadin alâ kadri aklihi"[386] buyurdular, yani "Cenâb-ı Hak herkesi birer makama inzal eyledi. Onlara makamlarında hürmet etmek bizlere lâzımdır. Evvelki fakir bir ekmek ile matîb olur, razı olur; lâkin ganîyi bir ekmek ile defetmek bizlere kabihtir, nitekim herkese aklı miktarı tekellüm etmek lâzım olduğu misilli" demektir. Velâkin kıyam ile tazim eğer müminin imanında ve salâhında ve vicahetinden naşi olup ikram kasdıyla olursa caizdir, beis yoktur.

On birinci, nâstan her sınıf ile hüsn-i mu'âşeret etmektir, [326] lâkin dine halel iras ettirmek veçhile olur ise, zira kâffe-i efrâd-ı insân ahlâk-ı hamîde ve hüsn-i imtizâca muhabbet ederler, o vakit caiz değildir.

On ikinci, her kavmin rüesasına yani beynlerinde hürmetli olanları terkim etmektir. Fahr-i âlem sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri ashabıyla

---

384 "Arkadaşın sana bir özür sunduğunda / Onun birden çok hatasını hoş gör."

385 *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 194, no: 590, "Emerenâ Resûlullâhi sallallâhu aleyhi ve selleme en nunezzile'n-nâse menâzilehum." *A.e.*, c. 2, s. 187, no: 2212, "Mâ refe'a ahadun ahaden fevka mikdârihi illâ ve'tteda'a indehu min kadrihi bi-ezyede" başlığı altında "Emerenâ Resûlullâhi sallallâhu aleyhi ve selleme en nunezzile'n-nâse menâzilehum ve men refe'a ehâhu fevka kadrihi icterre adâvetehu."

386 Önceki hadisin dipnotuna bakınız.

otururlar iken Cerîr bin Abdullah radıyallâhu anhu içeri girdi. Oturacak mahal bulunmamakla aleyhi's-salâtu ve's-selâm efendimiz ona hürmeten mübarek ridâyı sa'âdetlerini çıkarıp altına döşediler ve Cerîr'e "Otur" diye taltif buyurdular. O dahi eline alıp takbil edip gözlerine sürüp bükâ ederek başına kodu. Fahr-i âlem efendimiz dahi sağına ve soluna nazar buyurup "İzâ etâkum kerîmu kavmin fe-ekrimûhu"[387] buyurdular, yani "Bir kavmin hatırlı ve hürmetlisi size geldikte ona hürmet ediniz" demektir. Ve hadîs-i âherde: "İzâ etâkum kerîmu kavmin fe-ekrimûhu ve lev kâne kâfiren"[388] buyurulmuştur diye mervidir. Kâfire hürmet İslâmını reca ile olur diye tevil olunmuştur.

On üçüncü; agniyaya tabasbus-ı kelbiyye ve temelluk gibi şeyler ile müdahene etmemektir.

On dördüncü; fukaraya tevazu etmektir. Hakikatte tevazu demek nefsini halkın nefsinden ednâ görüp nâsı kendisinden hayırlı ve efdal görmek manasınadır.

On beşinci, kendini gaibane medh eyleseler onu işittiğinde gayet kerih görmektir, zira ucbe sebep olur. Ucb dahi sıfat-ı şeytâniyedendir ki evvelâ şeytan kendisini efdal görüp ondan sonra kibir edip recîm oldu.

On altıncı, ihtiyarlara tevkir edip onlardan haya etmektir, zira ihtiyarlar teveccüh cihetinden ve zamân-ı nübüvvete yakınlık cihetinden ve dahi abit olanları ibadetleri cihetinden elhâsıl tazelerden esbak olduklarından tazim ve hürmete onlar münasiplerdir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "[İnne] min iclâlillâhi ikrâmu zi'ş-şeybeti'l-muslimi"[389] buyurulmuştur.

On yedinci, ulemaya tazim etmektir.

On sekizinci, sâdât ve şürefâdan onlara tazim etmektir, evlâd-ı Resûlullâh'tan ve ehl-i beyt-i nebevîden olmalarıyla vâcibü'l-ihtirâm olduklarını itikat eder olduğu hâlde.

Hikâye:

Bir gün Zeyd bin Sâbit radıyallâhu anhu hazretleri beygire biner iken Abdullah bin Abbas radıyallâhu anhu hazretleri üzengisine gelip hizmetlerinde bulundu. Zeyd dahi "Aman ya ibn ammi resûlillâhi!" diye itizar eyledi. İbn Abbas radıyallâhu anhu hazretleri dahi "Biz ihtiyarlarımıza böylece [327] hürmet ile emrolunduk" dedi. Zeyd dahi İbn Abbas hazretlerine "Eline bakayım" dedi. İbn

---

387 *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 75-76, no:180; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 32-34, no: 50.

388 Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 75-76, no:180; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 32-34, no: 50; "İzâ etâkum kerîmu kavmin fe-ekrimûhu."

389 *Ebû Dâvûd*, c. 4, s. 261, no: 4843; *Mecme'u'z-zevâid*, c. 5, s. 215; A.e., c. 10, s. 149; *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 8, s. 163, no: 16435; *Musannefu İbn Ebî Şeybe*, c. 6, s. 421, no: 32562; *Şu'abu'l-îmân*, c. 2, s. 550, no: 2685; *el-Edebu'l-mufred*, c. 1, s. 130, no: 357; *et-Tergîb ve't-terhîb*, c. 1, s. 64, no: 165; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hîtab*, c. 1, s. 212, no: 807; *Mîzânu'l-i'tidâl*, c. 4, s. 333, no: 5030; *Lîsânu'l-mîzân*, c. 4, s. 4, no: 4.

Abbas dahi elini uzattıkta tutup takbil edip "Biz dahi ehl-i beyt-i nübüvvete böylece tazim ile emrolunduk" dedi.

On dokuzuncu; zayıflara ve sabîlere hürmet etmektir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Leyse minnâ men lem yuvekkir kebîrenâ ve lâ yerhamı sagîrenâ"[390] buyurulmuştur.

Yirminci, mümin kardeşine yardım etmektir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "A'in ehâke zâlimen ev mazlûmen"[391] buyurulmuştur, yani "Mümin kardeşine yardım eyle gerek zalim olsun ve gerek mazlum olsun" demektir. Hele mazluma iane emr-i ma'lûme-i müsellemedendir. Zalime iane etmek zalimi zulmünden menetmek manasınadır.

Yirmi birinci, nâs içerisinde kadr ü hürmet sahibi olanların cinayetlerini af etmektir, eğer o kabahat hudûd-ı şer'iyyeyi mucip değilse. Nitekim hadîs-i şerîfte: "İkbelû zevi'l-hey'âti aserâtihim."[392] Ve hadîs-i âherde: "İdreu'l -hudûde bi'ş-şubuhâti" ve akîlu'l-kirâme aserâtihim illâ fî haddin min hudûdillâhi ta'âlâ"[393] buyurulmuştur.

Yirmi ikinci, vadini ifa etmektir, yani bir kimseye bir şey vaat eylese veyahut tarafeynden bir muahede vaki olsa o vaat ve o ahdi yerine getirmek lâzımdır. Hazret-i İsmail aleyhisselâm Kur'ân-ı kerîm'de işbu sıfat-ı memdûhe ile zikir olunup "Ve'zkur fi'l-kitâbi İsmâ'île innehu kâne sadîka'l-va'di ve kâne resûlen nebiyyen"[394] ile tebşir olunmuştur. Lâkin bu misilli ahd ü vaat edenler, vaad ü ahdi kelime-i tahkîk ve hükm-i kat'î ifade ettirecek surette söyleyip belki inşallâh kelimesine mukarin olduğu hâlde beyan ve ifade etmek lâzımdır, zira o vaad ü ahdi li-özrin ifa edemediği hâlde yine ecr ü sevaba nail olur.

Yirmi üçüncü; bir kimsenin aybını gördükte setr etmektir, zira bir kimse mümin kardeşinin bir aybını setr eder ise Cenâb-ı Hak o kimsenin kâffe-i ayblarını setr eder. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Men setere alâ muslimin seterehullâhu ta'âlâ fi'dunyâ ve'l-âhireti"[395] buyurulmuştur.

Yirmi dördüncü; birtakım kimseler bir mahalde gizli sohbet ederler iken onların esrarını dinlememektir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Men istema'a sirre kav-

---

390 *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 173, no:2157; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 356, no: 925.

391 *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 209-210, no: 631; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 102, no: 197, "Unsur ehâke zâlimen ev mazlûmen".

392 "Saygın insanlarını hatalarını görmezden gelin." *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 8, s. 267, no: 17006; A.e., c. 8, s. 334, no: 17406; *Sunenu'd-Dârekutnî*, c. 3, s. 207, no: 370.

393 "Şüpheli durumlarda hadleri uygulamayın. Saygın insanların hatalarını Allah hakkı olan hadler dışında gözmezden gelin." *Keşu'l-hafâ*, c. 1, s. 71-72, no: 166; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s.30-31, no: 46.

394 "Kitaptaki İsmail'i de an. Çünkü o sözünde duran, elçi bir peygamberdi." Meryem, 19/54.

395 *Keşu'l-hafâ*, c. 2, s. 252-253, no: 2497; "Men setere châhu'l-muslime fi'd-dunyâ seterehullâhu yevme'l-kiyâmeti."

min ve hum lehu kârihûne, sabballâhu fî uzuneyhi'l-ânuku"[396] buyurulmuştur, yani "Bir kavmin esrarını bir kimse dinler ise hâlbuki o kavim onu kerih görürler ve razı olmazlar, kıyamet gününde kulaklarına kurşun akıtılır" [328] demektir.

Yirmi beşinci, düşmanına mukabele bi'l-misl sevdasına düşmeyip umûr-ı dünyeviyede müdara etmektir. Nitekim Hâce Hâfız guft:

Âsâyiş-i du gîtî tefsîr-i în du harfest
Bâ dûstân telattuf bâ duşmenân mudârâ

Yani "İki cihanın rahatlığı bu iki harfin tefsiridir ki birisi dostlara daima taltif, ikinci düşmanlara müdara etmektir." Nitekim hadîs-i şerîfte: "Mudârâtu'n-nâsi sadakatun"[397] buyurulmuştur. Ve hadîs-i âherde: "İnnallâhe emerenî bi-mudârâti'n-nâsi kemâ emerenî bi-ikâmeti'l-ferâidi"[398] buyurulmuştur, yani "Cenâb-ı Hak bana nâsa müdara ile emir buyurdu, nitekim feraizin ikamesiyle emir buyurduğu gibi" demektir. İşbu müdaranın manası Ebu'd-Derdâ radıyallâhu anhu hazretlerinden sual olundukta "İnnâ nenkesiru vucûhe kavmin ve kulûbunâ li-nukallibehum" buyurdular, yani "Birtakım kimselerin yüzlerine tebessüm ederiz, hâlbuki bizlere düşmandır, kalbimiz onlara buğz eder" demektir. Dahi müdara kavl-i leyyin ve mülâyim kelâm ile dahi hâsıl olur. Nitekim Hazret-i Aişe radıyallâhu ta'âlâ anhâ validemizden rivayet olunur ki aleyhi's-salâtu ve's-selâm efendimize bir kimse gelip içeri girmeye ruhsat talep eyledikte "İzenû lehu bi'se ehu'l-aşîreti" buyurdular. Vaktaki o kimse içeri girdikte, ona mülâyim kelâmlar ile taltif buyurdular ve beşaşet izhar buyurdular. O kimse gittikten sonra ben dahi "Ya resûlallâh bu kimse için kana aşîretin ihvanıdır buyurduktan sonra ona taltif buyurdunuz, sebep nedir?" diye sual eylediğimde "Ya Aişetu inne şerre'n-nâsi menzileten indallâhi yevme'l-kiyâmeti men terekehu'n-nâsu ev yede'ahu itikâe fahşihi"[399] buyurdular, yani "Ya Aişe, kıyamet gününde derecesi gayet şerli olan şol kimselerdir ki nâs onun şerrinden havf ettikleri için terk ederler." Elhâsıl zararının def' için bir kimseye müdara etmek müstahaptır" demektir. Hazret-i İsa aleyhisselâm: "İhtemilû mine's-sefîhi vâhiden key terbehû aşreten" buyurmuştur, yani "Sefihin bir cefasına sabır ve tahammül edip mukabele sevdasına düşmezseniz on misli ecir ve sevap kazanırsın" demektir. Ve eğer müdara umûr-ı dîniyyede olur ise ona müdahene derler, kat'â haramdır.

---

396 *el-Buhârî*, c. 6, s. 2581, no: 6635; *et-Tirmizî*, c. 4, s. 231, no: 1751; *Ebû Dâvûd*, c. 4, s. 306, no: 5024; *Musnedu Ahmed*, c. 1, s. 359, no: 3383; *ed-Dârimî*, c. 2, s. 385, no: 2708.

397 *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 200, no: 2277; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 377, no: 1006.

398 *Mîzânu'l-i'tidâl*, c. 2, s. 32, no: 1207; *Lîsânu'l-mîzân*, c. 2, s. 26, no: 93; *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 215; *Tefsîru İbn Kesîr*, c. 1, s. 421; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 223, no: 679; ayrıca bkz. *A.e.*, c.1, s. 399, no: 1279, "Dârihim mâ dumte fî dârihim" başlığı altında; ayrıca *A.e.*, c. 1, s. 421-422, no: 1352, "Re'su'l-akli ba'de'l-îmâni billâhi et-teveddudu ile'n-nâsi" başlığı altında.

399 *el-Kifâye fî ilmi'd-dirâye*, c. 1, s. 39, *el-Beyân ve't-ta'rîf*, c. 1, s. 237, *Şerhu'z-Zerkânî*, c. 4,s. 318; *et-Tahvîfu mine'n-nâr*, c. 1,s. 204. Krş. *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 454; *A.e.*, c. 4, s. 159.

Yirmi altınca; daima hilm etmek, yani mümin kardeşine gazap ve ubûset ile muamele etmemektir. Hazret-i Lokman aleyhisselâm: "Lâ yu'refu selâsetun illâ inde selâsetin; lâ yu'refu'l-halîmu illâ inde'l-gadabi ve le'ş-şucâ'u illâ inde'l-harbi ve lâ ehâke illâ inde'l-hâceti" [329] buyurmuştur, yani "Ahlâk-ı hamîdeden üç şey vardır ki üç vakitte zâhir olur: Bir kimse halim olduğu gazap vaktinde zâhir olur, bir kimsenin şecaati harp ve kıtal vaktinde zâhir olur, bir kimsenin ashâb-ı mürüvvetten olduğu ona bir hacet düştükte zâhir olur."

Yirmi yedinci, bir kimseye rast geldikte o kimsenin nereden gelip ve nereye gideceğini sual etmemektir, zira o kimse on ifşa ve izharı caiz olmayan bir mahalden gelip gidecek ise yalan söylemesi lâzım olup o dahi onu yalan söylemeye sevk etmiş olacaktır.

Yirmi sekizinci, daima kendi aybıyla meşgul olup halkın aybından ve hâlinden gafil olmaktır. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Hasse'l-belâu li-men arefe ahvâle'n-nâsi ve âşe ve'sterâhe men lem ya'rifhum"[400] buyurulmuştur, yani "Belâ ve meşakkat nâsın hâlini bilip nâs içinde geçenler içindir, nâsı bilmeyenler rahattadır" demektir.

Yirmi dokuzuncu, mümkün olduğu kadar halktan uzlet etmektir, zira uzlette izzet, kesrette zillet olduğu malûmdur.

Otuzuncu, birtakım metâlib-i dünyeviyyeye nail olmak ümidiyle birtakım kesân kapılarında yüz suyu döküp kendini rezil ve hakir etmektir. Hadîs-i şerîfte: "Lâ terfe'û akdâmekum ilâ men lâ-ya'rifu akdârekum" buyurulmuştur, yani "Kadrinizi bilmeyip size hürmet etmeyenlerin kapılarında kendinizi rezil etmeyin" demektir.

Otuz birinci, umum üzere kendine ihsan eden ve isâet edene ve bildiğine ve bilmediğine ihsan etmektir.

Otuz ikinci, dince ve dünyaca tefavüt hususuna dikkat edip muvazenede bulunmaktır. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Hasletâni men kânetâ fîhi ketebehullâhu ta'âlâ şâkiren sâbiren; ve men lem tekûnâ fîhi lem yektubhullâhu ta'âlâ şâkiren ve-lâ-sâbiren; men nazara fî dînihi ilâ men huve fevkahu fe'ktedâ bihi ve nazara fî dunyâhu ilâ men huve dûnehu fe-hamedallâhe alâ mâ feddalehullâhu fîhi" buyurulmuştur, yani "Bir kimsede iki haslet bulunur ise şâkirînden, sâbirînden yazılır. Evvelki din emrinde kendisinden yukarıda bulunanlara nazar ve onlara iktida ile terakki tahsil etmek; ikinci dünyaca kendisinden aşağıya nazar edip yedinde bulunan nimete şükür etmek demektir. Ve hadîs-i âherde: "Len yezâle'n-nâsu bi-hayrin mâ tebâyenû ve tefâvetû fe-izâ tesâvev helekû" buyurulmuştur, yani "Nâs birbirlerinden aşağı ve yukarı bulundukları hâlde hayırdan hâlî kalmazlar. Eğer din ve dünyaca [330] müsavat üzere olurlar ise helâk olurlar" demektir.

Otuz üçüncü, bir kimseye havf iras edecek şey söylemeyip mümkün mertebe teselli etmektir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Lâ yehillu li-muslimin en yuravvi'a

400 *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 377-378, no: 1211.

muslimen ve lâ yahillu li-muslimin en yuşîre ilâ ehîhi bi-nazratin tu'zîhi" buyurulmuştur. "Mümin olan kimseye bir kimseyi korkutmak helâl olmaz ve dahi bir mümin eza verecek nazarıyla işaret etmek dahi helâl olmaz."

Otuz dördüncü, kendisinden yaşta ziyade olanları gördükte bu kimse benden efdaldir, zira Cenâb-ı Hakk'a ibadeti benden ziyade etmiştir diye ve yaşta kendisinden aşağısını gördükte bu kimse benden efdaldir, zira Cenâb-ı Hakk'a isyanı benden noksan etmiştir deyip nefsini daima nakıs tutmaktır.

Otuz beşinci, zalimlere yardım etmemektir, zira bir kimse bir zalime yardım eylese, Cenâb-ı Hak onu o kimsenin üzerine musallat eylese gerektir. Nitekim "Men e'âne zâlimen selletahullâhu aleyhi"[401] buyurulmuştur.

Terzi esnafından bir kimse Abdullah bin el-Mubârek hazretlerine sual eyledi ki "Ben zalemenin elbisesini dikerim, zalemeye muin olmuş olur muyum?" O dahi cevabında buyurdu ki "Zalemeye muin olan o elbisenin dikildiği ipliği satan kimseye ne dersin, ondadır şüphe, sen ayn-ı zâlimsin" dedi.

Otuz altıncı, her hâlinde insafı terk etmemektir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Lâ yestekmilu'l-abdu'l-îmâne hattâ yekûne fîhi selâsu hisâlin; el-infâku mine'l-iktâri ve'l-insâfu min nefsihi ve bezlu's-selâmi li'l-âlemi"[402] buyurulmuştur, yani "Bir kimsenin imanı kâmil olmaz o kimsede üç haslet olmadıktan sonra. Birinci malzeme-i zarûriyesinden ziyade yok iken fukaraya tasadduk etmek, ikinci her hâlinden insafı terk etmemek, üçüncü her rast geldiğine selâm vermektir."

Otuz yedinci, bir kimseye nasihat murat ettikte gizlice ifade edip ona aybını beyan ettikte tasrih etmemektir. Eğer nâs içinde olursa o kimsenin şahsını tayin etmeyerek fakat amelinin fenalığını beyan etmektir. Aleyhi's-salâtu ve's-selâm efendimiz ashabına nasihat buyurup bazı kimseye aybını ihtar murat ettiklerinde "Şol kavmin hâli ve şanı nedir?" deyip isimlerini tasrih buyurmazlar idi: "Mâ bâlu akvâmin?" lafzıyla tabir buyururlar idi.

Otuz sekizinci, kâffe-i ahvâlinde sulehâya mülâkat etmektir. Nitekim hadîs-i şerîfte: "Lâ tusâhib illâ mu'minen ve lâ ye'kul ta'âmeke illâ takiyyun"[403] [331] buyurulmuştur, yani "Daima mümin ile musahip ol ve taamını ancak müttakiler yesin" demektir. Hadîs-i âherde: "el-Mer'u alâ dîni halîlihi, fe'l-yenzur ahadukum men yuhâlilu"[404] buyurulmuştur, yani "Herkes dostunun dini üzerinedir, bir kimsenin hâli bilinmek murat olundukta, dostuna nazar etsin" demektir.

---

401 *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s., 227-228, no: 2380.

402 *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 368, no: 3088.

403 Metinde "ellâ..." *et-Tirmizî*, c. 4, s. 600, no: 2395; *Ebû Dâvûd*, c. 4, s. 259, no: 4833; *ed-Dârimî*, c. 2, s. 140, no: 2057; *Musnedu Ahmed*, c. 3, s. 38, no: 11356; *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 4, s. 143, no: 7169, "Lâ tusâhib (lâ tashab) illâ mu'minen ve lâ ye'kul ta'âmeke illâ takiyyun."

404 es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 378, no: 1009 . Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 424, no: 1359, "er-Reculu alâ dîni..."

Otuz dokuzuncu, diyâr-ı âherde bulunan mümin kardeşine beldesinde bulunan evlâd ü ayalinin hâlini mektup ile beyan ve ifade etmektir buyururlar. Bu mektubun mührü de "Hitâmuhu miskun"[405] olsun sultanım hû.

İşte azizim, bu sarây-ı merhametin otuz dokuz kapısı olup buraya kadar cümle kapıları senin için feth ü küşât olunmuştur. Artık canın hangi kapıyı ister ise oradan dâhil-i harem-sarây-ı vuslat olasın. Lehu'l-hamdu ve'l-minne, "Hâzâ min fazli rabbî."[406]

Hezâr sad hezâr Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar olsun ki bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin dünya ve ahiret mahbûb ve dostu Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi el-Erzincanî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri olmuştur. İşte o bâb-ı muhabbet-i Hazret-i Fehmi'den vaktiyle dâhil-i harem-sarây-ı vuslat müyesser olmuştur.

Buraya kadar zikr ü beyan olunan otuz dokuz adet ahlâk-ı hamîde ve evsâf-ı nebeviyyenin kırkıncısı ve kırkların gavs u sultanı olan vâris-i nebevî müşarünileyh hazretleri olup onunla bâb-ı merhamet hitam bulmuş, çünkü Cenâb-ı Peygamberîye bi-tamâmihâ ve kemâlihâ ekmel ve mükemmel surette mazhar-ı tâm düşmüş olduğundan mecma'u'l-ebvâb odur, oradan zâhir ü bâtın kapıları feth ü küşât olur. Hâl-i hayâtlarında müddet-i medîde huzûr-ı gavsiyyelerinde ve hizmet-i seniyyelerinde âcizane bulanarak leyl ü nehâr her an ve saat tavr u tarz ve harekât-ı kutbiyyeleri min ciheti'l-verâset ayn-ı ahlâk-ı hamîde-i nebeviyye ve evsaf-ı celîle-i Cenâb-ı Peygamberiye ile mevsuf buyurulduklarını aynen müşahede olunmuştur ve bu adetler harici zâhiren ve bâtınen daha pek çok ahlâk-ı gavsiyyeleri görülüp "Ve inneke le-'alâ hulukin azîmin"[407] nass-ı celîlesinin mazhar-ı tâmmı olduğuna asla şek ve şüphe kalmamıştır. İşte Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerinden intikal eden veraset budur ki "el-Ulemâu veresetu'l-enbiyâi" hadîs-i şerîfiyle mübeşşer olan ulemâ-yı izâm hazerâtından olmakla "Âlu Muhammedin kullun takiyyun"[408] hadîs-i şerîfi mucibince artık vâris-i nebevî olanlar âl u ashâb-ı kirâm zümre-i nâciyesine dahil olduklarında kimsenin şek ve şüphesi yoktur. [332] Binaenaleyh bâb-ı merhameti açar iken Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine ve âl u ashâb-ı kirâmına olunan salâvât ve selâm-ı şerîfeye müşarünileyh Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz dahi dahil olduğundan yalnız burada kemâl-i aşk u muhabbet-i fakîrî muktezasınca tekrar be-tekrar rûh-ı mukaddes ü mutahharelerini takdis ile hezar sad hezar "Kaddesallâhu ta'âlâ sırrahu'l-azîz" lafz-ı şerîfiyle hatm-i niyâz ederim azizim, hû.

---

405 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

406 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

407 "Ve sen, büyük bir ahlâk üzerindesin." Kalem, 68/4.

408 "Muhammed'in ailesinin bütünü Allah'tan korkar." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 18-19, no: 16.

Bakiyye-i Kıssa-i Sadık Paşa

Ey azizim, muahharen bir gece dahi izzetlû Naci Bey efendimiz ile birlikte Behzad Bey oğlumuz teşrif buyurdular. Haylice muhabbet olundu. Hatta müşarünileyh hazretleri hakkında risalemize derc olunan muhabbetleri ve meydana gelen aşk u meveddedetleri irae olunarak serapa mütalâasıyla fevkalâde memnun olup müşarünileyh hazretlerine de nakl ü hikâye buyuracaklarını beyan ettiler ve Behzad Bey oğlumuza dedim ki "Trabzon'dan pirinçlerin gelmesi biraz uzadığından bu cihetle ziyadesiyle muztarip oluyorum." Mirim de dedi ki "Paşa efendimiz de işin biraz uzamasından pirinçlerin Trabzon'dan geleceği de yoktur diyorlar." Dedim ki "Mahsus ellerini öperim inşâallâhu ta'âlâ pirinçler yoldadır, karîben gelir, fakat paşa efendimizin evrâd-ı zebânı olan 'İnnâ kunnâ fâ'ilîne'[409] zikrini unutmasınlar, böylece arz edin" dedim. Başüstüne diyerek avdet buyurdular. Fe-subhânallâhi ta'âlâ ve huve alâ kulli şey'in kadîrun, fakirin o gece böylece haber göndermekliğim "Söyleyen gafil ammâ söyleten gafil değil" muktezasınca müşarünileyh hazretlerinin zamm-ı ma'âşı olan iki yüz liranın irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurularak Bâb-ı Seraskerîde şu'be-i mahsûsasına kuzu gibi yatmış olduğu muahharen gelen telgrafnâme-i seraskerîden tebeyyün etti. "Lehu'l-hamdu ve'l-minne", "Hâzâ min fazli rabbî."[410] Sâye-i erenlerde bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin erenler şahı yüzünü kara çıkarmayıp işte Behzad Bey oğlumuzun tezkire-i mahsûsası alessabah şems-i duhâ gibi tulû ve zuhur ederek zulmet-i gam u keder ile dolmuş olan iklîm-i vücûdum pür-ziyâ-yı nûr-ı şems ile gam u keder gidip vücut âlemi yeniden buldu hayât-ı câvidân azizim.

İşte tezkire-i mübeşşire suretidir:

Marûz-ı bendeleridir,

Parola "Trabzon'dan pirinçler geldi" işareti [333] paşa hazretlerine taraf-ı eşref-i hazret-i pâdişâhîden tahsis ve ihsan buyurulmuş olan iki yüz lira ma'âş-ı munzamın kemâ-kâne itası hususuna fî 18 Teşrîn-i sânî sene 319 [1 Kasım 1903] tarihinde irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-sudûr u sünûh buyurduğunun taraf-ı sâmî-i seraskerîden tebliğ ve tebşir kılındığı şimdi yani gece saat dokuzda istibşar eylediğimizden emr-i âlîleri veçhile berây-ı tebşîrât arz-ı ma'lûmât olunur efendim. Fî 23 Teşrîn-i sânî sene 319 [12 Kasım 1903]. Erkân-ı Harbiyye Binbaşısı Mahdumunuz Behzad.

Arz-ı tebşîr ü ihtirâma bi'l-iştirâk mübarek ellerinizi bus ederek teveccühât-ı aliyyenizi dilerim efendim, o bapta fî 23 Teşrîn-i sânî. Erkân-ı Harbiyye Miralaylarından Naci.

İşte tezkire-i mübeşşire ve Hazret-i Naci'nin tahşiyesi be-hakk-ı Hudâ fakirlerini deryâ-yı sürûrun üst tarafındaki deryâ-yı felâh u necâta atıp gark-ı

409 "Biz bunu mutlaka yapacağız." Enbiyâ, 21/104.

410 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

felâh u necât olduğumdan ve kemâl-i sürûrumdan ağlayarak dualar ettim. İrâde-i seniyye tarihi on sekiz Rumî [1 Aralık 1903] ve on iki Arabî ki ramazân-ı şerîfe tesadüf ettiğini görünce gönül âlemine yine bir remz ü işaret geldi ki "Ey biçare Aşçı Dede, gururlanma, bu lutf u ihsan mahza nezr-i Mevlânâ olan on sekiz Celâleddin-i Rûmî ki şemsî sayesidir ve Arabî Haşimî Kureyşî olan on iki dahi evlâd-ı imâmeyn-i muhteremeyn nezri ki kamerî sayesidir" dediler. Amennâ ve saddaknâ. Zaten bu âlemde cilve-nümâ-yı zuhûr olan zâhir ü bâtın cümle tecelliyât-ı subhâniyye şems ü kamer sayesidir azizim, fe'fhem.

Hakîkat-i şems u kameri deme ve söyleme, zira ki onun harâret-i nûruna vücûd-ı beşer tahammül edemez. Ey yüzsüz Aşçı Dede, iyice niyazlar ve ricaların yol alıyor, lâkin Dersaadet'ten Edirne'ye avdetinde atufetlû rûhu'r-rûh Hazret-i Hâlid Paşa ile hîn-i vedâ'da sarây-ı hümâyûnları cümle kapısından içeri ve kıbleye müteveccihen âşıkane ve sadıkane lillâh ve fillâh eylediğin dua ve niyazlar nerede kaldı? Evet pek doğrudur. İşte onun da vakt ü saati gelmiş ki rüyası zuhur etti. Şöyle ki mîr-i mûmâileyh Behzad Bey'in tezkire-i mübeşşiresinden bir hafta sonra yani Teşrîn-i sânînin yirmi dokuzuncu [12 Aralık 1903] cumartesi gecesi âlem-i ma'nâda gördüm ki Edirne'deki hâne-i fakîrînin kapısı önünde ayak üzerinde duruyorum. Oradan bilmediğim esnaftan bir adam geçiyor. idi. O adama hitaben dedim ki "Ben üç gün sonra İstanbul'a gideceğim. Hanenin eşyalarını sana satayım, [334] alır mısın? Zaten çok eşyamız yoktur" dedim. O adam: "Pekiyi efendim, alırım" deyip gitti. Bu hâlde uyandım. Tefekkür ettim ki üç güne kadar nasıl İstanbul'a gidilecektir diye, bilemem.

Pazartesi gecesi bizim Behzad Bey oğlumuz teşrif ettiler. Esnâ-yı muhabbette bu rüyamı naklettim ve hem de dedim ki "İşte yarın pazartesi, üç gün tamamdır. Nasıl gidilecektir?" diyerek gülüştük. Mîr-i mûmâileyh saat dörtte vilayât dairesinde müsafereten ikamet buyuran yaver-i şehriyârî Ferik saadetlû Şakir Paşa hazretlerin huzurlarına teşrif ile orada Naci Bey ile birleşip hayvanlara râkiben kışlaya avdet edeceklerdir. Bunlar müşarünileyh hazretleri huzurunda sair zevât-ı kirâm hazerâtıyla beraber muhabbete girişilip saat beşi tecavüz etmiş ve o aralık mîr-i mûmâileyhimânın râkib olacakları hayvanları süvari askeri daireye getirmiş ve Şakir Paşa hazretlerinin yaverleri bir lâtife olmak üzere süvari neferlerine demişler ki "Hayvanları geri götürün, beyler araba ile geleceklerdir." Onlar da hayvanları alıp gitmişler. Bir müddet sonra mirim Naci, Behzad beyler, paşa hazretlerine veda ile dışarıya çıkıp "Hani ya hayvanlar?" demişler. Yaverân-ı azîzân gülerek hayvanlar çoktan kışlaya gitti. Siz demediniz mi biz araba ile gideceğiz?" Artık işte mezakın kutusunun kapağını atarak gülüşler muhabbetler âsumâna çıkmış. Onlar da yaverlere bir eza ve cefa olmak üzere karyolalarına, yataklarına girip yatmışlar. Yaverler de açıkta minder üzerinde yatıp kalmışlar. Bizim Behzad Bey oğlumuz alessabah erkenden uyanmış, herkes daha uykuda. Cerideci cerideyi getirmiş, mirim de alıp mütalâa etmeye başlamış. Bir de baksın ki ne bakarsın, sair damad-ı şehriyârîler ile beraber bizim Hâlid Paşa hazretlerine dahi rütbe-i celîle-i müşîrî tevcih ve ihsân-ı şâhâne olduğu görünce "Aman ne duruyorsun Behzad!" diyerek

derhâl elbisesini giyip alessabah fakirhaneye geldi. Dakk-ı bâb edip "Efendi amcamı göreceğim, kimse olmasın" diyerek oda-yı fakîrîye geldi. Fakir de böyle vakitsiz birden bire görünce taaccüp edip "Aman oğlum ne var? Hayırdır inşallâh ta'âlâ!" dedim. İşte naklolunduğu üzere hikâyeyi fakire naklederek ve peşinen kendisine bir şey vaat ettirilerek Hâlid Paşa hazretlerinin müşir olduğunu [335] tebşir eyledi. İşte o hâlde iklîm-i vücûdda hâsıl olan sürur u huzur artık kalem ile arz olunamaz. Dedim: "Behzad Bey, gördün mü bizim rü'yâ-yı sâdıkayı, nasıl üç günde zuhur etti, sizin hayvanların kışlaya iadesi ledünniyâtı bunun için imiş, çünkü kışlada olaydın bu haber-i meserreti getiremeyecek idin ve bu vaîdleri alamayacak idin" dedim, çünkü müşarünileyh Hâlid Paşa hazretleri fakiri Dersaadet'te alakomayı fevkalâde arzu ederler idi. Demek olur ki kendilerinin böyle müşir olmaları elbette bir derece daha işe bir başka renk verilir diyerek izhâr-ı memnûniyet ile beraber Cenâb-ı Hakk'a pek çok hamd ü senalar olunup hemen bir tebrikname yazdım.

Sûret-i Tebrîk:

"Damad-ı şehriyârî olmak suretiyle silsile-i hânedân-ı Âl-i Osman'a intisap gibi cihan değer bir şeref-i âlü'l-âle mazhariyetle müşârün-bi'l-benân olanlar zaten bir mevki-i bâlâ-terînde bulunmakla hâiz-i imtiyâz ve ikbal olmalarından naşi merâtib-i beşeriyyenin herhangi tabakasında bulunsalar yine magbût-ı cihân u cihâniyândırlar. Şeref-i sıhriyyet-i şehriyârî ile mübahi olanlar rütbe ile değil, rütbe onlara tevcih olunmakla kesb-i i'tibâr u iftihar eder. Hususuyla zât-ı nâdirü'l-mevcûd-ı âsafîleri gibi bir vücûd-ı bihbûda mukarın olunca o kadr ü itibar dû bâlâ olur. Bununla beraber tab'-ı beşer hubb-ı me'âlîye peyveste olmasından naşi beşer nâm-ı insânîsi altında bulunanların daima bulundukları meslekin müntehasına varmak arzusunu perverde etmeleri de tabiîdir.

İşte zât-ı sütûde-sıfât-ı devletlerinin dahi müntesibi bulundukları sıfat-ı celîl-i kudsiyyet delîl-i askerînin en son tabakası demek olan rütbe-i sâmiye-i müşîrîyi ihrazla nâil-i emel-i ulviyet-intimâ buyurmalarının kulûb-ı âmmede tevlit ettiği meserrât gerçi bînihâyedir. Ancak şu âtıfet ü iltifât-ı seniyye-i zıllullâhînin kalb-i fakîrîde hâsıl eylediği mefâhir ü eşvâk-ı câvidânîye nispet edilince şu mefharet-i âmme katrenin bahr-i ummâna nispeti derecesinde kalır. Mazhariyet-i celîleleri istibşâr edilir edilmez kalbim, ruhum velhâsıl bütün mevcudiyetim serapa bir şevk-i mücessem kesilmekle hemen secde-i şükrâna kapanarak cilve-nümâ-yı kemâl olan şu lutf-ı samedâniyyeye karşı arz-ı tahmîdât-ı ubûdiyyet- nümâyândan sonra zaten muvâzibi bulunduğum mezîd-i ömr ü afiyet ve müntehâ-yı tabakât-ı ma'neviyye [336] ve sa'âdet-i uhreviyyeye dahi nâiliyyet-i fahîmâneleri da'avât-ı hayriyyesinin tekrarıyla pîrâye-i lisân-ı sâdıku'l-cenân eyledim.

Binaenaleyh hâk-i pây-i uyûn-ârâ-yı veliyyü'n-ni'amîlerine kemâl-i ta'zîm ile yüzsüzler sürerek hem rütbe-i mezkûrenin ve hem îd-i mes'adet-bedîd-i fıtrın îfâ-yı vecâib-i tebrîk ü tes'îdine cüret ve şu vesâil-i müstahsene ile de cemî'-i zamân u mekânda muhtacı bulunduğum ve iksîr-i hayât bildiğim teveccühât-ı cihân-derecât-ı kemter-nüvâzîlerinin hakk-ı fakîrânemde berdevam buyurması istirhamına mücaseret kılındı. Kâtibe-i ahvâlde emr ü ferman hazreti velüyyü'l-emrindir."

Şeref-vürûd eden cevâbnâme-i sâmî suretidir:

"Avâtıf-ı bî-nihâye-i zıllullâhîden hakk-ı âcizânemde şeref-vâki' olan lutf-ı kebîr-i vâcibü't-tevkîrin zât-ı âlî-i kerîmânelerince husule getirdiği ihtisâsât-ı amîkeyi nâtık ve tercüman olmak üzere irsaline inayet buyurulan fî Kânûn-ı evvel sene 319 tarihli teveccühnâme-i vâlâları zîb-bahş-i enâmil-i i'zâz oldu.

Hazret-i refî'ü'd-derecâtın bir in'âm-ı subhânîsi, zıllullâh-fi'l-âlem efendimizin bir ihsân-ı vâcibü'ş-şükrân-ı cihân-bahâsı olan bu âtıfet-i gayr-ı müterakkabeye mazhariyetim zât-ı vâlâlarını hakk-ı âcizânemde kadîmen perverde buyurageldikleri niyyât ve teveccühât-ı feyz-âverânenin netâic-i bedî'asından bulunmakla gerek âtıfet-i vâkı'a-i hilâfet-penâhîden ve gerek îd-i mes'adet-mezîd-i fıtırdan dolayı sûret-i samîmede izhar buyurulan hissiyât-ı tehniet-kârâneye teşekkürât-ı kalbiyye takdimiyle mukabeleye müsaraat eder ve nazar-ı âcizânemde mâye-i feyz ü rif'at kadar makbul ve muvakkar olan teveccühât-ı aliyyelerinin bekasını rica ve temenni eylerim. O bapta emr ü irade efendim hazretlerinindir. Fî 4 Kânûn-ı evvel sene 319 [17 Aralık 1903]."

Ey azizim artık bakalım bu üç gün ledünniyâtı ve esrarı ne vakit cilvenümâ-yı zuhûr olur bilemem. Erenlerim işbu risalemizin 262. sayfasında beyan olunduğu üzere Dersaadet'te iken görmüş olduğum ve müşarünileyh Hâlid Paşa hazretlerine arz ettiğim rü'yâ-yı sâdıka ki kendilerine mahsus olan odadaki yaldızlı direklere talik olunmuş nûrânî pür-ziyâ lâmbaların muhafazasına memur imiş idim. İşte bu rü'yâ-yı sâdıkanın şuabâtlarından ve pek çok remz ü işaretlerinden bir şube ve bir işareti dahi bu idi ki üç ay sonra uhde-i âsafânelerine rütbe-i celîle-i müşîrî tevcih ve ihsan buyuruldu. Demek olur ki sair damat paşalar hazerâtına dahi birlikte olarak inayet ü ihsan buyurulan rütbe-i müşîriyet müşarünileyh Hâlid Paşa efendimizin sayesindedir. Buna ne şüphe! Çünkü rüya böyle gösteriyor.

[337] Malûm ya rü'yâ-yı sâdıka mucizât cüzlerinden bir cüzdür azizim. Ve hem de rüya görmek ve görmemek abdin elinde olmadığı gibi iyi rüya ve kötü rüya görüp görmemek dahi kulun elinde değildir. Onu şâhid ve meşhûd ve şuhûd sırrı bilir sultanım. Onun için uyuyup da korkulu rüya görmekten, uyanık olmak evlâdır derler. Bunun da manası başkadır, yani gafletle ve gafilâne seyr ü

hareketten ileride havf ü haşyet çukurlarına düşmekten ise müteyakkızane, arifane seyr ü temaşa ile kudret ü azamet-i kibriyâyı müşahede evlâ-ender-evlâdır azizim. Zaten bu âlem serapa bir rü'yâ-yı tavîle ve uzun bir leyle-i muzlimedir; sana lâzım olan bir muabbir ile bir fanûs-ı pür-ziyâdır. Hemen onu tedarik ederek gördüğün rüyaları Yusuf-veş olan hazret-i muabbire arz edip vaki olacak emr ü iradesi üzere hareket ve zâhir-i fanûs olan şerî'at-ı garrâ-yı Muhammediyyeyi ve bâtın-ı pür-ziyâsı olan misl-i ziyâü'l-hakkı ve'd-dîn Hazret-i Hüsameddin-veş bir kâmil-i mükemmel ve bir şems-i hakîkat olan fanûs-ı Hudâyı kalp âleminde uyandırıp o sayede iklîm-i vücûdu geşt ü güzâr ederek bak gör ki o ufacık hikmet kutusu içinde ne büyük âlemler var imiş azizim.

İşte bu âlem bir muammadır, aşk olsun feth ü küşat edene! Sûre-i Dehr'deki "Ve sebbihhu leylen tavîlen"[411] âyet-i celîlesinin bir ma'nâ-yı işâreti dahi bu leyl-i tavîl olan dünyada durdukça Cenâb-ı Hakk'ı tespih eyle demektir. Hay gidi dünya hay! Koca dünya, maşallâh sana! Dünya ah ah sen olmasaydın, biz nerede bu kadr ü menzili ve bu rifa't u bâlâ-teri bulup bu aşkbazlıkları ve bu muhabbet ü aşk-ı ezeliyyemizi hangi meydanda hazret-i cânânımıza arz ederdik ve hangi sahrâ-yı cünûnda leylâmızı bulup derd ü aşkıyla leyl ü nehâr ah u efgân ettiğimizi arz u niyazlar edebilirdik!

Azizim, meşhûd ve maruf tarîk-i aliyye-i Mevleviyye meşâyih-ı kirâmından mazinne-i izâmdan merhum Hacı Hüsameddin Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin Eyüp Sultan'da Bülbülderesi'ndeki hankahına her cuma günleri devam ile Mesnevî-i şerîf dersinde hazır olurdum. Bir cuma günü ders, âlem-i ervâh ve ecsâmdan bahseder idi. Buyurdular ki "Bu âleme gelmemizin esbaplarından birisi de budur ki âlem-i ervâhta Cenâb-ı Hak ervaha hitap edip "E-lestu bi-rabbi-kum"[412] buyurdu. Ervah cemîan "belâ"[413] dediler. Sonra Cenâb-ı Hak buyurdular ki (Burasını alâ tarîki't-temsîl arz ederim, yoksa [338] böyle elfaz ve kelimât ve hurûfla değildir) "Elbette âşıklar maşûklarının huzurlarında onun müşahede-i cemâlleriyle müstagrak-ı aşk u muhabbet olarak maşûku ne ferman buyursa "Can u baş üstüne sana feda olsun bu canımız" derler. Bunun gibi bu huzûr-ı ilâhiyyemizde siz de böylece "belâ" dediniz. Şimdi size bu huzurdan diğer bir âleme götürürüm ki orada cemâl-i bâ-kemâlimi müşahede edemezsiniz, nice bin perde ve hicâb-ı kesîre olmuştur. Bakalım orada da bu âlem-i ervâh ve bu huzûr-ı ilâhiyyemizde eylediğiniz ahde vefa edip "belâ" deyip tarîk-i müstakîmimiz üzere gidiyor musunuz? Yoksa bu huzur ü ahdi nesyen mensiyyen feramuş edip tarîk-i dâlle ve gayr-ı müstakîme mi gidiyorsunuz? Gerçi sizlerin ne yola ve ne tarîka gideceğiniz ilm-i ilâhiyyemizde malûm ise de siz de tamamıyla hilkat u cibilliyet-i asliyyenizi bilmek ve onun muktezası üzere zarurî ve tabiî amel ederek hâşâ sümme hâşâ zât-ı ulûhiyyetimize zulüm atfetmemek için.' İşte bu âlem-i dünyâya getirmiştir azizim. Yoksa Kâğıthane'de ve Bahariye'de birtakım

411 "Ve geceleyin uzun zaman O'nu tespih eyle (şânının yüceliğini an)!" İnsan, 76/26.

412 "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" A'râf, 7/172.

413 "Evet." A'râf, 7/172.

ef'âl-ı fuhûşe ile iştigale getirmemiştir" diyerek âdet-i kadîmeleri üzere yine kantarlıyı attı aziz.

Evet pek doğrudur, öyledir ve hem de kantarlıyı atmaya Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz tarafından memur olduğunu Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz beyan buyurmuşlardır ve buna mümasil bir ramazân-ı şerîfte Erzincan'da Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz Câmi'-i kebîr'de ba'de'l-asr sûre-i Tâhâ'dan tefsîr-i şerîf kıraat buyurdular. Huzurlarındaki kitap tutan muhâtabîn cümleten dersiâm hocaefendiler idi. Malûm ya fakir de topal eşek ile daima esb-i tâzî râkibânı aralarına karışıp düşekalka giderim. Bu yüzsüz asi Aşçı Dede'leri de Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize müvaceheten huzurlarında idim. Mekteb-i rüşdiyenin hâce-i evveli zât-ı âlî-kadr bir gün derste bi'l-münâsebet Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize bu âleme gelmekten murat ve maksut ne idi ve ne için geldik kılıklı sual ettiler. Cevap olarak Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki "Evet, bizim sadık ahbabımızdan bir ruznamçeci efendi var imiş. Buraya gelmesek idi, neden bileceğiz ve nereden buluşup görüşeceğiz?" buyurdular. Ammâ ne güzel herkesin anlayacağı bir cevaptır. Zaten ehlullâh efendilerimiz cevapları dahi hikmete mebnidir, çünkü ukûl-ı nâsa riayet lâzımdır. Oradaki cemaat bundan ilerisini [339] bilmez ve anlamaz sultanım, hû. Af edersiniz bir hududu tecavüz ettik, mebhas değişti. Buraları bir bahs-i amîk ve tavîldir.

Biz gelelim âlem-i şehâdete. İşte azizim bu dünyaya bir kere geldik, bir daha geleceğin yoktur. Aman aman pek ziyade rica ederim bu dünyayı bir ganîmet-i uzmâ bilesin ve ona göre hürmet ü riayet edesin. Eğerçi bu meydân-ı muhabbet ü aşk ve bu sûk-ı sultân ticaretinden gider isen daha bu meydanı göremezsin ve bulamazsın. İşte elde sermâye-i ezel ü ebed olan aşk u muhabbetin var iken durma ticaret et, sakın sermayeyi ciğer gibi kediye kaptırıp arkasından bakakalma vesselâm azizim.

Bu dünya hakkında olan söze nihayet yoktur. Üss-i esâsı ve neticesi Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin birinci ciltte 93. sayfasında Mesnevî-i şerîflerindeki nutk-ı sa'âdetleri gibidir.

[**İstitrâd:** Mesnevî [Rusûhî, c. 1, s. 93:

În cihân zindân u mâ zindâniyân
Hufre kun zindân u hod-râ vâ rehân (1: 982)

"Bu cihan zindandır ve biz zindanîleriz. Zindân-ı dünyâyı mücadehe kazmasıyla delik eyle ve kendini bu sicn-i dünyâdan halâs eyle."

"Hufre" bunda delik manasınadır.

Çîst dunyâ ez Hudâ gâfil buden
Nî kumâş u nukre vu ferzend u zen (1: 983)

Mısra'-ı evvel hem sual ve hem cevaptır. Ekseri kimse tevehhüm ederler ki şeriatte ve tarikatte mezmume olan dünyadan murat bu âlem-i şehâdet ola ve kumaş ve nukre ve ferzend ve zen ve devlet ve servet ola; mezmume olan

dünyadan murat inde'l-enbiyâ ve'l-evliyâ aleyhimusselâm bu değildir. Nitekim bu beyt-i şerîfle bu manaya işaret edip buyururlar:

"Dünya nedir filhakika Hudây-ı ta'âlâdan gafil olmaktır; kumaş ve nukre ve ferzend ve zen-i dünya değildir."

Nitekim Hazret-i Nebî sallallâhu aleyhi ve sellemden bir kimse "Me'd-dunyâ yâ resûlallâhi?" diye sual eyledikte "Kullu mâ elhâke an mevlâke fe-huve dunyâke"[414] diye cevap verdiler. Ve filhakika eğer mahsus ve eğer makul her ne şey ki seni rabbından kendiye meşgul eylerse dünya odur.

Mâl-râ k'ez behr-i Hak bâşî hamûl
Ni'me mâlun sâlihun hândeş resûl (1: 984)

"Şol malı ki Hakk'ın razısından ötürü getirici olasın, o mala Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem güzel mal salihtir okudu."

Nitekim bu hadîs-i şerîf de delâlet eyler: "Ni'me'l-mâlu's-sâlihu li'r-reculi's-sâlihi."[415] Yani "Mâl-ı sâlih, recül-i sâlih içindir, ne güzeldir!" Pes rızâ-yı Hak için hıfz olunan mâl-ı dünyâdan [340] olmaz, belki dinden olur. Pes dünya sadedinde olan nukre ve kumaş ve erzak ve maaşın zararı ne cihetten ve faydası ne cihetten idiğini beyan eylemeye şürû' edip buyururlar:

Âb der keştî helâk-i keştiest
Âb ender zîr-i keştî puştiest (1: 985)

"Keştî içinde âb keştînin helâkıdır ve keştînin altında âb keştîye muîn ve zahîrdir."

Yani meta ve kumaş ve erzak ve maaş fi'l-mesel su gibidir ve insan keştî gibidir. Eğer bunların muhabbetini derununa kor ise ve bunların fikir ve hayali âbı onun kalbine dahil olursa sebeb-i helâk olur. Ammâ bunların hubb u hayali derunа dahil olmayıp derunu muhabbet-i Hak'la dolarsa ve mal ve rızık taşrada kalırsa asla zarar vermez. Belki onun din ve taatta olmasına maîn ve zahîr olur.

Çun ki mâl u mulk-râ ez-dil birând
Zân Suleymân hîş cuz miskîn nehând (1: 986)

"Çün ki Hazret-i Süleyman aleyhisselâm mal u mülkünü kalbinden sürdü, o sebepten Süleyman aleyhisselâm kendisine miskinden gayrı okumadı."

Rivayet olunur ki Süleyman aleyhisselâm ekser-i evkâtta fukara ve mesâkîn ile oturup yemek yer idi. Bir gün bir kimse o hazrete dedi ki "Sen

414 "Dünya nedir ey Allah'ın resulü!" "Seni Mevlâ'ndan alıkoyan her şey senin dünyandır."

415 *Mevâridu'z-zam'ân*, c. 1, s. 268, no: 1089; *A.e.*, c. 1, s. 566, no: 2277; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 8, s. 6, no: 3210; *Musnedu Ahmed*, c. 4, s. 197; *Şu'abu'l-îmân*, c. 2, s. 91, no: 1249; *el-Edebu'l-mufred*, c. 1, s. 112, no: 298; *et-Tergîb ve't-terhîb*, c. 4, s. 66, no: 4823; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 4, s. 257, no: 6757; *Fethu'l-bârî*, c. 8, s. 75; *A.e.*, c. 11, s. 274, *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 129; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 320, no: 2823.

Süleyman aleyhisselâm olasın, niçin fukara ve mesâkîn ile oturup yemek yersin?" Kâle: "Ehibbi'l-mesâkîne ve câlisi'l-mesâkîne ve'kul ma'ahum."[416]

Mesnevî:

Kûze-i ser-beste ender âb reft
Ez-dil-i pur bâd fevk-i âb reft (1: 987)

"Derin ve enli su için başı ve ağzı bağlanmış bardak bâdla pür gönülden âb üzere gitti."

Yani âb içre gark olmayıp onun üstünde seyr etti. Murat şol târik-i dünyâ olan salikin kûze-i vücûdudur ki onun derunu hevâ-yı Hak'la dolu ve ağzı şehevât-ı nefsâniyye ve lezâiz-i dünyeviyyeden bağlı ola, onun vücudu dünyaya gark olmaz, belki fevka'd-dünyâ mertebe-i ulyâda siper kılar.

Bâd-ı dervîşî çû der-bâtın buved
Ber ser-i âb-ı cihân sâkin buved (1: 988)

"Dervişlik hevası çün kim bir kimsenin bâtınında olsa, o kimse cihan suyunun üstünde sakin olur."

Yani dünya muhabbetine müstağrak olmayıp âlem-i cihânda seyir kılar.

Gerçi cumle în cihân mulk-i veyest
Mulk der-çeşm-i dil-i û lâ-şeyest (1: 989)

"Eğerçi bu cihan cemian onun mülküdür, mülk-i cihân onun gönlü gözünde lâ-şeydir" ki hergiz ona iltifat eylemez Süleyman aleyhisselâm gibi.

Pes dehân-i dil bibend u muhr kunî
Pur kuneş ez-bâd-gîr min ledunnî (1: 990)

Fe-izâ kâne kezâlike, bu söz malûmun olduysa gönlünün ağzını bağla ve mühür eyle, ta kim muhabbet-i dünyâ âbı onun içine girmeye. O gönlü, ledünnî olan [341] ilim bâdından pür eyle."

Bazı nüshada "muhr-i min ledün" vaki olmuştur. Bu takdir üzere mana o gönlü min ledün mührünün hevasından pür eyle. Ledünden murat Hak ta'âlâ hazretlerinin zat ve sıfatıdır. Hitâm şud.]

İşte hazret-i pîr efendimizin bu nutk-ı sa'âdetleri mucibince amel ü hareket etmeye sa'y ü gayret ve himmet eder isen mübarek olsun sana dünya ve mâl-ı dünyâ ve eğer edemez isen iş müşkül. Artık bunun çare ve ilâcını bilemem azizim. Sahihen söz söylemek kolay, ancak mucibince amel etmek çok zor. Demirden leblebi pek çetindir mevlânâ. Meselâ haneye hırsız girip kasadaki bin liralık torbayı alıp gitmiş. Bu haberden güya bin liralık bir torba daha kasaya vaz' olunmuş gibi gönlün fevkalâde mesrur ve memnun olursa, maşallâh bârekallâh bahtiyarsın. İşte iş yolunda, aşk olsun âşıklık sana. Yok liranın sirkat olunduğu

416 "Fakirleri sev, onlarla dostluk kur ve onlarla beraber yemek ye."

haberini alır almaz cihan başına dar gelip aklın gidip ne yapacağını ve ne işleyeceğini bilemeyip mecnun-veş "Aman kardeşler, Allah aşkına benim bir çaremi bulun, çıldıracağım, bin liram gitti, ah ah!" diyerek ölüm derecesinde bir hâle gelip Allah ve resulü kaybedip deryâ-yı gam u keder ve hicranda boğulur ise, işte azizim, buna çare ve ilâç yoktur. Bu hâlde dünyada yaşamaktan, rahat u huzur âlemine gitmek evlâdır sultanım hû.

Hazret-i Pîr efendimizin "În cihân zindân ve mâ zindâniyân" buyurmaları bi-hasebi'z-zâhir: "Bu cihan zindandır ve biz zindanîleriz" demektir, ammâ bi'l-hasebi'l-hakîkat bir işareti dahi budur ki "Sen vücut zindanında mahpussun yani senin vücudun zindandır ve zindana teşbih olunmuş, hakikaten zindan gibidir ve hem de ayaklı zindandır. Nitekim fevkalâde âlim-i dehrî olanlara "ayaklı kütüphane" dedikleri gibi "ayaklı zindan"sın. Gerçi padişahların zindanları yerlerinden hareket etmez velâkin Cenâb-ı Hakk'ın hikmet ü kudretiyle bina eylediği zindan, yerinden hareket edip yürür. Ey aziz, bir kere dikkatle nazar eyle, görmez misin bu vücut zindanının kubbesinin yanında iki adet tepe penceresi var. Zindanların böyle tepe pencereleri olur, işte sen de oradan bu âlem-i dünyâ ve şehâdete nazar edersin. Dahi iki ufak kapısı vardır, o da pencerelerinin ittisalinde. Lâkin o kapıdan zindanîyânların erzâk-ı ma'nevî ve gıdâ-yı rûhânîleri olan kelâm-ı subhânî ve hadîs-i nebevî ve kelâm-ı meşâyıh-ı zevi'l-ihtirâm idhal [342] olunur. Erzâk-ı zâhir ve yevmiyeleri penceresinin altındaki iki adet mazgal deliklerin altında cümle kapısından içeriye atarlar. Ve zindanın dört etrafı muhkem ve metin lahm kalesi duvarıyla mesduttur. Ancak zindaniyânların muzahrafatlarının taşraya def' ü izalesi için zindanın aşağısından bir lağım deliği vardır. Ona muttasıl da pis suların dışarıya akması için ufak bir musluk vardır. İşte böyle hikmet-i bedî'a ve kudret-i subhâniyye ile bina olunmuş olan vücut zindanında mevcut bulunan lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ leşkerin erzâk-ı yevmiyelerinin vakt ü zamanıyla mukadderât-ı ilâhiyye ambarından celp ve nakl ü sevk ile cümle kapısından içeriye irsaline kavi ve şeci ve bahadır iki neferi de ağalar memur ve tayin buyurulmuştur. Bunlar vasıtasıyla zindaniyânların her işleri rüyet ve tesviye olunur. Ve bu cümle kapısının üstünde iki adet mazgal delikleri vardır ki bunlardan vücut kalesinin hedm ü helâkine hücum eden düşmanı bed ve kötü ve muavenet ve yardım için gelen dostları misk ü amber kokularını alıp zindaniyânlara malûmat ve i'lân-ı keyfiyet olunur azizim.

Şimdi kaldı zindancı kimdir ve zindanda mahpus olanlar kimlerdir? Zindancıyı en sonra söyleyip işe hitam vereceğimden ancak zindanda olanlar kimdir der iseniz bunların adet ve miktarlarına hadd ü nihayet yoktur: "Ve lillâhi cunûdu's-semâvâti ve'l-ardi"[417] âyet-i kerîmesinin sırrından bu leşkerin miktarını anlayasın. Şu kadarcık arz edebilirim ki kuvâ-yı hamse-i zâhire ve bâtıne ve leşker-i nefs-i emmâre ve levvâme ve saire ve şeytân ve cin ve ins askeriyle vesavis ve evhamat ve hayâlât-ı gayr-ı mütenâhiye leşkerleridir azizim.

417 "Göklerin ve yerin askerleri Allah'ındır." Fetih, 48/4,7.

İşte Hazret-i Pîr efendimizin "Hufre kun zindân u hod-râ vâ-rehân" buyurdukları, yani "Zindân-ı dünyâyı mücahede kazmasıyla delik eyle ve kendini bu sicn-i dünyadan halâs eyle" demek. İşbu zindanda mevcut olan leşkerin refâh-ı hâl ve rahat u sürur ile vakit geçirip vakt ü zamanı geldikte Hazret-i Yusuf aleyhisselâm gibi kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile huzûr-ı Melik-i Mennân olan Zü'l-celâl hazretlerine ric'at u avdet etmek için mücahede kazmasıyla dâr-ı bekâ ve sürur u huzur olan mahal tarafına delik aç da oradan daima temâşâ-yı tecelliyât-ı subhâniyyeye mazhariyetle zindân-ı zulmet u gam u gussa ve kederinden halâs olasın.

İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere buraya kadar olan beyandan murat ahlâk-ı mezmumenin ahlâk-ı hamîdeye nakil [343] ve tebdili demektir, zira ki leşker ve askerin istimal eyledikleri eslihaları ahlâktır vesselâm. Şimdi kaldı zindancı kimdir, o da sultanım sensin. Hani ya ben böyle dedim, ben böyle söyledim demiyor musun? Evet işte o sen, ben diyendir zindancı başı, hû azizim.

Burada bir sual gelir ki "Zindana konulmaz illâ bir cürüm ve kabahati olanlar. Bunların ise bir cürüm ve kabahati yoktur." Evet öyledir. Bunların cürüm ve kabahati ancak Cenâb-ı Hakk'ın vücut ve varlığına karşı bir vücut ve bir varlık gösterdikleri içindir. "Vucûduke zenbun lâ yukâsu aleyhi zenbun âheru"[418] buyurulmuştur. İşte bu vücut ve varlığı Cenâb-ı Hakk'ın vücut ve varlığında mahv ve ifna etmek içindir mücahede azizim. Yukarıda bu bir bahs-i tavîldir. Biz gelelim bahsimize der iken "Akacak kan damarda ve söylenecek söz gönülde kalmaz" dedikleri gibi her nasılsa geri yerimize, düz iken ayağımız kayarak deryâ-yı muhabbetin ka'rına kadar dalıp lehu'l-hamdu ve'l-minne boğulmadan üstüne ve sâhil-i selâmete çıktım, erenlerim hû.

İşte azizim, bi-hasebi'z-zâhir mezâhirde cilve-nümâ-yı şühûd olan aşk u muhabbet-i azîzân ile dem-güzâr-ı muhabbet iken bu seferde iş butûna intikal ederek âlem-i misâl ahvali bazı ihvanın rüyasında müşahede olunarak müjdeciler tebşire başladılar. Şöyle ki müşarünileyh Sadık Paşa efendimiz hazretlerinin asdikâ-yı bendegânından ve ez-her cihet eli öpülüp duası alınacak zevât-ı kirâm cümlesinden olup Kale-i Sultâniye Rüsumat Müdüriyet-i aliyyesinde müstahdem Ali Rıza Efendi tarafından fî 27 Kânûn-ı evvel sene 319 [9 Ocak 1904] tarihli müşarünileyh hazretlerine göndermiş olduğu mektubunda paşa efendimiz hazretleri hakkında müşahede eylediği rü'yâ-yı sâdıkasını arz u beyan etmiş. Müşarünileyh hazretleri de li-ecli'l-mütalâ'a Behzad Bey oğlumuzla fakire göndermişler. Mektubun meâli şöyle idi ki o zât-ı âlî-kadr mânâda Dersaadet'te bulunup paşa efendimiz hazretleri Fatih Câmi'-i şerîfi'nin Atpazarıkapısı'ndan çıkıp bir kır at üzerinde seyfini çekmiş elinde ve arkasında nişancı elbisesiyle birtakım borazan ve bir bölük musika ve onun arkasında bir tabur asâkir-i şâhâne geliyorlar. Müşarünileyh hazretleri mumaileyh Ali Rıza Efendi'ye takarrüp ederek selâm vermişler ve buyurmuşlar ki "Fatih civarında bir konak isticar ettim, artık pek çok muhabbetler edip görüşürüz" diyerek

418 "Senin varlığın başka bir kabahatin karşılaştırılamayacağı bir kabahattir."

geçmişler. Efendi-i mûmâileyh bu hâlde uyanıp sabah namazının Şafiî [344] vakti olduğunu görmüş ve bu rüyanın sıdkına delil ittihaziyle badehu sabah namazını edadan sonra bu rüyanın müşarünileyh hazretlerinin Dersaadet Merkez Kumandanlığıyla veya seraskerlik unvanıyla terfî'-i merâtib edeceğine tabir ve tahvil etmiş olduğunu tebşir ve müjde yolunda yazdığı anlaşıldı azizim.

Fakirleri de buna karşılık olmak üzere müşarünileyh Sadık Paşa efendimiz hazretlerine yazıp mîr-i mûmâileyh ile takdim eylediğim muhabbetname suretidir:

"Rü'yâ-yı sâdıka ve tebşîr-i ma'neviyyeden dolayı fakirleri de şimdiden tebrik ve müjde ederim. Arz u beyandan müstağni olduğu ve ma'lûm-ı âlî-i ârifâneleri buyurulduğu üzere iklîm-i vücûd kale-i sultâniyesinde sakin olan bir zât-ı âlî-kadrin hâlet-i menâmda rûh-ı şerîfi vatan-ı aslîsine ve âlem-i ervâha ric'at u avdet esnasında yolu âlem-i misâle uğrayıp orada zât-ı devletleri için ileride cilve-nümâ-yı zuhur olacak feyz ü tecelliyât-ı subhâniyyesinin timsali olan alay-ı ma'neviyyenin tasvir ü tersim ve eşkâl-ı butûniyyesini müşahedesiyle taraf-ı ilâhiyyeden atiyye ve ihsan buyurulacak menâsıb u merâtib-i devletlerini tebrik ve tebşir etmiş. Lehu'l-hamdu ve'l-minne bu zât-ı âlî-kadrin rü'yâ-yı sâdıkası fakirin hâl-i menâmın gayrı olan yakaza ve yakîn âleminde gönül âlemine atılıp Behzad Bey oğlumuza taht-ı mu'âhedede arz u beyan olunan bir tebşîr-i ma'neviyyenin şâhid-i âdili olmuştur. Şöyle ki bundan yirmi gün mukaddem fakirhanede zât-ı devletleri için gönül âleminde zuhur eden bazı tecelliyât-ı rabbâniyye cümlesinden olarak mumaileyh Behzad Bey'in elini tutup dedim ki 'Paşa efendimiz hazretleri müşir olacaktır ve sonra serasker olacaktır, sizinle böylece muahede olunur ki bu asi fakirlerini hâtır-ı devletlerinden çıkarmamak şartıyla.' Onlar da öylece bi'l-vekâle kabul ettiler. Daha bazı şeyler de dermeyan olundu. Allâhu a'lem yed-i sa'âdetleriyle bir feth-i mübîn ve bir nusret-i ilâhiyyeye mazhariyet ve muvaffakiyet-i devletlerinden sonra zâhir ü bâtın merâtib-i ulyâya nail buyurulacağı ve bu Şâh-ı Nakşbendiyye Muhammed Bahaeddin kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin sâye-i kudsiyyelerinde cilve-nümâ-yı zuhûr olacağına Hazret-i Şâh'ın nisbet-i ma'neviyyeleri kır attır, ona râkib olduğnuz cihetle delîl-i kavîdir ve feth-i mübîn de sâye-i Hazret-i Fatih'indir.

Azizim, işte bu yüzsüz asinin mine'l-kadîm duası olan "Yâ mufettiha'l-ebvâbi, ifteh lenâ hayre'l-bâbi"[419] duasını tekrar tekrar yâd ile ref'-i dergâh-ı ulûhiyyet kılınmıştır. O bapta ve her kârda emr ü ferman Hazret-i Mevlâ'nındır. [345] fî 31 Kânûn-ı evvel sene 319 [13 Ocak 1904]. "Hitâmuhu miskun."[420] Aşçı Dede eskisi İbrahim kulu."

419 "Ey kapılar açan zat, bizim için hayırlı bir kapı aç."

420 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

İşte azizim, rü'yâ-yı sâdıkaların pîş-kademi ve mukaddimesi cilve-nümâ-yı zuhûra başladı. Şöyle ki bin üç yüz yirmi iki senesi aşr-ı Muharremü'l-harâmin [27 Mart 1904] içinde müşarünileyh Sadık Paşa hazretlerine taraf-ı zî-şeref-i pâdişâhîden birinci rütbeden bir kıta mecidiye nişân-ı zî-şânı bahş ü ihsan buyurulmuştur. İşbu haber-i meserret-encâm sem'-i fakîrîye vâsıl olunca bizzat hâk-i pây-i devletlerine yüz sürüp tebrik etmek vacip ise de müşarünileyh hazretlerinin ma'lûm-ı âsafîsi buyurulduğu üzere bu yüzsüz fakirin mukallid-i inzivâ olduğumu bilip hatta îd-i adhâda bizzat fakirhanelerini teşrif buyurup mukabelesini arzu etmediklerini ve teşyide merdivenden alt kata dahi inmeye rıza göstermeyip "Aman efendim, siz münzevisiniz, yerinizde rahat olun!" iradelerini aldığım yani "Yerinde rahat dur!" kumandaları üzere "İnzil" emrine muhatap olmamış idim. Bu "İnzil" ibaresinin ledünniyâtı gayet hoş ve o kadar latif kahkaha ile gülünecek yani fakirin münzevi olması gibi tersine tursuna bir ibare ve bir acip mana olmakla ihvanın dahi hoşuna gideceğinden münasebetle arz etmeye mecbur oldum.

Şöyle ki Şâm-ı şerîf'te bulunduğum evânda merhum Hamdi Paşa'nın valiliği zamanında gayet nekre-gû muhacir komisyon azasından bir Hâlid Beyefendi var idi. Merhum Hamdi Paşa bir gün sual etmişler ki "Hâlid Bey, nasıl Arapça öğrenebildin mi?" Cevabında demiş ki "Arapça öğrenmek pek kolay efendim." "Nasıl?" buyurmuşlar. Demiş ki "Bizim Türkçe ibaremiz yok mu?" "Evet var!" "İşte efendim o bizim Türkçe olan kelimemizin ahirine bir "zil" ilâve ederseniz Türkçe olan kelime Arapça olur." Paşa merhum: "Aman Hâlid Bey, bu nasıl şey, nasıl oluyor, yap bakayım?" buyurmuşlar. Mîr-i mûmâileyh demiş ki "Meselâ biz bir adama Türkçe in deriz yani aşağı in deriz, işte bu "in" kelimesinin ahirine bir "zil" ilâve edip "inzil" der isek Arapça "aşağı in" manasına demektir" deyince paşa merhum o kadar kahkaha ile gülmüş ki arkası üzerine düşmüştür. Bunun gibi bizim de münzevi oluşumuz zilli düdük münzevilerden addolunuruz azizim. Her ne ise hoştur, mukallidin imanı da sahihtir sultanım. İşte bunun için bizzat tebrik edemeyip bi'l-vâsıta arz-ı ubûdiyyet ettim, yani tezkire-i fakîrî ile tebrik ettim.

Sûret-i tezkire:

"ez-Zâhiru unvânu'l-bâtini"[421] [346] muktezasınca zâhir ü bâtın nişân-ı zî-şân-ı âlîlerini tebrik ederim. Zaten sadıkların nişanı mübarek ve mesuttur. Tebrik ise bir nevi müjde ve tebşirdir ki o da zıll-ı ilâhî ve halîfe-i hazret-i peygamberî olan bir pâdişâh-ı kadr-dân efendimiz hazretlerinin iltifât-ı şâhânelerine mazhariyet pek büyük muvaffakiyettir. Binaenaleyh müdavim olduğum ed'iye-i hayriyyelerine ilâveten karîben mazhar-ı tâm ve nâil-i merâm olmaları du'â-yı

421 "Dış (görünüş), iç (görünüş)ün göstergesidir." Çeşitli kaynaklarda özlü bir söz olarak geçiyor. *Fethu'l-bârî*, c. 2, s. 225, 226; *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 558, *Tuhfetu'l-ahvezî*, c. 8, s. 158; *Şerhu'z-Zerkânî*, c. 1, s. 479.

mahsûsası da erenlerden niyaz olunduğunu ma'a'l-memnûniyet arz ederim. O bapta emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir."

Arz u beyandan müstağni olduğu ve uşşâk-ı bâ-sefânın malûmu buyurulduğu üzere aşr-ı Muharremde ehl-i dil siyâh-pûş-ı mâtem oldukları için zâhir ü bâtın mazhar-ı iltifât olurlar. Ve alelhusus ki sâdık-ı evlâd-ı âl-i abâ olan fukarâ-yı sâdıkîne olunan iltifât-ı ma'neviyye fevkalâdedir ki işte bir numunesi de müşarünileyh Sadık Paşa hazretleridir ki mecidiye birinci nişanını aldı. "Kullu şey'in fîhi ma'nâ kulli şey'in."[422] Âmennâ ve saddaknâ azizim. Tezkire-i fakîrînin takdiminden sonra ferdâsı günü dâ'ire-i müşîrîyi teşrif buyurup bazı zevât-ı kirâma uğradıkları esnada fakiri de memnun etmek niyet-i hayriyyesiyle şu'be-i âcizîye teşrif buyurmuşlar. Her nasılsa o gün biraz rahatsız olduğumdan şubeye gitmemiş idim. Bizzat sual buyurup selâm-ı meserret-encâmları mu'âvin-i âcizî Ziya Bey'e tevdi olunduğu ferdâsı günü kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile Ziya Bey oğlumuzdan alındı. Hem ziya ve hem de selâmet ve sefâ hû azizim. Asıl selâmet-i dâreyn ve sefâ-yı rûhâniyyet-i dû-âlemeyn inzivadır sultanım.

Îd-i şerîflerle şehrayin günlerinde elbise-i resmiyeyi lâbis olarak gün görmez padişahının oğlu gibi halka arz-ı endâm eder idim. Boyuna posuna kurban olsunlar. Lehu'l-hamdu ve'l-minne ondan da mahrum kaldık. Şöyle ki bin üç yüz yirmi bir senesi Zilhicce-i şerîfin onuncu [26 Şubat 1904] bayram gecesi akşamdan taama ve ba'de'l-işâ icrâ-yı âyîn-i şerîfe med'uv olarak Edirne Mevlevîhanesi'ne gittim. Esnâ-yı muhabbette Hazret-i Şeyh Salâhaddin Efendi'ye dedim ki "Yarınki gün elbise-i resmiyyeyi iksâ ile daireye gitmeye hiç vaktim yoktur. Ne dersiniz?" Cevabında buyurdular ki dest-i reşâdetleriyle sakallarını tutup yani bu sinn ü sâlde nereye gideceksiniz işaretini verdikten sonra buyurdular ki "Bayram namazını Sultan Selim Câmi'-i şerîfi'nde eda edip ba'dehu haneye avdetle kurbanınızı zebh ve ciğerinden ekl eyledikten sonra [347] saat üç raddelerinde elbise-i âdiyeniz ile buraya gelip fakirleriyle birlikte bir arabaya râkiben müşir paşa hazretleriyle sair paşalar hazerâtını ziyaret ederiz" iradeleri üzerine teşekkür ederek gece saat beşte fakirhaneye avdetle uyku âlemine geçtim. O gece âlem-i ma'nâda önümde beyaz masa oturuyorum. Sol tarafımdan bir zat gelip sol kolumu pazısından tutup kuvvetle sıkıp "Nereye gideceksin, sen münzevisin otur!" diye şiddetli söyleyip gitti. Sol gözüm malûl olduğu için gelen kim idi göremedim. Hatta başımı o tarafa çevirip de bakmadan evvel o zat kayboldu. Bu şiddetten uyandım. İşi anladım ki ruhsat-ı ma'neviyye yoktur. Binaenaleyh bayram namazından sonra kurbanları zebh ettim. Vakt-i ma'lûm geldi, gitmediğimden hazreti şeyh bir can gönderip "Şeyh efendi sizi bekliyor" demiş. Cevabında "Bir mâni zuhur etti, gidemeyeceğim, sonra işi hâk-i pây-i reşâdetlerine arz ederim, af buyursunlar" dedim.

O gün müşarünileyh Sadık Paşa hazretleri ve damatları Sadullah Bey'i kendi arabasına râkiben tebrîk-i îd için fakirhaneye göndermişler. İzhâr-ı memnûniyetle özrümü beyan edip affını istirham ettim ve kendilerinin dahi ka-

422 "Her şeyde her şeyin anlamı var."

dem-rencîde buyurulmamasını niyaz etmiş isem de bu niyazım kabul buyurulmayıp ertesi günü ruhumuz Naci Bey efendimiz ile birlikte arabasına râkiben fakirhaneyi teşrif buyurdular. İşte evvelce arz etmiş olduğum îd-i adhâ tebrikinde bu rüya meselesini de kendilerine arz ettiğimden dolayı merdivenden aşağıya inmeye rıza göstermemişler ise de "Aman efendim artık hane içerisinde de inziva olmaz ya" diyerek cümle kapısına kadar teşyi ettim. Binaenaleyh gönül âlemine gurur gelmesin diye fakirin inzivasını Hâlid Bey'in arabaya zil takmasına teşbih ederek zilli düdük inziva dedim. Pek doğrudur ki kimden inziva ediyorum, kimden kaçıyorum bilmem azizim, kişi inzivayı kendi nefsinden etmeli. "Fe-firrû ilallâhi"[423] sırrınca Cenâb-ı Hakk'a firar ve orada karar etmeli. Bu yüzsüz asi aksine olarak Edirne'deki halktan kaçıp Japonya'daki haşerât-ı lâyüflihûna gidip muavenet ediyorum. "Subhânallâhi 'ammâ yuşrikûne."[424] Aman dedem deme, dedim gitti. Benim elimde mi? Götürüyorlar. Aman nasıl gidiyorsun, göz yumduğum gibi oradayım. Buna taaccüp olunur mu? Sen de göz [348] yum, istediğin yeri gözünün önüne getir, meselâ vaktiyle Şâm-ı şerîf'te bulunmuşsun, şimdi Edirne'desin, Edirne'de olduğun hâlde göz yumup Şâm-ı şerîf'i gözünün önüne getirebilirsin. Bunda taaccüp edecek bir şey yoktur. Evet pek doğru, öyle ammâ siz vaktiyle Kore ve Mançuri kıtalarıyla Port-Arthur ve Vladivostok ve filân yerleri gördünüz mü? Hayır bizzat görmedim, lâkin resimlerini gördüm. Aman dedem saçma sapan söyleyip bu fakiri üzme, bu işin doğrusunu ve ledünniyâtını söyle rica ederim.

Ey azizim işin doğrusu budur ki hani ya geçenlerde Yunan ile olunan muharebede bu yüzsüz asi Aşçı Dede manevî muavenet etmek için min-ciheti'l-butûn uğraşıp leyl ü nehâr Cenâb-ı Hakk'a dua ve teveccüh ve rica ve niyazlar ile erenlerin istimdâd-ı rûhâniyyet-i kudsiyyelerini celp ve talep ile lehu'l-hamdu ve'l-minne asâkir-i nusret-meâsir-i cenâb-ı hilâfet-penâhî o sayede mansur ve muvaffak olmadılar mi? Ve bunun tafsilâtı risalemizin ikinci cildinde 481'den 490. sayfaya kadar ihvana arz u beyan olunmamış mıydı? Evet işte bu sefer de manevî hizmet ve sa'y ü gayret ve dua ve tevecüh ve niyazlar Japonya kavmi hakkında oldu ki Rusya'nın Kaf dağı kadar kalkmış ve yükselmiş olan burnunu kırıp aşağı indirmek ve başını eğip önüne baktırmak için daha başka ledünniyâtı pek çoktur. Risalemizde yazmaya müsaade yoktur. Görmüyor musun devlet-i aliyyenin beyhude yere bu kadar masrafa girip asâkir-i şâhâne tecemmü' ile fırkalar teşkili hakikatte bunların cümlesi onun başı altından değil mi? Binaenaleyh ehl-i dil ve uşşâk da bi-hasebi'l-ma'nâ onun yakasını bırakmıyor ya. Zâhiren ellerinden bir şey gelmez ise de sâye-i hazret-i pîrân-ı izâmda bâtınen uğraşıyorlar ya.

Hatta geçen sene yani bin üç yüz on dokuz senesi Martının otuz birinci [14 Nisan 1903] pazar günü idi, bizim âşık baba Hâlid Efendi yani ikinci şube müdürü ihvanımızdan Hâlid Efendi, şu'be-i fakîrîye gelip buna dair bazı esrar ve

423 "O hâlde Allah'a kaçın." Zâriyât, 51/50.

424 "Allah'ın şanı onların ortak koştuklarından yücedir." Tûr, 52/43; Haşr, 59/23.

rumuzat söyleşirken gönül âlemine tulû eden bir feyz ü tecelliyât-ı subhâniyyeden olarak huzûr-ı tâm hâsıl olmakla mumaileyh Hâlid Efendi'ye dedim ki "Erenlerim gam u gussa yeme, inşâallâhu ta'âlâ sâye-i Cenâb-ı Risâlet-penâhîde pîrân-ı izâm hazerâtının himmet-i rûhâniyeleriyle bundan iki sene sonra Rusya kavmi ve asâkiri mahv u helâk olarak devlet-i aliyye-i Osmâniyye nusret-i ilâhiyyeye mazhariyetle dâhil-i felâh u necât [349] olacaktır. Zaten mine'l-kadîm âlem-i ma'nâ ve bâtında söylenmektedir ki devlet-i aliyyenin ba'de'l-asr yani dünyanın ahir zamanında nusret-i ilâhiyye ile cümle muvahhidîn kemâl-i sürûr u hubûrla bir müddetçik ferahnâk ve feyzyâb olarak eyyam süreceklerdir. İşte Allah âlim o vakt-i sa'âdet yaklaştı azizim. Bu esrar beynimizde kalsın sultanım" diye söze hitam verir vermez kemâl-i aşk u muhabbetle bizim cephâne-i tulû'ât ateş alarak fevkalâde bir sayha ettim ki mumaileyh Hâlid Efendi de yerinden bir karış sıçradı: "Aman azizim pek şiddetli oldu!" dedi. Dedim: "Kavm-i Rus'u tutuşturdum." "Uskut yâ veledu."[425]

Japonya ile Rusya Muharebesi

Bizim sır kâtibimiz şubemizin zâhir ü bâtın işgüzarı sevgili evlâd-ı ma'neviyyemiz Mülâzım Asım Efendi'ye sûret-i mizâc u latîfede dedim ki "Bu yüzsüz asiye manevî bir memuriyet verildi, o da Japonya'ya bâtınen muavenet ve yardım etmek yani onların bahren ve berren sefâin-i harbiyyeleriyle ordularının kumandanlığını deruhte ettim. Ancak malûmunuzdur ki fakir bir yere gitmeyip ve ceride okumayıp kendi hanemde zikr ü fikr ile meşgul olduğumdan bi-hasebi'z-zâhir onların Japonlar ile Rusya'nın mabeynlerinde olan havadisten malûmat alamayacağımdan ve zatınız daima ceride kıraat edersiniz, bu bapta alınacak havadisten her gün fakiri haberdar etmenizi rica ederim" dedim. Efendi-i mûmâileyh de "Başüstüne efendim" deyip o günden itibaren havadis vermeye bed' ü mübâşeret etti ve bu kararımızdan sekiz on gün sonra Japonya, Rusya ile i'lân-ı harb eyledi. Binaenaleyh bu yüzsüz asi Aşçı Dede de kollarını sıvayıp rica ve niyaz kazanını aşk u muhabbet harareti üzerine vaz' ile Japonya asâkir-i bahriyye ve berriyesine kuvvet ü nusret macununu pişirmeye başladı azizim.

Hikâye:

Vakt-i evâilde müneccimbaşının hanesine bir zampara girmiş. Komşular haber alarak basmışlar. Halk kapısının önüne birikip seyr ü temaşa eder iken bir ehl-i dil zât-ı âlî-kadr oradan geçiyormuş. Sual etmiş ki "Nedir bu kalabalık?" Demişler ki "Müneccimbaşının hanesine bir zampara girmiş, onu çıkarıyorlar." O zât-ı âlî buyurmuş ki "Fe-subhânallâhi ta'âlâ, müneccimbaşı beş yüz senelik gökler ve yıldızlardan [350] haber veriyor da hanesinde olan zamparayı nasıl bilmiyor."

İşte bunun gibi fakir de üç aylık mesafede olan "Japonya ordusuna kumanda edeceğim" diyorum da onların hâl ü ahval ü hareketlerinden bîhaber olup şundan

425 Sus ey çocuk!

bundan sual ediyorum. Her ne ise kuru kuru laf atıyoruz. Körün taşı gibi belki rast gelirse o zaman fakirde olan koltuk kabartması sandalye hükümdarlığını seyir ü temaşa edesin azizim. Aman dedem, inşâallâhu ta'âlâ taşın rast gelir de koltuk da kabart, yatak da şilte de minder de; o zaman cümlemiz de minnetdâr-ı lutf ü himmet oluruz azizim.

Evet bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin himmetine kalırsa hayfa! Ancak kıtmîri olduğum bâbü's-sa'âdet-i Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Yunan meselesinde rûhâniyyet-i kudsiyyeleri berekâtıyla dua ve niyazlar kabul olunup nusret-i ilâhiyye yetiştiği gibi bunda da böyle olur ise, ona diyecek yoktur. Lâkin bu sefer yani Japonlar hakkında Yunan meselesi gibi daha atebe-i felek-mertebe-i Cenâb-ı Mollâ-yı Rûm'a başkoyup sızlanmadık, teeddüp edip bir niyazda bulunmadık. Gerçi onlara gizli ve hafi bir şey yoktur, cümle esrara vâkıf ve cümle ef'âli ve ahvali kâşif olduklarından bu yüzsüz Aşçı Dedelerinin zamirlerinde muzmer olanı bilip kemâl-i lutf u merhametlerinden telgraf-ı ma'neviyye ile haberdar ediyorlar.

Şöyle ki i'lân-ı harbden sekiz on gün evvelce mûmâileyh sır kâtibimiz Asım Efendi oğlumuzun bir rüyası vardır. Fakire nakl ü hikâyet ettiler. İşte bu rü'yâ-yı sâdıka bir telgraf-ı ma'nevîdir. Bunun üzerine gönül âlemine bir kat daha kuvvet ü kudret geldi ki sahihen bu muharebenin emr ü kumandan-ı ma'nevîsi fakire ihale olunmuştur ki sır kâtibimize böyle âlem-i misâlden haber verdiler ki ondan istima ile işe takviyet verelim azizim. Rüya bu idi:

Bir küçük oda derununda arz üzerinde yani zeminde oturan orta boylu tıknazca, top kır sakallı, yağrı genişli, pehlivan tavırlı Japonya mikadosu; cihet-i yesârında ihtiyar, büyük başlı, uzun boylu ve sakallı Avusturya imparatoru; sağ tarafında, arkasında kısa siyah sakallı, orta boylu Rusya çarı bulunuyor. Ve oda derununda ecanipten birkaç kişi oturuyorlar idi. Süvari Yedinci Alayın alay kâtibi iken Üçüncü Ordu-yı Hümâyûna [351] terfian Alay Emini tayin kılınan Dilâver Bey oda derununda mevcut bulunanların oturdukları satıh zemininde bir metreye karîb irtifada olarak altında koltuk ve sandalye gibi bir şey olmadığı hâlde havada mâilen uzanmış bir vaziyette oturuyordu. Bendeniz mezkûr oda derununa duhulümde Japonya İmparatoru başını bendenize doğru çevirip "Asım Efendi!" nidasıyla ve umuma tevcîh-i hitâb ile nutk-ı âtîyi irat etti:

"Japonya'nın muhibb-i sulh u müsâlemet olduğunu bilirsiniz. Rusya, Avusturya kendileri ziyadesiyle sulh u müsâlemeti sevdiklerini söylerler, lâkin zâhir-i hâlde böyledirler, yoksa sözleri özlerine uymuyor. Ammâ diyeceksiniz ki siz de Çin ile bundan evvelce muharebe ettiniz. Doğru fakat o muharebemiz bir mecburiyet-i kat'iye tahtında idi." Bunun üzerine Dilâver Bey, Avusturya İmparatoru için "Hele bunu bilir misiniz ne kurnaz hilekârdır, hâlâ Bosna-Hersek kıtasını tahliye etmiyor" dedi. Bu hâlde uyandım.

İşte bu rüyayı aynen yazıp devletlû, atufetlû Hâlid Paşa hazretlerine arz ettim ve şunu da ilâve ettim ki "Rüyadaki Dilâver'den maksat, şevket-meâb efendimiz hazretleridir ki bunların cümlesinin üstünde nusret ve kudret ve kuv-

vet-i hevâ-yı ilâhiyyesinde kaimdir" diye azizim. Ve muahharen müşarünileyh Hâlid Paşa efendimiz hazretlerine bir tebşirname daha takdim ettim ki artık bu müjde ve tebşir fevkalâde idi.

Sûret-i Tebşîrnâme:

Yâ hû!

Kumandan-ı ma'nevî Aşçı Dede eskisi... "İzmihlâl-ı kavm-i Rus", ebcet hesabıyla 1322 sene-i hicriyesidir.

İşte bu kadar idi. Evvelce arz olunduğu üzere bizim Hâlid Efendi ile Martın otuzuncu pazar günü söylenen esrâr-ı ma'neviyyenin cilve-nümâ-yı zuhûr olmasının vakt ü zamanı gelmiş olduğuna bu kelâm ile de tamamıyla istidlâl olunur. Dedem hakkın var, sâye-i cenâb-ı pîrân-ı izâmda durma, kabart koltukları ki padişah-ı ma'nevî istivâ ve üstüvâr ve kemâl-i azamet ü kudretiyle iklîm-i vücûd kale-i sultâniyesine câlis ve kuûd edecektir. "Padişah konmaz saraya, hane mamur olmadan" sultanım hû.

Ey azizim, vakta ki i'lân-ı harbden sonra iş sıkıştı, yalnız Asım Efendi'nin havadis vermesiyle kanaat hâsıl olmadığına ve Selanik'te çıkan Asır gazetesine her nasılsa o da fakir gibi Japonların taraftarı olduğu görülmesine binaen artık Asır [352] gazetesi almaya başladık ve havâdis-i zâhireye tamamıyla malûmat alarak ona göre sefîne-i aşk u muhabbetin dümenini çevirip ve yelkenlerini nusret ü kuvvet-i ilâhiyye rüzgârıyla doldurup pupasına gidiyor idik. Yetmiş iki senesi Rusya muharebesinde asâkir-i şâhâne Kars'ta muhasara olup düşman askerleri Kars'a hücum ettikte meşhur ve maruf tarîk-i nâzenînden Kolağası Balcı Baba var idi. O da asker ile beraber Kars'ta idi. Bazı ihvan, baba efendiye ricaya gidip "Erenlerim himmet buyurun, düşman askeri Kars'a hücum ediyor." Cevabında buyurmuşlar ki "Cenâb-ı Hakk'ın müslümanı da olur kâfiri de olur, ben öyle şeylere karışmam" dediği gibi, çünkü Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı kerîm'inde "Kulillâhumme mâlike'l-mulki tu'ti'l-mulke men teşâ'u ve tenzi'u'l-mulke mimmen teşâ'u ve tu'izzu men teşâ'u ve tuzillu men teşâ'u bi-yedike'l-hayru inneke alâ kulli şey'in kadîrun"[426] diye Cenâb-ı Peygamber'e haber verdi ki "Habibim böyle de ve böyle ashab ve ümmetine söyle ki ben azîmü'ş-şân, mâlikü'l-mülküm; ya Allah dilediğine mülk verirsin, dilediğinden mülkü alır, nez' edersin dahi dilediğini aziz edersin dahi dilediğini zelil edersin. Hayır yed-i kudret-i ilâhiyyenizdedir ve her bir şeye kadirsin." âmennâ ve saddaknâ. İşte buradaki "Min" lafz-ı şerîfine cümle mahlûkat dahildir. Onun için bu sırra arif olanlar böyle derler azizim. Japonları aziz eder, Rusya'yı zelil eder, Rusya'dan mülkü alıp Japonlara verir. Kimdir niçin diyecek? Onun cümle işi hikmet ve kudret tahtında ilm-i ezeliyyesine mutabık ve muvafıktır. Ona çun u çerâ diyecek yoktur sultanım. Japonlara demişler ki "Niçin kiliselerinizde dua ettirmiyorsu-

426 "De ki: "Allah'ım, (ey) mülkün sahibi, sen dilediğine mülkü verirsin, dilediğinden mülkü alırsın; dilediğini yükseltirsin, dilediğini alçaltırsın. Hayır (mal), senin elindedir. Sen her şeye kadirsin!" Âl-i imrân, 3/26.

nuz?" Cevabında "Bize Türklerin duası yeter" demişler. Gördün mü itikadı! Herkes itikadı derecesine göre terakki eder azizim.

Her nasılsa bu kadar sürat ve kudret ile hücum zülfiyare dokunup buna felek razı olmadığından Asır gazetesini bilâ-müddet tatil ettiler. Yine şunun bunun ağzına bakakaldık. Lâkin Cenâb-ı Hak selâmet versin, bizim din ihvanımızın mübarek ağızları iman ile kapansın, bu sefer Asır gazetesinden fevkalâde ziyade meserret ve sürûr haberlerini yetiştirirler idi. İşte bu haberleri aldıkça kazan-ı şerifin ateşini çoğaltıp alevleri düşman askerini tutuşturuyor idi ki düşmanın sefineleri ve askeri nasıl tutuştuğu umum cerideler ile [353] neşir ve ilân oluyor idi. Kıraat edenlerin malûmudur. Bunları risalemize dercine lüzum yoktur azizim. İşte bu günlerde aldığımız havâdis-i sahîha budur ki Japonlar var kuvveti pazuya vererek ileriye hücuma başlamışlar.

Şöyle ki fî 8 Şubat sene 1898 milâdisinde Amiral Togo taht-ı kumandasındaki donanması, Port-Arthur'u topa tutmuş ve Rusya'nın donanmasıyla vukua gelen muharebede Rusya'nın en büyük zırhlıları olan Cezarevitch ve Koreetz sefinelerini hasarzede etmişlerdir ve Chemulpo'da bulunan Varyag kruvazörü kumandanına limandan müfarakat etmesi lüzumunu tefhim ettikleri vakit kumandan kruvazörde bulunmayıp kasaba derununa gitmiş bulunduğundan, yirmi dört saat zarfında limanı terk etmediği hâlde kruvazörü gark edileceği sûret-i ciddiyede tebliğ edilince mezkûr limanda bulunan İngiltere, Fransa ve Amerika devletleri harp sefineleri kumandanlarının vesâyâları üzerine Varyag kruvazörü kumandanı[427] müfarakat etmeye mecbur ve düvel-i müşârünileyhimâ sefineleri kumandanlarında teşyi olunmasını rica ve iltimas etmiş ise de kumandanları devlet-î metbû'alarının bîtaraflık kavaidine riayeten vazîfe-i teşyî'iyyeyi ifa edemeyeceklerini beyan etmişlerdir. Binaenaleyh mezkûr Varyag kruvazörü naçar limandan müfarakat ve engine doğru açıldıkta Japonya donanması tarafından gark edilmiş ve mürettebatından bir kısmı Fransa'nın Pascal kruvazörü tarafından tahlis edilebilmiştir. Port-Arthur'un topa tutulması ve gark edilen Rus sefâin-i harbiyyesinin resimleri ma'a'l-memnûniyye müşahede olunmuştur.

İşte bunun üzerine Japonya, Kore hükümetiyle akd-i ittifâk ederek bahren Rusya'ya karşı izhâr-ı muzafferiyet etmiş ve Rusya'nın bahren olan kuvvetini mündefi olmakla bilâ-pervâ zırhlılarının taht-ı muhâfazasında olarak sefâin-i nakliyye ile Kore'ye asker ihracına devam ve Rusya'nın Vladivostok limanını dahi abluka ve bombardıman etmiştir. Asker sevkiyatı devam ettikçe Japonya tarafından Port-Arthur'un medhali sed edilmek üzere tevârîh-i muhtelifede vuku bulan teşebbüs muvaffakiyet-pezîr olamamıştır. Nihayet Rusya'nın en namdar erkân-ı bahriyyûnundan Amiral Makaroff taht-ı kumandasındaki Port-Arthur filosu icrâ-yı nümâyış için Japonya'nın Amiral Togo'nun taht-ı idâresindeki filoya karşı açıklara çıkmış ise de Rusya'nın en büyük ve Amiral Makaroff'un [354] râkib olduğu Petropavlovsk zırhlısı efrencî nisan evasıtında bir torpile te-

427 Varyag kumandanı Rodinef'ti.

sadüf tesadüfle berhava edilmiş ve Makaroff ile beraber altı yüz nefer mürettebatı gark ve nâbûd olmuştur. Yekdiğerini temadi eden bu muvaffakiyât-ı azîme üzerine Japonya kemâl-i germiyetle Kore'nin Mançurya hududu olan Yalu nehri sevahiline sevk ve tahşîd etmiş olduğu asâkirin miktarı hadd-i kifâyeye iblâğ edilince mayısın birinci günü Yalu nehrini mürur için sahte köprü kurmakla Rusları işgal ve nehrin beş altı saat aşağısında Japon asâkiri birer fıçıya binip bunlar vasıtasıyla mükemmel bir köprü vücuda getirdikten sonra General Kuroki taht-ı kumandasındaki Japonya'nın birinci kolordusu Rusya ordusunun sol cenahına çevirme hareketi icrasıyla vuku bulan muharebe-i şedîdde Ruslardan on bin miktarı telefat ve bir o kadar da esir edilip pek çok mühimmât-ı harbiyye ve levazımat ve zehair igtinamına inâyet-i rabbânî ile muvaffak olmuşlardır, azizim.

Japon, alâ vezn-i sâbûn olmakla:

Japonlar sabunlayıp kazıkları
Bası edip geçiriyorlar Kazakları

Maşallâh, bârekallâh, aferin aziz dede efendi, vezin, mevzun iyice uyduruyorsun, himmetin var olsun. İşte buna diyecek yoktur. Körün taşı değil, dört gözlünün taşı dahi böyle rast gelmez. Ancak basiret gözü ile atılan taş rast gelir. Veyahut "Ve mâ rameyte iz rameyte velâkinnallâhe remâ"[428] sırrı muktezasınca taş atan başkası olmalı. Her ne ise rakîb olsun da ne yüzden olur ise olsun azizim. Evet iyi buyuruyorsunuz ammâ kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz. "Kendisi de muhtâc-ı himmet bir dede kanda kaldı gayrıya himmet ede" fehvasınca "Kel, merhemi bulsa kendi başına sürer" azizim. Fakir sûk-ı sultân-ı uşşâkta tellâlım, alan satan başka. Ancak tellâllık olarak birkaç feyiz ve hulûs ele geçer ise Hak berekât versin diye teşekkürler ederim.

Geçen Yunan muharebesinde tellâllık olmak üzere zâhir ü bâtın erenlerin lutf u ihsanına mazhar olmuş idik. Elbette bu sefer de Japon muharebesinde eylediğimizi tellâllık için erenler şahının mazhar-ı lutf u ihsanları olacağımda şek ve şüphem yoktur azizim. Maşallâh, işte asrımız cennet gibidir dedikleri gibi şimdi bizim asrımız [355] geldi, yani Selanik'te neşrolunan *Asır* gazetesini bir müddetçik tatil etmişler idi. Şimdi kulağını çekip uzatıp ağzının çarpıklığını düzeltip burnunun eğrisini doğrutup işte şimdi adama benzedun! Haydi istediğin gibi neşir ve ilân et demişler ki bugün fî 3 Mayıs sene 320 [2 Haziran 1904] tarihli pazartesi gazetesini aldım ve serapa kıraat ettim.

Şöyle rivayet edip diyor ki Port-Arthur'un berren ve bahren taht-ı muhâsaraya alınmış olması üzerine bütün enzâr-ı dikkat-i kâinât bu noktaya in-'itâf eylemiştir. Bunun içindir ki bazı sabırsız havadis meraklıları tarafından vakit vakit Port-Arthur'un Japonlar tarafından zapt edilmiş olduğu şayiatı büsbütün nâ-be-mevsim olarak işaa ediliyor. Port-Arthur'un aksâ-yı şarkta deveran edip duran ahval ve hadisat üzerinde pek büyük pek mühim bir tesiri vardır.

428 "(Ey Muhammed) Attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı." Enfâl, 8/17.

Bunu Rusya bihakkın takdir eylemiş bulunduğu cihetle limanın berren ve bahren tahkim ve takviyesine bu derece büyük emekler ve himmetler sarf eylemiştir. Tabiaten azim bir menâ'at-ı mevki'iyyeyi haiz olan Port-Arthur'a yüzlerce cesim toplar vaz' eylemiş, en mükemmel Rus asâkirinden yirmi bin nefer muhafazasına tayin olunmuş, mahsûrîne aylarca kifayet edecek erzak ve mühimmat hazırlanmıştır. 1896'da Japonlar, Port-Arthur'u kolaylıkla zapt edebilmişler idi. Fakat o zaman limanı müdafaa edenler ahvali malûm olan Çinliler idi. Bu defa ise şan ve şevketi itibariyle bu muharebeden muzaffer çıkmak için fevkalâde bir gayret-i fedâkârâne ile çalışan Rusya devlet-i mu'azzamasıdır. Japonlar da bu noktaya fevkalâde bir ehemmiyet veriyorlar, çünkü Port-Arthur'u zapt etmeye muvaffak olurlar ise:

Evvelâ, bu hadise bütün dünyada ve alelhusus Çin memâliki dahilinde azim bir tesir husule getirecek ve belki de Japonlara itimadı artacak, galeyana gelecek olan Çinlilerin de işe müdahalesini tevlit edecektir.

Sâniyen, Port-Arthur'un Japonlar elinde bulunması müzâkerât-ı sulhiye esnasında mîzân-ı muvaffakiyâtta Japon tarafının pek ziyade ağır çekmesini mucip olur.

Salisen, Port-Arthur limanındaki donanma ile tersanede istihkâmlarda, doklarda, vapurlarda mevcut esliha, mühimmât-ı harbiyye azim bir servet teşkil [356] eder.

Râbian, Port-Arthur düşer ise artık Rusya için aksâ-yı şarka başka donanma yetiştirmek imkânı kalmayacağı için Japonların denizlere hakimiyeti sûret-i kat'iyede tahakkuk ve taayyün eder.

Hâsılı hamisen, Port-Arthur'u elde ettikten sonra Japonlar bir mevzi'-i tedâfü'ü ahz ederek Rusları daha müessir ve şedit bir surette uğraştırmaya, netîce-i kat'iyeyi istihsale muvaffak olurlar.

Şimdiki hâlde Liao-yang havalisinde bulunmakta olan Japonlar bir taraftan Port-Arthur'daki askerin, diğer cihetten şimalde Rus kuvâ-yı cesîmesinin arasına girmiş bulunurlar. Rus mehafilinde dahi itiraf olunduğu veçhile General Kuropatkin'in şimdilik Port-Arthur'u muhasaradan kurtarabilmesi için kuvâ-yı kâfiye mevcut değildir. Port-Arthur'da bulunan asker kendilerini ve mevkii mümkün olduğu kadar müdafaaya çalışacaklardır. Port-Arthur'un emr-i müdâfa'asında Ruslar ne kadar fevkalâde gayretler ibraz edecekler ise Japonlar da ona muadil fedakârlıklar ihtiyarına hazırlanıyorlar. Fakat bütün bu teşebbüsat, bütün bu hazırlıklar öyle bir günde, bir haftada hatta bir ayda kolay kolay mevki-i fiil ve icraya konulamaz. Taht-ı muhâsaraya alındığı ve muhasarasını idame edebileceği anlaşılan Port-Arthur'un bir mevki-i müstahkemenin hücum ile zapt olunabilmesi büyük fedakârlıklar ihtiyarına muhasara ile bi't-tazyîk teslime mecbur edilmesi de aylarca intizara tevakkuf eder. Mançurya'nın şimalindeki Rus kuvâ-yı askeriyesi mütemadiyen takviye ve tezyit edileceği derkâr olmasına nazaran Port-Arthur muhasarasının tûl-i müddet imtidadı Japonlar için tehlikeli olduğu cihetle Japon ordusunun her fedakârlığı göze

aldırarak Port-Arthur'u bir saat evvel elde etmeye çalışacakları tahmin olunabilir diyor azizim.

Haydi bakalım
Göbek atalım
Feleğin hoşuna gitsin
Muvaffak olalım

A dedem, hep şunun bunun için uğraşıp feleğe göbek atarsın. Nefis cümleden mukaddemdir, ne olur bir de kendi nefsin için göbek at. Pek doğru söylüyorsun azizim, lâkin şunun bunun için uğraşıp göbek attığım bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin nefsine ait değil mi ya? Neden ait? Onun için aittir ki sen onu işitmedin mi adamın birisi bir merkep ister imiş. Komşusunun [357] bir tane merkebi var imiş. Dua edermiş ki "Ya rabbi bu komşunun merkebini ziyade et, yani daha bir merkep ihsan et." Onun üzerine Cenâb-ı Hak merkepsiz olan adama da bir merkep ihsan etmiş. Yoksa o adam gibi "Ya rabbi, komşunun merkebini al, gözüm götürmüyor, ne bana merkep ver ne ona" demek caiz olmadığı gibi, fakir de ebnâ-yı cinsimize hayırlar ile dualar ile onların refâh-ı hâllerini rica ve niyaz ediyoruz ki Cenâb-ı Hak da kemâl-i lutf u kereminden bu yüzsüz asi Aşçı Dede'lerini de zâhir ü bâtın şâd u handân memnun u mesrur ederek refâh-ı hâl ve ferâh-ı bâl ile vakit geçirsin diye azizim.

İşte bak sultanım, yine bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin çorbasına erenler Halil İbrahim berekâtı olan tuzu attılar. Durma aşk kepçesiyle karıştır, leziz olsun azizim, yani çorbanın lezzeti tuz ile olduğu gibi bu asinin de gönlünün aşk u muhabbete gelmesi Japonların muvaffakiyetle ilerlemesi, çünkü bizim Japonlar alessabah sıcak sıcak nusret çorbasını içerek o hararet ile düşmanın üzerine hücum ederek onları tarumar ile gerisine ric'at u avdet havadisidir. Baksana nasıl aşk u muhabbete gelmeyelim, Asır gazetesi neler yazıyor, neler söylüyor! Bundan başka bir de Mançuri dârü'l-harekât haritasını basıp karilerine hediye ediyor. Bir tane de bu fakire verdiler. İşte bu haritada gösterilen deniz basma değilmiş, elden tarama imiş. Nitekim Japonların denizi tarayıp arayıp düşmanı gark u helâk ettiği gibi aman dedem şu tarama arama üzerine bir şey söyle! Ne söyleyeyim, bende arama, beni tarama. İster isen tarayıp aramak işte sana söyleyeyim kimi tara ve ara azizim:

Tarama aràma can
Neyi aziz can

Cananın siyah zülfünü tarama
O çifte benli yüzü arama

İster isen selâmet ü hidâyet-i cân
O yüzü görüp deli divane olma

Sana nasihatim budur ey aziz
Sakın o yüzü görüp ciğerini dağlama

Velâkin âşıkların budur sermayesi
Leyl ü nehâr ah edip ağlama

Elden ne gelir belâya rızadan
Başka yoktur ilâcı arama

Sana dediler aziz o yola gitme
Zira ki nihayeti yoktur hiç üzülme

Kendin kendine bend oldun zülfüne
Budur [358] aşkın neticesi aman çözülme

Çoktan beri cemalin hastasıyım
Cemalin görmek isterim bu gözümle

Sensin dertlerimin şifası
Aman tabibim tez gel uzama

Ey aziz, sözü leziz, özü mezid söyle bakalım, şaşkın herif, kendi latif ü şerif! Evet fakir söylemiyorum, asrımız söylüyor ki "Aksâ-yı şark ahvali bu aralık bütün enzâr-ı dikkat-i kâinâtı o tarafa celp eylemiştir, çünkü bu alelâde muharebe değil, istikbalen Avrupa ahvâl-i iktisâdîsi üzerinde mühim tesirat icra edecek büyük bir hadisedir. Rusya-Japonya muharebesi sade Rusya'nın Mançuri'de yerleşmesi yahut Kore'nin Japonya tarafından zapt olunabilmesi esaslarından yahut iktisâb-ı şân u şevket ve icrâ-yı fütûhât emellerinden mi neş'et etmiştir? Biz bu suale cevâb-ı tasdîk vermekte tereddüt ederiz. Japonya'nın bu muharebeye atılışı bir emel-i siyâsîden ziyade bir mecbûriyet-i iktisâdiyye neticesidir. Bunu tetkik edelim. Japonlar, Avrupalıların şehrâh-ı terakkîde şu mertebeye vâsıl olabilmek için asırlarca uğraşarak çektikleri müşkülâtı tanımaksızın pek çok merhaleler atlayarak otuz kırk sene zarfında bu mertebe-i iktisâdiyyeye vusule muvaffak olmuşlardır. Bugün altmış yaşında bulunan bir Japonyalı canının nısfını ezmine-i mütekaddime âlemleri, nısf-ı ahîrinde ise medeniyet-i hâzıranın en yeni bedayii içinde yaşamış bulunuyor. Otuz beş sene evvel adalarında iki bin sene hiç tebeddül etmemiş âdetleri içinde yaşayan ve Avrupalıları memleketlerine sokmakta Çinlilerden ziyade mütehâşî bulanan Japonlar, bugün Avrupalılara rekabet edecek bir mertebe-i terakkîye vasıl oldular. Japonya'da birinci şimendifer hattının birinci rayı 1870 tarihinde vaz' olunmuş idi. O zamana kadar muntazam posta arabaları bile bulunmayan Japonya'nın bugün 7400 kilometre şimendifer hattı var. On sene evvel 422 lokomotifi bulunan Japon şimendiferleri kırk sekiz milyon yolcu nakletmiş oldukları hâlde geçen sene lokomotifler 1273 adedine, yolcular da 113 milyona baliğ olmuştur. 1868 senesinde birinci telgraf hattının tesisine mübâşeret olunmuş idi. 36 senede telgraf hututu 20 bin kilometreye baliğ olmuş; 6 bin posta ve telgraf şubesi küşat

edilmiştir. Otuz [359] altı sene evvel bir nefer muntazam askeri bulunmayan Japonya'nın bugün 345 bin neferlik gayet muntazam muallem bir ordusu vardır ki 90 bin beygir ve 46 topçu taburu ile bilcümle levazımat ve teferruat tekemmülünü haizdir. Yine bu müddet zarfında Japonya evvelâ Avrupa tezgâhlarında inşa ettirmek sonraları kendi tersanelerinde inşaata muvaffak olmak suretiyle yedi zırhlı ve yedi zırhlı kruvazör ile bir çok torpidodan mürekkep dehşetli bir donanma vücuda getirdi. Japonya'nın terakkiyatı bundan ibaret değildir. Daha ziyade şâyân-ı hayret olan şeyler de vardır. 1894 tarihinde yalnız bir sene zarfında Japonya'da 500 milyon frank sermaye ile 1006 anonim şirket ve 13 sigorta kumpanyası ve 17 sevkiyât-ı ticâriye şirketi teşkil etti. Bugün Japonya'da 120 bank büyük mu'âmelât-ı sarrâfiye ile iştigal ediyor, şimendiferler Japonya sermayedaranı tarafından inşa olunuyor ve işletiliyor. Sanat da hiç yok hükmünde iken birden bire canlandı. 1880 tarihinde yirmi büyük fabrikada yirmi bin amele işliyordu. On beş sene sonra yani bugün ise 3200 fabrikada otuz bin amele işliyor. Yetmiş beş bin beygir kuvvetinde makineler mütemadiyen çalıyor. Tokyo'da yalnız bir iplik mensucat fabrikasında üç bin amele bulunuyor. Japonya adalardan müteşekkil olduğu cihetle ticâret-i bahriyyeye dahi bittabi büyük bir ehemmiyet vermek lâzım gelmiş. Otuz altı sene evvel hiçbir şirket-i bahriyyesi bulunmayan Japonya'nın merâkib-i ticâriyesi adedi bugün yirmi beş yelken sefinesiyle 1315 kıta vapura baliğ olmuştur, ziraatta bu sıfat ve ticaret nispetinde terakki etti. İpek böceği yetiştirmek için mevcut olan dut ağaçlarını birden bire 175 nispetinde terakki ettiğini söylemek bunun için de bir mizan olabilir. 1899 senesinde Yokohama'da bir banka bir zâhire tacirine yedi buçuk milyon franklık bir poliçe keşide etmiştir ki bu da mu'âmelât-ı ticâriyesinin ehemmiyetini ispat eder. 1880 senesinde 347 milyon franktan ibaret olan mu'âmelât-ı ticâriye 1902'de bir milyar üç yüz yirmi altı milyona baliğ oldu.

İşte otuz altı sene evvel Avrupa'nın [360] ve Amerika'nın müşterisi olan Japonya'nın az zaman çıraklık ederek ustalık mertebesini bulmuş bir rakip olarak meydana çıkmıştır. Bu mecbûriyyet rekâbet ile Japonya ahvâl-i iktisâdiyyesinin istikbalini düşünmeye başladı, çünkü kırk sekiz milyona baliğ olan Japon ahalisinin meskûn oldukları adalar zaten bu miktar ahaliye gayr-ı kâfî ve dar olmakla beraber arazisinin kısm-ı a'zamı kayalık ve ziraate gayr-ı sâlihtir. Birçok mahallerde nüfus kalabalığı beher murabba kilometreye üç yüz insan isabet edecek derecededir. Binaenaleyh Japonlar sıkıştıkları bu arazi haricinde kendilerini besleyecek ziraate salih vasi bir yer aramak mecburiyeti altındadırlar. Bunu nerede bulmalı? Bu meselenin cevabı kolayca verildi. Bütün nazarlar Japonya'ya pek karîb mükemmel araziyi şamil olan Kore şibh-i cezîresine in'itaf etti. 1898'de Çin ile başlayan muharebe dahi bu maksatla açılmış idi. O zaman Japonların karşısına en önde Rusya olmak üzere Avrupa çıktı, maksatlarına hail oldu. Japonlar bu defaki muharebeyi göz aldırışları da ancak takip eyledikleri bu maksat ve mecbûriyet-i iktisâdiyyeye vusul için olduğu şüphe götürür mü?

el-Cevab: Götürmez azizim. İşte şimdi bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin manevî Japonya kumandanlığı uhdesine ihale olduğunun ledünniyâtı tezahür etti ki böyle bir kavm-i fa'âleye ve dünyanın mamuriyetle toprak kardeşlerinin refâh-ı hâl ve selâmet-i ahvâllerine sa'y ü gayret eden mahlûk-ı Hudâ'ya yardım ve muavenet etmek insaniyet namına cümleye vaciptir azizim. Burası uzun bir bahis açar, bize lâzım değildir. Şu kadar var ki herkes kendi din ve mezhebince bu âlemleri yoktan var eden Cenâb-ı Kibriya'yı bilip onun kulu olduğu cihetle mülkünün imar ve inşasıyla kardeşlerine yardım ve muavenet etmek işte derece-i insâniyyet nazarından matlûp ve maksut budur. Baksana Japonya imparatoru ne diyormuş? Diyormuş ki "Biz yıldızlara ve güneşe tapıyormuşuz, sizden iyi! Ya siz de tahtalara tapıyorsunuz, elinizle yaptığınız tahtadan putlara tapıyorsunuz. Biz ise yine Cenâb-ı Hakk'ın kudretiyle halk eylediği güneşe ve yıldızlara tapıyoruz. Bunun iyisi [361] budur ki böyle birbirimizle cidal ve kıtal edeceğimize cümlemiz bir yere cem' olup kendimize sahih ve doğru bir din arayalım. Tetkik ve her cihetle tatbik edelim, hangi din hak ve sahih ise cümleten o dine dahil olup yekvücut ve yek mezhep olarak kardeşçesine birbirlerimize muamele ve muavenet edelim" diyormuş. Aferin imparator! Gördün mü insanı, akıllı adamı! İşin doğrusu da budur. Her ne kadar bu işte muvaffak olamaz ise de niyet ve efkârı en son kendisi hakkında hayır ve akıbeti hidayet olmaz mı?

el-Cevab: İnşâallâhu ta'âlâ olur azizim. Japonlardan mukaddemce Dersaadet'e gelmiş olan birtakım bahriye ümera ve zabitanın çarşılarda geşt ü güzâr ahvalini söylüyorlar. Pek çok taaccüp ettim. Niye? O kavmin doğruluğuna, istikametine. Şöyle ki bunlar memleketlerinde asla birbirlerinin mal ve emlâkine taarruz veya sirkat gibi şeyler etmeyip meselâ çarşıda dükkândan bir setre alıyor, o setreyi oraya bırakıp diğer dükkâna gidip orada da bir şey mübayaa edip onu da oraya bırakıp ilâ-nihâye böylece işlerini görüp sonra avdet ederek bıraktıkları yerlerden o şeyleri toplayarak gidiyor. Orada âdet; hiçbir kimse bir kimsenin eşyasına taarruz ve sirkat gibi şeyler etmiyorlar. İşte bunun gibi İstanbul'u da böyle bilip çarşıda pazarda şurada burada aldıkları şeyleri orada bırakıp başka dükkâna gidiyorlar. Hâlbuki İstanbul'un hâl ü şânı malûm. Binaenaleyh bunlar çarşıya gidecek oldukları hâlde arkalarına bir bölük asker terfik olunarak öyle posta ile gidip bir dükkândan bir şey alıp oraya bıraktığı hâlde postadan bir nefer o şeyi muhafaza için dükkâna gidip karakol gibi o şeyi muhafaza edip badehu o zat avdet ettiğinde o nefer onun gözüne görünmeden çekilip yerine gidiyor. O adam gelip eşyasını alıp gidiyormuş. İşte bu hâlde onların istikamet ve doğruluğuna bir delîl-i kavîdir azizim. Binaenaleyh Hak, doğrunun yardımcısıdır derler. İşte bu muharebede her bâr ve her hâlde Japonlar Rusya'ya galebe ediyorlar.

Bizim *Asır*'ımız fî 14 Haziran sene 320 [27 Haziran 1904] tarihli 890 numaralı nüshasında diyor ki Rusya erkân-ı harbiyyesi Port-Arthur civarında Japonların [362] yüz yirmi bin askeri bulunduğu tahmin ediyor. Bu kuvve-i askeriye General Oko ordusuyla General Nuçi ordusunun bir kısmından mürekkeptir. Bu miktar asker istiksâr olunamaz, çünkü bu asker buraya hücum için lâzım olan kuvvetin hadd-i sugrâsıdır. Rusların harekât-ı askeriyesi

hakkında şâyân-ı hayret derecede doğru malûmat alan Japonya kumandanları, Port-Arthur müdafilerini yirmi dört bin kişi tahmin ediyorlar. Bir müstahkem mevkie muvaffakiyetle hücum için muhacimlerin müdafilerden beş misli fazla olması lâzım geleceği düşünülürse, Japonların bu tertibatı pek makul ve tabiî görülür. Liao-yang'dan varit olan haberlere göre Kai-ping müsademesinde Ruslar beş bin kişi zayi etmişlerdir. Daily Express ifadatına nazaran Shtakelberg büyük zayiata duçar olduğu hâlde Japon saflarını yararak kurtulmaya muvaffak olmuştur. General Shtakelberg tahlis için General Kuropatkin tarafından gönderilen iki fırka Rus askerinin nokta-i matlûbeyi tutabildiği temin olunuyor. Daily Mail gazetesinin istihbaratına nazaran son Wei-fang muharebesinde kırk sekiz saat zarfında Kai-ping'e üç bin beş yüz mecruh naklolunmuştur. Kesret üzere olan mecruhları tedavi için Rus hastanelerinde kâfi derecede cerrah ve levazım-ı cerrâhiye mefkut olduğundan mecruhlar hakkıyla tedavi edilemiyor. General Sakorof'un bir telgrafından anlaşıldığına göre Japonlar, Siu-yen'den Hai-cheng ve (اچیجا اوکه چه او)ye doğru üç yoldan ilerlemektedirler. Bir Rus zabitinin bir gazete muhbirine olan ifadesinde şu sözler nazar-ı dikkati celp etmiştir: Wei-fang müsademesindeki zayiatımız yedi binden aşağı olmamalıdır. Dünyada hiçbir devletin askeri Japonların muhâcemât-ı şîrânesine mukavemet edemeyeceğine kanaat hâsıl ettim. Topları icazkârane bir surette bir hedefte isabet etmekte ve zâyi'ât-ı azîmeye sebep olmaktadır. Yağmur mevsiminin başlaması harekât-ı askeriyeye büyük bir sekte iras edecekse de bundan en ziyade mutazarrır yine Ruslardır, çünkü Japonlar iklimin icabatına alışmış olduklarından o gibi müşkülâta kolayca göğüs verirler. Sular üzerinde kolayca yüzmek [363] veyahut kemâl-i sür'atle köprüler ve saire inşa etmek suretiyle müşkülâta galebe ederler. Ta küçükten beri tabiatın bu mevaniine galebeye alışmışlardır. Almanya ricâl-i askeriyesinden General Batsun geçen sene Militerite Deutschland gazetesinde yazdığı bir makalede "Adalar üzerinde büyüyen Japonlar fıtraten istihkâm neferidir. Onlar icazkârane bir süratle köprüler inşa ve tamirat icra ederler. Her şey son derece bir sühuletle ikmal, bütün avârız-ı tabî'yeyi kemâl-i lâ-kaydî ile telakki ederler" diye tasvir etmiştir. Hâlbuki Ruslar bunların hiç birine alışmamışlardır. Binaenaleyh yağmurlar dahi Japonların muvaffakiyetine medâr-ı a'zam olacaktır. Bugün en şiddetli müsademeler Vaynig, (کاچیجا او) ve (انیکا او) cihetlerinde vuku bulacaktır. Wei-fang hezimetinden sonra General Shtakelberg fırkası alelacele General Kuropatkin'e iltihak etmek üzere çekilmeye başlayınca ötede General Nuçi'nin taht-ı kumandasında olan ordudan ayrılan bir fırka-i askeriye bunların hatt-ı ric'atini kesmeye çalışmış ve muvaffakiyeti kuvve-i karîbeye gelmiştir. Şimdi General Kuropatkin'in sevk ettiği kuvve-i imdâdiye General Nuçi'nin bu fırkasıyla müsademeye girişmiştir. Artık General Shtakelberg'un talii bu müsademenin neticesine münavvet ve mütevakkıftır. Bu kuvve-i imdâdiye Japonları ilerlemekten men edebilirse, General Shtakelberg kurtulmuş olacaktır. Aksi takdirinde Japonların maksadı hâsıl olacağı yani General Shtakelberg esir olacaktır. Petersburg'dan vuku bulan iş'arattan mehâfil-i siyâsiye ve askeriyede pek büyük endişeler hüküm-ferma ol-

maktadır. Yağmurlar Japonların ilerlemesine mâni olmazsa General Kuroki ile General Kuropatkin ordularının müsademât-ı kat'iyeye girişecekleri muhakkaktır. Hâlbuki General Kuropatkin'in kuvveti Japonlara karşı gelebilecek dereceden pek dun olup ihrâz-ı zafer edemeyeceğinden korkulur. Wei-fang müsademesinde üç kumandan ile yüz elli zabit ve binlerce asker ve külliyetli miktar top ve mühimmat zayi eden General Shtakelberg ordusunun bugünkü hâl ve mevki de bu endişeleri tezyit ediyor. Japonların Ruslara olan tefevvuku birkaç nokta-i nazardan tezahür ediyor. Japonları icrâ-yı [364] harekât ettikleri arazinin tabiatını, arızalarını, mesafatını şâyân-ı hayret bir surette ezber etmişlerdir. Bu malûmatı kısmen Çin hükümeti aleyhine etmiş oldukları muharebe esnasında iktisap etmişlerdir. Mesafatı tayin hususunda işitilmemiş bir sürat ve kat'iyet ibraz ediyorlar. Bu memalikte pek çok istikşafat icra ettiklerinden bataryalarını büyük bir muvaffakiyetle gizlemeye muvaffak oluyorlar. O derece ki bazen topları nereye ta'biye ettiklerini tayin gayr-ı kâbil oluyor. On dört haziran-ı ifrencide Wei-fang muharebesinde bataryalarından üçü gayr-ı mer'i kalmıştır. O günün akşamı kendilerini göstermeksizin mevkilerini tebdil ile Rusların sağ cenahına doğru ilerlemeye muvaffak olmuşlardı. Kuvvetlerinin bir kısmıyla topların himayesinde olarak dağınık bir surette mevâki-i mürtefi'ayı tutmuşlar. Diğer bir kısmı da mecnunane bir süratle bulundukları mevâki-i mürtefi'yı terk ile hiç intizar edilmeyen bir noktadan zuhur edivermişlerdir. Bataryaları telefon, helyograf ve telsiz telgraf ile kumandanı bulunduğu mevki ile muhabere ettiğinden ordunun kumandan ve erkânı her dakikada meydân-ı muharebenin her hangi noktasındaki vukuatı hemen haber alıyor ve plânlarını, manevralarının da o suretle değiştirirler. Japonların bilhassa manevraların icrasında gösterdikleri sürat akıllara hayret verecek bir derecededir. Japon neferinin üzerindeki yük pek hafif olduğundan manevralarını icra ederken âdeta kuş gibi uçar velhâsıl Japonların hasımlarına olan rüçhanı başlıca şu üç noktadadır. Tabî'at-ı arâzîye olan vukûf-ı küllî manevralardaki sürat-ı serî', ateşli toplara malikiyettir. Filhakika Japonların iktisap eyledikleri muvaffakiyat ile kuvâ-yı manevîlerinin... "Burada bir kelime unutmuştur, bizim *Asır*'ımız, nedir o denilirse, 'Kumandan' lafzıdır ki 'kuvâ ve kumandan-ı manevîlerinin' diyecek idi. Her nasılsa manevî olan şeyleri manevî olanlar bilir azizim. İşte bu kuvâ-yı manevîlerinin tezayüt eylediği ve istihkâr-ı mevt hususundaki cesaretleriyle hiçbir fedakârlıktan çekinmeyecekleri de şâyân-ı nazardır, diyorlar azizim.

Yine bizim *Asır*'ımız fî 8 Temmuz sene 22 [21 Temmuz 1904] tarihli 897 numaralı gazetesinde diyor ki Port-Arthur'un zaptında yapılacak şenlikler için Japonlar şimdiden istihdaratta bulunuyorlar. Güya [365] takvimde münderiç bir yevm-i mahsûs varmış gibi bütün Japon ahalisi ve donanma tenvirat fenerleri imal eden fabrikalar ve küçük dârü's-sınâa hazırlıklar görüyor. Binlerce nüfus dağ çiçekleri toplamak için kırlara bayırlara çıkıyor, vapur kumpanyaları şimdiden Port-Arthur'a tenezzüh şubeleri tertip ediyor. Velhâsıl umum Japon ahalisi Port-Arthur'un sukutunu kemâl-i tehâlükle bekliyorlar.

Fe-subhânallâhi ta'âlâ çok taaccüp ettim ki bunların böyle hazırlıkları ve suyu görmeden paçalarını sıvamaları mahza ricâl-i gaybın onların kalplerine bir nevi ilkâ-yı meserret etmiş olduğu gibi kumandan-ı ma'nevî tarafından dahi telgraf-ı ma'neviyye ile bir müjde ve tebşir verilmiş demek olacaktır. İhvân-ı bâsefânın malûmu olduğu üzere nâsın böyle bir şeye umumen teveccühü o şeyin vücuda gelmesine sebebiyet vereceği gibi işte Japonya kavminin de umumiyetle bu teveccüh ve niyetleri ve böyle hazırlıkları bi-iznillâhi ta'âlâ maksutlarına nail olacaklarına bir delîl-i kavî olmakla artık bakalım bu feth-i mübîn ne vakit cilve-nümâ-yı zuhûr olur diye bu yüzsüz asi Aşçı Dede de muntazırdır ki bu muharebe faslına murat üzere netice verilip de bu kapıyı set eylesin.

Asır gazetesi tarafından Port-Arthur istihkâmâtı hakkında hediye eylediği haritası bir zaman olur ki nazar-ı dikkatle nazar olunarak Cenâb-ı Hakk'ın nusret ve muvaffakiyet sırrı müşahede olunur diye risalemizde yapıştırılmıştır.

Azizim, velhâsıl Port-Arthur fethi yakın olmuştur ki Japonların her cihetle muzafferiyet ve muvaffakiyet eserlerini Asır'ımız fî 19 ve 22 Temmuz [4 Ağustos 1904] sene 22 tarihli gazetesiyle neşir ve ilân ediyor. Şöyle ki Japonlar bir haftadan beri meydân-ı harbin her noktasından kat'î ve şedit hücumlara başlamışlardır. Temmuz-ı ifrencinin yirmi birinci günü (تاچه کیا) doğru tecavüzü harekâta başlayan General Oko ordusu dört gün imtidat eden şedit bir muharebeden sonra kasaba-i mezbûreyi zapta muvaffak olmuşlardır. Rus kısmen Hai-cheng'e ve kısmen de Liao-yang'a ric'at etmişlerdir. (تاچه کیا) mevkii Ruslar tarafından fevkalâde tahkim edilmiş ve kuvve-i külliye ile muhafaza edilmekte idi. Rus ordularının kumandanları General Shtakelberg ve General Zadoyang idi. Fî 22 Temmuzda şedit bir top muharebesinden sonra Japonlar cenûb-ı şarkî cihetinden şehre [366] hücum etmişlerdir. Fî 24 Temmuz-ı ifrencide yine şedit bir top ateşi açılmış, on beş saat imtidat etmiştir. Ruslar mevki-i mezbûra yüz kadar top tayin ettiklerinden Japonlar düşmanlarının topçusunu iskât için pek çok uğraşmışlardır. Tarafeynin piyadeleri süngü süngüye gelmiş ve gece yarısına kadar devam eden hûnrîzâne bir muharebeden sonra şehrin zaptına muvaffak olmuşlardır. Her iki tarafın da zayiatı azim olup ajanslar bu zayiatı beş bin derecesinde göstermektedirler. Rusların iki miralayı ağır surette cerihedar olmuş ve küllî yevm Liao-yang'a küllî mecrûhîn nakledilmekte bulunmuştur. (تاچه کیا) muzafferiyetinin neticesi olarak Japonlar Mançurî'nin en büyük limanı olup altmış bin kadar nüfusa malik olan Neîchvang beldesini de işgal etmişlerdir. Ruslar son zamanlarda Neîchvang'da kuvâ-yı külliye tahşîd ettiklerinden Neîchvang'ın sukutu herkesi mütehayyir etmiştir. Ruslar istasyonu etraf şehri tahliye edince Çinliler istasyon civarına hücum ile her ne bulmuşlar ise gârât etmişlerdir. Bu tahliye üzerine herkes eşkıyanın silahlanıp şehre hücumundan havf ile hanelerine kapanmışlar ve konsoloslar müştereken asayişi muhafazaya gayret etmişlerdir. Nihayet fî 26 Temmuz-ı ifrencide Japonlar gelip şehri işgal ve her tarafa Japon bayrakları temevvüc ettirmişlerdir. Şehre vasıl olan Japon süvarisi fevkalâde muntazam olup cümlesinin kollarında birer bilezik

tarzında pusulalar ve göğüslerinde de dürbünleri bulunmakta idi. Japonlar, Rus tebaasının emval ve emlâkine karşı hiçbir tecavüzde bulunmadılar.

Evet fakir evvelce bunların Dersaadet'teki ahvallerini yazmış idim ya, işte bu doğruluk ve istikamet sayesi değil midir? Japonların bu muharebedeki cümle muvaffakiyetleri işte azizim, bir büyük muvaffakiyet daha sana.

Asır gazetesi fî 29 Temmuz sene 22 [11 Ağustos 1904] perşembe günü nüshasında diyor ki Takoşan'dan gelen elli bin mevcutlu General Nuçi ordusuyla Kai-ping'den ilerleyen seksen bin mevcutlu General Oko ordusu yek diğeriyle bir zâviye-i münferice teşkil edecek surette iltisak kesp ederek bizzat general Kuropatkin tarafından kumanda edilen ve yetmiş beş bin kişilik olduğu tahmin edilen Rusları cenup ordusunun teşkil [367] ettikleri ve bu zaviye derununa alarak muhasara ile tehdit ederek muttasıl şimale doğru püskürtüyorlar. Bu tehdit (تاچه کیا) muharebesiyle onu müteakip (انیکا او) Wafangu nam diğer Numçeden müsademelerinde tamamıyla his edilmiş idi. (تاچه کیا) muharebesinde Ruslar son dakikaya kadar kendilerini galip zannedip ric'at emrini aldıkları zaman şaşa kalmışlarıdır. Ağustos-ı ifrencinin birinde vuku bulan (کان قوا اینی) muharebesinde dahi fırka kumandanı General Aleksiyef bile sebeb-i ric'at aldıkları emre müstenit idüğünü bir gazete muhbirine hikâye etmiştir. Bu muharebelerde mahirane manevralarla Japonların Rusları kuşatmasına ramak kalmış olup General Kuropatkin'in alelâcele ric'at emrini vermekte muztar kalmış idi. (نوچوا نغ)dan gelen yirmi bin kişilik bir kuvvet sayesinde bir kat daha takviyet bulan Japon orduları bu mahirane manevralarıyla Haçing'i de zapta muvaffak olmuş ve mevki-i mezkûrdan ric'at eden Rus ordusu üssü'l-harekât olan Liao-yang kurbündeki (انشابجان) noktasında tahaşşüt etmiştir. El-yevm bu noktada büyük muharebât vuku bulmakta ise de neticesi meçhuldür. General Kuropatkin'in Liao-yang havalisini terk ile şimale doğru çekilmek azminde olduğu rivayet ediliyorsa da buna muvaffak olabilip olamayacağı henüz taayyün edilemez çünkü evvelce dahi söylemiş olduğumuz veçhile azim bir ordunun kendisine faik kuvvetli bir düşman karşısından alelhusus Japonlar gibi her işlerini fevkalade bir cesaret ve intizam ile icra eden hiçbir fırsatı fevt eylemeyen müthiş bir hasım önünden intizam ile ric'at edebilmesi kolay bir iş değildir. Bunun içindir ki General Kuropatkin'i bu pek tehlikeli olan ric'at teşebbüsünden feragatle Japonlar üzerine tecavüzü harekâta ibtidar eylemek için emir aldığı şayiatı deveran ediyor. Fî 2 Ağustosta tekrar şiddetli hücumlara başlanmıştır. Bu muhacemat neticesinde Ruslar son hatt-ı müdâfaa olan Derakonviç istihkâmatından ilerideki bir çok nukatı dahi tahliyeye mecbur kalarak istihkâmât-ı dâhiliyeye çekildikleri ve Japonların Tilki Tepesi ve Yeşil Tepe istihkâmlarını da zapt ile Port-Arthur'a bin iki yüz metreye kadar takarrüp ettikleri ihbar ediliyor. Şimdi en şiddetli muhacemat ve müsademat zamanı [368] gelmiş demek oluyor. Japonların Port-Arthur pişgahında bulunan üç yüz elli kıta topu kâfi görmeyerek yeniden cesim muhasara topları celp eylemiş olmaları da istihkâmât-ı dâhiliyeye olan hücumun dehşet ve müşkülâtını

ispat eder. Asker olmayan ve işe yaramayan bilumum ahalinin Port-Arthur'dan ihraç edilmiş olması da işin kesb-i ehemmiyet eylediğini neticenin pek karîb olduğunu ima ediyor. İngiliz menabiinden gelen haberler umumî hücumlara ifrenci Ağustosunun on beşinci günü mübâşeret edileceğini bildirmektedir. Gerçi Japonlar hiçbir vakitte bu gibi teşebbüslerini evvelden ihbar ve işaa eylememişlerse de hissiyata müstenit olmak lâzım gelen bu haberlerde umum hücum kat'î zamanının takarrübüne bir delîl-i diğer teşkil eder. Geçen salı günü varit olan ajans telgraflarının General (اشنو ملك)in intiharına Port-Arthur mahsurînin teslim olacaklarına dair ita ettiği haberler hakikate mukarin olmasa bile neticesinin pek karîb olduğunu ihsas etmektedir. Mançuri ordusunun bulunduğu mevki-i müşküle karşılık bu aralık Port-Arthur'da sukut edecek olursa muharebenin birinci devresi Japonların galibiyeti ile neticelenecek demek olur diyor bizim *Asır*'ımız gazetecisi Hazret-i Fazlı Necib efendimiz. Cenâb-ı Hak fazıl ve necabetini an be-ân müzdâd eylesin, amin azizim.

Ey kumandan-ı ma'nevî, ey Aşçı Dede-i Hazret-i Fehmi, artık helvanın meyanesi geldi de geçti bile. Topların sedası kulakları ve barutun kokusu burunları tıkadı. Bütün âlemin matma'-ı nazarı Port-Arthur şehrine ve seyrine ve temaşasına kaldı. Haydi bakalım bir kere daha destur ey şâh-ı velâyet deyip aşk u muhabbet kepçesiyle kazan-ı şerîfi karıştırıp sabah çorbasını yetiştir, kazanı Port-Arthur'a yanaştır. Yorgun argın olan askeri it'âm eyle, kandır ve rahatlandır da nazarın da rahat etsin, bütün âlem de rahatlansın. Hû eyvallâh azizim.

Evet şahım pek doğru söylüyorsunuz, fakat şu kadar var ki bu yüzsüz asi Aşçı Dede kulunuz balta gibidir. Bir müteharrik olmazsa balta bir şey kat' edemez ve bir işe yaramaz. Onun için nazarın onun müteharrik-i hakîki olan sultana arz u niyaz et. Mamafih bu yüzsüz de pek tek duranlardan değilim ya, yani hareket etmek için iş görmek için kımıldanmaya yeltenirim ya. [369] İşte geldi bizim can kurtaran *Asır*'ımız. Bak neler yazıyor. Bunları oku da artık vakitler yakın olduğunu anla ve bi-iznillâhi ve inşâallâhu ta'âlâ bir iki haftaya kadar işe hitam veririz. "Hitâmuhu miskun"[429] ve anber kokusuyla barut kokularını def' ü izale ederiz. Fî 5 Ağustos sene 320 [18 Ağustos 1904] perşembe *Asır* gazetesi diyor ki Port-Arthur pişgahında müsademat günden güne kesb-i kuvvet ve şiddet ederek devam eyliyor. Japonlar büyük fedakarlıklar neticesinde yavaş yavaş ilerlemekte. Hutût-ı istihkâmâtı birer birer hatt-ı muhâsarayı darlaştırmaktadırlar. Port-Arthur'un muhasarasına mübâşeret olunduğundan bugüne kadar Japonların ihraz eylemiş oldukları muvaffakiyatın en büyüğü son günlerde zapt ettikleri Kurt Dağı istihkâmâtıdır. Bu dağın silsile-i istihkâmâtını zapt için Japonlar pek büyük bir kuvvetle (yetmiş bin kişi ile rivayet olunur) her taraftan hücum eylemiş. Bu kuvve-i fâikanın muhâcemât-ı fedâkârânesi önünde mümkün olmadığı için Ruslar ric'at eylemişlerdir. Kurt Dağı tepeleri tamamıyla Port-Arthur şehrine ve limanına hâkimdir. Japonlar derhâl bu tepeleri

429 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

büyük istihkâm toplarıyla teçhize teşebbüs eylemişlerdir. Rus donanması ve istihkâmâtı Japonların bu teşebbüsünü ta'kîm için tepeler üzerine mütemadi ve şedit bir ateş açmışlarsa da Japonlar bu ateş altında dahi toplarını çıkarmaya muvaffak olmuş. Port-Arthur şehrini ve limanındaki sefâin-i harbiyyeyi topa tutmaya başlamışlardır. Müteakiben vuku bulan son hücum dahi Japonlar Port-Arthur'a bir kilometre mesafeye kadar sokulmaya muvaffak oldular. Japon gülleleri Port-Arthur şehrinde hasârât-ı mühimme ika'ına başlamıştır. Şehir dahili tamamıyla harap olunmuştur. Rus donanması da Japon ateşi altında barınmak mümkün olamayacağını takdir eylediği için limandan huruca mecbur kalmış, muharebe-i bahriyye-i ahîre vuku bulmuştur. Japonlar Port-Arthur üzerine kuvâ-yı cedîde ve büyük toplar sevkiyatına devam edivorlar. Birtakım telgraflar on beş Ağustos-ı ifrencide umumî hücumlara mübâşeret olunacağı ihbar eylemişler idi. Diğer birtakım ihbarat telgrafiye ise Japonların yeni zapt ettikleri nukata büyük istihkâm topları nakil ve ta'biye edebilmeleri lâ-ekal bir aya mütevakkıf bulunduğundan bahsediyordu. Bu ihbaratın hiç mevsuk ve ciddi olmak üzere telakki edilemez. [370] Japonların şiddetli ve büyük hücumlara çoktan başlamışlardır. Her zapt olunan istihkâm derhâl cesim muhasara toplarıyla teçhiz olunmaktadır. Her işlerini muntazam tutan Japonların toplarını istihzar etmedikçe boş ve tehlikeye maruz bulundurmak için bir istihkâmı zapt etmek teşebbüsatına kıyam eylemelerine ihtimâl verilebilir mi? Bu haftanın müsâdemât-ı bahriyesi fevkalâde ehemmiyetlidir. Kurt Dağı tepeleri zapt ve işgale muvaffakiyetle Port-Arthur şehrini ve limanındaki donanmayı bombardımanlarla tazyik ve iz'aca başlamaları üzerine Rus donanması geçen çarşamba günü sabahı herçibâdâbâd limandan çıkmaya ve Vladivostok limanına iltica teşebbüsüne kıyam eylemişti. Port-Arthur'u muhasara eden Japon ordusu limana bir kilometre mesafede bulunan nukat-ı mühimmeyi zapt etmeye muvaffak olmuşlardır. Japon ordusu Başkumandanı Mareşal Oyama, Port-Arthur mahsurîne teslim olmalarını teklif etmiştir. Cevaba intizar edilmektedir. Port-Arthur'a Japonlar tarafından icrası mukarrer olan yeni ve son hücuma başlanmıştır azizim. Muntazır-ı nusret olalım, lezizim, efendim, canım.

Lehu'l-hamdu ve'l-minne matlup ve maksut olan nusret de işte sâye-i erenlerde kumandan-ı ma'nevî teveccüh niyâz ve ricasıyla başgösterdi.

Şöyle ki bizim Asır'ımız fî 26 Ağustos sene 320 [8 Eylül 1904] perşembe günü gazetesinde diyor ki bu hafta bütün âlem-i medeniyetin enzâr-ı dikkati Mançurî'de Liao-yang havalisine matuf kalmış denilirse kat'â mübalâğaya haml olunmamalıdır. Liao-yang havalisinde otuz kilometrelik gayet vesî' bir saha üzerinde karşılaşmış temas etmiş olan iki ordudan her birini kuvveti iki yüz bin nefer tahmin edilmekte bulunmasına nazaran on iki günden beri devam eden dehşetli muhârebât-ı mütemâdiyeye dört yüz bin nefer iştirak eylemiş bulunuyordu. Japonlar birinci hücumlarına Ağustos-ı ifrencinin yirmi beşinci günü başlamışlardır. Rus cephesinin şark cihetine vuku bulan bu hücum pek ehemmiyetli bir şey değildir. Sadece bir nümayiş zan olunmuş idi. Ertesi günü yirmi altı Ağustosta Japonlar her taraftan hücumlara başlamışlarsa da muharebeye yine

büyük bir ehemmiyet verilmiyor. Bunun bir muharebe-i kat'iye mukaddimâtı olduğu tahmin edilmiyor. Rusları ric'ate Port-Arthur'dan tebâüde mecbur etmek için bir nümayiş zannolunuyordu. Fakat yirmi yedi Ağustosta evvelden şimale doğru ilerlemiş olan Japon fırkalarının Rus ordusunun [371] hatt-ı ric'-tini dehşetli bir surette tehdit etmekte, ric'ate meydan bırakmamaya çalışmakta oldukları görününce Japon ordusunu harekâtı Rusları Port-Arthur'dan teba'üde ve ric'ate mecbur etmek için bir nümayiş değil, kat'î ve müthiş bir muharebe teşebbüsatı olduğu taayyün eyledi. Yirmi yedi Ağustosta karşılarında zayıf gördükleri Japonlarla büyük bir muharebeye girişerek parlak bir muvaffakiyet istihsali ümidinde olan Rus fırkaları zabitanı ric'at emirini alınca fevkalâde mütehayyir olmuşlardır, çünkü hatt-ı ric'atin dehşetli bir surette tehdit edilmekte olduğu orduda henüz şayi olmamış, anlaşılmamıştı. Yirmi sekiz Ağustosta Japonlar her taraftan şiddetli hücumlara devam ettiler. Rus fırkalarını bir hezîmet-i kat'iyeye duçar ederek püskürttüler. Bu muharebede Rusların külliyetli zayiatı arasında General Ronkovski ile bir miralay da buluyordu. Bu müddet zarfında Rus ordusu etrafında nukât-ı muhtelifede vukua gelmiş olan on üç müsademe-i azîmeden on biri Japonların ve yalnız ikisi Rusların muvaffakiyeti ile neticelenmişti. Otuz Ağustos sabahı artık mukavemet imkânı kalmadığı çekilmek Liao-yang'ı tahliye etmek lüzûm ve vücubu tahakkuk eylediği cihetle Ruslar sabahleyin erkenden evvelâ hastanelerdeki mecruhîni kaldırıp mahsus hastahane trenleriyle sevk etmeye başlamışlardı. Bu gün Japonlar Liao-yang'a o kadar takarrüp eylediler ki şehirden müsademat görülebilir. Şehrin topa tutulması ihrak edilmesi ihtimâlâtına binaen ahali pür heyecan şehirden firar ediyorlardı. Rusların Liao-yang'ı tahliye ve ihrak ile ric'at eylemekte oldukları esnada General Kuroki'nin kumandasına bir Japon ordusu Taitse nehrini mürur ile Liao-yang'ın şimal-ı şarkî cihetinden Rus ordusunun arkasını çevirmeye muvaffak olmuştu. Eylülün birinci günü tulû'-ı şems ile beraber yine harbe başlayan Japonlar, Rusların sağ cenahında kalmış olan fırkaları da dehşetli hücumlar ile yerinden kopartmış pek elim ve perişan bir hezimete duçar etmiş. Pek külliyetli telefat verdirmiş. Muzafferen Liao-yang'a dahil olmuştur. Bu müsademelerde Rusların otuz bin neferden ziyade telefat verdikleri muhakkak, Japonların zayiatı yirmi beş bin olmak üzere gösterilir. İhtimal ki Japon zayiatı daha ziyadedir. Fakat galiben matlaba vasıl olan bir ordunun telefatı câlib-i [372] teessüf olur mu? Ezcümle tahakkuk eden bu muzafferiyet üzerine Japonya'nın her tarafında fevkalâde şenlikler icra olunmuştur. Rusların ric'ati hakkında gelen tafsilât pek müthiş pek fecî' surette tasvir ediyorlar. Taitse nehrinin esnâ-yı mürûrunda pek çok facialar cereyan etmiştir. Nehre o kadar beygir düşmüştür ki bazı yerlerde cesetler teraküm edip âdeta su bendi suların cereyanına mâni olmuştur. Asker de alelacele kaçmak gayretiyle müthiş bir karışıklık husule getirerek fevç fevç suya düşüyorlardı. Teraküm eden cesetlerin şiddetle çarpmalarından nihayet hafif köprü yıkılıp pek çok asker yeniden nehre yuvarlandılar. Pek çok neferler bu faciaları görerek cinnete duçar oldular. Mecruhîn o derecede çoğaldı ki ne etibba ne de eczâ kifayet ediyor. Bunun için yalnız ağır suretti cerihedar olanlar taht-ı

tedâvîye alınmıştır. Japon Başkumandanı Mareşal Oyamu'nun keşide eylediği telgrafnamede verdiği izahata nazaran eylülün birinci günü Liao-yang'ı tahliye ile ric'at eden Rus fırkalarının duçar olduğu hezimet pek büyük perişanlığı mucip olmuştur. Rusları şiddetle takip eden Japonların önünden kaçan taburlar perişan bir surette nehre dökülmüşlerdir. Taitse nehri ecsad ile dolmuş idi. Rusların esnâ-yı firârda bıraktıkları topları zapt eden Japonlar derhâl Ruslar aleyhinde istimale başlamış, nehri geçmeye çalışan askere bu toplar pek büyük telefat vermiştir. "Cenâb-ı Hak acısını unutturmasın ve aklı başına bir zaman gelmesin." Amin.

Azizim Selanik'teki bizim Asır'ımızın fî 30 Ağustos sene 320 [12 Eylül 1904] tarihli pazartesi günü gazetesini görür görmez aklım fikrim diğergûn olup kemâl-i havf u dehşet tari olarak ne yapacağımı bilemeyip şaşırıp kaldım ve işin ilerinin ne derecede vahim ve kadar sa'b ve müşkül bir şey olacağını bi'l-firâset derk ü idrak ile yol yakın iken geri dönmek ve bu gibi zâhir ü bâtın şanına ehemmiyet ve itina ile basiret üzere müteyakkızane hareket olunmasını lâ-büd ve vacip olan gayet muzır ve vahşiyet verir kardan rücu etmek ayn-ı farz olduğundan binaenaleyh bu bapta yani Japonya hakkında ve onların nusret ve kuvvetleri için hak ve erenlere rica ve niyazda bulunmak emel ve arzusuyla kumandan-ı ma'nevî tabiriyle meydân-ı aşk u muhabbete esb-i himmeti sürmüş idim. [373] İşte bu günden itibaren yani üç yüz yirmi iki senesi receb-i şerîfin yedinci ve bin üç yüz yirmi senesi eylülün üçüncü cuma gününden itibaren isti'fâ-yı me'mûriyyet-i ma'neviyye ile işi yedilere ve üçlere terk ederek eski hamam eski tas diyerek mine'l-kadîm dert ve aşk u muhabbetleriyle yanmakta olduğum cananımız sultanımız ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin aşk u muhabbetleri deryasında sefîne-i aşkımızın yelkenlerini rüzgâr-ı muhabbetleriyle doldurup pupasına kûy-ı cânâna doğru seyr ü suluka devam etmek için hâne-i kalbimde kûşe-i inzivâya avdet ve ric'at ettim. Aman dedem bu ne kadar telaş iş, ne oldu? Gazete ne yazmış ki nazarınızı bu derecede korkutmuş?

İşte gazetenin yazdığı buraya derc olunmuştur:

Mesâil-i Mühimme-i Hâriciyye: Cins-i Asfer Tehlikesi

Öteden beri mevzû-ı bahs olmaktan bazı pek iyice ve derin düşünmek gayretinde olanları korkutmaktan hali kalmayan "cins-i asfer tehlikesi" meselesi Japonların muharebe-i hâzırada hakikaten cüret-bahş-ı ukûl olacak bir kuvvet ve intizam ibraz eylemekte olduklarından biri daha büyük ehemmiyetle ileri sürülmeye ve az zaman içinde bu derece kuvvet ve intizam kesp ve ibrazına muvaffak olan Japonya'nın Kore'yi, Çin'i ve daha sonra Hind-i Çini belki de Hindistan'ı taht-ı nüfûz ve istilâya alarak ve onları da kendi gibi bir intizam altına koymaya muvaffak olarak yedi sekiz yüz milyon nüfustan mürekkep bir cins-i asfer kuvvet ve ittifakıyla Avrupa için müthiş bir afet olmak istidadını haiz bulunduğu mütalâatı pek çok efkârı işgal eylemeye başlamıştır. Bazıları buna çaresaz olmak şimdiden bu

tehlikenin önünü almak için aksâ-yı şarkta en ziyade alâkadar olan İngiltere ile Rusya arasındaki münaferet ve rekabetin izalesiyle bir itilaf ve ittifak akdi lüzûm ve vücubundan bahsediyorlar. Ortada şu fikirler deveran ettiği sırada bu fırsattan bilistifade Londra'da bulanan Rusya muharrirîn-i meşhûresinden Mösyö Vesseliki İngiltere'de Japonlara karşı ibraz olunan temayül ve teveccühe bir darbe vurmak, İngiltere ve Rusya arasında bir mukarenet husulü amaline bir te'sîr-i cedîd icra etmek ümit ve arzusuyla ehîren "Aksâ-yı şarkta muhâfa-i menâfi'" konferansı salonunda bir konferans vermiştir. Mösyö Vesseliki'nin iyice ehemmiyetle telakki olunan ve matbuata mucip [374] bahis ve makal olan bu konferansını hulâsa ile karilerimizin enzâr-ı tedkîkine arz eylemek istiyoruz. Rus muharrirînin fikrince Japonya Rusya muharebe-i hâzırası istikbale doğru uzamış bir zincirin birinci halkasını teşkil ediyor. Atiyen hadis olacak pek mühim silsile-i vakâyiin mukaddimesidir. Bunu izah ve ispat için diyor ki... Çok vakitten beri Japon diplomatları "Cins-i asfer tehlikesi" kaziyesinin ehemmiyetini iskat için bu meseleden bahsolundukça müstehzi tebessümlerle bunun bir vehim ve hayalden ibaret olduğunu tefhim ve ispat etmeye çalışıyorlar. Hâlbuki diğer taraftan hem-cinsleri olan Koreliler ve Çinliler ve hatta Hindîler üzerinde müessir bir nüfuz icrası gayretiyle teşebbüsattan sarf-ı mesâîden bir an hali kalmıyorlar. Japonları menfaatlerini temin etmek kendilerine büyük bir istikbal hazırlamak gayretinde bulundukları için ta'yîb ve takbîh etmek istiyorlar. Beraks bu büyük emellerini gayûrâne mesailerini takdir ediyorum. Buna karşı müteyakkız bulunmak bir gayret-i mütekâbile ile müttefikan muhâfaza-i menâfia çalışmak Avrupalıların vazifesidir. Japonlar aksâ-yı şarkın her noktasına icrâ-yı nüfûz ile asferler üzerinde bir himâyet-i ma'neviyye tesis eylemek Japonya ile bir rabıta vücuda getirmek istikbal için pek büyük bir kudret ve ittifak tohumları saçmak gayretinden bir an hali kalmıyorlar. Çin'in büyük şehirlerine gidiyorlar. Orada Çinceyi mükemmelen öğrendikten sonra saçlarını uzatıp uzun bir kuyruk peyda ederek Çinli olmak sıfatıyla memleketin her tarafına dalıyorlar. Vâkıfane ve faalâne bir ticaretle hem kendilerinin hem Japonya'nın menâfi-i iktisâdiyyesine hizmet etmekle beraber her tarafa bir Japon nüfuz ve muhabbeti saçıyor ve muvaffak oluyorlar. Japonya hükümetinin nüfuz ve himayesi her tarafta bunlara zahîr olduğu için Japonlar her yere giriyorlar. Her işe karışıyorlar, her hadiseden her şeyden Japonya'ya bir teveccüh, bir menfaat-ı ma'neviyye teminine çalışıyorlar. İşte bu sayedir ki pek az bir zaman içinde Çin'in her tarafında Japonya'ya doğru fevkalâde bir temayül büyük bir itimat peyda olmuştu. Çin memâlik-i vesî'asını süratli hutvelerle Japonya'nın nüfûz-ı ma'neviyyesi altına giriyor. Fakat bu nüfuz yalnız Kore'ye, Çin'e münhasır

kalmıyor, 1895 muharebesinde kuvvet ve şevketlerini irae eyledikten sonra Japonlar aksâ-yı şarkta her tarafa sokulmaya her yerde icrâ-yı nüfûz [375] etmeye başladılar. Hind-i Çin'de Siyam kralı nezdinde iki Japon müşaviri bulunuyor. Siyam ordusunu Japon zabitanı tensik ve talim eyliyor. Bankuk'ta mükemmel bir Japon mektebi küşad olundu ki Siyam'ın en muktedir gençlerini yetiştirecek olan bu mektep talebesi Japon efkâr ve muhabbetiyle beslenecektir. 1902 senesinde Siyam kralını Japonya'ya seyahat edişi de pek manidardır. Japonlar nüfuzlarını Hindistan'a kadar isal eylemek gayretindedirler. 1902 senesinde Japon erbâb-ı fen ve iktidârından mürekkep bir hey'et-i ilmiye Hindistan'ın şimal cihetlerinde seyahatler icra ettiler. Cinsiyetten bilistifade Hindîlerin kulûbuna kolayca nüfuz ile her taraftan Japonya'nın terekkiyatına ve şevketine bir his ve takdir ve muhabbet-i celbiyle oralarda dahi bir nüfûz-ı ma'nevî tohumu ekmeye çalıştılar. Kabul racasının Japonya imparatoruyla olan uzak bir karabetten bilistifade birkaç seneler Kabul memalikinde kaldılar. Bunların amali âsâr-ı atîkayı ziyaretle tetkîkât-ı târîhiye ve coğrafiye icrasına münhasır olduğunu kim iddia edebilir. Avustralya kıtasının Japonya'ya civar olan aksamına Japonların göz koymuş oralarda da icrâ-yı nüfûz gayretiyle uğraşmaya başlamış oldukları 1898 tarihinde cereyan eden muhaberât-ı resmiye ile sabit olmamış mıydı? Japonya tüccarı ve muhacirleri nereye gidiyorlarsa Japonya hükmünü bunların arkasından oraya bir de nüfûz-ı ma'nevî icrası teşebbüsüne başlıyor. Bunlar şâyân-ı nazar-ı dikkat ahvaldendir. Bu genç kuvvetli iştihalı hükümetin şimdi Kore'yi badehu bütün Çin'i taht-ı nüfûz ve istilâya aldıktan bu asferîleri de kendi gibi talim ve terbiye ile bir kuvve-i müdhişe vücuda getirdikten sonra Avrupa'yı da istilâ gayretinde bulunacaklarını dermeyan edenler nadir değildir. Ben bu derece ileri gitmeyi bu mertebe evhama kapılmayı zait görmekle beraber eğer İngiltere ile Rusya arasındaki rekabetten bilistifade Japonya aksâ-yı şarkta istediği gibi a'mâl nüfuz eylemekte devama meydan bulacak olursa, Amerikalılar "Amerika Amerikalılarındır" diyerek Avrupalıların Amerika alakâlarını kestikleri gibi bir gün Japonya'nın da bütün aksâ-yı şarkta Avrupalıların menâfi ve hukûk-ı kadîmelerine hail olarak menâfi-i mütekâbileden başka bir şey bırakmayacağı şüphesizdir. [376] Şimdi ortada hal olunacak bir mesele var. Terakki ve tevessü'a pek ziyade sâ'î olan bu genç ve kuvvetli hükümeti Avrupa düvel-i mütemeddine ve muazzaması ahengine kabul ederek ona karşı aguş-ı uhuvveti mi açmalı, yoksa onu aksâ-yı şarkta Avrupa hukuk ve menâfi'in müthiş bir hasmı gibi telakki ederek şimdiden ona karşı tedâbir-i tahaffüziye mi ittihazına başlamalıdır? Bunu ricâl-i siyâsiyûnumuz halletmeye çalışsınlar diyor Asır'ımız azizim.

Bu yüzsüz asi öyle siyasi takımından olmadığım gibi bu ilmi ve bu sözleri ne bilirim ve ne de okudum, onu o ilmin ve fennin muallimleri düşünsün ve halletsin. Zaten "el-Mukadderu lâ yugayyeru"[430] buyurulmuştur. Ancak fakire ait olan cihet yol yakın iken dönüp bu işten feragatle kûşe-i vahdette rahat u huzur etmektir. İşte bunun için en son ömrümde bir de imzamıza "Benî asfer" kumandan-ı ma'nevîsi lafız ve ibaresi ilâvesiyle işe hitam verilecek. Bundan evvel bu yüzsüz asi fakir Aşçı Dedeleri bu Japonya kumandan-ı ma'neviyyesi memuriyetinden istifa ile bu bahis ve fasıla hitam verip işi üçlere, yedilere terk ederek uzaktan seyirci olmak evlâ ve a'lâdır, çünkü çocukluğum zamanında yaramazlık ettiğim vakit, validem merhume "Seni sarı çiyan" diye tekdir ederdi. Zaten zâhirde altın sarısı, manada Habeşî yavrusu olduğum için artık zâhir *Asır*'ımızı terk ile bâtın asrımıza yüz tutmak ve zaten vakt-i asr gelip ikindi ezanı okunmuş olmasıyla akşamın takarrübü şemsin gurubu da yaklaşmış, tövbe kapıları meftuh iken tövbe ve istiğfar-ı Hakk'a rücu etmek ayn-ı farz olmuş olduğundan işte *Asır* gazetesini terk ederek havadisât-ı zâhireden kulak tıkayarak bâtın kulağının küşâde ettim. Şimdiye kadar bilerek bilmeyerek vaki olan kusûr-ı isyânımıza hezar sad hezâr istiğfar ve tövbe-i nasûhla tövbe edip bir daha elimin hamuruyla bu gibi ricâl-i gayb işlerine girişmemek karışmamak için azim, kastına niyet ettim azizim.

Böyle olduysa, diyelim:

Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamdu. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîren. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne. [377]

430 "Takdir edilmiş olan, değişmez." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 215, no: 2325, "el-Mukadderu kâ'inun."

BU FASIL MAAŞ TERAKKİSİ HAKKINDADIR

Geçenlerde âlem-i ma'nâda gördüm ki bir dâ'ire-i âliyedeyim. Orada Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz de oturuyorlar ve yanlarında telâmizlerinden hocam merhum Hacı Sıddık Efendi de oturuyor. Fakirin müşarünileyh efendimiz hazretlerine dört adet sim mecidiye borcum var imiş. Onu tediye etmek için huzurlarına dahil olarak bizzat takdim ettim. Sonra Hacı Sıddık Efendi'nin yanına oturdum. Onun önünde bir defter var, oraya nazar ediyor. Fakir de öylece deftere bakıyorum. Bu hâlde uyandım. Bunun tabirinde gönül âlemine atılan mana bu idi ki evvelce risalemizde arz olunduğu üzere müşarünileyh Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin lutf u ihsanları olmak üzere maaşınız iki bin kuruş da olur buyurmuşlar idi. İşte Allâhu a'lem iki bini almak zamanı geldi ki dört sim mecidiye altın rengine boyanır ise beşi bir yerde iki bin kuruş eder. Hacı Sıddık Efendi'nin de deftere müracaatı Allâhu a'lem "Kitâb-ı mübîn" buyurulan ilm-i ezelîdir ki orada mezkûr olan eşyanın vakt ü zamanı geldikte bu âlemde cilve-nümâ-yı zuhur olur. İşte hocam merhum da remz ü işaretle söylüyor ki Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin vaat ve ihsanları olan iki bin kuruş maaş almak zamanı gelmiştir diye azizim.

Fakat ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere bu âlem, esbap âlemi olup yani her bir şey bir esbaba müstenit olup esbapsız bir şey meydana gelmez. Hikmet-i ilâhiyye bunu muktezidir. Hatta rivayet olunur ki Musa aleyhisselâm keyifsiz olmuşlar da tabibe müracaat buyurmamışlar. Bunun üzerine kendisine taraf-ı ilâhiyyeden itâb suretinde hitap gelmiş ki "Ya Musa, sen benim hikmeti iptal mi edeceksin? Ben azîmü'ş-şân şifayı tabip vasıtasıyla yani onların tedavi ve tertip edecekleri mualece sebebiyle veririm. Hikmet ve kânûn-ı ilâhiyyemiz böyledir" diye. Sonra derakap tabibe müracaatla şifayab olmuşlardır azizim. "Nahnu nahkumu bi'z-zâhiri"[431] muktezasınca cümleten zâhire nazır olup hükm-i zâhir neyi iktiza eder ise, onu icra etmek vâcib-i ubûdiyyet olmakla bu hâlde iş yalnız bâtın ve mana cihetinde kalmak için zâhir esbabına da teşebbüs etmek gönül âlemine gelmekle [378] binaenaleyh Levazım Reisi saadetlû Ahmed Kemal Paşa hazretlerine bu bapta bir tezkire takdimiyle o kapıyı da çalıp oradan da bir haber-i meserret almak için ne yolda tezkire tastiri tefekkür ve mülâhaza olundukta, yine kalbe atılan remz ü işaret mucibince zirde muharrer tezkire takdim olunmuştur. Fakat rûh-ı meselede Levazım İkinci Şubesi Müdürü bizim ihvanımız sevgilimiz Hâlid Efendi geçende yani bin üç yüz yirmi bir senesi evahi-

---

431 "Biz zahire göre hüküm veririz." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 192, no: 585, "Umirtu en ahkume bi'z-zâhiri vellâhu yetevelle's-serâire."

rinde tekaütlüğünü istedi. İcrâ-yı îcâbı hakkında taraf-ı zî-şereef-î müşîriyetten makâm-ı celîl-i seraskerîye inha olunması üzerine mebnidir azizim.

Sûret-i Tezkire:

Mutasavvıfane ve âcizane niyazname,

Ma'lûm-ı devletleri buyurulduğu üzere vakt-i şitâda çok kar nazil olduğu zaman çocuklar boylarının ölçüsünü almak için karın üzerine boylu boyunca yatarlar ve sonra da kalkıp boyunun posunun resmine bakarlar. Hüdâ ne-kerde bundan bazıları da soğuğun şiddet-i te'sîriyle soğuk alma illetlerine tutulup soğuk beze sarılıp sıcak ve harâret-i aşk u muhabbetle memlû olan vatan-ı aslîlerine giderler. İşte bunun gibi levazım ikinci şubesinin de ism-i ma'nevîsi karhane imiş (soğuk). Herkes bir kere boyunun ölçüsünü alıp sonra soğuk bezden bir entari giyip gidiyorlar. Şimdi numara sırası fakirin imiş, yani kıdem ve teşrifat cihetiyle boy ölçüsü almak, sonra soğuk bez entarisini iksâ ile "elveda" edip gitmek nöbeti fakire gelmiş ise de ihvân-ı bâ-sefânın hakk-ı kemterîde olan hüsn-i teveccühât ve merhamet-i bî-gâyât-ı ulyâları buna razı olmadığından, "ihtiyardır, yazıktır" buyururlar imiş. Bilmukabele teşekkürler ve hayır dualar ettim. Ancak "ihtiyar" lafzından maksut cismen ise ma'lûm-ı devletleridir ki o şubede pehlivanlık edip güreş tutulmayacaktır. Ancak pehlivanlık hüsn-i efkâr ve niyet-i ahyâr ile mesâlih-i mühimme-i askeriyyenin kavânîn ü nizâmât-ı seniyyeye tatbiken dilhâh-ı âlî üzere mu'âmele-i lâzimesinin vakt ü zamanıyla cereyanına sa'y ve gayrettir. Hatta bunun için eslâfta bu gibi ihtiyar ve umûr-dîde bendegânı serkârda bulundururlar imiş. Bununla beraber geçen gün efendimize arz ettiğim hikâye gibi elbette altmış senelik Hazret-i Pîr kıtmîri olan bir fakirin de arkasından bir yeşil sarıklı zat tarafından irâe-i re'y ü tedbîr olunur. Ancak efendimizin hikâye buyurdukları [379] gibi manevî cenâb-ı risâlet-penâh efendimiz hazretleri taraf-ı sa'âdetlerinden isim tasrihiyle diğer bir zatın tayinine emr ü ferman buyurulmuş ise "Semi'nâ ve ata'nâ"[432]dan başka söz yoktur. Mamafih zaten fakirleri de Hâlid Efendi gibi hem-cins olarak Mevlevî şeyhi ve Hazret-i Pîr Mevlânâ kıtmîri olup o silsile-i mübârekeye dahil olduğum cihetle âcizlerine olan lutf u kerem, Hazret-i Pîr efendimize raci olacağı bedihîdir. Böyle uzunca arz u niyaz ile takdime sebep ise manevî bazı zuhûrât-ı fakîrî olmuştur. Hatta geçen sene bu bapta söylemiş olduğum tarih dahi bu niyazımı tekit eder:

Cenâhaynım Azîz-i mükerrem Tâhir-i mutahhar
Olduğu için Hakk'ıyla iş görürüm hem mutantan

---

432 "İşittik, itaat ettik." Bakara, 2/285; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/7; Nur, 24/51.

Ebcet hesabıyla 1319'dur. Bunun gibi yine geçen sene efendimizin kemâl-i kerâmet ü ferâsetle fakirlerini ikmâl-i müddet ettiğim hakkındaki remz ü işâret-i devletlerine karşı söylemiş olduğum tarih dahi iddi'â-yı fakîrîyi teyit eder:

Reîs-i levâzım saâdetmend Ahmed Kemâl
Dedi kulağıma dedem oldu müddet ikmâl

Geçti zamân-ı idbâr şimdi geldi
Dede erenlerin vaadi olan zî müddet-i ikbâl

Ebcet hesabıyla 1321 sene-i kameriyesidir. Ve bundan iki ay mukaddem âlem-i ma'nâda görmüş olduğum rü'yâ-yı sâdıka gibi fakirin maaşına beş yüz kuruş ve diğer iki efendiye dahi maaşlarına, miktarı meçhulümdür, birer miktar zam ile makâm-ı seraskerîye yazıldığını bir varaka üzerinde gösterdiler. İşte daha bazı remz ü işâret-i ma'neviyyeye dair olan zuhuratım fakirlerini zâhirde bi-hasebi'z-zâhir riyâset-i aliyyelerine ve bi-hasebi'l-bâtın kutb-ı dâ'ire-i levâzım mazhariyetlerine bahş-i ikbâl ü iclâl buyuruldukları cihetle hâk-i pây-i riyâset ü vekâlet sâhib-i adl ü hakkâniyet devletlerine müracaata mecbur etmiştir. Kemâl-i lutf u kerem-i devletlerinden olmak üzere kıdem ve emektarlığımla beraber ber muktezâ-yı teşrîfât-ı hukûk ve niyâz-ı kemterâneme müsaade buyurulur ise, zâhiren adâlet ü hakkâniyet-i cenâb-ı şehriyârîyi ilân ve himaye buyurmuş olursunuz. Bâtınen dahi Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyelerini şâd u handân ile mazhar-ı feyz ü tecellî-i subhâniyyeye nail olursunuz. "Mâ şâ'allâhu kâne ve mâ lem yeşe' lem yekun."[433] Âmennâ ve saddaknâ. Her hâlde ve kârda emr ü ferman hazret-i mevlânındır. Fî 17 Nisan sene 320 [30 Nisan 1904]. Dördüncü Şube Müdürü İbrahim kulu. [380]

İşbu tezkire-i fakîrînin takdiminden üç dört gün evvelce müşarünileyh reis paşa hazretlerinin huzurlarına gittim. Malûm ya, fakirin sahte inziva. Bu sayede pek çok rahat u huzur ediyorum ve vücut ve efkâr besliyorum, yani ne cismen ve ne fikren muazzeb ve bî-huzûr olmuyorum. Şöyle ki Edirne'ye geleli sekiz seneye baliğ olmuştur. Hiçbir şubeye gidip muhabbet etmem ve hiçbir büyüklerin huzuruna gidip kimseyi rahatsız etmem. Ancak ayda yılda bir kere hasbe'l-îcâb bir iş düşüp de reis paşa hazretlerinin huzurlarına gider isem, fakire olan hürmet-i mahsûsaları cihetle bir müddet alıkoyup muhabbet ederim. O da ehlullâh kelâmıyla selef-i sâlihîn ahvalinden bahsetmekle olur. Ve bazen şubeye gelen zevât-ı kirâm ile de yine bu yolda muhabbet olunur. Başka söz ve lağviyat olmaz azizim. İşte müşarünileyh hazretleriyle o günde olan muhabbet esnasında bilmünasebe bir hamalın sadrazam olması hikâyesini naklettim. Şöyle ki:

433 "Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz."

Hikâye:

Zamân-ı evâilde bir padişah, makâm-ı sadârete münasip bir türlü bir zat bulamamış. Fevkalâde muztarip olduğundan bir gün niyet etmiş ki "Yarın alessabah sabah namazından sonra dışarıya çıkayım. İbtidâ-yı emrde her kime rast gelir isem onu sadrazam edeyim" niyet-i hayriyyesiyle ferdâsı günü sabah namazından sonra bâb-ı hümâyûndan çıkmış. Birkaç adım gider gitmez arkasına bir pirinç gazevesi[434] almış gider bir hamala tesadüf edip hamala buyurmuşlar ki "Sırtındaki gazeveyi yere bırak." Hamal kim olduğunu bilmediğinden bazı sû-i edeb sözlerde bulunmuş ise de padişah-ı âdil kulak vermeyip emr ü fermanını tekrar eder etmez, mukarribîn-i şehriyârîler yetişip hamal işi anlayıp hemen sırtındaki pirinç gazevesini yere atıp mukarribîn ile beraber saray-ı hümâyûna gitmiş. Derhâl hamama sokmuşlar, sadarete mahsus elbiseyi lâbis ve mühr-i hümâyûnunu hâmil olduğu hâlde âlây-ı vâlâ ile bâb-ı âlîye hîn-i teşrîfinde yolu üzerindeki asâkir-i şâhâneye selâm vererek "Edip eyleyen Allah, benim elimde ne var" diyerek bâb-ı âlîdeki makamına oturmuş. Olunan talim ve tembih üzerine vükelâ-yı fihâm hazerâtına iltifat buyurulup herkes fevkalâde hayrette kalarak bu zat kim olduğunu bilemeyip yerlerine [381] avdet etmişler. Tesadüfî olarak ferdâsı günü meclis-i hâs-ı vükelâ olmakla cümle huzurunda birer birer evrak kıraat olunarak sadrazam efendimizden re'y sual olunmuş. Sadrazam güya vaktiyle sadarette bulunmuş Fuad ve Âlî paşalar gibi re'y vermeye başlayınca cümlesinin renkleri mütegayyir olarak şaşırıp mahza bu da şevketmeâb efendimiz hazretlerinin bir keşf ü kerâmât-ı kudsiyyelerinden olmak üzere bu zât-ı âlîkadri bulup bu makama nasp ve tayin buyurmuş diyerek artık cümleten inkiyat ile birkaç eyyam böylece ahkâm sürülmüş. Muahharen bir gün müsteşâr-ı cenâb-ı sadâret bazı şeylerin re'ylerini sual etmek üzere huzurlarına girmiş. Lede's-suâl cevabında buyurmuşlar ki "Bugün biraz rahatsızım yarına bırakılsa" iradelerine "Semi'nâ ve ata'nâ"[435] deyip huzurlarından çıkmış. O gün her kim huzurlarına girer ise cevap vermeyip rahatsızlığı beyan buyurmuş. İki gün böylece vakit geçirip üçüncü günü mâbeyn-i hümâyûna gidip hâk-i pây-i şâhâneye yüz sürüp şöyle arz etmiş ki "Şevket-meâb efendimiz hazretlerinin emr ü fermân-ı şâhâneleri üzere makâm-ı sadâret-i uzmâya oturduğum günden itibaren arkamda yeşil sarıklı bir zat peyda olup olunan suallere onun tarafından kulağa söylenir. Kulunuz da aldığım cevabı onlara tebliği eder idim. Şimdi iki gündür o zat kayboldu, gelmiyor. Sual edenlere bugün rahatsız olduğumdan yarın cevabını veriyorum. Binaenaleyh kulunuzu bu makamdan af buyurun padişahım" diye arz etmiş. Şevket-meâb efendimiz de işi anlayıp sadaretten af buyurmuşlar.

İşte yeşil sarıklı hikâyesi bu idi. Reis paşa hazretlerinin hikâyeleri dahi bu idi ki:

---

434 Gazeve: kazevi, büyük zembil.

435 "İşittik, itaat ettik." Bakara, 2/285; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/7; Nur, 24/51.

Hikâye:

Hacı Bayram–ı Velî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin zamân-ı kutbiyyelerinde memleketleri olan Ankara valisi bir zalim paşa olmakla ahâlî-i memleket elinden dâd ve feryat çağırırlar imiş. Artık zulüm ve cefa fevkalâde terakki ederek cümle mü'minîn bî-zâr ve bî-huzûr kalıp nihayet paşanın hakkında ahali bir arz-ı mahzar yapıp müşarünileyh Hacı Bayram–ı Velî hazretlerine takdim ve pek çok rica ve niyaz ederek kendileri bizzat Bursa'ya teşrif ile pâdişâh-ı âdil-nişân efendimiz hazretlerine takdim ve rica edip bunun azliyle yerine diğer bir âdil vezîr-i zî-şânın nasp [382] ve tayin buyurulmasını istirham buyurmalarını cümleten niyaz olunmuş. Ve binaenaleyh müşarünileyh hazretleri arz-ı mahzarı alıp hayvanına râkiben doğruca pâyitaht-ı saltanat-ı Osmâniyye olan Bursa'ya gelmişler. Bir haneye nüzul edip o gece orada istirahat ettikten sonra ferdâsı günü huzûr-ı pâdişâhîye çıkıp arz-ı mahzarı arz u takdim etmek niyet-i hayriyyesiyle o gece beytûtet buyurmuşlar, Gece âlem-i ma'nâda padişahın huzurlarında bulunmuşlar. Birden bire odanın perdesi kalkıp bir debdebe ve haşmet ile Cenâb-ı Risâlet-penâh sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri teşrif buyurmuşlar. Padişah ve Hacı Bayram'ı ayak üzerinde huzûr-ı Hazret-i Peygamberîde el bağlı durup Cenâb-ı Risâlet-penâh efendimiz padişaha hitaben "Filân paşayı filân memlekete ve filânı da filân yere vezir nasp edip gönder, ancak Ankara valisini azletme, şimdilik yerinde kalsın!" fermanıyla avdet-i Cenâbı Risâlet-penâhî buyurmuş ve müşarünileyh Hacı Bayram–ı Velî hazretleri de bu dehşetten uyanmış ve işi anlamış. Lâkin mademki ahali tarafından böyle bir arz-ı mahzar verilmiştir, fakir yarın yine huzûr-ı pâdişâhîye çıkıp takdim edeyim diyerek ferdâsı günü huzura çıkmış ve arz-ı mahzarı takdim etmiş. Padişah-ı ârif ü dânâ, müşarünileyh hazretlerinin yüzüne bakıp tebessüm buyurarak "Siz de o huzûr-ı Cenâbı Risâlette değil miydiniz? Ankara valisi hakkında ne buyurdular? Şimdilik yerinde kalsın diye ferman buyurmadılar mı?" diye müşarünileyh hazretlerine irade buyurulmasıyla huzurdan çıkıp memleketlerine avdet etmişlerdir. İşte hikâye bu idi azizim.

Gelelim tezkire-i fakîrîde olan "umûr-dîde bendegân" ibaresine. Filhakika umûr-dîde ile gayr-dîdenin beyninde çok fark vardır, yani âmâ ile gözlü beraber olabilir mi? Tabiî olamaz. İşte bu kaziyeyi ispat etmek için geçen gün bir şey vuku buldu. Arz edeyim de umûr-dîde ile gayr-dîdeyi anlayasın azizim.

Fî 9 Mayıs sene 320 [22 Mayıs 1904] pazar günü şubede oturur iken Merkez Hastanesi Sereczacısı Kaymakam izzetlû Bekir Bey geldi. Elinde bir müsvedde var, oturdular. "Nedir o?" diye sual ettim. "İzmir'deki kerimeme sipariş yaptırıyorum, onun müsveddesidir. Reis paşaya imza ettireceğim, makamında yoktur" dedi. [383] Müsveddeyi alıp kıraat ettim. Birinci Şubenin Mu'âvin-i sânîsi Nuri Bey ile Muavin-i evveli Galib Bey imzasıyla Şube Müdürü saadetlû Tahsin Beyefendi hazretlerinin imzasını gördüm. Sonra da "Fe-subhânallâhi ta'âlâ şu galat elhâletü hâzihi tashih olunmamış" diye tebessüm ettim. Sual ettiler ki "Galat neresidir?" Dedim: "Müsveddede mezkûr olan 'sipariş sened-i meşrût' ibaresidir." Dediler ki "Azizim, mine'l-kadîm böylece yazılır. Hatta ma-

kamdan gelen emirnamelerde dahi 'sipariş sened-i meşrûtun irsali' diye yazıyorlar."

Evet pek doğrudur, lâkin işin ledünniyâtı vardır ve bu galat nereden çıkıp ordulara nereden sirayet etmiştir arz edeyim. Şöyle ki bundan yirmi beş sene mukaddem fakir Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Jurnal Kaleminde iken makâm-ı seraskerîden bir emirname geldi ki ismi malûmum değildir: "Filân zabit buradan ordusuna gider iken Dersaadet'te bırakmış olduğu familyasına şehriye sipariş etmiş olduğu şu kadar kuruşun badehu ordusundan muameleli sipariş senedi gönderilmek üzere muvakkaten vermiş olduğu sipariş senedi mucibince siparişi verilmekte olup bunun üç ay müddeti olmakla bu müddet münkaziye oldukta siparişi kat' olacağından bu bapta irsali lâzım gelen sipariş sened-i meşrûtun serî'an gönderilmesi." İşte bu emirname üzerine Sultan Fatma yılından beri meşhur ve maruf olan sipariş senedinin âhirine bir de meşrut lafzını takıp sipariş sened-i meşrûtu oldu. Nitekim evvelce zikrolduğu üzere Hâlid Bey'in Türkçe "in" kelimesinin âhirine bir zeyil takıp "inzil" Arapça olduğu gibidir. Bu bapta olan tafsilât şöyledir ki işte bu emirname-i sâmî üzerine o zaman Beşinci Ordu Nizamiye Yoklamasında müstahdem olup dâ'ire-i meclis onlara münhasır olarak meydân-ı aşk u muhabbette hüsn-i cemâlleri mızraklarını iki tarafa salarak nice canlar yakmış olan bir çift anka-sıfat kargalar ve her bir umurlarında aziz ü galip olanlar "sipariş sened-i meşrûtu" diyerek nam takarak derkenarlarda ve muharreratlarda böylece yazılıp eknâf u etrafa neşr ü ilân olunmuş. Bu yüzsüz asi sâye-i cenâb-ı pîrân-ı izâmda o zaman yine onların başları tacı olarak onlara fail ve hakim, onlar mef'ûl ve mahkûm olmasıyla bunda olan galat ve hatalarını tashih etmek üzerinde hatta [384] o tarihte ordu-yı hümâyûn mezkûr muhasebecisi olan İdâre-i Askeriye Nizamnamesinin müellifi Giridî Hacı Ahmed Efendi merhumla beraber bu işin ledünniyâtını söyleyip yani sipariş sened-i meşrût dedikleri o bir senettir ki bir zabit Dersaadet'ten bir orduya nakil ile gidecek olup da familyasını Dersaadet'te bırakıp sipariş yapmak istediği hâlde kendisi bir muvakkat sipariş senedi tanzim edip muameleye koyup ordusuna vusulünden sonra üç ay müddetle ordusunca muameleli sipariş senedini göndermek şartıyla olan siparişe "sipariş sened-i meşrûtu" denir. Yoksa her bir sipariş senedine sipariş sened-i meşrutu denilmez diyerek her çend söylenmiş ise de asla sem' ü itibar etmeyerek zaten min-tarafillâh kendilerinde olan fetanet ü zekâvet ü dirayet muktezasınca her bir hâl ve ahvallerinde muvaffakiyat tecellisi cilve-nümâ-yı zuhûr olmasıyla işte azizim, şimdiye kadar bu hata ve galat üzerine gidilmektedir. Gerçi lügat-ı fasîhten galat-ı meşhûr yeğdir derler, ammâ azizim bunun hakkında değildir. Bu neye benzer? Bir cahil adam bir efendinin hanesine gidip tesadüfî olarak o efendi tabak içinde armut yer imiş. O gelen misafire de buyurun deyip o da başlamış armut yemeye. Efendi, o adama hitaben demiş ki "Âbdâr değil mi?" "Evet efendim âbdâr" demiş. Ve bu "âbdâr" lafzını belleyip o adam oradan kalkıp diğer bir efendinin hanesine gitmiş. Hane sahibi kahve emretmiş, getirmişler. Kahveyi içtikten sonra "Âbdâr olmuş" demiş. Efendi uşağı çağırıp "Güzel bir kahve getirin" demiş, getirmişler. Kemâfi's-sâbık hitamında "Âbdâr olmuş" demiş. Artık efendinin fevkalâde canı sıkılıp

uşağı çağırıp kulağına demiş ki "Kahve sulu olmuş diyor, tekrar gayet telve gibi bir kahve daha pişirip getirin" demiş. Uşak da çamur gibi telveden ibaret iki fincan kahveyi pişirip birisini misafire, diğerini efendiye vermiş. Efendi bakmış ki ne bakarsın kahve değil, telve çanağıdır. Fincanı elinde tutup sonra uşağa vermiş. Misafir ama ne kâfir! O telve çanağını da dili ile yalayıp içtikten sonra kemâ-fi's-sâbık "Âbdâr olmuş" demesiyle beraber hane sahibi ağzından baklayı çıkarıp artık ağzına geleni söylemiş. Misafir demiş ki "Ben ne bilirim canım, demincek Hasan Efendi'nin konağına gittim. [385] Armut yiyor idi. Beraberce yedik. O dedi ki "âbdâr." Ondan öğrendim" demiş.

İşte bunun gibi manasını bilmeyip ağızdan bellenen âbdâr gibi söz her yerde istimal olunmaz azizim, çünkü şart ile meşrutun manasını bilip ona göre istimali vaciptir. "Şart" muamelâtta bir nesnenin icrasının münavvet ve müteallik olduğu diğer nesne ki o nesne olmaz ise evvelki nesne dahi olmaz demektir. "Meşrut" şart ve kanun kılınmış olan şey demektir.

İşte azizim, sened-i meşrût demek evvelce arz u beyan olunduğu üzere ordusundan muameleli sipariş senedi görmek üzere şart kılınmış olan şeyin vücudu ki ona sened-i meşrût derler. Yoksa her gördüğün sakallıyı baban zanneder isen vay ananın başına! Aziz efendi pek güzel iyi söylüyorsun, Aşçı Dede Efendi hak yedindedir. Velâkin ne çare felek keleği kavun yerine yediriyor. Görmüyor musun Galib Bey hakkında makâm-ı seraskerîye yazılan inhayı. Eflâtûn-ı zamân diyorlar. İşte yazılan inha suretidir:

> "Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesinin Birinci Şubesi Müdürü Mu'âvin-i evveli izzetlû Galib Bey bendeleri öteden beri müstakimane olarak îfâ-yı hüsn-i vazîfeye vakf-ı vücûd ve usûl-ı muzâ'afaya tevfikan tanzîm-i kuyûd ederek şu'be-i mezkûrenin umûr-ı hesâbiye ve mesâlih-i câriyesini dilhâh-ı âlîye ve nizâmât-ı mevdû'aya tevfikan günü gününe hüsn-i idâre ve temşiyetle sair ordulara numune olacak bir dereceye getirdiğine ve kendisi şu'be-i mezkûre müdüriyetinin vezaifini bihakkın ifaya iktidar ve kifayeti müsellem bulunduğuna mebni sâye-i füyûzât-vâye-i hazret-i tâcdârîde inâyet-i aliyye-i sipehsâlârıyla ileride şu'be-i mezkûre müdüriyetine tayin olunmak üzere şimdilik maaşının kısm-ı evvel mümeyyizliği raddesine iblâğ buyurulması evvelce taraf-ı eşref-i seraskerîlerine arz u iş'ar olunmuş idi. Hasbe'l-kader şimdiye kadar husûl-ı mesrûriyyeti müyesser olamamış olduğu hâlde yine fart-ı ikdâm ve gayretine asla fütur getirmeyerek evvelkinden ziyade sarf-ı mesâî eylemesi ve bahusus ordu-yı hümâyûnun tevhit icmallerinin üç yüz on bir senesi evahirine kadar ikmaline muvaffak olması istihsâl-ı esbâb-ı terakkîsi için tekrîr-i istirhâma mecburiyet getirmiş ve kendisi sâye-i terakkiyât-vâye-i cenâb-ı hilâfet-penâhîde rütbe ve memuriyetçe terfi ile dirayet ve ehliyetinden tezyîd-i [386] istifâde olunacak erbâb-ı iktidâr ve sadakatten bulunduğu ve binaenaleyh ordumuzdan gaybûbeti zayiattan madut ise de

terakkisine mâni olmayı da vicdan razı ve kail olmadığı cihetle orduyı hümâyûnların levazım birinci şubelerinde münhal bulunan müdürlüklerinden birine tayiniyle mazhar-ı mükâfât buyurulması şân-ı âlî iktizasından bulunmuş olduğundan münhal bulunan veyahut açılacak olan mezkûr müdürlüklerden birine icrâ-yı ta'yîniyle istihsâl-ı esbâb-ı mesrûriyeti hususuna inâyet-i celîle-i cenâb-ı sipehdârîlerinin şayan buyurulması istirhamına cüret olunmuş olmakla o bapta emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. Fî 29 Zilhicce sene 312 [23 Haziran 1895] ve fî 10 Haziran sene 311. Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Kumandanı."

İşte gördün mü "Vallâhu gâlibun alâ emrihi"[436] sırrını. Cenâb-ı Hak buyurmuş ki ben azîmü'ş-şân bir kulumu yükseltmek murat ederim, mahlûk onu aşağılatmak ister. Yine ben azîmü'ş-şân bir kulumu edna etmek murat ederim, mahlûk onu bâlâter etmek ister. İşte dıhk sıfatından münezzeh olduğum hâlde bunların bu hâline gülerim, âmennâ ve saddaknâ. Dilediğini aziz ve dilediğini zelil eder azizim. Ammâ umûr-ı devlet der isen evet pek kolaydır, zira "Esbâb-ı devleti bir hurde olsa döndürür." Çünkü kurulmuş, düzülmüş bir dolaptır.

Azizim biz gelelim kendi bahsimize ve hâlimize. İşte umûr-dîde demenin manası budur. Tezkirede bir de "Cenâhaynim Aziz-i mükerrem Tahir-i mutahhar" var idi. Bunun da ledünniyâtı arzu olunursa, şöyle arz olunur ki mumaileyh Hacı Aziz Efendi levazım ikinci şubesini mu'âvin-i evveli, Tahir Efendi de mu'âvin-i sânîsidir. Şube-i mezkûr ikinci sınıf hulefasından Hakkı Efendi de onların canı ve şubenin ruhu olup kâffe-i mu'âmelât bihakkın Hakkı Efendi himmetiyle meydana gelip şubenin yüzü güler. Hatta o kadar diyebilirim ki şu'be-i mezkûr müdürü Hâlid Efendi'nin tekaütlüğünün ledünniyâtı geçende vuku bulan münhalâtta mumaileyh Hakkı Efendi'nin sınf-ı evvelliğe terfii ile levazım üçüncü şubesi muavinliğine nakil ve intihap olunarak komisyondan mazbatasının tanzimi sırada mumaileyh Hâlid Efendi şöyle irâd-ı kelâm etti ki "Bu şubeden Hakkı Efendi'nin gidişi pek fena hâlde belimizi büktü, yerine her kim gelse nafiledir. Hatta Eflâtun gelse mumaileyh Hakkı Efendi'nin yerini tutamaz. Her bir muamelâta dair olan müsveddeler güya mine'l-ezel kalbine nakşolmuş gibidir. Cümlesi ezberinde [387] gibidir" dediler. İşte bunun üzerine mumaileyh Hâlid Efendi de tekaütlüğünü istida etti ve hem de o derece işi takip edip şuraya buraya mektup yazıp aman bir an evvel tekaütlüğümü icra buyurun diye sızlanmasının esbabı da mumaileyh Hakkı Efendi'nin icra emri gelmeden ve şubeden gitmeden evvelce kendisini şubeden iftirâkı kaziyesi idi. Fe-subhânallâhi ta'âlâ bu zât-ı âlî-kadrin bu derecede olduğunu bilmiyordum. Gerçi fakir Dersaadet'te olup daha İkinci Orduya nakil ve tayin buyurulmazdan evvel komşumuz olan ve muahharen Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn Levazım Birinci Şubesine müdür tayin olunup orada vefat eden Mustafa Efendi, evvelce kayınpederi Ferik Mustafa Paşa merhum İkinci Ordu Levazım Reisi iken teftîş-i muhâsebât me-

436 "Allah, buyruğunu yerine getirendir." Yûsuf, 12/21.

muriyetiyle Edirne'ye gelip müddet-i medîde hesabatla iştigal eylediği cihetle ordu aklâmı efendilerin ahvaline tamamıyla kesb-i ma'lûmât etmiş olduğundan esnâ-yı muhabbette "İkinci Ordu Levazım Dördüncü Şubesi Müdürü Hâlid Efendi ikinci şubesi müdüriyetine buraca intihap olunup onun yerine de fakirlerini nakil ve tayin ettiler" dedim. Mumaileyh Mustafa Efendi dedi ki "Hâlid Efendi, hoca ve alim efendidir, lâkin bu cihet başka bu cihet başka. Artık ikinci şubenin kapısını kapamalı" dedi. Bunu o zaman mektupçu Hacı Muhtar Efendi hazretlerine söyledim. Buyurdular ki "Yok o kadar da olmamalı, çünkü mumaileyh Hâlid Efendi evvelce efendi-i müşârünileyh hazretlerine ariza takdimiyle vaat almış idi. O vaat üzerine müşiriyetin inhasına bakılmayıp Bâb-ı Seraskerî intihâb-ı küttâb komisyonunun mazbatası üzerine lede'l-arz irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurulmuştur."

İşte mesele bundan ibarettir azizim. Hakikaten fakirleri de mumaileyh Hakkı Efendi'yi ziyadesiyle severim iki yüzden: Bir yüzü kendi yüzü, cemali sevilir selâtîn-i atîkadan; diğer yüzü, sahihen iş bilir ve iş görür candan olduğundan. Binaenaleyh geçen sene mezkûr beyit söylenmiş idi. Ancak şurasını da arz ederim ki mısra'-ı sânî tarih düşecektir. Ammâ be-şart-ı ân ki bir mahzuf gözetilecektir. Şöyle ki

Cenâhaynım Azîz-i mükerrem Tâhir-i mutahhar
Olduğu için Hakk'ıyla iş görürüm hem mutantan

Burada Hakkı Efendi'ye telmih vardır ve hem de muahharen söylenen iki mısra daha vardır. Onu da ilâve etmek lâzımdır. O da budur:

Kelimeleri başka başka rakam [388] et
İptidasından bir tanemi çıkar da hesap et

İptidası "Olduğu" kelimesidir. Ebcet hesabıyla 1061 rakamından ibarettir. Bundan bir rakamını çıkarmak lâzımdır. O hâlde yekûnundan bir rakamı tarh olursa 106 kalır. İşte bununla sair kelimeler hesap olunur ise 1219 senesi çıkar azizim.

"Bir tanemi çıkar da hesap et", yani bir tanem olan Hakkı Efendi'yi hesaba dahil etme diyerek yine burada da efendi-i mûmâileyhe telmih vardır azizim. Muahharen mumaileyh Hakkı Efendi'ye rütbe-i sâlise ihsan buyurulmuş olduğundan onun için de şu beyit söylenmiştir.

Aşçı Dede'nin hücre-i kalbine dâhil olan
Hakkı Efendi gibi üçlere karışıp rütbe-i sâlise alan

Az bulunur bu âlemde vâsıl-ı cinân olan

İşte azizim, bu muhabbetlerin sırrı zuhur etmeye başladı ise de ne çare ki Hakkı Efendi'yi üçüncü şubeye kaçırıyoruz. Artık bilemem ki kiminle mutantan iş göreceğiz. Erenlerin himmetiyle görürüz azizim hû eyvallâh.

İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere bazı ümmî meşayıhından bu gibi manzum yani şuaralar gibi mevzun ve mukaffa sözler söylenir. Bunların bu

kelâmlarında şuara kelâmı gibi pek vezin mevzun aranılmaz, çünkü bunların kelâmı kendilerin tefekkür ve mülâhazalarıyla düzme yapma şeyler olmayıp kalplerine nasıl gelir ve nasıl atılırsa onu lisanlarıyla güya lisanları kalplerinin tercümanı olmuş gibi söylerler. Bunların kelâmları tulû'ât-ı gaybiyyeden gelir. Ancak bunların kelâm-ı mevzûnlarında olan ma'nâ-yı zâhirî ma'nâ-yı bâtına tatbik olunarak neye remz ü işaret olduğunu anlamak lâzımdır. Ve bir de bunların kelâmları şuara kelâmı gibi değildir, yani gayet ruhlu ve manidar; canlara neşe ve sürur bahşeder azizim. Evvelce risalemizin birinci cildinde arz u beyan olunduğu üzere Cenâb-ı Pir Hayyat Vehbi kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin halifelerinden Erzincan'da Leblebici Baba kuddise sırruhu'l-azîz var idi. İşte baba merhum gayet ümmî yani elif demesini bilmez iken bu gibi pek çok manzum ve mevzun nutukları var idi. Hatta nutka geldiği vakit ara yerde ibare kesilirse kalbine teveccüh ederek yani başını kalbine indirip burnuyla bir şey koklar gibi burnunu keskin çekerek [389] kalbindeki tulûâtı alarak söylemeye başlar idi. Baba merhumun bu gibi nutukları pek çok olup hatta bir risale şekline konulmuştur azizim. İşte bu yüzsüz asi Aşçı Dede kulları da onlar ile pek çok düşüp kalkıp hem-sohbet ü meclis olduğum için ara sıra böyle mevzun şeyler söylüyorum, topal eşek ile kervana karışıyorum. Hamd olsun, bu kadarcık olsun, onların kabulüne işarettir, çünkü meşâyıh-ı kirâm hazerâtından evlâtları olan dervişana irsen intikal eden ancak bu gibi ahvâl-i butûn sırrıdır azizim.

Edirne hanedanından Dertli Mustafa Bey namıyla yâd olunur gayet zengin pek çok çiftlikleri vardır. Bu zat geçen sene hanesi halkıyla beraber gayet mutantan ve mükemmel surette edâ-yı hac için Hicaz'a gittiler. Bunun bir mahdumu vardır Nuri Bey ismiyle. Filhakika nur gibi; buğday renginde bir mahbûb-ı zâhirî ve bâtınî idi, yani on sekiz veya yirmi yaşında olduğu hâlde mazhar-ı hadîs-i şerîf olarak böyle vakt-i şebâbetinde nefsini alt etmiş muttaki, akran ve emsalini fersah fersah geçmiş musallî ve mutekit bir şâbb-ı emred olup vakt-i sayfta Edirne'ye karîb olan çiftiğinde ikame edip oradan hayvan ile şehre gelip gider idi. Fakir zaten münzevi olduğum cihetle kimse ile görüşüp konuşmadığım için mîr-i mûmâileyhi hiç görmemiş idim. Bir cuma günü ihvân-ı tarîkten bizim ruhumuz canımız Kadri Bey'in kışla ittisalindeki değirmen bahçesine Mevlevî canlarıyla beraber med'uv olup artık bi'l-mecbûriyye zarurî fakir de gitmiş idim. Ba'de'l-asr mumaileyh Nuri Bey çiftliğine gitmek için hayvan ile oradan geçer iken şeyhzade Salahaddin ve Hüsameddin efendiler rica ve niyaz ederek hayvandan inip bahçeye teşrif ile fakirin yanıma oturdular. Şöyle bir nazar ettim, fevkalâde gönül âlemine duhul ettiğinden taaccübane nazar ederek acaba bu çocukta olan feyz ü tecelli hangi cihetten diye tefekkür eder idim. Bir müddet sonra cemaatle ikindi namazı edasına kıyam olundukta kendileri abdestli olmasıyla hemen kıyam ederek yanımda namaza durdular. Ba'de'l-edâ ruhsat talep ederek hayvanına râkiben avdet ettiler. Hemândem çiftlikten bir sepet alâ armut tehyie ederek hademesiyle gönderdiler. Mumaileyh Hüsameddin Efendi'den [390] sual ettim "Bu zat kimdir?" diye. İşte Hüsameddin Efendi hâl ü şanından bahsederek medh ü senalarında bulundular. O zaman anladım ki bu feyz ü tecelliyat

mîrimin kemâl-i i'tikâd u ittikâsından ileri gelmiş, gıpta olunur bir cân-ı azîz ve şerîf imiş. Muahharen sâlifü'l-beyân arz olunduğu üzere pederleriyle beraber hanece Hicaz'a gittiler ve kemâl-i sıhhat ü âfiyet ile avdet ettiler. Muahharen olunan tahkikatta Medîne-i münevvere'de iken mumaileyh Nuri Bey'e arız olan aşk u muhabbet-i risâlet-penâhîden dolayı pederlerine fevkalâde niyaz ve rica etmişler ki Edirne'de olan emlâklerini fürûht ederek Medîne-i münevvere'de ikame ve iskân edelim. Her nasılsa pederleri rûy-i rızâ göstermemiş ve pek çok yine ısrar u ibram etmiş ise de pederleri tarafından muvafakat olunmadığı cihetle cesetleri hane halkıyla beraber; can u ruhları huzûr-ı Cenâb-ı Peygamberîde olarak Edirne'ye avdet edip leyl ü nehâr aşk u muhabbet-i risâletle ah u efgân eder imiş.

Her kimde ki aşkın nişânı vardurur
Âkıbet onu maşûkuna irgürür

Dedikleri gibi bir az müddet sonra vâsıl-ı Hazret-i Peygamberî olmuştur. Şöyle ki pederleri Dertli Mustafa Bey, Müşir devletlû Arif Paşa hazretlerini çiftliğe davet edip o gün akşama kadar orada muhabbet olunarak akşam üzeri müşir paşa hazretleri arabasına râkiben şehre avdet etmiş. Mumaileyh Nuri Bey de şöyle su kenarında geşt ü güzâr etmek üzere çiftliğin etrafında gezinir iken, meğer ki birkaç günden beri Nuri Bey'i kapıp kaçırmak ve bu yüzden bir hayli lira alıp iade etmek niyetiyle birtakım eşkıya orada pusuda anlaşırlar imiş, çünkü çiftliğin ittisali fevkalâde büyük ve uzun bir ormandır, yani oraya asker girmek eşkıyayı takip etmek muhaldir. İşte Nuri Bey'i böyle yalnızca tentenha görünce "Aman şimdi fırsattır" diyerek hemen Nuri Bey'in üzerine hücum ederek çaylak, kuşu kapar gibi mîrimi kapıp berheva ederek firara karar vermişler. Bunu etraftan çiftlik hademesi görmesiyle hemen süratle gelip pederleri Mustafa Bey'i bu işten âgâh etmişler. Mustafa Bey derakap şehre gelip müşir paşa hazretlerine haber vererek derhâl Jandarma Kumandanı Muhlis Paşa maiyetiyle jandarma ve süvari [391] askeri arkalarında sevk olunup lehü'l-hamdu ve'l-minne Bulgaristan hududuna geçmezden evvel bunları bir dere içinde abluka etmişler. Bundan evvel Nuri Bey'i teslim etmek için eşkıya, Mustafa Bey'e haber gönderip bir hayli lira istemişler. Mukadderât-ı ilâhiyye "Zâlike takdîru'l-azîzi'l-alîmi" her nasılsa muvafakat etmemiş. Binaenaleyh eşkıya böyle asker ve leşkeri görünce yakalarını kurtamayacaklarını anlayıp senin yüzünden bu iş oldu diyerek Nuri Bey'i şehit etmişler ve kendileri de muahharen teslim olmuşlar.

İşte azizim, bin üç yüz on dokuz senesi Rebiülevvelin otuzuncu [18 Temmuz 1901] ve bin üç yüz on yedi senesi Temmuzun beşinci perşembe günü idi, Nuri Bey'in naşını arabaya koyup şehre getirdiler. Ammâ nasıl getirdiler. Artık burasını kalem ile arz edemem. Kerbelâ'dan kalmış bir gün gibi oldu. Sokaklar ahaliyi almayıp hane halkı cümleten arabalar ile rikâbında gidiyor. Ağlamayan, ah etmeyen yoktur. Ferdâsı cuma günü cenaze alayı Eski Cami'ye doldu. Ammâ ne alay! Felek de "maşallâh" dedi. Bu yüzsüz asi fakir camiye girmezden evvel doğruca musallaya gidip gidip kemâl-i huzûr u edeb ile teveccüh ve rabıta ederek

fâtiha-i şerîfe ihdâ ettim, meded-i rûhâniyelerini ve şefâ'at-i ulyâlarını niyaz ettim. Ba'de's-salât cenazeleri kemâl-i ihtirâm ü i'zâz ile kaldırılıp Beylerbeyi Kabristanı'na götürdüler. Fakir de haneye avdet ettim. Lâkin mestanelik etrafımı sarmış. İşte bu hâlde kalemi alıp şu bir iki beyti âcizane söyledim azizim:

Beylerbeyi pâyesine nâil olduğu için ma'nâda
Beylerbeyi kabristanına defnolundu zâhirde

Tebrîk-i şehâdet için idi halkın hücûmu
Yoksa muhtâc-ı du'â değildir onun kanlı vücûdu

Nureddîn-i şehîd toprak altında oldukça müdâm
Nureddîn-i meşhûdum toprak üstünde eylesin devâm

Bir de bu tarihi söyledim:

Dertli Bey'in derdine mahdûmu verip hitâm
Oldu Nureddin şehîd kuddise sırruhu deyin yâ hümâm

Mısra'-ı sânî ebcet hesabıyla 1331 eder. Bundan on ikiyi tenzil ile hesap çıkacaktır.

On iki imâmı çıkar da şehâdet târîhini hesâb et
Şehîd-i mazlûmun derecesini bilip ona göre fâtiha ile yâd et

Ey azizim [392] bu hikâyeyi söylemekten maksat, ihvân-ı bâ-sefâya iki şeyi ilân içindir. Birincisi Nuri Bey'in şehit oluşu, Cenâb-ı Risâlet-penâh sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerine olan aşk u muhabbeti. Bir müddet-i kalîlede huzûr-ı Cenâb-ı Nebevîlerine aldılar.

Her ki râ tîg-i muhabbet ser berîd
Ber-makâm-i evc-i ev ednâ resîd[437]

Amennâ ve saddaknâ.

İkincisi bu yüzsüz asi fakir, ümmî meşâyıh-ı kirâm hazerâtına takliden böyle manzum ve mevzun sözler söylenir idi. İşte bu münasebetle geçen gün şevketlû, mehabetlû Sultan Abdülhamid Han Gazi efendimiz hazretleri hakk-ı şâhânelerinde dahi arz olunan manzûme-i mevzûne buraya derc olunmuştur. Şöyle ki Selanik'te çıkan Asır gazetesinin fî 5 Ağustos sene 320 [18 Ağustos 1904] tarihli perşembe günü nüshasında görülmüştür ki cülûs-ı hümâyûn rûz-ı fîrûzunda Hamidiye-Hicaz Demiryolu'nun Şâm-ı şerîf'ten Ma'an'a kadar olan dört yüz yetmiş dokuz kilometrelik kısmının icrası mukarrer olan küşat merasiminin bir derece-i muhteşeme ve mükemmelede ifası matlûp ve mültezim-i âlî buyurulduğu cihetle tayin buyurulan müşîrân ve yâverân-ı izâm ve sair ricâl-i devlet-i aliyyeden mürekkep bir hey'et-i âliyenin ve sair züvvâr-ı kirâmın İzmir vapur-ı hümâyûnlarıyla çarşamba günü Dersaadet'ten azimet etmişler ve hey-

437 Başı muhabbet kılıcıyla kesilen, "ev ednâ" makamına erişir.

'et-i erkân-ı kirâmıyla züvvarın sûret-i mutantanada istikbali ve istizâde-i huzûr u râhat zımnında Suriye ve Beyrut valileri devletlû paşalar hazerâtına ba-telgraf evâmir-i lâzime ita buyurulmuştur. Heyetle birlikte gidecek matbuat erkânının hatt-ı âlîye dair verecekleri telgrafnamelerden bir lutf-ı âlü'l-âl-i hazret-i zıllullâhî olmak üzere telgrafhanelerce hiçbir ücret alınmayacaktır. Vapur-ı mahsûsa resm-i küşâdda bir muhbir bulundurmak arzusunda bulunan gazeteler muhâbirînin dahi kabulü hususuna müsaade buyurulmuştur.

İşte azizim bu fıkra ve bu lutf u ihsan-ı bî-gâyâtı müşahede edince aşk u muhabbet cephanesi fitil alıp iklîm-i vücûdu fevkalâde zelzeleye bıraktı, âdetâ aşk gözeleri kaynamaya başladı. Envâ'-ı sürûr ve huzûr-ı bî-gâye zuhuruyla "Ey âşık, al bakalım saz ile sözü ele. İşte vezinsiz mevzunsuz manzum, gayr-ı manzûm arz u niyaz zamanı geldi" deyip hemen "Destur erenler şahı" diyerek kalem-i aşk u muhabbeti ele alıp "Nûn ve'l-kalemi ve mâ yesturûne"[438] sırrına müteveccihen söylenen medhiye bu idi:

Devr-i Âdem'den beri görmemiştir emsalin [393] felek
Müsahhar olmuştur şevketine leyl ü nehâr ins hem melek

Sâye-i kudret-i şehinşâhında değil yalnız Hicaz
Mamur abadân olmuştur şimendifer ile cümle melek

Ey Ömer-i Faruk-sıfât halîfe-i cihân
Hicaz yolunu Urban arbedesinden eyledin tathir ey şâh-ı mülk

Mazhar-ı halk-ı azîm hamîdü'l-hısâl olduğu için
Atebe-i kudsiyyesine daima yüz sürerler ins hem melek

Rızâ-yı Hak rızâ-yı padişahîdir buyurdu erenler
İbrahim yüz sür o hâk-i misk ü anbere ki

Razı olsun mâlikü'l-mülk

Evlâd-ı abâya remzen beş beyitle eyledim hatm-i kelâm
Ya rabbi onlar hürmetine eyle sultanımızı ebediyetü'l-mülk

Ma'ân: "mîm", ism-i Muhammed'e "ayn" avn-ı rabbâniyyeye, "elif" hatt-ı şimendifere, "nûn" "kun" lafz-ı şerîfinin "nûn"una işarettir bu kâr-ı muvaffakiyet, yani tarîk-i Muhammedîyi avn-ı rabbânî ile şimendifer hattı ile küşat olunsun emr ü fermân-ı ilâhiyye-i ezeliyyesine şevketlû, mehabetlû Sultan Abdülhamid Han Gazi efendimiz hazretlerine bahş u ihsân-ı ezeliyye olduğuna işareten erenler tarafından bilvekâle takdîm-i ubûdiyyetle ihtirâmât u teşekkürât u tahmîdât-ı azîme arz u niyaz olunur erenlerim hû. Fî 9 Ağustos sene 320 [22 Ağustos 1904].

438 "Nûn. Kaleme ve (kalemle) yazdıklarına andolsun." Kalem, 68/1.

İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi Dördüncü Şubesi Müdürü İbrahim Kulu.

imzasıyla mümzâ olan varakayı yâverân-ı hazret-i şehriyârîden Ferik Saadetlû Şakir Paşa hazretlerine takdim etmek üzere bizim ruhumuz, canımız mesabesinde olan Miralay izzetlû Naci Beyefendi hazretlerine ita olunmuştur. Mîr-i mûmâileyh de Ağustos'un onuncu salı günü müşarünileyh hazretlerine takdim etmiş. Artık bilemem ne müzakere olunmuş, ne konuşulmuş ise ferdâsı çarşamba günü alessabah Naci Beyefendimiz fakirhaneye gelip "Buyurun Şakir Paşa hazretleri sizi istiyor" dediler. "Ve hem de erkende gideceğiz ki tenhaca kimse yok iken, sizinle muhabbet edeceklerdir. Haydi bakalım çabuk giyininiz" dedi. Fakir de cevabında: "Aman Naci Bey, fakir gidemem, rica ederim Naci Bey, fakiri af edin!" dedikçe mîrim de: "Olmaz efendim, bekliyorlar, haydi haydi giyininiz!" buyurdular. Tekrar fakir "Aman Naci Bey, bunu bir başka güne talik edelim, bugün gidemem, rica ederim af buyurun!" niyazıma karşı mîrim yine tekit ve ısrar ederek artık zarurî çâr nâçâr giyinip asaya dayanarak erenlere rica ve niyazla dehâlet [394] ederek hamamdan çıkmış idim, kan ter içinde vilâyet dairesine gittik. Yaver beylerin odasına oturduk. Pencere önüne oturmuş idim. Güzel güzel bir rüzgâr esiyor idi. Tamamen kendimi o rüzgâra verip terimi kuruttum. Naci Bey buyurdular ki "Üşürseniz pencereyi kapasınlar." "Hayır dursun" dedim. Hâlbuki akacak kan damarda durmaz dedikleri gibi fakir orada alessabah güzel soğuk alıp terim ile beraber fakir de kurumuşum, haberim yoktur azizim.

Vaktaki müşarünileyh hazretleri haremden odalarına çıktılar, Naci Bey ile beraber huzurlarına girdim. Ba'de's-selâm ve't-tahiyyât karşılarına oturdum. Besmele deyip muhabbete başladık. Fakat müşarünileyh hazretleriyle olan muhabbet, Sadık Paşa hazretleri mülâkat ve muhabbetine kıyas olmayıp bundan on kat az'âf-ı muzâ'af oldu. Ancak bu muhabbetin can alacak yerleri bu idi ki kendileri tarîk-i Mevleviyyeden nasıl sikke-i şerîf giydiklerini ve ma'nâda Hızır aleyhisselâm ile mülâki olduklarını ve ba'dehu Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin ma'nâda kadem-i şerîflerini öptüklerini ve ne ferman buyurduklarını daha bu gibi ahvâl-i butûn ve ma'nâdan pek çok şeyler konuşuldu. Naci Beyefendimiz bir mahalle gideceğinden onlar ruhsat alıp gittiler. Ancak fakiri salıvermediler. Sebebi de her vakit huzurlarına yüz süremeyeceğimi arz etmiş idim. Binaenaleyh müddet-i medîde alıkoydular. Ve bazı ahvâl-i siyâsiyye ve rumûzât-ı ma'neviyyeden ve esrâr-ı tarîkten muhabbetler meydana geldi ve fevkalâde fakiri sevdiklerini kemâl-i lutflarından beyan buyurup ruhsat alarak gider iken buyurdular ki "Sizi ziyadesiyle sevdim, bu da bizden size hediye olsun" diye bir ufak risale ihsan ettiler.

Oradan elveda edip çıktım. Fakirhaneye avdet esnasında daha yolda iken o güzelim sabah rüzgârının tesiri semeresi olarak aşağıda fitili aldık. Basur dedikleri habis hareket ü cümbüşe başladı. Dar kendimi fakirhaneye attım. Elbiselerimi çıkarıp kendimi döşeğe serdim. İşte çarşamba gününden itibaren on iki gün eve kapanıp yattım. Mekteb-i İdâdî doktoru bizim Hacı Abdullah Efendi biraderimiz her gün teşrif edip tedaviye himmet buyurdular. Velâkin namaz ve niyaz,

evrâd u ezkâr cümleten terk olundu, zira ki zâhir ü bâtın tahir değilim. Bu cihetten ıztırabım [395] ve bî-huzûrluğum fevkalâde olup tövbe ve istiğfarım hadd ü hesabı yoktur. Çi fayda ba'de harâbi'l-Basra. Binaenaleyh bu hâl-i perîşânımı ihvân-ı bâ-sefâya arz etmek için şu beyitler ile leyl ü nehâr sızlanır idim:

Şakir Paşa'ya çattık
On iki gün de yattık

Budur ceza dediler
Münzevilere seza inandık

Namaz niyazdan uyuduk
Tevbe-i nâsûhla uyandık

Afv-ı Gafûr zuhuruyla
Bâb-ı Rahmân'a dayandık

Hamd olsun Cenâb-ı Hakk'a
Efendimizin aşkına boyandık

Aşçı Dede kulunla
Sultanımızın muhabbetine daldık

Ezel ebet budur sermaye
İbrahim-veş nâr-ı aşkla yandık

Yana yana kül olup
Gülşen-i Mevlânâ'ya savrulduk

İşte budur feth-i mübîn
Vâsıl-ı cânân olduk

Hamd ü senalar olsun
Şehinşâh-ı cihânâ dayandık

Muntazır-ı ihsân iken
Çıkın çıkıp bayıldık

Kandilli kandil muhabbeti
Yine aşk kubbesine astık

Dedem eimme-i izâma
On iki beyitle yine çattık

Bu da Ma'ân'daki resm-i küşâd hakkında söylenmiştir:

Ma'ân'dan gelir müjde ve tebşîr-i azîm ân-be-ân
Ki mazhar-ı tecellî-i Hak oldu Abdülhamid Han

Vâdî-i Ma'ân'a mahşer gibi doldu ins melek
Dua ve senalar ile cem' oldu cümle meşâyıh-ı Arabân

Dediler devr-i Adem'den beri görmedi ins ü melek
Böyle bir âsâr-ı hamîdiyye-i bî-misâl-ı âlî-şân

Hak ile resul seni sevdi sana verdi
Ki yolunda eyledin sa'y himmet ile ihsân

İbrahim kulu yüz sürüp atebe-i şehinşâhına
Arz u niyaz ile dedi mübarek olsun bu nişân-ı âlî-şân

İşte buraya kadar arz u niyaz olunan niyâznâme-i fakîrî imzası da bu idi:

Erenlerin vekili
Şehriyarın abîdi

Tercümân-ı ma'nevî vü Mesnevî
Aşçı Dede eskisi

Nisbet-i Hayyât Vehbî
Nesem-i Sultan Fehmi

Nakş-ı Hâlidî Mevlevî
Zinde erler canı

Seyyid İbrahim Halilî
Hem Mehmed Ali kulu

Âl-i abâ kıtmîri
Hem bekçi-i bâb-ı nebevî

Evvelce dahi arz olunduğu üzere mine'l-kadîm âdet-i fakîrî beyne'l-uşşâkîn Kur'ân-ı kerîm'den bir cüz kıraatle ayda bir hatim ederek Hazret-i Pîr Mehmed Vehbî Hayyât kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûh-ı kudsiyyelerine ihdâ ederim. Hastalanmazdan evvel yani çarşamba gecesi bir uyku ve gaflet tari olup ve abdestimde dahi şüphe ederek sûre-i Ra'd'da olan secde [396] ayetine gelinmiş idi. Secde etmek lâzım geleceğinden orada terk ederek yarınki gece oradan bed' ederim demiş idim. Fe-subhânallâhi ta'âlâ "Zâlike takdîru'l-azîzi'l-alîmi."[439] Çarşamba günü bu hastalığın zuhuruyla arz olunduğu üzere ne namaz ne niyaz ne evrâd ve ne ezkâr bir şey kalmamış idi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne kesb-i sıhhat olunarak bırakılmış olan secde ayetinin iptidasından bed' olunup kıraatle hem farz olan secdeyi hem vacip olan secde-i şükrü ve hamd ü senâ-yı Cenâb-ı Kibriyâyı eda edip tekrar kıraate bed' esnasında gönül âlemine atılan ve tulû eden mana bu idi ki "Behey yüzsüz asi Aşçı Dede, gördün mü hâlini, işittin mi ahvâl-i ma'neviyyeni? İşte bu secde ayetinin sırrından sana itap ve tevbîh ve

439 "Bu, üstün ve bilen (Allah)ın takdiridir." Yâsîn, 36/38.

tekdir ve tazir remz ü işareti vardır, daha adam olmayacak mısın? İnziva yalnız cisim ile olmaz, cisim ma'a'r-rûhtur, belki cümle kuvâ-yı cismâniyye ve rûhâniyye ile olur. Hay gidi münzevi efendi, maşallah nazar değmesin!" hitâb-ı itâbıyla tebşir olunduk azizim.

İşte âyet-i kerîme bu idi. Sûre-i Ra'd'da: "Ve lillâhi yescudu men fi's-semâvâti ve'l-ardi tav'an ve kerhen."[440] "Kulillâhu hâliku kulli şey'in ve huve'l-vâhidu'l-kahhâru."[441]

Ey aziz eğerçi bu âyet-i kerîmenin remz ü işâret-i ma'neviyyesinden bahsolunursa iş değer renge boyanıp muhabbet değişir ve pek çok uzar. Binaenaleyh bunun remz ü işaretini mekteb-i irfân talebelerine havale ederim. Mahlûka bazı kere inkiyat, itaat tav'an ve kerhen olur, çünkü Cenâb-ı Hakk'ın "Cebbâr" isminin sırrı zuhur eder ise kimdir mukabele edecek hâşâ sümme hâşâ. Fakirin de kerhen idi azizim.

Müşarünileyh Şakir Paşa hazretlerinin hîn-i vedâ'da vermiş oldukları risaleyi mütalâa ettim. Müşarünileyh hazretlerinin kendi tasnif ve telifleridir. Risalenin ismi *"Müslüman Nefer"* diye tesmiye olunmuştur.[442] Bi-tamâmihâ kıraat ettim ve fevkalâde tahsin ü takdir ettim ki bir müslümana lâzım gelen şey ne ise onun cümlesi Türkçe fasih ve muhtasarca sual ve cevaplı olarak başka başka yapılmış, yani bununla amel eden kimsenin daha başka şey öğrenmesine [397] ihtiyaç yoktur. "Maşallâh, fe-tebârekallâh" dedim. İşte şimdi anladım ki huzûr-ı Cenâb-ı Peygamberîye vuslatla kadem-i sa'âdetlerini takbil etmeye muvaffakiyet, ümmetine böyle bir güzel tahsin olunur din yolunda bir hizmet ve ubudiyetle o kimyâ-yı bî-behâya nail olmuştur. İmzalarına nazar ettim: "Yâverân-ı Hazret-i Şehriyârîden Hademe Feriki Mehmed Şakir ibn Şerif." "Evet, Şerif ibn Şerif ibn Şerifsin" dedim azizim.

Pederleri, tarîkat-ı aliyye-i Hâlidiyyeden olup kendileri dahi Hâlidiyyelere fevkalâde muhabbet ettiklerini beyan buyurdular. Muahharen bizim Naci Beyefendimizden olunan tahkikatta kendileri ve pederleri [boş] ahalisinden olup geçen Rusya muharebesinde Rus askeri meyanından firar edip devlet-i aliyye askerine dehâlet etmiş ve şevket-meâb efendimiz hazretleri hademe-i şâhâneleri silk-i celîlesine idhaliyle o tarihten şimdiye kadar hademe-i şâhânede terakki ederek feriklik rütbe-i aliyyesine nail olmuş ve zât-ı şâhânenin gayet sevgilisi sadık muhlis bir bendesi olmasıyla bu gibi mühim teftîş-i ahvâl-i vilâyât ve etvâr-ı ümerâ ve zabitan ve askeriye gibi muhbirliklerinde istihdam olunduğu anlaşılmıştır. İşte bunun için geçen gündeki mülâkat ve muhabbette bu işten asla razı olmayıp "Bunun bir çâre-i hasenesi nedir?" diye sual buyurmaları üzerine fakir cevabında dedim ki "Mademki bir halîfe-i cihân zât-ı âlîlerine olan

---

440 "Göklerde ve yerde olanların hepsi, ister istemez Allah'a secde ederler." Ra'd, 13/15.

441 "De ki: Her şeyin yaratıcısı Allah'tır. O, tektir, kahreden (her şeye üstün gelen)dir." Ra'd, 13/16.

442 Mehmed Şakir Paşa, *Müslüman Neferi*, İstanbul 1322 (Daha önceki baskılarını bulamadık.)

kemâl-i emniyeti cihetle hiçbir kimseye garaz ve nefsaniyet etmeyerek ümmet-i Muhammed'in refâh-ı hâl ve selâmetleri için görmüş olduğunuz sû-i hâl ve istimalin arz olunması ve taraf-ı şâhâneden bunun için tahlif olunmuş olduğunuz cihetle ayn-ı savâbdır" dedim. Bunun savap ciheti budur ki bu iş diğer bir fasit zulümkâr adama havale olunsa idi, herkesin bi-gayr-i hakkın canını yakar, hanesini harap eder; lâkin bu gibi hakkı bilir, haktan ayrılmaz zevât-ı kirâma havale olunması ayn-ı savâbdır.

Hatta müşarünileyh Şakir Paşa hazretleri, Müşir Arif Paşa hazretleri haklarında bazı gûne uygunsuz hâllerini işitmiş ve lede't-tahkîk sübut bulmuş ise de beynlerinde olan yirmi senelik bir hukuka mebni geçiştirmiş olduğunu söylediler. Fakir de müşarünileyh Arif Paşa hazretlerine olan samimî ve kalbî bir muhabbetten dolayı bu gibi şeyleri ona lâyık görmediğimden tekzip ettim ise de kendisince yakîn hâsıl olduğunu ve "Siz münzevi olup kimse ile görüşmediğiniz ve bir yere [398] gitmediğiniz için bilmezsiniz" buyurdular. Fakir de dedim ki "Bu gibi hâlât, kendisinin mukarripleri olan birtakım uygunsuz adamlar vasıtasıyla belki olmuş olur, yoksa bizzat kendileri bu gibi şeyleri irtikâp etmezler, zira ki erenler ona Arif demiştir azizim" dedim. Sonra buyurdular ki "Bu vazife fevkalâde derunumu rahatsız ediyor, buna çare nedir?" Dedim ki "Azizim, bunda zât-ı âlîlerinin hiçbir medhali yoktur, emir kulusunuz, bihakkın bu vazifeyi ifa etmeli ve pek çok tecessüs ve tetkik ve tahkik ederek tamamıyla kanaat hâsıl olduktan sonra icabına bakmalı. Bunu için muahaze olunmazsınız ve bazılarını da af ederseniz "Ve'l-âfîne ani'n-nâsi"[443] âyet-i kerîmesinin mazharı olup sevap alırsınız" dedim. Şevket-meâb efendimiz hazretleri hakkında kendilerine takdim ettiğim manzûmeyi kıraat buyurup mâbeyn-i hümâyûna takdim edeceklerini söylediler. Artık takdim edip etmediklerinden haberim yoktur ve hem de sual ettirmedim. Ancak huzurlarına gittiğim çarşamba günü hâne-i fakîrîye avdetle kendi derdime düşmüş idim. Refîka-i âcizîye buna dair bir şey açmamış idim. Onlar müşir paşa hazretlerine gittik zannetmişler, öyle bilirler imiş. Perşembe gecesi refikam bir rüya görmüş. Alessabah fakire nakletti. Şöyle ki fakiri mâbeyn-i hümâyûndan istemişler. İstanbul'a gidecek imişiz. Refikaya diyormuşum ki "Yahu çabuk olun, eşyaları toplayın!" diyerek bir acele ediyormuşum. Refikam da diyormuş ki "Efendi, acele etme, zaten rahatsızsın, yavaş yavaş toplanırız." Fakir de "Rahatsızlığım yoktur, iyi oldum" demişim. Bu hâlde uyanmış. İşte bunun bu rüyası ayn-ı kerâmettir, çünkü bu işten malûmatı yok ki tefekkür ederek yattı da rüyasına girdi diyesin. Sonra bunun üzerine kendisine işi anlattım. Dedim ki "Yahu artık anladım erenlerin adamı olmuşsun ki sizinle fakire haber gönderdiler" diyerek Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar ettim. Hastalıktan kalkıp şubeye devama başladım. Miralay izzetlû Naci Beyefendiyi gördüm. Dediler ki "Şakir Paşa hazretleri diyorlar ki bir daha görüşemeyecek miyiz?" Dedim: "Mübarek ellerini öperim, zaten arz etmiş idim ya münzevi olduğumu. İşte bir defa görüştük, on iki gün yattık. Bir daha görüşür isek bir ay yatarız. Fakirden dua azizim" dedim.

443 "İnsanları affederler." Âl-i İmrân, 3/134.

İşte bu vukuattan yani manzumenin takdim ve adem-i takdimi meçhul olup ara yerden bir ay [399] geçmiş idi, hiçbir haber alınamadı. Lâkin mana cihetiyle bazı haberler alınıyor, yani zâhirde bir haber yok; lâkin bazı zevat tarafından hakk-ı fakîrîde gördükleri rüyaları naklediyorlar. O rüyalara bakılır ise erenlerin bir lutf u ihsanları olacak gibidir.

Bizim şubemizin muavini Ziya Beyefendinin fî 18 Temmuz sene 320 [31 Temmuz 1904] pazar gecesi görmüş olduğu rü'yâ-yı sâdıkası: Şöyle ki Dersaadet'teki Bayezid Câmi'-i şerîfi gibi bir cami, ama gayet büyük, şadırvanında güvercinler olup yem veriyorlar. İşte o şadırvan lebâleb talebe-i ulûm ile dolmuştur. Bir kimseye muntazır oluyorlar imiş. Ziya Bey sual etmiş ki "Kimi bekliyorsunuz?" "Hacı İbrahim Efendi'yi bekliyoruz" demişler. Ziya Bey "Bizim müdür efendi mi?" demiş. "Evet onu bekliyoruz, lâkin sizce onun adı müdür efendidir, bizce müdür efendi değildir, bizce onun ismi başkadır" demiş. Bundan Ziya Bey anlamış ki manevî fakirin rütbe ve ismim başka imiş. Ziya Bey'in yanında bâb-ı serâskerîde iken kalem efendilerinden bildiği olan Nuri Bey namında bir efendi beraber imiş. Onunla beraber câmi'-i şerîfe dahil olmuşlar. Görmüşler ki câmi-i şerîfin içerisi dahi ulema ve talebe ile dolmuştur. Onlar da fakir muntazır oluyorlar imiş. Bunlar da oturmuşlar, kapıya doğru bakıp beklerler iken, "İşte geldi" diyerek cümleten kıyam olunmuş. Fakir başımda destarlı sikke-i şerîf, sırtımda deve tüyü renginde hırka olduğu hâlde gelip minberin yanında serilmiş olan seccade üzerinde namaza durmuşum. Cemaat de namaza durmuşlar. Sonra kamet olunup fakir mihraba geçip imam olup fevkalâde bülend avaz ile "Allâhu ekber" deyip namaza durmuşum. Ziya Bey fevkalâde müftehirane yanındaki Nuri Bey'e "Gördün mü bizim müdür efendiyi?" diye ziyadesiyle iftihar ederek namazda iken çocuğun ağlamasıyla uyanmış olduğunu ferdâsı günü şubeye gelip dedi ki "Müdür efendi, artık zatınızın evliya zümresinden olduğuna iman edip inandım ki işte bu gece görmüş olduğum rüya bunu ima eder" diye rüyasını nakl ü hikâye eyledi azizim.

Artık bu rüya koltuk kabartması, minder, yastık yükseltmesine değer ya, ne şüphe güneş gibi zâhir oldu rütbe-i ma'neviyyemiz. Evet pek doğrudur, fakat bir şey var, onu da arz edeyim de artık ister koltuk kabart, ister minder. Nedir o? Bu yüzsüz asi Aşçı Dede kulunuz, Ziya Bey'in gördüğü [400] rüya gecesinde hamamcı olmuş idim. Bu rüyadan değil, hiçbir şeyden bîhaber olarak hayvan gibi ters yatmış idim. Ammâ sen dersen ki zâhir cünüplüğü manaya ve hakikate zarar ve ziyan vermez, belî öyledir, ammâ elbette bir farkı da vardır. Tahir ile gayr-ı tâhir bir olur mu? Olmaz. Hatta Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bu yüzsüz Aşçı Dedelerine nakl ü hikâye buyurdukları şeyi size nakil edeyim de bundan dahi istidlâl buyurulur. Şöyle buyurdular ki "Bir sabah kalktım, hamamcı olmuşum, yani ihtilâm olmuşum." Bununla beraber Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin muhabbetleri de kalp aleminde cevelân ederek cûş u hurûşa gelmiş ise de kendileri bi-hasebi'z-zâhir tahir olmadıklarından fevkalâde muztarip olarak ne yapacaklarını şaşırıp hemen hamama can atmışlar. Hamamdan çıktıktan sonra huzûr-ı Hazret-i

Vehbi Hayyat'a gitmişler. Hazret-i Pîr efendimiz, hazret-i şeyh efendimize: "Fehmi Efendi Hoca!" diye hitap buyururlar imiş, âdet-i seniyyeleri böyle imiş. İşte o sabah böyle hitap edip buyurmuşlar ki "Bu sabah acîb bir hâl oldu." Dediler ki "Teveccüh buyurun." Dedim ki "Abdest alayım da öyle teveccüh edeyim." Dediler ki "Cünüplere abdestsiz de teveccüh olunur. Acîb değil mi bu iş?" buyurmuşlar. Hazret-i Fehmi fevkalâde muztarip olup ziyadesiyle sıkılmışlar. Hazret-i Pîrin murâd-ı kudsiyyeleri yani cünüp olduğunuz hâlde zararı yoktur bize teveccüh ve rabıta etmenin. Biz de abdestsiz olarak teveccüh ile karşılarız muhabbetinizi demektir azizim.

Kibâr-ı evliyâullâhtan bir zât-ı âlî-kadr, harem-i ismet-penâhîleri ile esnâ-yı muhabbette hatun bu ya nâkısatü'l-akl, hatırına gelmiş ki "Ehlullâhta böyle iş görür mü?" gibi. İşte hatuna bu hatıranın zuhuruyla beraber o zât-ı âlî-kadr-den inzal vaki olduğu hâlde bi-hasebi'z-zâhir hâl-i cünübiyyette hatunun üzerinde iken şehadet parmağını nasıl hatunun iki kaşı arasına basıp teveccüh etmiş ise, hatunun basiret gözü küşadıyla hayli esrâr-ı rabbânî müşahede etmesi üzerine derhâl iftirâk ile hazret-i şeyhin iki ayaklarına kapanıp "Aman efendim, hata ettim, af buyurun!" demiş. Hazret de buyurmuşlar ki "Biz zâhirde cünüp oluruz, hakikatte asla ve kat'â cünüp olmayız."

Evet azizim, öyledir ve pek doğrudur, çünkü cünüplük esnâ-yı muhabbette Hak'tan gaflet olunduğu cihetle onun için gusül lâzım gelir. Hâlbuki evliyâ-yı kirâm [401] hazerâtı asla ve kat'â hiçbir an ve zaman Hak'tan gafil olmazlar. Onların cimaları avamın cimaına kıyas olunmaz. Eğerçi bu bahse girişilir ise pek uzar ve pek çok esrar meydana gelir. Burasını anlamak ister isen Şeyh-i Ekber kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerini *Fusûsu'l-hikem* risalelerinden "*Fassu Muhammediyye*"ye müracaatla hall-i müşkil edesin azizim.

Biz gelelim kendi bahsimize. İşte bizim sır kâtibimiz ruhumuz Asım Efendi'nin görmüş olduğu bir rü'yâ-yı sâdıkası dahi iyice işimize yarayacak rüya olduğu cihetle aynen buraya derc olunmuştur. Şöyle ki üç yüz yirmi senesi Eylülün yedinci [20 Eylül 1904] salı gecesi görünen rüyadır. Bir evin divanhanesinde müdür efendi hazretleri bulunuyordu. Bendenizi yanlarına çağırıp beş mecidiye verdiler. Fevkalâde zarûret-i hâlde bulunduğumdan paraları ma'a'l-memnûnniyet alarak yed-i âlîlerini muttasıl takbil ederek gönlüme dahi bir hüzün tari olmasından naşi ağlamakta idim. Muahharen diğer büyük bir oda da erkân minderi üzerinde birlikte oturuyor idik. İçeriye serasker paşa hazretleri girdiler. Memuriyetleri de ordu-yı hümâyûnu teftiş maksadına mebni imiş. Bizim bulunduğumuz mindere oturdular. Bendeniz derhâl fesi başıma giydim ve tazimkârane doğruldum ve yanımda bulunan la'l şişesini dökülmemek için kaldırıp çekmece üzerine koydum, vazîfe-i resmiyye ile iştigale koyuldum. Müşarünileyh hazretleri yanımızdan kalkıp bizim odadan diğer odaya geçilir bir kapıdan çıkarken merak ettim acaba üniforması nasıldır. Kolunda iki sarı ve iki beyaz ve bunları tûlânî kat' eden dört sarı nişanı gördüm. Sonra müdür efendi, bendenize emrettiler, oda derununda bulunan camekân gibi bir mahalden bir-

takım panorama gibi resimler seyretmeye başladım. Deniz kenarı, gemi resimleri bu gördüğüm şeyleri hep müdür efendiye söylüyor idim. En nihayetteki perdede görüp de müdür efendiye söylediğim şey mükemmel ve müzeyyen berber aynası ve yanında dahi bir dürbün idi. Rüyanın mabadini tahattur edemiyorum.

İşte azizim bu rüyanın ledünniyâtı başkadır. Bakalım ne zuhur edecektir. Ne ederse mahza hayırdır azizim. Mumaileyh Asım Efendi'nin bundan evvel görmüş olduğu bir rü'yâ-yı sâdıkası dahi vardır, lâkin o rüyanın halli ve fethi biraz müşküldür. Rüyası bu idi ki üç yüz yirmi iki sene-i hicriyesi Rebiülevvelinin yirmi üçüncü [8 Haziran 1904] salı gecesi sabaha karşı görülen rüya:

Sarayiçerisi'ne karşı bulanan Baruthane yanındaki kahvehanede gündüzün saat on buçuktan sonra [402] oturuyor idim. Ramazan olduğundan iftara med'uv imişim. Önümüze bir sofra kurdular. Herkesin önündeki ekmek durur iken bir başı bozuk eline bir ekmek alıp parçaladı. Ekmeğin bir rub'unu bendenize verdi. O esnada bulunduğum mahal, yani o sofra mürtefi bir mahalle münkalip oldu. Altımızda kanepe olduğu hâlde sofra önümüzde bulunuyordu. Lâkin yüksekte bulunduğu için bir kademe daha kanepe üzerine çıkıp sofranın önüne oturdum. Sofrada sağ tarafımda hemen aramıza bir kişi daha oturabilecek derecede müdür efendi bulunuyordu. Müdür efendinin sağında Mülkiye Rüşdiyesi karşısında Berber Mehmed Ağa ve onun sağ tarafından bizi davet eden zat bulunuyordu. Bu zat, zabitandan veyahut mensûbîn-i askeriyyeden olup kendisini tanımıyordum. Bendeniz biraz yükselip sofranın önüne oturduğum vakit, Berber Mehmed Ağa ile hâl ve hatır istifsar ettik. Önümüzde iftariyelik bir sahan içerisinde gül tatlısı getirdiler. Ammâ güller taze yaprak olarak koparılıp şekerden yapılan koyu bir şerbet üzerine konulmuş. Simit koparıp gülün tatlısından yedim. Yanımızda da sofraya konulmak üzere bir sepet derununda olarak zeytin yağlı, pirinçli iki kabuk arasına doldurulmuş bir dolma duruyor idi. Lâkin midye dolması değil idi. Kemâl-i iştihâ ile dolmanın konulmasına intizarda iken, müdür efendi akşam namazını kılmak için sofradan kalktı. Bittabi beklemeye mecbur olduk. Kalben dedim ki "Bari iftardan sonra namazı kıla idi." Bunu müteakip Sultan Selim Câmi'-i şerîfi'nde bulundum. Müezzin mahfili hem yüksek ve hem geniş bulunuyordu. Mahfil üzerinde câmi'-i şerîfin büyük kapısı yakınında bir kalabalık ve bir kargaşalık görünüyordu. Mahfil üzerine çıkıp o kalabalığa müteveccih oldum. Arkamdan sarı sakallı Tatar Seyfeddin Ağa namında birisi "Gel bu sağ cihete doğru gidelim" diyordu. Merkuma dedim ki "Hayır ben bu tarafa doğru gidiyorum, baksana bir şeyler oluyor, bu cihet daha ehemmiyetlidir" dedim. Meğerse o kalabalık olan mahalde kitapçı Laz Hasan Efendi'nin yanında evvelce hizmetçi bulunmuş olan bir başı bozuk sâlifü'z-zikr sofradan yemek yenildiği esnada saçma sapan vuku bulan sözlerine karşı müdür efendi tarafından tekdîr edildiği için muğber olarak elinde bir kama olduğu hâlde müdür efendiyi vurmuş. O kalabalık da bundan ileri geliyor imiş. Oraya geldim. [403] Dediler ki "Kalçasından fena tarafından vurmuş olduğundan müdür efendi teslîm-i rûh etti." Bunun üzerine müteessiren aşağı şadırvan yanına indim. Yanımdan Ar-

navut elbiseli bir delikanlı geçiyordu. Ona bir şeyler sordum. Sorduğum şeylere lâyıkı veçhile cevap vermeyerek geçti. Yukarıda müdür efendiyi vuran kimseyi de tutmuşlar. Yukarıdan bağırıyor idi ki "Bu kadar kalabalık içerisinde adam vurmak gerçi benim için büyük bir cesaret, muvaffakiyet ise de ma'a't-teessüf böyle bir zât-ı muhteremi vurduğumdan dolayı cümlenin nefretini celp ettim. Herkes bana lanet-hân olacaktır." Bunun üzerine Topçu Kolağası Hasan Efendi ile bir dar sokak içerisine girdik. Mumaileyh dedi ki "Bari müdür efendinin keyfiyet-i vefâtını hanesine malûmat verseniz." Dedim ki "Kabil mi efendim, dünyada yalnız ben mi kaldım bu gibi kara haberleri tebliğ etmeye?" Bunun üzerine uyandım.

İşte o gece fakir dahi gördüm ki pederim gelmiş. Bir ufak kapıdan içeri girip elinde tabanca beni vuracak imiş. Diyorum ki "Altmış senelik kıdemli bir oğlunum, beni nasıl vuracaksın?" diyerek vurmadan uyandım azizim Fesubhânallâhi ta'âlâ acîb tesadüftür. Herifin dediği gibi paramız yoksa da görülmüş rüyalarımız vardır. Lâkin bu rüya meselesi uzundur. Malûm ya rûh-ı insânînin âlem-i ervâha urûcunda yolu âlem-i misâle uğrayıp orada bu gibi şeyleri müşahede eder. Bunun tabiri de muabbirlere mahsustur. Meselâ bir adam ma'nâda validesi ile cima ettiğini görse, onun tabiri o adam hacca gidecektir. Fesubhânallâhi ta'âlâ bi-hasebi'z-zâhir ne kadar ba'îd görünür ve ne kadar çirkin şeydir? Fakat bi-hasebi'l-bâtın böyle değildir, çünkü Cenâb-ı Hak buyurmuş ki eğer adamlar birbirlerine secde etmek lâzım gele idi, evlâtları ebeveyne secde etmek ile emreder idim. İşte bundan anlaşıldı ki evlâdı ma'nâdan validesine vusulü zâhirde olan kıbleye teveccüh ile vusulü demek olacağını remz ü işaret eder azizim, hû.

Fakirin de evvelce görmüş olduğum rü'yâ-yı sâdıkada epeyce ehemmiyetli ve pek çok manidar olup elhâletü hâzihi zâhirde cilve-nümâ-yı zuhûr olmadı. Malûm ya rüyanın bir müddet ve zamanı vardır. Gelmedikçe cilve-nümâ-yı tecellî olmaz.

Görünen rüya bu idi: Bin üç yüz on dokuz senesi Rebiülâhirin onuncu [27 Temmuz 1901] ve bin üç yüz on yedi senesi Temmuzun on beşinci pazar gecesi idi. Âlem-i ma'nâda huzûr-ı pâdişâhîde bulundum. Fakat padişah destarlı Mevlevî [404] elbisesindedir. Diğer birkaç zat da beraber oturuyorlar. Hatta güya cuma namazına tedarik var imiş gibi kendisine mahsus olan kayık öyle sandal biçimi yaldızlı ve bir de post serilmiştir; kayıkhanede duruyor. Müşahede ediyorum. Üzerimde gecelik beyaz entarimin eteğinden padişah eliyle tutmuştur. Ben de karşısında oturuyorum. Bana hitaben dedi ki "Niçin buraya geldiniz?" Dedim "Size olan aşk u muhabbetimizden." Dedi ki "Ben bilirim, bana diğer muamele edeceksiniz" deyip elini koynuna sokup bir meşin kese içinde tabanca çıkarıp bana vuracak. O hâlde bir zat yanıma gelip güya beni kurtarmak gibi bir muamele ile elini benim göğsümün üzerine koydu. Bu hâlde artık Cenâb-ı Hakk'a teveccüh-i tâm ile teveccüh ve tevekkül ederek kendi kendime diyorum ki "Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimiz on bin kuruş maaşınız olacaktır buyurdular, daha maaşım on bin kuruş olmadığından ölmem" dedim. Bu teveccühte iken

padişah tabancayı sıktı; kurşun göğsüme geldi ve sedasını işittim; fakat tesir edip etmediğini bilmiyorum. Tekrar bir daha vurdu, tekrar bir daha vurdu. Böylece üç defa vurdu. Göğsümdeki o adamın eli üzerine kurşunlar geliyordu. Oradan beni bıraktılar. Dışarıya çıktım. Güya câmi'-i şerîf avlusu gibi imiş, fakat merdiven ile yukarıya çıkılır. Pek çok hademe-i şâhâne orada oturuyorlar. Onların aralarından pek çok zor ile çıkıp kurtuldum. İşte bu kadar idi rüya azizim.

İşte azizim, en son rü'yâ-yı sâdıkayı bu yüzsüz asi Aşçı Dede fakirleri görmüştür. Şöyle ki bin üç yüz yirmi iki senesi Şa'bân-ı şerîfin dördüncü [13 Ekim 1904] ve bin üç yüz yirmi senesi Eylülün otuzuncu perşembe gecesi âlem-i ma'nâda bir dâ'ire-i âlîde bulundum. Orası padişah sarayı imiş. Fakir de padişaha arzuhâl verecek imişim. Mukarribînden divanhanede zevât-ı kirâm diyor ki "İşte bu pencereden içeriye at." Fakir dedim ki "Bizzat takdim edeceğim." Dediler ki "Huzura takdim edin." Odaya dahil oldum, gördüm ki odanın ortasında büyük bir yemek tablası üzerinde sahanlar ile taam vardır. Hatta bir büyük sahanda patlıcan dolması olup kapağı açılmış. Gayet nefis enfes bir dolmadır. Padişahın önünde de beyaz gümüş leğen ibrik vardır, yani ellerini yıkayıp taama oturacak imiş. Fakir, huzurlarına [405] gidip sakomun koyun cebinden arzuhâli çıkardım. Bir zat gelip arzuhâli alıp padişah bir koltukta oturuyor, padişahın arkasına gidip arkasından kulağına doğru arzuhâli kıraat ediyor. Padişah bizim bildiğimiz zâhir padişahımız değildir. Tıpkı fakire benziyor. Öyle sarı sakallı, sakalına kır düşmüş; yani fakir gibidir. Ancak farkı, gözleri gayet büyük şahane; göz de içerisi kanlı gibidir; yani Damat Hâlid Paşa hazretleri fakirin resmimi aldığı zaman malûm ya camın üzerine akis baş aşağı çıkıyor, onu fakire göstermiş idi, o camda gözlerimi öyle gayet iri, kanlı görmüş idim. İşte tıpkı onun gibidir. Fakat arkasındaki zat, arzuhâli kıraat ettikçe padişah, o şahane gözlerini iki tarafa fıldır fıldır çeviriyor, yani arzuhâlin mealinin manasını mütalâa ediyor gibi bir hâlettedir. Arzuhâlde Hicaz Demir Yolu fıkrası mı varmış ne imiş bilmem, padişah buyurdu ki "Orası dar bir yoldur." Fakir de cevabında dedim ki "Efendim, kulunuz altmış senelik bir bendenizim." İşte bu hâlde uyandım.

Ferdâsı günü perşembe günü olduğundan Mevlevîhaneye gittim. Bu rüyayı Şeyh Salahaddin Efendi hazretlerine tamamıyla nakl ü hikâye ettim. Buyurdular ki "Şimdiden sizi tebşir ve tebrik ile müjde ederim ki hademü haşem sahibi, debdebe dârât sahibi olacaksınız, büyük memuriyette bulunacaksınız, bizi hatırdan çıkarmayasınız" buyurdular. Ve bir müddet sonra buyurdular ki "Sizi burada birinci şubeye müdür edelim." Fakir de teşekkürler arz u niyaz ettim azizim.

İşte sultanım, nazarınıza bir rü'yâ-yı sâdıka-i makbûle-i mergûbe-i hak var ki artık bu rüyayı fakirin sabık ve emsali görülmemiş baha ve kıymet takdirinde cümle uşşak âciz kalmış. Bu gibi rüya görenleri değil ins ü cin, cümle melâike ve mukarribîn sad hezâr tahsin ve aferin ile alkışlarlar. Aman azizim, çabuk söyle nasıl rüyadır bu rüya? Bu rüyanın mukaddimesi bu idi ki geçen sene yani bin üç

yüz yirmi bir senesi Şa'bân-ı şerîfin on beşinci [5 Kasım 1903] leyle-i berâtın sabahı atufetlû Ferik Sadık Paşa hazretleri keyifsiz olduğu cihetle hem kandil tebriki ve hem de iyâde için kışladaki dâ'ire-i âlîlerine alessabah gittim. Huzurlarına dahil olup istifsâr-ı hâtır ve muhabbet esnasında iken bizim Levazım Reisi saadetlû Ferik Kemal Paşa hazretleri de geldiler. Esnâ-yı muhabbette müşarünileyh Sadık Paşa hazretleri, fakire hitaben buyurdular ki "Bu gece nısf-ı Şa'bân-ı şerîf idi, duasını kıraat ettiniz mi?" Fakir dedim ki "Nısf-ı şaban-ı [406] şerîf duası fakir de yoktur ki kıraat edeyim." Sonra buyurdular ki "Bende vardır, size vereyim de inşâallâhu ta'âlâ gelecek sene kıraat edersiniz." Ma'at-teşekkür dedim ki "Bu nutk-ı âlîniz, "Lisânu'l-halki kalemu'l-Hakki"[444] fehvasınca pek büyük teşekkürler ederim ki işte gelecek seneyi idrak edeceğime bir müjde ve tebşîr-i azîmdir" dedim. Ve mezkûr duayı da çantalarından çıkarıp verdiler. Bir kere huzurlarında cehren kıraat ettim. İşte dua bu idi:

> Hâzâ du'âun azîmu'ş-şâni, yukre'u fî leyleti'n-nisfi min şehri Şa'bân li-tûli'l-umri ve teshîli'r-rizki ve li-def'i'l-belâ'i ve li'l-gınâ'i ani'n-nâsi ve li-hâtimeti'l-hayri ve huve en tek'ude ba'de salâti'l-magribi tenvî bi-niyyeti tûli'l-umri ve teshîli'r-rizki ve tekra'u yâsîn merreten ve'd-du'â'e merreten ve te'ûdu sâniye merretin tenvî bi-niyyeti def'i'l-belâi ve'l-gınâ'i ani'n-nâsi ve tekra'u yâsîn merreten ve'd-du'â'e merreten ve te'ûdu sâlisen tenvî bi-niyyeti'l-hayri ve tekra'u yâsîn merreten ve'd-du'â'e merreten ve sûrete'd-duhâni merreten ve tusallî ale'n-nebiyyi sallallâhu aleyhi ve selleme.
>
> Ve'd-du'â'u'l-mubâreku hâzâ:
>
> Bismillâhirrahmânirrahîmi ve sallallâhu alâ seyyidinâ ve mevlânâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve selleme. Allâhumme yâ ze'l-menni ve lâ-yumennu aleyke, yâ ze'l-celâli ve'l-ikrâmi ve't-tûli ve'l-en'âmi, lâ ilâhe illâ ente, zahru'l-lâci'în ve cârru'l-mustecrîn ve me'menu'l-hâ'ifîn, Allâhumme in kunte ketebtenî indeke fî ummi'l-kitâbi şakiyyen ev mahrûmen ve mukteren ale'r-rizki fe'mhu min ummi'l-kitâbi şekâvetî ve hirmânî ve iktâre rizkî; ve'sbutnî indeke sa'îden merzûkan, muvaffikan li'l-hayrâti ve'l-meberrâti, fe-inneke kulte ve kavluke'l-hakku fî kitâbike'l-munezzeli alâ nebiyyike'l-murseli "Yemhullâhu mâ yeşâ'u ve yusbitu ve indehu ummu'l-kitâbi." İlâhî, bi't-tecelli'l-a'zami fî leyleti'n-nisfi min şehri şa'bâne'l-mukerremi elletî yufreku fîhâ kullu emrin hakîmin ve yubremu, ikşif annâ mine'l-belâ'i mâ-lâ na'lemu ve'gfir lenâ mâ ente bihi a'lemu, inneke ente'l-e'azzu'l-ekremu; ve sallallâhu alâ seyyidinâ ve mevlânâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve selleme.

İşte azizim, müşarünileyh Sadık Paşa hazretlerinin nutk-ı sâdıkları üzere vakta ki bin üç yüz yirmi iki senesi Şa'bân-ı şerîfin on beşinci gecesine yetiştik, yani pazartesi gecesi idi, "Gece isneyn gecesi" akşam namazından sonra kıbleye

---

444 "Halkın dili, Hakk'ın kalemidir."

müteveccihen oturup tûl-i ömr ve teshîlü'r-rızk için niyet edip yâsin-i şerîfi badehu duâ-yı şerîfi, badehu duâ-yı şerîfi kıraat ettim. Sonra def'-i belâ ve gınâü'n-nâs niyeti edip yâsin-i şerîfi badehu duâ-yı şerîfi kıraat ettim. Sonra hâtime-i hayr niyeti edip yâsin-i şerîfi badehu duâ-yı şerîfi ve sûre-i duhânı kıraat ettim. İşte bu kadar yani üç kere yasin ve dua [407] kıraatiyle bir kere sûre-i duhânı okudum. Zaten yatsı namazı vakti de gelmiş idi. Yatsı namazını da ba'de'l-edâ alelusul âlem-i vahdete geçtik azizim.

İşte bu âlem-i vahdette iken görünen rü'yâ-yı sâdıka-i makbûle-i mergûbe-i hak bu idi ki bir büyük, nihayeti yok sahrada bulundum. O sahrada güneş ziyası yok, ancak nûr-ı ilâhî ile münevver bir sahrâ-yı bî-nihâyedir. Şöyle nazar ettim ki sahranın bir cihetinde bulundum. Diğer cihetleri öyle nur ile dolmuş, nihayeti yoktur. Fakat burada yalnız fakir değilim, bir cemâ'at-i kübrâyız ve cümlemiz setre pantolonlu efendileriz. Fakat başlarımızda fes yoktur, cümlemiz baş açık öyle birbirimize sıkışmışız, ayak üzerinde duruyoruz. Bir şeyi muntazır oluyoruz. O muntazır olduğumuz şey de zât-ı şâhâne tarafından bir şey ihsan ve atiyye olunacak imiş, ona muntazır oluyoruz. Bu intizarda iken onu hissettim ki başlarımızdan aşağı bir şey yağmaya başladı, yani padişah tarafından bir tecelli ve bir feyiz nazil oluyormuş, yağmur gibi nazil oluyor. Ammâ göz ile müşahede yoktur, ancak nazil olduğunu his ve idrak ediyoruz. Bu hâlde fakire tari olan aşk ve neş'e-i tecellîden kendimi zapt edemeyip cümle vücudum zelzeleye gidip fevkalâde ağlıyorum, yani tecelli ve feyz-i subhâniyyeye adem-i tahammül cihetle ağlayarak sızlanarak bir hâl-i acîb içre iken uyandım azizim.

İşte bunun tabiri sad hezâr sad hezâr bî-had, bî-nihâye cenâb-ı ecell-i a'lâya hamd u senâlar olsun ki mazhar-ı gufrân ve feyz-i tecelliyât-ı subhâniyyeye nail oldum. Binaen-alâ-zâlik ferdâsı pazartesi günü daireye geldim. Birinci bu rüyanın teşekkürünü ifa ve ikinci tebrîk-i kandîl için müşarünileyh Sadık Paşa hazretlerinin odalarına gidip dâhil-i huzûr olduğumda gördüm ki Mushaf-ı şerîf ellerinde Kur'ân-ı kerîm'i cehren kıraat buyururlar. Fakiri gördükleri gibi Mushaf-ı şerîf'i masa üzerine koyup istikbal buyurdular. Fakirin birinci arz u niyazım bu idi ki dedim: "Efendim, bu tebrik kandil tebriki değildir, Allah tebrikidir, yani Allah için efendimizin ellerini öpüp üzerime ayn-ı farz olan teşekkür ve duâ-yı hayriyenizi ifa etmek için geldim" dedim. "Buyurun hayır olsun, ne havadis var?" buyurdular. Dedim: "Geçen sene ihsan ve inayet ettiğiniz nısf-ı Şa'bân-ı şerîf duasını bu gece kıraat ettim. İşte görünen rüyâ-yı sâdık ve mazhar olduğum feyz ü tecelliyât-ı subhâniyye bundan ibarettir" deyip bi-tamâmihâ arz u hikâye ettim. Pek memnun ve fevkalâde mesrur oldular. Sonra niyaz ettim ki Kur'ân-ı [408] kerîm'i yine kıraat buyursunlar. Kaldıkları yerden bed' buyurdular ki sûre-i Yûsuf'tan "Kâle ma'âzallâhi en ne'huze illâ men vecednâ metâ'anâ indehu"[445] ilâ-âhirihi okudular. Ve o esnada Erkân-ı Harbiyye Reisi saadetlü Ferik Rüşdü Paşa hazretleri teşrif buyurdular. Onlara kıyam etmediği gibi, kıraati dahi terk etmeyip onlar da sandalyeye oturup istima ettiler. Badehu

445 "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını almaktan Allah'a sığınırız dedi." Yûsuf, 12/79.

"fatiha" keşidesiyle kıraate hitam verip müşarünileyh hazretlerine iltifat buyurdular.

Meğer ki müşarünileyh Rüşdü Paşa hazretlerinin de Kur'ân ve tecvitte mahâret-i kâmilesi var imiş. İşte tecvitten kıraatten bahsolunarak muhabbet olundu. Fakir de âyet-i kerîmenin tesadüfî cihetle evvelce risalemizde arz u beyan olunduğu üzere faziletlû reşadetlû Hacı Halil Efendi hazretlerinin Dersaadet'te Kulekapısı Mevlevîhanesi'nde dördüncü selâmda bir Frenk kızını görüp fakire hitaben: "Şu kızın İslâmiyetine teveccüh edeceğim" deyip teveccühe gider gitmez, selâm hitam bulup mutrıbda kıraat olunan Kur'an "Kâle ma'âzallâhi"[446] ilâ-âhirihi, bu âyet-i kerîme idi. Hazret-i Şeyh bu âyet-i kerîmeyi hemen istima eder etmez, teveccühten ser-i âlîlerini kaldırıp "İstemem, istemem sizin olsun" buyurması yani min-ciheti'l-ma'nâ bâtından erenler buyurdular ki "O senin malın değildir."

İşte bu hikâyeyi tafsilen beyan ettim. Cümleten hayrette kaldılar ve hazret-i şeyhin büyüklüğünü tasdik ettiler. Badehu müşarünileyh Rüşdü Paşa hazretleri gitmek için kıyam ettiler. Fakir de beraber kalktım. O aralık Redif Fırkası Kumandan Vekili Mirliva saadetlû İsmail Paşa odaya girdiler. Müşarünileyh Sadık Paşa hazretlerinin ellerini öpmek için yanaştım. Onlar iki ellerini arkasına bağlayıp rükûa gider gibi eğilip fakirin elimi talep ettiler öpmek için. Kendilerinin elini öptürmeyecekler. Çok rica ve niyaz ettim, kabul buyurmadılar. Artık fevkalâde muztarip olup zarurî çar ve naçar elimi uzattım, öptüler. Oradan şubeye geldim.

İşte müşarünileyh hazretlerinin her bâr bu gibi fevka'l-had olan iltifat ve hürmet ü r'iâyet-i mahsûsalarından dolayı ziyadesiyle bî-huzûr ve rahatsız olur idim. Mamafih hakk-ı devletlerinde dahi vüs'-ı fakîrî yettiği mertebede hak erenlerden dua ve niyaz ile terakkiyatları istirham olunur idi. İşte bu dua ve niyaz sayesinde ki fırka-ı seyyâre lağv olunup yeni teşkil buyurulan Yirminci Fırka-i Hümâyûn kumandanlığına tayin buyurulup fırka merkezi Kırkkilise olduğu hâlde kendileriyle sıkı olan Erkân-ı Harbiyye zabitanı Edirne'de kalıp dâ'ire-i müşîrîde tahsis olan odada ikamet ederek buradan fırkasına [409] kumanda buyururlar idi. Binaenaleyh artık her gün öğle namazında fakirin yanımda edâ-yı salât ettikleri gibi âdet-i kadîmeleri üzere boş buldukça yine elimi, sakalımı, yüzümü öperler idi. İşte buna mukabil felek de onun yüzünü, sakalını öpüp daha ondan eski ferikler var iken cümlesine takaddüm ederek birinci ferik olup atufetlû unvanını aldı azizim.

Bizim Behzad Bey oğlumuz da kendilerin fırkası erkân-ı harbiyyesine reis olmasıyla artık bunlar ile muhabbet pek ilerlemiş idi. Ancak bizim Naci Bey oğlumuz hudut müfettişliğine tayin buyurulup hudut boyunda geşt ü güzâr ederek ara sıra Edirne'ye geldikçe onlar da dâ'ire-i müşîrîde olan odalarında ikametle muhabbetler olunur idi. İşte bu esnada idi ki yani bin üç yüz yirmi iki senesi Şa'bân-ı şerîfin yirmi ikinci [31 Ekim 1904] pazartesi günü idi, mekteb-i

---

446 "Allah'a sığınırız. dedi." Yûsuf, 12/79.

idâdî tabibi bizim Doktor Hacı Abdullah Efendi'nin Tophâne-i Âmire'ye nakliyle Midilli adasındaki Molova kale topçusu tababetine tayin olunduğundan doğruca mahall-i me'mûriyyetine uğraması hakkında emirnâme-i sâmî-i seraskerî şerefvürûd ederek derhâl tedârikât-ı seferiyeye kıyam etmiş ise de malûm ya, bizim gibi fakir dervişanın nakd-i mevcûdu "Hû." Başka bir şeye malik olmadığından mumaileyhin merkez hastanesinde olan üç yüz on sekiz senesi matlûbatı olan iki bin yedi yüz kusûr kuruşun tesviye ve itası hakkında tanzim etmiş olduğu istidasını fakire verdiler ki müşarünileyh Sadık Paşa hazretlerine takdim ve rica edip onlar vasıtasıyla bir kolayını bulup sair emsallerine verildiği gibi bize de alalım, çünkü sene-i merkûme matlûbatına akçe itası bâ-irâde-i seniyye memnu ise de muahharen makâm-ı sadâret-penâhîden gelen bir emirnâme-i sâmiye sene-i merkûmeden emvallerce tahsil olunacak akçenin yüzde elli kuruşu maliye hazinesine irsaliyle kusur ellinin yirmi kuruşu mahall-i duyûnâtına ve otuz kuruşu da ordular tahsisatına mahsuben itası emr ü irade buyurulmuş olmasıyla işte bu kadarcık bırakılmış olan sıçan yolundan artık develer çektiriyoruz. Malûm ya bizim hâlimiz istediklerimize hîle-i şer'iye ile akçe veririz, istemediklerimize mantıka tatbiken cevap veririz azizim.

Fakir arzuhâl elimde olduğu hâlde müşarünileyh Sadık Paşa hazretlerinin odasına gider iken fe-subhânallâhi ta'âlâ Birinci Şube Müdürü saadetlû Tahsin Beyefendi hazretleri yeni teşrif ediyorlarmış, odasına gider iken hapasap karşı karşıya gelmeyelim mi? Birer temenna ile "Allah ömür versin efendimiz" diyerek geçirdik ise de bu tesadüfü asla beğenmedim, iyi olmadı. [410] Niçin dedem? Bunun için ki fakirin Sadık Paşa hazretlerine olan muhabbetimi onların fakire olan fevkalâde iltifat ve teveccühatlarını bildiği ve elimde öyle bir istida olduğunu görüp müdür efendi hiçbir odaya gitmez iken paşa hazretlerinin odasına alessabah elinde bir istida ile gidişi muhakkak bir şey rica ve iltimas etmek için olduğunu bildiği için iyi değildir azizim.

Filhakika sonra da iyi olmadı, her ne ise müşarünileyh hazretlerinin huzurlarına dahil olup ba'de's-selâm, e'ûzü-besmele keşidesiyle şu âyet-i celîleyi kıraat ettim. "Ve te'âvenû ale'l-birri ve't-tekvâ ve lâ te'âvenû ale'l-ismi ve'l-udvâni"[447] arzuhâli takdim niyaz ve istirhâm-ı fakîri de arz ettim. "Baş üstüne" buyurdular. "Müşir paşa hazretlerine ve Tahsin Bey'e bilhassa gidip rica ederim" demesiyle beraber de emir buyurdular ki "Tahsin Bey gelmiş mi?" diye "Gelmiş efendim" dediler. Arzuhâli aldı, Tahsin Bey'in odasına gitti. Fakir de arkasından şubeye geldim. İşte hoca efendilerin dedikleri gibi "Yecûzu caiz olmaz, lâ-yecûzu hiç caiz olmaz." Artık bu iş fakirden olduğu azher mine'ş-şems oldu, zira ki Tahsin Beyefendi hazretleriyle mülâkattan beş dakika sonra müşarünileyh hazretleri bu iş için Tahsin Beyefendinin odasına gitti ve sonradan da işittiğime göre arzuhâli verip fakirin iltimas ettiğimi söyleyip fakire olan muhabbetleri iktizasınca pek çok medh ü senâ-yı fakîrîde bulunup hatta Edirne kutbiyetine kadar çıkarmışlar ve Tahsin Beyefendi hazretleri de "Baş

447 "İyilik ve takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın." Mâide, 5/2.

üstüne efendim, üç yüz on sekiz senesine akçe itası mugâyir-i irâde-i seniyye olup ancak bir hîle-i şer'iye ile işe yol aldırırız" buyurmuşlar. Bir saat sonra müşir paşa hazretleri daireye teşrif buyurup müşarünileyh Sadık Paşa hazretleri, müşir paşa hazretlerine de gidip iş ve iltimasını arz ederek Tahsin Beyefendi hîle-i şer'iye yapacak diye de ilâveten beyan etmesi üzerine müşir paşa hazretleri de Tahsin Bey'i çağırtıp "Sen buna hîle-i şer'iye yapacak imişsin, yap bakalım" buyurmuşlar. Onun üzerine arzuhâli vilâyet muhasebe kalemine havale ettirmiş olduğunu müşarünileyh Sadık Paşa hazretleriyle Doktor Abdullah Efendi oğlumuz işi böylece fakire ifade ve beyan buyurdular. Fakir fevkalâde memnun olup "Artık işin oldu Sadık Paşa hazretlerine git de îfâ-yı teşekkür ve dualar et" dedim. Onlar da öylece icra etmişler. Birkaç gün [411] sonra mumaileyh Abdullah Efendi arzuhâli muhasebe kaleminden alıp şubeye getirip fakire gösterdi. Arzuhâl iptida levazım birinci şubesine havale olunup evrak numarası vaz' olunduğu hâlde muahharen her nasılsa, evrak numarası ve buyuruldu yırtılıp vilâyet muhasebesine havale olunarak oraya gönderilmiş. Muhasebe derkenarını okudum: "Üç yüz on sekiz senesinden akçe yoktur ve sene-i hâliyeden mezkûr sene hesabına akçe ita olunmaması irâde-i seniyye iktizasından olup sene-i hâliyeden matlûbu var ise tensip olunacak miktar ita olunacağı" zemininde kavilden bir cevap verilmiş. Dedim: "Tahsin Beyefendiye takdim et." Götürmüş, daha oda kapısından girer iken Tahsin Bey muhasebe kalemi derkenarını ezbere Abdullah Efendi'ye okuyup "Ne yapalım irâde-i seniyye bu merkezdedir" demiş. Biçare Abdullah Efendi, kemâl-i hüzn ü gussa ile gelip hikâye etti. Dedim: "Sadık Paşa hazretlerine takdim et." Götürmüş, takdim etmiş. Müşarünileyh hazretlerinin fevkalâde gazap ve hiddetini mucip olmuş ki "Bana söz verip sonra işi bu renge boyaması ve beni bu yolda aldatması ve benim sakalıma gülmesi ve hîle-i şer'iyeyi bana etmesi ne demek!" diyerek hemen arzuhâli alıp müşir paşa hazretlerin gitmiş. Müşir paşa hazretleri de buyurmuşlar ki "Ne yapalım paşa hazretleri, irâde-i seniyye bu merkezdedir, defterdar efendi bu parayı verse şimdi bunun için azil olur. Bunun çaresi Cezâyir-i Bahr-i sefîd malında ordunun matlûbu vardır, oraya bir sened-i mahsûs verelim, her nasıl olsa doktor efendi oradan tahsil eder" cevabı üzerine arzuhâl birinci şubeye havale olunup o veçhile sened-i mahsûs tanzimine giderler azizim.

Ammâ bu işte iyi olmadı, dedik ya. İşte bunu üzerine geçen gün Sadık Paşa hazretleri, Levazım Reisi Kemal Paşa hazretlerine de dokunaklı tevbîh kılıklı sözler söylemiş olduğunu haber verdiler. Mumaileyh Abdullah Efendi sahihen ve hakikaten şeyhzâde, ehl-i vicdân ve ehl-i hâl bir fakir, miskin, sû-i teveccühünden korkulur kıtmîr-i ehlullâhtır, çünkü pederleri Şeyh İbrahim Efendi Gümüşmadeni'nde ikamet ile irşada memur, tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyyeden olup mumaileyh Abdullah Efendi'yi yetim olarak terk ederek irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiş. Muahharen Abdullah Efendi tezevvüc ederek Üsküdarî Halvetî Şeyhi Mehmed Münib Efendi'nin kerimesini almıştır. Fakir, validesine ve zevcesine yetişip pek çok dualarını aldım. Manen de tarîk-i aliyye-i Şa'bâniyye fukarasındandır. Bunun için kendilerine fakirane bazı [412] şeyler söyledim, ilişik

olunmamasını rica ettim. Buyurdular ki "Evvelce dahi arz ettiğim üzere bu işi zaten zatınıza ve erenlere havale etmiş idim, bunun için asla mükedder olmadım, ancak Sadık Paşa hazretlerini incittiklerine ve buna sebep de fakir olduğuma canım sıkıldı, buna mükedder oldum" dediler.

İşbu vukuattan iki gün sonra yani sene-i mezkûr Şa'bân-ı şerîfin yirmi altıncı [4 Kasım 1904] cuma günü müşîr-i zî-şân rûhü'r-rûh ârif-billâh Arif Paşa hazretleri usûl ü âdet-i kadîmeleri üzere konaklarından çıkıp ittisalindeki câmi'-i şerîfe edâ-yı salât-ı cuma için yaveran ve bazı misafir ümera ile gider iken on on beş hatve arkasından Rumeli ahalisinden bir zalim gaddar Müslim-i müşârünileyh hazretlerine sû-i kasd niyetiyle iki eliyle bir çift rovelver sıkmış. Kurşunlar müşarünileyh hazretleriyle yanında bulunan Kaymakam Bekir Bey'in kulakları hizasından güzer ederek bir adet kurşun yaveri suvari mülâzımı Nazmi Bey'e isabet ederek "Aman vuruldum" nidasıyla birkaç defa olduğu mahalde sema ederek yere düşmüş. Derhâl mîrimi yerden kaldırıp konağa götürmüşlür ve o zalim gaddar herifi de tutmuşlar ve acele bunun sebebinden ve kime sû-i kasd ettiğinden sual etmişler. Herif demiş ki "Ben Rumeliliyim, jandarma idim, beni çıkardılar, sekiz bin kuruş alacağım vardır, kaç defa arzuhâl verdim, sızlandım ise de sem' ve itibar etmediler. Parasızlıktan ve kemâl-i zarardan ve ihtiyacımdan bu gün işret ederek tamamıyla kafayı kurup vali paşayı vurayım da herkes de kurtulsun diyerek vali paşayı vurmak için bu işi yaptım" demiş. Müşarünileyh Arif Paşa hazretleri onun hapsine emir ederek yollarından geri dönmeyerek doğruca câmi'-i şerîfe gitmişler. Ve badehu avdet ederek konağa gelmişler. Artık o gün gerek umerâ-yı askeriye ve gerek mülkiye memuriyin azasıyla bilcümle konsoloslar ve bedegân-ı sâdık-nişânlar ile sâhib-i riyâ ve kâzibân, müşarünileyh hazretlerini taziye ile dualar ve Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar ederek kabe gibi ziyaret etmişler azizim. "Ve fîhi nazarun." "Ve ma'na'l-bâtını ve'l-işâreti kesîrun li-sâhibi'l-irfâni." "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[448] Bu ibareyi yazmaktan maksut budur ki "Ve fîhi nazarun" ibaresi musannifler kitaplarında yazarlar ki bu bahiste nazar vardır, yani meselenin derece-i ehemmiyetine göre, ey talip sen tefekkür et, teemmül et, bak senin aklına ve zihnine [413] ne gelir, nasıl mana verirsin ve ne yolda tevcih edersin demektir. "Ve ma'na'l-bâtını ve'l-işâret" den aşağıya kadar olan ibarede hazerât-ı sûfiyenin ibâre-i şerîfeleridir. Bunun şerh ü beyanına girişilir ise sadetten çıkıp uzun bir hikmet ve ledünniyât bahsini açmak lâzım gelir. Onun için bu ibareler ile onda olan hikmet ve ledünniyâtı ehl-i irfân vicdanına terk edip işin zâhirisi tarafına gidelim azizim.

Mumaileyh Nazmi Bey mine'l-ezel takdir olunmuş hikmet kurşununu yedikten sonra yirmi dört saat hitamında süvar olduğu esb-i zâhir tebeddülen ref-ref-i aşk olup râkiben urûc-ilallâh etmiştir, rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten.

---

448 "Arif olana bir işaret yeter."

Gelelim işin zâhirine. Bu şehîd-i hakîkî-i nev-civân, Jandarma Meclis azasından Miralay Arif Bey'in mahdumudur, muahharen olunan tahkikata nazaran mîr-i mûmâileyh Suvari Sekizinci Alayında misafir mülâzım-ı sânî olup hikmet-i ezeliyye ve muktezâ-yı mukadderât-ı subhâniyye sevk ve teşvikiyle müşarünileyh Arif Paşa hazretlerinin ma'iyyet-i devletleriyle müftahir olmak üzere yaverliğini fevkalâde arzu ve talep ederek hatta mâbeyn-i hümâyûn-ı mülûkâneden ve bazı mahall-i âlîden meşhûd tavsiyeler getirmişlerdir. Müşir paşa hazretleri buyurmuştur ki "Ne acayip, bu bey oğlumuz bu kadar ısrar ederek yaver olmasını arzu ediyor, hâlbuki yaverlikte yorulmaktan başka bir fazilet yoktur" diyerek vaki olan iltimasları üzerine bundan bir mâh mukaddem kendilerini yaver nasp ve tayin buyurmuşlardır azizim. Fe-subhânallâhi'l-kâdir "Ve huve alâ-kulli şey'in kadîrun."[449] Yani bâtında ve manada erenler tarafından münadiler nida etmiş ki "Bizim bir âşık-ı sâdık arifimiz vardır, sâhib-i kalb-i selîm, mazhar-ı hulk-ı azîm, li-hikmetin ve li-maslahatin ona kurşun atılacaktır, kimdir hedef ve ona bedel olacak var mıdır Arif yoluna can verecek" sala ve nidasına mîrim Nazmi Bey kendisini meydân-ı aşka atıp "Ariflere kurban ve bedel olacak arifzadelerdir" demiş ki bu nutk-ı sa'âdet-i ma'nevî kendisini bi-hasebi'z-zâhir yaverleri olmaklık sevdasına düşürtüp şuraya buraya ricalar etmeye sebebiyet vermiştir azizim.

Ey yüzsüz asi Aşçı Dede, şehîd-i mazlûm Nazmi Bey'i nazma getir, uşşakın aşk u muhabbetini meydana getir, ihvân-ı bâ-sefânın taziyesine medar olacak sâz u söz-i aşkla matem mutrıbını meydana getir, al aşk sazıyla sözünü ele, nazma getir:

Nazmi Bey'in mazhariyeti ezele
Her ne ki olmuş olacaktır bu alemde
Müstenittir Cenâb-ı Hakk'ın takdir eylediği ezele
[414] Nazmi Bey için takdir olmuş kurşunu
Kimdir dest-i kudretten atılan oku geri ala
Mîrim kendi istidâd-ı ezeliyyesiyle istedi
Bu meydân-ı aşkta böyle bir Arif'e bedel kurban ola
Arifzade idi şimdi oldu arif
Kimdir kurşun ile oku atan can Arif'e
Budur sırr-ı iz rameyte velâkinnallâhe remâ
Kendisinin oku ile sayd edilen can gider Allah'a
Diyelim o nev-civân-ı şehîd mîr Nazmi için

449 "O'nun her şeye gücü yeter." Mâide, 5/120; Hûd, 11/4; Rûm, 30/50; Şûrâ, 42/9; Hadîd, 57/2; Teğâbun, 64/1; Mülk, 67/1.

Tanzim edip ruhunu zehebe silsile-i şehâdete gitti[450]

Allah Allah! Ah aziz, bu sırr-ı ma'neviyyeyi ve bu âlem-i butûn ahvalini ve kâle gelmez ve elfazı bulunmaz kelimât-ı subhâniyyeyi ve rumûzât-ı samedâniyyeyi nasıl arz u beyana getireyim bilemem. Ancak vicdân-ı ehl-i irfân bilir ve mekteb-i irfân hocaları efendiler hazerâtı buyururlar ki "Yâ men kâle ve kavluhu'l-hakku vallâhi halakakum ve mâ ta'lemûne ve lâ yasdurânî ahadin min abîdihi kavlun ve lâ fi'lun ve lâ hareketun ve lâ sukûnun illâ ve kad sebaka fî ilmihi ve kazâihi ve kaderihi keyfe yekûnu." İşte bu kadardır azizim. Nihâyet-i kelâm huz bi't-tamâmi vesselâm.

Derece-i şehâdet çoktur. Mîrim Nazmi Bey'in derecesini bilemem, çünkü ulu'l-emre itaat ve inkıyat ile abdest alıp cuma namazına gider iken ve hiçbir şeyden medhali ve haberi olmayıp tarîk-i müstakîm ve hidayette yürür iken "İnnallâhe'şterâ mine'l-mu'minîne enfusehum ve emvâlehum bi-enne lehumu'l-cennete yukâtilûne fî sebîlillâhi fe-yaktulûne ve yuktelûne va'den aleyhi hakan fi't-Tevrâti ve'l-İncîli ve'l-Kur'âni"[451] ilâ-âhirihi; sırrı, cilve-nümâ-yı zuhûr edip ezel-i âzâlda kurşununun üzerine yazılmış olan künyesi mucibince vakt ü saati gelip endâht olundukta kemâl-i aşk u şevk-i tecell-i subhâniyyeden cân-ı azîzi, Mevlevî canları gibi raksa gelip sema ederek sonra zemîn-bûs ile secde etmesi, kader ve kazâ-yı ilâhiyyeye rıza ile "Semi'nâ ve ata'nâ"[452] demek değil midir azizim?

İşte bu misilli şehitler bu âyet-i celîlesinin sırrına mazhariyetle refref-i aşka süvar olup cennet-i a'lâya ve müşâhede-i cemâlullâha giderler azizim. Cenâb-ı Hak şefaatlerine nail eylesin, âmin bi-câhi seyyidi'l-murselîn sallallâhu aleyhi ve sellem.

"Ve fîhi nazarun ve'l-ma'na'l-bâtınu" ibaresinin cümlesinden olmak üzere erenler yalnız arifiyle işi bırakmayıp Hocapaşa yangını gibi âteş-i gazab etrafa sarıp bizim Levazım Reisi saadetlû Ahmed Kemal Paşa hazretlerinin de eteğine şerareleri dokunup o da alevlenip yandı. Şöyle ki müşarünileyh Sadık Paşa hazretlerinin mâbeyn-i hümâyûna vermiş olduğu bir telgrafnamesi üzerine azil olunup Dördüncü Ordu-yı hümâyuna memur olmasıyla Dersaadet'e [415] uğramaksızın Dedeağaç tarikiyle İzmir'den berren Sivas üzeri Erzincan'a gitmesine ve onun yerine Yirminci Fırkanın Kırkıncı Livası Mirliva saadetlû Ziya Paşa'nın reis-i levâzım nasp ve tayinine takdim olunan telgrafname mucibince irâde-i seniyye şeref-müteallik buyurulmuştur azizim.

Bunun da ledünniyâtı ve tafsilâtı şöyledir ki müşarünileyh Kemal Paşa hazretleri hulkî ve cibillî olarak ashâb-ı ihtiyâcın ihtiyacını def' ü izale etmek merhamet ü şefkati ezelî olarak ona bahş olunmamıştır. Ona arz-ı ihtiyâc etmek

---

450 Aşçı Dede, artık şiirlerinde vezin lüzumu hissetmeden zuhurata tabi olur.

451 "Allah, müminlerden canlarını ve mallarını cennet kendilerinin olmak üzere satın almıştır. Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler. Bu, Allah'ın, Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da üstlendiği gerçek bir sözdür!" Tevbe, 9/111.

452 "İşittik, itaat ettik." Bakara, 2/285; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/7; Nur, 24/51.

ve matlûbunu istemek ve rica ve niyaz ve istirham gibi şeyler niyaz ve ifadesinde bulunmak, doğrusu budur ki tabanca ile onu vurmaya kast ve niyet etmişsin gibi sana o muamelede bulunur. Artık buraları uzun bir hikâyedir. İşte hülâsası budur ki Kemal'in zevali de bu oldu azizim. Mazhar-ı sâdıku'l-va'dü'l-emînin gönlünün sû-i teveccühü erenler arifini tehdit ile ve kemalini zevale götürmek ile iktifa eylediler. Erzincan'a gidişi haklarında mahza hayırdır ki belki oradaki [medfûn-ı] hâk-i ıtrnâk olan Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin huzurlarına devam ile nazar-ı kimyâ-eser-i kudsiyyeleri berekâtıyla âhir-i ömürlerinde tehzîb-i ahlâk ederler azizim.

Evvelce risalemizde dahi arz u beyan olunduğu üzere müşarünileyh Kemal Paşa hazretleriyle beynehümâda olan muhabbet fevkalâde idi. Ziyadesiyle sevişir idik. Bununla beraber bugün teşrîn-i sânînin sekizidir [21 Kasım 1904], fakir elhâletü hâzihi nisan maaşımı almamışım, akran ve emsallerim taciz ile zor zar cümlesi almışlardır.

İşte sana bir acîb şey dahi arz edeyim. Refikam cariyelerinin teyzezadesinin oğlu vardır Hakkı Efendi namında. Mektepten mahreç mülâzım oldu. Misafereten seyyar topçu obusu alayındadır. Validesi bir saliha hatun olup daima fakirhanede bulunurlar. Ramazan ve bayram münasebetiyle mahdumu Hakkı Efendi'ye bir maaş alınmasını fevkalâde fakire rica ettiler. Fakir de kemâl-i mahcûbiyetimden cevâb-ı red veremeyip pekiyi diyerek sened-i mahsûs aldım. Gönül âlemine müracaat ettim. Şu zeminde bir tezkire tahririyle senedin leffen müşarünileyh Kemal hazretlerine takdimi remz ü işareti geldi. Binaenaleyh bir tezkire tahrir ve takdim ettim.

Sûret-i tezkire:

Huzûr-ı lâmi'u'n-nûr Cenâb-ı Kemâl'e
Zâdallâhu fazlehu ve kemâlehu
Ma'rûz-ı fakîrleridir
Hakkı köleleri refikam cariyelerinin teyzezadesi oğludur hakkâ
Bunun için şimdiye kadar efendimizi taciz etmedim [416] aslâ
Kadınlar içinde mahcubiyetime razı olmazsınız kat'â
Kemâl-i kerem ü lutfunuz cevâb-ı red vermez ciddâ
Kulunuza olan teveccühât-ı devletleri bî-nihâyedir hakkâ
Onun için hakkı hak etmek şân-ı adâletinizdir ey veliyyü'n-ni'amâ
Ramazandır cerre çıktım ne verir isen elinle o gider seninle canâ

Hû yâ Hazret-i Mevlânâ. Fî 6 Ramazan sene 322 [14 Kasım 1904] ve fî 1 Teşrîn-i sânî sene 320. Dördüncü Şube Müdürü İbrahim kulu.

İşbu tezkire zîrine müşarünileyh Kemal Paşa hazretlerinden yazılan cevaptır:

Olur hak ile hakkı edenler îfâ
Hemen dâreynde mes'ûd eyleye Mevlâ

Duâsını dirîg etmeye ...dânâ
Niyâzımızı kabul eyle Hudâ

İşte bu kadar idi ve sened-i mahsûs buyurmuş idi. Lâkin zarfın üzerine evvelce arz olunduğu üzere ber-muktezâ-yı hilkat u cibilliyet "matlûb-ı mefkûd" ibaresi yazılı idi. Evvelemrde bu ibareyi görünce "Hoşafın yağı kesildi, dizlerimin bağı çözüldü." Yani "sened-i mahsûs buyurdum, ammâ matlûb olan akçe yoktur" remz ü işareti vermiş demek olduğundan gönül arzu etmeyerek bilâ-ihtiyâr, arız olan cezbe sayhası gibi, balyemez topu kılıklı olan ağzımdan "Yok ol" kelimesi zuhuruyla hedef ve nişan olan Kemal'in kemalini yıkıp zevale ve ademe attı ki bundan bir hafta sonra yani fî 12 Ramazan sene 322 [21 Kasım 1904] ve fî 7 Teşrîn-i sânî sene 320 yevm-i pazar infisali hakkında telgrafname geldi azizim. Müşarünileyh hazretlerinin infisal haberi sem'-i fakîrîye vasıl olur olmaz, gönül âleminden zuhur eden nutk-ı ma'nevî bu idi:

Hakk'ın meşiyet-i keremi kemâliyle gitti Kemal zevale
Hakk'ın rızasıyla yerini bulup geldi nöbet Rıza'ya

Mısralar yedişer kelimeden ibaret olup bu nutuk yediler aşkına Kemal'e kemâl-i aşk u muhabbetle söylenmiştir. Cenâb-ı Hak kusurunun affıyla hakkında lutf u merhamet-i ilâhiyyesini ihsan etsin, çünkü o zatın elinde bir şey yoktur, ne yapsın hilkat ve mazhariyeti böyledir. Hazret-i Hüdâyî Aziz Mahmud Efendi kuddise sırruhu'l-azîzin nutk-ı sa'âdetleri gibi:

Olmayınca senden atâ kul n'eylesin yâ rabbenâ
Cümle işi sehv ü hatâ kul n'eylesin yâ rabbenâ

Fakir yüzsüz asi Aşçı Dede'nin nutku dahi Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin nutk-ı sa'âdetleri olan:

Elif okudum ötürü
Pazar ettim götürü

Yaratılmışı hoş gördüm
Yaratandan ötürü

Buyurdukları gibi cümlesi hoştur azizim. Hoş olasın sultanım.

Müşarünileyh Kemal Paşa hazretlerine yazılan tezkire-i fakîrîyi bizim evlâd-ı ma'neviyyemiz Asım Efendi'ye gösterdim. Dedi ki "Ne acayip tesadüf etmiş "Ne verir isen elinle o gider [417] seninle" ibaresi, yani reis paşanın gideceğine bir işaret olmuş." Dedim: "Avam bu gibi şeyleri tesadüf kabilinden ad-

deder; havas ise, hakikate nazır olduğu cihetle onlara göre gönül âleminden zuhur eden şeyler cümlesi hakikattir der, manaya remz ü işarettir oğlum."

Filhakika "ramazanda cerre çıktım" ibaresiyle paşanın cerr-i menfaat-i ma'neviyyesi için Erzincan'a cerre gitmesine bir işarettir. "Ne verir isen elinle o gider seninle" de bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin bu yüzden gönlünü ve hayır duasını alıp o sayede esnâ-yı seferiyede zahmet ü meşakkatsiz huzur ve rahatla kûy-ı cânâna gitmesine bir remz ü işarettir. Bunun için paşa hazretlerinin cevaplarında dahi bu manaya remz ü işaret vardır ki o da:

Duasını dirîg etmeye ...dânâ
Niyazımızı kabûl eyleye Hudâ

İbaresidir. "Dânâ"nın üst tarafındaki noktalar ism-i fakîrîye işarettir; yani duasını dirîg etmeye Aşçı Dede Dânâ demektir. Fakir de dua ettim ya, lâkin bi-hasebi'z-zâhir yok olasın demek, bi-hasebi'l-bâtın fenâ-fillâh makamında yok olup Hak ile var olmak demektir. Ve bir de ber-muktezâ-yı âyet-i celîle "Ve asâ en tekrehû şey'en ve huve hayrun lekum ve asâ en tuhibbû şey'en ve huve şerrun lekum"[453] nass-ı şerîfi üzere senin hayır bilip muhabbet ettiğin şey şerdir ve şer bildiğin hayırdır. İnşâallâhu ta'âlâ paşa hazretleri hakkında da mahza hayır olur, ne kadar olmasa ehlullâh bendesidir. Bu gibi şeyler terbiye ve nasihat içindir. Meşhurdur "Bin nasihatten bir musibet hayırlıdır" azizim.

Muahharen alınan haberlere göre müşarünileyh hazretleri İzmir'de tevkif olunmuş. Sebeb-i zâhirîsi ise kendisi rahatsız, vücudu zayıf ve nahif olup Erzincan'ın şiddet-i şitâ ve bürûdet-i hevâsına mütehammil olmadığına binaen diğer mahalle tahvil olunması hakkında mâbeyn-i hümâyûna keşide eylediği telgrafname niyazı üzere Ankara'ya tahvil olunduğu haberi vâsıl-ı sem'-i fakîrî oldukta, gönül âlemin mekteb-i irfâniyesi hoca-i kâinât vekili sultanımızdan ledünniyâtı sual olundukta "Gavur İzmir'i dünya; Erzincan ahiret mesabesinde olmasıyla dünyayı ahirete tercih ederek değiştirdiğinden ileri geldiği cihetle bu yüzden ve zaten mahbûb eskisi olmasıyla mahbûblar da olan tecelliyât-ı subhâniyyeye "ân" tabir ederler. İşte paşa hazretlerinin "ân"ı "kara" olmuş, karalanmış manasına remz ü işareten Ankara'ya tahvil olunduğu" haber-i teessüfencâmı alındı. Mamafih Ankara'da Hacı Bayram–ı Velî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olup inşâallâhu ta'âlâ [418] onların rûhâniyyet-i kudsiyyelerine mazhariyetle yine matlûp olan sa'âdet-i dâreyn ihsan olunur.

Ey biçare yüzü kara asi Aşçı Dede, sen kendi yüzünün karasına bakmazsın da şunun bunun yüzünün karasına nazar edersin. Fakir, yüzümün karasını inkâr etmiyorum, belki halkın "ân"ının karasını gördüğüm, kendi yüzümün karasının aksidir. Belkisi yok, muhakkak öyledir. Mümin, müminin mir'âtıdır azizim. Kendi yüzümün karasını gayrıda görmektir. İşte bu yüzümün karası cihetle

---

453 "Bazen hoşlanmadığınız bir şey, hakkınızda iyi olabilir ve hoşlandığınız bir şey de hakkınızda kötü olabilir." Bakara, 2/216.

îd-i fıtrdan zekât-ı fıtrımı dahi yüzüm gibi kara üzümden verdim ve şu beyitle de terennüm ettim:

Yüzümün karası gibi olan kara üzüm
Ondan verdim fitremi iki gözüm

Dört buçuk atar bu da hesapta gözüm
İster inan ister inanma budur sözüm

Çünkü bayramda maaş çıkmadı, zaten fakir ise bin yıllık müflis! "el-Muflisu fî emânillâhi", "Hâzâ min fazli rabbî."[454] Lehu'l-hamdu ve'l-minne." Yani müflisler Cenâb-ı Hakk'ın hıfz u emanında olduğu için refikam maşasından da amandayım. Merhum Kâzım Paşa kuddise sırruhu'l-azîzin nutku gibi:

Vükelânın canı gibi çıkmaz oldu maaşlar
Bir ayı verir ise diğer ayı vermeye razı olmaz paralar

Parasız kaldı canım efendiler ile beyler paşalar
Onun için leyl ü nehâr familyalarından yerler maşalar

Bizim veznedar efendi oğlumuzdan ara sıra ale'l-hesâb tarîkiyle birkaç para alır idik. Kemal Paşa'nın zevaliyle o ale'l-hesâb da zail oldu. Lâkin bazı şuara zümresinden olan efendiler şiir söyleyerek vezin mevzun ile ale'l-hesâb aldıkları mesmû'-ı fakîrî olup bu yüzsüz Aşçı Dede de şeyhane meyhane vezin mevzun ile bir tezkire yazıp takdim ettik.

Yazılan tezkire suretidir:

Vezin mevzun ile çekerler veznedardan paraları
Şiirin var ise durma çek sende o güzel paraları

Veznedardır tartar altın gümüş ile insanları
Sen de adam ol tart o güzelim ciğerpareleri

Âşıksan sana ne lâzımdır altın gümüş
Arif ol bil ki kimdir tartan insan ile paraları

Buna gelen cevap suretidir:

Kim demiş sevmez imiş âşık olan paraları
Belki uz gitmedi de mangır ile araları

Kedinin ermediği nimete pis demesi gibi
Horluyor görmediği paraları

454 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

Cevaben veznedara yazılan tezkire suretidir:

Onlar şiir bilmezler okurlar ümm-i kitâbdan yırtıp varak-pareleri
Hakkın hazinedarlarıdır zâhir ü bâtın bahş olunmuş madeniyat

Mazhar-ı sırr-ı kun olmuş [419] elindedir cümle gümüş pareleri
Âlemlerin ruhu insandır hem zînet-bahşâsı

Bu insanlar içinde âşıkların ruhu oldu o güzelim ciğerpareleri
Âşıkın vezin mevzunu olmaz çekerler leyl ü nehâr pareleri

İşte böyle de yaptık para alamadık, öyle de yaptık para alamadık. Parasız, hamd olsun, parasız elem, kedersiz bayramı yaptık. Ah bir kalender âşık meydana gelse de şu zalim gaddar olan canları da yaksa, yapsa yıkılsa da uzaktan mazlûm dîdeler, seyrine baksalar azizim. Ammâ bu da iyi değildir ki "Kul kullun min indillâhi"[455]dir. Elbette bir günah ve bir kusurumuz vardır ki bu zulüm, taaddiye lâyık olmuşuz mevlânâ. Pek doğrudur: "Tu'izzu men teşâ'u ve tuzillu men teşâ'u bi-yedike'l-hayru."[456] Âmennâ ve saddaknâ. Dilediğini aziz ve dilediğini zelil eder, hayır ve şer yed-i kudret-i ilâhiyyededir. Kimin kudret ve kuvveti vardır bunların men'ine veya tebdil ü tağyirine kadir olsun, hâşâ sümme hâşâ hiçbir ferd-i âferîn muktedir değildir azizim. Ammâ nazarın, bazı hikâyeler işitmişsin ki meselâ Benî-İsrail zamanında bir adamın evlâdı olmamış da Musa aleyhisselâma gidip ondan dua ve niyaz talep ederek "Cenâb-ı Hakk'a dua et de bana bir evlât ihsan etsin." Musa aleyhisselâm da Cenâb-ı Hakk'a dua ederek niyaz ve rica etmiş ise de cevap olarak hitâb-ı izzet gelmiş ki "Ya Musa, o adama ezelde evlât takdir etmemişim, onun evlâdı olmayacaktır." Hitabını Musa aleyhisselâm o adama tebliğ etmiş. O adamın da ümidi münkatı olmuş. Bir müddet zamandan sonra o adamın hanesine bir derviş gelip misafir olmuş. O adam bu derviş hakkında fevkalâde hürmet ü ri'âyet-i mahsûsada bulunduğu cihetle derviş baba ziyadesiyle mahcup kalıp sabahleyin gideceği zaman hane sahibine demiş ki "Baba efendi, pek çok ikram ve izzet ile fakiri mahcup ettiniz. Bir muradınız var ise söyleyin de Cenâb-ı Hak'tan sizin için niyaz edeyim." Cevabında hane sahibi demiş ki "Cenâb-ı Hak sizden razı olsun, dünyalığım hamd olsun pek çoktur, hiçbir şeye ihtiyacım yoktur, ancak evlâdım olmadığından bir evlât ihsan olunması hakkında duanızı rica ve niyaz ederim" demesiyle derviş baba buyurmuş ki "Karîben o da olacaktır, şimdiden size müjde ve tebşir ederim" deyip gitmiş. Vakta ki haml zamanı gelip bir erkek evlâdı dünyaya gelmiş, derakap o adam Musa aleyhisselâma gidip haber vermiş. Malûm ya Hazret-i Musa aleyhisselâm, sâhib-i celâl bir peygamber-i zî-şân olmasıyla [420] derhâl Cenâb-ı Hakk'a teveccüh ve niyaz ederek "Ya rabbi, zât-ı ecell-i a'lânız kulunuzu yalancı çıkardınız. Hâlbuki peygamberlerden kizb sadır olmaz. Bunda olan hikmet-i

455 "De ki: Hepsi Allah tarafındandır." Nisâ, 4/78.

456 "Dilediğini yükseltirsin, dilediğini alçaltırsın. Hayır (mal), senin elindedir." Âl-i imrân, 3/26.

ilâhiyyeniz nedir?" niyazına cevaben hitâb-ı izzet gelmiş ki "Filhakika ya Musa, ezelde onun için evlât takdir etmemiş idim, velâkin o derviş biz azîmü'ş-şânın nâzenînlerinden olmasıyla onun naz u niyazı reddolunmaz ki kun emrinin sırrı ve miftahı onların yed-i kudret-i nâzenînlerine tefvîz olunmuş verilmiştir, onlar keyfe-mâ-yeşâ tasarruf ederler. Binaenaleyh onun naz u niyazıyla ihsan olunmuş" cevabını alırlar azizim.

İşte burası fevkalâde ve fevka'l-had gayet amîk ve ayaklar kayar ve itikatlar yırtılır derin bir bahis ve bir mesele-i ma'neviyyedir ki bunun sözünü ne bu yüzsü asi Aşçı Dede kâle getirebilir ve ne de nazarın ifham ve derk edebilir. Bunlar nâzenîn-i Hudâdırlar ki "kun" miftahı ellerindedir, keyfe-mâ-yeşâ tasarruf ederler azizim. Bunların bir dereceye kadar hâl ü şân-ı izâmları risalemizin birinci cildinde evliyâ-yı kirâm hazerâtı faslında beyan olunmuştur, oraya müracaat oluna sultanım. Hemen Cenâb-ı Hak bunların zâhir ü bâtın imdâd-ı rûhâniyye ve teveccühât-ı kudsiyyelerinden ayırmasın, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn.

Böyle olduysa diyelim:

Allâhu ekberu, Allâhu ekberu, lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekberu, Allâhu ekberu ve lillâhi'l-hamdu. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ. Velhamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne.

BU FASIL MAZHAR OLDUĞUM İLTİFAT VE RUMÛZÂT VE İŞÂRÂT-I MA'NEVİYYE HAKKINDADIR

Sultân-ı nâzenîn-i Cenâb-ı Hudâ ve Sultân-ı Ulemâ-billâh-ı ulâ Hazret-i Mustafa Fehmi el-Erzincanî, zinde olan erlerin canı, uşşâk-ı Hudâ'nın rûh-ı cinânı, muvahhidînin kurretü'l-ayneyn-i cânânı, fukarâ-yı dervîşânın mesken-i me'vâ-yı cenâbı Cenâb-ı Fehmi kuddise sırruhu'l-âlî efendimiz hazretlerinin Aşçı Dedesi İbrahim Halil, kul ve kurbanı olan bu yüzsüz asi hakkında zâhir ü bâtın iltifat u imdâd-ı rûhâniyyet ve teveccühât-ı iksîr-âyât-ı akdesleri hiçbir an ve saat üzerimden eksik olmadığı ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn müşâhede-i ma'neviyyem olmakla buna mukabil ne türlü ve ne yolda hangi lisan ile teşekkürât-ı azîme edeceğimi bilemem. Her bir mûy-ı fakîrî milyonca lisan olsa ve her bir lisan milyonca lugat ile tekellüm ederek teşekkürler etse, ind-i kemterîde [421] pek az ve kemter nesnedir azizim.

İşte bu cümleden olmak üzere bin üç yüz yirmi iki senesi îd-i saîd-i fıtrın dördüncü pazar gecesi âlem-i ma'nâda görülen rü'yâ-yı sâdıka şöyledir ki bir odada bulundum. Müşarünileyh Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz erguvanî renginde çukaya kaplı bir kürkü lâbis oldukları hâlde dest-i kudsiyyelerinde tespih çekerek minder üstünde oturmuşlardır. Bu yüzsüz asi de sağ tarafında ve ittisalinde oturuyorum. Sol tarafında bizim evlâd-ı ma'neviyyemiz şubedeki Mülâzım Asım Efendi oturuyormuş. Fakat fakir Asım Efendi'yi görmüyorum. Müşarünileyh hazretleri, Asım Efendi'ye hitaben buyurdular ki "Asım Efendi, benim tarafımdan müşir paşa hazretlerine söyle" diyerek tevbîh-âmîz birtakım nutk-ı sa'âdetler irat buyurdular. Ancak nutk-ı sa'âdetleri ne idi ve ne zeminde idi, hâtır-ı kemterîde kalmamıştır. Bu hâlde uyandım.

"Acaba ne olacak bu rüya?" diye tefekkür ettim. Bir şey hatıra gelmedi. Alessabah pazar günü şubeye geldim. Cümleden evvel bizim Baba Galib Efendi oğlumuz tebrîk-i îd için şubeye teşrif buyurdular, yani Birinci Şube Müdür Mu'âvin-i evveli Eyüplü Hafız Galib Efendi'dir. Efendi-i mûmâileyh manevî rüya muabbirliği atiyye ve ihsan olunmuş olduğundan ara sıra bu gibi rüyalarımızı tabir buyururlar idi. Derhâl bu rüyayı nakl ü hikâye ettim. Tabirinde buyurdular ki "Sizin için müşir paşa hazretlerine emr-i ma'neviyye vermişlerdir ki sizin hakkınızda olacak muameleye müşir paşa tarafından şimdiye kadar pek iyi diye tasdik olunduğu hâlde bunda böyle fevkalâde iyidir diye ziyade muhabbetle tasdik edeceğine remz ü işarettir" buyurdular. Fakir de bu tabirlerinden memnun olarak teşekkürler ettim azizim.

Bizim Asım Efendi oğlumuzun da işin arasına karışması da müşarünileyh Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin dervişanı ceridesine kayıt ve imlâ olduğuna

remz ü işarettir. Gerçe efendi-i mûmâileyh bi-hasebi'z-zâhir dâhil-i tarîk değil ise de namzet olunmuş demek olur. Bu risalemizin tebyizine me'mûriyyet-i ma'neviyyesi sebebiyle müşarünileyh hazretlerinin ve sair esâmî-i pîrân hazerâtının tahririyle kuddise sırruhu'l-azîz demesi ve onların ruhaniyetlerini takdis etmesi sayesinde olduğuna şüphe yoktur azizim.

İşbu rüyadan sekiz on gün evvel de görünen bir rü'yâ-yı sâdıkada Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin hakk-ı kemterîde manevî olacak lutf u ihsanlarının mübeşşir idi. O rüya da bu idi ki bir divanhanede bulundum. [422] Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz bir yüksek mahalde yani kürsü gibi bir şeyin üzerinde oturmuşlar. Fakir de ayak üzerinde huzûr-ı gavsiyyelerinde duruyorum. Dest-i kutbiyyelerinde Sultan Mahmud beşliğinden bir beşlik vardır, onu fakire verdiler ki "Bunu filân zata ver" diye. Fakir de dedim ki "Bizzat efendimiz verir iseniz daha alâ olur" diye iade ettim. O dairede Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz de mevcut olduğunu biliyorum. Fakat bizzat cemâl-i bâ-kemâllerini müşahede etmedim. Oradan müşarünileyh Hazret-i Pîr efendimiz kalktılar. Fakir de beraberinde olduğum hâlde divanhaneye muttasıl tahtadan köprü olup köprünün başında merdiven gibi birkaç basamak olup alt tarafından merdivene muttasıl olan tahta döşemeler o merdivenden cüz'î açılmış ayrılmış gibi olmasıyla oradan atlar iken düşecek gibi oldum ise de düşmeden o tahtaların üzerine atladım. Hazret-i Pîr efendimiz dest-i mübârekeleriyle açılmış ve ayrılmış tahtaları götürüp o merdivene yetiştirip sıkıştırdı ki herkes rahat gitsin diye. Sonra fakire hitaben buyurdular ki "Halka hizmet Hakk'a ubudiyettir." İşte bu kadar gördüm, uyandım azizim.

İmdi birbirini müteakip bu iki rü'yâ-yı sâdıka ile manevî fakire zâhir ü bâtın terfîim hakkında bir müjde ve tebşirdir. Eğerçi bu rüyaların ledünniyâtı tarafına gidilir ise bir uzun bahis açıp mebhas değişir. Yalnız "Halka hizmet Hakk'a ubudiyettir" nutk-ı sa'âdetinin remz ü işareti Allâhu a'lem bu olur ki emirülmü'minîn şevketlû mehâbetlû velî-ni'met-i bî-minnetimiz Abdülhamid Han Gazi edâmallâhu umrehu ve devletehu efendimiz hazretlerinin Hicaz-ı magfiret-tırâz yoluna demir hat keşidesiyle şimendifer işletilmesi hakkındaki irâde-i seniyye-i mülûkâneleri ve bu bapta olan sa'y ü himmet ve gayret ü ikdâm-ı şâhâneleri bir büyük muvaffakiyet-i ma'nevî olup bu da ezel-i âzâlda kendilerine takdîr ü ihsân-ı ilâhiyye olarak bahş u atiyye olunup sâye-i Cenâb-ı Peygamberîde pîrân-ı izâm hazerâtının imdâd-ı rûhâniyeleriyle meydana gelmiş behakk-ı Hudâ sâbık ve emsali görülmemiş, mahlûk-ı Hudâ'ya fevkalâde bir hizmet-i âlü'l-âl olmasıyla işte bu yüzden ve bu cihetten Cenâb-ı Hakk'a ubûdiyyet-i tâmme ve kâmile eylediğine remz ü işarettir. Mezkûr demir yolun ikmaliyle şimendiferin Şâm-ı şerîf'ten doğruca Medîne-i münevvere'ye ve Mekke-i muazzama'ya âmed ü refti bin üç yüz yirmi beş senesinde vaki olarak feth ü küşat olacağına [423] ve daha üç sene müddeti olduğuna kalb-i fakîrîye atılan bir manadan anlaşılmıştır. Ve bu mana cümlesinden olarak bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin de bin üç yüz yirmi beş senesinde inşallah ve bi-iznillâhi ta'âlâ sâye-i cenâb-ı pîr-i a'zemîde bu üçüncü cild-i risâlemize de hitam verip "Hitâmuhu

miskun"[457] sırrı zuhuruyla tekaütlüğümle bi'l-icrâ eğerçi lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ cürüm ve kusur ve isyanımızla kabul buyurulduğu hâlde âhir-i ömrümde huzûr-ı Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellemde o hâk-i ıtrnâk-ı mukaddesât ve cennât-ı âliyâta kapkara ve simsiyah olmuş yüzsüz yüzümü ve gözümü sürerek "Şefâ'atî li-ehli'l-kebâiri min ummetî"[458] hadîs-i şerîfine ve fermân-ı berâet mine'n-nâr müjde ve tebşirine mazhariyetle Medîne-i münevvere'de ve bir kûşe-i vahdette ikametle vahdet-i hakîkate dalıp dünya ve mâ-fîhâdan bîhaber olarak kendi cürüm ve isyanımız yağıyla kavrulup akıbet şefâ'at-ı Cenâb-ı Peygamberîye mazhar u nailiyetle leyl ü nehâr aşk u muhabbetiyle yanıp yakılıp geceler ta subha kadar ah u enîn edip ağladığım "İşte Aşçı Dede kıtmîrin dahi geldi" diyerek Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin kurb u nezd-i gavsiyye-i rûhâniyyelerine şeref-muvâsaletle sermâye-i ezel ü ebed olan aşk u muhabbeti takdim müyesser olması niyaz ve rica ve duasıyla dem-güzâr olmaklığım niyet-i hayriyyesiyle "eyvallâhi azizim" diyerek hırka-i vahdeti başıma çekip bu dünyadan çekilip cennât-ı âliye olan Medîne-i münevvere'ye gitmek muvaffakiyeti dahi gönül âlemine atılmıştır.

İşte bu niyaz ve ricamı teyit bir vukuat dahi vardır. O da fî 10 Safer sene 322 [26 Nisan 1904] ve fî 13 Nisan sene 320 salı günü şubede âdet-i kadîme-i fakîrî üzere huzur ve rabıtada iken mu'âvin-i fakîrî Ziya Bey oğlumuz "Müdür efendi!" diye fakiri çağırdı. Başımı kaldırıp buyurun dedim. Dedi ki "Zât-ı âlînizi Medîne-i münevvere'ye nedir o, hani ya hatırıma geldi, ismini bulamadım." Dedim: "Şu memuriyet mi?" "Hayır" dedi, "Bu memuriyet mi?" "Hayır" dedi. Birkaç memuriyet saydım. "Hayır" dedi. Dedim: "Şeyhülharem mi?" "Evet evet, işte o memuriyet ihsan olunsa, gönlüme öyle geldi, ammâ zatınıza ne yakışır, öyle başınızda sarık, sırtınızda cüppe bu sakal ile öyle huzûr-ı Cenâb-ı Peygamberîde rabıtada olmanız aman ne yakışır!" dedi. Fe-subhânallâhi ta'âlâ bu zatın böyle bilâ-münâsebet vehleten birdenbire fakiri uyandırıp böyle nutku fevkalade bir huzur ve bir aşk u muhabbet ile bir başka tecelli zuhur ederek [424] ihtiyarsız fevka'l-had bir sayha ettim. Kendisi de sandalyeden bir karış sıçradı. Bizim âşık İkinci Şube Müdürü Hâlid Efendi o esnada müşir paşa hazretlerinin odasında imiş. Oradan çıkıp doğruca bizim şubeye geldi. Dedi ki "Ammâ ne sayha ettin! Müşir paşanın odasında işittim; hayır olsun?" dedi. İşi beyan ettim. Onlar da hak verdiler sayhama azizim. İnşâallâhu ta'âlâ vakit ü saati geldikte şimendifer ile velî-ni'met-i bî-minnetimiz şevketlû kudretlû mehabetlû padişahımız Abdülhamid Han Gazi efendimiz hazretlerinin ömr-i şâhânelerinin müzdâdına dua ederek gideriz azizim. Lâkin Ziya Bey oğlumuz pek yukarıdan ve bâladan attı, bu yüzsüz fakir o bâb-ı sa'âdet-i nebevînin kıtmîri olup gelen ve giden züvvâr-ı bâ-sefânın ayaklarına yüz sürerek mırlansam bu devlet ve bu şeref kâfi ve vafidir. Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Medîne-i münevvere'ye hicret niyetinde bulunan bir fakir derviş şöyle emr ü irade

457 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

458 "Ümmetimden büyük günah sahiplerine şefaatim vardır." *el-Mucemu'l-evsat*, c. 4, s. 43, no:3566; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 10, no: 1557; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 252, no: 597.

buyurdular ki "Mescid-i sa'âdetin kapısı önünde eyleşip oralarını güzelce silip yıkayıp taharete mülâzemet ederek ta ki "İçeriye gel" emr ü fermân-ı nebevî zuhuruna kadar. O zaman içeriye ve huzura gidip yüz sürmeli azizim" buyurdular. İşte mevlânâ, bu hikâyeler ve bu niyetler aşk u muhabbetten ileri gelir. Ancak bunlar mugayyebât-ı ilâhiyyedendir, yani insan yarınki gün ne işleyecek ve hangi yerde vefat edecek ancak ilm-i ilâhiyyededir, kimsenin bunlara ıttılâ'ı yoktur. Şu kadar ki "Niyet hayır, akıbet hayır" derler. İnsan böyle hayırlı şeylere niyet etmek mahza hayırdır.

İşte rü'yâ-yı sâdıkadan bir şubesi de bu idi ki böylece gönül âlemine atılmıştır remzen ve işareten azizim. Bir de rü'yâ-yı sâdıkada bir adet Sultan Mahmud beşliği bu fakire ihsan buyurdular ki "Filân zata verin" diye. Fakir de iade ettim ki "Cenâb-ı Gavs-ı A'zamîleri bizzat ihsan buyurun" diye. Allâhu a'lem bunun da ledünniyâtı bu ola ki Sultan Mahmud Han Gazi rahmetullâhi aleyhi rahmeten vasiaten hazretleri elli beş tarihinde irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurup târîh-i mezkûrda Sultan Abdülmecid Han Gazi rahmetullâhi aleyhi rahmeten vâsi'aten hazretleri cülûs-ı saltanat-ı Âl-i Osman oldular. Hatta o tarihte bir âşık-ı sâdık tarafından böyle bir tarih söylenmiştir "1255: Bir iki iki delik Sultan Mecid olmuş melik." Bu tarih, ebcet hesabıyla değildir, zât-ı beyit tarihtir, yani bir iki rakamıyla iki; ortası delik beşer rakamı vaz'ıyla tarih çıkar ki 1255 senesidir.

Risalemizin [425] birinci cildinde ve iptidasında tafsilen arz u beyan olunduğu üzere bu yüzsüz asi Sultan Abdülmecid Han Gazi hazretlerinin bir âşık-ı sâdıkı olup hangi mahalde ve hangi âlây-ı vâlâ-şânda müşâhede-i cemâl-i bâ-kemâl-i şevketleri olsam ihtiyarsız ağlar idim. İşte oradan veraseten intikal eden bu ağlama elhâletü hâzihi mevcut olup evlâdı olan şevketlû mehabetlû velî-ni'met-i bî-minnetimiz efendimiz Abdülhamid Han Gazi hazretlerinin dahi müşâhede-i cemâl-i bâ-kemâl-i şevketleri olduğumda ihtiyarsız ağlarım ve buna Derviş Paşa merhumun yaver-i harbi o zaman kaymakam olan Ali Bey şâhid-i âdildir. Şöyle ki bin üç yüz on senesi Rebiülevvelin beşinci [26 Eylül 1892] günü idi, refikamın keyifsizliği cihetle tebdîl-i havâ için Dersaadet'e gelmiş idim. Mensûbiyet-i kadîme cihetiyle paşa merhumun Ortaköy'de olan sahilhanelerine misafir oldum. Şevket-meâb efendimiz hazretlerini asla görmemiş idim. Mevlûd-ı nebevî takarrübü cihetle mevlit âlây-ı vâlâ-şânında efendimizin müşâhede-i cemâl-i bâ-kemâlleriyle müftehir olmak üzere o yevm-i mes'ûdda fakiri Yıldız Saray-ı hümâyûnu'na götürmek için mumaileyh Ali Bey Efendi'ye rica etmiş idim. Vakta ki o yevm-i mes'ûd oldu, o gün Ali Bey Efendi ile birlikte sarây-ı hümâyûnda Derviş Paşa merhumun dâ'ire-i aliyyelerine gittim. Zamân-ı teşrîf-i mülûkâne takarrüp ettikte, Ali Bey fakiri alıp efendimizin teşrifleri yolu üzerindeki süferâya mahsus olan dâ'ire-i aliyyeye götürüp onların odaları ittisalindeki ufak bir odanın penceresi önüne koyup "İşte buradan iyi müşahede edersiniz, fakat teşrîf-i şâhânede sakın olmaya ki elini hareket ettirmeyesin!" diye tembih etti. Vakta ki ulemâ-yı izâm ve vükelâ-yı fihâm hazerâtı mâşiyen takım takım güzer ederek câmi'-i şerîf avlusunda saf-beste-i selâm olarak

muntazır-ı cenâb-ı hilâfet-penâhî oldular. Bunu müteakip onu gördüm ki hakikat yıldızından şems-i hakîkat gibi karşısında Gazi Osman Paşa kamer gibi müvâcehe-i şems ile nûr-ı ziyâ almış ve emîrülmü'minîn halîfe-i resûl-i emîn araba-yı mahsûsasına kabe-veş siyah-pûş nûr-ı tecelli olarak siyah harmaniyi lâbis olduğu hâlde nazar-ı fakîrîye isabet eder etmez, eski derdim cûş u hurûşa gelerek gözlerimden bârân-veş rahmet-i aşk u muhabbet sel gibi akmasına başladı. Mumaileyh Ali Bey ile yanımda olan zevât-ı kirâm bir hayretle yüzüme bakakaldılar. Şevket-meâb efendimiz hazretleri câmi'-i şerîfin binek taşına inip orada tehyie olunmuş olan Aşâir-i Urbân [427] Mektebi talebelerine iltifat buyurup derakap mekteb-i mezkûr hocası huzûr-ı şâhâneye yüz sürüp ona dahi irâde-i seniyyesini emr ü ferman buyurduktan sonra bülend avaz ile sadrazamına hitaben "Cevad Paşa" diye çağırdı. Huzûr-ı şâhânelerine şitâb ederek onlara dahi irâde-i seniyyelerini tebliğ buyurduktan sonra câmi'-i şerîfe teşrif buyurdular. İşte azizim, bu tevakkuf-ı şâhâne mahzâ cemâl-i bâ-kemâl-i mülûkânelerini tamamıyla müşahede etmek için fakire feleğin bir lutf-ı mahsusu olduğunu yakînen bildim. Sonra mumaileyh Ali Bey Efendi buyurdular ki "Eğerçi sizin böyle ağladığınızı efendimiz görmüş olsa idi, muhakkak sizi mâbeyn-i hümâyûna alır idi." Etrafında olanlar da tasdik ettiler. Sonra fakir avdet-i şâhâneye durmayıp ağlama belâsından halâs olmak için yalıya avdet ettim azizim.

İşte Hazret-i Pîr efendimizin beşlik ihsanı ledünniyâtından olarak yani "Sultan Mahmud Han Gazi hazretleri zamanından kalmış emekdârân-ı saltanat-ı seniyyelerinden bir âşık-ı sâdık dervişinizdir, bunun yüzüne bakın ve infak buyurun, duasını alın" makamında manevî taraf-ı cenâb-ı gavsiyyelerinden halîfe-i cenâb-ı hilâfet-penâhîye arz u niyaz olunacaktır demektir.

Eyvallah hû azizim. Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyurdular ki "Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bâtında taht-ı gavsiyyeye cülûsları zâhirde de taht-ı Âl-i Osmâniyyeye calis olan Abdülmecid Han Gazi hazretleriyle tesadüf eylediği cihetle her zamanın gavs u kutbu o zamanın padişahına dua etmek vacip olduğundan Hazret-i Pîr efendimiz çok dualar buyurmuşlardır. İşte o sayede Abdülmecid Han Gazi hazretleri pek çok şeylere muvaffak olmuşlardır. Hatta yetmiş iki tarihinde Rusya Muharebesinde İngiliz ve Fransızın malen ve bedenen muavenetleri ve bu gibi sair mühim ve müşkül mesalihin dilhâh-ı âlî-i pâdişâhî üzere icrası ve refâh-ı hâl ve sefâ-yı bâl ile kemâl-i emn ü âsâyiş ve rahatla imrâr-ı evkât buyurmaları cümlesi o sayededir. Binaenaleyh pirimizin duasını almış ve mazhar-ı teveccühât-ı kudsiyyeleri olmuş bir padişâh-ı âdil olduğundan fakir dahi duâ-yı şâhânelerinde kusur etmemişim" buyurdular sultanım. Evet bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin bu yüzden dolayı mahbûbu olup her ne zaman müşâhede-i cemâl-i bâ-kemâl-i şâhâneleri olsam idi, kemâl-i aşk u muhabbetimden ağlar idim. İşte bunun için erenler fakiri müşâhede-i cemâllerinden teb'îd ederek taşralara atıp [427] taşra ordularında istihdam ettiler.

Visalinden ba'îd olmak diler gönlüm şu ma'nîden
Ki senden dûr olan kimse bana senden ba'îd oldu

Fakat fakirin süt biraderim Ahmed Efendi musika-i hümâyûnda idi. O zaman her nasılsa bu yüzsüz asinin padişaha olan aşk u muhabbeti pertev ü ziyası mumaileyh Ahmed Efendi'nin yüzüne aksetmiş olmalı ki şevket-meâb efendimiz beğenip mabeynci etmiş ve elbise-i şâhânelerinin muhafazasına memur ederek efendimizi mumaileyh Ahmed Efendi giydirip kuşatır idi ve pek ziyade sevgilisi idi. İki üç sene zarfında başmabeynci oldu. Şevket-meâb efendimizin dâr-ı bekâya teşrifleri zamanında başmabeynci idi. Hatta devletlû necabetlû efendiler hazerâtına vasiyet ve hitap buyurup "Ahmed Efendi bana çok güzel baktı ve hizmetler etti, unutmayasınız, bakasınız" diye irâde-i seniyye şeref-sudûr buyurulmuştur. Ve bu husus hakkında evvelce risalemizde tafsilât verilmiştir azizim.

İşte rü'yâ-yı sâdıka-ı müte'addidelerin bu âlem-i şühûdda cilve-nümâ-yı zuhûr olmasına muntazır ve müterakkıp idi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne muntazır ve müterakkıb-ı ârzûmendi olduğum ve bir zamandan beri haber-i meserret-encâmı beklediğim ihvanımızdan bizim âşık-ı sâdık Hazret-i Hâlid Efendi canımızın bin yüz kusur kuruşla tekaütlüğü irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurulmuş olduğu Dersaadet'teki ihvanından bir zat tarafından tebşir ve iş'ar buyurulmuş. İhvân-ı bâ-sefâ tarafından sual olunursa ki "Dede efendi, niçin bu iş için Cenâb-ı Hakk'a hamd ü şükür ettin ve ne sebepten bu işin zuhuruna muntazır ve müterakkıp olarak arzumend bulundun?"

El-cevâb: İntizarım ve arzumendim iki yüz ve iki cihettendir. Bir yüzü ve ciheti budur ki mumaileyh Hâlid Efendi kırk seneye karîb bir müddet-i tavîlde devlet-i aliyyenin cihat için tehyie ve ihzar etmiş olduğu askerinin umûr-ı mesâlih-i mühimmesinde kemâ-huve-hakkuhu îfâ-yı hüsn-i vazîfe ederek o yolda saç ve sakal ağartmış ve bununla beraber duçar olduğu malûliyeti sebebiyle vazifesi başına gidip gelmekten ve hakkıyla iş görüp edâ-yı hizmet etmekten âciz ü kâsır kalmış olduğuna ve devlet-i aliyyenin bu gibiler hakkında bir lutuf ve bir inâyet-i seniyyesi olmak üzere kûşe-i vahdete çekilip devlet ü millete du'â-gûluk hizmet ü vazifesiyle mükellef olmak için tesis buyurduğu nizamname ve kânûn-ı seniyye mucibince maaşlar ihsan ve itasıyla çerağ buyurulmasına olunan müsaade ve merhamet-i seniyyeye binaen tekaüt olup yakasını gaddar ve sitemkâr dünyanın elinden [428] tahlis eylediği için kendisini makâm-ı tebrîkte ve bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin dahi bu yolda hizmeti altmış seneye baliğ olup Hâlid Efendi gibi mazhar-ı iltifât-ı seniyye olacağıma itimaden Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar eyledim. Nasıl etmeyeyim ki dünyada mütekâidîn olandır Cenâb-ı Hakk'a mütekaribîn olan azizim. Acayip, işitilmemiş bir söz! Ey aziz bu gibi şeylere tebrik olur mu? Tebrik rütbe ve maaş ve mansıp ile terfi ve terakki edenlere olur. Bunun aksi hâlinde olanlara tebrik olmaz, taziye ve tesliye olur. Meselâ bir adamın dünyaya bir evlâdı gelse, o adamı tebrik ederler. Fakat o adamın evlâdı vefat etse, tebrik etmezler, taziye ve tesliye ederler. Evet öyledir ve pek doğrudur. Ancak bu senin dediğin söz avam hakkındadır, yani avam olan

insanların hâl ü şânı böyledir. Lâkin havas ve dervişan ve fukara hakkında böyle değildir. Onlar avamın aksine iş tutarlar azizim, yani avâm-ı nâs ehl-i zâhir ve ehl-i dünyâdır, zâhir ve dünyaya nazırdırlar. Havas ve ehl-i tarîk, ehl-i bâtın ve ehl-i ukbâdır, onlar bâtına ve ukbaya nazırlardır sultanım.

Dünya için akıllı olmaktan Allah için deli olmak evlâdır. Dünya için tevaddu' etmekten, Allah için tekebbür etmek alâdır. Dünya için devr-i ebvâb edenin âmed ü refti hiçedir, Allah için kûşe-i vahdeti ihtiyar edenin işi nefsiyle hîcadır azizim.

Artık nazarın bu ibareleri hecele de kelimât-ı ma'neviyyeleri ihraç eyle, manalarını idrak et mevlânâ. Baksana aziz, evvelce dahi risalemizde tafsilen beyan olunduğu üzere gelin alayında gülüp oynuyorsun, ölüm alayında ağlıyorsun. Niçin ağlıyorsun? Bunun için ki o mevtayı tebrik ediyorsun, sen bu gaddar ve zalim dünyadan ve zindandan kurtulup kûy-ı cinâna ve huzûr-ı mahbûba gidiyorsun, biz daha ne kadar bu dünya zindanında bekleyeceğiz ve ne vakit o zalimden yakamızı kurtaracağız diye kendi hâllerine ağlarlar. İşte buraları bir bahs-i tavîldir.

Gelelim ikinci yüzüne ve ikinci cihetine. İkinci yüz ve ikinci ciheti budur ki mumaileyh Hâlid Efendi'den açılan mahalle bir efendi kayıralacak yani kısm-ı sâlis mümeyyizlerinden birisi kısm-ı sânî mümeyyizi olup maaşına dört yüz kuruş zam ve ilâve olunacak. Bu ise bir ni'met ü atiyye-i ilâhiyyedir. Buna sebeb-i zâhirî de mumaileyh Hâlid Efendi'nin tekaütlüğü olup binaenaleyh bu bapta Cenâb-ı Hakk'a hamd ü sena ve teşekkür etmek vacip oldu. Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyurdular ki [429] "Ümera ve zâbıtan ve memûrîn-i askeriye ve mülkiyeye tahsis ve ita olunan maaşâtın cümlesi bi-hasebi'l-bâtın mahzâ atiyye-i ilâhiyye ve ihsân u inâyet-i ezeliyyedir. Cenâb-ı Hak bir kuluna şehriye yüz lira maaş atiyye ve ihsan olunması mukadderât u inâyât-ı ezeliyyesinden olduğu hâlde zâhirde o adama bir isim ve bir rütbe ve bir şöhret emirülmü'minîn tarafından verilerek beytülmaldan şehriye on bin kuruş verilmesi hakkında irâde-i seniyye şeref-sudûr buyurularak hiçbir ferd-i âferîden "lâ" ve "ne'am" diye itiraza muktedir olamayarak o yolda ita olunur. İşte bunun hakikati taraf-ı ilâhiyyeden o abdine atiyye ve ihsandır azizim. Hatta bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri için nitekim müşarünileyh Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizden lutf u ihsan ve inayet buyurulan va'd-ı cenâb-ı gavs-ı a'zamîleri gibi risalemizde evvelce arz u beyan olunduğu üzere bir gün bahçe-i âlîlerinden cereyan eden sudan abdest alıyorlar idi. Fakir de elimde abdest havlusu olduğu hâlde kemâl-i huzûr u edeb ve aşk u muhabbetle müşâhede-i cemâl-i bâ-kemâlleri oluyordum. Abdest hitamıyla fakire teveccüh buyurup abdest havlusunu dest-i peyvest-i kutbiyyelerine verdim. O ahu gibi can alan çeşm-i enverleriyle nazar ve tebessüm buyurularak bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerine hitaben şöyle emr ü ferman buyurdular ki "Maaşınız iki bin kuruş da olur, atiyye-i ilâhiyyeye nihayet yoktur, on bin kuruş da maaş alırsınız, lâkin siz ve Hâlet Paşa borçtan kurtulmazsınız" irâde-i gavsiyyeleriyle hatm-i kelâm buyurdular azizim.

İşte bu irâde-i gavsiyyeleri ber-muktezâ-yı verâset-i halîfe-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî oldukları cihetle nutk-ı sa'âdetleri hâşâ sümme hâşâ kendiliklerinden olmayıp ilhâm-ı rabbânî ve vahy-ı ilâhî olduğunda şek ve şüphe olmadığı cihetle üç sene sonra yani seksen sekiz senesi tensîkâtında maaşım iki bin kuruş olmuştur, çünkü evvelce arz olunduğu üzere bin beş yüz kuruş maaş ve bir miralay tayinatıyla ruznamçeciliğe tayin olunmuş idim. Dedik ya avam ile havassın işleri başkadır, cümle ordulardaki ruznamçecilerin maaşları iki bin ve iki bin beş yüz kuruş olduğu hâlde fakirin maaşımdan bin kuruşunu kat' ile selefim Şükrü Efendi'ye verilip mumaileyhi tekaüt ettiler. Zaten efendi-i mûmâileyh de gürûh-ı dervîşândan Bektaşî fukarasından idi. Ber-muktezâ-yı tarîkat; Bektaşîler, Mevlevîlere bakacak ve nezir verecek iken bilakis fakirden nezir aldılar, hû, eyvallâh azizim.

İşte sultanım bu iki bin kuruş maaşı da iki üç mâh kadar alıp [430] fasl-ı mahsûsunda ber-tafsîl arz u beyan olunduğu üzere Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciliğinden istifa ile Dersaadet'e gelmiş idim. Muahharen Şâm-ı şerîf'e gidip Beşinci Ordu-yı Hümâyûn redif yoklamasına sınf-ı sânî oldum. Beş altı mâh sonra ordu-yı mezkûr jurnal kalemine sınf-ı evvel oldum. Muahharen kısm-ı sâlis mümeyyizi oldum. Yine ma'âş-ı fakîrî eski hamam eski tas diyerek bin beş yüz kuruştan yukarı çıkmadı. Hatta bu günkü gün ki bin üç yüz yirmi iki senesi Şevvâl-i şerîfin onuncu [17 Aralık 1904] cumartesi günüdür, İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dördüncü Şubesi Müdürü ve sâye-i Cenâb-ı Pîr-i A'zamîde rütbe-i ûlâ sınf-ı sânîsi bendegânından ve emekdârân-ı saltanat-ı seniyyeden olduğum hâlde ez-gayr-ı fark bin üç yüz altmış sekiz kuruştur. Ve sinn-i fakîrî de kemâle reside olmuştur azizim, yani sinn-i fakîrin kemâle ermesini arz u beyandan maksat, Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin emr ü irâde-i kudsiyyeleri olan on bin kuruş maaş almak zamân-ı sa'âdeti takarrüp etmiştir demeye remz ü işarettir sultanım.

Burada sinn-i fakîrin nerelere yetiştiğini ihvân-ı bâ-sefâya arz u beyan etmek kalp âlemine atılmış olduğundan arz u beyan ederim:

Sinn-i fakîrî gerek kuru gerek yaşı:

Şöyle ki Sultan Abdülmecid Han Gazi rahmetullâhi aleyhin taht-ı baht-ı Âl-i Osmâniyyeye cülûsları olan bin iki yüz elli beş senesinde fakirleri sekiz yaşımda idim. Enistem Beşir Ağa merhumun Şehzadebaşı'nda İmaret Sokağı'nda olan konağında validem ve büyük validem ve halam ile beraber oturur idim. Şehzade Câmi'-i şerîfi'n cadde üzerine olan avlusu duvarının üzerine seyirciler içiñ tahta ile kerevitten döşemeler yaptılar. Orada cümleten oturup cülûs alayını seyrettim. Hele ramazân-ı şerîfte Sultan Mahmud Han Gazi rahmetullâhi aleyhi Bâb-ı Seraskerîde iftar etmek için dâ'ire-i askerîde olan köşklerine teşrîf-i şâhâne olup oradan mâşiyen ikindi namazına Sultan Bayezid Câmi'-i şerîfi'ne teşriflerinde cümle kapısından cümle ahali ile seyir ve temaşa ettim. Çocukluk âlemi bu ya, nasıl gördüğüm öyle nakış oldu ki bu günkü günde aynıyla gözümün önüne yine öyle nakış olmuştur. Tıknazca, orta boylu, siyah

sakallı, ama sakalı siyah, nur gibi parlak ve bir kabza idi. Başında fes püskülü dağılmış, boyunca siyah sako lâbis olmuş idi. Arkasında bir mabeynci elinde büyücek [431] yeşil atlas kese içinde Kelâm-ı kadîm olduğu hâlde câmi'-i şerîfe teşrîf-i hümâyûn oldu azizim.

Sultan Mahmad Han Gazi hazretlerine tıpkı ve aynı benzer bir kazasker var idi, yani sudûrdan bir zat idi, Sultan Mahmud'un irtihâl-i dâr-ı bekâsından sonra bunun sokağa çıkması men' olundu. Konağında mahpus kaldı. Lâkin bu kadar da benzemek! Taaccüp eder idim.

Biz gelelim bahsimize. İşe buradan işe bed' edelim: Elli beşte sekiz yaşımda idim. Sultan Abdülmecid Han hazretleri taht-ı saltanat-ı Âl-i Osmâniyyeye cülûsuyla beraber bu yüzsüz asi fakir de mahalle mektebinde mecnun-veş iklîm-i aşkın payitahtı olan âlem-i gönülde cülûs-ı taht-ı baht-ı saltanat-ı uşşâk oldum. Sonra Süleymaniye Mekteb-i Rüşdiyesi'nden kaleme çerağ olmuş idim. Bin iki yüz altmış iki sene-i hicriyesi idi. Hatta imtihân-ı umûmî dersimiz bu ibare idi: "Tahrîren fî evâili şehri Rebî'i'l-evveli senete isneyni ve sittîne ve mi'eteyni ve elfin [27 Şubat 1849]." Bu hâlde on altı yaşımda kaleme gittim.

Bin iki yüz yetmiş iki sene-i hicriyesinde Anadolu Ordu-yı Hümâyûn ruznamçeciliğine tayin olunup Dersaadet'ten doğru Erzurum'a gittim. Bu hâlde yirmi altı yaşımda ruznamçeci oldum. Altı ay sonra meclis, Erzincan'a naklederek bin iki yüz yetmiş üç senesi evasıtında kûy-ı cânân olan Erzincan'a gidip yirmi yedi yaşımda vâsıl-ı cânân Hazret-i Fehmi oldum. Bin iki yüz seksen sekiz senesi Receb-i şerîfin on altıncı günü [30 Eylül 1871] isti'fâ-yı me'mûriyyet kabulüyle Dersaadet'e gönderilmesi hakkında makâm-ı sâmî-i seraskerîden telgrafname gelmesiyle sene-i merkûme Ramazân-ı şerîfin birinci [13 Kasım 1871] günü Dersaadet'e vusulüyle iftar topuyla beraber balyemez topu gibi Derviş Paşa merhumun Yüksekkaldırım'daki konağına dahil oldum ki kırk üç yaşımda idim, yani on altı sene huzûr-ı Hazret-i Fehmi'de leyl ü nehâr iktisâb-ı feyz-i samedânî ile yine adam olamadım.

Paşa-yı müşârünileyhin Şâm-ı şerîf'te Bikâ el-azîz'de olan çiftlikâtlarının muhasebesine ve nezaretine tayin olunup iki sene müddet açıkta kalıp bin iki yüz doksan senesi Martında Beşinci Ordu-yı Hümâyûn aklâmına nakil ile bin üç yüz on iki senesi Eylülünde İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dördüncü Şubesi Müdüriyetiyle Edirne'ye geldim.

Bu hâlde ara yerden yirmi iki sene müruruyla sinnim de altmış beşe geldi. Şimdi Edirne'ye geleli sekiz seneye baliğ olup bin üç yüz yirmi senesi Eylülünde [14 Eylül 1904] sinnim yetmiş üç seneye baliğ olup yeniden [432] kuzu dişlerim çıkıp ağzımda alt üst otuz iki dişimi çıkarayım da inanmaz isen elin ile birer birer say azizim, saçmadır, takmadır. Ha sultanım niçin kuzu dişlerim çıkmasın ki? Kocamış ihtiyarlar çocuk gibi olurmuş derler. Onun için derler ki iki şey'-i acîb vardır, yani fevkalâde taaccüp olunur. Çocukların ihtiyar adam gibi şeyh-i fânî sîret ve tavrında bulunması ve şeyh-i fânî ve kocamış adamların çocuk gibi

lu'b ve oyunla meşgul olarak çocuklar gibi sîret ve tavır ve harekette bulunması azizim. "Hâzâ min fazli rabbî."[459]

Hezâr sad hezâr Cenâb-ı Hakk'a hamd ü senalar olsun ve Resûl-i Kibriyâsına milyonca salât u selâm ve âl u evlâd u ezvâc-ı tâhirât ve ashâb-ı kirâm rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în hazerâtına dahi o miktar salât ve selâm olsun ki Mehmed Ali'nin sulb-ı muhabbetinden meydân-ı aşk u muhabbete gelip kalem ve kâğıt ile tarif ü tavsifi gayr-ı kâbil olan bir ni'met-i uzmâ-yı gayr-ı mütenâhîye nail ve mazhar olmuşum ki o da Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize ümmet olmuşum. Ammâ nasıl ümmet! Yüzü gözü simsiyah, yüzsüz; günahının tadadı nâ-kâbil, defter-i usâtta birinci numara olmuş, "Şefâ'atî li-ehli'l-kebâiri min ummetî"[460] hadîs-i şerîfin mazharı olmuş, dahi "el-Esmâu tenzilu mine's-semâi"[461] mefhumunca İbrahim Halil bin Mehmed Ali esmâ-yı şerîfeleriyle tesmiye olduğum cihetle bununla da manevî bir büyük müjde ve tebşir almışım ki bu esmâ-yı şerîflerin sahipleri meydân-ı arasâtta sahip çıkıp şefaat edeceklerdir ve bu ni'met-i gayr-ı mütenâhî ile beraber dîn-i İslâm'da ve meydân-ı aşk u muhabbette saç sakal ağartıp "Berâ'etun mine'n-nâri"[462] fermân-ı ilâhîsini almışım ki otuz altı senede bir devreden ramazân-ı şerîfin iki kere devriyesini idrak edip bununla da beraetimin bâlâsını tezyin etmişim. Şöyle ki Sultan Abdülmecid Han Gazi hazretlerinin cülûs-ı saltanat-ı seniyyeleri tarihi olan bin iki yüz elli beş senesinde sekiz yaşımda idim. Bahş u atiyye-i ilâhî olan aşk u muhabbet-i ezeliyye iktizasınca o tarihten itibaren pençe-i aşka tutulduğum cihetle namaz ve niyaz ve sıyâm ber-kemâl idi. Hatta ne kadar olsa, çocukluk bu ya gece sahura kaldırırlar idi. Sıcak yataktan soğuğa çıkmayı biraz soğuk görüp mamafih kalkıp buzlu hoşaflar içer idim. Ev bayram gecesi fevkalade ehemmiyetle tehyie ve ihzar etmiş olduğum bayramlık elbisemi bayram günü evin kapısı örtmüş olan kardan sokağa çıkamayıp hâb u hüsrân evde kapalı kalır idik. Ve bazı senelerde bayram eyyamı [433] güzel olup bayram alayını müşahede etmek için Sultanahmet meydanına gidip serasker-i cihân namını almış olan Serasker Rıza Paşa merhum at üzerinde soğuktan boynuna alâ valide şalı sarmış, askere nezaret edip tertip ve sırasına koymak için alay ve taburları geşt ü güzâr eder idi.

Risalemizin birinci cildinde tafsilen arz u beyan olunduğu üzere bu yüzsüz asi âşıka işte o tarihten beri ağlama belâsı yakamda bitmiş idi. Hamd ü senalar olsun azizim, sonra sonra ramazân-ı şerîf yaza gelip artık sere serpe Bayezid Câmi'-i şerîfi'nde ve sair cevâmi'-i şerîflerde geşt ü güzâr olunur idi. Bu yüzsüz asi de sıpalıktan kurtulup eşek olup hazret-i şâri', tekâlif-i şer'iye yükünü sırtımıza yükletti. Lâkin aşk u muhabbet yüküne nispeten bu yük fakire az ve vız gelirdi. Artık yaz boyuna canan ile yani Hazret-i Osman Bey ile "Kim sarar

459 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

460 "Ümmetimden büyük günah sahiplerine şefaatim vardır." *el-Mucemu'l-evsat*, c. 4, s. 43, no: 3566; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 10, no: 1557; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 252, no: 597.

461 "İsimler gökyüzünden iner."

462 "Ateşlerden kurtuluş(tur)."

yosmam seni" diyerek tekkelerde, sahralarda seyir ve temâşâ-yı cânân idik. Felek kimin muradı üzere deveran etmiş ki bu yüzsüze bu kadar meydan versin? "Haydi bakalım, âşık, nây ve kudumunu topla da biraz da Erzurum ve kûy-ı cânân olan Erzincan'da çal, oyna" diyerek bin iki yüz yetmiş iki senesi Şa'bân-ı şerîfinde [Nisan-Mayıs 1856] idi ki firâk-ı iftirâk-ı cânân vapuruna râkiben yüzüm gibi kara olan Karadeniz'e yüz sürüp yıkayarak ba'dehu Trabzon'dan hareketle esnâ-yı râhtaki karlara yüzümü sürerek beyazlandırmak için pek çok uğraşarak ramazân-ı şerîfe sekiz on gün kalarak Erzurum'a dahil oldum ki o sene ramazân-ı şerîf şubat içinde idi, bir yaz boyuna Erzurum'da kalarak kışa yakın yani altı ay sonra meclis, Erzincan'a nakil ederek yetmiş üç senesi içinde Erzincan'a ve kûy-ı cânâna vasıl olup işte sinnim dahi yirmi yediye reside olmuş idi ki vâsıl-ı Sultân-ı Ulemâ-billâh oldum. O ramazan yine şubat içinde idi ki hatta ramazanda bir gün müşarünileyh hazretleri ve sair paşalar hazretleriyle bahçeye gidip iftar ettik ve menekşe toplayıp çay pişirdik. Evvelce arz olunduğu üzere Erzincan'da olan misafirlere hürmeten o kış, kış olmadı, yani Hazret-i Şeyh efendimiz kışa "kış!" demiş idi.

İşte azizim, ramazân-ı şerîf yine kış günlerine gelip on beş sene kış ramazanını Erzurum ve Erzincan'da çıkarıp iki üç sene kış ramazanını da Şâm-ı şerîf'te ve bir bütün yaz ramazanını dahi kezalik Şâm-ı şerîf'te çıkarıp yine ramazan, şubat ayına gelmiş ve sinnim de altmış beşe yetmiş idi ki bin üç yüz [434] on iki senesi Eylülünde [18 Eylül-12 Ekim 1896] Edirne'ye geldim.

İşbu tarih ki bin üç yüz yirmi senesidir, Edirne'ye geleli sekiz seneye baliğ olup ramazan da tenezzül ederek teşrîn-i sânîye geldi. Sinnim de yetmiş beşe baliğ oldu. Eyvallah dedem, öyle ise artık çek beşer beşer derler. Evet beş daha çekersek seksendir, yani bir rub'-ı kış ve altı ay yaz ramazanını Dersaadet'te geçirip şubat ramazanına Erzurum'da bed' ile Erzincan ve Erzurum diyarlarında kış ramazanını geçirip yine bir rub'-ı kış ve altı ay yaz ramazanını Şâm-ı şerîf'te geçirdim. Yine şubat ramazanına Edirne'de bed' edip işte tenezzül ederek götün götün geriye çekilerek bu yüzsüz asi, mutaf çırağı gibi ramazan, teşrîn-i sânîye dayandı. Demek olur ki en son ramazanımız kasıma dayanacaktır. Hay maşallah ya! Ebu'l-Kâsım zât-ı şerîfinden başka dayanacak yerim yoktur. Aman aman ya Muhammed sallallâhu aleyhi ve sellem.

İşte azizim, inde'l-hesâb iki devir ramazanına beş sene kalmıştır. Cenâb-ı Hak hayırlısıyla rızâ-yı ilâhiyyesine mukarin işlerde bulunmak üzere âl-i abâ hürmetine silsile-i zeheb olan beşlere ilhak eylesin, amin bi-câhi seyyidi'l-murselîn.

Ey aziz dedem, sonra netîce-i ömür ledünniyâtıyla remz ü işareti nereden kaldı? Evet sahih, orası kaldı. Onu da arz u beyan edeyim. İklîm-i vücûdumun payitahtı olan kalp şehr-i azîmindeki sultân-ı aşkın sarây-ı hümâyûnu iki taraflı kırkar ayak basılacak merdiven ile üst kata çıkılıp kırklar aşkına kırkları bulup görüp mülâkat etmek üzere çıkılır. Lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"[463] bin türlü zahmet ü meşakkat ve derd ü belâ ve elem ü keder ile çıkıp

463 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

kırkları ve sultân-ı aşkı gördüm. Her ne atiyye ve ihsan olunduysa, milyonca teşekkürler ve hamd ü senalar ederek alt kata ve geldiğim yere ric'at u avdet emrini alıp kamburumu çıkararak merdivenin öbür tarafından kezalik basamak basamak inip güç hâlde otuz yedi basamak merdiveni indim. Şimdi kaldı üç basamak daha menzilim azizim. Anladım dedem, yani kırk senede urûc ve kırk senede nüzûl demektir. Ona şüphe yok, bu merdiven sizin konağın merdivenine benzemez. Her bir basamak ve ayağa bir senede çıkılır ve envâ'-ı havâdisât ve türlü tagayyürât ve tebeddülât rüzgârlarıyla iki tarafa mestaneler gibi orsa boca ederek urûc edilir mevlânâ. Tenezzülât da böyledir, belki daha bundan eşeddir, çünkü feleğin germ ü serdiyle selâtîn-i mahbûbânın bin türlü eza ve cefasına tahammül [435] ile kadd ü kameti yay gibi iki kat olmuş âşık-ı bî-çâre ve bî-vâyenin. Devenin dediği gibi ne iniş ve ne de çıkış severim, çünkü deve ikisinde de zahmet ü meşakkatle muazzeptir. İşte bu ahvâl-i mezkûre ve evsâf-ı hamîde bu yüzsüz asi Aşçı Dede'yi üst kata çıkacak merdivenin sekizinci basamak ve ayağında istikbal edip "ehlen ve sehlen ve ya merhaba ey âşık-ı sâdık" dedi, yani sekiz yaşımda iken sultân-ı aşk, kemâl-i lutf u kereminden tenezzülen istikbal edip koltukladı ve "Arûs-ı mahrem-sarây-ı aşksın" diye iltifat ve nüvazişler ile kademe kademe urûc ettirerek sultân-ı aşkın huzuruna takdim etti azizim. Belki vakt-i sa'âdete yetiştirdi. Belkisi yoktur, muhakkaktır, yani kasem etsem ki vakt-i sa'âdete yetişmişim, vakt-i sa'âdeti görmüşüm, kasemimde hânis olmam, çünkü Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin asr-ı devletleri vakt-i sa'âdet timsali idi, yani onu tamamıyla gösterir idi. Dört halife var idi: Hafız Rüşdü, Leblebici Baba, Hacı Baki Baba, Abdussamed Efendi hazerâtı kaddesallâhu esrârehumu'l-aliyyete, çehâryâr kıdemine vasıl olmuş idiler. İşte o zamân-ı sa'âdet idi ki üçler, yediler, kırklar, müşahede olunmuş idi sultanım.

Burada bir şey gönlüme geldi. O da budur ki yukarıda bin türlü belâ ve elem ü keder ile merdivenleri çıktığımı beyan ettim. Sakın zannolunmasın ki bu meşakkat ve zahmet ü elem, dünya meşakkat ve zahmet ü elemine benzer. Asla ve kat'â benzemez. Bu elem ü keder ve bu derd ü belâ ayn-ı zevk ü sefâ-yı rûhâniyye bahş u inayetiyle uşşakı ferahnâk-ı huzûr u sürûr u hubûr ederek hayât-ı vicdânî ve pür-neş'e-i feyz-i tecelliyât-ı subhânî mazhariyetiyle ayağının bastığı yeri bilmediği gibi, kendisinin nerede dünya ve ahirette olduğunu bilemez azizim.

İşte bi-hasebi'z-zâhir bu hâl-i melâli ve bi-hasebi'l-bâtın bu aşk u muhabbet-i lem-yezâli nazarına kâl u kîl ile anlatmak müşkül ve sa'b-ı kesîr olup "Men lem yezuk lem ya'rif"[464] buyurulduğu gibi "Kuyuya düşen bilir" ve aşk-ı mecâzî köprüsünden leyl ü nehâr bin türlü derd ü belâ ve meşakkatle kûy-ı cânâna vuslat için mâşiyen alâ-vechihi gidenler bilir azizim. Bunu teşbih ve temsil tarîkiyle bir şey arz edeyim; lâkin arz edeceğim şeyde asla ve kat'â bu teşbih olmaz, ancak bir derece kadar akıllara bir malûmat verir. O da canı ve ciğeri gibi sevdiği evlâdı, babasının sakal ve bıyığını ve kulağını o mini mini elleriyle çekip

464 "Tatmayan bilmez."

ızdıraptan babası ah oh ettikçe [436] çocuğun hoşuna gidip kahkaha ile gülmesi ve onun gülmesinden babasının pür-zevk ü neşe olarak kemâl-i sürûrundan donuna işemesi gibidir azizim. Hâşâ sümme hâşâ aşk-ı mecâzî neş'e-i zevk ü sefâsı buna benzemez mevlânâ. Bu derd ü belâyı çekenler ve bu yolda can feda edenler bilir sultanım. Bunun zâhiri ateş ve bâtını gül-i gülistân-ı hakîkattir. İşte bu ateşe İbrahim-veş ve bu yüzsüz asi İbrahim sekiz yaşında düşüp elhâletü hazihi yanıyorum, tütünüm başımdan çıkıyor. Ağyar, hâl-i şânıma vâkıf olmadığından onlar kendi keyifleri için ateşimden çubuklarını yakıp zevk ü sefalarına bakıyorlar. Buna da sad hezâr sad hezâr hamd ü senalar ve teşekkürler ederim ki burada yanan ötede yanmaz; burada gülen ötede ağlar; burada ağlayan ötede güler. Ah çi fayda aziz! "Vucûhun yevme-izin musfiretun dâhiketun mustebşiretun ve vucûhun yevme-izin aleyhâ gaberetun, terhekuhâ kateretun"[465] sırrı burada âşıkların mecaz köprüsünden güzer eder iken gubâr-ı agyâr ile âlûde olmuş maşûkun şiddet ü hiddet ve gazabnâk tozu yüzlerini siyah edip vücutları helâka götürmüştür. Ammâ yarın ötede ayın on dördü gibi cemalleri pür-ziyâ-yı tecellî-i subhâniyyeden gülerek pür-neş'e-i zevk ü sefâ ile cennet-i hakîkate kelâm-ı sürûr ve huzûr ile şitâb edeceklerdir. "Fe-duribe beynehum bi-suverin lehu bâbun bâtınuhu fîhi'r-rahmetu ve zâhiruhu min kibelihi'l-azâbu"[466] remz ü işâret-i ma'neviyyesinden âşıklar ile maşûklar beynlerindeki macera ve mahbûbânın onlara olan gaẓabnâk ve hiddet ü şiddetleri zâhiren azâb-ı elîm görünür ise de bâtınen ayn-ı şefkat ü merhamet ve bir nevi iltifattır. İşte mahbûbân-ı selâtîn tarafından olan bu itâb ve hitap "en-Nâru yu'redûne aleyhâ guduvven ve aşiyyen"[467] sırrı ile sabah akşam nâr-ı aşkı ve nâr-ı aşkın iyi kavrulmuşunu meze edip câm-ı muhabbetten çekiyorum. Ah mine'l-ışkı ve hâlâtihi. Okuma, canıma değdi. İşte kand-i nebâttan ahlâ ve alâ olan derd ü belâ-yı aşkı bin can ile ârzûmendi olduğum cihetle bundan başka lâf yok. Bilmem söyler isen Leylâ sözü söyle, yoksa hamuş ol azizim. Bu muhabbet ve bu derd ü belâ-yı aşk olsun dedem sana hû. Ancak bir şey kaldı. O da bu âyet-i kerîmeler münafıklar ve âl-i Firavun hakkındadır. Buraya derc etmenin sebep ve hikmeti nedir? Evet aşk ve ahvalini inkar edenlere tarizdir. Onlar manevî münafıklardır aşk u muhabbeti tasdik etmedikleri için, zira ki Cenâb-ı Hak hadîs-i kudsîsinde "Kuntu kenzen mahfiyyen, fe-ahbebtu [437] en u'refe, fe-halektu'l-halke li-u'refe"[468] buyurdu. Hubb u irfan ise aşk ile hâsıl olur. "Aşka eyle iktida, aşk oluptur enbiyâ-yı

---

465 "Yüzler vardır ki o gün parıl parıl; güleç sevinçli; yüzler vardır ki o gün tozlanmış, onları karanlık bürümüş (öylesine üzgün öylesine dertli). "Abese, 80/38-41.

466 "Aralarına kapılı bir sur çekilir ki, onun içinde rahmet vardır, dış yönünde de azap." Hadîd, 57/13.

467 "Ateş! Sabah akşam ona sunulurlar." Mümin, 40/46.

468 "Ben gizli bir hazine idim, sonra bilinmek istedim; bilinmek için de yaratıkları yarattım." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 327, no: 838; *Keşfu'l-hafâ*, s. 2, s. 132, no: 2016. Burada "Kuntu kenzen lâ u'refu. Fe-ahbebtu en u'refe fe-halektu halkan. Fe-arreftuhum bî, fe-arefûnî" "ve fî lafzin: fe-te'arreftu ileyhim fe-bî arefûnî" şeklinde olup İbn Teymiyye, hadis değildir, senedi yoktur demiş, ez-Zerkeşî, İbn Hacer, es-Suyûtî ve el-Kârî de aynı görüştedir denilmiştir.

mürselîne muktedâ." Aşk idi leyle-i mi'râcda muktedâ. Onun için Hazret-i Cibril aleyhisselâmı makamında terk edip refref-i aşka süvar olup huzûr-ı Hakk'a gitti Cenâb-ı Mahbûb-ı Kibriyâ. İşte hubb u irfanın membaı ve on sekiz bin avâlimin halk ve icadına sebeb ü bâ'isi Resûl-i Kibriyâ ve mahbûb-ı Hudâ olan sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri olduğundan evvel-i mahlûk-ı Hudâ oldu ki bizzat nûr-ı ilâhiyyesinden halk buyurmuş bir parça-yı nûr-ı kibriyâdır. Onun için kalem-i a'lâyı halk edip kaleme emir buyurdu ki "Ya kalem yaz." Kalem dedi ki "Ya rabbe'l-âlemîn, emr ü ferman buyur ki ne yazayım?" Fermân-ı ilâhî şeref-sudûr buyuruldu ki "Lâ ilâhe illallâhu Muhammedun resûlullâhi yaz." Kalem: "Lâ ilâhe illallâhu" yazıp "Muhammed" yazar iken aşk-ı Muhammediyeye tahammül edemeyip iki şak oldu. O zamandan beridir kalemin iki şakkasından ale'd-devâm akan, cereyan eden göz yaşı gibi kâh kırmızı kanlı, kâh siyah dumanlı sular neler söyler, neler hikâye eder, ne kadar haneler mamur eder, ne kadar han u emlâk harap eder. Bunun hükm ü fermanı bir şeye kıyas olmaz bir Hâkim-i Cebbâr'dır azizim. Onun için Cenâb-ı Hak kaleme kasem buyurup "Nûn ve'l-kalemi ve mâ yesturûne"[469] âyet-i celîlesiyle sevdiği bir tanesi habibini medh ü senalar buyurmuştur ve be-tarîk-i remz ü işaret sair uşşâk aşk-ı ilâhiyyeye tahammül edemediğinden mecnun olup dağlara ve sahralara gittiler. "Lâkin habibim, zât-ı şerîfin biz azîmü'ş-şânın hulk-ı azîm üzere olduğun için taraf-ı ulûhiyyetimizden ihsan olunan ni'met-i aşk u muhabbete mütehammil olup onlar gibi mecnun olmadın.". Amennâ ve saddaknâ sultanım.

Ey aziz can u cananım, bir nebzecik bu makâm-ı muhabbetten nazarına arz u beyan edeyim. Şöyle ki makâm-ı muhabbet, cemî'-i makâmât ve ahvalin bâlâ ve alâsıdır, zira hubb-ı ilâhî cemî'-i makâmâtta sârîdir ve cemî'-i eşyânın zuhuru hubb-ı ilâhî iledir. İmdi her makam ve hâl ki muhabbetten evvel vaki ola, ancak muhabbet için murat olunur ve her makam ve hâl ki muhabbetten sonra vaki ola, pes ondan yani muhabbetten müstefâddır, zira muhabbet, vücudun aslıdır ve âlemin mebdei olan Cenâb-ı Peygamber-i zî-şân sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin makamıdır. İmdi bu seyyid-i kâinât hakikatinden halâyıkın küllîsi müteferria oldu. Pes Allah ta'âlâ hazretleri makâmât-ı aslî olan makâm-ı muhabbeti mevcûdâtın aslı olan Cenâb-ı Muhammed sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimize bahş u ita buyurdu. Bu hâlde Cenâb-ı Peygamber-i zî-şân [438] efendimiz hubb-ı ilâhî suretidir. Onun için Allah ta'âlâ ve tekaddese hazretleri "Kul in kuntum tuhibbûnallâhe fe'ttebi'ûnî yuhbibkumullâhu"[470] kavl-i şerîfinde muhabbet-i ilâhiyyeyi Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ efendimizi itbâ'ına talik buyurdu. İmdi ey azizim, sen de eğer mahbûb-ı hakîkî cemalini müşahede etmek dilersen, hubb-ı ilâhiyyeye ve aşk-ı Muhammediyyeye teşebbüs eyle ki zira "Kuntu kenzen mahfiyyen, fe-ahbebtu en u'refe, fe-halektu'l-halka li-u'refe"[471] mefhumu üzere zuhûr-ı hubb-ı ilâhî ile olduğu gibi vusul dahi hubb-ı ilâhî ile müyesserdir. Bu da

---

469 "Nûn. Kaleme ve (kalemle) yazdıklarına andolsun." Kalem, 68/1.

470 "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun, ki Allah da sizi sevsin." Âl-i İmrân, 3/31.

471 "Ben gizli bir hazine idim, sonra bilinmek istedim; bilinmek için de yaratıkları yarattım."

âyet-i celîle mucibince Cenâb-ı Peygamber efendimize tebaiyetle ve ona muhabbet-i tâmme ve kâmile ile şerî'at-ı garrâ-yı Muhammediyye üzere amel ü hareket etmekle hâsıl olur. Âyet-i celîlenin ma'nâ-yı zâhirîsi Cenâb-ı Zü'l-celâl ve tekaddese hazretleri mahbûb-ı kibriyâsına hitaben buyuruyor ki "Ya habibim, tâife-i Yehûd ve Nasârâya de ki eğer siz Allah ta'âlâyı severseniz bana ittiba edin ki Allah ta'âlâ sizi seve, zira ben onun size resulüyüm ve üzerinize huccetim." İmdi müminlerin Allah ta'âlâyı sevmesi emrine ittiba ile ibâdât u tâ'ât işler ve rızâ-yı Hudâ'yı gözetir. Ve Allah ta'âlânın müminlere sevmesi, o ittiba ve hisal üzere onlara senası ve inabeti ve dahi "Ve yagfir lekum zunûbekum"[472] kavl-i şerîfi üzere zünûblarını mağfiret eylemesi. "Vallâhu Gafûrun Rahîmun"[473] kavl-i şerîfi üzere Allah ta'âlâ mağfiret ve rahmet edicidir. Onlar ki Allah ta'âlâya taat ve resulüne mütâba'atla muhabbet ederler. Rivayet olundu ki işbu âyet-i celîlenin nüzulüne sebep, tâife-i Yehûd ve Nasârâ: "Biz Allah ta'âlânın enbiya ve ehibbasıyız" dediler veyahut vefd-i Necrân: "Bizim İsa aleyhisselâma ibadetimiz Allah ta'âlâya muhabbetimizdendir" dediler veyahut peygamberimiz aleyhisselâm zamanında bir kavim kendilerini Allah ta'âlâyı sever zu'm ettiler, öyle olsa kavillerini tasdik eder amel ile emir olundular. İşbu âyet-i kerîme nazil olıcak Abdullah bin Ubey ashabına dedi ki "Muhammed kendiye taati Allah ta'âlâya taat gibi kılar ve bize emreder ki onu severiz Nasârâ İsa'yı sevmesi gibi." Öyle olsa nazil oldu ki "Kul etî'ullâhe ve'r-resûle."[474] Dedi ki Allah ta'âlâ ve resulüne itaat edin "Fe-in tevellev."[475] Eğer Allah ta'âlâya ve resulüne itaatten i'râz ederseniz "Fe-innallâhe lâ yuhibbu'l-kâfirîne."[476] Siz kâfirlersiz, Hak ta'âlâ ise kâfirleri sevmez, fiillerine razı olmaz ve onları mağfiret etmez. "Kâle en-Nebiyyu sallallâhu aleyhi ve sellem: kullu ummetî yedhulûne'l-cennete illâ men ebâ. Kâlû: ve men ye'bâ? Kâle: men etâ'anî dehale'l-cennete ve men asânî fe-kad ebâ."[477] Yani sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz buyurdular ki [439] "Cemî'-i ümmetim cennete gider, ibâ eden girmez." Dediler ki "Kimdir ondan ibâ eder?" Buyurdu ki "Bana itaat eden girer, bana isyan eden cennete girmekten ibâ eder." İşte bunda delâlet vardır ki şer'a itaattan i'râz, küfür ola ve Allah ta'âlânın muhabbetine münafi ola ve onun muhabbeti müminlere muhtas ola azizim. İşte hulâsa-i meâl budur ki Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize muhabbet-i tâmme-i kâmile ile isr-i nebevîlerine gitmektir. Budur ma'nâ-yı zâhir, ammâ bi-hasebi'l-bâtın ma'nâ-yı hakîkat budur ki halife, müstahlifin aynıdır. Halifeye itaat, müstahlife itaattir; isyan kezalik

---

472 "Ve günahlarınızı bağışlasın." Âl-i İmrân, 3/31.

473 "Allah bağışlayandır, esirgeyendir." Âl-i İmrân, 3/31.

474 "De ki: Allah'a ve Elçiye itaat edin!" Âl-i İmrân, 3/32.

475 "Eğer dönerlerse." Âl-i İmrân, 3/32.

476 "Muhakkak ki Allah, kâfirleri sevmez." Âl-i İmrân, 3/32.

477 *el-Buhârî*, c. 6, s. 2655, no: 6851; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 1, s. 196, no: 17; *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 1, s. 122, no: 183, A.e., c. 4, s. 275, no: 7626; *Mevâridu'z-zam'ân*, c. 1, s. 573, no: 2306; *Musnedu Ahmed*, c. 2, s. 361, no: 8713.

böylecedir. Hakîkat-i Muhammediyye nûr-ı ilâhînin bir parçasıdır. Buraları bir bahs-i tavîldir. Bundan başka sözümüz yoktur.

İşte âlem-i gayb u şehâdette iki âşık maşûk vardır ki birisi habibine âşık ve habibinin maşûku olan Cenâb-ı Zü'l-celâli ve'l-ikrâm celle şânuhu, diğeri Cenâb-ı Mahbûb-ı Hudâ sallallâhu aleyhi ve sellem ki Cenâb-ı Hakk'ın maşûku ve hem âşıkıdır. Sair uşşâk ve maşûkât bunların tufeylîsidir azizim. Bunların zâhirde olan hâne-i sa'âdetleri yani âşık u maşûkun haneleri karşı karşıya yapılmış. Biri Mekke-i mükerreme, biri Medîne-i münevvere'dir. İşte beher sene tufeylî olan âşık, şedd-i rahl ederek âşık u maşûku ziyaret etmek için gidip Cebel-i Arafat'ta irfanları kadar mazhar-ı feyz ve iltifât-ı subhâniyyeye nail olarak aḥ u enîn ile hanelerine avdet ederler sultanım. Demek olur ki âşık maşûktan başka kimse yoktur. Burada yine ikilik hâsıl oldu. Hayır efendim adet hesabıyla ikilik olur, çünkü bir rakamı adetten madut değildir; adet ikiden bed' olur; bir Allah'tır, ikinci Hazret-i Muhammed'dir. Buna da rakam hesabıyla iki denir. Yoksa birdir, iki değildir, zira ki Cenâb-ı Peygamberi nûr-ı ilâhîden halk olunmuş bir parçadır. Aslına avdet ve ric'atle yine birdir azizim.

Ey mevlânâ, uşşakın lisanını ve remz ü işaretini yine uşşak anlar, yani kuş dili söyler. Ney, nefh olur ise bülbül gibi öter, zira onların aşk u muhabbetlerini cûş u hurûşa götürecek üç şeydir ki "Ney, mey, saki." Ey maşallâh, ey bârekallâh, sana aşk olsun bu aşkbâzlıklar ya kıtmîr-i Mevlânâ Aşçı Dede! Lâkin ricâl-i gayb olan Hafız-ı Şîrâzî kuddise sırruhu'l-âlî hazretlerinin nutk-ı sa'âdetleri gibi "Ney, mey, saki" den murat nedir? Onu da beyan edin. Eyvallah azizim. "Ney", nefehât-ı ilâhiyye; "mey", feyz ü tecelliyât-ı subhâniyye; "sâkî", Cenâb-ı [440] Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellemdir ki zâhir ü bâtın feyz ü tecelliyât-ı samedâniyyenin sakisidir. İşte uşşakın nazar-ı dikkati ve cân-ı ciğeri bu üçtedir. Lâkin meşhur meseldir ki kemâl-i zevk ü sefâ ve huzurdan kinaye olarak söylenir ki "Keyifler dört üzerinedir." O nedir dedem? Evet "mâ-yı cârî, hadrâvât, mey, mahbûb" dedikleridir. Burada neyin lüzumu yoktur ki mâ-yı cârî bu işi görür. Eğerçi Cebel-i Tûr-i Sînâ gibi bir yerden aşağıya akarsa artık dinle envâ'-ı nagamât ile o güzel sedaları, sakinin de lüzumu yoktur ki mahbûb o işi ifa eder. "Âh mine'l-ışkı ve hâlâtihi."

İşte azizim, hakikaten keyifler bu dört şey üzere ikmal olur. Onun için bu âlem, dört şey üzerinde bina olunmuştur. Evvelen Eimme-i Erba'a ki çehâryâr-ı güzîn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în, hazerâtıdır ki sâkî-i ezelin yâr-i gâr-ı uşşâkıdır. Kitap dört, nikâh dörttür, mezhep dörttür, uluvv-i azîm-i eflâk dörttür: arş, kürsü, levh, kalemdir. Melâike-i kirâmın peygamberleri dörttür; Cebrail, Mikâil, İsrafil, Azrail aleyhimusselâmdır. Hakka gider tarîk dörttür: şeriat, tarikat, marifet, hakikattir azizim.

Nikâhı mezhep üzerine takaddüm eylemenizin sebebi nedir dedem? Ah ah ah, burası bir bahs-i tavîldir. Bu kapıyı küşat edersek, iş uzar, bahis değişir. Ancak hulâsatan ve işareten arz u beyan edeyim. Dört nikâh, dört makine demektir. Her bir müslümanın dört makinesi olsa, iğneyi makineye takıp ipliği geçirip işlerse, aman azizim, ne meta çıkarır, ne kadar kıymetli pahalı metalar

meydana getirir ve Cenâb-ı Peygamberi ne kadar memnun ve mesrur eder. Ammâ Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı kerîm'inde bu metaa "fitne" buyurdular. Evet o da bir muammadır. Nitekim Musa aleyhisselâm, Cenâb-ı Hakk'a "fitne" dediği gibidir.

Biz gelelim kendi bahsimize azizim. Bu aşkın hakikat ve mahiyeti bilinmez ve asla tarif olunmaz. Ancak Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-âlî efendimiz Mesnevî-i şerîflerinde aşk üzere olan nutk-ı sa'âdetleri risâle-i fakîrînin birinci cildinde alâka bahsinde zikr ü beyan olunmuştur, oraya müracaat oluna. Hazret-i Pîr efendimiz buyururlar ki salik bu aşk-ı mecâzîye uğramaksızın aşk-ı hakîkate yol bulamaz, çünkü bu aşk-ı mecâzî kûy-ı cânânın yolu üzerinde köprü gibi vaki olmuştur. Muhakkak tarîk bu köprüden gider, başka yol yoktur. Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz buyurmuşlardır ki "Alâka zî-rûhta insana [441] olur; cemâdâtta hüsn-i hatta olur." Amennâ ve saddaknâ, yani bunların maadasına olmaz. Ona sevda derler ki bu sevda herkeste vardır. Kimi atını sever, kimi evlâdını, kimi haremini, kimi altınlarını, kimi tavuklarını, artık tadadı kabil değildir. Birtakım şeylere muhabbet edip sever ki ona sevdâ-yı cünûn derler. İşte "alâka" tabiri aşk-ı mecâzî demektir ki buradan aşk-ı hakîkiyyeye gidilir, yani insanların gönüllerinde pek çok şeylere muhabbeti olup alâka başına gelince bu milyon kadar şeyleri cümleten terk edip gözünde ne evlât ve ne ayal, ne emlâk ve ne han u hane, hiçbir şey kalmayıp cümlesinin muhabbetini gönülden sürüp çıkarıp yalnız mahbûbu olan maşûkuyla leyl ü nehâr meşgul ve kalbindeki sair putları çıkarıp bir tane putu olan zât-ı âlî-kadr kalır. İşte bu hâlinde bir mürşid-i kâmile intisap eder ise o hâlde aşk-ı mecâzîsi aşk-ı hakîkate tebeddül eder. Ma'şûk-ı zâhirî gidip ma'şûk-ı bâtınî ve hakîkî kalbinde cilve-nümâ-yı tecelli eder. Nitekim bu yüzsüz asi Aşçı Dede kulunda vaki olduğu gibi. Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimize bazı ihvan, fakirin ahvalinden şikâyet etmişler. Buyurmuşlar ki "Ruznamçeci baba bizim âşıkımızdır, her bir kusuruyla kabul olunmuştur" nutk-ı sa'âdeti bir berât-ı emânü'l-emân gibi bin can ile alınıp kemâl-i aşk u muhabbetimden raks u sema ettim. Nasıl raks u sema olunmaz ki böyle bir vâris-i Nebevî ve mazhar-ı tâmm-ı Muhammedî ve sâhib-i makâm-ı fenâ-fillâh olan Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz bin türlü kusur ve isyanımızla kabul buyursunlar. Onların kabulü, Resûl-i Kibriyânın kabulüdür. Cenâb-ı Peygamberin kabulü ise Cenâb-ı Hak ta'âlâ ve tekaddese hazretlerinin kabulüdür azizim.

Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz bir hadîs-i şerîflerinde buyurmuştur ki "İzâ ehabballâhu abden lem yedur zenbuhu." Cenâb-ı Hak âyet-i celîlesinde "Ve'l-asri â İnne'l-insâne le-fî husrin â İllellezîne âmenû ve amilu's-sâlihâti ve tevâsev bi'l-hakki ve tevâsev bi's-sabri"[478] buyurmuştur. Ma'nâ-yı zâhirîsi: "Rabb-i asr hakkı için cins-i insân mesailerinde ve ömürlerini metaliplerine sarfta hüsrandadır, illâ şol hüsranda değildir ki mümin olup

478 "Asra andolsun ki. İnsan ziyandadır. Ancak inanıp iyi işler yapanlar, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve birbirlerine sabrı tavsiye edenler ziyanda değillerdir." Asr, 103/1-3.

a'mâl-i sâliha işlediler, zira onlar dünyayı verip ahireti satın aldılar. Onunla hayât-ı ebediye ve sa'âdet-i sermediyyeye erdiler. İtikadı ve amelden inkârı caiz olmayan eşyayı birbirlerine vasiye ettiler ve dahi feraizi edasına ve evâmir ikametine sabırla vasiyet ettiler." Ma'nâ-yı remz ü işareti: Asr-ı nebeviyyeye vakt-i [442] sa'âdete kasemdir, yani ey mahbûbum senin içinde bulunduğun cihetle seninle şeref-i meziyyet kesbetmiş olan asra ve zamana kasem ederim ki tahkik cins-i insân cemî'an cümleten hüsrandadır, yani ziyana ve zarara uğramış ve yolunu azdırmış ve dâll ve gümrâh olmuştur illâ şol âşık ve sadıklar ki onlar mümin ve muvahhit oldukları hâlde ben azîmü'ş-şânın vahdaniyetine ve zât-ı şerîfin mahbûbum olduğuna iman ve ikrar ile "Ve mâ halektu'l-cinne ve'l-inse illâ li-ya'budûni."[479] âyet-i celîlesi ve müfessirîn-i izâm hazerâtının tefsiri olan "ey: li-ya'rifûni" mucibince insanları marifet ve irfan için halk eylediğim cihetle amellerin ind-i ulûhiyetimizde en makbul ve mergubu olan aşk ve irfan amellerini işleyerek dünya ve ahireti terk edip ancak cemâl-i pâk-i ulûhiyyet müşahedesiyle rızâ-yı ilâhiyyemizi tahsil ederek onunla hayât-ı ebediyye ve sa'âdet-i sermediyyeye ermek için insân-ı kâmil olanlar bu tarîk-i aşk u muhabbeti inkâr etmeyerek sâlikân-ı uşşâka bu tarîk-i feyz-i felâh u necâtı vasiyet ederek ve bu tarîk-i aşk u muhabbetin mukteziyatından olan bin türlü eza ve cefasıyla mihen ü küdûrâtına sabr ü tahammül etmeyi dahi başkaca vasiyet ettiler azizim, zira maşûkun kahrıyla lutfunu bir bilmedikçe âşık, sadık olmaz. Gerek iltifat etsin, gerek tekdir, itap ve tevbîh etsin. "Sen hemen eyle tekellüm, razıyım düşnâma ben" dedikleri gibi işte bu yüzsüz asi kulu da insan zümresinden olduğum için hüsrandayım. Lehu'l-hamdu ve'l-minne, "Hâzâ min fazli rabbî"[480] ber-muktezâ-yı ilm-i ezeliyye Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize kavuşup tarîk-i gavsiyyeleri olan tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyyeye dehalet ile "Deryâ-yı aşk u muhabbete ben de gittim yârâmân aşkına" deyip daldım. Öyle daldım ki elhâletü hâzihi çıkıp göz açamadım. Filhakika bu zâhir gözlerim açık ise de bâtın gözlerimi açamadım, yani kapalı kutu, ne var içinde bilmiyorum.

İşte Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin buyurdukları gibi "Alâka zî-rûhta insana olur." Adamın birisine sormuşlar ki "Hiçbirisine alâka ettin mi?" Cevabında demiş ki "Hayır efendim, ben alâka etmedim, lâkin bir kere birisi birisine alâka ediyordu, gördüm" demiş, yani fail-meful amel-i kabîha ve habîsesini işliyorlar imiş. O adam da alâkayı böyle bilirmiş. Hâlbuki bundan asla ve kat'â bahis yoktur. Alâka, sâhib-i iffet ve ismetlerin aşk-ı mecâzîye düşüp o köprüden kûy-ı cânâna ve mahbûb-ı hakîkîye vâsıl olmaktır. Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz bir hadîs-i [443] şerîfinde buyurmuşlardır ki "Men 'aşike ve 'affe ve keteme summe mâte mâte şehîden."[481] Gerçi bu da bir nevi put demek ise de evvelce arz u beyan olunduğu

---

479 "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Zâriyât, 51/56.

480 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

481 "Kim aşık olup da iffetini korur, sırrını gizlerse ve böylece ölürse, şehit olarak ölmüş olur." Bu ibare, hadis olarak nakledilmiştir. İbn Hibbân, itibar edilmeyeceğini, el-Hâkim de münker olduğunu söylemiştir. *Tehzîbu't-tehzîb*, c. 4, s. 241; *Mîzânu'l-itidâl fî nakdi'r-ricâl*,

üzere yüz türlü ve yüz nevi putları gönülden sürüp çıkarıp bir putu kalıyor. Bu puttan da geçip "İnnâ fetehnâ leke fethan mubînen"[482] sırrı zuhuruyla mahbûb-ı hakîkat beyt-i muazzamı olan kalpte cilve-nümâ-yı tecelliyât edersek o zaman Cenâb-ı Peygamber salllallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz beyt-i muazzamı putlardan tahlis ile bu sûre-i celîle nazil olup "Li yağfire lekallâhu mâ tekaddeme min zenbike ve mâ te'ahhare"[483] mazhar-ı gufrân oldukları gibi o âşık-ı sâdık da böyle mazhar-ı magfiret olarak evvel ü ahir olan isyanları afv u mağfiret olunur. Mahbûbun birisi câmi'-i şerîte namaz kılar iken bir âşık görmüş de bu beyti söylemiştir: "Allah Allah ne dindir bu puta secde vacip olmuş!" Bunun manasında bazı âşık demişler ki "Yani bu aşk yolu nasıl bir dindir ki taptığımız putumuz da Cenâb-ı Hakk'a secde ediyor. Puta da vacip olmuştur Cenâb-ı Hakk'a secde etmek. Fakat bazıları da galat olarak âşıkların putları olan mahbûblara âşıkların secde etmesi vacip olmuştur manasını vermişler ise de sırf galat ve hatadır azizim.

Mevlevî fukarasından bir can, bir mahbûba alâka etmiş. Arkadaşı olan diğer can da Hazret-i Şems-i Tebrîzî kuddise sırruhu'l-azîz efendimize şöyle arz etmiş ki "Filân can, kamerin aksini suda görüyor." Hazret-i Şems efendimiz de cevap olarak buyurmuşlar ki "O canın ensesinde çıban çıkmamış ya başını kaldırsın da zât-ı kameri yerinde görsün!" Evet pek doğrudur. Lâkin başını kaldırmaya kuvvet ü kudreti yok ise ne yapsın can, ey aziz can.

Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz Mesnevî-i şerîflerinin ikinci cildinde 60. sayfasında buyururlar ki: [Rusûhî, c.2, s. 60-61:

În rehâ kun ışkhâ-yı sûretî
Nîst ber sûret ni ber rûy-ı şeyî (2: 702)

Ân çi ma'şûkest sûret nîst ân
Hâh ışk-ı în cihân hâh ân cihân (2: 703)

Yani bu abdü'l-bâtın olup ve zâhirde olan mehâbîb ve me'âşîki ma'şûk-ı hakîkîden gayrı zu'm eden taifenin mezhep ve meşrebini terk eyle, zira inde-ehli'l-kemâl surete mensup olan aşklar mücerret suret üzere değildir ve mutlaka melîha ve cemîle olan şeyin rûyu üzere de değildir; zira o nesne ki filhakika maşûktur, suret değildir hâh cihân-ı zâhirinin ve gerekse cihân-ı bâtınînin aşkı olsun, zira zâhir ü bâtın ma'şûk-ı hakîkate [445] iki mir'ât gibidir, hem onda ve hem bunda mütevelli olan odur. Beyit:

---

c. 2, s. 347, *Târîhu Bağdâd*, c. 5, s. 156; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 263, no: 2538. Bu kaynaklarda metin küçük farklılıklarla yer almıştır.

482 "Biz sana apaçık bir fetih verdik." Fetih, 48/1.

483 "Ki Allah, senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın." Fetih, 48/2.

Cihân mir'ât-i husn-i şâhid-i mâst
Fe-şâhid vechuhu fî kulli zerrât[484]

Beyit:

Huve'l-evvelu ve'l-âhiru huve'z-zâhiru huve'l-bâtınu
Be-gayr-i yâ hû vu yâ men hû dîger çîzi nemîdânem[485]

Mesnevî:

Ân çi ber-sûret tu âşik geşteî
Çun birûn şud cân çirâ bes heşteî (2: 704)

"O nesne ki sen suret üzere âşık olmuşsun, çünkü onun canı teninden taşra gitti, onu niçin komuşsun ve terk eylemişsin."

Pes malûm oldu ki mücerret surete âşık değil imişsin, belki suret sebebiyle zuhur eyleyen manaya âşık olmuşsun, lâkin bu manayı dürüst fehm eylememişsin.

Mesnevî:

Sûreteş bercâst în seyrî zi-çîst
Âşıkâ vâ cû ki ma'şûk-i tu kîst (2: 705)

O maşûkun olan kimsenin ruhu gittikten sonra sureti yerindedir. Bu tokluk nedendir ve bu melâlet ve seâmet ne cihetten hâsıldır ey âşık? Geri iste ki senin maşûkun kimdir.

Yani tahsîl-i ma'rîfet ile ta senin filhakika maşûkun kim idiği sana malûm ve rûşen ola.

Mesnevî:

Ân çi mahsûsest ger maşûkaest
Âşıkestî her ki û-râ hiss hest (2: 706)

"O nesne ki mahsustur, eğer maşûkadır, âşık olurdun her şol kimseye ki onun hissi vardır, yani o nesne ki mahsustur ve zâhir surettedir, eğer o maşûka olaydı, sen âşık olurdun her şol kimseye ki onun his ve sureti vardır."

Pes his ve sureti olana maşûkun gittikten sonra muhabbet eylemediğinden malûm olur ki maşûk mücerret his ve sureti olan değil imiş, belki o his ve suret aynasında sana yüz gösteren ma'şûk-ı ma'nevî imiş azizim.

---

484 Cihan benim sevgilimin güzelliğini gösterir aynadır. Cihanın her zerresinde onun yüzünü seyret.

485 Evvel, ahir, bâtın ve zâhir olan odur, onun veya benim dışımda başka ne var bilmiyorum.

Mesnevî:

Çun vefâ ân ışk efzûn mî kuned
Ki vefâ sûret diger-gûn mî kuned (2: 707)

Bu beyitte iki vecih üzere mana sahih olur. Birisi budur ki "Çün kim o aşk-ı hakîkî vefayı ziyade eyleye, sûret-i vefâyı kaçan diger-gûn eyler?" demek olur, yani âşıkın vefasını suret, tebdil ve tagyire kadir olmaz demek olur, yani âşıkın vücudunda o aşk-ı hakîkî vefâdâr olmayı ve hakikat üzere muhabbet kılmayı ziyade eyleye; suret, âşıkın vefasını mütegayyir ve mütebeddil eylemez ve onun vefasına reh-zen olup mâni olmaz. Gerek ma'şûk-ı hakîkî ona suretle tecelli eylesin ve gerekse suretten hali tecelli eylesin, muhassal o âşıkın vefasını suret, tebdil ve tağyire kadir olmaz demek olur.

Vech-i sânî odur ki "Çün kim vefa o aşkı [446] efzûn eyleye, vefa sureti kaçan diger-gûn eyler." Yani âşıkın vefası ve sıdk u sefası o aşk-ı hakîkî ma'şûk-ı hakîkîye ziyade eyleye, vefa sureti kaçan dîger-gûn olur, yani madem ki âşıkta vefa ola ve o vefa aşk-ı hakîkî ma'şûk-ı hakîkî canibine ziyade kıla, o vefanın min-ba'd sureti mütegayyir ve şekli dîger-gûn olmaz. Gerekse maşûk o âşıka suretle mütecelli olsun, gerekse o sureti terk eylesin. Ammâ çün kim vefadarlık vücûd-ı âşıkta aşk-ı hakîkati efzûn eylemese ve âşık ma'şûk-ı hakîkî canibine âşık ve kadir olmasa, ma'şûk-ı hakîkate ayna olan suretten o tecelli gidip suret ondan hâlî kaldıkta, vefa dahi suret ve şeklini dîger-gûn eyler, yani vefaya halel gelir. Meselâ ekser ehl-i sûret olan uşşâk-ı mecâzî, kaçan bir suretten melâhat ve letafet gitse onların vefaları dahi suret ve şeklini dîger-gûn edip bozulur. Eğer bunda bir sual lâzım gelirse ki o sual budur ki vefa aşkı nice ziyade eyler ki aşk kesbî değildir? Cevap odur ki ne'am aşk kesbî değildir, belki ma'şûk-ı hakîkînin bendeyi sevmesine mevkuftur. Çün kim ma'şûk-ı hakîkî bir bendesini sevse elbette de o bende birisine âşık olmak mukarrer olur. Pes Hak ta'âlânın abde muhabbet eylemesine vefa ve sıdk u sefa sebeptir. Nitekim bu hadîs-i şerîf bu manaya delâlet eyler: Kâle sallallâhu aleyhi ve sellem hâkiyen an rabbihi: "Lâ yezâlu'l-abdu yetekarrebu ileyye bi'n-nevâfili hattâ uhibbuhu fe-izâ ahbebtuhu kuntu sem'ahullezî yesme'u bihi ve basarahullezî yabsiru bihi"[486] Ehl-i tahkîk demişlerdir ki abd, nevafil ile Hak ta'âlâya takarrüp eyler, hatta Hak ta'âlâ o bendeye muhabbet eyler. Pes Hakk'ın bendeye muhabbeti, bendenin Hazret-i Hakk'a muhabbet eylemesini müstelzim olur. İmdi Hakk'ın bendeye muhabbeti pes nevafil ki sıfat-ı vefâdır, abdin Hazret-i Hakk'a olan aşk u muhabbetine se-

---

486 "Kul nafile ibadetlerle bana yaklaşmaya devam eder, nihayet onu severim. Ben onu sevince onun duyan kulağı ve gören gözü olurum." *el-Buhârî*, c. 5, s. 2384, no: 6137. "Men 'âdâ lî veliyyen fe-kad âzentuhu bi'l-harbi. Ve-mâ tekarrebe ileyye abdî bi-şey'in ahabbe ileyye mimme'fteradtu aleyhi. Ve-mâ-yezâlu abdî yetekarrebu ileyye bi'n-nevâfili hattâ uhibbuhu. Fe-izâ ahbebtuhu kuntu sem'ahullezî yesme'u bihi ve basarahullezî yabsiru bihi ve yedehulletî yebtişu bihâ ve riclehulletî yemşî bihâ. Ve in seelenî le-u'tiyennehu, ve-le-in iste'âzenî le-u'îzennehu. Ve-mâ tereddedtu an şey'in ene fâ'iluhu; tereddudî an nefsi'l-mu'mini yekrehu'l-mevte ve ene ekrehu mesâetehu."

beb-i evvel olur. İmdi aşk u muhabbet dahi min-vechin vehbî ve min-vechin kesbî olur. "Fe'l-yute'emmel ve lâ ta'dedi bi-kavli men kâle: el-işku leyse bi-kesbiyyin."[487]

Mesnevî:

Pertev-i hurşîd ber dîvâr tâft
Tâbeş âriyetî dîvâr yâft (2: 708)

Bu beyit surette olan maşûkların hazret-i ma'şûk-ı hakîkîye mir'ât ve mazhar olduğunu taliplere tefhim için mesel mevkiinde vaki olmuştur: "Meselâ güneşin pertevi, duvar üzere yaldıradı, duvar ariyetî tabiş buldu." Kezalik ma'şûk-ı hakîkî bu zâhirde olan maşûkların sureti üzere tecelli kıldı ve tâbân oldu, onun pertev ü letafetini bu maşûkların [447] dîvâr-ı vücûdu ariyet buldu. Duvarın pertevi kendiden olmadığı gibi ma'şûkân-ı suverînin dahi hüsn ü letafeti kendilerinden değildir.

Mesnevî:

Ber-kulûhî dil çi bendî ey selîm
Ve'tlub aslî ki u tâbed mukîm (2: 709)

Ey sade-dil bir külûh üzere ne gönül bağlarsın ve ne muhabbet eylersin? Şol bir aslı geri talep eyle ki o daima yaldırar.

Yani kerpiç ve kesek gibi olan cesetler üzere ne gönül bağlarsın? Şol aslı talep eyle ki o ecsâd ve suverde daima tâbân olur ve suver-i kevniyyede zuhur kılar.

Mesnevî:

Çun zer-endûdest hûbî der-beşer
Verni çun şud şâhid-i tû pîr-i har (2: 712)

"Beşerde olan his ve hûbluk zer-endûd gibidir, yoksa senin şahidin niçin pîr-i har olurdu!"

Yani beşerde letafet bir bakırın üstüne altın sıvayıp yaldız eyledikleri yaldız gibidir. Kaçan o yaldız gitse bakır zâhir olduğu gibi, o letafet gittikte beşer dahi zişt ve pîr-i har gibi olur. Eğer beşerde olan hüsn ü letafet ariyetî olmayaydı, senin mahbûbun pîr-i har gibi zişt ü kabih olur muydu? Mesnevî:

Çun ferişte bûd hem çun dîv şud
K'ân melâhat ender u âriyye bud (2: 713)

"O mahbûbun ferişte gibi latif idi, sonra dev gibi oldu, zira o hüsn ü melâhet o mahbûbda ariyet idi."

---

487 "İyice düşünülmelidir, ve "Aşk kesbî değildir" diyenin sözüne haksızlık etme."

Mesnevî:

Endek endek mî sitânend ân cemâl
Endek endek huşk mî gerded nihâl (2: 714)

"Hak ta'âlâ o cemali azar azar tedric ile alır, ta ki o hüsnden bir eser kalmaz. Nitekim nihâl âheste âheste tedric ile huşk olur." Öyle ya terütaze yeni dikilmiş fidan mürûr-ı zamân ile kuruyup yakmadan başka bir şeye yaramaz azizim.]

İşte yine Hazret-i Pîr efendimizin bu beyt-i sa'âdetleri bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin aşk kepçesine muhabbet-i ezelî yağı çaldı. Şöyle ki ezel-i âzâlda ve âlem-i ervâhta Cenâb-ı Hak ta'âlâ hazretleri kemâl-i merhamet ve lutf u inâyet-i gufrâniyyesinden olmak üzere bu yüzsüz günahkâr asi kulunu sevmiş ve muhabbet etmiş ki cemâl-i bâ-kemâline âşık etmiş ve âlem-i şehâdete getirdikte, yine lutf u kerem-i subhâniyyesinden olmak üzere aşk tarîkini inayet ü ihsan buyurarak âlem-i ervâhta olunan ahde vefa yolunu bahş u atiyye ederek meydân-ı vefâda vefadarlık ile muttasıf etmiş. Zaten çocukluğumda Şehzadebaşı'nda İmaret Sokağı'nda eniştem Beşir Ağa'nın hanesinde ikametle büyüdüğüm cihetle hanemiz Vefa Meydanı'na yakın idi. Hatta ekseriya mahbûbum Hacı Osman [448] Bey merhum ile Bâb-ı Seraskerî'den akşamları birlikte çıkıp yol boyuna muhabbet ederek Vefa Meydanı'na kadar gelip orada medfûn-ı hâk-i ıtrnâk olan Vefa hazretlerinin türbe-i sa'âdetlerine fatihalar kıraatle uhdemize vefalar etmeyi niyaz ederek birbirimizden bi-hasebi'z-zâhir iftirâk ile hanemize gider idik ve hanemiz de Beşir hanesi olduğu ve hakikaten Beşir Ağa'da ehl-i tarîkattan bir ehl-i hâl zat olmasıyla vefaları da zevk ü sefalarda daim ve baki olacağımızı hanemiz dahi tebşir eder idi azizim.

Buraları uzun bir bahis olup biz gelelim bahsimize, yani bu aşk u muhabbet yolu acîb ve garip amîk bir deryâ-yı bî-nihâyedir ve bunun dalgaları emvâc-ı elem ü keder ve mihen ü meşakkatle memlû emvâc-ı atîk olup bu leyle-i tavîl-i zulmânî olan dünyada uşşak ta sabaha kadar "Yektir Allah, yektir Allah" çağırırlar. Ancak bu aşk-ı mecâzînin de derece ve merâtibiyle makamları vardır, yani siyâk-ı vâhide üzere mütesavi değildir. Her bir uşşaka aşk u muhabbeti derecesinde maşûku tarafından bahş-ı tecellî olunur da günbegün anbean aşkı terakki ederek matlûp ve maksut olan kûy-ı cânâna visâl-ı cenâb-ı maşûka vesile ve köprü olan aşk-ı mecâzî tarîk-i felâh u necâtından güzer ederek rahat u huzûr-ı ebediyyede can atar.

İşte burada ihvân-ı bâ-sefâ olan hazerât-ı uşşâka bir temsîl-i zâhir arz u beyan edeyim de ondan uşşakın derece ve rütbesi malûm olsun azizim. Talebe-i ulûm evvelâ Emsile-i muhtelife'den bed' edip ders okumaya başlar, çünkü o talebenin vehleten evvelemirde o kadar kuvvet ü kudreti yoktur ki mantık ve meani ve sair ulûm-ı âliyeyi okusun. İşte sarf cümlesinden bed' ile tedrîc aheste okuyarak sonra sarf cümlesini sarf edip nahve çıkıp nahiv cümlesini okur. Onun hitamında tamamıyla ulûm-ı Arabiye'nin kelimât ve irapları ve maanisi kendisine bir derece feth ü küşat olup sonra mantık ve maani ve ulûm-ı âliyeyi okuya-

rak Celâl'e çıkıp Celâl'den izin alır. Celâl'den izin aldığı için hoca efendiler mazhar-ı Celâl olurlar azizim.

Kezalik âşık-ı biçâregân dahi mekteb-i aşk u muhabbette mahbûbunun emsile-i muhtelife gibi envâ'-ı şükûfe-i tecelliyât-ı subhâniyyeye mazhar olmuş vech-i pâk-i sa'âdetinde nûr-ı feyz-i samedâniyye pertev salıp lemean eden şems-i hakîkati görünce, ihtiyarı elinden gidip o şükûfe-i muhtelife, âşık-ı bîçâreyi bin türlü şükûk u şekûleye düşürüp mahbûbun müşâhede-i şükûh [449] yani mehâbet-i azamet-i şân u şevketten ârız olan havf ü dehşetle ne yapacağını bilemeyip hayran u sergerdân bakakalır. Bu hâlde min-tarafillâhi ta'âlâ bu tarîkin yani aşk-ı mecâzî dersinin hocaları olan zeyd ve rakîb efendiler o biçarenin imdadına yetişip aşk u muhabbet kitabından okutup dersi vermeye başlarlar. İşte böyle tedrîc ile ve bin türlü eza ve cefa ve gussa ve gam ve elem ü keder derslerini alarak en son dersi olan kitâb-ı cemâl-i hakîkate çıkıp cemâlden izin alır. Onun için uşşak cümleten mazhar-ı cemâl olurlar azizim. Mahbûbların yüzlerindeki cilve-nümâ olan tecelliyât-ı subhâniyyeye ve nakd-i hüsn-i letâfet ü câzibeye "ân" tabir buyururlar, serî'ü'z-zevâl olduğuna remz ü işaret için. İşte o an âşık-ı sâdıkları ân-ı vâhitte nice milyon mesafeyi kat' ettirerek matlûp ve maksuduna vâsıl eder.

Nitekim bu yüzsüz asi Aşçı Dede'yi def'aten tarîk-i aşk olan tarîk-i Mevleviyyeye yetiştirdiği gibi ki tarîk-i Mevleviyyeye intisabım faslında ihvân-ı bâsefâya arz u beyan olunan şeyler cümlesi aşk sayesinde idi azizim. Aşk olmayınca meşk olmaz lâtifim. Pek tatlıdır aşk yolu lezizim.

Şurası da malûm olsun ki iklîm-i vücûdda iki padişah vardır. Biri devlet-i Âl-i Osman, diğeri Rusya. Ruh, Âl-i Osman padişahı; nefis, Rusya imparatoru makamında olup bunlardır iklîm-i vücûd hakim ve kumandanı. Her cihette kendilerine mahsus asker-i leşker tebası vardır ve daima birbirlerine mücadele ve muharebeleri eksik değildir. Onun için zâhirde de devlet-i aliyye, daima Rusya ile muharebe eder ve ekseriya da mağlûp olur, çünkü onun asker-i leşkeri çoktur ve kavidir. İşte bunun gibi iklîm-i vücûtta ruh mağlûp; nefis galip olmuştur, zira daima kuvvet nefis tarafına verilip onun arzu ve istekleri men olunmaz ve muavenette asla kusur olunmaz. Ruh cihetine iltifat olunmadığından kuvvetsiz ve kudretsiz kalmıştır. Mamafih bi-hasebi'z-zâhir gerek mahbûbân ve gerek güzel her ne şey seda ve ney ve âlât-ı musika istima ve müşahede olunur ise, evvelemirde vehleten hücum edip muhabbet eden ve âşık olan ruhtur, zira ki ruhun bir zayiatı vardır, elhâletü hâzihi onu arıyor. O da âlem-i ervâhtaki hâl ü şanıdır. Ve aşk u muhabbetle huzûr-ı rabbü'l-âlemînde "Belî" diye nidasıyla pür-neş'e-i zevk ü sefâ olmasıdır. İşte bu âlem-i şehâdette onu arıyor. Binaenaleyh [450] "alâka" evvelemirde ruh tarafından olup min-ciheti'r-rûhâniyye sevip ve muhabbet edip durur iken öteden ejderha gibi kavi olan nefs-i emmâre hücum ederek bir pençe darbıyla ruhun elinden alıp kendi arzu ve iştihası üzere başlar muamele etmeye. Artık biçare ruh onu çekip nefse ta'n u teşnî' ederek lanet eder, çünkü âşıkın ruhudur. Evvelemirde maşûkta gördüğü letafet-i hüsn ve envâ'-ı tecelliyât-ı rabbânî maşûkun ruhuyla kaim olduğunu, onun için "el-Cinsu ma'a'l-

cinsi"[488] kaidesince onunla aşkbazlık edip sevişmek ve muhabbet etmek arzu ve talep eder. Buna delil budur ki herhangi âşık olur ise olsun, maşûkunun vefatıyla aşk u muhabbeti zail olur. İşte o hüsn-i letâfet ve câzibe-i hakîkat onun ruhuyla kaimdir azizim. Lâkin insân-ı kâmil ve mürşidân-ı izâm hazerâtına olan aşk u muhabbet böyle değildir, yani aşk-ı mecâzî köprüsünü mürurdan sonra müşârünileyhim hazerâtına âşık olurlar. Bu aşk, aşk-ı mecâzî değildir, aşk-ı hakîkîdir ki artık onda mecaz, kinaye, istiare yoktur azizim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne, "Hâzâ min fazli rabbî."[489] O zevk ü sefâ-yı rûhâniyye-i hakîkî dahi Cenâb-ı Hakk'ın ezel-i âzâlda lutf u ihsan ve inâyet-i ilâhiyyesinden olmak üzere bahş ü atiyye etmiş olduğu aşk sayesinde zevk ettim. O zevk ü sefâ-yı rûhâniyyenin keyfiyet tafsilâtı dahi evvelce müteaddit fasıllar ile arz u beyan olunmuştur azizim.

İşte Hafız-ı Şîrâzî kuddise sırruhu'l-âlî hazretlerinin buyurdukları gibi: "Âşikân-râ ber-cerîde-i âlem sâbit est." Onların irtihâl-i dâr-ı bekâ etmeleriyle bu alemden feyz-i rûhâniyeleri kesilmez, zira kılıç kından çıkarsa o zaman iş görür. Bunun gibi bu vücut kınından çıkmalarıyla her cihette ve her mekân ve zamanda meded-resân olurlar. Onun için âşıklarının aşkı zail olmaz; kemâ-fi's-sâbık daim ve bakidir. Belki hayatlarında oldukları zamân-ı sa'âdetteki aşk u muhabbetlerinden kat-ender-kat az'âf-ı muzâ'af olur mevlânâ, hû.

Bu aşk sayesinde nail olduğum zâhir ü bâtın ni'am-ı ilâhiyyenin ve atiyye ve bahş ü ihsan olunan tecelliyât u fuyûzât-ı samedâniyyenin cümlesinden olmak üzere zâhir ü bâtın büyük bir ehemmiyetli işe tesadüf olunur ise ne yapılacağı ve ne cihete gidileceği ve ne tarîk ihtiyar olunacağı bilinip hall-i müşkil için Kur'ân-ı kerîm'den tefeül ederim ve ilk zuhur eden [451] âyet-i celîle yani sayfanın başındaki ayetten bed' ile durak yerine kadar kıraat olunup ma'nâ-yı zâhirîsi malûm olduktan sonra ma'nâ-yı remz ü işareti kalp âlemindeki hoca-ı kâinât varisi Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin rûhâniyyet-i kudsiyyelerine rabıta ve teveccüh ile kalbe tulû eden ma'nâ-yı işâreti zapt ve hıfz ile onun üzerine amel ü hareket ederim.

Hatta evvelce arz u beyan olunan yaverân-ı hazret-i şehriyârîden Ferik saadetlû Şakir Paşa hazretleri huzuruna gittiğim zaman her nasılsa bu sırrı bizim Miralay Naci Bey oğlumuzdan işitmişler olduğundan esnâ-yı muhabbette müşarünileyh hazretleri kendileri için Kur'ân-ı kerîm'den tefeül olunmasını arzu ederek haremden Mushaf-ı şerîfi getirip tefeül olunmasını niyaz ettiler. Fakir de dedim ki "Emel ve arzunuz her ne ise niyet buyurun." Onlar da kalben teveccüh ve niyet buyurdular. Badehu kıraat lâzım gelenleri okuyup teveccüh-i kâmile ve tâmme ile hilâl ile feth ü küşat ettim. Sûre-i Arâf'tan sayfanın başı bu idi: "Ve iz netekna'l-cebele fevkahum ke-ennehu zulletun ve zannû ennehu vâki'un bihim huzû mâ âteynâkum bi-kuvvetin ve'zkurû mâ fîhi le-'allekum tet-

---

488 "Her şey kendi cinsiyle beraberdir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 4, no: 1531, "el-Cinsu ile'l-cinsi emyelu."

489 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

tekûne."[490] Dedim ki "Niyet-i âliyeniz ne idi, buyurun?" Dedi ki "Dersaadet'e gideceğim miyim, yoksa Edirne'de kalacağım mıyım bu idi." "Pek alâdır, muradınız hâsıl olacaktır. Fakat bu âyet-i celîlenin evvelemirde ma'nâ-yı zâhirîsini tefsîr-i şerîfe müracaatle meydana koyduktan sonra ma'nâ-yı remz ü işâretine bakılır. Şimdi mevcut tefsîr-i şerîf olmadığından Allâhu a'lem zât-ı âlîlerine denilir ki size verilen şeyi cidd ü ihtimam ile ahz edip içinde olan şeyi zikir edin. Rica olunur ki muttakilerden olursunuz. Bundan şimdilik anlaşılan budur ki zât-ı âlîlerinin Dersaadet'e teşrifleri hakkında bir muamele sebkat etmiş mi?" Buyurdular ki "Geçenlerde mâbeyn-i hümâyûn başkitâbet-i celîlesine yazmış idim, arz olunmuş. Bir müddetçik sabır buyurun diye emir aldım." Dedim: "Pek alâ, iş anlaşıldı. İşte aldığınız emir mucibince amel ü hareket edip rica olunur ki karîben zât-ı âlîlerini Dersaadet'e aldırırlar efendim" dedim. Müşarünileyh hazretleri de fevkalâde memnun oldular. Filhakika bu muameleden iki ay sonra Dersaadet'e teşrif buyurdular ve fevkalâde iltifât-ı şâhâneleye mazhar oldular azizim. Fakir sonra bu âyet-i celîlenin tefsirine baktım. Ma'nâ-yı zâhirîsi ile ma'nâ-yı remz ü işâretini [452] şöylece buldum. Ma'nâ-yı zâhirîsi budur ki: "Biz azîmü'ş-şân arzdan bir cebeli kal' edip zulle gibi onların fevkine ref' ettik. Teyakkun ettiler ki o cebel onların üzerine düşer, zira ki cebelin cevde olması, yani dağın arz ile gök arasında olması mutat değildir, çünkü dağlar arz ile îsâd olunmuşlar idi ve onlara denildi ki size verdiğimiz şeyi cidd ü ictihat ile ahz edin, o şeyin içinde olanları amel ile ve işlemekle zikir edin, yoksa mensî gibi terk etmeyiniz, ta ki kabâyih-i a'mâl ve rezâil-i ahlâktan sakınasınız."

Rivayet olundu ki vakta kim benû-İsrail, Tevrat ahkâmını kabulden ibâ ettiler, Allah ta'âlâ onların başı üzere cebel-i Tûr'u ref' eyledi. Onu kabul edin ve illâ üzerinize bırakılır denildi. Onun üzerine benû-İsrail yani kavm-i Musa'nın her biri cânib-i eyserleri üzere secdeye vardılar ve sağ gözleriyle cebel üzerlerine düşer mi diye havf u dehşetle cebele nazar eylerler idi. İşte o ecilden tâife-i Yehûdun secdeleri cânib-i eyserleri üzere kaldı, yani sol taraflarına secde ederler demektir.

Şimdi gelelim ma'nâ-yı remz ü işaretine. Sâhib-i fâl-ı müşârünileyh Şakir Paşa hazretleri eşref oğlu eşref olduğu gibi, mümin oğlu mümindir, çünkü benû-İsrail, Musa aleyhisselâma iman etmiş müminler idi. Cebelden murat, Cebel-i Tûr-ı Sînâ gibi mazhar-ı tecelliyât ve füyûzât-ı subhâniyye olmuş şevketlû mehabetlû emirülmüminin Gazi Abdülhamid Han edâmallâhu umre devletihi efendimiz hazretleridir ki zillullâhi fi'l-âlem olup gölge gibi teb'a-yı şâhânelerini her bir türlü mesâibden muhafaza ederek sâye-i şehriyârîlerinde cümle Müslim ve gayr-ı Müslim emn ü asayişle rahat u huzurdadırlar. Binaenaleyh taraf-ı zîşeref-i cenâb-ı mülûkânelerinden cümle her ne ki emr ü fermân-ı hümâyûnları şeref-sâdır buyurulursa, "Semi'nâ ve ata'nâ"[491] deyip kemâl-i cidd ü ictihâd ile

---

490 "Bir zaman da üzerlerine dağı, bir gölge gibi kaldırmıştık, üstlerine düşecek sanmışlardı: "Size verdiğim (Kitap)ı kuvvetle tutun ve içinde olanı hatırlay(ıp yap)ın ki (azabımızdan) korunasınız!" (demiştik)." A'râf, 7/171.

491 "İşittik, itaat ettik." Bakara, 2/285; Nisâ, 4/46; Mâide, 5/7; Nur, 24/51.

kabul ve amel etmek farzdır, zira ki âyet-i celîle ile emir olunmuştur Cenâb-ı Hakk'a ve resulüne ve ulü'l-emr olan halîfe-i resûlullâha itaat ve inkıyat etmek. İşte bunlar kabâyih ü rezâil-i ahlâktan müberrâ olup padişahlarına itaat ve emr ü fermanına mutavaatle dünya ve ahiret felâh u necat bulmuş, tâife-i makbûle-i mergûbedir.

İşte azizim, müşarünileyh Şakir Paşa hazretleri bu zümre-i felâh u necâttan olmasıyla beraber mukarrib-i cenâb-ı [453] şehriyârî olarak sevgili bir bende-i du'â-gû sadık u âşıklarıdır. Onun için istek ve arzu ederler ki daima huzûr-ı lâmiu'n-nûr-ı cenâb-ı mülûkânelerinde hizmet-i şehriyârîleriyle ve müşâhede-i cemâl-i bâ-kemâlleriyle müşerref ve müftahir olsunlar. Binaenaleyh mâbeyn-i hümâyûn başkitâbet-i celîlesine keşide eyledikleri arz u niyaz telgraf-namelerine cevaben bir müddet daha Edirne'de kalmasına irâde-i seniyye-i mülûkâne şeref-sâdır buyurulmuş olduğu haberini alınca gönlüne bir havf gelmiş ki acaba kölelerini nesyen mensiyyen unutup Edirne'de terk mi buyurulacaktır evhamıyla tefeül ettirmiş. İşte o evham ve hayalât kendisince bir büyük dağın üzerine yıkılmasıyla altında kalarak ezilip mahv u fena olacağı korkusundan halâs olmasına işarettir ki filhakika padişahların gazap ve hiddetleri dağdan büyüktür ve böyle dağın altında mahv u fena olmak gibidir. Lâkin âdet-i ilâhiyye olmamıştır ki dağın böyle arz ile sema arasında olarak mahlûkun üzerine düşmesi. Bunun gibi şevket-meâb efendimiz hazretlerinin mevhûb min-indillâh mütehallık oldukları ahlâk-ı hamîdiye-i pesendîleri muktezasınca öyle sadık u âşık bendegânlarını huzûr-ı şâhânelerinden teb'îd ile nesyen mensiyyen terk buyurmayacakları emr-i bedîhîdir. Onun için şeref-sâdır buyurulan irâde-i seniyyelerini kemâl-i sürûr u huzûr ile ahz edip mucibince amel ü hareketle karîben huzûr-ı şâhâneye yüz süreceğini zikir eylesin. Rica olunur ki bu havf u haşyetten halâs olup gürûh-ı muttakînin netîce-i ahvâlleri mukarribîn-i ilâhiyye güruhuna ilhak olunacakları gibi, müşarünileyh hazretlerinin de zıll-ı ilâhî kurb-ı sa'âdetine ilsâk ile sâye-i cenâb-ı şehînşâh-ı cihânda sâye-mend-i pür-neş'e-i zevk ü sefâ ile pek çok iltifât u ni'am-ı şehriyârîye mazhar olacaklarına remz ile beraber bu gibi mukarribîn-i padîşâhî olan zevât-ı kirâm "Kurb-i sultân âteş-i sûzân buved"[492] fehvasınca daima rızâ-yı pâdişâhîyi gözeterek ittika ve hazer etmekte olduğundan ve insan sağ ciheti ile mübarek ve mesut olan şeyleri istimal ve sol tarafını bunun aksi olan şeylerde kullanmakta olup güya sol canibi kendisinin kabih ve nâ-makûl ef'âli makamında olmasıyla bu ciheti secde ile zemine koyup vaki olan kusur ve küsûrunun affını mübarek ve mesut olan sağ gözüyle efendisine nazır olarak [454] istirham ve niyaz ettiğine işaret olduğunu gönül âlemindeki mekteb-i irfân hoca-i kâinât halifesinden alınan telgrafname-i ma'neviyyeden müstebân olmuştur azizim, hû.

İşte bu aşk sayesinde değil miydi müşarünileyh halîfe-i Resûlullâh olan Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Aşçı Dedesi olduğum

492 Sultanın yanı, yakıcı ateştir.

ve bu nâm-ı sâmî ve rütbe-i bâlâ-yı ma'neviyyeye mazhariyet ile bu yüzden nail olduğum zâhir ü bâtın feyz-i tecelliyât-ı samedâniyye ve tadadı nakabil ni'am-ı ilâhiyye cümlesi cemî'an mine'l-ezel ihsan ve bahş ü atiyye olunmuş olan aşkın sâye-i feyz-i feyezânında değil mi azizim? Âmennâ ve saddaknâ.

Bu nâm-ı sâmî-i ma'neviyyenin beratı makamında olan ve Sultân-ı Ulemâ billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin dest-i peyvest-i gavsiyyeleriyle ve kendilerine mahsus hatt-ı akdesîleriyle yazıp bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerine irsal ve inayet ü ihsan buyurulmuş olan ve hırz-ı cân gibi hıfz eylediğim mektûb-ı gavsiyyeleri bir sureti teberrüken buraya derc olunmuştur:

Sûret-i Emirnâme-i Sâmî-i Gavs-ı A'zamî:

Rûhu'r-rûh-ı âlî-himem Efendim Hazretleri,

Mesmû'-ı âlîleri buyurulan hastalık, hüsn-i himem ve teveccühât-ı aliyyeleri berekâtıyla elhamdülillâhi rabbi'l-âlemîn mübeddel-i sıhhat ü âfiyet oldu. Ma'a'l-ihvân da'avât-ı hayriyyeleri eda kılınmaktadır. Mahall-i âlîlerinde meks ü tevkif kılınıp ve elsine-i rüfekâ ve ümerâdan zuhur ederek hizmet-i aliyyelerine müdavemette oldukları iş'ar buyurulmuş idi. Hayır olur bi-inâyetillâhi ta'âlâ bir tarafa heves-i beşeriyye olmayıp ancak her işte murâd-ı mevlâsını murâkıb olmak ayn-ı ubûdiyyettir. Hacı İsmail Efendi bendeleriyle ramazân-ı şerîfte birlikte güzel derdnâk muhabbetler ettik. Her bir kusurunun affı müstarhemdir. Müddet-i me'zûniyetleri hitama karîb olmuş ise de ziyade zayıftır. Şu eyyamda yola çıkmak müyesser değildir ve gelmiş olsa hizmet-i matlûbeyi kemâfi's-sâbık edaya muktedir olmayacaktır. Bu bapta müstahakk-ı merhamettir. İrâde-i aliyyenize muvafık olduğu hâlde Abdülaziz Efendi bendeniz hizmet-i seniyyenize izam olunacaktır. Kalemde münasip hizmetlerde istihdam ve feyz-i terbiyeleriyle mütefeyyiz olsunlar efendim. Âlem imkândır, himmetle Hazretü'l-Feyyâz'dan feyiz olur. "Ehsin li-men esâ'e ileyke."[493] Belki nazar-ı hak-bîn ile bakılsa isâ' ayn-ı ihsândır. Şükür lâzımdır. Kürt Veli maddesi meclistedir. Ne yazılacaktır Hak bilir. "Li-meni'l-mulku'l-yevme; lillâhi'l-vâhidi'l-(455) kahhâri."[494] Baba efendi bi's-sıhhat ve's-sefâ selâm ve dualar ederler. İzzetlû Hacı Fahreddin efendimize selâm-ı mahsûs isaliyle baba efendinin gözleri için kuhl-i ebyazdan bir miktar irsal buyurulmasını rica ederiz. Hüsameddin ve Salih Efendilere ve kerimemiz valideleri hanıma selâm ihdâ ve hayır duaları rica olunur. Kâffe-i ihvân ve muhibban hazerâtına takdîm-i du'â ve teveccühât-ı

493 "Sana kötülük etmiş olana sen iyilik et." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 43-44, no: 86, "İtteki şerre men ahsente ileyhi" başlığı altında "Ve men ahsene li-men esâe ileyhi fe-kad ahlesa lî şukren" şeklinde.

494 "Bu gün mülk kimindir? O tek ve kahhar olan Allah'ın!" Mümin, 40/16.

hasenelerini istida ederim. Aşçı Dede efendimizin vekilleri ve muavinleri ta'lîmât-ı seniyyeleri üzere hoş hizmetler ettiler. Hazerâtın kabullerine nail ve müntehe'l-mekâsıda vasıl olsunlar ve kandâdil inâre ve îkâd olundu. Aşçı Dedemizin derûn u bîrunu nur ve validesi min-melei'l-a'lâda ferahnak ve mesrur olsun, âmin. Mumaileyhim ve kâffe-i ihvân ellerinizi öperler, niyaz ve teveccühat ederler efendimiz. Fî 7 Şevvâl sene 1287 [29 Aralık 1870]. El-Abdü'l-fakîr Fehmi

Kemâl-i lutf u keremlerinden mektubun zarfı üzeri böyle tahrir buyurulmuş idi: "Rif'atlû reşadetlû efendim ruznamçeci efendi hazretlerine arîza-i fakîrânemizdir."

Bu iki elkâb-ı şerîfe ile rütbe-i zâhire ve ma'neviyyemize remz ü işaret buyururlar, çünkü o tarihte rütbe-i sâlise alınmamış idi. Hâcegân-ı dîvân-ı hümâyûn rütbemiz mevcut idi. Muahharen Şâm-ı şerîf'te rütbe-i sâlise ihsan olunmuş olmasıyla ona remz ü işarettir azizim.

İşte seksen yedi senesi Ramazân-ı şerîfi [24 Kasım-22 Aralık 1870] idi ki Müşir Mustafa Paşa merhumun orduyu Erzincan'dan Erzurum'a nakil ettirdiği senedir. Ramazân-ı şerîfin duhulüyle beş yüz sekseninci sayfasında cevaben şeref-vürûd buyurulan telgrafname suretidir:

"Hamd olsun telgraf-nâme-i aliyyenizi aldım. Es-selâmu aleyküm ve bârekellâhu leküm ve fîküm ve ceme'nâ fî ehadiyyeti zâtihi bi rahmeti mazhari zâtihi ve sıfâtihi. Fî 1 Ramazân sene 87 [24 Kasım 1870] ed-Dâ'î Fehmi"

"el-Mer'u ma'a men ehabbe"[495] hadîs-i şerîfi dahi "el-Mer'u alâ dîni halîlihi, fe'l-yenzur ahadukum men yuhâlilu"[496] hadîs-i şerîfi mucibince kişi muhabbet edip sevdiği zat ile haşir ve neşir olunur. Âmennâ ve saddaknâ.

Mumaileyh İsmail Efendi, Erzurumî olup Şeyh İsmail Sırrı kuddise sırruhu'l-âlî hazretlerinin bendegânından olarak müşarünileyh hazretleri Erzincan'a teşriflerinde Cenâb-ı Gavs-ı A'zamî efendimize terk buyurulmuş naathan, risalemizin birinci cildinde arz u beyan olunduğu üzere [456] Sultân-ı Ulemâ billâh efendimizin hâne-i sa'âdetlerinde mücerret olduğu hâlde ikamet edip sedası fevkalâde güzel ve bülend idi. Daima huzûr-ı devletlerinde *Muhammediyye* kitabını kıraat edip naathân-ı hazret olmuş idi.

Ey aziz, burada savt-ı hasenin tesirini arz u beyan edeyim, lâkin İsmail Efendi'nin sedası bunlara kıyas olunmayıp âlem-i gaybdan ve lâhuttan gelip âlem-i ervâhı tezekkür ettirir idi azizim.

---

495 "Kişi sevdiğiyle beraberdir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 202-203, no: 2284; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 379, no: 1011.

496 es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 378, no: 1009. Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 424, no: 1359, "er-Reculu alâ dîni..."

Savt-ı Hasen

Savt-ı hasen demek asvât ve terennümâtın yekdiğerine nispeti ve nefse tesiri cihetle alâ-i'tibâri't-ta'addüd zâhir olan ses olup yoksa hançere-i hulkûmdan huruç eden sedadan ibaret değildir. Sıfat-ı meşrûhayı haiz olan savt, ilm-i mûsikînin mevzuu olup o sesin nefse derkâr olan tesiri adedini haber veren ilme "fenn-i mûsikî" denir. Fenn-i mezkûre müteallik olan usule muvafık olan sesin ruha tesir etmesi iki nevidir. Biri "bahş-i neş'e" ve diğeri "îrâs-ı feyz" eder, zira ses, ruhu ya mebdeine veyahut mebdeinden tahrik eyler. Mebdeine tahrik eyledikte, insanda avâkıb-ı umûru düşünmek ve bunlara benzer ahvali hayal eylemek ve aksi hâlde sevinmek ve izhâr-ı secâ'at ve mâ-eşbehe-zâlike hâlâtını mülâhaza etmek gibi havatır zuhur eder. Onun için hem tenşît-i kulûb ve teşcî-i ehl-i durûb ve tedâvî-i hastegân ve hem de zamân-ı tâ'ât ve ibâdât-ı Hazret-i Rabb-i izzette ve ta'ziye-i mâtem-zedegân mevkilerinde isti'mâl-ı nagamât olunur.

Ekseri turuk-ı aliyyede bâb-ı semâ' ve gınâ meftuh ise de turuk-i aliyye-i Nakşbendiyye ashabı tamâmî-i usûl-ı sünen-i seniyyeyi kemaliyle riayet için mısra'ayn-ı bâb-ı gınâ ve semâyı galk ederler. Lâkin inkâr dahi etmeyip Hazret-i Şâh-ı Nakşbend Muhammed Bahaaddin kuddise sırruhu'l-yakîn hazretlerinin "İn kâr ne-mî kunîm ve inkâr ne-mî kunîm"[497] nutk-ı cihân-bahâsı mefâdını hatt-ı hareket edindiler ki işbu ibâre-i şerîfenin mefâd-ı mücmeli nisbet-i tarîka-i Nakşbendiyyenin tesiri mürîdânın kalbini alâyık-ı sivâdan her veçhile pak ve nûr-ı irfânıyla tenvîr ü tâbnâk ederek ta'allukât-ı nefsâniyye izalesi için tedâbîr-i semâ' ve sâire tekellüfâtını ihtiyara hacet bırakmaz demek olur.

Zât-ı asvât u nagamâtla nefsin müteessir olması nağmenin nefse âlem-i ervâhı tezkîr eylemesinden neş'et eder [457] diyorlar ise de kütüb-i hikemiye mefâdına nazaran bu istidlâlde hata olup çünkü sesin zuhuruna kar' ve hava sebep olur. Kar' ve hava ise eflâkta nâbûd olduğundan âlem-i ervâhta ne husûl-ı savt ve ne de istimâ'-ı sedâ sahihtir. Ancak Hak subhanehu ve ta'âlâ hazretlerinin irâde-i ilâhiyyesiyle müteharrik olan mü'essirât-ı eflâkın mücerret gayr-ı kesîf ü latîf olan ukula, eflâkın kemâl-i aşk u şevkinden olup evâmir-i latîfeye nüfûs-ı eflâk tevcihle mail ve âşık ise, umûr-ı letâif-i mevzûneye dahi nüfûs-ı insâniyye mütemayil ve hayran olacağından her ne dem ki sedâ-yı mevzûn işitse veyahut bir likâ-yı cemîl-i hümâyûn görse, âlem-i ukûlu tezekkür eder. Binâberîn eflâkin emr-i latîfe irtiyâhı gibi isti'mâl-i nagmede nüfûs-ı insâniyyeye irtiyâh ve inbisât-ı fevkalâde gelir. Bundan kat'-ı nazar nagamâtın bi-hikmetihi subhânehu ve ta'âlâ hem hayvanâta ve hem de cemâdata bile nev'an tesiri derkârdır. Nagamât u elhân her hâlde tasfiye-bahş-ı rûh-ı insân olup nefse terk-i ef'âl-i rediyye ve tahsîl-i ahlâk-ı marziyye ettirir, çünkü hata ve günaha elhânla ağlanır. Umûr-ı nefsâniye-i fâhişeye nedamet için ses ile tezekkür ve tahayyül ni'am-ı vâlâ-yı melekût olunur. Yürekleri sedâ-yı hazîn ve muhrikle dağlanır. Savt-ı hasene tahannün ve teşavvuk-ı kulûb-ı insâniyyeden gayrı, tayr u behâim ve nahl u eşçâr daim dahi maildir.

---

497 Ne bunu işliyorum ne de inkâr ediyorum.

Ve't-tayru kad yesûku li'l-mevti
İsgâuhu ilâ hanîni's-savti

Yani "Cins-i tuyûr, cây-ı helâk u telef olsa dahi savt-ı hasen tarafına kendiyi sevk ve telef etmeye mecburdur."

Kütüb-i tıbbiyyede güzel sesin vücûd-ı insâna sereyân u şereyân, urûkta cereyan edip nefes tetmiye ve demi tasfiye ve kalbi tefrîh ve cevarihi tahrik ve harekâtı tahaffüf eylediği mastûr ve binâberîn etfalin akîb-i bükâda uyutulmayıp fakat ba'de'r-ratîb tenvîm olunmak lâzım geleceği mezkûrdur. İşte çocuklar için ninni ve beşik ile salıncak ittihaz olunmasının sebeb-i hakîkîsi bu meseledir.

Ah ah "zaman olur ki hayali cihan değer" dedikleri gibi yüzsüz asi Aşçı Dede'nin bidâyet-i aşkta kapı gıcıltısına ağladığım zaman halam merhume Esma Hanım'ın davudi sedası olup çocuklarına ninni söylemeye başladığı vakit odadan sofaya kaçardım. O kadar ağlar idim ki gözlerimden belli olur idi. Büyük [458] validem: "A oğlum, artık senin için çocuğuna ninni de söylemesin mi? Ne olacak senin bu hâlin?" diye hem sever idi hem de darılır idi ve hem de bilir idi ki ihtiyarım elimde değildir. Buraları evvelde mektep bahsinde tafsilen beyan olunmuştur.

İşte azizim, aşk hem bâsıra ve hem de sâmi'a vasıtalarıyla vaki olacağından sebeb-i muhabbeti rü'yet-i cemâl-i behcet-pîrâ ve semâ'-ı terrennümât-ı şevk-efzâ ve itttilâ'-ı evsâf-ı vücûh-ı hüsnâ olmak üzere üç kısımla tarif edilir azizim.

Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz işte bu esrardan dolayı daima huzûr-ı devletlerinde zikri sebkat eden Erzurumî İsmail Efendi merhuma *Muhammediyye* nam kitabı bülend avaz ile kıraat ettirip huzurda bulunanlar saatlerce kendilerini bulamazlar idi. Nitekim cild-i evvelde tafsilen beyan olunmuştur. Bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri dahi bu seda hakkında bunu söylerim ki güzel seda ref-ref-i aşktır, ruhu alıp alemine götürür. Nitekim Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizi leyle-i mi'râcda alıp huzur-ı rabbü'l-âlemîne götürdüğü gibi. Evvelce arz olunduğu üzere bir tarihte bir Neyzen Ali Dede, Erzincan'a celp olunup huzûr-ı hazrette ney üfler ve bazen birlikte "Mâh est ne-mî dânem" okur idik. Dede efendiyi leyl ü nehâr bırakmayıp bir müddet-i medîde kaldılar. Sonra memnunen ve mesruren yerlerine iade ettik. Muahharen bir neyzen geldi. Huzûr-ı hazrette bir defa ney üfledi, sonra gitti. Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz buyurdular ki "Dinlenir bir ehlullâh çalgısı var idi, mübarek dede onu da gırnata gibi o renge sokmuş" buyurdular. İşte ney nasıl üfürülecek anlayıp da ona göre dem vurmalı azizim.

Cümlenin malûmu olduğu üzere Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri Mekke-i mükerreme'den Medîne-i münevvere'ye hicret-i risâlet-penâhîlerinde cümle ahâlî-i Medîne kemâl-i aşk u muhabbetlerinden o zamana mahsus olan âlât-ı musika çalarak ve bülend avaz ile hamd ü senalar ve medh ü sitâyişler ederek efendimizi istikbal ettiler de Cenâb-ı Peygamber efendimize ziyadesiyle mahzûziyyet-i zâhire ve bâtıne tecelli edip bunları bu işten men buyurmadılar. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere Hazret-i

Ka'b bin Zuheyr radıyallâhu anhu [459] huzûr-ı Cenâb-ı Risâlet-penâhîde "Bânet Su'âdu" kasîde-i şerîfeyi kıraatine irade âgâz ve hâce-i kâinât aleyhi şerâifu't-tahiyyât efendimiz tenezzülen istimaa havâle-i sâmi'a-i lutf u mürüvvet buyurulup hatta:

İnne'r-resûle le-nûrun yustedâ'u bihi
Ve sârimun min suyûfillâhi meslûlu[498]

Beyt-i fesâhât-sebt-i sahîhü'l-meâli bâis-i mahzûziyet-i Cenâb-ı Peygamberî olmakla bir hırka-i bî-bahâ ihsan ve ilbâsıyla Hazret-i Ka'b'ın ka'bını âlî buyurdular azizim.

Fahr için ashâb-ı nazma Hazret-i Ka'b yeter
Ol Resûl-i Ekremin iksâ-yı bürde etmesi

Bürde-i Cenâb-ı Risâlet-penâhî ihsanı üzerine ihsan olmadığı hâlde ihsân ale'l-ihsân olarak kasîde-i şerîf Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin nezd-i âlî-i Cenâb-ı Risâlet-penâhîlerinde rehîn-i sâbâş u tahsîn olup nâzım radıyallâhu anhin cerâim-i sâbıkası af buyurulduğu cihetle ulemâ-yı kirâm ve meşâyıh-ı izâm hazerâtı kasîde-i mezkûre kıraatini vird edinerek subh u mesâ devam ettiler ve muvâzib-i kırâ'at olanların varta-ı hevlnâk-ı belâyâdan kurtulup hazret-i nâzım radıyallâhu anhu gibi sâhil-res-i necât u selâmet ve nâil-i kusvâ-yı merâtib-i sa'âdet olacakları vâreste-i şekk ü irtiyâbdır dediler azizim.

Bu yüzsüz asi Aşçı Dede, İmâm el-Bûsirî hazretlerinin Kasîde-i mudariye'sini her sabah delâil-i şerîften sonra kıraat ederim. Buna sebep de Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin birkaç defa ba'de'l-asr bülend avaz ile kıraat buyurduklarını gördüm. Bunda olan tesir fevkalâdedir. Hatta müşarünileyh efendimizin akrabasından Hacı Ahmed Efendi, merhum pederi Ebu Bekir Efendi hakkında okuyup bir hafta zarfında pederi irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiştir. Tafsilâtı risalemizin birinci cildinde mesturdur. Müracaat olunur ise bunda olan hikmet tezahür edip kimsenin itiraza mecali kalmaz. Fakir ancak rızâ-yı Bârî ve Cenâb-ı Peygamber efendimize arz-ı ubûdiyyet ve muhabbet için kıraat ederim.

İyi san ile bulan şöhret ü şân
İsmini zikre harîs oldu cihân

Hangi mecliste anılsa adın
Yani hâtırlara gelse yâdın

Hey'et-i bezme gelip şevk-i cedîd
Bir acîb ve zevk ü sefâ şevk ü sürûr

---

498 "Resulullâh, aydınlatan bir ışıktır // Allah'ın bir kılıcıdır, yalındır, keskindir." *Dîvânu Ka'b bin Zuheyr*, s. 13, (Bânet Su'âdu kasidesinde). Aşçı Dede beyti "İnne'r-resûle le-seyfun yustedâ'u bihi // Muhennedun min... " şeklinde tespit etmiş.

Âmennâ ve saddaknâ azizim.

Ebû Temmâm-ı Tâî, cevârîden birisinin Fârisiyyü'l-ibâre gazel-hân olduğunu bi'l-istimâ' fî nefsi'l-emr lisân-ı şîrîn-beyân-ı Fârisiyeye âşina olmadığı [460] hâlde mücerret te'sîr-i gınâ ile rehîn-i şevk ü zevk-i bî-pâyân olup

Bu sesin sâhibine ey yârân
Olmuşum can u gönülden hayrân

Bu ne te'sîr-i kavîdir acabâ
Sabr u sâmânımı kıldı yağmâ

Gerçi malûm değildir suheni
Lîk dîvâneye döndürdü beni

Mealinde birtakım ebyât-ı Arabiye inşadıyla huzzara ismâ' eyledi. Tıpkı ve aynı bu yüzsüz asi de Şâm-ı şerîf'te böyle idim. Evvelce tafsilen arz u beyan olunduğu üzere çalgıcıların Arabiyyü'l-ibâre okudukları gazelâtın manasına aşina değildim, lâkin âlât ile asvâttan sudur eden teganni ve terennüm artık nasıl tarif edeyim mest-i lâ-ya'kil eder idi. Hele düğün ve cemiyetlerde bulunduğum hâlde "Devru aşkuke" şarkısını okumasınlar diye acele acele çalgıcılara para gönderir idim, zira o cem'iyyet-i kübrâda hâl-i pür-melâlimi bilen de var bilmeyen de var, yani yâr u ağyara karşı bükâ-yı şedîde giriftar olup herkesin zevk ü sefasına halel getirmeyeyim diye azizim.

Âh âh devru ışkuke belâsı
Elimde değildir refref-i aşkın zimâmı

Sultanım, hulefâ-yı Abbasiyyeden Mansûr halifenin Ba'lbekî namında bir müezzin-i hazînü's-sedâsı olup bir gün halîfe-i müşârünileyhin abdest alması Ba'lbek'in ezan okumasına tesadüf etmiş idi. Ba'lbek tercî'-i kelimeteyn-i şehâdet ederken sedası müşarünileyh abdest suyunu dökmekte olan cariyeye tesir etmekle mezbûre bilâ-ihtiyâr titreyerek elinden ibrîk-i zerrîni düşürdü. Halife, namazı ba'de'l-edâ müezzini celp ederek "Ey Ba'lbek, sana bir cariye vereceğim, lâkin fî mâ-ba'd ezanda tercî' etmemelisin" diyerek câriye-i mezbûreyi bahş ü hediye etti.

Istılâhât-ı fıkhiyyede "Eşhehu en lâ ilâhe illallâh ve eşhedu enne Muhammeden resûlullâh" kelimelerini evvelâ savt-ı hafîf ile okuyup badehu sedâ-yı bülend ile tekrar etmeye "tercî'" denir. Bu tercî', mezheb-i Şâfiyyede caiz ise de mezheb-i Hanefiyyede kerahet vardır. Mamafih ezân-ı Muhammediyyeyi Medîne-i münevvere'de huzûr-ı peygamberîde istima etmeli ki oranın müezzinleri dünya müezzinlerine benzemez; onlar müstesnadır. Bilmezler yecûzu ile lâ-yecûzu azizim. "Hâzâ min fazli rabbî."[499] Sâye-i Cenâb-ı Muhtar'da kırk gün istima ile bir erba'în-i ma'nevî çıkardım. Hele himem-i pîrân-ı izâmda iyi ki aklımı çıkarmadım mevlânâ.

---

499 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

Ebû Hilâl Askerî kavlince savt ve seda bir emr-i acâib-nümâdır ki birtakımı [461] savt-ı sâ'ika gibi muhrık ve kâtil ve birazı mûris-i zevk ü şevk-i bî-misâl olup bazı sesler dahi muhill-i râhat ve müzill-i şu'ûr u tâkât olmakla îrâs-ı gaşy u rehâvet eder. Zevk-i sedâ ile etfâl-ı nev-sâl, rehîn-i hâb ve kısm-ı devâb neşe-yâb olur. Efâ'î ses ile yerinden çıkarılır, agnâm safîr ile ra'y olunur, fil elân darb ile tutulur, hâdî ile sürülen deve, hâdîsiz giden şuturdan ziyade yol alır. Hâdî teşvik edip gayret vererek çabuk yürütücü olan demektir, mekkârîcilerin galat olarak hayvanlara "haydi haydi" demesi gibi. Hârûn er-Reşîd, hâdîsine "Deve kısmı sedâ-yı muhrik istimaı sırada ne hâle girer?" diye sual eyler. Hâdî: "Eğer su içer iken işitir ise terk-i şürb eder" deyip devesini suvarmaya ve çend dakika sonra şiir okumaya başlar. Deve ise te'sîr-i savt ile şürb-i mâdan feragat ve isgâ-yı sedâya hasr-ı sâmi'a-i dikkat edip hâdînin sükûtuyla beraber su içmeye başlar. Bu hâl defaatle tekrar eyledikte müşarünileyh: "Ya hâdî, hamuş ol ki sen şiir-hân oldukça devenin su içmesi gayr-ı mümkündür" demiş olduğu mervidir.

Ecdâd-ı mekârim-nejâd-ı nebevîden Mudar bin Nizâr bin Ma'ad, taharrî-yi cimâle çıkıp develerin her birbir tarafa dağılmış ve gulâm-ı râ'î yalnızca kalmış olduğunu gördükte elinde bulunan asasıyla çobanın eline vurdu. Çoban veca'-ı yediyle "Vâ yedâh!" diye feryat ederek vadiye pûyân u devân oldukta develer kölenin savt-ı hazîn-i mevzûnun duyup cümlesi birden istimâ'-ı nagme için gulâm-ı râ'înin yanına cem' oldular. Cenâb-ı Mudar bu hâli görünce: "Bundan sonra sevk ve cem'-i cimâl için böyle bir kelâm-ı muhrıku'n-nizâm vaz' ve icat edilsin" demiş. Binaenaleyh "usûl-ı sedâ" ihtira ve icra edilmiş olduğunu sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz ashâb-ı güzîn rıdvânullâhi ta'âlâ aleyhim ecma'în hazerâtına haber verdiler azizim.

Menkuldür ki bazı balıkçılar ka'r-ı deryâda balığın girip çıkamayacağı surette birtakım sofralar imaliyle nîhânîce terennüme başlayıp te'sîr-i sedâ ile balıkları tuzağa düşürürler. Ve çobanlar kaval çalarak ra'y-ı agnâm ve devâb kısmına safîr ile su içirmeye ihtimam ederler. Velhâsıl sesin sübût-ı te'sîrine yani sedâ-yı hüsnün letafetle dimağa vusulünde [462] ve kalbe mümâzecetinden sâmi'îne tesir ve belki îrâs-ı gaşy edeceğine etfalin nagamât-ı mâderi istima için terk-i bükâ etmesi ve develerin "haydi" ile şevk ü kuvveti artıp kulaklarını dikerek ve başını sağına ve soluna döndürerek kemâl-i neşât u inbisât üzere yürümesi, filin birtakım âlât-ı menâhî ve darbla şevk ü gayrete düşürülerek sayd edilmekte bulunması ispat eder.

Eflâtun'un "Hüzün ve gam, âteş-i kalbi teskin ile alîl eder, bu derde giriftar olanlara sedâ-yı hûb ve nagamât, intizâm-ı üslûb ile deva olunsa kâfidir" dediği dahi mervîdir.

Bu yüzsüz asi Aşçı Dede ruznamçecilik ile Erzurum'da bulunduğum zaman bir sene ziyadece kış olmuş idi. Erzurumî Kemanî Nişan Baba kış geceleri bazı konaklara gidip gece saat dokuz ve ona kadar keman çalıp ihvân-ı bâ-sefâ neşe-yâb olurlar idi. Yine böyle bir gece saat onda med'uv olduğu konaktan çıkıp kemaneyi koltuğunda, feneri elinde Habib Baba kuddise sırruhu'l-azîzin türbe-i şerîfine fatiha kıraatle Atmeydanı'na doğru Tebrizkapısı'na çıkacak yerde oradaki köprüye

varır varmaz, salhanedeki sekiz on büyük köpekler bunun etrafını abluka edip havlayarak üzerine cümleten hücum eder etmez, biçare baba telef ve zayi olacağını yakîn bilip hemen köprünün duvarına arka vererek oraya oturup feneri önüne koyup derakap kemanını kesesinden çıkarıp süratle taksime başlamış. Bu hâli kelbler görünce onlar da karşısına ikişer ayağını altlarına alıp sıravari dizilip oturmuşlar, kemanın taksimini istimaa mecbur olmuşlar. Baba hem taksim ediyor ve hem de kendi kendiye der imiş ki "Evet, hep insanları eğlendirmemeli, bazı da bu hayvanları eğlendirmeli" diyerek taksimi bitirmiş. Lâkin kendisi de havfından ve şiddet-i şitâdan bitmek derecesine gelir gelmez, Habib Baba kuddise sırruhu'l-azîzin türbe-i şerîfi oradan müşahede olunur, işte baba oraya teveccüh ve râbıta-i tâmme ile "Aman ya Hazret-i Habib!" demiş ki o esnada asker kolu oraya gelip şöyle uzaktan bakmışlar ki ne bakarsın Nişanî Baba köpeklere keman çalıyor. Hemen asker şiddetle hücum ederek tüfekleriyle hayvanları darp ederek babayı oradan alıp hanesine götürmüş olduklarını ferdâsı günü baba hikâye etmiştir. Yani hayvanlar dahi keman sedasıyla [463] mest olmuşlardır azizim.

Lâkin uşşakın mestaneliği ve onların mutrıbları ve raks u sema ve enîn-i cem'leri başkadır mevlânâ. Onlar üç şeyden neşe-yâb, mest-i lâ-ya'kil olurlar. O da "Ney, mey, saki"dir. Bunların tafsilâtına girişilir ise bahis uzar ve iş değişir. Ancak evvelce dahi arz u beyan olunduğu üzere hulâsa olarak remz ü işaretle arz u beyan ederim. Şöyle ki ney, nefehât-ı ilâhiyyedir; mey, tecelliyât-ı subhâniyyedir; saki, Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizdir. Elhâletü hâzihi bu sakilik vazîfe-i mukaddesi bilvekâle vâris-i nebevî olan halîfe-i resûlullâha tefvîz olunmuştur azizim.

İşte bu üçlerdir uşşakı mest eden. Bir derece daha perde-i hakîkati kaldırır isek mestanelik başka olur. Şöyle ki bu üçten murat, Cenâb-ı Hak ile Resûl-i Kibriyâ, üçüncü de cemî'-i mükevvenât olur, çünkü inde'l-hesâb bir rakamı adetten madut değildir. Adet de ikiden bed' olunur. Bir, Cenâb-ı Hak'tır, Ganiyyunani'l-âlemîndir; zât-ı baht-ı ulûhiyyeti masivadan müstağnidir. Ney de saf ve sadelikten başka bir şey yoktur. Ancak "Ahbebtu" sırrı zuhuruyla onda gizlenmiş ve istihlâkta, yani hükümsüz kalmış olan esmâ-yı ilâhiyyesinden zuhur edecek lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ mükevvenât ve mahlûkat, nefehât-ı ilâhiyye ve nefes-i rahmâniyye demi vasıtasıyla bin türlü nagamât vurarak meydân-ı aşk u muhabbete gelmiştir. İkinci ki medbe'i adeddir, o da Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizdir ki mey-i hakîkat ve şarâb-ı tecelliyât-ı subhâniyye iptida efendimize bahş ü atiyye olarak yed-i kudret-i ilâhiyyesinden nûş ederek nûr-ı ilâhiyyeden bir parça nur olarak evvel-i mahlûk olup efendimiz vasıtasıyla mine'l-ezel ile'l-ebed her an ve saat mey-i tecelliyât-ı samedâniyye ale'd-devâm cümle avâlim ü mahlûkata nûş-ı feyz-i rabbânî olunmaktadır. Üçüncü ki sâkî dedik, hakikatte sâkî-i hakîkat, Cenab-ı Resûl-i Kibriyâ efendimizdir. Ancak cümle eşyaya feyz ü tecelliyât-ı subhâniyye efendimiz vasıtasıyla bahş ü ihsan olunduğu cihetle eşya güya saki gibi olup cümle eşyadan ve zerrât-ı cihândan nazar-ı hakîkat ile nazar olunur ise ayn-ı mey nûş olunmuş gibi uşşaka onlardan da bir nevi mestanelik zuhur ederek esrâr-ı

rabbâniyyeye hayran olup kalırlar. Daha ilerisi ve tafsilâtı pek çoktur. Lâkin "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu"[500] mefhumuyla bu kadarcık kâfidir azizim.

[464] Gelelim ehl-i zâhire onlar da dört şeyden mest-i lâ-ya'kil olduklarını söylerler, yani "Mâ-yı cârî, hadrâvât, mey, saki." Bu dört şeyden neşe-yâb olurlar. Burada neyin lüzumu yoktur, çünkü mâ-yı cârî, neyin vazifesini ifa eder. Eğerçi Tûr-i Sînâ gibi bir cebel-i azîmden ve kayalar arasından "Len terânî"[501] sırrını söyleyerek bin türlü nagamât vurarak cârî olup akarsa artık deme keyfine. İşte keyifler dört üstüne dedikleri budur mevlânâ.

Lehu'l-hamdu ve'l-minne bu yüzsüz asi sâye-i Cenâb-ı Ulemâ-billâh efendimizde bu dört üstüne değil, az'âf-ı muzâ'af olarak sekiz üstüne iki katlı keyf-ale'l-keyf oldum. Şöyle ki kûy-ı cânân olan Erzincan'da bir tarihte üzüm mevsimi idi, Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz ile bazı meşâyıh-ı kirâm ve dervîşân-ı zevi'l-ihtirâmı Cimin nam karyesine, karye-i mezkûr hanedanları tarafından davet olunmuş idi, birkaç gün orada kalacaktır. Erzincan'a üç dört saat mesafede bir dağ eteğine tesadüf etmiş, emsalsiz cennet misali bir bahçelik olup cennet nehirleri gibi buz gibi sular cebelden nazil olur. Karye ahalisi de cümleten tarîk-i aliyye-i Nakşbendiyyeden Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin dervişanlarıdır. Müşarünileyh hazreti efendimiz kemâl-i lutf u keremlerinden bu yüzsüz Aşçı Dedelerini de ma'iyyet-i gavsiyyeleriyle götürmek arzu buyurulmuş olmasıyla müşir paşa hazretlerinden müsaade ve ruhsat istihsal olunmuş. Ancak ma'iyyet-i kudsiyyelerinde bulunup esnâ-yı râhta ve dağlarda av tutmak için bu kıtmîr dedeleri de ayaklarına yüz sürerek gittim. Vaktaki köye dahil olup Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz için tehyie olunmuş konağa ve üst kattaki cebele muttasıl olan bir büyük odaya girildi, Hazret-i Şeyh-i A'zam efendimizin âdet-i kudsiyyeleri hilâfında olarak li-hikmetin odanın baş tarafına arkasını cebele verip vech-i sa'âdetleri odaya ve kıbleye nazır olarak yalnız başına tek ü tenhâ oturup sair halifeler ve dervişan cümleten Hazret-i Şeyh efendimize müteveccihen karşılarında minder üzerlerine oturup serâpâ dizildiler. Bu yüzsüz fakir de hatm-i hâcegân kıraatindeki âdet-i fakîrim gibi Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin karşısına ve tamamen vech-i sa'âdetlerine mukabil olmak üzere oturdum. [465] Köy âdeti olarak buz gibi asel-i musaffâ şerbetleri gelip misl-i selsebil nûş ettik. Badehu kahve gelip içtik. Aradan beş dakika sonra cebelden bir kaval sedası kulağıma değdi. Meğer ki birinci kaval çalar pek meşhur bir çobanı evvelce tertip olunup cebelin içerisine görünmeyecek surette ağaçların arkasına oturtmuşlar. Badehu "kavalı çal" işaretini vermişler. Çoban da kemâl-i aşk u muhabbetle var kuvvetini kavala vererek çalmaya başlamış. O hâlde onu gördüm ki Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz teveccüh ve rabıtaya gittiler. İhvân-ı bâ-sefâ cümleten teveccüh ve rabıta ettiler. Fakir de ârız olan tavsif ü tarifi nâ-kabil sultân-ı aşk resulünün nâme-i aşk elinde şimşek çakar gibi getirip bahş u ihsan ettiği tecelliyât-ı samedâniyye neticesi olarak nasıl ki Şeyh-i A'zam efendimize

500 "Arif olana bir işaret yeter."

501 "Sen beni göremezsin." A'râf, 7/143.

aşk gözüyle bir nazar ettim ise Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizdir saltanat-ı gavsiyye-i ma'neviyyeleriyle oturan müşahedesinden ve kavalın "Bişnev ez-ney çun hikâyet mî kuned" nutk-ı sa'âdetin mazharı olup hakîkat-i ahvalini ve derd-i aşk hikâyelerini söylediğini ve cereyan eden nehirlerden sudur eden sedalar ise Cebel-i Tûr-i Sînâ gibi "Len terânî"[502] sırrından "terânî" sırrını söylediği can kulağıma değer değmez, mazhar olduğum tecelliyât-ı samedâniyyeye tahammül edemeyip mest-i lâ-ya'kil oraya düştüğümü bilip daha ondan sonrasından haberim yoktur. Ne kadar müddet geçmiş olduğunu bilemeyip o kadar bir sedâ-yı hazîn kulağıma geldi ki "Baba efendi kahve buyrun!" dediler. Başımı kaldırıp onu gördüm ki ashâb-ı Kehf gibi cümlesi uyanıp kahve nûş ediyorlar. Yalnız kıtmîrleri kalmış. Ona da bahş u ihsan olunup buyurun dediler. Kahveyi içtim. Lâkin pek zor içtim. Bu hâl-i mestânelik ile huzûr-ı Hazret-i Şeyh-i A'zam'da olamayacağımı idrak edemeyip iki tarafa orsa boca ederek meyhaneden henüz çıkmış mestaneler gibi divanhaneye ihvân-ı bâ-sefâya can attım. Herkes de hâlimi bildiği için "Baba efendi yine sermâye-i ezel ü ebed olan muhabbetini bâzâr-ı aşka sevk etti, erenlerim ticaretten bizlere bir hisse ifraz edin bakalım" diyerek lâtifeler ettiler. İşte azizim bu neşe gibi daha ömrüm içinde böyle bir neşe görmedim.

Gelelim bahsimize. Bu ney, mey, saki bi-hasebi'l-hakîkat üç değildir, bir tanedir. [466] O da Cenâb-ı Hakk'ın mahbûbu bir tanesi Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleridir ki mazhar-ı tâmm-ı nefehât-ı ilâhiyye ve şarâb-ı feyz-i tecelliyât-ı subhâniyye olup cümle mükevvenât u mahlûkata ve kâffe-i eşyâ ve zerrâta sakidir. Ondan cümlesi feyiz ve hayat ile neşe-yâb olurlar ve bu sırr-ı azîm el-yevm vâris-i nebevî olan halîfe-i resûlullâh ile kaim olduğu bî-şekk ü şübhedir, yani insân-ı kâmil ve mürşid-i a'zam olan zât-ı şerîf ney gibidir. Ondan sudur eden kelimât-ı nefehât-ı rahmâniyye mey gibidir, saki kendisidir. Onu nûş eden mest-i lâ-ya'kildir. "Heme ûst", "heme ez-ûst" sırrı budur azizim. Buraları Mesnevî-i şerîfin "Bişnev în nây çun hikâyet mî kuned" beyt-i şerîfi şerhinde tafsilen beyan buyurulmuştur. Oraya müracaat buyurun, mevlânâ.

Bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin istimâ'-ı kavalda ve huzûr-ı Hazret-i Gavs-ı A'zamîde mazhar olduğum tecelliyât-ı rahmâniyyeye derece-i "veleh" ve "hayret" ıtlâk olunur ki bunlar lisân-ı kâl u kalem ile tarif ü tavsif olunmaz, ehlinin malûmu olan bir hâl-i vecd ü vicdândır, çünkü meveddet ü muhabbet beş derecedir ve hem de meveddet ile muhabbet tev'emdir, yani ikiz doğan çocuk gibidir, zira ebcet hesabıyla meveddet "450" eder, muhabbet dahi böyledir "450" eder. İmdi muhibbin kalbine hubbun ibtidâ-yı hülûlüne "hevâ" ve sübût-ı istikrârına "vudd" ve "meveddet" denir. Ve eğer kalb-i muhibb için alâyık-ı agyârdan halâs u rehâyî mukadder olur ise "hubb u muhabbet" ve daha ilerleyip de kalbi mahbûbundan gayra mübalâtı terk eder ise "aşk" ve bu mertebeyi tecavüz eyledikte "veleh" ve "hayret" ıtlâk olunur ki bu tertip üzere "vudd" ve

502 "Sen beni göremezsin." A'râf, 7/143.

"muhabbet" beş mereteben ibarettir. Pes mertebe-i muhibbe tenezzül eylemiş olan, hubb-ı Hudâ'ya mazhar düşen ehl-i sa'âdetin muhabbeti "meveddet" ile tarif olunur ki eşyaya muhabbet bu nükteden kinayettir. İmdi bu hâl, aşk-ı mecâzî erbabının makalıyla dahi istidlal olunabilir. Meselâ "Kays" Mecnun'un "Der ü dîvâr-ı kûy-ı dildârı takbil ettiğim, dâr ü diyara muhabbetime mebni olmayıp belki o kûy-ı sefâ-bûyda hayme-nişîn-i ârâm u ikâmet olan Leylâ'ya cihet-i ta'alluk u muhabbetim içindir" dediği mervidir. Evet âşık maşûkunun seg-i karyesine bile izhâr-ı muhabbet eder azizim. Buraları bahs-i tavîldir.

Gelelim [467] bahsimize. İşte evvelce zikri sebkat eden naat-hân-ı hazret olmuş olan mumaileyh İsmail Efendi muahharen yani seksen yedi senesindeki tensîkâtta yekten sekiz yüz kuruş maaş ile bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerinin odasına sınf-ı sâlis olarak çerağ buyuruldu. İşte buna derler uluvv-i himmet. Mumaileyh muahharen Erzincan'da teehhül ederek haremini Erzincan'da kayınpederi nezdinde bırakıp ordu ile beraber Erzurum'a gelmiş idi. Sonra keyifsizliği ve işe adem-i iktidârı cihetle tebdîl-i havâ için Erzincan'a gönderilmiş ve mumaileyh Aziz Efendi kayınbiraderidir. Fakirin o esnada isti'fâ-yı me'mûriyyet meselesi zuhur etmesiyle daha nezd-i fakîrîye celbine lüzum kalmamış idi. İsti'fâ-yı me'mûriyyet faslında tafsilen arz u beyan olunduğu üzere fakirin istifasına ihvan ve ümera ve zabitan tarafından asla rıza gösterilmemiş olduğu evvelce Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize arz etmiş idim. Ona cevaben mahall-i me'mûriyyetimde meks ü tevkifimi emr ü irade buyururlar azizim. "Baba efendi" tabiri, Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-âlî efendimizin halifelerinden Leblebici Baba'dır. Fahreddin Efendi dahi nizamiye yoklamacısı olup Cenâb-ı Gavs-ı A'zam efendimizin muhiblerindendir, yani hazretten yed tutup dâhil-i tarîkat olmamış, ancak muhabbetleri var idi. İşte Hazret-i Pîr Hayyat efendimizin nutk-ı sa'âdetleri gibi "Halka hizmet Hakk'a ubudiyettir" Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz dahi böylece "Her işte murâd-ı mevlâsını murâkıb olmak ayn-ı ubûdiyyettir" buyururlar, yani her ne ise işlenir ve yapılır ise Allah için olsun ve rızâ-yı Bârî için amel ü hareket olunsun demektir. Vekil ve mu'âvin-i fakîrî buyurdukları mahdûm-ı necâbet-melzûm-ı cenâb-ı gavsiyyeleri Mehmed Sıdkı ve Ahmed Fevzi efendiler hazerâtıdır. Meclisin Erzurum'a hareketi cihetle Aşçı Dedelik vazifesine dair bir ta'lîmât-ı mahsûsa müşarünileyhima hazerâtına verilmiş idi. İfâ-yı hüsn-i vazîfe buyurduklarından dolayı "el-Vekîlu ke'l-asîli"[503] fehvasınca cümleten makbûl-i hazerât-ı ehlullâh olduğumuzu tebşir ile dua buyururlar. Onların duası asla ve kat'â red olunmayıp makbûl-i dergâh-ı ulûhiyyet olduğu için acaba insan için bundan büyük bir şey ve bir rütbe ve bir terakki var mıdır ki onu arzu etsin? Hâşâ sümme hâşâ, yoktur azizim. İşte bu [468] emirnâme-i cenâb-ı gavsiyyeleri bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerinin aşçı dedelik berât-ı âlî-şân-ı zî-şânı olduğundan bunun sair mekâtîb-i gavsiyyeleri ve emânet-i kutbiyyeleri bohça ve sandûka-i mahsûsasına hırz-ı cân-ı cânım gibi hıfz olunmuştur ve bunların zayi

503 "Vekil, asil gibidir."

ve telef olunmamasına dahi evlâd u ahfâdıma vasiyet olunmuştur. İşte azizim, buraları fasl-ı mahsûsunda tafsilen arz u beyan olunmuştur.

Biz gelelim kendi bahsimize, yani bu aşk sayesinde ve sâye-i Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-âlîde zâhir ü bâtın mazhar u nail olduğum feyz ü tecelliyat ve ni'am-ı ilâhiyye lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ; tadadı kabil değildir. Hatta bazı sabah teveccüh ve rabıtada iken âlem-i gaybdan remz ü işaretli mana ve ibareler gönül âlemine tulû ederdi. Gerçi vehle-i ûlâda neye remz ü işaret olduğu bilinemez ise de muahharen tetkik ile bir derece anlaşılırdı.

İşte bu cümleden olmak üzere bin üç yüz yirmi iki senesi Şevvâl-i şerîfin yirmi ikinci [29 Aralık 1904] ve bin üç yüz yirmi senesi Kânûn-ı evvelin on altıncı perşembe günü şiddet-i şitâ münasebetiyle âyîn-i şerîf icra olunamayacağından Mevlevîhaneye gitmeyip şubeye gelmiş idim. O gün alessabah gönlüme geldi ki "Bizim Nuri Bey oğlumuza rumûz ve işaretli bir iki satır şey yazıp lâtife suretiyle takdim edeyim ve bu yüzden mazhar-ı iltifât u du'â olayım. Ne yazayım acaba?" dedim. Gönül âlemine bu nutuk atıldı:

Nuri ile eyledi Agâh
Şerif oldu hem muini billâh

Allâhumme salli alâ Muhammedin ve âli Muhammed

Bu nutuktan murâd-ı fakîrî evvelce risalemizde arz u beyan ve medh ü sena eylediğim Levazım Birinci Şubesindeki bizim nur gibi olan izzetlû Nuri Bey'imiz; muahharen mu'âvin-i sânî olarak Yedinci Orduya giden Mustafa Bey'in yerine Levazım Tahrirat Kalemine ve ittisalimizdeki odaya gelip mine'l-kadîm refakatinde bulunan şu'be-i mezkûre hulefasından Agâh Efendi dahi muahharen Tahrirat Kalemine alınmış ve risalemizin celî yazılarını yazan rûhu'r-rûhum evlâd-ı ma'neviyyem Hafız Mehmed Şerif Efendi dahi o odada mine'l-kadîm istihdam olunur. İşte bu üç zatı üçler gibi üçler aşkına sevip fevkalâde muhabbet ederim. Bunlar bi-hasebi'z-zâhir otuz ve otuz beş yaşlarında insan güzelleri olduğu gibi bi-hasebi'l-bâtın edip ve müstakim, ulü'l-emre [469] itaat eder, vazifelerini can u gönülden bihakkın ifa eder gayûr sâhib-i himmet zevât-ı kirâmdan olduklarından başka, fakire de haddimden ziyade hürmet ü ri'âyet-i mahsûsada bulunurlar. İşte bu cihetten dolayı bu noktadan muradım Nuri Bey agâh ve uyanık olan canlardan olmasıyla refiki olan Agâh Efendi'yi de kendi nuruyla eyledi agâh, yani Âgâh Efendi de Nuri Bey gibi agâh ve uyanık oldu. Şerif Efendi oğlumuz da Nuri Bey'in muini ve yardımcısı oldu. Cenâb-ı Hakk'a kasem ederim ki Nuri Bey'in nuruyla ikisi de oldu âgâh. Böyle olduysa diyelim "Allâhumme salli alâ Muhammedin ve âli Muhammedin." İlâhî ya Rab, Hazret-i Muhammed aleyhisselâma ve âline rahmet ve tecelliyât-ı samedâniyyeniz ile salât eyle, zira ki bunlar Cenâb-ı Peygamber efendimizin zâhir ü bâtın makbul olan ümmetinden oldular. İşte şubeye gelir gelmez, hemen ufak bir varak ele geçip bu nutku bu kadarcık yazıp bir efendi ile takdim ettim. Mîrim nurum, bu varakayı alır almaz, hemen kalkıp yanıma geldi. Buyurdular ki "Bu nutkunuzu anlayamadım, hem de bu varakanın arkasında şöyle bir ibare yazılmış. Bundan

da murat nedir bilemedim." Varakayı alıp arkasına baktım ki "Kırk sekizinci farz, mahbûbların yüzüne şehvet nazarıyla bakmamak." Bu ibare yazılıdır. O kadar gülüp taaccüp ettim ki tarif edemem. Bu ibarenin ledünniyâtını söyledim. Dedim ki "Bu ibare, zât-ı âlîniz için mahsus buraya yazılmamıştır, alelacele elime bu varak-pâre geçip arkasına önüne bakmayıp bu nutuk yazılıp efendimize gönderilmiştir."

Bu kırk sekizinci farz meselesi bizim Behzad Bey oğlumuzun mahdumu Ali Akif Bey'in pederleriyle beraber her cuma cuma namazı için Eski Câmi'-i şerîf'e gelirler, fakirin yanımda otururlar. Bir cuma günü geldiler, yanımda Ferik atufetlû Sadık Paşa hazretleri olup bunlar arkamızda namazı bade'l-edâ yanımıza geldiler, el öptüler. Ali Akif Bey mekteb-i rüşdiyeye devam ediyor idi. Pederleri çocuğa elli dört farzı tamamen ezberletmiş. Müşarünileyh Sadık Paşa hazretlerine arz ettiler. Paşa hazretleri: "Oku bakalım, dinleyelim" buyurdular. Maşallâh su gibi elli dört farzı kıraat etti. Bu kırk sekizinci farza geldikte, "Kırk sekizinci farz, mahbûbların yüzüne şehvet nazarıyla bakmaktır" dedi. Paşa [470] gülüp "Bakmamaktır" buyurdular, yani çocuk bu ya sehven yanlış okudu. Sonra fakir, paşa hazretlerine dedim ki "Çocuk doğru okudu, bakmaktır, zira ki mahbûbların yüzüne nazar etmek mezheb-i uşşâkta farzdır." Paşa hazretleri gülüp "Niçin?" dedi. Dedim: "Ledünniyâtı başkadır." "Nasıldır buyurun?" dedi. Dedim: "Şehvetin bi-hasebi'l-lugat manası bir nesneyi sevip ona meyl ü rağbet etmek, iştihadan istek, meyil ve haz ve arzu demektir. İşte bu arzu ve haz ve meyil ve istek hem nefsânî ve hem ruhanî olur. Ehline göre nefsânî ve ehline göre ruhanî denir. Hangi bir insan vardır ki mahbûb ve güzel olan şeye nazar etmesin. "Allâhu cemîlun yuhibbu'l-cemâle"[504] nutk-ı şerîfini işitmediniz mi? Tevil yoluna gitmeyiniz, zira ki sufiye tevil bilmez, ma'nâ-yı zâhirîsi üzere hüküm eder. Nitekim "Yedullâhi fevka eydîhim"[505] âyet-i celîlesinde ulemâ-yı zâhirî de nusret ve kudret manası vererek tevil ederler. Ulemâ-yı bâtın bu tevili kabul etmeyip doğru "yed" manası verir. Lâkin senin benim anladığım bildiğim yed değildir. Cenâb-ı Hakk'a mahsus "yed"dir ki keyfiyeti meçhuldür derler azizim. İşte havas ve avam cümleten bu nazardadırlar. Lâkin nazardan nazara fark vardır. Havas ile avamın nazarları beyninde fark-ı azîm vardır. Sakın evliyâ-yı kirâm ve uşşâk-ı izâm hazerâtı kendi nefsine kıyas etmeyesin azizim. Netice-i kelâm nazar etmemek kabil değildir, ancak avamın nazarı gibi bakmamak farzdır. Şehvet-i rûhânî dediğimiz de min-ciheti'r-rûh nazar olunarak muhabbet ve sevişmek bu da evliyâ-yı kirâm ve meşâyıh-ı izâm hazerâtına kemâl-i aşk u muhabbetle nazar etmektir ki ayn-ı farzdır. Gerçi bundan da bir derece nefsin eli vardır, çünkü şurası da malûm olsun ki gerek zâhir gerek bâtın gerek nefsanî ge-

---

504 *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 12, s. 280, no: 5466; *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 1, s. 78, no: 69; *A.e.*, c. 4, s. 201, no: 7366; *Mecme'u'z-zevâid*, c. 1, s. 98; *A.e.*, c. 5, s. 133; *Musnedu Ahmed*, c. 1, s. 399, no: 3789; *A.e.*, c. 4, s. 133, no: 17245; *el-Mu'cemu'l-kebîr*, c. 8, s. 245, no: 7962; *A.e.*, c. 10, s. 221, no: 10533; *A.e.*, c. 18, s. 366, no: 936; *Şu'abu'l-îmân*, c. 6, s. 280, no: 8154; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 5, s. 502, no: 8889; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 224, no: 687.

505 "Allah'ın eli, onların ellerinin üzerindedir." Fetih, 48/10.

rek ruhanî her ne ki amel ve iş işlersin, muhakkak bil ki onda nefsin bir dereceye kadar medhali ve eli vardır. Her şeyden külliyen nefsin elini ve arzu ve isteğini kat' etmek heyhat heyhat pek sa'b ve müşküldür. Baksana ibadet ve taat ediyorsun ki cennet-i a'lâya gideyim diye, çünkü cennet-i a'lânın huri ve gılmanlarını ve nefîs-i enfes et'ime ve eşribe ve sair gözler görmemiş ve kulaklar işitmemiş zinet ve nümayişini istima ettikçe aşk u şevk ü muhabbetin kat-ender-kat [471] olup ibadet ve taata şitâb ediyorsun. Bunda nefsin eli ve medhali yok mu? Yoktur der isen haberin yoktur azizim. Heyhat heyhat bu iş pek uzak, ba'îd mevlânâ. Buraları bir bahs-i tavîldir.

Biz gelelim kendi bahsimize. İşte Nuri Bey oğlumuza buraları arz u beyan etmedim. Ancak "Size yazmış olduğum ibare ve nutuktan muradım iltifat ve duâ-yı aliyyenize nail olmak için böyle bir şey gönül âlemine atılmış idi. Onun için bu varak-pâreyi takdim ettim" dedim. Buyurdular ki "Hayır efendim öyle değildir, zatınızın her bir nutku bendenizce büyük bir sermayedir" deyip o varak-pâreyi setresinin kalp tarafındaki üst cebine koyup şöyle buyurdular ki "Bu gece saat beşe kadar oturdum, buna sebep de *Azîzu'l-âsâr*[506] kitabını mütalâa ettim. Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin bi'set-i nebevîlerinden dâr-ı bekâya teşriflerine kadar olan müddet-i sa'âdetlerindeki ahval ve havadisatı tamamıyla kıraat edip pek çok ağladım" buyurdular. Dedim "Fakir de şimdi anladım." "Neyi?" buyurdular. Dedim: "Bu gün alessabah gönül âlemine atılan bir manadan dolayı şu nutku yazıp zât-ı âlîlerine takdimine sebeb-i ma'nevî ne olduğunu bildim ve bu nutkun ledünniyâtı fakirin vermiş olduğum mana olmayıp bunun ma'nâ-yı hakîkîsi ve remz ü işareti bu imiş ki gece ağlayarak kıraat buyurdukları kitabın yüzünden mazhar-ı tecelliyât-ı ilâhî olup Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimizin rûhâniyyet-i nebevîleri yetişip şefâ'at-ı habîb-i Hudâ bahş ü ihsan olunmuş demek olduğundan işte şimdi bu nutkun ma'nâ-yı hakîkî ve remz ü işâret-i ma'nevîsini arz edeyim. Şöyle ki "Nur" esmâ-yı nebevîdendir, "Nur" ismiyle müsemma olan Cenâb-ı Peygamberînin nûr-ı nübüvveti zatınıza yetişip o nur sayesinde Cenâb-ı Hak sizi agâh etmiş, uyanık güruhuna ilhak etmiş. Uyanık demek hem agâh manasına gelir ve hem de "o" esmâ-yı işârettendir, yani o adam "yanık" yanıktır, yanmış; ciğeri, bağrı, yüreği küllî aşk u muhabbet yolunda yanmış kül olmuştur demektir azizim.[507] "Şerif" malûmunuzdur, evlâd-ı resûle denir, yani âl ü evlâd-ı resûl zât-ı âlînize zâhir ü bâtın muin ve yardımcı olmuştur, zira ki [472] Cenâb-ı Resûl için çok ağladınız ve bu ağlama sayesinde o huzura yetiştiniz. Elbette ona mukabele olarak evlâd-ı resûl de size muin ve yaver olur. Böyle olduysa bizim tarafımızdan da bilmukabele onlara ve bilhassa Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize salât etmek farz ve vacip

---

506 Eyüp Sabri Efendi, *Azîzü'l-âsâr (Şerh-i Kasîde-i Bânet Suâd li-Ka'b b. Züheyr)*, İstanbul, 1291.

507 Aşçı Dede, "uyanık" kelimesinin diyalektlerdeki "oyanık" şeklini "o yanık" olarak parçalıyor. Bu devre ağızları dikkate alındığında bugünkü standart Türkçedeki "uyan-" fiilini Aşçı Dede'nin "oyan-" şeklinde seslendirdiği anlaşılıyor.

oldu. Binaenaleyh "Allâhumme salli alâ Muhammedin ve âli Muhammedin" dedik mevlânâ.

Koca Aşçı Dede de gönlüne atılan nutkun daha ledünniyâtından bîhaber, yani düğün evini bildiği yok, çanak çömlek taşıyor. Filhakika düğün evi Nuri Bey'in gönül hanesi ise de ne yüzden düğün olduğu ve kime namzet olduğunu bilmiyorsun, yalnız medhiyeler inşa ediyorsun. Dedem agâh ol, uyanık ol, "Feraset, keramete kıç attırır" derler. Bu kadarcık şeyleri ferasetle bilmeli. Evet pek doğrudur. Ammâ bu zatınızın dediği feraset ve keramet hiçbirisi bu yüzsüz fakir de yoktur. Ancak fakir içi boş bir kubbe gibiyim, nazarın ne söyler ve ne der ve seda eder ise tıpkı ve aynı o söz ve o kelâm ve o seda size iade olunur, yani boş kubbeden size akseder. Bunun gibi gönül âlemine atılan ve söylenen kelâm da tıpkı ve aynıyla harice çıkar ve bu âlem-i zâhire akseder. Ancak o kelâmın manasında ve remz ü işaretinde hata olunursa da zararı yoktur, çünkü malûmunuzdur ki müçtehit içtihadında hata eder ise bir sevap alır; isabet eder ise iki sevap alır. Bunun gibi fakir de bu içtihadımda hata etmiş olurum, zaten mine'l-evvel ile'l-âhir cümlesi hatadır azizim.

Olmayınca senden atâ kul n'eylesin yâ rabbenâ
Cümle işi sehv ü hatâ kul n'eylesin yâ rabbenâ

Âmennâ ve saddaknâ azizim. İşte buraya kadar serd ü beyan olunan zâhir ü bâtın iltifât-ı Cenâb-ı Ulemâ-billâh efendimize mukabil olmak üzere aşçı dedelik vazîfe-i ma'neviyyesinden olmak üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz dâr-ı bekâya teşrifleri tarihinden itibaren beher gün alessabah zikir ve rabıtadan sonra delâil-i şerîf ile kasîde-i İmâm el-Bûsirî kıraatle akibinde sûre-i Yâsîn ve Duhân ve sûre-i Feth ve Mülk ile sûre-i Dehr ve Nebe', badehu sûretü'l-Kâri'a [473] ve Tekâsür ve Asr ve sûretü'l-Humeze ve sûretü'l-Fîl ve Kureyş ve Mâ'ûn ile Kevser ve Kâfirûn ve sûretü'n-Nasr ile Leheb ve İhlâs-ı şerîf dahi Felak ve Nâs surelerinden sonra Fâtiha-i şerîf kıraatle rûh-ı mukaddese-i cenâb-ı gavsiyyelerine ihdâ ve takdim ederim. Pazar ve perşembe akşamları ba'de'l-asr bu sureler ile beraber Kur'ân-ı kerîm'in üst tarafından tertip olunmuş âyet-i celîleler ile beraber kıraat olunup kezalik rûh-ı mukaddeselerine ihdâ olunur. Ve evkât-ı hamsede ve sair her ne vakit ellerimi kaldırıp dua etsem, evvelâ rûh-ı kudsiyyelerinin takdisi ve kabr-i sa'âdetlerinin feyz ü tecelliyât-ı subhâniyye ile pür-nûr u ziyâdâr olması ve evlâd-ı mükerremleri Mehmed Sıdkı ve Ahmed Fevzi hazerâtının ism-i şerîfleri yâd ile haklarında tertip olunmuş olan duâ-yı hayriyeleri yâd u tezkâr ederim. Ve beher gece beyne'l-işâeyn Mushaf-ı şerîf'ten bir cüz Kur'ân-ı kerîm kıraatle ayda bir hatm-i şerîf ederek Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz rûh-ı mukaddese-i gavsiyyelerine ihdâ ederim. Ramazân-ı şerîf için kezalik başkaca hizmetler olunur azizim. Muahharen aşk u muhabbet-i Mevlânâ'ya bi-hasebi'z-zâhir bir alâmet ü nişâne-i mahsûsa olmak üzere taraf-ı zî-şeref-i Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-âlî efendimizden manevî atiyye ve bahş olunmuş olan destarlı sikke-i şerîfi lâbis olduğum cihetle her gün evrâd-ı kebîrin kıraatine alınan me'zûniyet-i fakîrî üzere uzun gecelerde nısfu'l-leylden ve kısa gecelerde

sabah namazından sonra üç yüz altmış altı kere cehren ism-i celâl çekilip badehu semâ' olunarak evrâd-ı kebîr kıraatle rûh-ı mukaddese-i Hazret-i Mevlânâ'ya ihdâ olunur ve ramazân-ı şerîfte Hazret-i Mevlânâ ve Şems-i Tebrîzî ve Vâlide Sultan ve Sultan Veled kaddesallâhu sırrahumu'l-azîz efendilerimizin ervâh-ı mukaddeseleri için hatm-i Kur'ân olunur azizim.

Çünkü kerâmât-ı kevniyye Abdulkadir efendimize
Ve kerâmât-ı ilmiyye Muhyiddin-i Arabî efendimize
Ve kerâmât-ı aşkiyye Hazret-i Mevlânâ efendimize
Ve kerâmât-ı kurb-ı ünsiyye Şâh Nakşbendiyye efendimize
Ve kerâmât-ı iltifâk-i ittihâdiyye Hacı Bektaş-ı Velî efendimize

İhsan u inayet buyurulmuştur azizim. Diğer bir rivayette şöyle vaki olmuştur ki bir sâlik-i Hak olan can da dört şeyin cem'i lâbüd ve lâzımdır. O da: "Aşk-ı Kadirî, sülûk-ı Nakşî, [474] âdâb-ı Mevlevî, teslîm-i Bektaşî" buyurulmuştur. Lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"[508] bu yüzsüz aside bu dördü de cem' olmuştur. Velev ki cüz'iyâttan zerre miktarı olsun, karınca kadarınca derler. Cüz'iyâtlar, külliyâtları canibe meyil ve sereyan edip akıp giderler. İşte bu zerre-i kadr olan cüz'iyât-ı aşkımız ile sel gibi muhabbet deryalarına akıp gider idik. Hatta bir gün üzüm mevsimi idi, Mevlevî şeyhi rûhu'r-rûh faziletlû, reşadetlû Salahaddin Efendi hazretleri bir cuma günü üzüm bağlarına cümle dedegân ve ihvan ile davet buyurmuşlar idi. Bizim ruhumuz gibi sevdiğimiz Sertabip Miralay Hüsnü Bey'in arabasına râkiben beraberce Kestanelik'te bağlar başındaki üzüm bağına gittik. Bağı iyice bilmediğimiz için ihvandan bizim Şevket Efendi'yi beraberce aldık. İşte fakirin münzevi olduğum ve böyle sahralara çıkmadığım cihetle nasıl ki Sarayiçi'nden bağlar yoluna arabamız teveccüh ettiyse, iklîm-i vücûd sarayından "Maşallâh! Mübârek olsun! Nereye gidiyorsunuz âşık?" diyerek baş gösterip arz-ı cemâl etmiş olan sultân-ı aşkın bahş ü ihsan ettiği iltifât u nüvâziş-i aşkiyyesine tahammül edemeyerek gönül âleminden cûş u hurûşa gelmiş olan aşk u muhabbet "Destûr erenlerim!" diyerek vehleten bilâ-tefekkür ve-lâ-mülâhaza şu nutku ve bu gazeli inşa ve icat ederek söylemiştir. Gazel-i Aşçı Dede:

Arabası siyah boya
Mail oldum Hüsnü Bey'e
Aman ispir yavaş koştur
Beyim gitsin güle güle

Arabası çifte atlı
Renkleri gayetle tatlı
Aman ispir yavaş koştur
Beyim gitsin güle güle

508 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

Karşımdadır şevketli can
Sanırsın lü'lü' mercan
Aman ispir (ilâ ahirihi nakarattır)

Önümüzde Kestanelik
Şimdi geldi mestanelik
Aman ispir (ilâ âhirihi)

Göründü bağlar başı
Vatanımdır dağlar başı
Aman ispir (ilâ âhirihi)

Dedim beyim nedir bu hâl
Dedi bilmem nedir ahval
Aman ispir (ilâ âhirihi)

Ezelden oldum sana âşık
Kapında bir bende-i sâdık
Aman ispir (ilâ âhirihi)

Aşçı Dede bunu dedi
Arif odur seni bildi
Aman ispir yavaş koştur
Beyim gitsin güle güle

Vaktaki Hazret-i Şeyh'in bağına ve Hazret-i Mevlânâ hadîka-i ma'neviyyesine yetişip geldik, canlar gılmanlar gibi istikbal ettiler. [475] Bunların içinde canların canı ve ruhu olan Sultan Veled kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin mahdûm-ı mukaddeseleri Ulu Arif Efendi kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin mazharı olan Şeyh merhum Hacı Eşref Efendi hafîdi Arif Dede'ye ve Hazret-i Şems'e erişip vuslatlarıyla îd-i ekber ederek hemen o dem "Fidâke ene ve rûhî ve nefsî, Allâhu ekber" deyip baş kestik azizim. Maşallâh! Bârekallâh! Gazanız mübarek olsun gazi dedem. Eyvallah azizim, işte uşşakın îd-i ekberî ve cihâd-ı ekberi böyledir sultanım. Öyle olduysa diyelim:

Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekberu, Allâhu ekberu ve lillâhi'l-hamdu. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne.

BU FASIL MAZHAR-I İLTİFÂT-I HAZRET-İ ŞEYHÜ'L-EKBER EL-MUAZZAM MUHYİDDİN EL-ARABÎ EL-MÜKERREM KUDDİSE SIRRUHU'L-AZÎZ EL-MUFAHHAM OLDUĞUM HAKKINDADIR

Bin üç yüz yirmi iki senesi Şevvâl-i şerîfin on birinci [18 Aralık 1904] ve bin üç yüz yirmi senesi Kânûn-ı evvelin beşinci pazartesi gecesi âlem-i ma'nâda şöyle gördüm ki Hazret-i Muhyiddin el-Arabî kuddise sırruhu'l-azîzin türbe-i şerîfi imiş, içerisi tamir olunuyormuş, dışarıdan pencereden baktım, Şeyh-i Ekber efendimizin merkad-ı sa'âdetleri zeminden bir arşın yüksekliğinde bitevi yekpare mermer taş ile cânib-i erba'ası duvar gibidir ve üzeri de sanduka olup tamirden dolayı kabr-i sa'âdetlerine toz ve toprak gibi şeyler dökülmesin diye sandukanın üzerine beyaz ipek ile işlenmiş kabe-i şerîf pûşîdesi gibi yazılı bir örtü örtülmüştür. O hâlde iken onu gördüm ki o sanduka kabrin üzerinden kalkıp bizzat kendileri boylu boyunca yatmış olduğunu gördüm. Sîmâ-yı sa'âdetleri buğday renginde, kuzgunî siyah bir kabzadan ziyadece lihye-i sa'âdetleri, kezalik bıyıkları da öylece siyah ve dolgundur. Kaşları siyah enli, vech-i sa'âdeti siyah nura gark olmuş gibidir. Re's-i sa'âdetlerinde saçları siyah, kabaca cüz'î uzamıştır, yani mahdumum Hüsameddin Efendi'ye cüz'î müşabeheti vardır. Odur desem de [476] caizdir. Bu hâlde ve bu müşahededе fakire ağlama gelip vech-i sa'âdetine pencereden nazır olarak ağlıyorum. Şeyh-i Ekber efendimiz de çıplak oldukları hâlde göbeğine kadar kalkıp fakire hitaben iltifat buyurdular ve "ağlama" gibi bazı şeyler nutuk buyurdular ise de nutk-ı sa'âdetleri ne idi tahattur edemem. Oradan ayrılıp Kandilli'deki bizim Saraylı Hanım'ın hanesi önünde bulundum. Fakat hanesinin önü gayet büyük bir meydan imiş. Onu gördüm ki şevket-meâb efendimiz hazretleri araba-yı mahsûsasıyla yukarıdan doğru teşrif buyuruyorlar. O haneye teşrif ediyorlarmış. Fakirin de elimde bir sigara vardır, baş tarafından biraz yanmış. Hemen efendimizin teşrifini görünce yanımdaki yeşillenmiş bir ağacın üzerine bırakıp muntazır oldum. Teşrif buyurup arabadan indiler. Yanlarında süferâdan bir sefir vardır, lâkin hangi devlet sefiridir bilmem. Sefir ile birlikte o avluya girip fakir de arkalarından gidip hanenin sol tarafında güya büyük bir çarşı varmış, o çarşıya girdiler. Orada bizim Şam'da iken komşumuz olup yirmi seneyi mütecaviz sancak-ı şerîf hizmetiyle Hicaz'a azimet ve avdet ederek muaahharen vefat etmiş olan candan aziz ihvanımız Sancaktar Çerkez Şeyh Ali Efendi'yi gördüm. Orada dükkânı var imiş, dükkânında Hindistan kârı nakışlı kâseler var imiş, müşahede edip uyandım azizim.

İşte o kâseler ile şarâb-ı hindî için mest-i lâ-ya'kil olmuş idik. Bir zaman mestanelik sürdü, uyandım, yani aklım başıma geldi. Evvelemirde gönül âlemine Hafız-ı Şîrâzî kuddise sırruhu'l-azîzin divanı iptidasında olan şu iki beyti geldi:

Elâ yâ eyyuhe's-sâkî edir ke'sen ve nâvilhâ
Ki ışk âsân numûd evvel velî uftâd muşkilhâ

Ma'nâ-yı zâhirîsi yani "Âgâh ve mütenebbih ol ey sâkî, şarapla dolu ke'si ehl-i meclisten müstaid olanlara birer birer sun. Badehu ben mülâzım-ı bezm-i uşşâka da sun ki evvel aşk-ı ilâhî âsân göründü, lâkin aşka mazhariyetten sonra nice müşküller düştü ve nice tavr-ı akldan hariç akabât vaki oldu ki hallâlü'l-müşkilât olan sâkînin şarabına muhtaçtır."

Ma'nâ-yı tasavvufî: "Ey şarâb-ı aşk u muhabbet-i ilâhiyyenin sâkîsi olan pîr-i kâmil ve mürşid-i mükemmil, mazhar-ı füyûzât-ı ilâhî olan kalb-i âgâhlarından sâlikîn-i müsta'iddîne teveccüh-i kâmile ile ifâza-i feyz [477] kıldıkta bu gedâ-yı bî-nevâye dahi nîm nigâhınız ile teveccüh buyurup nazar-ı himmetinizden bizi dahi mehcûr etmeyiniz ki netîce-i itâ'at-ı tekâlîf-i şer'iye-i zâhiriyye olan aşk ve ifrât-ı muhabbet verâ-yı aklda olduğundan evvelâ bize bir kolay emir göründü. Lâkin yolunda nice müşkül akabeler vardır ki himmet-i pîre ve irşâd-ı mürşid-i rûşen-zamîre muhtaçtır." Zira galebe-i aşk ile kayd-ı akl ve kayd-ı şer' muhill olmamak için irşâden aleyhi's-salâtu ve's-selâm efendimiz "Allâhumme a'tinî şevka likâike min gayr-i darrâi medarratin ve-lâ fitnetin mudilletin"[509] buyurmuştur.

Der mezheb-i mâ bâde helâl est ve lîkin
Bî-rûy-i tu ey serv-i gul-endâm harâm est[510]

Şarâb-ı gayr-ı mahlûtu hum-hâne-i vahdetten içmek lâzımdır.

Mey-i sırf-ı vahdet kesî nûş kerd
Ki dunyâ vu ukbâ ferâmûş kerd[511]

Pek doğrudur azizim. Risalemizin cild-i evvelinde tafsilen beyan olunduğu üzere bu yüzsüz asi Aşçı Dede'ye bu şarâb-ı hakîkati Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin kalb-i kudsiyyeleri meyhanesinden bir ramazân-ı şerîf bir kadeh nûş edip camî-i kebîrde teravih namazında iken mestanelik zuhuruyla mest-i lâ-ya'kil olarak gözlerimden şarabın tesiriyle şarap renginde sular akmış idi. Ah ah, milyonca ah o neş'e-i mestâneliğe! Zaman olur ki hayali cihan değer dedikleri gibi azizim. Lâkin ihvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere ricâl-i gayb olan Hafız-ı Şîrâzî kuddise sırruhu'l-azîzin dem vurduğu mey zannolun-

509 *Musnedu Ahmed*, c. 4, s. 264, no: 18351; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 5, s. 305, no: 1971; *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 1, s. 697, no: 1900; *es-Sunenu'l-kubrâ*, c. 1, s. 387, no: 1228; *Mecme'u'z-zevâid*, c. 2, s. 143, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, c. 5, s. 119, no: 4803. Bazı farklılıklarla.

510 Bizim mezhebimizde şarap helâldir, ancak ey gül endamlı servi sen olmazsan haramdır (Hâfız).

511 Vahdetin saf şarabını içen, dünyayı da ahireti de unuttu (Sadî, *Bûstân*).

masın ki mey-i zâhirdir, hâşâ sümme hâşâ asla ve kat'â zâhir şarabın istimaline ne zımnen ve ne sarahaten cevaz yoktur, yalnız bizim mezhebimizde hatta Cenâb-ı İsa alâ-nebiyyinâ ve aleyhi efdalu't-tahiyyâ hazretleri esnâ-yı nasîhatte "el-Hamru dâ'iyetun ilâ kulli şerrin"[512] tembihiyle şarabın her bir şerre sebep olduğunu bildirmiştir. Şarap gerçi kandîl-i bezm-i şeb-ârâ-yı meserret ise de mekâlîd-i ebvâb-ı şürûr u fezâhat olduğunu "el-Hamru misbâhu's-surûri velâkinnehâ miftûhu's-şurûri"[513] makalesini şarap eder azizim.

Artık icap etti ki burada bir nebzecik bu şarâb-ı zâhirin ahvalinden beyan edelim. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere ahvâl-i uşşâk-ı zâhir için aksâm-ı selâse vardır, yani "Maymun, kızgın kelb, köreklenmiş hayye"dir. Çünkü bir adam iki üç kadeh nuş etse kemâl-i fahr u mübâhatle maymun gibi başını tahrik ile raks [478] eder ve birkaç kadeh daha içtikte kelb-ı akûr gibi izhâr-ı celâdet ü şeca'atle rast geldiğine salar ve biraz daha içer ise yılan gibi uyuşur ve düştüğü yerde köreklenip bî-akl u hûş kalır. Cenâb-ı Haydar kerremallâhu vechehû hazretlerinin "Lev veka'at katretun min hamrin fî bi'rin fe-buniyet mekânehâ minâretun lem uzin âleyhâ ... ve-lev veka'at fî bahrin summe ceffe ve nebet fîha'l-kele'u lem er'ahu" buyurdukları *Tefsîr-i Keşşâf*'ın "Yâ eyyuhellezîne âmenû inneme'l-hamru ve'l-meysiru..."[514] ilâ-âhirihi'l-âyet kerîme-i celîlesi tefsirinde mesturdur. Manası: "Eğer bir kuyuya bir katre şarap damlasa ve bilâhare bi'r-i mezkûr yerine minare bina edilmiş olsa, ben o minare üzerinde ezan okumam ve hamrdan bahre bir katre düşse, badehu o bahir kuruyup otlar bitse ben o ottan hayvanımı ra'y etmem" demektir. Hasan Basrî rahimehullâhu hazretleri: "Eğer akıl tellâlda müzayede olunsa idi, herkes artırıp alır idi, zira cevher, akıl ve heves öyle bir şey-i nefîstir. Onun için o şey-i nefîs ifsat ve ihlâl edecek şey-i hasîse para verenlere taaccüp ederim" buyurmuştur. Feylesofun biri demiş ki "Bâde-perestânla ihtilâttan kemâl-i tevakki ve ihtirâz üzere olun. Eğer ki kadem-zen muaşeret olduğunuz müddet nâil-i merâsim-i r'iâyet ve hürmet olursanız da ayağınızın sürçmesiyle sizi hâristân-ı hakâretle sürüp atarlar. Onların hulûsu ve hullet edişleri sahih olmayıp şarâb-ı sâlibü'ş-şu'ûr ilcasıyladır. Bunlar meydân-ı vefâ ve ihlâsta sâbit-kadem olmadığı cihetle gerdiş-i rûzgâr ile hemdemleri dûçâr-ı mezlaka olsa yahut hâlet-i ye's ü ıztırâba düşse pençe-i belâdan rehâ etmezler ve edna mertebe muhalefet görseler, bilâ-tahkik hufre-i tahkîr ve tenkîre atarlar." Aman el-emân hemen kadeh-şikân-ı hamrden dûr ve hâdî-i selâmet-i dâreyn olan ehl-i iffete mukarin olmakla "Kûnû ma'a's-sâdikîne"[515] nass-ı celîline imtisal lazımdır. Dahhâk bin Muzâhim hazretleri mübtelâ-yı nûş-ı şarâb olanlardan birine "Şarabın nesinden hazla terk etmiyorsun?" sualini irat edip "Midemde taamı kesr yani hazm eder" cevabını aldıkta "Şarap, hazm-ı ta'âma filvaki medar ise de midendeki taamı hazminden ziyade din ve aklını kör eder" diyerek müskiratın irtikâb-ı menâhîyi mucip ve

512 "İçki her türlü kötülüğe sevkeder."

513 "İçki neşe kaynağıdır; ama kötülüklerin de anahtarıdır."

514 "Ey inananlar, şarap, kumar..." Mâide, 5/90.

515 "Doğrularla beraber olun." Tevbe, 9/119.

noksâne-i hûş u aklı müstevcip olduğunu [479] beyan etmiştir. Şürb-i hamrdan keff-i yed eden A'râbînin birine "Sen niçin te'âtî-i bintü'l-ineb ediyorsun?" denilip "Aklımı buran şey için akılsızlık edeyim" cevabını almıştır. Mestanelerin birbirine iltifatı çingenelerin şüpheli imanına benzer. "Lâ yedhulu'l-cennete mudminu hamrin"[516] hadîs-i şerîfine eğerçi müdmin-i hamr dâhil-i cinân olamaz manası verilmiş ise de ehl-i sünnet itikadı üzere nass-ı kâtı' ile haram olan şeyin hürmetini nâtık olan nass-ı celîli inkâr etmeyerek o haramı irtikâp eden kâfir olmaz. Binâberîn müdmin-i hamrın ebeden dâhil-i cinân olmaması mümkün değildir. Hadîs-i şerîf-i mezkûrden murâd-ı nebevî, terhîb-i mutlaktır, çünkü cezası kâfir ile mücazat suretinde olması terhibi müekkit olup bu takdirce hadîs-i mezkûrun manası müdmin-i hamr günahı miktarınca cehennemde yanmadıkça cennete giremez demek olur azizim.

Ah ya mevlânâ bu şarâb-ı zâhir
Eder böyle sarhoşluğu tezâhür

Lâkin insanların irtikâb-ı harâm ile manevî olan sarhoşluğu acaba bu şarap sarhoşluğuna benzer mi azizim?

Âh eger mestî numûdî her harâmî çun şarâb
Ân zamân malûm kerded der-cihân hûşyâr kîst

buyurulmuştur.

Ey dede, yeter sarhoşluğun söyledin, gel yine bahsimize. Mestanelerin sultanı olan Hâfız-ı Şîrâzî'nin ikinci beytine: Beyt-i sânî:

Be-bûy-ı nâfeî k'âhir sabâ z'ân turre bigşâyed
Zi ca'd-i zulf-i muşkîneş çi hûn uftâd der dilhâ

Ma'nâ-yı zâhirîsi; "Ahir bir nâfe kokusu sebebiyle ki saba o turreden açа, o mahbûbun miskli zülfünün kıvırcığından gönüllere ne kan düştü?

Ma'nâ-yı tasavvufî: Akıbet irşâd-ı pîr ve riyâzât ve mücâhedât-ı kesîre ile "el-Mucâhedetu tûrisu'l-muşâhedete" fehvasınca dimâg-ı cân-ı uşşâka âsâr-ı tecelliyât-ı sıfât-ı ilâhiyye inkişafıyla bir rîh-i Rahmânî ve bir feyz-i Yezdânî pîr-i misk-furûş ma'nevî isal etmesi sebebiyle ref'-i hacebât ve meyl-i kemâl-i inkişâfât ve kat'-ı menâzil-i müca'de-i mâ-lâ-nihâye suubetinden ve ümîd-i vuslat ve ârzû-yı rü'yet ıztırabının kulûb-ı uşşâka nice hararet ve nice heyecan düştü ki ciğerler hûn ve hâlleri azîm dîğer-gûn oldu. Uşşakın hâline avamın idraki kâsırdır, zira umûr-ı zevkiyyeyi kâl u kâl ile tabir müşküldür. "Men lem yezuk lem ya'rif."[517] Hemen pîr-i kâmile mufavvaz olan emirde teslim ve inkiyattan gayrıya tarik yoktur azizim. [480]

İşte buraya kadar idi gönül âlemine gelen ebyât-ı şerîfe. Daha ne kadar olsun ya, bu iki beyit kâfi değil midir?

---

516 *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 378, no: 3160.

517 "Tatmayan bilmez."

Anlayana sivri sinek saz gelir
Anlamayana davul zurna az gelir

Dedikleri gibi. Dahi "Kullu şey'in fîhi ma'nâ kulli şey'in."[518] Öyledir azizim.

İmdi bu ebyât-ı şerîflerin ma'nâ-yı remz ü işaretleri tefekkür ve mülâhaza olunur ise daha tefsir ve tafsile hacet yoktur. Yani ey sâkî-yi bezm-i elest olan vâris-i nebevî Hazret-i Muhyiddin-i Arabî, şarâb-ı aşk u muhabbet-i ilâhiyyeyi uşşaka kemâl-i lutf u kereminden bahş ü ihsan buyurduğunda bu gedâ-yı bînevâya dahi inayet ü ihsan et, zira ki bu şarâb-ı aşk u muhabbeti nûş etmek evvelâ bize bir kolay emir göründü. Lâkin bu şarabı içmek için meyhaneye gitmek yani bi-hasebi'z-zâhir ve'l-bâtın huzûr-ı gavsiyyelerine gitmek ve bu yola düşmekte nice müşkül akabeler vardır. Cenâb-ı gavsiyelerinin himmet-i rûhâniyeleri olmadıkça kabil değildir. Eğerçi himmet ü devletleri olur ise, işte böyle zahmetsiz ve meşakkatsiz âlem-i ma'nâda şarâb-ı aşk u muhabbeti ihsan u inayet buyurursunuz. İşte o misk ü amber kokulu olan zülfünüzün ve lihye-i sa'âdetinizin müşahedesiyle gönlüme ne kan düştü ki gözlerimden akan yaş kan rengini almış idi.

"Lehu'l-hamdu ve'l-minne, "Hâzâ min fazli rabbî"[519] karınca kadarınca dedikleri gibi bu yolda olan aşk u muhabbet ve mücahede akıbet müşâhede-i cemâl-i gavsiyyeleriyle müşerref oldum. Evvelce dahi yani bundan yirmi sene mukaddem bir defa dahi Şâm-ı şerîf'te bulunduğum zaman Şeyh-i Ekber efendimizin ma'nâda türbe-i şerîflerinde bulunup cemâl-i bâ-kemâlleriyle müşerref olmuş idim. Hatta o rüyada Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz de türbe-i şerîfe teşrif buyurup bir köşede teveccüh ve rabıtada bulundukları müşahede olunmuş idi. Risalemizde evvelce tafsilen beyan olunmuştur.

Bu yüzsüz asi, sıla-i rahm için Erzincan'dan Dersaadet'e geldiğim zaman ekseriya Hâlet Paşa merhumun konağında müsâfereten ikamet eder idim. Bir cuma günü buyurdular ki "Bu gece âlem-i ma'nâda Şeyh-i Ekber efendimizi gördüm. Önümüze düşüp Hazret-i Eyyûb-ı Ensârî radıyallâhu anhu efendimizin türbe-i şerîfine bizi götürdü" diyerek arabasını hazırlatıp birlikte Eyüp Sultan'a gittik. Bu hikâyeyi muahharen Erzincan'a avdette Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize arz ettim. Buyurdular ki [481] "Daha bizi ne arıyorlar? Şeyh-i Ekber efendimize çatmışlar!" diye bir nevi itiraz buyurdular. Hâlbuki bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri, paşa merhum rüyayı söyler söylemez, anladım ki Şeyh-i Ekber efendimiz, Şeyh-i A'zam Fehmi efendimizdir, o renkte göründüler. Çünkü makâm-ı vahdet, sırr-ı vahdet bunun iktiza eder. Ve zaten akşamdan gönlüme gelmiş idi ki Hâlet Beyefendi hazretleri yarın arabasıyla bizi Eyüp Sultan'a götürse diye. Binaenaleyh bu ma'nâyı görmüşler. Buraları arz u beyandan maksûd-ı kemterî Şeyh-i Ekber efendimiz ile Şeyh-i A'zam Fehmi efendimiz omuz öpüşürler. Hatta Muhasebât-ı Umûmiyye Dairesi Reîs-i sânîsi bizim âşık Rami Beyefendi mer-

518 "Her şeyde her şeyin anlamı var."

519 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

hum, müşarünileyh Fehmi Efendimiz hazretleri hakkında buyurmuşlardır ki "Bu meşrepte şimdiye kadar ne bir velî-i kâmil gelmiştir ve ne de gelecektir, çünkü emsali sebkat etmemiş, görülmemiş ve kitaplarda yazılmamış bir vâris-i ekmel-i nebevîdir" buyurdular azizim. Filhakika hakkan ve sıdkan Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri hâtimu'l-velâyettir demek; yani o meşrepte ondan sonra öyle velî-i ekmel gelmeyecektir demektir. Yoksa Şeyh-i Ekber efendimizden sonra bâb-ı velâyet mesdûddur, daha ondan sonra veli gelmeyecektir manasına değildir azizim.

Burada bir ufak cümle arz u beyan edeyim. Şöyle ki vakta kim Allah subhânehu ve ta'âlâ hazretleri gayb-ı zâtîsi ve ıtlâk-ı ehadîsi hasebiyle esmâ ve sıfat ve şuûn u izâfât kesretinden münezzeh olup cemî'-i esmâ-yı ilâhiyye ve sıfât-ı rabbâniyye onun ehadiyyet-i zâtiyesinde müstehleke olduysa, pes "Kuntu kenzen mahfiyyen, fe-ahbebtu en u'refe, fe-halektu'l-halka li-u'refe"[520] mefhumu üzere gayb-ı hüviyyette müstecen olan kemalinin sureti ile zuhur edip muarref olmak için muhabbet-i zâtiyyesi münbaise oldu. İmdi diledi ki zatında müstehleke olan esmânın, suverin ve esmânın kuvvetinde olan onların ahkâm ve âsârın mezâhir-i halkiyyede izhar eyleye. Pes mezâhir-i tafsîliye-i suveriyyenin cem'i olan âlemi ceset-i müsevvâ gibi halk eyledi. Velâkin âlem-i cem'iyyet-i ilâhiyye suretinin kabulüne kabil ve zuhur u izhâr-ı küllî onunla hâsıl olmamakla onun ruhu olan Adem'i sûret-i ilâhiyye üzere halk eyledi. İmdi Adem mazhar-ı esmâ-yı ilâhiyye ve mecma'-ı sıfât-ı rabbâniyye olup celâ ve isticlâ-yı küllî ve şühûd ve işhâd-ı cümelî ve tafsîli [482] onunla hâsıl oldu. Pes Adem aleyhisselâm sûret-i insânda olan hutûmun evveli ve neş'et-i unsuriyyede enbiyanın akdemi olup Cenâb-ı Hak ta'âlâ nübüvvet-i zâhireyi evvelâ onda izhar eyledi. Ve hakikatü'l-hakâyık olan hakîkat-i Muhammediyyeden ona imdat eyledi. Ve badehu evlâdından kümmel-i enbiyanın her birisinde emr-i nübüvvet ile şerî'at-ı mahsûsa zuhur etti o nebi ile onun ümmeti üzere hakim olan ismin rübubiyeti ve ita ettiği atâsı ve nebi ile ümmetin istidadı hasebiyle. Pes enbiyadan her bir nebi eğerçi kim cemî'-i esmâ-yı ilâhiyyesinin mahzarıdır, velâkin onda olan zuhur onun hakikati ve müstenedi olan ism-i ilâhiyyenin si'at-ı dâiresi hasebiyledir. İmdi her birinin nübüvveti ve şeraiti ile Hakk'ın maruf ve mabut olması onun aslı olan ismin hükmü hasebiyledir.

Vakta kim peygamber-i âhiru'z-zamân olan Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ Muhammed el-Mustafâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri meb'ûs oldu ve emr-i nübüvvet onunla hatm olunup Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri dâr-ı bekâya teşriflerinden sonra cemî'-i şerâyi'in esrarına müteallik olan ulûmu ve velâyete ve tevhîd-i zâta müteallika olan hikemi

---

520 "Ben gizli bir hazine idim, sonra bilinmek istedim; bilinmek için de yaratıkları yarattım." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, *s. 327, no: 838; Keşfu'l-hafâ*, s. 2, s. 132, no: 2016. Burada "Kuntu kenzen lâ u'refu. Fe-ahbebtu en u'refe fe-halektu halkan. Fe-arreftuhum bî, fe-arefûnî" "ve fî lafzin: fe-te'arreftu ileyhim fe-bî arefûnî" şeklinde olup İbn Teymiyye, hadis değildir, senedi yoktur demiş, ez-Zerkeşî, İbn Hacer, es-Suyûtî ve el-Kârî de aynı görüştedir denilmiştir.

kendi verese ve hulefası üzere velâyet-i mutlakasından imdat eyleyip ilka etmekten zail olmadı. Ancak zamân-ı sa'âdetlerinde mertebe-i nübüvvet esrarı tasrih iktiza etmeyip lisân-ı âmme üzerine tekellüm lâzım gelmekle esrâr-ı ilâhiyyeyi remz ile iktifa ettiler. Ta kim altı yüz tarihi esnasında Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîz zuhur eyleyip izhâr-ı esrâra mezun olmakla bast-ı tâm ve şerh-i mâ-lâ-kelâm eyledi. Ve onun kemalini fehm etmeyip inkâr ettiler, Resulullâh sallallâhu aleyhi ve sellemi inkâr etmiş gibi oldular, zira şeyh-i müşârünileyh hatmü'l-enbiyânın devrinde hatmü'l-evliyâdır; yani hatmü'l-enbiyânın sırrına mazhar olduğundan maada o sırrı lisan ve kaleme getirmeye dahi mezun oldu ve velâyet rütbe-i mahsûsasına mazhar olmakla hatmü'l-evliyâ denildi. Eğerçi sair merâtib üzerine ilâ-yevmi'l-kıyâme evliyâ-yı kirâm zuhur etmektedir azizim.

İşte müşarünileyh Şeyh-i Ekber efendimiz kaddesallâhu sırrahu'l-azîz ulûm-ı evvelîn ü âhirîni câmi' olup kerâmât-ı ilmiyye kendilerine bahş ü atiyye-i ilâhiyye olarak ihsan olunmuştur. Buna delil ise telif buyurdukları *Fusûsu'l-hikem* nam cevâmi'ü'l-kelim kitapları kâfidir, yani kutbu'l-muhakkikîn [483] ve gavsü'l-muvahhidîn ankâ-yı mugrib ve hatm-i evliyâ ve maşrık-ı şems-i asfiyâ, vâris-i ulûm-ı nebevîyy-i Arabî eş-Şeyh Muhyiddin el-Arabî kaddesallâhu sırrahu'l-celî hazretlerinin emr-i Hazret-i Muhammedî ile meşreb-i zâtîyi ve cem'-i ehadîden ihraç buyurdukları mezkûr kitabı mütalâa eden kalb-i selîm ve tab'-ı müstakîm ashabı olan ihvân-ı bâ-sefâ indinde müşarünileyh efendimiz hazretlerinin kuvvet-i ma'neviyye ve derece-i gavsiyyeleri ve ekmel-i mükemmel olan verâset-i nebevîleri tezahür eder azizim, çünkü cemî'-i nübüvvâtı câmi'a olan nübüvvet-i âmme-i mutlakanın ve cemî'-i esmâ-yı ilâhiyyeyi câmi' olan ism-i a'zamın sahibi Muhammed el-Mustafa sallallâhu aleyhi ve sellem efendimiz hazretleri meb'ûs oldu; "el-Yevme ekmeltu lekum dînekum"[521] fehvası üzere emr-i dîn ve emr-i nübüvvet ve emr-i ma'rifet ve emr-i zuhûr onun vücûd-ı unsurîsi ile hatm olup kemal buldu, zira nübüvvet velâyetin zâhiri ve velâyet nübüvvetin bâtınıdır ve Cenâb-ı Resûl aleyhisselâm: "Kuntu nebiyyen ve Ademu beyne'l-mâi ve't-tîni" hadîs-i şerîfin mefhumu üzere Adem'in vücudundan evvel nebi olup cemî'-i ervâh-ı enbiyâya ve evliyâya velâyet-i mutlakasından imdat ettiği gibi vücûd-ı Adem'den sonra dahi kezalik velâyet-i mutlakasından ve nübüvvet-i külliyesinden cemî'-i enbiyâya ve onların ümemine onların istidatları hasebiyle imdat edip ulûm-ı ilâhiyyeyi onlara ifâza eyledi.

Pes emr-i nübüvvet onunla hatm olup efendimizin intikalinden sonra dahi kezalik cemî'-i şerâyi'in esrarına müteallika olan ulûmu ve velâyete ve tevhîd-i zâta müteallika olan hükmü kendi verese ve hulefası üzere velâyet-i mutlakasından imdat edip ilka etmekten zail olmadılar. Binaenaleyh "Kuntum hayre ummetin uhricet li'n-nâsi"[522] mazmunu üzere kendi ümmeti hayr-ı ümem olmakla cemî'-i enbiyânın velâyatı hasebiyle olan ulûm ve ezvâkı ve hikem-i

521 "Bu gün sizin için dininizi olgunlaştırdım." Mâide, 5/3.

522 "Siz, insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmet oldunuz." Âl-i İmrân, 3/110.

kemâlâtı cemiyetini Resul aleyhisselâmın velâyet-i külliye-i mutlakasından sûret-i vâhidede izhar etmeye irâdet-i ilâhiyye taalluk ettikte Cenâb-ı Resûl aleyhisselâmın rûh-ı küllîsi mezahirinin mazhar-ı ekmeli ve velâyet ve hakikati mecâlîsinin mücellâ-yı eşmeli hâtim-i velâyet-i Muhammediyye ve hâmil-i sûret-i ilâhiyye, hârik-i hucub u estâr-ı gaybiyye ve nâşir-i a'lâm-ı ulûm ve hikem-i ilâhiyye mazhar-ı sufûf-ı ervâh-ı insâniyye-i kemâliyye ve hâmî-yi humâyı zât-ı ehadiyyet olan Muhammed bin Ali bin Arabî'ye ki Hatemî ve Tâî ve Endelusî ve Mağribîdir, radıyallâhu anhu Cenâb-ı Peygamber [484] sallallâhu aleyhi ve sellem hutûm-ı kummel-i enbiyânın zevk-i Muhammedî ve meşreb-i cem'-i ehadîde olan cemî'-i ulûm ve ezvâklarını *Kitâb Fusûsu'l-hikem* suretinde mübeşşirede irâet edip nâsa ihraç etmeye emr ü ferman buyurdu, ta kim onun ümmeti hakîkat-i insâniyye-i kemâliye-i Muhammediyyeye ceset gibi olan şerî'at-ı zâhirenin kemali ile mütehakkak olduktan sonra şeraitin sırrı ve nübüvvetin bâtını olan velâyet-i mutlaka-i Muhammediyye-i ilâhiyyeden iktibâs-ı envâr-ı ma'rifet edeler ve onun ulûm u hikemi ile mütehakkak olup zâhir ü bâtın ve hak ve cem' ü fark ve kesret ü vahdet beyninde berzahiyye-i kübrâ ve cemiyet-i uzmâ ile zâhir olalar. Pes o ankâ-yı mugrib ve maşrık-i şems-i Bathâ ve Yesrib, vâris-i ulûm-ı nebevî Şeyh Muhyiddin-i Arabî radıyallâhu anhu verâset-i âmmeyi ve ubûdiyyet-i kâmile-i tâmme hasebiyle emr-i seyyide imtisalen bu kitâb-ı celîlü'l-kadr ve azîmü'l-hatb ve'l-emri hadd-i resûl üzere min-gayri ziyâde ve lâ-noksân ihraç eyledi. Pes vakta kim *Fusûsu'l-hikem* memba-ı makâm-ı Muhammedî ve meşreb-i zâtî ve cem'-i ehadîden varit olup ilm-i billâhta Resul aleyhisselâmın zevkini müştemil ve onda zikrolunan enbiyanın velâyetleri hasebiyle olan ezvâkları usulüne ve kemâlâtları havatimine mübeşşir ve şamil olduysa, onların himem ü eşvâkları müteallakâtının netâyic ü hulâsasının ve kemâlât u ezvâklarının havâtimini câmi oldu azizim. İşte bu kadarcık arz u beyan kâfidir, lezizim.

Şimdi gelelim bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin saçma ve sapan sözlerine. "Neden saçma?" der isen evvelce risalemizin birinci cildinde zikri sebkat eden Alay Müftüsü Trabzonlu İsmail Hakkı Efendi merhum der idi ki "O bir kelâm ki kelâm-ı ilâhî değildir, o bir kelâm ki kelâm-ı resûl değildir, o bir kelâm ki kelâm-ı kibâr değildir, işte bunların maadası olan kelâm pis pis kokan şeye benzer" dedi. Pek doğru söyledi, öyledir mevlânâ-yı mâ.

İmdi bu rü'yâ-yı sâdıka ve müşâhede-i cemâl-i Cenâb-ı Muhyiddin-i Arabî'den istidlâl olunan zâhir ü bâtın iltifât-ı Cenâb-ı Şeyh-i Ekber kuddise sırruhu'l-azîze nail ve mazhariyyet-i fakîrânemi mübeşşirdir. "el-Hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne ve's-salâtu ve's-selâmu ale'[r-]resûli'l-mubîni. Âmin bi-câhi seyyidi'l-murselîne."

İnşâallâhu ta'âlâ iltifât-ı bâtınî bu ola ki türbe-i sa'âdetleri tamir olunuyormuş. O türbe kalb-i fakîrî ola ki himmet-i kudsiyyeleriyle tamir olunuyor ki "Padişah konmaz saraya hane mamur olmadan" fehvasınca [485] padişâh-ı ma'nevînin teşrifini mübeşşirdir. Ah ah nice milyon ah ki bu hâne-i kalbim vaktiyle Şeyh-i Ekber Muhyiddin kuddise sırruhu'l-azîz manendi olan Sultân-ı Ulemâ-

billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin sarây-ı ma'nevîleri idi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne el-ân ve elhâletü hâzihi yine onların saray-ı ma'nevîsi olup rûhâniyyet-i kudsiyyeleri hiçbir an eksik değildir. Lâkin bu zâhir gözü de bi-hasebi'z-zâhir zâhir gözüyle cemâl-i bâ-kemâlini görmek ister, aşk u muhabbet bunu arzu eder azizim.

Ah yine Leylâ sözü geldi meydân-ı muhabbete. Söyler isen Leylâ sözü söyle yoksa hâmûş ol, çünkü bu âlem-i şehâdette söylenecek söz, Leylâ sözüdür; başka söz yoktur. Zaten onun için bu dünyaya gelinmiştir. Gerek hakîkat-i Kur'âniye ve gerek hakîkat-i hadîs-i nebeviyye ve gerek hakîkat-i kelâm-ı kibâr cümlesi bu aşk u muhabbet yolunu ve meydân-ı hubb-ı ilâhîyi gösterir ve sermâye-i ezel ü ebed olan muhabbetten bahs ü hikâye eder. Lâkin o hakîkat-i aşk u muhabbet o hikâyelerin derununda gizlenmiştir; herkese arz-ı cemâl etmez. O hikâyelere "rûpûş" tabir ederler, yani "yüz örtüsü" demektir. Hazret-i Cânân onunla cemalini agyardan gizlemiş, saklamıştır azizim. Aşk olsun, o yüz örtüsünü açıp cemâl-i cânânı görene, yani gelinlerin yüzüne kodukları duvak tabir ettikleri pûşîdedir ki bunu ecnebi açamaz, illâ harem-sarây-ı mahrem olan güveyden başka.

Ah ah yine milyonca ah, o arûs-ı mahrem-sarây-ı ilâhî olan Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin iftirâkından ah! Bu iftirâk belâsı hiçbir belâya kıyaz olmaz ki uşşakın birinci havf u haşyeti bu iftirâktır. Bu âlemde şedâid-i derd-i firkat gibi bir illet-i vahîm ve azâb-ı eşedd ü elîm olmadığını Yakub aleyhisselâmın hâl-i firâkını mahkî olan ve oğullarından iraz edip "Ey Yusuf'um firakıyla bana gelen hasret!" dedi. Hüznünden çok ağlayıp gözleri beyaz ve zayıf oldu ki oğullarına gayz edip gayzını izhar etmedi mefhumunda bulunan "Ve tevellâ anhum ve kâle: yâ esefâ alâ Yûsufe ve'byaddat aynâhu mine'l-huzni fe-huve kezîmun"[523] nazm-ı celîlesiyle müspettir azizim. Hazret-i Yusuf aleyhisselâmın firakıyla likâsı beyninde seksen sene müddet güzerân eylediğinden müddet-i mezkûre zarfında Hazret-i Yakub aleyhisselâmın gözlerine bir perde-i amy çekilerek bu müddet zarfında gözlerinin yaşı dinmemiştir azizim. Ve Hazret-i İmâm Hasen bin Fatma radıyallâhu anhumâ buyururlar ki "Ben Cenâb-ı Yakub'un oğlu Yusuf aleyhime's-selâm hakkında olan bükâ ve hüzn-i [486] müfritasının mûcib-i ayb u âr olduğuna dair sahîfe-pîrâ-yı nüzûl olmuş bir ayet görmedim" cevabıyla kendisinin li-ciheti'l-firâk izhâr-ı hüznle bükâ eylediğini ta'n edenleri ta'yîb eylemiştir. Ebu'l-Abbas buyurmuştur: "Fe'ş-şemsu inde gurûbihâ tasferru mine'l-firâki"[524] kavliyle; yani hûrşîd-i enverin humretle tulû ve sufretle gurup etmek senediyle firakın derece-i te'sîrini tahkik ve bazılar dahi müşarünileyhin müdde'â-yı mesrûdesini "Ey firak, sana nida ederim ki senin yaratılışın ancak âşıklarını tazip içindir" manasında olan "Mâ hulike'l-firâku illâ li-ta'zîbi'l-uşşâki"[525] huccetiyle ispat ve tasdik eylediler

---

523 "Ve yüzünü onlardan öteye çevirdi de: "Ey Yusuf üzerindeki tasam (gel, gel, tam senin gelme zamanındır)!' dedi ve tasadan gözleri ağardı. (Acısını) Yutkunuyor (açığa vurmamaya çalışıyor)du." Yûsuf, 12/84.

524 "Güneş, batmaya yüz tutunca ayrılıktan dolayı sararır."

525 "Ayrılık, âşıklara azap olsun diye yaratılmıştır."

azizim. Firakın tarifine "Hevlu's-siyâki ehvenu min elemi'l-firâki" darb-ı meseli yani cananın elem-i firâkından sekerât-ı mevtin şiddet ü ıztırabı ehven ve ebterdir mefâdd-ı cümeli sened-i kâfî olduğundan kalbe rikkat ü halecan irasıyla aklı perakende ve perişan eylemek firakın hakkıdır, çünkü firak denilen şey eğerçi bir sûret-i mücesseme olsa idi, insan onun rü'yet ü müşahedesiyle mânende-i kâlib-i bî-cân ve cibâl-ı mürtefi'a-yı cihân mütezelzil ve lerzân olur idi. İşte o ateş tâkatsûz-ı firkat avârız-ı hissiye-i müte'ellimeyi kabule müstaid olan kalbin nevâhî-i erba'asında zebâne-keş-i te'sîr ve alev-efzûn-ı avârız-ı kesîre olup tahtgâh-ı saltana-ı fuâda ilkâ-yı şerâre-i dehşet eder, zira kalp cesed-i insâniyyede gayet muteber ve sair a'zâ-yı hayvâniyye ona ittibala müftehirdir. Hükemâ-yı ilâhiyyûn bu kavlin ḥilâfına zahip olarak kalp iklîm-i vücûdun şahı ve cevârih-i cesediye onun hadem ü haşem ü sipâhı olmakla onları umurunda bi'l-istihdâm icrâ-yı saltanat ve ahkâm eyler dediler. Ve birtakım müdakkıkîn i'mâl-ı fikr ile kalpten neşet eden vudd u muhabbetin vesâit-i havassa ihtiyacı yoktur iddiasında ısrar eylediler azizim.

Ey cân-ı Mevlânâ olan cân-ı azîz, iklîm-i vücûd seyr ü temâşâsıyla geşt ü güzâr ederek yolumuz pâyitaht-ı saltanat olan kalp şehr-i azîmine uğradı. Burada bir nebzecik bahs ü hikâye edelim, ta ki kalp ne imiş anlayasın azizim.

Beyân-ı Ahvâl-i Kalb

Şöyle ki kalp, insanın sol memesi altında ve çam kozalağı şeklinde bir et parçasıdır. Lahm-pâre-i mezkûrun sağında ve solunda birer cevfi olup cevf-i yesârîsi rûh-ı hayvânînin menbaı olduğundan [487] ciğerden cezb-i dem ederek te'sîr-i harekâtıyla letafet ve nûr-ı ecrâm-ı semâviyyeye şebih bir buhâr-ı latîf peyda eder. İşbu buhara lisân-ı hükemâda rûh-ı hayvânî denir ki müteallik-i ezelî nefs-i nâtıkadır. Mahall-i mezkûr bir kandîl-i rûşen gibi olmakla ciğerden mütecezzeb olan "dem" yağı ve cevf-i eymende zuhur eden "buhâr" fitili ve nefs-i nâtıka "nârî" olup hayat ile hiss ü hareket şu'le-i nûrî" ve şehvet "hararetî" ve gazap "duhânî"dir. İbn Sina kavlince zikrolunan kandile yani rûh-ı hayvânîye "can" ve nefs-i nâtıkaya "revân" denir. İmdi kalbin mahall-i İslâm ve vesvâs olan "sadr" ve mahall-i tasdîk olan "kalp" ve mahall-i muhabbetü'l-halk olan "şeffâf" ve mahall-i rü'yetü'l-Hak olan "fuâd" ve mahall-i muhabbetü'l-Hak olan "habbetü'l-kalb" ve mahall-i ulûm-ı dîniyye olan "süveydâ" ve mahall-i tecellâ-yı sıfât-ı ilâhiyye olan "fâtihatü'l-kulûb" manalarına dahi şümulü vardır. Bir hâl üzere sabit ve ber-karâr olmayıp daima takallüb ve ıztırap üzere olması veyahut lüb ve halis manalarında müstamel bulunması kalp ıtlâkına sebebiyet vermiştir. İrâdetü'l-mahal itibariyle akıl, fehm, şecaat manalarında istimali dahi caizdir. Lisanımızda "yürek" denilen kalp bâlâda beyan olunduğu üzere sol memenin altında muallak olan mudga-i ma'hûdedir. Bazı muhakkıkîn sadrın sol tarafını sırra tahsis ile huccâcın beyt-i a'zamı taraf-ı yesâra alarak tavaf etmeleri "kalp padişâh-ı iklîm-i vücûd ve beyt-i a'zam-ı şâh-ı arazîn" olmasıyla mesut olduğundan beyt-i muazzam taraf-ı yesâra alınmasıyla tavaf edilir dediler. Lâkin gönül dediğimiz sükûn, hareket, meyil istikrah gibi birtakım hâlâta medar

ve mebde'-i kavî ve iktidâr olan bir keyfiyettir. İnde'l-ba'z yüreğin vasatına veyahut perdesine "fuâd" ve habbe ile sevdasına "kalp" ıtlâk olunup lahm-ı sanavberî-i cismânîye taalluk eden latîfe-i rabbâniyeye "yürek" denir ki dimağ, cemî'-i havâssın ve yürek bilcümle kuvânın mebdeidir. Hükemâ kısmı hakîkat-i insâniyye olan gönüle "nefs-i nâtıka" ve "rûh-ı bâtına" derler. Ve yürek nefs-i nâtıkanın tahtgâh-ı saltanatı olmasını iddia ederler. İmam Gazâlî kavli üzere kalbin garaz-ı etibbâdan gayrı agrâz-ı dîniyyeye taalluk edecek yeri yoktur, çünkü kalp behâyimde dahi bulunur bir lahm-pâre-i bî-kudret ve bu âlem ise âlem-i mülk ü şehâdettir ki [488] behâyim, hâsse-i basariyye ile onu idrak edebilir. Lâkin kalpten murat, kalb-i cismânîye taalluku olup da tasvîr-i meseleyi derk ü fehmi ehl-i ukûlu deryâ-yı telâtum-nümâ-yı hayrete ilka eden bir "latîfe-i rûhâniyye ve hakîkat-i câmi'a-yı insâniye"den yani vücuda ziyâ-perdâz olan hurşîd-i rahşândan ibarettir ki menâfiz-i çeşm ü gûşdan pertev-endâz-ı dil ü cân olur. Bunun için iki şahsın merdümün dîdeleri yekdiğere tekabül ettikçe bir nevi muhabbet-i zarûriyye hâsıl ve hîn-i müfârakatta zail olur. Ehl-i tasavvufa indinde insanın iki ruhu olup lisân-ı hükemâda birine "rûh-ı hayvânî" diğerine "rûh-ı insânî" ıtlâk olunur. Sûfiyyûn rûh-ı hayvâniyyeye "nefs-i şehevâniyye ve nefs-i behîme" ve rûh-ı insâniyyeye dahi "nefs-i nâtıka" derler. Nefs-i şehevâniyye denilen rûh-ı hayvânî beden-i insânda hayat, his, hareket-i irâdiyeyi hâmil bir cevher-i münîr yani buhâr-ı latîftir. Eğerçi o cevher meselâ ma'a'n-nûr vücûdun bâtın u zâhirine mütesaviyen ziyâ-bahş olur ise "hâl-i yakazayı" ve şayet yalnız bâtını tenvir eder ise "hâl-i nevmi" zuhura getirip ancak bâtın u zâhirden kat'-ı pertev-i nûr etse "hâl-i mevti" husule getirir. Tabîr-i âherde ruh üçtür: Biri inde'n-nevm, diğeri inde'l-mevt fârık olup üçüncüsü ba'de'l-mevt bâkî ve gayr-ı mütefârıktır ki rûh-ı hayvânîye, rûh-ı tabîî ve rûh-ı gayr-ı nefsânî ıtlâkı bu sırra mübtenidir azizim.

Ey cân-ı azîzim ve rûh-ı latîfim, pây-ı taht-ı saltanat olan kalb-i şehr-i azîminde dahi geşt ü güzâr ederek şehinşâh-ı cihân olan ruh "emru rabbî sirrun-min-esrâri rabbî" yazılı olan saray-ı mukaddese duhûl müyesser olmakla buradan dahi bir nebzecik ihvân-ı bâ-sefâya arz u beyan edelim.

Beyân-ı Ahvâl-i Rûh

Ulemâ-yı mütekellimîn hazerâtı buyururlar ki ruh bizzat zinde olarak bir cism-i latîf-i şeffâf olup vücuda olan sirayeti gülâbın güle sirayeti kabilinden idiği bî-ihtilâftır dediler. Ve bazıları bedenin hayatı bekâ-yı rûha münhasır olduğu cihetle ruhun garaz-ı hayât idiğine kail oldular. Ve bazıları ruh ne cisim ve ne de araz olup bi-nefsihi kaim bir cevher-i mücerreddir. Tedbir ve tahrik ve buna şebih olan tasarrufat vücuda taalluk eylediğinden ne mütehayyiz ve ne de dahil ve hariçtir diye iddia ettiler.

Nefs-i nâtıka ıtlâk ettikleri [489] rûh-ı insâniyyeye gelince bu dahi ef'âlinde maddeye mukarin, zatında maddeden mücerret bir cevherdir ki bunun emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziyye, kâmile aksamı üzere yedi ismi ve bunlara mukabil sınıfları olmakla nefs-i şehevâniyyeye münkâd olup her bir

emrine inkıyat ederek gerden-bend-i hükm ü idâresi olduğu zaman "emmâre" ve ona tabi olmakla beraber tâ'ât-ı ilâhiyyeye meşgul olup ancak kendisinde emmâre-i şehvet bakî olduğu hâlde "levvâme" ve meyli bi'l-izâle nefs-i şehevâniyyeye mutavaata muhalefet ve kâbil-i ilhâmât-ı ilâhî olmakla kesb-i kâbiliyet eyledikte "mülhime" ve idâre-i şehevâniyyeden bütün bütün kurtulup makâm-ı ubûdiyyete vâsıl ve şehevâtı bi'l-külliye terk ile rahat u huzura nail oldukta "mutmainne" ve bu dereceyi geçerek makâmâttan kat'-ı nazar cümle murâdâtı bile terk ile mertebe-i fenâya resîde oldukta, "râziye" ve bu hâl resîde-i kemâl oldukta yani makbûl-i Hak ve mahbûb-ı kulûb-ı halk olmak derecesini buldukta "marziyye" ve bilcümle kemâlât ile kesb-i ittisâl ederek halka rücû eyledikte yani terbiye-i ibâda memur eyledikte "kâmile" tesmiye olunur.

Sûfiyyûn işte o cevher-i mücerredeye kalp ıtlâkıyla gönül murat eylediler ki nefs-i şehevâniyye müdrik-i âlem olup hakîkati "ruh" ve ruhun gâyet-i letâfeti "ihfâ"dır. Bunun bir derece tenezzül ve tekâüfüne "hafâ" ve derece-i sâniye tenezzülüne "sırrü's-sır" ve tenezzül-i sâlise derecesine "sır" ve tekâüf-i râbi'a mertebesine "ruh" denir. Eğer bir derece daha tenezzül eder ise "kalp" ve "nefs-i nâtıka" ve "latîfe-i insâniyye" ve "hakîkat-i câmi'a-yı insâniyye" ıtlâk olunur. Bu dereceyi dahi tenezzül eyledikte "rûh-ı insânî" ve "nefs-i emmâre" tabir edilir. "Kuli'r-rûhu min emri rabbî"[526] âyet-i celîlesinde tayîn-kerde-i Cenâb-ı Hudâ olan rûh-ı a'zam âyet-i kerîme-i mezkûre mefâdı üzere bir sırr-ı celîl-i mübhem olmakla onun künh ü mahiyetini âlimu's-sır ve'l-hafâyâdan özge bilen yoktur. Bunun âlem-i sagîr olan âlem-i insânda zikir ve tafsil olunan esmâ ve mezâhiri gibi âlem-i kebîrde dahi birtakım esmâ ve mezâhiri vardır ki onlara "akl-ı evvel" ve "kalem-i a'lâ", "levh-i mahfûz", "hakîkat-i Muhammediyye", "nûr-ı Muhammedî" "rûh-ı Muhammedî", "nefs-i külliye" denir.

Şârih-i Mesnevî, Sarı Abdullah Efendi kuddise sırruhu hazretleri *"Semerâtu'l-fuâd fi'l-mebde'i ve'l-me'âd"* isimli kitâb-ı hakâyık-nısâbında rûh-ı a'zamı pek [490] müfîd ve vazıh bir hâlde beyan etmiş olduğundan aynıyla buraya nakli münasip görüldü:

[Sarı Abdullah, *Semerâtu'l-fuâd*, İstanbul, 1288, s. 290-295:

Şöyle malûm ola ki rûh-ı a'zam ve nefs-i külliye-i insâniyye ve ikisinden tevellüt eden âsârın marifeti beyanında erbâb-ı hakîkat bu veçhile tahkik ve beyan buyururlar ki vakta kim eser müessire münasip olduysa mü'essir-i hakîkîden sâdır olan o eser bir mevcuttur ki Hak subhânehu ve ta'âlâ o mevcudu zâ-esmâ ve sıfât edip kendi sureti üzere halk eyledi ve onu vücut ile adem beyninde vasıta ve hudusla kıdem taallukuna rabıta kıldı. Pes bu sıfât u kemâlâtla muttasıf olan, "rûh-ı a'zam" ve "halîfetullâh-ı ekber"dir. Kemâ kâle aleyhisselâmu: "Mâ halakallâhu ta'âlâ halkan a'zeme mine'r-rûhi."[527]

Gerçi a'zam-ı halk olan ruhta rivâyât-ı muhtelife vardır, lâkin ashâb-ı şuhûd ve erbâb-ı hakîkat, rûh-ı Muhammedî olduğunu tahkik etmişlerdir. Pes o

526 "De ki: Rûh, Rabbimin emrindendir." İsrâ, 17/85.

527 "Yüce Allah, ruhtan daha büyük bir varlık yaratmış değildir."

ruh, cevher-i nûrânîdir. Cevheriyeti âlem-i zuhûrda zât-ı mütecelliyenin mazharı olduğu cihettendir. Pes cevheriyeti itibariyle "nefs-i vâhide" tesmiye olunur. Kemâ kâlallâhu ta'âlâ: "Halakakum min nefsin vâhidetin."[528] Ve nuraniyeti itibariyle "akl-ı evvel" tesmiye olunur. Kemâ kâle sallallâhu aleyhi ve sellem: "Evvelu mâ halakallâhu el-aklu."[529]

Pes ruh, aklın zatı olup ve zat, akla nazar etmekle bazı ulema ruh ile aklın beynini fark etmediler, lâkin fark vardır. Ve beyne'l-hudûs ve'l-kıdem tavassutu itibariyle ruh için cenbeyn itibar olunup cenb-i eyserden nefs-i külliye halk olunmakla cüz'ün külden infisali gibi mecazen nefs-i külliye dahi ruhtan munfasıl olup cinsin cinse meyli mukarrer olmağın beynehümâda tahannün ve tecazüp vaki oldu. Nitekim "Âdem" ile "Havva" aleyhimu's-selâmın izdivacına ve ikisinden zuhûr-ı netâyice-i kazâ-yı ezelî cereyan ettiği gibi. Ruhta olan tesir ve fiil cihetinden dahi zükûret; ve nefiste olan tesir ve infial cihetinden dahi ünûset olduğu için netîceten ba'de netîcetin kâinat ale't-tertîb ruh ile nefs-i külliyeden mütevellit oldu. Hatta emr-i âher mevlût olan nev'-i insâna müntehi olup ve dâ'ire-i vücûdun nihayeti bidayetine muntabık olmağın bidâyet-i vücûdda vâkı'ateyn olan ruh ve nefs âdemde zâhir oldu. Ve ruh ile nefs insanda zâhir olmakla zükûret ü ünûset-i insâniyyeteyn zükûret ü ünûset-i hayvâniyyeteyne muzaf kılındı. Ve aklın hassaten insana ihtisası ruhla nefsin insanda zuhurunun alâmetidir.

Ve nevden suret-i rûh zâhir olan evvel şahıs [491] "Havva" aleyha's-selâmdır ki Âdem'den halk olunup umumen kâinat, ruh ve nefsten tevellüt ettiği gibi "Âdem" ile "Havva"nın izdivacında dahi zürriyet-i insân mütevellit oldu. Badehu her şahs-ı insânîde sûret-i rûh ve nefs-i cüz'iyye zâhir olup ikisinden ruhla nefsin sırrı olan kalp tevellüt eyleyip "Beynehumâ berzahun lâ yebgıyâni"[530] fehvasınca kalp ruhla nefis cami oldu ve kalp ve ruh ve nefs mütekâribetü'l-ma'nâ olup bazının elfazı bazına istiare kılındı, yani ruh ıtlâkıyla nefs ve kalp ve bi-aksihi kalp ve nefs ıtlâkıyla ruh murat olunur. Nitekim "Evvelu mâ halakallâhu el-aklu"[531] varid olup ruh murat olunmuştur. Ve nûrâniyyet-i rûha akl-ı evvel tesmiye olunduğu üzere, kezalik nefs için dahi nuraniyet olup ona akl-ı sânî tesmiye olunur. Pes akl-ı evvel, kalbi ufk-ı rûha ve âlem-i kudse hidayet edip ve kalbin nefs ve tabiata olan incizabını Hakk'a vâsî olup gamz eder ve akl-ı sânî kalbi nefs ve tabiata cezp edip ruh canibine müncezip olma diye levm eder. Nitekim Ömer ibnu'l-Fârıd kuddise sırruhu akl-ı sânîye "vâşî" ve "lâmî" tabir edip buyururlar:

---

528 "Sizi bir tek candan yarattı." Zümer, 39/6.

529 "Allah'ın yarattığı ilk şey, akıldır." *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 1, s. 13, no: 4; *Feyzu'l-kadîr*, c. 4, s. 510; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 263, no: 823.

530 "Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar." Rahmân, 55/19-20.

531 "Allah'ın yarattığı ilk şey, akıldır." *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 1, s. 13, no: 4; *Feyzu'l-kadîr*, c. 4, s. 510; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 263, no: 823.

Fe-lâhin ve vâşin zâke yuhdî li-izzetin
Dalâlen ve zâ bî zalle yehzî li-girreti[532]

Badehu vâşîye işaret edip:[533]

Ve zâ mazharun li'r-rûhi hâdin li-ufkihi

Ve lâmî'ye işaret edip:

Ve zâ mazharun li'n-nefsi hâdin li-rifkihâ

diye buyururlar.

Ve akl-ı evvel, kalbi Hakk'a davet etmek için müvekkel melek-i mukarribden ibarettir. Ve akl-ı sânî dahi kalbi, âlem-i sûret ve tamirine davet etmek için müvekkel melek olmuştur; Hak'tan ba'îd olup insanı ekl-i şecere-i tabî'ate davet ettiği için şeytan oldu. Ve rufekâ-yı nefs olan kuvâ-yı tabî'iyye muaveneti ile şeytan, insanı dünyaya ve dünyanın imaretine davette hâlî olmaz. Ve tabiat ise beyne'l-cism ve'n-nefs berzah ve beynehümâda olan taalluka rabıtadır. Tabiat için biri saf, diğer kedr iki vecih vardır. Saf olan vechi, canib-i nefsedir ve tabiatin vech-i mezkûru saf olmakla esmâ ve sıfât cihetinden nefs o suret-i vechte mün'akis olur. Pes ona rûh-ı hayvânî derler; ervâh-ı hayvânât ondan müstemeddir. Ve tabiatin vech-i kedri, cânib-i cismedir. O rûh-ı tabîîdir ki tıbâ'-ı ecsâm-ı ulviyye ve süfliyye ondan müstemed olur. Ve rûh-ı tabî'î ervâh-ı nebâtâta müstemed olduğu rûh-ı nebâtî beyninde vasıtadır. Ve nefs rûh-ı [492] hayvânîye muttasıl ve sûret-i nefs rûh-ı hayvânîye dahi mün'akis olduğu için gâh olur ki rûh-ı hayvânîyi dahi nefsle tabir ederler ve zemm olunup mütabaatten nehy olunan nefs, o nefstir. Kemâ kâle aleyhisselâm "A'dâ aduvvike [nefsuke]lletî beyne cenbeyke ve rûhike."[534]

Evsafı itibariyle birkaç ismi olup bir ismi "kalem"dir, zira zât-ı ezeliyye olan ayn-ı cem'den kelimât-ı ilâhiyyeyi mahall-i tafsîle ihraca vasıtadır, zira suver-i kelimâtı ayn-ı cem'den ihraca vasıta olmakta kalem gibidir. Ve hakkâ ki mahall-i zuhûr u tafsîle devat mesabesinde olup o mahall-i zuhûr u tafsîl "levhtir." Zira nefs-i külliye suver-i ma'lûmât-ı mufassalayı kabulde levh mesabesinde olup levh-i mahfûz ondan ibarettir. Ve nefs, mahall-i tafsîl-i hakâyık-ı ma'lûmât olduğu gibi, cisim dahi suver-i ma'lûmâtın mahall-i tafsîlidir ve "Alâ-kadri mâ-şâ'allâhu en yuhîte bihi."[535]

Hakâyık-ı mezbûrenin bazısı nüfûs-ı cüz'iyye-yi insâniyyeden her bir neftse mektuptur. Lâkin nefis, gavâşî-i beşeriyyeden mücerret olmayınca ihata eylediği şeyden kable'l-vukû' fi'ş-şehâdet nefse bir şey münkeşif olmaz. Nevmde nev'-i mücerred olduğu için rüyada bazı mugayyebât münkeşife olur ve misalde akıl,

---

532 *Dîvânu İbni'l-Fârıd*, s. 30.

533 Sonraki beyit "Uhâlifu zâ fî levmihi an tukan kemâ / Uhâlifu zâ fî lu'mihi an takiyyeti" şeklindedir. *Dîvânu İbni'l-Fârıd*, s. 30.

534 "En çetin düşmanın yanı başında bulunan nefsindir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 143, no: 412, "A'dâ a'dâike nefsukelletî beyne cenbeyke." Ayrıca bkz. *A.e.*, c. 2, s. 170, no: 2144.

535 "Allah'ın kuşatmak istediği oranda."

rûh-ı a'zama kalemden lisan mesabesindedir, zira akıl, ruhun lisanı ve tercümanıdır. Ve ruha "nefes-i rahmânî" dahi tesmiye olunur, zira Hak ta'âlâ "Ve nefahtu fîhi min rûhî."[536] diye buyurmuştur. Nefh ise beher takdîr-i nefesten olur. Pes nefeste olan rîh, mazhar-ı hayât olduğu gibi, ruh dahi bir rîh-i tayyibedir ki eşhâs-ı beşeriyye üzerine fâize olan ervâh-ı kelimâtın maddesidir. "Ve kelimetuhu elkâhâ ilâ Meryeme ve rûhun minhu"[537] âyet-i kerîmesi tenâsüb-i mezbûre işarettir. Ve ruh, sıfat-ı kelâma muhtas olduğu için nutuk dahi ruha mahsus oldu. Ve nutk-ı nefes, fer'-i nutk-ı rûhtur. Ve ruhun kelâma muhtas olduğuna illet, ruh emrden olduğu içindir. Emr ise vücudu talip bir kelâmdır. Fe-lizâlik akıl zuhur etmeyince hitâb-ı şer'î teveccüh etmedi, zira akıl ruhun ve nefes-i insâniyyenin zuhuruna delildir. Ammâ melâike-i kirâm ve cinnin nutku fer'-i nutk-ı rûh u nefestir, zira melâike rûh-ı a'zam ve nefs-i külliyeden fâize olmuş ervâh-ı mücerrede ve nüfûs-ı kudsiyyedir. Cin ise felek-i kamerin taht-ı mak'arında me'sûre-i mahfûza ve harem-i nâra muttasıla ve bedenden müfârakat-ı nüfûs-ı insiyye-i gayrâniyyesidir.

Zubdetu'l-hakâyık'ta mesturdur ki Mukâtil [493] rahmetullâhi aleyhi "Kuli'r-rûhu min emri rabbî"[538] tefsirinde "Min nûri rabbî" diye tahkik buyurmuşlardır. Ve Ebu Bekr-i Varrâk rahmetullâhi aleyhi "er-Rûhu lâ yedhulu tahte zulli kun" diye buyurmuşlar, yani ruh dâhil-i taht-ı züll-i kün değildir demektir. Pes züll-i kün tahtına dahil olmayınca kevn ü mekândan olmayıp belki lâ-mekândan olur. "Ve min rûhî" kavline nispet ile ademden olmaz. Pes emr-i fermânîde ve mazhar-ı eşyâ ve mahlûkât olduysa, ruh dahi cümle-i emrden ve halîfetullâh olduğu cihetten âmir olur, memur olmaz ve kâhir ü fâil olur, makhûr olmaz.

Abdullah bin Ömer radıyallâhu anhu rivayet buyururlar ki Hazret-i Resûl sallallâhu aleyhi ve sellem buyurdular ki melâike, Hak ta'âlâya dediler ki "İlâhî, benîâdeme dünyayı mesket ü vatan kıldın; yerler ve içerler. Pes dünya onların nasibi olduysa, ahireti dahi bize tahsis kıl." "Fe-evhallâhu ta'âlâ ileyhim ennî lâ-ef'alu ve lâ-ec'alu men halektu bi-yedeyye ke-men kultu lehu kun fe-kâne." Yani ey ferişteğân, yed-i kudretimle halk eylediğim, emr-i kun ile halk eylediğim gibi değildir. Ve kâle aleyhisselâm "İnnallâhe ta'âlâ halaka'l-ervâhe kable'l-ecsâdi ve bi-elfey elfi senetin."[539] Pes erbâb-ı tahkîk katında halkiyet-i rûh sıfat-ı fıtratı izhar u arz ve sıfat-ı kudreti irâetten ibarettir. Pes "elfey elfi sene"nin künhünü kim idrak eder? Takdîr-i sene ve ta'dâd-ı eyyâm hod felek-i şems ü kamerin halkından sonra hâsıl olmuştur. Hilkat-i rûhta âsumân u zemin ve şeb ü rûz kanda idi ki mâh u sâl hesap oluna.

---

536 "Ve ona ruhumdan üflediğim zaman." Hicr, 15/29.

537 "O'nun Meryem'e attığı kelimesi ve O'ndan bir ruhtur." Nisâ, 4/171.

538 "De ki: Rûh, Rabbimin emrindendir." İsrâ, 17/85.

539 Krş. *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 2, s. 187, no: 2937; *Lisânu'l-mîzân*, c. 3, s. 261, no: 1123; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 111-113, no: 315, "el-Ervâhu cunûdun mucennedetun..." başlığı altında, "...bi-elfey 'âmin..."

Ey aziz, bu esrarın vakıfları mişkât-ı nûr-ı Muhammedînin mazharı olan ârifîn ve kâmilîn ve mükemmillerdir. İmdi rûhu mahlûkât-ı sâire gibi kıyas etme, ruhun tavr-ı akldan hariç izzet ü letafeti vardır. Ruhtan bir veçhile kâl ile haber kabil değildir. Onun için Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize "Kuli'r-rûhu min emri rabbî"[540] âyet-i celîlesiyle emir olundu. Ancak şurası da malûm olsun ki mahbûb-ı ilâhî olan Cenâb-ı Peygamber sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizden hâşâ sümme hâşâ hiçbir hakikat ketm olunmamıştır. Ulûm-ı evvelîn ve âhirîn cümle esrar ve cümle hakayık kendilerine bahş ü ihsan buyurulmuştur. Bunun hikmeti sual edenlere o yolda cevap verilmesi lâzımdır ve bir de onların akılları hakîkat-i rûhu idraka kabil değildir ve Cenâb-ı Peygamber efendimiz bir hadîs-i şerîfinde nâsın akılları derecesinde söz [494] söylenmesini emr ü ferman buyurmuşlardır. Bu bapta daha başka vecihler de vardır. Ulemâ-yı bâtın ve zâhir hazerâtının malûmlarıdır azizim.]

İşte mevlânâ bu ruh ve kalp ve gönül dedikleri şeyleri insanların akılları idrak edecek kadar birer temsil ile söylenmiştir. Yoksa kalp denilen şey bir et parçası değildir. Hâşâ sümme hâşâ, Cenâb-ı Hak öyle bir parça ete sığmaz. Bunlar birer misalden ibarettir. Ancak o lahm-pâre olan mahal, mahall-i kalb olduğuna işaret ve bir alâmet-i mahsûsadır ki onun altında define ve hazine vardır manasına. Nitekim define olan yerlere birer alâmet vaz' olunur ki kaybolmasın, bilinsin ki burada define vardır azizim.

Bu muammaları Hazret-i Pîr efendimizin Mesnevî-yi şerîflerini mütalâa eder isen feth ü küşat edersin. Yoksa bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin muammasına benzemez ve öyle kolaylıkla feth ve küşat olmaz. İşte al sana bir muamma. Dahi mevlânâ nedir o?

Ey Kandillili dede, yine aşk kandilini uyandırdın, fitil-i muhabbeti tutuşturdun, sandal-ı vücûdunu Kandilli'nin akıntısına kaptırdın, Marmara açıklarına doğru gittin, haberin yoktur, bahsimizden çıktın, deryâ-yı aşka daldın. Geri dön, iskeleye yanaş, bahsimize avdet et, sandalın fikir dümenini çevir de Kumkapı'ya yanaş. Orada kum gibi kaynar uşşak. Nefis hayvanını Ahırkapı'ya bağla da Çatlamışkapı'ya kırık gönlünü verme. Yenikapı'ya doğru teveccüh et ki orada sana yeni bir kapı açılsın. Oradan "Ya Samed" diyerek Samatya'ya yüz tutup raks u sema ederek açılan Yenikapı Mevlevîhanesi'ne yüz ve göz sürüp Osman Salahaddin ruhuna fatiha kıraat edip ism-i celâl ile Celâl'e yetiş ki celâldedir cemal. Orasıdır âsitâne-i Cenâb-ı Mevlânâ, oradan feyz ü tecelli cilve-nümâ-yı zuhûr olur. Nazif pâk olan "Ya Hüseyin" nidasıyla Cenâb-ı Eyyüb'e cenâh-ı tennûreyi açıp "Yetiş imdadıma ey şems-i hakîkat pertevi ya Ali" diyerek Kudretullâh'tan bahş olunmuş feyz ü atâya baş kesip Üsküdar'a geçme, Miskinler'i görme. Şimdi açıldı Haydar-ı kerrâr'dan tarîk-i Cenâb-ı Mevlânâ, hemen durma, aman durma, hiçbir şey umma. Bu yüzsüz yüzünü sür hâlis kuhl-i kudse, yeter sürme diyeler. Amennâ ve saddaknâ.

---

540 "De ki: Rûh, Rabbimin emrindendir." İsrâ, 17/85.

Gelelim bahsimize. Bahsimiz [495] bu idi ki Cenâb-ı Şeyh-i Ekber kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin türbe-i sa'âdetlerinde bulunup merkad-ı şerîfte bizzat cemâl-i bâ-kemâl-i gavsiyyelerini müşahede ile zâhir ü bâtın bir n'imet-i gayr-ı mütenâhiyeye mazhariyyet-i kemterâneme bir müjde ve tebşir olduğuna asla şek ve şüphem yoktur. Ancak her bir şeyin li-hikmetin ve li-maslahatin bir vakt ü zamanı vardır. O vakit geldikte bir saat takdim ve tehir olunmayıp bu âlem-i şehâdette cilve-nümâ-yı zuhûr olur azizim, çünkü ne olmuş ise ezel olmuştur; sonradan bir şey olmaz, yani ümmü'l-kitâb olan ilm-i ezeliyyede nasıl emr ü ferman buyurulmuş ve ma'lûmât-ı ilâhiyye nasıl vaki olmuş ise işte öylece bilâ-noksân ve-lâ-zâid eceli geldikte bu âlem-i dünyâda zuhur eder.

Ah ah, yine âlem-i ezel gönül âlemine pertev-i ziyâ-yı tecellî bahş ü ihsan etti. Haydi ey yüzsüz asi Aşçı Dede, bu âlem-i ezelden de bir nebzecik bu meydân-ı muhabbete ve sûk-ı uşşâka lü'lü' mercan dürlerini saç, ihvân-ı bâ-sefâyı pür-neşe-yi aşk u muhabbet eyle, deryâ-yı aşk u muhabbete daldır çıkar ki Cenâb-ı Hak da nazîrini deryâ-yı rahmet ü gufrânına daldırıp çıkarıp cennet ve cemaliyle çerağ buyursun, âmin, bi-câhi seyyidi'l-murselîne. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ecma'îne.

Âlem-i Ezel Ahvali Beyan
Gayb-ı mutlak
Gayb-ı hüviyet
La taayyün
Ta'ayyün-i evvel
Mertebe-i ev-ednâ
Hazreti amâ
Merâtib-i âmâ
Merâtib-i ehadiyyet
Mertebe-i kâbe-kavseyn
Adet dokuz

Gayb-ı Mutlak ve Hüviyet ve Lâ-taayyün

İmdi gayb-ı ilâhî iki şatra münkasemdir.

Şatr-ı Vâhid: Azâ hamâsı makamında nu'ût ve kuyûddan ve ahkâmdan ve ta'alluk-ı icmâlîden, gayrı medârikin [496] taallukatından münezzeh olan kemalinde mutlaktır ve ona şatr tesmiye olunduğu taayyün ve takayyüdünden değildir, belki vaktaki ta'ayyün-i evvel olan şatr-ı sânî müteayyin olduysa, ona delil oldu, zira o asıldır. Pes şatr-ı evvelden müteayyin olan ta'ayyün-i evvel onun üzerine delâlet eder ki o gayr-ı müte'ayyındır. Onun için gayb-ı lâ-taayyün ve şatr ile tesmiye olundu. Şatr, cânib manasınadır; azâ, izzetten; hamâ, himayeden hıfz ve himaye demektir, yani zât-ı ecell-i a'lâsının izzetini himaye ve

muhafaza edecek canip taraf demektir. Pes Hak ıtlâkı zâtîsi ve gayb-ı hüviyyet ve lâ-taayyünü itibarıyla ehadiyyet-i zâtiyye ve vahdet-i hakîkiyyesinde vasf u naattan ve ism ü resm ü hükmden münezzehtir. Bir hüküm ile onun üzerine hüküm olunmaz ve bir vasıf ile tavsif olunmaz ve bir isim ile tesmiye olunmaz ve bir resim ile müteayyin olmaz ve vahdetten veya onun vücudu vücubundan veya mebde'-i âtîden veya icadın iktizasından veya eserin sudurundan veya kendi nefsine veya gayra ilmin taallukundan bir şey ona muzaf kılınmaz. Kesre-i sıfâtiyye ve esmâiyyeden münezzehtir. Esmâ-yı ilâhiyye onda istihlâkta hû hû der. Hiye huve değildir. Pes vahdet-i hakîkiyye ile vâhidedir. Onun vahdeti kesret mukabelesinde müteallika değildir ve nefsinde tahakkuku ve ilm-i sahîh-i muhakkakta tasavvuru onun zıddı tasvirine mütevakkıf değildir. Belki kendi nefsiyle sâbite ve müsbetedir ve bizim vahdet dediğimiz, tenzih ve tefhim içindir, yoksa vahdet mefhumuna delâlet etsin için değildir. Pes Hak ta'âlâ vahdet-i hakîkiyyesi itibarıyla ve mezâhirden mezâhir haysiyetiyle ona muzâfe olan evsaftan ve mezâhirde zuhurundan tecerrüdü itibarıyla idrak ve ihata ve müşahede olunmaz ve maruf u mevsuf olmaz. Ancak a'yân u ekvânda müdrek ve meşhut olan elvân ve azvâ ve sutûh muhtelifedir ki keyfiyeti muhtelife ve kemiyyeti mütefavitedir ve vücûd-ı Hakk'ın hakkında onun zatı aynıdır ve onun maadasında şeyin hakikati üzere emr-i zâiddir, zira her mevcudun hakikati ezelen ilmullâhta onun aynı nispetinden ibarettir ki ehlullâh muhakkıkînin ıstılâhında ayn-ı sâbite ile tesmiye olunur ve gayrın ıstılâhında [497] mahiyet ve malûm ve şey-i sâbit ile tesmiye olunur. Pes gayrın vücudu onu ayn-ı sâbitesi üzere mufâzı olan tecellî-i ilâhî ve nefes-i rahmânînin ifâzası iledir, zira o ifâza onun hakikati üzere emr-i zâiddir.

Şatr-ı Sânî Ta'ayyün-i Evvel: Ta'ayyün-i evvel gayb-ı mutlaktan evvelki birinci mümtazdır ve o esmâi hazretinin miftahıdır, zira onun bâtını nefes-i rahmânî olan amâdır ki ehadiyyet ona müstenidedir. Ve amâ, cemî'-i esmâ ve sıfâtın hazretidir. Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizden sual olundu ki "Eyne kâne rabbunâ kable en yahlika?" Sallallâhu aleyhisselâm efendimiz buyurdular ki "Kâne fî 'amâ'e "[541] Ve merâtib-i zuhûrun evvelki birinci mertebesi ta'ayyün-i evveldir, zira gayb-ı mutlaka nispet ile ta'ayyün-i evvel zâhirdir ve mabadinde olan meratibe nispet ile gaybdır. Ve şatr-ı sânî ki ta'ayyün-i evveldir, kezalik şatreyne münkasemdir.

Şatr-ı Evvel: Şol vecihtir ki ıtlâk-ı gaybînin televvünüdür. Ve o vecih şatr-ı evvelden gaypta bakiye olan nispetedir ism-i zâhirin bâtın haysiyetle ki o vecih ile zâhirin bekası ve müsemma olan bâtına delâleti sahih oldu. Ve bu nisbet-i

---

541 "Kâle kultu yâ resûlallâhi eyne kâne rabbunâ kable en yahluka halkahu? Kâle kâne fî 'amâ'e mâ tahtehu hevâun ve mâ fevkahu hevâun ve halaka arşehu ale'l-mâi." "Resûlullâha sordum: Rabbimiz yaratıklarını yaratmadan önce neredeydi? Şöyle dedi: Kara bulutlardaydı, altında hava yoktu, üstünde de hava yoktu, sonra arşını su üzerinde yarattı." Hadis için bkz. *et-Tirmizî*, c. 5, s. 288, no: 3109; *İbn Mâce*, c. 1, s. 64, no: 182; *Sahîhu İbn Hibbân*, c. 14, s. 9, no: 6141; *el-Mu'cemu'l-kebîr*, c. 19, s. 207; no: 469; *Mevâridu'z-zam'ân*, c. 1, s. 40, no: 39.

bâtıne gaybdan infisali kabul etmez, zira o nispet zâhir ile bâtın-ı mutlak beyninde câmi olan emirden ibarettir ki şatreyn beyninde hadd-i fâsıldır: "Beynehumâ berzahun lâ yebgiyâni"[542] ki taayyün ve imtiyazdan sonra şatr-ı münfasılı men eder şatr-ı evvel ile imtizaç ve ittihattan. Ve ehadiyyet, o hadd-i fâsılın na'tıdır. Pes o had makul ve gaybdır, onun için ayn-ı zâhire olmaz. Nitekim her fasıl ki emreyn beyninde hâcizdir, onun hükmü zâhirdir, aynı zâhire değildir. Ve o nisbet-i bâkiye için yine kezalik bir vecih vardır ki zâhirin televvünüdür; ve o takayyüt ve taaddüttür. Ve bir vecih dahi vardır ki bâtının televvünüdür ve o ıtlâk ve gaybdır. Pes o nispet dahi kezalik şol hüviyet ki şatr-ı mezkûr onda münfasıl oldu, şebîh oldu şatreynin asılda ittihadı haysiyetiyle ve tegayür imtiyazdadır. Ve o nisbet-i ademiyedir, emr-i vücûdî değildir. İmdi şatreyn beyninde hâfız olan hakîkat-i kâmil ve ekmel olan insanın mertebesidir ki kabiliyet-i ûlâsının ıtlâkı sebebiyle câmidir, zât-ı [498] mutlakanın mazhariyeti beyniyle esmâ ve sıfât ve ef'âl beynini neş'e-i külliyesinde cemiyet ve itidal ve onun mazhariyetinde hayta-i vüs'at ve kemâl olduğundan ötürü. Ve kezalik o hakikat yine bir mir'âttır ki onda ubudiyet ve siyâdet-i hakîkî zâhire olur. Ve o mertebenin ismi amâdır.

Amâ: Onun na'tı, ehadiyyettir; ve onda müteayyine olan sıfâtın mecmuu esmâ-yı zâtiyedir ve o esmâ-yı mütekâbilenin ve esmâ-yı ahkâmının ve dahi sıfâtın ve sıfâtın butûnu haysiyetiyle onların havâss-ı lâzimesinin mecmuundan hâsıla olan sûret-i ma'kûle sûret-i ulûhiyyettir.

Şatr-ı Sânî: Şol vecihtir ki zâhirin televvünüdür ve o vecih; ta'ayyün-i evvelin bâtınında taallukta sabit olan ta'addüd-i nisbînin itibarıdır ve kesret-i nisbiyye ile taaddüt ta'addüd-i aynîyi muciptir, zira vakta kim mertebe-i amâda ism-i zâhir ta'ayyün-i evvelin bâtınından ki gayb-ı mutlaktır, mümtaz oldu ise ta'ayyün-i evvelde makule olan kesret-i nisbiyye suretini ki ondan imkân ile tabir olunur, hâmil olduğu hâlde ve dahi ism-i zâhir ile munfasıl olduysa onun sair tevabii ve levazımı ki ona muzafedir, pes Hak ta'âlâ kendi nefsini kendi nefsiyle onun zâhiriyyet-i ûlâsı mertebesinde müşahede etti ve zatı ona zâhire oldu. Onun esmâ-yı zâtiyesi ve niseb-i asliyyesi ile ki onların taayyünü zâhirdir. Makâm-ı ehadî-i zâtî ve ta'ayyün-i cem'î hükmü ile ki evvel taayyün odur ve o kesret-i nisbiyye-i ma'kulede ve niseb-i asliyyede olan taaddüt, ta'addüd-i aynîyi icap eyledi. İmdi ism-i zâhir ile tecellî-i sânî ta'ayyün-i evvel mertebesinde onda makule olan niseb üzere münbais oldu. Pes o tecellîde niseb-i asliyye ve suver-i semâiyye-i makâle zâhire oldu. Ve suverin bazısı bazısından mütemeyyize oldu ve zat kendi rütbenin sânîsinde zâhire oldu ve o ta'ayyün-i sânîdir.

Ve bu şatr-ı sânîde makule olan kesret-i suverînin ta'ayyün-i sânîde zuhur itibarıyla şatır iki kısma münkasem olur. Birisi kavs-ı vucûbdur ve o esmâ-yı ilâhiyye ve niseb-i rabbâniyeyi müştemildir. Ve birisi kavs-ı imkândır ve o dahi kezalik hakâyık-ı kevniyye ve suver-i imkâniyyeyi müştemildir. Ve kavseyn-i mezkûreyn mütezâyikân ve mütelâzimândır vücuden ve takdiren; birisi ahersiz

542 "Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmıyorlar." Rahmân, 55/19-20.

tasavvur olunmaz. Ve kavseyn-i mezkûreyn beyninde müteayyen olan insân-ı kâmil kezalik hakâyık-ı [499] hakkaniyye-i vücûbiyye ve niseb-i ef'âl ile esmâ-yı ilâhiyye ve rübûbiyet beyni ile hakâyık-ı imkâniyye ve a'yân-ı kiyâniyye beynini camidir.

"Fe-huve muhîtun bi'l-hakîkateyni ve şâmilun li-cemî'i mâ-fi'l-âlemeyn ve huve multeka't-tarafeyni ve mecme'u'l-bahreyni, zâhirun bi's-sûreteyni ve hâze'l-makâmu huve makâmu kâbe kavseyni."[543]

İmdi şöyle malûm olsun ki nefes-i rahmânî için merâtib-i sâbite vardır.

Evvelki Mertebe: Nefes-i rahmânînin ta'ayyün-i evvelin kalbi gaybında icmâlî ve indimâcî mertebesidir, ta'ayyün-i evvel müteayyin olmazdan evvel nefes-i rahmânîde mündemice olduğu gibi. Ve mertebe-i nefesin lâ-taayyünî ve ıtlâkî ve ehadiyyetî mertebesidir. Âlem-i rakamda elif noktada noktanın aynı olması gibi, nefes müneffisin teneffüsünden evvel müneffisin aynı olması gibidir, zira kable't-ta'ayyün teneffüs ve tenfîs yoktur ve bu mertebe ehadiyyet-i zâtiyedir ki kesret-i nisebiye ve vücûdiyye onda münfeniyedir.

İkinci Mertebe: Nefes-i rahmânînin ta'ayyün-i evvelin bâtınından inbi'âsı ve ondan imtidadı mertebesidir. Merâtib-i ilâhiyye-i gaybiyyeden bir mertebe ile taayyünsüz insanın kalb-i bâtınından nefs-i insânînin mücerret elif ile inbi'âsı ve imtidâdı gibi ki mehâric-i hurûf bir mahreci ile müteayyin olmaya.

Üçüncü Mertebe: Ta'ayyün-i evvel, nefes-i rahmânînin taayyünü mertebesidir. Nefs-i insânînin elif mertebesinde hemze ile taayyünü gibidir ki nefs-i insânî elifi hemzenin mahreci olan kalpte müteayyen olur. Pes hemze kalb-i insânî mertebesinde ta'ayyün-i evveldir. Ve nefsin yenbû'u olan kalbin bâtınına nisbet ile makâtı'ın akrebidir. Ve nefs-i insânî sair mehâric-i hurûf üzere ondan münbais ve mümted olur.

Dördüncü Mertebe: Nefes-i rahmânînin ta'ayyün-i evvelde berzahiyeti ve hüviyetiyle taayyün ile lâ-taayyün beynini cemiyeti itibarıdır ki taayyün ile lâ-taayyün beynini cem' eder ikisinin aynı ve zâhir ü bâtın aynı olmakla, zira ta-'ayyün-i evvel ile müteayyine olan ayn-ı bâtınadır ve ta'ayyün-i zâhirdir. Nefs-i insânî hemze ile müteayyen olduğu hînde berzah olduğu gibi hurûftan onda müteayyen olan şey beyni ile onun ıtlâkı ve lâ-taayyünü haysiyetiyle pes nefs-i insânî taayyün ile lâ-taayyün beynini camidir.

Beşinci Mertebe: Nefes-i rahmânînin ta'ayyün-i evvelden imtidadı mertebesidir ve sair merâtib-i harfiyye-i gaybiyye ile taayyünü mertebesidir nefs-i insânînin mehâric-i ûlâ olan kalp mertebesinden ki hemzenin mahrecidir [500] sair mehâric-i hurûf üzere, inbi'âs ve imtidadı gibi. Pes ta'ayyün-i evvelin naziri ve nefes-i rahmânî taayyünâtından evvelki taayyünün naziri ki ta'ayyün-i evvelin bâtınından imtiyazı sebebiyle evvel müteayyen oldu nefs-i insânîde: âlem-i

---

543 "O, iki hakikati kuşatmıştır, iki âlemde olan her şeyi kapsamıştır, iki kesimin kavşağıdır, iki deryanın buluştuğu noktadır, iki şekilde görünmektedir, işte bu, "kâbe kavseyn" makamıdır."

hurûftan hemzedir, zira hemze kalbin bâtınından nefs-i insânînin inbi'âsı sebebiyle mümtâze olan hurûfun evvelidir ki o nefs-i insânîde hurûf u kelimât-ı insâniyye ve suveriyye mütenefiiha oldu. Ve elif amâ suretinin mahzarıdır ki vahdâniyyü'n-na't olan nefes-i rahmânîdir ki onunla ve onda sair mevcûdâtın suveri zâhire ve müteayyine oldu ki o suver-i hurûf ve kelimât-ı ilâhiyye ve esmâ ve esmâ-yı esmâdır. Nitekim hurûf u kelimât-ı insâniyye nefs-i insân ile müteayyenedir. Pes hurûftan bir şey için ayn-ı zâhire olmaz illâ vahidin mazharı olan elif ile. Ve elif için dahi isti'lân-ı (?) tâm tarîki üzere mertebe-i kelâmda ayn-ı zâhire olmaz, zira elifin makamı vahdettir. Ve vahid şol vahdet ve nezâhetî mertebesinde ki onda onun gayrı için ayn-ı zâhire olmaz ve onu gayr idrak edemez ve dahi elif lafz-ı nefsîde müteayyen olmaz, belki rakamda zâhir olur, zira elif kalbin bâtınından nefsin inbi'âs ve imtidadından ibarettir mehâric-i hurûftan bir mahrecte makta-ı hâsse ile taayyünsüz. Pes elif için mehâric-i hurûfta müteayyen olmasından gayrı bir şey yoktur ve hurûf mehâricinde zâhire ve müteayyene olmaz illâ elif ile olur. Pes nitekim hemze kendi mahrecinde nefs-i insânî elifinin kalb-i bâtınından inbi'âsı ve ondan imtiyazı sebebiyle zâhire olduysa. Kezalik bu taayyün evvel taayyün olmaz illa zatın nefes-i rahmânî ile ta'ayyün-i evvelin kalb-i bâtınından ki lâ-taayyündür, münbaistir kendi rütbenin evvelki rütbesinde zuhur sebebiyle. Pes zat ta'ayyün-i evvel mertebesinde nefs sebebiyle müteayyene oldu ve kezalik vahdâniyyü'n-na't olan nefes-i rahmânî ta'ayyün-i evvel mertebesinde müteayyen oldu ta'ayyün-i evvelin kalb-i bâtınından inbi'âsı sebebiyle. İmdi kaçan kim nefes-i rahmânî nûr-ı vücûdu ve feyz-i cûdu ile ta'ayyün-i evvelin kalb-i bâtınından münbais oldu, ta'ayyün-i evvelin intivâsında olan cemî'-i eşyâyı havi ve hazret-i imkân cevvinde hakâyık-ı fi'l ü infi'âli cami olduğu [501] hâlde. Ayn-ı nefste olan kavâbili mazhariyetin bürûdeti onu takyîd ü ta'dîd etti, zira ayn-ı nefste fail ve kabil mündemiçtir. Pes bu buhâr-ı ma'nevî nuru da suver-i amâye-i mün'akide oldu. Pes neş'e-i amâyı ekber zâhir oldu. Ondan sonra neş'e-i nefs inhâ-i selâse üzere mümted oldu. Biri ulvîdir ve birisi süflî ve birisi cem'î-i ehadî-i berzahîdir. Pes ayn-ı nefste cemî'-i hakâyık-ı fi'liyye ve infiââliyye müteayyene oldu. İmdi iki amânın sureti zâhir oldu. Birisi amâ-yı rab ve birisi amâ-yı merbûbdur. Pes nefs-i müte'âlîde cemî'-i hakâyık-ı ilâhiyye-i mü'essire-i fa'âle-i nûriye müteayyene oldu suver-i ilâhiyye-i rabbâniyye ve ta'ayyünât-ı vücûbiye-i hakkâniye olduğu hâlde: Bu amâ-ı rabdır. Ve süfle mümted olan nefiste ki hakâyık-ı mazhariyye-i infiâliye-i müntavîdir. Cemî'-i hakâyık-ı halîfe-i müte'essire-i infi'âliyye müteayyene oldu suver-i kiyâniyye ve ta'ayyünât-ı vücûdiye-i imkâniyye olduğu hâlde ve bu amâyı merbûbdur. Pes kezalik neş'e-i kevnî ve âlem-i halkî münteşî oldu ve bu neş'e-i kevniyyenin evveli kalem-i a'lâdır. Ve neş'e-i vustâ cem'î, ehadî, berzahî hakâyık-ı ilâhiyye-i müe'ssire-i fa'âleyi ve hakâyık-ı halkiyye-i müte'essire-i infiâliyyeyi camidir. İmdi neş'e-i vustâ rabıta ve camidir; a'lâ ve esfel ve zâhir ü bâtın ve vücup ve imkân beyninde tarafeynden mümtaz değildir, belki tarafeyn cem'inin ehadiyyeti ve tarafeyn aynının cemiyetidir. Ve bu neş'e-i vustâda müteayyen olan insân-ı kâmildir ki tarafeyn beynini cami ve fasıldır. "Vallâhu yehdî men-

yeşâ'u ilâ sirâtin mustakîmin."[544] İmdi azizim bu münasebetle esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin dahi beyanına mübâşeret edelim.

Esmâ ve Sıfât-ı İlâhiyye Beyanı

Şöyle malûm olsun ki cemî'-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin zât-ı Hak'ta istihlâkı itibarıyla cemî'-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye zât-ı Hakk'ın aynıdır. Hû hûdur, hiye hû değildir. Ve ehadiyyet-i zâtiyede olan esmâ ve sıfâttan her birisi sair esmâ ve sıfâtın aynıdır vücuden ve nisbeten; onların beyninde fark ve imtiyaz yoktur. Nevât içinde olan şecere agsân ve evrâkı ve ezhârı ve esmârı ile nefsî ve aynî olduğu gibi ve agsân ve evrâk dahi birbirinin aynı olduğu gibi. Pes zât-ı [502] Hak'ta mündemice olan sıfat hasebiyle feyz-i akdes ile zât-ı ehadiyyet tecelli ettikte esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye sureti ile ki esmânın hakâyıkıdır, zâhir olur ve birbirinden temeyyüz-i ilmî ile mütemeyyize olur esmânın hakâyıkı olan sıfâtın temeyyüzü hasebiyle ve mahall-i zuhûr u temeyyüz olan hazret-i ilmiyye-i zâtiyedir. İmdi esmâdan her bir isim için mazhariyyet-i zâtiyeden bir hisse-i mu'ayyene vardır ki ona muhtassadır. Pes esmânın bazısı evsa' ve eşmeldir bazından ihâtat ve vüs'atte ve sair esmaya şümûlde, zira bazısı usûl gibidir bazı için. Ve bazısı tabi ve tâlîdir bazı için. Pes bazısı esmâ-yı zâttır ve bazısı esmâ-yı sıfâttır ve bazısı esmâ-yı ef'âldir. İmdi merâtib-i selâseden her bir mertebe için sâbite olan esmâ müterettebinde sâbite olan esmâdan münferidedir. Ve merâtib-i selâse esmâsından her bir isim için bir kemâl hâsıldır ki ona mahsustur ve onun için bir hakikat sâbitedir ki onunla gayrdan mütemeyyizdir ve ona mahsus bir rubûbet hâsıladır ki gayr için sâbite değildir. Meselâ Allah ismi ve Rahman ismi için cemî'-i esmâya ihâtat ve şümul vardır ki bu iki isimden gayrı bir isimden gayrı bir isim için yoktur. "Kuli'd'ullâhe evi'd'u'r-rahmâne eyyen mâ ted'û fe-lehu'l-esmâ'u'l-husnâ."[545] Pes her bir isim zata delâlet etmez illâ onun sıfat-ı mu'ayyenesi ve hakîkat-i mütemeyyizesi hasebiyle, zira her bir isim için delâleteyn sâbittir: Biri zata delâlettir bir sıfat ile ve biri şol manaya delâlettir ki onun için sevk olundu ve onu talep eder. Ve bu itibar ile bir isim ism-i âherin gayrı olur ve müsemmânın ve zatın gayrı olur, ammâ bir ismin zata delâleti itibarıyla. Pes onun için cemî'-i esmâ hâsıladır, zira müsemmâ vahittir. Pes cemî'-i esmâ ile men'ût olur ve bu itibar ile ism-i a'zam olur ve müsemmânın aynı olur.

Nitekim Ebû Kâsim ibn Kays'ın mezhebidir: "Zekere Ebû Kâsim ibn Kays fî kitâbihi'l-musemmâ bi "*Hal'u'n-na'leyn*" enne kulle ismin ilâhiyyin yusemmâ bi-cemî'i'l-esmâi'l-ilâhiyyeti ve nî'at bihâ li-ennehu yedullu ale'z-zâti, intehâ kelâmuhu." Ve kulnâ fî kitâbina'l-musemmâ bi "*Hal'u'n-na'leyn* "ve huve kitâbun fessernâ fîhi kavlehu ta'âlâ li Mûsâ aleyhisselâm: [503] "Fe'hla' na'leyke inneke bi'l-vâdi'l-mukaddesi" el-âyet; ve hâzâ mâ zekerehu İbn Kays min vechi ve

---

544 "Allah, dilediğini doğru yola iletir." Bakara, 2/213.

545 "De ki: İster Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırsanız en güzel isimler O'nundur." İsrâ, 17/110.

i'tibâri mâ-huve min cemî'i'l-vucûhi li-enne cemî'a'l-eşyâi esmâullâhi bi'tibâri delâletihâ aleyhi ve kullu ismin yedullu ale'z-zâti bi'tibâri sifatin lâ yedullu delâleten mutâbikaten bi-hilâfi'l-insâni'l-kâmili ke-nebiyyinâ Muhammedin sallallâhu aleyhi ve sellem fe-innehu a'zemu'l-esmâi ve inne delâletehu ale'l-hakki delâletun mutâbikatun li-enne delâletehu aleyhi delâletun cem'iyyetun cemî'a'l-esmâi li-kevnihi fî mazhariyeti cemî'i'l-esmâi bel delâletuhu ale'l-hakki delâletun zâtiyyetun delâlete'l-hakki ta'âlâ alâ nefsihi li-kevnihi mazharan tâmmen li-zâti'l-ulûhiyyeti. Fe-delâletu'n-nâkisi ale'l-kulli leyset misle delâlete'l-kâmili aleyhi ve kilâhumâ yedullâni aleyhi. Fe't-tefâvutu fî delâleti'l-esmâi'l-ilâhiyyeti ale'z-zâti kezâlike bi-hasebi hayteti'l-esmâi ve si'ati dâiretihâ, bel nekûlu inne cemî'a'l-esmâi'l-ilâhiyyeti aynu'l-musemmâ ve aynu'z-zâti bi'tibâri tecelli'z-zâti ve zuhûrihâ fîhâ ve ademi mugâyeretihâ li-zâti'l-hakki li-enne esmâe şuûnin ilâhiyyetin ve nisbetin zâtiyyetin leyse lehâ vucûdun gayre tecelli'z-zâti ve zuhûruhâ fîhâ aynuhâ ve gayruhâ bi'tibâri tekayyudi'z-zâti bi-kulli ismin minhâ ve delâleti'l-ismi ale'l-ma'nâ ellezî inferede bihi an gayrihi."

Pes hazret-i ilmiyyede suver-i ilmiyye üzerine olan esmâ-yı ilâhiyyeden şol cem'-i kesîr ki feyz-i mukaddes ile a'yân-ı kevniyye ve suver-i imkâniyye mezâhirinde zâhir olur, ahkâm u âsârı ile malûm ve marûf olur. Ve esmâ-yı ilâhiyyeden şol cemaat ki mezâhir-i kevniyyede zâhir olmadı, ilm-i ilâhîde onlar sübut üzere kalırlar. Haktan gayrı kimsenin onlara ıttılâı olmaz ve kimsenin onlara ilmi isabet etmez, meğer kim Allah ta'âlâ, resul ve nebiden veya veliden bir kimseyi irtizâ edip hazret-i ilmiyyeye ıttılâ eyleye ve hazret-i ilmiyyeden keşf edip suver-i ilmiyyeyi müşahede eyleye. Pes esmâdan malûm olan arb-ı mezâhirde zuhuruyla malûmdur ve sıfât-ı ilâhiyye ya icâbiye veya selbiyedir. İmdi sıfât-ı îcâbiyye ya hakikiyedir ki onda izafet yoktur hayat ve vücub gibi veya izâfiyye-i mahzadır evveliyet ahiriyet gibi veya zû-izâfettir rububiyet ve ilim ve irâdet gibi [504] ve sıfât-ı selbiyye gınâ ve kuddûsiye ve subbûhiye gibidir. Ve kezalik sıfât-ı ilâhiyye iki kısım üzeredir. Bir kısım sıfât-ı külliye-i ihâtiyye-i tâmme-i câmi'adır. Eimme-i seb'a ile tesmiye olunan sıfât gibi ve onlar hayat ve ilim ve irâdet ve kudret ve sem' ve basar ve kelâmdır. Ve bir kısmı bunların gayrı olan sıfât-ı cüz'iyyedir; hâlikiyet ve rezzâkiyet gibi.

Azizim şimdi a'yân-ı sâbite nedir, onu da beyan edelim.

A'yân-ı Sâbite Beyanı

İmdi malûm olsun ki a'yân-ı sâbite hazret-i ilmiyye-i zâtiyyede şu'ûn-ı zâtiyye ve esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin suveridir ki zât-ı ilâhiyye müte'ayyen; hâsıla hazret-i ilmiyyede onların suverinde müteayyene ve mütecelliyedir. Ve onlar ademiyet üzere sâbitedir, vücut ile muttasıfa değildir. Ve kezalik a'yân-ı sâbite mümkinâtın ilm-i ilâhîde sâbite olan hakâyıkıdır. Pes a'yân-ı sâbite için iki vecih vardır. Bir vecih budur ki a'yân-ı sâbite hakâyık-ı ilâhiyyedir esmâ ve sıfâtın suveri olduğu itibar üzere. Ve bir vechi dahi budur ki mümkinâtın hakâyıkı ve müstenedidir. Pes i'tibâr-ı evvel üzere a'yân-ı sâbite için ebdân gibidir ervâh için ve i'tibâr-ı sânî üzere ervâh gibidir ebdân için. Ve a'yân-ı sâbite

ilm-i ilâhîde feyz-i akdes ile müteayyene ve hâlisedir ve feyz-i mukaddes ile zâhire olan a'yânın suretidir. İmdi cemî'-i suver-i ekvân ve mezâhir-i âlem-i imkân, a'yân-ı sâbitenin suveridir veya esmâ ve sıfâtın suveridir.

Azizim, bir de hazarât-ı hamse vardır. Onu da beyan edelim.

Hazarât-ı Hamse Beyanı

Şöyle malûm olsun ki hazarât-ı ilâhiyyeye nihayet yoktur velâkin âlem-i hams itibarıyla beş hazrettir. Birisi hazret-i gayb-ı mutlaktır ki a'yân-ı sâbite ve hakâyık-ı ilmiyye hazretidir. Ve onun mukabili hazret-i his ve şehâdettir, ona âlem-i mülk ve âlem-i kevn ü fesâd derler. Ve beynehümâda hazret-i misâl-i [505] mutlaktır. Ve misâl-i mutlak hazreti ile gayb-ı mutlak hazreti beyninde ervâh-ı ceberûtiyye hazretidir, yani ukûl u nüfûs-ı mücerrededir. Ve hazret-i misâl-i mutlak ile hazret-i şehâdet beyninde misâl-i mukayyed hazretidir ki âlem-i menâmdır ve bu hazret-i hamsenin küllîsini hazret-i insâniyye kemâliyye-i cem-'iyyeye câmi'adır ve cemî'-i hazarâtın neticesidir. Pes insân-ı kâmil mertebesinin hazreti altıncı hazrettir. Kâle emîru'l-mu'minîn Alî kerremallâhu vechehu:

Şi'r:

Devâuke fîke ve mâ teş'uru
Ve dâuke minke ve mâ tubsiru[546]

Fe-ente'l-kitâbu'l-mubînullezî
Bi-ahrufihi yazharu'l-muzmaru[547]

Ve tez'umu enneke cirmun sagîrun
Ve fîke'ntave'l-âlemu'l-ekberu[548]

Fe-lâ hâcetun leke min hâricin
Ve fikruke fîke ve mâ tufekkiru[549]

Ve tenzuru fi'l-kutubi key testefîde
Ve anke musannifuhâ bi-bahri

---

546 "İlâcın sende, farkında değilsin / Hastalığın da sende, sen göremiyorsun. " *Dîvânu Emîri'l-mu'minîn Alî bin Ebî Tâlib*, s. 73.

547 "Sen o aşikâr kitapsın / Harfleriyle gizlinin göründüğü" *Dîvânu Emîri'l-mu'minîn Alî bin Ebî Tâlib*, s. 74.

548 "Sen kendini küçük bir cirmden ibaret sanıyorsun. Oysa bu bünyede en büyük âlem bulunur." *Dîvânu Emîri'l-mu'minîn Alî bin Ebî Tâlib*, hazırlayan: Ömer Fârûk et-Tabbâ', Şeriketu dâri'l-Erkam bin Ebi'l-Erkam, Beyrut, t.y., s. 73. Burada "Ve tahsebu enneke..."

549 *Dîvânu Emîri'l-mu'minîn Alî bin Ebî Tâlib*, s. 74. Burada "Ve mâ hâcetun leke min hâricin / Ve fikruke fîke ve mâ tasduru"

Pes insân-ı kâmil âlemi cemî'-i avâlimin ecmeli ve cemî'-i hazarâtın eşmeli ve evsa'ıdır sultanım. İşte o da Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-âlî efendimiz hazretleridir azizim.

İşte buraya kadar serd ü beyan olunan kelimât-ı âliyenin netice ve hulâsa ve zübdesi olmak üzere muhtasarca bir mefhum toplayalım, yani dökülmüş serpilmiş, dağılmış olan lü'lü' mercân-ı cân dürr-i yektâlarını toplayalım azizim.

Şöyle ki zât-ı baht-ı ecell-i a'lâ celle celâlühu subhânallâhî ve ta'âlâ hazretleri evsâf ve kuyûd ve ahkâmdan ve ta'alluk-ı icmâlîden gayrı cemî'-i medârikin taallukatından münezzeh kemalinde mutlaktır. Ta'alluk-ı icmâlîden gayrı dediğimiz çünkü Hak subhânehu ve ta'âlâ hazretleri ilim ü ma'lûmât-ı ilâhiyyesine icmalen taalluku vardır ki ilm-i ilâhî, zât-ı ilâhînin aynıdır, gayrı değildir. Onun için ilim, zat ile kaimdir. Sair esmâ ve sıfât böyle değildir. Zât-ı baht denilmesi ehadiyyet-i zâtiyye ve vahdet-i hakîkiyesinde vasf u naattan ve ism ü resm ü hükümden münezzehtir. Bir hüküm ile hüküm ve bir vasıf ile tavsif olunmaz ve bir isim tesmiye ve bir resim ile müteayyen olmaz ve vahdetten veya onun vücudu vücubundan veya mebde'-i âtiyeden veya icadın iktizasından veya eserin sudurundan veya kendi nefsine veya gayra ilmin taallukundan bir şey ona muzaf kılınmaz; kesret-i sıfâtiyye ve esmâiyeden münezzehtir. Esmâ-yı ilâhiyye [506] onda istihlâkta hû hû'dur, hiye hû değildir. İstihlâkta dediğimiz, yoktur; helâk olmuştur manasına değildir. Ancak hükümleri yoktur, hâkim değillerdir, zira daha avâlimin halk u icadı olmadığı cihetle meselâ Rahîm ism-i şerîfi, Gafûr ism-i şerîfi meydanda; kimse yok! Kime hükmünü icra etsin ve kimi rahmet ve mağfiret etsin, hiç azizim. İşte mevlânâ, bunlar gayb-ı mutlak, gayb-ı hüviyyet, lâ-taayyün denilen tabirat ile cümlesi istihlâktadır.

Ey aziz burada bir nebzecik de sıfât-ı zâtiyye ve sıfât-ı sübûtiyyenin beyan ve ifadesi lâzım geldi ki bunların bilinmesi vaciptir.

Sıfât-ı Zâtiyye ve Sıfât-ı Sübûtiyye Beyanı

Şöyle malûm olsun ki sıfât-ı zâtiyye beştir.

Kıdem: Cenâb-ı Hakk'ın varlığının evveli olmamak.

Beka: Cenâb-ı Hakk'ın varlığının ahiri olmamak; buna vâcibü'l-vucûd derler. Naklen delil, "Huve'l-evvelu ve'l-âhiru ve'z-zâhiru ve'l-bâtınu"[550] kavl-i şerîfidir. Aklen delil, varlığının evveli ve ahiri olsa idi, sonradan olup âciz ü nakıs olur idi. Bu ise şân-ı ulûhiyyette muhaldir.

Kıyam: Cenâb-ı Hakk bi-nefsihi zatında ve sıfatında ve ef'âlinde kimseye muhtaç olmamak. Naklen delil, "Vallâhu'l-ganiyyu ve entumu'l-fukarâ'u"[551]

---

550 "O, ilktir (kendisinden önce hiçbir varlık yoktur,) sondur (kendisinden sonra hiçbir varlık yoktur. Her şey yok olurken O kalacaktır,) zâhirdir (delilleriyle varlığı gün gibi açıktır,) bâtındır (zâtının hakikati gizlidir, akıllar O'nun özünü idrak edemez)." Hadîd, 57/3.

551 "Allah zengindir, sizler fakirsiniz." Muhammed, 47/38.

kavl-i şerifi. Aklen delil, bu sıfatlar onlarda olmamak olsa, âciz ü nakıs olur. Bu da Hak ta'âlâ hakkında muhaldir. Dahi:

Muhâlefetun-li'l-havâdis: Cenâb-ı Hakk'ın zatında ve sıfatında kimseye benzememek. Naklen delil, "Leyse ke-mislihi şey'un"[552] fi'l-ardi ve lâ-fi's-semâ'i kavl-i şerîfi. Aklen delil, bu sıfatlar onda olmamış olas, âciz ü nakıs olur, hâşâ şân-ı ulûhiyyetinden.

Vahdaniyet: Cenâb-ı Hak ta'âlâ zatında ve sıfatında ve ef'âlinde şerîki yoktur. Naklen delil, "Kul huvallâhu ehadun"[553] kavl-i şerîfi; aklen delil, eğer şerîki olsa idi, âlem fena olur idi ki birisi yaratmak diler, diğeri yaratmamak diler idi.

İmdi bunlar sıfât-ı zâtiyye olduğu için sıfât-ı zâtiyye dediler. Bir de bilinmesi vacip olan sıfât-ı sübûtiye vardır ki o da sekizdir.

Hayat: Cenâb-ı Hak diri olmak. Naklen delil, "Allâhu lâ ilâhe illâ huve'l-hayyu'l-kayyûmu"[554] kavl-i şerîfi; aklen delil, Cenâb-ı Hak diri olmasa mahlûkat vücuda gelmez idi.

İlim: Cenâb-ı Hak ta'âlânın bilmesi olmak demek. Naklen delil, "Âlimu'l-gaybi ve'ş-şehâdeti"[555] [507] kavl-i şerîfi; aklen delil, Cenâb-ı Hakk'ın bilmesi olmasa, âciz ü nakıs olur idi, bu da muhaldir.

Sem': Cenâb-ı Hakk'ın işitmesi olmak. Naklen delil, "Ve huve's-semî'u'l-alîmu"[556] kavl-i şerîfi; aklen delil, Cenâb-ı Hakk'ın işitmesi olmamak şân-ı ulûhiyyette âciz ü nakıs demek olur, muhaldir.

Basar: Cenâb-ı Hakk'ın görmesi olmak. Naklen delil, "Ve huve's-semî'u'l-basîru"[557] kavl-i şerîfi; aklen delil, görmesi olmamak âciz ü nakıs demek olur. Hâşâ şân-ı ulûhiyyette bu gibi şeyler muhaldir.

İrâdet: Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi olmak. Naklen delil, "İnnallâhe yef'alu mâ yeşâ'u"[558] kavl-i şerîfi; aklen delil, dilemesi olmasa âciz ü nakıs olur idi, muhaldir.

Kudret: Cenâb-ı Hakk'ın gücü yetmesi olmak. Naklen delil, "İnnallâhe alâ kulli şey'in kadîrun"[559] kavl-i şerîfi; aklen delil gücü yetmemek âciz ü nakıs demektir. Bu da muhaldir.

---

552 "O'na benzer hiçbir şey yoktur." Şûrâ, 42/11.

553 "De ki: O Allah birdir." İhlâs, 112/1.

554 "Allah, ki O'ndan başka tanrı yoktur, daima diri ve yaratıklarını koruyup yöneticidir." Bakara, 2/255.

555 "Gizliyi ve açığı bilendir." En'âm, 6/73; Tevbe, 9/94, 105; Ra'd, 13/9; Müminûn, 23/92; Secde, 32/6; Zümer, 39/46; Haşr, 59/22; Cuma, 62/8; Teğâbun, 64/18.

556 "O, işitendir, bilendir." Bakara, 2/137; En'âm, 6/13, 115; Enbiyâ, 21/4; Ankebût, 29/5, 60.

557 "O işitendir, görendir." Şûrâ, 42/11;

558 "Allah, dilediğini yapar." Hac, 22/18.

559 "Allah'ın her şeyi yapmaya gücü yeter." Bakara, 2/20, 109,148, Âl-i İmrân, 3/165; Nahl, 16/77; Nur, 24/45; Ankebût, 29/20; Fâtır, 35/1.

Kelâm: Cenâb-ı Hakk'ın söylemesi olmak. Naklen delil, "Ve kellemallâhu Mûsâ teklîmen"[560] kavl-i şerîfi; aklen delil eğer söylemesi olmasa âciz ü nakıs demektir. Hâşâ şân-ı ulûhiyyetten.

Tekvin: Cenâb-ı Hak hâlıktır, her şeyi yaratan odur. Ondan gayrı yaratıcı yoktur. Naklen delil, "Allâhu hâliku kulli şey'in"[561] kavl-i şerîfi; aklen delil, yerlerde göklerde acayip mahlûkatı vardır, cümlesini yaratan odur.

İşte azizim, buraya kadar mezkûr olan sıfât-ı ilâhiyye aynı zât-ı ilâhiyyesi gibi kadîmdir, sonradan gelme hâdis değildir. Bunlar zât-ı ehadiyyette sabittir ve zât-ı Hak'la kaimdir. Bunlar için istihlâk ve adem yoktur.

Azizim gelelim zât-ı vücûd-ı Hakk'ın beyanına.

Zât-ı Vücûd-ı Hak Beyanı

Şöyle malûm olsun ki vücut ve zat filhakika bir nesnedir velâkin vücut, zuhur ve zat butûn itibarıyla ıtlâk olunur. Ve filhakika bu iki ıtlâktan dahi zât-ı Hak mutlak ve hüviyyet-i ilâhiyye müberradır. Belki bu gibi ıtlâklar tefhim içindir ve illâ zât-ı Hak'ta ıtlâk ve takyit yoktur, zira ıtlâk ve takyit aklın sıfatı veyahut keşfin hâlidir. Zât-ı ilâhiyye ise akla ve keşfe sığmaz. Onun için kümmel-i evliyâ dediler ki Allah ta'âlânın kendi üzerine delâlet-i mutâbaka ile delâlet eder, ism-i alemi yoktur, Allah isminin zât-ı vâcibü'l-vücûda alem olduğu mutlak değildir, [508] belki bazı sıfat ve meânî itibarıyladır, zira bize göre zât-ı Hakk'ı ihata mümkün değildir. Belki Hakk'ı bilen yine Hak'tır. Şu kadar var ki ta'lîm-i merâtib ve tefhîm-i hakâyık için tayin itibar ederler ki bir nesnenin ilimde veyahut hariçte bazı ahval u evsafıyla gayrıdan temyiz bulmasıdır. Ve ta'ayün-i ilâhiyyenin evveli hüviyet-i zâtîdir ki ona hakîkat-i mutlaka dahi derler. Cemî'-i eşyâya feyzin mebdeidir. Ezelde şöyledir dedikleri bir mebde'-i mu'ayyen itibarıyladır; ve illâ ezel na't-ı selbîdir, yani Allah ta'âlâya ezel demek iptidası yok demektir ve ta'ayyün-i ilâhînin ahiri kelâm sıfatıdır. Sıfat-ı seb'anın yedincisidir ki evveli hayat, badehâ ilim ve irâdet ve kudret ve sem' ve basar ve kelâm sıfatlarıdır ki Hak ta'âlânın sıfât-ı zâtiyyesidir. Ve kelâmın sureti kütüb-i ilâhiyye ve suhuf-ı münezzele ve hakikati cemî'-i kelimât ve hakâyıktır ki "Kun" kelimesiyle vücut bulmuştur. Ve zât-ı Hak bu kelimâtın dillerinden tespih ve temhîd olunur.

Ve ta'ayyün-i kevnînin evveli rûh-ı Muhammed'dir ki akl-ı evvel derler. Ve ahiri insandır ki iptidası ebu'l-beşer "Âdem"dir. Bu neviden sonra bir dahi ta'ayyün-i vücûd yoktur, zira cemî'-i esmâyı cami olmakla tecelli onda hatm olmuştur ve zuhûr-ı sırr-ı ilâhî onda kemâl bulmuştur. Nitekim kamer bedr olsa bir dahi ziyade kabul etmez. Devr-i Muhammediyyeye, devr-i kamer dedikleri budur azizim.

---

560 "Ve Allah Musa'yla da konuşmuştu." Nisâ, 4/164.

561 "Allah her şeyin yaratıcısıdır." Zümer, 39/62.

İmdi akl-ı evvel bâtın âlemi ve sûret-i Muhammediyye zâhir âlemi tedbir eder. Ve sûret-i Muhammediyye butûna intikal ettikte yerine halife olanlar tedbir ederler. İlâ-yevmi'l-kıyâme sırr-ı nübüvvet ve velâyet bakidir, zira sırr-ı nübüvvet, şerî'at-ı mutahharanın zâhiridir. Hâlen elimizde olan ahkâm ve şerâyi'dir. Ve sırr-ı velâyet her asırda kutbu'l-vücûda akseder ki vücûd-ı Hakk'ın suretidir. Nitekim hadiste gelir: "İnnellâhe halaka Âdem'e alâ sûretihi"[562] Yani Âdem'i zikrolunan sıfât-ı seb'a üzerine halk eyledi ve aynasını nûr-ı zât ve esmâ ve sıfâtla musaffâ ve mücellâ kıldı ve her asırda olan mülûk ve selâtini kutb-ı vücûda misal ve zıll şeklinde ibraz eyledi. Onun için her kimse ki kutba nazar etti, sultanı dahi gördü velâkin her kimse ki sultana nazar saldı, kutbu görmüş olmadı, meğer ki o sultan, halîfe-i zamân ola, hulefâ-yı erba'a ve emsali gibi. Buradandır ki ehl-i sûret sureti gözettiler ve halk [509] kapılarına düştüler. Neûzu billâhi ta'âlâ mine'l-hicâbi. Ehl-i hakîkat manaya muttasıl oldular ve Hak kapısına düştüler ki ebvâb-ı aktabdır, zira hak bu ebvâbdan bulunur, yoksa yerde ve gökte talep olunmakla bulunmaz. Ve talep ettikleri yine kendi sırrıdır. Velâkin ona vasıl oluncaya dek gayra muttasıl olup el eteğin tutarsın. Sonra görürsün ki tuttuğun kendi dâmenindir ve ortada gayr yoktur, belki bir vücuttur. Velâkin zuhur ve butûnla tefâvüt üzerinedir, zira her taayyün ve zuhur kelâm iktiza etmez. Ve illâ eczâ-yı âlem terkîb-i kemâlde bir kalıp olmak lâzım gelir. Bu ise muhaldir, zira esmâ-ı mütekâbilenin hükmü değildir. İmdi vücûd-ı fânîyi sarf eder isen vücûd-ı bâkîye sarf eyle, ta ki vücut bulduğuna değe ve illâ fânîden fâniye intikal etmek abes gibidir azizim. "Ve huve ma'akum eynemâ kuntum"[563] diyen Mevlâ-yı azîmin sırr-ı sırrı vücudu seninledir. Bu yolda piyade isen dahi hele padişaha merkep ve matiyye isen insan oldun, hamd eyle; ihsan buldun, şükür eyle; bidayet ve gayetin haktır, fikir eyle ve bu bapta gaflet-i vücûdu ko; ve şühûda erip muttasıl zikir eyle. Ve senin vücudun medâr-ı bekâ-yı âlemdir. Eğer vücut ne idiğin bilirsin, nitekim buyurmuşlardır; "Men arefe nefsehu fe-kad arefe rabbehu."[564] Yani her kim ki kendi vücudun vücûd-ı izâfî ve hâlî imkân ademi olduğun bilirse vücûd-ı hakîkî Allah ta'âlânın olduğun dahi bilir. Bundan fehm olunur ki mümkünün vücudu zatı üzerine zaittir. Vücûd-ı hak ise ayn-ı zâttır. Sırrı budur ki zât-ı insân rûh-ı ilâhiyyedir ve vücûd-ı tabî'îsi rûh-ı hayvânîdir. Pes evvelkisi cânib-i kıdem ve vücuba nazır ve ikincisi âlem-i hudûs ve imkânına dairdir. İnsan zu'l-hazreteyndir dedikleri budur, zira hakîkat-i fâ'iliyye ve kâbiliyyeyi camidir. Ve her biri ile telezzüzü recül ve imrenin birbirinden telezzüzü gibidir, yani Havva'da sırr-ı kâbiliyyet ve Âdem'de sırr-ı fâ'iliyyet vardır. Böyle iken yine Havva'da fâiliyet ve Âdem'de kâbiliyet vardır, zira hakîkat-i hakâyık-ı uhrâyı camidir. Eğerçi kuvvet ü fiil ile tefavüt vardır ve ammâ arife göre müşahede birdir, zira her kemâlde onda bilfiildir. [510] Onun

---

562 "Allah, Adem'i kendi sureti üzere yarattı." *el-Buhârî*, c. 5, s. 2299, no: 5873; *Muslim*, c. 4, s. 2183; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 379, no: 1215. "Halakallâhu Âdem'e alâ sûretihi"

563 "Nerede olsanız, O sizinle beraberdir." Hadîd, 57/4.

564 "Kendini bilen, rabbini bilir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 262, no: 2532. İbn Teymiyye mevzu olduğunu, en-Nevevî de sabit olmadığını söylemiş.

için ehl-i müşâhede buyurmuşlardır ki "Heme ûst" veyahut "Heme ez-ûst" makamına göredir azizim.

Gelelim biz bahsimize. İşte buraya kadar serd ü beyan olunan ahkâm ve esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin zuhuruna. Vaktaki "Fe-ahbebtu en u'refe"[565] sırrı zuhuruyla saltanat-ı ilâhiyyesinin izharıyla müşahede-i cemâliye-i kemâliyesinin mir'ât-ı mahlûkâtta cilve-nümâ-yı zuhûruna muhabbet ettiyse ve her bir esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye haiz olduğu ahkâmının icrasını istida ettiler ise işte ta'ayyün-i evvel zuhuruna emr ü fermân-ı ilâhiyyesi şeref-sudûr buyurularak bir dereceye kadar iş kendisini gösterdi, yani bunlar birbirlerinden bîhaber kimse kimseyi görmez bilmez bir zulumât içinde oldukları hâlde bir nebzecik nûr-ı ilâhiyye üzerlerine ziyâ-bahş-i ihsân olduysa başladılar birbirlerini müşahedeye, çünkü her bir mevcudun bir hakikati vardır. İşte o hakikat, ezelen ilm-i ilâhîde onun aynı nispetinden ibarettir ki ehlullâh muhakkıkînin ıstılâhında ayn-ı sâbite ile yâd olunur. Ve gayrın ıstılâhında mahiyet ve ma'lûm-ı ma'dûm ve şey-i sâbit ile tesmiye olunur. İşte bu hâl ve bu taayyün o gayb-ı mutlakadan birinci mümtazdır. Artık iş ta'ayyün-i evvelden başlayıp ilâ-âhirihi yukarıda beyan olunduğu üzere halk u icat olundu azizim.

Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-azîzin buyurduğu gibi vahdet-i vücûdu bir dereceye kadar anlamak ister isen hayal perdesine nazar et, Karagöz ile Hacı Ayvaz'ı gör ki neler neler söylerler. Bunun birisi mazhar-ı cemâl, diğeri mazhar-ı celâldir. Zaten bu âlemde mahlûkat bu iki sıfât-ı ilâhiyyenin mazharlarıdır. Nitekim izlâl ve hidayet ki cemâl ve cemâl sıfatlarıdır, bu da Cenâb-ı Hakk'ın meşiyyet-i ilâhiyyesinde olup dilediğini hidayet eder, dilediğini izlâl eder. "Lâ yus'elu ammâ-yef'alu"[566] Âmennâ ve saddaknâ. Bu izlâl ve hidayet hakkında pek çok âyet-i celîle nazil olmuştur.

Kâle Allâhu ta'âlâ fî sûreti İbrahime: "Fe-yudillullâhu men yeşâ'u ve yehdî men yeşâ'u ve huve'l-azîzu'l-hakîmu."[567] Cenâb-ı Hak dilediği kimseyi imandan mahzûl eder ve dilediğine imanı tevfik eder. O mülkünde azizdir, hiç ehad ona galip olmaz, hakîmdir, izlâl ve hidayeti hikmetledir, onun [511] hikmetini zât-ı ecell-i a'lâsından başka kimseler bilmez azizim. Kâlallâhu ta'âlâ fî sûreti'n-Nahl: "Ve lev şâ'allâhu le-ce'alekum ummeten vâhideten velâkin yudillu men yeşâ'u ve yehdî men yeşâ'u ve le-tus'elunne 'ammâ kuntum ta'melûne."[568] "Eğer Allâhu ta'âlâ dilese cemiinizi millet-i İslâm üzere ümmet-i müttefika kılar idi; lâkin Allâhu ta'âlâ onlardan dilediğini adliyle mahzûl eder, dilediğine fazlıyla hidayet eder ve yevm-i kıyâmette şol dünyada işlediğiniz a'mâl-i hasene ve seyyi'eden sual olunursunuz" demektir. Âmennâ ve saddaknâ. Kâlallâhu ta'âlâ fî sûreti'l-İsrâ: "Kul kullun ya'melu 'alâ şâkiletihi fe-rabbukum a'lemu bi-men huve ehdâ

565 "Bilinmek istedim." *Keşfu'l-hafâ*, s. 2, s. 132, no: 2016.

566 "O, yaptığından sorulmaz." Enbiyâ, 21/23.

567 "Allah dilediğini şaşırtır, dilediğini yola iletir. O, azizdir, hüküm ve hikmet sahibidir." İbrahim, 14/4.

568 Nahl, 16/93.

sebîlen."[569] "Değil ki her kimse hedy ü dalâlette hâline müşâkil tarikat üzere amel eder; rabbiniz celle şânuhu a'lemdir ona ki tarikati vazıhtır." Yani mühtedi ve dâllı bilir, her birine ameline müşâkil veçhile ceza kılar. Âmennâ ve saddeknâ. "Ya'melu alâ şâkiletihi" tefsir olunsa bir büyük kitap olur. Bunun manası ve remz ü işaretini mekteb-i irfân hocaları, efendiler hazerâtı bilir azizim, ancak bir nebzecik arz u beyan edeyim; lâkin bu bapta olacak teşbîhât hâşâ sümme hâşâ şân-ı ulûhiyyete teşbih değildir. Sad hezâr estağfirullâh! Ancak bu gibi temsil ile avam, işi tamamıyla anladığından binaenaleyh beyan ederim. "Şâkile" bi-hasebi'l-luga tarikat, mezhep, hilkat, tıynet manasınadır. Yani herkes hılkat u tıynet, istidad u kabiliyyet yaratılışı üzere amel eder, iş tutar demektir.

Temsil:

Âlem-i ezel ü ervâhta herkes, hılkat u tıynet naturası mucibince birer birer lâ-teşbîh ve lâ-temsîl zât-ı ulûhiyyete kabiliyet ü istidad u halkıyyeti üzerine dünyada ne iş ile meşgul olacağını arz etti. Meselâ birisi dedi ki "Kulunuz tahsîl-i ulûm u fünûna kabiliyetim vardır." Cenâb-ı Hak da tasdik etti ki "Evet, ilm-i ilâhiyyemizde dahi böylece malûmdur. Senin arz u niyazın ilm-i ilâhiyyemize muvafakat ettiği için sana o kabiliyet ü istidadı bahş u atiyye et-tim." Diğeri gelip ber-muktezâ-yı halkiyyet diğer bir şey arz etti, kezalik böylece bahş u ihsan olundu, helumme cerrâ. Herkes muktezâ-yı hilkat mazhar olduğu naturasını arz ederek ilm-i ilâhiyyesine sûret-i muvâfakatta olmakla herkesin [512] kabiliyet ü istidadı üzerine istidalarına müsâ'ade-i rahmet-i rahmâniyyesi bahş u ihsan olunduğu için Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı azîmu'ş-şânında buyurur ki "Biz azîmü'ş-şân hiçbir abdimize zulmetmedik, onlar kendi kendilerine zulmettiler."

Mazhar oldukları hılkat u cibilliyetleri üzere taleb ü istida eyledikleri şeyler kendilerine ita olundu ki feyyâz-ı mutlakta haşa buhl yoktur azizim. "Ve ennellâhe leyse bi-zallâmin li'l-abîdi."[570] Allah ta'âlâ abdine zulm eder değildir. Âmennâ ve saddaknâ mevlânâ. Kallallâhu ta'âlâ fî sûreti'l-Kehf: "Men yeh-dillâhu fe-huve'l-muhtedi ve men yudlil fe-len tecide lehu veliyyen murşiden."[571] "O kimse ki Allah onu mahzûl ede, onun için velî mürşit bulmazsın." buyurulmuştur, çünkü arz olunduğu üzere hidayet Cenâb-ı Hakk'a mahsustur, hatta sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem'i dahi istediğine hidayet edemeyeceği hakkında âyet-i celîle nâzil olmuştur. Kâlallâhu ta'âlâ fî sûreti'l-Kasas: "İnneke lâ tehdî men ahbebte velâkinnallâhe yehdî men yeşâu ve huve a'lemu bi'l-muhtedîne."[572] "Ya Muhammed, sen istediğin kimseyi İslâma getirmeye kadir olamazsın, zira ki kalbi üzere matbuu bilmezsin, madem ki ben sana onu bildir-

569 İsrâ, 17/84.

570 "Allah, kullarına asla zulmedici değildir." Âl-i imrân, 3/182; Enfâl, 8/51; Hacc, 22/10.

571 "Allah kimi doğru yola iletirse o, yolu bulmuştur; kimi de sapıklıkta bırakırsa, artık onun için yol gösteren bir dost bulamazsın." Kehf, 18/17.

572 "(Ey Muhammed) Sen, sevdiğini doğru yola iletemezsin, fakat Allah, dilediğini doğru yola iletir. O, yola gelecek olanları daha iyi bilir." Kasas, 28/56.

meyeyim, zira ki o, ilm-i gaybdendir. Lâkin Allah ta'âlâ dilediği kimseyi İslâma getirir, zira ki o âlimu'l-gaybdır, kalbi üzere matbuu gayırdan temyiz ede. O Allah ta'âlâ İslâma istidadı olanları bilir, yani evvelce arz olunduğu üzere âlem-i ezelde bu iş oldu bitti, sonradan olacak bitecek bir şey kalmadı sultanım.

Kâlallâhu ta'âlâ fî sureti Secde: "Ve lev şi'nâ le-âteynâ kulle nefsin hudâhâ velâkin hakka'l-kavlu minnî le-emle'enne cehenneme mine'l-cinneti ve'n-nâsi ecma'în."[573] "Eğer dilesek idi her nefse iman ve amel-i sâfî tevfik ederdik, lâkin kazâyim sabit ve vaidim sâbık oldu ki cin ve insin küffârıyla cehennemi dolduram" buyurulmuştur azizim; ne gelir elden lezizim, ne olmuş ise ezel olmuştur latifim. Onun için evliyâ-yı kirâm hazerâtı işin iptidasından havf ederler. Avam ise işin [513] akıbetinden havf ederler. Lâkin akıbet iptidaya nazırdır; sa'îd ü şakî evvelden olmuştur. Nitekim mezkûr olan âyet-i celîleler bunu nâtıktır. Kâle sallallâhu aleyhi ve sellem "eş-Şakiyyu fî batni ummihi ve's-sa'îdu sa'îdun fî batni ummihi."[574] "Batn-ı um"dan murat, ümmü'l-kitâbdır ve levh-i mahfûzdur, zira ümm, asla derler, yani asl-ı aslında şakî şakîdir ve sa'îd sa'îddir, yani şol kimse ki şakî veya sa'îd oldu ümmü'l-kitâbda. Kâle Allâhu ta'âlâ: "Yemhullâhu mâ yeşâ'u ve yusbitu ve indehu ummu'l-kitâbi."[575] Allah ta'âlâ mahv u nesh eyler levhten dilediği nakşı, dahi ispat eder dilediği emri ve o Allah'ın indindedir. Levh, kazâ-yı sâbıka meşâyıh-ı sûfiye indinde levh dörttür. Evvelâ kaza ve sabıka ki akl-ı kül ve akl-ı evvel ve hakîkat-i Muhammediyye ve kalem-i a'lâ ve ümmü'l-kitâb dahi derler. Bu cümle hakkında hadîs-i şerîf varit olmuştur. "Evvelu mâ halakallâhu el-aklu"[576], "Evvelu mâ halakallâhu ennûru"[577], "Evvelu mâ halakallâhu el-kalemu"[578] gibi. İmdi bu levh, akl-ı külde münakkaş olan umura min ba'd tagayyürât u tebeddülât vaki olmaz. Sâniyen levh-i kader ki nefs-i nâtıka-yı külliyedir, levh-i evvelde mücmel olan umur bu levhte mufassaldır. Buna levh-i mahfûz dahi derler. Sâlisen levh-i nüfûs-ı cüz'iyye-yi semâiyye ki bunda müntakaş olur, şekle ve hey'ete ve miktara bu âlemde her ne var ise. Evvelki levh ruh mesabesindedir. İkinci levh kalp mesabesindedir. Üçüncü levh hayal mesabesindedir. Ve dördüncü levh heyulâdır ki kâbil-i sûrettir. Bu âlem-i şehâdette bu levha levh-i mahv u isbât dahi derler

---

573 "Dileseydik, herkese hidayetini verirdik, (herkesi doğru yola iletirdik). Fakat benden "Mutlaka cehennemi, cinlerden ve insanlardan dolduracağım!" kararı çıkmıştır." Secde, 32/13.

574 "Kötü, annesinin karnında (kötü), iyi de annesinin karnında (iyidir)." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 561, no: 340-341; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 452, no: 1475 başlığı altında "es-Saîdu men sa'ide fî batni ummihi ve'ş-şekiyyu men şekâ fî batni ummihi" başlığı altında çeşitli şekilleri gösterilmiş. Ayrıca bkz. *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 11, no: 1559 "eş-Şakiyyu men şekâ fî batni ummihi."

575 "Allah, dilediğini siler, (dilediğini) bırakır. Ana Kitap O'nun yanındadır." Ra'd, 13/39.

576 "Allah'ın yarattığı ilk şey, akıldır." *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 1, s. 13, no: 4; *Feyzu'l-kadîr*, c. 4, s. 510; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 263, no: 823.

577 "Allah'ın yarattığı ilk şey nurdur." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 265-266, no: 827, "Evvelu mâ halakallâhu nûru nebiyyike yâ Câbiru."

578 "Allah'ın yarattığı ilk şey, kalemdir." *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 2, s. 492, no: 3693; *Tehzîbu'l-kemâl*, c. 18, s. 457; *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 263, no: 824.

azizim. Hâşâ sümme hâşâ teşbih değildir, ihvân-ı bâ-sefâya daha ziyade tefhim için bir misal irat edeyim.

Hesap kalemlerinden tutulan defter-i kebîr ile yevmî defter gibidir. Yevmî defter yine mahv u ispat olur, yani bir şey kalem ile çizersin, diğer şey yazarsın, lâkin defter-i kebîr böyle değildir, onda mahv u ispat edemezsin. Oraya ne yazılmış ise bozulmaz.

İşte böylece ümm-i kitâb ilm-i ilâhîdir ki nasıl ma'lûmât-ı ilâhiyye vaki olmuş ise öylecedir; sonradan tebdil ve tağyir olunmaz. Şakî ise ile'l-ebed şakidir; [514] saîd ise ile'l-ebed saîddir. Fakat ara sıra li-hikmetin şakî, saîd olur ise de bunlar tegayyür ve tebeddül ederek akıbet ilm-i ilâhîde şakî ise şakavet ve saîd ise saadet üzere hatm-i enfâs edip bu âlemden aslına ric'at u avdet eder mevlânâ.

Evvelce risalemizde zikri sebkat eden kibâr-ı meşâyıh-ı Kâdiriyeden Erzurumî Hüseyin Efendi kuddise sırruhu'l-azîz bir gün Erzurum'da esb-süvâr olarak Esad Paşa Köşkü'nün önünden gider iken o vakit Erzurum valisi olan Esad Paşa merhum köşkünde oturuyormuş. Müşarünileyh Hüseyin Efendi'yi bülend avaz ile "Buyurun erenlerim" diye davet etmiş. Hüseyin Efendi cevabında "Anam razı olmuyor" deyip geçip gitmiş. Esad Paşa merhum "anam" tabirine merak ederek kütüb-i sûfiyyeye müracaatle Cenâb-ı Hakk'a "Ana" tabir olunduğunu anlamıştır, yani ümmü'l-kitâbın anası demek, ilm-i ilâhî demektir.

İşte "fî batni ummihi" buna remz ü işaret olur. Hulâsa-i kelâm Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizin hadîs-i şerîfleridir ki kâle Resûlullâhi sallallâhu aleyhi ve sellem: "İnnallâhe ta'âlâ halaka Âdeme fe-darebe bi-yemînihi ale'l-yumnâ fe-ahrece zurriyyeten beydâe ke'l-fiddati fe-darabe bi-yusrâhu ale'l-yusrâ fe-ahrece zurriyyeten ke'l-hamîmeti summe kâle hâulâi fi'l-cenneti lâ ubâlî ve hâulâi fi'n-nâri lâ ubâlî."[579] Pes bu ezelde beyaz ve sevâd olan canların aksi âhirü'l-emr Rumî gibi olan müminlere ahsenü't-takvîm şeklini ve Habeş gibi siyah olan kâfir ve fasıklara akbehu's-suver ve ekrehü'l-hey'e bir şekl-i müstekreh verir; el-iyâzu billâhi ta'âlâ.

Eyvallah Aşçı Dedemiz okuma, canıma değdi, bu kadar kâfidir. Ehl-i vicdâna dedi, sen de çıktığın yere ric'atle gir dedi. Lehu'l-hamdu ve'l-minne anamın karnından Müslüman olarak çıktım, sâye-i Cenâb-ı Peygamberîde yine Müslüman olarak girerim. Zaten yılan deliğinden doğru olarak çıkar, eğri büğrü geşt ü güzâr edip yine doğru olarak deliğine girer azizim.

Şimdi bi-hasebi'z-zâhir çıktığımız bahse ric'atle o deliğe girip yine ahvâl-i perîşânımızdan bahs ü hikâye edelim. Bahsimiz Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i [515] Arabî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin âlem-i ma'nâda müşâhede-i cemâl-i bâ-kemâlleriyle müşerref olarak bundan dolayı zâhir ü bâtın bir iltifat ve tecelliyât-ı subhâniyyeye mazhariyyet-i fakîrîye remz ü işarettir deyip buraya kadar bazı şeyler bi-hasebi'l-bâtın remz ü işaret tarikiyle arz u beyan olunmuş

579 *Musnedu Ahmed*, c. 6, s. 441, no: 27528; *el-Firdevsu bi-me'sûri'l-hitâb*, c. 3, s. 422, no: 5290; *Feyzu'l-kadîr*, c. 3, s. 448; İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, c. 18, s. 85; *Tefsîru't-Taberî*, c. 9, s. 116; *Tefsîru'l-Kurtubî*, c. 7, s. 316.

idi. Şimdi de bi-hasebi'z-zâhir zuhur edecek iltifat ve tecelliyât-ı samedâniyyeye muntazır ve nazır olalım. Lâkin velâkin şurasını da arz u beyan edeyim ki göz görmez, kulak işitmez, el ayak tutmaz; fakirhane, kapıya elli altmış hatve mesafede olup pek bir zor hâl ile asaya dayanarak erenlere sığınarak güç hâl ile merdiveni çıkarak soluk soluğa nâçâr nâsâz bir hâlde şubeye düşüyorum. "Kişi noksanını bilmek gibi irfan olmaz" dedikleri gibi ikindi ezanı okunmuş, şunda akşama ne kalmış ki ikindiden sonra dükkân açıp ahz u itaya meşgul olayım. Bundan ise şimdiye kadar etmiş olduğum ahz u itanın hesaplarını görüp güzelce bir icmalini tanzim edip işte efendim ticaret için bu kölenizi göndermiş olduğunuz cihan şehr-i azîminde eylediğim ticaret bundan ibarettir veyahut eylediğim ticareti her nasılsa memlekete avdette esnâ-yı râhta Çardaklı Boğazı'nda kuttâ'-ı tarîk önüme çıkıp sermâye-i ezel ü ebed olan ihlâslarımı alıp yağma edip bu abd-i memlûklarını el-muflisu fî emânillâhi sırrına mazhar ederek huzûr-ı cenâb-ı ulûhiyyetinize geldim. Aman el-emân bi-câhi Muhammed af ve merhamet buyurup deryâ-yı gufrânınıza daldır bu biçare kulunu diye niyaz ve rica ve istirhamda bulunmak ayn-ı farz olmuştur azizim.

Hikâye:

Anadolu'daki Kemah kazasında üç adam para kazanmak için İstanbul'a gelmişler. Bunlardan ikisi hâllerine münasip birer iş tutup para kazanmaya başlamışlar. Diğer bir arkadaşı hiçbir iş tutmayıp İstanbul'u akşama kadar ölçüp gezip akşam oldukta, arkadaşlarının yanına gelip onların yemeği ile gıdalanıp yatarmış. Arkadaşları buna pek çok pend ü nasihat edip "Canım para kazanmayacaksın [516] niçin İstanbul'a geldin ve ne yüzle ve nasıl parasız memlekete avdet edeceksin?" demişler ise de bu adam cevabında "Ne yapayım, elim bir iş tutmuyor, şunda bir müddet misafirim, İstanbul'u gezip her bir şeyinden malûmat alıp bir bilgişlik ile sizinle beraber memleketime avdet ederim, beni de böylece kabul edin" demiş. Onlar da pekiyi deyip o adamı hâline bırakmışlar. Vaktaki avdet zamanı gelmiş, üçü beraber vapura binip Trabzon'a çıkıp oradan memleketleri olan Kemah'a gelmek üzere mâşiyen yola revan olmuşlar. Vaktaki Çardaklı Boğazı'na gelmişler, kuttâ'-ı tarîk olan haramiler bunların önüne geçip "Nereye gidiyorsunuz ve nereden geliyorsunuz?" sual ve cevabından sonra "Soyunun bakalım!" demişler. Peşinen parasız müflis olan bu adamı yoklamışlar, bir para olmadığını anlayıp yakasını bırakmışlar. O biçarenin bır kısa çubuğu var imiş. Onu doldurup şöyle dağın eteğine çıkıp arkasını bir ağaca verip çubuğunu içip bunları seyr ü temaşa eder imiş. Bunlar haramiler ile boğaz boğaza, gırtlak gırtlağa boğuşup soyulmamak isterler, haramiler soymak ister. Alt alta, üst üste yüzleri kanamış bir hâl-i esefte görüp o arkasını ağaca vermiş adam, bunlara hitaben demiş ki "Arkadaşlar, ağalara eziyet etmeyin, soyunun kemerdeki paraları teslim edin, vaktiyle çıkıp yerimize gidelim!" Zaten haramiler kalabalık olup bunlara galebe ederek güzelce soyup soğana çevirip tamamen paraları almışlar. Onlar o tarafa bunlar bu tarafa yola revan olmuşlar. Şimdi iki arkadaş ah u efgân ile ağlaşıp gider iken müflis olan

adam bunlara demiş ki "Şimdi anladınız mı İstanbul'da gezip para kazanmadığımın sebebini, çünkü bu Çardaklı Boğazı hiç hatırımdan çıkmaz idi. İstanbul'da bin türlü mihen ü meşâk ile para kazanıp getirip buradaki haramilere teslim etmekte mana nedir arkadaşlar?" demiştir.

Pek doğru söylemiştir azizim. İşte Aşçı Dede'nin hâli de bu gibidir. Ammâ velâkin sen dersen ki "Ey dede, bu senin dediğin takaüden çerağ buyurulduğu zamanda olacak bir şeydir, daha ona vakit vardır, zamanı gelmemiştir. [517] İşte o zamana kadar ne zâhir ve ne bâtın cümle emellerden fariğ olup hasta beste aheste yine memuriyetinin başına devam ile tutmuş olduğun mesleki terk etmeyerek umûr-ı mühimme-i cihâdiyyeyi kemâ-huve hakkuhu elinden geldiği kadar sa'y ü gayret ü himmetle yoluna getirebilirsin ki senin nasibin her ne ise o gelip seni bulur azizim."

Üç yüz yirmi iki senesi Zilhicce-i şerîf [6 Şubat-7 Mart 1905] geldi. Artık on gün sonra kurbanlar olunur, Allah için kurban, çömlek için kavurma diyerek et'ime-i nefîsenin envai tabh olunur. Lâkin ramazan bayramında aylık çıkmadı. O bayram hayal pilavı ile idare edip geçiştirdik. Acaba bu îd-i saîd-i adhâ da ona benzemesin? Aferin maşallâh sana dedem. Ne demeli senin bu fikrine ve evhâm-ı hayâline. Oğlum şimdi sana nasihat etmedim mi ki zâhir ü bâtın emelleri terk edip işinle gücünle olasın; senin nasibin gelir seni bulur diye. Evet öyle ammâ insan hayatta oldukça, evlât ve ayal sana baktıkça seni kendi hâline bırakmazlar ki kendi yağınla kavrulasın. "Hanede olan evlâd ü ayâl ne bilir Allah kerim'i." Kerim'dir, Rahim'dir, Gafur'dur; âmennâ ve saddaknâ; mâni', mu'tî; Hak'tır azizim.

"Lehu'l-hamdu ve'l-minne" maaş verileceği müjde ve tebşirini aldık. Ammâ bugün arefedir, daha akçe tıngırtısı ve sedası yoktur. Bayram günü ba'de'l-asr ikindi topuyla beraber maaş topumuz da atıldı, yani bizim şubenin odacısı maaşımızı fakirhaneye getirip mecidiyeleri çocukların topu gibi kapıdan içeriye attı. Hanede olanlar da "Topumuz geldi, oynayalım" diyerek koşuşup mecidiyeleri yağma ettiler. Her nasılsa içinden bir kurban parası ifraz ederek Arif Bey oğlumuza verdim: "Oğlum git de güzelce bir kurban al" dedim. Meğer ki haberim yok, Arif Bey arefe günü ahbabından bir kasapta ev beslemesi olarak bir koyun bulup ona göz ve nişan koymuş. Derakap gidip o koyunu dokuz mecidiyeye alıp akşam ezanıyla beraber yularından tutup burak gibi haneden içeriye [518] getirmiş. Haber verdiler. Aşağı inip gördüm ki ne göresin, koyun değil, deve yavrusu gibi iri ayaklı gayet tüylü bir koyundur. Taaccüp edip "Arif Bey bunu nerede buldun, nasıl aldın?" diyerek sual ve cevap edip işi ve ledünniyâtını anladım ki arefe günü kurbanımız alınmış ise de bayramın ikinci günü zebh olunacağı ve bunda olan hikmet ü ledünniyâtı maaşın tehiriyle cilve-nümâ-yı zuhûr olacağını bilip inkiyat ve itaatten başka sözüm kalmadı azizim. Dediler ki "Bu hayvan senin için bir müddet-i medîde hanede beslenmiş ve terbiye olup bu hâl ve renge gelmiş. Bir kere nazar-ı hakîkatle nazar eylesene, görmüyor musun? Yüzü tıpkı sana benziyor. Uzun yüzlü, sarışın benizli. Hele şu boynuzlarına bak, ne boynuzdur! Hiçbir koyunda bu kadar yün yoktur" dediler. Filhakika nazar-ı

hakîkat-bîn ile nazar ettim, tıpkı fakirin yüzüne benziyor. Fakat bu koyun, fakir gibi yüzsüz değildir, iki yüzlüdür. Bir yüzü zâhire ve bir yüzü bâtına olmak üzere iki yüze iştirâ olunmuştur azizim.

Ferdâsı günü alessabah Arif Bey oğlumuzu tevkil ederek fakir de yanında bulunarak şöyle niyet ettim ki "İlâhî ya rabbi, şimdiye kadar sana pek çok kurbanlar kestim. Ancak şu âhir-i ömrümde bu kurbanımı kemâl-i rahmet ü gufrânınla kabul buyurup ümem-i sâlife peygamberân-ı izâmı hazerâtına bahş ü atiyye buyurduğun fidâ-yı azîm ve zebh-i azîm sırrına ve o tecelliyât-ı subhâniyyeye bu yüzsüz asi günahkâr İbrahim Halil kulunu da ilhak buyur!" diyerek "İşte nefsimi sana feda ve kurban ettim" deyip tekbir alarak zebh ettim. Fesubhânallâhi ta'âlâ mübarek hayvan da tamamıyla gerdanını rızâ-yı ilâhî bıçağına verip asla hareket ve çabalamak gibi şeyler etmeyip teslîm-i tâm ile teslîm-i rûh etmiş ve fakiri de ağlatmış idi. Gözlerimden akan yaş "İnnâ fetehnâ leke fethan mubînen"[580] sırrını söyler idi azizim.

Ey yüzsüz asi Aşçı Dede, zebh-i kurbân sırrı bir esrâr-ı ilâhîdir ki bast u beyan olunsa kalem ve kâğıt âciz kalır. Kütüb-i sûfiyyeye müracaatle iktifa olunsun mevlâna. Fakat Şeyh-i Ekber Muhyiddin-i Arabî kuddise sırruhu'l-âlî efendimizin bu bapta *Fusûs*'taki nutk-ı [519] sa'âdetleri teberrüken ve teyemmünen buraya derc olunmuştur. Şöyle ki: "İ'lem eyyedenallâhu ve iyyâke enne İbrâhîme el-Halîle aleyhisselâmu kâle li'bnihi: "İnnî erâ fi'l-menâmi ennî ezbehuke." Ve'l-menâmu hazretu'l-hayâli fe-lem yu'abbirhâ. Ve kâne kebşen zahere fî sûreti ibni İbrâhîme fi'l-menâmi."[581] "Ey kebş-i nefsi fillâh feda eden salik ve ey fenâ-fillâh ile vücûd-ı Hak'ta hâlik olun kimse, sen bil, Allah ta'âlâ bizi ve seni tevfîk-i ilâhiyyesiyle teyit eylesin. Tahkik İbrahim Halil aleyhisselâm, veledine eyitti: "Tahkik ben menâmda seni zebh eder görürüm." Ve hâlbuki menâm hazret-i hayâldir, tabir iktiza eder. Pes İbrahim aleyhisselâm rüyayı tabir etmedi, onu zâhiri üzere ahz eyledi ve hâlbuki menâmda mer'î olan kebş idi ki İbrahim aleyhisselâmın ibni suretinde zâhir olmuş idi."

İmdi şöyle malûm ola ki Hak ta'âlânın "Ve fedeynâhu bi-zibhin azîmin"[582] kavlinde ibn-i İbrahim'e zebh-i azîmi feda ettiği İbrahim aleyhisselâmın zihninde ibni vaki olduğundan ötürüdür ve illâ mer'î olan kebş idi ki inkiyat ve istislâmda münasebetten ötürü menâmda ibni suretinde zâhir olmuş idi. Pes halîfe-i Rahmân menâmına kebşin vukuu ve ona feda olması münasebetindn ötürü ki bundan evvel zikrolundu. "Ve fedeynâhu bi-zibhin azîmin"[583] kavli İbrahim'in zihninde vaki olan şey hasebiyle nüzul ettiğinden ötürü Şeyh radıyallâhu anhu ebyât-ı mezkûrede halîfe-i Rahmân'ı menâmına kebşin

---

580 "Biz sana apaçık bir fetih verdik." Fetih, 48/1.

581 "Bilesin, Allah bizi ve seni korusun, İbrâhîm el-Halîl aleyhisselâm oğluna: "Ben rüyada seni boğazladığımı görüyorum" dedi, rüya hayalin var olmasıdır, ancak rüyasını tabir etmedi. Rüyada İbrâhîm'in oğlu kılığında bir koç görünmüştü." İbn Arabî, *Fusûsu'l-Hikem*, c. 1, s. 85, "Fass-ı İshâkiyye"

582 "Ve fidye olarak ona büyük bir kurbanlık verdik." Sâffât, 37/107.

583 "Ve fidye olarak ona büyük bir kurbanlık verdik." Sâffât, 37/107.

vukuunda istib'âd tariki üzere istifham edip İbrahim'in hayalinde ibni suretinde mer'î olan kebşi olup sûret-i kebşiye-i hissiyesi menâmda insan suretinde mer'iye olan sûret-i hayâliyesine feda olduğunu işaret etti. İmdi menâm hazret-i misâl-i mukayyeddir ki hayal ile müsemmadır. Pes onda mer'î olan şey gâh olur ki zâhirde vaki olan şeye mutabık olur ve gâh olur ki mutabık olmaz. Belki nefs-i ma'ânî-i gaybiyyeden bir manayı idrak eder. Şol tarik ile ki nefisle Hak beyninde onda vasıta yoktur veyahut ervah-ı âliyede müntakaşa olan ma'ânîden ahz eder. Pes onun için sûret-i misâliyede nefse mütemessele olur hazret-i hayâliye suverinden ona münasibe olan surette. Pes o suret-i mer'iyeye tabir lâzımdır, ta kim ondan murat olan şey malûm ola. Ve İbrahim aleyhisselâm rüyayı [520] tabir etmedi, zira âlem-i misâlden ahz etmeye müte'avvid idi. Pes vakta kim Hak ta'âlâ, İbrahim'in kalbini müstevâ-yı rahmânî etmek için onu âlem-i misâlden ref' edip ondan terk eylediyse onun hayali manayı onun kalb-i mücerredinden ahz etti ve onun kuvvet-i musavveresi o mananın tasvirinden tasarruf edip ma'nâ-yı kebşi sûret-i İshak'ta tasvir etmiş idi. İshak ile kebş beyninde teslim ve inkıyatta münâsebet-i sâbitenin sübutundan ötürü pes İbrahim'in rüyası tabir iktiza etti. Ve hâlbuki o, onu tabir etmedi. "Fe-saddaka İbrâhîmu'r-ru'yâ." Pes İbrahim, o rüyayı tasdik eyledi, yani rüyanın zâhiri üzere ahz edip sûret-i mer'iye İshak'tır diye zannetti. Ve hâlbuki o sûret-i mer'iye indallâh zebh-i azîm idi. Pes İbrahim aleyhisselâm hayalin hakkını tabir ile ita etmedi. "Fe-fedâhu rabbuhu min vehmi İbrâhime bi'z-zibhi'l-azîmi ellezî huve ta'bîru ru'yâhu indallâhi ve huve lâ yeş'uru." Pes ibn-i İbrahim'e İbrahim'in vehminden ötürü onun rabbi zebh-i azîmi feda eyledi ki indallâh onu rüyasının tabiri o zebh-i azîm idi. Ve hâlbuki onun istidadı yok idi, yani indallâh ibn-i İbrahim'in tabiri zebh-i azîm idi ki İbrahim'in hayali tasarrufundan ötürü ibni suretinde zâhir olmuş idi. Pes o sûret-i mer'iyeden zebh-i azîme ubûr olunup onunla tabir olunmadı. Ve İbrahim'in o tabire şuuru yok idi. "Fe't-tecelli's-suveriyyu fî hazreti'l-hayâli muhtâcun ilâ ilmin âhere yudreku bihi mâ erâdallâhu bi-tilke's-sûreti."[584] Pes hazret-i hayâlde vaki olan tecellî-i suverî ilm-i âhere muhtaçtır ki o sûret-i mer'iyeden Allah'ın muradı olan şey onunla idrak olunur. Ve ilim, ilm-i ta'bîrdir ve ilm-i ta'bîr hâsıl olmaz illâ esmâ-yı ilâhiyye dekâyıkının inkişafı ile ve bâtına müteallike olan esmâ beyniyle zâhirin haytası tahtında olan esmâ beyninde olan münâsebâtın inkişafıyla. Pes suver ile onların ma'ânîsi beyninde olan münâsebât ile merâtib-i nüfûs ki onların hayâlâtı hazretinde suver-i hayâliye onların hasebiyle zâhiredir. Arif olan kemâ-yenbagî ilm-i ta'bîri arif olur azizim.

İşte Mevlânâ, buralarını arz u beyandan murâd-ı fakîrî bi-hasebi'z-zâhir bu âlem-i şehâdette görünen ve müşahede olunan şeyler de ayn-ı rüyâ [521] gibidir. Cenâb-ı Hak "Ve sebbihhu leylen tavîlen"[585] âyet-i celîlesinde leyl-i tavîlin ma'nâ-yı işâreti: "Bu dünya bir leyl-i tavîldir. Dünyada oldukça Cenâb-ı Hakk'ı zikir ve tespih et" demektir. Binaenaleyh bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin zâhirde

584 Metinler için bkz. İbn Arabî, *Fusûsu'l-Hikem*, c. 1, s. 85. "Fass-ı İshâkiyye"

585 "Ve geceleyin uzun zaman O'nu tespih eyle (şânının yüceliğini an)!" İnsan, 76/26.

gördüğü kebş, tabir etmek ister. Bunun tabiri Aşçı Dede'nin kebş-i nefsidir ki Cenâb-ı Hakk'a feda etmiştir. Zaten kurbanın sana benziyor dediler. Bunun üzerine gönlü arzu etti ki kurbanın postunu dahi sûret-i muntazamada dibâgatla üzerinde namaz ve niyaz ve Cenâb-ı Hakk'ı zikir edip bu yüzden ve iki yüzden zât-ı ecel-i a'lâya hamd ü senalar ve resul ve âline salât u selâmlar ihdâ edeyim, çünkü bu ana kadar kesmiş olduğum kurbanların derecesi bu dereceye vâsıl olmamış idi. Şimdi her yüzden münkesirü'l-kulûb idim. Cenâb-ı Hak ta'âlâ ve tekaddesi hazretleri münkesirü'l-kulûb olan kullarının kalbinde mütecelli olur azizim. İşte şu âhir-i ömrümde bu kurbanın makbûl-i dergâh-ı ilâhî olduğuna şek ve şüphem olmadığından buna bir alâmet-i mahsûsa ve nişân-ı zî-şân olmak üzere postunu dibâgat ettirdim ve muharremü'l-harâmın iptidasında dibâgattan gelip birkaç gün de hanede kuruttum. Gönül âlemine şöyle tulû etti ki muharremü'l-harâmın onuncu cuma günü altıma serip üzerinde alessabah teberrüken ve teyemmünen hatm-i hâcegân kıraat edeyim. Evvelce arz olunduğu üzere her cuma günü sabah namazından sonra hâne-i fakîrîde yalnız başıma hatm-i hâcegân eder idim. Öylece ettim. Fe-subhânallâhi ta'âlâ bir acîb tesadüf etti. O gün aşure tabh olundu. Alelusul aşureye erenlerin demi çekilip gülbend-i[586] Muhammedî dahi keşidesiyle rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî ve evlâd u ezvâc-ı tâhirât-ı nebevî ile sâdât-ı izâm hazerâtının rûhâniyyet-i kudsiyyeleri ve feyz ü tecelliyât-ı ma'neviyyeleri niyaz u istirham olundu.

Mine'l-kadîm hatm-i hâcegân kıraatinde sürahi ile su konup hitâm-ı hatmde suya üfürür idim. Bazı ihvandan bu sırra aşina olanlardan keyifsizlikleri zuhurunda o sudan alıp niyet-i şifâ nûş ederek şifâyab olurlar idi. İşte o sudan da aşureye selsebil gibi akıtılmıştır. [522] Ehl-i beyt halkına dedim ki "Bugün muharremin onuncu günü olup İstanbul'da Sümbül Efendi Dergâhı'nda su çıkar, herkes alıp içerler. İşte bu su da o su gibidir. Niyet-i şifâ nûş edin" deyip içtiler ve birer birer gelip post tebriki ettiler, yani refikam, Hadîce-i Kübrâ radıyallâhu anhâ mazharı ve cariyesi olan Hatice Dilber Hanım ile mahdumu Arif Bey, zevcesi Fahriye Hanım iftiharane gelip "Âşık postunda daim olasın" dediler. Fakir de mukabeleten nezirlerini ifa edip dedim ki "Fakirin daha başka isimlerim vardır." Dediler ki "Evet efendim, çok isimleriniz vardır biliriz, lâkin cümlesi âşık isminin tahtında dahildir, çünkü sair isimler âşık isminden zuhur etmiştir, cümlesi bu ismin altındadır" dediler. Sonra onlara vasiyet ettim ki "İşte bu postu size emanet ederim, nitekim emânât-ı şerîfeler bohçasında olan emânât-ı mübârekeleri vasiyet ettiğim gibi. Bu âlemden göçüp nakl-i âlem ettiğimde bu postumu nâm-ı fakîrî olan Aşçı Dede postu diyerek bir yadigâr olmak üzere hıfz u emânda muhafaza edip yâr u agyara kaptırmayasınız" dediğimde cümleten ağlaşıp göz yaşıyla post ve dost duasını da eda ettik ve şöyle bir nutuk da gönül âleminden zuhur etti:

Yetmiş beş senede nefsimi alt edip bir başını kestim
Mücâhede seyfiyle yüzüp postu altıma aldım

586 "Gülbang", bu eserde "gülbend" şeklinde.

Mısra'-ı sânî tarihtir, 1323 eder ebcet hesabıyla.

Zaten dost üstümde hâzır idi
Her bir ahvâlimize muîn ü nâzır idi

Dediler dedem yeter sana bir post ile dost bâkî
Post altında dost üstünde olasın bâkî

Hû eyvallâh sultanım. Saki böyle olduysa, hem îd-i adhâ tebriki ve hem aşr-ı muharremü'l-harâmın tağdiyesiyle post niyazı ve dost fidyem hamd ü senası için diyelim:

Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamdu. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîrâ. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne.

BU FASIL İHSAN BUYURULAN HİCAZ DEMİRYOLU MADALYASI HAKKINDADIR

Men çi gûyem vasf-ı ân âlî-cenâb
Nîst peygamber velî dâred kitâb[587]

Unvanıyla sît ü sedâ-yı zâhir ü manevîsi iki cihanı doldurmuş olan Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin yine mazhar-ı iltifât-ı gavsiyyeleri olduğum işte arz olunacak rü'yâ-yı sâdıkadan nümayan olmuştur. Şöyle ki bin üç yüz yirmi üç senesi Muharremü'l-harâmın yirmi altıncı [1 Nisan 1905] cumartesi gecesi ki bin üç yüz yirmi bir senesi Martın on dokuzuncu gecesine tesadüf etmiş idi, âlem-i ma'nâda Edirne'deki Mevlevîhanede bulundum. Odalarının cümlesi kapalı imiş. Ancak bir dedeyi yeni uykudan uyanmış buldum. Şöyle ileriye doğru gittim. Odalar açıldı. Bir odadan içeriye girdim. O odada Mevlevîhane şeyhi merhum Hacı Ali Eşref Efendi kuddise sırruhu'l-azîzi buldum. Şöyle bir yüksek yerde ve bir köşede minder üzerinde oturmuş, karşısında bir adam vardır. Ona bir şey okutuyor, yani ona ders veriyor. Fakir odadan içeriye girdiğimde baş kesip oturdum. Sonra gördüm ki odanın ortasına bir sofra kuruldu. Etrafında gayet nefis ekmekler, havlular, kaşıklar mükemmel konulmuş. Daha kimse oturmamış; ancak öyle mükemmel bir sofra tehyie olur. O hâlde odadan dışarıya çıktım. Onu gördüm ki Şeyh faziletlû Salahaddin Efendi'nin biraderi Hüsameddin Efendi bir keçe içinde pek çok mecidiyeler getirmiş, yani vilayetten almış. Bir gaz tenekesinin içinde daha paralar var imiş, onların üzerine boşalttı. Sonra orada hazır olanlara getirip birer mecidiye tevzi ve ita etti; fakire de verdi. Lâkin fakirin elimde evvelce dahi bir mecidiye var imiş. İki mecidiye oldu. Fakat Hüsameddin Efendi fevkalâde terlemiştir, yüzünden terler akar. Bu hâlde elimdeki mecidiyenin birisi güya gümüş enfiye kutusu imiş. Kendi kendime diyorum ki "Hem enfiye çekeriz ve hem de keşf ü keramet ederiz, bize mâni değildir" gibi bazı şeyler de söylüyorum. Meğer ki bu akçeler Şâm-ı şerîf'teki Bekrîzâdelerden birisi füc'eten vefat etmiş. Diyorlar ki "Bir şiddetli [524] sıtma geldi, teslîm-i rûh etti." Fakir de diyorum ki "Bildim kara bıyıklı setre pantolon giyer Bekrîzâdelerdendir." Diyorlar ki "Hayır, sizin bildiğiniz değildir, Bekrîzâdelerden filân efendidir, başına fes giyip üzerine yazma yemeni sarar ve şalvar giyer, işte o zattır. Lâkin rûhâniyyet-i Cenâb-ı Peygamberî yetişip öyle gıpta olunacak bir hâlde irtihâl-i dâr-ı bekâ etmiştir" diyerek medh ü senalar ediyorlar. Daha bu gibi fevkalâde bir neşe ve bir huzur ile uyandım.

---

587 O yüce kişi için ben ne diyeyim: Peygamber değil, ama kitabı var. (Molla Câmî)

Ferdâsı cumartesi günü kapıya gittim. Öyle namazında evvelce Evrak Müdürü Yüzbaşı Saib Bey ki giden Levazım Reisi Ahmed Kemal Paşa hazretlerinin damadıdır. Ammâ nasıl zeki, fatin, sâhib-i vicdân ve hamiyetmendân ve asdikadan, yani *Mültekâ Şerhi Damad*[588] desem yalan söylemiş olmam. Şubeye teşrif buyurup elinde bir berât-ı âlî-şân ile bir de Hicaz Demiryolu madalyası olup fakire ihsan ettiler. Diğer bir berat ve bir madalya dahi muavin-i âcizî Ziya Bey henüz gelmemiş idi, onun masasına koyup gittiler. Beratı açmadan bizim Mülâzım Asım Efendi oğlumuza verdim ki oku bak diye. Nişanı da yanımda oturmuş müsvedde tesvid ettirdiğim asker Ahmed Efendi'ye verdim ki "Ya Hazret-i Ahmed, sen de dest-i peyvest-i muhbûbiyetinle sol tarafımdaki kalbim üzerine gelen paltoya talik et" diye. Ammâ bu Ahmed Efendi senin bildiğin âdî Ahmed efendilerden değildir azizim. Göz, kaş, zülüf, bıyık fevkalâde kurum gibi inadına simsiyah, bunun aksine olarak vech-i şerîfi fevka'l-had kâfurî gibi inadına beyaz yani hünkârî abadî kâğıt üzerine dest-i kudret-i ilâhiyye ile yazılmış çifte Ali'dir. İmanım Ali! Lâkin bu yazıyı herkes okuyamaz, bunu ancak uşşâk-ı müştâk olanlar okur azizim. İşte bu zâhir hüsnüyle beraber bâtın hüsnü dahi var idi. O da Edirne'de Sa'dî Dergâh-ı şerîfi şeyhi merhum ve mağfur ve meşhur Ali Bey kuddise sırruhu'l-azîzin kayınbiraderidir. Bu Ali Bey de öyle âdî Alilerden değildir, imanım Ali'dir. Şöyle ki Hazret-i Davud aleyhisselâm taraf-ı ilâhiyyeden ihsan buyurulmuş olan savt-ı hasenin bir zerresi de merhum Ali Bey'e bahş u ita kılınmış. Bununla beraber ilm-i mûsikide fevkalâde muallim ve hoca olup İstanbul'dan [525] ve sair memâlikten mahsus musiki talim etmek ve savt-ı hasenesini istima etmek için takım takım züvvar gelip ta'lîm-i mûsiki ve istimâ'-ı savt ile mest-i lâ-ya'kıl vatanlarına avdet ederler imiş. Şeyh-i merhûm yakında yani bin üç yüz on [1892-93] senesinde irtihâl-i dâr-ı bekâ ettiği için müşarünileyhin hâl ü şân-ı reşâdetlerini pek çok bilenler mevcuttur. Hatta bizim evlâd-ı ma'neviyyemiz Asım Efendi dahi hâl ü şânına muttali olduğu için bir hâlini nakl ü hikâye etmiştir.

Şöyle ki ilkbaharda bir seher vakit şeyh-i merhûm, penceresinin önünde kırâ'at-i Kur'ân-ı azîmü'ş-şân eder imiş. Bir bülbül bu savt-ı haseneyi istima ile gelip pencerenin karşısındaki ağacın dalına konup bir müddet istima eder. Oradan dayanamayıp pencerenin gelip üstüne konar. Oradan da tahammül edemeyip pencereden içeriye girip karşısında bir şeyin üzerine konup şeyh-i merhûmun oturduğu makamdan bülbül de şakımaya ötmeye başlar azizim.

Mumaileyh Ahmed Efendi dedi ki "Vefatına yakın okuduğu bu idi: Ey garip bülbül senin diyarın kandadır!" Bununla muradı bülbül-i rûhuna hitaptır, yani geldiğin yere ve diyarına vatanına avdet ediyorsun demektir. Ve bir böyle bir muamma söylemiştir: "Sen hancı ben yolcu." Daha bazı rumuz ile başını secdeye koymuş. Etrafında olanlar "Ne yapıyorsun?" demişler. "Takla kılıyorum" demiş, teslîm-i rûh etmiş, yani "İki takla bir bakla" dedikleri gibi. Taklanın birisi anasından doğduğu vakit, diğeri de bu dünya rahminden âlem-i âhirete

588 Şeyhizade Abdurrahman'ın (ö. 1667) *Damad* adıyla da bilinen *Mecmau'l-enhur fî Şerhi Mülteka'l-ebhur* adlı fıkha ait *Mülteka* şerhi.

gittiği vakit. Bir bakla da nazar-ı müşâhededen ibarettir, yani bak gör bir kere demektir. Şeyh-i merhûmun vefatından sonra yirmi dört saat tevkif etmişlerdir. Buna sebep de yanaklarının allığı zail olmadığından kan tutmuş zannetmişlerdir.

İşte azizim zâhir ü bâtın mahbûb olan Hazret-i Ahmed ve nişân-ı zî-şân-ı dest-i peyvest-i mahbûbiyyetiyle paltonun üzerinden talik eder iken her nasılsa nişanın çifte iğnelerini etime batırdı. Ziyadece tesirinden öf dedim. Bâtından "Fe-lâ tekul lehumâ uffin"[589] dediler. Bu âyet-i kerîme valideyn hakkında nazil olmuştur, yani ananıza, babanıza öf demeyesiniz. Burâları malûmdur. Fakire ve bu bahsimize olan cihet-i ta'alluku ve remz ü işareti bu idi ki Hicâz-ı magfiret-tırâza demiryolu [526] keşîdesinde muavenet edenlere böyle birer Hicaz Demiryolu madalyası tertip olunup ve üzerinde şimendiferin lokomotif resmi tersim olunup verilmiştir. Bu hat ve bu yol, Mekke-i mükerreme ile Medîne-i münevvere'ye müntehi olup huccâc-ı müslimîni kemâl-i râhat ve huzûr ile oraya vuslata medar demektir. Mekke-i mükerreme hakkında Cenâb-ı Hak bir âyet-i celîlesinde "Ummu'l-kurâ" buyurmuştur. "Ve li-tunzire umme'l-kurâ ve men havlehâ."[590] Yani "Ta ki o Kur'an'la Mekke ehlini ve onun havlinde küllü arz ehlini inzar edesin" buyurmuştur.

İmdi Mekke-i mükerreme karyelerin anası olursa Medîne-i münevvere de karyelerin babası olur azizim. İşte cemî'-i mü'minînin min-cihetin vatan-ı aslîleri Mekke ve Medine olduysa, rahm-ı sıla için gidecek muvahhidînin rahat u selâmetlerine medar olmak üzere yapılmış olan demiryolunun madalyasının çifte iğnelerinin kalbime tesirinden dolayı öf dememeli diye remz ü işaret olundu mevlânâ. Daha içeriye girer isek korkarım sonra dışarıya çıkamayız. "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[591]

Mumaileyh Asım Efendi berât-ı âlî-şânı kıraat edip sonra kalkıp Ziya Bey'in beratını alıp okudu. Sonra fakire dedi ki "Size yazılmış olan âyât, Ziya Bey'e yazılmamıştır. Onun için size söylemedim ki belki sayha edersiniz." Mumaileyhin bu sözünden gönlüme geldi ki "Hicaz demiryolu için muavenet edenlere mahsus bir âyet ve hadîs-i şerîf mi bulup yazdılar" diye. Sayha korkusundan berât-ı şerîfi şubede açıp okumadım. Akşam hane-i fakîrîye gelip derhâl açıp okudum. Meğer ki Asım Efendi'nin sayha edersiniz dediği şey fakir rütbe-i ûlâ sınf-ı sânisi ricalinden olduğum için berât-ı âlî-şânda ricâl-i devlet-i aliyyemden tabir buyurmuş. Onun için söylemememiş olduğu anlaşıldı.

Sûret-i Berât-ı Âlî-şân:

"Huccâcın cânib-i Hicâz-ı magfiret-tırâza teshîl-i azîmet ü avdetleri maksad-ı hayr-marsadıyla Şâm-ı şerîf'ten Medîne-i münevvere ve Mekke-i mükerreme'ye kadar tesisi muktezâ-yı emr ü

589 "Sakın onlara "Öf!" deme." İsrâ, 17/23.

590 "Anakent (Mekke'y)i ve çevresindeki (kasaba)ları uyarman için." En'âm, 6/92.

591 "Arif olana bir işaret yeter."

fermân-ı mülûkânemde bulunan demiryolu işlerinde zükûr u inâstan hidemât-ı meşkûreleri ve i'ânât-ı mâliye ve saireleri meşhûd olanların takdir ü tezkiri için taraf-ı eşref-i şâhânemden derecât-ı muhtelife üzerine bir madalya ihdas edilmiş ve ricâl-i devlet-i aliyyemden İkinci Ordu-yı Hümâyûn Levazım Dairesi Dördüncü Şubesi Müdürü iftihârü'l- [527] e'âlî ve'l-e'âzım Hacı İbrahim Efendi dâme uluvvuhu hidemât ibrazıyla mezkûr madalyanın nikelden mamul nevine nizâm-nâme-i mahsûsam mucibince kesb-i istihkâk eylemiş olduğuna binaen bi'l-istîzân şeref-sudûr eden irâde-i seniyye-i şehriyârânem mantuku münifi veçhile mumaileyhe zikrolunan madalyanın nikelden mamul bir kıtası ita ve ihsan kılınmış olduğunu mutazammın işbu berât-ı âlî-şânım isdâr ve ita kılındı. Tahrîren fi'l-yevmi's-sâbi' ve'l-işrîn min şehri Şevvâl el-mukerrem. Sene isneyn ve işrîne ve selâse mi'e ve elfin. Ceyb-i hümâyûn-ı mülûkânemden ita olunmuştur. Hicaz Demiryolu madalyası berât-ı âlîsi 1162 / 7563

Bu numaralar neye işaret olduğu fakirce meçhul olduğu hâlde teberrüken yazılmıştır. Fakat gönül âleminden olunan işaret birer rakamları "Bir, bir Allah'tır hem cihât-ı sitteden tecelli edip cilve-nümâ-yı zuhûr olan feyz ü tecelliyât-ı subhâniyye ikidir, birisi cemâlde diğeri celâlde. Her ikisi yine birdir ki biri Allah'tır, diğeri aynası olan Habîb-i Ekremi ve nûr-ı ilâhiyyesidir. Yedi rakamı yedilere işaretti. Beş rakamı ise ehl-i abâdır. Canım kurban olsun sana ki o sayedir ve onun içindir avâlimin halkı ve îcâd-ı envâ'-ı mahlûkât u mevcûdât. Altı rakamı yine cihât-ı sitteden tecelli-i feyz ü in'âm u ihsan eden üçlerdir ki bunun bir ve ikisi yoktur. Bu üçlerden feth-i bâb olup üçler, yediler, kırklar diye nida olunur. Bir ikisi yoktur demek, yani onların adetçe ve naat ve evsafça tavsif ü tarifi mümkün değildir ki Allah ile Muhammed'dir.

Tevcîh-i sânî ve tulû'-ı ma'nevî iki birler kesîre olunan iki adet yani çift demir hattına işarettir ki işte madalyada olan çifte iğne, çifte demir hattı gibi canıma tesir etti de öf dedim. Altı rakamı cihât-ı sitteden yani alttan, üstten, sağdan, soldan, önden, arkadan; yedi iklim dört köşeden mahlûk-ı Hudâ gelip iki beyt-i mu'azzamayı ziyaret ve tavaf ederler. Biri Mekke-i mükerreme, diğeri Medîne-i münevvere'dir. Cihât-ı sitte dünya küreviyyü'ş-şekl olduğu için alt, üst, sağ, sol, ön, arka tabiri yolundadır. Yedi rakamı yedi iklime ve yedilere; beş rakamı âl-i abâ sayesinde keşide olunan demir hattı, yedi iklimden gelip ziyaret etsinler, üç rakamı yani üçlere: biri [528] Beyt-i mu'azzama, diğeri Cebel-i Arafat ki onda olan feyz ü tecelliyât bî-nihâyedir; üçüncü Medîne-i münevvere'dir ki bu üç mahalde olan feyz ü tecelliyât-ı ilâhiyye asla başka yerde olmaz sultanım. Eyvallah dedem hû azizim.

Ferdâsı günü kapıya gittim. Mumaileyh Asım Efendi'ye dedim ki "Oğlum, dünkü gün söylediğiniz şeyi anladım. Lâkin fakirden zuhur eden sayha böyle dünya mansıp ve rütbesi için olmaz, ancak sayha mana ve bâtın cihetinden zuhur eden tecelliyât-ı ilâhiyyeden neş'et eder. Siz de oldukça müşahede ediyorsunuz ya, ne gibi şeylerde sayha zuhur ediyor" dedim. Filhakika emirülmüminîn

tarafından hitap buyurulan esmâ ve evsaf min-ciheti'l-verâset ve mazhariyet Cenâb-ı Resûl-i Kibriya sallallâhu aleyhi ve sellem efendimizden olup bi-hasebi'l-ma'nâ Cenâb-ı Peygamberîden ihsan u inayet buyurulmuş iltifat ve sahabet ve şefaat demek olduğundan ve ale'l-husûs ki kûy-ı cânâna kemâl-i râhat u selâmetle uşşâk-ı müştâkın yüz sürmesi için keşide buyurulmuş olan yüzüm gibi hatt-ı sevâda şimdiden yüz sürmek üzere ihsan u inayet buyurulmuş olan mezkûr madalya-i âlî-şân ve nişanı o gün akşama kadar kalbimin üzerinde baş tacı gibi gezdirdim ve fakirhaneye öylece geldim. Bu cihetle de şâyân-ı sayhadır azizim.

Ehl-i irfânın malûmu olduğu üzere emîrülmüminîn olan halîfe-i resûllullâh ve zıllullâhi-fi'l-âlem efendimiz hazretleri tarafından ihsan u inayet buyurulan iltifat u ihsan ve nişân-ı zî-şân cümlesi bi'l-verâset müstahles olan Cenab-ı Hakk'ın ve sevgili Habîb-i Ekrem'in ihsan u inamı olduğunda şek ve şüphe yoktur. Ancak şu kadar vardır ki bu inam u ihsan nisan yağmuruna teşbih olunmuştur. Nisan yağmuru denizde olan mahut midyenin derununa nazil olur ise ondan lü'lü' mercan hâsıl olur; şayet hayyenin ağzına girer ise ondan da zehir hâsıl olur. İşte mü'minîn-i muvahhidîne olan ihsan ve nişan bu kabilden olup lü'lü' mercân-ı ma'nevî hâsıl olur; gayr-ı müslime olan ihsan ve nişandan zehr-i kâtil-i ma'nevî neticelenir azizim. Lâkin gerek zâhir gerek bâtın gerek cemal gerek celâl cilve-nümâ-yı zuhûr olan ihsan u inayet ü inam cümlesi feyyâz-ı mutlak olan Cenâb-ı Erhamü'r-Râhimînin [529] feyz ü tecellî-i subhâniyyesi olup cümlesi haktır azizim. Besmele-i şerîfte olan Rahman, Rahim ma'nâ-yı şerîfini bilirsin ya, Rahman dünyada mü'minîn ü mü'minâta ve müşrikîn ü müşrikâta ve küffâr u füccâra inam u ihsan edici; Rahim ahirette yalnız mü'minîn ü mü'minât ihsan u inam edici Cenâb-ı Hak'tır diye tavsif olunur. Lâkin bunun ledünniyâtı cihetine gidilir ise, ahirette de müşrikîn ü küffâra min-cihetin inam u ihsan olunur, yani bi-hasebi'l-mazhariyet ve'l-hulkiyyet cehenneme ithal olunmak ayn-ı rahmet ü in'âmdır, çünkü hulkiyeti ve istidadı cihetle cehennem onlara cennet gibidir. Cennet onlara cehennem gibi olup muazzep olurlar, nitekim debbâğ adamın Mısır Çarşısı'nda ıtr-ı misk ü anber kokusundan düşüp bayıldığı ve ehl-i dilin birisi görüp bir avuç gübre getirip burnuna koklatmasıyla ayılıp oradan firar ettiği hikâyesi gibidir azizim.

Gelelim berât-ı âlî-şânda olan "ricâl" kelime-i ulyâsına. Ah ah milyonca ah ki ricâl-i zâhir, ricâl-i bâtın olmak ve onlara dahil olup karışmak ne büyük mertebedir ve ne büyük ihsan u inayettir. Buralarını ehl-i irfân bilir. Yoksa fakire ne kadar ba'îd şeydir. Heyhat heyhat şu kadar var ki o silsile-i âlü'l-âle mensubiyet ile onlara karışmak her nasılsa bir kıtmîrin rahmet ü lutf-ı ilâhiyye sayesinde ashâb-ı Kehf'e karışmak gibidir azizim ve bu da mahza ve muhakkak Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin sâye-i cenâb-ı kudsiyyelerindendir. "ez-Zâhiru unvânu'l-bâtini"[592] muktezasınca, inşâallâhu ta'âlâ bâtında da

592 "Dış (görünüş), iç (görünüş)ün göstergesidir." Çeşitli kaynaklarda özlü bir söz olarak geçiyor. *Fethu'l-bârî*, c. 2, s. 225, 226; *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 558, *Tuhfetu'l-ahvezî*, c. 8, s. 158; *Şerhu'z-Zerkânî*, c. 1, s. 479.

zümre-i zümrüd-i necât ve silsile-i zeheb olan ricâlullâh ordusuna ilhak olunuruz. Evet öyle derler ki dünyada insan ne ise ahirette de odur, yani mümin ise mümin; kâfir ise kâfir ve kıs alâ zâlike.

Hikâye:

Risalemizde evvelce zikri sebkat eden merhum müşir Hüseyin Fevzi Paşa rahimehullâhu nakil buyurdular ki "Merhum müşir Derviş Paşa'nın maiyetinde kolağası olup Şâm-ı şerîf'te birlikte bulundum. Akşamları Sûk-ı Sarıca'da icar ettiğim haneye gelirim. Müteehhil değilim. Birkaç arkadaş birlikte oturuyoruz. Bir kış mevsimi idi, akşam üstü geldim, bizim nöbetçi neferi Mehmed [530] hanenin kapısı önünde saç mangala kömür koymuş, yakmaya çalışıyor. Ben de şöyle durup bakıyorum. Mehmed de bana şöyle bir dikkatli bakıyor, yani derununda bir şeyler söylüyor gibi o anda anladım. Dedim ki "Mehmed, şimdi sen dersin ki ey efendi dünyanız iyi; efendi bey olmuşunuz, ammâ bakalım ahiretiniz nasıldır, değil mi Mehmed?" dedim. Güldü, yani bu sözümü tasdik etti. Sonra dedim ki "Mehmed, ben dünyada efendiyim, ahirette de efendiyim. Sen dünyada da böyle nöbetçi neferi olup mangal yakarsın, ahirette de yine öylesin" dedim. Evet pek doğrudur. Ammâ neresi doğrudur. Paşanın muradı irfan tedarik olunur ise öyledir. Ammâ irfan tedarik olunmaz ise dünyada da hayvan, ahirette de hayvan demektir.

İşte azizim, Cenâb-ı Zât-ı ecell-i a'lâ bu rical hakkında Kur'ân-ı azîmü'şşânında buyurur ki "Ricâlun lâ tulhîhim ticâretun ve lâ bey'un an zikrillâhi"[593] âyet-i celîlesinin üst tarafı "Fî buyûtin ezinallâhu en turfa'a ve yuzkere fîhe'smuhu yusebbihu lehu fîhâ bi'l-guduvvi ve'l-âsâli."[594] Yani o misbâh bazı büyûtta îkâd olunur ki onunla murat mesâcid-i şerîftir, zira mesâcid bir yüzünde Allah ta'âlânın büyûtudur. Ehl-i semâya ziya verir, nücûm gibi, ehl-i arza ziya vermesi gibidir. O büyûtla murat, dört mescittir ki her birini bir peygamber bina etti. Biri Kabe'dir, İbrahim ve İsmail aleyhime's-selâm bina etti ve Beyt-i Makdis'tir ki Davud ve Süleyman aleyhime's-selâm bina etti. Ve Mescid-i Medîne'dir ki Peygamber sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem bina etti ve Mescid-i Kubâ'dır ki takva üzerine tesis olunmuştur. Onu dahi peygamberimiz sallallâhu aleyhi ve sellem bina etti. Allah ta'âlâ emir etti ki o büyûta tazim oluna ve kazurattan tebrie edile ve o büyûtta onun ism-i şerîfi zikroluna.

İşbu âmmedir ki her şeye ki onun zikrini mutazammın ola. Eğerçi o, onun ef'âlinde müzakere ve ahkâmında mübahese ise de işbu bunda delâlet vardır ki mesâcidde zikrullâh ve salât müstahap ola, o büyûtta gadât ve aşiyyde o Allah ta'âlâ tenzih veya onun için salât-ı mefrûza eda edilir. İşte "rical" geldi, yani o

---

593 "Kendilerini ne ticaretin ne de alışverişin Allah'ı anmaktan alıkoymadığı erkekler." Nur, 24/37.

594 "(Bu kandil) Allah'ın, yükseltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. Onların içinde sabah akşam O'nu tesbih eder (şânının yüceliğini anar)lar." Nur, 24/36.

büyûtta Allah ta'âlâyı şol rical tenzih eder ki onları zikrullâhtan ticâret-i râbiha ve bey' işgal [531] etmez. "Lâ tulhîhim"[595] ayetinde delâlet vardır ki ticaret salâta münafi olmaya, zira mefhûm-ı âyet odur ki onlar taati ederler ve ma'a zalike o fiil onları salâttan ve huzûr-ı cemâ'atten ilhâ etmez. İşte azizim, bunlara denir rical. Bir de ricâl-i gayb vardır ki onları Cenâb-ı Hak'tan başka kimse bilmez. Hatta Hızır aleyhisselâmın dahi defterinde mukayyet değildir, o dahi bilmez. Mesnevî-i şerîfin üçüncü cildinde 270. sayfasında Cenâb-ı Peygamber sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimizden bir hadîs-i şerîf rivayet buyurmuşlardır ki "İnne lillâhi evliyâe ahfiyâ'e"[596] ilâ-âhirihi. Tahkik Allah ta'âlâ için gizli veliler vardır ki başlarının saçları kazıtmaktan kıvırcık olmuş, yüzleri tozlu ola, kaçan ümera ve ekâbire duhule istizan isteselerdi izin verilmeye, kaçan kaybolsa aramazlar ve eğer hazır olsalar davet olunmayalar ve eğer hasta olsalar iyâdet olunmayalar ve eğer ölseler kimse hazır olmayalar. Bunlar arzda bilinmezlerdir. Ehl-i semâ mabeyninde meşhurlardır.

Mesnevî [Rusûhî, c. 3, s. 270-273:

Kavm-i dîger saht pinhân mîrevend
Şuhre-i halkân-ı zâhir key şevend (3: 3104)

Bu zikrolunanlar meşâhîr-i enbiyâdır ve bunlardan maada meşâhir-i enbiyâ çoktur. Ammâ ba'de'l-enbiyâ bir kavim dahi vardır ki onlar verese-i enbiyâ olan evliyadır. Bunların dahi meşhurları çoktur. Ammâ ber-mûceb-i hadîs "İnne lillâhi evliyâe ahfiyâ'e"[597] bir kavm-i dîger vardır ki ziyade pinhan giderler ve kendileri mümkün olduğu mertebe uyûn u idrâk-ı nâstan setr ederler. Bunlar halkân-ı zâhirin kaçan meşhûru olurlar. Ve bunları ber-i mûceb-i hadîs "İnne evliyâî tahte kabâî lâ ya'rifuhum gayrî"[598] mestûrân-ı Cenâb-ı İzzet'tirler. Gören ehl-i cihân bunları ne veçhile idrak kılarlar ve ne cihetten bunları bilirler.

Mesnevî:

În heme dâdend u çeşm-i hîç kes
Ber neyufted ber kiyâşân yek nefes (3: 3105)

"Bu ahfiyâ bu denli hârik-i âdât ve keşf ü keramat tutarlar ve hiçbir kimsenin gözü bunların ululuklarına ve kabz u bastlarına bir nefes vaki olmaz ve idrak kılmaz."

Zira bunların kerâmâtı manevîdir ve kâr u kiyâları beyne'n-nâs hafîdir.

---

595 "...Alıkoymadığı..." Nur, 24/37.

596 "Allah'ın görünmeyen velileri vardır."

597 "Allah'ın görünmeyen velileri vardır."

598 "Velilerim benim elbisemin altındadır, onları benden başkası tanımaz." *et-Te'ârîf*, c. 1, s. 676.

Mesnevî:

Hem kerâmetşân hem îşân der-harem
Nâmeşân-râ neşnuved ebdâl hem (3: 3106)

"Hem bu azizlerin kerâmâtı ve hem bunların zatı harem-i ilâhîdedir. Bunların namını abdal mertebesinde olan [532] dahi işitmez; kanda kaldı ki avâm-ı nâs."

Nitekim bu mahalle münasip Şeyh Attâr hazretleri Ebû Bekr Kettânî'nin menkabesinde bu gûne hikâye buyururlar ki Ebû Bekr Kettânî harem-i muhteremde ekser-i vakt ikamet ederler idi. Ve o asırda kibâr-ı meşâyıhtan harem-i şerîfte Abdurrezzak nam bir aziz var idi ki ibâdullâha bazı vakitte nasihat eyler idi ve Hızır aleyhisselâm onun sohbetine ve meclisine cem' olmuş idi. Hızır aleyhisselâm gördü ki haremin bir canibinde bir derviş oturmuş, asla bu şeyhin canibine iltifat yoktur. Pes Hızır aleyhisselâm ona merhameten varıp eyitti: "Ey derviş, niçin Şeyh Abdurrezzak'ın nasihatine gitmezsin? Git ondan ilim tutasın ve müstefîd olasın." Derviş başını yukarı kaldırıp eyitti, dedi ki "O kimse ki ilmi Rezzâk'tan tutar, Abdurrezzak'ın ilmine muhtaç olmaz." Hızır aleyhisselâm ona dedi ki "Ey derviş, böyle bir büyük dava edersin, buna şahidin var mı? Ne şahit tutarsın bu davana?" dedi. O derviş eyitti: "Bilirim ki sen Hızır'sın, bu davaya pes sen şahit yetersin." Hızır aleyhisselâm taaccüp edip dedi ki "Subhanallâh, ben kıyas eylerdim ki evliyâ-yı Hudâ benden mestur olmayalar ve ben onları bilem, onlar beni bilmeye. Gör ki mestûrân-ı kubâb-ı izzet ve mahremân-ı serâperde-i hakîkat veliler var imiş ki onlar beni bilir ve ben onları bilmez imişim!" Pes o dervişe eyitti: "Ey derviş, gel imdi, beni hem-sohbet ve yaran olmaya kabul eyle." O derviş eyitti: "Ya Hızır, senin meşrebine benim meşrebim zıttır, kabul edemem." Bu kere dahi artık taaccüp edip dedi ki "Subhanallâh, evliyâ bana müştaklar iken bu dervişin istiğnası nedir?" Pes dedi ki "Benim meşrebim seninle niçin zıt olur?" Dedi ki "Ya Hızır, sen âb-ı hayât içtin ölmeyem diye ve ben isterim ki her dem ve her an o hazretin râh-ı aşkında can verem ve asla ism ü resmimden eser koymayam, fenâ-ender-fenâya erem" dedim.

Beyit:

Kesî-râ ki nezdîk zanat bed ûst
Çi dânî ki sâhib-i velâyet hod ûst[599]

Mesnevî:

Yâ nemîdânî keremhây-ı Hudâ
Kû tu-râ mîhâned ân sû ki biyâ (3: 3107)

599 Sadî, *Bûstân*.

Ey mukallit, sen bizim pazarımızın ehli olan enbiya ve evliyayı görmedin mi ki bunlar ne faydadadırlar. Pes gördün ise niçin kesb-i vüs'ü kılmazsın. Yahut Hudâ-yı müte'âlin [533] keremlerini bilmez misin ki o seni davet eyler hakikat ve ahiret canibine ki kemâ kâlallâhu ta'âlâ: "Vallâhu yed'û ilâ dâri's-selâmi ve yehdî men yeşâ'u ilâ sirâtin mustakîmin."[600] Ey: yed'ûkum takdirindedir. Ve kâlallâhu ta'âlâ: "Yed'ûkum li-yagfire lekum min zunûbikum."[601] Pes "Hak ta'âlâ hazretleri seni dâr-ı selâma davet kılmış ve inam u ihsanıyla seni sâtir olması ve mağfiret kılması, dahi olmasa âkıbet-i kârda havf ve hırmân vardır, ben nice amel kılayım denilse, caiz olurdu. Meselâ kerîm ü sadıkü'l-va'd padişahlardan biri bir bendesini sarây-ı sa'âdetine davet eylese, onun tarikatını ona ilâm etmekle o bende hiç der mi ki ben nice varayım ki havf u hırmân vardır? Eğer davet eylemiş ve onun rahatını beyan kılmasa bu hatıra caiz olurdu. Çün kim o kerim ve rahim padişahın keremleri seni o dâr-ı sa'âdet canibine davet eyler, gel divane hâlile. Müteredditolursun, tarîk-i Hakk'a gitmeye ve a'mâl-ı sâliha ve ihlâs-ı marziye kesb etmeye ne veçhile tevakkuf kılarsın ve ne akılla dünyâ-yı denîyi ahiret üzerine ihtiyar kılarsın.

Mesnevî:

Şeş cihet-i âlem heme ikrâm-ı ûst
Her taraf-râ bingerî i'lâm-ı ûst (3: 3108)

"Âlemin şeş cihâtı cemian onun ikramıdır, yani onun ikram u inamıyla mâl-â-mâldır. Her tarafa ki nazar eyleyesin, onun ilâmıdır. A'lâm, eğerçi feth-i hemze ile cem'-i alem olsa da cayiz olur, zira mana: "Her tarafa ki nazar eyleyesin, onun ayetleridir" demek olur. Ammâ kesr-i hemze ile olmak evlâdır ki mana böyle olur ki "Her tarafa ki nazar kılasın, o kerimin sana ilâmıdır." Yani cemî'-i etrâf ve cihan onun inam u ihsanın ve eltâf-ı gufrânını mu'lim ve muhbirdir.

Mesnevî:

Çun kerîmî gûyedet âteş derâ
Ender â zûd u megû sûzed me-râ (3: 3109)

"Çün kim sana bir kerim diye ki ateş içre gel, ale'l-fevr içeri gel ve beni yakar deme."

Zira kerim odur ki onun inam u ihsanı bî-garaz ola ve kaçan bir kimseye kahr u gazap eylese dahi muradı ona ihsan ola. Çünkü bir kerimin şanı böyle ola, o seni ateşe gel dese içtinap eyleyip beni yakar deme, onun muradı seni ateşe davetten sana nef' ü sûddur ve sen onun sırrına ve hikmetine vâkıf değilsin. Fekeyfe ki seni dâr-ı latîf ü hoşa [534] davet eylese ne tevakkuf mahallidir. Pes âşık-ı sâdık odur ki evliyâ-yı kirâm onu kerim olan mahbûbun âteş-i aşkına ve

600 "Allah; esenlik yurduna çağırır ve dilediğini doğru bir yola iletir." Yûnus, 10/25.
601 "Sizin günahlarınızın bir kısmını bağışlamak için sizi davet ediyor." İbrahim, 14/10.

tarîk-i hizmetine davet eyledikleri vakitte beni bu nâr-ı riyâzet ve âteş-i ibâdet ü tâ'at yakar ve vücudum bünyâdını harap edip yakar demeye, belki semender-vâr âteş-i aşk u şevke gire, hemândem kendiyi suretâ nâr ve manen gül ü gülzâr ve müşâhede-i yârda göre ve sırr-ı Hazret-i İbrahim aleyhisselâma ere.

Âşık isen bu yola git ve kerim olan azizlere azim inkıyat ve itimat kılasın azizim. İşte bu nâr-ı aşk u muhabbet sayesinde evliyâ-yı kirâm hazerâtına kesb-i ubûdiyyet ve mensubiyetle dâreynde dâhil-i felâh u necât ile ricâlullâh zümre-i ulyâsına ve o silsile-i zehebe iltisak ve iltihak olmak üzere Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz efendimiz yine bu münasebetle bu mahalde Hazret-i Fahr-i âlem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimizin ba'de't-ta'âm dest-i peyvest-i risâlet-penâhîlerini bir mendile silip onu Enes bin Malik radiyalllâhu anhu hazretlerine verdi ki o dahi onu teberrüken ve teyemmünen hıfz kıldığı hikâyesini beyan buyururlar.

Mesnevî:

Ez-Enes ferzend-i Mâlik âmedest
Ki be-mihmânî-i û şahsî şudest (3: 3110)

"Enes oğlu Malik'ten böyle gelmiştir ki onun konukluğuna bir şahıs gitmiştir."

Mesnevî:

Û hikâyet kerd k'ez-ba'de ta'âm
Dîd Enes destâr-hân-râ zerd-fâm (3: 3111)

"O mihmân hikâyet eyler ki ba'de't-ta'âm Enes radıyallâhu anhu hazretleri destâr-hânı yani peşgiri zerd-fâm gördü."

Mihmandan murat, râvî-i hadîs olan Katâde bin Nu'mân olsa da caizdir.

Mesnevî:

Çirkin u âlûde guft ey hâdime
Ender efken der-tenûreş yek deme (3: 3112)

"Enes radıyallâhu anhu hazretleri peşgiri çirkin ve âlûde gördü, hâdimelerine dedi ki ey cariye, peşgiri bir dem tennûra ilka eyle."

Mesnevî:

Der-tenûr-ı pur zi-âteş derfekend
Ân zamân destâr-hân-râ hûşmend (3: 3113)

"Ateşten pür bir tennûra o zamanda o hûşmend olan hâdime o destâr-ı hânı bıraktı.

Mesnevî:

Cumle mihmânân der-ân hayrân şudend
İntizâr-ı dûd-ı kendûrî budend (3: 3114)

"Cümle konukla o hususta hayran oldular, o kendûrînin duhânına muntazır oldular, yani o mendil yanıp duhânı çıkmasına terakkub kıldılar."

Mesnevî:

Ba'de yek sâ'at ber-âverd ez-tenûr
Pâk [535] u ispîd u ezân evsâh dûr (3: 3115)

"Bir saatten sonra tennûrdan pak ve ispîd ve o vesahlardan dûr olmuş yukarı getirdi. Ve o cariye o peşgiri münakkâ ve mutahher olmuş tennûrdan taşra çıkardı."

Mesnevî:

Kavm guftend ey sahâbî-i azîz
Çun nesûzîd u munakkâ geşt nîz (3: 3116)

"Pes o kavim Hazret-i Enes'e hitap edip dediler: "Ey aziz olan sahabi, bu peşgir niçin yanmadı ve dahi pak ve munakkâ oldu?"

Mesnevî:

Guft zân ki Mustafâ dest u dehân
Pes bimâlîd ender în destâr-hân (3: 3117)

Hazret-i Enes radıyallâhu anhu buyurdu: "O cihetten ki Mustafa aleyhisselâm hazretleri dest ü dehânını bu destâr-hâna çok sürdü ve mübarek ellerini ve ağızlarını bununla birkaç kere sildi."

Mesnevî:

Ey dil-i tersende ez-nâr u azâb
Bâ-çunân dest u lebî kun iktirâb (3: 3118)

Pes kıssadan hisse buyurup derler: "Ey nâr ve azaptan korkucu gönül, ancılayın bir leb ve deste kurb hâsıl eyle." Eğer dersen ki "Ancılayın bir dest kanda olur, ona iktirâb eyleyeyim?" Cevap odur ki kümmelîn ü ulemâ-yı âmilîn ki hulefâullâh ve ümenâ-yı rüsül ve verese-i Hazret-i Nebiyy-i muhtârdır. Kemâ ruviye an Ali radıyallâhu anhu kâle kâle aleyhi's-salâtu ve's-selâm: "el-Ulemâu hulefâullâhi ve umenâu's-rusuli ve veresetu'l-enbiyâi ve veresetî."[602] Pes halife,

602 "Âlimler, peygamberlerin halefleri, elçilerin bekçileri ve benim varislerimdir; veya peygamberlerin varisleridir." Krş. *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 65, no: 1751, "el-Ulemâu mesâbîhu'l-

müstahlefin aynıdır. Ve "en-Nâibu ke'l-kâdî"[603] kavli bu hususun şâhid-i bî-şeyn u mübînidir. Bunlar resulün resulüdür, pes resulün resulü kendi asrında resul gibidir. Pes bunların dest ve dehân ve lebi, Hazret-i Nebî aleyhisselâmın dehân ve dest ve leb-i mübâreki gibidir. Böyle olıcak bunların dest ü lebine iktirâb eyleyenler azâb-ı âhiretten necat bulur. Ve dest ü lebine iktirâbından murat, biyat kılmak ve dehân u leblerinden kelimât-ı latîfelerini istima edip kabul eylemektir.

Mesnevî:

Çun cemâdî-râ çunîn teşrîf dâd
Cân-ı âşık-râ çihâ hâhed kuşâd (3: 3119)

"Çün kim o hazretin dest ve dehânı bir cemâd mendile böyle teşrif verdi ve nardan halâs olmak mertebesine irgürdü, âşıkın canına neler açar."

Fikir eyleyesin ki o hazrete ve onun sünnetine mutabaat ve muhabbet kılasın, sa'âdet-i dâreyne vâsıl olasın [536] ve ilm ü zevkinden haz alasın ve civarına yol bulasın.

Mesnevî:

Mer kulûh-ı Kabe-râ çun kıble kerd
Hâk merdân bâş ey cân der-neberd (3: 3120)

O efdal-ı rüsül ve hâdî-i sübül sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem hazretleri Kabe-i mükerreme'nin seng ü külûhunu nice kıble etti ve onun hacer ü mederini gör ki ne gûne fazilet ü şerefiyet mertebesine yetti. Zamân-ı şerîflerine gelinceye dek Kabe puthane olmuş idi. Pes puthanelikten onu pak ve tahir edip böyle ziyarethane ve sa'âdet ü rahmet-âşiyâne eyledi. Merdlerin hâk-i râhı ol ey can mücahededе ve sa'yda, ta seni dahi asnâm-ı bâtından pak edeler ve zâhirini ziyarethane ve bâtınını tecelliyât-ı Hazret-i ulûhiyyete ve envâr-ı esrâr-ı cenâb-ı rübûbiyyete makam ve âşiyâne kılalar. Muktezâ-yı makâm bu idi ki "hâk-i merdân bâş" denilecek yerde "hâk-i ân şeh bâş ey cân der-neberd" gerek idi, ta kim tenâsüb-i suverî hâsıl olaydı. Velâkin hâk-i ân şeh bâş" demekten udûl buyurup "hâk-i merdân bâş" dediler, o nükteyi iş'ar için ki bade-asri'n-nebî sallallâhu aleyhi ve sellem ve onun veresesinden olan merdân-ı ilâhînin her kim hâk-i râhı olsa, hemen o hazretin hâk-i râhı olmuştur ve hemen ona itaat ve inkıyat kılmıştır. Pes demek olur ki ey can, külûh-ı Kabe'yi böyle kıble-i zî-şân eyleyen sultân-ı enbiyâ aleyhisselâmın hâk-i râhı olmak ister isen merdânın hâki ol ki manen hemen o hazrete bende ve hâk olursun demek olur.

---

ardi ve hulefâu'l-enbiyâi ve veresetî ve veresetu'l-enbiyâi." Ayrıca *et-Tirmizî*, c. 5, s. 48, no: 2681; *Ebû Dâvûd*, c. 2, s. 317, no: 3641; *İbn Mâce*, c. 1, s. 81, no: 223. Bu kaynaklarda "İnne'l-ulemâe veresetu'l-enbiyâi" şeklindedir. *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 64, no: 1745.

603 "Kadı naibi, kadı gibidir."

Mesnevî:

Ba'd ezân guftend bâ-ân hâdime
Tû negûyî hâl-i hod bâ-in heme (3: 3121)

Ondan sonra o konuklar o hâdimeye dediler: "Sen bu dükeliye kendi hâlini demez misin? De görelim, senin hâlin nedir?"

Mesnevî:

Çun fikendî zûd ân ez-guft-ı vey
Gîrem û ber-dest der-esrâr-ı pey (3: 3122)

Sen o Enes radıyallâhu anhun sözünden ale'l-fevr o peşgiri niçin tennûra bıraktın, tutalım ki o esrara iz iletmiş ve hazreti nebi aleyhisselâmın o mendile elini ve ağzını sildiğini bilmiş ve onun yanmayacağına vukuf tahsil etmiş.

Mesnevî:

În çunîn destâr-hân-ı kıymetî
Çun fikendî ender âteş ey sitî (3: 3123)

"Bunun gibi bir kıymetli destâr-hânı ey hatun, ateş içre niçin bıraktın?"

Mesnevî:

Guft dârem ber- kerîmân [537] i'timâd
Nîstem z-ikrâm-ı îşân nâ-umîd (3: 3124)

O cariye dedi: Ben kerimlere itimat tutarım ben onların ikramından nâ-ümit değilim."

Mesnevî:

Miyzerî çi bûd eger û gûyedem
Der rev ender ayn-ı âteş bî-nedem (3: 3125)

"Bir miyzer ne ola, eğer o bana ateş içre bî-nedem git derse."

Mesnevî:

Ender uftem ez kemâl-i i'timâd
Ez ibâdullâh dârem bes umîd (3: 3126)

"Onlara kemâl-i i'timâddan ateş içre düşerim, zira ibâdullâhtan ben çok ümit tutarım."

Mesnevî:

Ser derendâzem ne în destâr-hân
Zi'timâd-ı her kerîm-i râz-dân (3: 3127)

"Ben başımı atarım, hemân bu destâr-hânı değil her bir râz-dân olan kerime itimat ve itikat eylediğim cihetten" dedi.

Mesnevî:

Ey birâder hod ber în iksîr zen
Kem nebâyed sıdk-ı merd ez sıdk-ı zen (3: 3128)

"Ey birader hod kendini bu iksîr-i ekbere ve kibrît-i ahmer gibi olan azizlere vur ve onların makâm-ı irâdet ü hizmetlerinde dur, merdin sıdkı zenin sıdkından nakıs gerekmez."

Belki "Ve li'r-ricâli aleyhinne derecetun"[604] âyet-i kerîmesinin fehvasınca ednâ mertebe bir derece ziyade gerektir. Bu hâdimenin itikadını gör ve kendini mizana vur ve onun merdane bu kadar itimadı olasın, merd iken sende niçin sıdk-ı i'tikâd noksan bula.

Mesnevî:

Ân dil-i merdî ki ez-zen kem buved
Ân dilî bâşed ki kem zi'şkem buved (3: 3129)

"O bir merd ki gönlü zenin gönlünden nakıs ola, o bir gönül olur ki işkemden kem olur."

İşkem ki mahall-i necâsettir, sıdk u itikadı olmayan dil dahi mahall-i necâsettir ve menba'-ı kabâhattir. Pes necâset-i ma'neviyye manen necâset-i zâhireden pelîd ve necis olduğu inde'l-urefâ mukarrer olduysa, sıdkı olmayan dil-i nâ-pâk işkemden kem olması muhakkak olur. "Ce'alenallâhu ve iyyâkum mine'l-mu'tekidîne el-mu'temidîne alâ ehlillâhi."[605]]

İşte azizim, ricâl mesele-i mühimmesi ve mu'tenâsı cihetle Mesnevî-i şerîf'ten bi'l-münâsebe buraya kadar serd ü beyan olunan kelâm-ı Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kaddesallâhu sırrahu'l-azîz yine bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerinin kefçe-i ma'neviyyesine yağ bal sürdü ve büyük ve büyük müjde ve tebşirler ihsan u inayet buyurdu. "Lâ tehaf ve lâ tahzen"[606] sırrından armağan-ı ma'neviyye hediye ve ikram buyurdu. Şöyle ki bu yüzsüz mücrim Aşçı Dedelerinin hâl ü şân-ı perîşânına bu risalemizin evvelinden ve ahirine kadar mütalâa buyurup muttali olan ihvân-ı bâ-sefâya malûm olduğu [538] üzere Cenâb-ı Rabbü'l-Müte'âl hazretleri acaba bu abd-i âsî ve defter-i usâtta birinci numara olmuş İbrahim Halil kuluna kemâl-i merhamet ve kerem-i ilâhiyyesinden bahş ü ihsan etmiş olduğu aşk sayesinde atiyye eylediği feyz ü tecelliyât-ı subhâniyyesini ve merdân-ı ilâhî olan ricâlullâha ve vâris-i ekmel-i Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ olan Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimize yetiştirip onun aşk u muhabbetiyle leyl ü

---

604 "Erkeklerin, kadınlar üzerinde, bir derece (fazla hak)ları vardır." Bakara, 2/228.
605 "Allah bizleri ve sizleri inançlı ve Allah'a dayananlardan eylesin."
606 "Korkma üzülme." Ankebut, 29/33.

nehâr İbrahim-veş âteş-i aşkına yanıp geceleri âh u feryadım bülbül-veş hakikat gülzarının güllerini feth ü küşadına sebebiyet veren bu kemter ü kıtmîre eylediği ihsân u inâyet-i ilâhiyyesi gibi bir abdine dahi etmiş midir? Evet, pek çok ve nice milyonlar ile hadd ü hesabının ancak zât-ı ulûhiyyeti bilir ibâdına inayet ü ihsan etmiştir. Ancak anan seni Kadir gecesi doğurduğu için Cenâb-ı Hak kemâl-i merhamet ve magfiret-i ilâhiyyesinden olarak isyan ve kusurlarına nazar buyurmayıp sen miskin fakir kulunu da onlara ilhak ve o zümre-i silsile-i zeheb olan ricâlullâhın atebe-i felek-mertebe-i sa'âdetlerini beklemek için onların bâb-ı sa'âdetleri kıtmîriyetine ilhak etmiştir. Eyvallah sultanım, bu bapta ayn-ı farz olan hamd ü sena ve şükr-i ilâhiyyeyi kemâ-huve hakkuhu eda ve ifaya muktedir değilim, âciz ve kasırım. "el-Aczu makbûlun ve mergûbun inde'l-kirâmi." E'izze-i kirâm hazerâtı indinde acizden ziyade makbul ve mergup bir şey yoktur azizim.

İmdi e'izze-i kirâm ve ricâlullâh-ı izâm hazerâtının indinde rahmet-i ilâhiyye nazil olduğu cihetle ve rical bahsi münasebetiyle ricâlullâh kimler olduğunu ve bunların hâl ü şân-ı âlîlerinin ne olduğunu ihvân-ı bâ-sefâya arz u beyan maksadıyla bu deryâ-yı ricâlullâha da sefîne-i aşk u muhabbetimizi sürelim ve eltâf-ı ilâhiyyeden memul edelim ki bu deryadan da lü'lü' ü mercân-ı ma'neviyye ihracıyla bâzâr-ı uşşâka sevk edip alış veriş edelim ve inşâallâhu ta'âlâ sâye-i erenlerde sermâye-i ezel ü ebed olan aşk u muhabbeti kat-ender-kat edip sermayeyi kediye kaptırmayalım azizim.

İmdi evliyâullâhın derecat ve aksamı dörttür: Sâlik-i mahz, meczûb-ı mahz, sâlik-i meczûb, meczûb-ı sâlik.

İmdi üçüncü kısmın sülûkü kable'l-cezbe ve dördüncü kısmın cezbesi ba'de's-sülûk olacağından "Cezbetun min cezebâti(539)'l-Hakki tuvâzî amele's-sekaleyni"[607] hükmünce kısm-ı râbi' aksâm-ı sâire-i velâyetten akvâdır. İmdi bazı ehl-i mükâşefe taksimi üzere merâtib-i velâyet "bâtın-ı nübüvvet-i mutlaka", her bir peygamberin velâyet-i mukayyedesi, her bir peygamberin velâyet-i mutlakası, nübüvvet olmamak üzere velâyet-i âmme-i mutlaka itibarıyla dört nevidir ki nev'-i sânî enbiyâ-yı sâirede evliyânın ve fakat hâtemü'l-e'immede enbiyanın iktibâs-ı velâyetlerine mişkâttır. Ve envâ'-ı mezkûrun her bir nevi için birer hatem olup Cenâb-ı Murtaza, nev-i evvelin ve Şeyh-i Ekber nev-i sânînin ve İmam Muhammed Mehdî nev-i sâlisin ve Cenâb-ı Rûhullâh İsa dördüncü nevin hatemidir azizim.

İmdi ahvâl-i sülûkta olan fenâ, beka, tecellâ'nın her birinde dörder kısım olup en alâları fenâ-fillâh, bekâ-billâh, tecellâ-yı zâtîdir. Ve merâtib-i mezkûreyi haiz olan ricâlullâh dahi badehu olunacak tafsil veçhile gavs, kutup, imâmân, ricâlü'l-gınâ, hatmü'l-evliyâ, rahmâniyyûn, evtâd, ricâl-i ilâhiyye, ricâlü'l-iştiyâk, ricâl-i eyyâm-ı sitte, ebdâl, nücebâ, ricâlü'l-kuvvet, ricâl-i aynü't-tahkîm

607 "Hakk'ın cezbelerinden bir cezbe iki cihanın ameline denktir." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 332, no: 1069.

ve'z-zevâid, nükabâ-i ricâlü'l-mennân, ricâlü'l-feth, recebiyyûn, melâmiyye, havârî ve saire tabakatı üzere müretteptir azizim.

Tabaka-ı Kutb

İmdi vasat-ı dâiredeki nokta merkezine kutup denildiği gibi kemâlât-ı insân dairesinin nokta-i mihveri olan zât-ı âlî-kadre yani vücûdu âlem-i rûhânî ve cismâniyye medârı olup zâhiriyle âlem-i zâhiri ve bâtınıyla âlem-i bâtını idareye memur bulunan insân-ı kâmile "kutup" ıtlâk olunur. Lâkin kutbiyet mertebesi de iki kısımdır. Bir kısmına kutbu'l-irşâd, diğerine kutbu'l-aktâb ve kutbu'l-vücûd denir. Kısm-ı evvelin mertebesi bâtın-ı nübüvvet olan kutbiyet-i kübrâ ve kısm-ı sânînin derecesi bâtın-ı hâtem-i nübüvvet olan hâtemü'l-evliyâdır. Kısm-ı sânî mertebe-i azîmesini haiz olan kâmil-i deryâ-dile gavsü'l-a'zam dahi ıtlâk olunur. Kısm-ı evvel ashabı kısm-ı sânî ehlinden dûn ve kısm-ı sânî derecesinde bulunanların kemal ü kudreti kısm-ı evvelin dairesinde olanlardan efzûndur azizim. Kutbu'l-irşâdın taaddüt ve tekâsürü caiz, kutbu'l-vücûd ise her asırda derece-i vâhidiyeti haizdir. [540]

İmdi kutbun ism-i ilâhiyyesini Abdullah ve Abdulcâmi' olup ubûdiyyet-i hakîkiyyeyi zâik ve istikmâl-i esmâ cihetiyle kâffe-i ricâlullâha faiktir. Her bir kutup, felek-i râbi'de kürsî-nişîn-i hayât olan İdris aleyhisselâma naip ve nebiyy-i müşârünileyhin rûh-ı mukaddesesi kutbu'l-enbiyâ aleyhi efdalu't-tehâyâ efendimizin meded-i rûhâniyyetini taliptir, zira Habîb-i Cenâb-ı Kibriya mine'l-evvel ile'l-âhir kutbu'l-aktâb-ı enbiyâdır sultanım, hû.

Her asırda vahdaniyet üzere zuhur etmekte olan ricâlullâhın tarifi hakkında buyurulmuştur ki "İnne li-kulli nebiyyin havâriyyen ve havâriyyî ez-Zubeyru"[608] mefhumunca her nebinin bir havarisi olup asr-ı sa'âdet-i Hazret-i Nebeviyye aleyhi't-tahiyyede bulunan havari Zubeyr bin el-Avvâm radıyallâhu anhtır. İmam Suheylî eğer ki kibâr-ı ensâr ve hulefâ-yı erba'a ve Osman bin Affân ve Hamza bin Abdulmuttalib ve Cafer bin Ebî Tâlib ve saire gibi birtakım ashâb-ı sa'âdet-istishâbın cümle-i havârîden olduklarını iddia ediyor ise de hadîs-i mezkûr yalnız İbn el-Avvâm'ın havariyyetini tasdik etmiştir, radıyallâhu anhum ecma'în.

Bizim havariden muradımız her asırda meşreb-i Zubeyrî üzerine zuhur eylemekte olan veliyy-i kâmildir. Bu zât-ı müstecma'u'l-kemâlât birden ziyade ve noksan olmaz ve hîn-i vefâtında diğer biri zâhir olur ki kutbu'l-aktâbın gayrıdır mevlânâ. Kutbun gayrı bir şahs-ı vâhid-i dîger dahi zuhur eyler ki bunun sıfat-ı gâlibiyyesi her şeyde izhâr-ı kudret-i kâmile ve istitaattir. Müşarünileyhin kutup olması da muhtemel ise dahi kutbun cihet-i ihtisâsı ricale olup bunun nisâdan dahi zuhuru mümkün olduğu cihetle kutbun gayrı olmasında şüphe

608 *el-Buhârî*, c. 3, s. 1046, no: 2691; *A.e.*, c. 3, s. 1047; no: 2692; *A.e.*, c. 3, s. 1092; no: 2835; *A.e.*, c. 3, s. 1362; no: 3515; *A.e.*, c. 4, s. 1509, no: 3887; *et-Tirmizî*, c. 5, s. 646, no: 3744; *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 6, s. 367, no: 12864; *A.e.*, c. 9, s. 148, no: 18221; *Musnedu Ahmed*, c. 3, s. 307, no: 14337; *Tuhfetu'l-Ahvezî*, c. 5, s. 260; *el-Mu'cemu'l-evsat*, c. 7, s. 130, no: 7073.

yoktur. İki cins-i muhteliften müterekkib yani bir ruh ile bir beşerden mütevellit diğer bir şahs-ı vâhid daha olup Cenâb-ı Hak onunla âlem-i berzahı hıfz eder. Bunun ism-i ilâhisi "recülü'l-berzah" ve bu dahi kutbun aynı olmadığı evzahtır.

İmdi kâffe-i avâlime ittisâl-i ma'neviyyesi şamil bir vâhid-i kâmil dahi zuhur eder. Müşarünileyhin hâline kesb-i ittilâ' ve mu'âmelât edemeyenler kutup olduğuna zahip oluyorsa da bu mertebeyi nisvânın dahi ihraz edebileceği ecilden zehâb-ı mezkûrun butlânı zâhirdir. Beyne'l-evliyâ "Sakîta'r-reffi reffe bihi sâkitu'l-arşi" ismiyle meşhurdur. [541] Ve azamet-i hâl ü şânla mezkûr diğer bir recül-i vâhid daha olup bu zatın nazarı her kime isabet eder ise be-heme-hâl tesir eder ve onu görebilenler fevkalâde müteessir olarak kesb-i terakkî ve şeref eyler azizim. Kutbun gayrı ve hâl cihetiyle kâffe-i ricâlullâhın a'zam u ekberi olarak diğer bir şahıs daha zuhur edip bunun hâli her nefeste teceddüt eder ve zat u sıfâtla muhtecip olmadığından vücudu daima haşyetullâh ile titrer mevlânâ.

Her devrede bir ferd-i kâmil dahi kalb-i İsrafil üzerine minassa-i zîb-i zuhûr olur, yani bunun kendinde hem ilm-i İsrafil ve hem de kabz u bast-ı hâlât-ı acîbesi bulunur ki bu zikrolunan zevatın her biri birer nefs-i nefîs olmak üzere her asırda mevcut olup adetleri ne tezâyüd ve ne de tenakuz eyler sultanım.

Tabaka-ı İmâmân

Ey aziz, imâmân tâ'ife-i celîlesi derece-i kutbiyyeti haiz bulunan zât-ı müstecmaü'l-kemâlâtın yemîn ü yesârında birer vezîr-i sâhib-tedbîri hükmünde iki recül-i kâmilden ibarettir. İmâm-ı yemînin ism-i ilâhîsi "Abdurrab" ve imâm-ı yesârın "Abdulmelik"tir. Kutup denilen zât-ı âli-kadr sıfat-ı fakr ile daim ve ubûdiyyet-i tâmme ile kaim olduğundan kendi nefsi için izhâr-ı tasarruf etmeyip imâmân-ı müşârünileyhimâyı istihdam eyler ve "Ve ashâbu'l-yemîni mâ ashâbu'l-yemîni"[609] "Ve ashâbu'ş-şimâli mâ ashâbu'ş-şimâli"[610] hükm-i münîfince ashâb-ı şimâl, ashâb-ı yemîn hükmünde olduğundan kutbun vukû'-ı irtihâlinde imâm-ı yesâr kâim-i makâm olup takattub eder.

Tabaka-ı Ricâlü'l-Gınâ

İmdi ricâlü'l-gınâ mertebesine terakki edenler dahi her asırda iki recül-i hâss-ı ubûdiyyet-ihtisâstır ki cenâb-ı Hak makâm-ı gınâyı bunlar ile hıfz eyler. Bunların bidayetlerinden nihayetleri ve nihayetlerinden bidayetleri zâhir olup adetleri kabûl-i tezâyüd ü tenâkuz etmez. Nisâdan da zuhuru mervidir. Biri Hakk'a, diğer nefsine muzaf olduğundan evvelki ikincisinden ekmel ü alâ ve ikinci hasbe'l-mertebe evvelkinden ednâ olup ekmeli âlem-i melekûta ve ednâsı âlem-i şühûda imdat eyler. Âlem-i mülkün gınâsı recül-i sânî ve âlem-i melekûtun gınâsı recül-i evvel ifâzasıyla husul bulur ise de kendileri dahi bir rûh-ı ulvîden istifâza ederler ki rûh-ı ulvî-i mezkûr tecellâ-yı gınâ-yı Allah'a [542]

609 "Sağın adamları (amel defterleri, sağ yanından verilenler), nedir o sağın adamları!" Vâkıa, 56/27.

610 "Solun adamları (amel defterleri, sol yanından verilenler), nedir o solcular!" Vâkıa, 56/41.

mazhariyetle meşhurdur, yani o rûh-ı ulvînin gınâsı Hak ile mütahakkak olduğundan gınâsı "gınâ-billâh" olmayıp gınâ-yı Allah'tır. O rûh-ı ulvî eğer ki müşarünileyhimaya izafe edilir ise "ricâlü'l-gınâ" üç nefer olup lâkin bunun aks-i hâlin hilâfıdır, yani rûh-ı ulvî-i mezkûrun cihet-i rûhâniyyetine ve müşarünileyhimanın nokta-i beşeriyyetlerine nazaran "ricâlü'l-gınâ" iki şahs-ı kerîm-i müstesnâdan ibaret kalır azizim.

Tabaka-ı Hatmü'l-Evliyâ

Ey aziz, hatmü'l-evliyâ mertebe-i sâmiyesini haiz olanlar üç şahs-ı kaviyyü'l-burhândır. Biri devr-i Âdem'den ahd-ı âhire değin hilâfet-i âmme ve velâyet-i şâmile kendisiyle hatm olunan "İsa ibn Meryem" aleyhisselâmdır. Diğeri hilâfet-i hâsse-i Muhammediyye aleyhi efdalu't-tahiyye kendisiyle hatm olunan "İmâm Muhammed Mehdî" muntazırdır.

[İstitrâd: Ey azizim, bazı mükâşifîn Hazret-i İmâm Mehdî radıyallâhu anhun bin dört yüz sene-i hicriyesinde ser-nümâ-yı minassa-i zuhûr olacağını takrîb eylediler. Ve birtakım muhakkikîn dahi "Habibim onların senden sonra devam ihtilât ve ülfetleri pek azdır" mefâd-ı kerîminde olan "Lâ yelbesûne hilâfeke illâ kalîlen"[611] senedini ibraz ettiler. Bu hesap ise hazf-i mükerrerâttan sonra bin üç yüz doksan senesi olacağını işrâb eder ki bu müddet sene-i kameriyyenin küsûru zam ve ilâve olundukta bin dört yüz yirmi iki sene üç ay yirmi dört gün olur. Müddet-i meşrûhayı bin dört yüz on bir sene üç mâh yirmi dört güne tenzil edenler dahi vardır. Lâkin bunların kâffesi birer hesâb-ı takrîbî olup yoksa hesâb-ı sahîh min ciheti'l-i'tikâd "[İnneme]'l-ilmu indallâhi"[612] cümle-i müskitesini tavzih eder. Hitâm şud.]

İmdi hatmü'l-evliyâ tabaka-i âliyesinde bulunan zevatın üçüncüsü devr-i Muhammediyye evâsıtında zuhur etmiş ve hatm-i ekber olmak mertebe-i celîlesini ihraz eylemiş olan "Şeyh Muhyiddin ibn el-Arabî" kuddise sırruhu'l-celî hazretleridir ki evliyâ-yı Muhammediye aleyhi't-tahiyye arasında ondan büyük bir veli zuhur etmediği cihetle kendisine "Şeyhü'l-Ekber" unvanı verilmiş ve hakk-ı sâmîsinde "Ente mir'âtî ve ente beytî ve ente ekberu meşâhidî"[613] hitâb-ı izzeti şeref-sünûh eylemiştir sultanım, hû.

Tabaka-ı Üçler

İmdi her asırda üç veliyy-i kâmilde kalb-i Mikâil üzerine [543] zuhur eder, yani müşarünileyhime ihsan buyurulan ulûm-ı ilâhiyye Hazret-i Mikâil'e ita kılınan kuvâ-yı melekiyye adedincedir. Bunların sıfat-ı gâlibeleri bast u tebessüm ve leyyinü'l-cânibeyn ve şefkat-ı mufrita olup muti ve asiye mu'âmele-i mütesâviye ibraz ederler, yani ebnâ-yı beşerin cümlesine izhâr-ı lutf u kerem ey-

611 "Sana muhalif kalmaları çok sürmez."

612 "Bilgi, ancak Allah katındadır." Ahkaf, 46/23; Mülk 67/26.

613 "Sen benim aynamsın, sen benim evimsin ve sen benim en büyük görüntümsün."

lerler. Havâss-ı ümmet-i Muhammediyyeden üç kâmil-i deryâ-dil daha zuhur eder ki Hak subhânehu ve ta'âlâ hazretlerinden bi'l-istimdâd cümle-i kâ'inâta imdat ve her hâl ü kârda mu'âmele-i rıfk u mülâyemeti murat ederler ve her nefiste feyz-i Hakk'ı istifâza ile kâ'inât-ı âleme ifâza-i hayât u bekâ eylerler. Birinin ismi kıyâm-ı vâhid üzerine "Abdullah" olup vücudu kutb-ı ricâl-i kâ'inât ve nokta-i kemâlâttır. Diğerinin ismi "Abdurrab" olup istediği heyette zâhir ve murat eylediği zaman ervâh-ı mücerrede gibi her surete temessül ve teravvuh etmeye kadir ola. Bilmek sıfatını haizdir. Üçüncüsünün ismi "Abdulmelik"tir. Bu dahi her surete girer ve kutbun vukû'-ı vefâtında takattub ederek müteveffâ-yı müşârünileyh makamına cülus eyler. Bu tarife nazaran "Abdulmelik" ile "Abdurrab" yukarıda zikrolunan "İmâmân"dan ibaret olacağı bî-şekk ü şübhedir azizim.

Tabaka-ı Rahmâniyyûn

Ey azizim, rahmâniyyûn tabaka-i celîlesi dahi üç nefs-i nefîstir. Müşârünileyhim, demir zincirin taşa sürüldüğü sırada zuhur eden sedâ-yı müdhişe gibi bir âvâz-ı hâtifi duyup ondan maksûd-ı Hakk'ı fehm ederek îfâ-yı me'mûriyyet ederler. Bunların bazı ahvâlde eğerçi ebdâl-ı seb'aya cihet-i müşâbehetleri var ise de ebdâl denilen ricâl bunların gayrıdır aziz.

Tabaka-ı Evtâd

Ey azizim, her bir asırda "İdris, İsa, Hızır" aleyhimu's-selâma naip olan yani min kıbeli'l-Hak cihât-ı erba'a-yı âlemi muhafazaya tayin buyurulan zevata "evtâd-ı erba'a" ıtlâk olunur. Ve bunların içinde nisadan zuhur etmiş de bulunur. Müşarünileyhimin ism-i ilâhîleri "Abdulhak, Abdulalîm, Abdulmurîd, Abdulkâdir" olup biri kalb-i "Âdem" diğeri kalb-i "İbrahim" ve biri dahi kalb-i "İsa" ve dördüncüsü kalb-i "Muhammed" üzerine zuhur ederler ki biri "rûhâniyyet-i "İsrafil" diğeri rûhâniyyet-i "Mîkâîl" ve öbürü [544] rûhâniyyet-î "Cebrâîl" ve dördüncüsü de rûhâniyyet-i "Azrâîl" aleyhimusselâmdan istimdat eylerler. Bunların her birinin erkân-ı kabe-i mu'azzamadan birer rüknü olup rükn-i "Şâmî, kalb-i Âdem üzerine olanındır ve "rükn-i Irâkî, kalb-i "İbrahim olanın ve rükn-i Yemânî kalb-i İsâ üzerine olanın ve rükn-i Hacerü'l-esved kalb-i Muhammed aleyhimusselâm üzerine olanındır. Evtâd-ı erba'a Cenâb-ı Şeyhü'l-Ekber kuddise sırruhu'l-ather indinde "ebdâl-ı seb'a"-ı âtiyeden ve imâmân dahi evtâd-ı erba'a-ı müşârünileyhimden ve kutbu'l-aktâb ise cümlesinden ahass ve ekmeldir azizim.

Tabaka-ı Ricâl-i İlâhiyye

Ey mevlânâ, her asırda dört veliyy-i diğer daha zîbâyîş-bahş-ı vücûd olup bunlara beyne'l-mutasavvıfa "ricâl-i ilâhiyye" ıtlâk olunur. Müşarünileyhim evtâd-ı erba'a-ı mebsûtenin gayrı olup onlara imdat ederler. Bunlar kalb-i Muhammed, kalb-i Şuayb, kadem-i Sâlih, meşreb-i Hûd aleyhisselâm üzerine zuhur

edip âlem-i a'lâda birine Azrâil, diğerine Cebrail, üçüncüsüne Mikâil, dördüncüsüne İsrafil aleyhimesselâm nazır ve Şeyhü'l-Ekber tarifi üzere müşarünileyhimin kalpleri semavî, hâlleri ruhanî olduğundan rûy-i zemînde onların ahvaline kesb-i ıttılâ' ve malûmât edebilecek er pek nadir bulunur azizim.

İmdi bundan başka her devirde beş recül-i bî-adîl dahi kalb-i Cebrail üzerine şeref-bahş-ı zuhûr ve Hazret-i Cebrail onlara imdâd-ı gaybî ile memur olur ki müşarünileyhimin sıfat-ı gâlibeleri şürûr u mefâsid-i halâyıkı görmemektir. Bundan başka her asırda beş nefer velî daha zuhur edip bunlar aşağıda zikrolunacak "ricâlü'l-kuvve" kudretini haiz olup fakat bazı mevakide hasbe't-tahammül izhâr-ı rıfk u mülâyemet ederler. Rıfk u mülâyemet ise sıfât-ı fâzıladan ve bu sıfatla ittisâf mevâdd-ı mühimme-i müşkileden olmakla adetleri "ricâlü'l-kuvvet" adedinden ekaldir. Hazret-i Cebrail kalbi üzerine zuhur eden ricalin gayrı beş recül-i dîger dahi zuhur eder. Bunlar ayn-ı müşâhededе oldukları hâlde izhâr-ı derd-i iştiyâk eylediklerinden kendilerine "ricâlü'l-iştiyâk" namı verilip mülûk-ı ehl-i turuk addolunmuşlardır azizim. [545]

Tabaka-ı Ricâlü'l-Eyyâmi's-Sitte

İmdi havâss-ı ibâddan her bir günün hıfzına memur ve beyne'l-evliyâ "ricâlü'l-eyyyâmi's-sitte" isimleriyle meşhur olarak altı şahs-ı acîb zuhur eyler. "Ahmet es-Sebtî ibn Hârûn er-Reşîd" cümle-i ricâl-i eyyâmdan iken takattub eylediği mervîdir mevlânâ.

Tabaka-i Ebdâl-ı Seb'a

Ey azizim, akâlîm-i seb'a üzerine yani her biri bir iklîm-i dîger idaresine tayin kılınmış olan yedi ricâl-i sâhib-kemâle ebdâl denir ki ehaduhumâ aherin dâ'ire-i me'mûriyyetine pây-endâz-ı tecâvüz olamaz. Müşarünileyhimden kadem-i "Halil" üzerine olan iklîm-i evvele ve kadem-i "Kelîm" üzerine olan, iklîm-i sâniyeye ve kadem-i "Harun" üzerine olan, iklîm-i sâliseye ve kadem-i "İdris" üzerine olan, iklîm-i râbi'aya ve kadem-i "Yusuf" üzerine olan, iklîm-i hâmiseye ve kadem-i "İsa" üzerine olan, iklîm-i sâdiseye ve kadem-i "Âdem" üzerine olan, iklîm-i sâbi'aya memur kılınmıştır ki müşarünileyhin dördü evtâd-ı erba'a ve ikisi imâmân ve biri de kutuptur. Bazı akvâle göre evtâd sınıfı ebdâldan hariç olup isimleri "Abdussemî', Abdulbasîr, Abduşşekûr"dur. Ve imâmân ile kutbun esâmîsi yukarıda mastûrdur ki akvâl-ı mezkûre mefaddını tercih edenler indinde ebdâl-ı seb'a, evtâd, imâmân-ı kutubdan başka yedi nefs-i nefîs olmak iktiza eyler. Müşarünileyhim ebdâl olmazdan akdemce teehhül edebilir ise de kable't-teehhül ebdâl olanlar, hâl-i tecerrüdü ihtiyar ve zaman, maraz, ekl-i taâm, iksâ-yı libâstan gayrı vakitlerde yekdiğerleriyle içtima etmemeyi akdem efkâr ederler azizim. Dahi her asırda ebdâl-ı seb'a-i müşârünileyhimden başka olarak yedi veli daha bulunur. Bunlar sıfat ve meşrepte kalb-i "Halil" üzerine olup adet cihetiyle ebdâl-ı seb'a gibi ne tenakus ve ne tezayüd ederler.

İmdi kalb-i "Halil" üzerine olanlardan ve ebdâl-ı seb'a ricalinden gayrı "ricâlü'l-ulâ" namında yedi şahs-ı dîger dahi zuhur eder. Müşarünileyhimin

vâkıf-ı ahvâli olamayanlar hasbe'l-aded ebdâl-ı seb'a olmalarına zâhip oluyorlar ise de hakîkat-i hâl zehâb-ı mezkûrun hilâfına dâldır mevlânâ. [546]

Tabaka-ı Nücebâ

Ey aziz, necîb lafzı lügat cihetiyle hasîb ve kerîm manasında olmak ve her asırda vefret-i şefkat ü merhametle meftûr olarak sekiz nefer-i kâmil zuhur eylemekte bulunmak hasebiyle ricâl-i müşârünileyhim efradı mecmuuna "nücebâ" ıtlâk olunmuştur. İşbu tâ'ife-i celîle efrâd-ı kirâmı kendi nefslerinde olan tasarrufu terk ile eskâl-ı kâ'inâtı hâmil ve felek-i sâmine kadar terakki eyleyerek deryâ-dil olurlar. Felek-i mezkûr kevâkib ve nücûmun mahalli yani felek-i sâmin gerek sevâbit ve gerek seyyârâtın merkez-i deverânı olduğundan nücebâ-yı müşârünileyhimin her biri esrâr-ı devr-i kevâkib ve serâir-i harekât-ı nücûma kesb-i ıttılâ' ve malûmât ederek îfâ-yı me'mûriyyet ederler sultanım.

Tabaka-ı Ricâlü'l-Kuvvet

İmdi her asırda zuhur eden sekiz nefer-i meczûbe "ricâlü'l-kuvvet" denir. Fakat bunlara beyne'l-halk sâhib-i tasarruf ıtlâk olunur ki murat ettikleri nesneyi vücuda getirebilirler. Âkıl olanlar için bunların hakkında izhâr-ı şi'âr-ı ihtirâm ve kendilerine takarrüpten ihtirâz-ı tâm edilmek lâzımdır azizim.

Tabaka-ı Ricâl-ı Ayne't-Tahkîm Ve'z-Zevâid

İmdi ricâl-i ayne't-tahkîm ve'z-zevâid denilen ricâl-i kirâm tamam on şahs-ı zevi'l-ihtirâm olup bunlar evkât-ı ömrlerini lisân-ı inbisât ile duada ve nihayet zül ve darâat ve ricada geçirirler sultanım.

Gayb Erenleri

Ey aziz, uyûn-ı nâstan mestûr ve elsine-i enâmda "gayb erenleri" demekle maruf ve meşhur olan "ricâlullâh" dahi her asırda on recül-i dil-âgâhtır. Bunların sıfat-ı gâlibeleri huşu ve hudû'-ı rabbânî ve kendileri maglûb-ı tecellâ-yı rahmânî olduğu cihetle ref'-i savt ile mükâleme edemezler ki Hakk'ın gayrı bunları ve bunlar dahi Hakk'ın gayrıyı bilmezler. Esmâ-i câmi'a ve kelimât-ı nâfi'a-i Hudâ olduklarından kendilerinden istimdat şer'an caiz ve bu esmâ ve kelimât ile istiaze ise nas ile sabittir. Eğerçi hakikatte müstemed ve müste'az-bih Cenâb-ı Hak ise de müstaîz ve müstemdid muvahhit olduğu hâlde vesait ile vesâile teşebbüs edilmek mâni'-i tevhîd değildir. Nitekim umûr-ı zâhiriyyede pâdişâh-ı zamân ve mukarini olan vükelâ-yı âlî-şân hâcet-revâ-yı ehl-i cihândır azizim.

Ricâlü' [547]t-Tahtı'l-Esfel

İmdi her asırda levh, kalem, arş, kürsü, semâvât-ı seb'a adedine mahsûr ve "ricâlü't-tahtı'l-esfel" namıyla meşhur on bir recül-i kâmil dahi bulunur. Müşarünileyhin gıdaları nefes-i rahmânî yani sebeb-i hayât-ı ma'nevî olan nefha-i rabbânîdir.

Tabaka-ı Nukabâ

Ey azizim, nukabâ tâ'ife-i celîlesi burûc-ı isnâ-aşere sırrı üzerine mürettep on iki ricâl-i zi'l-kemâldır ki her bir nakîb dâhil-i havza-i me'mûriyyeti olan burcun tesîrât ve hasâisine kesb-i ıttılâ' ile burc-ı mezkûr kevâkibi muktezeyât-ı ahvâlinden ahz-ı ma'lûmât eder. Bunlar ism-i bâtın ile mütehallî ve bevâtin-i nâs ile vücûh-ı serâire mazhariyetle mütecellî olduklarından zamâir ve hafâyâ-yı eşyâyı istihraca kadir ve kendi nefsinde bilemediği umûr-ı setîreyi keşif ve izah edebilmek kuvve-i kudsiyyesini bâhir ve zâhirdir azizim.

Tabaka-ı Büdelâ

İmdi büdelâ unvanını haiz olan tâ'ife-i kirâm adet cihetinden nukabânın ve esma yüzünden abdâl-ı seb'anın gayrı olarak on iki ricâl-i zevi'l-kemâldir. Bunların biri gaybûbet etse, onun makamında diğeri kaim ve sairleri üzerine hakim olduğundan cümlesi de vücuda gelecek mana onunla arz-ı vücûd eyler mevlânâ.

Tabaka-ı Ricâlü'l-Mennân

Ey aziz, havâss-ı ümmet-i Ahmediyye aleyhi't-tahiyye içinde on beş nefer dahi "ricâlü'l-mennân" namıyla rû-nümâ-yı zuhûr ve kendilerden i'raz edenlere ikbal etmek sıfat-ı gâlibesiyle meşhur olup adetleri artıp eksilmez. Gerek bunların ve gerekse yukarıda zikrolunan "ricâlü'l-kuvvet"in abdal silkine intikali veyahut yekdiğerleriyle istibdali gayr-ı mümkündür. İmdi bundan başka her devirde hukukullâh ile kaim ve emr-i billâh zâhir on iki ricâl-i sâhib-iclâl dahi olup bunlar gerek nefislerinde ve gerek nüfûs-ı sâire-i halâikte memûr-min-indillâh oldukları umuru icraya mezîd-i gayret ü ihtimâm ederler. Adetleri tenakus ve tezayüd etmez azizim.

Tabaka-ı Ricâlü'l-Feth

İmdi ricâlü'l-feth tâ'ife-i kerîmesi her bir saat için tayin edilmiş yirmi dört nefer recül-i sâlihtir ki kulûb-ı ehlullâha ilka edilmekte olan esrâr-ı ilâhiyye vesâtet-i müşârünileyhimle ita ve ihsan buyurulmaktadır. Her birinin memuriyeti birer mahal ve mekâna mahsus olduğundan [548] hiçbir mahalde halkabend-i ictimâ' olamazlar azizim. Bunlara Türkçe bâtın postası memurları desek olmaz mı dedem? Olur azizim. O demektir can, posta tatarıdır dayan, telgrafı geçmiştir uyan.

Tabaka-ı Recebiyyûn

İmdi Recebiyyûn şöhretiyle hayyiz-i zuhûra gelen "ricâlullâh" her asırda kırk şahs-ı dil-âgâh olup her an ve zaman azamet-i Hudâ-yı azîmü'ş-şân ile kaim ve vücutlarında heybet ü celâlet-i Mevlâ-yı kerîm daimdir. Şehr-i recebin gurresi hulûlunda bunların vücutlarına bir siklet-i acîbe arız olup a'zâ-yı bedenleri bütün bütün hareketten kalır ise de ale't-tedrîc defolarak mükâlemeye kabiliyet

gelir. Bu hâl, şehr-i recebin gayesine kadar imtidat eylediğinden müşarünileyhim müddet-i mezkûre zarfında envâ'-ı keşfiyyât ve aksâm-ı mugayyeybt-ı kâ'inâta nail ve şa'banu'l-mu'azzam gurresiyle beraber siklet-i meşrûha ref ve zail olur. "İnne fî ummetî erba'îne şahsen alâ kalbi Nûhin"[614] mantûk-ı nebeviyyesi hükmünce her asırda kırk recül-i kâmil-i dîger dahi kalıp "Nuh" üzerine zuhur eder, çünkü ümmet-i Muhammediyyede her bir peygamberin varisi olup me'hazda varisi olduğu peygamber ile müttehit bulunur. Ümem-i sâlife ise mişkât-ı nübüvvetten bilâ-vâsıta ahz-ı envâr edemezler azizim.

İmdi her asırda üç yüz recül-i hâs dahi Ebü'l-beşer "Âdem" alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâm kalbi üzerine zâhir olup Hazret-i Âdem'in varisi olurlar. Müşarünileyhimin vücûd-ı kâ'inât-sûdu beden-i şecere gibi olduğundan bilfiil mebde'-i kesret-i insâniyye yani ferdâniyyet-i ûlâ-yı câmi'a-yı ilâhiyye ve ferdâniyyet-i sâniye-i muhîta-i kevniyyedir. Ferdâniyyet-i ûlâ dediğimiz ise zat, sıfât, ef'âl ve ferdâniyyet-i sâniye dahi cisim, ruh, hakîkat-i câmi'a taksimi üzere üçer kısma münkasemdir ki mazhariyet ve zâhiriyet itibarıyla aksâm-ı mezkûrun her bir kısmı yani gerek ferdâniyyet-i ûlâ ve gerek ferdâniyyet-i sâniyenin her biri esmâ-yı hüsnâ ve rahmet-i Hudâ adedine darp olunup her birinin hâsıl-ı yekûnu alındığı, ferdâniyyet-i ûlâ ile sâniye aksamının her biri yüz adete darp olunduğu takdirde cümlesinin husule getireceği adet, üç yüz olacağından bu hesap, Âdem aleyhisselâmın adet veresesi tamam üç yüz recül-i kâmil olduğunu inha ve kesret-i fi'liyyenin müşarünileyhimle gayet bulduğunu ima [549] ve işrâb eder. Hazret-i Âdem'in kalbine her ne kadar ulûm-ı ilâhiyye ihsan ve ilham buyurulmuş ise onun kalbi üzerine olan kulûba dahi bi-tamâmihi ilka ve ita buyurulduğundan "Fulânun alâ kademi fulânin" sırrını keşif ve izah eyler azizim.

Nitekim evvelce risalemizde arz u beyan olunduğu üzere Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Süleymaniyeli Şeyh Abdullah Efendi'nin fakir hakkında Yahudi olmuş gördüğü rüyasını fakir için kadem-i Musa'da olduğumu kemâl-i lutf u merhametlerinden tabir buyurmuşlar idi azizim.

Tabaka-ı Melâmiyye

Ey cân-ı azîzim, melâmiye ıtlâk olunan tâ'ife-i aliyye hıfz-ı esrâr ve zabt-ı ahvâl ile mukayyet olup kadem-i "Ebû Bekr es-Siddîk" üzerine zuhur ederler ki bunların zâhirlerinden ahvâl-i bâtınelerinin alâmet ü asarı zâhir olmaz. Müşarünileyhime "hükemâ-yı ilâhiyye" dahi denir. Kendileri sâdât ve eimme-i evliyâ addolunurlar, lâkin adetleri malûm değildir. Bu tâ'ife-i celîleye "melâmiye" ıtlâk edilmesine iki vecih bulmuşlardır ki biri kendilerinden hariç, diğeri dahildir. Vech-i hâric telâmize ve tevâbi-i müşârünileyhime aittir, zira bunlar heme ân kusurlarına hasr-ı basar-ı im'ân ve müşâhede-i alâyim-i televvün ü noksân ederek nefslerini lâim oldukları yani kendini rızâ-yı Bârî'ye muvafık amel ü ihlâsta görmeyerek nefislerini levm ve tevbîh eylemekte bulundukları cihetle "melâmiye" ıtlâk olundular. Vech-i dâhili dahi izzet-i rütbe ve saltanat

614 "Ümmetimden Hazreti Nuh'un kalbi üzere olan kırk kişi vardır."

mertebelerinin zâhiren malûm olmaması yani derece-i müktesebeleri bilinip haklarında icrâ-yı mürâ'ât-ı kâmile olunamaması bâis-i melâmet olmuştur, çünkü haiz oldukları merâtib-i celîle her kime malûm olsa idi, fevka'l-had riayet ü hürmet olunurlar idi azizim.

Tabaka-ı Efrâd

Azizim, bu efrâd tâ'ife-i celîlesinin dahi aded-i mu'ayyeni olmayıp ancak bazı mükâşifîn indinde iki üç ve daha ziyade olabilir. Min kıbeli'r-Rahmân memur bulundukları hidemât-ı mukaddeseyi icrada oldukları mervî ve Hazret-i Hızır ile "Murtaza Abdullah ibn Abbas" radıyallâhu anhumun bu zümre-i celîleden bulundukları kütüb-i mutasavvıfada mahkîdir. Lâkin Cenâb-ı Murtaza zamân-ı hilâfetlerinde hulefâ-yı selâse gibi nâ'il-i kutbiyyet-i kübrâ oldular azizim.

Tabaka-ı Muhdesîn

Feth-i dâl ile muhdesûn taifesi [550] iki sınıftır. Cenâb-ı Hak sınf-ı evvel ashabına verâ-yı perde-i hicâbdan tahdîs eder. Ve ervâh-ı melâike dahi murâd-ı ilâhiyyeyi ikinci sınıfın kalplerine ve bazı kere de kulaklarına ilka ve ismâ' eyler. Onun için elsine-i müşârünileyhimden cereyan eden mebâhis-i ibret-nümûd sûret-nümâ-yı mir'ât-ı zuhûr u vücûd olur mevlânâ azizim.

Ey benim canımdan aziz sultanım, ey âşık-ı sâdık-cân bu âlem-i fânîde "İnne evliyâî tahte kabâî lâ ya'rifuhum gayrî"[615] mantûk-ı kudsîsi üzere hâl ü şânları bilinmez bir nice ricâl-i sâhib-i kemâl bulunur ki bunların ne bir kimse âsâr-ı velâyet ü hâllerini ve ne de nişâne-i ma'rifet ü kemâllerini arif olamayacağından herkese hüsn-i zan edilmek ve halâyık âleminin a'mâl-ı hayr u şerlerine havâle-i câsûs-ı nazar edilmemek tarîk-i muhtâr olup bu yolda gidenlere cümle-i kâ'inât nazar-endâz-ı rahm u şefkat olacağı cihetle ahsen-i turuk dense becâdır. Behreyâb-ı nûr-ı basîret olanlar müzâkere-i ahvâl-i evliyâullâh esnasında küşâyiş-i derûn-ı intifâh-ı kalb-i mahzûna mazhar olurlar ki bu hâlet, eser-i rahmet-i ilâhiyye olduğuna alâmettir, çünkü evliyâ-yı kirâmın zikri rahmet-i Rahmân'ı inzâl eder buyurulmuştur azizim. Âmennâ ve saddaknâ.

Lehu'l-hamdu ve'l-minne "Hâzâ min fazli rabbî"[616] hezâr sad hezâr hamd ü senalar olunur ki ricâl lafz-ı şerîfi ricâlullâh bahs-i mukaddesesini feth ü küşat edip evliyâ ve sâlihîn zikri indinde rahmet-i ilâhiyye nâzil olur hadîs-i şerîfi mucibince buraya kadar yağmur gibi rahmet-i ilâhiyye nüzûl ederek gark-ı deryâ-yı rahmet ü gufrân olduk. "Hitâmuhu miskun"[617] deyip misk ü amberden alâ ve bâlâ olan râyiha-yi nisbet-i ma'neviyyeyi istişmâm ile mest-i lâ-ya'kıl olduk azizim.

---

615 "Velilerim benim elbisemin altındadır, onları benden başkası tanımaz." *et-Te'ârîf*, c. 1, s. 676.

616 "Bu, Rabbimin lütfundandır." Neml, 27/40.

617 "Sonu misktir." Mutaffifîn, 83/26.

Ey biçare yüzsüz asi Aşçı Dede, buraya kadar zikr ü beyan olunan tâ'ife-i mukaddese-i mutahhara-i mübârekenin hangi zümre-i necât ve silsile-i zehebiyyesine dahil ve mensupsunuz? Doğrusunu söyle bakalım Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz buyurmuşlardır ki "en-Necâtu fi's-sıdk."[618] İşin doğrusu ve sıdkı budur ki bu silsile-i mukaddese-i mübârekenin hiçbir sınıfından değilim, nerede kaldı ricâl-i bâtından olmak! Hatta ricâl-i zâhirden bile değilim. Ancak nazarının böyle suali üzerine fakir de [551] hangi zümreden olduğumda şek ve şüphem olmasıyle nezd-i fakîrîde olan *Külliyât-ı Divân-ı Fuzûlî*'den tefeül olunarak kim olduğumun beyanı Hazret-i Fuzûlî'den istifsarı kalp âlemine tulû etmekle mezkûr divandan ve rûhâniyyet-i mukaddese-i Hazret-i Fuzûlî'den sual ettim. İşte bu beyit zuhur etti:

Biz âlem-i aşk âlem-ârâlarıyız
Meyhâne-i derd dürd-peymâlarıyız

Gül-berg-i nedâmet çemenidir âlem
Biz bu çemenin bülbül-i şeydâlarıyız

İşte bu da Fuzûlî'nin hakk-ı kemterîde bir fuzulî nutkudur. Her ne ise kölesinin ne olduğunu elbette efendisi bilir azizim.

İmdi ricâl-i zâhirden dahi olmadığım, onun için ki ricâl-i devlet-i aliyye ashâb-ı kirâmının en az ve kalil maaşları dört beş bin kuruştur, bu yüzsüz fakirin ise hasbe'l-kader ve'l-hikmet altmış senelik emektar bendegân-ı sıdk-nişânından olduğum hâlde bin üç yüz küsûr kuruş maaşa nail olmuşum. Onu da aybeay alamayıp üç yüz yirmi senesinden altı aylık alınıp altı aylığı tedâhüle kalmıştır. Bu hesap üzere ma'âş-ı şehriyem altı yüz küsûr kuruş demek olup böyle altı yüz kuruş maaşlı asla ve kat'â bir ricâl-i zevi'l-ihtirâm yoktur azizim. Ricâl değil, recül bile olamadım, daha tatlı basayım, sen onu reçel oku, imlâsı birdir. Ancak çekirdeği biraz iricedir. Vişne reçeli ne alâdır, tatlı değil mi mevlânâ? Onu da almaya param yoktur. Lâkin sâye-î cenâb-ı pîrde Aşçı Dedelerini böyle büsbütün parasız bırakmazlar. Sağ olsun, var olsun, dünya ve ahiret aziz ve mükerrem olsun, Levazım Birinci Şubesi Müdürü saadetlû Tahsin Beyefendi hazretleri her nasılsa bu hâl-i esef-encâmım sem'-i âlîlerine vasıl olup fevkalâde teessüf edip bir münasebetle huzurlarına gitmiş idim. Bu hâlimden sual buyurdular ve ziyadesiyle esef edip "Niçin bize söylemediniz?" buyurdular. Dedim ki "Efendimize olan muhabbetim muktezasınca halkın böyle kesretle hücum ve tacizine karşı bir de fakiriniz ara yere girip efendimizi rahatsız etmeyeyim dedim." Buyurdular ki "Şimdi iki maaşa senet yazın, Akşehir Redif Taburunda olan tahsisat fazlasından getirtip size veririm ve kusur kalan maaşlarınızı da inşâallâhu ta'âlâ kariben tesviye ederim. Çok teessüf ettim sizin [552] dua teveccühünüzü isterim" buyurdular. Ve derhâl o gün kâtib-i husûsîleri olan bizim risalemizin celî yazılarını yazan tahrirat kalemindeki Hafız Mehmed Efendi'ye emir verip gayet mültezimane tahrirat yazıp senetleri gönderdiler ve

618 "Kurtuluş doğruluktadır." *et-Ta'rîfât*, s. 490.

akçenin vüruduna kadar müzayaka çekilmemek için adi senet ile vezneden on beş adet de sim mecidiye ihsan buyurdular. Binaenaleyh huzurlarından kalkıp artık nasıl dua ve senalar ettiğimi Mevlâ-yı müte'âl hazretleri bilir. El öpüşüp oda kapısına kadar kemâl-i ta'zîm ü tekrîm ile teşyi buyurup dua ve teveccühat niyaz ettiler mevlânâ.

Anladık dedem, demek olur ki bu müzayaka ve zarureti nazarın isteyip arzu ediyormuşunuz, çünkü müşarünileyh hazretlerinin hakkınızda olan ri'âyet ü hürmet-i mahsûsası muktezasınca her hangi zaman müracaat olunsa, matlûp hâsıl ve maaşlar istihsal olunabilecek idi. Evet pek doğrudur ve öyledir, lâkin bir zamandan beri tutmuş olduğum meslek-i fakîrî tamamıyla halktan inziva ederek hiçbir ferd-i âferîde huzuruna ve yanına gitmemek ve arz-ı hâl etmemek meselesi işi bu renge dökmüştür. Lehu'l-hamdu ve'l-minne bu tarîk ve bu renkten de erenlerin yine lutf u ihsanına mazhar oluyorum azizim. Eğer ki erenler müsaade edip daha bunların büyüğü olan veliyyü'n-ni'am efendim Müşîr-i zîşân-ı ârif-billâh Arif Paşa hazretlerinin huzurlarına çıkıp arz etmiş olsam, lâşek ve lâ-şübhe müterakim maaşımın cümlesine yekten vilâyete sened-i mahsûs yazılmasına emr ü ferman buyururlar ve bir an tevkif etmeyip tamamıyla vilâyetten ihsan u inayet buyururlar. Lâkin aşk u muhabbetim, işi bu renge koyup Arifimi taciz etmeye gönlüm asla razı olmaz. Ancak müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretleri dahi onların vekilleri gibi olup "el-Vekîlu ke'l-asîli" fehvasınca bu zât-ı âlî-kadr ile de iş yol alır. Niçin almasın ki bu iki zât-ı kadr-dân-ı âlî-şân-ı merhamet-feşân hakkında olan dua ve teveccühât-ı fakîrî ne derecede olduğuna risalemizin bu cildinde yirminci sayfadan yirmi altıncı sayfaya kadar evvelce zikr ü beyan olunan medh ü senalarıyla hayır duaları şâhid-i âdildir azizim.

İşte mevlâna, bir müddet-i kalîlede yani on beş [553] yirmi gün sonra akçeler zuhur etti. Şöyle ki müşarünileyh Tahsin Beyefendimizin kayınbiraderi mu'âvin-i fakîrî Ziya Bey oğlumuz bir sabah şubeye geldiğimde buyurdular ki "Müdür efendi beş metelik verseniz." Derhal kese-i fakîrîyi çıkarıp masanın üzerine baş aşağı ettim. Bir kuruş yani dört metelik çıktı. Zaten olup olacak dünyalığım bundan ibaret idi. Kuruşu aldılar, bir şey demediler. Sonra Ziya Bey dışarı çıktı. Bizim evlâd-ı ma'neviyyemiz Mülâzım Asım Efendi dedi ki "Ziya Bey sigara kutusunu hafiyen bendenize verdiler. Sakın müdür efendiye söyleme, eniştem Tahsin Bey teşrif edeceklerdir, bundan sigara verirsin diye söyledi." Malûm ya "Keskin feraset keramete kıç attırır" fehvasınca anladım ki beş metelik sigara aldırmak için imiş ve beyefendimizin teşrifleri de muhakkak paralarımız gelmiştir, onu ihsan etmek içindir diye muntazır-ı dîdâr-ı Hazret-i Tahsin-i sad-hezâr-aferin oldum. Müşarünileyh Tahsin Beyefendimiz hazretlerinin min-indillâh mevhûb ve mütehallık oldukları ahlâk-ı hasene-i pesendîdeleri muktezasınca İkinci Ordunun ruhu mesabesinde ve cümle ümera ve zabitanın müstecâbü'd-da'vet kıble-i hâcâtı olup gerek paşalar hazerâtı ve gerekse ümera ve zabitan sabahtan akşama kadar arı kovanı gibi makâm-ı âlîlerine dolup dolup boşanırlar ve herkesin mümkün mertebe def'-i hâcâtıyla mazhar-ı du'âları olur-

lar ve bununla beraber gerek levazım ve gerek Erkân-ı Harbiyye dairelerinin şu'abat müdîrânı cümleten mesâlih-i mühimme-i askeriyenin sûret-i tesviye ve teshilâtı için de başkaca müracaat olunarak atiyye-i ilâhiyye olarak kendilerine bahş u ihsân-ı subhâniyye olmuş olan kemâl-i zekâvet ve fetânet-i ezeliyye muktezasınca ilhâm-ı rabbânî gibi karîha-i âlîlerinden usul ve nizam ve kanuna sûret-i muvâfakatında takdir ü tahsin olunur re'y-i savâblar ile işe yol aldırırlar. Bunun için müşîr-i zî-şândan saka neferine kadar cümlesi kemâl-i memnûniyyet ü mahzûziyyet ile hakk-ı âlîlerinde du'â-yı hayr ederler. Hatta bir gün sabık Levazım Reisi saadetlû Kemal Paşa hazretleri fakire dediler ki "Hacı efendi, pek çok taaccüp ile tahsin ediyorum [554] Tahsin Beyefendinin bu derece mütehammil olmasını; yani tâkat-ı beşeriyye haricindedir herkese eylediği mu'âvenet ü mu'âmele-i kerem-kârîleri" buyurdular. İşte felek emsalin görmemiş böyle bir zât-ı âlî-kadrdir desem hilâf söylemiş olmam. Ne kadar olsa sıfat-ı beşeriyyet muktezasınca yağmur gibi yağan evrakın buyuruldu keşidesi ve bununla beraber halkın böyle hücumu bazı kere zihn-i âlîlerine fevkalâde durgunluk verdiği cihetle hem bir derece istirahat ve hem de bu istirahat arasında mucibe gidecek evrakı ayırmak için oda-yı âlîleri kapısını kapatırlar idi azizim. İşte bu yüzden o gün akşama kadar bir hâlî vakitleri olmadığından teşrif buyurmayıp akşam üzeri nöbetçi neferiyle fakire haber göndermişler ki "Müdür efendi bizi görmeksizin gitmesinler" diye ve hem de odanın kapısın kapatmışlardır. Yarım saat sonra nefer gelip "Buyurun sizi istiyor" dedi. Gittim, odanın önü zabitandan set olmuştur. Bizzat kendileri oda kapısını açıp kemâl-i beşâşet ü iltifât ile karşılayıp "Buyurun müdür efendi hazretleri" diyerek yine kendileri kapıyı seddedip oturduk. Buyurdular ki "Bizzat gelip akçeyi takdim edecek idim, lâkin bir vakit bulamadım, zarurî zatınızı celp etmeye mecbur odum" iltifatıyla önündeki masanın gözünü çektiler. Onu gördüm ki hazine kesesiyle kuzu gibi paralar orada yatıyor. Buyurdular ki "Bu akçeyi doğruca bana gönder" diye redif binbaşısına yazmış idim. Mübarek adam resmen doğruca müşiriyete göndermiş olmasıyla tabiî vezne müdürünün postahaneden alması icap ettiği gibi levazım reisi paşanın da malûmatı olacağı bedîhîdir. Binaenaleyh vezne müdürüyle reis paşa bana haber göndermiş ki müdür efendinin sene-i sâbıktan merkez hastahanesi bakkaliyesinin depozitosundan zimmeti olan bin yedi yüz kuruşun bu akçeden mahsup edelim diye. Ben de haber gönderdim ki o zimmetin güzeşte maaşından tesviyesine müşir paşa hazretlerinin mucibi vardı. Buna cihet-i ta'alluku yoktur. O para ayrıca müzekkire ve mucibince işaretiyle güzeşte maaşına mahsuben [555] kendisinden alınan maaş senedi üzerine teshilât sandığından derdest-i tesviyedir. Bu parayı vaktiyle ben vermişim, ben alacağım diye haber gönderdim. Onun üzerine vezne müdürü paraları getirdi, daha saymadım" diyerek dest-i peyvest-i lutf u keremleriyle mecidiyeleri sayıp masanın üzerine istif ediyorlar. Fakir ise müşarünileyh Tahsin Beyefendimizin bu derecede olan ihsân u in'âm-ı devletlerine ve reis paşanın adaletsizliğiyle beraber zulm-ı ta'addîsine ve bununla beraber erenlerin bu yüzsüz asi Aşçı Dedelerine olan kemâl-i merhamet ü şefkatleri muktezasınca mal bulmuş mağribiye döndürdüklerine olan efkâr ve

mülâhazadan bir büyük hüzne dalıp bu ni'met-i uzmânın ne yolda ve nasıl teşekkürünü ifa edeyim tezekkürüyle akçenin sayılmasına bile yardım edemeyip sonradan aklım başıma gelip bir taraftan fakir de sayıp yüz kırk bu kadar sim mecidiye imiş, tebeyyün etti. Zaten iki maaşım da bu kadar idi. Buyurdular ki "Yine bu keseye koyalım, yarın keseyi getirip vezneye verin." "Ale'r-re'si ve'l-ayni yâ re'sî ve yâ aynî, yâ rûhî, yâ habîbî"[619] deyip ayağa kalkıp gözlerim dolup elini tutup şapur şapur birkaç defa öpüp işte bir dua ettim, ammâ nasıl dua ben de bilmem, duanın derecesinin tayin edemem; lâkin o meşhur sâil gibi dua etmedim.

Hikâye:

Bir sâil, câmi'-i şerîf kapısının önüne bir mendil serip oturmuş ki çıkan cemaatten birkaç para mendile düşsün diye. Cemaatın arkası alınıp en sonra çıkan fakir bir mirasyedi bey, görmüş ki sâilin mendili üzerinde bir onluk ile bir beş para vardır, yani o kadar cemaatten hâsıl olan sadaka on beş paradan ibarettir, mirasyedi bey bu ya, fakir gibi altmış senede bin üç yüz kuruş maaşa nail olmamış, onun yevmiyesi bin üç yüz lira imiş. Tuhaflık olmak için beşibiryerde bir altın mendile atmış. Şimdi sâil beşibiryerde lirayı görünce kendisine cezbe gibi bir hâl-i sürûr gelmesiyle gözlerini açıp sağına ve soluna nazar edip başını semaya dikip yerinden kalkıp bir cüz'î tefekkürden sonra mirasyedi beye hitaben "Allah [556] olasın" demiş. Etrafında olan cemaat da fevkalâde kahkaha ile gülmüşler. Sonra sâile sual etmişler ki "Niçin bir cüz'î durup tefekkür ettin?" Sâil demiş ki "Sadakanın derece-i a'zam şanına layık bir dua düşünüp bulamadım, binaenaleyh bundan büyük dua yoktur diyerek bu lafz-ı şerîfi söyledim" demiş.

İşte bu yüzsüz asi Aşçı Dede de böyle kabul olunamayacak dua etmedim. Ancak cümle a'zâ-yı vücûdumla Cenâb-ı ulûhiyyetin deryâ-yı rahmet ü gufrânına ve ihsan u inamına ve bî-pâyân olan inâyet-i samedâniyyesine teveccüh-i tâm ve kâmile ile teveccüh ederek: "Yâ rabbi, inam u ihsan senindir, ancak bu kulun vasıtasıyla isal ve irsal buyurduğun için senin emr ü fermanına imtisalen bu Tahsin kuluna bu yolda teşekkürler ile dünya ve ahiret aziz ü mükerrem eylemeni ve her bir muradını inayet ü ihsan buyurulmasını sevgili Habîb-i Ekrem'in hürmetine niyaz ve rica ederim" dedim. Müşarünileyh hazretleri de bu duamdan fevkalâde memnun ve mahzuz olarak kemâl-i hürmet ü ri'âyetle kapıyı açıp taşra çıktım. Yine kapıyı seddettiler. Dışarıda olan zabitandan birisi dedi ki "Hacet kapısı ara sıra açılıp yine kapanıyor." Dedim ki "Oğlum, fakir gibi siz de cer edin, karîben sizin de murat ve hâcâtınız kapısı küşat ile maksut ve matlûbunuz fetholur" diyerek hemen şubeye avdetle ayakkabılarımı giyip asayı elime alıp doğruca fakirhaneye avdet esnasında ara yerde olan bakkal ve hane sahibine uğrayarak kırk elli mecidiyesini tez elden ektik. Kusur yüz mecidiye ile fakir haneye geldim. Artık ehl-i beytin mesrûriyet ü

619 "Başım gözüm üstüne; başım, gözüm, ruhum, habibim."

memnuniyetleriyle dualarını tarif edemem azizim. İşte şimdi ricâl-i devlet-i aliyyeden oldum. Zaten bu silsile-i âliyeye idhalime sebeb-i zâhirîsi yine müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretleri değil mi idi? Evvelce risalemizde arz u beyan olunan dua ve senalar bunun için değil mi idi? Edirne'ye geleli sekiz seneye baliğ olup müşarünileyh hazretlerinin sâye-i devletlerinde iki rütbeye nail oldum. Birisi sâniye mütemayizliği, diğeri ûlâ sınf-ı sânîsi oldum. Şimdi yine eskiler alayım [557] diye nida ediyorum ki ûlâ sınf-ı ûlâ olayım ve olacağıma asla şek ve şüphe yoktur ki manevî Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ihsanladırıdır ki evvelce arz olunduğu üzere rüyası görülmüş idi azizim.

İşte bu âlem, âlem-i esbâbdır. "Sebepsiz kuş uçmaz" derler ve Cenâb-ı Hak da li-hikmetin inam u ihsanın böyle esbap yüzünden isal eder ve müsebbiblerine dahi teşekkür ve du'â-yı hayr olunmasını emr ü ferman eder. Zamân-ı evâilde Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn meclisi azasından Miralay Mehmed Beyefendiye miralay rütbesi Serasker Hüseyin Avni Paşa merhum tarafından olunan arz u istizan üzerine ihsan olunmuş olduğundan Hüseyin Avni Paşa bizzat Mehmed Bey'e hitaben demiş ki "Sizi devlet-i aliyye miralay nasb etmiştir." Mirim mîr-i kelâm Mehmed Beyefendi de cevabında demiş ki "Beni devlet-i aliyye bilmez, beni siz miralay ettiniz" dediği gibi bu yüzsüz asi Aşçı Dede'yi de mirim sad hezâr tahsîn aferin olsun, Tahsin Beyefendi hazretleri mütemayiz ve ûlâ etmiştir mevlânâ. Mamafih Levazım Reisi Rıza Paşa'ya da duada kusurum yoktur:

Kemal gitti zevale
Nöbet geldi Rıza'ya

Maşallah dedem, hiçbir şey bilmiyorsun, bu dua değildir. Zaten olacak bir şeydir, çünkü her kemalin bir zevali vardır. Bunlar tev'emdir. Kemalin zevali ittisalin infisali, usrün yüsrü, yüsrün usrü, vaslın firakı, firakın vaslı gibi azizim. Evet öyledir işin doğrusu, lâkin Rıza Paşa Yahudileri çok sevdiği için sevemem doğrusu.

Gelelim biz kendi bahsimize. İşte sâye-i Cenâb-ı Pîr-i A'zamîde himem-i âlî-i cenâb-ı sad-hezâr tahsîn ü takdîrde mal bulmuş mağribi gibi olup hamd ü senalar olsun, etraf u eknâfa olan borçlarımı tediye edip bakiye kalan akçeyi de hak erenler berekâtını versin deyip canım gibi hıfz ettim. İhvân-ı bâ-sefânın malûmu olduğu üzere sâlikân-ı Hak ve mürîdân-ı aşk olanlar hakkında asla ve kat'â borç ve deyn etmeye rıza yoktur. Hiçbir kimseye borçlu olmak katiyen memnûdur. Sebep ise medyun olan canın terakkî-i ma'nevîsine mânidir; yani sâlikin ruhu terakkiden [558] kalır. Güya manevî ipler ile dâyinin elinde bağlı gibidir. Şu adam bizim paramızı ne vakit tediye edecek efkâr iplerine bağlanıp kalır.

Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz bu yüzsüz Aşçı Dedelerini borç etmemek için fevkalâde tembih ve tevbîh etmişlerdir ve buyurmuşlardır ki "Baba efendi borcunun tediyesi için hanenizde neye malik iseniz fürûht edip borcunuza verip bir kuru kaba hasır üzerinde oturmalısınız. Yine

bundan alâ herkes size hürmet ü riayet edip ruznamçeci efendi derler" buyurmuşlardır. Binaenaleyh bu defa da borçlarımı tamamıyla tediye eylediğim için artık ruhun terakkisine bir mâni kalmadı. Terakki ettikçe elbette zarurî ve tabiî müsebbibi olan zât-ı âlî-kadre hayır dualar olunacağı emr-i bedîhîdir azizim.

İşte dedem sad hezâr tahsîn ü aferinin yine ihsân u inâyet-i sa'âdetine nail olduk, yani bu akçeleri ihsandan sekiz on gün sonra bir maaş dahi hariçten tedarik buyurmuşlar. Ammâ nasıl tedarik buyurmuşlar, orasını bilemem, çünkü şahindir her nereye pençe-i ulyâsını atsa cümle tuyûr onun emr ü iradesinin sür'at-i îfâsına bin can ile hazırdır, matlûp hâsıldır. Niçin olmasınlar ki vaktin Süleyman'ı gibidir, engüşt-i sa'âdetinde mühr-i Süleymân gibi olan hâtem-i şefkat ü merhamet ü inâyet sayesinde zamanının Hâtem-i Tâyy ve Hâtem-şiyem olan zevatı fersah fersah geçmiştir, zira Hâtem-i Tâyy ihsanını kölesinin ayağına gidip vermezdi, huzuruna çağırıp ihsan eder idi. Ammâ bizim Hâtem-i Tâyy'ımız olan saâdet-mendân-ı sâhib-i ihsân Tahsin Beyefendi hazretleri bizzat şubemize teşrif edip ihsan ederler ki işte o gün kemâl-i lutf u keremlerinden şu'be-i fakîrîye teşrif buyurup ceyb-i inâyetlerinden birer birer mecidiyeleri çıkarıp masamızın üzerine istif edip "İşte müdür efendi hazretleri, yetmiş iki adet mecidiyedir, bir maaşınızı dahi kurtardım, şimdi bir maaşınız kaldı, inşâallâhu ta'âlâ onu da yakında kurtarıp takdim ederim" iradesiyle kendi sigarasını ve tenezzülen ve lütfen makâm-ı iltifâtta [559] bir limonatamızı kabul ve nûş ederek avdet buyurdular. Ve teşyi için oda kapısından bir arşın öteye sıçrayıp hayır dua ve senalar ettim, zira ki bu sefer iltifat u inayet ü ihsanları be-hakk-ı Hudâ bu yüzsüz asi Aşçı Dede'yi fevkalâde mahcup ederek ne lisan ile teşekkür edeceğimi bilemedim. Şu kadar var ki "Aman efendim, niçin zahmet buyurdunuz, fakiri huzurunuza celp buyursanız idi!" diyerek dest-i peyvest-keremlerini şapur şapur öptüm. Aman dedem ne kadar ehemmiyet verdin bu işe ve ne kadar taht-ı hicâbda kalıp ne yolda dua ve teşekkürler edeceğini şaşırdın, hâlbuki bu işin müşarünileyh Tahsin Beyefendi hazretleri indinde hiçbir ehemmiyeti yoktur ve hiçbir zahmet ü meşakkat ile meydana gelmemiştir, müşarünileyh hazretlerinin bir nutku yani şöyle yazılsın diye bir iki satır emirnamesiyle hâsıl olmuştur mevlânâ. Ancak üç yüz on sekiz senesi şubat maaşını alamadığın cihetle eğer ki bunu arz eder isen bir derece cüz'î zihn-i sa'âdetlerini işgal etmiş olursun. Gerçi ordunun o sene tahsisat bakiyesinden akçe alındıkça tesviye ve itası hakkında emr-i mahsûs var ise de bunun sair seneler maaşına makîs olmayıp ehemmiyeti vardır. Öyle olduysa azizim, fakir de velinimetimin zihn-i sa'âdetini işgal edecek şey asla arzu etmem, varsın şubat maaşım da kalsın. Zaten eskici eski yâ hû diyenlerden değil miyim. Eskilerini aldığım zaman mahsup ederim sultanım.

Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin halifelerinden Leblebici Baba kuddise sırruhu'l-azîz ümmî olduğu hâlde, Hazret-i Pîr tarafından kendisine bahş ü ita olunmuş olan füyûzât ve ilm-i ledünnî sayesinde Arabî ve Farisî karışık Türkçe pek çok gazeliyatı var idi. Fakire muhabbetleri pek ziyade idi, nitekim risalemizin evvellerinde zikri sebkat etmiş idi. Bu

zât-ı âlî-kadr ile bazı ihvanın davetlerine gider idim. Hanelerimize avdette buyururlar idi ki "Baba ruznamçeci, davet eden mi yiğittir, yoksa davete icabet eden mi yiğittir?" Fakir de "Efendimiz bilirsiniz" der idim. Buyurur idi ki "Davet eden değil, ekl-i ta'âm eden yiğittir. Evet [560] o zatın taamını yemeli, ammâ onun zâhir ü bâtın yükünü kaldırmalı" buyururlar idi. İşte bu yük kaldırma meselesi kâl ü kalem ile arz u beyan olunamaz. Ehl-i hâl olan zatın malûmudur. Burasını örtülü ve kapalı geçelim azizim.

Mecâzib-i ilâhiyyeden Kemahlı Ali Baba kuddise sırruhu'l-azîz bir gün Kemah'tan Erzincan'a huzûr-ı hazret-i şeyhe gelip bir gece misafir oldular. Kış mevsimi idi. Nısfu'l-leylde bahçeye karlar üzerine çıkıp hazret-i şeyhe nida ederek "Ya Hazret-i Fehmi, bu miskin Ali Baba bu Erzincan'ın yükünü kaldıramaz, yetiş imdadıma ya hazret!" diye feryadına harem-i sa'âdetlerinden hazret-i şeyh selâmlığa teşrif buyurup Ali Baba'yı içeriye alıp bir müddet teveccüh buyurarak o hâli kendisinden almış ve Ali Baba da rahat etmiş idi.

İşte azizim bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri de Ali Baba gibi velinimetimizin zâhir ü bâtın olan yükünü kaldırmaya muktedir değilim. Binaenaleyh Aşçı Dedesi olduğum hazret-i şeyhin rûhâniyyet-i kudsiyyelerinden niyaz ve iltica ile velinimetim efendim Hazret-i Tahsin Beyefendinin zâhir ü bâtın yüklerini erenler şahı Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz kaldırsın niyazıyla hatm-i kelâm ederim.

Ey aziz bu yük kaldırma mesele-i mühimme-i mergûbe-i mahbûbe olan cananın bin nebzecik yüzünün nikabını feth ve küşat ederek bir derece arz-ı cemâl ettirelim. Şöyle ki Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı azîmü'ş-şânında "Ve lâ teziru vâziretun vizre uhrâ"[620] buyurmuştur ki hiçbir nefis nefs-i âherin hamlini hâmil olmaz, yani hiçbir günahkâr kimse bir âherin günahıyla muahaze olunmaz. Âmennâ ve saddaknâ. Fakat evliyâ-yı kirâm hazerâtının böyle vizr ve yük kaldırması kemâl-i şefkat ü merhamet-i kudsiyyelerinden sevdikleri mürîdânının yüklerini kaldırmak demek kendileri bi't-tav' ve'r-rızâ o adamın vizr ve günahının afv u mağfireti için Cenâb-ı Hakk'a niyaz ve ricası demektir ve zaten Cenâb-ı Hakk'ın sevgili olan kullarının dua ve niyazları makbûl-i dergâh-ı ilâhî olup haşa ki reddolunmaz. Binaenaleyh o adamın ve zâhir ü bâtın kendisinin hâsıl olduğu vizr ve yükünün üzerinden ref' ve izalesiyle dâhil-i felâh u necât olmasıdır.

Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz [561] Efendimize etraf u eknâfta olan köylerden gelip biat ederek derviş olup zikir alırlar imiş. Bir [gün] köylünün birisi gelip böyle zikir talim olunmuş ve her nasılsa Hazret-i Pîr efendimiz o adama muhabbet ederek buyurmuşlar ki "Şeyh", çünkü Hazret-i Pîr efendimiz mürîdânına "şeyh" tabir buyururlar imiş. Buyurmuş ki "Zikre devam et, zakir olanlar dünya ve ahiret selâmettedir. Şayet hatab kat' etmek için dağlara gider iken araban bir yere ilişip berzahta kalır ise fakire nida

620 "Kendi (günah) yükünü taşıyan hiç kimse, bir başkasının (günah) yükünü taşımaz." En'âm, 6/164; İsrâ, 17/15; Fâtır, 35/18; Zümer, 39/7.

edip medet ya Terzi diye çağır, erenler yetişip arabanı selâmete çıkarırlar" buyurmuş. O köylü adam hatab kat' etmek üzere bir gün diğer köylüler ile yirmi otuz araba birlikte dağa gitmişler. Avdetlerinde her nasılsa fevkalâde yağmur yağıp ziyadesiyle sular cûş edip çamurlar peyda olarak cümlesinin arabaları çamura batıp dayanıp kalmış. Bu mahut köylü adamın Hazret-i Pîr'in nutku hatırına gelip "Medet ya Terzi!" diye hafiyyen nida ederek istimdat talep etmiş ve derhâl cümle arabalar güya manevî çifte öküzler gelip yardım ve muavenet etmiş gibi çamurlardan ve o sulardan kurtulup emnen ve sâlimen köye dahil olmuşlar. Muahharen o mahut köylü, Hazret-i Pîr efendimizi ziyaret etmek için Erzincan'a gelmiş. Huzûr-ı Hazret-i Pîr'e dahil oldukta, Hazret-i Pîr efendimiz buyurmuşlar ki "Ya şeyh, fakir yalnız senin arabanı böyle berzahtan kurtarmak için sana böyle bir şey demiş idim. Sen bütün köylülerin yirmi otuz arabasını bize sürdüttün!" buyurmuşlardır azizim. İşte yük kaldırmanın bir ledünniyâtı da bundan ibarettir mevlânâ.

Gelelim bahsimize. Ey azizim, evvelce arz olunduğu üzere kemâl-i zarûret ü müzâyakadan kurtulup mal bulmuş mağribiye döndüm. İnşâallâhu ta'âlâ sâye-i pîrân-ı izâm hazerâtında ve sâye-i veliyyü'n-ni'am beyefendimizde artık fütuhat kapıları feth ü küşat ile şu âhir-i ömrümde kuvâ-yı nefsâniye ve şehevât-ı hayvâniyyenin eyyâm-ı ta'tîlinde tahsîl-i rızâ-yı ilâhiyyeye sa'y ü himmet ü gayretle "Kullu şey'in yerci'u ilâ aslihi"[621] [562] mefhumuyla geldiğimiz âlem-i huzûr u ervâha sefîne-i aşk u muhabbetimizi emnen ve sâlimen tersâne-i kudret-i subhâniyye limanına çekip neş'e-i sâniyeye kemâl-i aşk u muhabbetle muntazır oluruz.

Ey dedem, âlem-i huzûr u ervâhı anladık, ammâ tersâne-i kudret nedir, bunu da beyan et bakalım. Evet nazarına anlatmak için böyle bir misal irat ederiz. Tersâne-i kudret ana rahmidir, senin sefîne-i vücûdunu orada Cenâb-ı Hakk'ın dilediği gibi yani ne suret ve ne eşkâlde? Üç ambarlı mı, yoksa vapur mu ve kıs alâ-zâlike sefinelerin hangi cinsinden yapılması murat buyurulmuş ise marangoz melâikeleri marifetiyle imal ve tekmil olunduktan sonra o batn-ı ümmî limanından "destur, bismillâh" diyerek tâ'ife-i melâikenin yardımıyla o kuraklıktan bu âlem-i deryâya yüzdürmüşlerdir. Sefine tayfaları olan gerek ruhanî ve gerek nefsanî ve şehevanî cümleten sefine içinde oldukları hâlde bu deryâ-yı aşk u muhabbete kadem-nihâde-i sürûr ve hubûr olmuşlardır. Ve sefinenin müteaddit kaptanları olup reis kaptan olan sultan akla bu deryanın haritası teslim olunup ne yolda hareket edip ve seyr ü temaşa için nerelere gideceğine dair dahi başkaca ta'lîmât-ı mahsûsa verilmiştir. Binaenaleyh baş kaptan olan sultan aklın gerek ruhanî ve gerek nefsanî olan sefine tayfalarının her cihetle vazifelerinin hüsn-i îfâsına dikkat ve itina ile tarafeynin min-cihetin birbirlerine olan muhalif meşrep ve hilâf-ı mezhep ahlâk-ı tabî'îleri muktezasınca bunların birbirlerine galebe ettirmeyerek yekvücut ve yekmeşrep olarak bir tarîk-i müstakîm üzere vazifelerinin ifasına ale'd-devâm dikkat ve itinası baş kaptanın

621 "Her şey aslına döner."

birinci vezâifinden ise de hikmet ü mukadderât-ı ilâhiyye muktezasınca bir cihetin diğer cihete galebe çalması tabiî olmakla artık hangi cihet galip olursa sefine ona teslim olmuş demek olacağından nefsanî ve şehevanî tarafı galip olur ise artık Cenâb-ı Hak muîni olsun baş kaptanın azizim. Tersâne-i kudret ana rahmidir dedik, zira ki [563] iptida sefineleri orada imal ve ikmal edip bu âlem-ı deryâya yüzdürürler. Sonra bu deryada ne kadar müddet istimal olunacaksa istimal olunup muhtâc-ı tamîr oldukta tamiri için yine tersâne-i kudret-i subhâniyyeye çekerler. Lâkin tersâne-i ta'mîr limanı başkadır. O limanın ismine kabir tesmiye olunur ki liman-ı kabr-i suâle çekilir. Oradaki manevî olan memurlar sual ve cevap ederler ki "Niçin sefinenin dümenin şikest edip gemiyi kullanamayıp taşa çarptırdın? Niçin baş kaptanın emrine itaat etmeyip tayfaların sözüyle hareket ettin? Sefineyi gâvur İzmir'ine yanaştırma diye nehyolunduğu hâlde niçin yanaştırdın? Sefineye üçüncü adamları alma ve kabul etme dedik, niçin aldın?" Ve kıs alâ-zâlike. Cümleten nefsanî olan tayfaları hapse ilka ederek muazzep ederler ve sefineyi diğer âlem deryasına salmak için yeniden tamirine bed' ü mübâşeret edip neş'e-i sâniyeye muntazır olurlar. Ta ki padişahlar padişahı tarafından "hazır ol" sur borusu memuru olan Hazret-i İsrafil aleyhisselâmın borunun nefhine emr ü fermân-ı ilâhiyyesinin şerefsudûru anında cümle sefineler kabir limanından sabık ve emsali görülmemiş bir deryâ-yı rahmet ü gufrana baş vurup giderler azizim. "el-Ârifu yekfîhi'l-işâretu."[622] Çünkü bu bir bahs-i tavîl olup tafsilâta girişilir ise mebhas değişir, mesele diğer renk kesp eder.

Ancak bu kadarcık arz u beyandan maksûd-ı fakîrî ise bu deryanın suyu Nuh aleyhisselâmın zamanında tennurdan kaynayan sular gibi zeminden kaynayan altın ve gümüş madenleridir ki bunlar sikke-i hâlisa olan lira ve mecidiyelerdir. Cümlenin malûmu olduğu üzere su ne kadar çoğalır ise sefine o kadar seyr ü hareketle istediği mahalli temaşa için her bir tarafa enine boyuna yüzüp gider ve her bir murat ve maksuduna nail olur. Lâkin su olmaz ise kumda kuma saplanıp oturur. Kumda oyna, çöp batmasın dedikleri gibi, işte suyun çokluğu lüzumuyla beraber ziyadesiyle dikkat ve itina olunacak [564] bir mâdde-i mühimme de budur ki sakın olmaya ki sefinenin bir tarafı delinmesin. Şayet sefinenin bir tarafı delinip suyu içeriye almaya başlar ise derakap o deliği kapamaya gayret ve himmet olunmazsa bu hâlde tamamıyla su içeriye girip sefine deryaya gark olur. Netice ve matlûp ve maksut mefkut olarak hiçbir şey istifade olunmadığından başka sâhib-i sefîne huzur ve nezdinde dahi fevkalâde mesul ve mu'âteb olunur. Suyun sefineye girmesi, altınların muhabbeti kalbe dahil olmasına işarettir azizim. Lehu'l-hamdu ve'l-minne sâye-i pîrân-ı izâmda sefîne-i vücûdumuzun asla ve kat'â bir deliği olmayıp sağ ve sağlam olarak kemâl-i aşk u muhabbetle enine boyuna istediğimiz gibi kullanıp pupasına gidiyoruz. Bu da bihasebi'z-zâhir saadetlû veliyyü'n-ni'am efendim Tahsin Beyefendi hazretlerinin sâye-i lutf u keremindendir. Artık nasıl bu zât-ı âlî-kadre dua etmeyesin, insaf

622 "Arif olana bir işaret yeter."

mıdır böyle bir efendiyi medh ü sena etmeyesin? "el-İnsâfu nisfu'd-dîni"[623] buyurulmuştur azizim.

Bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin medh ü senasına hacet yoktur, zaten mevhûb min-indillâh mütehallık oldukları ahlâk-ı hamîdeleri azher mine'ş-şems olmakla Hâlık-ı bî-çûn u çirâ ve mahlûk-ı bî-kes ü bî-nevâ medh ü senalarındadır azizim. Mahlûkun medh ü sena edeceği malûm u müsellem, Hâlıkın medh ü senası ise böyle mahlûk-ı Hudâ'ya hizmet edenler hakkında pek çok tebşîrât-ı azîme ve ihbârât-ı sahîha vaki olmuştur. Evvelce zikrolunduğu üzere mahlûka hizmet, ayn-ı ubûdiyyet buyurulmuştur azizim. Meşhur meseldir ki bu dünya tûfân-ı Nuh gibidir, sefinesini kullanana aşk olsun derler. Ve bu temsilin remz ü işareti çoktur, ehl-i irfânın malûmudur.

Hikâye:

İşte tûfân-ı Nuh gibi olan akçe ve lira deryasına sefinesini salmış ve aşk u muhabbet yelkenlerini açmış ve akl-ı ma'âd dümenini dest-i kudretine almış ve muhâlif hava rüzgârıyla deryanın dağlar kadar yükselip sefineye hücum eden emvâclarına göğüs vurarak pupasına [565] kûy-ı cânâna doğru seyr ü hareket eden bir sefineyi müşahede eden bir zât-ı âlî-kadrden olunan istimâ'-ı fakîrî arz u beyan ederim. Şöyle rivayet olunur ki ehl-i mükâşefeden bir zât-ı âlî-kadr îfâ-yı farîza-yı hac için Hicâz-ı magfiret-tırâza azimetle ba'de'l-Arafat Mekke-i mükerreme'nin çarşı ve pazarını seyr ü temaşa esnasında yolu bir büyük mağazaya uğramış. Kapısından içeriye nazar etmiş ki mevsim-i hac olmak münasebetiyle mağazanın derunu müşteriler ile lebaleb dolup bir taraftan karınca gibi halk dışarıya çıkıyor, bir taraftan da içeriye giriyorlar. Bu zat da bir aralık bulup mağazaya dahil olmuş ve bir köşede oturup bu cemm-i gafîri şöyle bir nazara almış. Onu görmüş ki sekiz on yerde müteaddit kalfalar, önlerinde masalar, etrafında hademeler, camlı dolaplardan Hindistan metaı çıkarıp müşterilere veriyorlar ve kalfalar da bir taraftan peş tahta üzerine metaın esmânını kabz edip lira ve riyal ve sair meskûkât olarak peş tahtayı doldurup mağazanın bir köşesinde oturmuş olan mağaza sahibi Hindistan tüccarının önünde olan masanın üzerine döküyor. Tüccar yalnız masanın altındaki kasaya eliyle çekip değirmen oluğundan cereyan eden su gibi lira ve riyal sedasıyla kasaya akıp gidiyor. Buyurdular ki on beş dakika kadar oturdum. O müddet zarfında etraftan gelen akçenin sedası kesilmeyip bir akçe şakırtısı mağazanın kubbesinden aksederek bir hoşça teganni ile bizi mest etmiş idi. Bu hâlde gönlüme geldi ki şu mağaza sahibine bir teveccüh edeyim, bakayım bu zatın gönlü bu akçeler ile ne türlü maceralar ediyor deyip teveccüh ettim. Onu müşahede ettim ki bu zatın kalbi huzûr-ı Hak'ta aşk u muhabbet-i ilâhiyyesiyle lebabeb dolmuş asla ve kat'â bu akçelerden ve bu cem'iyyet-i kübrâdan bîhaber olup zatullâhta ve makâm-ı fenâ-fillâhta mest-i lâ-ya'kıl olarak güya bî-rûh bir heykel-i insâniyye gibi yerinde sureta insan, manada bir ankâ-yı magrib veliyy-i

623 "İnsaf dinin yarısıdır."

kâmil olarak oturmuş olduğunu müşahede ederek [566] kemâl-i hayret ü ta'accüb ile bir sayha vurup mağazadan dışarıya çıktım azizim diye nakl ü hikâye buyurmuşlardır.

İşte mevlânâ, gördün mü deryâ-yı bî-nihâyeyi? "Aşk olsun ya Hindi baba, bu aşk u muhabbet sana."

Şimdi gelelim bizim ufak deryalarımıza, yani Küçüksu'yumuza. Zaten çocukluğumda Kandilli'de büyüdüğü için her zaman sandal aşk u muhabbetimizi Küçüksu'da; Göksu'da yüzdürür idim. Çünkü vakt-i sabâvetimde risalemizin birinci cildinde tafsilen arz u beyan olunduğu üzere enistem Beşir Ağa'nın sayesinde sahihen beyzade gibi parasız kalmaz idim, yani sandalımızı idare edecek kadar suya malik idim. Sad hezâr sad hamd ü senalar olsun ki Mevlevî dervişanı zümre-i felâh u necâtına karıştığım zaman her ne kadar yaşım küçük ise de sâye-i Cenâb-ı Mevlânâ'da aşk u muhabbetim muktezasınca sandalımızı üç ambarlı Mahmudiye kadar mahmûd, mahbûb, mergup ederek hakikatte deryâ-yı aşk olan semahaneye öyle dahil oldum. Ve az müddet içinde sâye-i Hazret-i Pîr'de suyumuzu çoğaltıp yani Dördüncü Ordu-yı Hümâyun ruznamçecisi olup sefîne-i vücûdumuz olan üç ambarlı Mahmudiyeyi Karadeniz'e vurup oradan kûy-ı cânâna sefer ederek hamd ü senalar olsun ki bir az müddet içinde de kûy-ı cânâna vâsıl olarak hâk-i pây-i Cenâb-ı Gavs-ı A'zam Sultân-ı Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi el-Erzincanî kuddise sırruhu'l-azîz efendimize yüzler sürüp sefine tayfası muvaffakiyet sancaklarını küşat ve bülend avaz ile makâm-ı alkışta "Lâ tehaf ve lâ tahzen"[624] diye çağrıştılar. İşte o tarihten bu ana kadar sefinemiz istediği gibi zâhir ü bâtın seyr ü temaşadan geri kalmadı. Lâkin ne çare ki bununla beraber nutk-ı sa'âdet-i gavsiyyeleri olan borç müzayaka meselesi yakamızdan düşmedi.

Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimiz bundan otuz beş sene evvel ihsan u inayet buyurdukları ve evvelce bi'd-defa'ât ihvân-ı bâ-sefâya arz olunduğu on bin kuruş maaş meselesinde bu kadar maaş alıp yine borçlu olacağımıza ferman [567] buyurmuşlar idi. Artık bunun sır ve hikmetini bilemem. Onun için borçtan yakamı kurtaramam mevlânâ. A biçare dede, müşarünileyh hazretlerinin hakkınızda böyle bir lutf u ihsanı olmuş ve bundan mukaddem bu kadar maaş alacağınızı tebşir buyurmuş iken artık nazarında olan bu kadar telâş ve acelenin manası nedir? Vakt-i mua'yyenesine muntazır ve müterakkıb olup râhatü'l-kalb ve'l-bâl olsanız ya. Peşgîr-i sa'âdeti tennura ilka eden cariye kadar erenlere itikat ve itimadınız yok mu? Mumaileyhânın erenlere olan itikat ve itimadı ne derecede olduğunu evvelce beyan ettiniz. Siz ki ricalsiniz, nisâ kadar da olamadınız mı? "er-Ricâlu kavvâmûne ale'n-nisâ'i"[625] âyet-i celîlesi malûmunuz değil mi? Cenâb-ı Hak buyuruyor ki rical, nisâlarının tedibine, kıyama musallıtlardır, vülâtın raiyet umuruna kıyamları gibi. Allah ta'âlâ ricali nisâ üzerine tafdîli sebebiyle ki o kemâl-i akl ve hüsn-i tedbîr ve a'mâl u tâ'âtta

624 "Korkma üzülme." Ankebut, 29/33.

625 "Erkekler, kadınlar üzerinde yöneticidirler..." Nisâ, 4/34.

mezîd-i kuvvetle o ecilden nübüvvet ve imamet ve velâyet ve ikâme-i şe'âir ve mecâmi'-i kazâyâda şehadet ve vücûb-ı cihâd ve cuma ve bunun emsali gibi ve mirasta ta'sîb ve ziyâde-i sehm ve firakla iptidadır azizim mevlânâ. Fakir de âmennâ ve saddaknâ diyorum sultanuna.

Ancak münasebet geldikçe nakl ü hikâye ediyorum, yoksa bu yüzsüz asi Aşçı Dede'nin erenlere olan sıdk-ı i'tikâd u i'timâdı câriye-i mezbûreyi kat-ender-kat geçmiştir ve buna risalemiz şahit ve adil değil midir? Ancak bu gibi nakl ü hikâye olunan şeyler hâşâ sümme hâşâ şikâyet yüzünden olmayıp hikâye ve aşk u muhabbet yüzünden ihvân-ı bâ-sefâ ile konuşmak, muhabbet etmek içindir ki Hazret-i Pîr Şâh-ı Nakşbendiyye Mehmed Bahaeddin efendimiz buyurmuştur ki "Tarîk-i mâ sohbet est." Sohbette olan tesir ve muhabbet hiçbir şeyde yoktur ki her bir şey sohbet ve konuşup ülfet etmek ile hâsıl olur. Sohbetten aşk u muhabbet zuhur eder; sohbetten iman ve İslâm zuhur eder; sohbetten inkıyat, itikat, itimat meydana gelir; sohbetten sulh vu salâh, sohbetten harp, cidal ve kıtal zuhur eder; [568] sohbetten küfür ve inat ve fısk ve fesat ve fitne hâsıl olur. Velhâsıl bu âlem-i şehâdette her ne ki zuhur eder, ülfet ve sohbet ü muhabbetten olan tesirin semeresiyle cilve-nümâ-yı zuhûr olur azizim. Onun için sû-i karînden hazer ve içtinap etmek vaciptir. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı kerîminde sarahaten ve işareten buna dair nice âyât-ı celîleler vardır, sâlihîn ile beraber olmak mümin ve sadıklar ile daim ve hemdem-i sohbet olmak ve bunları dost ittihaz edip fasık ve facir ve kâfir ve münafikînden içtinap edip sakınmak ve bunları dost ittihaz etmemek için nice âyât ve ehâdîs-i şerîfe vardır. Buraları cümlenin malûmu olduğu cihetle tafsil ve izaha hacet yoktur. İşte bu yüzsüz asi Aşçı Dede de yetişemediğim ve sohbet ü muhabbetleriyle nâ'il-i şeref ü meziyet olamadığım ihvân-ı bâ-sefâ ile bi'l-inâye perde arkasından sohbet ü muhabbet etmek için bu risalemizi ara yerde vesâit-i sohbet ü muhabbet ittihazıyla rû-pûş makamında pazar ve meydân-ı aşk u muhabbetlerine sevk ve takdim ettim azizim ki vesîle-i muhabbet olup gerek hayır ve gerek şer olsun, ta ki ilâ-yevmi's-sâ'a kusur ve isyanımız yâd olsun, hayır ve şer cananın bahş ü ihsanı olduğu bilinsin. Âşık odur ki her ikisini canı gibi sevip cana minnet bilsin azizim. Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin bu cildin 454. sayfasına derc olunan emirnâme-i cenâb-ı gavsiyyelerinde buyururlar ki "Âlem imkândır, himmetle Hazretü'l-Feyyâz'dan feyiz olur. Ahsin ilâ men esâe ileyke.[626] Belki nazar-ı hak-bîn ile bakılsa isâ' ayn-ı ihsândır. Şükür lâzımdır.

İşte azizim, isâ', kötülük, ayn-ı ihsân imiş, yani sana bir adam bir kötülük ederse o ayn-ı ihsân imiş sana demektir. Lâkin burasını fehm ve idrak da Hazret-i Fehmi'ye mahsustur. Nasıl sana arz u beyan edelim ve ne türlü tefhim ettireyim? Ancak bir mikyas sana arz edeyim ve kıs-alâ-zâlike diyeyim. Şöyle ki Hazret-i Ömerü'l-Fârûk radıyallâhu anhu, Cenâb-ı Resûl-i Kibriyâ sallallâhu aleyhi ve sellem efendimize ne niyet ve ne efkâr üzerine müsallah olarak gelip [569] hâk-i pây-i Cenâb-ı Peygamberîye yüz sürdü, ayn-ı isâ'e idi, sonra bu isâ'e

626 Sana kötülük yapana güzel davran.

ayn-ı ihsân oldu ki o sayede dîn-i mübîn meydana çıktı ve nice fütuhat, Hazret-i Ömer radıyallâhu anhu efendimizin zamân-ı hilâfetlerinde cilve-nümâ-yı zuhûr oldu. İşte nazarına bu mikyas kâfidir azizim, hû.

Gelelim yine bahsimiz olan ricale. Zâhir ü bâtın rical olamadım ise lehu'l-hamdu ve'l-minne hezâr sad hezâr hamd ü senalar olsun ki zâhir ü bâtın ricâlullâha yetiştim. Felek emsalini görmemiş bir vâris-i ekmel-i Hazret-i Nebevî olan bir sultân-ı âlî-cenâb Hazret-i Fehmi'ye yetiştim. Ammâ ne ile yetiştim, ezelî olarak atiyye ve bahş u ihsan olunmuş sâye-i aşk u muhabbette yetiştim. Zannolunmasın ki ibadet ü taat ile yetiştim. Bu kelâmımdan yanlış telakki olunmasın ki ibadet ü taat ile bu gibi zevât-ı kirâma vâsıl olunmaz imiş. Hâşâ o demek değildir, çünkü ibadet ü taat da aşk u muhabbet sayesinde olur. Aşk bunların cümlesinin mafevkinde bir tarîk-i vâsi'-i müstakîmdir ki bunun evsafı kalem ile arz u beyan olunamaz, zira ki defaatle arz u beyan olunduğu üzere bu kadar avâlimin ve bu kadar ins ü cin ve melâikenin halk u icadı aşk u muhabbetten değil midir? Ve bu aşk iklîm-i bî-nihâyenin emir ve sultanı sevgili bir tanesi Habîb-i Ekrem sallallâhu ta'âlâ aleyhi ve sellem efendimiz değil midir? Ve bu kadar hadem ü haşem ve bu kadar saltanat-ı ilâhiyye cümlesi bir tanesi mahbûbu için değil midir? Âmennâ ve saddaknâ azizim. Pek çok abit ve zahitler var ki ibadetlerine mağrur olarak bir mürşid-i kâmil dest-i reşâdetini tutmamış, ibadet ü taatine güvenip tarîk-i hak ve müstakimi bulamayıp beri yabanlarda, kuru çöllerde kalmış, dev ve şeyâtînin zebunu ve oyuncağı olmuştur. Eğerçi itiraz olunursa ki ibadet ü taat, tarîk-i hak ve müstakîm değil midir? Âmennâ ve saddaknâ, tarîk-i hak ve müstakîmdir, lâkin Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin buyurdukları gibi

Ser be-zemîn dunbe-i hevâ mî kuned
Z'ân ki ibâdât-ı Hudâ mî kuned[627]

Evet başını yere koyup kıçını yukarı kaldırmak ibadet mi olur? Heyhat heyhat azizim. Buralarını arz u beyana [570] girişir isek, iş uzar, mesele değiştir. İnsaf iyi şeydir, artık sen insaf et de düşün, tefekkür et; "Lâ salâte illâ bi-huzûri'l-kalbi"[628] hadîs-i şerîfi mucibince huzur tedarik olunmayınca salât makbul değildir. İşte huzur da ehlullâh kapısında bulunur, orada satılır bu metâ'-ı bî-behâ ve bî-kıymet mevlânâ. Bu yüzsüz asi Aşçı Dede namazda gözlerimi yumar, kapar idim ki huzur bulayım diye. Bir gün huzûr-ı hazret-i şeyhte iken bazı ulema efendiler tarafından bu bahis açıldı. Ulemâ-yı zâhir dediler ki "Namazda göz kapamak, yummak mekruhtur." Fakir sonra tenhaca hazret-i şeyhe arz ettim bu hâlimi. Buyurdular ki "Siz bu gibi mesâili fakirden sual edin, huzur bulmak için namazda göz kapamak ve yummak lâbüd ve lâzımdır" buyurdular. Hatta kendileri dahi namazda böylece göz kapar ve yumar idiler. Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı azîmü'ş-şânında "Fe-veylun li'l-musallîne. Ellezîne hum an-salâtihim

627 *Mesnevî*'de ve *Dîvân-ı Kebîr*'de böyle bir beyit bulamadık.
628 "Kalp huzuru olmadan namaz olmaz."

sâhûne. Ellezîne hum yurâ'ûne"[629] buyurmuştur, yani "Cehennemde olan veyl deresi ve onda olan azap şol musallilere kim salâtlarından gafillerdir. Vakitlerin izâ'a ederler; veya nâs mahzarında salâtı eda ederler, tenhalarında onu terk ederler ki onlar ibadetlerinde riya ederler", yani ibadeti nâs onları salâhla zikir etsin için ederler. Yoksa Allah ta'âlâdan sevap rızası için veya ikap havfı için değil.

İşte azizim, her bir ibadet ü taatta ve her bir amel ve işlerde riya vardır, lâkin aşkta asla ve kat'â riya yoktur. Hiç olur mu, riya için bir mahbûba âşık olunur mu? Riya için sabahlara kadar uykuyu terk ederek mahbûbu için ah u efgân etmek mümkün olur mu? Hâşâ sümme hâşâ bu aşkta bu gibi şeyler asla olmaz azizim, zira ki aşk bir cezbe-i ilâhiyedir ki asla kalem ile tarif olunmaz. İbadet ü taat ise böyle değildir. Lâkin hakîkat-i ibâdet ve hakîkat-i ubûdiyyet pek çetindir, zira hakikate vusul aşk sayesindedir. O sayede cezbe-i ilâhiyyeye mazhar u nail olurlar ve bu bapta Hazret-i Pîr Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin Mesnevî-i şerîflerinin üçüncü [571] cildinde 217. sayfasında buyururlar.

Cezbe-i İlâhî

Mesnevî [Rusûhî, c. 6, s. 176:

Asl hod cezbest lîk ey hâcetâş
Kâr kun mevkûf-ı ân cezbe mebâş (6: 1477)

Zân ki terk-i kâr çun nâzî buved
Nâz key der-hor u cânbâzî buved (6: 1478)

"Asıl, hod cezbedir, lîkin ey hocadaş kâr eyle, o cezbeye mevkuf olma."

Yani tarîk-i ilâhîde Hak ta'âlânın vusulüne ve makâm-ı hakîkatin duhulüne vesile asıl hod cezbe-i ilâhiyyedir ve cezbe-i ilâhî odur ki Hak ta'âlâ bir kulunun kalbini ve ruhunu kılâb-ı muhabbetle kendi müşahedesine ve kurbüne çeke ve onun kalbine hakka'l-yakîn tohumunu eke. Hatta o bende bî-ihtiyar cümle ağyar ve sivâ mertebesinden geçe ve şarâb-ı hakîkati o sâkî-i hakîkînin destinden içe ve kendi mecazî olan vücudu kaydından geçe. Bu tarîk-i ilâhîde asıl vusûl-i Hakk'a vesile ve zerîa budur. Lîkin ey benim gibi Hazret-i Mevlânâ'nın bendesi olan kimse, bu cezbeye mevkuf olma. Çün kim vusûl-i Hakk'a asıl vesile cezbe-i ilâhî imiş, imdi cezbe-i Hak gelsin, beni benden alsın deyip o cezbeye tevakkuf ve intizar kılma ve kâr ü kesb eylemekten fariğ olma. Belki mümkün olduğu mertebe tarîk-i ilâhîde kâr ü amel kılmaya meşgul ol, gâh fikir eyle ve gâh zikir eyle ve gâh hamd eyle ve gâh şükür eyle, ta kim bu gûne nevafili eda eylemekle Hazret-i Hakk'a takarrüp kılasın ve Hazret-i Hakk'ın seni sevmesine

629 "Şu namaz kılanların vay hâline. Ki onlar namazlarından gaflet ederler (kıldıkları namazın değerini bilmez, ona önem vermezler). Onlar gösteriş (için ibadet) yaparlar." Mâ'ûn, 107/4-6.

müstaid olasın; hemân dem ki Hazret-i Hak sana muhabbet eyleye. Cezbe-i Hudâ, Hazret-i Hakk'ın sana muhabbet eylemesinden ibaret olur. Nitekim "Lâ yezâlu'l-abdu yetekarrebu ileyye bi'n-nevâfili hattâ uhibbuhu fe-izâ ahbebtuhu kuntu sem'ahullezî yesme'u bihi ve basarahullezî yabsiru bihi"[630] hadîs-i şerîfi bu manaya delâlet ve şehadet kılar. Pes kâr u amel, cezbeye vesile ve cezbe vusûl-i Hakk'a vesile olur. Böyle olduysa kâr u ameli terk eyleyip cezbeye mevkuf olmak yerinde olmaz.

"Terk-i kâr ü amel eylemek, bir nâz eylemek ve istiğna kılmak gibi olur. Naz ve istiğna ise cân-bâzlığa nice lâyık olur."

Abde lâyık olan mevlâsı yoluna cân-bâz olmaktır ve onun rızasını ele getirmeye sa'y kılmaktır. Naz ve istiğna, mevlâya lâyık olur ve niyaz u iftikâr bendeye münasip gelir. Çün kim bendeye münasip olan [572] mevlâsı yolunda cân-bâz olmak ve tazarru ve niyazdan hâlî olmamaktır.

Mesnevî:

Nî kabûl endîş u nî red ey gulâm
Emr-râ vu nehy-râ mîbîn müdâm (6: 1479)

Murg-i cezbe nâgehân perd zi-uş
Çûn bidîdî subh u şem' ângeh bikiş (6: 1480)

"Ey gulâm, ne kabulü fikir eyle ve ne de reddi fikir eyle. Müdâm sen emri ve nehyi gör. Murg-i cezbe nâgehân uşşdan perrân olur. Çün kim subhı göresin ve şem'i ondan sonra söndür."

"el-Uşşu; bi-zammi'l-ayni ve't-teşdîdi" şol kuş yuvasına derler ki ağaç budaklarında çörden çöpten ve gayriden cem edip beyt düzer. O kalîlü'l-ma'rife olan kimselerin vehminden naşi olan bu sû-i hâtırayı def' için denilmiştir ki o hatıra budur. Ekser kalîlü'l-ma'rife olan kimseler böyle derler ki çün kim "Kubile men kubile fi'l-ezeli bilâ-illetin ve rudde men rudde fi'l-ezeli bilâ-illetin" kelâmının mefhumu muhakkak ve sabit olmuştur. Ben ki ezel-i âzâldae bilâ-illet makbul olanlardan oldumsa, bana bu kâr u amelin ne faydası vardır. Kezalik eğer ben ezel-i âzâlda bilâ-illet merdut olanlardan oldumsa, hem bana bu cehd ü amelin ne nef'i vardır. Bu endişe inde'l-cumhûr batıldır. Onun için Hak tebâreke ve ta'âlâ hadîs-i kudsîsinde buyurdu: "Abdî ati'nî kemâ emertuke ve lâ tu'allimnî mâ yus-

630 "Kul nafile ibadetlerle bana yaklaşmaya devam eder, nihayet onu severim. Ben onu sevince onun duyan kulağı ve gören gözü olurum." *el-Buhârî*, c. 5, s. 2384, no: 6137. "Men 'âdâ lî veliyyen fe-kad âzentuhu bi'l-harbi. Ve-mâ tekarrebe ileyye abdî bi-şey'in ahabbe ileyye mimme'fteradtu aleyhi. Ve-mâ-yezâlu abdî yetekarrebu ileyye bi'n-nevâfili hattâ uhibbuhu. Fe-izâ ahbebtuhu kuntu sem'ahullezî yesme'u bihi ve basarahullezî yabsiru bihi ve yedehulletî yebtişu bihâ ve riclehulletî yemşî bihâ. Ve in seelenî le-u'tiyennehu, ve-le-in iste'âzenî le-u'îzennehu. Ve-mâ tereddedtu an şey'in ene fâ'iluhu; tereddudî an nefsi'l-mu'mini yekrehu'l-mevte ve ene ekrehu mesâetehu."

lihuke."[631] Pes abde lâyık ve lâzım olan o değildir ki Hak ta'âlâ onu ya kabul eylemiş veyahut red eylemiş ola ve onu endişe kıla, belki abde lâyık ve lâzım odur ki emr olunduğu üzere amel kıla.

Pes ey gulâm bu yolda ne makbul olmayı fikir eyle ve ne merdut olmanı fikir eyle. Belki müdâm Hak ta'âlânın emrine ve nehyine nazar eyle. "Ve mâ âtâkumu'r-resûlu fe-huzûhu ve mâ nehâkum anhu fe'ntehû"[632] ayeti mucibince her ne kim emir olundun ise ve Resûl-i Hudâ onu emir kıldıysa, onu ahz eyle ve her neyi kim nehiy kıldıysa, ondan içtinap eyle. Kula lâyık olan, efendisinin emreylediğini tutmak ve nehyeylediğinden kaçmaktır. Çün kim ey gulâm, sen hemişe emr ü nehy görücü olasın ve kadir oldukça Hazret-i Hakk'a itaat ve inkıyat kılasın, cezbe kuşu nâgehân kendi makam ve mertebesinden pervaz edip senin [573] vücuduna konar ve seni bu külfet ü zahmet vartalarından halâs eyler. Çün kim subh-ı hakîkati göresin, şem'-i hizmet ü riyâzete ihtiyaç kalmaz. Ondan sonra terk ve izale eylesen, lâyık ve caiz olur ki subhtan murat bunda hakka'l-yakîn olur; şem'den murat ma'a't-tekellüf ve'z-zahmet olan hizmet ve ibadet olur. "Va'bud rabbeke hattâ ye'tiyeke'l-yakînu"[633] âyet-i kerîmesinin delâlet eylediği ma'nâ-yı bâtını üzere ibadetin müntehası subh-ı yakînin zuhurudur. Çün kim subh-ı yakîn zuhur ve tulû eyleye, ibadet ubudete tebdil olur ve ibadetle ubudet mabeyninde fark odur ki ibadet ma'a'l-külfet ve'z-zahmet olan hizmete derler ve ubudet halâvet ü lezzetle olan hizmete derler. Meselâ ibadet âbidlerin kârıdır ve ubûdet, âşıkların kirdârıdır. Bir âşık, maşûkuna hizmeti külfet ü zahmetle kılmaz, belki sad dil ü canla ve nice halâvet ü lezzetle kılar. Ve bunda "çün kim subh gele, şem'i söndür" demelerinden murat, "çün kim subh-ı yakîn zuhura gele, külfet ü zahmetle olan ibadeti gider ki ondan sonra ubûdet gelir ve sen kendi mahbûbuna sad dil ü canla o vakitte ubûdet kılarsın" demek olur.]

İşte azizim, Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin beyan buyurdukları cezbe-i ilâhiyye mazharı olmuş böyle bir ricâlullâha yetiştim. Evvelce arz u beyan olunduğu üzere bu yüzsüz asi Aşçı Dedeleri, Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin kâtibi olduğumdan cümle emirnamelerini fakir yazar idim, ancak kendileri dest-i peyvest-i gavsiyyeleriyle imza buyururlar idi. İmzaları da "Abdüküm el-fakîr" idi. Yine bir gün böyle imza buyurur iken, bu yüzsüz asinin yüzüne bakıp buyurdular ki "Bu imzayı vaz' ediyorsun, ammâ fakir oldum mu, evet fakir olamadım, lâkin fakire yetiştim" buyurdular ki Hazret-i Pîr Mehmed Vehbi Hayyat kuddise sırruhu'l-azîz efendimize yetiştiklerini ve onların makâm-ı fakrda olduklarını remz ü işarettir. Lâkin nazarın bu fakir lafzından dilenci fakirleri zannetmeyesin. Resûl-i Kibriyâ sal-

631 "Kulum, sana emrettiğim şekilde bana itaat et ve senin lehine olanı bana öğretmeye kalkışma." *Hilyetu'l-evliyâ*, c. 4, s. 27; *A.e.*, c. 8, s. 110, "Ya'bne âdeme ati'nî fîmâ emertuke ve lâ tu'allimnî bi-mâ yuslihuke..."

632 "Elçi size ne verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının." Haşr, 59/7.

633 "Ve Rabbine kulluk et ki sana yakîn gelsin (kesin bilgiye eresin)!" Hicr, 15/99.

lallâhu aleyhi ve sellem efendimizin "el-Fakru fahrî ve bihi eftehiru"[634] buyurdukları fakirdir, lâkin Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin böyle fakir olamadım buyurmaları hazmen-li-nefsihi [574] idi, çünkü sad hezâr sad hezâr hamd ü senalar olsun ki Sultân-ı Ulemâ-billâh efendimizin kim olduklarını Cenâb-ı Hak kemâl-i rahmet ü kereminden bu yüzsüz asi Aşçı Dede kuluna bildirmiş idi azizim. İşte onlar makâm-ı fakrda oldukları hâlde olamadım, ancak yetiştim buyurdular. Fakir esahh-ı sahîh olarak ricâlullâhtan ve zümre-i fukarâdan olamadım. Ancak sad hezâr sad hezâr ham ü senalar olsun ki ricâlullâhın pek büyüğüne ve pek azîmü'ş-şân olan sultanına ve fakr-ı tâm sahibi vâris-i nebevî Hazret-i Ulemâ-billâh Mustafa Fehmi el-Erzincanî kaddesallâhu ta'âlâ sırrahu'l-azîz efendimize yetiştim azizim. Zaman olur ki hayali cihan değer dedikleri gibi, bugün içinde bulunduğum şu zaman ki ara yerden otuz seneyi mütecaviz bir zaman geçmiştir, işte el-hâletü hâzihi o geçmiş zamanda olan tecelliyât-ı subhâniyyeyi tahayyül ve tahattür ile neş'e-yâb-ı pür-aşk u muhabbet olarak yaşıyorum azizim.

Ey ihvân-ı bâ-sefâ, madem ki fakr-ı tâm nâm-ı sa'âdeti dahi meydân-ı muhabbete teşrif buyurdu, gönül arzu etti ki o muhabbetten de bir nebzecik dem vuralım. Lâkin velâkin bu yüzsüz asi Aşçı dedeleri o makamın hâl ü şân-ı azametini bilemediğim cihetle o makâm-ı âlî-i mukaddesenin sahibi olan Hazret-i Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretlerinin Mesnevî-i şeriflerine müracaat edip altıncı cildin yüz altmış ikinci sayfasından iki yüz on altıncı sayfasına kadar temsil ve hikâye tarîkiyle bu makâm-ı âlîden beyan ve hikâye buyurmuşlar olduğundan oradan nakl ü hikâyeye kıyam ettim azizim.

Makâm-ı Fakr-ı Tâm

"Fakir" bi-hasebi'l-luga her türlü şeye muhtaç olan mal ve mülkü asla mevcut olmayan adama derler. Ammâ bi-hasebi'l-ma'na'l-hakîkat, iklîm-i vücûdunda olan kâffe-i kuvvet ü kudret ve cümle zerrâtı Cenâb-ı Hakk'a muhtaç olduğunu ve kendisinin bir şeye kuvvet ü kudreti ve bir şeye malik olmadığını ayne'l-yakîn müşahede ve hakka'l-yakîn bilmesi demektir. Gerçi her bir âkıl olan kimse bilir ki zâhir ü bâtın ef'âl ve harekât ve sekenâtı cümlesi Cenâb-ı Hakk'ın kuvvet ü kudretiyle ve irade ve dilemesiyle vücut bulduğundan [575] ve vücudu Hakk'ın vücuduyla kaim ve feyz ü tecelliyat hayatıyla daim ve baki idiğini bilir. Lâkin bu bilişten bilişe fark-ı azîm vardır azizim. İşte bu biliş nazarına tefhim için Hazret-i Pîr efendimizin Mesnevî-i şerîflerinde birtakım durûb-ı emsâl ile bast u beyan buyururlar mevlânâ.

---

634 "Fakirlik, övüncümdür; fakirliğimle onur duyarım." es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 300, no: 745; *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 64, no: 1835.

Mesnevî [Rusûhî, c. 3, s. 316-318:

Guft kâil der-cihân dervîş nîst
Der bûd dervîş ân dervîş nîst (3: 3669)

Kail'den murat, esrâr-ı tarîkata vâkıf ve ilm-i hakîkate arif olan şeyh-i vâsıl ve mürşid-i kâmildir. Arif ü kâmil bir kail dedi: "Cihanda derviş yoktur min haysü'l-hakîkat."

Nitekim demişlerdir: "el-Fakru lâ-yemliku ve lâ yumleku."[635] Ve eğer bir derviş ola ve fakr-ı hakîkî mertebesini bula, o derviş yoktur min haysü'l-hakîkat. "Ve lev kâne mevcûden min haysu'z-zâhiru."[636] Nitekim tefsir edip buyururlar.

Mesnevî:

Hest ez rûy-ı bekâ-yı zât-ı û
Nîst geşte vasf-ı û der vasf-ı hû (3: 3670)

Yani "Zât-ı beşeriyyesinin bekası cihetinden o derviş var oldu; onun vücûd-ı mevhûmîsi ve vasf-ı zâtîsi yok oldu hüviyet-i ilâhiyyenin vasfında."

Pes evsâf-ı ilâhiyye ve ahlâk-ı rabbâniyye ile bi'l-külliye mütehallık ve mütehakkık olup vücûd-ı mecâzîsinden necat buldu. "İzâ temme'l-fakru fe-huvellâhu"[637] kelâmının hakikatini müşahede kıldı. "Ve'l-fakru sevâdu'l-vechi fi'd-dâreyni"[638] ne demektir? Hakikat bildi ve fenâ-yı men-lem-yekunda bekâ-yı men-lem-yezel onun fena ve bekasının tahtı ve mertebesinin şanı oldu ve zâhiren hemen ancak ism ü resmi kaldı. Pes onun fenâ-yı bâtını ve bekâ-yı zâhirîsine şem' ü âfitâbı temsil edip buyururlar.

Mesnevî:

Çun zebâne şem' pîş-i âfitâb
Nîst bâşed hest bâşed der hisâb (3: 3671)

"Meselâ onun vücudunun vücûd-ı hakîkate nispetle fenası, âfitâbın huzurunda şem'in zebânesi ve alevi gibidir: Yok oldu, hakikat var oldu hesapta ve zâhirde."

Mesnevî:

Hest bâşed zât-ı û tâ tû eger
Bernihî penbe be-sûzed zân şerer (3: 3672)

---

635 "Fakirlik ne sahip olur, ne de sahip olunur."

636 "Zahir olarak var olsa bile."

637 "Gerçek fakirlik kemale erince, Allah'a ulaşılır." *et-Ta'rîfât*, s. 162.

638 "Fakirlik iki yurtta yüzün karasıdır." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 87, no: 1837.

"Var oldu o şem'in zatı, hatta eğer sen onun üzerine pembe kosan, o şererden yanar. Malûmun olur ki onun zatı bi-hasebi'z-zâhir vardır."

Mesnevî:

Nîst bâşed rûşenî nedhed tu-râ
Kerde bâşed âftâb û-râ fenâ (3: 3673)

"Onun [576] sıfatı ve hasiyeti yok oldu, rûşenlik vermez sana, zira âfitâb onu fena eylemiş oldu ve âfitâbın nuru onun nuru üzere galebe kıldı."

Pes onun sıfatı âfitâbın sıfatında mahv u fani oldu.

Mesnevî:

Der du sad men şehd yek evkiyye hal
Çun derefkendî vu der vey geşt hal (3: 3674)

"Misâl-i âher iki yüz batman şehde bir okka hall çün kim ilka edesin, onun vücudunda hallin vücudu hall ü muzmahil olur."

Mesnevî:

Nîst bâşed tu'm-ı hal çun mîçeşî
Hest evkıyye fuzûn kun berkeşî (3: 3675)

"Hallin tu'mu yok olur, çün kim sen onu tadasın ve zâik olasın, velâkin vakiyyede bir vakiyye miktarı efzûn oldu, çün kim bu cümleyi çekesin, mizana vurasın."

Kezalik sıfât-ı beşeriyye sıfât-ı ilâhiyyede bu gûne mahvolur ve eğer kuvvet-i zâika-i rûhâniyye ile onu tâim olsan, o faninin vücudunda evsâf u ezvâk-ı rabbâniyye tu'mu gelir. Ammâ mîzân-ı akl ile vezne çeksen yine onun vücûd-ı beşeriyyesi yerindedir velâkin lezzeti ve hasiyeti tebdil olmuş olur.

Mesnevî:

Pîş-i şîrî âhuyı bî-hûş şud
Hestiyeş bâ-hest-i û rû-pûş şud (3: 3676)

Misâl-i âher: "Bir şîrin önünde bir ahu bîhûş oldu, o ahunun hestîsi yani vücudu o şîrin vücuduna rû-pûş ve hicap oldu."

Bu zikrolunan emsal, mücerret tefhim içindir, yoksa tâbiku'n-na'li bi'n-na'l fânî-fillâh olan fakirle hazret-i zât-ı mutlakanın misali değildir. Eğer bir kimse talip ve âşık olmasa, böyle kıyas eylese ve bu gûne itikat kılsa, terk-i edeb eylemiş olur. Ammâ tarîk-i aşka salik olan ve onun talebinde seyir kılan nâkısu'l-ma'rife kimse bu gûne kıyas eylese veyahut fi'l-mesel böyledir diye söylese terk-i edeb etmiş olmaz. Belki onun vücuduna bu gûne kıyas hazret-i

mahbûb-ı hakîkate aşk u muhabbetinin hücum ve cûşuşundan gelir, ta kim mahbûbumu bilem ve noksân-ı ma'rifetten halâs olup onun zat u sıfâtına kemâl-i ma'rifetle arif olayım diye bu gûne kıyas eyler. Velâkin talip ve âşıka nispet bunu öyle bilmek değildir. Nitekim buyururlar:

Mesnevî:

În kıyâs-ı nâkısân [577] ber-kâr-ı rab
Cûşiş-i ışkest n'ez-terk-i edeb (3: 3677)

Bu beytin makabline münasebeti suâl-i mukaddere cevap olmak üzere mümkün olur. Ke-enne bir sırr-ı vahdete âlim olan kimse diye ki "Ya Hazret-i Mevlânâ, filhakika "Kânellâhu ve lem yekun ma'ahu şey'un"[639]dur ve inde ehli'l-fenâ "el-Ân kemâ kâne"[640]dir. Pes bir kimse hazret-i vücûd-ı mutlak ile fakr-ı muhakkakın visalini şem'le âfitâba ve hezâr men şehdle bir okka halle ve şîrle ahuya kıyas eylese nev'an mugayeret ve isneyniyetten hâlî olmaz. Pes bu gûne kıyas ise şân-ı rabda inde ehli'l-kemâl terk-i edebdir. Pes bunda cevap nedir?" Cevap verip buyururlar ki "Marifette nakıs olanların kâr-ı rabda bu kıyâs-ı aşk u muhabbetin cûşiş ve iktizasıdır; terk-i edebden değildir, yani âşıkın aşkı maşûkunu min-külli'l-vücûh bilmek ve onun zat u sıfâtına arif olmaya ve onun visali âşıka nice mümkündür diye fehm kılmaya cûş u hareket eyler. Pes o kalîlü'l-ma'rife olan âşık, maşûku bilmek için bu gûne nakıs kıyaslar etse terk-i edeb eylediği cihetten olmaz, belki aşk u şevkinin kemaliyle iktizasından hâsıl olur. Eğer ki bu gûne kıyas ehl-i kemâle nispet olsa, bî-edeblikten olur."

Mesnevî:

Nabz-ı âşık bî-edeb ber mî cehed
Hîş-râ der kefe-yi şeh mî nihed (3: 3678)

"Âşık olanların nabzı zâhiren bî-edep hareket eyler, kalak ve ıztırabından kendiyi bu vasıta ile şâh-ı hakîkatin kefesine kor."

Kefe feth-i kâf ve zamm-ı kâfla dahi caizdir ki fethle mizanın bir tarafıdır, zammıla dâmen manasına olur. Velîkin burada kemâl-i kurba ve huzûr-ı şâha kor demekten istiare olur.

Mesnevî:

Bî-edeb-ter nîst kes zû der cihân
Bâ-edeb-ter nîst kes z'û der nihân (3: 3679)

"Âşıktan bî-edeb-ter kimse yoktur cihanda ukalâya nispet zâhiren, ammâ bâtınen ondan edeb-ter kimse yoktur nihanda."

---

639 "Allah vardı ve onunla beraber hiçbir şey yoktu." *Keşfu'l-hafâ*, c. 2, s. 130, no: 2011. "Kânellâhu ve lâ şey'e me'ahu ve lem yekun şey'un kablehu."

640 "Şimdi de daha önce olduğu gibidir."

Mesnevî:

Hem be-nisbet-dân vifâk ey muntahab
În du zıd bâ-edeb u bâ-bî-edeb (3: 3680)

"Ey muntahab ve ey bergüzîde olan kimse, hem nispetle bil bu iki zıttın mabeyninin vifâtını, yani muvafık olması bu iki azdâd ile ve edepsizlik ile olmaktır."

Bu ise bi-hasebi'z-zâhir tenakuzdur. Velâkin zâhire [578] nisbet-i bî-edeb ve bâtına nispet müeddeb denilse tenakuz lâzım gelmez. Nitekim buyururlar:

Mesnevî:

Bî-edeb bâşed çu zâhir bingerî
Ki buved da'vi-i ışkeş hemserî (3: 3681)

"Bî-edeb olur o âşık çün kim zâhire baka, zira ki davâ-yı aşk ona bir karîn ve hemser olur."

Pes davâ-yı aşk isbât-ı vücûd eylemeyi iş'âr ve isniyeti tezkâr kılar. Bu ise azim küstahlık ve bî-edebliktir.

Mesnevî:

Çûn be-bâtın bingerî da'vâ kucâst
Û vu da'vî pîş-i ân sultân fenâst (3: 3682)

"Çün kim bâtına nazar eyleyesin, âşıkta dava kandadır, yani onda dava yoktur; o âşık ve dava o sultân-ı hakîkatin satvet-i tecellîsi huzurunda fenadır."

Mesnevî:

Mâte zeydun zeyd eger fâil bûd
Lîk fâil nist gû âtil bûd (3: 3683)

Mâte, fiildir; elbette bir fail iktiza eder. Zeyd mecazen onun failidir ki mâte fiili zâhiren onunla kaim oldu. Lâkin min ciheti'l-hakîkat fail Allah'tır. Pes âşıkın şanı bi-nefsihi buna benzer, zâhiren aşk onunla kaim ve harekât-ı aşkiyye ondan sadır, velâkin manen o fani ve filhakika her ne kadar fiil ve kavli var ise maşûk bakinindir. Pes bu manaya misal tarikiyle buyururlar: "Mâte Zeyd'de Zeyd eğer fail olur ise min-ciheti'l-lafz; lâkin fail değildir, filhakika ki o atıl ve fanidir.

Mesnevî:

Û zi-rûy-ı lafz nahvî fâilest
Verni û mefûl u mevteş kâtilest (3: 3684)

"O Zeyd nahve mensup olan lafız cihetinden faildir, yoksa o mana mefuldür, mevt onu kâtildir."

Mesnevî:

Fâilî çi gû çunân makhûr şud
Fâilîhâ cumle ez-vey dûr şud (3: 3685)

"Faillik ne o Zeyd ancılayın makhur oldu ki faillikler cemian ondan dûr oldu ve o mahv u fani mertebesini buldu."

Pes Zeyd nispetle amil ve nispetle meful oldu. Kezalik âşık nispetle âşık, nispetle maşûktur, nispetle harekât-ı aşkiyye ve ef'âl-ı şevkiyye ondan zâhir velâkin manen: O fani, bu cümle ma'şûk-ı bâkîden sâdırdır azizim.]

Mesnevî [Rusûhî, c. 6, s. 174-176:

Çûn şinîdî şerh-i bahr-i nîstî
Gûş dâyim tâ der-în bahr îstî (6: 1466)

Çûn ki asl-ı kârgâh ân nîstîst
Ki [579] halâ vu bî-nişânest u tehîst (6: 1467)

Cumle ustâdân pey-i izhâr-i kâr
Nîstî cûyend u câ-y-i inkisâr (6: 1468)

"Çün kim nistlik bahrinin şerhini işittin, yani çün kim fena ve adem deryasının şerh ü tahkikini gûş ettin, sa'y u gûşiş eyle hemîşe, ta bu fakr u fenâ bahri içre durasın ve bu yokluk deryasına müstağrak olup enaniyet kaydından kurtulasın. Çün kim kârgâhın aslı o yokluktur ki halâ ve bî-nişân ve tehîdir, yani asıl cemî'-i kârgâh o yokluktur ki o yokluk mertebe-i halâ ve bî-nişân ve gayriden ve sivadan tehî ve hâlîdir. Hâlâ bu mukarrerdir ki cümle üstatlar izhâr-ı kârdan ötürü ve sanatlarını zuhura getirip peyda ve aşikâr eylemekten ötürü yokluk ve cây-ı inkisâr isterler, yani bu âlemde olan sâni'lerin cümlesi kendi sanatlarını izhar eylemekten ötürü münkesir ve harap olmuş yer isterler ve yokluk talep ederler."

Mesnevî:

Lâ-cerem ustâd-ı ustâdân Samed
Kârgâheş nîstî vu lâ buved (6: 1469)

Her kucâ în nîstî efzûnterest
Kâr-ı Hakk u kârgâheş ân serest (6: 1470)

"Lâ-cerem üstatlar üstadı Hazret-i Ehad ü Samed'in kârgâhı yokluk ve lâ olur." Yani üstatlar üstadı olan ehad ü Samed hazretlerinin kârgâh ve mahall-i sun'ı, onun kârgâhı yokluktur. Lâ-cerem pes bu mukaddime malûmun olduysa ve bu ilim sana hâsıl geldiyse, bil ki "Her kanda ki bu yokluk efzûn-terdir, Hakk'ın kâr ve kârgâhı o taraftır." Yani her hangi kimsenin vücuduna ki bu fakr ü fenâ sıfatı ve adem ü lâ hâleti ziyaderek ola, Hak ta'âlânın kârı ve onun kârının ma-

halli o taraftadır. Fani olan kimsenin vücudu Hazret-i Hakk'a fenası kadar ayna olur ve o Hazret-i Hakk'a alet gelir; kudret ü kuvvet ve irâdet ve ni'met-i ilâhî onda nümayan olur. Velhâsıl ondan her ne zuhura gelirse, ona Hazret-i Hak izhar kılar ve o ortalıkta hemen bir alet mülâhaza olur.

Mesnevî:

Nîstî çun hest bâlâ-ter tabak
Ber heme berdend dervîşân sebak (6: 1471)

Hâssa dervîşî ki şud bî-cism u mâl
Kâr fakr-i cism dâred nî suâl (6: 1472)

Sâil ân bâşed ki mâl-ı û gudâht
Kâni' ân bâşed ki cism-i hîş bâht (6: 1473)

[580] "Nîstlik çün kim bâlâ-ter tabak oldu, bu ecilden dervişler dükeli şey üzere sebak iletti, alelhusus bir derviş ki cisimsiz ve malsız oldu, kâr fakr-ı cism tutar. Sual değil, sâil o olur ki onun malı eridi. Kani o olur ki kendi cismini oynattı."

Derviş fakire derler ki fakir dahi inde'l-evliyâ radıyallâhu anhum üç kısımdır:

Bir kısmı zâhiren ve bâtınen dervişlir. "Hâssa dervişî ki şud bî-cism ü mâl" dedikleri bu kısma işarettir ki zâhirde malı olmaya ve bâtında dahi kendinin vücudu ve cismi olmaya. Belki "el-Abdu ve mâ yemlikuhu kâne li-mevlâhu"[641] mucibince onun vücudu hem mevlâsının ola. Ve bir kısmı dahi vardır ki o zâhiren zû-mâl ve bâtınen derviş ve bî-mâldır.

Bu kısım dahi "el-Abdu ve mâ yemlikuhu kâne li-mevlâhu."[642] hasebince kendisi ve malın olduğu şeyler her ne ise mevlâsının olmuştur. Onun ortada asla vücudu ve cismi ve malı yok hükmündedir.

Ve bir kısım dahi olur ki zâhiren fakir ve bî-mâldır ve bâtınen vücut ve cisim sahibidir, onun kârı agniyadan deryûze ve sualdir. Bu gûne fakirlerin fakrı kâra gelmez. Ve inde'l-evliyâ buna fakr-ı mahmûd denmez ve tergîb ve tahrîz eyledikleri fakr u fenâdan hem bu fakir murat olmaz. Belki memdûh ve mahmûd olan fakrdan murat, ya zâhiren mülk ü mal sahibi olup bâtınen fakir olmaktır veyahut zâhiren ve bâtınen fakir olmaktır.

Pes bu ebyât-ı selâsenin tahkik ü tavzihi böyle demek olur ki yokluk ve fakirlik çün kim bâlârek tabak ve âlîrek mertebe oldu ise, ve li-hâzâ dervişler dükelinin üzerine sebkat eylediler ve bî-vücûd olanlardan ileri gittiler. Alelhusus şol bir derviş ki hem zâhirî ve hem bâtınî derviş oldu, hem cismaniyetsiz ve hem malsız oldu, ne zâhirde malı ve ne bâtında kendinin cismi var. Kârı asl-ı

641 "Köle, sahip olduklarıyla beraber efendisine aittir."
642 "Köle, sahip olduklarıyla beraber efendisine aittir."

fakr cisim tutar ki o cismaniyeti mahv kılmak ve bî-vücud olmaktır. Mala muhtaç olup nâstan sual kılan fakr, bu yolda kâr tutmaz ve nef' etmez. Bu gûne fakrden Hazret-i Nebî aleyhisselâm "Allâhumme innî e'ûzu bike mine'l-fakri"[643] diye Hazret-i Hakk'a sığınmıştır ve ümmetine dahi bu gûne fakr-ı mezmûmdan Hazret-i Hakk'a sığınmayı talim kılmıştır. Sâil, o mala muhtaç olan [581] geda olur ki onun malı eridi ve fani oldu ve mala muhtaç olduğundan nâsa arz-ı ihtiyâc eyleyip onlardan sual kıldı. Ammâ kani o kimse olur ki kendi cismini Hazret-i Hakk'ın muhabbetinde ve taatinde oynattı ve cisminin müştehasını ve muktezasını terk etti ve maişetten edna şeye kanaat etti ve ganiyyü'l-kalb olmak mertebesine yetti. Bu gûne kani sureta eğer fakir ise de manada ganidir ki lâ-yefnâ olan kenze vasıldır.

Mesnevî:

Pes zi-derd uknûn şikâyet bermedâr
K'ûst sûy-ı dûst esbî râhvâr (6: 1474)

"Çün kim kârı fakr-ı cism tutar, pes cisme gelen dertten şimdi şikâyet tutma, belâ ve mihnetten nâsa şikâyet etme ki o derd ü belâ dost canibine bir dölek ettirsin ki o esb-i bâlâya süvar olasın, seni dosta iletir."

"İzâ ahabballâhu abden ibtelâhu ve izâ sabara ictebâhu"[644] hadisinin mefhumu üzere Hak ta'âlâ hazretleri bir kulunu sevse, onu müptelâ eyler ve eğer o bende sâbir olursa sair nâstan onu ictibâ ve istıfâ edip kendinin mukarriplerinden kılar. Pes derd ü mihnet manada nimet ve minhat oldu, zira dostun vusulüne vesile olan nesne manada azim nimet ve minhattir.

Bazı nüshada "k'ûst sûy-ı nîst esbî râhvâr" vaki olmuştur. Bu takdir üzere mana o dert, yokluk canibine bir râhvâr esbdir. Pes ondan şikâyet tutma, yokluk makâm-ı emîndir. Makâm-ı emne vesile ve zerîa olan derd ü belâ hem bir kem şey olmaz. Pes ondan şikâyet eylemek münasip gelmez demek olur.

Mesnevî:

În kadr gûftîm bâkî fikr kun
Fikr eger câmid buved rev zikr kun (6: 1475)

Zikr âred fikr-râ der-ihtizâz
Zikr-râ hûrşîd în efsurde sâz (6: 1476)

---

643 "Allâhım fakirlikten sana sığınırım." *Ebû Dâvûd*, c. 2, s. 91, no: 1545; *Musnedu Ahmed*, c. 2, s. 305, no: 8039; *el-Mustedrek ale's-Sahîhayn*, c. 1, s. 725, no: 1983; *Sunenu'l-Beyhakî el-kubrâ*, c. 7, s. 12, no: 12929; *el-Edebu'l-mufred*, c. 1, s. 236, no: 768; *Feyzu'l-kadîr*, c. 2, s. 149; "Allâhumme innî e'ûzu bike mine'l-fakri ve'l-killeti ve'z-zilleti..."

644 "Allah bir kulu severse, onu dertlerle sınar, sabrederse onu seçer." *Keşfu'l-hafâ*, l, 77, no: 185.

"Fakr ü fenânın faziletini bu kadar dedik. Bakisini sen fikir eyle ki kendi derununda fakr ü fenanın esrarını ve fezailini hem kuvvet-i fikriyye vasıtasıyla bulasın ve yokluk ne demektir, onu hakikatle bilesin. Ammâ derununda olan kuvvet-i fikriyye eğer camid olduysa ve bürûdet-i hevâ-yı nefsâniyye ile donduysa, yürü Allah'ı zikir eyle, zira fikri harekete getirir. Zikr-i Hakk'ı bu donmuş olan fikrin hurşîdi düz ki hurşîd-i enver müncemed olan [582] âbı nice müzâb eylerse, zikr-i ilâhi dahi müncemed olan fikri öyle eritip âb-ı revân gibi eyler, ta kim âlem-i bâtına sereyan ve cereyan eyleyip o fikir bahr-i hakîkate vâsıl olmakla kabil olur.]

Mesnevî [Rusûhî, c. 6, s. 199-201:

Ender-încâ âftâb-ı enverî
Hıdmet-i zerre kuned çun çâkerî (6: 1630)

Şîr în sû pîş-i âhû ser nihed
Bâz încâ nezd-i tîhû per nihed (6: 1631)

"Burada bir âfitâb-ı enver bir çâker gibi bir zerreye hizmet eyler. Şîr bu canipte ahunun önüne baş kor. Bu canibin bâzı, tîhû önünde per kor."

Bu makâm-ı hakîkînin müşahedesi ve nûr-ı vahdetin galebesi ve muayenesi mertebesinde âfitâb-ı enver gibi âlî-kadr ve sâhib-i sadr olan kâmil ü mükemmil olan aziz padişahlar, bir zerrenin çâkeri gibi hizmetini ederler. O sebepten ki o zerreyi mazhar-ı ilâhî ve mir'ât-ı esmâ ve sıfât-ı rabbânî görürler. Nitekim iki cihan güneşi Hazret-i Seyyidü'l-kevneyn ve mefharü's-sakaleyn sallallâhu aleyhi ve sellem emirin sayesi olan hilâle geldi ve ona tazimler ve tekrimler kıldılar. Beşîr-i ilâhî olanlar ve kuvvet ü kudret-i hakkânî ile ittisaf kılanlar bu mertebede kendi şikârları mesabesinde olan zu'afâya baş korlar ve tevazu kılarlar. Bu canibin şikâr-kunende olan bâz-ı âlî-pervâzı tîhû gibi hakir olan kimseler tezellül ve iftikâr arz ederler. Sebep odur ki o tîhû mesabesinde olan hakiri mazhar-ı esmâ ve sıfât-ı ilâhî ve mir'ât-ı tecellî-i rabbânî görürler ve o ahu menzilesinde olan fakir ve zayıfı Hak ta'âlânın mahlûku velîkin manevî müşahede kılarlar. Belki onun mir'ât-ı vücûdunda Hak ta'âlânın nice sır ve hikmetini ve nice kuvvet ü kudretini görürler. Pes bizzarurî kendi mertebelerinden tenezzül edip o sureta zayıf ve hakir olan kimselerden istimdat kılarlar ve onlara mütevazi olurlar ve onlardan muavenet talep ederler.

Mesnevî:

În tu-râ bâver neyâyed Mustafâ
Çûn zi-miskînân hemî cûyed du'â (6: 1632)

"Bu sana bâver gelmezse, Mustafa aleyhisselâm hazretleri miskinlerden niçin dua isterdi?"

"Miskin" be-gâyet fakire derler, yani eğer bir âfitâbın zerreye hizmet kılması ve bir şîr-i nerin ahu önünde baş koması sana itimat eylemek gelmezse ve inanmak olmaz [583] ise niçin Hazret-i Mustafa sallallâhu aleyhi ve sellem miskinlerden ve fakirlerden dua talep eyler ve onlarla istiftah ve istinsar kılardı. Nitekim Ebu'd-Derdâ radıyallâhu anhu hazretleri rivayet buyururlar: "Kâne'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem yesteftihu bi-sa'âlîki'l-muhâcirîne."[645] Ve Umeyye bin Abdullah'tan Taberî bu hadisi rivayet eyler: "Kâle kâne'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem yesteftihu ve yestensiru bi-sa'âlîki'l-muslimîne."[646] Ve bazı yerde fukarâ-yı müslimîne mülâki olsalardı, "Bizi duadan unutma" dedikleri hem rivâyet-i sahîha ile rivayet olunmuş ve kütüb-i ehâdîste zikir kılınmıştır.

Mesnevî:

Ger be-gûyî ez-pey-i ta'lîm bûd
Ayn-i techîl ez-çi rû tefhîm bûd (6: 1633)

Belki mîdâned ki genc-i şâhvâr
Der-harâbîhâ nihed ân şehriyâr (6: 1634)

"Eğer sen dersen ki Hazret-i Mustafa sallallâhu aleyhi ve sellemin mesâkînden dua istemesi onların duasına o Hazret-in ihtiyacı olduğundan ötürü değil idi, belki ümmetine talimden ötürüdür. Ayn-ı techîl ne yüzden tefhim idi?

Yani talimin manası tefhimdir. O hazret ise zümre-i mesâkînden lâ-ale't-ta'yîn dua temenni eyler idi. Eğer o hazretin onlardan dua temenni eylemesi talim için olaydı, siz dahi benim gibi bu güruhtan dua talep eyleyin der idi. Çün kim böyle demedi, belki kendiler talep eyledi, pes talim için olmadı, techîl oldu. Techîl için olan hâl ise talim ve tefhim için olmak müyesser değildir. Bu tarîk ile talimin meali ke-ennehu ümmetine demektir ki siz bu hususta cahilsiz ve hakikate vâkıf ve arif değilsiz. Pes fukara ve mesâkînden medet talep eyleyin, ta muradınızın husulü müyesser ola. Ammâ hangi fakir ve ne gûne miskinin duasından nef' olmasını ve murada vusul bulmasını tayin buyurmadılar. Pes ayn-ı techîl oldu. Ayn-ı techîl ise talim ve tefhim için olmaz.

"Pes o hazretin fukara ve mesâkînden dua talep eylemesi belki onun için idi ki o hazret bilirdi ki şâhvâr olan genci o şehriyar haraplıklara kor."

Yani belki o hazretin fukara ve mesâkînden dua talep eylemesi onun için idi ki bilirdi o şehriyâr hakîkat-i şâhâne olan hazineyi münkesirü'l-kulûb olan fukara ve mesâkînin viran ve harap olan kalplerinde kor. Kemâ kâle Allâh ta'âlâ fî hadîsihi'l-kudsiyyi: "Ene inde munkesireti'l-kulûbi."[647] Pes [584] o hazret

---

645 *el-Mu'cemu'l-kebîr*, c. 1, s. 292, no: 857; *el-Ehâdîsu'l-muhtâre*, c. 4, s. 337; no: 1507.

646 *Mecme'u'z-zevâid*, c. 10, s. 262.

647 "Ben kalpleri kırık olanların yanındayım." *Keşfu'l-hafâ*, c. 1, s. 204, no: 614; es-Sehâvî, *el-Makâsidu'l-hasene*, s. 96, no: 188, "Ene inde'l-munkesiretu kulûbuhum min eclî."

münkesiretü'l-kulûb olan miskinlerin viran olan vücutlarında o genc-i şehvârı görür ve o hazîne-i esrârı müşahede kılardı. Pes onlardan istimdat edip dua talep eylerdi.

Mesnevî:

Bed-gumânî na'l-i ma'kûs-ı veyest
Gerçi her cuzvîş câsûs-ı veyest (6: 1635)

"Bedgümânlık o harapların na'l-i makûsudur. Eğerçi onun her bir cüzü onun casusudur."

Mısra'-ı evvelde olan "vey" zamiri ve mısra'-ı sânîde olan "eş" zamiri ve dahi "vey" zamiri beyt-i evvelin mısra'-ı sânîsinde mevzi'-i genc-i şahvâr olan harabîhâya raci olur. "Harabîhâ" harabın cemidir ve haraplardan murat hodbinlikten kurtulan ve şûm âdâtı viran kılan ve bî-vücûd ve fâni olan fakirler ve miskinlerdir. Bunların vücudu şol viraneye benzer ki onda bir azim şahane genc ola, ammâ avâm-ı nâs ve ashâb-ı hads ü kıyâs bunların hakkında bedgümân olmaktan hâlî olmazlar ve derler ki "Böyle bir harap olmuş viranede veyahut bî-akl divanede genc-i ilâhî neyler?"

"Ve bunların onun hakkında bedgümân olmaları onun na'l-i bâz-gûnesidir. Eğerçi o viran olan fakirin her bir cüzü onun casusudur."

Velîkin avâm-ı nâs ve ehl-i kıyâs onun câsûs-ı ilâhî olduğunu bilmezler ve onun derununda cezbe-i Hak olduğuna arif olmazlar. O sebepten ki onların zâhirinde olan viranlık ve haraplık na'l-i bâz-gûne olup halk-ı âlem onların hakkında bedgümân olmasına onların sûret-i zâhirede olan haraplıkları sebep olup onların vücudunda olan hazîne-i hakkı bu ecilden görmezler. Hatta eğer onlardan birisi dahi bunlara ben Hazret-i Hakk'ı severim ve vücudum ayn-ı mazhar-ı ilâhîdir diye, bu gûne tasrih eyleyeni ya sefahete haml ederler veyahut divanedir derler.

Nitekim İbn Fâriz radıyallâhu anhu hazretlerine dediler ve onlar kendi hamûllerinden bu beyitle haber verdiler.

Beyit:

Fe-lev kîle men tehvâ ve sarrahtu bi'smihâ
Le-kîle kenâ ev messehu tayfu cinneti[648]

Mesnevî:

Bel hakîkat der-hakîkat garka şud
Zîn sebeb heftâd bel sad firka şud (6: 1636)

---

648 "Eğer kimi istiyorsun denilirse ve onun adını açıklarsam // Onun adını aldı veya cin çarpmış diyecekler." *Dîvânu İbni'l-Fârıd*, s. 36.

"Belki hakikat, hakikatte garka oldu, bu sebepten yetmiş fırka belki yüz fırka oldu."

Lafz-ı bel ıdrâp içindir ve bu beyit mukaddem olan "Der-harâbîhâ nihed ân şehriyâr" mısraı üzere atf olup ondan madrûb olur. Ke-ennehu mevzi'-i [585] genc-i ilâhî olan harapların vücudu hakîkat-i Hakk'a mugayir olmak vehmi, buyurdukları kelâmdan ashâb-ı dil hakkında bedgümân olan kimselerden naşi olmuş idi. Bu beyitle hem o vehmi defedip buyururlar: O şehriyâr-ı hakîkat genci harap olan fakirlerin vücutlarında kor ve o fakir ve miskin olan insanın hakikati bu mertebe ve hakîkat-i Hakk'a mugayir olmaz. Belki hakîkat-i insâniyye hakîkat-i ilâhiyyede gark ve müstağrak olur. Ve hakîkat-i insâniyye mümkinü'l-vücûd olmaktır ve hakîkat-i ilâhiyye vücûb-ı vücûddur. Çün kim mümkinü'l-vücûd imkâniyeti fâni kıla ve bahr-i hakîkatinde müstağrak ola, vâcibü'l-vücûddan gayrı kalmaz ve bundan kalb-i hakâyık dahi lâzım gelmez, yani hakîkat-i beşer, hakîkat-i Hudâ'ya münkalibe oldu denmez ve hulûl ve ittihat manaları dahi hem bulunmaz. Belki mümkinü'l-vücûd gubâr imkânı izale kıldıktan sonra ve bahr-i hakîkate müstağrak olduktan sonra hemen o vâcibü'l-vücûd kalır demeyi ifade eyler. Ve ma'nî-i mısrâ'-ı sânî:

"O sebepten ashâb-ı ukûl yetmiş fırka, belki yüz fırka, belki dahi ziyade oldu."

Bundan maksud tahdit olmayıp teksir olur ve tavzîh-i ma'nâ: İnsanın Hazret-i Hakk'a vusulü kendinin hakikati olan imkâniyyetini bahr-i hakîkatte gark u fani eylemekle müyesser oldu ve hakîkat-i hakîkate gark u müstağrak olmaklıkla visâl-i ilâhî bulundu. Ammâ ashâb-ı ukûl enbiyâ aleyhimüsselâm ve evliyâ-yı izâmın ve fânî-fillâh olan asfiyânın bahr-i hakîkate vasıl olmaları ne veçhile olduğunu bilemeyip her biri aklı yettiği kadar bendenin Hazret-i Hakk'a ittisali şu mezhep üzeredir diye itikat edip bu sebepten ashâb-ı ukûl nice yüz fırka olmuşlardır. Meselâ bunlardan bazısı bendenin Hazret-i Hakk'a vasıl olması, Hazret-i Hak onun ruhuna ve kalbine hulûl kılması olur sanmışlardır; bu mezhep batıldır. Ve bunlardan bazısı dahi insanın aklı ve ruhu terakki edip nice zamandan sonra varır, Hazret-i Hakk'a vasıl olur ve onunla ittihat kılar demişler ve vuslat-ı Hakk'ı böyle zannetmişlerdir ve bu dahi batıldır. Ve bazılar dahi insanın vücudu envâr u evsâf-ı ilâhiyye ile münevver olup ve ehlinin nârdan hararet kabul eylediği gibi ondan nice hâlet kabul eyler ve visalden murat budur demişler; bu dahi [586] zayıftır. Elhâsıl ashâb-ı ukûlun her birisi kendi aklı yettiği kadar bir mana söyleyip bu sebepten vuslat-ı ilâhîde nice yüz fırka olmuşlardır. Ammâ bu mana "Men lem yezuk lem yedri"[649] kabilindendir ve kendi hakikati bi'l-külliye fani ve gark edip hakîkat-i mutlakayı ayn-ı hakîkatle müşahede kılmayan kimselerin bildikleri ve dedikleri bu hususta min-vechin sahih ve min-vechin hem gayr-ı sahîhtir. Ammâ "Kullu hizbin bimâ ledeyhim ferihûne"[650] âyet-i kerîmesinin hasebince nazar olunsa her fırka yine kendilerinin

649 "Tatmayan bilmez."

650 "Her parti kendi yanındakiyle sevin(ip övün)mektedir." Rum, 30/32.

bildiğine ve bulduğuna ferahnâk olup hak budur ve gayrısı batıldır demişler. Velîkin hakikat zuhura geldikte onların Hazret-i Hakk'a olan yakîni ve vuslatı hemen kendi itikatlarına ve akıllarının mefulü olan manaya vasıl olmalarıdır. Yoksa sahih, Hazret-i Hakk'ı bilmeleri ve mertebe-i hakîkati müşahede kılmaları değildir azizim.]

Ey aziz, bu zevât-ı kirâm hazerâtını bilmek, anlamak ancak kendileri gibi olan e'izze-i kirâm hazerâtına mahsustur. Ne gibi sana temsil edeyim. Çarşıdaki esnaftan meselâ attara veyahut bakkala ve sair bir esnafa sual etsen ki Beşinci veyahut Dördüncü Ordu-yı Hümâyûn müşiri kimdir diye, bilmez. Velîkin umerâ-yı askeriyeden bir zata sual etsen, kim olduğunu bilir ve sana haber verir azizim. İşte bunun gibi ehlullâhı bilmek, tanımak yine ehlullâha mahsustur. Veyahut sâlikân u âşıkân-ı Hak olanlara Cenâb-ı Hak bildire. Nitekim Hazret-i Hızır aleyhisselâmın bilmediği nice yüz evliyâ-yı kirâm hazerâtı olduğu gibi İbrahim Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz bu zümre-i felâh u necâttan olduğu için onlar kitaplarında ricâlullâh, ehlullâh ve evliyâullâh hazerâtının şevket ü kudret ü kuvvet ve hâl-i azîmü'ş-şânlarıyla ahlâk-ı hamîdelerini ve haklarında taraf-ı ilâhiyyeden atiyye ve bahş ü ihsan olunan feyz ü tecelliyât-ı subhâniyyeyi tadat ederek beyan buyururlar.

Ve Sultân-ı Ulemâ-billâh kuddise sırruhu'l-azîz efendimiz hazretleri buyurdular ki "Hazret-i Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz semâvât-ı zemînin her bir sokak ve köşelerini ayne'l-yakîn müşahede ederek *Marifetname*'lerine yazmışlardır. Her ne ki yazmışlardır, pek doğru ve esahtır" buyurdular.

Hikâye:

Hazret-i Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz Erzurum'a altı saat mesafede olan Hasankalesi'nde ikamet buyurdukları [587] cihetle kendi mürîdânından olan Erzurum Gümrük Nazırı Sarı Abdullah Efendi merhum rahmetullâhi aleyhi ara sıra hayvan gönderip Erzurum'a teşriflerini istirham ederler imiş. Yine böylece bir gün dairesinin ayvazı olan Artin'e demiş ki "Al şu tezkireyi ve al şu hayvanı, hazret-i şeyh efendimize götür, birlikte avdet edesin." Ayvaz götürmüş ve o gece orada kalmış. Ferdâsı günü alessabah hazret-i şeyh hayvana süvar olup yanında ayvaz mâşiyen üç saat mesafeye kadar gelmişler. Erzurum'a üç saat mesafe kalmış. Hazret-i şeyh hayvandan inip ayvazı bindirmek istemiş. Ayvaz ayaklarına kapanıp "Aman efendim, efendi işitir ise benim başımı keser!" demiş. Hazrete ilhâh ederek ehlullâh nutku tesiri ziyade olduğundan ayvaz titreyerek ne hâl ise binmiş. Ayvaz hayvan üzerinde, Hazret-i Hakkı mâşiyen Erzurum'a geliyorlar. Erzurum'a yaklaşınca ayvaz fevkalâde rica edip attan inmesini istirham etmiş ise de hazret kabul etmeyerek ayvaz at üzerinde Erzurum'a yaklaşmışlar. Sarı Abdullah Efendi ile sair ihvân-ı bâ-sefâ, hazretin istikbaline çıkmışlar. Görmüşler ki ayvaz at üzerinde, hazret mâşiyen geliyorlar. Cümlesi niyet etmiş ki ayvazı fena hâlde darp etsinler. Hemen takarrüp ederek ihvân-ı bâ-sefâ cümleten hazretin ayağına kapanıp "Aman efendim nedir bu hâl?" demişler. Buyurmuşlar ki "Yol arkadaşım. Yolun yarısına kadar ben bindim,

benim hakkım idi; yarısına kadar da onu bindirdim ki onun hakkıdır." Sonra oradaki ihvan, ayvaza demişler ki "Gördün mü Artin Müslümanları, gel sen de Müslüman ol." Ayvaz demiş ki "Ta hey Hakkı gibi Müslüman olamam. Senin gibi Müslüman olmak, olmamak müsavidir." Aferin koca ayvaz iyi söylemiş.

Gelelim bahsimize. İşte Hazret-i Hakkı kuddise sırruhu'l-azîz efendimizin ehlullâh hakkında *Marifetname*'lerinde beyan buyurdukları hâl ü şân-ı âlîyi aynen buraya derc ettim. Buyururlar ki malûm olsun ki ehlullâh demişlerdir ki "Evliyâ-yı kirâm selâtîn-ı kilim-pûş ve huşyârân-ı bâde-nûşlardır. Evliyâ mahmûrât-ı hamr-ı bî-hodî ve manzûrât-ı nazar-ı ehadîdirler. Evliya dinar ve dirhemsiz agniyâ ve tabl ü alemsiz ümeradırlar. [588] Evliya kubâb-ı izzetle mestûr ve bisât-ı kurb üzerinde mesrurdurlar. Onların gönülleri arşî ve bedenleri vahşîdir. Arz onlara bisât ve semâ sakftır ki güneş disâr ve kamer sirâc-ı vekaktır. Onların ebdânı ve ervahı ulvîdir ve akvâli nebevî ve ef'âli melekîdir ve ahlâkı ilâhîdir. Onların maişetleri tefviz ü tevekküldür ve sıfatları sabr u tahammüldür. Onların temessükleri teslim ü rızadır ve telezzüzleri fakr u fenadır. Onlar hayim ve daimdirler ve Hak ile müste'nis ve kaimdirler. "Tûbâ lehum ve limen ahabbehum."[651] Pes mülûk-ı dünyâ bu saltanatın öşür ve ma'âşirine maliktirler. Ammâ ahiret mülkünü Hak ta'âlâ vasf edip duyurmuştur. Nitekim Kur'an'da "Ve izâ re'ayte summe re'ayte na'îmen ve mulken kebîren"[652] buyurmuştur. Ammâ envâ'-ı kerâmât-ı evliyâyî menba'-ı feyz-i lâ-yezâlî İmam Muhammed Gazâlî aleyhi rahmetü'l-müte'âlî beyan edip demiştir ki "Hak ta'âlâ kendi evliyasına kırk adet keramet ita kılmıştır ki yirmisini dünyada ve yirmisini ukbada ihsan eylemiştir. Ammâ dünyada olan kerametler Hak ta'âlânın onlara senasıdır ve onlara tazimidir ve onlara hüccetidir ve onların umurunu tedbiridir ve onların erzakını tekeffülüdür ve onlara nusretidir ve onlara enis olmasıdır ve onları halka hizmet ve istihdamdan hürriyetle aziz eylemesidir ve onların himmetini dünyadan ve ehlinden âlî kılmasıdır ve onlara her nesneden gınâ-yı kalb ihsan eylemesidir ve onlara her hâlde tabîb-i nefs inam eylemesidir ve onların kalbine hizmet ve hidayet olan nuru inzal eylemesidir ve onlara vakar ve mehabet vermesidir ve onlara inşirâh-ı sadr ihsan eylemesidir ve onları mahbûbu'l-kulûb eylemesidir ve onlara muzaf olan eşyaya bereket vermesidir ve onları anasır ve mevalîdi müsahhar kılmasıdır ve onlara mefâtîh-i künûz-ı arzı temlik eylemesidir ve onları muhtaç ve müptelâlara şefî' eylemesidir ve onların dualarını kabul eylemesidir ve ammâ ukbada olan kerametler Hak ta'âlânın onlara sekerât-ı mevti âsân eylemesidir ve onları iman ve marifette sabit kılmasıdır ve onlara ruh ve reyhan göndermesidir ve onların kabrini tevsi eylemesidir ve onları fiten ve ehvâlden mahfuz ve ba'îd eylemesidir ve onları üns ü huzur ile [589] mütena'am kılmasıdır ve onları ikram u ihsanda muhalled kılmasıdır ve onlara hulel ve taç ilbasıyla ikram eylemesidir ve onların yüzlerini ak ve münevver kılmasıdır ve onlara emn ü eman ile beşaret vermesidir ve onlar için iktifa kitaptır ve adem hesaptır ve terk mizandır ve onları

651 "Ne mutlu onlara ve onları sevenlere."

652 "Orada nereye baksan, bir nimet ve büyük bir mülk görürsün." İnsan, 76/20.

müzniplere teşfî'dir ve onların nuruyla narı tahmiyedir ve onları süratle sıratı geçirmesidir ve onlara havz-ı kevserden içirmesidir ve onlara mülk-i ebedî vermesidir ve onları mak'ad-ı sıdka erdirmesidir ve onlara cemâl-i bâ-kemâlini kemâliyle göstermesidir. "Allâhumme'rzuknâ hubbehum ve'c'alnâ ma'ahum."[653]

Böyle olduysa diyelim:

Allâhu ekber, Allâhu ekber, lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekberu, Allâhu ekberu ve lillâhi'l-hamdu. Allâhumme salli ve sellim ve bârik alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim teslîmen kesîren kesîren. Ve'l-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîne.

653 "Allahım, bize onların sevgisini ver, bizi onlarla beraber eyle."

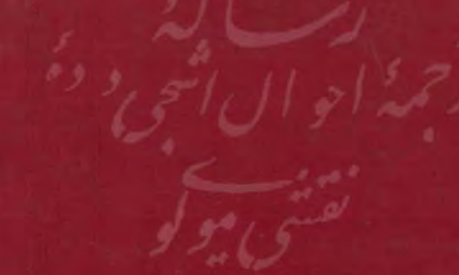

Çehresi yeni kurumlar ve yeni kavramlarla şekillenen Osmanlı İmparatorluğu'nun sıradan bir memurunun sıra dışı hikâyesini içerir bu hatırat. 19.yy İstanbul Türkçesinin en güzel eserinde, Derviş Aşçı Dede'nin nefis üslûbuyla bir devrin insanları, âdetleri, hülyaları, karanlıkta kalmış hayat manzaraları, bir medeniyetin son yüzyılının hüzünlü görkemi yer alır. Aşçı Dede'nin zâhir, bâtın, mecaz, hakikat cilveleri yüklü kepçesinden dökülen bu eserde 1828–1906 arasında Osmanlı coğrafyasının askerî bürokrasisi, sufi muhitleri ve her meşrepten insanlarının dünyası gözler önüne serilir.

Tasavvuf cephesi ağırlıklı olmak üzere son dönem Osmanlı hayatına ışık tutacak bilgileri içeren *Aşçı Dede'nin Hatıraları* kendimizi tanıma ve anlama hususunda kaygılarımızı giderebilecek nitelikte bir eserdir. Yazarının İstanbul'dan başlayarak Edirne'den Hicaz'a; Erzincan'dan Şam'a uzanan memuriyetleri sebebiyle geniş bir coğrafyada bulunmuş olması, esere seyahatname hüviyetini de ilave etmektedir. Bu anlamda Aşçı İbrahim Dede'yi devrinin Evliya Çelebi'si, eserini de *Seyahatname*'nin –ebat itibariyle daha küçük olmakla beraber- ikinci versiyonu saymak yerinde olacaktır.

ISBN 975-9173-01-8
9 789759 173012